

msg
10.00

Gulielmi Pisonis de Indiæ utrisque Re Naturali et Medica, fol.,
fine old spirited cuts of Natural History, &c., vellum.

Amsterdam, 1658

Contains Georgius Marcgravius on the Country and Aborigines of Chili and
Brazil, Bontius's Natural History of the East Indies, &c.
"The climate, &c., of Brazil has been described by two eminent naturalists,
Piso and Margrave, who observed it with a philosophical accuracy, unusual
in accounts of American provinces."—*Robertson*.

John Carter Brown.

£.

Terraux n° 769.

GULIELMI PISONIS
MEDICI AMSTELÆDAMENSIS
DE
INDIÆ UTRIUSQUE
RE NATURALI ET MEDICA
LIBRI QUATORDECIM,
Quorum contenta pagina sequens
exhibet.

AMSTELÆDAMI,
Apud Ludovicum et Danielem
ELZEVIROS.
A. MDCLXXVIII.

H. Wierix fecit

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
OF THE EAST ASIAN LIBRARY
610 S. EAST ASIAN LIBRARY

John Carter Brown

A V T O R E S E T T I T V L I

Librorum, qui hoc Volumine
exhibentur.

G V L I E L M I P I S O N I S,
Medici Amstelædamensis,

- I. De Aëribus, Aquis, & Locis.
- II. De Natura & cura Morborum, Occidentali Indiæ, imprimis Brasiliæ, familiarium.
- III. De Animalibus, aquatilibus, volatilibus, & terrestribus, edulibus.
- IV. De Arboribus, fructibus, & herbis medicis, atque alimentariis, nascentibus in Brasilia & regionibus vicinis.
- V. De Noxiis & venenatis, eorumque Antidotis. Quibus insertæ sunt Animalium quorundam vivæ sectiones; Tum & aliquot Metamorphoses Insectorum.
- VI. Mantissa aromatica &c. Posita post Bontii tractatus.

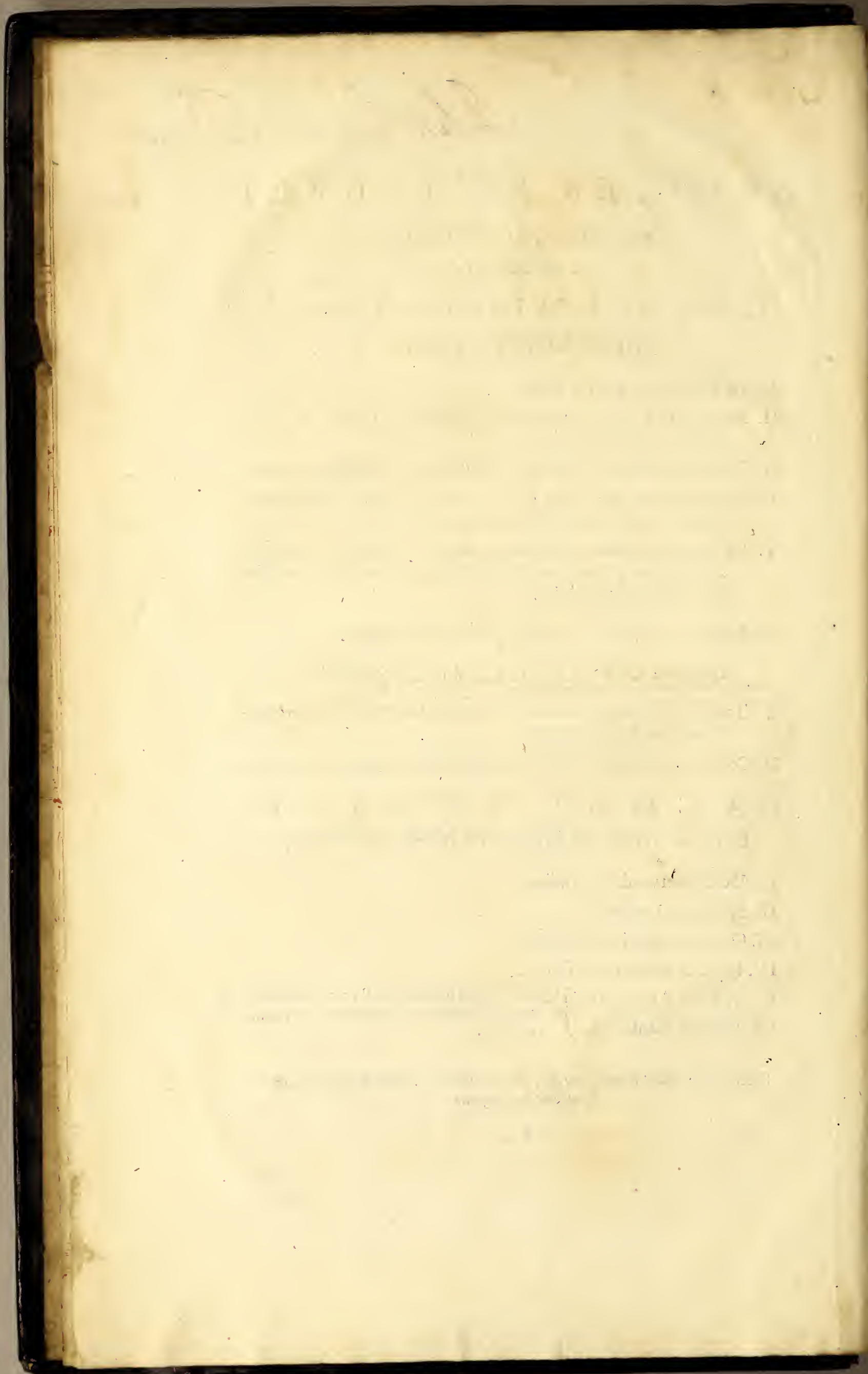
G E O R G I I M A R G R A V I I *De Siepstadt*

- I. Tractatus Topographicus & Meteorologicus Brasiliæ, cum Observatione Eclipsis Solaris.
- II. Commentarius de Brasiliensium & Chilensium indole ac lingua &c.

I A C O B I B O N T I I,
Bataviæ in majore Java novæ Medici ordinarii,

- I. De Conservanda valetudine.
- II. Methodus medendi.
- III. Observationes in cadaveribus.
- IV. Notæ in Garciam ab Orta.
- V. Historia Animalium. } Quibus sparsim inseruit G. P I S O Annotationes & Additiones quæ icones atque res necessarias.
- VI. Historia Plantarum. }

SENeca: *Veniet tempus, quo ista, quæ nunc latent, in lucem dies extrahet, & longioris ævi diligentia.*

SERENISSIMO ATQVE POTENTISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO

D O M I N O
FRIDERICO
GULIELMO:

DEI GRATIA MARCHIONI BRANDEBURGICO: S:
ROM: IMP: ARCHICAMERARIO ET ELECTORI:
MAGDEBURGI: BORUSSIÆ: CLIVIÆ: IVLIÆ:
MONTIVM: STETIN: POMERANOR: CASSVBIOR:
VANDALORVM: ET IN SILESIA CROSNÆ AC
IAGERSDORFFII DVCI: BURGRAVIO NORIBER-
GENSI: PRINCIPI HALBERSTADIENSI AC MIN-
DENSI: COMITI MARCÆ ET RAVENSBERGI:
DYNASTÆ IN RAVENSTEIN: &c.

SERENISSIME PRINCEPS, ELECTOR AVGVSTE:

Vgusta res est Historia Naturalis ,
utpote eisdem , quibus hoc Vniver-
sum , terminis comprehensa . Quo
ipso constare arbitror , quantæ molis
opus suis sibi humeris imponant , qui
eam posteritati tradendam sumunt .
Fecit olim , & tam felici successu ,
quam stupendo ausu , Plinius major . Etiamne perfecit ?
Certe non potuit : non fatiscente animi qua facile vel
alterum valuisset Orbem complecti , magnitudine ; sed
deficiente rerum materia . Defectus illius causa fuit , non
una ; potiores tamen duæ . Altera , quod Indiæ , jam tum
notæ , non satis tamen essent cognitæ , nedum perspe-
ctæ . Vtpote adiri solitæ , non mari , non pace , sed ter-
ra atque bello . Quorum nihil esse aut isto difficilius at-
que mille discriminum plenius , docuere integri per so-
litudi-

E P I S T O L A

litudinum vastitates & omnium rerum egestatem delati exercitus: aut illo inimicius scientiarum propagationi, omnium temporum historiae loquuntur; ut ne dicam, experientia quotidiana. Altera, quod major terrae pars, universa America scilicet, spissis ignorantiae tenebris involuta, velut in Chao deliteret. Quae temporibus avorum reperta, patrum detecta, nostro lustrata, praebuit uberrimum priscis adjiciendum copiae rerum cornu. Quarum quia ipse non contemnendam partem fui & inspector & notator, sub auspiciis Illustrissimi Io. Mauricii, Nassavii Principis, & Brasiliae, terra marique, Praefecti, Tuæque nunc Celsitudinis ad Imperii Comitum Legati, certe non debui hoc talentum, quod mihi Deus ad enarrandam gloriam suam concedidit, abscondere, & servum me facere inutilem. Quod à me amoliri crimen fatagens, coepi ex observationibus illo tempore collectis concinnare Historiam, cum Naturalem, tum Medicam, eorum, quae Occidentalis India suo in sinu fovet salubria humanae salutis. Quae nunc, cum Orientalis Indiae desideratis Naturae thesauris simul in lucem prodire gestiens, Serenissimam Tuam Celsitudinem adeundam sibi putavit, quo sub tanti nominis non solum auspiciis decus, si quod habet, tueri; sed & patrocínio ac favore tuta, facilius se atque efficacius probare aliis possit. Id vero audendum sibi tanto confidentius existimat, quo minus, praesentis seculi calamitate, & perstreptibus undique bellorum procellis, securi ac tranquilli secessus conceduntur Musis his, quae sanitati imprimis prodesse, & si fas est dicere, fatalia ac decretoria vivendi tempora, quasi novis rationibus propagare velle; ostendunt. Qua etiam de causa, & quod non interpretem se eorum, quae ad sensuum blandimenta ac voluptatum illecebras sunt excogitata, vel ad pompam
& osten-

D E D I C A T O R I A.

& ostentationem vanam comparata, sed simplici stylo circa summi Creatoris opera versari profiteatur, indigna non debet videri, quæ Tuum Nomen gestet in frontispicio, & sub tam augustæ inscriptionis tutela vivere ac vigere in oculis hominum desideret. Fuit illa prius seculis Regiæ dignitatis pars non infima, Cælique Terræque tractus & Marium spatia atque proprietates percontari, eorumque interpretibus bene velle; & combinatis pacis bellique studiis firmiorem ac beatiorum imperii possessionem sibi asserere: idque non adeo multa literarum peritia, quam ex vero earum usu. Eruditi audiebant Tiberius, Nero, Domitianus, aliique; maximo interim humani generis exitio nati. Trajanus contra & Alexander, eorumque similes, etsi minus eruditi, lucem tamen vel imprimis mundo intulerunt. Eadem ratione recentiores inter multi Christiani Principes longe potentioribus prævaluerunt, & supra Mortalitatem se tantum non extulerunt, potentiæ semper animi cultum adjungendo, & ad suam suorumque salutem, in omnibus ceu Cynosuram intendendo. Quæ procul dubio causa est, quare omnium largitor Deus homines docuerit tot scientias & artes, ingenio item & sapientia atque prudentia instruxerit. Tu certe, PRINCEPS CELSISISIME, qui copiis, & imperio tam late patenti, non vi & sanguine quæsitis, sed ab avis & atavis longa serie, veluti per manus, traditis, ac vigore animi corporisque carus simul & suspiciendus factus, magnum & illustre ejus exemplum præbes, dum premendo majorum vestigia, tantarum felicitatum cumulo, tanquam colophonem superaddere illam sapientiæ partem contendis, quæ in contemplatione operum Dei naturalium consistit. Quod in Celsitudine Tua studium procul dubio non parum promovit, recens ejusdem commatis documentum Illustris-

EPISTOLA DEDICATORIA.

fimi Io. Mauriti, qui publicæ omnino salutis interesse existimavit, si imposterum Europæis non lateret, quam longe lateque per univèrsam terrarum Orbem diffusa sit immensa rerum Natura. Quod ut effectum daret erectioris animi Princeps, investigationum difficultates sumptibus suis & auctoritate non solum sublevavit olim in India Occidentali; sed & omnes illos, qui agricultura, venatu, aucupio, piscatu vitam tolerarent, mihi parere iussit. Quid mirum, si tanti Herois studium atque favor me inflammavit, ut & volumen hoc ad umbilicum perducerem, & confectum atque meliori cura excultum, additis quamplurimis, hæcenus aut incognitis, aut neglectis, neque tumido aut præcipiti conamine in umbra excogitatis, sed propria ut plurimum experientia atque usu comprobatis, ad Tuos pedes deponerem. Quod si suscipere dignaberis, perque otium inspicere, & vel umbra favoris Tui prosequi, certe nihil vel auctori optabilius vel operi honorabilius evenire poterit. Quod superest, DEVM OPT. MAX. veneror, ut Celsitudinem Tuam impleat omni benedictione, prosperitate, felicitate.

SERENISSIMÆ & AVGVSTÆ
CELSITVDINI TVÆ.

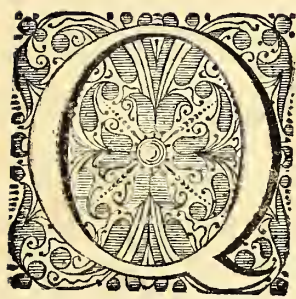
Devotissimus cliens

GVLIELMVS PISO.

GVLIELMVS PISO

L E C T O R I

S A L V T E M.

*Q*uanto cum molimine, ac vitæ discrimine olim majores nostri extremos mundi cardines per immensa marium spatia adierint ac lustrarint; quantaque etiam nunc regnandi rabies, & auri sacra fames peccora mortalium accendat ad subigendas Orientis & Occidentis Indias, neminem latere opinor. Verum quanto contra neglectui permulta stupenda Dei & Naturæ opera, interque ea insolitæ marium siderumque imprimis reciprocationes &, quæ inde fluunt, virtutes inferiorum moderatrices, subjaceant, illi potissimum experiuntur, qui lucubrationes suas Physicas posteritati reponere, & tantæ novitatis arcana morbis medendis applicare gestiunt. Cum porro cujuscunque ingenii Historiographi suprema lex & cura sit, veritatis se antistitem præbere, & illa omnino evitare, quæ genuinam rei gestæ, & pari ratione in ea, quam nos jam tractamus, materia, naturæ faciem obfuscare possint: nihilominus id genus scriptorum ob tantam rerum caliginem in scopulos facile impingunt, unde quidem errores præter opinionem propagant, imo etiam sublestæ fidei suspicionem incurrunt, imprimis si aliqua, vel citra veterum auctoritatem, vel supra consuetam naturæ vim & ordinem facta exponantur. Quæ omnia tantum abest, ut me ob rei difficultatem & argumenti novitatem à proposito absterrere potuerint, ut materiæ illa ipsa novitas ac difficultas, propter utilitatem & dignitatem, animum addiderint. Præsertim cum non alienæ fidei vel famæ (quæ tam ficti & pravi tenax est, quam recti conscia) sed sensuum stabilitus suffragio, quæcumque exemplissimo illo Naturæ Theatro vel ipse observavi, vel à veteranis indigenis accepi, examini & praxi subjecerim. Indignum quippe non tantum, sed & detestabile esse autumo, in re seria, & in qua tot hominum salus versatur, ea docere, quæ experimentis haut congruunt, vitamque ægro-

torum

P R Æ F A T I O

torum ob inanis gloriolæ aucupium exponere periculo possunt. Ideoque, ut
 telam hanc felicius pertexerem, partem oneris derivaram in domesticos
 meos, præ cæteris in doctissimum & diligentissimum D. Georg. Mark-
 gravium, Mathesios & Medicinæ candidatum, quem in Indias mecum
 adduxeram, ut, præter exercitia Astronomica & Geographica, pensicu-
 late observaret externas potissimum figuras illarum rerum naturalium,
 quarum ego virtutes internas præ sidiæque medica firmandæ vel restituen-
 dæ valetudini nata, sollicite experirer. Animalium denique, & avium
 ac piscium exta crebris sectionibus lustravi, tandemque aviis terrarum per-
 agratis nulliusque antè pede tritis, imagines ad vivum à pictore, mecum
 per mediterraneas solitudines peregrinante, expressas adjunxi. Cum autem
 nihil frequentius soleat evenire rebus exoticis minus perspectis, quam ut te-
 mere, vel ad superstitionem usque extollantur, vel infra meritum depriman-
 tur, & abjiciantur: omnino interesse putavi, quo ne confusa Musarum
 supellex apud civilioris notæ populos prostituatur, ut, id quod ante decen-
 nium in editione *Historiæ Naturalis Brasiliæ* (nimis præcipitanter, per
 meam à prælo absentiam in lucem protrusæ) promiseram, nunc tandem
 præstem; scilicet utilia ab inutilibus, vera à dubiis & superstitiosis, saluta-
 ria à noxiis separem: tum, ut ea simul promam, quæ difficilioris argumen-
 ti, & altioris indaginis, in schedis hætenus meis, ob enarrata impedi-
 menta, delituerant. Quod an pari facultate perfecerim, qua alacritate
 susceperim, aliorum erit iudicium. Quidquid sit, ego amoto omni scrupu-
 lo, tandem laborem hunc, licet alias satis occupatus, subivi, solidisque ra-
 tionibus commotus, satius fore duxi, paucis quibusdam displicere, quam
 magnorum eruditorumque virorum desiderii non satisfacere. Etenim im-
 muni à cacoëthe scripturientis ævi animo hæc, ad ulteriorem rerum cogni-
 tionem acquirendam, veterumque ingeniis excutiendum, exhibentur. Præ-
 sertim autem, cum tot quotidie Europæi Indias peragrantes, atque per
 commercia perpetua peregrini cum indigenis infinita in usum humanum
 commutantes, frustra tamen beatitudinem ex earum divitiis quærentent,
 nisi bona ac vitæ utilia seligere, atque nocitura vel imprimis fugere &
 declinare didicerint. Tantum verò abest, ut vel ab Indis petita Aroma-
 ta, vel ab externis accepta populis remedia, putem nostræ domi natis præ-
 ferenda,

A D L E C T O R E M.

ferenda, ut potius existimem, ubique gentium majorem habere cum humana natura consensum, & plus in eam posse, quæ propter solum cælumque commune illi sunt familiariora; & ea propter esse turpius in his, quam in illis cæcutire. Certe nulli, ut egregie Cornelius vere Celsus observavit, adeo se Natura præbuit novercam, cui non sufficientia & medicamenta & alimenta suppeditaverit. Quo & alludit illud Regum sapientissimi: Creavit, ut essent omnia ubique, & sanabiles fecit nationes terrarum. Verum perpetuus ille diversarum undique gentium concursus & mutua societas effecerunt, ut vix aliqua reperiat terra suis contenta bonis, & quæ non, sub necessitatis prætextu, omni pæne luxu & intemperantia, hyberno velut flatu, sit occupata. Vnde tandem pertinax consuetudo obtinuit, ut exotica simul ac patria pari zelo, tanquam vitæ & valetudini tuendæ unice necessaria, promiscue expetantur.

Quod cum ita sit, ego, quo multis simul prodessem, conterranei mei Iacobi Bontii, olim in Batavia Nova Medici primarii, schediasmata hætenus sepulta à blattis tineisque vindicavi, atque simul curas ejus priores & posteriores Operi huic associavi. Primo, ut defuncti tum cineribus sua redderentur, tum memoriæ debita persolverentur præmia. Deinde, ut ipsius Iavæ & Brasiliæ (quæ utraque sub ejusdem quasi latitudinis gradu posita est) dona salutifera juxta se posita clarius elucescerent, atque inde cuique innotesceret, in quibus vel discrepet vel conveniat Oriens ab Occidente. Nam, sicut multæ Indiarum partes circa naturalia inter se congruunt, licet ratione situs toto cælo differant: ita & vicini earundem loci supra fidem aliquando discrepant, & peculiare quid præ se ferunt, quamvis videantur prima fronte maxime inter se concordare. Quod si cui instituta comparatione videbitur Bontium præ nobis feliciter aliqua, tum animalia, tum vegetabilia cum Europæis contulisse; eum cogitare velim, illi, non mihi glaciem fuisse fractam: illi Asiaticam antiquitatem obstetricatam, mihi nil nisi Novi Orbis ipsissimam barbariem novercatam fuisse. Vnde & neglectum slyli nitorem ipsa facile argumenti asperitas excusabit, cum Naturæ indagationis quam elaboratæ Orationis potior mihi cura fuerit. Quamobrem mercibus his hederam appendere nihil necesse est, multo minus in editione posthumi Bontii fœtus jejune superbire, quum solummodo
parentis

PRÆFATIO AD LECTOREM.

parentis lustrici vices subivi, ne quid illi temere accederet aut decederet. Quippe etiam si ob immaturam Auctoris mortem non omnibus partibus perfecte conformatus prodeat, tamen ex eo facile patebit, quam

— tenui rerum sub imagine multum

Naturæ fatique subest, & grandis origo.

Annotationes autem & Appendices per me insertæ & Latinitate donatæ, à fidiſſimis Indiæ Orientalis Præfectis suppeditatæ sunt, quas illi ab exercitatiſſimis indigenarum Medicis observarunt.

Si per quaecunque hoc opus, combinatis viribus peractum, remotiſſimas Asiæ & Americæ cæli solique regiones à crassis illis ignorantiae nebulis paulatim vindicatas, & sic aditum ad meliora factum censueris, satis superque hoc labori nostro præmii arbitrabor. Etenim quamvis admirandam universæ Naturæ œconomiam, ejusque occultos consensus, pro majestate Divini Artificis penetrare humana conditio non ferat: attamen, ex quo erudita industria in rimandis Macrocosmi & Microcosmi visceribus occupari cœpit, haut pœnitendos exinde fructus ad humanum genus quotidie redundaturos, inficiari nolent, nisi quibus efficacia erroris & ignorantiae imposuit, vel male feriata mens veritatis & scientiarum imperat contemptum.

CONSTANTINVS HVGENIVS

Eques, Dominus Zuylichemii &c.

I N

G V I L I E L M I P I S O N I S,

D. M.

Indiarum Historiam Naturalem.

LECTORI.

Nempiger extremos fuge, vel spectator, ad Indos
Currere; res facta est futilis iste labor.

PISONI placuit quidquid sub cardine nasci

Sciverat Eoo, viderat Occiduo,

Sic Belgis præstare suis, quasi pareat uni

Naturæ prope nos & procul imperium.

Ecce breves Tabulas majestas extera rerum,

Vno sic Batavo præcipiente, subit;

Vtraque ad Amstelias accersitur India ripas,

Vtraque quas iussa est promere promit opes;

Promit opes, quas fida bonas, infida nocentes.

Terra dat, has fugias, scilicet, has ut ames,

Hic stupeas, ubi nacta novas animalia formas

Gaudeat inventis Naso favere suis.

Nec tamen hoc Tabulæ, Lector, ne fallere, dicunt,

Sola nec has vires muta papyrus habet:

Quod spectas nihili est; has quæ facundia tanti

De tota meruit posteritate Viri,

Has Tabulas reverenter habe: præstantior omni est

Icone qui docto manat ab ore lepor:

Hoc duce deductus per tot miracula grandi

Materiâ, dices, grandior ista manus.

CONSTANTER.

* *

THEODORI GRASWINKELII,
E Q V I T I S & C.

*Ad Belgas super editionem Historiæ Naturalis
& Medicæ adlocutio.*

Estigatricis sublimia munera curæ,
Depositum cæli nobile, BELGA tenes:
Quique vides diteis quas sufficit utraque gazas
India, se cumulis addere rite tuis;
Omnem in Naturam penetrantis acumina mentis
Ingeniique simul judicii que stupes.
Optima summa foves: nihil hic nisi præmia defunt:
Hæc Themis, hæc Musæ, Numina casta, velint.
Tollat prima Deus, succedat in altera, rerum
Dia parens: primus proxima P I S O ferat.

ALEXANDER MORVS

Ecclesiastes & sacrarum litterarum Professor.

I N

D. G V I L I E L M I P I S O N I S,

De Vtriusque Indiæ Re Naturali & Medica,

L I B R O S.

*Vis nouus hic Mystes Naturæ arcana parentis
E latebris dæas in luminis eruit oras?*

*Quæ certat cum Sole manus? quod pagina nomen
Præscribet, si promit opes, quas condit Eoo,
Condit & Hesperio flagrans sub cardine tellus?*

*Quod nisi PISONIS, vel APOLLINIS? auctor Apollo
Pæonii, Aoniique Chori, Medicæque repertor*

*Artis, amœnarumque Pater. quem PISO Sacerdos
Non simplex bis rite colit, Musisque Salutem*

*Confociat felice jugo: mea gaudia PISO,
Delitiæ Phæbi: non & Phlegethontis, avari,*

*Quem Ditem nimis esse vetat, vacuumque relinquit
Quâ datur, & magis atque magis deludit hiantem:*

*Evocat ille animas mediis ex faucibus Orci
Pallentes: fatisque moram, quis credere possit?*

Iniciens, reddit Superis, & luce redonat.

*Non habet ille parem doctæ dulcedine linguæ
Multiplicique sono. seu priscae nobile gentis*

*Eloquium, nostrumve petis: seu nomina prisco
Et pariter nostro placeant incognita seculo.*

*Doctor adest, aperitque libens quod maximus olim
Nesciit Hippocrates; non ipse Epidaurius heros,*

*Phæbigenæque duo: charos docuisset alumnos
Talia, sed PISONE prior nesciuit Apollo:*

*Si qua fides, ipsas fugiunt tot barbara Musas,
Surdaque, nec vulgo tantum ignorata profano*

*Mille sed utilium peregrina vocabula rerum,
Pæne timenda sono, guttur læsura loquentis:*

*Res tamen ipsa magis guttur læsura bibentis;
Quam bene! si vitam fugientem in pectore sistat.*

*Non ego, qui teneras cantu demulceat aures,
Mellitos globulos, & sparsa papaverere multo*

*Verba, sed egroto minus auxiliantia fundens,
Viscera cum febris torret sitibunda, requiro:*

*Hunc volo, qui pollens facundæ munere linguæ,
Intempestivus non utitur: utitur herbis,*

** 2

Et

Et morbos paribus tetros medicatibus arcet.
Dulce sonat, si quæ potuit conferre salutem
Vox mihi: Cannibalum quamvis sit nata sub oris,
Magajatasve inter duros, & pingua labra
Tuppinaquum, facili versu quos dicere non est,
Pattagonasque truces, & nudos membra Tapuyas.

Hos ubi per populos Victoria lata vehebat
MAVRITIVM Heroem, bene tu comes additus ibas,
Corporis Augusti servator, & axe sub illo
Vtilis haud raro monitor, custosque salutis.
Ille sed indomito dum pulsat robore Solem
Occiduum, & fusco nigrantes vespere frontes,
Basilique domos, & forti vulnera dextrâ
Hostibus imponit Patrie, tu vulnera queris
Quo pacto sanare queas, viresque sub illo
Plantarum, succosque notas, & semina cælo:
Sic redivivo aderas Chiron redivivus Achilli.
Pugnat MAVRITIVS, dat leges, oppida condit,
Barbaricis fulgens spoliis, laurosque recentes
Invenit Orbe Novo: tu bellum indicere morbis
Ausus, in his ipsis collecto milite campis
Gramineo, & tanquam telis radicibus usus,
Febriculosa fugas procul agmina: sæva malorum
Pestiferum dat terga cohors: prænuntia lethi
Victa jacet legio, debellatique dolores:
Ipse Ducem victor sequeris, pariterque triumphas,
Nec minus aterna præcinctus tempora lauro.

Nam, quod pace tua liceat mihi dicere, sanguis
NASSAVIVS, qui nunc ad Moeni fluminis oram
Imperio queris Caput, & de Cesare certas:
Magna tui superant illis vestigia terris
Et mansura diu: tamen ævum proferat ultra
Cognatum PISONIS opus. fundataque moles
Regifico luxu, & nigris sudata lacertis
Hoc durante cadet: quæ tu fastigia celo
Eduxti, & vario posuisti splendida ligno,
Undique marmoreis centum suffulta columnis,
Multum Tamarica, multum admirante Paryba,
Tandem equata solo tempus feret: atraque saxis
Mors veniet: non huic veniet, me iudice, charta.

Donec erunt morbi: dum Solem promet ab ortu
Memnonis alma parens, Thetysque sub æquore condet,
PISONIS mea Musa mei celebrabit honores,
Vivet inocciduo PISONIS gloria Phæbo.
Nec solum extremis, qua Sol oriturque caditque,
Gentibus à toto divisis Orbe, sed Orbis
Quæ patet, inlustrans mortalis commoda vite,

Non Batavis tantum, patriæque salutifer ora,
 Virve Liber, mundumque levans & secula morbis.
 Tuque adeo, quem non lucri malefana cupido
 Compulit, aut subvæ pretiosum littus arena
 Ire per Auroræ thalamos, Solisque cubile:
 Qui nec pallentis penetrabilia ceca metalli
 Effodis, & quicquid prudens Natura recondit
 Sub pedibus, meliusque latet, producis in auras,
 Tot scelerum causam: sed quod Nova Terra benigno
 Extulit effuditque sinu sub Sole propinquo
 Accersis, nostrosque bonus diffundis in usus:
 Non piper, aut cæsus lacrymans opobalsama cortex,
 Non Americcana qui manat arundine succus,
 Hyblaum superans nectâr: tot pabula luxus,
 Et recte gladio plures occidere dictæ
 Scitamenta gula, merces tibi summa laboris:
 Humani sed amor generis, studiumque juvandi
 Egit in ignotas alio sub sidere Terras,
 Trans Indos, extraque vias & Solis & anni;
 Ac mirum in varias fingens animalia formas
 Naturæ ludentis opus: populisque salubres
 Arborei fœtus: invisæque littore nostro
 Squamigeri gens uda gregis: nec dulcibus herba
 Indolis insolitæ purgantes viscera succis.
 Magne opifer; sic læta fluant tibi tempora vitæ,
 Fortunate operum! certe dignissimus unus
 Qui fuit in Batavis Phœbi exornare Lycaum,
 Seu quæ Rhene fluis, seu qua Padus amne superbo
 Labitur Euganeis, seu quæ mons Pelion ardet:
 Si non Amsteliæ prohiberent otia terræ
 Aurea, totque salus populorum, & gratia florens,
 Nec Procerum spernendus amor, sanctique penates.
 Has ego PISONIS laudes, laudesque medentum
 Ex animo cecini: noli dubitare legendo:
 Quisquis enim dubitat, verbo mihi victus abibit:
 Audiat hoc unum, queso: dictavimus ægri.

Ex grabato meo Proprid.
 Kal. Jun. ÆRÆ VVLG.
 A. MDC LVIII.

FRANCISCVS DE VICO,

M. D.

Ad Collegam suum

G. P I S O N E M.

*A*dmiranda, situm, mores, populosque locosque
Brasiliae tractus noscere quisquis avert:
Te legito. Dicit: O terque quaterque beatos!
Quivissent Batavi si sua nosse Bona.

*Nunc quid nosse iuvat? Lusii dominantur in oris,
Quas chartis PISO tollis ad astra tuis.*

Attamen haec olim forsitan scripsisse iuroabit;

Vt stimulent Batavi Vindicis arma, manus.

I N

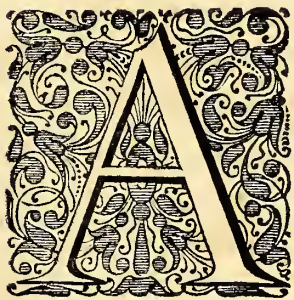
Historiam Naturalem & Medicam

A

G V I L I E L M O P I S O N E

Conscriptam

E L E G I A.

Via mutandis dum mercibus aequora fervent,

Quæ lucri cupidâ puppe Batavus arat;

P I S O meus (non ille sequi mortalia natus)

A fragili tutas tempore captat opes.

Fama viro nomenque placent, queis fata moretur:

Per mare nec dubiam sternit in astra viam,

Hoc vehit Occiduo spoliū prædator ab Indo:

Has illi exuvias victa paravit humus.

Quamlibet immensum non frustratura laborem

Premia mercedis fert dator ipse suæ.

Inciat hortatrix, validumque, capacia laudis

Pectora quo stimulet, Gloria calcar habet.

Otia Lethæâ nil distant sorte, quiesque

Turpibus assimilat nos taciturna feris.

Carpere sæcla labor Superis parentia solis

Nominis æterni conciliator amat.

Vixque favet votis sudore carentibus æther,

Ardua plus humili quem prece cœpta movent.

Igneæ mens natale solum sibi vindicat orbem,

Et patrio spatium pro lare Solis habet.

Sic aditæ magno se jactant Hercule Gades,

Et stabula Hesperii Geryonæa boves.

Nec Bacchum sua cepit humus. vos cinnama testes,

Thuraque, longinquo munus ab orbe datum.

Quod fuit Atridæ medicis Podalirius herbis,

Sævaque consilio bella regente, potens;

Luctantem exagitant dum longa decennia Troiam:

Id tibi, Nassavi maxime, PISO fuit.

P I S O sagax, Natura tuos fugitiva recessus,

Et tacitâ cecos pandere nocte sinus;

** 4

Belli-

Belligeri comes arma Ducis non victa secutus,
 Præcipites Phæbi quâ rota mergit equos.
 Dùmque per optata discrimina lucis emendas
 Et rapit, & raptas quisque recondit opes;
 Duxque triumphator dum diruta Marte Batavo
 Mœnia dat flammis, Nerea classe premit;
 PISO Machaonia meditatur prælia luctæ:
 Faustaque cum Lachesi, cum Styge bella gerit.
 PISONEM fama sitis intempesta fatigat:
 Cura viro somnos efficit illa breves.
 Hæc trahit, hæc studio victoria quæritur omni,
 Palmaque, sed nullo facta cruore nocens.
 Iamque sub examen, quodcunque dat Indica Tethys,
 Mittitur, & tellus barbara quicquid alit:
 Ut neque sit regio pretiosis orba metallis;
 Gramine nec campi, fruge nec arva vacent:
 Arceat ut nimium densa nemus arbore Solem:
 Æquet arundineus cerea mella liquor:
 Præpete quam variâ tranetur Americus aër:
 Obsessam coluber sente quis adflet humum:
 Quadrupedum saltus ut inundet turba ferarum:
 Bellua piscosæ quæ populetur aquas:
 Plaga quibus succis, vel ab aspide fixa vel arcu,
 Cedat, & in certam febris itura necem.
 Denique conspici si quid novus educat orbis,
 Pectora non pigeat quo studiosa capi.
 Morborum domitor, Naturæ Mysta latentis
 Intime, quæ titulis Musa sit apta tuis?
 Laudis avaritie qui mentem raptus honestæ,
 Nulla quod evertant sæcula, condis opus.
 Viscera qui rerum rimaris inhospita: per quem
 India jam nostræ non peregrina domi est.
 Sic te dos celebret non unica; sive potentis
 Eloquii, medicæ sive sit usus opus:
 Te lector volvatque frequens, placitumque revolvat;
 Rara nec annumeret bibliotheca sibi.
 PISO, pater Venerum, cor amabile, PISO, Leporum;
 Seria sive libet promerè sive jocos:
 Pectora sordentis non fracta cupidine lucri
 Altius humanâ ser super astra via.

*Quod facis, assuetam jam plausibus erige mentem,
Mnemosyne quo te laudis amica vocat.
Ipse tibi presta, senium lature, medenti,
Plurimus acceptam quam tulit aeger opem.
Longum iter extremos cum sis molitus ad Indos,
Pagina conficiet plus tibi docta via.
Huic nil per terras, per terris latius aequor,
Vastus, inaccessum, qua patet orbis, erit.
Indue barbariem domitura nepotibus arma:
Naviget exemplo postera turba tuo:
Cedat amans latebras inscitia: cedat, iniquo
Pallada qui Livor rodere dente solet.
E debellato conspectius hoste tropæum
Nemo tulit. Dux hoc non neget ipse tuus.*

NICOLAUS HEINSIUS, DAN. F.

Ad
GVILIELMVM PISONEM,
M. D.

Cum fore Opus hoc juris brevi publici,
ex itinere forte inaudivissem.

ELEGIA.

*E*ando aliquid, Vir summe, meas pervenit ad aures,
(Perplacuitque meis auribus ille Sonus)
Te superaturis in secula tradere chartis,
Occidui, Eoi cardinis Historiam.
Quid Natura ferat, quid & hinc Medicina, notasse
Dicere, Natura filius atque parens.
Filius; illa dedit genium tibi nempe: parensque;
Scilicet, in lucem quod venit illa, tuum est.
Viveret, o, Phryx ille, suis animalia linguis,
Si qua fides, faciens cum ratione loqui!
Quadrupedes, bipedum misti, mi PISO, catervis,
Proferrent laudes voce repente tuas.
Quando creatura, Medicorum Maxime, mute
Deficiunt, homines & vocat iste labor,
Primus inexhaustam celebraret Barbarus artem,
Si Latii posset Barbarus ore loqui.
Primus anhelaret mundo narrare, medelas
Quot sibi, quam dextre fecerit ista manus.
Primus anhelabam tua dicere, meque volentem
Impulit in modulos suenta Thaleia novos.
(Cunctorum licet illa foret bene conscia; cuncta
Nam meminisse queunt, & memorare Dea)
Iam male tentabam deductum dicere carmen,
Tardior & solito pes erat atque manus.
Miranti, quo forte forem vel fulmine tactus,
Carmine vel Magico mens mihi tacta foret,
Adstitit, & torvum ridens mihi Cynthius aurem
Vellit, & admonuit, increpuitque Lyra.
Tunc velis, inquit, tot oloribus anser adesse,
Tunc interstrepere hos, stridere tunc velis?
Debeat Hugenius te deterrere: nec unus;
Instar cunctorum sit licet ille tibi.
Ille, alii plures, quorum vestigia adoras,
Hanc merito laudem praripuere tibi:
Qui tot nominibus, toties superatur ab istis,
An decet hunc inter nomina tanta legi?
Sic pater Aonidum: tonitru sic tactus amara
Vocis, Io, dixi, parce, O Apollo, precor.
Si veniam, veniam si nescivisse meretur,
Nesciit, & Bruno desit esse nocens.
Cum magnis nequii tam dicere magna; fatendum est.
Sit satis, in magnis quod voluisse sat est.
Si tamen affectu primo postrema probentur,
Non deceat me post nomina tanta legi?
Annuat, & placido ridens jam Cynthius ore:

LVMINA TV POSSIS HÆC, SED VT VMBRA, SEQVI.

HENRICVS BRVNO.

I N
D. G V I L I E L M I P I S O N I S
L I B R O S,

De utriusque Indiæ Re Naturali & Medicâ.

I s o peragrati promit miracula mundi,
Clarior & sero Vespere Phœbus adest.
Non fat Nassovium servasse Heroa putavit.
Profuit, excussis omnibus, una salus.
Doctior indigenis, tenues, queis vescimur, auras,
Et necis & vitæ fercula nosse dedit.

Dic: quando Indarum hæc congesta volumina Rerum

Evolvissè manu, lumine, mente juvat,

Et lustras gentes, geminus quas educat Orbis;

Brutaque, quæ terras, aëra, aquasque colunt;

Et quæ Vesta sinu parit, & penetralibus abdit;

Quæque notanda ferunt lucida regna Poli;

An te Natura diffusa potentia Matris

Plus capit? an nunc tot grandia corde capi?

Cuncta prior perspexit Adam, puri Arbiter ævi;

Dein Salomon, cui non æmulus alter erit.

Non erit: ut sacrae produnt oracula chartæ.

Primus, qui pandit plurima, P i s o redit.

P R V D E N T E R.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΙΣΩΝΑ, ΓΙΑΤΡΟΝ ΟΥ ΤΥΧΟΝΤΑ.

Ως πᾶς Ληϊοίδης βίβλος ἤθησεν Ἀπόλλων,
 ΠΕΙΣΩΝΟΣ πνυτῆ γραψαμῶας παλάμη,
 Ὡς πολὺ θάυμασεν, καὶ μιν λάβε θάμβῳ ἰδόντα,
 Ἡδὲ βαρυσενάχων πῖον ἔλεξεν ἔπῳ·
 Ὡϊόμλω δύσσημῳ ἐγὼν εἰς ἄκρον ἰκέσθαι
 Ἰδμοσώης νέσων, ἰδμοσώης βοτάνων,
 Καὶ πᾶσι πάντες ἐν ἀνθρώποισι διώασι
 Νέσον πωλέμωαι, νέσον ἀλεξέμωαι,
 Ἡμέρης βοτάνησι· ἀπὲρ πεπνυμῶαι ἀνήρ
 (Πλασμῶον ἐκ σοφίης ἔρῳ ἀπειρεσίης,
 Ὡς πολέων ἀνδρῶν καὶ ἄστα καὶ νόον ἔγνω
 Καὶ πελάγη, γαίη τηλέθην εἰν ἀπή,)
 Νῦν αὐτὸν (τίς κεν τόδε πτερόσσειε;) διδάσκει
 Φοῖβον, ἀλεξικάκῃ δρχὸν ἀκεσελίης,
 Φάρμακα πολλὰ μὲν ἑσθλά μεμιγμῶα, πολλὰ δὲ λυγρὰ
 Καὶ νεαράς νέσας, καὶ νεαράς βοτάναις·
 Τῆνεχ' ἕως Ἰνδῶν Φανερεῖ σέλας ἡελλίοιο
 Γαίαν ἔσπαι δύση πάντεροφον Ἐσπέρων,
 Τείως μοι κλέεθαι καὶ πμῆς μιν θέμις ἐστίν
 Ἡ ἴσων, ἢ καὶ λαμπροτέρων λαχέμω·
 Ἔστ' ἄρ' Ἀστροπαῖθαι ἐν ἰηροῖσι, νέης τε
 Ἡδὲ καὶ δρχαίης ἰδελς ἀκεσελίης.

φιλίας ἕνεκα ἦδον

ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΣΑΛΑΔΟΣ, Ἀμελοδαμαῖθαι.

GVLIELMI PISONIS,

Medici Amstelodamensis,

HISTORIÆ

Naturalis & Medicæ

INDIÆ OCCIDENTALIS

LIBRI QVINQVE.

DE REBUS IN INDIA OCCIDENTALI

AVULSIUM LIBRARIUM

HISTORIA

Naturalis & Medicæ

INDIÆ OCCIDENTALIS

AVULSIUM LIBRARIUM

3
GVLIELMI PISONIS

HISTORIÆ

NATVRALIS & MEDICÆ

LIBER PRIMVS.

De Aëribus, Aquis, & Locis.

Medicinam ignotos inter homines feliciter siue constituendi siue faciendi aptior fabricari norma non potest eâ, quam Hippocrates, omnis in arte boni auctor optimus, tradidit initio l. de Aëre, Aquis & Locis. Quicumque artem Medicam, inquit, in-
tegrè consequi volet, hæc faciat oportet. Primo quidem tem-
porum anni rationem habeat, quid unumquodque illorum pos-
sit. Nulla enim in re similia sunt; sed multum differunt, tum
ipsa ad invicem, tum in propriis permutationibus. Deinde
etiam Ventos calidos & frigidos, maxime quidem omnibus ho-
minibus communes, mox autem eos, qui unicuique Regioni sunt peculiare. Aqua-
rum item facultates examinare convenit; Quemadmodum enim gustu differunt, &
pondere: sic quoque virtute, aliæ aliis longe præstant. Quare si quis ad urbem sibi
incognitam perveniat, circumspicere oportet ejus situm, quomodo scilicet ad ven-
tos, & Solis exortus jaceat. non enim idem potest, si ad Boream jaceat, & si ad Au-
strum; neque si ad solis exortum, neque si ad occasum. Et hæc quidem diligenter
oportet perscrutari; tum quomodo in aquis se habeat: utrum palustribus utatur &
mollibus, an duris: siue ex sublimi, siue ex saxoso loco scaturientibus: falsis item crudif-
ve. Terra etiam ipsa consideranda, nudane sit & aquis carens, an densa & aquosa: item
an concava & æstuosa, an alta & frigida. Hominum insuper victus ratio perquirenda,
an bibaces sint an lurcones & otio dediti, an vero exercitiis corporis & laboribus aliis
studeant, & edaces, & vini temperantes. Et ab his quidem singula conjectare oportet.
Nam qui hæc omnia probe cognoverit, aut certe horum plurima, in quamcunque
urbem licet ignotam, ingressus fuerit, neque morbos ei regioni peculiare & pro-
prios, neque communium naturam, quæcunque tandem ea fuerit, ignorabit: & pro-
pterea neque in eorundem curatione vel dubitabit vel errabit. Quorum utrumque illis
evenire solet, qui non hæc ipsa sedulo edoctus fuerit.

Quum ergo constet, curari morbos non posse, sine prævia cognitione, cognosci vero nequeant sine notitia rerum, quibuscum vivere homines consueverunt: omnino necesse habeo, Medicinam Indiis & imprimis Brasiliæ congruam ex propria experientia traditurus, ad exemplum Maximi Medicorum, de Natura Cæli Solique ea præmittere; quæ lectorem meum veluti manuducant in notitiam eorum, quæ curationem morborum istis in oris occurrentium propius concernunt. Quod vel ideo necessarium duxi, quia sideribus mire faventibus & regionibus fertilissimis omnino ac saluberrimis perperam solet attribui, quod erat vel incolarum vel advenarum intemperantiæ aut imprudentiæ: eorumque imprimis inscitæ imputandum, qui in extremas & incognitas mundi plagas abeunt, & professione artis, salutis humanæ facile præfidis, operam præstant mortalibus; Hippocratis interim præcepti immemores non raro deficiunt in sanitate curanda, siue ea conservanda sit, siue erigenda.

Brasiliæ Continens, ut maxima & præstantissima totius novi Orbis pars magno suo merito censetur: ita, si penitus introspectatur, non minus jucunda atque salubris deprehenditur. Adeo etiam, ut Aëris, Aquarumque & Locorum cum temperie tum salubritate possit cum quibuslibet Europæ vel Asiæ regionibus certare. Situm quippe si spectes, figuramque, à secundo circiter ab Æquatore ad quartum supra trigésimum latitudinis gradum excurrens longioris Trigoni speciem refert. Basin habet ad Orientem: angulis Æquatorum & Septentrionem spectantibus. Ab illa Basi in Occidentem

recta porrigitur: ita ut Angulus extremus ignotis ad Meridiem regionibus absorbeat. Quod in Orientem spectat latus, Hesperii obiacet Æthiopicis; interposito vastissimo mari. Vnde est, quod non minore valetudinis ac vitæ commodo, quam animi oblectamento habitetur. Etenim tota ejus frons blandum & benignum Subsolanum, ab auris matutinis natum, continenter recipit. Is mirum in modum homines cæteraque animalia demulcens, atque ab intolerabili Solis, vertici perpetuo imminentis, æstu vindicans magnum quid sanitati tuendæ confert. Flatus ille, siquidem accedat mare, summo mane: sin recedat, adultiori demum aurora exoritur, totosque dies pervadit. Neque enim, ut multis Indorum in locis, circa vesperam languescit: quin intenditur adeo, viresque sumit eundo & comitante Sole, ut ultra medias noctis horas non raro vigeat, & aëris nocturna condensatio nequeat dilatationem ipsius & motum naturalem facile hebetare ac superare.

Alterum latus (quod à Peruano Regno celsissima montium juga & immensa determinant spatia) Zephyrus perflat, ventusque Mediterraneus sera nocte infestat. Qui licet ob admixtos infinitis è paludibus surgentes vapores, habeatur insaluber; adeo tamen à montibus mari vicinis coercetur, & propulsatur à succedente marina aura, ut vix queat ad littora usque penetrare. Quodsi ob pluviosas quandoque malacias per diem integrum (quod rarum est valde) spirasse contigerit, remotiores à mari, & Occidenti objectos, vehementius; maris vero accolæ, atque imprimis nautas, una vix leuca à littore remotos, clementius exercet.

Quemadmodum vero annuis temporibus integri semestris mutationes hæud magnæ: ita diurnis & nocturnis evidentiores contingunt; eo quod dies & noctes non magis pares sint spatiis, quam differentes calore & frigore. Nam Sol altius ascendens, postquam terrarum & hominum poros aperuit, profundius & pari intervallo se occultit; unde condensatus aër extremam noctis partem magis rorisfluam efficit. Hinc rigidum & penetrans frigus corpora ferit inde à tertia nocturna, maxime vero circa gallicinium, usque ad exortum Solis. Ideoque incautioribus advenis hanc terram recens ingressis perquam molestum atque noxium esse solet, & tantum non omnem spem præcidere vitam in hisce vel aliis Indiarum oris beatam transigendi. Hujus rei non ignari indigenæ, focum perennem juxta lectos pensiles alunt, ejus ut beneficio insecta non solum venenata, sed etiam nocturnum frigus, simul & terræ fuligines arcere à se queant.

Porro rectus ascensus & descensus Solis brevissima facit crepuscula, noctesque adeo diebus pares, ut ne quidem unius horæ discrimen agnoscant. Noctibus æstivis, frigus intensius: hybernis, quod mirere, mitius sæpe perferuntur: aëre scilicet tranquillo, & nubibus undiquaque presso pluviasque minante. Ruricolæ post noctes solito frigidiores, dies serenos & sementi proficuos: Medici vero firmam, validamque corporis constitutionem pollicere consueverunt: contra, si tepidæ noctes præcesserint.

Pluvialis temporis initium fit mense Martio vel Aprili; finis est Augusto. Quo Sol redux ex Cancro materiam pluviae ex parte dissolvit in ventos, unde procellæ & turbines subinde nascuntur. Has mox vernum tempus excipit, blandissimeque componit. Diversitatem quidem umbrarum, nunc in Austrum, nunc in Septentrionem projectarum, experiuntur Brasiliæ cæterique Tropicorum Incolæ, (Amphiscii propterea dicti) nullam tamen, ut Doctiss. Scaliger, aliique non infimæ fortis Philosophi, fuere arbitrati, circa anni tempestates mutationem; bis nempe accedentis, & bis recedentis Solis; sed tunc solummodo cum ab Æquatore ad Tropicum vel Cancri vel Capricorni, usque dum eo redierit & Æquinoctium absolverit. Prosper Alpinus duplicem ætatem quod uno anno dari testetur in Ægypto, id non tam à Solis quam admirando Nili accessu & recessu provenire existimandum est.

Tempora anni non nisi duo sunt, calidum & siccum æstas dicitur: alterum quod calidum & humidum, ac Veri Europæo simile, brumæ vicem supplet. Idque verissimum omnibus in Indiis intra utrumque Tropicum deprehenditur. Hiemis enim & æstatis initium atque finis licet ob particularia incidentia loci, tum & Æquatoris majorem vel minorem vicinitatem, non in idem tempus incidant: plerumque tamen annus sex fere mensibus ad humidum & totidem ad siccum vergentibus absolvitur. Adeo ut vel hinc etiam veritas Strabonis dicti confirmetur, nullum scilicet annum in Indiis inveniri utroque tempore sine pluviiis. Et quidem ea ratione, ut hic non, sicut in multis Africæ & Asiæ, ejusdem nobiscum Latitudinis, oris, maxi-

maxima exinde intensio & remissio æstus, sed nulla vel saltem exigua percipiatur, (Sole licet Brasiliensium zenith mense Octobri & Februario transeunte, radiisque secundum angulos acutissimos reflexis feriente terram.) Quæ diversitas istarum regionum Incolis, ob crebras malacias noxiosque tepores, interitum: harum contra ob dominatricem auram salutem promittit perpetuam. Vnde facile est colligere anni tempestates esse non tam immediate ex Sole & astris eorumque motu æstimandas; quam ventorum specie & diversitate, Regionisque qualitate ac situ peculiari. Eadem causâ solemnibus illis Torridæ Subsolanis vel Favoniis reddi potest. Quin in locis hæcæ Mediterraneis paulo versus occidentem noctes non solum, sed & dies aliquando sunt frigidiores, quam in orientalibus littoralibus, usque adeo ut pruina aliquibus quandoque capillos riguisse constet. Etenim in Indiis cum multa sint admiranda, illud tamen vel imprimis videtur omnium physicorum ingenia superare, quod in eadem Cœli plaga, Solis accessu & recessu pari, iisdemque anni mensibus ab orientali parte quidem circa Oceanum æstas & siccitas sit; ab occidentali vero trans juga montium & paludes Brasiliæ, hiems, nebulæ & pluvix. Vt in tanta locorum vicinitate, quod ad rationem tempestatum attinet, iidem pæne populi sibi mutuo antipodes videantur esse. Quam miram dissonamque naturæ varietatem, atque alia ejuscemodi, si quis diligentius apud se reputet, profecto intelliget, Antiquos multa de Æquinoctiali circulo & Torrida zona falso opinatos esse. Cum, contra quam Aristoteles & Plinius aliique sunt arbitrati, non solum habitabile hoc Clima, sed & temperatum ac fertile utique reddantur rores perpetui, tum pluvix & jucundi à pelago flatus, dum vapores mane surgentes & nebulas tempestive discutiunt, æstumque meridionalem temperant, ac Soles purissimos & nitidissimos reddunt. Hinc vero humorum, qui in nobis sunt, à putredine conservatio. Neque tamen præcipua salubritatis vel longævutatis ratio, ut quidam voluerunt, Æquatoris est vicinitas, ob æqualitatem quam imaginantur tempestatum. Nam multis sub linea Æquinoctiali locis habitatis nec Solum nec Cœlum ad salubritatem favet: sicut Insula D. Thomæ, Guinea aliæque provinciæ testantur, ubi corpora à torrente calore arefcunt & resolvuntur, minimeque longæva fiunt. Etenim attracti à Sole verticali & præsentissimo vapores ob perpetuas malacias non disperguntur, neque aquæ agitantur, sed stagnant. Tum si qui perflant venti, languidi sunt, & veluti longo itinere fessi, ventis subitis aut mediterraneis facile se submitunt. Vnde tepores vaporosi, nebulæ & putredines enascuntur. Quod sub Æquatore navigantes non sine miseria experiuntur in penu & aqua imprimis, quæ putredine fœtoreque concepto bisterve solet corrumpi in vasis recens infusa, priusquam incorrupta & durabilis haberi queat. Brasiliæ vero vastissimus Oceanus tum pluviis, tum ventis perpetuam ad exhilarandum littus materiam suppeditat, non tepidam, sicut extra Tropicos solet, sed egelidam & siccam, eamque à Sole illustratam ab oriente in occidentem ad milliaria aliquot spirat. Accedit, quod palustribus & male olentibus pluviis ex continenti ortis, nunquam infestetur. Denique, ut multæ Orientalis Indiæ & Africæ partes, non cingitur vicinis Insulis, neu ventis agitur turbidis & procellosis.

Cœlum sæpe quidem nubibus, ex oriente in occidentem latis, obductum videas, sed rarissimis & tenuissimis, inque sublimia aëris elevatis, præterquam diebus pluviis. Sol oriens & occidens inconniventibus oculis adspici potest: tumque fere ordinario apparet ut colore, ita & magnitudine; adeo ut perquam commode Diameter ejus mensurari queat. Mira undique serenitas est, præsertim circa vesperam. quæ nullos unquam succedenti Lunæ tradit vapores vel nebulas: sed noctes reddit adeo claras ut uno eodemque die Luna vetus & nova conspici, litteræque ad Lunam quadratam satis recte legi possint. Eadem Astronomo & ad cælestia intento promittit multa circa Eclipses & Nubeculas Magellanicas, Veneremque post emerfionem à Sole falcata, Mercurium scintillantem & corniculatum, accessus denique Lunæ ad stellas cum fixas tum Planetas, cæteraque Phænomena, partim antea Europæis non visâ: sicut multoties fuit à nobis observatum ex specula eminentiori Astronomicis usibus per Illustrissimum D. I. Mauritium Nassaviæ Principem, exstructa, & à domestico meo accurate descripta, ad quem curiosum lectorem remitto.

Æther pro diversitate aspectuum Planetarum, accedentibus causis inferioribus, suas recipit intemperies. Crebris fulguribus Cœlum sub vesperam coruscat, tempesta-

te vel maxime serena, sed sicca. Tonitrua si quæ circa Æquinoctia suboriantur, rarissime in Pernambuco & sine fragore audiuntur, utut imbres effundat: in Maranhæu ceu propiore Æquatori, vehementius & crebrius intonant. Multæ Irides, Halones, Dracones ignei volantes apparent. Grandines vix unquam conspiciuntur. Nec est, qui observaverit altissima montium cacumina nive tecta, aut brumalem ostentasse canitiem.

Pluviarum guttæ admodum sunt magnæ, gravique decidunt impetu, quas molestus aliquando tepor præcedere vel sequi solet. Ros Europæo, cum pinguior, atque adeo fæcundior, sic ob nitri quo impregnatur copiam penetrantior multo ac tenuior, præcipue æstate, existit. Manifestum hoc in ferro imprimis, multo magis in materiis minus solidis. Quæ sub dio posita facile corroduntur & exeduntur. Intensior enim Solis radiorum fervor, poros corporum sublunarium aperit usque adeo de die ut nocturno rori subtilissimo facilem usque in profunda aditum faciat. Vnde per quotidianam vicissitudinem humiditatis & caloris illata putredine, vermium diversorum generum fit generatio. Quantum vero omnibus his noxius est ros, tantum gramini & pascuis proficiuus, imo necessarius, ne æstate inopia pluviarum torreantur. Hoc solo enim arentia loca & humorem sitientia refocillantur. Nihil item rore magis alimentosum, quo solo tot bestiolæ & infinita insecta vivunt: quod & divinus Poëta dixit; *Quantum ros nocte reponit*. Estque adeo eximiæ efficaciz ros matutinus, ut & pecora & homines æstuantes, ac spirituum profusione fractos mirifice roborat. Concentrando enim calorem nativum ingeminat, atque appetitum acuit, adhæc urinam provocat.

Etesius ceu anniversariis ventis serenissimis hæ oræ diversis temporibus gaudent. Semestri enim hiberno sive pluvioso, ex nubilosa austrina plaga intenduntur & Vulturini velut naturam induunt. Hinc vehementius quam Aquilo, mensibus æstivis, dominantur, ærisque imperium obtinent. Adeo etiam ut ductus aquarum inde à mense Martio ad Octobrem illis obsequia præstent. Reliquo anni tempore ex Septentrione in Austrum maria coguntur. Circa Africæ latus occidentale, Brasiliæ oppositum, plane diverso modo ferres habet. Quippe ab Aprili ad Iulium mensem, versus Septentrionem rapidus est fluxus; inde ad Octobrem tranquillum mare. Hinc ad Ianuarium versus Meridionalem plagam Oceanus truditur: mox circa medium Aprilis denuo nullum *Currens* maris (ut fluxum illum generalem Verulamius appellat) experiuntur nau-tæ. Atque hæ diversitates potissimum quidem intra Tropicos libero æquore navigantibus percipiuntur. Adeo ut hi venti generales, Tropici dicti, minime segnes, partim regendo *Currens* maris, partim proprio flatu (non spontaneo aliquo raptu ab ortu in Occasum, ut Scaliger & ante eum veteres quidam imaginati sunt) id efficiant, ut hinc navigantes versus Africæ, vel Europæ oras, eadem redire, qua venerant via, nequeant.

Æquor Brasiliense ut plurimum tranquillum est. Cui temeritas Barbarorum se fides, gemino ligno suberoso, *Iangáda* dicto, insidentes, secure piscaturam exercent aliquot leucis à littore remoti. Cærulea & subnigra ejus facies exterius est, interius viridis. Agitatum noctu ignescit, magnoque lumine refulget. Salsius quoque deprehenditur quam versus Polos, adeoque pellucidum, ut pisces ultra viginti orgyarum profunditatem aureo colore micantes, ex altis puppibus commode conspiciantur, meridiano tempore, Soleque splendente. Ac tum simul intueri licet, quam diversus & contrarius subinde fit motus in profundo mari, ab eo qui in superficie à tumultuariis fit ventis. Quod jactas bolides, aliasque artis nauticæ conjecturas non parum eludit.

Si mare circa Æquinoctium nimis languidum deprehendatur, admodum infidiosa habetur illa tranquillitas. præsertim, ubi atræ & sordidæ nubes conglobatæ, ut fit, accedant, quæque universo repente impetu sese effundant, unde momento immensæ rates evertuntur.

Licet autem juxta littora æstu satis vehementi salum intumescat, non tamen agros invadit, aut vicinas terras depressas inundat, sed ingenti fremitu rupem quandam sive maris teniam, *Reçisso* Lusitanis dictam, pulsat maximoque impetu verberat. Illam summo naturæ miraculo & beneficio ibi positam fateri, quotquot videre, coguntur. Crepido enim cautium longo tractu excurrrens, instar muri se violentiæ barbari & indignantis elementi objicit, fidasque ac tutas navibus stationes & portus præstat. Largissimam præterea ædibus materiam, qua Olindæ & Paraybæ templa ac monasteria superbiunt, suppeditat. Maximam Brasiliæ partem eadem nunc interrupto & flexuoso, nunc continuato

tinuato rectoque ductu tuetur. Ejus latitudo (quæ planissima est, & quasi arte superficie tenus polita) ad passus viginti, subinde triginta & ultra se extendit. Tantæ vero altitudinis est, ut vix maximo æstu inundetur.

Nova plenaque Luna mare ad duodecim pedum altitudinem (quod in Paranambucensi littore fit circa quintam) attollitur, pariterque deprimitur. Verum non rite observata sex horarum vicissitudine, sed pro ratione decursus fluviorum & pelagi intemperie, vel citius vel tardius æstum vastissimus Oceanus absolvit. Ita tamen, ut mensibus æstivis accessus: hibernis vero recessus sint & longiores & vehementiores. Quid, quod fluxus lunares, paucis tantum à littore miliaribus; *Currens* vero maris per universum æquor perferantur navigantes.

Cæterum ad extricandas perpetuas nautarum controversias circa longitudinem hujus Continentis, scire interest, magis ad Occidentem à natura collocatam esse quam peritissimi quique Geographi & Hydrographi hætenus sunt opinati. Operæ pretium itaque duxi illud addere, quod ex sedula observatione Eclipsium Lunarum nobis constat. Initium siquidem deliquii, quod in vigesimum Decembris anni millesimi sexcentissimi trigefimi octavi incidit, inter Olindam Paranambuci, & Vranoburgum Daniæ, tribus horis & quatuor minutis differreprehendimus. Vnde reducto calculo, facile erit colligere, quæ causâ sit erroris; cum plerique naucleri ultra quinquaginta minuta à nobis discrepent.

Univerfa Brasilia (cujus Incolæ Antœci sunt Hispanis & Æthiopibus; Periceci Iavensibus: Antipodes Auræ Cheronesi populis) Colonis & Præfecturis quatuordecim, totidemque circiter fluviis distinguitur. Horum beneficio territoria fertilitate & commoditate differunt. Præter quamplurimos amnes, fontibus inclytis & utcunque herbosis habitata Orientalis pars scatet; iisque passim, mira divina bonitate irrigatur, potumque hominibus juxta ac pecoribus abunde subministrat. Armenta silvestria siti æstuantia eo confugiunt, seque ad luxum inebriantia aquis, præda fiunt venatoribus. Rapidi sunt plerique fluvii mensibus pluviis, & tunc de subito in altum excrefcunt ac ripas egrediuntur. Econtra vero is, qui Paranambucensis Præfecturæ terminator & D. Francisco facer, totius Brasiliæ facile maximus est: mensibus quidem æstivis rapidissimus simul & altissimus existit, ruptisque obicibus valentius ruit in campos & mare. Mensibus autem pluviis, quod mirandum sane, aquas decrescere, modiceque tantum in pelagus sese exonerare videas. Cujus inauditæ diversitatis causam, alii aliam perhibent. Sed sub accuratissimis Regionum lustratoribus & ipsis Philosophis etiam nunc lis hæret. Quamvis autem tanti fluminis fons aut origo nondum à quoquam fuerit lustrata, tamen evidens ratio videtur evincere ex intima parte hujus Continentis descendere, & quidem è Lacu illo mediterraneo à multis celebrato, qui omnes fluvios, ut & hunc nostrum, ab altissimis Peruvix montibus versus ortum demissos, recipit & in Oceanum emittit. Nostrates hoc flumen celocibus aliisque ratibus *Canóas* dictis ad quadraginta milliaria ascendentes adhuc satis latum & profundum, insulisque amœnum & scopulis horridum invenerunt. Indigenarum quoque & Lusitanorum fide constat circa quinquaginta miliaribus à mari, ipsum de altissimis rupibus seu cataractis, *Cacoéras* vocant, præceps ruere nec altius ab iis qui è mari veniunt ascendi posse. Supra cataractas fluminis alveum porro pergere versus *Corum* ad aliquot milliaria, usque ad ingentem illum Lacum, in quo multæ sint insulæ perquam fertiles & habitatæ. Inque hunc Lacum aureas arenas à rupibus auriferis versus Peruviam jacentibus detritas per infinitos torrentes deduci.

Cæteri plerique fluvii vel potius rivi, qui ad hanc Brasiliæ oram in Oceanum effluunt, ad minimarum etiam navium onera è mediterraneis deferenda sunt inepti, quod aquis destituantur. Illi enim paucis exceptis, licet tribus aut quatuor miliaribus non absint à fontibus suis, nihilominus in ostiis magnorum fluminum speciem præseferunt. Quod fit propter maris accessus, fauces illorum illudentes. Exemplo sit *Rio formoso*, item *Rio grande*, & alii, omnes magnarum navium qua ostia capaces: qui tamen, ut versus mediterranea vix duabus leucis à littore absint, ita pedibus genu tenuis transeuntur. Cum nulli tamen alii in hac Americæ parte reperiantur, qui tantos imbres alveo suo excipiant. sed constat ratio. Vastissima montium juga procul à littore demittunt vim illam pluviarum à tergo, & exonerant se versus Occidentem. Mox

versus Orientem ad rapidissima, ne dicam & totius mundi maxima: uno quidem brachio versus Septentrionem in Amazonum & Maranhian flumina: altero ad divi Francisci, atque illa quæ *de la Plata* & *de Janeiro* dicuntur, versus Austrum erumpunt. Hæc receptis in se quibusdam amnibus invalescunt & aliquando ad milliaria triginta in Oceanum labuntur, tanto impetu, ut in ipso mari dulces à nautis hauriantur latices, ac si è fonte aliquo salirent. Porro Lacus juxta littus reperiuntur, qui mari licet vicini & quasi contigui, aquis tamen sunt dulcissimis. Præterea putei, paucis ante annis, circa ipsum littus, & quo æstus maris pertingit, effossi, potabiles aquas & dulces ignoto vel dubio venarum commercio, impertiunt. Vnde percolatas omnique salædinis expertes prorsus haurire datum: quæ licet fontanis inferiores sunt, domesticis tamen officiis sufficiunt. In remotissimis vero desertis rivuli quidam è lacubus oriundi, hieme dulces, subsalsi æstate existunt; quod stagnantes Solis assiduitate adurantur.

Tellus hæc ex diverso naturæ lusu constat. Qua enim in planitiem longe lateque sternitur, gleboso ponderosoque & præpingui ac irriguo est solo *Vergea* Lusitanis dicta: multorum fructuum ferax: cannas sacchareas imprimis, tum & credita quæque semina multiplici reddit fœnore. Aprici campi minus æstate, sed mensibus potissimum pluviis (licet terra tunc habitantibus tristior videatur) lætissime virescunt, prætæque messem negantia pabulis vigent. Frumentum & secale nimis celeriter in germen evocantur à jugi perpetuoque solis fervore & indulgentia agri. Qui proinde multa versatione (nec autem interquiete unquam indiget) fatigari debet, additaque potius arena quam stercore, ferendis frugibus aptior reddi. Secus enim germinatio nimis festinata aduritur vel exhauritur. Qui ab exoticis seminibus & his quæ diutius in terra foveri debent, proventum expectant, maturationem retardent oportet. Ne foliis luxuriant plantæ, ac granis postea & seminibus cassæ reperiantur, atque ita spem vota que agrorum destituant. Committere terræ plantas & semina oportet mensibus Februario & Martio, quum nempe finem æstatis excipit tempestas humida. Fieri vero utrumque debet prima vespera, non de die, nec adulta nocte. Quæcunque profundius & quo radii solares non pertingunt, inhumant, in vitæ discrimen ea incurrunt, quod sub cute sua intense frigida terra, præcipua æstate, taleas & semina facile enecet. Cujus rei advenæ & novitii experimentum non sine magna jactura fecerunt. Semina sicut & fructus colligunt diverso plane tempore in locis acclivis & sitientibus quam declivioribus & uliginosis. Quid quod horum plurima toto anno & omni tempore plantentur & germinent: felicius licet vel infelicius, pro locorum & plantarum diversitate. Quod evidentissime apparet, præsertim circa proceras illas arbores, quas *Cocos* & *Palmitas* nuncupant. Etenim hæc citra ullam anni temporis, senisque arborum observationem transplantatæ virescunt jucunde, & fructibus eximiis abundant, in litore sterili gaudentes foveri; modo radices, quas infinitas & brevissimas habent, leviter tantum terra cooperiantur. Harum enim cæterarumque Indicarum arborum radices adeo à frigore subterraneo abhorreere deprehenduntur, ut nonnunquam Solis desiderio foras prorumpentes, terra se condi vix patiantur. Nonnullæ arbores & quidem nobiliores, sicut *Acajú*, *Vbapitanga*, *Cajá*, *Andá*, *Iaçapucáia*, *Mureçy*, *Ietaibá*, *Araçicú*, *Ibahirába*, Ficus & Myrtus sylvestres *Iamacarú* & *Cambuy* dictæ: Planta quoque *Ananá* & alia semel dumtaxat in anno florent, tempore verno, quod circa Octobrem est: mox fructus proferunt, Sole ingrediente Capricornum, & durant ultra tres menses, posteaque quiescunt. Solus, quantum constat, fructus *Guitycoró* semel biennio; fructus autem arboris *Ibiracé* quod est Guajaci Brasiliensis, vix quadriennio producitur. Pauciores arbores nativæ hæcenus ad sativas relatæ: sylvestres tamen cum sint, fructus elegantes, & gratissimi saporis proferunt, maxima quidem ex parte frigidos, cum astringendi facultate. Quasi natura benigna hæc mortalibus immodice æstuantibus solatio dederit, proventibusque humoribus frenum imposuerit. Plurimæ arbores & frutices toto fere anni tempore flores & fructus feliciter protrudunt, simulque Ver, Æstas & Autumnus in iis conspiciuntur. Horum facile principes, *Murucujá*, *Mangába*, *Pacóba*, *Banána*, *Iamipápa*, *Araçá*, *Pindóva*, *Cocos*, *Mamáon Pinboins*, *Piementa*. Quibus annumerantur, Vitis, Citrus, Malus Medica, Ficus, Cucumeres, Melopepones, Citrulli Malo granata bifera & trifera, aliaque plurima ex Lusitania & Angola olim, & nuper è Belgio adducta legumina, radices & olera passim in hortis excolta, atque

in culinis domestica facta. Imo & Piper orientale, & alia infinita exotica, tam facta Europæa, quam Aromata Asiatica benigne fert tellus. Sed regio quondam diplomate ne vilescerent propter abundantiam, prohibita & prorsus eradicata. Qui racemos per totum annum desiderant, vineas diversas, diversis putant mensibus, maturasque postea uvas colligunt. Vnde non ignobile vinum, creticum æmulans, exprimitur. Quin & omnis generis fructus atque frumenta etiam nostratia singulari fertilitate explerent colonorum spem, si quod universale remedium contra Formicarum illam Strumam inveniri posset. Nam locis angustis & quoque uliginosis vel ignis vel aquæ beneficio per impigrum agricolam facile arcentur. Sed cum nulla regio ab omni parte beata, vix credo potentissimum hunc hostem superatum iri posse. Quod non tam à Soli quam Solis vi procedat, qui ubicunque sub zona torrida, etiam in Indiis Orientalibus, atque in vicina Peruvia, infinitas Formicarum turmas generat. Partes autem Indiæ, ut quoque Brasiliæ, extra Tropicum sitæ, Formicas vix norunt; unde & fruges ibi uberrima. Vtinam natura plures feras formicavoras collocasset, quæ simul tot myriades abligurirent, sicut mira illa aspectu animalia quadrupedia *Tamendoá* dicta, quæ Canis magnitudine, longis instructa unguibus, alte fodiendo formicarum latebras detegunt, iisque illico exertam trium fere dodrantium linguam immittunt exilem, opertamque Formicis repente contrahunt, deglutiuntque deceptas. Formicæ autem hæ (*Rey do Brasil* Lusitanis non immerito dictæ, quod perpetuam tyrannidem exercent) aliquæ Europæarum plane similes, aliquæ triplo majores & alata, omnivoræ sunt. Aggeres quoque & tumulos ingentes, in modum metarum fœni, è terra ab illis exstructos, videas. Huc inopi metuentes senectæ, non tecto vel calle angustis, ut Virgilius eleganter de suis Formicis cecinit, sed angustis convectant atque reponunt quidquid populant nigra hæ Formicarum agmina; ita ut in campis, in sylvis, aliquot leucarum spatio, perpetuæ semitæ, opere earum ferveant. Quam vero noctu Luna plena operentur, interlunioque cessent, quam celebres undique earum conventus, quam diligens cum obviis collocutio atque percontatio, quam denique futurorum quidam sensus, cum, imminentibus mensibus pluviis, tumulos suos cavernosos altiores struant, & quod omnem fere intelligentiam superare videtur, granorum in penu reconditorum umbilicum, quo germen emitti solet, sollicite excidant, hic conspiciere datur. Ita ut vel stupidissimus spectator Salomonis proverbium in memoriam revocet, ubi ignavos ex earum œconomia incitamentum laboris capere jubet. Plura de mirando regimine dicenda forent, nisi jam dudum propositi limites transiissem.

Qua lacustris est hæc Regio, ob perpetuam uliginem funditus æque ac in superficie viret. Tum diverso plane herbarum fruticumque palustrium genere, adeoque mira naturæ solertia luxuriat, ut herbosam terram, non aquam diceres, amphibiorum æque & piscium latibus destinata. Non omnia loca paludosa & lacustria insalubria esse, monumenta veterum quoque confirmant in Italia, ubi insignia quædam & fertilissima habitacula paludibus proxima, incredibili tamen salubritate fruebantur, propterea quod commercium haberent cum mari, & motione perpetua non paterentur stagnantes putrescere. Circa ostia vero fluviorum, ubi paludem aqua marina singulis æstibus inundat, ab immensa Ostreorum & Cancrorum multitudine perreptatur, atque tortuoso illo arborum genere, *Mangle* dicto, ita obsidetur, ut viatoribus & piscatoribus prorsus sit inaccessa.

Qua montosa, raro sterilis vel otiosa apparet, sed in acclives & amœnos colles (exceptis vastissimis montium jugis in desertis mediterraneis) exsurgit. Contingit quidem arbores & gramina mensibus pluviis læte virentia, æstivis ob ardores solares emori, eaque incensa ingenti spatio subinde incendium producere; sed ipsi Incolæ iis incommodis prospicere norunt, dum loca illa excisarum & recenter combustarum cineribus fœcundant, ut frugibus Cerealibus Americanis aptiora fiant.

Qua arbutis sylvisque densissimis vestitur, multo olim labore Lusitanos ad pyxidem nauticam iter suum instituere coëgit. Quod nostratibus etiam nunc & mihi usui fuit, in muniendis viis per deserta, patentque nemora in longitudinem aliquando ultra ducentas & trecentas leucas. Qua ad arborum vastitatem, cymbæ unilignæ ex iis fiunt centum & quinquaginta hominum capaces. Qua ad altitudinem, sagitta à fortissimo emissa quarundam summitatem haud facile superat. Arbores denique varix magnitudi-

tudinis indiscriminatim hinc inde per campos & sylvas videre est, earumque ramos variis carduis, imo & integris diversæ speciei arbusculis frugiferis onustos & ornatos. Haud dubie, quia tot volucrum cohortes, cum excrementis simul alvi nucleos seminaque fructuum ibi deponunt: quæ in fervido earum ventriculo præmacerata, facilius germinant. Ex hisce nemoribus fragrantissimæ quoque arbores balsamis & gummi gravidæ, non tantum medicinæ gratia, ut *Copaiba*, *Cabureiba*, *Icicariba*, sed lucri causa ob colores & tincturas varias, aliosque usus eximios ad Europæos apportantur. ut sunt *Ibirapitanga* arbor illa Brasiliensis κατ' ἐξοχλήν ita dicta, & rubra tinctura nulli non nota. *Tataiba* sive lignum flavum. *Arariba* cortice rubro. *Vrúcu*. *Iacaranda*. *Antinuba* sive Cedrus alba, & aliæ multæ quæ ædificiis navibusque struendis aptissimæ, quod aquis minus perviæ sint & ferant ætatem. Ex quarundam corticibus nunc funes igniarii, in militantium usum, nunc in navium necessitates torquentur, & rudentibus materiam subministrant. Denique è collis lignis *Caraguatá*, *Tataiba*, *Ambaiba*, aliisque ferulaceis plantis ibidem nascentibus, ignis luculentius, quam ex concusso filice, à Barbaris elicitur.

Si quæ loca sint aridiora, mirabiles illas Climaces, seu funes potius ἀφύλλες, generali nomine *Timbó* & *çipó* appellatos proferunt, quæ sua flexilitate & tenacitate apud fabros & viatores ligaminum, contusa apud piscatores, coriarios, & naupegas, rhois & stupæ vicem supplent. Inter has Climaces, non minus notatu digna illa quæ *Guembe* nomen à Brasilianis accepit. Textitur enim Cannabis & Sparti modo, cum alios in usus, tum præcipue in anchoralia: neque materia ulla ad nauticos funes & maris impetus aptior; namque ut salsuginem amat ea planta, funis quoque ex illa confecta marinis aquis immersa, identidem revirescit. Et anchoris alligata, fluitantes in salo naves egregie continet, non tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quam viriditate ipsa, & lentitia quadam ad instar corii: ut sese vel in altum elato navigio, modo in tenuitatem extendat, vel residente rursus in crassitudinem contrahat: quod secus in nostris evenit rudentibus, quæ nimirum ipsa vi ac pertinacia sæpe rumpuntur.

Nemorum pleræque arbores, cum ab Autumnis & Veris vicissitudine nihil fere patientur, frondibus tamen & foliis non eodem simul tempore vestiuntur & spoliuntur. Præterea non unaquæque arbor foliis simul omnibus orbat, sed parte una decedente altera tam diu manet, donec prior repullulet. Mirari quoque subit, primum naturæ hoc fecundissimum theatrum contemplantem, herbas & plantas in Europa à natura molles, hic caulibus lignescens luxuriare: Earum quoque non paucas ratione loci inter se plurimum discrepare; nam quæ vix fruticis magnitudinem æquarent in pratis, in densis nemoribus summæ videri proceritatis. Accedit, quod varii generis *Hederæ* fabiferæ, *Phaseolique* pulcherrimi, suprema arborum cacumina scandentes, topiarii instar operis perpetuam umbram præbeant. Inter hæc virgultorum opaca, ipsis Faunis consecrata homines pariter ac feræ se abdunt vivuntque secure. Multi enim in illis sunt secreti tramites; qui sui gnaros haud parva in venando voluptate perfundunt. Quæ sylvarum fontiumque prærogativa multis Indiarum regionibus denegata est, maximeque occidentalis Africæ parti habitata, ac propterea Torridarum regionum nomen merito obtinent: ab immodico enim & ingenti æstu delibescunt illæ, ut ad fluvios umbrososque saltus dissitissimos pecorum greges amandari necessum sit. In agro enim arenoso longe majores ab incolis perferuntur calores, quam si terreus esset eodem Solo, Cælo & Sole. Ita & montosa differunt à planis & nemorosa à nudis, ac perinde ut humilioribus aut altioribus montibus assurgunt, magisque aut minus sylvis vestita sunt, frigus aut calorem aëri majorem aut minorem conciliant.

Porro sicut Peruvia crebro ex æstuantibus cavernarum latebris: ita nunquam Continentis hujus tractus orientalis terræ motum fuit expertus. Metallis enim & igne subterraneo, spirituum & vaporum genitore passim destituitur. Excipe montes in Præfectura *çéara* adeo argentiferos, ut thesauros hactenus pollicitos, nunc cum scœnore Batavis præstare cœperint, atque etiam nunc præstarent, modo Plautinum illud minus in nos quadraret.

Tum denique homines nostra intelligimus bona,

Cum quæ in potestate habuimus, ea amisimus.

Atque hæc de diversitate terræ nobis cognitæ.

Illam autem desertam & solitudines frequentibus jugis arduas, inque Occidentem porrectas

rectas Anthropophagi tenent. Europæi qui investigando loca incognita vastissimos istos & fragosos saltus penetrarunt, testantur, se non minus fertiles ibi, herbososque montes & convalles vario animalium genere occupatos vidisse, quam in littoralibus & habitatoribus locis. Quod ipsum postea verum comperi: hoc tamen discrimine, quod quo ad mediterranea loca penetres altius, eo plura quidem mineralia eaque ignobilia se offerunt, sed fontium inopia atque ob auras devigescens æstus diurnus major, & noctium frigus intensus: frequentiores denique lacus piscosos hybernæ pluviae, in æstivam penuriam, suppeditant. Mediterranea enim opem plurimam à cælo imbrido habent, non circa vegetabilia solum, sed & ferarum atque piscium miram obæsitatem, ut condimento proinde minori indigeant. Mel quoque sylvestre, fructus *Iaçabucájo*, *Ietaiba*, Palmæ & sylvestres Ficus, defectum fructuum *Acajú* in desertis locis supplent. Quæ tesquis & rubis, cæterisque spinosis fruticibus passim adeo horrent, ut vi via facienda sit. Inter cætera, *Caraguatá*, aliique cardui, rorem & aquam pluvialem copiose concavis foliis, calicis instar perpetuo continent, quæ deficientibus rivis & pluviis ingenti solatio hominibus æque ac animalibus existunt.

Duæ tantum indomitæ feræ (serpentibus exceptis) in tam vasta Regione extimescendæ reperiuntur, Tigres & Apri. Quarum illæ insidiosæ, velocitate valent: hi tardiores sunt cursu. Vtræque autem famelicæ existunt. Eadem pastæ, quod mirere, adeo fiunt ignavæ & meticulosæ, ut ab ipsis Tapuyeris, & gregariis etiam canibus, in fugam confestim agantur & capiantur. Usque adeo satietas non homines tantum sed & feras enervat. Inter belluas marinas vero, plures invenias feroces & prodigiosas satis. licet enim summè admirabilis Dei potentia atque solertia in rebus cœlestibus, iisque quæ in aère & terra fiunt, unicuique pateat; maxime tamen ea in mari prælucere videtur, in quo tam variæ & stupendæ rerum formæ conspiciuntur, earumque vires & proprietates deteguntur, ut quærendi & contemplandi nullus unquam futurus sit finis, meritissimoque jure ea quæ dignoscitur pars, illius quæ ignoratur minima dici possit. Sunt autem Thynni, Delphini incredibili velocitate cæteros superantes. Serræ porro, & Lamiaë sive Tuberones inter rapaces primum locum obtinent. Hi formidabili rictu pisces non tantum, sed & urinatores devorant, nimiaque voracitatis pœnas aliquando dant; quod pisces echinati, cornuti, tum quoque venenati, deglutiti eos interimant. Sicut eleganter Oppianus olim cecinit:

Occisa occidunt hostem, perimuntque necantem.

Serræ vero perpetuum cum Cætis bellum gerentes, eorumque præcordia gladio radiis acutissimis horrido fodicantes, mare tingunt cruore.

— *His est audacia tanta.*

Hi fortem Ponti Regem formidine nulla

A grege sejunctum aspiciunt, solumque vagantem:

Atque catervatim veniunt ad maria bella.

Cetorum vero mensibus præsertim pluviis magna apparet copia, quod foetus ibi edant. Quos cum maris recessu contingit hære in vadis, multum olei inde redundat. His quoque monstris annumerantur Vacca marinæ & Nereides, Brasilianis *Iupipiápre*, Lusitanis *Peixemulher* dictæ. de quibus Virgilius,

Frons hominem præfert, in piscem desinit alvus.

Notatu dignum, quod eximia tot arbores, frutices & herbæ, figura, foliis & fructibus à veteris orbis vegetabilibus, paucis exceptis, dissimiles appareant. Idem in avibus, animalibus & piscibus deprehenditur: ut & insectis alatis atque non alatis. Quasi ex diversitate Climatum, non tantum hominum, sed etiam sensitivorum & vegetabilium prodirent differentiæ, idque non adeo ex astrorum synergia, quam vi Solis & Soli genio peculiari. Quæ omnia ut ineffabili colorum pulchritudine, sic & infinita multitudine hisce in oris generantur, partim nota nobis, partim incognita. Quorum aliqua, sapore & dignitate Europæa superant; aliqua longe inferiora existunt. Ex quibus utique apparet, quam mirus & varius lusus sit in orbe terrarum. Meritoque beati Incolæ haberentur si omnium horum Creatorem cognoscerent. Quum è contrà tam fausto sub cælo, tam agrestia & distorta illis sint ingenia.

Hæc breviter de Aère, Aquis & Locis dicta sufficiant. Quorum utique temperies optima parum est ex se culpabilis. Neque enim Solis calore torretur hæc terra, neque squa-

squalore vel aquarum penuria resiccatur, neque frigore extinguitur, sed rore perpetuo imbribusque multis ac fontibus irrigatur. Vnde & feracissimum esse, & multa illic tempestive nasci oportet. Præterquam enim quod Balsamis nativis, oleis, mellibus non unius generis abundet, herbarumque ac radicum medicarum & ad tutandam valetudinem potentium ferax sit: quæstuosissimam insuper culturam facit, quantum ex aliquot retro annorum messibus colligi potuit. Animalium denique omne genus ac bouum imprimis armenta in maximum numerum augeri & crebrius parere, certum est. Quæ loci salubritatis fama non paucos olim senes aliosque minus prospera utentes valetudine, ex Hispania, & Indiis aliisque distitis locis excivit ad aërem & aquas has Cælo datas, tamquam ad duo validissima vitæ & valetudinis præsidia. Perquam mature enim pubescunt Incolæ: senescunt tarde, idque sine canitie aut calvitio. Quo fit, quod longe ultra centesimum ætatis annum, viridi senecta, non Americani tantum, sed & ipsi Europæi fruuntur, totumque adeo territorium Macrobius dici mereatur. Non aliter ac si fervor juvenilis frigore senectutis repressus, temperatiorem illam in calidioribus hisce plagis efficeret. Advenarum enim proles crebris licet morbis infestentur, multique succumbant, imprimis nostrates infantes, non tamen id tam debet Cæli intemperiei, quam præpostero nutriendi modo imputari. Exemplo sunt vel maxime Brasilianorum liberi vivacissimi. Qui cum ventre duro sint & prominulo, solidisque toris, quamvis subucula tantum leviori induantur, nihilominus injurias Cæli secure contemnunt. Rident matres ineptam nostratium & vestiendis & educandis parvulis industriam, quæ perspirationem impediri & catarrhos multos generari aiunt. Nulli inter illos, strabones, lusciosi, claudi, gibbove deformati inveniuntur: cum tamen infantes nunquam aut linteis involvantur, aut involuti fasciis Europæorum more ligentur. Frigida frequenter lavantur. Idem provectioribus usitatissimum est: cum ob innatam genti munditiem, tum ad firmandam & tuendam corporis sanitatem. Porro alacres sunt & succulenti omnes, vasisque amplis, brachiis cruribusque lacertosis & firmiter compactis, minus tamen pinguedine sæctis. Qui nobiscum militant maris accolæ, non admodum sunt aut moribus agrestes, aut corpore proceri, suntque mares invicem maribus, mulieres mulieribus similes: eo quod paucioribus anni tempestatibus obnoxii, etiam rariora vitia in femine feminisque efformatione concipiant. Plerumque enim ut hominum instituta & mores, ita quoque naturam pro varia Regionis constitutione mutari videmus. Præter longævitas beneficium & alterum est quod rarissime adversa valetudine afficiantur. Primo quod fortibus nascantur, & incomparabili aëris ventorumque serenitati atque æqualitati exponantur: tum quod tantum non ignorent, quid curæ sint, quid animi affectus, quid corporeæ voluptates. Sub eodem tecto, eoque levi & ad inversæ modum carinæ palmis instrato, multæ simul familiæ degunt. Has casas peregrinaturi deferunt ad tempus, supellectilem quam curtam habent & liberos humeris impigre portantibus fœminis. Eodem semper victu & amictu, eoque simplici gaudent. Quippe solum gossypium ad vestitum illis sufficit, juxta illud Lucani scilicet:

Terra suis contenta bonis, non indigã mercis &c.

Nullus denique illis habendi amor, paupertati que se addicunt voluntariæ, ea quidem æquitate, ut cui plus est, lubens impertiat minus habentibus, pari dandi & poscendi invicem facilitate. Radices omnes alimentosas, quod dignitate *Mandiocæ* cedant, imo ipsum panem ex oryza aut milio, Asiaticis tantopere expetitur, contemnunt. Omnibus fructibus poma silvestria, *Acajú* dicta, præferunt, quod egregie succosa sunt, & ad victum æque ac potum sufficient. Nam siceram ipsis suppeditat, in multos menses, sæcibus depositis, duraturam; & præstantissimas castaneas, penu recondi aptas. Alii etiam fructus, præsertim *Pacóba*, *Ananás*, *Mangába*, *Ianipába*, *Caraguatá* expressi simile vinum vel siceram suppeditant, nec minus inebriando idonea. Fiunt & alia ex radicibus *Mandiocæ*, *Patáta*, Milio Turcico, Oryza, quæ masticata multa cum saliva exspuuntur. Sputum hoc vasis tandiu conditur, donec ferveat, sæcesque ejiciat. Vina vero hæccitius aut tardius ad fermentandum insurgunt, prout dulciores, acidiores vel acerbiores sunt succi ex hisce plantis fructibusque expressi. An non à simili materiæ conditione dependeat quoque anticipationis & postpositionis ratio in febrium paroxysmis, viderint Medicorum scholæ.

Servitutis jugum nequaquam tolerant. Tripudiis inconditis & potationibus impendio

pendiō sunt dediti. Cibum capiendi stata tempora ignorant. Recte aut perperam factis, nihil post mortem præmii aut supplicii superesse existimant. Vane interim fabulati, eorum, quos sua mors extinxit, animas immortales fore. Otium amant, magnosque labores declinant, secure & in diem viventes. Cujus rationem cum Hippocrate eam esse arbitror, quod rerum ac temporum uno modo se habentium facies eadem ingeneret fœcordiam, varietas autem animum & corpus ad labores excitet. Quin etiam otio & quiete crescit ignavia; exercitatione vero, mentis & animi robur alitur. Ætatem ac vitæ decursum æstimant ex Heliaco Pleiadum exortu, qui fit mense Maio. Numerum autem annorum ætatis suæ ut retinere possint, singulis annis reponunt unam castaneam de *Acajū* semel duntaxat in anno circa Ianuarium convenientem. Fœminæ pudicæ non deformes ab octennio ultra sexagesimum annum supra fidem fœcundæ; imo septuagenariæ orbos infantes lactantes vitæ sunt. Facili negotio & nemine obstetricante pariunt, rarissime abortientes. Pleræque puerperæ statim post partum surgunt, ad proximum flumen properant ablutum corpus, & impigre, cum ad cætera domestica officia redeunt, victum hinc inde conquirendum. Liberos defunctos ultra biduum aut triduum non deplorant, matribus miserando ejulatu totam domum implentibus. Lachrymis, quas in potestate habent, profusis, cognatos reduceque excipiunt amicos, eorumque labores peregre exantlatos, multis suspiriis atque gemitibus deflent, circumdatis collo brachiis & capite ad pectus adpresso. Olim antequam Lusitanos agnoscerent numerosi & pæne infiniti erant, ac pagi undiquaque adeo frequentes, ut Indiarum lustratores sagacissimi dubitarint an ulla orbis pars Brasilia populosior fuerit unquam. Nunc autem ad paucitatem redacti; nam Lusitanorum sævitia, alii pæne ad interneccionem deleti, alii in miseram servitutem abrepti, alii fuga sibi consulere & intra Continentem latere sunt coacti. Qui inter Lusitanos & Belgas degunt Neophyti, Christo quidem dant nomen, ejusque sacra sequuntur; sed frigidius. Quin adulti circa ea adeo sunt remissi, ut merito putes, ore duntaxat, non corde Christum colere. Vix etiam placita nostra, nisi tenellæ ætati, nondum præoccupatis animis, remotisque parentibus, instillari possunt. Lingua inter se haud differunt. Et quamvis quondam ex feroci prosapiâ fuerint orti, mutuo tamen cum Europæis commercio & consuetudine usque adeo sunt cicurati excultique, ut exuta barbarie, humanitate nonnulli cum nostratibus contendant. ut & hic illud Taciti usurpare liceat, Mitius circa Oceanum vivitur. Qui etiam nunc litterarum & characterum ignari, nihilominus antiquitatis memoriam, tam pace quam bello gesta accurate conservant. diligentissime namque junioribus tradunt quæ à majoribus acceperunt, imo senes dies noctesque integras in illis tradendis consumunt, juniores vero tradita facile accipiunt, & retenta fideliter aliis quoque inculcant.

Mediterranei contra, immanes, truculenti, sine lege, sine religione, ferino prorsus ritu in hunc usque diem, nulla stabili aut fixa sede morantur, quin vagantur huc illuc, prout victus ubertas aut penuria tenuerit aut abegerit illos. Soli vivere amant. Turguria nec latibula ferunt, sed sub dio perpetuo victitant. Ita ut pauca quæ de ipsis dici aut scribi mereantur occurrant. Piscibus & feris mira tam odoris quam cursus sagacitate insidiantur. Iacula validissimis lacertis atque stupenda arte, sine arcu torquere norunt. Mari non nisi nantes utuntur, qua in exercitatione tantum valent, ut truculentum illud maris monstrum Tuberonem sive Lamiam assequantur & capiant, sinistra ad natandum utentes, dextra acuminatum palum gestantes, quem obvio hosti contra ipsos expanso rictu horrendoque hiatu insurgenti insidiosè in os immittunt; bellua interim marina manum apprehendere satagens tali artificio decepta, sese profunde defigit, & capere cupiens, vel ab inertibus barbaris capitur, qui dorso furentis insilientes (pugna sane admirabilis, & ancipitis eventus) jumentum instar illam circumagendo per undas, minores pisces in escam venantur. Præterea adeo strenui sunt urinatores, ut si piscis vel aliud quid in fundo quærendum sit, patentibus oculis vrinentur totius horæ spatio. Quod Lectori non incredibile erit cum de Ægyptiis proditum sit, per totam diem in aquis posse delitescere, & ubi ad summitatem aquæ enataverint, capite non prolato respirare. Viri pariter ac fœminæ fusis capillis, diversa licet tonsura, cæteris corporis partibus depilatis, vix ullo circa pudenda velamento, incedunt, aviumque discolorum plumis se exornant. Colore quodam fusco ex *Ianipápa* pomio expresso, corpus turpiter pingunt, ut terribiliores in bello videantur. Et ne facies ornamento de-

stituatur, lapillos vilissimos & longissimos, perforatis à prima infantia auriculis, labiisque inferiobus & maxillis infigunt. Quod licet visu foedum, illis tamen regium videtur. Ominibus & auguriis dediti, ariolis, sagis & impostoribus quaestui sunt. Alii Tonitru; alii Vrsam minorem, aliaque sidera pro numine habent. Tanta est inter illos confusio & diversitas linguarum, ut exinde solum atrocissima bella & crebra nascantur, inimicitiasque inter se exercent perpetuas, supraque fas humanitatis & odii saevas: imo vel ipsos ludos aliquando in ferias clades convertant. Ad bella ituri, miro quidem silentio & ordine simplici procedunt. Ad manus ubi ventum est, horrendo fremitu & ululatu aërem feriunt, imbresque sagittarum utrimque emittunt, tam lethali veneno infectas, ut vel levissime vulneratos crudelissime interimant. Foeminae lactantes & praegnantres deinceps à virorum consortio abstinent. Vbi autem pepererint, secedunt in silvam, & infanti umbilicum concha praecidunt, & una cum secundinis coctum devorant. Maritus tempore puerperii uxoris loco decumbit primis à partu diebus, & puerperæ instar bellariis & epulis fruitur, subindicans necessitatem lapsas vires restaurandi. Cum in morbum eorum quis inciderit, amici accedunt, quisque ingenium advocat, remedia quorum notitiam experientia sibi comparavit, profert. Mox spinis arborum *Carnaiba*, pisciumque dentibus, quibus sagittas asperant, in torosis brachiorum & femorum partibus alte cutem scarificant & incidunt, membraque à lassitudine potissimum vindicant. Idem fere praestant per validam suctionem, ore pando parti dolenti applicato. Vomitus vi concitant contortis silvestribus foliis, gulæ immisis. His & similibus remediis frustra adhibitis, nihil ultra tentant, nec tamen ægrum relinquunt, sed unanimi consensu, tamquam de ejus salute desperantes, clavis lignis illum ferociter interimunt: gratificantes tamen illi, & ille sibi, quod mascule interire ipsi contingat, omnibusque miseriis eripiatur. Hoc enim lætabundi in ipso mortis articulo, quasi de Euthanasia, gloriantur. Non minori cum applausu in parentis quam victi hostis cadaver saeviunt, illud præ turpi amore, hoc præ immani vindicta crudelissimarum ferarum ritu dilaniantes & intra se sepelientes. Vtriusque carnes (modo non à veneno extincti) ossa tenuis dentibus abraße diræ ipsis epulæ existunt. Optimatum vero cadavera ab aliis optimatibus tosta comeduntur, præter ossa; quæ à proximis consanguineis servantur ad nuptialia convivia, & tunc in minutissimas particulas confusa, bellariorum loco devorantur. Quibus nondum consumtis, capillos sibi, in signum luctus, evellunt. Vix possum, quin his addam, quibus præstigiis verbipotentes Sagæ (quas quoque Medicorum loco in pretio habent) & alii Sortilegi miris artibus populo imponant, miserisque persuadent, se ex eorum corporibus, animantia, lapides aliaque exsugere, quæ ipsis videntibus evomunt. Imo Reguli ipsi quoque sibi medendi facultatem arrogant, ad quos matres suos infantes ægros adducunt, qui ab illis fricati & Tabaco consputati, si interea moriantur, à matre & consanguineis comeduntur.

Nemo itaque mirabitur si majorem herbarum cognitionem habuerint Asiatici, quam Americani: cum hi animantibus non contenti, in rationalia quoque ruant. Illorum autem multi ex instituto Pythagoræ vel abjectissimo parentes insecto vegetabilibus vitam sustineant.

Non abs re fore existimavi, si facta à proposito paulisper digressionem, aberraverim, barbariemque illam miseram, tum quæ huic genti paterna & innata sunt, paucis exposuerim: præterea ut constet, nullis creaturis adeo voluisse novercari naturam, quin abunde alimenta & medicamenta suppeditaverit, eaque exacte à venenis distinguere docuerit. Quod cum in animantibus & plantis quam plurimis solertissime, tum in radice *Mandihoca*, Americæ primo alimento, imprimis videre est. Denique ut demonstrarem, longe hanc à nobis diversam vivendi rationem & temperamenta diversos aliquando morbos & medendi modos suppeditare.

Restat ut consideremus, quæ valetudini potissimum vel prosint vel averfentur, & unde originem ducant morbi. Inquit enim Hippocrates, Corruptio una, conspiratio una, consentientia omnia. Quorum si vel unum deficiat, tota hominis structura facile corrumpitur. Enimvero cum sub Zona torrida, omnia astra verticalia vehementius agant, & quoad motum annuum, excessu subinde siccitatis & humiditatis: quoad motum vero diurnum, perpetua vicissitudine caloris & frigoris: non potest non eosdem effectus microcosmus experiri. Ut enim planta novella, Soli genium, tamquam naturæ ejus minus conveniens, licet in melius transplantata, sæpe non fert: ita multi Euro-

pæi, aut imbecillitate naturali, aut rite vivendi imperitia vel intemperantia, aëri & aquis hisce saluberrimis, primariisque vitæ fulcris, minus assuescere possunt. Vnde non raro illis de lassitudine spontanea primæ querelæ, quæ ex sententia Hippocratis, *νέστος Φεζέζος*. Boreales, licet æque ac Meridionales corporibus sint compactis, mollitiem carni tamen ex intemperie incurrunt, nisi tempestive ea cacochymia exturbetur, missis compositis, solis simplicioribus tenuiorumque partium alimentis se tradant, ne cruditas & crassities humorum fomitem obstructioni, obstructio perspirationi & circulationi sanguinis impedimentum adferat. Adeoque si Hippocratis effatum, *Σύμφοις*, locum habeat, hic sane ejus, tam necessitas, quam perpetua veritas elucescit. Quippe immodico existente calore, si perspiratio undique est libera, nulla exinde persentiscitur molestia; sin minus, ponderosius fit corpus, ac brevi materia morbi futura colligitur. Circulatione enim naturæ perpetua impedita, & humoribus spiritibusque, five ab interna five externa causa, cohibitis, ingeminatur fervor, pejusque inde quemlibet se habere oportet. Quod sicut in omni vitæ officio verissimum, ita in somno manifesto deprehenditur. Idem cogita si lasso vel febricitanti intempestive medicamentum vel cibus exhibeatur. Ab his itaque sequentibus vitæ institutum fiat.

Quisque excelsiorem locum & contra occidentem opertum, atque in Orientem apertum eligat ad habitandum: talem inquam ubi Continentis crassum ventum ab ædibus arcere, tenuem vero & solisequam marinam auram perpetuo admittere commode possit. Adeo denique mediterraneis locis maritima à veteribus quoque prælata fuisse constat, ut Vitruvius narret, translatum oppidi & quatuor tantum milliarium propius mari admotum, salubritate morbosum statum mutasse. Pectoris ac stomachi regionem probe tectam quisque domi ac foris habeat: quod nihil hisce corporis partibus magis inimicum, quam post æstum diurnum, frigus nocturnum. Quo fit, ut clausis cutis meatibus, sudores retro pulsi, varios morbos progenerent. Quibus enim tempestive sudores fluunt, rarius valetudinem adversam incurrunt, aut si quando in morbum incidant, minore negotio restituntur. E contra fit iis qui difficulter sudant. Partes veste, umbra aut quavis alia re tectæ exudant: ex vero quas Sol ferit, insensibiliter perspirant. Per vim enim à Sole sudor elicitur, servatur à tegumento.

Aquæ thermæ vel balneæ hætenus incognitæ sunt. Artificiales humidæ & siccæ, contra externa mala magno salutis commodo in usu existunt. Quæ nunc ex pura pura aqua, nunc compositæ ex odoriferis herbis (quas Brasilia producit eximias) conficiuntur. Cavendum tamen, præsertim noviciis & advenis, ab immoderato vel frigidarum vel calidarum usu. Quarum illæ torpores & obstructions, materiam intus cogendo: hæ membrorum languores, carniisque effæminationes faciunt ob spirituum exolutionem. Quamobrem ne humor alimentarius facile foras evocetur, temereque resolvatur, Incolæ cavent oleis balsamisque nativis. Quasi barbaries commune quid habeat cum erudita antiquitate, cui familiaris olim fuit, licet nunc exoleverit, unctionis usus.

Porro exercitia vehementiora sedulo vitanda sunt. Aura hæc licet blandissime terram exhilaret, Solisque ardores clementer mitiget, tamen motu defatigatis obest. A vento enim adiapneustia: ab immoderato vero exercitio, summa humorum spirituumque accensio & acrimonia proficiscitur. Tempus ambulationis opportunum est matutinum, modo maris accessus auram intendat & maturet, exhalationesque nocturnæ prius cispellantur: tunc enim blande stringitur & concentratur calor naturalis. Maxime autem ambulare circa Solis occasum prima vespera conducit: quod vires corpori, robur & appetitum stomacho restituat, ob temperiem optimam aëris & auram intensiorem: Cum tamen aliis Europæ & Africa regionibus calidioribus vespertinus flatus, *Seren* Lusitanis dictus, merito extimeri soleat. Labores & motus vehementiores tum animi tum corporis, maxime obesse: lucubrationibus quoque mentem citius turbari, memoriamque labefactari asserunt. Hoc certum est, difficilius vigilias & labores obcitam virium exhaustionem tolerari sub Zonis torridis, quam temperatis; torporemque advenas & desidiam primo quidem invisam, at postea placitam contrahere. Somnus diurnus brevis, quem in lectis pensilibus promiscua multitudo capit, commendatur. Insuetis tamen aliquando obest, ac propterea multum concedendum hac in re consuetudini. Corporis vigilantis decubitus merito præferendus somno, præsertim eo loci ad quem aura marina, non radii Solares possunt pertingere. Somnus nocturnus in

lecto molliori, & plumis avium referto, admodum improbatur, quod viscera accendat. Qui Sanitati consultum vult, pedibus coxifve nudis ne jaceat, præsertim post mediam noctem. Densato enim corporis habitu à nocturno vento venæ arteriæque per se meanti sanguini transitum, tum & perspirationi insensibili atque sudori exitum, præcludunt: ac tum quidem, ob transpirationem cohibitam, postridie pejus & gravius habent. E diverso illi qui mediocriter cooperti somnum capiunt, jucunde ac optime valent, levioresque se sentiunt, emisso præsertim sudore levi & roris instar tenui. Adeo ut facile sit in hisce Regionibus, concedere Sanctorio, Per transpirationem insensibilem plus evacuari, quam per omnes sensibiles junctas.

Qui Veneris æstui frenum injicere nesciunt, hujus cæli temperiem ferendo non sunt, ardorem juvenilem extinguunt, senectutem ante tempus maturant, perspirationemque remorantur. Vnde cruditates ad ambitum effunduntur, catarrhos in cerebro, in corde palpitationes moventes.

Inediam Incolæ impatientius ferunt. Ante omnes biliosis vehementer obest. Qui si stomacho forte vacuo somnum capiunt, facile tum capiti, tum cordi mala accerunt. Proinde ægris juxta & sanis conducit modice & sapiuscule cibum & potum capere. qui quo minus compositi vel calidi, eo conducibiliores ad sanitatem. Quisquis enim feram & beatam Senectam attingere desiderat, sive advena, sive indigena, caveat sibi à vini & carniū usu quotidiano. Quæ enim ex nutrientium & calefacientium sunt genere, siquidem vincantur, corpora quidem sanguine & calore replent: Sed sin minus, frigidi & aquosi solent nasci humores. Calida omnia & amara atque acria mane imprimis vitanda. Poma vero Aurea, Limonia, Citria, *Mangába Murucujá*, melopepones, Citrulli, reliquaque refrigerantia, sive cruda sive condita utiliter comeduntur à jejunis, quibus inter delicias sacra habentur, quod cordi conferant, tum & mensibus præcipue æstivis ad jucundissimam maturitatem perveniant. Vnde abiit in proverbium, Non intrat ædes medicus, in quarum vestibulo crebri Arantiorum cortices mane conspiciuntur. Sedulo cavendum ne fructus ulli colligantur, antequam radii solares ab exhalationibus nocturnis eos repurgaverint. Præstat illos, astringentibus exceptis, ante potius quam post pastum, & saccharo conditos quam crudos apponere. Fugaces enim cum eorum multi sint, facile corrumpuntur, imprimis iis, quibus imbecillis & intemperatus est ventriculus. Ego quidem Galenum imitatus, perpetuo suasor fui amicis, ut rarius horariis fructibus sese oblectarent: unde ipsis diu multumque bene fuit. In quotidiano usu potissimum sunt (nam reliqui ad Historiam Naturalem pertinent) *Ananas*, *Mangába Acajú*, *Araçá* major & minor, *Guajába*, diversæ species *Murucujá*, *Ibapitanga*, *Masarandiba*, *Acajá*, *Araticú Guiticarói*, *Biringéla*, *Pinoguacú*, *Cocos*, *Banána*, *Pacóba*, ficus quoque silvestres. Hi omnes inter patrios habentur, eorumque maxima pars sponte provenit: nonnulli à Batavis & Lusitanis in hortis excoluntur tam feliciter, ut ipsi fructus vilescant. Inter subterranea sunt Radices *Patáta* & *Vmbú*, tum glandes Americani *Munduy* optimi saporis & nutrimenti, atque secundæ mensæ delicia. Non procul à littore in locis arenosis & salsa æquoris unda imbutis, adeo sponte luxuriat *Portulacæ* & *Brassicæ* marinæ sive *Soldanellæ* quoddam genus, ut pro acetariis quotidianis sufficiant.

Inter feras plurimæ existunt, quæ victui servire queunt. Apri majores & minores, umbilico in dorso præditi, carnibus optimis & saluberrimis censentur. Amphibii porci, *Capiverres* Lusitanis dicti, licet dignitate cæteris inferiores, integris militum & Barbarorum cohortibus alimento probato sunt. Idem de Erinaceis dictum volo. Antæ etiam lucifugæ, mira visu animalia, carnes bubulas referunt. Capræ, tum Lepores & Cuniculi, Europæis haud cedunt. Tatusiæ denique diversæ speciei loricatæ, & insignes illæ lacertæ, corrupte *Leguána* dictæ, in delictiores epulas expositæ. Neque hæc tantum, sed & alia identidem silvestria & domestica, catervatim in saltibus oberrantia, nuper ab Europæis inventa sunt pecorum armenta, imprimis boves, porci & arietes. quæ bifera & trifera utcumque existunt. Inter hæc nefrendes teneritate carnis excellunt usque adeo, ut ægrorum diætam ingrediantur, & ovillæ longe præferantur. Experientia enim constat, multa quadrupedia, pisces ac aves in cœnosis & paludosis locis viventia, non idcirco adeo postponenda esse montanis & fluviatilibus, sicut plerumque fit in septentrionali Europa, quod in hisce regionibus calidioribus eximia aëris temperies & serenitas correctorii vicem quasi subire videatur circa naturam ejusmodi animalium.

Avibus

Avibus silvestribus, partim in nemoribus, partim in aquis viventibus, optimi gustus, haudquaquam destituuntur. Licet non sit hujus instituti eas prolixè enarrare, tamen præterire nolo, quæ palato & sanitati serviunt. Ut sunt quæ in montanis habitant, Phasiani, Perdices, Accipitres diversæ speciei, ac carne optima & tenerrima. His succedunt Psittaci, Coturnices, Turtures, Palumbi, Turdi, Fringillæ, Columbæ silvestres, quæ omnes tostæ mensis inferri solent. Ex amphibiiis celebrantur Anseres & Anates diversæ speciei, quarum quædam Europæas dignitate & magnitudine superant, quædam vero iis cedunt.

Cæterum inter tot volatilium genera riparia & littoria (eorum licet aliqua sint carne minus tenera) Ardeæ stellares & non stellares, Rusticulæ atque Gallinæ palustres, & familia, minus sunt prætereunda. Adde & Struthiones primarios Ambra griseæ prædones. Nobile illud Bituminis genus Ambra dictum, Spiritibus imprimis vitalibus restaurandis per omnes Indias celebre, ex ignotis Oceani faucibus copiose in Brasiliæ littora eructans, non nisi procelloso mari alluit. Vnde fit, ut vix cessante tempestate aves & quadrupedes nonnullæ in ipso littore certatim eam devorent, priusquam ipsi maris accolæ istuc perveniant. Quod equidem mirum, cum omnis ante insolationem molle tantum gluten sit Ambra, ingratoque adeo odore nares feriens ut ab inexpertis plane respuatur: animalia tamen dulcem ejus odorem, licet hominibus adhuc latentem, prius persentiscant, ejusque sapore strenue se oblectent.

Enarrato carniū usu quotidiano, de piscibus nunc dicendum. Dubito nobilitate & frequentia piscium an ulla Regio beatior hac censei possit; Mari, fluviis & lacibus pisciosissimis, squamatos, asperos, læves, molles, cartilagineos, turbinatos, omne genus abunde suppeditantibus. Vnde advenæ æque ac primi Incolæ ægri ac sani perpetui sunt Ichthyophagi: quippe non solum exhausto omni penu, pro primario sustentaculo, sed præ cæteris deliciis, sicut olim Romani, eos amplectuntur. Inter quos Cyprini, Alburni, Tinca, Carpiones, Trutæ, Auratæ, Lupi, imo ipsi Aselli, Europæorum figura & sapore æmuli, primum facile locum tenent. Tum Orbes, Soleæ, Sombri, Acus, Rajæ, diversæ speciei. Cancris quoque, Testudinibus, Gammaris, Squillis, Conchis, Ostreis, omnibusque testaceis & crustatis, præsertim paludes recessu maris exsiccata, magno opere scatent. Congri denique, Scari, Anguillæ, & hujus generis alii, quibus super se deo.

Qui in superficie maris degunt pisces, mensibus potissimum pluviis, quod imbribus gaudeant, capiuntur: iis vero qui in recessu fluviū & alto mari sunt, omni fere anni tempore, sed ut plurimum æstate piscatores insidiantur; atque, tum melioris pabuli gratia, tum ardoris extimescendi causa, proxima scopulis domicilia inque iis salubriora pascua deligunt, ac proinde saxatiles & fundi pisces dicti. Præcipuorum nomina, icones, differentias & proprietates videre est in sequenti libro.

In sinibus vero & lacubus nec piscium copia nec varietate à maritimis superantur, quod, licet promiscue alii aliis celerius pariant, & crescant, in lacubus tamen his æque ac in fluviis citius, quam in ipso mari id fieri contingit. Ique licet marinis & fluvialibus dicantur inferiores, dignitate haud multum tamen cedunt, quod non stagnantes vere sint aquæ, sed perspirent, indeque fluenta & rivi aliquando egrediantur.

Pisces denique vel Sole exsiccantur, vel sale (qui copiose in salinis hic colligitur) condiuntur, inque penu conservantur. Quodsi crudioris cibi imprimis piscium concoctioni aquæ potum minus sufficere experiantur, pulverem ex sale & modico piperis Brasiliensis præparatum, *Inquitajá* dictum, intermiscant, condimentumque inde conficiunt ventriculo saluberrimum, atque in omni peregrinatione merito circumferendum. Ita ut verissimum tandem in hisce calidioribus terris compererim illud Galeni testimonium de Græciæ piscibus. Alimentum scilicet ex plerisque pelagiorum & fluvialium proveniens, sanguinem consistentia tenuiorem gignere, quam quod ex pedestribus animalibus producit, adeo ut non copiose nutriat, & celerius discutatur. Hæc de cibis sufficiant.

Potus porro usitatus & longe saluberrimus (supra illum quem ex tot fructibus exprimi diximus) aqua est limpidissima, divinitus hisce regionibus concessa. Quæ jucundo refrigerio, Solis imprimis ardore fractos, refocillare ac summopere recreare solet. largius & crebrius pota, nullos in ventre vel hypochondriis flatus aut tormina excitat, neque ventriculum debilitat, sed melius quisque inde se habet: modo *ενδράπιος*, & Regionis temperamento conformis fuerit. Atque hinc quidem ilico sudores & uri-

nas provocat, adeoque appetitum stomacho acuit, ut voraces Incolas reddat. ob miram enim suam tenuitatem alimentum in partes liquidiores penetrans intimius dividit, impediens, ne vel pinguior alimenti succus aduratur, vel ejus cruditates ad renes aut membra externa protrudantur. Vnde fit, ut à calculi imprimis & articularum morbis præservet, rarissimæque de duobus illis malis sint querelæ. Constat, plurimos beata admodum senecta à tot ærumnis libera centesimum attigisse annum, nec alium potum præter aquam toto vitæ curriculo gustasse. Vnde facile est assentiri Veteribus, dicentibus, *Μακροβιωτέρας* esse gentes quæ aquam solam biberent. Cum enim aquæ hæ nive & metallis destitutæ è fontibus Orienti obversis scaturiant, longo itinere assiduoque Solis ardore excoquantur, gratissimæ & tenuissimæ evadunt, nihilque deponunt. Hibernis mensibus minus quandoque limpidæ ob crebras pluvias, nec æque frigidæ: Æstivis, ob auram intensiorem, frigidissimæ sunt, nec tamen duræ, sicut in frigidioribus regionibus; sed molles, leves atque concoctu faciles. Aquæ ex imbribus collectæ leves quidem sed calidæ sunt, & facile putrescunt, quod ex plurimis & diversis partibus consistunt; ravimque subinde inducunt nisi excoquantur. Sicut enim contingit hominibus nudis sub Sole sedentibus tenuissimum educi per poros, relictis veluti fæcibus: ita Sol verticalis facile quod levissimum sursum rapit ex lacubus ipsoque mari, relicto quod falsum est propter crassitiem & gravitatem. Quæ ex tumulis & montibus profluunt, iis conducunt, qui ventre sunt duriore. si quæ vero aquæ saxa & ferrum recipiant, iis conducunt, qui humidiori & molliori sunt ventre, quod resiccant. Ab aquis subsalsis & palustribus in totum abstinendum, quod indomitæ & duræ ventres adstringant. Ac proinde ob imperitiam illi qui ventrem solvere existimant, falluntur, quia raro perfluunt, & cum stabiles sunt, à Sole exuruntur, novoque accedente imbre, crassæ & olidæ evadunt, unde fit, ut bibentibus lienes magni & compacti fiant, ventresque duri & calidi. Veterani non minus solertes sunt in aquarum differentiis gustandis, quam Europæi in diversis vinorum qualitatibus discernendis, quos imprudentiæ insimulant, si nullo habito discrimine aquas bibant. Illi enim optimas nihilque subsidentes hauriunt, quas sublimioribus locis (subterraneis ob teporem neglectis) in urceis fictilibus noctesque diesque sub dio reservant, ubi invitis radiis verticalibus intensissime ipso momento refrigerentur, ad Aphorif. Hippocr. Aqua quæ cito calefit & cito frigeat, levissima est. Æstuantibus tamen eam licet gratissimam, nisi offa condituræ ante degustata, bibere non convenit. Cum è contrario pubes nautica & milites, pessima omnino consuetudine, frigida largissime hausta Spiritum vini metu cruditatum superbibunt. Quasi ejusmodi vehiculo opus esset, eque duobus hisce contrariis, cordis aliorumque viscerum tenus nihil pateretur. Præterea Afrorum & Europæorum promiscua turba, olente illò & nimium familiari potu, qui *Garápa* vulgo appellatur, se implent, quem caupones, lucro inhiantes, ex nigro saccharo & aqua conficiunt, & vix defæcatum vili pretio divendunt, additis subinde foliis arboris *Acajuéra*, quorum calore vapores excitantur, citiusque inebriare facit. Concedi tamen potest, si sumatur modice, si rite factum & vetus sit. Dilutum quoque aliud ex aqua fontana saccharo & limonibus confectum sani pariter ac ægri in deliciis habent. Sicut & illum liquorem quem Lucanus apud Indiæ populos in usu fuisse testatus est.

Quique bibunt tenera dulces ab harundine succos.

Cerevisiam vero Europæam, Vinum absinthites, vini quoque Spiritum quidam ceu salubriora his oris maximopere commendant, sed immerito. Vinum Creticum per omnes Indias quod per se sine arte subsistat, cæteris vinis Europæis est præferendum. Cujus usus modicus sit vesperi, mane nullus. Nec leviter peccant, qui Torridis plagis paulo plus justo illud bibunt. Quippe nunquam expertum est, potus frigidioris excessum, tantum nocuisse, quantum calidioris, quidquid nasutiores refragentur, quibus ob malam consuetudinem & intemperiem jam vini usu acquisitam secus videtur. Venter enim eorum extenuatus ob inopiam caloris nativi, atque etiam ad ipsum aliunde influentis, cogit eos vino uti, atque in ejus usu perseverare. Quod quoque Galenus lib. v. de sanitate tuenda cap. xii. confirmat. Spiritum enim ex vino vel fructuum sicera destillatum calere non tantum, sed & siccare constat, tum potissimum quando pituita cruda ac fæculenta colluvies pabulum haud sufficiens objiciunt, in quo acerriima atque exurens vis sese hebetet. Et tunc viscera accendit, appetentiam prosternit, & pedetentim nimia consuetudine exequias ante mortem maturat, ut millies, proh dolor,

dolor, observatum est in Indiis. Quin vinum ipsum, ejusque extractum, tamquam Medicina infirmis tum animi tum corporis, data sunt: hoc ad nimiam Spirituum diffusionem versus centrum in momento revocandum; illud, vel ad hilaritatem excitandam, vel ad lassitudinem tollendam, vel denique ad stomachum in senibus roborandum: sed quia pauci non infirmi, facta sunt tandem omnibus potus. Ex his itaque satis liquere puto, veras longævitas simul & incolumitatis causas; cum aër, olera, fructus, animalium carnes aquarum naturam sequutæ, per continuam generationem eo deveniant ut hominum temperies fere sit qualis aquarum.

Hactenus de usu & abusu rerum, ut inde constet, hunc orbem habitanti, quibus & quo pacto tueri ac firmare valetudinem possit & debeat. Antequam autem de lapsa restituenda agamus, paucis attingendum duxi, quinam morbi quævis anni tempora ac constellationes, præcipue Lunæ, æstusque aquarum respiciant: quique inter diversas gentes, vel discrepantes vel communes sint. Primum quidem, cum ob constantiam & æqualitatem tempestatum, hæc plaga saluberrimam temperiem ex calido & humido sit nata, mutationes nec tam magnæ, nec tam crebræ, ut supra dictum est, fiunt: unde certa salutis & longævitas indicia proficiuntur. Quia, ut ait Hippocrates, Mutationes temporum potissimum pariunt morbos; & in ipsis temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione eodem modo. Semestre siquidem pluviosum, licet humiditas prædominetur, tamen à jugi Solis splendore moderamen accipit. Quod si ex debito & tempestive fiat, annum proximum saluberrimum, & à multis morbis immunem prænuñciat. Semestre æstivum, rore copiosiore imbrium raritatem compensat. Hisce temporibus æstivis, sicut morbi citius desinunt, ita acuti ut plurimum & boni judicii sunt. Secundum illum Aphor. x v. lib. i i i: Ex constitutionibus anni in univèrsum siccitates assiduis imbris sunt salubriores & minus mortiferæ. Hinc laterales morbi, febres ardentes, raro lethales. Per siccitates autem febres acutæ fiunt, & si quidem annus maxima ex parte talis extiterit, qualem effecerit constitutionem, tales ut plurimum quoque morbos expectare oportet. Licet enim Lepra & Scabies hic incognitæ; impetigines tamen contumaces, pruritus, dysenteria, hæmorrhoides, inflammationes ani & oculorum, ex fervido Sanguine generari contingit. Quibus malis medendis aquæ frigidæ vel tepidæ tam externus quam internus usus cæteris præsiidiis facile palmam eripit. Ephemeras, ob accensionem spirituum, vel ex Sole verticali, experimur, quas multa frigidæ irroratione per totum corpus facta, Empirici in Athletis, instinctu naturali potius quam Hippocratis vel Galeni præceptis ducti, restitunt.

Hibernis mensibus si Auster perpetuus corpora exsolvat, humectet languidaque reddat, qui generantur morbi, præcipue sunt febres putridæ, multa capitis ac ventris pituita, (juxta Aphorism. x v i. lib. i i i: Assiduis imbris morbi fere fiunt febres longæ, fluxiones alvi, putredines.) prolapsus cartilaginis ensiformis, albus alvi fluxus cœliaco affectui simillimus, hydrops, hernia. Omnium autem maxime, oppilatio hepatis & ventriculi imbecillitates: quæ viscera simul cum anni tempestatibus mutationes accipere solent. Spasmus, torpor, stupor, cæterique nervorum affectus in Indiis apud advenas frequentes sunt, atque præ cæteris piscatores, fabri, pistores, tum milites humi cubantes, illis infestantur. Porro sicut capitis vulnera & ulcera, vel sponte vel solo gummi Elemni indigena facillime curantur; ita pedum ulcera tantæ sunt malignitatis, ut vix curationem nisi æstate recipiant. Omnibus pariter fervidioribus plagis commune videtur, plurima mala tum externa tum interna, quæ infra hepatis regionem sunt, difficilius esse curationis: contra vero, quæ supra; quod à perpetuo descensu humorum acrium sunt libera. Morbi alii ad alia tempora bene vel male se habent, & sine Medicamentis aliquando, auctore quoque Hippocrate, curantur. Plerisque tamen his morbis ætas non vacat, juxta Aphorism. x i x. lib. i i i. Atque hi omnes enarrati affectus huic Regioni tamquam patrii sunt. Febres quotidianæ rarissime hic inveniuntur. Imo cum Galeno asserere audeo, me quoque nunquam Juvenem ullum, aut Virum natura calidum quoquomodo aut biliosum, iis febribus correptum vidisse: sed pueros tantum voraciores & hyeme præsertim existente valde humida.

Quantum ad ætatem, infantia & juvenus, ut dictum supra, morbis frequentioribus infestantur: Senes vero rarioribus. ad Aph. i i i. lib. i i i. Morbi alii ad alia bene vel male se habent: & quædam ætates ad anni tempora & loca, & victus genera. Et

3) Aphorism. xxxviii. lib. i. Magnam partem senes juvenibus minus ægrõtant. Catarrhi qui frigidis Regionibus senes, hic potissimum Juvenes & Infantes infestant; unde nervosum genus quoque inficitur.

Morbi diversis in nationibus variant. Nostratibus, imprimis noviciis & mulieribus, sunt compositi plerumque & chronici. Atque eorum longe plures morbis capiuntur frigidis quam calidis, quod à nocturno frigore minus sibi caveant, & à diurno æstu calorem innatum evocari patiantur; tum quoque ex nimia nutrientis cibi & potus ingurgitatione, calor naturalis instar flammæ imbecillis, cui multum olei confertim infunditur, suffocetur: unde corpora non solum non calefiunt, sed & frigida vitia gignuntur. Quippe in tam pertinaces incurrunt vel viscerum obstructions, vel alvi fluxus, ut passim languentes decoloresque ac viva cadavera incedere videas. Lusitanis minus compositi, sed acutiores solent obvenire morbi: Brasilianis rari, iique acuti & simplices, ac proinde eorum curationes & prædictiones minus fallaces.

Quodsi æstas admodum sicca fuerit, biliosis & melancholicis ob nimiam adustionem male fit. Humidum siquidem, quod in ipsorum corpore adhuc reliquum est, calor depopulatur & desiccatur, partibus viscosis & crassioribus manentibus. Vnde Tertianæ exquisitæ & Quartanæ non minus quam in Europa graves. Sed majori cum acumine citiusque terminum attingentes. Pituitosis hæc omnia è contrario eveniunt. Hieme autem minus pluviosa, teporibusque ob defectum auræ marinæ suscitatis, corpora non constringuntur, sed cerebrum nervique humiditate ac uligine opplentur, quæ æstatis mutatione subito accedente, circa Æquinoctium Autumnale valde noxia. Nam quia venter à redundante humore liberari nequit, aquam intercutem, profluvium album & difficultates intestinorum inde nasci oportet. sic mulieres, licet fœcundæ, non concipiunt tamen, crebroque abortiunt, aut si quando parturiant, difficulter fœtum eniuntur, cumque debilem brevique interiturum, aut certe valetudinarium. Quod quidem potissimum de advenis mulieribus dictum sit. Quantumvis tempus æstivum hiberno sit magis salubre, quoniam in Brasilia siccitas humiditati prævalet, naturarum tamen aliæ ad æstatem aliæ ad hiemem bene vel male se habent. Proinde mulieres & infantes, cum corpore sunt magis pituitoso; æstate melius quam hieme valent. Contra gracilia & biliosa corpora, melius hieme, pejus æstate. Et hæc quidem de intemperatis, quæ moderato contrariorum usu conservantur, corrumpuntur à similibus. Contrarium vero in temperatis fieri consuevit.

Cæterum à morbis, qui è vaporibus ex terrâ aut lacubus ortis nascuntur, non est libera Brasilia. Cœlo enim existente turbido, & vento marino à terrestri victo, subito fiunt febres, catarrhi & raucedines. Incolæ restantur, occulta quadam vicissitudine singulis septenis annis humidos admodum & morbosos menses hibernos dari; & his sex alios salubriores ac sicciore succedere. Verumque comperi, non contemnenda esse ipsorum monita. Ab iis tamen qui Epidemici vere dicuntur, & à terra qualitate hinc inde eructante, vel à maligno Syderum influxu, certis temporibus sæviunt, immunis semper fuit habita. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio, æstate admodum sicca, Anthraces non lethales apparuerunt. Variolæ pestiferæ, quas testatur Prosper Alpinus in Ægypto bis in anno grassari inter pueros, hic incognitæ. Triginta annorum decursum semel duntaxat Africana mancipia huc Variolis laborantes devecata, reliquos, nullo modo contaminatos, ingenti Barbarorum strage, inquinaverunt. Pari fere modo contagiosa Lues inter pecora domestica, hieme pluviosa, aliquos greges depopulata est. Eo tamen malignitatis contagium ascendisse, ut pestis, (sicut in Peruvia non solum, sed & in multis Asiæ & Africæ partibus contingit) aut morbus pesti affinis, inde exortus fuerit, à nemine unquam compertum est. Magnos autem & frequentes illos dysentericos affectus nunquam in Epidemios transfuisse, admiratione dignum puto. Quasi assiduitas Euri, ex Oceano spirantis, aërem serenet & verrat adeo, ut feminaria contagii impediantur haud aliter à calido & sicco, quam sub Zonis temperatis à frigido & sicco extingui videntur. Vel quia deleteria miasmata, eximia Aëris puritate absorpta atque evicta, si non in totum pereant, saltem vigore destituta, vernaculis quidem, sed non grassantibus illis morbis parientis sufficiunt. Vnde apparet quanto Epidemici cæteris vulgaribus sunt vehementiores, tanto in aëre ad mutandum corporis habitum, & ad peius aut melius disponendum, inesse vim majorem quam in diætâ & cæteris non naturalibus.

Plenilunio ac novilunio, imo & quadrantibus singulis, alterationes manifestas corpora recipiunt. Quo fit, ut Medici non nisi necessitate urgente, medicamenta propinent. tunc enim dolor exasperatur, & pejus habet æger. Idem cogita de Solis motu diurno, cum supra fidem circa meridiem, biliosi morbi, noctu vero pituitosi, ingravescant. Motus Lunæ diurnus non minus quam menstruus, mutationes evidentes suscitans, observatu dignissima operatur. Singulis enim sex horis, accedente mari, morbum ingravescere ac dolorem exacerbari: vicissim sex aliis, quibus mare recedit, cruciatus paulatim minui & mitigari, ipsi ægri testantur. Quod in acutioribus juxta ac minus acutis morbis, præcipue in iis qui è fluxionibus & plenitudine oriuntur, apparet. Adeo accrescentibus aquis, æstuque maris in plenilunium incidente configuntur cum infirmitate nonnulli; ut etiam vitam cum morte commutare videantur: quum tamen vix quemquam tunc interiisse observatum sit. Plerosque autem pelago decrescente extingui ægrotos, quia præter aliorum testimonia ipse toties experientia comprobatum habeo, confidentius confirmare ausim. Idem in partu fieri ab obstetricibus observatur. Ita ut validissimæ hæ influentiæ & occultæ Cœli mariumque qualitates, eosdem effectus nascenti & denascenti impertiri videantur, & hunc à vitæ angustiis, illum à carcere & vinculis uteri materni absolvant. Hæc eadem de animantibus brutis affirmant, quod à me tamen nondum expertum fateor. Aristoteles nullum animal maris æstu exspirare inquit. Nec est cur Plinio aliisque veterum hac in re pareamus, quasi ab Astris, vel Lunæ potissimum defectibus & auctibus id dependeret. Cum sidus illud molle, fœmineum, nocturnum, si in conchylia, frondes, similiaque sublunaria agat tanquam causa remota; minus verisimile tamen, in hominem eo usque vires suas exerere, sed eum potius ex propiore causa pati. Cum enim abundat vastissimus hic vicinus Oceanus, omnia non solum quæ proxima sunt, sed etiam longius distita, multo vegetiora & quodammodo repletiora fiunt, atque alterantur emacianturque illo recedente, præcipue quæ aliquo humore madent, ut cerebella, medullæ, sanguis, & similia. Sicut in corporibus nostris commercia sunt spiritualia, ita quoque in profundis vasti Oceani nares quasi mundi constitutæ per quas remissus anhelitus vel reducti modo efflent maria, modo revocent, unde ejus accolæ imprimis non parum afficiuntur. A plurimis haud vanæ fidei expertissimis viris accepi, senes Empiricos in praxi exercitatissimos, ad horæ spatium mortem sibi prædixisse, & tunc demum pronuntiasse, postquam jam aquæ recessissent; cumque illum defluxum evasissent, spem certam concessisse ad sequentem recessum se fore superstites. Quod ipsum ita contigit, temporeque dicto occubuerunt. Hæc, ut admiratione digna, ita Medico perquam necessaria, ut de alterius salute, suoque honore minus periclitetur. Hanc naturæ latentem vim anxie disputare, non est hujus propositi: sufficiat per effectus scivisse, quod perturbatio hæc criticum, aliquando symptomaticum quid præ se ferat, pro dispositione naturæ aut materiæ morbificæ. Sicut enim nox, ad Aphorism. XIII. lib. I. I. crisin præcedens, ægris molesta esse solet, quæ vero subsequitur, levis: ita oppressio hæc aquis decrescentibus desinens, quo gravior fuerit, eo melius & levius dispositum relinquit corpus, si modo requisita ad crisin adsint: sin minus, mors eo certius subsequitur. Observandum autem quod hæc perturbationes noctu fortiores, quam interdiu existant. Quasi hi motus, Lunæ plerumque motum sequerentur, quæ noctu magis quam interdiu vires suas exerit.

Crisium observationes frequentissime occurrunt, modo morbi natura rite cognoscatur, principium cæteraque morbi tempora non negligantur. Et totum hoc quidem in subjectis ad Cœli Solique hujus temperiem constitutis, omniumque maxime in Indigenis, comperies. Crises sæpe perfectæ fiunt, & quidem tempore æstivo potissimum, quia magis constantia & æqualia tunc sunt tempora. Quapropter Hippocratis Aphorismum lib. I. I. verissimum quotidie experiri datur. Constantibus temporibus, si tempesta tempeste fiant, morbi stabiles & boni judicii accidunt: inconstantibus autem instabiles & mali judicii. sæpe quidem per hæmorrhagias, sæpissime vero per sudores; quos calidos & magna copia è corporibus fluentes, maxime salutare comperi, idque diebus imparibus, juxta Aphor. XXXV. lib. I. V. sin minus, ut ex defectu virium fit, & citius quam die septimo, malum. Nec minus crebro per fluxus ventris crises manifeste apparent. In quantum Symptomatici fluxus alvi, mortales in his terris excruciant, in tantum natura critice aliquando per eandem se exone-

rare amat. Tum, sicut longo alvi profluvio detento vomitus arte concitatus, prodest: ita sponte superveniens sæpissime solvit morbum.

Porro, quemadmodum hodiernæ novi orbis navigationes confirmant, quod secundum diversa illa mundi Climata mores gentium & victus diversi sunt; ita & morbi mortefque discrepant: Utque veteres morbos extingui contingit, ita & novos ex insolita hac siderum reciprocatione & inclinatione, atque Terræ Australis temperie generari: quorum aliqui transeunt ad alias mundi regiones, aliqui permanent; aliqui vero grassari desierunt (sicut de Ægypto quoque testantur authores) ob mutatam victus rationem. Imo, præter hæc quod Cælum, Anni tempora, Aquarum & Ciborum diversitas, Ratioque vivendi prorsus alia, facile temperamenta immutent, accedit variarum quoque nationum mixtura. Sic Europæi coeunt cum Americanis foeminis *Mamelucos*, cum Æthiopiis *Mulatos*: denique Americani cum Africanis Nigritis *Cabocles* vocatos progenerant. Ex Æthiopiis cum Lusitanis aliquando gemellos alterum alba cute alterum nigra, crispis capillis, oculis cæsis nasci vidimus. Quasi non solum vegetabilia & sensitiva translata degenerarent; sed & gentes alio traductæ & gentibus externis commixtæ nativum genium amitterent, haud secus ac fluvii salum ingressi propriam perdunt aquarum dulcedinem. Quod cum ita sit, quis dubitet, ex ejusmodi variis infitionibus & semente, non diversas fructuum crases exurgere, atque inde nunc implicatos, nunc novos generari morbos; qui exercitatissimos quandoque viros ita defatigarunt in praxi, ut circa morbi diagnosin & prognosin, quam maxime vacillaverint? Atque in tanta rei incertitudine non minus hi circa morbos Endemios, quam illi suam olim in Luce Venerea, Sudore Anglico, Scorbuto, Plica Polonica, Mentagra Ægyptiorum, aliisque id genus morbis dignoscendis & curandis, insciam ingenue sint confessi. Donec tandem remediis exquisitoribus inventis, morborumque temporibus accuratius observatis, quosdam expulerint. Nonnulli morbi ex parte novi videntur, quia periodum, tempus, eademque accidentia, non rite observant, curandi tamen ratione non semper differunt. Quæ omnia ut recte dignoscantur, solerti & sagaci judicio, multaque experientia opus est. Ego, quantum temporis publicis curis subcidere potui, Observationibus hisce colligendis impendere volui. Spe certa fretus, postventuros Iatrosophos suo ingenio atque industria, ea quæ adhuc desiderantur, aliquando suppleturos, aut si quæ minus recte dicta, candide restituturos.

FINIS LIBRI PRIMI.

GVLIEL-

GVLIELMI PISONIS

HISTORIAE

NATURALIS & MEDICAE

LIBER SECVNDVS.

*De Natura & Cura Morborum in India Occidentali,
Imprimis vero in Brasilia Familiarium.*

INTRODVCTIO.

India Occidentalis atque Orientalis cum sit Medicamentis omnium generum & ad omnem curandi necessitatem instructior, quam Medicis Rationalibus: mirum esse nulli debet quod haecenus tam multa insignium virtutum recondita in sinu gerat, merita in lucem protrahi. Quamvis enim plurima in hac Barbarie occurrant cruda corruptaque & Hippocratica arte indigna: sunt tamen non pauca insuper utilissima atque antiquitatis æmula, quæque vel eruditissimos Medicos exercere queant. Multarum sane artium rudimenta ipsis ab animantibus

(Quæ benigna mater natura noluit carere arte insita imprimis curandi morbos suos) ad nos redundare fatendum est. Quis dubitet ab his etiam mortalibus, licet remotissimis à Dogmatica medendi arte, non plurima saluberrima & secreta remedia atque antidota medendique modos veteribus incognitos ad nos posse derivari; quibus paulatim per manus traditis, & tandem quasi in succum & sanguinem à Rationalibus conversis, Doctorum Scholæ & Libri superbiant, modo acceptis è vulgo remediis ratio & rectus usus adhibeatur, in quo Summa artis posita est? Experientia authorumque testimoniis constat, omnes passim Indiarum Incolas Medicinam facere, & Morborum notitiam ex symptomatibus venari, ac causis neglectis, communi quadam animi notione eruere indicationes ex Morbis, iisque satisfacere contrarium remedium opponendo. Calidius enim & tenuius quod evasit, refrigerando & incrassando: quod factum est frigidius & crassius, calefaciendo, attenuandoque: quod abundat aut turgescit, evacuando conantur restituere in integrum. In quibus medendi conatibus, quantum vel sibi consent, vel deficiant, solertiores facile viderint, ex hac qualicumque Medicina Brasiliensi, à me per septennium observata, & ut potui succincte tradita.

Quantum vero septentrionalium Terrarum Incolæ Indiarum Aromatibus, aliisque medicamentis atque alimentis calefacientibus, ultra quam decet sunt dediti: tam è contrario Indi Ægyptique nimis sunt proclives in vehementiora refrigerantia, immemores aut ignorantes, si par fuerit utrobique error in excessu, hunc majorem vitæ noxam minari. Nec dubium est, de Brasilia aliisque Indiarum locis recte dici, quod de Græcia olim Homerus: scilicet habere eam & suppeditare φάρμακα πολλά μὲν ἑσθλά μὲν μὲν γὰρ, πολλὰ δὲ λυγρά. Interim seniores & exercitatior, eximii sunt Botanici, facillique negotio omnis generis medicamina ex undiquaque in silvis conquisitis conficiunt. Quæ tanta sagacitate interne & externe illos adhibere videas, præcipue in morbis à veneno natis; ut quis illorum manibus tutius & securius se tradat, quam Medicastris nostris sciolis, qui secreta quædam in umbra nata atque educata crepant perpetuo, & ob hæc Rationales dici volunt. Quos quia Andabatarum more cum morbis congregari constat, quis dubitet experimenta per mortes agere, & se Themisones strenue præstare? de quo Iuvenalis;

Quot egros Themison Autumnno occiderat uno.

Vt vel hinc videre sit, quam consone gentes, Idiotæ licet, ac nullis litteris excultæ, cum nobis

nobis Medicinam exerçant. Per manus verò tradita sibi præcepta medendi adeo mordicus retinent, ut vel mortem potius subituri sint, quam in ea re opiniones suas abjiciant. Memini in castris membra militum globulis scolopetarum icta, & jamjam ab Europæis chirurgis tam Lusitanis quam Batavis amputanda, Barbaros recentibus gummi, succis & balsamis à ferro & igne liberasse, & feliciter restituisse. Ocularus itidem testis sum, in nosocomiis relicta ulcera & gangrænas, ab illis vel solo succo Tabaci curata. Imo moribundos ex venenatorum fungorum aliorumque toxicorum esu solo potu infusi recentis radicis *Taborandi* in instanti à letho vindicatos, me aliisque Galeni nepotibus, haud parum pudore suffusus, post tot Alexipharmacorum & Theriacalium Antidotarium irritos conatus. Ita ut postea ejusmodi collegas Barbaros subinde mihi adjungi passus sim, non adeo quidem Nostratum valetudinem ad tactum arteriarum moderari, quam dictis modis consilii copiam præbere solitos.

Febres & morbi plerique in hoc Americæ tractu familiares, prognosi & curatione ab Europæorum sapius; ab Indorum Orientalium rarius differunt; iisque partim ex veterum institutis partim ex more Regionis mederi contingit. Reluctante autem morbi pertinacia, Brasilianorum pater vel mater familias adit vicinos, ut, si quis tali morbo vel dolore infestatus fuerit, remedium ilico promat, debitæque charitatis officia vicissim præstet. Sicut olim in Græcia moris fuisse legimus.

Quotquot hanc artem profitentur, sive Indigenæ, sive advenæ, sive mixti generis *Molata* & *Mamoluca*, religiosi sunt admodum in præscribenda ægrotantium diæta. Sæpius & statis horis, ob citam virium prostrationem, cibant. Defectum enim quam excessum ægris plus semper in Indiis quam alibi nocuisse, multis experimentis ratum habent. In quo tamen medium cordatiores tenent. Errores in tenui victu, prævalente indicatione virtutis, deteriores in defectu; prævalente morbo, deteriores in excessu: in pari indicatione pares errores. Cum autem in febribus hæc multisque aliis morbis acutioribus (raro à falsa pituita, crebro à bile ortis) liberior exhalatio fiat, & spiritus nimium attenuati, facile ad delirium exacuantur; victus paulo plenior & humidior non absque ratione conceditur, quod acrimoniam bilis retundat, exsiccationi hecticæ occurrat, & spiritui elabenti successorem faciat copiosorem. Huc accedit salutaris ille ante enarratus, lotionum, irrorationum, balnearum frigidarum & tepidarum usus. Adeo denique eos transpirationis liberæ cura sollicitat, ut nihil æque caveant, quam nequis convalescentium vel solis radiis, vel vento terrestri nocturno se exponat. Ita, ut ex nostris Belgis quosdam paulo rigidioris vitæ impatientes ab ipsis prorsus derelictos viderim. Quamobrem morbo licet profligato, exquisitissimam vivendi rationem diutius instituunt, ne languidis visceribus bilis repullulet, & febrilis miasmatis incrementum fiat.

Cordialia refrigerantia & putredini resistentia, nunc in syrups, nunc in conditi formam redacta, hæc maxime probantur quæ fiunt ex pomis *Murucujá* sive Granadillis, (ex celebri illo flore passionis natis) Limoniis, Arantiis eorumque floribus *Mangábas*, *Vbapitánga*, Ficubus silvestribus fragrantibus *Iamacarú* dictis, pulpa Citrulli, Cucurbitæ majoris & pomorum *Ianipápa*: tum è piris & prunis punicis quæ *Araçá* & *Guaiba* vulgo dicuntur. Radices porro succulentæ arboris *Vmbú* (quæ dignitate & sapore Citrullis haud cedunt) recentes mirifice ardorem & sitim extinguunt: accedente largiori frigidæ potu, & decantata illa ptisana ex radice *Mandihoca* facta, quæ vires imprimis reficit.

Si purgandi sit necessitas, abstinere à medicamento fortiori, imo ultra Tamarindos Mechoacannæque recentis condituram, vel similia laxativa, vix ascendunt in morbis acutioribus. Qua in re solertiores dispensant, quasi memores Aphorism. xxi. lib. i. pro quo magnum est quod suppeditat Barbarorum praxis. Cæterum constitutio & temperamentum Regionis, victusque ratio simplicior & alia plura facile dirimunt litem, utrum majus debeat haberi remedium, Venæsectio an Purgatio: adde quod tum criticæ Hæmorrhagiæ, tum praxis quotidiana, circa morborum rationem & curationem, Phlebotomiæ prærogativam satis demonstrant: Catharsis vero, tarde potius, benigne & raro fiat, tantumque in Meridionalibus terris postponenda, quantum in septentrionalibus præponi solet, sive conservandæ valetudini, seu morbo tollendo id fiat. Ad illud Platonis scilicet dictum: Morbo non magna pericula denuntiantes, minime esse irritandos medicamentis purgantibus. Quod tamen

men strictius inter primos Incolas, quam Advenas septentrionales, victu crassiori utentes, chronicisque morbis à cruditatibus ortis obnoxios observandum est.

Adhæc, licet anni tempestates inter se differant parum, similesque sibi multum sint, ut alibi notatum est, sub solstitio tamen hiberno, Sole Cancrum ingrediente, tum quoque sub Canc & ante Canem, ob ventorum Meridionalium tepores & humiditates prædominantes, non æque feliciter instituuntur purgationes. Idem cogita de solstitio æstivo, quod in Capricorno fit, ob nimias siccitates. Æstate per superiora, quod ob dominium bilis in ventriculo contentæ, plurimi sint faciles ad vomitum: hieme vero per inferiora corpus purgare convenit, ob redundantiam pituitæ, præsertim si materia peccans infra septum transversum hæreat, juxta Aphorism. I V. lib. I V. Cujus necessitas si tanta in Græcia, in Indiis facile major erit. Quippe *πυρόχολοι πὰ κάτω* qui dicuntur, lævitatibus intestinorum infestari solent, purgationisque per superiora haud facile ferunt. ad Aphorism. X I I. lib. I V.

Dubium hæret plerisque artem medendi profitentibus, quare sub zonis torridis, medicamenta purgantia, majore licet dosi exhibeantur, minus tamen operentur: Cum à præceptoribus edocti sint, tutius fortiora medicamenta, majorique quantitate in Terris septentrionalibus quam meridionalibus subministrari, ubi lapsus virium, & humorum accensio minus extimescenda. Quam diversitatis rationem, partim ex dispositione individui nasci crediderim, quod sub hoc cælo calor vitalis ab extraneo ambiente attractus, minusque concentratus, debilius agat in id, quod à circumferentia trahere debet: partim ex effectis medicamentis exoticis, quorum plurima quia minus durabilia, nobiliores partes deponunt, ac terrestres retinent.

In modo etiam præparandi medicamenta differunt Americani ab Europæis. Præterquam enim quod virentes & recentes herbarum succos perpetuo ad manus habentes, Apothecis facile careant: Remedia quoque ex variis composita admodum averfantur; Sed simpliciora in quovis medendi genere amplectuntur, à quibus nempe corpora non usque adeo irritantur. Quam erroneam quorundam Medicamentorum farraginem Fernelius lib. V I I I. eleganti similitudine confirmat. Adde, quod nuda & genuina efficacia simplicium clarius elucescat. Hujus autem indagationi strenue incubuisse in hoc novo rerum incognitarum mundo, non infimæ utilitatis esse existimo. Præterea Lusitani æque ac Brasiliiani, nativi Medicamenti infusum raro igni, sed aëri & rori nocturno versus Orientem exponunt. Vnde frigidiuscula aura subtilissimusque ros vicem correctorii attenuatione sua præbet, dum medicamenti acrioris & calidioris vires moderatur. Certe cum considero gentem hanc simplicibus & cuivis obviis ac vilioribus herbis feliciter mederi affectibus contra naturam, tam externis quam internis: non dubito præscam Medicinam omnino talem fuisse, ac maximam partem compositorum istorum Medicamentorum à recentioribus inventam esse, suo potius quam ægrotantium commodo. Ut vix me contineam quin cum Plinio exclamem; Quo Deorum istam perfidiam monstrante, hæc constituta sunt, ut sæpe contrariis qualitatibus constantia medicamenta simul misceantur, nisi ut carnificinam (addo & aurificinam) in humanum genus exerceamus. Quod & alio in loco mecum confirmat, qui vilia Medicamenta primo aspectu non contemnit. E contraio attonitus, ut ipse ait, quorundam persuasiones, qui prodesse nil nisi pretiosa putant, & sicut victum ex Artocreis tantum, ita ex superstitionis compositionibus medelam frustra querere fatagunt. Sed desino, ne à non emunctæ naris hominibus hæreticus vel paradoxus in Medicina audiam.

Medendi supinitas in febrium synochorum & ardentium principiis, ut ubivis terrarum, ita in Indiis imprimis nocet, ad Aphor. X X I X. lib. I I. Incipientibus morbis si quid movendum videtur, move; vigentibus autem quiescere oportet. Nec attendendum ad Avicennæ consilium, qui non nisi post concoctiones, venas secandas præcipit, principio & vigore morbi jam elapsis. Febres enim acutæ adeo invalescunt si in ipso statim initio magna remedia non adhibeantur, ut non raro lethum secum trahant. Quin sæpe post secundum diem nihil movendum, quod motum pridie non fuit. Imo in acutissimis turgente materia, sæpe post primum, ob exolutas vires, quiescendum est. Cujus rei veritas ut fuit per experientiam deprehensa à Græcis: sic indies magisque in Indiis elucet. Et sanguinis quidem missiones in Nostratibus ac plerisque advenis noviciis religiosius cautiusque oportet instituere, eo quod Lusitanorum & præsertim

tim Indorum solida & compacta corpora amplis vasis ac rara pinguedine sarcta, ferendis fatigationibus & vacuationibus sanguinis aptiora sint. A prima namque infantia ad ipsam usque senectam (quæ utraque firma in Indigenis esse solet) cito, tuto & jucunde, amici amicis omni diei noctive hora venas incidunt. In illo Rhasin, in hoc Avicennam imitantes, invitis tot Galeni aliorumque veterum interdictis. Celsique illud dictum lib. I I. c. X. respiciendum, Non quæ ætas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint. Ea tamen cautione, ut quanto Europæos ac Boreales superent secandi frequentia: tanto cedant illis in quantitate mittendi una vice: ut enim in ea sunt liberales satis, ita hi è contrario parci. Nec unquam Hippocratis exemplum assecutos memini, atque ad animi deliquium usque sanguinem detraxisse; quod requisita ad id uno in subjecto raro concurrant. In juvenili, vegeto ac plethorico corpore vix septem uncias excedunt: quater tamen imo quinquies uno die feliciter incisionem repetunt. In quo nec Agyptios plane imitantur, qui à sumpto cibo; nec Europæos nostros, qui jejunis utcunque Sanguinem educere amant. Sed ad concentrandas vires & lipothymias evitandas offam condituræ cum modico frigida potu exhibent.

Raro hirudinibus, quæ sunt Europæis minores, utuntur: scarificationibus autem frequentissime; tum & cucurbitalis corneis rite applicatis, phlebotomiæ defectum suppleant. Solus cornearum cucurbitularum apud Americanos usus existit, eæque sunt Taurorum parvæ perpolitæ quibus altera extremitas lata, altera angustissima parvo meatu constat, quas non igne vel aqua calenti, sed oris suctione cuti validissime affigunt, reiterantque pro lubitu. Suctum illum ad Medicinam spectare novit Homerus, qui de Machaone Menelaum vulneratum curante, Sanguinem, inquit, exsugens, lenia medicamenta adsparsit. Quam vero tutum & validum scarificatio sit remedium contra plurima mala externa & interna, præter Galenum & Celsum, Oribasius ex Herodoto refert. lib. V I I I. c. X V I I. Et de se ipse testatur Oribasius, peste laboranti, duas circiter sanguinis libras, sibi cum successu per scarificationem fuisseeductas. Hoc idem Indigenæ faciunt volentes cute scarificata sanguinem demere: hincque copiosior, quam cucurbitulis, educi solet. Verum quod ad magnas scarificationes, ac citra cucurbitulas absolvendas, in his non convenit Brasilianis & Europæis, neque in modo neque in quantitate. Raro enim cultello, & superficialiter, sed spinis arborum; vel dentibus piscis Lamia (sine quibus vix quemquam eorum peregrinari videas) fiunt, altisque plagis, non adeo in malleolis veterum more, cæterisque externis membris, sicut Ægyptii aliique solent: sed femoribus, furis, brachiis, omnibusque carnosis corporis partibus. Hac ratione libras sanguinis educunt, non secus ac alii per venæsectionem. Plurimumque adeo differunt à cucurbitulis scarificatis. Ut vero doloribus scarificationis succurrant, antequam opus aggrediantur, non solum frictionibus, sed & manuum verberationibus crebris, stuporem quasi membris inferunt. Peracto opere, vulnera aqua calida irrorant, eaque Balsamis & succis linunt anodinis: Atque his solum remediis plurimos affectus restitunt, internasque partes nobiliores à noxis liberant.

Videamus tandem quæ circa Vomitoria, Sudorifera, & Opiata animadversione digna sunt.

Qui Incolarum & Regionis temperamentum calidum & humidum esse perspexerit, haud difficile dijudicabit, quando & quibus per superiora ventres exonerare sit necessesse. Æstate enim sicca bilem qualemcunque, à crebro fructuum fugacium & horariorum esu in ventriculo collectam, haud tutum existimant per inferiora ducere, præsertim iis, qui *πυρέχολοι τὸ ἄνω* dicuntur. Cum alias dictum sit rem Medicam fere hic absolvi meris vegetabilibus, (quarum copia facile inopiam mineralium compensat) vomitoria plurima in usu sunt. Sed cæteris facile palmam præripiunt celebres illæ radices *Ipecacuanha*, in tractatu simplicium delineatæ. Ad has primum refugium capiunt omnes pariter Incolæ, utpote tutissimas ad exturbandum sive assumptum venenum, sive cacochymicam saburram circa præcordia hærentem. Præ cæteris autem revulsionis gratia exhibentur contra fluxus ventris, nimium in Indiis familiares. Pluribus encomiis hanc exiniam Panaceam extollerem; sed vereor ne Satyricus quispiam id de mea *Ipecacuanha*, quod tempore Catonis de Brassica nimium laudata dixit: *Brassica Dia Catonis*. Cæteri fructus vel herbæ usuales per superiora potissimum operantes, sunt nuces Catharticæ, *Anda*, tum Ricinus Americanus major & minor. Quorum dotes & noxæ in tractatu simplicium expositæ sunt. *Caapomonga*, *litó*, *Manacá*, aliaque

aliæque ejusdem quidem farinae, sed indomita exturbandi qualitate præditæ. De quarum ulteriori usu & abusu sedula posteritas cogitet.

Licet autem de sudoriferis exhibendis minus sollicita est Medicantium turba; attamen cum oporteat ministros naturæ eam recte agentem imitari & eo ducere quo vergit; non difficile erit in Regionibus ad Meridiem & æstuosum cæli aspectum tendentibus sudores promovere cum Euphoria. Medici multis abhinc annis in præxi exercitati ipsi adeo Theriacæ similisque compositionis sudoriferis temperatius & minus compositum unum atque alterum longe præferendum arbitrantur, eoque tanquam ad sacrum febrifugum cuiusvis obvium confugiunt. Quod fit ex aqua fontana, & sacchari momento, cum multo recenti limonum acerrimorum succo ad mellis fere consistentiam cocto, eamque satis calidam bis terve de die, præsertim initio exacerbationum, reiterant. Atque hoc modo sudores copiose educunt, ac turgentes fervidos humores aciditate simul frenant sedantque. Quod ego multoties, paucis generalibus præmissis, felicissime imitatus sum, stupendosque effectus à tam Euporisto remedio, addito subinde sale prunellæ vel oleo tartari, contigit videre. Etiam si enim culpanda sit futilis illa credendi cacoëthes, quæ in Indiis mire afficere solet mortales, de febrifugis superstitiosis, sympathicis amuletis & similibus; tamen vel invito cogimur fateri, quarundam rerum esse eam vim, ut paroxysmum febrilem sine noxa infringant & putredini simul resistant. Quomodo creta vitium acerbentis cerevisiæ emendet: quomodo succus limonum vehementissimæ ebullitioni sacchari in capacissimo cacabo resistat: Spiritus item vitrioli cum sale tartari mistus aciditatem perdat, & multa alia, quibus brevitate causa supersedeo, haud facile erit pronunciare. Interim argutulos illos acerrimos abstrusarum rerum, si Dis placet, investigatores, qui occultas proprietates pro ignorantia asylo perpetuo reputant, omnemque causam ad manifestas qualitates acceptam referunt, invito, ut me hæc & quædam supra enarrata naturæ arcana edoceant.

Cum vero perpetuæ vigiliæ & doloris vehementia, magnis illis remediis evacuanti- bus contraindicent, somnum nunc per interna soporifera & anodyna, nunc per externa quæ cogendis sint ruentibus humoribus, conciliant. Quod totius corporis, præcipue capitis, frigida irroratione, & unctione viscidæ cujusdam & frigida materiæ, è planta *Vrucatû*, tum è ramis Cardui littoralis contusæ, instituunt Barbari, quibus usus opii nondum innotuit.

Quia autem narcotica non immerito tantopere extolluntur per omnes Indias, ubi morbi acutissimi cum spirituum & humorum orgasmo, præsertim ventris illi fluxus sanguinei malemorati, Catarrhi & Hæmorrhagiæ contumaces grassantur, operæ pretium erit circa eorum abusum breviter quædam monuisse, nè temere ad auram popularem captandam, ut sæpe fit, adulatoris potius quam veri Medici officium præstent, & in gravissimos scopulos impingant. Non sine noxa datur iis, qui ex crassis humoribus & frigidis morbis laborant; tum quoque quibus vires sive à morbi vehementia, sive ab immoderata forte Venere nimis exhaustæ sunt. Neque tuto exhibetur, quibus in morbis à fluxione natis non aliquæ generales evacuationes præmissæ sunt, quod pectus opprimant, hostem includant, cum evidenti ægrotantis periculo. Verum si dolor atrox & vigiliæ ex spirituum & humorum tenuitate, æstu & mordacitate ferociente, natæ sint; eos non tantum sedant, sed & naturam armant contra inimicum, eumque obortis sudoribus, quod in Regionibus calidioribus haud raro fit, propellunt ad extima, spiritusque victor foras diffunditur, unde morbi simul & symptomata tolluntur. Certe enim quam amica est spiritibus ac humoribus coagulatis dissolutio, tam grata acceptaque dissolutis coagulatio, quæ subtiles halitus densat, efferos ichores figit, mordaces succos mitigat.

Atque hæc de modo curandorum morborum acutiorum, & Febrium potissimum, in genere dicta velim. Destillationes & Oppilationes illas chronicas, ex quibus febres, fluxus ventris, alique morbi graviores non raro pullulant, advenæ intemperanter vi- ventis haud facile evadunt. Eo quod Cruditates, quæ vera semina sunt morborum, ob supra enarratas causas, non rite præcavent. Ex iis enim educti vapores faciunt In- flationes: iidem in capite condensati Destillationes: in aliis membris & visceribus Ob- structiones: unde sequitur aut Putredo aut Inflammatio. Atque ab aliqua harum causa- rum, intemperies humorum, exindeque nascentes morbos, provenire dixerim:

De Catarrhis.

Q Vum instituti nostri ratio postulet, prosequi Cruditates, Obstructiones, cætera- que mala inde pullulantia; videndum quid notatu dignum circa Catarrhos.

Rarissimis destillationibus veterani incolæ, creberrimis advenæ juvenes & pueri molestantur: Eæque vel à frigore nocturno, astricto, & compresso capite: vel à caloribus diurnis rarefactis carnibus exoriuntur. Quæ plurimas sæpe noxas vel per se vel ratione partis in quam fluunt, secum trahunt. Æstivo æque tempore, ac pluvioso oriuntur, humoribus capitis in fauces, quandoque in asperam arteriam partesque diffusas decidenti- bus. Quemadmodum enim omnia oppleti capitis symptomata in primigenia febre (te- ste Hippocrate) statim nascuntur; ita non minus aliquando vis Solis ciere catarrhos animadvertitur, è cujus assiduitate maxima interdum mala oriri solent. Vt enim aquæ stillatitiæ, subtracto aut extincto igne, profluere cessant; ita catarrhus ab intensissimo solis calore suscitatus, non prius aliquando subsistit quam æstus deferbuerit. Hyeme plu- viosa, perpetui redundantes humores viscera laxiora pervadunt, unde tussis, tabes præ- cordiorum, maxime vero ventriculi oppletiones, alvi fluxus, (qui cerebrales vulgo practicus dicti) cum phlegmate ex capite descendente, proficiuntur: ad Aphor. xxx. lib. vii. *Quibus per diarrhœas spumosa sunt alvi excrementa, iis à capite fit defluxio.* Quid quod ipsa nervorum paria, spinalemque medullam invadunt, quod humores op- pido mobiles, partiumque facultates retentrices minus validæ in his terris deprehen- dantur. Maxime vero homines recens sanitati restitutos, recidive quasi, iteratoque cor- ripiunt Catarrhi, tanto impetu, ut omnes pene nervos occupent, unde cæcitates in o- pticis, stupores & tarditates in sensoriis & motoriiis excitantur. Atque hæc omnia gra- viora oriri existima, si ventus è continenti oriundus ante diluculum, apertis sudariis ca- put & pectus frigido malignoque vapore subito feriat, transpirationemque cohibeat.

Porro si quando contingat virilem vel senilem ætatem stillicidiis è capite, vagisque artuum doloribus (*Curimentos* vocant Lusitani) tentari, diuturni & curatu difficiles esse solent: qui tempore plenilunii, tum accedente æstu maris, præsertim post Solis occasum, exasperantur usque adeo, ut missa causa, solis sæpe symptomatibus occurrendum sit; quippe spatia inter articulos non solum alternatis vicibus, sed & viscera interna dolori- bus profundis afficiuntur. Ita ut Rheumatismum vere experiantur de quo Hip. l. de lo- cis in hom. & Gal. de diff. feb. c. 7. agunt. Qui ob analogiam quam habet partim cum catarrho, partim cum arthritide, vulgo medicorum non raro imponit. Non quod pla- ne negandum sit à cerebro subinde humores istos immediate descendere, cum pateat sæpe dolores in cervice incipere, & postmodum ad humores descendere, sed primam fe- roforum & acrium humorum generationem fieri in hepate fervidiori; unde debilius red- ditum, non satis conveniens nutritioni alimentum generat. quæ duo tam nobilis visce- ris incommoda, quam sint nimis frequentia in calidis regionibus, alias satis superque demonstratum est. Affectus porro hic utcunque comitem habet febrem lentam sym- ptomaticam, & propter diurnitatem potius quam vitæ discrimen extimescendam.

In principio curationis abstinendum à quocunque validiori medicamento. Evacua- tiones enim sive per alvum, sive per sudores, nunquam nisi in morbi declinatione pro- fuisse, expertum est. Quapropter post reiteratas venæsectiones, pro re nata, materia morbifica est præparanda, mitiganda; intemperies corrigenda, omnesque partes tam mandantes quam recipientes roborandæ. Interim ad obtundendam humorum acrimo- niam, & sedandam agitationem, julepi celebrantur ex Aqua cannæ saccareæ, Grana- torum, *Ianipapæ* & Ptisanæ ex radice *Mandihoca* præparatæ cum tamarindis. Quibus succedant decocta ex *Iupicanga* & Salsaparilla ad sudores proliciendos.

Hæc breviter inferenda judicavi, ne ea quæ de catarrho dicta sunt cum hoc affectu confundantur. In curatione enim catarrhi proprie dicti, si utroque remedio, scilicet pur- gationis & venæsectionis utendum sit, præcedat Venæsectio, ut moti humores diver- tantur, fluxusque è cerebro excidentes sistantur.

Catharticum unum atque alterum pituitam ducens ex nuce *Andá*, vel ex catapotiiis quæ Mechoæanam, Colocynthidem, Aloën & Guttam camboidem recipiunt, insti-
tuisse

ruiſſe ſufficiet. His ſuccedat Syrupus Tabaci ad magis incidendos viſcidos humores, atque ad arcendos aſthmaticos affectus. Quod ut tuto fiat, cautione opus eſt circa tam validum medicamentum. Scilicet ut gradatim doſis ſyrupi augeatur, atque præparatio ejus rite inſtituatur. Sicut in hujus libri calce docebitur. Quibus ſi forte ruens acris humor refragetur & gravius periculum minetur à ſtupeſcientibus, quod eximii ſint in ſimili neceſſitate profectus, non ulterius abſtinendum; quia tabificam pruina qua pulmones madens cerebrum ſubinde perpluit, intercipiunt. Quæ tamen cautius exhibenda, quandiu ſigna repletionis in capite & pectore apparent: nam tunc eorum loco ſudorifera, frictiones & unctioes præferendæ: maxime vero, ubi deſtillationes viſcera & membra jam diu obſederint. Recipe ſummitates *Tupeçava*, radices *Aninga*, *Betis*, *Iaborandi*, *Aguaxima*, cortices arboris *çebipira*, folia *Iaparandiba*, *Caaróba*, *Camará*, *Pimente ſilveſtre longo*. Ex quibus, accedentibus foliis Myrti, & radicibus d' *Araca*, balnea & fomenta concinentur, partesque dolentes aliquoties laventur. Mox ſpiritus vini, inſuſo Pipere Braſilienſi, ſtupa aſpergantur. Frictiones denique ex oleo Tabaci, Ricini, Chamomeli & Myrti Americani, in quo thus aliquandiu maceratum ſit, inſtituantur. Præ cæteris probatur linimentum, quod ex pinguedine vermium toſtorum *Iarumai*, & venenofa rana *Cotorá*, conficitur. Poſtea emplaſtrum ex præſtantiffimo Elemni gummi *Iciçaiiba*, Anime, Pipere Braſilienſi & adipe capræ, partibus afflictis apponendum. Quod ab empiricis, & rationalibus, proſpero eventu inſtituitur.

Fonticulorum denique neceſſitas, ſi ullibi, his terris magna eſt, modo temporius, ob majorem humorum mobilitatem, inferioribus æque ac ſuperioribus membris applicentur, quod ſeros humores à nobilioribus partibus derivant, & æque exiſtenti quam ſenti morbo opem ferunt. Adde maſticatoria, quorum principem locum facile obtinet *Iaborandi* decantata illa radix, quæ mane modice manducata, grato acore pituitam attenuat & educit. Sternutatoria quoque ex pulvere Tabaci felici cum ſucceſſu uſurpantur.

Cibus ſit temperatus ad caliditatem & ſiccitatem inclinans, totaliſque abſtinentia à Venere & Baccho. Ad hæc ab illa perpetua viciffitudine noctis atque diei ſibi caveant, ne modo calor, modo frigus, quid moveant; quod incautis advenis familiare eſt. Poſtremo potus ſit deſæcatus ex aqua fontana, quemque *Vbirareé* ſive *Guajacé* cortices, ſarſaparilla, ſaſſafras, liquiritia nativa ingredientur.

Cæterum cum cerebrum pituitæ eſſe fontem Medicorum princeps affirmet; eam partim gignit, partim calefactum, ut sæpenumero hic fieri ſolet, è toto corpore trahit, ac rurfus in pulmonem demittit, eumque exulcerat aliquando, unde Tabes enaſcitur. Cujus peculiarem curandi modum operæ pretium duxi paucis addidiſſe. Cum enim non minus beato cælo ſoloque hic Americæ tractus gaudeat, quam Italia vel Græcia, Galenum imitari lubuit. Qui ut tabidos ad Inſulam Tabiam, ita ego ad ſaluberrimum montem mari vicinum, pulmone laborantés ablegare ſum ſolitus, ædibus verſus ortum apertis, Euroque expoſitis, occidentem vero ſpectantibus, obtectis. Quod quidem non menſibus pluviis ſed æſtivalibus fieri convenit, cum eximia illa aëris tenuitas & ſiccitas, pulmonis ulceribus amiciffima, collapsis viſceribus vitalibus robur reſtituat. Aërem enim pro reſpiratione attractum, non minus ventriculum & inteſtina ingredi, quam pulmones, eleganter probat Hofmannus in Inſtitut.

Inter ſquillas, cancos piſcesque cartilagineos, ii qui facilioris concoctionis ſunt eliguntur; ut & aves montanæ, phaſiani, columbæ & palumbæ, atque aliæ, exceptis carnivoris & altius ad æthera volitantibus, utpote calidiſſimis. Lac caprinum, præ cæteris vero pulmenta, emulſiones, boleti, placentæ è *Tipioca* exſiccantes & conſolidantes, reliquis alimentis medicamentofis facile palmam præripiunt. His addantur aquæ florum Aurantiæ & *Ibabirába*. Loco conſervæ Roſar. illa quæ ex fragrantibus prunis & piris Granatensibus ſit præſtantiffima, ſubſtitui ſolet. Navigatio quoque modica circa littus, cælo ac mari clementiori, animo & corpori proficua habetur.

Licet autem ſyrupi Tabaci ſupra enarrati præparatio diverſis modis inſtituatur, diverſaque aliquando recipiat compoſitiones pro varietate affectuum vel temperamentorum: Ego relictis cæteris ſequentem præferre ſolebam quem ex ſucco Tabaci maris rec. expreſſi ℥j. Aquæ Cannæ ſaccariferæ rec. ℥iij. Mell. ſilveſt. (grato ſuo acore oxymel ſuperantis) ℥j. Præparari juſſi ſecundum regulas artis. addita tamen ea perpetua cautione ut ſucci Tabacini exquisitiſſima fiat primum digeſtio, quæ vomitiva & purgativa atque alia qualiſcunque violenta qualitas infringatur, ſicut in aliis multis validis medicamentis fieri ſolet.

De Oculorum malis.

Merito quidem Hippocrates lib. de Aëre, aquis & locis, oculorum mala, tum imprimis lippitudines duras ac vehementes meridionalem plagam habitantibus familiares esse, tum quoque iis quibus carnes calidæ & siccæ sunt, testatum reliquit. Inter primas noviorum in Indiis querelas haud postremum locum sibi vindicant oculorum vitia cum videndi facultate depravata vel sublata. Ex his quidam Sole occidente, quod minus lucis præbeatur, quam opus est, maxime tempore plenilunii: nonnulli crepusculo matutino videre desinunt. Prior affectus *νυκταλωπία*, posterior *ήμεραλωπία* Græcis dictus. Quibus si pertinax capitis dolor accedat & non in tempore remediis succurratur, periculum est ne prorsus tandem cœcutiant, vocaturque *Gutta Serena* sive *αιμάρωσις*. Omni quidem anni tempore sed æstate potissimum sicca quæ aquarum exors fit, hic oculorum affectus advenas, vix indigenas, infestat, rariusque nunc quam olim dominatur. Quod nostrates quondam adventitii, Solis & Soli Indici ignari, multorum morborum origines nondum habuere perspectas, quas postea edocti evitarunt, eorumque principia declinare didicerunt. *νυκταλωπία* hæc sponte sua curatur, aliis ad septimanas sex imo menses totidem protrahitur, nec raro recidiva est. Duplex est hoc malum. Externum, quando nubeculæ transparentes vel non transparentes superveniunt. Internum, cum nihil omnino exterius in oculo apparet. Posterius hoc priori frequentius infestat, & difficilius curatur. Vtrumque externam & internam causam fomitem habet. Pauperes & milites gregarii, corruptis salitis sæpe alimentis, aquis præterea stagnantibus, vinoque ardenti rancido ac fœcumento vescuntur. Adde quod intolerabilis ille Solis verticalis percussus, ad torridum littus (quod non raro plantas pedum viatoribus comburit) oculorum aciem vehementer obfuscet & debilitet, catarrhosque ad nervos usque opticos solvat. Sicut sæpissime in castris Illustr. Principis Nassav. à me est observatum. Mox delassatis, porisque apertis, & totas sæpe noctes sub dio, luna plena, stante mediterraneo vento, recubantibus, fluxiones figuntur.

Hæc incommoda oculorum atque caligines, incolarum ritu, hoc modo tolli vel emendari solent. Primo interdictis illis alimentis, quæ diu in penuariis recondita, mucorem atque situm contraxerunt, in eorum locum recentia, sicca, temperata substituuntur, quod labefactato ventriculo spiritus visorii crassis & vaporosis halitibus facile inficiantur. Præterea tam æstum diurnum, omneque objectum justo fortius; quam frigus nocturnum, quod caput replet, arcent. Ad hæc, cephalica purgantia aliquoties repetunt. mox venas temporum & post aures aperiunt. Dein raris capillis, aspergines, cucuphas adhibent. Sternutatoria ex pulvere Arboris *Ibabirába* & Tabaci momento, cæterisque similibus exsiccantibus apprime præparant. Masticatoriis item ex radice *Iaborandi* non leve solamen adferunt. Cucurbitularum cornearum & hirudinum quoque usus, imprimis in cervice, commendabilis est. Setones in nucha, vesicatoria, fonticulos denique eodem modo quo in Europa applicant. Tum in hoc externo & interno; tum in aliis oculorum affectibus, aquam, quæ ex fragrante illo flore arboris *Ibabirába* & è canna Saccharifera recenti destillat, eximia virtute pollere, quotidie experimur. Ros simplex, vel dilutus cerussa cum lacte mulieris; denique liquor ille præstantissimus ex spinis arboris *Samouna* expressus, oculisque infusus vel circumcirca illitus, visum acuunt & corroborant. Externo autem oculorum vitio cum nubecula ovum recens adhibent ad duritiem coctum, additis tribus Sacchari Candi & pulveris *Ibabirába* partibus, & una vitrioli albi. Ex quo liquor exprimitur, qui cubitum ituri oculis adhibetur. Idem quoque præstat aqua *Manipuera* ex radice *Mandihoca*, quæ licet pota venenosa habeatur, oculis tamen prodest, visumque emendat. Quod si malum ulterius renitatur, fumus contriti carbonis è cortice *Ibabirába* & Tabaci in oculos ægroti insufflatur; mox masticato allio jejuno ore, linguæque impositis *Ibabirába* cineribus, cilia ejus identidem lambuntur. Præter remedia modo dicta, Lusitani æque ac Barbari syncrasia quadam visum restitui testantur jecore piscis Lamia recentis, vel sale paulum condito, manducato. Quod ipsum I. Bontius de Indis Orientalibus memorat.

rat. Quo videtur quoque spectare illud Hippocrat. dictum lib. de Visu. *Vnum aut duo frustra prout maxima devorare potest de hepate bubulo cruda, in melle tincta exhibeto.* Mihi utriusque enarrati remedii felicem subinde effectum videre contigit. Hisce potissimum subsidiis accedente tenui diata curatio absolvitur; modo æger à supra dictis causis externis & internis sedulo, diuque etiam restitutus sibi caveat, præsertim cum intus dominatur affectus, nervusque opticus dudum receperit fluxiones. Atque hæc quidem mala plenilunio imprimis ingravescent. Vnde humores moti non parum augentur, quo tempore caputpurgia evitare præstat.

C A P V T I V.

De Spasmo.

Cum nihil fere moderatum sub hoc cælo ea corpora sublunaria recipiant quæ æstus diurni & frigoris nocturni vicissitudinibus exposita sunt, fit, ut, sicut acutissimi & calidissimi, ita frigidi imprimis & Chronici morbi in Indiis magis sint familiares. Inter acutos quidem facile primus fatale hoc Spasmi genus, Græcis *τετανοειδής*, Belgis *De Vlem* / nuncupatum: quod frequens admodum est, dictoque citius hominem stantem sedentemve invadit, & rigidum tanquam statuam, nunc Tetani, nunc Opisthotoni instar, tenet. (Vide Hofman. Institut. lib. 3. cap. 86.) Ita ut per intervalla miserando spectaculo retrahatur & concidat. Vnde tandem fit, ut spasmo cynico interveniente, ablataque respirationis ac deglutiendi facultate, (ob convulsum credo diaphragma & œsophagum) terrificæ nonnumquam symptomata concurrant, & murmur quoddam horridum, Epilepticorum ritu, exaudiatur. Nonnulli vero tardius, citraque tot dicta accidentia, corripuntur, dentibus primum stridentibus, ore mox distorto, adeoque occluso, ut vi ac specillo ferreo effringi debeant. Tunc quidem non raro suffocationis periculum incurrunt, excrementaque retinere nequeunt. Infestantur potissimum hoc affectu vel levissime vulnerati, Piscatores, Fabri, Pistorum: tum quod interdum madidi ac sudore æstuant, ab ingruente nocturno frigore sibi non cavent; tum quod crassiori & veteri alimento assueti obstructions lienis graviore incurrant, indeque quibusdam noviciis calamitosum Scorbuti symptoma se jungat. (Vide Sennert. de oris convuls. & Scorbuto.) Tempestive itaque remedium adhibeas oportet: sin minus, ante quartam & vicesimam à convulsione horam æger succumbit.

Primum, si nullum grave contraindicans obstet, confestim vena secanda est, mox acribus clysteribus, aliquoties reiteratis insistendum. Posthæc sudorifera ex Alexipharmacis exhibenda. Symptomata enim, & curatio, malignum quid adesse testantur. Quod si protrahatur morbus, decocto Salsaparillæ, corticum Guajaci, *Jupicanga*, Sassafras, *Taborandi*, *Betis*, *Nhambi*, aliisque nativis ejus generis herbis, succurrendum est. Hæc subsequantur balnea humida & sicca, suffumigia è stercore caballino, cum gummi Anime, & similibus aromaticis. Postea sudoribus alte abstergis, frictiones validæ instituendæ sunt. Mox inunctio colli, spinæ dorsi, partiumque vicinarum succedat ex oleis & balsamis appropriatis, nativis & exoticis, imprimis vero oleo corticum Arantiorum cum succo Tabaci recentis. Æger probe cooperiatur, corpore perpetuo sudore diffuente. Sæpe & modice cibetur, ob lapsum virium, bibatque calidum. Neque raro, si prædicta observentur, eluctatur: præcipue vero si febris, vel alvi quoque profluvium superveniat, quod evacuet materiam convulsivam translata in nervis ad venas. (Hippocrat. lib. iv. Aphorism. 57. *Spasmo aut Tetano vexato, febris si accesserit, morbum solvit.* Et Coac. 358. *Convulsiones autem derepente ortas febris solvit, ac alvi fluxus.*) Sin minus; medicusque ac ipse æger vel astantes officii immemores; vel levissimo errore, antequam materia peccans victa fuerit, commisso, certo certius de vita erit actum. Quod aliquando accidisse memini ore arcte clauso, ac motu convulsivo immaniter per paroxysmos, maximis cum doloribus & ejulatibus, insurgente.

De Stupore Membrorum.

INter Chronicos morbos in America familiares est ille qui nervos tentat, altumque membrorum torporem inducit. Cujus naturam nemo, quod sciam, tradidit. Eum Lusitani appellant *Air*, quod ab aëris inclementia & ex incompleta obstructione, intemperieque frigida nervosarum partium oriatur. Pituita enim lenta & glutinosa, loco spirituum, nunc ex capite promanans, nunc è spinali medulla in artus destillans, facile nervos occupat, ac tendines brachiorum vel pedum, vel utrorumque simul infestat: accedente refrigeratione non tantum nervorum, sed & venarum, arteriarum, carnis, membranarum, cutis. Id ex dissectione Æthiopis, ex hoc stupore dum viveret laborantis, animadverti, cujus nervi frigido & tenaci phlegmate obducti erant. Sensus non in totum tollitur, pulsu existente exiguo & debili, cum profundo & obtuso dolore, pondereque membrorum summo; ac cum titillatione subinde sensus oberrat. Stupentis sensus ac titillationis vera ratio ex Rod. à Veiga Comm. in Galen. de locis affectis petenda. A paralyfi differt quod sensus hic perpetuo adsit, licet sæpe molestus. A Spasmo quod convulsivis motibus utcumque destituatur, quia artus prolongantur, non contrahuntur, humore frigido & humido in juncturas se insinuante, ita ut ligamenta & nervi inde laxentur. A *Beribery* distinguitur, quod hoc malo divexatis membra minus contremiscant. Aliquando præter medullofam nervorum substantiam, membranofam quoque cum paroxysmis ac vehementibus doloribus tentari comperi, præcipue circa vesperam ac æstus maris vicissitudinem. Usque adeo invalescit aliquando hoc malum, ut ob maximos atque continuos cruciatus, facultates omnes de tono dejiciat. Affectus potius ærumnosus ob diurnitatem, quam lethalis per se; nisi forte recidivus ex alio morbo, ut sæpe fit, spirituumque defectus subsequatur: cum mentis & vocis interceptione, ad sententiam Hippocratis lib. 1. de prædiction. *Vocis interruptiones cum exsolutione, stupore detinente, sunt periculosa, tum & illa quæ subito in utramque partem translabuntur.* Multis enim ex obstructione morbis supernascitur, iisque præ cæteris succedit, qui mali judicii sunt & translatione symptomata formidabiles fiunt. Quibus si accedant gravitates & acuti capitis dolores, convulsiones fieri solent, quod ab Hippocrate in Coac. confirmatum est. Citius evadunt ægri, si febris accesserit, quæ non talis sit, ut frustra ciendo tenaces humores oppressionem faciat, sed acuta, quæ nervos & musculos iis liberare, intemperiemque frigidam exsiccando corrigere valeat. Illis vero qui calori diurno aut frigori nocturno caput & lumbos der repente exponunt, solutione vel compressione pituita in nervos partesque vicinas labitur, ibique radices agit. Adeo ut paucos ante trium vel quatuor mensium decursum, quosdam ne anni quidem intervallo, restitutos viderim. Vix subito unquam, sed plerumque sensim & per gradus invadit magnus hic morbus, ac magnis generosisque remediis propulsari postulat, quibus defectus virium non raro contradicit.

Primo, aër non nisi à solis radiis repurgatus admittatur. Noctu aër suffumigiis tepet fiat. Potus sit vinum dilutum actu calidum, vel decoctum ligni Sassafras nativi. Cibus optimi, sicci tamen esto nutrimenti. Aves montanæ, perdices, phasiani, palumbi, cæterique id genus alites, tosti ægro exhibeantur. Si elixatis plus delectetur, aromatibus condiantur. Allium quoque & cepas piperque Brasiliense, si febris non impediatur, atque evacuationes jam institutæ fuerint, adjiciantur, quæ ex jusculis & lacte caprino pota, robur addidisse ac multum profuisse memini. Semel atque iterum purgationes instituantur ex Mechoacana, quæ recens & succulenta sit, additis correctoriis è Spica Nardi & Zinzibere, tum & stimulis ex Hermodactylis & Coloquintide, si extractum Mechoacanæ in pilulas redigatur.

Ad hæc balneis & suffumigiis siccis potius quam humidis, imprimis ex accensa herba *Ambiaembó*, vel stercore caballino, cum gummi Anime cæterisque similibus accensis ad decem plus minusve dies utatur. Mox post haustum decoctum Sarsaparillæ & Sassafras, altis frictionibus sudores abstergantur, collum, scapulæ, totaque dorfi spina ad focum fideliter inungantur: accedente adipe colubrorum, & infuso Piperis Brasiliensis ex spiritu vini. Consultum quoque validissimo per cucurbitas corneas suctu
spiritus

spiritus attrahere, tum imprimis per altas illas scarificationes partem affectam liberare. Tandem, si necessitas urgeat, ferro candenti cutem pertundente, membra languida roboranda, lentaque nervorum pituita digerenda est. Convalescente ægro, noctes diesque partes affectæ ita obtectæ sint ut nullum aërem admittant, sitque exercitium & membrorum perpetua agitatio. Mira equidem tum tuendæ sanitatis ergo, tum in plerisque morbis sanandis, frictione & unctione frequenti incolæ præstant; illam in frigidioribus & chronicis, hanc in acutioribus adhibentes. Quæ remedia lubenter advenæ imitantur, & ut par est ex legibus artis, hæc & plura medendi Empiricorum genera moderantur. Quæ passim docet Galen. lib. 2. De sanitate tuenda, & Celsus cap. 14.

C A P V T V I.

De Obstructionibus viscerum naturalium.

VBique Terrarum conservatio humani corporis, inter alia in Sanguinis & spirituum motu perpetuo consistit, qui si impeditus vel inordinatus fuerit, pertinaciores plerumque & graviores vel obstructions vel fluxiones concitare solet. Hinc oppilationes illæ hypochondriacæ ac perniciosi ventris fluxus, non immerito Indiarum pestes habentur, cum inter populares morbos, nulli tanta vehementia dominantur, aut plures Mortales è medio tollant. Qui quoniam ex variis causis, potissimum vero ex impedita transpiratione primam originem trahunt: de frequentioribus obstructionibus ex cruditatibus natis & visceribus naturalibus supervenientibus, antequam ad fluxus descendo, quædam necessario præmittenda existimavi. Hepar, Lien, Intestina, præ cæteris Pancreas & Mesenterium, à Ventriculo multa patiuntur mala: qui, licet per se tot morborum causa non sit, tamen ab intemperantia vivendi toties tentatus, vegeto suo calore tandem destituitur, crassisque ac crudis humoribus obitus, officio rite fungi non potest. Neque ventres hieme in his terris calidiores sicut in aliis, testante Hippocrate: sed frigidiores potius sunt, multoque humore abundantes ob crebras pluvias aëremque calidum & humidum, ac proinde pauciori alimento indigent. Juvenes & advenæ maximopere hoc malo affliguntur: (veteranos enim & senes obstructionibus rarius infestari videas) tam ob saburram scorbuticam in itinere conceptam: quam ob cacochymiam ex immoderato cibi potusque sæculenti & compositi usu contractam. Enimvero promiscua multitudo, nunc ad vitam necessariis destituta, modo eisdem nimium abundans, facillime cruditates atque obstructions incurrit. Potu præterea vilissimo (quem *Garapa* vocant) ex sacchari sacibus & aqua confecto, tum & Spiritu urenti ex eodem potu concinnato, multi avidissime se implent, unde ebrii ac æstuantes, totique sudore diffluentes, humi procumbunt, ac malignis vaporibus ex terra ascendentibus corpus denudatum per integras noctes exponunt. Quo fit, ut venis arteriisque corporis oclusis, circulatio & transpiratio illico impediatur, moxque tonus ventriculi & robur hepatis enerventur. Vnde debilitas cum tanto labore & lassitudine spontanea atque nausea oritur, ut ferendis cibis & medicamentis impares sæpe existant. accedit quod clam gliscat malum, & paulatim sine ullo fere sensu doloris primum invadat. Hinc neglecto facile morbi principio, multa mala subsequi videas, manente tamen priori calamitate. Chylus siquidem crassus, & crudus, venas lacteas transire non potens, eas obstruit: Iecori, Intestinis, Pancreati, cæteroque corpori, non quam debet sed quam potest ministrat. Vnde functiones naturales non solum impediuntur, sed & ob diaphragmatis sympathiam ex pondere hepatis & lienis enatam, magna comitatur respirandi difficultas, & ex infarctu Pancreatis perpetuæ querelæ. Accedunt Sudores frigidi in partibus superioribus, summus virium languor, canina appetentia, durties atque murmur utriusque hypochondrii: denique longo ventilationis defectu, febris, sitis & inflammatio. Quid quod suffusio flavæ bilis ex scirrhuso hepate prognata, & hydrops sæpe se jungat. Idem de India Orientali (cum qua India Occidentalis plurimos morbos habet communes) testatur D^r. Bonnius. Si quem à tot simul ærumnis vindicatum iri constet, hoc non adeo manu Medici, quam singulari Naturæ beneficio, idque sæpissime per liberale biliosum alvi profluvium, critice fit. Hinc obstructions fluxu tolluntur. Scilicet in gravioribus & longis morbis

inorbis exhausta Medici scientia & fatigata arte, sæpe sic solet Natura velut è machina adesse ægris, & sanare desertos post longam & insanam curationem. Quorum exempla passim obvia, etiamsi non memoriæ sint tradita. Forte quod nihil præ se laudis habent.

Si quis autem Medicamentis locus superest, antequam ad eorum adminiculum confugimus, optima & stricta prius diæta per multum temporis instituenda est, quæ potissimum sit ex cibo & potu recentibus partiumque tenuium ac digestu facillimis, accedente mane & vesperi motu corporis liberali, quem ob difficilem respirationem declinare solent. Venæ sectionem, si non præsens febris, saltem futura sæpe postulat. Etenim materia morbi quamvis ex se sit frigida, non raro vel calidis humoribus augetur, vel ipsa fervorem concipit postmodum, ut hepatis quoque inflammatio merito extimescenda sit. Blandioribus primo medicamentis incidentibus & aperientibus, ne vires dejiciantur, tormina cruditatesque ex alto provocentur, insistendum, ut sunt radices herbarum *Acaricoba*, *Iuripeba*, *Pagimirioba*, *Tapyr apecu*, *Aguapé*, & *Aguaxima*, ut & Cortices Rad. Arborum limonum, liquiritiæ, *Araçá*, *Ibiraée*, & similibus, unde Apozemata reiterantur cum successu. Et quia in his implicatis morbis sæpe scorbutici quid intercurrit, herbæ & fructus minus fugaces sed acidiores assumendi, ut sunt Brassica marina & Portulaca aceto conditæ. Inter hæc primas tenent nuces quas *Cocos* appellant, quarum liquor recens medullaque, præterquam quod gulæ lenocinentur, salutis profunt: ut & mala Aurantiæ, Citria, Citrulli, *Caraguatá*, *Guajába*, *Ananas*, *Murucujá*. Deinde conducit ut Pharmacia cathartica Diætam excipiat ex more Regionis, & materia præparata exturbetur per superiora vel inferiora. Id autem nullo remedio tutius vel convenientius fit, quam infusio duarum drachmarum radices *Pecacuánha*, vel nucleo nucis *Andá*. Exinde ipsius mali quasi antidotum per triginta dies & ultra, si morbi pertinacia exposcat, exhibeatur, quod fit ex pulvere corticis *Ibiraée*, scorix ferri, ana ζ ij, Milij Indici ζ j. Fabarum minorum, cucurbitæ amaræ, sem. & pulp. fol. sen. ana ζ j. Quæ trita in pulverem exhibeantur à ζ ij ad ζ ß mane & vesperi cum liquore convenienti. Huic mox exercitium corporis succedat, cursus scilicet aliquot passum, qui indies, accrescente liberaliori motu diaphragmatis major instituitur. A quo redeuntes cibis facilis digestionis refocillentur, præsertim pulte è farina *Tipioca* cum saccharo. Nemo miretur remedio tam populari, tam gravem morbum extirpari. Medicamenti enim hujus basis est Chalybs & Cortex *Ibiraée*, (quod est Guajacum Brasiliense:) quorum hic cum primo gradu calidus, tenuium partium, dulcis & aromatici saporis sit, valide aperit: ille lentos in viscerum oppilatione humores incidens, merito cæteris præfertur. Inter Topica (quæ magni hic usus esse solent) Emplastrum ex gummi Elemni, *Içicariba* & balsamo *Capaiba* vel *Cobureiba* cum melle silvestri applicatur ventriculi & hepatis regioni. His omnibus accurate observatis, plurimi convaluerunt, nisi forte aliquid pejus in hepate delitescat, quod accedentibus reliquis & debilitate viscerum, recidivam faciat. Quapropter consultum est, sublato mali fomite, morboque secundum præscriptum artis expugnato, decoctum Salseparillæ Brasiliensis aliquandiu exhibere. Tamen autem hæc medicamenta eorumque utendi methodus, neque ratione, neque experientia, destituta sint, & minime improbanda, necesse tamen ad rationis amussim ea exigere, & nonnihil inventis addere vel demere.

Cum vero hæc obstructions ex iisdem causis enarratis pronatæ, mulieres quoque Europæas gravidas æque ac non gravidas exercent, quid mirum si generationi destinatus uterus per intemperiem magno illi naturæ operi ineptus cloaca fiat multorum excrementorum & cruditarum, unde variæ calamitates maxime vero uteri profluvia alba succedunt: Quod dum pudore vel negligentia agræ occultare student, fiunt pallidæ & tristes atque ingrata viris. Temporis decursu conduplicatur & eo usque augetur malum, ut non minus de corroborantibus viscerumque tonum restituentibus, quam de evacuantibus remediis cogitandum sit. Quod quidem, partim balneis artificialibus factis ex fragrantibus herbis indigenis calefacientibus & astringentibus, partim supradictis medicamentis deoppilantibus, accedente syrupo Tabaci & melle silvestri, vel simplici vel cum aromatibus mixto, absolvitur. Non neglectis interim quibusdam pituitosam cacochymiam evacuantibus, tum cum profluvia hæc modum, tempus & colorem variant, secundum Aphor. xxxv i lib. v.

Infantes autem nostrates præter hæreditaria genitricum mala, facile ex præpostera educatione superius enarrata nova accumulunt. Vnde aquoso humore inflantur, durisque

que hypochondriis paulatim contabescunt antequam ad pueritiam attingunt. Si quæ medendi præsidia ex supradictis adhiberi contingat, raro profunt, exceptis quibusdam ventris externis frictionibus & unctionibus deobstruentibus; & præ cæteris, si, remota matre, Brasilienses & Æthiopiis lacte suo vegeto eos ad biennium circa educant.

C A P V T V I I.

De Hydrope.

INter morbos qui ex obstructionibus pronasci solent, & in hac cum alterius mundi parte communes sunt, est ille qui Latinis Aqua Intercus dicitur, advenas pueros atque juvenes præcipue infestans. Illis enim potissimum ex imperita educatione & transpiratione impedita; his ex supradicta vivendi intemperantia, viscera sanguificationis affliguntur, omnisque generis Hydrops vel primario inducitur, vel secundo alii morbis, ut Cachexiæ, Ictero, Dysenteriis, Quartanis, febribusque acutioribus male expurgatis, ut Hipp. passim comprobatur l. de affect., succedit. Quemadmodum omnes hepatis affectus in Indiis facilius & crebrius quam in frigidioribus plagis generantur; ita non adeo infeliciter curationem recipiunt ii qui non ex alio morbo nati fuerint. Facilius tamen quam cæteri morbi recidivam patiuntur. Hinc cautio in prognosi & curatione exurgit, secundum illud Hipp. effatum. *Hydrops qui Medicina revenit ac concedit, desperatus est: præcipue si ex alio morbo, quod sæpe fit, profectus fuerit.* Quippe si atonia hepatis vel scirrhus, extinctio item caloris naturalis, omnes denique alienatae vel impeditae virtutis sanguificæ causæ inferantur, multum quidem solatii ea remedia ægrotanti tunc conciliant, quibus abdomen & pedes detumescunt: sed cessante Medicina (à qua necessitas fractæque vires sæpe medicum recedere cogunt) morbus à perennitate causæ morbificæ renascitur. In cadaverum dissectione, eorum imprimis, qui ex Anasarca aut Ascite interierant, quandoque hepar colore albicante rimisque fatiscens reperi, ne vestigio quidem sanguinis in jecinore apparente. Vnde facile liquet quæ spes à visceribus captanda sit. Contrarium vero non raro contingit, si malum hoc cadat in subjectum visceribus bene moratis, quando Ascites de subito nascitur iis quibus ex aqua inordinate ingurgitata sanguificus calor læditur. Tunc enim & per cognitatas & latentes vias insperatæ excretiones, medicamentorum virtute, tum per alvum utramque egeruntur. Quas vias si sponte sua natura inveniat, non exiguum solatium ægrotanti præstat; quod verba Hipp. in Coac. de Hydrope c. xix. sentent. viii. comprobant. *Iam vero incunte Hydrope, si aquosa incidat diarrhœa cruditatis expers, morbum exolvit: secus enim ager, non morbus, tollitur.* Si vero medicamentorum adminiculo opus, consultius hoc per Perirrhœam quam Diarrhœam instituitur, quoniam difficile est excretionem illam hydropici humoris susceptam, ex lege critica per intestina perficere. Tum alvus, arte liberaliter mora, merito in Indiis suspicionis plena habetur, quod in diuturnum imo lethiferum profluvium non raro degeneret. Perirrhœa tutius aquæ educuntur; tum ob majorem in visceribus pororum apertionem; tum ob eximiorum medicamentorum indigenarum affluentiam; quæ aperiendo, siccando, astringendo mirabiliter sane curationem abolvunt. Quippe non raro contingit, ut sola radice diuretica *Caapêba* (in tractatu simplicium dicta) ex vino vel aqua, subinde ægro propinata, latex intercus fuerit educatus. Idem præstant Mirabilis Pervanæ, *Caapomonga*, *Iaborandî*, Sassafr. Sarcaparilla, Liquiritia, cortic. Limoniorum & prunorum Granatensium, radices *Iuripêba*, *Agua-xima*, *Guabipocaiba*, *Iwapecanga*. Quibus nativis, utpote recentibus & validissimis, plus confidentiæ, quam exoticis effætis & ad nauseam sæpe reservatis, ponendum est. Alvus purgatur commode sequentibus remediis. Pilulis, quæ recipiunt Guttam Camboid in aceto maceratam, cum Zalapæ & Mechacana recentis vel facula, vel extracto. Quorum ulteriorem præparandi modum videre est in capite de fluxu albo. Syrupus itidem Tabaci, sive simplex, sive compositus, tenaces & viscidos humores tuto & potenter educit, si reiteratis vicibus cochleatim exhibeatur. His succedant aromatica & diaphoretica, quæ transpiratione recuperata dissolvendi vim habeant tenuiores humores serosos, eosque per laxiores abdominis & viscerum poros expellant cum Euphoria. Balnea conducunt quæ parantur ex foliis piperis longi, Mali aureæ, *Betel*, Artemisæ,

misæ, salviæ silvestris, *Camará*, *Tupeicavá*, altheæ, *Albaháca*, *Laborandiba*, aliisque quam plurimis. His adstringentia addi solent, ut sunt *çebipira*, radices *Araçá* fructus & folia Mytri Silvestris. Inunctiones ex prædictarum herbarum oleis. Accedit Spiritus ex corticibus Auriac. & Citri destillatus, valide corroborans sive extus sive intus exhibitus. Sed ut dicam quod res est, ad miraculum fere Paracenthesis, quæ maxime Asciti convenit, solet institui, idque ex lege Magni Præceptoris, ubi sexto Epidemion *Aquosos cito secari debere præcipit*. Quod per epicrasin ter quaterve uno die, mediantibus perpetuis corroborantibus, in ipso umbelico toties cum inopinato successu factum vidi. Sin minus ob virium jacturam licuerit, pedibus ex leucophlegmatia tumentibus, cutis supra & infra talos, in carnosis quoque membris, ex more Regionis inciditur. Plurimi ex ulcere in crure, modo sponte orto, modo igne comparato, curantur. Quidquid enim Paracenthesis (adeo apud Authores & hodiernos passim practicos decantata) vane utcunque promittit, in septentrionalibus præcipue Europæ regionibus, ubi hydropes calamitosæ ex diutina plerumque vivendi intemperantia & fervidiori potu clam gliscunt: id illa in Indiis ob enarratam causarum diversitatem felicissime sæpe præstat, ut ego cum multis aliis rei medicæ peritis testari possim; modo requisita, tam in subjecto ægri quam in moderamine medentis, concurrant, antequam ea tentetur, ne salutare remedium hoc, ut aliquando fit, prostituatur.

Cæterum Herniæ in ventrem inferiorem, præcipue vero in scrotum descendentes, non raro hydropum comites sunt. In expeditionibus per aspera & confragosa loca milites armati iter facientes hanc calamitatem incurrunt: mox fracti, toto corpore æstuant, frigidissimam restinguendo calori affluentius hauriunt; somnumque sub aperto Iove capiunt. Hinc cruditates & flatus generantur, & peritonæum nonnunquam rumpitur. Ratio vero curandi eadem quæ in Europæa, fomentis scilicet, inunctionibus, ligaturis & similibus.

C A P V T V I I I.

De Prolapsu Cartilaginis Mucronatæ.

MOrbus ille cujus Codronchius, Sennertus & alii videntur meminisse, *Spinela* Lusitanis appellatus, interque Endemios habitus, non infrequens in his terrarum oris grassatur. Fernelius quoque v. i. Patholog. cap. 3. singultus orti ex compressione ventriculi à costæ extremo meminit. Hanc cartilaginem prolabi non posse, incurvari posse, putat Hofman.

Corporis totius languorem inducit, cum dolore Stomachi, aliquando vomitu, summa respirationis difficultate, quæ ex refrigeratione pectoris musculorum, tum imprimis mucronatæ cartilaginis compressione oritur. Hinc mox ex dejectione appetitus magna virium imbecillitas subsequitur, & atrophiam minatur. Chronicus est morbus & frigidus, non tamen per se lethalis, paulatim invadens, & cognitu in principio difficilis.

Empirici primum, ut putant, ejus signum ex inspectione & contactu colligunt brachii ægroti, in quo si valvularum instar nodos comperiant, morbum hunc adesse pronuntiant. Differt ab oppilatione cachectica, quod pectoris hoc vitio molestati, vultu tamen dejecto & tristi, non tamen decoloro & livido sunt, nec pondus aut duritiem utriusque hypochondrii sentiant: tum comedendi quoque concupiscentia primæque concoctionis instrumentum langueat. Frequentius forte grassatur quod pauci sententiam Celsi lib. i. cap. 2. tam stricte observari debere existimant, quando ait; *Si quis interdum se implevit, post cibum neque frigori neque aestui neque labori se debet committere*. Curatio autem discutientibus, calefacientibus & corroborantibus, tam internis quam externis absolvi postulat. Interna sunt Pilulæ stomachicæ, Mel silvestre, Syrupus Tabaci: Vinum generosum & guttæ aliquot Balsami de *Copaiba* dissoluti: decocta Salsaparillæ, Sassafras, cum semine Anisi & Cinnamomo, pugilloque pulveris *Ibiraée* & *Nhambi*. Iuscula, quibus utitur æger, croco terrestri *Fructu*, pipere Brasiliensi sativo & silvestri, & si nihil impediatur, capis atque allio condiantur.

Externa sunt, cucurbitulæ siccæ reiteratæ, mammillarumque regioni appositæ. Mox stomachi

stomachi & pectoris inunctiones ex oleo cortic. Tabaci, Aurant. Artemisiæ & Mentastri. Scutum dein stomachale, ex herbis corroborantibus. Atque confortans tandem emplastrum ex prædictis gummi & balsamis toties enarratis succedat.

Non indigna est observatio topicorum & externorum omnium remedium necessitas, quod eorum efficacia cutis & carnis poros patentes altius penetret, quam in frigidioribus regionibus; Cucurbitulas quoque corneas, quæ solo suctu ex alto trahant, omnes pariter incolæ felicissimo successu applicant. Ego tot prosperis effectibus motus, usum harum imprimis Chirurgis nostris commendavi, iisque in colicis cruciatibus & ventris fluxibus sanguineis sistendis, atque principio atrophix membrorum occurrendo, insigni profectu sum usus.

C A P V T I X.

De Ventris Fluxibus.

Viscera naturalia oppilata, ac toties ab humoribus qualitate & quantitate peccantibus laceffita, tandem exonerationem moliuntur. Et tunc quidem fluxus varii, pro diversitate partis affectæ & naturæ humoris vel bene vel male morati, sequuntur. Vnde vel critici, vel symptomatice judicantur. Sicut enim ex cruditate ventriculi, & chylificationis frustratione, symptoma Lienteriæ se prodit, & fluxum hepaticum læsa hepatis substantia & venarum mesaraicarum regurgitatio profert: Præterea sicut intestinorum eorumque venarum erosio, ulcus dysentericum; ita ani exesio inflammationem & putredinem causatur, quæ *Bicha* Lusitanis dicitur. Adhæc orgasmus acerrimi humoris ex aëre & fructibus calidis & humidis prognatus, choleram, multasque colicas passiones producit. Horum omnium proximæ & immediatæ causæ impeditæ transpirationes vel obstructions non sunt; sed illorum potissimum qui diarrhœæ & fluxus alvi vocantur. Sin vero ab aliqua acrimonia & malignitate materiæ morbificæ, vel atonia partium, incidant tales, qui Dysenteriæ, Fluxus hepatici vel Cholæræ appellantur, symptomatice & sæpe lethales habentur. Diarrhœa simplex, vel ex arte, vel per se facile & cito curationem recipit; sin minus, in peiores fluxus degenerat, qui vel ex calidâ aut frigida materia oriuntur. Qui ex frigida, album alvi profluvium sine febre vocatur, (excipitur autem ille quem Galenus ab adipe, à calore igneo liquefacto, proficisci testatur) quando nimirum crudus ac pituitosus humor perpetuo delabitur, ægrumque magno dolore paulatim languescere facit. Atque hic quidem fluxus omnem promiscue ætatem, hyberno potius quam æstivo tempore infestans, ad multos sæpe menses, nonnunquam ad annos durat. Tametsi sine febre minusque lethalis sit quam cæteri, non inter eos censeri debet tamen, quem Hipp. in prædict. l. 2. f. 2. mitem & parum durabilem esse tradit; quod hic diuturnus & difficilis admodum deprehendatur; cum hujus mali causa sit cruditas pituitosa redundans ex frigore, quæ transpirationem & circulationem impediât, collecta, & à præcipuis corporis partibus ad intestina abeat. Curatio primo à clysteribus abstergentibus qui mel silvestre imprimis recipiant, incipit. Interim corpus syrupis aliquandiu similibus præparatur. Dehinc ad radicem *Ipecacuanha*, tanquam ad sacram anchoram, confugiendum, qua nullum præstantius aut tutius, cum in hoc, tum in plerisque aliis, cum, vel sine sanguine, fluxibus compescendis, naturâ excogitavit remedium. Quippe præterquam quod tuto & efficaciter tenacissimos quoque humores per ipsam alvum, sæpissime autem per vomitum ejiciat, & à parte affecta derivet, vim quoque astrictivam post se relinquit: Non enim vomitus solum sponte superveniens, ut ait Hipp. Aph. 15. l. 6. sed & arte concitatus, sub eodem Aphorismo comprehendendi potest. Illud vero hoc modo perficitur. Drachmæ duæ radicis *Ipecacuanha* in ℥iij. liquoris appropriati coctæ, vel per noctem macerata, cujus infusum cum vel sine oxymelis ℥j. exhibetur. Postridie semel atque iterum pro re nata, secunda imo tertia ejus decoctio repetenda; tam quod ægri debiliores eam facilius ferant; quam quod astrictoria ejus vis tunc magis efficax appareat. Cæterum nucs *Mundy-guacú* sive vomicæ (quibus vulgus imperitum non tam utitur quam abutitur, cum vehementer per vomitum & secessum exturbent) si ex præscripto exhibeantur, haud exiguum commodum præstant. Rec. nucleos sex vel septem: ablata tam interiori quam exteriori tunica, conterantur amygdalarum instar pro emulsione, addito momento sacchari & fol. sen. ʒj. vel

ʒj β. feminis anisi ʒ β. in pulverem trita misceantur, fiatque pastillus in furno siccandus. Sic nuces *Andá*, quarum nuclei, etiam citra ullam præparationem, dignitate illis non cedunt. Syrupus itidem Tabaci oppido conducit, iis imprimis quibus humores tenaces absque multo calore peccant. Dein ol. de *Copaiba* guttæ aliquot saccharo dissolutæ, ori ex ovo forbili, sive ano per clysterem immittuntur. Quod si remedia hæc enarrata, forte non in promptu sint, eorum locum Mechoacanna, vel pugillus feminis Ricini Americani in spiritu vini macerati, supplere solent; hoc siquidem humorem vitiosum ac redundantem fortius, illud vero benignius educit. Non parum quoque hoc morbo exhaustos reficit decoctum ligni *Iacarandá*, & Sassafras indigena, quod evacuata materia morbifica tonum restituat visceribus languentibus; comitante diæta facilis digestionis & paulo astringentis. Emplastrum super ventriculo imponatur ex Gummi *Içicarúba*, balsamo de *Cabureiba* & *Copaiba*, vel ex pasta de *Tipioca*, vino de *Acaju*, pulpa item prunorum *Araça*, flore *Nhamba*, atque ovorum vitellis. Adhæc tosta potius quam liquida aut frixa alimenta eligantur, idque sæpe & parum. Vino indantur guttulæ aliquot olei cort. arant. præcipue tum, cum ventris cruciatus instar colici adsit, quem vesparum quoque Brasiliensium nidus ex vino potus, vel ventri impositus, clementer mitigat. Idem feliciter præstant herbæ castæ in aceto frixæ. Quando necessitas ad magis corroborantia & astringentia compellit, his & similibus remediis nativis, utendum. Summitates fructuum *Bacóba* aut *Banána* semitosta aut arefacta ex vino de *Acaju* & immaturo pomo *Ianipába*. Testæ testudinis fluviatilis tostæ rasuram, in hoc fluxus genere, Barbari propinant, quod valide astringant. Sicut & jecur capræ tostum, & castanea arboris Cedri Brasiliensis.

C A P V T X.

De Tenesmo.

CUm omnia quæ ad ventris fluxiones spectant, in examen revocasse necessum sit, operæpretium duxi, ea quæ circa Tenesimum notatu digna cotidie observavi, paucis exhibere. Morbus nimium familiaris & merito formidabilis prægnantibus, quod factum simul cum foeta, misere extinguat. Irritus enim hic conatus ex quovis acri & ulcerifero humore ano adhærescente natus, nullam aliquando nisi spumæ vel sanguinis aut puris excretionem comitem habet. Interdum vero ex pituita acida & bile mordaci dysenteriam præcedit. Quibus, si oculi nictantes, inquietudines, cruciatus, longæ vigiliæ atque excubiæ nocturnæ accedant, tunc ægre finiri solet. Ex aliis subinde dysentericis fluxionibus nascitur hic morbus, quibus medetur ac finem imponit, curatuque tunc est facilius, quando tantum sunt reliquæ & sanies ulceris intestini recti; quæ fomentis & enematibus facile superantur. Quando ex superioribus ventris partibus, videlicet ventriculo, mesenterio & intestinis, materia cruda delabitur; præter incessiones & reliqua quæ anum respiciunt, causa fovens revulsione per vomitum tollenda, idque usitatissimo illo remedio, Radice *Ipepacuanhá*. Eadem porro curandi ratio fere circa externa, quæ est in sanguinis profluvio, eaque anodynis suffimentis & fomentis astringentibus tepefactis ex foliis arboris *Aroéira*, *Araça*, *Acajá* & similibus, si protuberet aut hiet anus; si ulcus adsit, sacculis ex lacte, malvæ, & *Bafoure* summitatibus instituitur. His enim, tum intus tum foris continue admotis, multum promovetur; quippe quod symptoma ipsumque adeo morbum tollunt. Allium quoque assatum, si causa plane frigida, cum successu admovetur. Somnus qua fieri potest, concilietur; primo pultibus ex *Carimá* & hordeo. Quibus si minus provocetur, lenocinia soporifera addenda sunt, interponendo clysteres abstergentes. A motu quoque & exercitio corporis abstinendum. quo spectat illud Celsi consilium haud quaquam negligendum: *Cum in omni fluore ventris, tum in hoc præcipue Tenesmo, necesse est, non quoties libet desiderare, sed quoties oportet, ut hac ipsa mora in consuetudinem ferendi oneris intestina deducat.* Si tandem astringentibus remediis internis fluxibilitatem humorum colibere conducat, præter succum stillatitium pomi *Ianipaba* immaturi, rasura insuper ligni notissimi *Iacarandá*, ut & nuclei fructus *Guetisorói* triti & jejune ex convenienti liquore hausti, eximie profunt.

C A P V T X I.

De Cholera.

Perniciosus nec infrequens his quoque regionibus est fluxus ille qui Cholera dicitur. Morbus semper symptomaticus & vere acutus, ab aëre calido & humido, corpus perpetuo ambiente, immodicoque fructuum fugacium & horariorum esu proficiscens. Omnem ætatem omni anni tempore infestat. Æstate tamen ab ærugino-fa porracea atque æstuante bile, potu calido intempestive accedente, juventutem vehementius exercet, cum subita quadam spirituum effusione ac lipothymia ex tetris & fuliginosis vaporibus orta; adeo ut, si ante viginti quatuor horas non evadant, succumbant. Quod ex manifesta diagnosi constabit, si nimirum pulsus debilior, aut impedita respiratio, exteriorum membrorum, tum sudorum frigiditas, summum interiorum circa cor incendium, convulsionesque interveniant. Hunc humorem efferum & quasi orgasmo ad superiora & inferiora delatum compescere, res profecto haud exiguae difficultatis est. Primum ad ea remedia quæ cor, ventriculum ac intestina modice refrigerando & astringendo corroborant & furorem acerrimæ bilis retundunt, confugiendum. Corpus enim evacuare (etiam invita Plethora & Cacochymia) quamvis benigne, periculo non caret; tum quod vires collapsæ atque exhaustæ, ulteriori irritatione reformidandæ sint. Ultra Tamarindos, quos hæc terra producit, quæque biliosos & accensos humores refrænant, nihil tentandum; sed syrupis potius & conditis de *Murucujá*, *Ianipápa*, Limoniis, Arantiis, *Araçá*, *Guajába*; ut & Ficus Indicis, *Vbapitanga*, *Mureçy*, imprimis *Tipioca* utendum, cæterisque medicamentis roborantibus, & refrigerantibus. Externis quoque sequentibus insistes. Fomenta & inunctiones sint ex astringentibus & refrigerantibus. Tum cataplasmata ex Portulaca, Myrto, *Araçá*, oculis arboris *Imbaíba* confecta, quæ cum aceto præparata rite ægroto impõsita, præcordia fovent, ventremque ac anum afflictum demulcent. Clysteres ejusdem generis (modo tantillum temporis superfit) requiruntur, cæteraque remedia in capite de Dysenteria & inflammatione ani prolixè enarrata. Verum, quemadmodum hæc sæpe auxilio sunt, non raro consulto ob temporis angustiam & morbi sævitiem omittuntur, confestimque ad soporifera devenitur. Linimenta denique opiata, capiti & pectori admovere convenit. Adeo nihil tutum nisi somnum omni industria concilies. Cholera sicca eisdem remediis fere curatur, maxime si regioni hepatis corneæ cucurbitulæ applicentur. De quibus merito hoc testor quod Galenus de suis cucurbitulis quas in Colico affectu incantamenti instar operari tradidit.

C A P V T X I I.

De Dysenteria.

Sequuntur Fluxus cum febre & sanguine, ut sunt Dysenteria, Fluxus hepaticus & Inflammatio ani. Affectus Dysentericus nimium his terris est familiaris. Oritur potissimum ex sudoribus vi frigoris nocturni ac venti mediterranei subito admissi retroactis; tum fructuum fugacium & sæculenti potus immoderato usu, accedente aëre calido & humido. Hæc excretio sanguinolenta licet pari vehementia per omnes Indias sæviat, numquam tamen in Brasilia morbi Epidemici instar grassatam, alioque per contagium migrasse, constat. Ita ut perpetuo nobis sporadica & popularis, nunquam vero epidemia existat: cum alias pertinacissima aliquando malignitas, si in alio quopiam, in hoc morbo imprimis apparet. Quibus excretio biliosa, adusta & spumosa, ut in juvenibus sæpe videre est, merito ab Hippocrate habetur calamitosa atque funesta; quippe quæ nullis remediis cedat, licet hæc tellus, contra malum tam familiare nobilissima minimeque vulgaria auxilia medica producat, & præstantiora industria ac solertia hominum indies suscitentur. Verum missis iis, quæ fati superque jam ante ab aliis de natura & curatione Dysenteria dicta sunt, ea tantum prosequar, quibus potissimum differant ab Europa. Affectui huic (præsertim si multa cacochymia adfit) rot simul solent supervenire symptomata, tamque horridi cruciatus, ut sæpissime angustia rei &

temporis legitimam methodum remorentur. Hac itaque necessitate exigente, venam tundere, haud consultum habent; (nisi ipso quidem principio, aut febre atque hepate affecto id maxime postulantibus) quoniam, etiamsi revellendi indicationi forte satisfactum eatur; male morata tamen materiae morbificae & virium inopiae male fit, quia raro occasio deperditum resarciendi adsit. Porro vel solo Rho, vel laxativo quovis benignissimo mordacem humorem provocasse, partisque affectae cruciatus ingeminasse, suspicionem plenum habetur. Si quando tamen evacuationi locus, radicem vomitivam *Ipepauanha*, exquisitissimum naturae munus, caeteris remediis praeferre conducit: quamvis ingenue fatear, plurimos medicastros incolas ad sudorifera & cordialia, quam ad evacuantia per alvum, benigniora licet, inclinare; etiam tunc cum major cacochymiae quam ulcerationis signa appareant. Morbo durante praeter consolidantes, abstergentes & refrigerantes clysteres, nutrimentis & anodynis ex jusculo gallinarum hordeaceo aut furfuraceo, lacte caprino chalybeato & similibus insistendum. Prae caeteris pulmento ex *Tipioca* & emulsionibus inde factis, quod multis indicationibus satisfaciant, utendum per inferiora aequae ac superiora: quippe mirifice consolidante & refrigerante qualitate partes afflictae demulcent, fluxiones quoque ruentes compescunt atque coagulant, & orificia venarum claudunt. Quod si necessitas ulterius insurgat, viribus corroborandis & sistendis fluxibus invigilandum, scilicet opiatum: tum medicamentis quoque & alimentis astringentibus consolidantibus, imprimis quae lumborum, ventris & jecinoris refrigerio & robori sunt. Praeterea singulis vicibus quibus alvus dejicitur, fomenta ex iisdem parata immittantur, unde putredines & calores, vel praesentes, vel futuri avertantur. De quibus latius dicitur in capite de Inflammatione ani. Potus quo aeger utatur, prisana sit, ex decocto de *Carimá*. Ovum quoque forbile cum tribus quatuorve guttulis olei *Copaiba* conducit, quod leniendo simul partes laesas consolidet, ac proinde totidem guttulae cum albumine ovi ex bombace ano inditae vel per Clysterem injectae solamen adferunt. Assata elixatis praeferantur. *Pacoba* & *Banana* semitosta, saepe pro alimento medicamentofo accipiuntur. Iidem quoque fructus disseccantur & in Sole siccantur, atque in massam, addendo aceti momento, coquuntur loco panis. His accedunt plurima alia remedia nativa, astringendi simul & refrigerandi qualitate pollentia, quae primi incolae partim ut arcana celant, secumque interire cupiunt, partim innotuere & in tractatu de Simplicibus tradita sunt. Horum quidem primum locum obtinent, Conservae & Rob fructuum Myrti Granatorum, utriusque *Araça*, *Guaíba*, *Mureçi*, *Murucujá*, *Iampápa*, *Acajú*.

C A P V T X I I I .

De Fluxu alvi Hepatico.

ANno 1638, urbe *Salvador* in *Bahia* mensibus admodum pluviis obsessa, nulla clades aequae exercitum nostrum attrivit, quam fluxus sanguineus, signis & curatione nonnihil à Dysenteria diversus. qui, licet non minus quam illa perniciosus, symptomata tamen longe minora eum comitari solent. Saepe enim ad finem usque, absque ullis torminibus, cruciatibus, exulcerationibus, cumque facili excernendi modo, existit. Dejectio autem haec est, vel puri sanguinis, vel cum grumis, & loturae carnis similis; idque dupliciter fit: vel ab atonia hepatis, quae licet curata, ad pristinam cruditatem redit: vel à quantitate ex venis mesaraicis atque intestinis regurgitante, quae plus timoris quam detrimenti inferat, & juventutem maxime infestet. Quippe tales excretionibus aliquando febrium acutarum criticae habentur, exque eutonia jecinoris, non intestinorum exulceratione causatae sunt. Fit demum hic fluxus ex qualitate simul, orificia venarum corrodeute & referante. Atque tunc quidem Dysenteriam propter ulcus & dolores intestinorum mentitur. Ea quae ex hepate profluxio fit, iis remediis oppugnanda, quae confirmando jecinori suam operam tam intrinsecus quam extrinsecus dicarunt. Raro in principio solamen ullum à clysteribus consolidantibus aut anodynis accedere videas. Venae sectio, tametsi in reliquis sanguinis profluviis vix admittatur, in hoc tamen laudabilis habetur: nostratibus vero utique mollioribus, intensiorique calori non affuetis, cautius ac parcius instituenda est. Immo in cucurbitulis revellentibus, lumbis ac natibus impositis, aliquando subsistendum. Reliqua quae tractu

tractu temporis exsurgunt circa curationem, quum Dysentericis affectibus magis communia sunt, iisdem remediis, in capite de Dysenteria monstratis, propulsantur. Ad eum autem fluxum qui ex atonia hepatis nascitur, compescendum, irriti, ut plurimum, curandi sunt conatus, ita ut præ virium lapsu ne quidem Rhabarb. Myrobal. aliaque similia adhibere consultum sit, ac proinde si acrimonia comitetur, ad blandientia & stupefacientia quoque confugiendum est. Non neglectis feminibus quatuor frigidis recentibus, neque iis quæ urinam benigne provocant, ut sunt, decoctum *Iuripéba* maris, radices *Araçá*, fructus *Alkekengi*, rad. liquirit. Solatrum, *Acaricóba* & *Pagimirioba*, atque similibus quæ hepatis & venarum mesaraicarum ardores mitigant. Horum præ cæteris palmam obtinent emulsionem & pulvis quæ *Carimá* dictæ ex *Tipioca* de *Mandioca*. Inter fructus in pretio habentur, illi omnes qui in curatione Dysentericæ enarrati sunt. Aqua quoque stillatitia ex canna saccharea & flore *Ibahirába* cum albumine ovi pota, addito momento succi aurantiorum. Denique cataplasmata ex *Portulaca* & *Solatro* cum aceto temperata, dorso & ventri applicata, intemperiem hepatis solantur, fluxumque inordinatum compescunt.

C A P V T X I V.

De Ulcere & Inflammatione Ani.

QUæ à Barbaris mea que longa experientia circa rationem & curationem tam funesti & lamentabilis mali consecutus sum, in medium proferam. Hunc affectum Indigenæ *Teicoaraíba*, Lusitani *Doença do Richo* sive *Bicho del Cúlo* abusive vocant, vel quod dolor pruriens principio sentiatur, vel quod Vermiculi gangrænam inferant. Lis hæret inter Medicorum filios, novus ne an vetus sit morbus hic Endemius. Ego quidem eum potius crediderim in aliis Orbis plagis tanquam hostem occultum infidiose sævire; adeoque longe abesse novum appellandum fore, ut probabilius, antiquissimum esse, atque de illo intelligendum 1. Reg. c. 5. v. 6. Aggravata est autem manus domini super Azotios, & demolitus est eos, & percussit in secretiori parte natium Azotum & fines ejus. Hujus quoque David videtur meminisse Psalmo 77. v. 66. dicens, & percussit inimicos suos in posteriora. Non est Endemium malum huic regioni, sed frequens indigenas æque ac adventitios infestans. Constat, in Angola & aliis fervidis Indiarum partibus diutius cognitum, atque olim Brasiliæ incolas plane ab eo immunes fuisse. Nil autem aliud est, quam incendium & corruptio ani cum ulcere depascente, sine vel cum sanguinis fluxu dolorifico, tempore imprimis æstivo grassante. Hunc morbum, aut præcedunt fluxiones Dysentericæ cum intestinorum caloribus; aut per se, & citra ullum morbum prævium ingruit. Cum Dysenteriam præcedentem habet, & ob medicinam adhibitam Symptomata excretionisque cessant, minus fidentum est. Detenta siquidem materia acerrima, à calore nimio accensa, maximeque à squallente & sordida corporis colluvie intus alta, magnum putredinis gradum, cum tam atroci dolore & inflammatione acquirit, ut musculum sphincterem atque ora venarum hæmorrhoidalium statim exedat. Vnde fluxus cruentus exoritur, altiusque ad intestinorum tunicas ascendit, tam deformi aspectu, ut anus late diductus cloacæ instar livido & plumbeo colore appareat. Nonnunquam vitium hoc per se manifestatur, nimirum ex dolore, cum retentione excrementorum, quæ calore arfacta atque indurata, non sine maxima difficultate & cruciatu egeruntur. Aliquando vero, ingenti licet conatu, nihil profusus ejicitur (ut ipse in me quoque expertus sum) ano multum prominente. Hinc atroces sæpe dolores ex retentis fecibus suscitantur, quos febres postea, lassitudines, vigiliæ, concitatio stomachi, ac capitis imprimis dolores & ardores sequuntur. Quamobrem, antequam malum serpat (serpit autem citissime) internis laxantibus & refrigerantibus remediis resistatur. Clysteres ejusdem generis semel atque iterum admoveantur. Suppositoriis, inunctionibus, lavacris, balneis, suffumigiis, perpetuo insistentum. Venæsectiones præcipue non negligantur. Quibus omnibus si morbus non brevi cedat, proculdubio in lethiferum degenerabit. Multoties præterea fieri consuevit, ut nullo morbo intestinali, vel quovis alio signo præcedenti, parti minus sensibili seminarium clam insinuetur, ipsumque agrum & medicum

in principio lateat. Quod, quoniam gangranam non raro inferat, incurabile habetur. Si autem prodat se malum, prævia utcunque hac diagnosi fieri solet; ut, spontanea lassitudine, capitis & membrorum doloribus, appetentiæ cibi languore, calida totius corporis intemperie, insomniis, pulsu arteriarum inæquali & celeri, absque manifesta podicis afflictione, nisi forte aliquo pruritu aut inani exonerandi alvum desiderio. Quamobrem in omni intestinali præcipue affectu, de ani dispositione Medici percontari solent. Quo incolæ Empirici non contenti, visu & tactu explorant podicem, num aliquid præternaturale appareat; mox pulpæ limonum affricu partes illas tentant & dolores excitant. Differt autem ab hæmorrhoidibus hic affectus, sequentibus potissimum signis. Gravis capitis dolor adest, ac hiantis late ani ostium fatiscit. Dein, ratione prognoseos, quod morbus hic nonnunquam mortem & quidem confestim adferat; hæmorrhoides autem non item, quæ eisdem, quibus in Europa medicamentis, imo solis hirudinibus Brasiliensibus curantur, & liquore pulpæ nucis *Cocos* putrefactæ læpius admoto, mitigantur. Cæterum, qui contra hanc labem se tueri studet, aqua marina frigida vel tepida & limoniorum succo recentium, anum, quoties ventrem exonerat, probe abluat. *Taborandi-miri* cum falis & piperis Brasiliensis momento cæteris remediis facile est præferendum. Quando vero sensibiles ani partes excoriatæ tam acia remedia haud ferunt, temperantur cum vitello ovi & aqua cannæ saccharæ, & imprimis cum summitatibus herbæ insigniter mundificantis *Iacucanga* dictæ. Si lapsus virium contra indicet venæsectioni, cucurbitulæ infra dorsum affigantur. Exinde clysteres refrigerantes, consolidantes & adstringentes, qui anodyna imo stupefacientia opiata recipiant, progrediendum. Postea veterum incolarum ritu, aqua saccharæ, gummi *Tareroqui*, amyl. ex *Tipioca* de *Mandihoca*, soluta, digitis insertis posteriora proluantur. Post hæc, dilutum ex cerussa, aqua rosarum & flor. *Ibabiraba*, saccharo rubro, ovi albumine & lacte cum momento opii concinnandum, in quo tæda madefacta, ano profunde immittatur, idque frequenter. Idem fere præstant herbæ quædam nativæ præ cæteris contra hunc morbum receptæ usuque longo comprobatæ; ut sunt, folia & flores utriusque *Pagimirioba* & *Tapiá* arboris longe præstantissimæ, addita *Aguaraguya*, toties inserta quoties desidendo tædæ vel suppositoria intromissa remouentur. Quod si pars afflicta manuum attactum reformidet, suffimenta ex emollientibus & siccantibus substituenda sunt. Porro quantum ad victus rationem, alimentis frigidis & roborantibus maxime uti convenit: irritantia autem cane pejus & angue declinanda. Si vermiculi simul à putredine orti in festent partem affectam, ii oppugnandi unguento quod pulverem amarum fructus *Angelyn* cum cinere Tabaci receperit.

C A P V T . X V .

De Lumbricis.

Q Vam nihil in hisce orbis partibus à putredine sit liberum, omnes quicumque sub zona torrida vivunt experiuntur. Vnde Insectorum, maxime vero Vermium tantus proventus, ut nihil propemodum intactum ab iis relinquatur. Eodem modo cum Microcosmo se res habet, quem non minus quam totum hoc universum, varii generis vermes identidem exagitant; tamque viscera intus puerorum juxta ac adultorum; quam forinsecus vulnera atque ulcera, à calido & humido ambiente, miris modis infestant. Hi Chirurgorum opera, quæque vulnera & ulcera mundificant, profligantur; illorum vero curationem perficere, totque latentes hostes exturbare, leve non est propter ingentem conceptæ putredinis propagationem. Hinc febres graves, ne dicam & malignæ generantur, aliaque symptomata subsequuntur. Quippe non solum ano & intestinis familiares, sed sæpissime quoque ventriculo, folliculo fellis, utero, quin & ipsi Cordi vermiculos innasce, Anatome mihi notum fecit. Qui cardialgiæ, deliquia animi, palpitationes cordis, stridores dentium, & horrores nocturnos inferunt. Vnde fit, ut cachectici, multoque halitus fetore, viva veluti cadavera, vix mortem effugiant, nisi forte ipso initio remedia adhibeantur. Theriaca & Mithridatium celebrata licet remedia, ob febrium incendia, aliasque rationes toties repetitas, haud admittendas censent. Ego quidem ut fatear quod res est, missis longe petitis compositis, in pueris atque adultis

adultis cum Tabaci-Syrupo feliciter compos factus sum, atque ob insignem mundificandi & abstergendi qualitatem tum in hoc morbo tum in aliis frigidis affectibus, atque à veneno natis, merito eum prætulimus. Barbarorum æque ac nostrorum usitatiora remedia sunt fructus acidissimi *Caraguata* dicti, eorumque liquor destillatus, idque exigua quantitate cochleari exhibitus, addito tantillo Tamarindorum & mellis filtratis. Semina, olea & syrapi Citrorum & Arantiorum propinati, vermibus contrariantur. Licet autem à quibusdam animantibus instinctu naturali, ut & ab Indigenis robustioribus, contra hæc & alia mala expectantur nuges arboris *Angelin*; tamen ob indomitam vim, iusta dosis ac præparatio requiritur. Nimum siquidem est, quod dimidium scrupuli excedit, sicut postea suo loco latius demonstrabitur. summe enim amara est, atque umbilico tutius imponitur rasura, quæ etiam ano indita contra ascarides eximia est utilitatis, quas summa sua amaritudine brevi interficit.

C A P V T X V I.

De Lue Indica.

Lves quædam ex coitu non tantum per contagium, vel parentum hæreditario malo in liberos, sed ex leviori tactu atque per se contrahitur, orta potissimum ex alimento fœtido & falso, potu rancido & corrupto. Inter Afros non solum atque Americanos, sed Lusitanos & Belgas quoque sævit, tumoribusque scirrhosis & virulentis ulceribus, totum corpus infestat. Quæ quidem lues huic regioni est Endemia, & *Bubas* ab Hispanis, atque *Miá* à Brasiliensis appellatur. Et sicuti citius sanatur à solis remediis indigenis; ita citius contaminat, quam illa quæ lues gallica vulgo vocatur & ad Incolas huc defertur. De qua dicere non est propositi mei, sed de præsentis. quæ licet in quibusdam conveniat cum illa; accidentibus & curatione tamen maxima ex parte differt. Empirici initio data opera eam negligunt, humorisque tenacitatem, in quo mali fomes maxime inhæret, aliquot septimanarum intervallum requirere ad præparationem, credunt. Vitam interim intemperatam vivere interdiciunt, aquæ calidæ lavacra instituunt, frigus nocturnum, ne perspiratio cohibeatur, maximopere arcent, carnes recentes, imprimis ferinas, tostas, præcipiunt. Vinum permittunt, quod sudores & fuligines, non sine ægrotantis levamine, per poros expellere comperiantur. Qui ab hoc medendi modo recedunt, symptomatum quidem pro tempore levamen allaturos, sed postea recidivam artuumque dolores successuros, ratum habent. Tandem præparato hoc modo corpore, evacuationes instituunt: mox eos, qui præsertim tenuioris fortis sunt, ad molendinas saccharneas ignesque luculentissimos ablegant; & solo decocto, cujus basis *Caaróba* & *Sarçaparilla*, curationem felicissime absolvunt. Ulcera quoque solo attritu aut lotione *Caaróba*, aliarumque herbarum exsiccantium & abstergentium succo, tollunt. foliis autem *Caaróba* nunc coctis pro balneo, nunc ore jejuno masticatis, ulcera, quæ per se non evanescent, exsiccant, & malignitatem extrahunt. Quod ipsum aliquoties per Chirurgo in Nosocomio imitari jussi, & voti nos compotes reddidit.

Nequis autem fallatur, hæc lues sive ex Hispanica mixta, ut sæpe fit; sive simplex Endemia, Europæis præsertim, non adeo parvi facienda sive in principio sive in progressu. Neque enim ut quidam existimarunt, intra Tropicos levior ob halituum à sole perpetuam extractionem; gravior tantum in septentrionalibus regionibus datur. Ac si nocturnum frigus modo leviter admissum, apertos diurno calore poros non cum summo detrimento ægri altius occluderet, discussionem tetrorum vaporum impediret, versusque periosium, in quo dolor, repelleret. Sicut quotidie fit, vel ægrorum vel medicorum incuria, qui differentias diei & noctis contemnunt. Et tunc quidem male morata ulcera, quibus hoc malo infestati turpiter scaterere solent, præter alia symptomata, cariem in ossibus causari videas. Sicut in reiteratis dissectionibus corporum autopsia nos docuit.

Atque tunc simul anatomix, in Æthiopibus exercitii gratia institutæ, certos nos fecere, nigredinem illam cutaneam ultra epidermidem non penetrare, eaque ablata mox ipsam cutem albam Europæorum plane more se offerre. Si vero contigerit aliquos epidermide

dermide alba nasci (sicut in puella & juvene pilis crispis & oculis caësis ex Nigritis natis videre licuit) inter naturæ monstra recensentur, adeoque ob albedinem conterraneis suis contentui existunt, quam si nigra cute aliqui Europæi nascerentur.

Sed missa hac digressionem ad institutum redeo, pauca additurus quæ de Gonorrhœa notatu digna existimavi. Gonorrhœa simplex, sicut haud difficilis habetur curationis, ita facile acquiritur, modo à diuturna equitatione sub æstu meridiano. A purgantibus initio sibi cavent in omni Gonorrhœa, sive virulenta sive non virulenta. Tam salutaria contra hunc affectum domi nanciscuntur remedia Incolæ, ut raro in exotica, quæ in officinis prostant, inquirere illis necessum sit. Præferunt, *Guabipocaiba*, Lusitanis *Pao Podre*, quam ego arborem sliquosam, in tractatu de Simplicibus, appellavi. Ejus radix in taleolas dissecta & in aqua ex canna saccharea destillata, macerata, aërique exposita, eam abstersoria & diuretica qualitate imbuit, quæ mane & vesperi pota, parastatas & renes insigniter mundificat. Cavendum tamen ne immodice hoc medicamento valido utare, quod sanguinem ducat. His accedit *Iuripeba*, Canna silvestris *Iacuacanga* dicta, radix item *Laborandi*, quæ noctu sub dio macerata in aqua fontana diluitur, ejusque diluti quatuor plus minus uncia per quindecim circiter dies bibuntur, unde renes & vesica repurgantur. Post hæc pro potu quotidiano, ejusdem cannæ silvestris decocto utuntur. Atque alternatim ob calores suscitatos, mane ptisanam seu liquorem ex *Tipioca* exhibent. Dilutum radice de *Aguaxima*, *Iacuacanga*, *Pagimirioba*, *Caapomonga*, Emulsionem ex *Tipioca*, nuce Coco recenti, & feminibus frigidis, cannæque sacchareæ aqua præparatæ, familiaria illis sunt remedia. Contra inflammationes lotii, post frigidam dorsi & perinæ inunctionem, genitalia emollientibus fomentant, nempe decocto summitatum *Imbaiba*, & *Tupeçava*, floribusque malvæ Americanæ & Fabarum vulgariarum, atque id genus aliis. Calorifica vero, tam à medicamento quam cibis procul esse jubent, ne virulentia & incendium invalescant. Ego tamen nimium refrigerantium usum aliquando noxam intulisse expertus sum, quod tonus genitalium inde debilitetur. Semper enim condonandum est Empiricis, utpote diligentioribus in exhibendis medicamentis quam in distinguendis morborum causis. Quippe sicut ex his medendi formulis apparet, Profluvia genituræ cum Gonorrhœis videntur confundere. Quod qui evitare velit, adeat Plater. Obs. pag. 729. Lang. Epist. 2. l. 5. Solenand. pag. 199. v. 45. Hofm. pag. 540. Quocirca in Gonorrhœa virulenta malignitate exturbata subsistunt peritiores, quando indicatio astringendi, consolidandi, & siccandi est. Quod quidem optime fit balsamo *Copaiba*, saccharo vel oleo olivarum dissoluto atque per os & penem injecto.

C A P V T X V I I .

De Vulneribus & Ulceribus.

TAmetsi pleraque vulnera & ulcera ejusdem fere naturæ & curæ in novi hujus ac veteris Mundi partibus videantur; ea tamen in quibus differunt, silentio præterire nolui. Sicut enim in multis malis internis considerandum quæ infra hepar sint aut quæ supra; ita maxime in externis. Quæ superne sunt, præcipue in capite, multo benigniora & curatu faciliora existunt. Tum quod ab humorum affluxu libera, tum quod favente aëre ambiente calidiori sola mundicatione restituantur sæpe. Ea autem quæ in inferioribus partibus corporis, maxime in pedibus existunt, difficillimæ curationis sunt; ob perpetuum descensum & mobilitatem calidi humoris in acrimoniam degenerantis; Atque hæc quidem verissima deprehenduntur, si tempus anni respondeat, nimirum constitutio calida & humida: æstate enim sicca sponte vel feliciter saltem curantur. Quid mirum, si hac regione quæ toto cælo ab Europa distat, vulnera & ulcera aëri exposita, diversum quid & peculiare habeant? cum authores passim testentur, nonnunquam ob diversum urbis aut regionis situm, aut pejora, aut meliora tum capitis, tum pedum mala fieri. Ab ipso principio usque ad curationis finem, sive loci affecti corruptelæ, sive vicinæ carnis mollitiei invigilantes, nativas suas astringentes, mundificantes & siccantes herbas, resinas & pulveres non facile deserunt. A vino & fructu imprimis illo celebri *Ananasi* sibi cavent. Quia curationem vulnerum & ulcerum remorari, recidivamque facere constat, quod calore infenso humores permeet & accendat.

accendat. Quibus recens inflictæ sunt vulnera, æstus diurnum devitant, ne sanguis attenuetur, venarumque orificia aperiantur, quod ingenti virium jactura ob dissipationem spirituum & febrilis caloris accensionem in castris aliquoties contigisse memini. Cui malo eximie opitulatur usus Ambre griseæ ex jusculis vel ovo forbili exhibitæ. Deinde ne noctu sub dio cubent, unde maximam calamitatem, spasmos, convulsiones mortemque ipsam postea incurrant. Cum vero in curatione vulnerum & ulcerum Lusitani plerique & Brasiliiani peritiores longo usu facti, & silvas remediorum quavis regionis parte, omnique anni tempore sibi in promptu habeant, ea proferam quæ oppido approbata & à nostris recepta, longaque experientia confirmata sunt. Optato successu balsamis illis fragrantibus *Cabureiba* & *Copaiba* vulnera restitunt, haimorrhagiamque non tantum sistunt, sed & interne ac externe exhibitæ nervis opitulantur. Gummi illud admodum familiare, *Icicariba* (quod Elæmi vere dixeris) capitis affectibus præ cæteris remediis medetur. *Tipioca* autem, sicut pota fluxus sanguinis hepaticos & dysentericos internos coercet, & incrassat; ita haimorrhagias à vulnere concitatas, sive hausta, sive plagis emplasti aut cataplasmati forma applicata, mundificat, temperat & sanat. Idem arboris *Ambaiba* summitates pollicentur & præstant, si earum succus vulneribus instilletur.

Popularia denique remedia sunt decocta vel succi herbarum *Turipeba*, *Pagimirioba*, *Nymphæa Cuipoína*, *Tapiá*, *Mamangá*, *Caapeba*, Ricini Americani *Bacoveira* & *Queraiba*, aliaque infinita incolis usitata, de quibus in historia Simplicium. Adduntur, si simul pedum tumores adsint, balnea vel fomenta ex radicibus *Araçá* & citriorum: atque ex corticibus Myrti silvestris, arboris *çebipira*, summitatibusque *Áninga*, *Tupeicáva*, *Ibahirába*, *Camará*, & similibus, denique foliis recentis Tabaci contusis, desperata restitunt mala, & majores facile ipsis redeunt fructus in curatione multorum malorum, ex usu foliorum viridum eorumque succis & oleis; quam cæteris orbis incolis ex fumo exsiccatorum. Furunculos & Apostemata maturare solent foliis *Araticú* vulgaris, *Cararú*, *Pagimirioba*, *Potimçoba*, *Inquiri*. Radicibus mirabilis Peruanæ rubræ, & bulbis *Azeerú*; Anthracibus vero imponunt folia Tabaci.

Equidem si debitis encomiis polychrestum Tabacum prosequer, instituti limites transirem. Præterquam enim quod ejus decocta plurimis morbis frigidis sive intus assumpta, sive extus per fomenta & frictions adhibita medeantur; gangrænas quoque, ulcera cancrofa, vulnera antiqua & sordida vermibus ab ambiente calido & humido scatentia, recens succus & cineres ejus feliciter curant. Imo vulneribus à sagittis Indorum lethali toxico imbutis, moribus quoque virulentorum quorundam animalium, præsentí remedio existunt folia trita eorumque succus, si tempestive indantur. Incolæ proinde merito ejus pulverem & succum loco balsami circumferunt peregrinantes, quippe utilitatem & necessitatem ejus contra ipsorum brutorum & jumentorum externa mala vermibus perpetuis obnoxia experiuntur quotidie. Ego ulcera cancrofa in nosocomiis à Chirurgis Europæis rationalibus relicta, ab exercitatis Empiricis restitui vidi remediis quorum basis erat succus Tabaci addita Caphura & Spiritu vini. Ita ut jure merito vegetabilis hæc panacea *Herba Sancta* ab Hispanis, *vulneraria Indica* à Camerario, à Germanis *Heilig Indiaens wonde Krupt* / vocetur. De ulteriori ejus natura, & differentiis in libro Simpl. ex proposito egi.

C A P V T X V I I I.

De Papulis & Impetigine.

INter vitia Cutanea nondum ulli Medicorum ex quo detecta fuit hæc America pars Scabiem, Leporam, Elephantiasin observasse contigit, sicut in Ægypto aliisque fervidioribus regionibus grassari testatum est ab Autoribus. Sed papulæ seu sudamina, quibus cutis exasperatur & rubet, advenas fere omnes recens Indias ingressos, genioque imprimis largius indulgentes, summo cum pruritu invadunt. Hæ pustulæ totum corpus sæpenumero arrodunt, fixæque ac stabiles totam ventris regionem occupant, ut zona dici possint. Quod malum abolere plerique student minus caute, seu frigida lotionem, balneoque nimis astringenti, sive per fortiora purgantia, acrem humorem à circumferentia revocantia. Si vero sudamina hæc nimis excrescant, longiusque serpent, leves admo-

admodum & faciles purgationes ex temperatis componantur, quæ hepatis calorem, sentinæque corporis, mesenterii scilicet, obstructions tollant, ut sunt decocta radicum *Turipeba* Limoniorum & similium. Venæsectio semel atque iterum instituenda est. Externis ita utatur; ut sudore crebro absterfo, subuculam frequenter mutet. Mox fomentis ex aqua sulphuris & nitri, albumine ovi, seminibus frigidis majoribus, cum aceto & Limoniorum succo coctis, immisso linteamine, corpus defricetur. Quæ, licet primo attactu acres sæpe dolores excitent, cutemque vellicent, statim tamen cessare solent. quos si quis impatientior ferre non potuerit; eorum loco, balneo tepido ex refrigerantibus & emollientibus herbis utatur. Plerique quamdiu hoc malo tentantur ac pruriunt, à multis morbis sunt immunes, ac prospere valent. Quamobrem qui hæc incommoda sanitatis gratia aliquatenus obdurare malint, rectius fecerint. Ante omnia moderatam vivendi rationem instituant, ciboque ac potu temperato & tenui utantur, ut humor attenuatus, felicius per sudores evocetur, ne ex intempestiva illa materiæ biliosæ repressione ad interna, fluxus ventris Dysenterici enascantur; quod aliquoties factum memini.

Quum vero eruptiones hæc biliosæ per poros exitum sibi quærentes, intra cutem detentæ, vique frigoris nocturni repressæ atque obstructæ in acres & igneos halitus degenerent, cum multa materia salsa & adusta in orbem quasi se cogunt & conglomerantur, pertinaciterque ad annos sæpe cuti adhærescunt. Et tunc quidem perverfam & plane alienam naturam induunt. Aliquando autem mobiles pustulæ sejugatæ, non sine cruciatu, maximoque scalpendi ardore ac pruritu, præcipue æstate, juvenes ut plurimum infestant. Has nostrates *Sing-worm*/ Indigenæ *Iacui*, Lusitani *Empige* ab Impetigine vocant. Quando instar Herpetis exedentis, aliquandiu malum duraverit, externis supradictis facile refragatur. lethale autem esse hoc malum si corpus cinxerit, ego sane, quidquid auctores scribant, hic nunquam comperi. Inter topica remedia quæ requiruntur, exactissima illa graminis juncei species, *Tupicai* dicta, & Siliquæ herbæ *Guajana-Timbó*, primarium obtinent. Horum attritum morbus non leviter emendatur, imo in totum nonnunquam tollitur. Interdum locus affectus mutatur, & æque vehementer postea, si ab interna causa foveatur, divexat. Quamobrem medicamentum compositum ex succis supradictis ad lavamenti vel unguenti formam, partibus affectis applicuisse, eximiæ est utilitatis. Rec. succi Graminis, Tabaci, & Siliquarum prædictarum partem unam, Sulphuris vivi & Nitri partem dimidiatam. Exercitatiores incolæ ut nullum fere remedium in extergendis malignis quibusvis ulceribus præferunt cortici *çebipira*; ita hanc quoque Impetiginem ejus affricu & lotionem feliciter restitunt.

Subinde eo pertinaciæ devenit hic affectus, ut supradictis remediis internis & externis minus cedat. Atque tunc quidem à vegetabilium ad Mercurii usum internum confugiunt Europæi medicastri.

FINIS LIBRI SECUNDI.

GVLIEL.

HISTORIÆ

NATVRALIS & MEDICÆ

LIBER TERTIVS.

SECTIO PRIM A.

De Animalibus Americanis Aquatilibus, Aëreis & Terrestribus edulibus.

Um in præcedentibus libris instituti ratio postulare, vescorum animalium nisi transitorie meminisse; ex re fore existimavi hoc libro singulatim prosequi, qui pisces, aves & animalia in Aquis, Aëribus & Locis enarratis ad humanos usus producantur, eorumque brevem ac succinctam descriptionem cum iconibus ad vivum depictis addidisse; idque non adeo oblectamento vel admirationi lectoris; sed commodo imprimis ægrotantium atque medentium. Imitatus scilicet illos antiquos & modernos, qui tum novi tum veteris Orbis collatis polydædalæ naturæ beneficiis, saluberrimisque repertis medicamentis & alimentis, necessitati & fragilitati mortalium consultum irent.

Postquam autem in immensa hac rerum multitudine plurimorum qualitates & proprietates lateant, æquum putavi, non paginas replere iis quæ vel dubia vel minus perspecta sunt; sed pauciora eaque usu quotidiano comprobata contrahere. Quod vero piscium copia, quadrupedum & volatilium numerum longe excedat, id non adeo terræ sterilitati imputandum velim, quam quod aucupia & venationes rarius exercentur à nostratibus; sæpius autem à mediterraneis indigenis, qui magnam partem prædæ acquisitæ sibi reservant. Cum è contra fluvii inclyti atque mare piscosissimum invitent littorales populos; tum quod facilem & quæstuosam piscationem suppeditent; tum quod ipsi pisces nutrimentum tenuius & sanguinem temperatiorem quam quadrupedes & volatilia surrogent.

Illos qui à piscatoribus quotidie ad nos deferuntur ac celebrantur, hic potissimum recenseo, eorumque nomina Brasílico idiomate vel Lusitanico, quatenus vulgo notiora, exprimo. Quod antequam aggrediar, operæ pretium existimo, in tanta piscium, formarum, temperamentorum, succorum disparitate indicasse, quales pro pabuli non solum, sed temporis & aquarum quibus innatant varietate, cæteris vel præferendi vel postponendi sint. Cum enim pisces sive gulæ dediti, sive escarum probitatem sectantes, ancipitem agant vitam, paucissimi quidem suis sedibus contenti, sua læti carpunt pabula; sed aliqui pristini domicilii plane immemores; aliqui anadromi, ut abitus, sic reditus certa habent tempora. Hujus rei fidem facit, sive in fluviiis sive in mari statis anni temporibus, ejusdem generis pisces semper, alios nusquam capi. Quod fluviatilis aqua mensibus pluviis, tum & pleniluniis in mare prolabatur, hinc fit ut immensa piscium agmina hisce illecebris illecta, mare deferant. Æstate vero appetente ardorem pertimescentes dulci humore saginati, solum & salum repetunt. Vnde inter molliem fluviatiliam & duritiem marinorum utriusque naturæ participant, gratissimoque alimento existunt, imo usque adeo salubres judicantur maxima pars, ut ne quidem febricitantibus noceant, sicut ipse multoties aliique mecum experti sunt: modo recentissimi sint antequam Solis æstus persentiscant.

Vnicum, quod præfatum volui, restat circa nominum rebus impositorum diffensionem & perplexitatem, qua de re ipsa erudita antiquitas merito conquesta est. Cum enim quotusquisque agricola vel maricola nomina pro arbitrio rebus indat, ac proinde

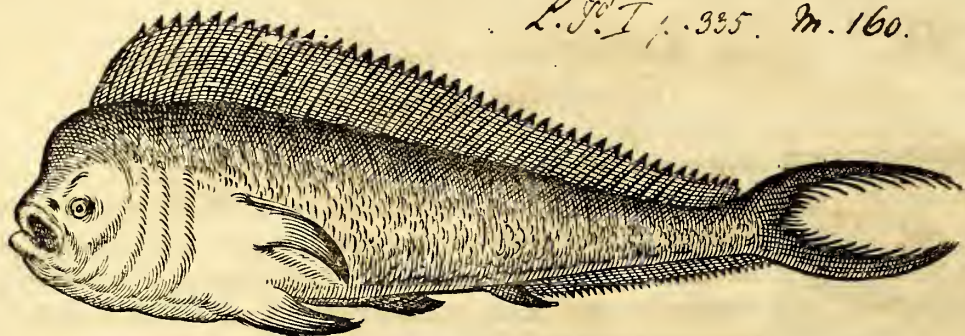
assidua

assidua illa discrepantia Scriptori æque ac Lectori molestiam creet; pronuntio me usitato illi Cæsaris dicto inhæsurum, quod monet, Cum multis esse loquendum, cum paucis sentiendum: hoc est, me tritis receptisque ut vegetabilium, ita & sensitivorum vocibus usurum, donec consentientibus eruditorum & barbarorum calculis, certius quid definitum fuerit. Interim non est quod lector frontem corruget propter insueta auribus vocabula, si à nostra dialecto plerumque abhorreant. cogitandum enim, nos extra Latium & Græciam versari; neque solis veteris orbis populis concessum esse voces condere; cum etiam penes Americanos sit jus & norma ad placitum sua efferendi.

Pira generice qualemcunque piscem; *Piracatu* vero piscem edulem exprimit Brasiliensium lingua. Quorum primus se offert

GVARACAPÉMA.

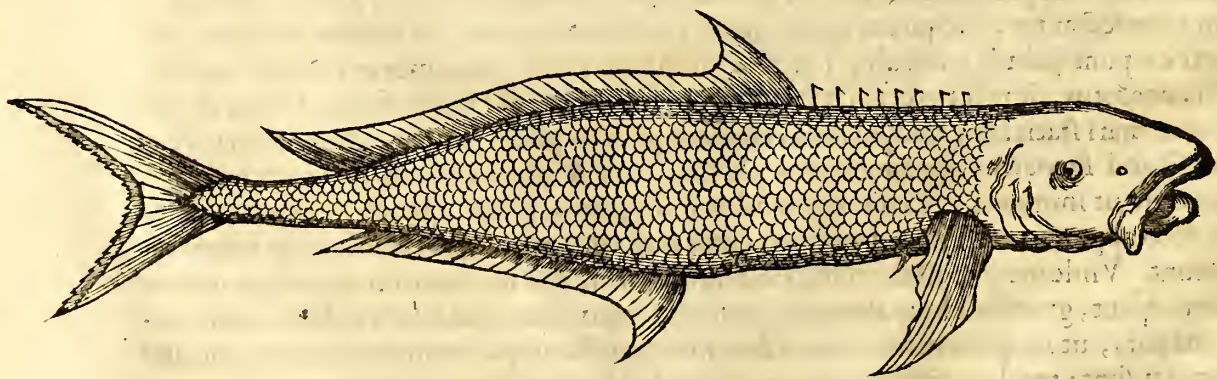
L. P. I. 335. M. 160.

Guaracapéma mas est *Dorada* piscis. Nostrates *Dolsijn* appellant; Quibus nominibus si *Orata* vel *Aurata* sive *Delfini* exprimantur, parum concinne mihi videntur appropriata, eo quod *Rondeletius*, *Salvianus* aliique *Ichthyographorum* *Consultissimi*, *Icones* non solum ab hac nostra discrepantes, sed & illorum indolem & virtutes quoque admodum diversas exhibeant: nisi forte, ratione rapiditatis qua cum *Delfinis*, vel ratione splendentis coloris quo cum *Auratis* nonnihil convenit, nomina sint indita. Porro quam inusitata figuræ hic piscis sit, quamque acumine capitis continuato pinna- rum ductu, cauda bifurcata, totius denique corporis conformatione ad velociter nandum æquorumque fluctus sulcandos natus videatur, facile est discernere, qui iconem hujus belluæ recte consideraverit. Adeo denique principatum celeritatis tenet inter tot *Neptuni* pecora, ut licet simili saliendi modo cum *Thynnis* sive *Porcis* marinis, dissimili tamen celeritate progrediatur. Ut aliquoties in vasto Oceano vidi, cum certatim natate viderentur *Thynnus* & hic *Guaracapéma*.

Squamulis adeo est exiguis, ut toto corpore ad tactum lævis, non squamosus videatur. Non aureo sed ex argenteo viridi eleganter fulget, maculis hinc inde cæruleis variegatus. Carne licet sit ficciori, non tamen vel ingrati saporis vel difficilis digestionis, ut de *Delfinis* testatum est. Multis modis præparatur: nunc recens, nunc salitus, in optimum multorum pabulum usurpatur.

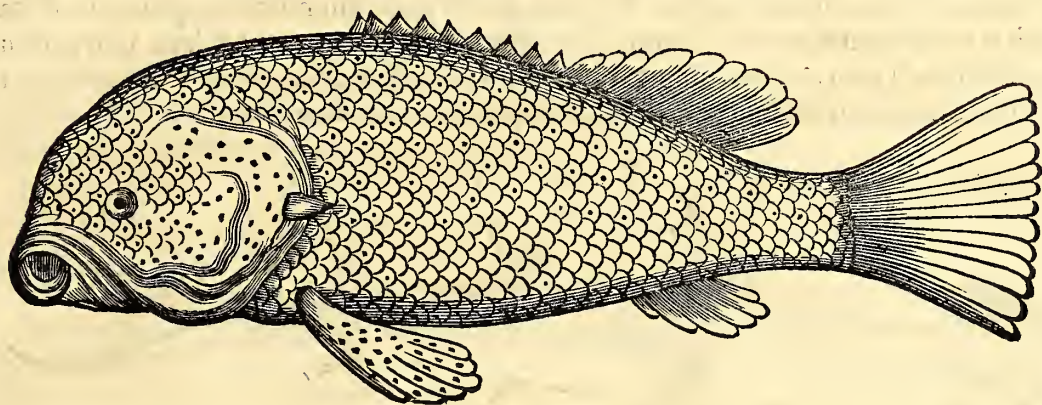
CEIXUPÍRA. L. P. I. 331 M. 158.

Ceixupíra ut dignitate ita & longitudine atque crassitie celebris, quippe hominis crassitiem æquat, & longitudinem multo superat. Corporis, sed potissimum capitis figura ossæ & glabra à *Tuberone* non multum abludens. Ante quemlibet oculum sunt

sunt foraminula, quorum usum neque à piscatoribus resciscere, neque per sectionem capitis explorare potui. Squamulæ, quibus vestitur elegantibus, adeo exiguæ sunt, ut totus piscis glaber videatur. Maxima pars pinnarum & corporis est colore nigro, excepto ventre, qui eo usque albicat ut ne quidem lacti cedat. Peculiare autem huic pisci, quod octo ossi triangulares aculei illi concessi inter occiput & dorsalem pinnam, quos in carne recondit, vel irritatus erigit atque pro armis usurpat. Marinus est piscis multa tenerissima carne & pinguedine gravis, nec immerito saporis vel nutrimenti præstantia cæteris Brasiliæ piscibus palmam eripit, præsertim si juvenis sit. Eum quem hic exhibeo vix trium pedum erat longitudinis: atque à piscatore domi meæ delatum, mox cum domesticis meis dissectui, delineavi, & coctum comedi.

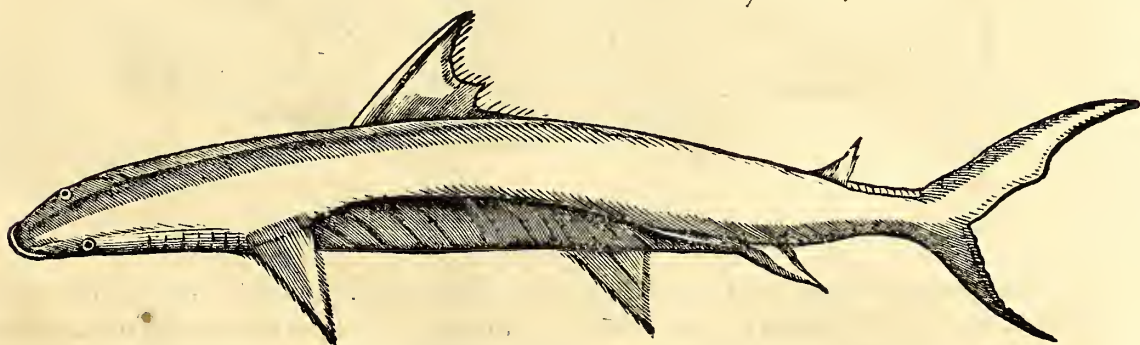
CUNAPV'-GVAÇV. L. P. II 336 m. 169.

Cunapú-guaçu, Lusitanis *Meros*, nostratibus *Graentwe Munnick* dicitur, quod capite cucullatus videatur, cinerei que sit coloris. Dubito num vel carnis præstantia, vel magnitudine corporis, ullus celebrior. Præterquam quod sit crassus, pinguis, sex pedum longitudinem evadit; tantæque contigit fuisse molis, ut hamo vel unco affixus aufugerit, ipsumque piscatorem prædæ inhiantem secum traxerit in mare cum magno vitæ discrimine. Capite est magno. ore edentulo & rotundo, branchiis quoque in ambitu rotundis. Cauda magna & fere quadrata. Squamis mediocribus cinerei coloris, interjectis punctulis nigris, excepto ventre, qui albicat, sicut & caro totius piscis. Carne est solida, non dura tamen, optimi saporis & nutrimenti. Multis modis pro ritu incolarum præparatur, plurimisque simul hominibus sufficienti est alimento.

Alius præterea est piscis qui *Meros* Lusitanis dictus huic non adeo dissimilis, sed rubicante colore discrepans potissimum.

CUCURI. m. p. 164.

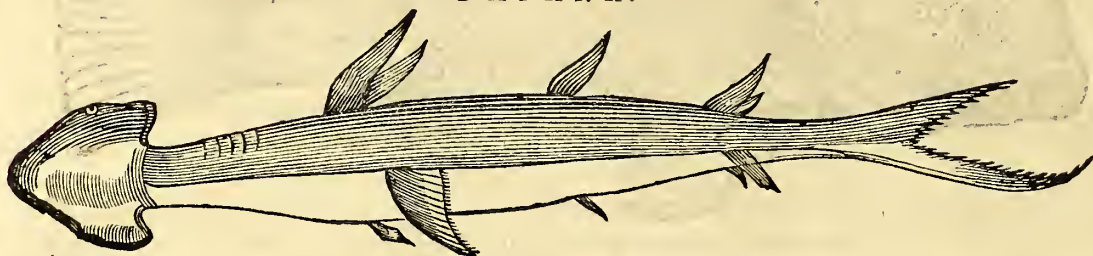

Cucuri. Lusitanis *Cassaon*. Inter Cartilagineos ex genere Lamiarum sive Tuberonum est; sed solus quantum constat, inter cæteros innoxius, unicoque tantum ordine denticulorum minimorum præditus; quum è contra majoribus Lamis horrendus sit rictus in utraque mandibula, duplici dentium ordine constans. ac proinde plerique Tuberones per totum orbem, non carnis dignitate, sed rapina tantum celebres, excepto hoc *Cucuri*, qui Caniculæ vel Galei potius est species, ut ex Rondeletio aliisque Authoribus liquet. quibus sicut figura & indole est similis; ita alimenti præstantia superior atque dissimilis existit.

Porro Pinnæ, Cauda, Cutis ejusdem figuræ & coloris cum Tuberionibus, ex cinereo scilicet albicante. In hoc pisce (quem cum Markgravio meo domi meæ dissectui) tres caruli perfecti se obtulerunt. Patuitque, cum inter ea cartilaginea esse, quæ Aristoteles, in Histor. Animalium, testatur, Animal parere; idque ex ovis, quæ in media vulva gestata, in uteri sinus descendunt, unde mox per venam umbilicalem fœtus excluditur; ita ut ovis absumptis partus non aliter quam in quadrupedibus contineri videatur. Notatu dignum sane, quod tanta sit Tuberionibus & Caniculis his charitas in teneros Carulos (quod itidem de Phocis, Balænis & Delfinis testatum est ab aliis) ut eos ex aliqua causa pavidos intra se recipiant, idque non per manticam talem in utero pendentem, sicut quadrupedia illa de quibus suo loco egi, sed per os & in ventrem aliquandiu recondere, donec pro libitu rursus in lucem prodeant, sicut multoties viderunt mecum infiniti testes, quasi venter quorundam Cetaceorum & Cartilagineorum pateretur aliquantulum alienas animas. Vnicum est illi intestinum satis amplum; unde tam inusitata contingit voracitas. Stomachus vastus, hepar candens, ut & lien. Cor parvum, subalbidum, laxum, ventriculisque distinctum, & usque adeo vivax ut in varias partes dissectum imo veru affixum palpitet, vitamque adeo mordicus retineat.

M. 460-181.

PAPANÁ.

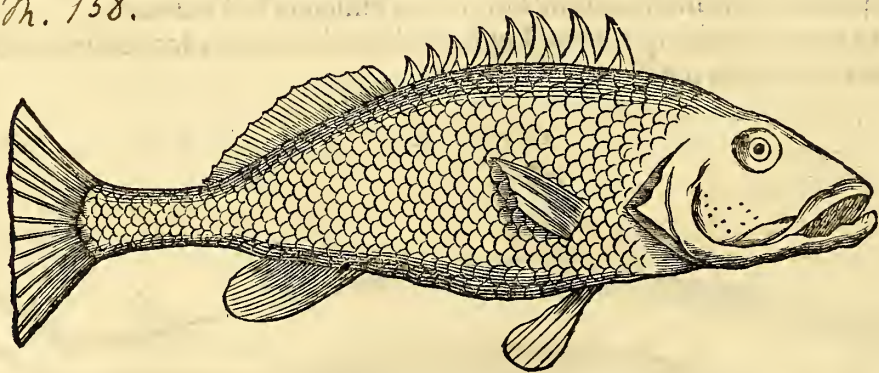

Alia Lamiae minoris species est Papaná, Nostratibus **Thrupa-hape** dictus. à cæteris Tuberionibus potissimum differens Capite, quod Cordis fere figura est: oculis parvis, ore itidem parvo longe infra posito: cum triplici dentium minorum ordine, quibus vehementer mordet & lacerat. Quia à pube non solum nautica caro ejus, sicut majorum Lamiarum, sed à delicatioribus expetita ob bonum & siccum quod præbet nutrimentum, hanc quoque inusitatae figuræ Lamiam minime prætereundam putavi.

L. P. I. 315

PIRATIAPVÁ.

M. 158.

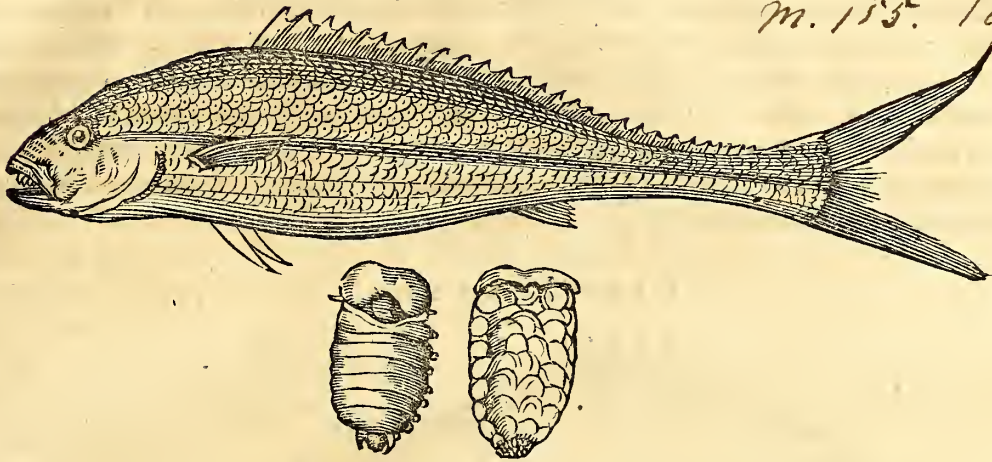

Piratiapvá in fluviis & mari vivit. Corpore est obeso, crasso: mensibus hibernis dulcibus fluviorum aquis saginatus repetit maris scopulos, ponderisque subinde fit ultra quinquaginta librarum. Ore est magno, dentato, lingua rubicante. Branchiis est amplis. Pinnis exiguis, excepta dorsali, quæ ex parte in Spinas dilatatur. Ornatis mediocribus squamis variegati undique est coloris, sed potissimum fusci & cinnabrii. Frequens est piscis, atque ob præstantissimam carnem ab omnibus passim Incolis merito expetitus, præsertim si coctus ex aceto vel alio convenienti condimento apponatur.

Acarapitánga, Barbo Europæo, crassitie & longitudine corporis, elegantibus vero squamis ex purpureo cæruleis Carpioni similis. Ab utroque latere in medio secundum longitudinem excurrunt lineæ aureæ, cum infinitis punctis aureis: ejusdem splendoris quoque sunt Pinnæ & Cauda, eæque non solum de die micant, sed noctu quoque lucent adeo ut,

ACARAPITA'MBA.

L. P. I 337
m. 155. 1st J. M. I 187.

adeo ut, si multi simul copulati sint, litteræ istius luminis beneficio legantur. Marinus hic piscis magno in pretio habetur, imprimis assatus.

Icones, quas hic subtrus depictas vides, sunt crustaceorum insectorum, quæ invito pisce ori illius se ingerunt, & unguiculis suis arcte faucibus inhærent. Neque facile hostem hunc infestum evadit.

Alius præterea hujus magnitudinis datur piscis nobilis in cœno maris vivens, qui *Irumenbêca* dicitur, Lusitanis *Boca molle*, totus argenteus, cujus icon desideratur.

Acará Piníma. Si cum authoribus Cyprinorum multa genera statuenda sunt, eis non inepte piscem hunc subijcimus. Squamis enim, corporis specie, vita Cyprino similis est, sed latiore corpore & compresso; ac proinde inter Cyprinos latos barbæ Prasemos dictos numerandi sunt. Cum certum sit, in quibusdam tractibus mundi Percas, Cyprinos,

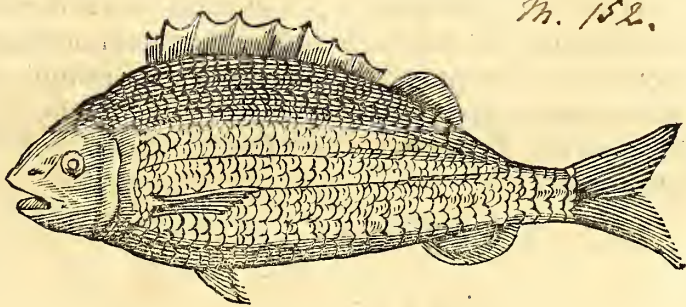
Carpiones, non solum fluviis sed & mari dicatos esse. Hic hoster quoque inter scopulos marinos victitat, ibique parit & pinguescit; ipsi Carpioni & Cyprino dignitate saporis non solum sed & nutrimenti minime cedens. Elegantibus Squamulis auroargentis micat, striisque aliquot flavescens secundum corporis longitudinem excurrentibus.

Datur & alia Prasemi species nobilissima, quæ *Acarpeba*, aliis *Acaratinga* dicta; si figuram, colorem, magnitudinem & nativitatem consideres, inter Cyprinos quoque latos habita; quia parum adeo ablutit à præcedenti *Acará Piníma* Iconem addidisse supervacaneum duxi; adeo est carne alba, friabili & probæ digestionis, ut nostrates Prasemos facile superet.

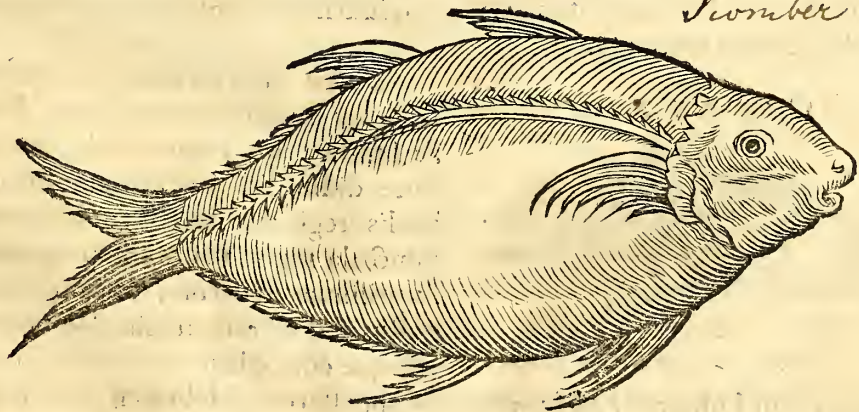
CURVATA PINÍMA.

ACARA PINÍMA. L. P. I 341

m. 152.

Acarpeba

Somber

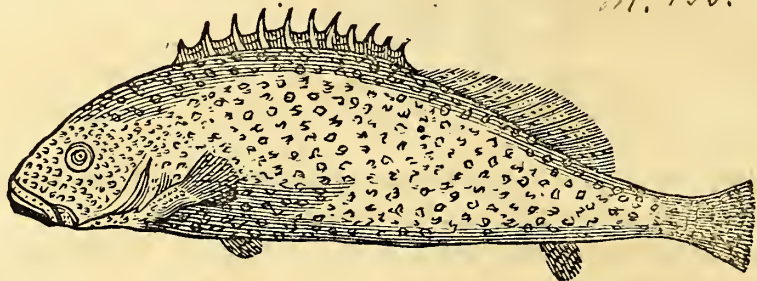
Cy. M. 155.

Duo mihi innotuere pisces *Curvatá*, vulgo *Bonitos* dicti; quorum alteri cognomen ab Indigenis *Curvatá Piníma* additum: Vterque celebris est piscis & magnus, atque

excepta crassitie & longitudine, simillimi sibi natura, colore & figura: ille enim corpore est crassiore & compressiore: hic vero longe proceriore. Vterque est coloris argentei subvirescentis, non squamatus sed cute tantum coopertus, excepto utroque latere, ubi per longitudinem linea aculeata aurei coloris squamata excurrit. Pinnæ sunt septem exiguæ. Cauda utriusque furcata. In ostiis fluviorum æstate, in mari alto hyeme capitur, multaque carne & pinguedine abundat, eaque satis proba, ac proinde magno vitæ est sustentaculo maris accolis quocumque modo præparatus, imprimis autem si sale & pipere parum condiatur.

PIRA-PIXANGA.

L. P. II 306.
M. 153.

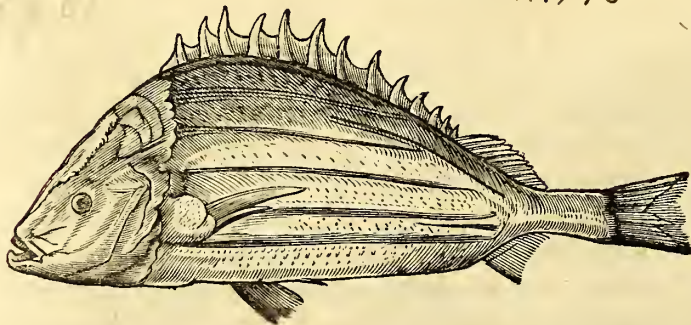

Pira-Pixanga, Lusit. *Pesce gato* nostratibus piscatoribus **Gat-bis** appellatus; forte quia in antris scopulorum se abscondit. adeo exiguis squamulis cooperitur, ut lævis videatur. Toto corpore flavescit, intercurrentibus egregiis maculis sanguinei coloris. Cauda & pinnæ numero septem sunt exiguæ. Domi inde delatus ultra trihorium vixit: bihorium postquam mortuus esset, à me & domestico meo dissectus, vidimus cor exemptum adhuc moveri: quod situm erat immediate post fauces, cui inferebatur aspera arteria, eratque vix digitum remotum à reliquis visceribus per mediastinum, minimum utique & vix granum tritici æquans, licet spiritu inflatum. Ceterum piscis optimi palati, frequens ex mari toto fere anno adducitur. Coctus æque ac assatus probi est nutrimenti.

GVATVCVPAJV'BA. L. M. I. 181

M. 148.

Guatucupajiba. Si ad Europæorum piscium species referatur, Cyprinis latis, quos barbæ Prasemum vocant, ascribendus ob carnis & saporis convenientiam. Ceterum color eis dissimilimus, quod piscis hic à capite ad caudam perpetuis squamis argenteis fulgeat, lineis & striis flavescens secundum corporis longitudinem excurrentibus.

Toto fere anno frequens, atque ex maris scopulis & fluviorum ostiis ad nos defertur magno incolarum oblectamento; vix ulli piscium saxatiliu[m] saporis præstantia cedens, imprimis si affertur in craticula.

L. P. I. 333

M. 147.

CARAV'NA.

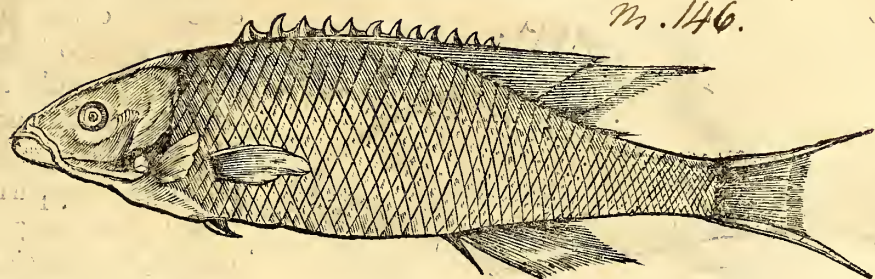

Carav'na inter celebres quoque pisces saxatiles marinos numeratur. Figura *Itaiára* similis, sed capite, colore & magnitudine dissimilis. Corpus undiquaque squamulis tegitur, lunatis, coloris miniati, cui punctula nigra passim insparguntur. Præstantissimæ est carnis, optimi non tantum gustus sed & nutrimenti, ac proinde agris quoque concessus.

Aipimixica, qui Lusitanis *Pudlano vermelho* appellatur, celebris est piscis sicut *Carpio* apud Europæos, cui magnitudine & forma qua ad mollitiem tactus, squamasque subtiles & arcte complicatas, similis; sed admodum diversus si totius corporis colorem ex flavo

ΑΙΡΙΜΙΧΙΡΑ.

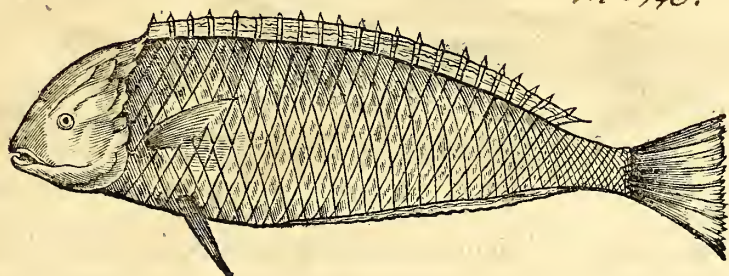
L. P. II. 340
M. 146.

flavo cum aureo micantem consideres. omnibus pariter Incolis in deliciis habitus si probe elixetur. Huic dignitate & figura similis est *Puranema*, totus argenteus, cui lacca intermixta est.

ΤΕΤΙΜΙΧΙΡΑ.

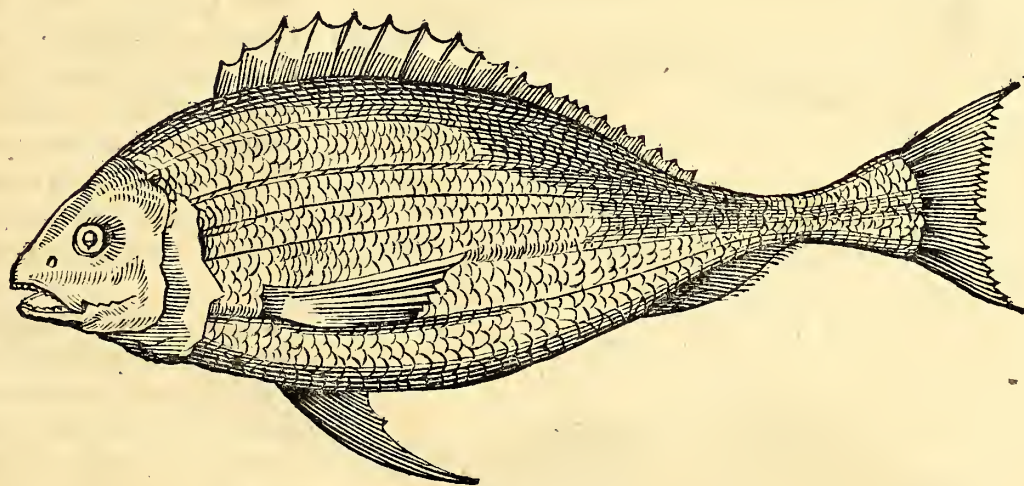
L. P. II. 388.
M. 146.

Tetimixira autem est altera species, quæ *Pudianó Verde* à Lusitanis nomen accepit, quod præter aureum colorem quo elegantissime micat, viridibus imprimis thalassinis atque aureis cubis & striis undulatis sit insignis. Rite præparatus antecedenti *Pudianó* teneritate carnis non cedit. Vterque in mari & ostiis fluviorum capitur. Huic affinis videtur piscis fluvialis *Acarapucú* dictus, totus argenteus, carne friabili commendabilis. Fluviis se committit. Alburnum nostrum refert.

ΠΑCΥ.

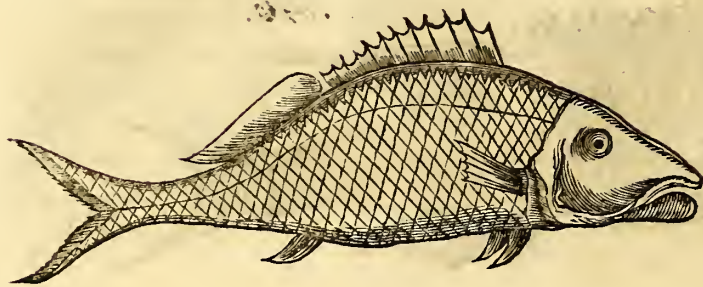
L. P. I. 357
M. 153.

Pacú familiaris omnibus maris accolis. Nostrates *Steen-braeseni* vocant. Lusitano idiomate *Salema*, Græcis & Latinis *Salpa* dictus. Ore autem, Capite, Dentibus & Pinnis Sargo simillimus est; colore tantum & striis illis à capite ad Caudam conspicuis ex argenteo & flavo ab eo differens. Pro temporis anni diversitate mare vel fluvios petit ut pinguescat. Ventriculo est magno, intestinis latis, hepate rubro, folliculo fellis magno, corde angulato. Melioris saporis & nutrimenti habetur quam Sargus Europæus.

Capetina ex ordine quoque optimorum piscium saxatilium marinorum numeratur à

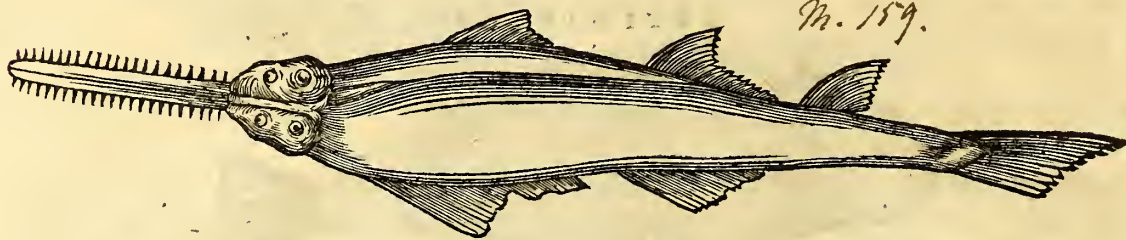
CAPEV'NA.

piscatoribus non solum sed & ab ægris & sanis, quibus caro ejus cocta magno in pretio merito habetur. Egregiis squamulis argenteis cæteris piscibus præfulget. Hic, ut & *Itaiára* atque alii pisces recentes parieti affixi noctu toto corpore adeo lucent, ut litteris legendis satis luminis præbeant.

Elegans & celebris datur piscis, huic præcedenti non adeo dissimilis, sive argenteum & igneum splendorem sive carnis bonitatem consideres, qui ab Indigenis *Pira Acangaiá* dicitur.

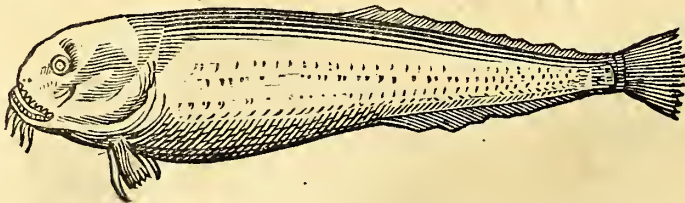
ARAGVAGVA.

L. P. II 362
M. 159.

Araguaguá marinus piscis, celebris magis in Europa, Asia & America, ob dentatum gladium qua suos hostes integrasque Balænas prostermit; quam ob bonitatem carnis, quæ tamen rite præparata si juvenis sit, cartilagineis piscibus non cedit. Cute est non squamosa, sed ad tactum aspera & dura. Dentem non ori quidem, sed prominenti ejus gladio concessi. Capite est compresso, in quo post oculos, spiracula duo conspiciuntur, per quæ aquam efflat bellua. In inferiori vero corporis parte versus ensen substantia branchialis apparet, cujus beneficio nobis admodum probabile videbatur ensen dirigi, quia ejus origo ibi latitabat.

PACAMO.

M. 148

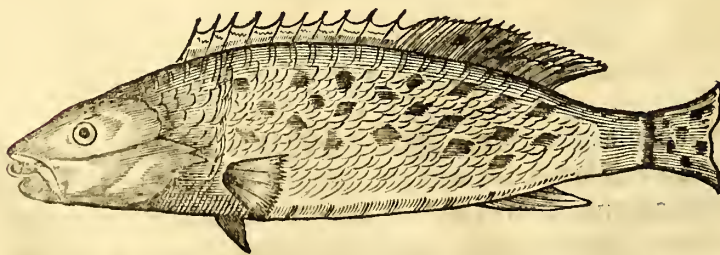

Pacamó, quem Lusitani improprie *Enxaróco* sive *Ranam* marinam vocant, inter *Mustellas* nostratibus *Puqt-aal* potius referri posset. quibus, excepta capitis crassitie, multum similis est. Cute est glabra ac molli, sicut

& Branchiis, Pinnis, atque Cauda. Dignitate nutrimenti & saporis Europæam *mustellam* facile superat, quod inter saxa & scopulos victitet, friabili mollique carne ægris æque ac sanis oblectamento est.

ITAIARA.

M. 146

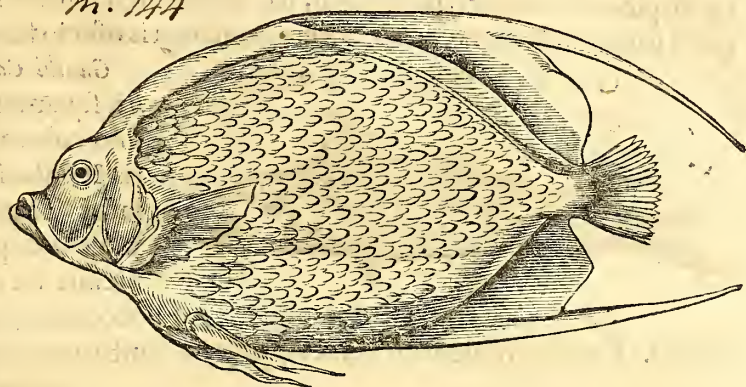
Itaiára, sicut rubri & variegati coloris elegantia, ita & gustu cum cæteris piscibus marinis certat. Iuxta scopulos & *Reçiffo* piscatores iis insidiari solent, quia salubrioris pabuli gratia latitant in fundo. Licet inter squamatos numeretur, tamen ad tactum glaber esse videtur. Assatus æque ac

elixus optimi est palati & nutrimenti, imprimis mensibus pluviis, cum multa & grata pinguedine abundet. Præter Caudam, Pinnas habet sex parvas, excepta dorsali spinosa & magna; quæ omnes simul ut totum corpus, rubent cum maculis nigris.

Inter

Inter Pisces edules numeratur ille qui *Paru* dictus, eleganter squamosus; lunulasque flavas in nigricante corpore gestare videtur. Pinnæ superiori & inferiori in fine prominentiæ duæ instar funiculi versus caudam extenduntur. Piscis est latus & subrotundus, non tamen crassus ita, ut participare videatur naturæ & figuræ Passeris squamosi lati: differt autem ab eo, quod utrumque latus ejusdem sit coloris, & utrimque oculatum, nec Passerum more tanquam altero oculo orbarus natet. Cauda est circinata & instar ventilabri extensa.

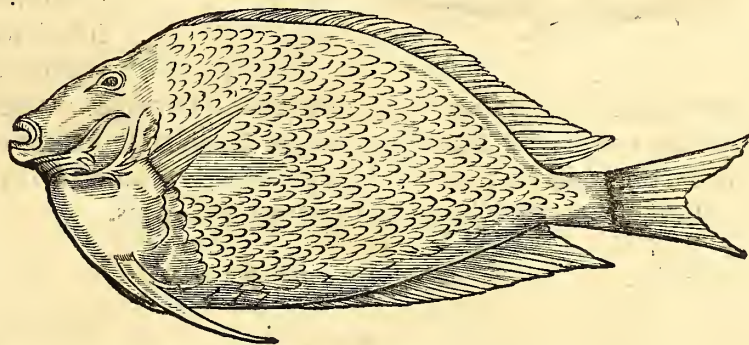
L. P. II 308. PARV.
m. 144

Qui *Acaranna* nomen accepit, præcedenti *Paru* similis sapore, natura & figura, paucis exceptis circa Caput, Pinnas & Caudam. Hic enim in utroque latere prope caudam acutissimum habet aculeum, quos in latere recondere & evaginare potest alios lædendi causa. Cauda est extensa & bifida.

L. P. 312
m. 144.

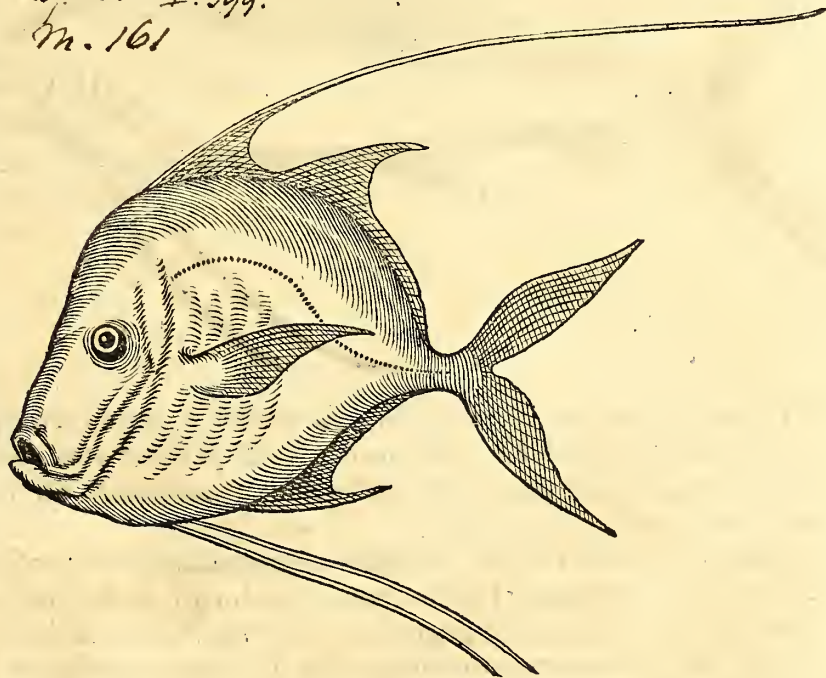
ACARAVNA.

Color squamarum niger. Assatus & elixus in pretio habitus, quod facilis sit digestionis. In mari circa fluviorum ostia capitur.

Abacatuaja, quem Lusitanis placuit *Peixe gallo* appellare. Cujus etymon si referant ad Gallum sive Fabrum marinum, de quo Rondeletius, Aldrovandus, Gesnerus & alii tractarunt, toto cælo errant. Planis potius quam subrotundis piscibus ascribendus: licet pinnis, furcata cauda, imprimis nigris filamentis longissimis extensis, natando à vulgari Rhomborum & Passerum familia discrepet.

L. P. I. 399. ABACATVAIA.
m. 161

Cute est lævissima, non squamosa: adeoque splendentis argentei coloris: Pinnis & Cauda plane virescentibus. Vbi primo capitur, grunnit instar porci. Marinus est: præstantia & duritie carnis fluviatili præfertur: proinde ab omnibus pariter incolis vel coquitur vel frigitur in sartagine, atque pro bono gratoque cibo habetur. In quibusdam semen sive lac, in aliis vero ova reperiuntur. proinde hoc genus

non ponendum inter eos de quibus Aristoteles lib. 4. hist. Animal. cap. 11. testatur, In stirpibus & testaceis non solum, sed & piscibus, scilicet Passere, Rubellione &c. esse quod pariat & generet, deesse autem quod maris officio fungatur.

GVAIBI-COARA.

m. 163
L.P.I. 349?

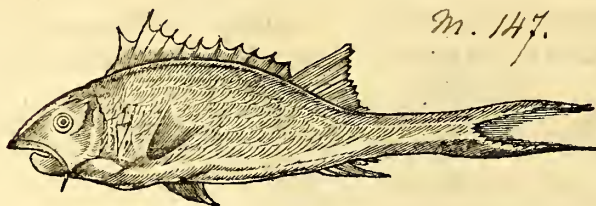

Guaibi-Coara, Lusitanis *Buraco de Velha*, squamosus est piscis, argenteo & melino colore splendens. ejusdem splendoris & coloris est linea quæ per utrumque latus secundum longitudinem tendit. Magna copia ex scopulis marinis littori vicinis ad nos defertur à piscatoribus, ob carnem friabilem in pretio habitus à

multis. Cauda est bicornis, quæ septimam constituit pinnam.

IAGVARACA. L.P.I. 353

m. 147.

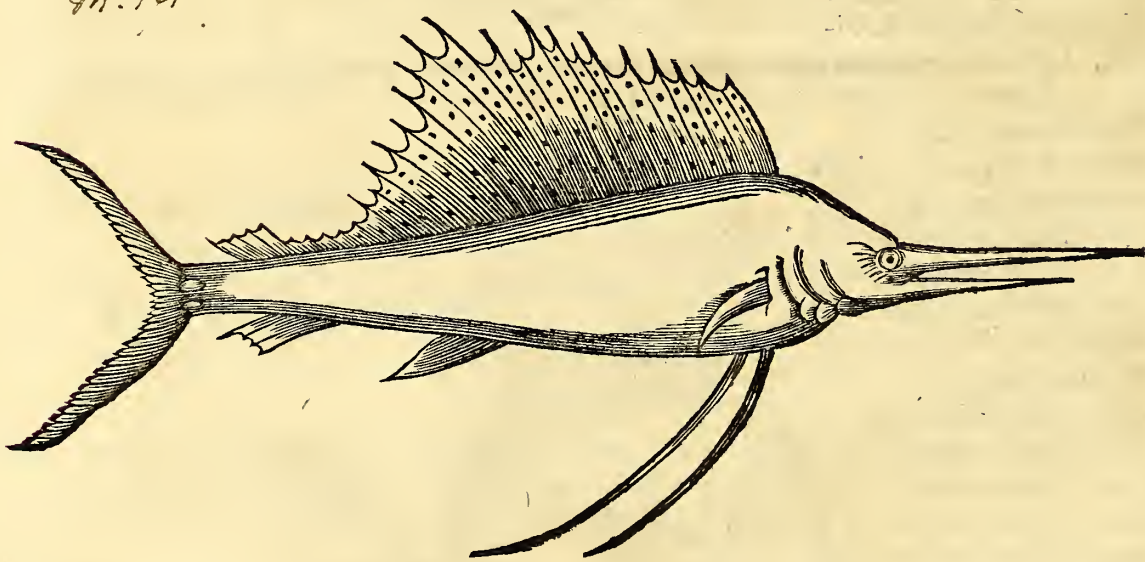

Iaguaraca, piscis marinus saxatilis; Percæ ut magnitudine ita & figura atque gustu non multum dissimilis. Astatu & elixu bene sapit: mensibus pluviis maxime pinguefcit, victitatque circa scopulos, unde unco eos eliciunt barbari sagacissimi piscium insidiatores, qui ex mari reduces multos argenteo & incarnato colo-

re micantes copulatim venum exponunt. Totus piscis elegantibus squamulis in ambitu ferratis cooperitur: branchiis quoque & aculeis pinnisque acutissimis armatur, quas pro libitu erigit, iisque potenter ferit piscatores. Caudæ pars reliquo corpori subtenfa longissima est, desinens in pinnas furcatis satis longas.

L.P.I. 403
m. 121

GVEBVÇV.

Etiamsi hic piscis cetaceus, quibusdam notis, imprimis vero pinnæ dorsalis elegantia, & duobus processibus ossibus in ventre à Xiphiis veterum nonnihil abludat, illis tamen plane ad censendus, præsertim si præcipua externa & interna ad examen revocentur. Itaque noster

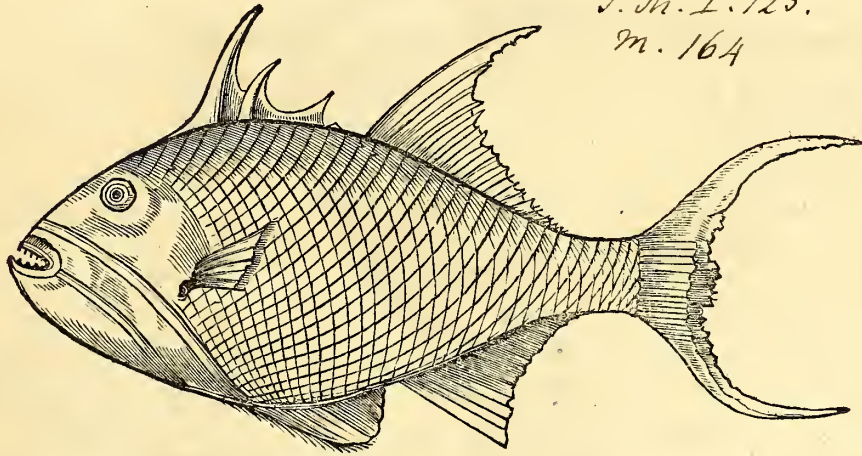
Guebuçú, Lusitanis *Bicúda*. Inusitatae figuræ piscis (quam pensiculatius D. domestico meo graphice depingere jussi) corpore est oblongo, tereti, rostro acuto ossæo, utrimque mobili, ore edentulo, lingua tereti oblonga. Cauda in duo cornua diducta, ad cuius exortum duæ auriculæ membranæ. Præter pinnas ventris, juxta caput duo ossæa bacilliformia corpora extenduntur in multam longitudinem: maxima illa pinna dorsalis constans membrana pergameni æmula, costis, maculisque variegatis intertexta est, quam pro libitu in sulcum recondit satis profundum. Squamis caret, sed cute crassa spinulis aspera ex cinereo argentei coloris vestitur. Carne est copiosa, pingui, non spinosa nec glutinosa, sed satis bona, imprimis si juvenis sit, alias bajulis & nautis dicata.

Confor-

Conformatio totius piscis velocitatem non solum, sed & pugnacitatem arguit. Cum enim unumquodque vim suam sentiat qua posset abuti, hic ab ipsa adolescentia contra homines non solum sed & belluas marinas bellum gerit rostro suo validissimo, victorque aliquando hostes devorat. In dissectione ventriculum interiorem multis piscibus oneratum vidimus. Tantæ denique agilitatis & roboris est hoc rostrum, ut ipsum lignum illi cedat, si ab æstro pungente irritatus navem eo petat. Diversa enim cornua inventa sunt, profunde navium carinis immersa instar clavi. Cæteræ partes internæ ejusdem conformationis & constitutionis sunt cum Xiphiis & Thunnis.

GVAPERVA.

L. P. I. 311.
Y. M. I. 125.
m. 164

Guaperuá, Lusitanis *Peixe Porco*. Qui si non idem quem *Caprisicum* vel *Carpum Rondeletius* & *Salvianus* nominant, saltem ejusdem speciei esse facile probari potest. Cum enim operosum adeo sit animalia sive vegetabilia novi orbis Americani ad species Europæas referre, condonandum nobis si similitudines aliquando claudicent ob infinitos naturæ lusus.

Capite est porcino, dentibus caninis, squamis & lineis elegantissime splendentibus ex cæruleo variegati coloris. In dorso intra pinnas & caput duo habet cornua, alterum alteri per tenacem membranam annexum, quæ nunc in rimam recondit, nunc denuo erigit, præsertim si irritetur ad pugnam. Cauda in duo cornua satis longa dilatatur, ideoque potissimum discrepat à *Caprisicis*, quibus brevis & quadrata existit.

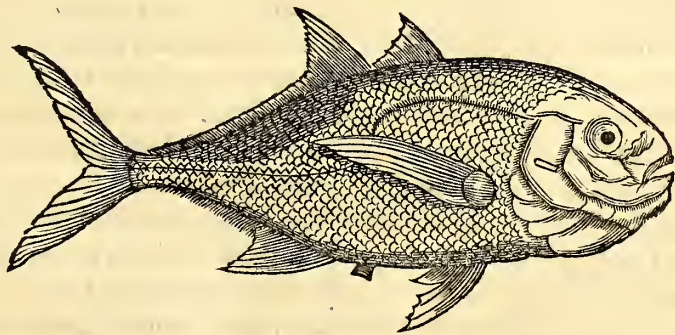
Si omnes partes nostri *Guaperuá* conferantur & considerentur, non est dubium quin sit pugnax & velox.

Quantum ad dignitates alimentosas, edulis quidem assatus, non coctus, verum utique inter inferioris notæ habitos.

m. 142

s. 7.

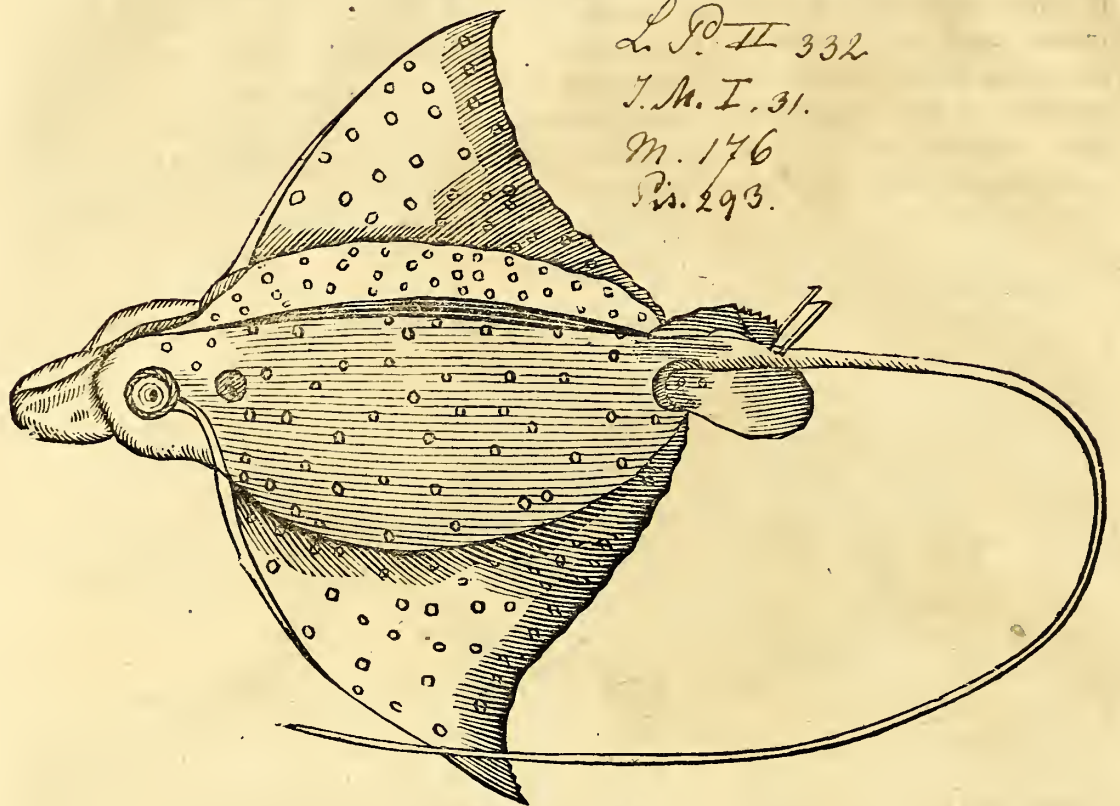
GVARA-TEREBA.

Guara-Terebá, Piscis crassus, obesus capite obtuso, dorso incurvato, unde *Corcovado* minor à Lusitanis & nostratibus nomen obtinuit. Triangularibus operitur squamulis minimis, ita ut lævis potius ad tactum quam squamosus videatur. Solis radiis expositus, insignitur ex aureo, & hyalino cærulescens splendet. Edulis quidem, sed à vulgo potissimum expetitus.

Vt terra

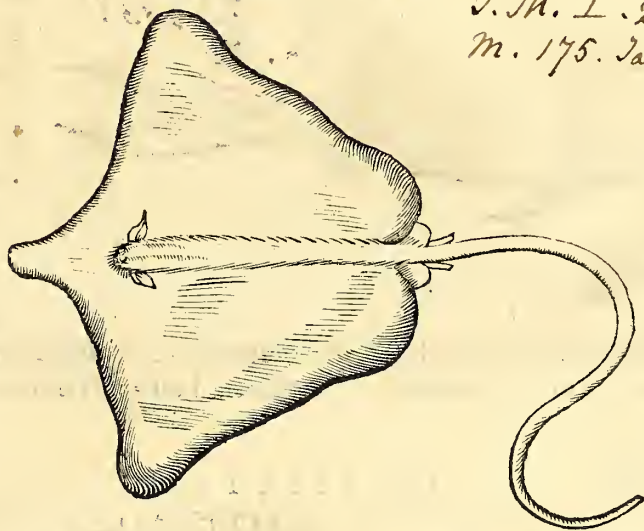
NARI NARI.

Vt terra Spinis, Rhamnis; ita Oceanus Rajis, Pastinacis & similibus luxuriat. Licet enim unum duntaxat aut summum duo ova testacea simul edant; eadem tamen illis fecunditatis causa est, quam in Gallinis quotidie experimur, quæ unum ovum unico partu ponunt, cum plurima alia in utero gestent, quorum singula postea ut prius absoluta fuerint, ita prius eduntur. Ex dissectione Rajarum idem comperi quod Rondeletii testatus est, perfecta ova in inferiori vulvæ parte, & fere infinita in superiori ejus parte contineri. Coeunt tergo fæminarum supinis earum partibus superpositis. Vterus iis est oblongus. Ventriculus parvus angustusque in ecphyfin definit, à qua breve intestinum dependet. Latitudine corporis natant, quod pinnis careant. Tota Pastinacarum & Rajarum familia aculeis & radiis munita, quorum venenatam qualitatem eorumque antidota multi prodiderunt authores, probaruntque simul noxiam vim iis solis inesse salva carne piscium, quæ vesca est, sicut ego multoties quoque expertus sum. Præ cæteris eminent illæ quarum icones hic apponuntur. Prior *Nari Nari*, ob frequentiam & usum quotidianum notissimus. varix illorum sunt species, quarum illa quam exhibeo à quibusdam Brasilianis *Nari Nari-pivima* nomen accepit, à Lusitanis *Raja*, à nostratibus *Pylsaert*. Est Pastinaca marina Americana, corpore magno, lato, ferme triangulari; constante ad utraque latera pinna latissima æqualis longitudinis. Capite porci fere magnitudinis & crassitiei. Ore subrotundo edentulo, in promuscidem desinente cartilagineam, habentem quasi fossam in medio. Cranii cavitas satis capax est cum multa cerebri substantia. Post oculos in quolibet latere spiraculum amplum, pomi vulgaris capax; intra hæc, branchiarum folia recondita jacent, ad latera inferius à fine capitis in quolibet quinque, ob longas incisuras. Color totius superius ferreus, maculis albis per totum inspersis. Cutis tota glabra lævisque. Caudæ longitudo quatuor pedum & trium digitorum; quæ sensim gracilescit. Paulo post exortum caudæ superius parvam pinnam curtam habet, & mox post eam duos hamulos sibi invicem supererectos, piscatoriis hamulis similes & incurvatos. Caro boni saporis est, sufficiens quadraginta hominibus saturandis. Ita ut quantum puncturis aculeorum humano generi oblit (ut in libro de venenis demonstravi) tantum probitate carnis profit.

I A B E B A ' R A .

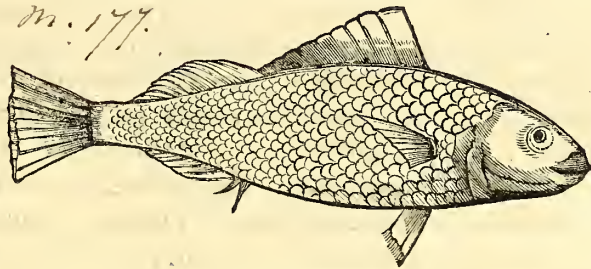
J. M. I. 27
m. 175. Iabebirete

Altera Rajæ species *Iabebára*, aliis *Iabebireté* appellata, ejusdem magnitudinis cum *Aie-reba*, figura autem obtusi vomeris ad latera extuberantis. Cauda longa, cutis glabra, coloris fusci. Carne quoque ut præcedens *Nari Nari* probata & boni saporis. Idem piscatores mihi testati sunt de aliis Rajis; quæ huc adferrem, si historiam prolixam, non brevem edulium piscium exhiberem narrationem.

C O R O C O R O ' C A .

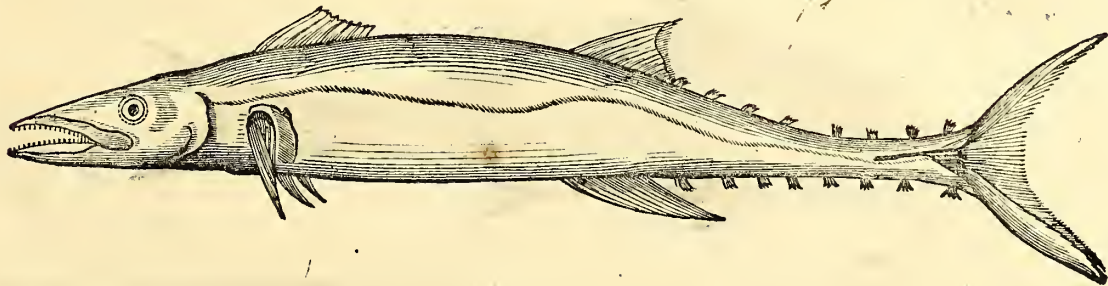
L. P. I. 385
m. 177.

Corocorosa Piscis marinus squamulis majusculis argenteis operitur. Carne est probata, sed dura, ideoque à delicatioribus non adeo expetita. Pedalis est longitudinis. Frequens toto fere anno. Pinnae habet sex, quarum dorsalis acutis spinis sustentatur quam in rima recondit. Murmur edit *Corocoro* quando capitur, unde nomen accepit.

G V A R A P V C V .

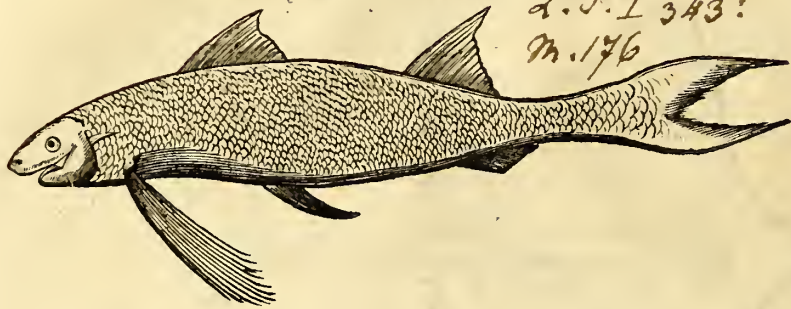
L. P. I. 327
m. 179.

Guarapucu, Lusitanis *Carválo*, Belgis *Konings-bis*. Corpore est, ubi adoleverit, septem pedes longo, non squamis, sed cute lævi argentei & cærulei coloris operata, intercurrente linea à capite ad caudam ex tenuissimis squamulis contorta. Piscis potissimum, marinus quod ibi pariat, licet in ostiis fluviorum dulcibus aquis subinde videatur delectari. Si ad species Europæas referatur, minus cum figura & natura Scombri quam Pelamydis & Thunni Aristotelis convenit, quamvis corporis proceritate & elegantia, atque carnis quoque dignitate utrosque superet. Noster hic *Guarapucu*, ut Thunnus, est quoque gregalis, piscivorus, velox; mensibus pluviis coiens & pinguescens. Proinde tunc omnibus passim incolis tam recens quam salitus & in penu reconditus, magno est oblectamento. Carne enim quamvis sit sicciori, salubri tamen & grata, si juvenis sit.

Pira-

PIRACOABA.

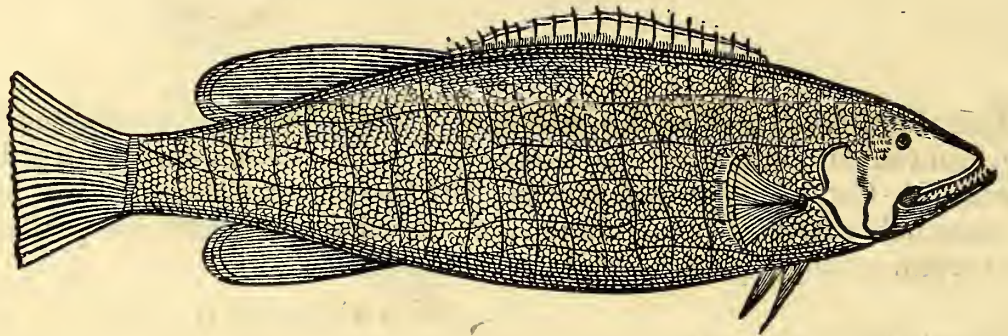
L. P. I. 343?
M. 176

Piracoaba, si figuram, magnitudinem, pinnas, caput caudam denique furcatam consideres, nulli melius comparandus quam Chalcidi Rondeletii. Squamulis argenteis egregie splendet. Barba est alba. Piscatores

mihī testati sunt, solum mensibus hybernis, arenosis locis maris & circa fluviorum ostia capi. Teneritate carnis & nutrimenti præstantia haud inferioris notæ habetur quam Chalcidis.

M. 180

PIRATIA PVA.

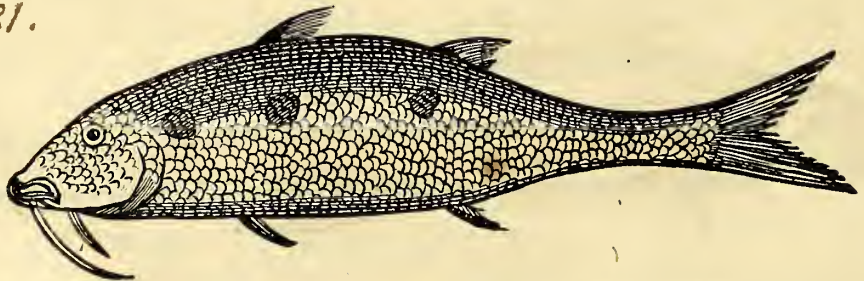

Piratia Puá, Marinus est piscis, nec unquam in fluviis repertum memini. Maximæ fit molis ubi adoleverit, sæpe ultra ducentorum pondo, ob carnis & pinguedinis copiam: sed tunc ob elegantiam & aureum colorem potius, quam ob usus humanos expectitus, quod adeo tenacis sit carnis: quando autem gracilis, atque infra decem pondo existit, ab optimatibus in deliciis habetur. Ob multam pinguedinem assatus cocto vel frixo præferri solet. Squamulis vestitur adeo parvis, ut ad tactum glaber videatur, etiamsi antrorsum mulceatur. Totum corpus & pinnae omnes coloris sunt ex obscuro aureo hepatici: huic autem colori per totum retis in modum cinerei coloris lituræ cancellatæ obtenduntur.

L. P. II. 364

M. 181.

PIRAMETARA.

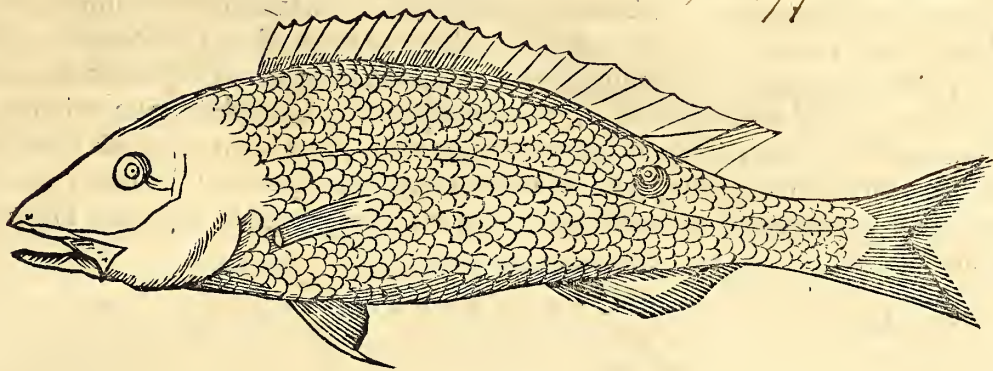

Pirametara Mulli vel Barbi videtur species. Vtrique *Salmoneta* nomen ab Hispanis inditum. Quæ de Mulli figura, indole & dignitate Salvianus Gesnerus, & Matthiolus prodiderunt, huic nostro applicari possunt, paucis tantum exceptis, præsertim quod in *Pirametara* maculae grandes rotundæ nigræ in latere utroque apparent; Cauda etiam in fine auream habeat fimbriam: convenit autem cum mullo & Barbo, quod in inferioris mandibulae extremitate barbam habeat constantem duobus quasi funiculis crassiusculis; color quoque piscis à capite ad caudam dum vivit sanguineus sit, isque post mortem in aureum & flavum mutetur. Quam colorum mutationem, Plinius non solum sed & Rondeletius aliique recentiores Mullis quoque attribuerunt, iisque imprimis qui barbati sunt & in alto mari degunt, sicut noster hic *Pirametara*, qui ut coloris elegantia, ita & nutrimenti præstantia in cœnosis stagnis viventes longe superat. Carne est friabili, cum aliquo lentore & pinguedine, ac proinde minus durabili, nisi condia-

condiatur. Hepate est ex albo rubescente, sine felle: quamobrem ex hepate condimentum paratur.

GVIIRYBACO.

L. P. I. 389 Acara pitanga
M. 177 Wribaco

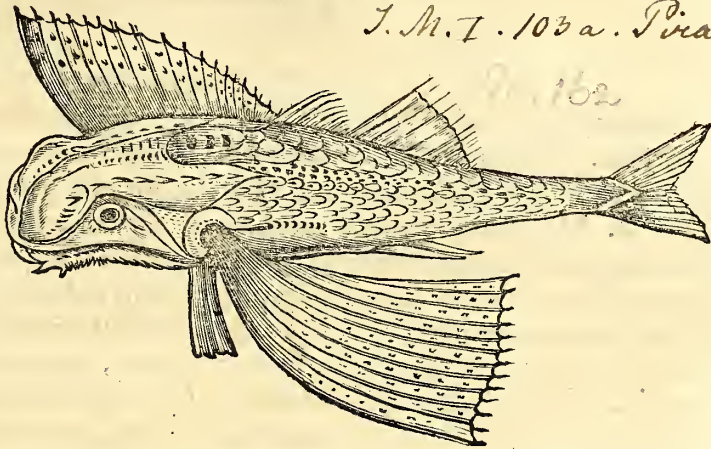

Inter Edules Marinos pisces *Guirybaco* numeratur, corpore grosso, pingui, multa probataque carne præditus. Vestitur magnis squamis partim cinnabrio partim argenteo colore splendentibus, intercurrente linea rubra à capite ad caudam. Coctus assato præferri solet. Viscera omnia ejusdem coloris & conformationis ut Asellorum nostratium.

Pirabebé. Piscis volans, sive Hirundo piscis, non Brasiliæ proprius, sed, ut ex variis authoribus liquet, omnibus innotuit inter Tropicos navigantibus, qui figuræ & alarum magnitudine, carnis dignitate, colorisque varietate inter se discrepant. Plurimi autem Haleci similes existunt. Quibusdam ad utramque alam in initio ejusdem parva quasi ala exit. Constant eorum alæ tenui membrana subfusci coloris, habentque plicas, & sustentantur Spinis tenuibus per longitudinem extensis. Sicut ex hac priori icone videre licet, quæ capite & corpore crassiori depingitur.

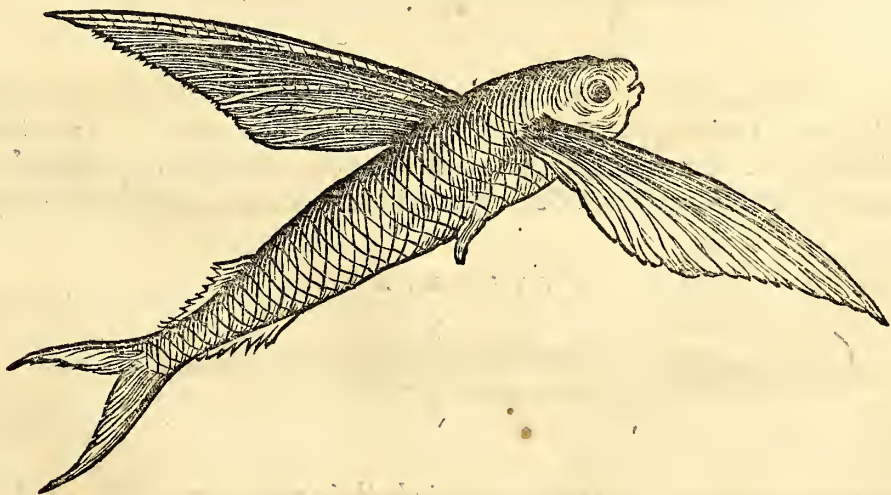
PIRABEBÉ I.

J. M. T. 103 a. Piramejui

hac priori icone videre licet, quæ capite & corpore crassiori depingitur.

PIRABEBÉ II.

Exo...
M. XII. 17.

Alteram autem colore, figura corporis, & alarum imprimis, multum discrepat. Alæ enim ejus duplo sunt longiores & multo angustiores sine plicis. Tanta denique inter

F

Pisces

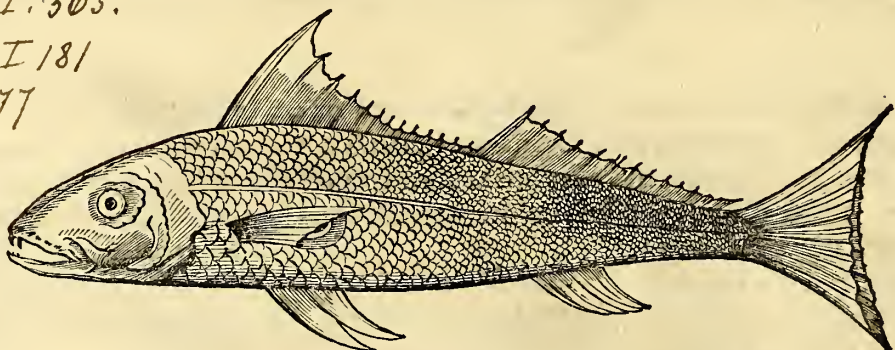
Pisces volantes discrepantia à capite ad caudam, ut nihil fere inter se commune habeant quam quod alati & edules sint. Piscatores promiscue vivos hamis affigunt, profundoque mari immittunt, atque ingenti fœnore illos redimunt, dum eorum persecutores ipsi decipiuntur & capiuntur. Merito Hirundinis nomen illis attributum ob volatum, quia demisse earum more volitant, atque instar illarum avium quæ è flumine aquam hausturæ, vel è terra festucas collecturæ. Millenos videre est ex Oceano subito se levantes, quæ, dum fuga sibi consulunt, ut rapaces pisces, imprimis Delphinos, evadant, subinde à circumvolantibus avibus in ipso aëre capiuntur, Charybdimque evitantes in Scyllam incidunt. mox iterum ad humectandas alas, (quæ brevi temporis spatio exsiccantur) leviter aquæ superficiei se immittunt: unde fit aliquando ut in naves præcipitentur, grataque præda fiant publi nauticæ, quæ coctos pro grato alimento Halecum loco apponunt.

L. P. I. 365.

J. M. I. 181

M. 177

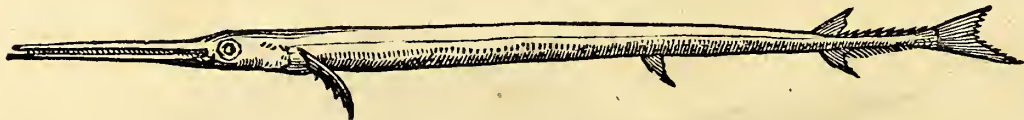
GVATVCVPA.

Gnatucupá, *Corvina* Lusitanis, nostratibus piscatoribus **Schelbis**. Quod Afellum exprimit. sane sapore & dignitate si Afellos Europæos non superet, saltem iis par est. præterea figura & magnitudine (paucis concessis pro naturæ lusu) ab iis non multum recedit. Minoribus squamulis rotundis ex auro argenteis splendet. Pinnis & ventre est albicantibus. Linea quoque argentea secundum longitudinem per medium latus tendente. Piscatores testantur, nusquam in fluviis sed in mari capi. Carnis bonitate cum saxatilibus contendunt, tamen pro diversa victus sui ratione deteriores vel meliores efficiuntur. Omni anni tempore fere capiuntur, magno incolarum solatio & oblectamento. Afelli hi pisciculis vescuntur, quos integros devorant, quia dentes tantum habent priores, non adeo ad incidendum, quam ad retinendam prædam.

M. 168

TIMVCV.

Timucú, Lusitanis *Peixe agulha*, inter *Acus* numerandus. Rostro est osseo. Non squamis sed cute tegitur, partim olivacei; partim argentei coloris. In mari & fluviiorum ostiis frequens. Carne est sicca, non spinosa, atque boni saporis, præsertim in sartagine cum oleo vel butyro frixus. Sed ob paucitatem carnis à mensis divitum rejicitur.

M. 178

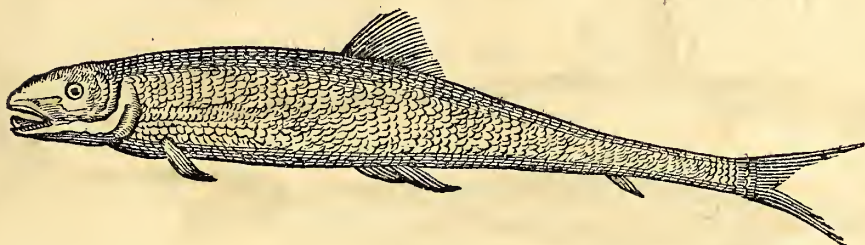
PETIMBVA'BA.

Dubito an inter *Acus* pisces misores *Petimbuába* locum teneat. Cute est glabra, instar Anguillæ, coloris primum hepatici, mox maculis cœruleis & virescentibus insignis. capite & rostro admodum producto. Caro ejus vesca, licet pauca & sicca. Corpore est non exacte tereti, sed compresso & latiusculo.

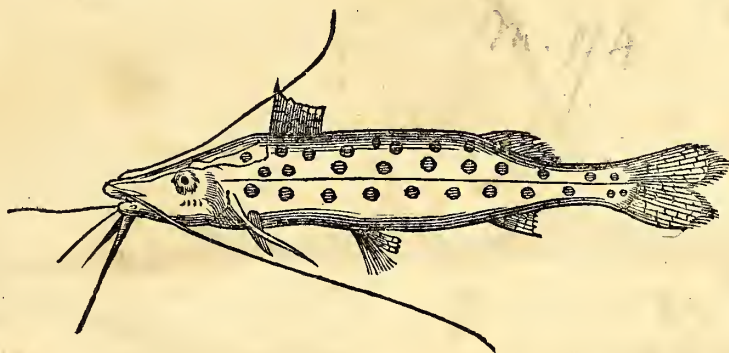
Vuba-

VUBARANA.

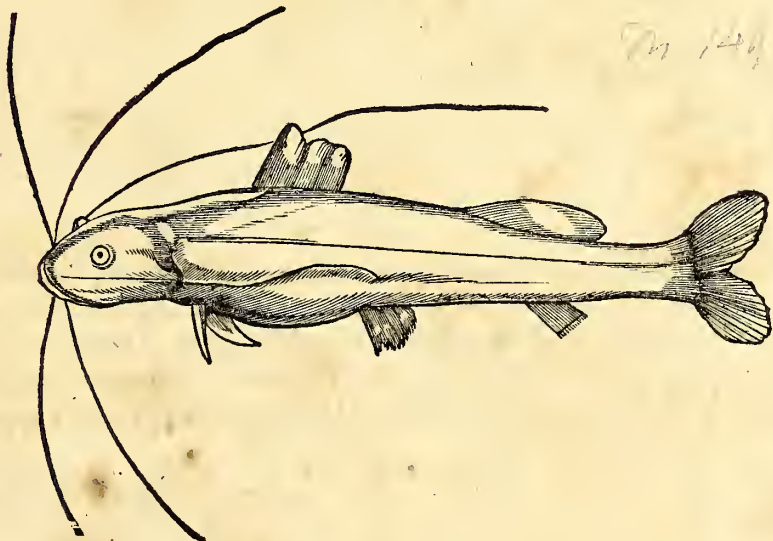

Vubarana, in ostiis fluviorum degens, si ulli pisci Europæo, certe Truttis maxime comparandus, sive figuram externam squamarumque seriem, sive carnem ejus consideres. Colore tamen differt, quod hic ex argenteo mire splendeat. Ore est edentulo, unde lapis illi loco linguæ eminet. Piscis ab omnibus passim expetitus, sive coctus, sive in craticula assatus, nisi quod infinitis sit pertextus spinulis.

CURVÍ I.

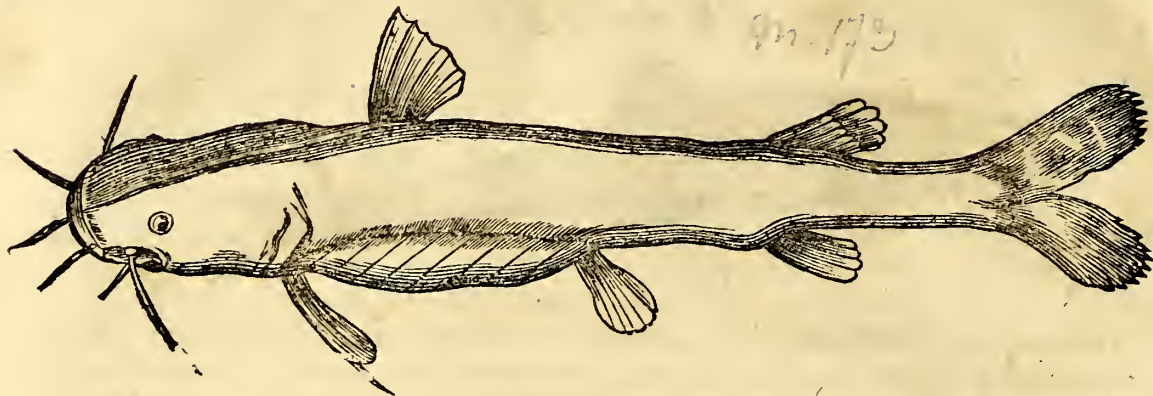

NHANDIA' II.

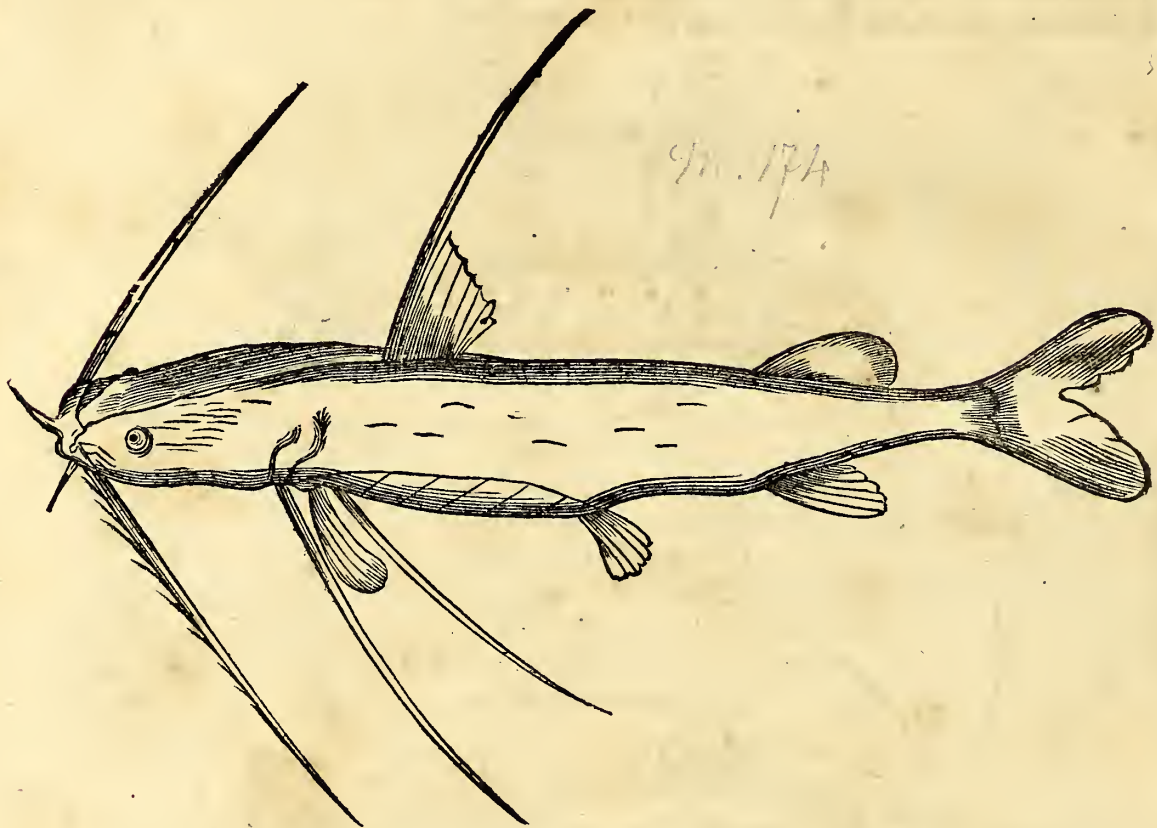

Varii ejusdem generis, sed diversæ speciei pisces. Læves, non squamosi, barbati, dulcium aquarum perpetui alumni reperiuntur. Quorum sex potissimum mihi innotuerunt, qui Incolis familiares sunt, & vili pretio distrahuntur, partim ob frequentiam, partim quod Iudæi à non squamatis abstineant.

Lusitani & Belgæ hos omnes *Bagros* appellant; sed Indigenæ cuique nomen suum indiderunt. Primo *Curuí*. Sectudo *Nhandia*. Qui ambo omnium facile optimi censentur, tam ratione palati, quam nutrimenti: atque licet raptu fluminis (imprimis divi Francisci, ubi potissimum abundant) in mare prolabantur, dulces tamen aquas non deserunt. Vterque est barbatus sed cirris barbæ discrepantibus. Vterque cute cinerea, non squamofa, tectus; sed primus solum maculis perpetuis variegatur.

GVIRAGVAÇV' IV.

His supra enarratis dignitate esculenta succedunt duo majores, *Gviritínga* & *Gvirá-guaçu* dicti, quorum icones admodum sibi inter se similes exceptis cirris, qui numero, situ & magnitudine differunt, ut ex appositis Iconibus liquet. Ambo lævi cute, candidi, cum diluto flavo & aureo mixti coloris sunt. Capitis obtusis & dura testa munitis. Septem pinnis, Cauda furcata grysei coloris. Quovis modo præparati apponuntur.

IVNDIA' V.

Quintus vero *Iundia* capite est conico, dura testa tecto. Quatuor cirris brevibus & tenuibus, duobus vero supernis longissimis & lunatim extensis. Totus piscis argentei est coloris,

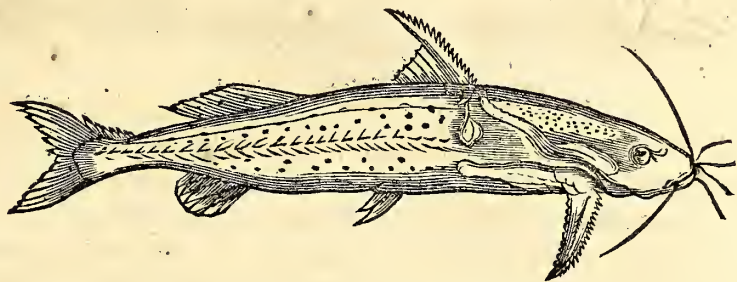
coloris, sicut & linea illa latera corporis ad caudam usque cum perpetuis argenteis protuberantiis fecans. Pinnis omnibus præpositi sunt fortes aculei dentati, quibus dolorifica infligit vulnera.

Sextus *Vrutu*, nostratibus *Klip-Bagre*, cui barba quoque ex sex cirris data, non squamatus sed cute tegitur glabra, umbræ coloris fuscis variegatus maculis. per utrumque latus secundum longitudinem mirus ordo denticulorum acutorum tendit ad finem usque.

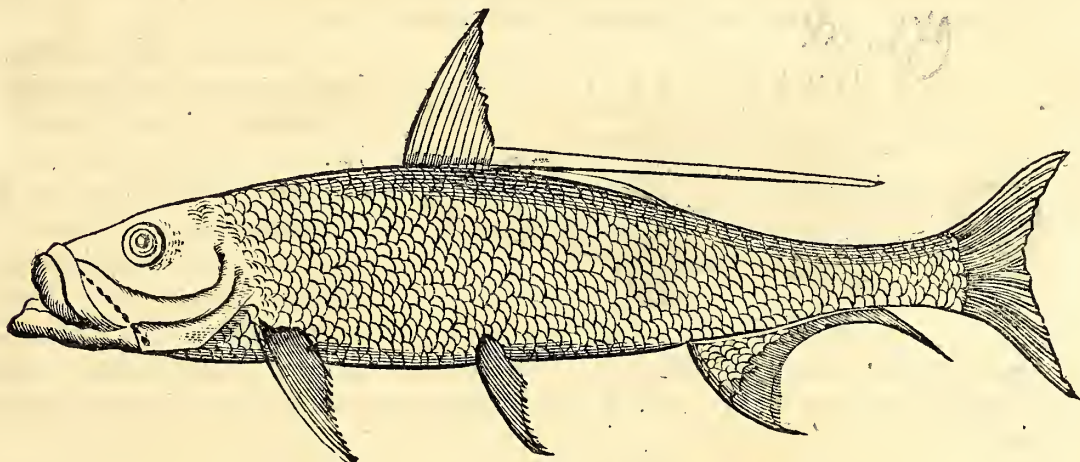
anteriori pinnae dorsali spina crassa ossea dupliciter ferrata incumbit, qua incaute tangentem misere lædit.

Proinde edules licet duo hi posteriores *Iundiâ* & *Vrutu*, à retibus suis tamen eos arcent piscatores, ob puncturas quas tanta cum inflammatione, & tumore excitant, ut spatium viginti quatuor horarum vix ulli cedant remedio, imo in mentis vel animi defectum aliquando fauciati dejiciantur. unicum hætenus innotuit remedium, quod quanto citius paratur ex hepate ipsius piscis cum oleo frixi, vulnerique applicato. Ita ut hinc quoque liqueat id quod sæpius antea probavi, pleraque venenata secum ferre sua antidota; modo nos rite illa expiscemur, eaque in aliquo viscerum præcipuorum, imprimis in hepate, non raro latere, ediscamus.

V R V T V' VI.

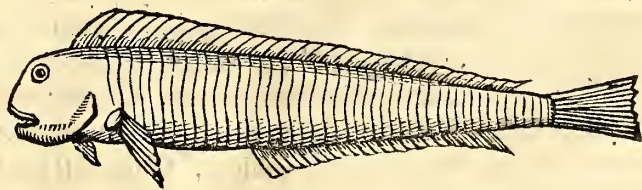
C A M A R I P V G V A Ç V'.

Inter vulgares pisces marinos *Camaripuguaçu* censetur, qui viri crassitiem & longitudinem cum multa pinguedine acquirit ubi adoleverit. Ore est edentulo valde amplo, mandibula inferiori immobili, & superiori breviori. Oculis magnis argenteis. Cauda lata, paulo bifurcata. Pinnæ dorsali elatæ appendix data est longa instar funis crassioris recta ad caudam vergens. Squamis totus piscis tegitur magnis arcte sibi impositis, adeoque eleganter ex cæruleo argenteis undatus, ut quasi mero argento obductus videatur. Ut palato gratior sit, juvenis eligatur, diutiusque coquatur, ob multam & solidam carnem crassis spinis obsitam: ubi enim adolescentiam excefferit, lenta fit ejus caro, & bajulis tantum dicata.

Duas potissimum species *Pumarú* observare licuit, quæ ut externa figura, ita & internis qualitatibus sibi similes. Vtraque species intra scopulos circa littora vivit, & testaceorum domicilia intrat. Pisciculi sunt parvi,

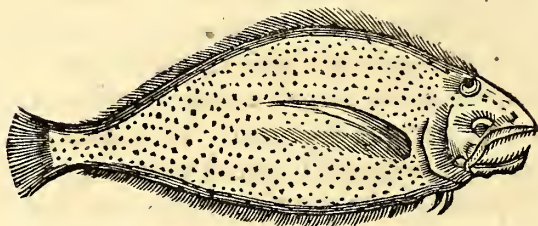
P V N A R V' I.

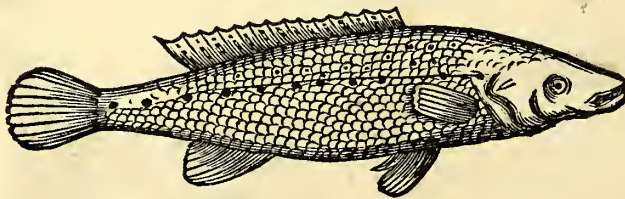
corpore tereti & oblongo, capite crasso & obtuso, oculis superius in fronte positis, branchiis amplis. Pinna ab occipitis summitate ad caudæ exortum

tum extensa, mollibusque spinis non prominulis texta, simili pinna à medio ventris ferme ad podicem usque pertingente. Cauda utrisque longiuscula & parallelogramma. Cute teguntur fusca & glabra. Ita ut uterque *Punarú* similes sibi sint paucis exceptis: prior variegatus est in lateribus lineis curvis obscure purpureis, posterior mandibulas habet rostratas quasi è minimis denticulis compositas. Uterque palato gratissimus, ob carnis teneritatem, atque ob alimenti præstantiam ab ægris æque ac sanis expetitus.

ARAMACA' m. 181

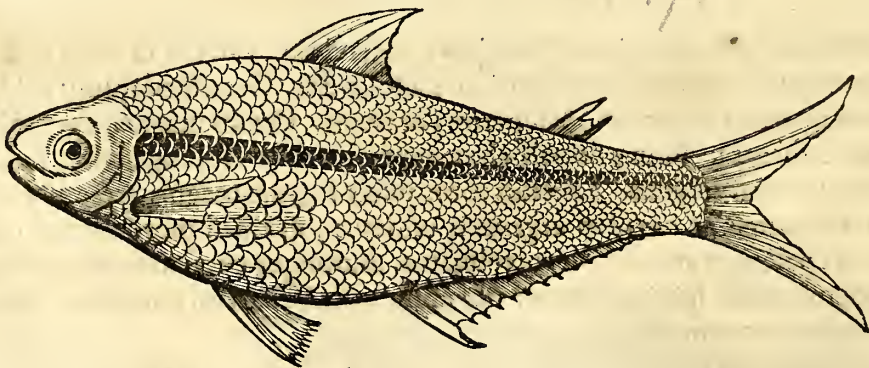
Aramacá, Lusitanis *Lingoáda*, vulgo etiam *Cubricunha*, Lingulæ, sive Soleæ potius quam Passeris est species. Nostrates **Tong** appellant. Est Piscis planus tenuiori & contractiori corpore quam Passer. Æstate ex maris domicilio fluviis petit, ubi carne fit molliori & suaviori, omnique Passere præstantiori. Ore est magno, dentato, elingui. Vestitur squa-

mulis adeo parvis ut vix desquamari possit. In dextro latere albi coloris, in sinistro lapidei cum stigmatis variegati: oculos quoque duos habet in hoc latere, in altero nullum. Ita ut Soleæ altero oculo orbatu eodem modo natent.

NHACVVNDÁ' m. 177

Nhacuundá Mas sceminæ bonitate carnis & figura similis, exceptis cæruleis punctulis. Ore Lucium æmulatur. Dentium loco habet limas & linguam tenuem. Cauda, nigra testa dura tegitur. Squamæ obscure grysei sunt coloris cum argenteo transplendente.

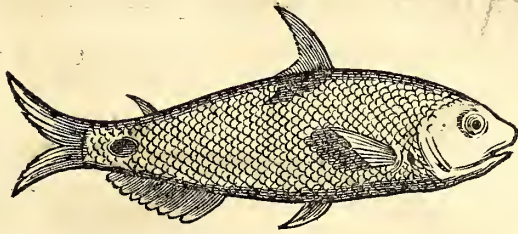
te. In medio corporis maculæ nigræ per longitudinem excurrunt, concomitante linea splendente. Frequens est in recessu fluviiorum, gratique saporis & probi nutrimenti habetur.

PIABVCV' m. 170

Piabucú inter fluviatiles pisces non inferioris notæ existit. Oculis & squamulis argenteis egregie splendentibus. Per medium latus secundum longitudinem linea lata non splendens excurrit, quæ in hac Icone nimis nigra depicta; quod pictori concedendum est. Dorsum olivacei & hyacinthini coloris. Capiuntur facile vivis pisciculis hamis affixis. Adeo appetens est sanguinis humani, ut natantibus vulnus vel qualecunque ulcusculum sugendo & mordendo infligat. Carne est probata & boni palati quocumque modo præparetur.

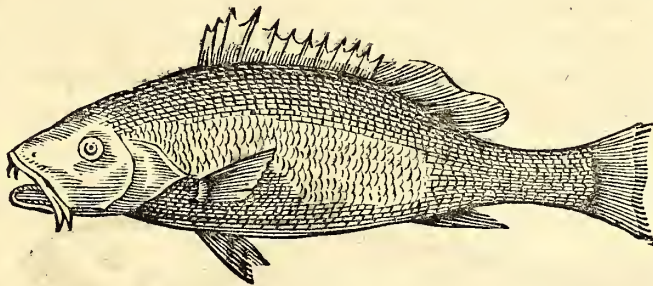
Piaba pisciculus semipedis longitudinis, non figura tantum sed natura Phoxinis veterum est similis, quorum præter Aristotelem Gesnerus & Rondeletius meminerunt. Caput & squamæ eleganter argenteo viridi colore splendent. Circa Pinnas & Caudam maculæ sunt magnæ Indici coloris, quibus Phoxini destituuntur. Nusquam in stagnis dulcibus sed fluviis tantum rapidis capiuntur, amantque contra aquarum raptum niti. Saporis quidem non contemnendi sunt, verum apud Indigenas in majori pretio habentur, qui eos cineribus conditos foliisque arborum involutos craticulæ imponunt, assatosque pro epulis apponunt, quod mihi per deserta cum illis peregrinanti præstiterunt barbari.

PIABA. *m. 170*

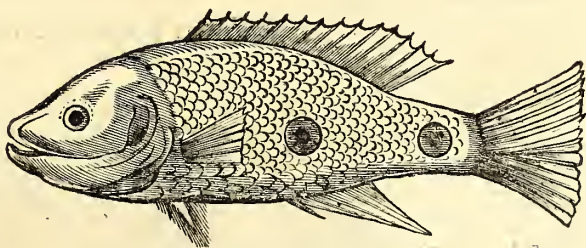
Acaraayá, qui vulgo corrupte *Garanha* dicitur, in lacubus potissimum reperitur. Atque inter eos pisces numeratur qui æque sole & sale ficcatur & conditur, quam recens comeditur. Figura Carpioni similis, sed non magnitudine. Præter communes pinnas rubicantes unam asperam longam expansam habet, cujus mediam partem nunc erigit, nunc in rimam recondit. Squamis argenteis fanguineo colore umbratis decoratur.

ACARAAYA. *m. 168*

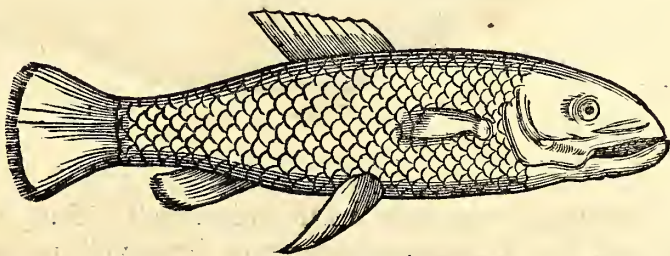
Acará, inter eos qui alte fluviis subeunt. Piscis hic vix palmum longus, crasso capite & corpore. Dentium loco limam tenet ore. Squamis est argenteis ex umbra mixtis. In quolibet latere duas habet maculas nigras majores & rotundas. Cauda pro mole piscis satis longa lataque. Caro ejus haud ingrata nec insalubris, Percarumque loco apponitur.

ACARA. *m. 168*

Maturaque, Capite crasso, dura testa tecto. Ornate squamosus ex nigro splendens. Eodem victu & natali solo gandet quo *Tamoatá*, scilicet cænofo & lacubus stagnantibus. Figura autem similis *Taveira do Rio*, verum mole corporis superior.

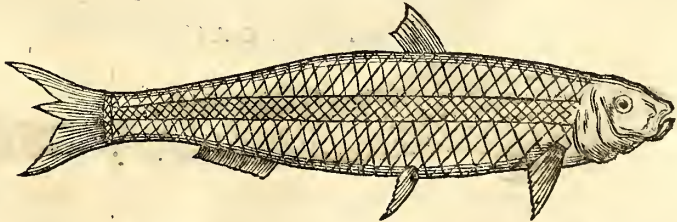
MATURAQVE. *m. 167*

Caro ejus boni est saporis, sed non satis sicca, proinde condimentis eget. Eisdem lacubus innatat egregius piscis *Mucu* dictus.

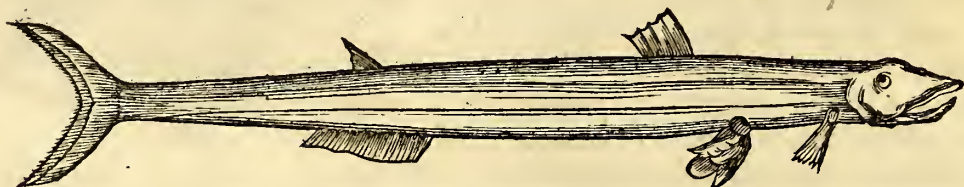
PIQVITINGA.

Piquitínga, pisciculus fluviatilis ob carnis similitudinem & lineam rectam per corporis longitudinem currentem pisci *Piabuçu* comparatur, licet colore & mole corpus multum discrepet. Tegitur squamulis albis, ex quibus hinc inde olivaceus color transluet. Pinnis est albis, & cauda bifurcata. Linea lata, qua-

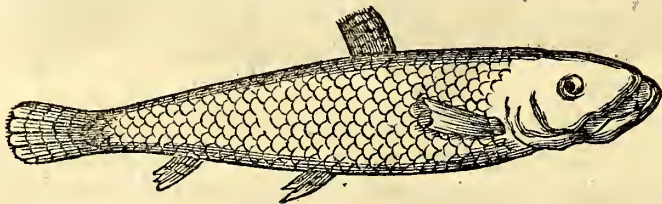
ta, quæ per utriusque lateris medium ad Caudam definit, argenteo colore emicat. Carne est friabili & bona, imprimis si frigatur & elixetur.

TAREIRA I.

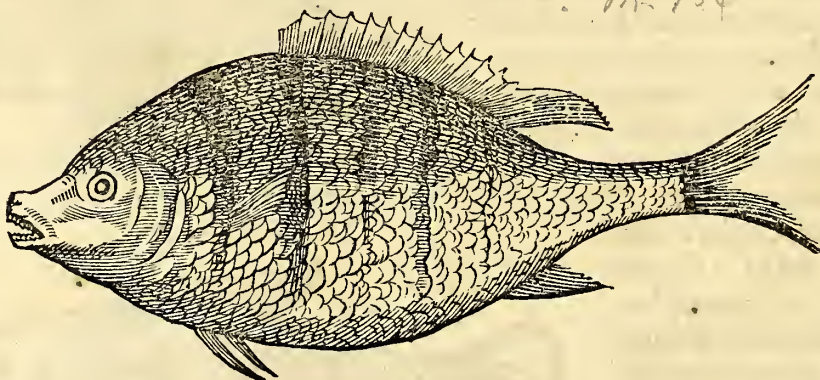
Quia placuit Incolis Brasiliæ nomen *Tareira* indidisse utrisque his piscibus, licet figura & natali solo discrepantibus; malui eos conjunctim quam separatim exhibere, & una quasi fidelia dealbare. Prior Corpore est oblongo tereti; squamulis brunnis adeo exiguis & affabre compositis ut piscis ad tactum glaber videatur; lineis rectis à capite ad caudam alternatim flavis & viridibus conspicuis. Pinnas habet octo admodum tenues, quarum maxima est cauda late diducta & furcata. Capite colubrino. Ore patulo admodum, dentato, quasi ad rapinam facto. Huic *Tareira* Lusitani ad distinctionem compositum nomen indiderunt, *Tareira d'Alto* appellantes, quia in alto mari potissimum capitur.

TAREIRA II.

Posterior *Tareira do Rio*, id est fluviatilis, insigniter squamatus ex argenteo fuscus. Uterque edulis, imprimis affatus, uterque dignitate & sapore sibi similis, nisi quod Caro Marini sit minus spinosa carne fluviatilis. Rictu est patulo, inferiori mandibula longa & admodum dentata, qua hostibus vim infert. Pinnas habet sex, quarum maxima est cauda in extremitate circinata, ex nigro undulata.

IAGVACAGVARE.

Iagvacagvare improprie à Lusitanis *Iaqueta* dictus. Instar *Perca* nostratis obrotundus, sed latior. Squamis quoque ut *Perca* vestitur majusculis è caruleo cinerescens. Si plures pullæ à dorso ad ventrem descenderent, haud male conveniret cum *Mormyro Hyppoliti*, *Salviani* & *Gesneri*. Cæterum piscis edulis, sed à plebe potissimum expetitus.

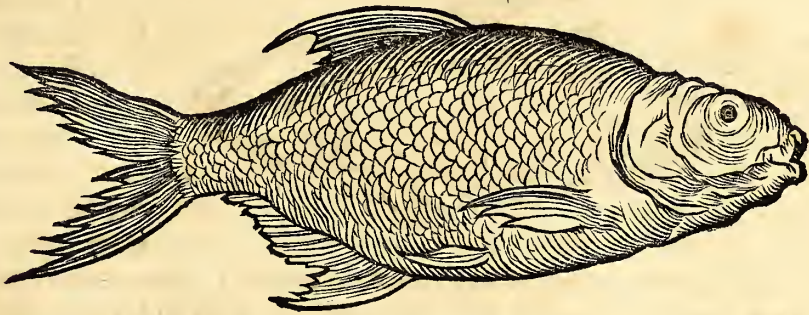
TAIASICA.

Tiasica, *Piscis* parvus sed nobilis. Ægris pariter ac sanis in deliciis habitus, sicut *Porcellus Belgis*, & *Gobius Germanis*. præterquam enim quod figura illi non dissimilis, ita & natura quoque convenit cum littoralibus & saxatilibus *Gobiis*. Præstantissimus equidem

equidem est noster hic *Taiasica* ad voluptatem simul ac distributionem, & succi bonitatem. In arenosis littoribus degit, ita ut pedibus calcando arenam à quovis facile capiatur. Coloris est hyalini pallidi, exiguis maculis fuscis variegatus. Ejusdem magnitudinis pisciculus frequens *Araberi* dictus: Belgis *Sprot*.

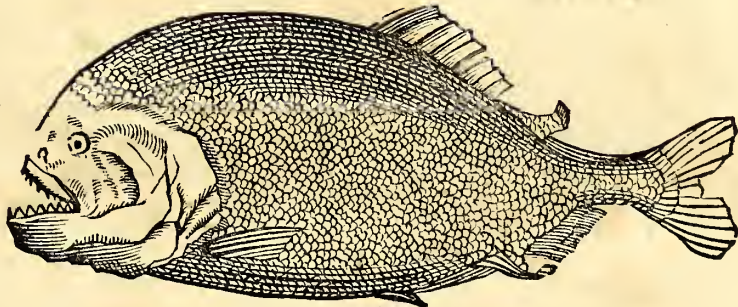
A C A R P E B A.

Acarpeba sicut in Europa, ita in America videntur variae Cyprinorum species. Supra in descriptione piscis septimi *Acarapinima* mentionem fecimus hujus, tanquam illi congeneris ejusdemque indolis & saporis. Cujus Iconem propterea præterire constitueram, sed quia externa figura nimium discrepant, mutavi mentem, eumque appingi operæ pretium putavi; imprimis cum hic *Acarceba*, nostratium *Braesem*/ veterum Cyprino simillimus sit, sive internas qualitates sive externam figuram consideres: adeo enim suavis simul & saluber habetur, ut nulli piscium dignitate cedat, ingentique incolarum sit sustentaculo. Sesquipedalis sæpe est longitudinis. Corpore lato, squamis majoribus tenuibus argenteo colore splendentibus. Ore edentulo parvo, quod extendere & contrahere potest. Dentium loco ossa duo incisa habet. Linguae vicem supplet palatum carnosum, avulsamque linguam adeo refert, ut non mirum sit multis imponere: quod ad imitationem solertissimi Rondeletii edoctus in dissectione viva comperi, carnosam scilicet illam substantiam superius fixam, non solutam more linguae, inveni. Pupilla oculorum est nigricans crystallina. Pinnis natat latis, quæ omnes, imprimis dorsalis, firmis satis spinis sustentantur. albicantes sunt & transplendentes. Caudæ pinna furcata & lata. Capitur inter scopulos in mari & ostiis fluviorum. Ventriculus, lien & hepar cum nigricante annexo felle ordinariæ sunt constitutionis pro mole & more hujus piscis. Fœcundus est, septiesque & sæpius anno parit. Multa portat ova, quæ sæpe per eunt, quia foeminae adeo instabiles sunt, ut mares, qui eas perpetuo prosequuntur, semen ovis aspergere non possint.

An vero hic Noster *Acarpeba* Cyprinorum more sine maris & foeminae commistione quoque nascatur, ut ab Authoribus de Cyprinis testatum est, ego experiri nondum potui: licet id sæpe observare conatus sum in vivariis Illustrissimi principis Mauritii.

Piránha, quorum tres quatuorve species vidisse contigit, omnes fluviis dicati, magnitudine quidem, non autem figura, natura, colore vel dignitate multum inter se discrepantes. Major omnium quem hic exhibeo, voracitate imprimis celebris. Capite est obtuso ut *Dorado*, sed rictu majori, in quo

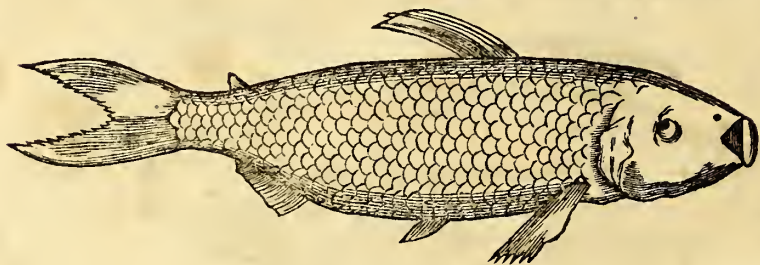

P I R A ' N H A.

videre est ordinem dentium triangulorum acutissimorum, quibus abripit quicquid mordet: adeo denique sanguinis humani sitiens, ut incauti urinatores cum membri alijus jactura id experiantur. Pulcre variegatus est coloribus: squamæ cinerei cum caruleo mixti, fimbriæ ignei cum caruleo, in ventre flavi sunt coloris. Edulis non solum caro ejus albissima, sed quod friabilis & sicca, optimi saporis & nutrimenti sit, per totam

tam regionem in pretio habetur. Si mortuus paulo diutius asservetur, tenerior redditur, sicut evenit omnibus fere quæ dura carne sunt. Quasi calor naturalis qui partes continet evanesceret, & calor externus carnem colliquans humidior em efficeret.

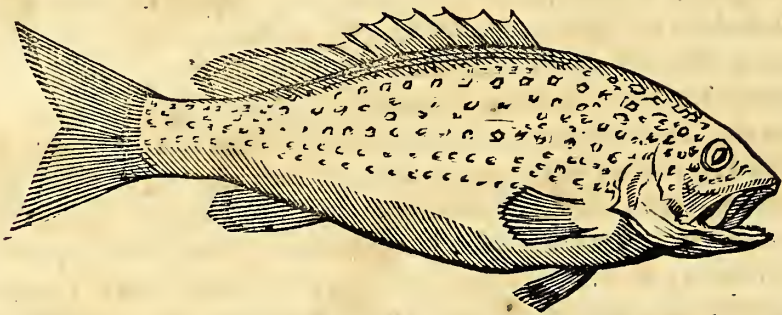
CVRIMATA. *M. 156.*

Cúrimatá. Inter Bra-
silienses pisces nullus
qui Carpioni sapore,
colore argenteo, squa-
mis, figura (paucis ex-
ceptis) adeo est simi-
lis. Quare, quum car-
ne fit non glutinosa sed
ficca & friabili, merito
inter delicias habetur,

cum, vel sine condimentis, ex solo aceto, elixus. imo ipsi Carpioni à multis præfertur, ejusdemque est indolis & natalis soli; in vivariis enim & dulcibus lacubus tantum capitur.

PIRAUMBÚ. *M. 167.*

Piraumbú ob bron-
chos quos edit ita
appellatus, Lusitani-
s *Chayquaróna*,
inter fluviatiles ce-
lebris piscis, magni-
tudine & figura non
solum, sed ore, &
squamis ex auroar-
genteis Carpioni
non adeo dissimilis.

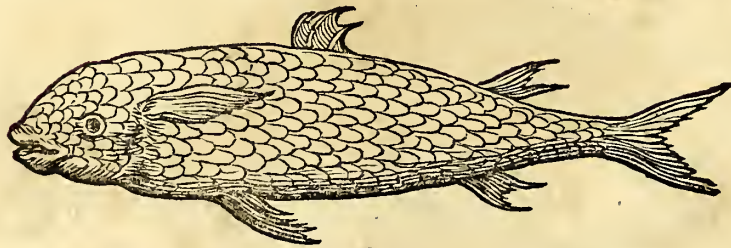
Imo teneritate carnis illi non cedens, ita ut tuto ab ægris & sanis hic expetatur, si rite præparetur. In ore superius & inferius duos habet lapides latos & validos, denticulis vix sensibilibus præditos. his buccinas aliaque duriora quibus vivit, comminere solet. Huic affinis habetur fluvialis ille piscis *Cururúsa* dictus, sed major, argenteisque squamis splendens. Pinnas habet octo: quarum maxima Caudam constituit fureatam. Gluten optimum ex hoc pisce conficitur, quod omnibus in familiari est usu.

GVARVGVARV. *M. 168.*

Guaruguarú pisciculus nobilis, sed exi-
guus, in stagnis & lacubus frequens, sapo-
re ut & squamarum aurearum elegancia pi-
scem *Piabá* æmulatur. In quotidiano apud ple-
bem est usu.

CUREMA. *M. 171.*

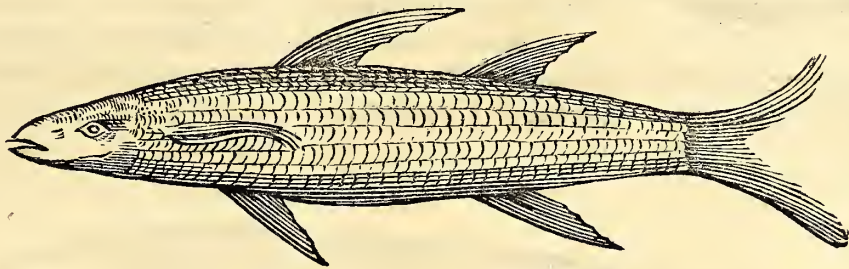
Curemá & *Paratí* Mu-
giles Brasilienses, Lusitani-
s *Tainba*, nostrati-
bus *Harders* dicti. Qui
ut toto fere orbe notif-
simi, ita in hoc Ameri-
cæ tractu familiares, at-
que recentes non solum
in quotidiano usu, sed
& saliti in penu refer-
vantur. Ex hoc Mugil-

lum genere, illa species quæ *Curemá* dicitur maxime est celebris. Quæ rursus magnitudi-
ne distinguitur; majores enim duorum, minores unius pedis sunt longitudinis, & à ma-
ris accolis nomine *Paratí* exprimuntur. Caterum crasso & pingui corpore sibi similes,
oblongi ad instar *Truttæ* fluviatilis. Capite sunt compresso, lato, crasso, duris squa-
mis tecto & in conum obtusum desinente. Supra os, quod est magnum & edentulum,
duo foramina sunt, oculi nigri, magni, antierius positi. Branchiæ exiguæ. Pinnæ octo,
quarum

*Mugil. 30 I, 1705
M. 150.*

quarum una parva in summo dorso, tribus spinis durioribus suffulta est. Cauda bifurcata, squamæ magnæ clypeatæ plane, coloris obscure cinerei, cui hyalinus & argenteus inferius transplendet. Nulli nostratum piscium figura & indole adeo similis quam Mugili marino, qui Cephalii nomen apud Ichthyographos accepit. Mugiles enim æque ac hi *Parati* atque *Curemá*, aliqui marini, aliqui lacubus cœnosis & stagnis gaudent, unde existente malacia magno numero lascivientes exsiliunt. Quin & saltu retia aliquando transiliisse vidimus: hac enim ratione evadunt ut vitæ suæ consulant, quod de iis Oppianus eleganter testatus est. Præpinguis est cocta vel assata eorum caro, atque sine oleo vel butyro comeditur, quod multum flavæ pinguedinis de se fundat. Salitus cum muria, siccatus in sole reservatur. Optima ejus pars venter est, sed diutius in sale reservata fit rancida. Ova quoque eorum salita & siccata servantur in gratiam bibacium, quia sitim excitant, sicut ex Mugilibus Europæis fit quod vulgus *Botarga* appellat. Viscera sunt disposita ut in aliis ejus generis piscibus, nisi quod hepar, vesica fellis, ventriculus & intestina pro mole corporis sint exigua. Quod frequens est in iis qui non ex rapina vivunt, nam etiam si gulosi & salaces, carnivori tamen non sunt. Corde sunt angulato. Sub pinna est locus aëre plenus. Omnes Marini Lacustribus præstantiores, quod minus limum sapiant.

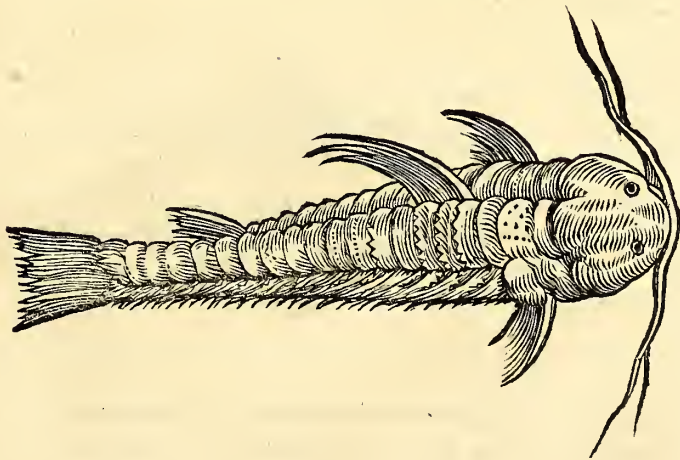
P A R A T I.

Alia quoque species datur *Parati* dicta, quæ in his oris frequens Truttæ magnitudine & figura, sed Mugilis indolis æmula, si natale solum & Carnis saporem consideres, ab utraque tamen capitis figura abluens, imprimis autem quod hic branchiis destituatur. Cæterum oculis est ellipticis, squamis argenteis lineari ordine dispositis, lineis gryseis à capite ad caudam mugilum more intertextis. Pinnae habet septem albicantes longas, caudam in duo ampla cornua divisam. Magna copia in lacubus salis simul capiuntur. Recentiores æque ac saliti in pretio habiti. Carne sunt sicca & probata. Pluviis mensibus adeo pinguedine abundant, ut nullo fere obsonio indigeant.

Tamoatá, parvus sed mirus aspectu est piscis. præterquam enim quod caput ejus satis amplum superius tegatur testa dura instar clypei, universum quoque corpus loriatum & squamosis armatum annulis, ac proinde *Soldido* nomen à Lusitanis inditum. Ore est edentulo, sed barbato, geminis filis oblongis. Coloris est totus piscis fulvi & subnigri. Adeo fugit aquam salis, ut tempore æstivo & sicco per terram abeat dul-

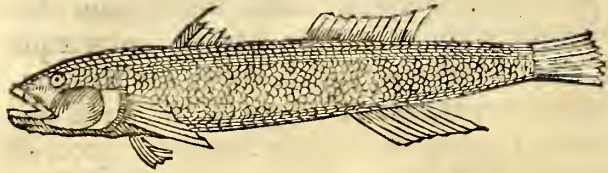
T A M O A T A.

cem aquam quæritans. Caro ejus laudabilis est saporis & nutrimenti, interque secundæ mensæ delicias apponitur, imprimis si sale & pipere arrosa, in veru vel craticula assetur. Eisdem stagnis innatant *Nhandia*, *Gueba*, *Noia* dicti, qui bonitate carnis præcedentem æmulantur.

Inter

AMORE'-GVAÇV'

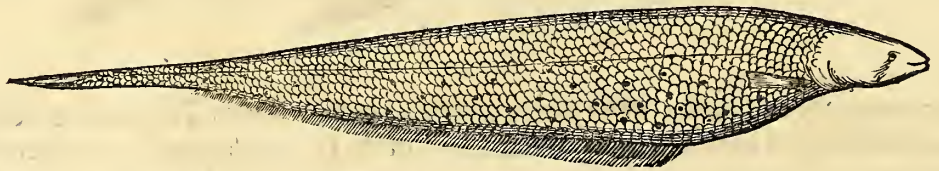
Inter lacustres pisces primatum quoque obtinent illi qui generale nomen vernaculum *Amoré* audiunt, vulgo *Amoréa* corrupte dicti; quorum diversæ species, addito agnomine distinguuntur, ut *Amoré-guaçu*, *Amoré-Pixuma* & *Amoré-Tinga*, omnes natali solo, colore ferreo, & qualitate alimentosa sibi similes, sed figura & magnitudine discrepantes, uti in *Amoré-guaçu* apparet, qui primo se offert, adeoque expetitus ut Indigenæ illum sub ripæ vel fundi arena utcumque sepultum exinde cum molestia eruere non graventur. Qui enim *Amoré-Tinga* dicitur, corpore est exiguo; habetque squamas in totum albicantis coloris, intermixtis maculis fuscis ut *Taiafca*. Carne est tenerima & friabili, ac ab omnibus in pretio habita, non sanis tantum, sed & ægris, quibus admodum conducit.

AMORE'-PIXUMA

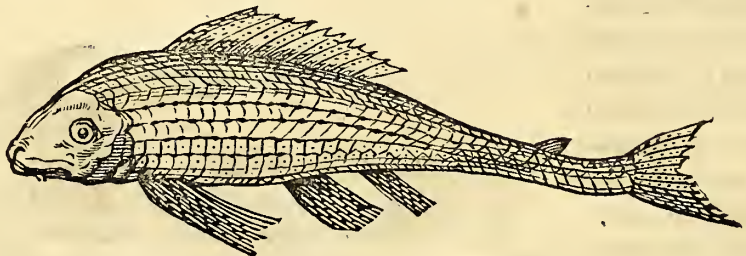
Ille qui *Amoré-Pixuma* nomen accepit, capite est lato, ore amplo & edentulo, corpore oblongo, ventre extuberante albo, cæterum coloris ferrei ut piscis *Tamoatá*, quem nonnihil æmulatur figura & qualitate alimentosa; Cum enim dulcium aquarum stagnantium incola sit æque ac *Tamoatá*, carne est, ut illa, probata, & sicca, atque inter epulas apposita, eodemque modo præparata.

CARAPÓ.

Diversæ speciei *Carapó* in lacubus & fluviis reperiuntur, partim sibi similes, partim dissimiles. Prima (cujus hic tantum iconem exhibeo) cultri figuram nonnihil æmulatur, imprimis si obtusum & rectum dorsum, atque ventrem acutum & prominentiorem, instar *Barbotæ Rondeletii* consideres. Capite & cauda est admodum tenuibus & acuminatis. Squamis ex fusco & nigro rubescentibus. Grati licet saporis sit ejus caro & ab omnibus in pretio habita, tamen fluviatilibus & marinis *Carapó* nutrimenti dignitate cedit.

GVACARÍ.

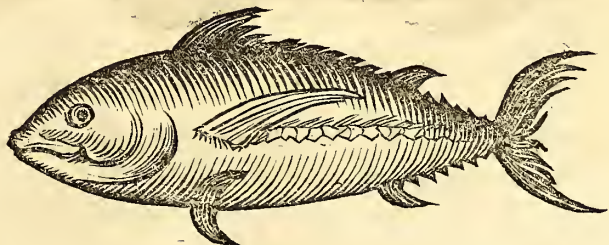

Duæ species *Guacarí* in mari & ostiis fluviorum capiuntur, figura pyramidali & magnitudine circa pedali sibi similes, sed alimenti dignitate & colore discrepantes. Omnes aspersi maculis obrotundis fuscis, seminis sinapi magnitudine; sed illi quorum squamæ dilute croceo colore splendent, paucioris sunt carnis; qui vero umbræ sunt coloris, carnis præstantia cæteris præferuntur. Omnium caput testa vestitur dura & hispida, oculis & ore parvis. loco dentium in utroque latere processus apparent quasi ex setis equinis facti. ab extremitate membranæ labii inferioris cirri instar barbæ dependent.

pendent. Pinnæ imprimis superiores spinis ossis sustentantur, quibus alios pisces & piscatores lædunt. Cauda constant bicorni itidem spinis firmis suffulta. Ita ut totum corpus horum piscium loricatum dici possit, adeo ipsæ squamæ sunt asperæ, cum quadrangulari extuberantia in medio sui.

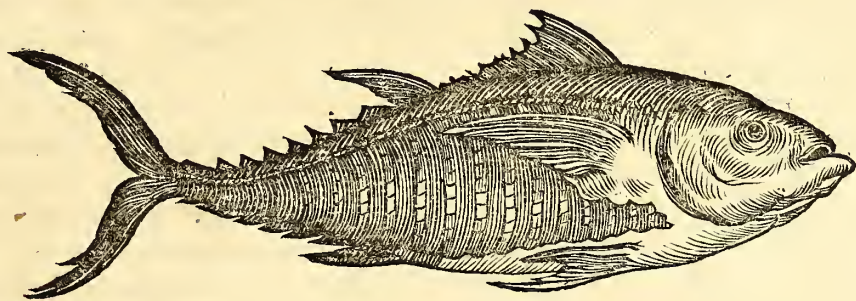
Detracta hac lorica hispida, sublatisque intestinis, (quæ longissima, & instar filii æqualis crassitiei sunt) pisces coquantur & assantur ex more incolarum. Frequentius in usu sunt divi Francisci rapidissimi fluminis accolis, sicut quoque præcedens piscis *Carapó*.

ALBA CORETTA.

Inter Cetaceos gregales pisces altum mare incolentes non magnitudine solum, sed & carnis bonitate celebres sunt illi quorum aliqui à pube nautica & piscatoribus *Coorza*, aliqui *Coretti* dicti, qui omnes ejusdem quidem generis sunt, sed diversæ speciei ob magnitudinis & molis differentiam: hi enim Afelli nostratium circa sunt magnitudinis, optimi insuper palati & boni nutrimenti. Cæruleis squamis in dorso, argenteis vero in ventre, ac proinde *Albi Coretti* vulgo nomen audiunt. Cujus Iconem appositam vides.

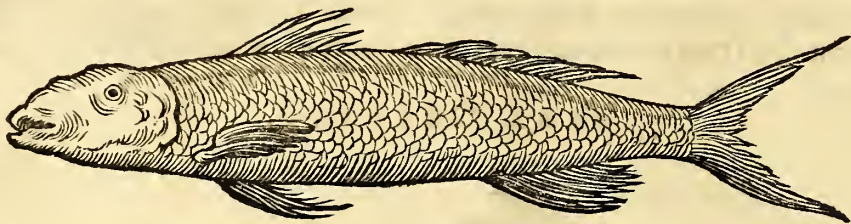
COORZA.

At vero altera species præcedenti simillima est si figuram & naturam examines, verum magnitudine multum ab ea differens; quippe sexdecim vel octodecim palmarum est longitudinis. Pelamydium Amiarumque familiæ ascribenda, si Ichthyographos consulas, adeoque cum iis participat, ut quantum ab aliquo eorum una corporis parte recedat, tantum alteri sua similitudine appropinquet, quasi perpetuus appareret naturæ lus inter novi & veteris Orbis animalia. Corporis enim capitique ac caudæ figura ad parvos Thunnos; si strias nigricantes autem cæteraque externa consideres, ad Amias Pelamydesque potius referri debent. Squamis teguntur ex nigricante cæruleis magnis (quæ in coctione dehiscunt) sed ita ad amussim compactis ut læves esse videantur. Sunt rostro acuto, ventre crasso, cauda tenui in figuram Lunæ in cornua curvatæ desinente; dorso cæruleo splendente, ventre argenteo. Pinnas habent duas branchiales, & duas dorsales, totidemque in ventre, atque unam versus podicem. Ventriculus, sicut in plerisque voracibus & rapacibus solet, magnus cum infinitis appendicibus. Intestina tenuiora. Lien nigricans. Hepar ex albo rubescens. Vesica fellis hepatis non solum sed toto intestino annexa. Piscatores testantur, hos quoque Thunnorum more certis temporibus æstro infestari adeo doloroso ut è mari exiliant aliquando in naves. Caro eorum est multa, non spinosa, suavis, ad flavedinem ver-

gens, ficcioris & durioris sed multi nutrimenti, ac proinde à pube nautica admodum expetita. Si condiatur & obsoniis aromaticis instar carpionis apponatur antequam adoleverit, à delicatioribus minime contemnitur.

C A M V R I.

Diversæ species *Camuri*, Lusitanis *Robálo*, nostratibus *Snoeck*. Quorum illi qui dulcium & stagnantium tantum aquarum incolæ sunt, Lucii Latinis, Brasiliensis *Picudo*, vel qui inter eos maximi *Camúripi* dicti, adeoque Europæis similes externa figura, sapore & qualitatibus alimentosis, ut nihil differentiae inter eos notare potuerim. quam obrem eorum descriptionem & iconem exhibere supervacaneum duxi, lectorem ad Ichthyographos remittens.

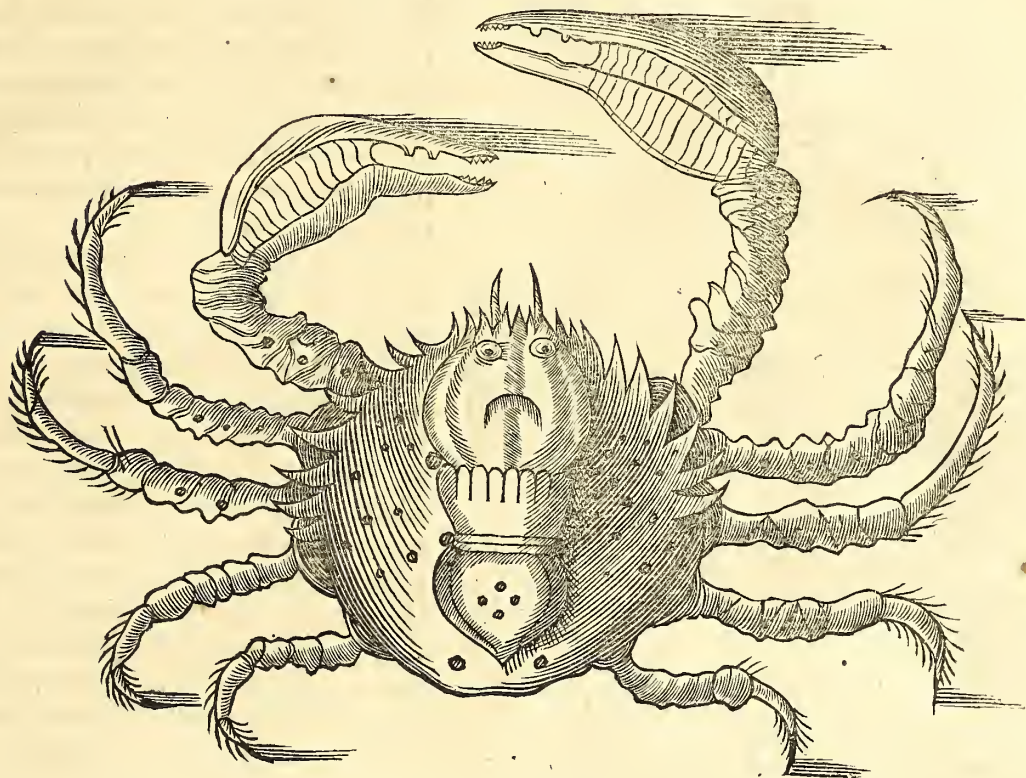
Illi vero qui in mari nascuntur & ostia fluviorum subeunt, Lupi Latinis, sed Indigenis *Camuriapéba*, & qui majores, *Camuri-guaçu* dicti. quorum aliqui inter se adeo magnitudine & colore discrepant, ut diversæ speciei videantur. Frequentioris & præstantioris iconem exhibeo qui à figura nostratium Luporum non multum abludit, ut neque sapore, nisi quod tota familia Luciorum & Luporum Brasiliensium Europæos dignitate facile superat, agrisque pariter ac sanis conveniat. Est hic Lupus, magnus, spissus, squamis vestitus ut Carpio argenteis, sed ventre albicante: dorso, lateribus & pinnis aurei coloris. In quolibet latere superius à fine branchiarum usque ad caudam producitur linea nigra crassa. Capite est oblongo, branchiis quaternis, oculis magnis, patulo oris hiato ad rapinam composito: loco dentium, ossibus asperioribus palato concessis. Pinnas habet octo. quarum prior in dorso firmis spinis, tenui membrana connexis, sustentatur, & in rima reconditur. Cauda est longa & lata atque fuscata. Viscera pro mole piscis magna & capacia; imo ab ipso ventriculo, & intestinis longis, rapacitatis signa desumi possunt, cum contrarium appareat in dissectione eorum qui limo & alga tantum vivunt. Bis anno parit foecundissime, imprimis ubi fluvii in mare influunt. Piscium carne nutritur, eaque pinguescit, ex cujus victus locorumque ratione in quibus degit succi & nutrimenti probitas facile colligitur. Hic cum inter Neptuni pecora vere Lupum se præbeat, subinde nimiae voracitatis poenas dat, quod squillæ devoratae aculeo quem fronte gerunt, viscera ejus faucient, & pari vindicta necantem hostem interimant. Luporum optimi albissimaque carne sunt pelagii, mox fluviatiles, deinde in stagnis viventes, ad illud Galeni dictum, alimentum quod ex pelagiis Lupis provenit, sanguinem consistentia tenuiorem gignere. Lapidés qui in Luporum, sicut & Tuberonum aliorumque multorum piscium Capitibus inveniuntur, atque adversus nephriticos conferre perhibentur, id cum doctissimo Rondeletio sentirem à gravitate potius sua (quam omni simili lapideæ substantiæ inesse comperi) calculum deprimente, quam ab occulta quadam antinephritica qualitate prodire.

Lupi diverso condimentorum apparatu magnatum mensis imponuntur, nunc elixi, nunc assati, imprimis illi qui duorum pedum longitudinem vix æquant.

Ova eorum condita quoque in pretio habentur: tunc enim non solum pro penu sed & deliciis reservantur, atque pro salsamento, loco *Botarge* usurpantur.

CRUSTACEI PISCES.

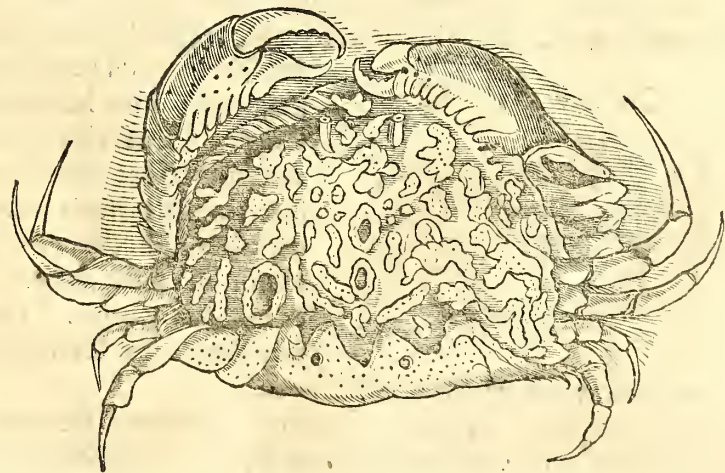
GVA'IA-GVAÇV'.

Tota provincia infinitis Crustaceis piscibus, imprimis Cancris aquaticis & terrestribus scateret: quorum aliqui medicamentosi, ut suo loco probavi; aliqui alimentosi; aliorum qualitates latent. Ego ex multis paucos perstringam, qui in usu quotidiano omnibus maris accolis sunt. Compertum est, hic quoque totum genus crustaceum deponere tempore plenilunii antiquas crustas more serpentum, infimaque ventris parte erumpere, ut nova elegantiori vestiatur.

Plures sunt species *Guáia*, quibus cognomina varia addita. Illorum qui simpliciter nomen *Guáia* audiunt, alii albicantes non edules, quos prætereo: alii edules, quorum primam iconem hic exhibeo, utpote qui aspectu, magnitudine & dignitate cæteris facile superior, ac proinde *Guáia-guaçu* dictus, eoque magis acceptus, quod non adeo frequenter capiatur. Tegitur testa elliptica, in ambitu multis exiguis corniculis, superius autem convallibus prædita. Octo est pedibus cum quatuor juncturis cruris pilosis, unguiculis nigris, brachiis inæqualis longitudinis, forcipibus validis rostratis & dentatis. Color totius cancri sive vivi sive cocti est sature rubens. Multa & grata est carne, quæ optimæ nostratium minime cedit, atque ingenti peregrinantium solatio existit: ægrotantibus quoque ex pectoris morbis multum profunt.

GVA'IA-APARÁ.

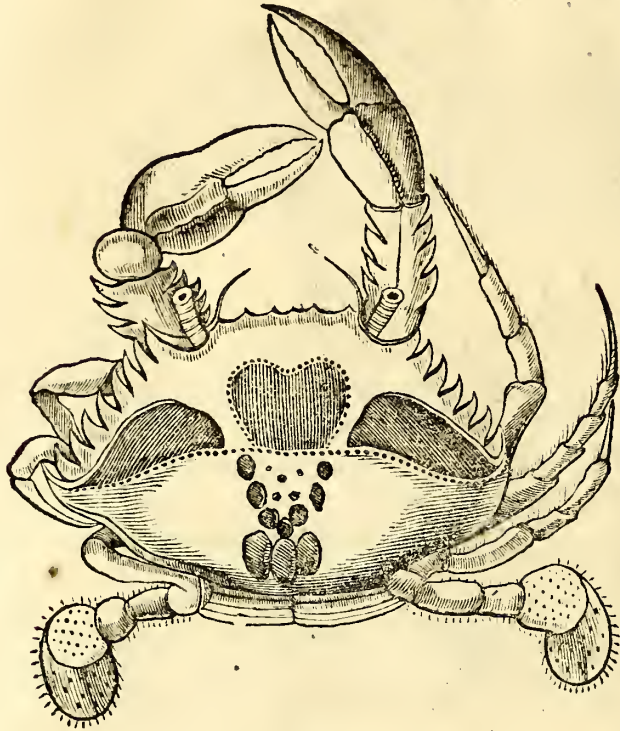
Sequitur *Guáia-Apará*, inter majores & elegantiores variegatos habitus; tanta vi natans ut per os aquam exsufflet, quasi ex fonte exiliret. Testa lunata in utroque latere posterius exsecta, & in acumina desinens. Colore est obscure brunno, & maculis ex albo flavescens, striisque brunnis eleganter variegata & ornata. Pedibus est octo, cum

G 2

quatuor

quatuor solidis internodiis; brachiis & tenaculis Galli rostrum cum sua crista repræsentantibus, ita ut Gesnerus merito tales Gallos marinos appellasse mihi visus sit.

Ç I R Í.

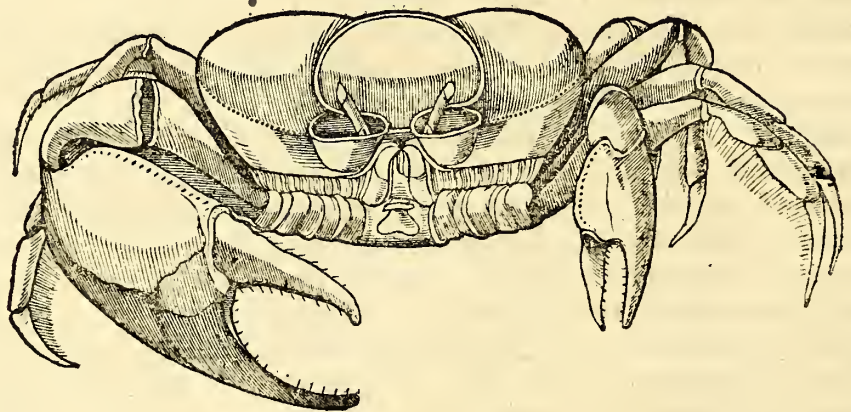

Inter Cancros marinos aliqui çiri generice nomen obtinent, & addito cognomine distinguuntur, ut çiri-O'bi & çiri-Apoá, & alii. Omnes hæc species fundos aquæ salæ obambulant, rarius ad littora prodeunt, nisi amore Ambræ griseæ, quod è mari alluit, ideoque magno tantum refluxu capiuntur.

çiri-Apoá, cujus iconem tantum exhibeo, est Cancris mediocris magnitudinis. In testæ meditullio nigricans cordis figura, aliaque ornate depicta sunt. in ambitu ipsa testa brachiaque dentata fuscis coloris, forcipibus ex cæruleo albescens. Crura sex ex albo & viridi mixta: loco septimi & octavi cruris posterior duo remiges partim cærulei, plani, hirsuti, quibus natando cursum potissimum dirigit. Oculis est parvis prominentibus & longe à se invicem distantibus. Corpus inte-

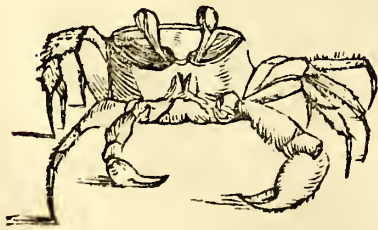
rius cærulescit. Caro est optimi saporis, nec facile nocet ventriculo, etiamsi multa quantitate ex aceto comedatur.

V Ç A - V' N A I.

Varii palustres variæ magnitudinis Cancris dantur, interque eos maxime usuales Vça nomen audiunt. Ego illos tantum exhibeo qui Vça-una, & cujus fæmella Cunurú dicitur.

C V N V R V' II.

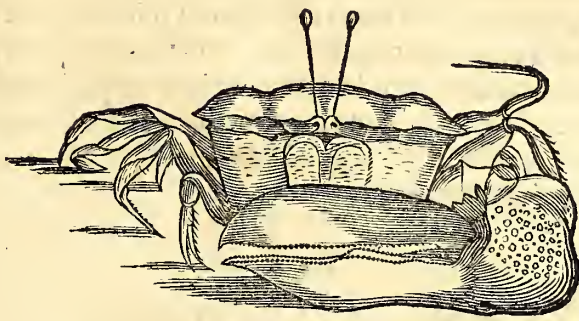
Vterque est bona carne, sed mas fœmina multo major & minus hirsutus, sicut ex Iconibus apparet. Corpus illi est ellipticum, superius convexum: ab utroque latere cruribus quaternis, totidemque est internodiis hirsutis castanei coloris: oculis flavescens cylindræis, quos erigit & recondit. Brachium dextrum cum suo forcipe, grandius sinistro, & interius acutius. Testa est coloris olivacei, inferius flavescens. Carne sunt satis probabili, nec potui

animadvertere marinis dignitate cedere.

Inter minores Marinos Cancros Maracoani censetur, qui corpore est quadrato, fulvi coloris, cruribus octo, rarisque pilis fuscis vestitis. Brachiis est duobus, sed adeo

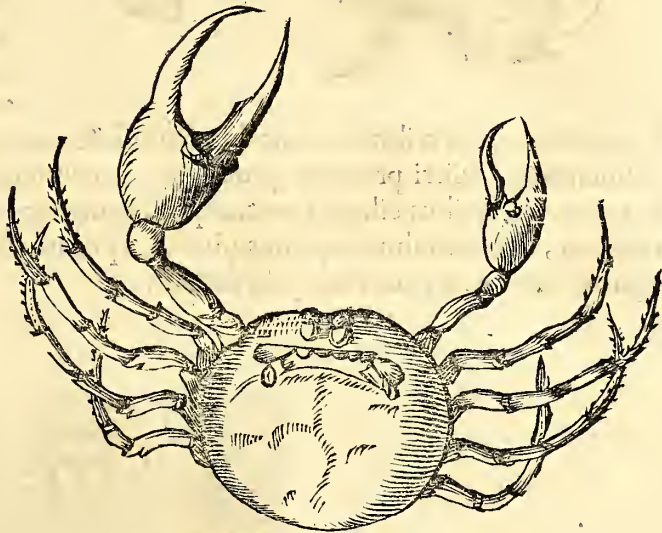
adeo magnitudine discrepantibus, ut finistrum minus sit uno è pedibus : cum è contra dextrum adeo sit magnum, ut totum corpus post illud abscondere possit. Forcipe itidem est admodum lato, extuberantiis prædito. Oculis sibi invicem oppositis longis & eminentibus, instar aciculæ tenuibus, quos momento erigit, & in rima rursus recondit. Edulis est, atque boni nutrimenti, sed præcedentibus dignitate inferioris.

MARACOANI.

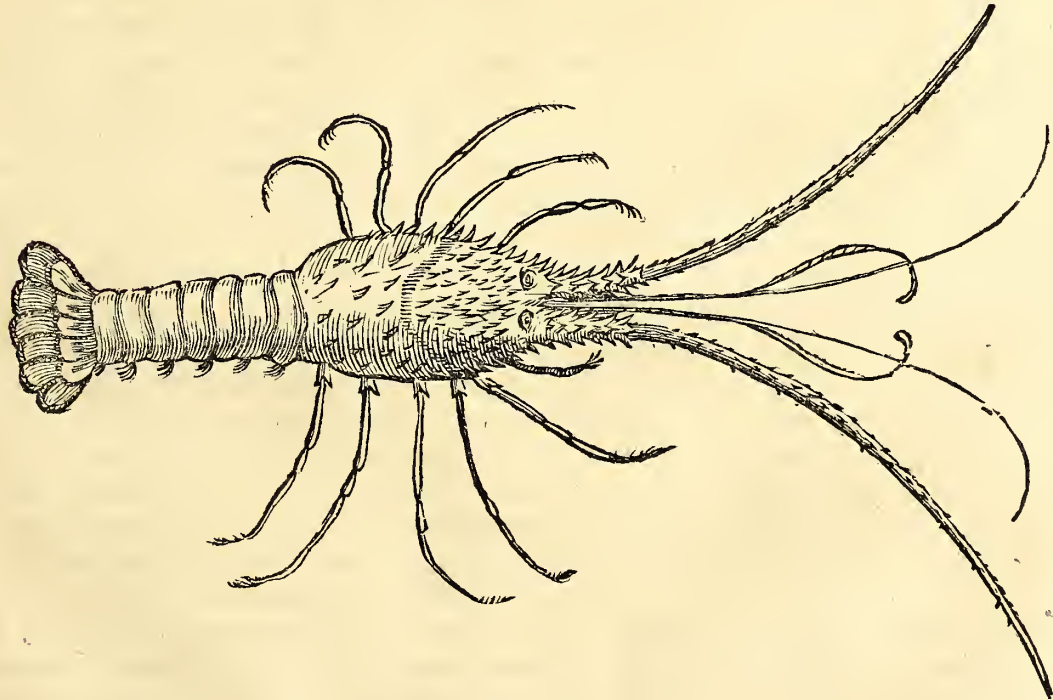
Tandem ex terrestribus unum promam, eumque facile præstantiorem, *Guanhumí* ab Indigenis vocatum. Is corpore est rotundo. Cruribus octonis pilosis sibi æqualibus, quatuor internodiis distinctis. Brachiis est duobus, sed dextro multo major sinistro. Oculos altissime erigit, atque momento in longa cavitate abscondit. Turmatim antra sub vesperam deserunt pabuli gratia, & silvas paludosas cum magno strepitu oberrant, insequentisque non raro evadunt, quod celerrime currant, & quidem transversim :

GVANHVMI.

tuncque oculos ad latus convertunt, brachio longiori utcunque elevato. His vesperi barbari non solum, sed & milites insidiari amant. quodque adeo bona sint carne, integris cohortibus sufficienti sunt sustentaculo.

POTIQUIQUIYA.

Locusta *Potiquiquya* crebro ad nos è mari & ostiis fluviorum defertur. Testa ejus frequentibus eminentiis instar corniculorum acutorum antè scætet. In quolibet

latere quinque habet crura, totidem internodiis distincta. Quodlibet crus unguem habet incurvum, acutum & pilosum. Oculi prominentes cylindracei: ante eos, supra os, quatuor cirri exortum sumunt spinosi, inter quos duo minores teretes non spinosi, ac ultra medietatem bisecti. Posterior pars corporis septem juncturis sibi invicem appositis constat, cauda desinente in quinque pinnas. Testa tota cocta sanguinei fit coloris, ejusque caro æque in pretio habita apud magnates ut nostratium; à quibus cum neque sapore neque alimentosa qualitate discrepare animadverterem, ulteriori descriptioni non inhæreo.

P O T I.

Varias Gammarorum species supeditat Brasilia, quorum aliqui in testis habitant, sed minus expetiti; aliqui sine conchis degunt, & generali nomine *Poti* exprimuntur. Ille autem qui *Guaricuru* nomen audit, elegantia & dignitate cæteris facile superior, cujus iconem tantum exhibeo. Vulgo *Camararon* dicitur, qui fusci est coloris,

sex cruribus cum tribus internodiis spinosis & aculeatis, unguiculis in extremitatem desinentibus. Cirri prope os prodeunt, quorum duo longissimi, quatuor breviores & tenuiores, quibus cibum tenet, atque frequenter ex fluviis & maris littore, omni fere tempore, sed mensibus imprimis pluviis, à piscatoribus ad incolas deferuntur. Cocti optima sunt carne, nec Europæis cedunt.

SECTIO SECVNDA.

Quæ agit de Avibus.

Actenus de Piscibus, nunc de Avibus agendum. Quod antequam aggrediar, operæ pretium erit, de earum indole & conformatione pauca in genere præfari; Missis Gallinis & Columbibus aliisque Palmipedibus huc ex Europa illatis, quæ haud magnam subeunt in melius vel in pejus mutationem: nisi quod in calidioribus hisce regionibus prolificæ magis sint, atque incubatus minori temporis spatio soleat absolvi quam apud nostrates.

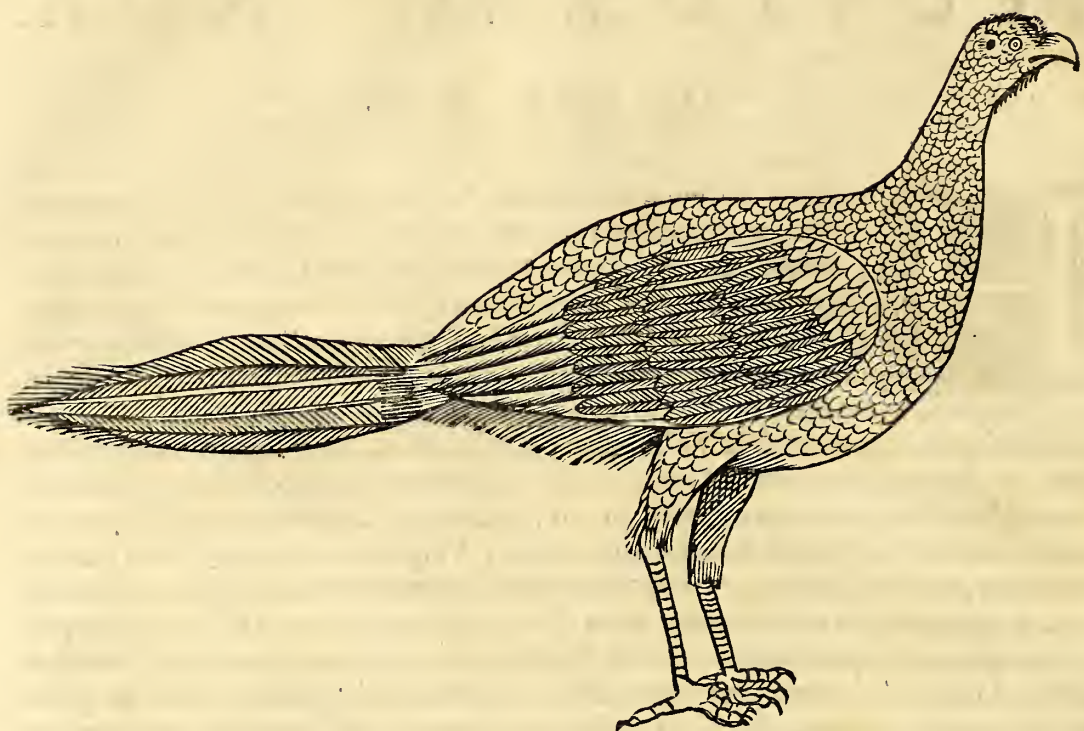
De indigenis itaque Brasiliæ Volatilibus potissimum dicturus, quantum inter se varient, & quantum cum veteris Orbis Avibus aut discrepent aut convenient. Si diversitatem plumarum, & colorum elegantiam, spectes, nullis totius mundi Avibus cedunt: verum cantu longe ab Europæis superantur. Vt quædam cicuræ ædes quidem garrulitate, ita silvestres clangoribus inconcinnis nemora resonare faciunt, sed vix alterutras grato aliquo modulamine aures demulcere compertum est. Mensibus pluviiis maxima earum pars pinguescit, ob fructuum & vermium ubertatem. Mensibus æstivis ad ripas fluviorum convolant, cibi, aëris & aquæ captandæ causâ, ac plurimæ tunc ripariæ evadunt, ibique dum secure apricantur casses aliasque aucupum technas haud facile evadunt. Pauciores quæ rostro vel unguibus sunt armatæ, hostes suos minus extimescunt, atque in cavitatibus arborum, vel humi, se fidunt; verum plurimæ in summitatibus altorum arborum, ramorumque extremitatibus ad serpentum insidias eludendas mirum in modum nidificant. Pro penuria aut abundantia alimenti, ut abitus sic reditus tempora observant ad loca vicina. tantum vero abest ut mare transvolent, aliasque distitas terras visitent, ut ne quidem hujus Continentis mediterranea versus Peruviam unquam penetrasse compertum sit; quod adeo immensa sint interposita spatia, ut ipsos avium volatus fatigare dicantur, omneque cum Peruviæ tam animantibus quam hominibus commercium secludant. Palmipedes amphibiarum agrestes & domesticæ, lacuum & fluviorum alumnae, ob perpetuas virentes herbas palustres, montanis dignitate non cedunt.

Omni anni tempore ob insignem aëris temperiem calidam & humidam pariunt. In minoribus vero (quarum pleræque quotannis tantummodo semel ova ponunt) vix ovarium reperire est: in majoribus ovaria, pariendique tempora, ex consuetis naturæ legibus se habent. Avibus fere omnibus, ut in disseccando videre contigit, duplex quasi ventriculus à natura concessus est. Quorum alter ingluvies in infima colli parte hæret, ut facilius cibum maceratum pullis regurgitet. Alter, ventriculus proprie dictus, intra abdominis capacitatem, infra cor, pulmonem & jecur situs, ex duobus vel tribus præter morem adeo validis & ligamentosis musculis compactus, ut mirum non sit, multa duriora & aspera facile atteri, imo ipsos calculos in eo lævigari. Intestina à ventriculo superius orta secundum longitudinem sursum & deorsum utcunque replicata sunt. Felle, licet minori, omnes majores aves præditæ, quamvis situs & color subinde varient; In minoribus vero, quantum visu consequi licuit, si non ipsum fel, saltem porus cholidochus apparuit. Vreteres & renes, quod cum pace veterum philosophorum libere pronuntiaverim, plerisque concessi. Vesica autem carent, ni fallor, omnes, quod dum pitissando bibant, parvaque in iis redundet urinæ copia, lotium in communem alvum cum sicco excremento deponant. adeo scilicet placuit naturæ, ut ne quid necessarii deesset vel redundaret superflui. volatilibus enim in aëre pendulis oneri sine dubio fuisset vesica urina distenta.

Primo se offerunt diversæ Phasianorum species, præ cæteris avibus vescis, primum facile obtinentes. Licet enim circa ciborum electus & victus rationes tres convivarum raro consentire videantur: attamen cujuscunque terræ incolæ vel mediocriter tantum palatum docti, in teneritate & nobilitate eorum carnis, facile convenire crediderim.

Gen. 17
Mutu

M V T V'

Si in celebri hac ave *Mutu* carnis teneritatem & excellentiam consideres, ex phasianorum est genere: quibus etiam figura & colore haud multum dissimilis; quamvis non pauca in eo concurrant circa indolem & conformationem corporis, unde Pavoni comparari possit. Tota avis splendet praenigredine, cui hinc inde aliquid viridis transplendet, cum albis pennis in cauda. In summo capite ex nigris pennis quasi mitellam gerit. Rostro est egregie incarnato. Oculis magnis nigris. Cruribus gallinaceis. Cauda longa instar Gallo-Pavi, quam erigit & extendit. Lubenter quoque Pavonum more in tectis vel arboribus confidet, alteque clamat *Racua Racua*. Carnis probitate quoquo modo praeparata, imprimis assata, nulli avium Americanarum nec Europaeorum cedit, ac proinde apud optimates ob dignitatem atque elegantiam cicuratur & alitur.

Genesys
Mutu

M V T V'-P O R A N G A.

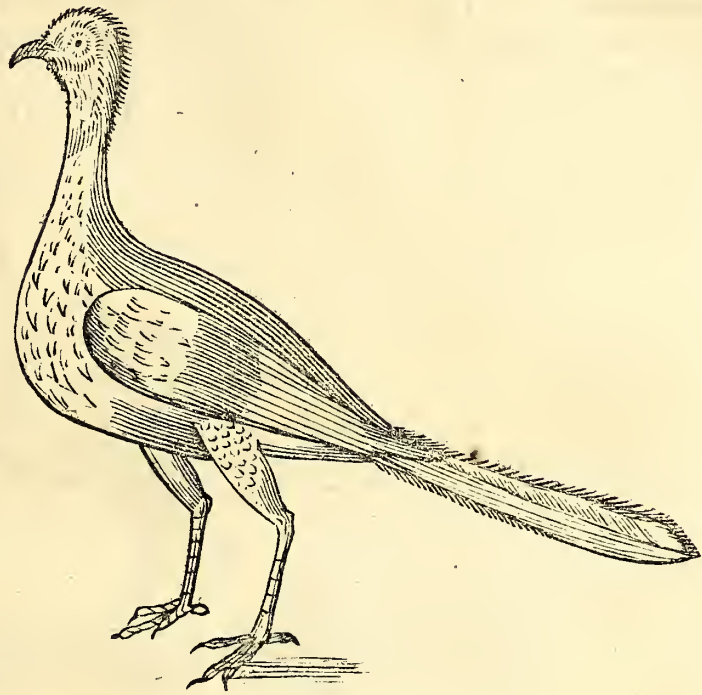
Reperitur & alia ejusdem species, cujus Iconem hic appono, quam *Mutu-Poranga* vocant. Quae licet magnitudine praecedenti *Mutu* cedit, dignitate tamen carnis illi par est, & indole plane similis, rostro potissimum & pennis capitis differens, quod haec rostro sit recto, & nigro in extremitate, in exortu vero crocei coloris: A summitate capitis ad colli initium nigerrimis pennis, instar holoserici, cochleatim tortis, decoratur, praecedentis *Mutu* multo majoribus & elegantioribus, quas in cristam crispam erigit. Haec ut & caetera Phasianorum & Perdicum

species, pectoris carnem, praeter ceteris partibus corporis, habent magis albicantem, sicut Europaei; eodemque modo cicurantur & sagineantur cavea inclusi. Praeterea nobilioribus hisce avibus (quod multis aliis negatum est) ingluvies ventriculo praeracet, quae semesum & crudum cibum prius recipit, quasi aliquid similitudinis cum ruminantium animalium genere haberent. Ova illis sunt grandia, dura & alba.

Tertia

IACU-PEMA.

Tertia Phasiani species, mediæ est magnitudinis intra duas præcedentes, *Iacu-Pema* dicta. Quod nomen fortasse accepit à suo clamore, quia adeo alte clamat *Iacu Iacu*, ut meminerim per deferta cum peregrinarer, ipsa nemora resonuisse à multarum clamoribus gregatim volitantibus. Gallinæ domesticæ nigræ similis est, ejusque plus minus magnitudinis, multasque cum ea partes corporis communes habet; nisi quod cauda sit longiori, pedibus & cruribus magis rubicundis, & longis, staturaque erectiori incedat, tum quoque verticis plumas in cristæ modum erigat. Caro ejus præcedentium carni gustu & nutrimenti præstantia non cedit: quamobrem supervacaneum puto, dicta repetere.

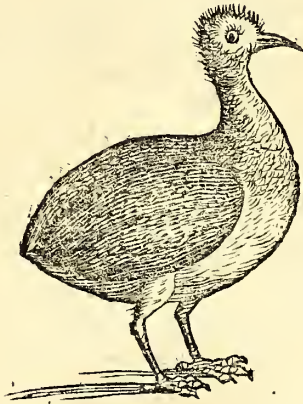

Gallina domestica

Postquam de diversis Phasianorum speciebus egimus, merito succedunt Perdices *Iambú* dictæ. Quarum duæ in silvis littoralibus dantur species, majores, & minores. Hæ magnitudine nostratibus cedunt: illæ figura carnis mole & præstantia, Europæis Perdicibus pares sunt. Vtriusque pennæ sunt per totum corpus obscure flavescens, verum fusco mixtæ atque maculatæ.

Cætera quæ ad Perdicum nostratium indolem, carnisque teneritatem, atque viscerum conformationem pertinent, adeo hisce Brasiliensibus quadrant, ut vix quicquam solidi à me huc adferri possit, quod non antea ab Authoribus Ornithographis satis superque enarratum sit.

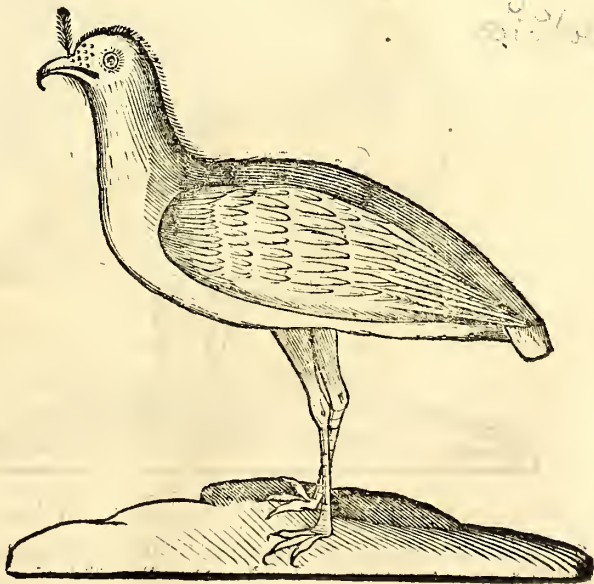
IAMBÚ.

Cryptotis

Egregia hæc avis silvestris *Cariamá* ex aquaticarum quoque est genere, udosisque locis ob prædam delectatur more Ardearum, quas mole corporis non solum, sed & carnis dignitate longe superat: quasi peculiare esset hisce calidioribus regionibus, ut aves aquaticæ pleræque montanis non sint dignitate inferiores: sed è contra teneritate carnis ipsis rusticolis Europæis aquaticis facile pares inveniantur; inter quas censetur hæc *Cariamá*. in exortu rostri adunci flavescens cristam plumatam nigricantem erectam gerens, oculos habens aureos. Totum corpus pennis vestitum griseis fusco undatis more Falconum. Cla-

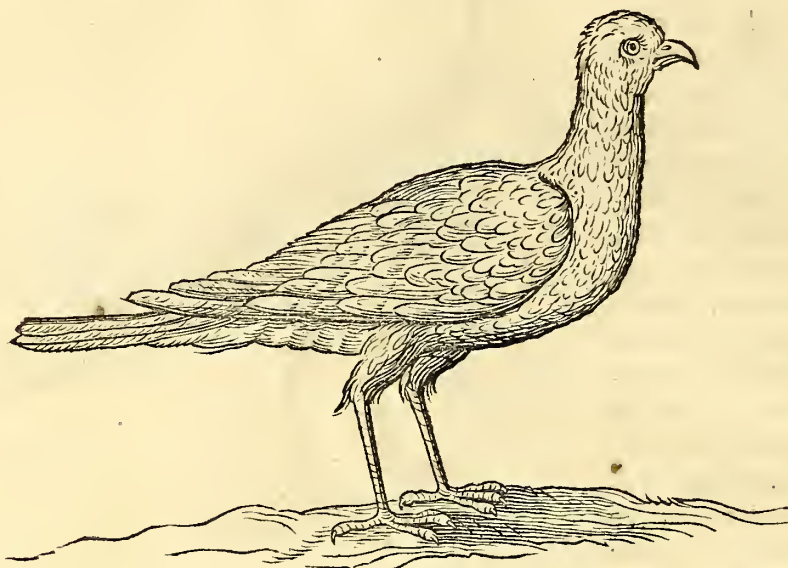
CARIAMÁ.

Cariamá

mor est instar Gallo-Pavi fæminæ, & longe in silvis auditur suo equidem malo; quod aucupes convocet. Toto fere anno probatissima est carne, & ab optimatibus inter primas delicias expetita. Mansuefacta æque ac silvestris affatur & coquitur.

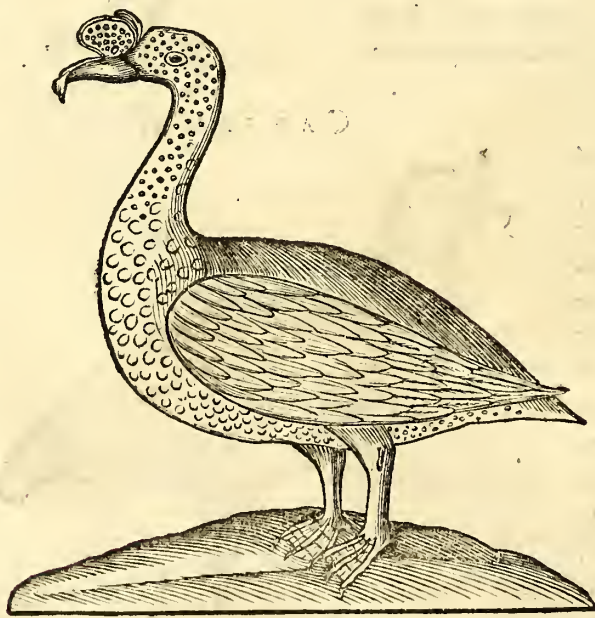
CARACARÁ.

Licet *Caracará* Accipitris fringillaris sive Nisi habeatur species, quæ Lusitanis *Gavia* dicta: tamen non inter vere rapaces censetur. Palumbis, Turdis, Columbibus & Gallinis infesta, quibus perpetuo insidiatur, & facile potitur, quod visu, volatu, unguibus & rostro firmis, acutisque valeat. Carne est satis laudabili, imprimis si juvenis sit. Egregia est avis, cauda ex albo & fusco variegata. Pennis rami coloris cum albis & flavis punctulis.

Aliæ præterea ejusdem speciei existunt, præstantia carnis præcedenti pares, figura quoque externa illi haud multum absimiles, quæ ab Indigenis *Teguato* & *Inaio* dictæ. In hisce, cæterisque plurimis eadem appendices sive intestinorum diverticula inferne conspiciuntur, quæ passim in nostratium avibus deprehenduntur.

IPECATI APOÁ.

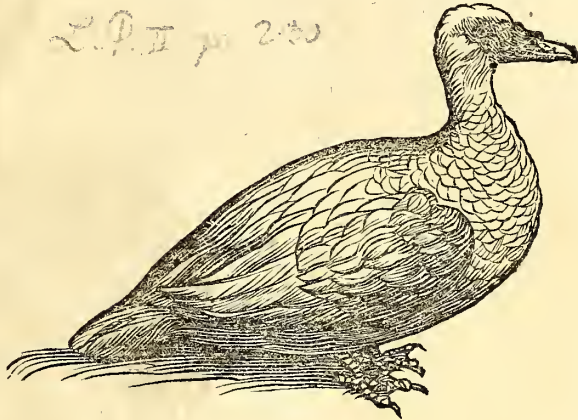
Inter tot diversas Anatum & Anserum Brasiliensium species hæc *Ipecati Apoá* principatum facile tenet, quas Lusitani uno nomine *Patos* nominant; ad Anates silvestres Indicas referendæ, etiam si ad Anserum pæne magnitudinem accedant. Omnes egregie variegatis sunt pennibus sicut nostrates Anates domesticæ, à quibus, ut corporis mole, ita & pedum colore fusco, rostroque adunco & nigro, differunt; imprimis autem crista carnea, canis albisque maculis insignita. Foramen juxta cristam rostrum perforans quod narium vice fungitur, in hac imagine à pictore non expressum est. Carne sunt multa & pingui, nostratiumque teneriori. Inter aves amphibias palmipedes primatum tenent. Facili negotio figuntur in altis arboribus confidentes, quas

perforans quod narium vice fungitur, in hac imagine à pictore non expressum est. Carne sunt multa & pingui, nostratiumque teneriori. Inter aves amphibias palmipedes primatum tenent. Facili negotio figuntur in altis arboribus confidentes, quas

quas post lotionem in aqua frigida subeunt captandi aëris causa. Idem de indole & carnis præstantia cæterarum Anatum silvestrium minorum dictum volo, quarum aliæ cristam plumaceam gerunt, aliæ sine cristis sunt, quæ omnes nomen *Mareca* audiunt. Hanc aliasque aves hisce affines sine ingluvie, sed cum gula capaci inveni. Penem præter modum longum rigidum circumfert, donec scœminam sive in terra sive in aqua reperiat, quam oppressam adeo sine motu tenet, ac si ambo clavo in coitu affixi essent; solummodo mas capitis gesticatione, & crebra anhelatione voluptatis sensum exprimens. Ita ut inter summe salaces aves hæc Anatis species recensatur.

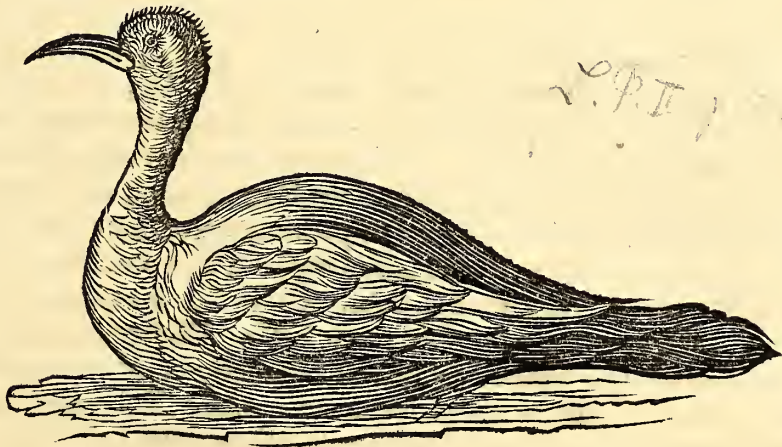
IPECA-GVAÇV.

Sequitur domestica palmipes *Ipeca-Guaçú* dicta, ob carnis bonitatem celebris. Mole & figura corporis mediæ magnitudinis inter Anates & Anseres nostratium. Cæterum pennarum & colorum elegantia utrumque superans. Rostri extremitate ad medietatem est flavescens; mox rubra macula mediam partem capitis egregie tingente. toto corpore à vertice ad caudam albo colore Cygni instar nitescit. pedibus est anatinis ex flavo rubescentibus. Pinguescit

æque in terra ac in stagnis. Dignitate carnis, Anatibus nostratibus similis, & apud magnates in pretio habita. Cæterum fertilis est avis: magna & multa ponit ova, omni fere anni tempore incubatum brevi absolvens. Salax quoque hæc species. Mentula cæterisque partibus internis generationi dicatis præter morem validis & magnis. Cætera viscera solitæ constitutionis sicut in nostratium Anatibus.

MAIAGVE.

Maiagvé in familiam quoque edulium palmipedum sed marinorum ferorum recepta. Anseris est magnitudine & figura. Cæterum magnis illis Mergis nigris nostratibus non dissimilis, adeoque adunca parte rostri extrema ad rapinam piscium composita, ut *Corvum aquaticum* Gesneri æmulari videatur. Capite est crassiusculo & rotundo. Oculis paulo fulgentibus, collo oblongo & ornate Cygni more incurvato. Tota avis fusci & subnigricantis est coloris, colli tantum parte anteriori flavis plumis decorata. Circa fluviorum ostia in mari vivit, in littore autem nidificat & ova ponit. Velox est natatrix & vrinatrix, atque aucupum insidias eludens. Carne est eduli & bona

bona, imprimis si juvenis sit, sed quod perpetuo piscivora, à quibusdam contemnitur.

NHANDV-GVAÇV.

Diversæ magnitudinis Struthiones hic reperiuntur, ita tamen ut maximæ Africanis minores aliquanto existant, *Nhandu-Guaçu* Brasilianis, *Ema* Lusitanis dictæ. Rarius in districtu hoc Paranambu censi, sed frequentius paulo versus Septentrionalem tractum fluminum ripas obambulant. Cæterum ejusdem cum Africanis sunt figuræ & indolis. Ferrum quoque & lapides deglutire amant, eaque inconcocta & integra per anum reddunt. Tres habent in pedibus digitos antè versus, unguibus nigris, crassis, haud acutis; posterius unum digitum subrotundum, grossum, unde difficulter in arena lævi aut tabulato incedunt. Collo sunt incurvato olorino, capite anserino, oculis elegantibus nigris, rostro compresso. Alis sunt parvis, ad volandum quidem ineptis, quarum ope tamen alteram instar veli erigunt & expandunt, adeoque cursum promovent non solum ut gregarios canes evadant, sed, quod mirum visu in vasris his avibus, alterutram alarum distendendo, dextrorsum & sinistrorsum ita cursum dirigunt, ut barbarorum tela eludere norint. Cæterum plumis per totum corpus griseis instar gruis, in dorso longioribus & elegantioribus cooperiuntur. Caudæ vero non sunt ejusmodi cristis præditæ, ut Africanæ vulgo pinguntur. Plumis per dorsum expansis ad anum usque, sed ignobilioribus & minus elegantibus. Ponunt ova, ut cæteræ Struthiones, sed minora, eaque in arena fovent, maribus iis sedulo incubantibus. Salaces sunt admodum, mentulamque aliquantum aduncam vibrant sæpe, donec reperta foemella eam rigidissime ineant, suppressamque diu immobilem teneant. Carnè & fructibus optimis, tum quoque pisciculis ad ripam alluentibus vesci amant, ipsique Ambræ griseæ non parcunt, si ea ad littora potiri queant. Carne sunt satis probata & solida, nostratium olorum & anserum amula, quamobrem inter alimenta ab incolis expetita.

AIVRV' & ARACA.

Pfittaci Asiatici, Africani & Americani, toti orbi ob garrulitatem ac colorum elegantiam, non vero ob gustus & nutrimenti præstantiam, celebres. Qui licet dictarum regionum fervidiorum alumni, nullibi tamen putem tantam copiam & varietatem dari quam in Brasiliæ mediterraneis: quos communi nomine *Aivru'* & *Araca*; minores vero *Tuy'*, vulgo *Perroquet* vocant. Vtraque species edulis catervatim semper volitant, nimirum bini ac bini, altoque & ingrato clangore silvas resonare faciunt. Vt enim plerasque Brasiliæ aves incredibili colorum pulchritudine visum quidem; ita nullam fere cantu auditum demulcere, alio loco probavi; Pfittacis autem solis prærogativa concessa videtur ut felicissime garrere, imo tanquam ratione præditi, cum hominibus colloqui discant. Mirandum sane, in vasta hac solitudine & barbarie, ubi tam crassa brutalitas ipsos homines occupat; Pfittacos tamen & Simias adeo cæteris animalibus non solum prælucere docilitate, sed & humanos gestus & colloquutiones ad amissim imitari ac æmulari. Omnis generis Pfittacis lingua est lata & crassa, cum solidissimis præter morem ligamentis & nervis, quasi perpetuo motui & garrulitati faventibus; ita ut merito Pfittaci à Græcis etiam *ἀνθρώπων γλώτῃσι* dici mereantur. Cicutatus unus atque alter (quem domestico meo custodiendum dederam) sæpius de nocte se ipsum expergefaciens, vel à nobis appellatus, semisomnus sublocutus est, unde constat, non falsum esse quod Scaliger in Aristot. de Aquilis venaticis aliisque avibus testatus est, scilicet ea animalia quæ ova pariunt non solum dormire sed & somniare.

In diffitis nemoribus altissimas occupat arbores tota pfittacorum familia, unde temporius ex ipsis nidis eximuntur ut garrum humanum addiscant. Nam ubi adoleverint, manibus se tractari haud permittunt. Mediterranei Barbari, tot elegantissimis Pfittacorum coloribus non contenti, eos deplumant, cutemque variis tincturis inficiunt, quibus postea ad pompam sese exornant. In cavis arboribus nidificant, ubi foramen ex-

Tuy'.

H

tra

Handwritten note: Pl. Nat. I p. 201.

tra rotundum faciunt, ac ova duo aut tria columbinis similia imponunt, sine nido aliquo ficto. Ova si tangas, non idcirco à parentibus deferuntur, sed æque feliciter excluduntur, quod fit sub finem mensis Iunii: plumati pulli circa Augustum auferri solent, tuncque vermiculus crassus, in quolibet narium foramine unus, & quoque in summitate capitis tuberculum quoddam in quo itidem similis vermis latet, omnes brevi sponte excidunt, nullo manente vestigio. Fructibus arborum delectantur. Pulli eorum non minus in pretio habiti quam in Europa Columbæ; quos assati, frixi, elixi adeo sapore æmulantur, ut meminerim convivas inter epulandum deceptos, qui loco Columbarum Psittacos comederant. Quamobrem, quod adeo ejusdem cum Columbæ sint qualitatis & dignitatis supervacaneum duco earum narrationi diutius inhærere. Longævi sunt admodum sive agrestes sive cicurati. Sclopetis à militibus figuntur in silvis, vel ad crocitantem Psittacum ex arbore, in cujus ramis auceps latet, facile capi se patiuntur. Nil enim viso aucupe terrentur, sed ut laqueo trahantur ad collum coniecto expectant, nec aufugiunt uno captato, & in mantica qua præcinctus est auceps, ipsis aspicientibus reposito.

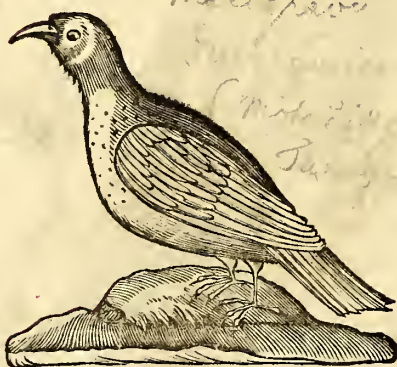
PIRACYROBA I.

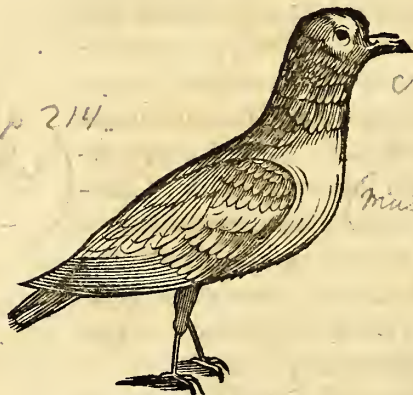
PICVIPINIMA II.

III.

IV.

Præter Columbas domesticas Europæas olim huc allatas, quarum summum in columbariis est incrementum, variæ quoque dantur species indigenarum silvestrium Columbarum, Palumborum & Turturum, quæ nostratibus, colore, magnitudine, figura, indole & sapore partim similes, partim dissimiles, easque utpote ejusdem familiæ sub uno capite comprehendere, & uniuscujusque iconem exhibere constitui. Majores Columbæ *Piracuroba*, minores *Picvipinima* ab indigenis appellantur, quæ pinguiore utique & præstantiores cæteris habentur. Pleræque si ad speciem suam referantur, Columbæ, Palumbis & Turturibus nostratibus magnitudine cedunt, sed rostro subinde majori, minusque adunco & crasso. Coloris sunt diversi & eleganter variegati; nunc ex cæruleo cum albo, & dilute flavo mixti; nunc cinerei vel sanguinei. Quædam ex Africana quondam profapia natæ pennis teguntur per totum viridibus instar Psittaci, & remiges alarum ex viridi fuscæcunt. Omnibus crura & pedes eleganter rosæi, vel crocei coloris, & unguiculi fusci atque acuti. Aliis cauda plane nigricat, aliis medietas exterior alba; ita ut præcipua avium differentia, cum nostratibus ejusdem speciei in perpetua colorum elegantia & varietate consistat. Omnes hæ raro separatim volitant, iisdemque locis nidulantur, & amicitias inter se exercent, nisi quod subinde certis temporibus

fese

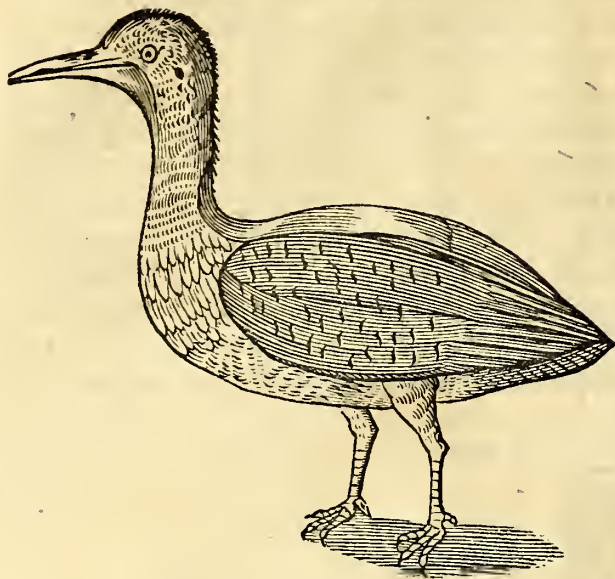
sefejungant, ob fructuum silvestrium defectum, quos certatim depopulantur. Pinguefactæ ad Silvas remotiores recedentes sclopetis facile figuntur, & maxima copia à militibus & mancipiis venum exponuntur. Aliquæ earum, imprimis Turtures, cicurari se patiuntur. Pane, radicis *Mandioca* farina, vescuntur. Defectu dicti alimenti, fructus avellanæ magnitudinis, ex arbore illa littorali, *Mangle* dicta, deglutiunt, à quorum usu caro earum adeo amarescit, ut minus esculenta evadat. Quamobrem iis fructibus vigentibus, minus expetitæ sunt. Mensibus pluviis potissimum capiuntur, & grato alimento sive silvestres sive faginatæ existunt, nostratesque bonitate æmulantur, nisi quod carne sint magis sicca & calida, atque fervidum sanguinem generent, ac proinde ejusmodi alimenta, ut alias monui, in hisce calidioribus regionibus postponenda ab iis qui sicco sunt temperamento. Pulli ante quam adoleverint eligendi, & si macri sint, jusculis elixantur eodem modo quo nostrates aliquando Anates & Columbæ præparantur.

I A B I C U - G U A Ç U .

In distitis locis juxta fluvios & lacus frequens est insignis hæc avis, quæ Brasiliensibus quibusdam *Iabicu-Guacu*, aliis mediterraneis *Nbanduapoa*, nostratibus *Scur-vogel* dicta. Rostro est magno, crasso, inferius cano, elingui. Mitra ossea coloris albi in vertice decoratur. Corporis mole Ciconiam facile superat. Cauda brevior cum alis definit, maxima ex parte albicantibus, exceptis alis remigibus, quæ rubini colore transplendent. Pelle ejus satis dura detracta, caro quovis modo præparatur, rarius tamen affata apponitur. Carne quidem est proba sed sicciori. Tempore hyberno sive pluvioso pinguescit, gratoque fit incolis alimento. Facile à barbaris & militibus vel sagittis vel sclopetis petitur.

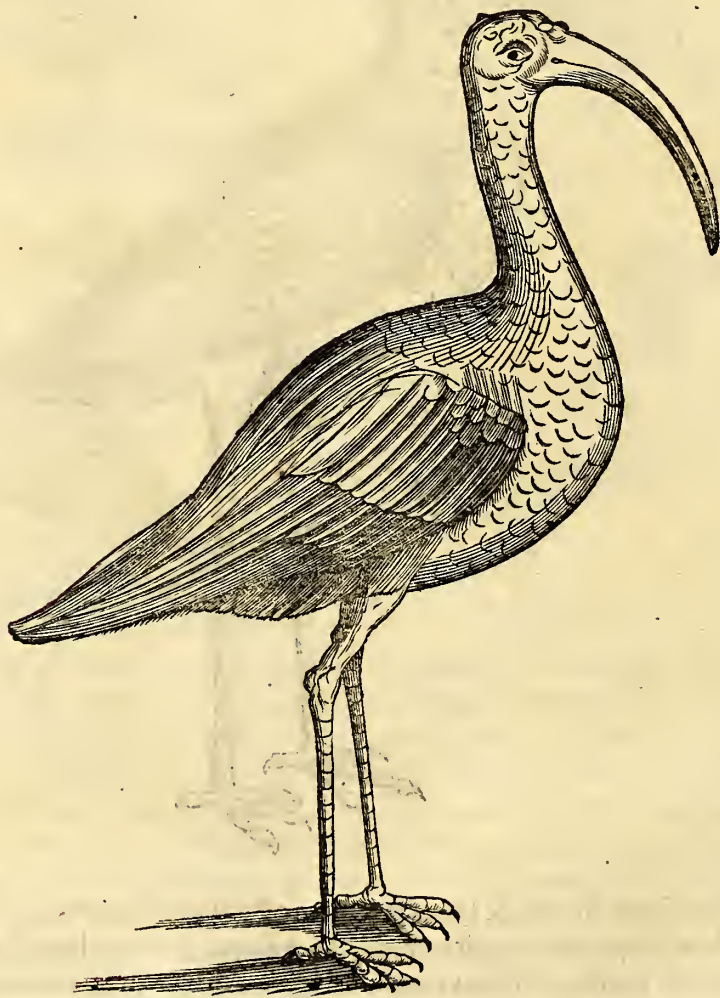
MACVCAGVA.

to ex obscure flavo & nigro. Cruribus cærulescentibus. Multæ sunt diversæ species, quæ omnes facili negotio figuntur & capiuntur. Humi gradiuntur, sed ad hominum conspectum in arboribus se abscondunt.

Gallinæ silvestris est species *Macvcagvá*, sed domestica nostrati crassior & major; adeoque carnosâ ut duarum Europæarum Gallinarum superet, iisque dignitate & sapore quoque non cedit: imprimis si ejus cuticula triplex rite dematur, atque elixa vel assata apponatur. Mansuetâ æque ac silvestris leguminibus & optimis arborum fructibus vesci amat. In dissectione viscera & ovarium Gallinarum more disposita inveni, sed ova Anseris magnitudinis, ex cæruleo viridis coloris. Quæ quotannis bis ponit, idque quindecim vel sexdecim simul. Rostro est recto, oblongo, nigro. Alis nigricantibus sine cauda. Capite & collo punctula-

CURICÁCA & MATUITVI.

Ad fluviorum & lacuum stagnantium oras frequenter obambulant aves *Curicáca* & *Matuitvi*, quarum posterior ejusdem quidem speciei sed tantum magnitudine gallinæ, cum prior hæc Oloris magnitudinem subinde æquat. Non immerito illam Numenio Indico Clusii comparaveris, quod ejusdem pæne sit figuræ, naturæ & natalis soli, paucis

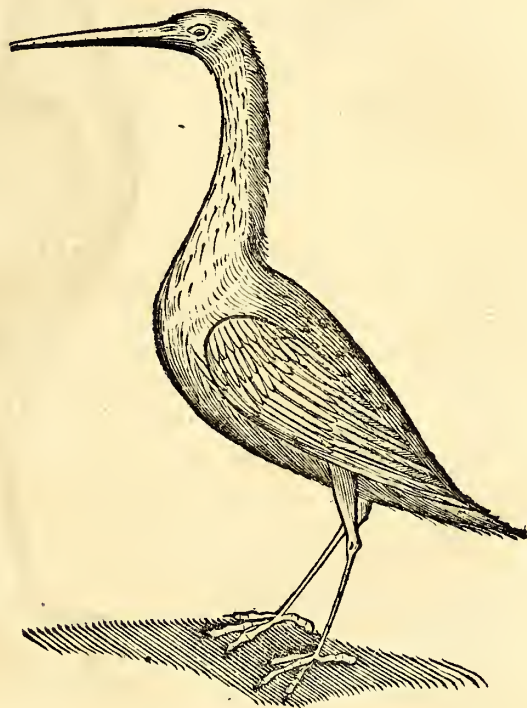
cis exceptis circa magnitudinem & colorem. Lusitanis *Mafarino* dicta, & Iconi *Ibidum* veterum cognata videtur. Rostro est admodum longo, acuto falcisque messoriae instar incurvo, coloris ex igneo fusci. Collo quoque oblongo, plumis albicantibus ex flavo mixtis. Cruribus itidem praeter morem oblongis rubri coloris: parte femoris supra genu, tibiisque superioribus, ad medietatem usque pennae destitutis; quod cum aliis avibus in paludosis locis versari solitis commune habet. Brevi est cauda alas non superante, coloris albi cano mixti, ut in *Ciconiis*. In humidis pratis *Lumbricos* venatur, quos rostro ex terra eruit. *Pisciculis* quoque circa ripas fluviorum insidiatur. Carne est saporosa, fatis bona, ut inter epulas apponatur, imprimis si rite praeparatur coctione vel fritione antequam adoleverit.

Ardearum variae species una quasi fidelia dealbandae fluviorum & lacuum lacustrium incolae & accolae. *çocoï* indigenis. Quarum aliquae Stellares, Belgis *Pittoo?* dictae, eaque ut colore ita & carne caeteris facile praeferebantur. Barbari & Europaei post carecta latentes illis perpetuo insidiantur, easque tum sagittis tum sclopetis facile figunt: quae si nondum adoleverint, multum expetuntur. Haec, quae primo se offert, rostro est longissimo, recto & acuto; lingua brevi & acuta; collo haud adeo longo; capite parvo. Plumis est undique variegati coloris, more Ardearum stellarium, sed alarum pennae virescentibus. Carne est satis proba, & a nostratibus aequae ac ab indigenis expetita.

Ad Ardearum quoque species referenda videtur haec avis *çocoï*, licet pulchritudine eas longe superet. Rostro est acuto, in exortu ex flavo virescente. Crista eleganti in vertice erecta, cum egregiis plumis deorsum dependentibus, ex nigro cinerei coloris. Collo & gutture ex variegatis subtilibus egregiis plumis ornato. Pinguescit circa lacus paludosos & rivus, imprimis mensibus pluviis. Paucae est carnis, sed bonae & ab omnibus expetitae si juvenis sit.

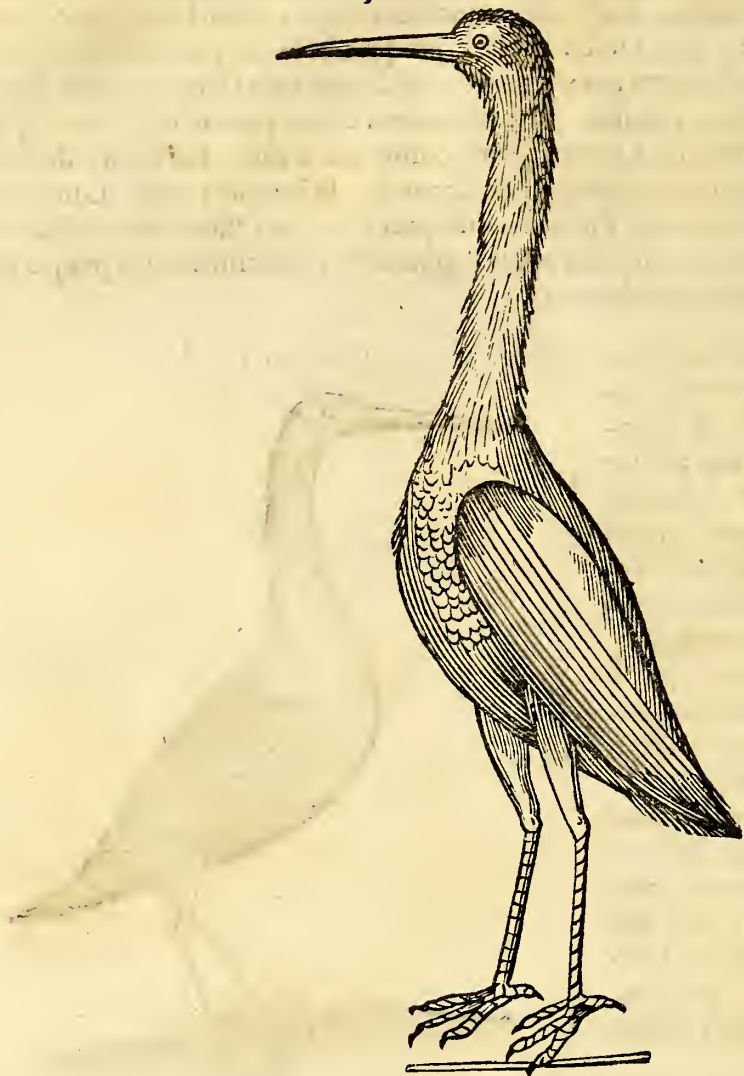
Multae aliae dantur adhuc Ardearum species edules, sed ut magnitudine ita & bonitate carnis inter se discrepantes.

çocoï I.

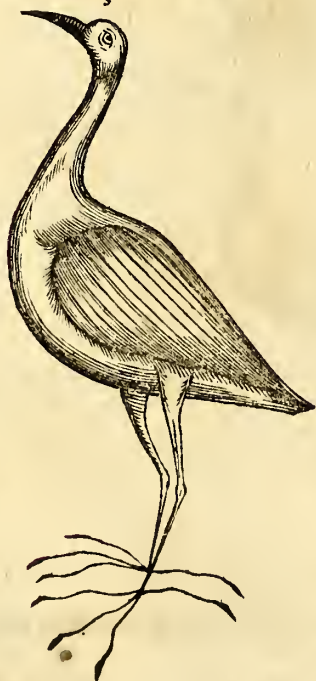
çocoï II.

Tertia hæc çoco, piscivora, quæ erecta incedit, & decenter, rostro est longo, acuto, nigro. Collo & pedibus pro mole corporis satis longis. Pennis & plumis minus elegantibus vestitur, quæ, ut nostrates, albo, nigro & brunno variegantur. Indole atque alimentosis qualitatibus prioribus similis est.

I A Ç A N A.

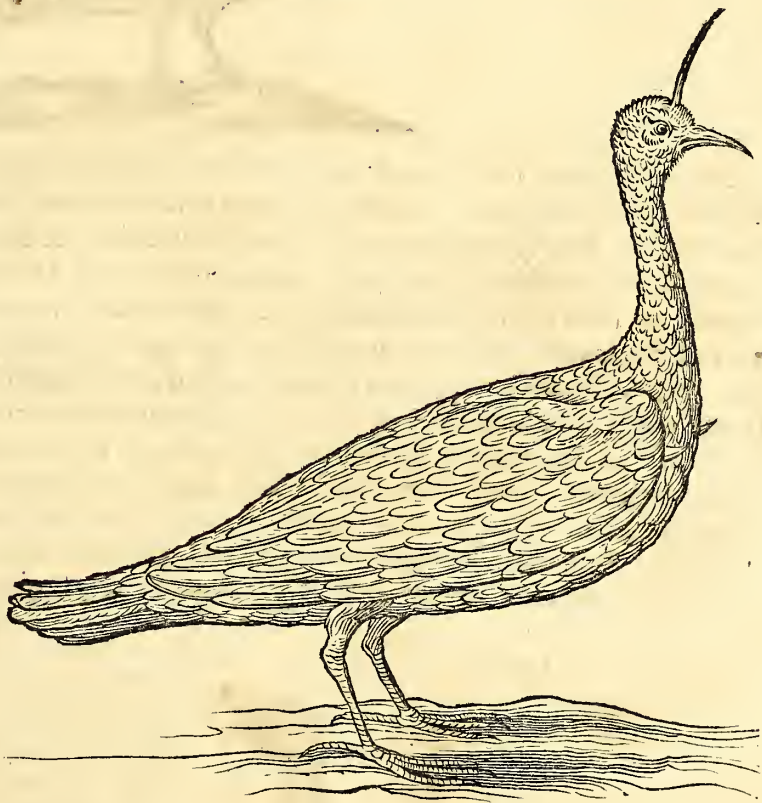
Iaçaná. Gallina palustris. Nostratibus **Water-hoen**. Quarum quinque ad minimum species vidi, natura & figura sibi similes, sed magnitudine & colore potissimum differentes. Omnes vero colorum elegantia europæas Gallinas palustres longe superant. Frequentissimæ sunt in lacubus stagnantibus. Hanc unicam ex familia *Iaçaná* utpote pulcherrimam & facile maximam exhibeo. Corporis mole, cauda, capite Gallinam silvestrem æmulatur. Sed rostro, collo, cruribus, & coloris varietate, ab iis dissimillima: crura enim, eorumque digiti, nuda, ut in ripariis solet, longissima, flavi & viridis sunt coloris. Caput, collum, alæ, & pectus elegantissime splendent, sicut Pavones. Omnes in anteriori parte alæ corniculum habent acutissimum, quibus se defendunt. Mensibus pluviis potissimum pinguescunt vermibus & pisciculis, sicut Rusticulæ palustres. vescuntur. Æstivis mensibus macræ sunt, ac proinde tunc minus expetitæ. Cæterum boni saporis est caro, sed sicca, proinde condimento opus est. Quod

Quod supra in genere de Brasiliæ avibus ripariis monui, id nunc in specie huic *Gua-rauna* sive Rusticulæ aquaticæ tribuendum, scilicet probitate carnis cum pluribus montanis avibus certare. Vt enim figura & natura Rusticulam aquaticam paucis exceptis æmulatur; ita & dignitate gustus illi non cedit quocunque modo paretur. Tota avis fusci est coloris atque hinc inde albo punctulata. Rostro admodum longo & tereti, in extremitate incurvo & fusco. Cruribus & digitis pedum longis. Caudæ vestigium nullum. Cætera communi more avium disposita.

G V A R A V N Æ.

A N H Y M A.

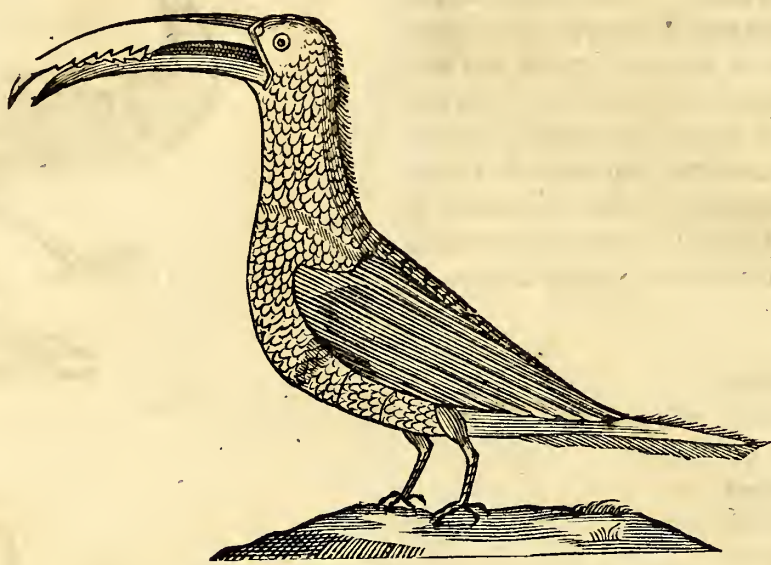
Inter immensas avium cohortes sola fere hæc insignis & pulchra cornigera *Anhyma* non culinæ solum sed & medicis usibus inservit. Frequenter quidem pecora cornuta in terra & mari; raro autem in aëre avem cornu gerentem videre contingit. Accedit, quod sicut Rinoce-rotis, Cervi, aliorumque terrestrium, ut & maritimorum, imprimis monstri isti us Monoce-rotis, cornua medica-lem imo antidotalem qualitatem prætant: ita quoque hoc cornu ex vertice *Anhyma* pro-minens, cæteris facile palmam præripit. A-vis itaque hæc forma, fi-gura, & usu quidem,

haud tamen cantu celebris: inconcinnum & altum clamorem in silvis edens, *Vyhu, Vyhu*. Rapina est & amphibia: nidum struit è luto ad arborum caudices super terram, furni figura. Pavone imo Cygno major est fœmina cujus Iconem hic exhibeo; mas enim quem nancisci non potui in nemoribus, duplæ est magnitudinis. Carne est probata, Pavonis æmula. Prominente pectore incedit, sed raro sola, verum junctim mas & fœmina. Testantur omnes pariter incolæ, una mortua alteram instar turturum lugere, & vix à sepulchro discedere.

Porro hæc *Anhyma* rostro est nigro paulum incurvato, collo oblongo, oculis aureis, pupillis nigris. Capite est Galli Indici simili, plumulis variegato, cui in vertice cornu erigitur, extremitate sua antrorsum versus incurvatum, duos digitos longum, calami scriptorii fere crassitiei, ossi coloris. Alæ, dorsum, cauda nigricant; venter cinereis & nigris pennis variegatur. Crura potissimum pennis nuda, sed cute fusca tecta. Quilibet pes quatuor digitos obtinet longos, unguibus corniculatis. In cujusque alæ antica parte ex ipso alæ osse cornua breviter triangulata enascuntur. Quibus itidem vis antidotalis à barbaris attribuitur. Mihi autem de virtute verticalis cornu constat, quod in convenienti liquore maceratum ad $\text{ʒ}ij$ plus minus, contra febres malignas & vena-potissimum assumptum cum successu sæpissime exhibetur, movendo sudores, & ma-

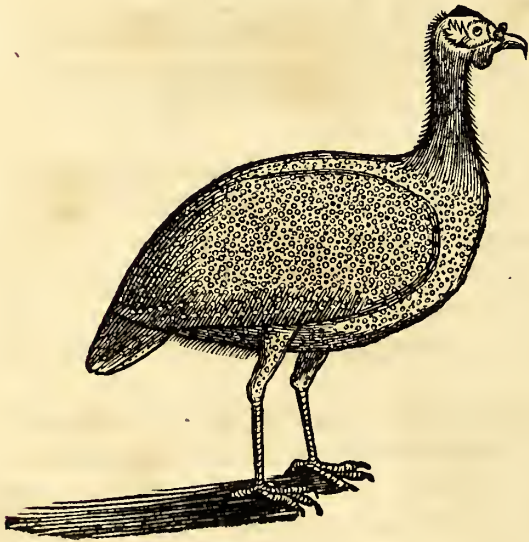
lignam veneni qualitatem ad circumferentiam corporis. Nec minus quoque feliciter usurpatur cum vino in multis gynæciis.

ARACARI.

Aracari majoris Rusticulæ est magnitudine. A proprio clangore, ut multæ aliæ aves Brasiliæ, nomen accepit, atque ex patulo rostro acutum sonum edens *Aracari* perpetuo clamat. Præter inusitatam rostri magnitudinem, & dentatam conformationem, admiratione potissimum dignum, quod levissimum & tenuissimum sit instar membranæ, ac loco linguæ pluma sive penna nigra mobilis in eo contineatur. Capite est parvo, compresso, collo oblongo & nigris plumis in extremitate circulariter finientibus obsito. Pectoris & ventris plumis eodem modo conformatis, sed colore flavescente cum pavonio mixto, linea eleganti sanguinei coloris transversim intercurrente. Dorso & alis ex nigro viridicante fulgentibus. Cauda instar Picæ longiuscula sanguinei ex parte coloris. Rara hæc avis in densis nemoribus habitat, fructibus potissimum victitans. Cicuratur non solum ob elegantiam sed quoque ob usum rei familiaris. Caro enim ejus est edulis & boni saporis, sed littoralibus populis minus frequens. Interna ejus viscera more aliarum id genus avium conformata inveni.

QVETELE.

Quetele. Vegetabilia, & Sensitiva quædam, licet aliunde advecta, tractu temporis inter nativa recensentur: eo proinde minime prætereunda, imprimis quæ usibus humanis inserviunt, sicut hæc Meleagris sive Gallina Numidica silvestris, Congensibus *Quetele* dicta. Aliquæ ex continenti Africæ circa *Sierra Lyona*; aliquæ ex insulis Africæ vicinis adferuntur, parum ab hac icone abluentes: utraq; ob fertilem provenitum in Brasilia adeo multiplicatæ, ut ab omnibus opulentioribus eas cicurari & saginari videas. Si corporis magnitudinem & crurum pedumque conformationem consideres, nostratium gallinas æmulatur; si figuram avis & caudam dimissam, Perdici simillima.

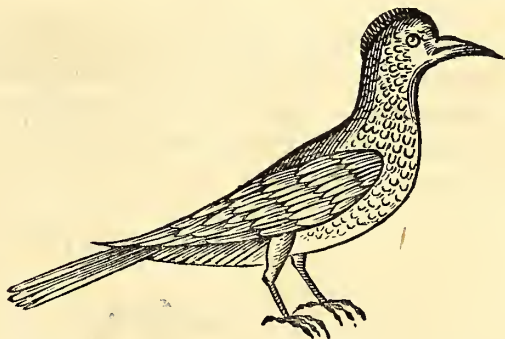
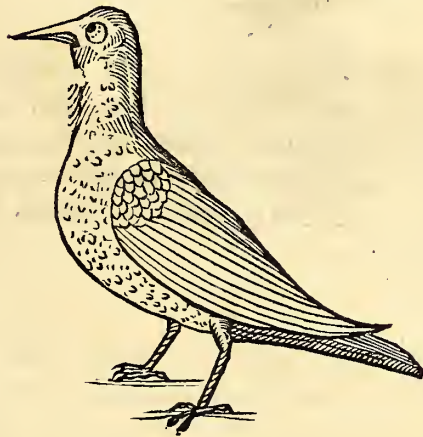
Capite est parvo, cui mitella cutacea fusca imposita ad utrumque latus capitis alba, & crista rubra ad tempora protensa: rostro flavo, curvo. collo tenui oblongo, quasi coronato. Pennis nigris elegantissimis, maculis albis variegatis, totum corpus ornate cooperitur. Caro inter delicias expetita Gallinæ nostratium non cedens; imo probo alimento saginata more Perdicum, ad earum dignitatem accedit.

Absolutis

Absolutis præcipuis & nobilioribus avibus edulibus; describendæ nunc quidem restarent tot minorum myriades, quarum pleræque nomine vernaculo *Guira* exprimuntur, & additis variis cognominibus distinguuntur, atque in catalogo vulgari Vulturum, Passerum, Turdorum, Fringillarum, & similibus, recensentur: sed, quod ratione qualitatatum adeo inter se congeneres sint; tum quoque viscerum conformatione & constitutione cum nostratium ut plurimum conveniant, particulari earum descriptioni superfedeo, ne lectorem æque ac memet remorer, quamobrem instituto meo satisfactum iri puto, si pauciores usuales, uno quasi penicillo graphice depingam, atque earum icones simul sub eodem capite jungam. Aliquæ opacorum nemorum alumnae sunt, fructuumque silvestrium, imprimis *Mangabas*, *Pacobas*, *Papaios*, *Guaiabas*, *Araçá*, perpetui prædones: aliquæ vero fluviorum ripas obambulant, vermiculisque & pisciculis vesci amant. Sæpe frixæ, raro autem tostæ apponuntur, quod paucæ & siccioris sint carnis, sanguinemque in nobis fervidiorem generantis. Nostratibus aviculis sapore & alimenti bonitate, paucis exceptis, plerumque cedunt.

GVIRAPUNGA MAS.

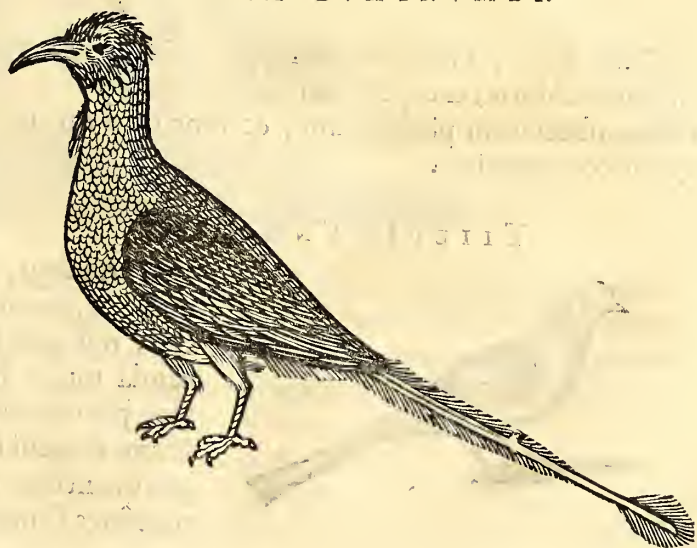
GVIRAPUNGA FOEMINA.

Vtraque *Guirapunga*, mas & foemina, celebris, tam ob multam carnem pinguem, quam ob clamorem & duplicem sonum quem edit, idque non toto anno, sed mensibus æstivis, vigentibus fructibus *Acaju*. Pectus habent bifidum seu convallem, per medium secundum longitudinem; tracheam amplam; unde est, quod alte clamare possint, suo potius quam aucupis malo. Vtraque *Turdela* majorem superat. Pennis vestiuntur fuscis & nigris, quibus virentes sunt intermixtæ, rostro longo, acuto, oreque admodum magno & patulo. Crura, pedes cæteraque nihil differunt à communi avium norma. Mas & foemina vix inter se discrepant, nisi quod illi sub guttore propendeant particulæ carneæ nigræ; huic vertex plumis decoratur mollibus. Inter præstantiores aves, sicut *Turdela* nostratibus, habentur.

GVIRA-GVAINVMBI.

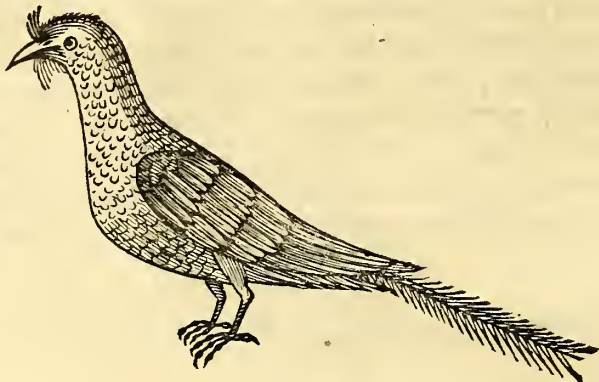
Guira-Gvainumbi, Palumbi est magnitudine, plumis undique elegantissimis vestita. Vertex quasi mitra ex pennis sapphirinis decoratur, in cervice medio macula nigra, magna. Guttur, pectus & venter sunt lutei. superior colli pars, dorsum, alæ & cauda, graminei coloris, admixto thalassino, more *Anatum* vel *Pavonum*. rostro est oblongo, nigro, incurvo ab utroque latere, superne & inferne ferratodentium loco. Cruribus

nigris,

nigris, pedum digitis & unguibus vulgari modo dispositis. Cauda longissima ex duabus pennis rectis facta, & multis plumis transversis vestita. Fructibus gaudet. In altis arboribus nidificat, unde sclopetis facile figitur. Cicuratur ob elegantiam & carnis bonitatem, licet enim columbis dignitate cedat, minusque carnosâ sit, tamen rite præparata pro cibis apponitur.

G V I R A Q V E R E A.

Guiraguera, Sturnum magnitudine æquat, etiam si ob alarum & caudæ longitudinem major videatur. Est ex fusco cinerei coloris cum maculis flavis & albo mixtis. in vertice circulus apparet aureus. rostello parvo, triangulari, parum adunco, à cuius initio in utroque latere multæ setæ crassæ suillæ exsurgunt. Cæterum nihil peculiare præter caudæ elegantiam. Vesca est ejus caro, sed sicca. Fructibus potissimum victitat.

G V I R A - I E N O I A.

Guira-ienoia, Fringillæ sunt magnitudinis, sed corpore magis procero. Cærulei potissimum coloris, exceptis extremitatibus caudæ & alarum. Mensibus pluviis ob fructuum ubertatem pinguescunt, & tunc caro earum magis saporosa, Fringillarumque loco comeditur.

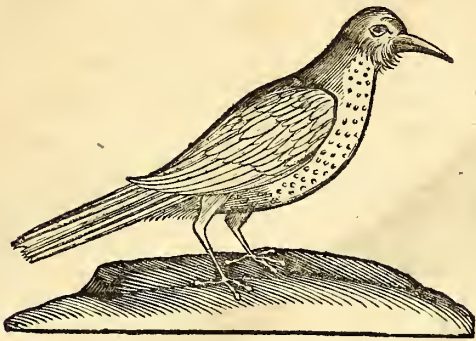
T I I E P I R A ' N G A.

Tiepiranga, Avicula hæc cantu, conformatione, pennis Fringillam nostratium æmulari, nisi quod corpore sit magis carnosâ & cauda multo longiori, plusque sanguinei coloris per omnes pennas appareat. Gregatim volitant, & facili negotio retibus & decipulis magna quantitate capiuntur. Eodemque modo, ut nostrates Fringillæ, præparatæ apponuntur.

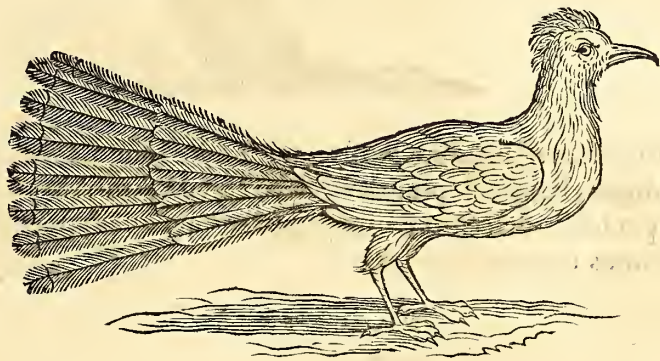
G V I R A -

GVIRAPEREA.

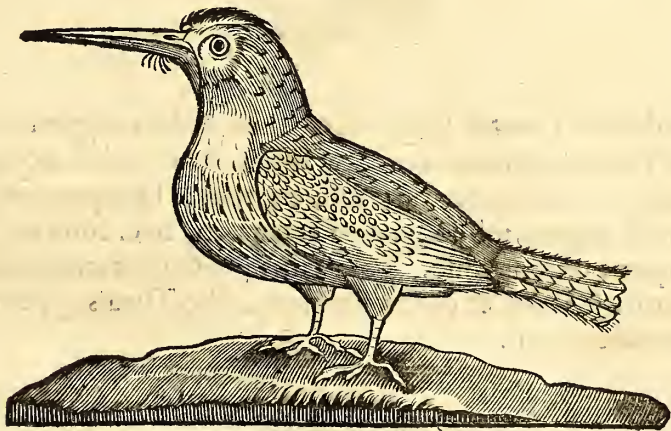
Guiraperea, Alaudæ est magnitudine, aurei coloris, excepta cauda & alis, quæ dilute virides sunt. Sub gutture maculam habet nigram, toto pectore & ventre maculis instar Sturni conspicuis. Rostello recto, acuto, flavo. Cætera vulgari modo disposita: Inter aviculas apponitur, & mediocris est saporis, imprimis cum fructus illi maturuerint, qui *Araca* & *Guaiaba* dicuntur.

GVIRA-ACANGATARA.

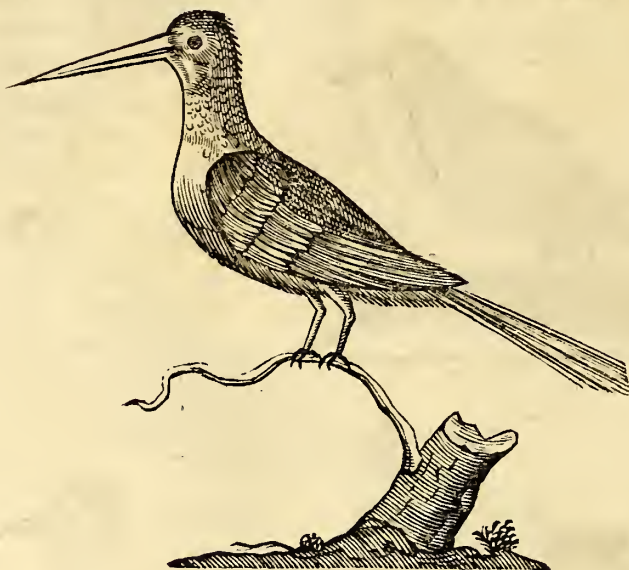
Guira-acangatará, elegans est avis, Picæ magnitudinis, ob elegantiam & ingentem clamorem potius, quam carnis excellentiam celebris: pauca enim est carnis; licet ob insignes pennas & plumas major videatur. Rostro adunco, acuto, & flavescente. Vertex longioribus plumis, cristæ in modum decoratur, quæ sicut totum corpus fere, fusci est coloris. Cauda longissima, constans octo pennis ornate expansis, in extremitate albicantibus. Cum cæteris avibus loco Fringillarum mensis imponitur, saporisque est non contemnendi.

MATUITVÍ.

Matuituí, Sturni est magnitudinis. Rostro longissimo, recto & forti. Pennis undique vestitur fuscis, pallide flavo maculatis, ut in Niso. Cætera vulgari norma avium disposita, nisi quod pectore sit admodum carnosio. Pisciculis insidiatur circa ripas fluviorum, iisque pinguescit. Magna copia toto anno apparent. Carne sunt multa & pingui.

IACAMACIRÍ.

Iacamacirí, Sturni est magnitudine. Rostro admodum longo, & in extremitate acuto. Cauda tenui & longa. Pennis & plumis ex flavo ac viridi mixtis. Circa ripas fluviorum victitat, & pisciculis delectatur. Inter cæteras aviculas apponitur, sed non adeo expetita, quod minus teneræ sit carnis.

TAMATIÁ.

Diversæ species dantur *Tamatiá*. Quarum maxima, addito cognomine, *Tamatiá-guaçú* exprimitur, adeo Turdis nostratium externa figura, ut & indole ac sapore similis, ut nulli avium (paucis pro consueto naturæ lusu exceptis) Europæarum melius comparanda sit. Rostro est magno, solido, parum incurvato, fusci coloris. Capite quoque grandiori pro corporis proportione. Tota cutis punctulis conspicuis & magnis maculis fuscis variegatur. Collum & guttur flavescunt. Pro Turdis apponuntur utcunque assatæ, ejusdemque sunt saporis.

S E C T I O T E R T I A,

Quæ agit de Animalibus Quadrupedibus.

Vemadmodum Eruditiss. Scaliger non immerito dissentit à Philosopho dicente, vel omnibus terræ locis omnia, vel nulla usquam nasci: sic è contra, quædam in quibusdam locis, quædam autem non provenire, apprime sane consensisse mihi visus est; imprimis cum eo naturæ moderamine, ut sicut illa numero, ita & vitæ tum habitudine, tum longniquitate inferiora vel superiora evadant. Cujus rei veritatem confirmant passim omnes acerrimi Indiarum imprimis Lustratores, quodque etiam Naturæ œconomix maxime, consentaneum fit, ne alicubi vel abundantia nimium luxuriaret, vel necessariorum penuria Mundus fatisceret.

Inter alia animadversione digna circa Quadrupeda, non prætereundum puto, quod aliqua pecora Europæa in Indias invecata, præsertim Oves, Boves, Arietes, etiam si ob æris temperiem calidiorem satis prolifici; tamen macriores utique reperiantur, carneque minus succida & tenera quam in natali quondam solo; vel quia ex insueto frigore nocturno, vel fervore diurno peculiaris terræ genius resultans, sicut tenerioribus Europæ vegetabilibus; ita quibusdam animalibus exoticis minus faveat. Excipiuntur tamen quædam, præsertim Porci, qui in melius mutati, fœcunditatis non solum, sed & nutrimenti dignitatis usque adeo prærogativam obtinent, ut ægris æque ac sanis tutæ & jucundæ sint deliciæ, carneque ovilla præferantur: Ac proinde minus applicandum videtur hisce regionibus Novi Orbis illud Philosophi, ubi ait, Omnium Quadrupedum carnes deteriores existerè, quæ locis palustribus, quam quæ editioribus pascuntur.

Indigenæ Quadrupedes viviparæ rei familiari dicatæ, pauciores quidem in tanta multitudine detectæ. Quas, ut & tot alia sensitiva, cõduceret quidem ad cognitæ Veteris Orbis rede gisse species, sed ob adeo varium & perpetuum Naturæ lusum, facilius eas (paucissimis quidem exceptis) gustus, quam externæ figuræ similitudine, cum Asiaticis vel Europæis contuleris. Accedit quod dictæ Bestiæ in Novi hujus Orbis remotioribus saltibus minus familiares sint maris accolis: noctambulæ quoque multæ & latebras quærentes exstant, etiam eæ, quæ contra Philosophi sententiam multum caloris & siccitatis habeant, adeoque tantum prodire ament ingruentibus mensibus pluviis, ut pinguescant & copulentur. Vt mirum non sit, earum differentias, mores, naturas, aliaque ad Historiæ Naturalis & Anatomix cognitionem facientia, difficilius dignosci & perscrutari posse.

Quamobrem licet inter omnia Animalia, nullum tantam affinitatem cum temperamento humano habeat; nullius quoque Anatomia tantum lucis adferat, quam Quadrupedis viviparæ: veniam tamen facile merebor, si vel qualitates vel dissectiones earum rudiori Minerva fortassis explicavero, quam curiosus quisque Iatrosophos desideraverit.

PRæter Dorcades Europæas Brasiliensibus non multum dissimiles Capræ Indigenæ *Cuguacu-eté* non cornutæ, & *Cuguacu-aparâ* cornutæ præcedentibus minores existunt. Pilis sunt splendentibus, glabris, hinc inde fusco & albo variegatis, imprimis si juvenes sint, nam maculæ albæ accrescente ætate pereunt. Pes quilibet duas habet ungulas nigras, & supra has duas minores supra se invicem positas. Cauda sunt brevi, ut solet in Capreis. Oculis magnis nigris, naribus patentibus. Cornibus mediocribus ex tribus ramusculis fabricatis, villosis, cineritii coloris, quæ quotannis amittunt. Castitate & fœcunditate cum Europæis certant, statoque tantum tempore, initio scilicet mensium pluviorum, quod veris vices supplet, mares admittunt; postea defervescent, & meticulosæ fiunt. In uteri cornibus concipiunt, sexque mensibus, & minus aliquando, in utero gerunt: quod tempus in frigidioribus Europæ regionibus tardius absolvitur. Non

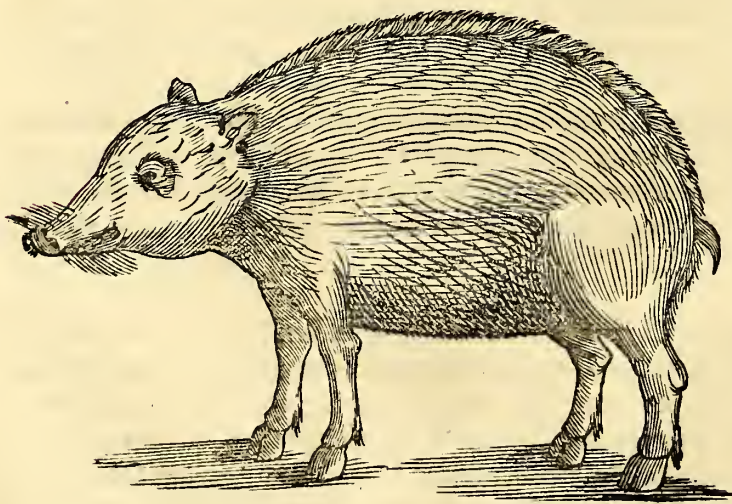
CVGVACV-ETE.

adeo silvestres sunt, quin facile cicurentur. Fructus & frondes quas depopulantur, omnem denique cibum, ruminant: viscera quoque naturalia more aliorum ruminantium disposita sunt, sicut in cornutis, alteraque tantum maxilla dentatis, solet fieri. Quum porro à veteribus Philosophis testatum sit, quasdam non solum aves, sed & animalia terrestria nonnulla, inter quæ Cerva & Capreæ, felle carere; ego attentius circa duo potissimum loca illis à Natura concessa, hepar & intestina inquirens, fel

nullum quidem subinde comperi; quia forte visum effugerat, atque alia aliqua parte diffusum latitaverat, quod fellis vices illis suppleret. tanta interim fellis necessitas in corporibus animalium mihi videtur, ut eo non apparente locis solitis, Natura maluerit collocasse in capite quorundam pisciculorum, quam in totum denegasse viscus tam nobile. Imo, sunt aves quæ teste Aristotele vesica & urina destituuntur; tamen fel ipsis perpetuo concessum esse fatetur. Caprearum Brasiliensium caro est optimi palati & nutrimenti, quæ vel assatur, vel aromatibus conditur pro epulis, ejusdemque plane saporis est & dignitatis cum nostratibus. Verum, sicut hæc Capreæ species, quæ villosis est cornibus, carne sua alimentum, ita lapide in ventriculo contento, medicamentum præbet haud contemnendum, scilicet lapidem Bezoardicum Occidentalem, nunc Orientali minus celebrem quidem, attamen apud incolas contra mala quoque venenata in pretio habitum. Quo lapide venatores difficilius aliquando potiuntur, quam ipso animali in quo generatur. vulneratum enim telo, aufugit summo studio, eructatque è ventriculi fundo per os ipsum lapidem, quem si non sagaciter observet venator, spe omni excidit eo potiundi, ut mihi aliisque contigit subinde.

T A I A Ç V.

Taiacú, Porcus est silvestris, sed Apris magnitudine & ferocitate cedens; vix enim nostratium Porcorum domesticorum molem acquirit. Auribus, pilis & fetis in dorso est solito brevioribus & mollioribus nigri coloris, punctulis minimis albis variegatus. Cauda est nulla. Admodum probatæ est carnis, ut facile nostratium domesticorum superet. lardo est tenuiori atque bono. In dorso inter setas prominentia apparet partim carnea partim membranosa, quasi ex concursu vasorum lacteorum contorta, quæ vulgo Umbilici nomen audit. Quem tamen ego in dissectione verum umbilicum esse neutiquam potui animadvertere, sicuti neque Clariss. Anatomicus Leydenensis D. Falcoburgius, qui transmissum ex Brasilia Porcum similem diligenter incidit. Mammaram quoque vicem præbere, quia vasa mammaria videbantur, quæ lacteum

mentia apparet partim carnea partim membranosa, quasi ex concursu vasorum lacteorum contorta, quæ vulgo Umbilici nomen audit. Quem tamen ego in dissectione verum umbilicum esse neutiquam potui animadvertere, sicuti neque Clariss. Anatomicus Leydenensis D. Falcoburgius, qui transmissum ex Brasilia Porcum similem diligenter incidit. Mammaram quoque vicem præbere, quia vasa mammaria videbantur, quæ lacteum

Et eum humorem perpetuo destillant, haud verissimile, quod sugendum præbeat papillis, quas more aliorum Porcorum sub ventre gerit. Per hunc ductum spiritum emittere, sicut Sues marini per nares, Lerijs & Thevetus putarunt; sed attentior censura Fr. Hernandi magis mihi placet, qui in dissectione eorum, tam narium, quam umbilici, usum illis mecum derogat. In multis Americæ regionibus, præsertim in nova Hispania, ejusmodi Apri ejusdemque conformationis & naturæ inveniuntur, quorum caro æque probata, quæque mactata ut durabilior sit, statim liberari debet à ductu illo lacteo dorsali, alioquin facile corrumpitur. Iracundi sunt & vindictæ admodum memores. Vulnerati enim infinitos solent sui generis convocare, ut hostes suos, sive Venatores sive Tigrides, cum quibus perpetuam exercent inimicitiam, gregatim adoriantur. Ita ut non raro ascensu in arborem salvare se coacti fuerint vel sagacissimi venatores, ubi tunc dux gregis, cum militibus fremens, truncum arboris loco hostis amissi mordet & lacerat. illi interim tot feris circumdati, eas superne, vel venabulo, vel sclopetis tuti cædunt, cum tamen illæ haud facile patiantur societatem dissolvi, nisi forte moræ vel famis tædio.

Capybára, inter Porcos aquaticos sive fluviatiles recipitur, quia figura & natura bimulum Porcum æmulatur. brevibus est cruribus & ungulis, sed porcinis, cæterum Porcis dissimilis, si crassitiem & figuram capitis, & oris pilos aureisque parvas consideres. Caret cauda. Peculiare quid præterea huic Natura dedit, quod (præter duos insignes dentes incurvatos extra alveum prominentes) in qualibet maxilla dentes viginti quatuor habeat. Herbis & fructibus vescitur. Noctambulium est animal, pabulique gratia fluvios & torrentes transnatat, clamoremque adeo horribilem edit de nocte, ut nobis insuetis primum terrorem incusserit. Gregatim infinito numero circa ripas fluviorum oberrant; cumque tardigrada sint, non cursu, sed velocissima natatione se salvant à venatoribus, quia urinari vel maxime norunt. Cæterum haud difficile magna copia sclopetis vel sagittis figuntur, integrisque militum cohortibus probo satis alimento fuerunt, imprimis si affetur caro; sed quia dignitate Aprorum & domesticorum carni cedit, caput hujus *Capybára* tantum pro deliciis apponitur.

C A P Y B A R A.

C V A N D Y.

Cuandú, Major & Minor, Africanis Erinaceis ex parte similis. Nostratibus *Ufer-Drecken*.

Dercken, Lusitanis *Ouriço cacheiro*, & quoque *Espinho* dicitur, quod perpetuis spinis sive aciculis armatum sit animal. de quarum tamen ejaculatione in hostem deque earum venenosa vel medica qualitate nihil nobis hic terrarum compertum est, sicut de alia Erinaceorum specie in Africa atque in nova Hispania testantur Autores. Hæc enim Histrix ob insignes alimentosas qualitates potissimum celebris Simiæ majoris est magnitudinis. Totum corpus pilis caret, sed spiculis armatur undiquaque oblongis flavescens. Ab insitione in cutem ad dimidiam fere longitudinem reliquam, pars dimidia nigricat, cuspis albicat. Capite est quoque aculeato, excepta regione aurium & oris. Circum nares pilos habet multos, qui barbam Felinam illi faciunt. Oculi prominentes & fulgidi. Cauda oblonga ab exortu suo ad medietatem aculeata. exterior medietas nuda est, & raras habet fetas Porcorum instar. Interdium dormit, noctu circumvagatur, spiratque naribus quasi anhelaret: vocem edit ut Sus *iu iu*. Scandit arbores, sed tardo gressu, quia pollice caret; idcirco descendens, caudam circumvolvitur, ne labatur. Fructibus non solum, sed Gallinarum Columbarumque pullis multum damni infert, iisque perpetuo insidiari amat. Exinde pinguefactus facile præda fit venatoribus. Carne est admodum candida, pingui, eaque gratissima, ac proinde inter delicias apponitur sive assata, sive elixa, sive artocrea modo condita. Inter Erinaceos enim quæ vocem Caninam edunt, inferioris sunt notæ; quæ ore vero voceque Suilla, ut hic noster, carne sunt, teste quoque Scaligero, longe delicatiori.

T A T V' sive A R M A D I L H O.

Cum in Occidentalis non solum, sed & Orientalis Indiæ partibus frequens adeo sit hoc inusitatae conformationis animal, non mirum si vel nomine, vel magnitudine, figura quoque subinde variet. Hispani *Armadillo* satis appropriate, hoc est, Cataphractum, Belgæ **Schilt-Dercken** nominarunt. Brasiliæ indigenæ nomine *Tatu* generice totum hoc animalium genus loricatedum expriment, variasque illarum species peculiari addito cognomine distinguunt. Prima & maxima *Tatu-pêba*: cujus descriptioni superfedeo, utpote quæ non edulis. Secunda & præstantissima *Tatu-ete*, sed priori minor. Tertia *Tatu-aparâ*, præcedenti magnitudine par, cujus solum iconem exhibeo, sed alteram incedentis, alteram dormientis bestię. Omnibus his commune est, quod lorica ossea ex squamis elegantibus composita operiantur, quod Porcellorum quasi sint rostro, figura, oculis, pilis & pedibus, licet magnitudine & dignitate inter se discrepent. Item quod noctambula & salacia, rostro fodientes Talparum more, nunc sub terra in cavernis latitent, nunc in aquis instar amphibiorum, imprimis vero supra terram more aliorum quadrapedum degant. Horum denique caro, excepta illius *Tatu-pêba*, non solum vesca, sed ob teneritatem & albedinem apud magnates pro deliciis apposita, assata, elixa & in artocreae modum condita, Cuniculorum & Porcellorum carni præferatur. Tantum abest ut cum Talpis in terra potissimum nutriantur ad mentem Monardi, ut fructibus *Batatis*, *Bacobis* & Melonibus cæterisque plantariis, imo Gallinis vescantur. Quamobrem rustici ea exosi habent, iisque perpetuo vel decipulis vel caniculis insidiantur. Hæc autem species peculiare habet, quod dormituriens, aut venatorem eludere volens, prioribus ac posterioribus pedibus collectis, more infantium in utero jacentium, ac auriculis intro tractis, cum, cauda capite & ad caput relatis, instar pilæ se componat, atque per commissuras incurvato dorso ac clypeo, ita lateralibus extremitatibus, ac antica & postica parte confertis, ut nihil appareat nisi lorica capitis & caudæ; adeoque instar conchæ firmiter se claudit, ut ne à validissima quidem manu aperiri & dilatari se patiat. Quamobrem miræ istius fortitudinis rationem desiderans, aliquoties illud dissecui domi meæ, lorica-

camque convexam, qua tegitur, inveni cum quatuor commissuris transversalibus, lenta admodum cute constantibus, quibus lorica extendere & contrahere potest. Quæ lorica figuris quinquangularibus eleganti ordine dispositis constat; inter commissuras vero parallelogrammis, & quælibet figura squamulis lenticularibus, coloris ex albo flavescentis. In quolibet latere musculum reperi insignem longum & figuram X habentem, plurimis fibris ita decussatim discurrentibus secundum longitudinem, quorum ope validissimam illam contractionem & corporis conglobationem exercet. Cæterum coeunt & generant more aliorum animalium. Præter alia falacitatis signa, accedit quod genitalia in omni *Tatu* præter modum longa & crassa atque rigida prominent. De carnis præstantia alimentosa supra monui. De vi medicamentosa Lamiarum Fr. Ximenes vir haud vanæ fidei, ut & Monardus, multa annotarunt; verum à me hætenus incomperta.

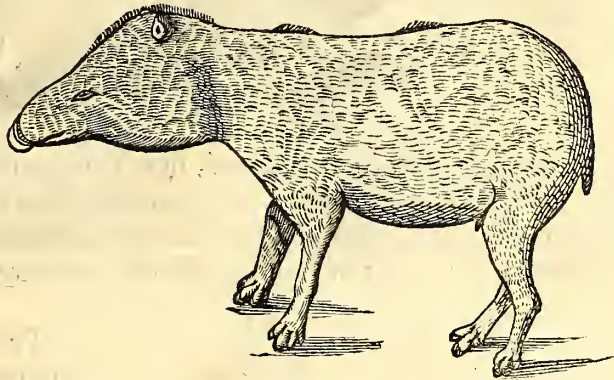
Tapiereté, Lusitanis *Anta*, mirum aspectu animal, magnitudine Iuvenci semestris; dorso incurvato, figura corporis quodammodo ad Porcum accedens, imprimis oculis, capite & pedibus. Promuscide est super os præeminente; quam validissimo nervo contrahere & extendere potest. Ore dentato in utraque maxilla. Loco caudæ exiguum processum habet depilem. Cute est solida instar Alcis, brevibus pilis, umbræ & fusci coloris. Salax est

bestia & noctambula, quæ arborum fructus, arundines sacchareas, depopulatur. Inter amphibia non recensetur: fluvios tamen transnatat rapidissimos. Cæterum iners & foscors apparet, adeoque lucifuga, ut in densis mediterraneis silvis interdum dormire amet: ita ut, si detur animal aliquod quod noctu tantum, nunquam vero de die venetur, hæc sane Brasiliensis bestia *ημερόβια* dici minime meretur; qualem tamen Aristoteles & Scaliger ex terrestrium genere in Asia non dari autumant. Caro ejus vesca, si juvenis, & rite præparatur, bubulamque æmulatur, eaque mediterraneis ac maris accolis in frequenti usu existit.

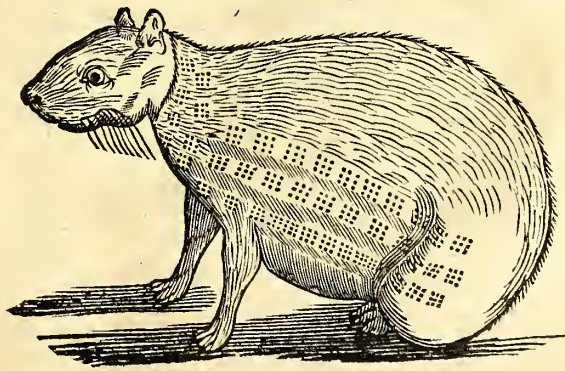
Inter Quadrupeda vesca in hisce silvis & campis littoralibus frequentia, sex septemve Cuniculorum & Leporum species existant, communi nomine corrupte Lusitanis *Ratos domato* dicta. Quæ ut magnitudine, colore, & figura nonnihil inter se discrepant; ita natura, indole, natali solo, atque sapore multum inter se conveniunt, & ob carnis bonitatem, omnibus pariter in deliciis habita; quamobrem multi incolæ, nunc decipulis, nunc Canis venatici vel odori ope iis insidiari amant, repertoque antro id ab utraque parte fodiunt, & cuniculum actum ab utroque latere obturant, & demum in locum quo confidere autumant, longum cultrum infigunt, ut ita transfigant prædam sub terra latitantem. Qui vivi capiuntur, cicurari se patiuntur & pinguescunt. Vniversa hæc Leporum & Cuniculorum familia admodum est fœcunda: septenos & ultra uno partu catulos ter uno anno profert, non cæcos tamen more nostratum.

Prima, quæ maxima & nobilissima facile inter eos existit, est *Páca*, magnitudine pinguis & crassi Porcelli, cujus instar grunnit. Cibum oblatum non pedibus more Cuniculorum detinet, sed in terra depositum devorat. Capite est crasso, auribus præter morem parvis, absque cauda, ut plerique hi Cuniculi. Crura priora paulo posterioribus breviora; ita ut non adeo velocitate, quam vehementi quidem morsu, se ab hoste vindicet. Pilis est

TAPIERETE.

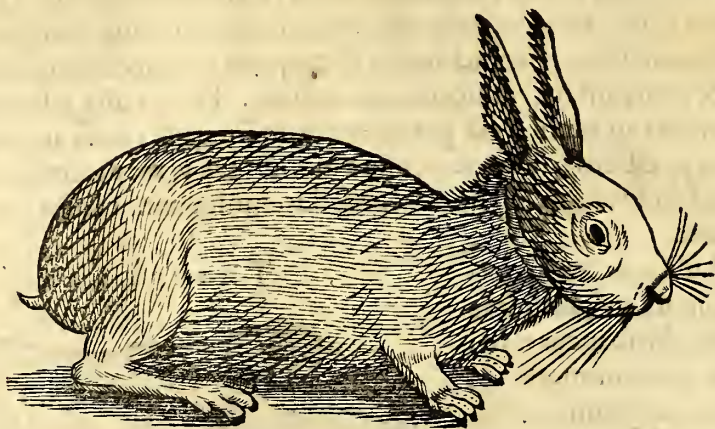

PÁCA I.

brevibus, ad tactum duris, umbræ coloris, in lateribus maculis cinereis prædita. Carne est tenera, pingui, lardo non indigens, si affetur, sed inter epulas magnatum, sicut Lepores & Capræ in Europa, habetur.

T A P E T I II.

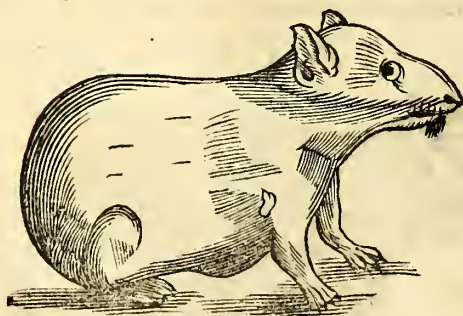
Secunda species dicitur *Tapeti*, figura, magnitudine, pilis, auribus, barba, Leporibus nostratibus inter omnes has species maxime similis: victu quoque, fertilitate, carnis bonitate ab Europæis minus discrepans. Eorumque more in silvis, non intra terram, nidificat. Quamobrem non necesse est ejus narrationi inhærere.

A G V T I III.

Tertia Cuniculi species est *Aguti*, vulgo corrupte *Cotia*. Quæ magnitudine & figura est nostratium: sed inter eos quibus aliquid porcini intercurrit. Præterquam quod pilis sit splendentibus, rufis & duris, ut in Porcellis junioribus; grunnit quoque eodem modo; inferiorque mandibula, ut in Suibus, brevior est superiori. Si corporis proceritatem, velocitatem, voracitatem, dentes, caudam, mores denique respicias, cum Leporibus quadrat; auribus tamen, quæ rotundæ sunt, discrepat. Posteriora crura glabra, longiora, digitis sex; anteriora breviora quatuor tantum sunt prædita; iisque directe antè extensis, incedit, & arripit cibum oblatum, devoratque quam ocissime. Adeo denique à natura munitus, ut si non unguibus & dentibus se tueri valeat, velocitate pedum se salvare possit: ubi vero irritatus, vindictæ minus potens fiat, grunniendo quatit humum posterioribus cruribus multo fortius quam Cuniculinostrates, dorsique pilos erigit. Cæterum cicuratur, ut pinguescat, atque philanthropos fit. Sed teneritate carnis præstat, si silvestris mactetur.

Ç A V I A Ç O B A ' Y A IV.

Quarta species *çavia çobáya*. Quæ ut Europæis Cuniculis magnitudine cedit; ita diversitate & elegantia colorum eos superat. Pilis est molliusculis, maculis albis, nigris, rufis; Cruribus brevioribus; antè digitis senis, postèrius quinis. Capite & dentibus Gliris similibus. caudæ vestigium nullum fere. Nulla Cuniculorum species tam familiariter in ædibus cicuratur, quam hæc, imo in alias Europæ regiones feliciter vehitur, ubi æque prolificus est, & pinguescit. Grunniendo cibum quasi à domesticis mendicat instar Caniculæ domesticæ. Dignitate carnis cæteris haud cedit, imprimis silvestris adhuc. affata, & elixa, apponitur, minusque alba & sicca quam nostratium; adeoque humore abundans, ut male fiat illi, si nimium aquæ potet.

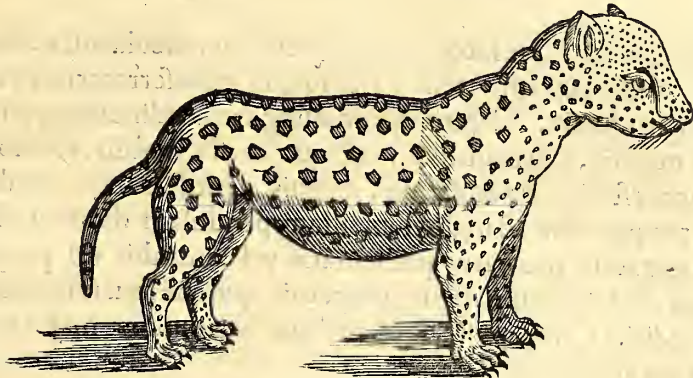
Quinta

Quinta, *Apereá* dicta, Nostratibus **Veldt-rat** Cuniculi est species minima, absque cauda, pilis Leporinis, ut & capite, barba & incessu. Vivit Cuniculorum more, ejusque naturæ participat; nisi quod petrosus potius cavernis, quam arenosis gaudeat, unde à venatoribus & viatoribus ope caniculæ elicitur & capitur. Elixus, assatus, conditus apponitur. Adeo enim carne est tenera & bona ut Cuniculos Europæos facile superet.

APEREA V.

IAGVARA.

IAGVARETE.

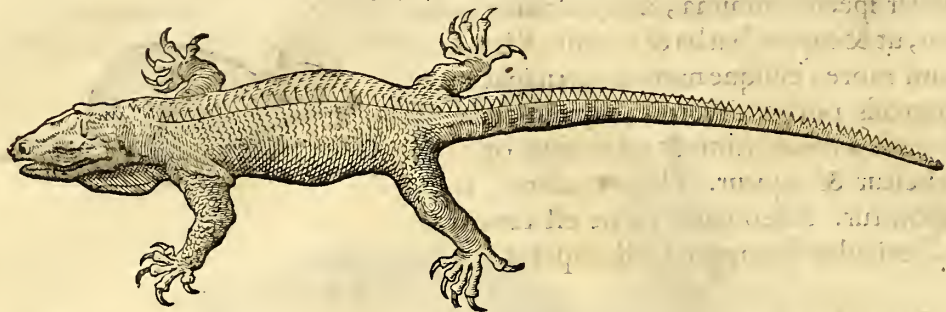

Varia Tygridum species in silvis reperiuntur, quarum aliquæ majores & ob crudelitatem nimium celebres, quas, utpote non edules, prætereò. Hæ minores vesca Lusitanis *Onça* generaliter dictæ, Brasilianis peculiari nomine distinctæ: Quarum prima maculata *Iaguára*, secunda *Iagvarete*, tertia *Cuguacuara*, cujus icon desideratur. Seniores brevibus, juniores longioribus sunt pilis & paulum crispis instar lanæ ovillæ; nunc Capræ instar ex flavo rufescentis coloris, nunc maculis nigricantibus eleganter dispositis. lupi fere sunt magnitudinis & molis, rapaces quoque, & hominibus æque ac bestiis infestæ, cum famelicæ sunt; alias enim à gregariis canibus, imo vel solo accenso rogo de nocte in fugam facile aguntur; ignis enim vel luminis be-

neficio me sociosque itineris mei ab his aliisque noxiis animantibus tutari solebam. Terribilem noctu clamorem *uu* instar Canis famelicæ excitare solent. Præda potitæ eam dilacerant, caputque in ipsum cadaver immittunt, sanguinemque imprimis sugunt. Licet carnis bonitate, mole capitis, corporis, cauda & maculis cutis inter se differant, oculis tamen igneis, barba & unguibus felinis, dentibus acutissimis, atque indole conveniunt. Nec est, quod aliquis putet à Barbaris *Tapuyeri* tantum expeti carnem harum rapacium animalium; illæ enim quæ rufescentibus & flavescentibus maculis sunt, ab omnibus passim Europæis incolis, instar Vitulinæ æstimatur. Atque ipse non sine admiratione edoctus sum, non plus ferinam sapuisse tam rapacium animalium carnem. Attamen monitos volui semper amicos, imprimis valetudinarios, ut ab ea se abstinerent, vel rarius saltem vescerentur, ob fervidum quem generat sanguinem & succum omnis bestia & avis rapina.

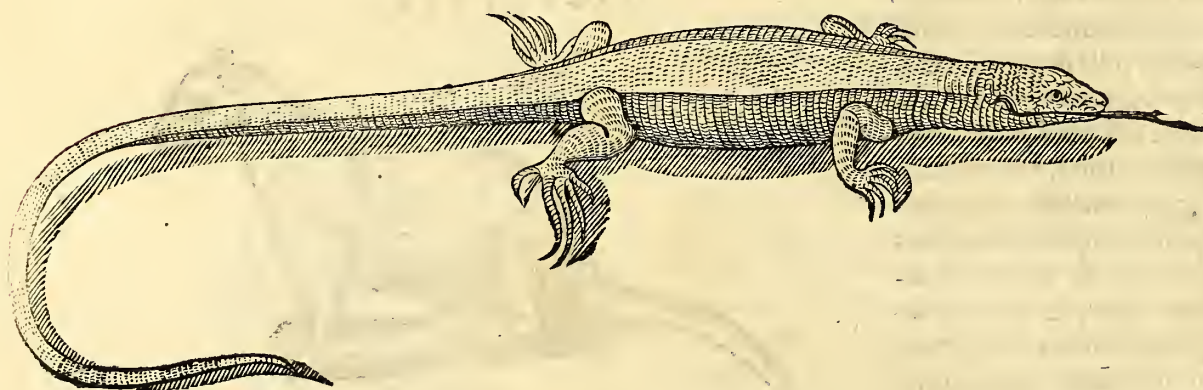
Inter tot Lacertorum exercitus præ cæteris magnitudine & pulchritudine excellunt quos hic damus. Prior *Iguaná* (corrupte *Leguáne*,) aliis *Senembi*; posterior *Tejuguacu* dictus. Qui, ut exterius nonnihil discrepant forma, ita interius plane inter se conveniunt, ejusdemque sunt naturæ. Prioris corpus duos est pedes longum, sicut & cauda. Tota bestia exterius læte viret instar Psittaci, nisi quod maculis nigricantibus & albis in modum panni undulati hinc inde variegetur. Cute est undique squamosa. pone

I G V A ' N A I.

caput in utroque latere albicans emicat macula instar Branchiarum piscis. A cervice ad caudæ extremitatem series squamarum ferratarum excurrit viridis secundum dorfi longitudinem. Capitis squamæ singulari ordine sunt positæ. Naribus est patulis. Oculis magnis, nigricantibus. Lingua crassa mobili, sed non bifida ut sequentis figuræ. Rictu est diducto & patulo, exiguis dentibus nigricantibus obsito, cibumque iis rite præparatum ad ingluviem illam pendulam dimittit. hanc ingluviem nigricantem & ferratam pro variis pathematis vel contrahit vel propendere finit. Crura non solum, sed & eorum digiti, perpetuis quoque squamis vestiti, & variis articulationibus præditi. Crura posteriora anterioribus quidem majora, sed omnia paribus unguiculis curvis armati.

I G V A ' N A II.

Altera hæc à præcedenti in eo potissimum differt, quod colore sit nigro cum maculis albis. Digitis pedum multo longioribus. Cauda quoque longiori & crassiori, non serrata. Lingua bifida, lævi, rubra, quam multo velocius & longius, quam præcedens *Senembe* exerit, & more serpentum retrahit. Vtrumque animal domi meæ ligatum detinui, expertusque sum stupidum esse & inedia patientissimum, quædam ad sex, quædam ultra octo mensium spatium, ut ne muscam vel culicem comederent, sed tantum ore subinde patulo immota jacentia aliquandiu apertis fenestris matutino røre auræque vesci visâ sint, attamen, licet Lacerti, Serpentes aliaque reptilia frigidioris utcumque sint temperamenti, hi elapso circiter semestri, si non esca exhibeatur, inedia contabescunt & moriuntur. Fructibus & ovis crudis vesci amant, unde multa pinguedo & caro albissima illis nascitur. quæ elixa vel frixa, inter delicias expetita, nec Gallinaceis pullis cedit, ejusdemque dignitatis, & saporis, cujus est caro *Armadilla*, nisi quod siccoris sit nutrimenti. Aphona sunt plane, velocissime currunt, facile tamen ex arboribus se illaqueari patiuntur. Usque adeo tenacis sunt vitæ, ut, si aliquoties feriantur in capite, non moriantur, nisi cervix cultro infixio vulneretur. Vnde difficile Aristoteli assentiendum puto, Lacertos vix ultra sex mensium spatium vivere. Macæta vero & plane excoriata diu adhuc moventur, cordaque excepta, admodum subsiliunt. Ovipara sunt, idque singulis sex mensibus, ac in utroque latere duodecim aliquando ova cerasi minoris magnitudine apparere. Etiam si inter amphibia possit censei *Iguana*, quia fluvios quoque intrat, tamen more cæterorum amphibiorum in terra generat. Ova quæ ponit, rotunda sunt, & tenuiori testa quam Gallinacea, prædita: cæterum vitellum & albumen Gallinarum similia sapore, quæ addita aqua, non oleo aut butyro, friguntur. Porro pinguedo *Senembî* apud Chirurgos Americanos in pretio habetur ad cutis vulnera sananda. In

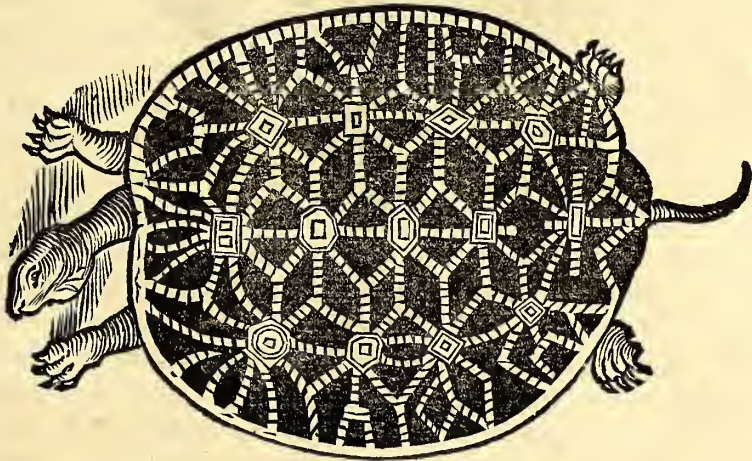
In dissectione viscera omnia vitalia & naturalia, sicut in aliis animantibus reperi, sed duplici ventriculo prædita. Anterior, cibi licet pauci receptaculum, inde intestinum admodum tenue, cui alter ventriculus concoctioni ciborum dicatus annectitur. In hoc ventriculo ut & intestinis teretes lumbrici latebant. Lapis quoque ex eodem ventriculo exemptus ovi fere gallinæ figura & magnitudine exterius; interius vero, lapidis bezoardici coloris & substantiæ erat; quippe contusus, à tunicis quibus componebatur, facile separabatur. Idem lapis ab incolis celebratur. Verum an aliqua vi medicinali polleat, à me nondum compertum. Francisc. Ximenes in nova Hispania similem lapidem in cerebro ejusdem *Iguana* reperi, doloribusque nephriticis & calculis frangendis, si drachmæ pondere è liquore convenienti hauriatur, mederi testatur.

Varia Testudinum Brasiliensium species, ut nomine ac natali solo; ita figura, colore, magnitudine, atque dignitate inter se differunt. Antequam agmen edulium animalium claudam, eas tantum recensebo Testudines, quarum qualitates mihi compertæ sunt. Duæ occurrunt marinæ, vel amphibix potius, quia ova sua ad littus maris ponunt in fovea, quam arena tumulant, donec excludantur. ultra ducenta subinde simul reperiuntur, magnitudine gallinarum ovis paria, rotunda, alba, non testa, sed valida tantum membrana tecta.

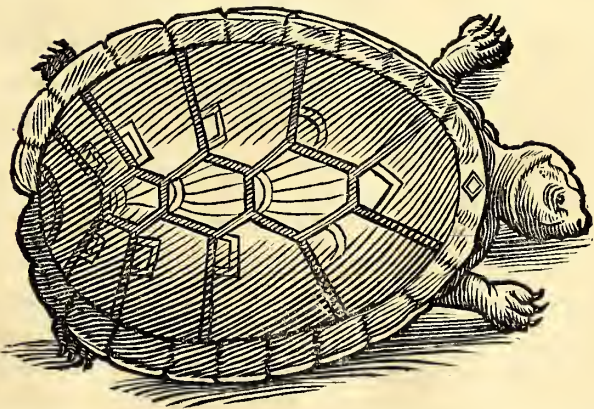
Prior *Tartaruga* Lusitanis, *Iurucuá* Indigenis, adeo magna, ut à tribus bajulis vix dimoveatur, plurimisque hominibus saturandis caro earum sufficiat. Loco pedum habet quasi alas: anteriores quidem longas: posteriores breves: (quarum figuras passim videre est apud autores) caudam acutam, conicam: oculos nigros, magnos: os edentulum & instar rostri volucrum.

Altera minor cæteris Testudinibus *Iururá* dicta, Lusitanis *Caçado*; atque ad differentiam *Caçado d' Agoa* nominatur. Hæc intra testam se recondit pro lubitu, & collum rursus ad trium digitorum longitudinem foras extendit. Capite est oblongo; naso elevato & acuminato; ore amplo; oculis & unguibus pedum nigricantibus. Cauda brevi, acuminata: cute rugosa quasi squamis constante.

I A B O T I I.

II.

Tertia & quarta species, terrestres sunt plus minus manus magnitudine, figura inter

ter se sibi, paucis exceptis, multum similes. quæ *Cagádo da terra* Lusitanis, *Iabotí* Indigenis appellantur. His caput & crura sunt fusca, verum maculis ex umbra variegata. Caro & ova sunt vesca: jecur vero palati est optimi, atque antecellit omnium animalium ecora suo sapore.

Pleræque terrestres testa operiuntur nigricante, cui variæ nigricantes & flavescentes figuræ geometricæ quasi inculptæ visuntur. Sicut ex appositis hisce figuris liquet. Vix sonum nisi brevem, exiguum, eumque brevissimum, *kik kik* edunt. Inediæ patientissimæ sunt ad biennium fere, tantillum aquæ solum domi meæ sorbentes. Cæterum radicibus & fructibus silvestribus vesci amant.

Cum ex Philosopho constet, quod pleraque ovipara, ut quoque aves & pisces, vesica & renibus destituta sint, testudini tamen marinæ concessos esse ex autopsia confirmatum habeo.

Multa præterea Græci Philosophi de Testudinum indole & generatione narrarunt, quæ si conferantur cum hujus Novi Orbis Testudinibus, aliqua dubiæ fidei videri possent.

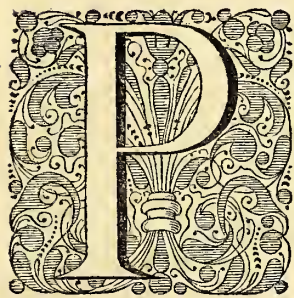
FINIS LIBRI TERTII.

HISTORIÆ NATVRALIS & MEDICÆ

LIBER QVARTVS.

*De Arboribus, Fruticibus, & Herbis Medicinalibus, ac Alimentosis,
in Brasilia & circumjacentibus Indiæ Occidentalis
Regionibus nascentibus.*

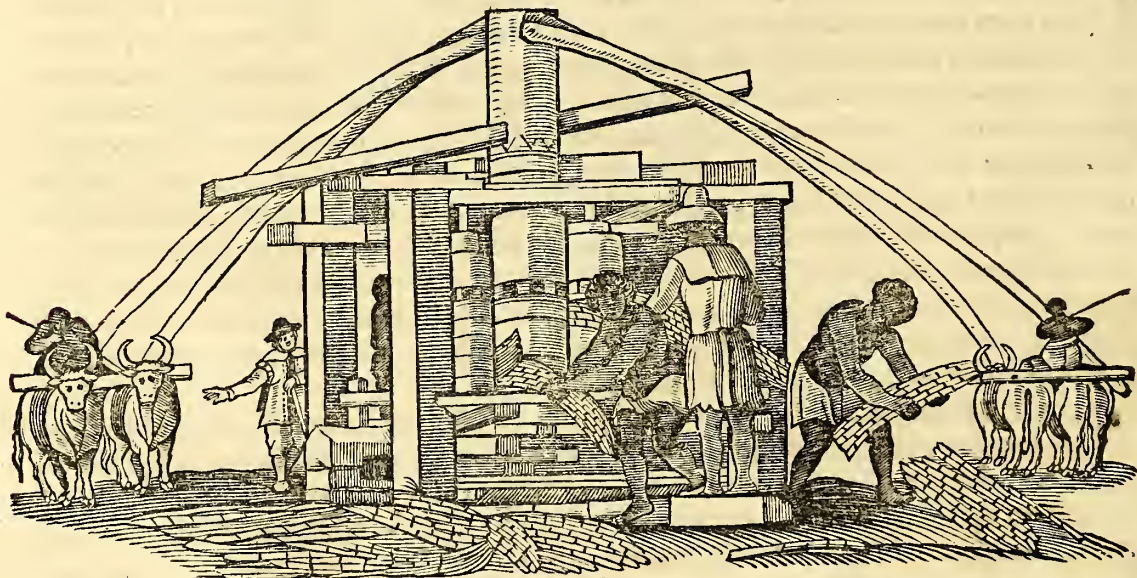
Eracto Tractatu de Animalibus edulibus, ordo postulare videtur, ut Vegetabilia Alimentosa & Medicamentosa iis succedant antequam ad Venena & Antidota transeam. Missis itaque omnibus illis, quorum vel usus Medicus adhuc latet; vel quæ huc aliunde illata, & ab aliis satis superque ante me exposita, ut Malus Medica, Citrus, Punica, Milium Turcicum, Lapis Bezoar Occidentalis, Ambra grisea, & similia; vel quæ solummodo quæstui comparata sunt, ut infinita ligna in ædificiis celebrata; Ea tantum perstringenda duxi, quæ in Medicinam sunt recepta, atque ab aliis & me ad Artis nostræ incrementum, prospero usurpata successu. Adeo enim ex re fore putavi, ne quam multa (ut solet subinde farrago exoticorum haustu facili & supino congeri) sed quam proficua exstarent materiæ Medicæ monumenta. ad imitationem scilicet Dioscoridis potius, quam Plinii & Theopraستي, quorum hi tanquam Naturæ admirabilia, ille ut Medico usui adoptentur, proposuit. Verum cum tantæ molis semper fuerit, novis auctoritatem, obscuris lucem, dubiis fidem dedisse, non est, quod mihi arrogem in re tam difficili voto lectoris satisfactum iri, sed principii gravitatem, incultumque Solum, ingenuis his conatibus patrocinatorum confido; atque posteros, quibus plus otii & eruditionis supererit, non solum quæ in enarratione Vegetabilium & Sensitivorum desiderantur, suppleturos; sed & multa convenientia cum aliis Mundi partibus observaturos. Nam quemadmodum unaquæque terra quædam peculiaria producit, aliis regionibus negata: (sicut liquet inter cætera in hujus Continentis Occidentali parte Peruvia Argentifera, sed minus salutifera, atque è contra in Brasilia mineralium inopi, sed Aëre, Aquis, & Locis, eorumque Vegetabilibus, admodum beata,) ita certissimum est hanc quoque à reliquis novi Orbis Insulis in multis naturalibus non discrepare.

Ex quibus facile patefcet perpetuus ille immensæ Naturæ lusus in salutem mortalium longe laterque diffusus. Quin Priscorum plerique, ac Recentiorum non pauci, qui de Medica materia verba fecerunt, una tamen omnes nondum ad medium, ne dicam ad calcem fastigiumque, rem perduxere. Quippe adeo speciebus ac viribus abundans & amplus est ille campus, ut meritissimo jure ea quæ dignoscitur pars, illius quæ ignoratur, minima dici possit.

Porro non me anxie adeo Botanicorum consueto ordini obstrinxi, ut herbæ, frutices & arbores singulæ, ad classes suas venirent. Sed à nobilissimis & maxime usualibus Vegetabilibus ad cæteras descendendi, prout variis locis & temporibus sese offerrent. Quasdam icones & annotationes ab optimo & diligentissimo meo domestico D. Markgravio, in nostris peregrinationibus observatas mutuatus sum. Quod idcirco præmonere volui, ne malevolus quispiam furtivis coloribus me scripta ornasse sibi let. Etenim quando horas subcisivas publica munia mihi denegabant, id sedula opera ejus adimpleri jussi, ut quarum ego naturas & proprietates pensculatius investigarem & experirer; earumdem ille figuras externas per otium graphice depingeret. parum scilicet interesse arbitratus, si inventa nostra illi vel mihi impertirentur, aut sub cujus nostrum nomine lucem aspicerent, modo illa, dubia nonnulla dissolverent, erroresque detegerent atque tum Novi, tum Veteris Orbis ægrotantium & medentium commodo futura sint.

Tacomareé sive Arundo Saccharifera.

Postquam vastissimi hujus Continentis in Indiis Occidentalibus pars, quæ nunc vulgo Brasilia dicitur, inter duos fluvios *Maranhon* & *de la Plata*, sita, paulo post Capralis accessum à Vesputio Emmanuëlis Regis Portugalliaë auspiciis, paulo accuratius anno circiter 1500 esset explorata, Lusitani, intra promontorium *Olinde* amœnissimum & Insulam *Stamaraca*, primum littora antea incognita legerunt. Vbi juxta rupem fissam Brasilianorum tuguriis conspectis, ad terram appulerunt, & de nomine loci solliciti, quantum potuerunt inquirentes, *Paranambuco*, hoc est, mare perforatum vocari, à Barbaris responsum tulerunt. Vnde hodie quoque, omnium Præfecturarum felicissima, idem nomen obtinet. Cujus recessus cum altius explorarent, indignum existimarunt, ligno rubro, licet maximi proventus ad tingendos pannos, acquiescere: præsertim cum præter confragosos montes & saltus inaccessos, miro Dei beneficio, longe lateque partim in planities solutas, partim in colles clementer assurgentes terras conspicerent; tum & præstantissimis animalibus, fructibus & frugibus Europæis inuictis, mirabili proventu ea producere & scetificare experirentur. Tandem fecundum hoc solum Cannis Sacchariferis aptissimum judicant: easque à campestribus quondam hominibus detectas in Insulis Fortunatis, huc detulerunt, quæ ob suavem succum quasi ad manus tradita, usum quem pollicebantur, olim silvestres, nunc exculta & domestica, toto fere generi humano præstant. Ita ut cœleste hoc donum, Attico melli multis partibus præferendum, excelsis inclusum arundinibus, hisce regionibus imprimis concessum sit, è quibus tum aquaria mola, tum bouum indefesso labore agitata, dulcissimus liquor expressus, in ahenis excoqueretur, quemadmodum hac imagine expressum videtur.

Multæ hodie hujus generis machinæ conspiciuntur. Nec ulla hujus terræ merx est, ex qua plus lucri & emolumentum ad negotiatores redundet. Nam Saccharorum ex omni Brasilia olim colligebantur *Aroba* decies centies mille, idque quotannis, atque in Europam deuectæ certissimo compendio diuendebantur.

In Ægypto *Sacar* Arabicum (unde Saccharum nostrum dictum volunt) ex humili & exigua planta, instar crystalli vi Solis coagulatur. In India vero Orientali, ex *Mambú* arbore arundinea (vide Garc. ab Orta cap. xii.) & nodosa, populo insigni non absimili, *Sacar Mambú*, quem *Tabaxir* appellant, viscosum albicantemque liquorem promanare constat, ut Avicenna, Rhasis, & Serapio testantur. In Provincia *Rio de la plata*, Cannas Sacchari sponte nasci, adolefcereque in arboris proceritatem, atque crystalla Saccharea æstu Solis exsudare, constat. Tamen alterutrum vel insita qualitate, vel conficiendi dexteritate adæquari huic arundinaceo posse, nemo credat. Planta siquidem hæc

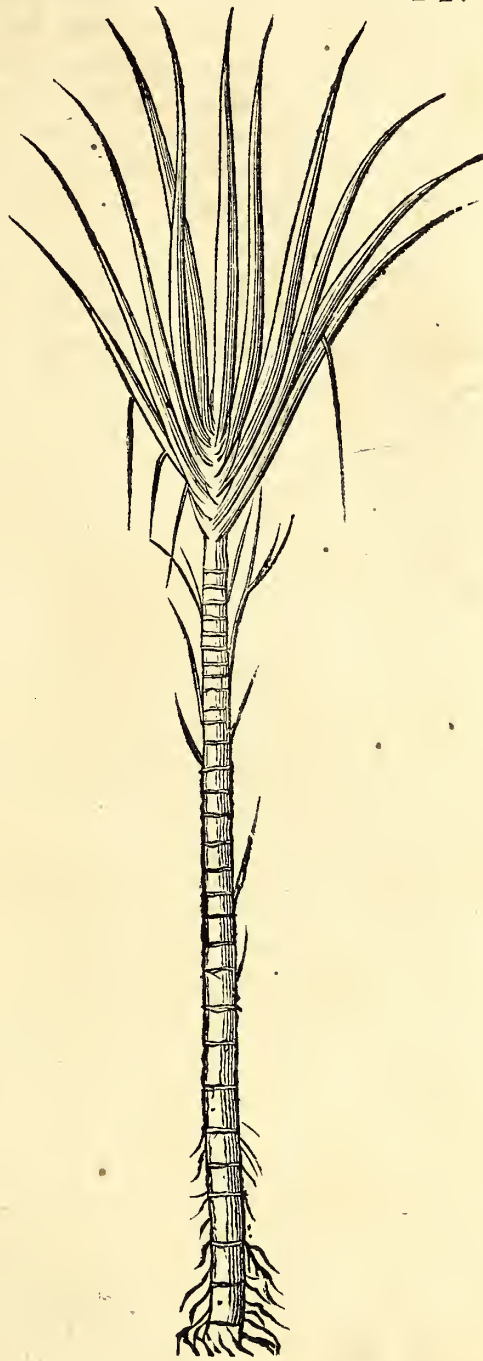
hæc nostra fruticis instar firmitate prædita, succo dulci turget. Silvestri Arundini externa facie est simillima; nisi quod hæc crebrioribus articulis aliquando distinguatur, imprimis si anni, terræque intemperies minus respondeat. Quo enim majora internodia, eo feliciorum messum, quo breviora, eo infeliciorum agricolæ prænuntiant.

Hæc Arundo, *V'iba & Tacomaree*, Lusitanis *Canna d'Acuquare* dicta, minus in montibus & collibus, licet irriguis, quam pratis glebosis & pinguibus, luxuriat, sicuti videre est in Parnambucensis præfecturæ maxima fertilitate & planitie agris, optimeque canniferis: qui inclytis undiquaque amnibus dividuntur, & à pluviis & inundationibus ripas egredientibus rigantur; quarum beneficio à formicis cæterisque insectis noxiis liberantur, sicut per nivem in Europæis regionibus solent. Sed missa digressionem ad propositum redeo.

Primo agri vomere invertuntur, cratibusque aut ferro ancipiti sarruntur, inque rectos & æqualiter distantes sulcos profcinduntur. Quibus Cannarum taleæ ita inhumantur, ut summitates utriusque se contingant: atque ea ratione lacunæ vomere factæ, manent repletæ, quæ ipsa eadem terra postea adimplentur. Plus terræ æstate, qua operiantur, requirunt, ne intensior Solis æstus penetret, Cannasque exsiccet: Hyeme vero minus, ut facilius uligine imbuantur, & terræ pondus germinationem retardet. Quo major humiditas, eo citius exurgit arundo, hincque quilibet articulus novas producit Cannas, ab omni parte eas ac radices ex lacuna, cui imposita est, extendens. Nodo Cannæ circumcirca pululat turio, à quo, terræ incumbens, truditur, frutexque emergit: ita ut decem aut ad summum duodecim mensium spacio, Canna maturescat, inque justam longitudinem excreseat. Expertiores agricolæ menses Augustum & Ianuarium plantationi consecraverunt. Augusto tamen, qui mensium hibernorum postremus, feliciter hæc instituunt, quod tellus novissimis pluviis imbuta, plantas suo gremio mollius foveat.

Arundo maturata tempore præfato exscinditur; nonnunquam & ad annum usque sequentem in agro relinquitur, & tunc Canna vetus nominatur, quasi seges restibilis. Intra hoc tempus nova denuo progerminat, quæ postea simul cum veteri refecatur. Si intra biennium non scindatur, nullius exinde pretii habetur: paulatim enim in agro marcescit, ac deficiente humore extinguitur; nisi forte peculiari terræ beneficio proregetur ultra ordinarium duracionis tempus. Plantæ tenellæ & juvenes, bene inhumatæ, denuo propagari numquam fere indigent, quod diuturnitate temporis non emoriantur, ne ad quadraginta vel quinquaginta annos quidem; ita ut suapte natura vel nemoris durationem adæquare valeant, nimirum solo bene pingui; nam quæ in sitienti & arido crescunt, vix ultra quinquennium vivunt. Interitum autem ex accidenti Cannis inferunt, sideratio, caries, potissimum vero si immisso ab æstate incendio, nec superveniente pluvia, ad radicem usque præ nimia siccitate comburantur, magno hercule possessoris damno. Proinde qui Cannas inutiles & frugiperdas extirpare, suoque

V' I B A & T A C O M A R E E.

bono comburere cogitat, ut novæ renascantur, hyberno tempore, non æstivo, hoc instituat. Immodica quoque inundatione, cum nulla cacumina emergunt, Cannæ suffocantur: ita ut utriusque excessu, nimio æstu exarescant, nimiaque fluviorum illuvie, eaque stagnante, refrigerentur, unde stirpitus evelli, aliæque de novo plantari postulant. Genus denique quoddam Vermiculi nigri alati, *Guirapeacoca* Brasilienses, *Pao de Galimba* vulgus Lusitanorum appellat, in locis potissimum uliginosis, radices corrodit, Cannasque interimit. Postremo ab herbis voluntariis male illis fit, quæ mirum in modum sæpe luxuriantes, hisce sativis admodum obesse solent. Proinde singulis annis ter quaterve, imo & sæpius aliquando, si terra postulet, ager à noxiis herbis liberetur, idque tantisper, donec ad tantam maturitatem pervenerint talæ, ut suo robore zizaniis obniti possint. Terra siquidem earum herbarum quas spontè profert mater est, cæterarum vero quas quasi vi coacta suscipit, sæpeque invita fovet, noverca judicatur.

Porro Cannæ maturæ factæ, circa fundum ac in ipso geniculo abscinduntur, quod in eo aqueus quidam humor contineatur. Mox amputatæ, frondibusque, quibus maximam partem vestiuntur, resectis, in fasciculos coguntur, & currui imponuntur.

Molendina tribus gravissimis axibus ex solidissimo ligno confectis, circulisque ferreis obductis, nituntur. Inter quos Arundo continenter inserta, & axium se contingentium angustia compressa, liquorem fundit dulcissimum. Mola aquaria nullis indiget jumentis, aquæ siquidem impetu circumagitur, quæ longissimo canale deducta, lapsu impetuosa ex alto in supernos eximæ magnitudinis rotæ lintres decedit. Quod quidem licet celerius fiat, plusque Sacchari inde redundet, quam à sex vel octo robustissimis bobus: eorum tamen contentione exactius & fidelius Canna exprimitur.

Cæterum liquor hic, qui in Saccharum ipsum postea abit, ad viginti quatuor duntaxat horas durat, moxque acescit, & ad conficiendum Saccharum prorsus fit inidoneum: sed si diutius fervetur, bonum inde nascitur acetum.

Axes, assèresque, per quos succus expressus fluit, tum & alveus, per quem decedit, bis spacio viginti quatuor horarum, vel una Tareffa (Tareffa est spaciū terræ, cujus quadra viginti circiter est passuum, & tot Cannas profert, quot per diem Naturalem moli possunt) lavari debent.

Canna primo à tergo axium excepta, vicino denuo immittitur, ut si quid succi in ea sit reliquum, penitus exprimatur, tunc *Bagasso* vocatum, quod tanquam inutile excrementum flammis absumitur. Adeo coruscantes & formidabiles nocte dieque construuntur ignes, qui ahenis subjiciuntur, ut à quindecim lignorum vehibus ad quadraginta usque, spacio diei naturalis, prout cruditas liquoris requirit, absumantur, integræque silvæ excendantur.

Succus, quem *Cardo* vocant Hispani, per canales & ductus ligneos, in amplissimos æreos cacabos derivatur: in quibus continenter, nunc vehementius nunc lenius, toto quo molæ agitantur tempore, fervescit, frigidæque aspersione intensior ebullitio coercetur, ut substantia minus consumatur. Ab hoc succo in primo aheni consistente, modicoque

modicoque substructo igne, paulo faculentior & copiosior spuma aufertur, vocaturque *Cagassa*, quæ solis pecoribus escam potumque suppeditat.

Sublata *Cagassa*, liquor seu *Caldo* in proximum ahenum, *Caldera de mellar* Lusitanis, effunditur: in quo coquitur, & prægrandi cochleari, crebris foraminibus pertuso, à foribus liberatur. Ut exquisitius immundities secernatur, forte quoddam lixivium affunditur. Hinc per linteum percolatur, ac tandem succus eo pacto novissimum excrementum, si quod habet, deponit. Hæ fæces mancipiis victum sufficiunt, qui iis contenti tam improbos atque indefessos labores exhauriunt: quippe toto semestri æstivo noctes atque dies perpetuo molendina agitantur. Vinum quoque exinde, vulgo *Garapa* dictum, conficiunt, intermiscendo aquam: quod avidissime expetunt incolæ, eoque, si vetus sit redditum, se inebriant. Vinum itaque Saccharum, Vinum adustum, Acetum, Mel coctum, ipsumque Saccharum, ex primo hoc liquore concinnari possunt.

Porro minores qui subsequuntur *Cacabi*, *Tachas* appellant, alii sunt ad concutendum, alii ad coquendum parati. In quibus succus jam dictus tantisper condensatur, donec Serapii & mox Sacchari consistentiam acquirat. Ad hæc vehementi & arduo labore, primum in majoribus, tum in minoribus ahenis, inter coquendum, capacissimis cochlearibus agitatur, quatiturque, & ad altitudinem viginti plus minus pedum attollitur, unde rursus in vasâ prolabatur.

In *Cacabis* minoribus ob ignem intensissimum vehementioris ebullitionis habenda est ratio, statutisque temporibus olei modicum guttatim instillatur, ne ignis vehementia Saccharum aliquid detrimenti capiat. Observatu dignum, si oleum majoribus inderetur ahenis, in quibus liquor, primo *Caldo* dictus, purificatur, Saccharo conficiendo plane foret ineptus. Vicissim, si minoribus lixivium, sicut majoribus, infundatur, æque impossibile, Saccharum conficere. Si denique momentum succi *Limonii*, vel acidi quid injiciatur, Sacchari consistentiam numquam acquirat, sed in totum perditur.

Formæ porro fictiles innumeræ, quando succum fluidum acceperunt, ordine afferibus perforatis, in amplissimis ædibus (*Casa do purgar* vulgo) imponuntur; mox superimposito luto humefacto, dicta vasa, à melle, quod subfusco antea colore Saccharum tingebat, repurgantur. E formis excussum, candidum à nigricante, *Mascovado* dicto, separatur, & in frustra redactum Soli sereno exponitur, probeque exsiccat, donec cistis recondatur. Hæc omnia incredibilis sunt laboris & ingentium sumtuum; præterquam quod operariorum multitudo, jumentorum insuper & mancipiorum affluentia, multum ex emolumentis derogat.

Medicæ Sacchari auxilia, quoniam maximam partem Europæis cognita, paucis tantum sunt perstringenda. Cannæ viridis succus frigidus est, multoque, si destilletur per alembicum, durabilior & efficacior. Multis oculorum malis, tum hepatis, renumque ardoribus medetur. Sed cum medulla hæc Cannarum tot mutationes subeat antequam repurgata in grana reducatur, primam naturam ex parte deponit, imo alienam induit, subinde palato magis gratam, quam valetudini proficuum, si nimia calcis & fortis lixivii efficacia exacuetur ad delicias nostras. Quamobrem illud quod sanitatis gratia Pharmaciæ infertur, præstat ut modice tantum repurgetur: quippe quod ingentitas reservet vires, intensiusque serapia, electuaria & similia dulcificet. Imo rubrum Saccharum, alias inferius habitum, (sicut & illud quod ex Insula S. Thomæ affertur, omnis lixivii expers) minime contemnendum, præcipue in clysteribus. Saccharum itaque primo gradu licet calidum & humidum, tamen quo antiquius & defæcatius, eo calidius est, faciliusque in bilem convertitur, atque intensius digerit & solvit. Recens vero non solum pectori & stomacho, sed & vesicæ renibusque prodest. In omni denique ægrorum condimento, veteri Saccharo longe debet anteferri.

C A P V T II.

Ira, sive Mel silvestre.

INter prima quidem, etiam antequam Canna Saccharifera hic coleretur, mel Silvestre, quod ipsi *Ira* vocant, Brasilianorum solertia ex vastissimis silvis & saltibus sibi comparavit, quod in usu atque deliciis, Europæis æque ac gentilibus, tam fa-

nis quam ægris habetur. Cujus dignitates ingenti mortalium bono quotidie magis magisque illustrantur.

Apes, *Eirúba* illis dictæ, diversorum generum hic reperiuntur, quæ in arboribus, miris & variis modis nidificantes, nostris quidem non plane sunt dissimiles, sed utcumque paulo minores, quarum examina hinc inde peregrinari, immensaque nemora iis fervere videas, ubi erumpentibus floribus cereas domos exstruunt, & optimo melle implent. Agrestes illæ sunt, nec cujusquam cura aut pastum aut tecta accipiunt. Ita ut idem primatus quem Philosophus suis Apibus olim tribuit (invita formicarum industria, & arancorum astutia) hisce quoque jure merito debeatur; utpote quæ ex quatuor illis celeberrimis operibus, scilicet venari, facere, colligere, & reponere, tria posteriora solæ exercent. Quasi Natura nusquam magis quam in minimis perfectior semper apparere voluerit. Regem quoque eligunt, cæteris mole corporis tenuiorem & maxime flavescentem. Reliqua quæ de illarum regimine produntur, ob difficiles ad eas in nemora aditus, nondum experiri datum est. Ignavum pecus, Fucos, Crabrones, Oestra, Vespas melliferas & non melliferas, pluraque alia Insecta similia, de quibus in Insectorum Historia dicitur, quæ nimis quam multa Brasilia nutrit, viatoribus & armentis infestissima, nunc prætereo.

Industria atque usus præstantia, cæteris omnibus Insectis alatis, præcellunt facile Apes mellificantes, quarum tredecim ad minimum genera observantur, ut sunt *Amanacay-miri*, *Amanacayneú*, *Aibú*, *Mambucá*, *Pixuná*, *Vrutuéira*, *Tubuná*, *Tuiubá*, *Eiruçu*, *Eixu*, *Cubiára*, *Curupiréira*, *Copii*, quarum ultima *Curupiréira* à Brasiliensibus contemnitur. Quæ autem inter illas omnes merito observandæ, sunt potissimum hæ sequentes.

Primo *Eiruçu*, grandiores, non pungentes, quæ bonum faciunt mel, licet non quotidiani usus. In concavitatibus arborum nidificant, ut Virgilius de suis Apibus,

— *Nec non & Apes examina condunt,*

Corticibusque cavis, vitiosaque Ilicis Alno.

E quibus veluti alveariis Brasiliani arte & dolo mel eliciunt per ductus aliquos, ut foras emanet.

Deinde *Eixu* & *Copii* Apes minores, nigricantes, extetius in cortice nidum affabre constructum componunt instar alvearii, favis ex arte & concinne dispositis, ac propoli, & cera candida vestitis, è quibus optimum mel colligitur, sed minore quantitate, & quia insigniter aculeo appropinquantes infestant, minus expetitur.

Denique Apes *Mambucá* flavæ & exiguæ in arboribus nidificant, optimum hoc Mel, de quo potissimum ago, & saluberrimum producentes, quod ab Indigenis arbores proceras conscendentibus, ad Europæos incolas, magna quantitate, exiguoque pretio affertur. Maxima autem copia hujus reperitur in Insula Maranhon, cum multa cera nigra, ubi copiosius colligitur, vasisque integris completis, ætate, cum flores silvestres maxime virescere solent, servatur. Inter hosce flores reperitur unicus in arbore *Tapuráiba* flos, quem postquam apes gustarunt, Mel amarum conficiunt, sicut de Apibus in Syria Absinthio insidentibus testantur Authores. Qualitate & dignitate nihil hercle hoc Europæo melli concedit, in secundo gradu calidum, consistentia admodum fluida, clara & tenui: odore suavi quidem, sed silvestri, nec nimia aut ingrata dulcedine, nauseam parit, sed gratissimo acore, oxymelis instar, palatum afficit. Absisterforia qualitate, partiumque tenuitate, tantum stomachum, viscosis humoribus oblitum, abstergit, quantum calida languidum confortat. Intestina imprimis & renes, sive superius, sive inferius exhibitum, à cruditatibus vindicat, atque urinas promovet. Tum & infantibus ad abstergenda & demulcenda viscera, à reliquiis Variolarum & Morbillorum obsita, summopere prodest. Simplex vel compositum (ut in capite de Mulierum morbis dictum est) uteri intemperiei frigidæ summum adfert solatium.

Longæ durationis & magnæ dignitatis Vinum quoddam inde confici solet, fortissimum quidem & admodum abstergens. Sin temperatius placeat, hydromel vel mulsum ex aqua fontana, sine coctione, rori nocturno exponitur.

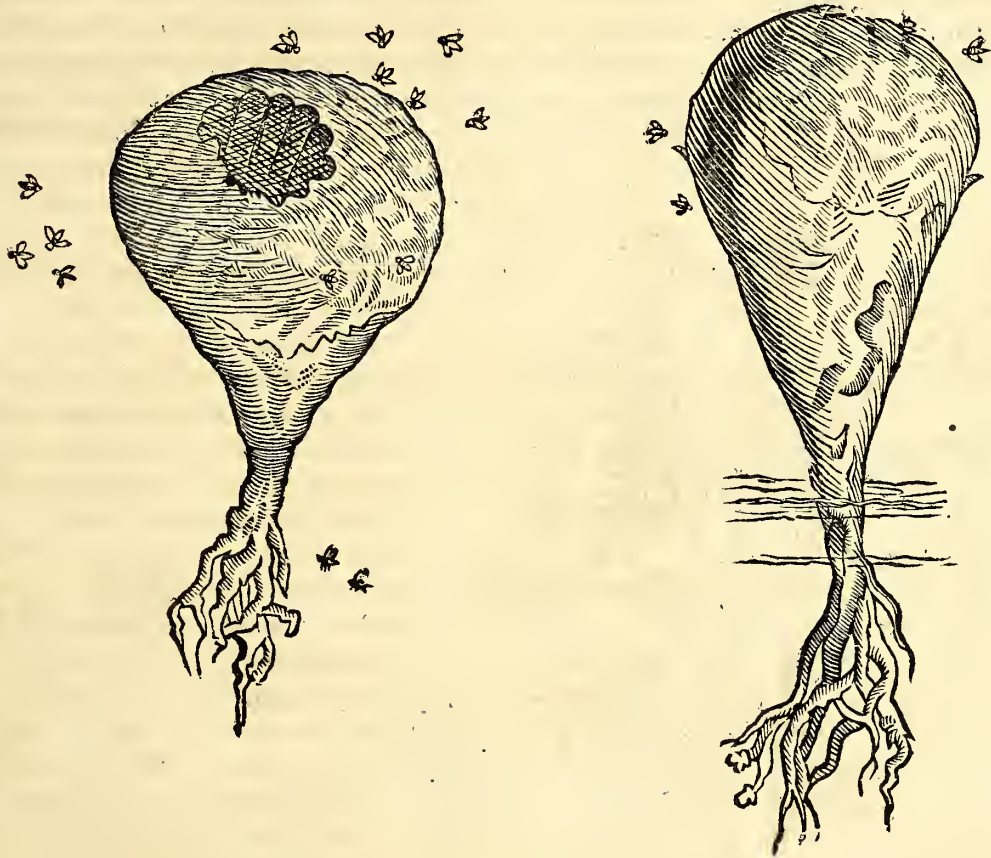
Pharmaca denique non solum, sed & cibos potusque quotidianos ingreditur decantatum hoc trium Apum mel, sicut in Tractatu de aëre, aquis, & locis dictum est: meritoque de illo idem prædicare licet, quod Plinius lib. xx i. cap. 24. testatur. Mellis naturam

naturam talem esse, quæ corpora putrescere non sinat: tum, multos existisse qui senectam longam nulli tantum nutritu toleraverunt: Hac solum adhibita cautione, ne biliosis, hepatis, renum & stomachi ardore laborantibus, nisi summe dilutum, exhibeatur.

Cera ejus, *Yetié* illis dicta, quæ nigricans est, Europææ postponenda quidem, sed ad emplastra emollientia & digerentia, contra mala è frigore nata, utilissima habetur.

Qui cum *Tapuys* Mediterraneis in desertis vixerunt, multas alias species Apum commemorant: quæ ut nomine & figura, ita & natura ab iis quæ enarratæ sunt, discrepant. Quædam enim earum in arboribus pumilis, quædam vero intra terram miris modis nidificant & mellificant, earumque Mel utcumque igne & fumo excitato colligitur. Sed quia præter instituti rationem est ea enarrare, quæ dubio aliorum relatu nixa sunt, iis supersedeo.

Porro, præter tot documenta fertilitatis circa Vegetabilia & Sensitiva marina, telluris æmula, accedit & illud, quod paucis à Paranambucensi littore miliaribus, piscatoris uncum citra intentionem contingat infigi vadis petrosis, & loco piscis spongas, coralla aliasque arbusculas marinas capi. Inter hæc inusitatæ formæ prodit spongiosa arbuscula, sesquipedis longitudinis, brevioribus radicibus, lapideis nitens vadis, & rupibus infixæ, erigiturque in corpus spongiosum molle oblongum rotundum turbinatum: intus miris cancellis & alveis fabricatum; extus autem tenaci glutine, instar

Apum propolis, undique vestitum. ostio satis patulo & profundo in summitate relicto, sicut ex altera Iconum, probe depicta, videre licet. Ita ut Apiarium marinum vere dixeris. Primo enim intuitu è mari ad terram delatum vermiculis scatebat cæruleis, parvis, qui mox à calore Solis in Muscas, vel Apes potius, eosque exiguos & nigros transformabantur, circumvolantesque evanescebant: ita ut de eorum mellificatione nihil certi conspici datum fuerit, cum tamen cerosa materia propolis, Apumque cellæ manifeste apparerent. Atque ipsa Mellis qualiscumque substantia procul dubio urinatoribus patebit, ubi curiosius inquisiverint hæc Apiaria, eaque in natali solo & salo diversis temporibus penitus lustrarint.

Radix Mandiboca.

Frumento complures Indiarum regiones ad hæc usque tempora caruerunt: ea tamen, quibus hominum & animalium sustentatur vita, frumentique vicem suppleant, desiderari, benigna mater Natura noluit. Radix enim sativa seu altalis, quæ *Mandiboca* Barbaris appellatur, in farinam redacta & in panem coacta, cum optimo pane similagineo certat. Qua planta licet Angolæ & Hispaniolæ atque aliarum Insularum incolæ gaudeant, (ubi radicem hanc *Yuca*, aliis Mexicanis *Quauhcamotli*, præparatam & in farinam redactam *Cassavi* vocari Monardes testatur) Brasiliæ tamen naturalem, summoque studio ibi excultam constat.

Plures hujus fruticis, quem *Maniiba* & *Manduba* Brasiliani vocant, dantur species: quæ licet prima fronte inter se haud differre videantur, tamen ab experientibus agricolis dignitate, caule, & colore distinguuntur, ac diversa fortiuntur nomina.

Quæ antequam explicem, monitum volo lectorem, ne in tanta nominum varietate (quæ in hoc & sequentibus quibusdam capitibus occurret) confundatur. Inter Barbaros enim Americanos non tantum, sed & ubique terrarum quotusquisque in eo variat ac discrepat. Nam interdum unaquæque res multis nominibus à quibusdam designatur, quæ apud alios nomina sunt diversorum piscium & herbarum. Interdum idem nomen à diversis authoribus, diversis rebus naturalibus positum est. Aliter enim Plinius, aliter Gaza, aliter alii Latini explicarunt monumenta veterum Græcorum. Ex quibus inutilibus amphibologiis haud levis exsurgit molestia, & in ex-

M A N D I H O C A.

quisita rerum cognitione obscuritatem creat. Quapropter ego non sine ratione cum Galeno optavi aliquando, res posse tradi sine nominibus, ut sophistis eriperetur decertandi & calumniandi occasio.

Decantatæ itaque hujus fruticis prima species à maris accolis Brasilianis vocatur *Mandiibabuára*, *Mandiibparata*, & aliæ albicantibus radicibus & truncis, *Mandiipeba*, *Mandiipuçu*, *Mandiibimána*, *Aipi*, (quæ iterum suas habet species) *Tapeçima*, *Aipipóca*, *Mandijupeba*, *Aipimacaxera*. Hæ novem posteriores rubentibus sunt & lactescentibus radicibus & caulibus. Omnium harum stirpium radicibus solum *Mandiboca* nomen inditum, & alimentosis, medicamentosis, venenosisque qualitatibus, licet impari inter se gradu, pollent. Quas proprietates, utpote admiratione dignissimas, penitius introspectisse operæpretium erit. Hæ frutices omnes eleganti ac stellatim sese explicante sunt folio. Caule recto, nodoso, hominis staturam raro excedente. Ejus crassities pro fecunditate foli, cœlique temperie, varia. Florem fert exiguum, semen autem, Ricini Americani semini simile, sed inutile. Reliqua ex ipsa planta ad vivum depicta cognoscere licet.

Fructum vero subterraneum, ipsam scilicet radicem esculentam *Mandihocam*, Pastinacæ haud dissimilem producit, quæ lacteum trahens succum, ab oculis prorumpentibus, è trunci internodiis natis, hoc liquore egregie intumescit.

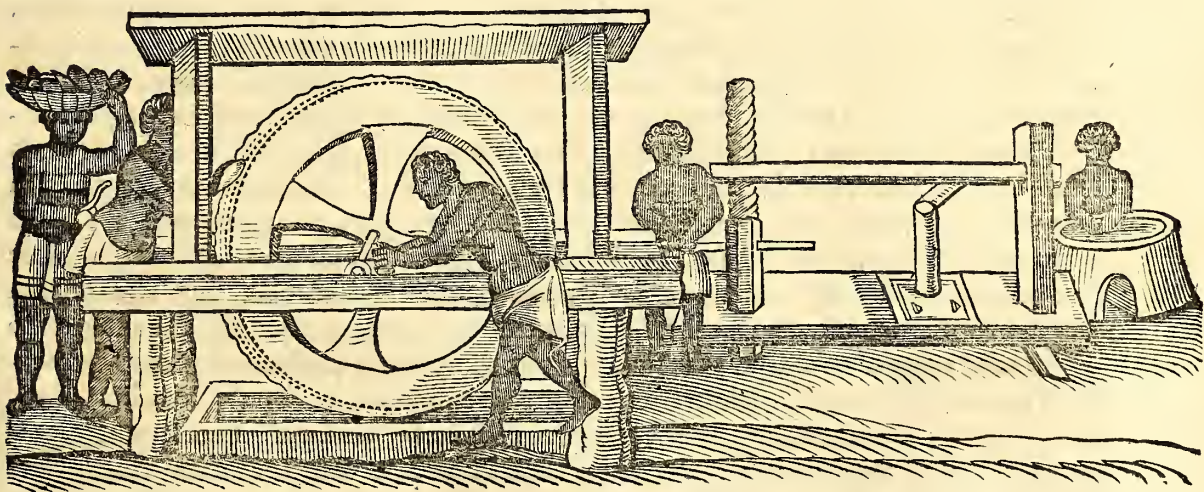
Terra minime glebosa aut irrigua, ut *Canna saccharifera*, gaudet, sed sicca potius, sitiente & montosa, atque in tuberculos, quasi à talpis, egesta. Adeo humiditatis omnis inimica est, ut æstivis dumtaxat mensibus terræ committi velit, idque locis apricis ac minime umbrosis. Quod, sicuti in hac, ita in quavis plantatione observandum, quia guttatim ex arboribus destillans aqua perquam noxia habeatur. Cum adeo acclive & arenosum solum requiratur, malunt incolæ densissima demoliri nemora, demolita exurere, eaque arvis & segetibus (*Chocas* Lusitanis) destinare. Extra terram duobus vel tribus surculis germinant, qui, ubi octavo, decimo & duodecimo mense liquefcere cœperunt, pro semine sunt. Hoc frugum nostratium discrimine, quod *Mandihoca* nihil de fructu decedat ad sui propagationem, nostris decedat, quibus ipsi fructus sementem faciant. Per radicem nulla potest fieri transplantatio: nam ea extracta è terra & tacta statim moritur.

Tres hujus plantæ trunci, frondibus spoliati, figura propemodum pyramidali, haud profunde simul terræ grumis, trium circiter pedum inter se distantia, inferuntur, prominentesque ad palmæ altitudinem, superius se invicem amplectuntur. Qui foliis licet denudati, novis tamen ilico vestiuntur, nec quicquam radix inde detrimenti patitur, modo caulis integer & illæsus maneat.

Dignitate & mole excellit *Mandihoca*, si anni terræque temperies sicca fuerit: tunc enim quælibet radix sesquipedem, vel duos, interdum etiam tres pedes longa evadit, crassitiem habens brachii, vel etiam cruris humani, quando satis adoleverit.

Ratio habenda ut ager à zizaniis, quæ valde suppullulant, ter quaterve repurgetur, donec plantæ adoleverint, ad octo nimirum vel decem mensium spatium. Maturitatem assecutæ radices, quod annuo circiter à plantatione spatio fieri solet, ad tertium vix sub terra durant; altero tamen plerumque anno pars illarum putrescit & corrumpitur; ideo ad summum relinquuntur annuo spacio, & de novo per taleas plantantur. Ingruente nimis humiditatis necessitate, excindi statim postulat, sex mensibus ante justæ maturitatis tempus.

Mandiba, quæ vocatur *Mandiibumana*, omnium citissime crescit & maturefcit, atque optima inde conficitur farina. Hæc planta maxime gaudet solo arenoso & magis ambusto quam reliquæ. Primaria omnium, inque quotidiano usu & lucro, producitur quidem promiscue in quavis terra, vocaturque *Mandiibparati*.

E terra evulsæ radices, vix per triduum durant, etiamsi fideliter horreis recondantur. Mundatæ, & à cortice, quem tenuissimum habent, liberatæ, molæ trusatili, cujus Iconem hic exprimimus, à duobus hominibus circumactæ, admoventur, ferrique cuspidè conteruntur; & contusarum radicum farinam excipit alveus. Alii radendi modi pedetentim exoleverunt, ob majores labores & sumtus. Pauperibus tamen usus Scobinæ manualis superest, quæ ab Indigenis *Tapiti* nuncupatur. Rasura deinceps torculari vel prælo subjicitur, quo magna vi humor ille superfluous & noxius exprimitur,

ut sicca atque absque ulla humiditate maneat. Mox cribro, *Vrupeba* dicto, percolatur. Exinde planefacto fictili aut æneo injicitur, in quo substructo igne circumagitur tantisper donec coquatur. Semicocta verò, & adhuc mollis, esculenta est, & vocatur *Farinha relada*, quod est Farina cocta non exsiccata. Reliquum quod superest, & reservare volunt, supra majorem vel minorem ignem pro arbitrio miscent, atque exacte siccant. Farina enim hæc quo plus exsiccata & excocta, eo durabilior est. Optime tamen siccata & fideliter ab aëre defensa, ultra annum vix servari potest: nam si vel levissima uligo eam infecerit, corrumpitur, unde non parvam militum stragem in castris exortam vidi. Quapropter nostri, Barbaros imitati, eam in bolos, quos vocant *Bejus*, pastillos & liba cogunt, superque craticulas modico igne induratas in penu aliquandiu recondunt.

Ex hoc frutice expresso manat liquor, *Manipuera* Barbaris dictus, qui vasi infusus post duas horas fundo adhærescit: ex quo alia fit Farina, melior priori, ac majori affluentia floris; quam cremorem de *Tipioca* vocant. Ex aqua Farinæ, in fundo subsidente, bolos quoque conficiunt, *Tipiocéo* dictos, optimi saporis. Tum Gummi quoddam seu potius amyllum ex ea fit, atque eidem usui inservit. Hic liquor *Manipuera*, quod dulcis sit saporis, ab animalibus avidissime haustus, vi quadam venenata, ea statim extinguit: ex radice tamen non expressus (quod mirum) cætera animantia, excepto homine, nutrit.

Præterea è radice, à Sole exsiccata, alia fit Farina & pollen albicans, imo & panis filigineus & biscoctus, qualis è tritico (cui & simillimus est) pinsitur. Hoc alimentum integrum & non comminutum pro jumentis & pecoribus, quibus in pabulum cedit, reservatur.

A vermibus, & integris formicarum cohortibus, hæc planta misere solet infestari, magno agricolarum incommodo: non solum folia atque caulem, sed ipsam quoque radicem depopulantur ferarum greges & animalia domestica. Ipsi Brasiliiani, Æthiopes, & nostratium non pauci, hujus plantæ folia amant adeo, ut contusa, cocta & probe condita pro cibis & lactucis apponant; quæ in massam efformata, *Manicoba* nuncupant Brasiliiani.

Porro radix hæc quatuor aut quinque dierum spacio in aqua macerata & emollita, *Mandiopiba* dicitur, quæ assata maxime ab agrestiori Indorum & Barbarorum multitudine expetitur & manducatur. E sedimento hujus consistentiæ, Farina mollis, notæque melioris, conficitur: quam Brasiliiani *Vipeba*; Lusitani *Farinha fresca* cognominant.

Ex *Mandihoca* contusa, butyro & saccharo, insignes fiunt boli vel pastæ, ad edendum optimæ.

Pultis denique genus præparant ex *Mandiopeba*, quod nomen accepit *Mingau-petinga*. *Mandihoca* illa mollis, illis *Puba*, igni imposita exsiccatur; exsiccata appellatur *Carimá*. Ex hac Afri panem optimæ notæ conficiunt, quem *Musam* vel *Angu*, interdum *Enfonde* appellant. Omnium autem præstantissimum pultis genus condiunt, quod vocant *Mingau de Carimá*, cui aromatum loco momentum piperis Brasiliensis, & floris *Nbambi*, admiscunt: quod optimi cum sit saporis, sanitatque conducatur, frequens in prandiis esse solet; nec suaviter se vivere existimant nisi hoc alimento utantur. Sanis æque atque ægris ejusmodi pultes, emulsiones, atque adeo ptisanas saluberrimas inde confectas, exhibent. *Tipioca* siquidem, & *Carimá*, pota, vel syrups specie cum aqua florum Auriacorum & pauxillo Sacchari exhibita, antidoti loco plerumque est. Quantæ porro dignitatis *Tipioca* & *Carimá* sint, in descriptione morborum Endemiorum satis explicavi. *Tipioca* enim, si multa lotionem defæcata atque exsiccata, probe ab omni humiditate reservetur, Tabidis & Dysentericis, ex arte propinata, medetur. Febricitantes, animo deficientes; veneno infectos restituit. Præter hæc, violento exercitio fractis vires recuperat, sudoresque immodicos compescit, Ptisana illius simplex. Quasunque Hæmorrhagias, imprimis ex vulnere inflatas, tum intus assumpta, tum emplastris forma applicata, cohibet.

Ex *Macaxera* optimum fit Vinum, serum lactis sapore referens. *Mandihoca* rassa, vulneribus & ulceribus antiquis imposita, ea mundificat, atque attemperat.

Manipuera cocta crassescit pultis in modum, alimentoque convenienti existit. Quod si Oryzam & Saccharum, cum aqua destillata ex floribus aurantium superinfundas, Conservæ gratissimæ formam induet, mutatoque nomine *Marmelada de Mandihoca* appel-

appellatur. Postremo illa species *Macaxera*, præterquam quod vicem Farinæ prædictæ suppleat, igne etiam assata, absque ulla alia præparatione, comeditur, ac *Macapera* appellatur.

A cæteris radicibus abstinendum est, quod præsens sint venenum. Dantur enim quædam, quas citius combufferis, quam ut virus suum deponant, & ad edendum idoneæ reddantur. Quin ipsi Indigenæ, olim minus exercitati, in separatione alimentosi & venenosi, multoties mortem oppetierunt: nunc eruditiores facti, non solum illis præcipuo existit vitæ sustentaculo, sed omnibus Europæis in America degentibus. Idque pani triticeo præferre non verentur, licet minoris habeatur nutrimenti.

Æthiopes & Brasiliiani inter edendum pugnos Farinæ plenos in os injiciunt, ut manu quoque longius ab ore remota, vix tamen mica pereat. Raro aut parum inter prandendum potu utuntur, quod farina aquam nimis imbibat, & stomachum inflat.

Cum aratrum ejusque usus hic ignoretur, & improbi ac multijugi laboris tædia declinent, facilem hanc & minus ærumnosam agriculturam, tam vitæ ac rei familiari tuendæ, quam æri corradendo, egregie adhuc amplectuntur. Quippe unius dumtaxat mancipii industria & labore, centum tuberculos, aliquando unius diei decursu absolvunt. Hujus autem Farinæ una, quæ viginti cantharos nostrates continet, aut sesqui *Alkeira*, hoc est, modius unus aut sesqui, homini robusto & laborioso, in mensem integrum plerumque sufficit. Quem modium sex aut septem aut ad summum octo solidis comparaveris.

Hæc sunt quæ usu & sedula in hanc radicem inquisitione, à rusticis & mea experientia resciscere potui; quæ fusius & explicatius persequi volui, quod hæc planta ubique frequens sit & domestica; tamque excellentis usus, ut vastissimi orbis Americani incolis abunde victum suppeditet.

Tapuyeri, vita & moribus agrestiores, nec *Mandihocam* hanc, nec quicquam simile plantant, sed arborum fructibus, variis herbis & melle agresti se sustentant. Inter radices quas comedere amant, est *Mandihoca* quædam silvestris, sponte proveniens, frutemque arborecens: cæterum sativæ simillima, si caulem & folia consideres, verum dignitate longe inferior. Mediterraneis *Cuguaçucuremia*, maris accolis *Cuaçú-mandiiba* dicta. Cujus Iconem expressam hic videre est.

MANDIHOCA Silvestris.

Copaiba.

Perique Americani communi nomine omnes Resinas odoratas & Gummi vocant *Copal*, variasque illarum species peculiaribus distinguunt nominibus. Ita & Brasiliiani Arborem hanc resiniferarum facile principem *Copaliba* vel *Copaiba* nominarunt. In densis nemoribus mediterraneis hæc satis procera reperitur: cui lignum

C O P A I B A.

rubrum quasi minio tinctum, adeoque durum ut ex eo asseres latissimi fiant. Foliis est ovalibus, cum pediculis & nervis crassis postica parte maxime eminentibus. Flore est pentaphyllo rotundo. Fructus instar siliquæ & coloris nigricantis ubi maturuerit, qui facile aperitur, continens nucleum nucis magnitudine & figura, coopertum cuticula nigra, quæ pauca pulpa lutea, lenta, molli, eduli quidem sed non saporosa, ita ut inter fatuos fructus numeretur, ut solet in Arboribus balsamiferis. Simiæ has siliquas depopulari amant. Ego eas mense Maio & Junio collegi, & mox semigerminatas mandavi terræ, atque læte provenerunt. Pinguis & odoriferus autem ille liquor adeo celebratus, ab inciso cortice ad medullam usque, Luna plena, tanta quantitate destillat, ut spatio trium horarum, ad duodecim libras olei effundat. Sin nihil forte profuatur, statim vulnus

cera aut argilla obturandum est, ne quid effluere possit, & duabus post hebdomadis cum scœnore moram compensasse videbis. Non adeo frequens in Præfectura Parnambucensi hæc Arbor, quam quidem in Insula Maranhon, ubi valde luxuriat, unde quoque copiose illius Balsamum ad nos affertur.

Non autem solum mirifica pollet vi munificandi & consolidandi, & ad quævis vulnera (imprimis nervorum) prima intentione restituenda, morsusque serpentum curandos & cicatrices tollendas: sed & ab omnibus pariter incolis, & à me, interne exhibitum, insignem præbere utilitatem, observatum fuit. Tam suavis tamen odoris, sicut Massæus vult, non est. Calidum in secundo gradu, crassum, valdeque pingue & resinofum. Ejus salutare vires nunc denuo in circumcissione Iudæi experiuntur: qui sanguinem ex vulnere illo crudeli profluentem feliciter admodum eo coërcent, cum antea vulnus esset curatu difficile, & non paucis exitium intulisset.

Pectori, ad stomachum languidum, ventri ad colicos frigidus cruciatus, illitum conducit. Guttulæ aliquot convenienter exhibitæ per os robur addunt visceribus, illisque

lisque tonum reddunt: fluxiones muliebres, cursus ventris & gonorrhœas quoque fistunt. In anum per clysteres, in penem per syringam cum Saccharo ex aqua plantaginis, vel oleo rosarum dissolutum, adversus eadem mala prospero successu injicitur.

CAPUT V.

Cabureiba sive Balsamum Peruvianum.

INter arbores infructiferas primaria est *Cabureiba*. Quarum duas species, non in habitata Brasilia, sed in remotissimis desertis trans immensa illa montium juga, vidi. Vtraque est excelsissima, vastissima, & odorifera, sed cortice & ligno differentes. Altera rubescentis est coloris, odoreque Cedro Brasiliensi, quæ Incolis *Acaiacatinga* dicitur, non dissimilis. Altera, de qua nos in præsentia agimus, folio est exiguo, instar Myrti, cortice cinereo, digitum crasso, tenui membrana miniati coloris, exterius cooperto, sub qua flavus liquor, quo totus cortex turgere solet, latitat, qui vetus gratiorem spirat odorem quam si recens sit, fitque consistentiæ crassioris & coloris punicei. Cortex contusus & in massam redactus, suavissimos efficit globulos, & alia multa. Lignum illius singularem usum præbet in ædificiis.

Revirescente arbore circa Februarium & Martium, Luna plena, ex læso cortice, pendulis vasculis, excipitur hoc Balsamum fragrantissimum *Cabureiçica* dictum.

Ædes non solum, sed Lucos integros gratissimo odore, Peruviano perquam simili, inficit. Substantia est compacta & tenaci, sed calefactum sequaci & ductili. Circa fluvium potissimum *Ieneiro* & in districtibus Divi Vincentii & Spiritus Sancti, quam in Parnambucensi, crebrius reperitur, licet non adeo magna quantitate inde ad nos deferatur.

Ad internos & externos affectus non inferiori gaudet qualitate quam *Copaiba*. Calidum & siccum est in secundo gradu, dissolvens, digerens & confortans. Aliquot illius guttulæ per os jejunis exhibitæ, Asthmati profunt: intemperiem quoque ventriculi, viscerum languores inveteratos corrigit: tepidum pectori & hypochondriis illitum, eorum oppilationes & frigiditates tollit. Irrigatione & frictione capitis & cervicis ex panno rubro, corroborat cerebrum, & præservat à Paralyfi & Spasmo; imo debilitatum omne nervorum genus in pristinum vigorem restituisse, sæpissime hic sumus experti. In nervorum puncturis acrimoniam saniei, unde tot dolores & convulsiones oriri solent, retundit.

Cæterum Lusitani æque ac Brasiliani adversus vulnera & morsus venenatorum animalium inesse illi virtutem quandam singularem testantur, ad quam animalia, instinctu

folo

CABUREIBA.

folo naturali confugientia, corticemque deterentia, parti læsæ præsentissimum inveniunt remedium. Quæ omnia in Castris & Nosocomio nostro, tum imprimis militibus ictis à feris atque Barbaris, mecum per deserta peregrinantibus, comprobavi. Quippe solo hoc eximio Balsamo recenter ex ipsis corticibus collecto, vulneratos & luxatos restitui.

C A P V T V I.

Acaiaiba, & fructus ejus Acajú.

Quantum lenta solent inter Viburna Cupressi, tantum inter cæteras Brasiliæ Arbores eminet *Acaiaiba*, divino beneficio harum regionum incolis concessa. Quæ ut aspectu pulcherrima, ita multifaria virtute celebratissima. Ac quamvis umbrosa & patula, ramisque multis speciosa, non tamen adeo in altum exurgit; sed cum revera Malus sit, variis & sinuosis flexibus sese incurvat, ramis humum versus dependentibus. Est durissimo ligno, à naupegis valde expetito, ac Gummi optimo

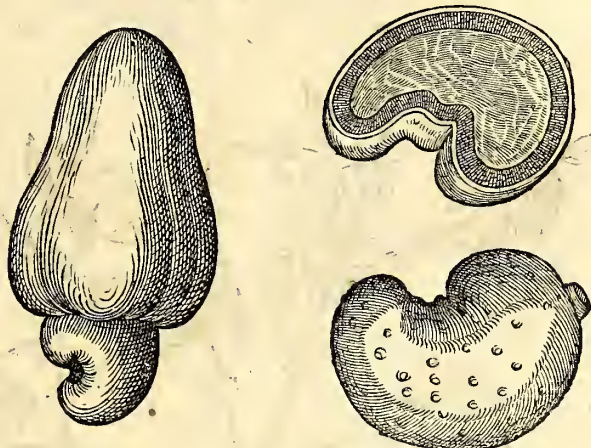
A C A I A I B A.

turgente, quod sua sponte æstivis mensibus erumpit, ob facultatem, pellucidum colorem, fragrantemque odorem, Arabico vix cedens. Foliis est, si nervos, si figuram spectes, Juglandi similibus, sed fragrantioribus, nec aromaticum odorem deponentibus nisi distillatione forti. Multo autem magis odorifera illa folia, quæ verno tempore Brasiliensi pullulant, & hinc quidem pulchre & satore rubicantia passim in silvis videas, annuaque folia, tamquam inutilia, detrudunt circa hibernum tempus. Flosculos fert pentaphyllos multos juxta se positos, & in una umbella ad centum usque conjunctos: in
cujusque

cujusque medio staminulum cum exiguo capitello habentes. Cum primo erumpunt, quod fit potissimum initio Septembris, sunt candidi mox incarnati coloris. Odore fragrantissimo Lilioꝝ convallium æmulo integras silvas replent. Flori succedit castanea ex qua excreſcit pomum oblongum constans ex carne spongiosa ac lenta acinis & seminum cellulis distincta, succo dulci acido astringente turgens. Qui succus adeo maculat linteamina ferrugineo colore, ut nulla arte elui possit antequam arbores de-
nuo floeant. Liqueor hic recens albicat instar lactis saporis astringentis, cujus color & sapor paulatim pereunt fermentando, manetque fortis & inebrians. Exterior pomi pellicula tenuissima partim flavescens, partim rufescens, ita ut pro vario naturæ lusu

celeberrimus hic fructus, figura, colore & sapore inter se discrepet. Castanea ut & nucleus renis ovilli figuræ sunt, hic tenui pellicula, illa crasso & spongioso cortice cinereo vestitur, in quo oleum acre & admodum mordicans latet, ut si quis illud incaute ore attigerit, labia & linguam ignis modo urat. Vt oleum in cortice absumatur sub cineribus castanea torretur; hinc malleo contusa, nucleus eximitur, qui vel ad annos incorrupte conser-

vatur, vel recens comeditur, adeoque sapit tostus ut castaneas longe antecellat.

Brasilianis vero non minus quam Arcadibus olim Quercus, pomum hoc, tum glans ei adhærescens & superinnascens, à tot jam seculis, vitæ solatio fuerunt. Bella, quæ frequentia inter illos excitari solent, ex parte hujus fructus amore geruntur. Victores enim castris positos loci expugnati possessores tamdiu manent, donec omnem arboris fructum depasti fuerint. Ætatem exinde suo more dimetiuntur, nam semel in anno dumtaxat provenit, idque mensibus Decembri, Ianuario & Februario, tunc enim deficit sub latitudine Parnambucensis Præfecturæ; quia messis tempora pro situ regionis mutari solent. Solere deunte à Tropico Capricorni, terra iis irrigatur aquis quas pluvias de *Acaia* appellant, quibus si non prorsus destituatur, nec nimium obruatur glandifera & pomifera hæc arbor optime cum Barbarorum messe & vindemia agitur.

Castaneæ autem seu glandes pingues & secundo gradu calidæ. Crudæ ac recentes, si cum vino & momento salis manducentur, juglandes gustu referunt; sin assatas aut saccharo conditas malueris, multo suaviores, & durabiliores comperies; quapropter quoque pro deliciis inter bellaria apponuntur: Oleum quod sub ejus putamine latere dictum est, herpeti medetur. Calidum est à tertio ad quartum gradum, cancriosis & malignis ulceribus vitiosa carne laborantibus, adhibetur. Lichenes quoque, & pedum vermiculos *Bicho* dictos, expugnat. Maturescente autem castanea ipsa cum oleo intus contento sensim mitescit, ac vim suam maxima ex parte deponit.

Incolæ arboris Gummi redactum in pulverem, ex liquoꝝ conveniente propinant mulieribus obstructione menstruorum laborantibus.

C A P. VII. *Tabucába.*

Est arbor recta procera atque elegans, vastissimis ornata ramis: fructum fert cinerei coloris parem magnitudine Limonii, succo dulci, tenui pellicula instar uvæ bene maturæ: qualitatis temperatæ atque salubris, febricitantibus jucundissimum. Non fert flores, sed fructus in tubere, qui ab ima radice usque ad summitatem ramorum ita per totam arborem conjunctim catervatimque extuberant, ut continuus potius racemus, quam arbor videatur.

Species quædam hujus arboris invenitur in silvis *Pagi Tabucurána*, sed fructus fert minime cum aliis comparandos. Ex quibus Incolæ exprimunt vinum delicatum & dulce, quod nisi statim ebibatur deterius fit, & in acetum convertitur. Vtraque hæc arbor nisi in vastis silvis Mediterraneis, & frequens est in Præfectura S. Vincentii, teste Emanuele de Morais: Eam enim fateor me nondum vidisse, licet non perfunctorie tam elegantem arborem in silvis mediterraneis quæsi verim.

C A P V T V I I I .

Icicariba, & illius Gummi Icica, sive Elemni.

IN arenosis & effœtis nemoribus excelsa reperitur arbor gummifera, quæ à Barbaris *Icicariba* appellatur à lacryma quam fundit, quæ ipsis *Icica*, Lusitanis *Almaciga* dicitur. Arbor hæc Fagi in modum crescit, caudice non ita crasso, cortice glabro &

I C I C A R I B A .

griseo. Folia fert in ramulis, duo semper sibi invicem opposita & tertium solitarium in fine. Sunt autem pyri foliis similia, oblonga, anterius acuminata, crassa instar pergameni, læte viridia & splendentia, nervo secundum longitudinem, & venis oblique discurrentibus. In ramulis ad foliorum exortum copiosi pronascuntur flosculi, racematim seu verticillatim positi sive congesti, parvuli, quatuor foliolis viridibus constantes, stellularum pene figura: Foliola autem illa in ambitu lineola alba sunt circumdata, & in medio exstant

staminula aliquot flavescencia. Post florem sequitur fructus, figura & magnitudine Olivæ, colore autem Mali granati, intus habens pulpam odoriferam, uti & lacryma est arboris. Cortex exterior si manu vel paulum mulceatur, insignem mox odorem de se fundit.

Interior cortex alte vulneratus, plenilunio imprimis, statim; nonnumquam posttridie, aut tertio post die Gummi seu Resinam fundit odoratissimam (odoris instar Anethi recentis contusi) præstantissimamque, colore albicante & virescente. Est Gummi Elemni plane simile, quod tamen nostro officinarum, utpote recentius, odore, & qualitate efficacius. Calidum est ad tertium gradum, primum molle, mox indurens, præcipue frigefactum. In omni topico, sive simplex, sive compositum, ad vulnera aperta & ad interiora mala, ex frigore potissimum nata, adeo expetitur, ut profanum habeatur illud aut ignorasse aut non applicuisse. Hoc, cum partim rusticorum indulgentia ad me allatum, in quotidiano usu esset, vix ulli unquam emplastro stomachali, vel ceroto corroboranti adeo sum fîsus, quam huic. Viscera enim roborare, flatus dissipare & doloribus feliciter mederi aliquoties sum expertus; ita ut in frequentiori praxi hoc præ cæteris commendare, reliquisque omnibus præferre voluerim. Postremo, ad omnia quæ Gummi Elemni usurpatur capitis vulnera, licet gravissima, eaque sanat, ac prima intentione restituit.

Ejusdem arboris & Gummi meminit quoque Fr. Ximenes in nova Hispania.

C A P V T I X .

Arbor Ietaibá, & illius lacryma, Anime.

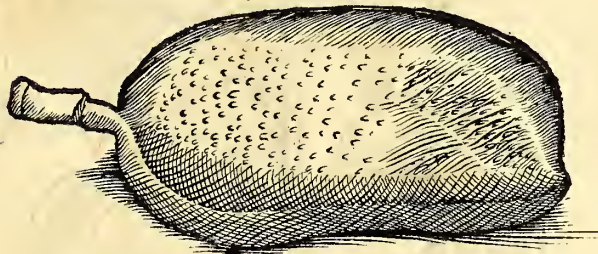
Rariora quidem aromata & balsama, pro sua fertilitate, hic Brasiliæ tractus profert, quoad resciscere potui, quæ tamen gummi & lacrymarum copia compensat. Inter hæc perpetuo virore conspicua nemora, præsertim in Paraybæ districtu,

IETAIBA' ARBOR & FRUCTVS.

districtu, spissam & speciosam producant Arbo- rem *Ietaiba*, ligno duro, albo, ædificiis & machinis aptissimo, cortice len- to, punctulis ex albo fla- vescentibus variegato, & hinc inde clypeiformibus maculis, ex albo subfla- vescentibus. In ramis continet folia duo vel tria sibi opposita figura parva, sed oblonga, viridia, ad tactum lævia, nervo se- cundum longitudinem & venulis transversis, ele- ganter inferius conspi- cuit, prædita. Fructum fert in siliquis oblongis compressis duriusculis, coloris hepatici & quasi lævigati. È siliqua fracta promanat substantia mol- lissima filamentosa subin- carnati coloris, saporis farinacei & subdulcis, quæ cruda edulis est. Huic farinaceæ substan- tiæ tres utcunque lapides compressi glabri nigri in- volvuntur, figuræ & ma- gnitudinis dactylorum.

Resina odorifera arboris ab Indigenis *Ietica-cica* nominatur; Lusitanis vero *Anime*, ob similitudinem quam habet cum *Anime* Novæ Hispaniæ.

Hoc Gummi per meatus corticis interiores de- cidere certissimum est; illud enim, tellure effos- sa, sub arboris trunco & radice occultatum extra- here solent. Quod potis- simum fit sub finem æsta- tis mense Februario. Mo- nardes ex vulnerata arbo- re, in Nova Hispania, col- ligi testatur, haud aliter quam Mastiche aut Thus. Eo non solum Medici, sed & vulgus familiariter ut- untur, præcipue in capi- tis doloribus à frigore na- tis. Solum autem illius suffi- tus ad roborandum non

solum caput, sed & reliquas corporis partes frigore affectas, valet. Suavissimi est odoris, & facilis consumptionis. Calida & sicca in secundo gradu. Cæterum vi quadam aromatica & peculiari suo calore hoc Gummi præstare, ac partibus nervosis illitum, vel emplastri forma applicatum, prodesse, multi mecum experti sunt.

Folia arboris contusa lumbricos enecare, si exhibeantur, constanter Indigenæ affirmant.

Interior corticis substantia rafa, & aquæ imposita, contra ventriculi ventositates, ad potiunculæ formam præparatur, alvumque simul movet.

C A P V T X.

Caaopid.

Hvmilis ac tenera hæc Arbuscula guttiferæ, à Lusitanis *Pao de Lacra* appellatur, quod gummi seu gutta quædam viscosa ex cortice ejus defluat. Pæssim & è quovis terræ genere progerminat. Ligno est lento, cortice è cinereo rufescente: dispescitur in multos ramos. Folia habet solida, inferiori parte ex viridi quasi rufescentia & aspera, superna dilute viridia & splendentia. Florum in umbellas congestorum rudimenta sunt globuli brunni, magnitudine lentis, qui successu temporis protrudunt flores quinque foliolis constantes, exterius ex viridi flavescentis coloris, interius tomento albo vestitis, & staminulis luteis subtilibus repletos. Post flores proveniunt bacca, primo virides, magnitudine cerasi, rotundæ; quæ dissectæ ex molli, quo teguntur, cortice, succi multum eleganter flavi exsudant; intra corticem autem continetur pulpa alba constans meris cylindris juxta se positis, qui sibi invicem cohærent.

C A A O P I A.

In extremitatibus ramorum, qui rudimenta aut flores sustinent, semper duo foliola acuminata brunni coloris compacta sunt invicem, quasi semiglutinata essent, & hastam sive venabulum referunt: hæc decerpta ex pediculo croceum humorem emittunt.

Florent hæc Arbores potissimum mense Novembri & Decembri: Januario & Febuario bacca sunt maturæ.

Si cortex medius hujus arboris incidatur, præsertim quando florere incipit, & linquatur per unum atque alterum diem; exsudat lacryma croceo-rubra, egregia, coagulaturque; quæ initio mollis, postea indurescit. Convenit colore & consistentia cum *Ghitaremi* five *Gutta gamba*, & eodem fere

fere modo purgat. Est è flavo paulo rufioris coloris, quam illud, nimirum ficcatum; nam molle, croceum tingit colore luteo sive aureo paulo saturatius. Dissolvi potest eodem modo in spiritu vini, & tincturam facit croceam. Nonnumquam ignes luculenti fruuntur juxta arborem, quorum potestate cortex dehiscit; majoremque fundit lacrymæ copiam, quæ in massam coacta in usum Medicinalem servatur. Quod à me primum tentatum, optime successit.

Olim affricu hujus Resinæ, in aqua dissolutæ, impetiginem tollebant. Licet autem tantæ efficacix non sit, quam Gutta Camboides, vulgo Gutta gamba (quod an insitæ tarditati, an præparandi modo sit imputandum, dubito) tamen à drachma dimidiata, ad drachmam unam, per integram noctem in aceto squillitico, aut spiritu vini macerata, & ex vino propinata, ventrem solvit, fortiterque per inferiora exonerat. Meo tamen judicio rectius faciunt, qui dilutum ex aceto prædicto, in pilulas accedente stimulo conglobant, quam qui potiones ex illa conficiunt; quod ob tenacitatem difficillime solvatur.

C A P V T X I.

Palme Brasilienses.

Plurima Palmarum genera producit Brasilia. Quarum aliqua sponte crescunt in silvis, ut *Inaiá*, *Carnaiba*, *Tucún*, *Vrucurí*, *Giçára*, *Aqué*, *Iráiba*, *Airi*, *Miriti*, *Maraiaiba*, *Gioçará*, & alix: Quædam vero aliunde huc olim translata & quasi nativæ factæ, ut *Cocoeiro* & *Palma dactylifera*.

Inter Silvestres indigenas frequentissima est, quæ *Inaiá* Brasilianis, vulgo *Lusit*. *Pindóva* nucifera dicitur. Eximia & procera est arbor, densissima nemora conficiens: lignum albicans & scabrosum corticis loco habet; ligni autem loco fungosam & intus filosam medullam facile combustibilem, è qua sana & fortissima lixivia norunt conficere. Nullum præterea aut certe exiguum præstat usum: ad ornatum duntaxat ob insignem altitudinem & ramos pulchre porrectos expetitur; iis siquidem eleganter comatis, & foliis radiatis utrimque vestitis, Lusitani atria & templorum parietes exornant, Indigenæ vero loco tegularum tuguria sua ad pluvias arcendas sternunt. Fiscellas quoque & vasá viminea ex illis conficiunt. Folia autem hujus arboris non ita dependent in orbem, ut *Cocoeiro*, sed maximam partem stant surrecta. Haud commode cæditur arbor, ob mollitiem qua ferri aciem obtundit.

Prope foliorum exortum, etiam rami proveniunt penduli, proferentes racemos, quatuor vel quinque pedes longos, plenos flosculis, post quos etiam racematim proveniunt fructus vel centum in uno racemo, ovi gallinæ figura & mole, aut etiam majore, fastigium habentes acuminatum: altera extremitate insident calici vel cupulæ, ut *Nux pinea*, foliis triangularibus constanti.

PINDOVA.

L 3

Maturus

Maturus fructus exterius ex viridi flavescit, vel etiam brunescit. Cortex exterior filamentosus est, ut in *Coco*, verum haud crassus, sed duplam tantum habens ovi Gallinae testae crassitiem. Hic morsus detrahi potest: illo detracto apparet pauca caro crocei coloris, vix ullo manifesto sapore praedita, quae à Nigritis cum farina comeditur. Caro autem haec ambit nucem durissimam, instar *Coco* ovalem, ejusdem fere crassitiei, sed sine foraminibus. Hac fracta, apparet in cavo, per interstitium more Juglandium distincto, nucleus magnitudine Juglandis, albus, duriusculus, paulo siccius, neque tam suavis ut *Coco*. Colliguntur per totum annum, & nuclei tam ab indigenis quam advenis comeduntur, *Inaia-miri*, id est, *Cocos* parvae Indigenis dictae.

Oleum insuper optimum inde exprimitur, album & jucundi odoris, quod, quia refrigerat, defectum rosati saepe supplet: & cum recens est, in cibis; cum vero vetus, ad lucernas usurpatur. E fructus quoque cortice aliud non ignobile & magis flavum elicirur, sed minus refrigerans, quod tamen ad multa mala emollienda adhibetur.

E fastigio Arboris Gummi pellucidum, odoratum & pulcherrimum fluit, quod in locum Arabici nonnumquam venit. Postremo medulla coloris albicantis, & recentem Juglandem respiciens, in vertice ligni continetur, optimum alimentum si cum pane & sale comedatur.

CARNAIBA I.

CARNAIBA II.

Circa Diocesin *Parayba* è remotissimis nemoribus ad hortos ob elegantiam traductae Palmæ conspiciuntur, quarum brachia sive rami caudam Pavoniam æmulantur. Barbari *Caranaibam* & *Anachecariri*, Lusitani *Tamar* appellant, forte, quod fructus Dactylis similes ferat. Est autem arbor Palmæ dactyliferæ altitudine, habens lignum rufum, durum, crassis nervis intus constans, nullius tamen usus: cortex exterior griseus & cartilagine à terra ad aliquod spacium squamatus, squamis ordine cochleatim positis; quæ primo

primo longiores, sensim fiunt breviores, imo tandem decidunt superne: nam Arbores adultiores caudicis superioris medietatem habent glabram, inferiorem solum squamatam. Squamæ enim nihil aliud sunt, quam ramorum qui exciderunt reliquiæ, arbore in altum surgente, & enascentibus aliis ramis. Arbor in summitate ramos suos orbiculatim expandit, directe sursum, deorsum, & ad latera, ut Palma dactylifera, sed longe elegantiori aspectu. Ramus quilibet duos vel amplius pedes longus, satis crassus, compressus in utroque latere, spinis duris nigris armatus, figura dentiscalpium referentibus.

Vnicum in cujuslibet rami extremitate folium rotundæ figuræ, est ita plicis donatum, ut manuarium sceminarum umbraculum, coloris viridis, ab extremitate ad medietatem fere introrsum sectum in multa alia carinata folia, foliis Palmæ dactyliferæ structura similia: quodlibet ex his sectis foliis duos circiter pedes longum. Duas has *Carnaiba* species observavi sibi invicem multum similes, nisi quod mira foliorum & corticis conformatione discrepent, ut ex appositis Iconibus liquet. Vtriusque Arboris scapus interior egregie flammam concipit, & instar facis diu fovet; ita ut mihi per desertam peregrinanti solatio fuerit non solum ad illuminandum, sed ad abigenda quævis insecta & serpentes noctu vagantes.

Inter ramos folia ferentes alii prodeunt longiores, nimirum quatuor aut plures pedes longi, in multos ramos, & in ramulos lanugine albescente obductos, expansi alternatim, sive quasi ex vaginula prodeuntes. In ramulis hisce alternata serie existunt flosculi pallide flavi, sine pediculis, singuli tribus foliolis constantes.

Post flosculos illos proveniunt fructus, figura & magnitudine Olivæ; primum virides amari, non edules; mox maturi nigrescentes, evadunt dulces mense Februario: & licet nostratibus nullius usus, gentilibus tamen tam crudi quam præparati in deliciis habiti, *Tirade* nuncupantur. Tarde crescit hæc Arbor.

Folia apprime serviunt ad tegendas ædes & corbes.

Ex nomine suspicari quis posset, hanc esse Arborem quæ fundit Resinam illam, quæ hodie magna copia Europæ infertur ex America nomine *Caranna*. Verum teste Ximene, longe abest: siquidem Resina quæ ab Hispanis *Caranna* dicitur, ex longe alia Arbore fluit.

Eæ vero quæ inter Palmas silvestres *Tucun* & *Vrucury* indigenis vocantur, in tantam proceritatem non excrescunt, multoque cæteris sunt humiliores, & minus cognitæ; quædam spinis asperrimis horrent, & ligno sunt ferreo; quædam vero sunt filis non spinosis, *Vrucuri-iba* appellatæ. Flore ut *Gioçará*. Fructus (qui & *Vrucuri* vocatur) ferunt racematim ut *Pindóva*. Quilibet est Pruni magnitudinis, & cupulæ squamosæ insidens: cuticula grisea, pulpa lutea filamentosa, pauca, dulci, constans. Intus continet lapidem durum, in quo nucleus candidus, edulis. Lignum arboris ob perpetua filamenta contunditur, indeque Farina elicitur *Vrucurivi* dicta, Lusitani *Farinha do Pao* vocant: rufescentis est coloris, & defectu edulis Farinæ de *Mandihoca* pro pane usurpatur. Rami Arboris lentissimi sunt, ac ad multos usus

V R V C V R Y.

applicantur. Ex fructu fit Oleum uti ex fructu *Pindova*, sed hoc de quo nunc sermo, valde est medicinale, imprimis adversus Raiarum puncturas venenatas. Nec puto, præstantius remedium dari contra illud malum. In ipsa Arbore nascitur Polypodium & *Caraguatá*, quæ aquam suppeditat peregrinantibus ad bibendum.

Quarta Palmæ indigenæ species *Gioçará*: caudice tenui, recto, griseo, exsurgit more arboris *Coqueiro*, sed vix dimidiæ altitudinis. Flores flavescentes cum staminulis flavis è siliqua flavescente proveniunt. Hisce succedunt parvuli fructus racemosi more Palmarum; qui cum icone à pictore non expressi sunt. Adeo lentus est floris ramus, ut pro scopis & flagellis usurpetur. In summitate Arboris folium convolvitur, erectum instar fistulæ. Fructus maturus nigricat, & tunc, defectu melioris nutrimenti, comeditur.

T V C V' M.

Quinta *Tucúm*, Palma est mediocris altitudinis: si frondes spectes, *Pindovam*; si cætera, Palmam dactyliferam repræsentat: truncum, ramos atque folia habet aculeata: lignum vero nigrum & durissimum, quo Indigenæ sagittas exasperant. Fructus producit rotundos racematim, Pruni Damasceni magnitudine & figura, ducentos, trecentos, & plures aliquando, uno eodemque racemo. Sues & simiæ iis saginantur. Oleum exinde limpidissimum exprimitur, iisdem usibus quibus nuces *Pindovæ*, dicatum, magnique fit apud omnes passim incolas. Fructus hi maturi exterius nigricant: nucleo sunt albo non insuavi, præsertim recenti. Ex foliis Brasiliæ filum deducunt tenuissimum & fortissimum, rubicundo Serico persimile.

A I R I .

Sexta *Airingens* est Palma, foliis longioribus, trunco spinis acutissimis undique armato, fructu rotundo ut cæteræ Palmæ, sed non adeo racemoso: medulla intus albicante pingui, sed non eduli. Ligno est nigro gravi & duro, fundum petente, si aquis injiciatur: *Ebeni* speciem quidam credunt. Brasiliæ & Tapuyæ exinde clavos suas conficiunt, sagittasque asperant: quæ ubi carnem penetraverint, tenacissime hærent. E caudice vulnerato vinum elicitur.

Septima *Aque* Palma mediocris, foliis cinereis, fructus fert racematim pruni magnitudine, flavos ubi maturuerint, dulcissimi saporis, nucleo albo ac pergrato, ex quo incolæ vinum conficiunt. Nigritæ illam appellant proprio idiomate *Catolé*. Familiaris hæc arbor Brasiliæ Septentrionali, non Australi.

Octava *Iraibá* præcedentibus major, familiaris in *Piratininga* silvis. Ad summitatem illius circa ramos medulla continetur candidissima, quæ cruda vel etiam cocta cum carne vel oleo inter bonos cibos numeratur. Substantia vero durior, candida, quæ contusa cogitur in massam farinæ similem, unde placentulæ non ingratae fiunt, ex succo vero illius pulmentum admodum dulce & suave. Fructus quoque producit sapos & dulces. Remedium contra famem iis qui per illas silvas & vastas solitudines peregrinantur.

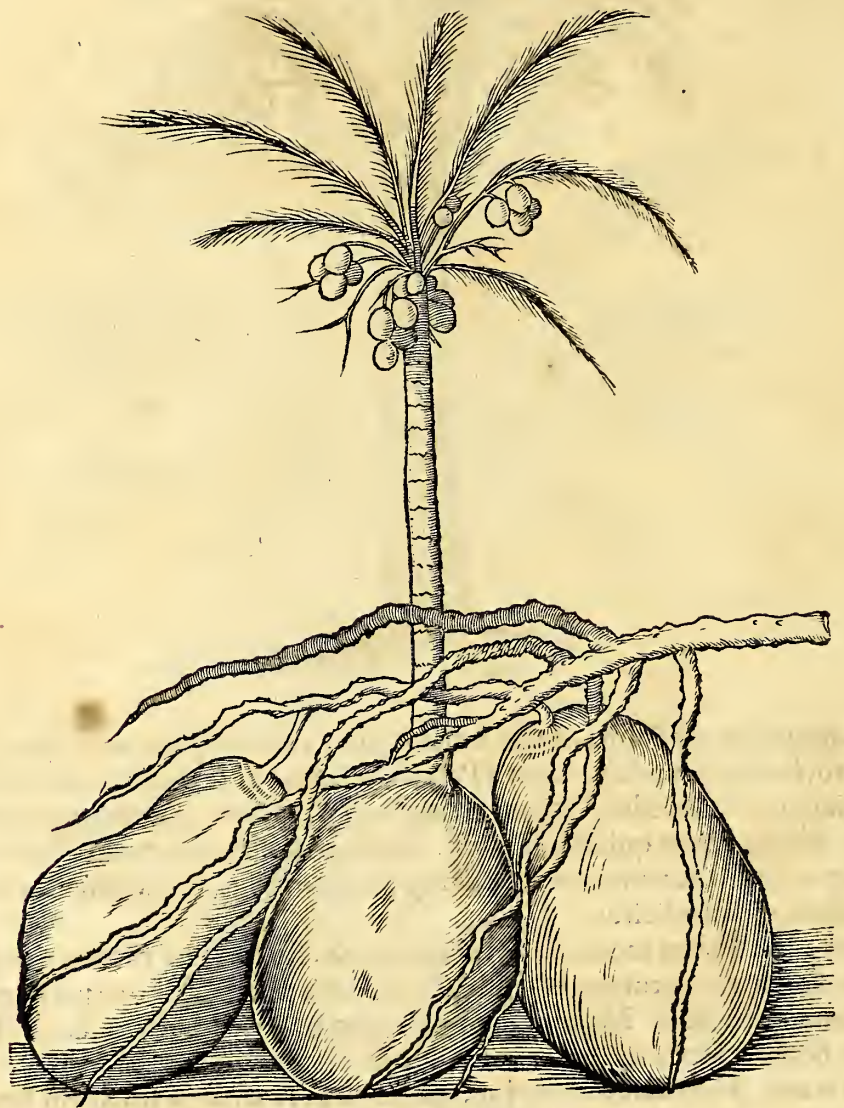
Nona *Miriti* familiaris Præfecturis *çeará* & *Maranhã*. Fructum fert unicum edulem atque dulcem; ovali etiam magnitudine. Cortice est rubicundo, nigris maculis; intus vero rubro. Folia illius magni fiunt ab Indigenis, ut illis tegularum vice utantur.

Decima *Maraiába* Palma familiaris Præfecturæ S. Vincentii, cortice spinis armato: materia durissima; ex qua fiunt arcus nigri coloris. Fructus fert ovi columbini magnitudine, edules, & satis gratos.

Inaiaguaçuba, vulgo Cocos.

HActenus de Palmis indigenis, sequitur nunc celebris illa exotica per omnes Indias *Coqueiro* quæ à Brasilianis vocatur *Inaiaguaçuba*, & fructus illius *Inaiaguaçu*, Palmis de quibus egimus, in multis dissimilis. Caudice est, raro recto, sed plerumque inclinato, quatuor, & interdum etiam septem pedes crasso: & sæpe ad quin-

INAIAGVAÇVIBA, vulgo Cocos.

quaginta pedes alto. Quapropter mirum est, earum truncos posse sic brevibus, tenuibus & vix terra coopertis radicibus in aëre subsistere, neque suo multo pondere & fructuum mole, ventisque etiam vehementibus sæpe eas quatentibus, humi concidere. Accedit quod pars caudicis humi proxima, non crassior aut fortior quam in summitate existat. Cæterum est cortice cinereo, & quasi vibicibus hinc inde transversim notato per ambitum. Lignum non multi est usus; constat enim ex meris filamentis: est dulce & quasi lacteo succo turgens, unde arbore cæsa à formicis appetitur. Caret ramis, sed in summitate quindecim, viginti aut plura habet folia magna, alata, in orbem dispersa, partim surrecta, partim dependentia, grato aspectu. In exordio suo hæc folia alata quadam textura vestita sunt, obscure grisei coloris, quæ solvitur subsequente alia. Quodlibet folium longum est circiter sedecim pedes, ac in exortu unum circiter pedem crassum, dissectum in folia sive alas, ordine juxta se positas aut oppositas;

tas; longitudinem nervum osseum flavescens, ac transversim subtilissimas lineas seu strias virides. Inter folia alata in summitate arboris oritur siliqua sive vagina duos pedes aut amplius longa in extremitatibus fastigiata, viridis, striata, quæ deinde rufescit & sponte se aperit. Antequam autem se pandat, caulis intus reperitur eleganter compositus pedem longus, tres aut quatuor digitos crassus, in plures ramos pedales aut semipedales divisus, qui rami apte à natura in theca illa complicati magnam spicam repræsentant. Rami autem hi onusti sunt triangularibus corpusculis, magnitudine amygdalæ excorticatæ, albis, quæ rudimenta sunt florum & deinde nucum. Nam rupta vagina rami hi se explicant & ostendunt flosculos luteos. Hinc succrescit fructus, quilibet insistens brevi pediculo, pennam anserinam crasso, & cupulæ, squamis constanti ex rufo flavescens. Pondere & duritie summa nûces caput humanum excedentes profert. Toto anni tempore maturis pariter atque immaturis fructibus decoratur, qui arte & racematim caudicis summitati adhærescunt, & putaminibus crassis, filamentosis & tenacibus vestiuntur: quibus sublatis ligneus calix apparet: quem si immaturum perforaveris, aliquando supra heminam dulcissimi & gratissimi liquoris emittet, qui actu frigidissimus licet, potentia tamen calidus est, & tenuiorum partium, urinamque cunctantem provocat. Nucibus autem maturatis, lacteus ille humor condensatur & coaguli instar calami scriptorii crassitie concavo adhærescit, qui exemptus ac manducatus vix ulli nucleo, quamvis sapidissimo, dignitate cedit: nutrit enim & suaviter reficit: proinde à viatoribus marino itinere delassatis & scorbuto infectis valde expetitur. Calidus & humidus existit in primo gradu. Oleum inde premendo extractum, in plurimos culinæ & pharmacopœæ usus reservatur, nec amygdalorum oleo præstantia cedit.

Per os assumtum pectoris malis medetur Oleum, alvum quoque laxat, si largius exhibeatur: ex alto læsis mirum in modum prodest, urinasque ciet.

Præterea liquor quidam stillatitius, albicans & eximie virtutis exinde elicitur, renum & genitalium viscositatibus extinguendis utilissimus, tum à mulierculis inter cosmetica adhibitus. Observandum autem aquam illam copiosissimam & gratissimam inveniri in mediæ ætatis nucibus: in plane maturis tantum modicam, neque ita gratam. Nucleum autem tum optime sapere, quum ad summam maturitatem pervenit.

E trunci porro vertice medulla quædam albissima quasi bulbosa quæ Palma dicitur, arbusculæ instar novæ, exurgit, quæ ex loculo, quo continebatur, prorumpens, ejusdem fere qualitatis, cujus concretus ille nucis humor, de quo jam diximus, existit; quæ non cruda solum, sed & cocta inter epulas apponitur, & cum Brassica Cyprina certat. Nondum matura magis refrigerat; quocirca vicem acetariorum & lactuearum præstat. Sed ea ablata arbor moritur, unde proverbium Palmam referre. Quod non æque contingit inferiori radicum parte læsa vel concisa. Hinc fit ut plures indigenæ sibi persuadeant idem, quod Prosper Alpinus de Ægypti populis circa dactyliferas narrat Palmas; eas scilicet non terra radicibus attracta, sed aëre ex sublimiori arboris parte aliac vivere. Plura egregia tradidit Ximenes de hac Palma Mexicanis *Coyolli* dicta quæ in Historia nostra Naturali Brasiliæ fusius exhibentur.

Atque hæc de Palmis earumque Medicis præsidis dicta sint; quarum aliquæ, imprimis *Cocoqueiro* præter usus dictos, multa suppeditant ad victum & amictum humani generis: quippe filosa substantia caudici adnata vestium materiam; folia, tecta ædium: fructus immaturi potum; maturi alimentum gratissimum ad hæc oleum acetum & spiritus abunde exinde elicitur.

De Palma autem illa dactylifera scribere supersedeo: tum quod in plurimis Europæ Regionibus sit notissima: tum quod nihil novi mihi contigerit experiri ex illa arbore quin ab aliis ante me dictum sit.

Aroeira sive Lentiscus.

ARbor arenosis, littore imprimis & promontorio Olindæ frequens, *Aroeira* nuncupatur. Myrto silvestri nostrati qualitate non valde absimilis, ad Lentiscos tamen referri debet. Forma quoque & qualitatibus Peruvianorum *Molle* simillima de qua arbore Clusius, Monardes, Garcilassus & alii. Præter eximias facultates,

AROEIRA.

quas cum *Araça*, & Myrto, reliquisque astringentibus & odoriferis arboribus habet communes, hisce peculiaribus pollet, quod resinam fundat fragrantissimam instar Lentisci, ex qua emplastrum aduersus frigidos affectus componitur.

Sunt autem folia in ramulis bina sibi invicem opposita, & quinque aut septem in extremitate. Ad cuiuslibet ramuli exortum, ramulus est brevior, plenus flosculis minimis, qui constant quinque foliolis ex albo subluteis.

Flores hos sequitur fructus nimirum quasi uva, baccis plena, magnitudine piperis initio quidem viridibus, per maturitatem autem rubris, sed rubedo illa in solo cortice tenui, qui sponte se absoluit, & decedit grano decedente: granum autem quod pellicula continetur, rotundum & compressum ac oleaginosum, odoris jucundi instar fœniculi recentis triti, & in se nucleum paruum lenta cuticula reatum continens. Maturefcunt bæcæ mense Julio, quod est, tempore hyberno. Earum acrimonia & siccitate carnes recentes à putredine conservantur.

Oleum quoque ex succulentis illius bæccis exprimitur, eidem usui cum resina inserviens.

Folia insignem & nobilissimum odorem emittunt, si conterantur, quæ subamara, cum quadam vi adstringendi, aromaticas calidasque partes habent conjunctas, quemadmodum è balneis & lavacris,

quæ ex illis fiunt, videre est.

Has vero virtutes tam profunde exerit, ut per destillationem foliorum, imprimis recentium, odorifera & adstringens aqua inde eliciatur, quæ tum ad pellendos corporis affectus, tum ad delicias servatur.

Tempore paroxysmi febricitanti, Empiricorum more, exhibent cum successu oculos seu gemmas arboris ex aqua nocturno rori expositos.

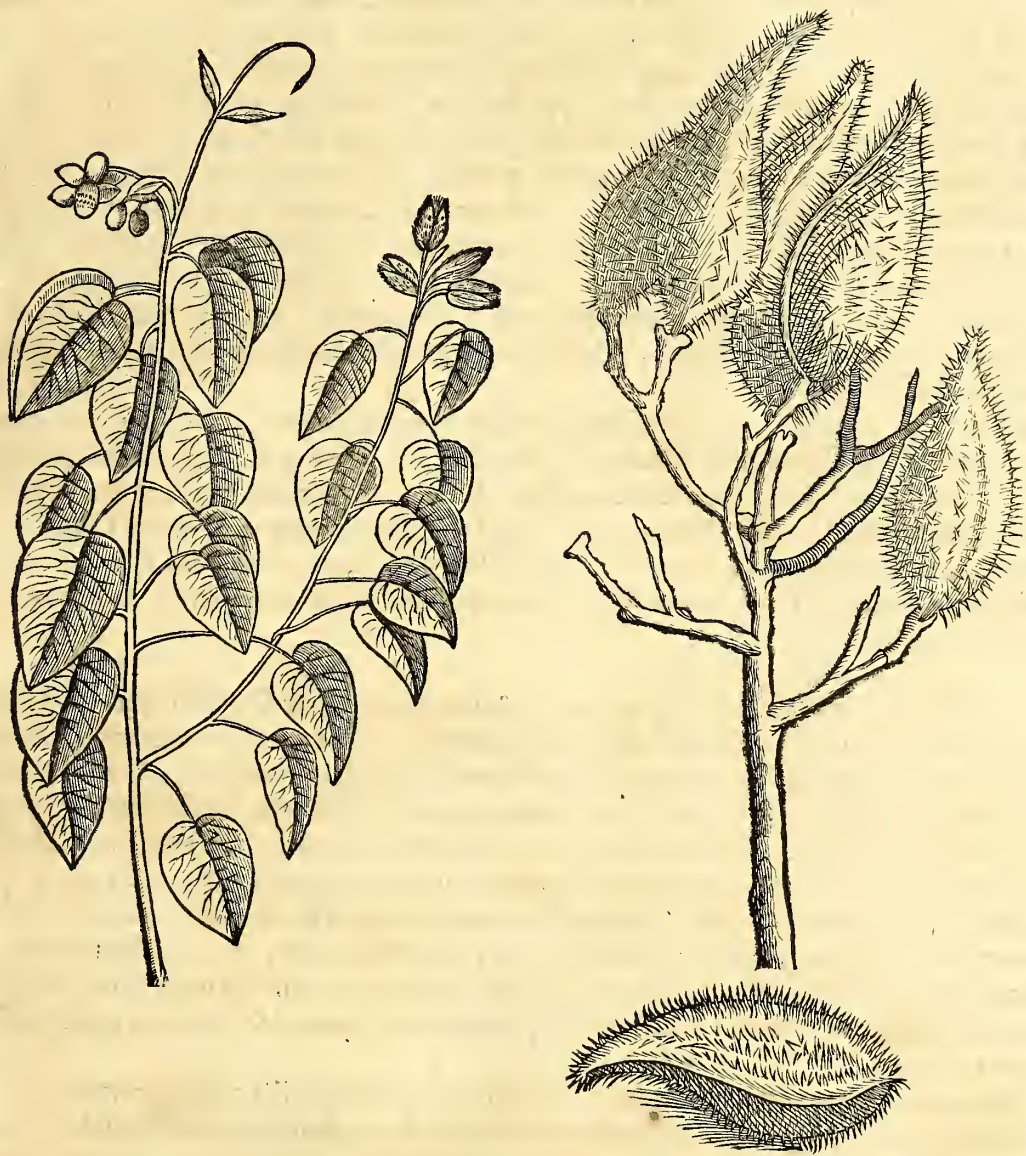
Cæterum sciendum est, in ramis *Aroeira* luxuriare sæpe polypodium, illo quod è terra profilit longe probatius.

CAPUT XIV.

Vrucú & Iacabucáio.

Locum inter arborecentes Plantas obtinet *Vrucú*, silvestris quidem, sed ab Incolis inter hortenses & sativas jam olim translata; multaque etiam nunc industria eam excolunt; partim ut granulorum folliculis involutorum minio sese exornent ac pingant; partim vero ut Lusitanis divendant, quæstumque ex tinctura illa

VRUCV'.

Orellana vulgo dicta faciunt. Lingua ipforum hanc plantam *Vrucú* dictam, Clusius Bixam Americanam Oviedi esse existimat. Fr. Ximenes eandem accurate describit, sub nomine *Achiote*. Et fructuum grana rubra delicatæ potioni *Chocolata* quæ ex fructu *Cacáo* fit in nova Hispania, tam saporis quam coloris gratia misceri, testatur. Ego nostræ *Vrucú* arboris & fructus Icones separatim exhibeo, ut siliquarum figuræ magis dilucide apparerent curioso lectori.

Foliis est grandioribus & mucronatis, figura cordis, ut pingi solet, alternatim positus, in pediculis, duos, tres, interdum & quinque digitos longis, nervum secundum longitudinem & venas obliquas inferius prominentes habentibus, late viribus: caulibus

M

bus

bus calamo scriptorio tenuioribus, ligno albo & cortice fusco, instar Coryli. Circa extremitatem ramorum in brevibus pediculis multi proveniunt flores, in uvæ figuram dispositi: quilibet flos est rosæ magnitudine, quinque foliis constans albis incarnatis dilutis. In medio cujusvis floris ingens numerus est staminulorum luteorum apicibus purpureis: vix sensibilem aliquem habet odorem. Post florem fructus sequitur in siliqua myrobalani oblongi figura, seu pyramidali rotunda sesquidigitum aut duos digitos longa: (ut ex appositis fructibus liquet) quæ deposita viriditate immaturitatis mox ubi maturuerit matura rufescit, estque tota hispida ob fila prominentia sed non aculeata. In qualibet autem siliqua ultra triginta, imo quadraginta grana, quodque suo pediculo innitens, continentur, figuræ conicæ acutæ, & in duobus lateribus quasi digito compressum. Color granorum insigniter miniatus & splendescens, succoque tali madens, ita ut ad tactum inficiat manus egregio miniato colore. Grana recentia sunt mollia, cum punctulis argenteis. Siliqua matura sponte se aperit: grana ficcata evadunt rubra, obscure nihilominus tamen, ut antea, tincturam in se continent; & recentia sive ficcata usurpari possunt: Trita simpliciter in aqua simplici seu stillatitia, egregiam dant tincturam miniatam. Collecta grana in massam coguntur, sphaerulæque & tabellæ in multos annos durabiles inde conficiuntur, quæ in Europam transmissa longe lateque distrahuntur. Cum urina mixta, tam pertinaci colore tingit lineos pannos, ut in posterum elui non possit. Magisterium etiam inde, more coralli, præparatur & in usus reservatur. Grana recentia matura & exsiccata, inque pastillos conformata, quantitate indefinita, cum pulve ex *Tipioca*, quæ *Carimá* dicitur, alioque conveniente decumbentibus exhibent, sive veneno, sive aliunde infirmitatem contraxerint. Corroborat Ventriculum, ventrisque fluxibus prodest. Cum aqua ejusdem temperaturæ hausta mitigat æstus febriles.

Radices ipsæ, nec grana, multi sunt saporis, proinde ad medendum faciliores, cum aliqua ficcandi & astringendi qualitate. Radix cum carne gallinacea cocta, præter croceum colorem, bonum saporem conciliat. Incolarum nonnulli radices granis præferunt, quod harum recens, illorum vero usus longe sit antiquior, & vicem Croci terrestris (sicut de *Curucuma* I. Bontius retulit) supplet. Tum extractum ejus ex vino adusto confectum sibi reservant. Quod etiam nunc hodie colonorum non paucos imitari videmus.

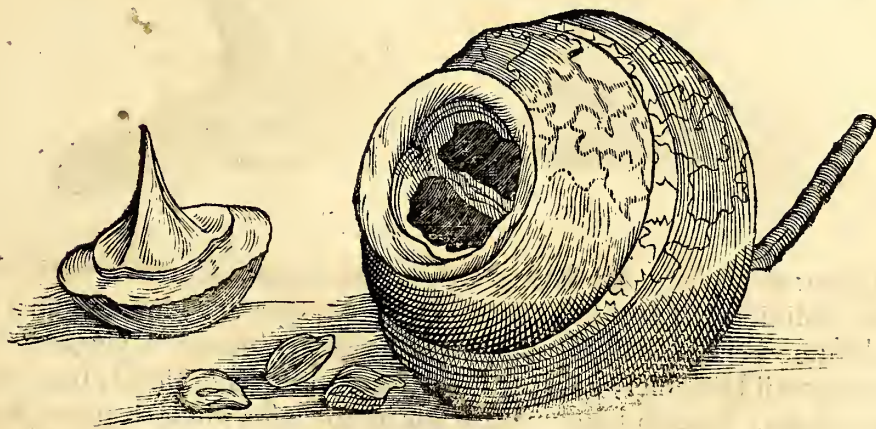
Altissima arbor est, cortico griseo, duro & inæquali, instar *Quercus* veteris. Folia juniora rufa sunt, vetustiora autem viridia, similia foliis *Mori*, in ambitu serrata, & quodammodo contorta & incurvata. Post florem (quem nondum videre licuit) sequitur fructus mense Martio magnitudine capitis infantis, qui suo pediculo crasso dependet. Cortice est ligneo ochræ coloris. Capacissimi hi & summæ duritiei calyces sunt, ore in terram obverso, & operculo, admirabili naturæ lusu, instar pyxididis, operiti. In iis continentur nuces jucundi saporis, quæ ubi maturitatem fuerint consecutæ, excusso illico tegumento, sine cujusquam auxilio è calycibus decidunt, & gratissimum incolis æque & animalibus suppeditant alimentum. Semel in anno maturescunt, media videlicet hyeme. Sapore & excellentia Pistaceis adæquantur, & venerem sopitam dicuntur excitare.

Potiones & pultes, tam ad Medicinam quam ad epulas ex illis comparantur.

Oleum quoque pinguiissimum ex illis exprimitur, Amygdalino calidius; nuclei enim, è quibus elicitur, in secundo gradu calidi & in primo sicci perhibentur. Præstat assatis quam crudis vesci, quod caput infestent. Plusquam triginta ordine ipsi calyci, mediante viscosa materia, agglutinati hærent, figuraque fere triangulari existunt, Myrobalano Chebulo non adeo dissimiles. Tantæ duritiei hæ pyxides sunt, ut Tepuyeris non solum vasa potoria, sed & discos, & ollas sufficiant. Cæterum arbor in saltibus & locis mediterraneis adeo luxuriat, ut justo exercitui, sufficienti sustentaculo fructus ejus aliquando fuerint.

Dux reperiuntur species sibi similes, externa figura, sed qualitatibus internis discrepantes. Vtriusque lignum, putredini mire resistit, unde ob summam simul duritiam, molendinorum sacchareorum axes ex illo fabricantur, cæterasque arbores multum antecellit.

IACAPUCAIO ARBOR & FRUCTVS.

Cortices præterea contusi & rite præparati naupegis loco stupæ inserviunt.

Alia adhuc datur iisdem locis *Iacapucao* arbor, priori simillima, nisi quod calices magis deformes producat, earumque nuces dignitate inferiores habeantur: quippe ex immoderato illarum usu, quibusdam capillos defluxisse Incolæ testantur.

Guitys diuersæ species.

Variæ arbores excelsæ *Guitys*, ejusdem generis fructus flavescentes producunt, pauca carne, magnoque lapide ovalis figuræ intus refertos; quorum fructuum ad minimum mihi tres vidisse species contigit, *Guiti-coroya*, *Guiti-toroba*, & *Guiti-miri*, dictos; qui omnes, vel medicinales, vel esculenti, sed à paucioribus expetiti, excepto primo, eoque prægrandi, & à magnatibus in deliciis habito.

GVITI-IBA I.

Prima arbor *Guiti-iba*, cujus fructus *Guiti-coroya* dicitur. Cortex arboris est griseus, altitudine, soliditate & duratione ipsam *Quercum* superans, lignumque à fabris in pretio habitum. Rami folia habent alternatim posita, oblonga, linguæ fere figura, ad tactum instar corii Hispanici, nervo recto & conis obliquis distincta, hinc inde molli lanugine obducta. flores in longum quasi spicam longesti, inodori, parvi, flavi, quos pictor non expressit. diu floret & tarde fructificat. subinde alterum latus arboris uno anno, alterum secundo, fructus profert maturos, tertio quiescit, quarto demum tota fructifera. Fructus pomum vulgare magnitudine excedit, informis rotunditatis & tuberosus. Color cutis est instar panis atrii; pulpa mollis, flava, grati ac dulcis saporis & odoris, panem recentem æmulans. Lapis (quem hic ex fructu exertum vides) magnitudine & figura est ovi anserini, cortice lignoso, hirsuto, continens nucleum albicantem, non edulem, sed medicinalem, consistentia nucis *Cocós* astringentis. drachma ejus plus

plus minus rafa optimo cum successu ex liquore datur convenienti contra dysenteriam. Idem præstat nuclei infusum duplici quantitate exhibitum ad sistendos quosvis sanguinis fluxus.

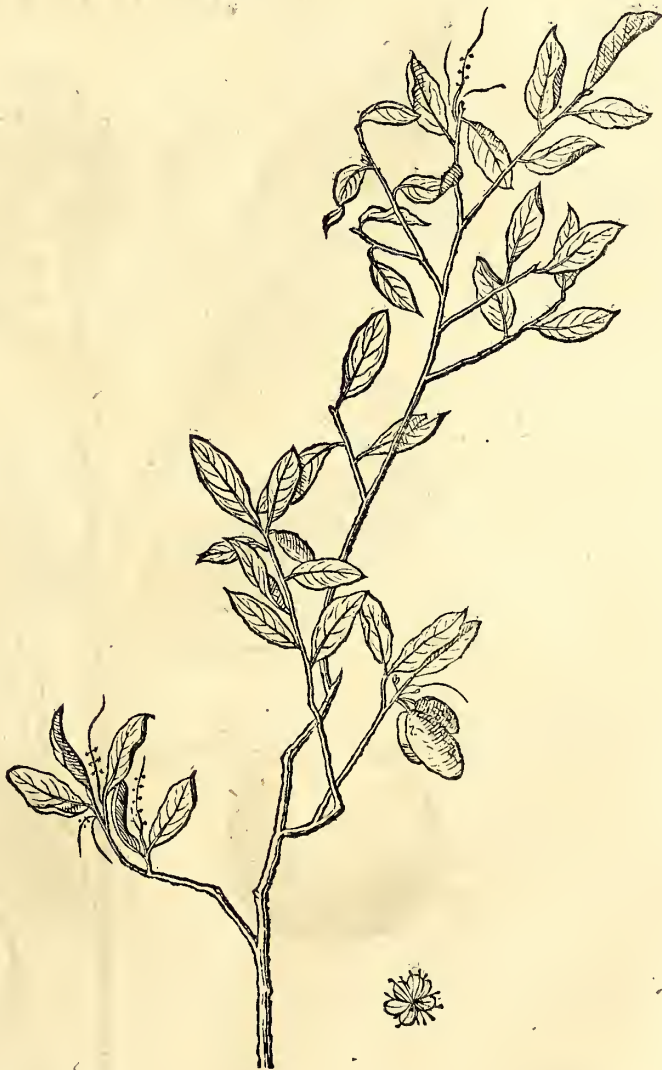
Secunda quantum præcedenti altitudine cedit, tantum Elegantia eam superat *Guyti-toroba* dicta. Folia enim fert in frondes congesta, saturate viridia, splendentia & crassa instar pergameni, ad tactum lævia, cæterum figura nucis Juglandis foliis non dissimilia. Inter copiosa folia ad frondium extremitates in ipsis ramulis egregie copiosi flores proveniunt flavi, odore & magnitudine florum Tiliæ. Diu floret tardeque fructificat idque mensibus æstivis. Caudex dissectus lac acre exsudat inutile. Fructus Aurantiæ quidem est magnitudine, sed non figura, quia inæqualis est superficie & formæ superius turbinatæ, dulcis saporis sed odoris fortis & nauseabundi. Mature factus è purpureo flavescit, sponteque decidens edulis fit, alias enim noxius ob lacteum succum acrem. Lapis contentus Juglandis est magnitudine, sed figura compressiori, altera parte grisei, altera umbræ coloris splendentis; huic nucleus inclusus est iisdem usibus dicatus ut supra.

Tertia *Guyti-iba*, cujus fructus *Guyti-miri* dicitur. Præcedentibus *Guytys* minor & tenuior. Foliis est oblongis splendentibus, inferius alba lanugine obductis. cuilibet fere foliorum pediculo uvulæ, parvis globulis vestitæ adnascuntur, unde flosculi albi prodeunt cum multis staminulis erectis sicut ex hac icone separatim posita liquet. Mensibus Martio & Aprili fructus magnitudinis & figuræ ovi gallinacei, flavescentis coloris, profert. Caro fructus pauca, mollis, dulcis saporis, quasi muscus admixtus. Lapis ovalis villosus, magnum quoque ut cæteri *Guytys* nucleum siccum amaricantem astringentem continet, qui supra enarratis minus usualis est.

I I.

I I I.

M 3

C A-

Ianipába, Açaiá, Tapiá & Pekia.

VNa ex procerioribus Brasiliæ arboribus est *Ianipába*: quæ figura convenit cum Fago. corticem habet gryseum seu canum; lignum fragile & medullosum. Rami foliis vestiti oblongis, linguæ bubulæ figura, sed in utraque parte fastigiatis septem, octo vel novem juxta se dispositis, unum aut sesquipedem longis, superius splendentibus ac dilute virentibus, inferius saturate viridibus, quæ singulis annis, mense imprimis decembri Decidunt, non omnia quidem simul, sed pars illorum, diverso tempore. Mox nova prioribus multo lætiora & majora acquirit, idque singulis mensibus.

Florem gignit exiguum, mense Martio & Aprili, cæterum Narcisso haud multum dissimilem, qui odorem Caryophylli Carthusianorum æmulatur; coloris albi, cum unguibus interius flavis: in medio floris stamen crassiusculum flavum habens, ac insuper inter duo folia floris corniculum pallidum è medio floris prodiens, deorsum incurvatum.

Fructus illius, magnitudinem habet mali Auraiici, vel majorem, rotundus, cortice tenui, lento, cinereo, sub quo primum continet carnem solidam, lentam, succulentam, flavescens, saporis acidi, & refrigerantis, odoris grati. In medio autem fructus est cavitas repleta seminibus molliori pulpa circumdatis, ejusdem cum re-

IANIPÁBA.

liqua carne saporis. Seminis grana sunt compressa, & suborbicularia, fere ut *Mangába*, quæ una comeduntur. Immatura poma viridia sunt, mox matura, mespilorum instar,

instar, putrescunt atque esui apta fiunt, unde à plebe nostrate appellantur *Hot-ap-pels* / & toto anno proveniunt. Cruda, non cocta appetuntur. Saccharata & condita lautiora sunt. Contra fluxum ventris feliciter exhibentur. Ardore palati & stomachi compescunt, sanisque & ægris solatio sunt, nisi quod fortioris sint odoris caput insufficientis. Immatura poma trita & in cataplasmatum formam redacta, ulceribus malignis & clavis luis venereæ imponuntur.

Vinum, quod ex illis exprimitur, in eisdem usus reservatur, sed vetus redditum calidius existit, minusque adstringens.

Ex pomo nondum maturo vi ignis liquorem extrahunt Indigenæ, quo adversus eadem mala utuntur.

Ex pomi cortice immaturo pigmenti quoddam genus eliciunt, quod recens aqueum est, mox nigrescit, quo corpus pingunt, ut vestitum nigrum eminus, fœdo equidem spectaculo, mentiantur, & ut ad bellum ituri terribiliores hostibus evadant. Nullum alium usum hic succus habet, ad nequitas dumtaxat excogitatus. Tinctura enim illius corpori vel chartæ illita, circa nonum diem evanescit; nulla alia ratione ablui potest. Lignum seu ramus decerptus eodem modo tingit. Fr. Ximenes eandem arborem in nova Hispania crescere, eisdemque usibus dicatam testatur, quam *Xabuali* vocant.

AÇAI A.

Vetustiore & frondosiore arborem in Brasilia me vidisse vix memini. Cortice est crasso, rugoso & è cinereo albicante, instar Sambuci. Altitudine proceram & patulam Tiliam superat.

Folia illius sunt lævia, directe sibi invicem opposita, ad quatuor interdum digitos longa, splendens, nervo lato secundum longitudinem & venis transversis, & juglandis foliis haud ab similia, verum acutiora; quæ media ætate deponit, novisque ante hyemem decoratur, ut redintegrato quasi robore fructum melius proferat. Flosculos habet copiosos, in magnos racemos congestos, ex albo subflavescentes: post flores proveniunt pruna flava, nostratum magnitudine & figura; pauca quidem, sed succulentæ carnis: lapidem continentia magnum ex filamentis lignosis, nec durum, sed dentibus cedentem; qui nucleum continet in se, ex albo flavescentem. Fructus hic grati est acoris, ac proinde inter tragemata locum sibi vindicat, & tunica tenaci vestitur. Fœcundissima est arbor, toto fere anno fructificat. Fructus maturi statim decidunt, terramque omnem tegunt, & suavissimum odorem spirant.

Inter refrigerantes & astringentes habiti usque adeo, ut immaturi dentibus inferant stuporem, qui ex manducatione durioris alicujus ligni tollitur. Nauseabundis & æstuantibus profunt, & contra sanguinis alvi fluxus in pretio habiti. Vinum ex iis conficitur, quod vetus inebriat. Gemmæ & summitates hujus arboris sanis & ægris in acetariis exhibentur. ex quibus contusis emanat spuma fortis & tenuium partium, quæ oculis indita inflammationes arcet, visum clarificat, nævos & nubeculas oculorum tollit. dolor quem primo infert, facile evanescit.

Folia, succi, oculi & cortex externis juxta & internis affectibus medentur, quæ omnia in gargarismum, contra gutturis inflammationem & similia mala præparantur; vel in lavacro, contra multos externos pedum & corporis calidos affectus adhibentur.

Folia, imo & lignum, saporis sunt egregie acidi & astringentis, ac ad appetitum pro-

strarum revocandum & sitim levandam utiliter usurpantur. Fiunt & intinctus ad carnes assas, ex junioribus foliis tritis gratissimi saporis. Lignum rufum & leve ut suber, cujus loco usurpari potest.

Peculiare habet hæc *Acaia* arbor, quod volucres picæ magnitudinis, nigris & aureis plumis eleganter vestitæ, in extremitatibus ramorum affabre & concinne pendulos suos nidos construunt, ut insidias serpentum aliorumque noxiorum insectorum declinent.

T A P I A.

In Vrbe Olinda, totaque fere præfectura Parnambucensi *Tapia* arbor nascitur. in Fagi altitudinem assurgit, ligno fragili, medulla sambucina, cortice lævi, cinereo. multos habet ramos; & folia in singulis pediculis tria sibi invicem apposita, lævia, splendentia, superne saturatiore, inferne dilutiore virore conspicua.

In extremitatibus ramulorum plures pediculi, cerasini quasi, collecti, in quorum quolibet flos nascitur, quatuor foliis constans albis & digitum longis. Quodlibet habet suum petiolum, figura ferri venabuli, & nervum secundum longitudinem, ac venulas obliquas virescentes, & cum his alternatim posita quatuor foliola brevia virescentia; inter omnia hæc enascuntur staminula multa subrufa. Fructus fert nunc copulatos, nunc solitarios, figura, magnitudine, cortice, & colore Aurantiis similes, edules quidem & dulces, sed nauseabundi odoris, lapillis duris oblongis flavis, nucleumque continentibus referti.

Folia contusa excellentissimo sunt remedio contra malum hic per familiare Ani inflammationem, si exterius applicentur, tædarumque instar anoi ndantur: omnes denique fervores refrigerio suo restinguunt, doloresque mitigant. Præter hæc auribus indita restituunt dolores capitis ex calore natos.

Duæ hujus vastæ arboris reperiuntur species. Prioris lignum judicatur durissimum, omniumque in his locis nascentium gravissimum, quam Lusitani *Setim* appellant, sed à me nondum visam. arbor infructifera habetur. lignum putredinis quasi expers omni corruptioni resistit ac proinde navibus struendis dicatum. Altera, quæ mihi innotuit, folio est glabro, magno, uno nervo recto, & rarioribus venis obliquis prædito. Fructum fert Aurantio Malo majorem, cortice crasso, duro, fulvo, cinereisque maculis variegato, quo melleus quidam liquor continetur, dulcedine sua certans cum Saccharo, cui nuclei multi sunt permixti, qui, exsiccato liquore pomi, strepitum edunt ut capita papaverum. Ab omnibus passim Barbaris peregrinantis fructus ob dulcedinem gratam expetitus est: Europæis tantum pro pectoris morbis in usu habitus.

C A P V T X V I I .

Araticû diversæ species.

A *Araticû* arbores Indigenæ variæ hic conspiciuntur: quarum duæ, quæ *Araticû-ponbe* & *Araticû-apé* à Brasiliensibus dicuntur, parum differunt. *Araticû-ponbe* enim est arbor caudice, ramorum figura, corticis colore, Aurantiæ Malo similis, sed folia, flores, & fructus differunt. Folia crassa & solida, oblonga, alternatim sibi invicem opposita, superius saturate virentia, splendens, inferius dilute viridia, crassa, & ad tactum solida, in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, primo suavis, mox nauseabundi odoris: totus flavus, compositus exterius ex tribus foliis cordiformibus, instar corticis Mali Aurantii, crassis, erecte stantibus. Hæc in se continent alia tria folia minora, ita inter se composita, ut integrum globum, interius cavum, magnitudine Nucis juglandis repræsentent, & in eo stamen rotundum luteum cum apice suo orbiculari. Floret mensibus Septembri, Octobri, & Novembri. Flores multi singulis diebus se aperiunt, & mox sponte decedentes, ob gravitatem, strepitum inter cadendum edunt, quasi aliquis baculo feriret arborem. Florem sequitur fructus; qui maturatur præsertim Decembri & Januario, estque figuræ turbinatæ; cutis ejus quasi squamis ex albo viridibus videtur composita, cum tuberculis exiguis fuscis, ita ut nucem

Nucem pineam diceres. Pulpa est flava quasi ex filamentis pyramidalibus composita, & nucleis variis intermixta. Odore massam panis fermentatam refert, sapore ex dulci subacido & acri. Ex arbore pendens sponte mollescit, mox decidit & fit edulis. Eo loco, ubi pediculo insedit fructus, durioris carnis corpus, in se continet, quod seorsim extractum comeditur & pro deliciis offertur. Semina fructus sunt ovalis figuræ, compressa, splendentia, magnitudine fabæ, quodlibet pellicula alba obductum; intus est nucleus albus, durus, sapore ex dulci amarescente.

Folia ejus igni admota & cum oleo apostemati imposita, maturare faciunt, aperiunt, & optime sanant.

Araticu-apé fere per omnia est similis *Araticu-ponhe*: utraque enim poma ex acido dulcia profert, esculenta, sed silvestria & frigida, ac propterea quibusdam non expetita, figura & magnitudine Nucis pineæ. Substantia & carne intus molliori & flavescente, seminibus ex fulvo nigricantibus turgida.

ARATICU-PONHE.

Araticu paná, in arborem excrefcit haud grandem, ramis *Araticu-ponhe* similibus, sed foliis minoribus, figura ut folia nostratis Pyri. Flos ejusdem figuræ & totidem foliis constans, quot *Araticu-ponhe*; sed minor est, & intus lutei, extus vero sanguinei coloris. Fructus figura & consistentia similis priori, sed minor: cortex & pulpa aurei sunt coloris, odoris ut caseus putridus, & multos nucleos habentes ex flavo albicantes. Radices agit hæc arbor amplas, crassissimas, longas, ligno levi instar Suberis, ex quibus clypei formantur, leves enim sunt, nec sagittæ aut gladiorum ictus penetrare possunt. Icon ejus exhibetur in libro de venenis.

Notatu autem dignum, ejus radicem in paludibus crescentem, profunde in terram descendere; (quod tamen in aliis Brasilix arboribus haud facile conspicias) unde credibile,

dibile, noxiam ejus frigidamque. qualitatem, qua fructum nocere constat, ex infesto terræ frigore acquirere.

Araticú do mato excrefcit ut *Araticú Paná*. Fert fructus congeftos, oblongos, Capæ junioris oblongæ figura, virides, qui interius finguli duo habent fplendentia femina, Amygdalæ figura & magnitudine.

C A P V T X V I I I

Caaróba, Pindaíba, Anhuíba fíve Saffafras, & Ibiráée fíve Guaiacum.

C*aaróba* filveftris arbor, terris potiffimum glebofis in Præfectura Parnambucenfideletatur. Si minus felici fole crefcat, parvæ arbufculæ vix æquatur. Florem fert è cœruleo purpurafcentem, idque menfe Junio: Semen autem nigri-

C A A R O ' B A .

cans, quod maturefcit menfe Septembri: Fructum rarum, fed inutilem, phafeolo maximo fimilem, qui maturus factus aperitur, manetque vacuus.

Ejus folia oblonga funt, linguæ figura, dilute viridia, nervo fecundum longitudinem & costis obliquis eminentibus prædita. Gufu funt amara; ficcata & contufa fomentis ac balneis peridonea. Quæ ex illis conficiuntur remedia, etiam interne affumta, exficcandi, mundificandi & fanandi vi pollent: quod feliciter in plurimis chronicis & articularibus morbis, imprimis autem in Lue Venerea curanda, fum expertus. Eadem trita atque in emplastrum præparata, ulceribusque applicata, mirifice profunt, morbumque radicitus fape expugnant. Præfertim, fi repurgato primum corpore, eorum decoctum

Etum per aliquot dies bibatur, & sudores provocentur. E floribus quoque componunt conservam ad eundem usum.

PINDAIBA.

SEquitur silvestris hæc arbor *Pindaiba*, à nonnullis indigenis *Ibira* quoque dicta, ob convenientiam quam habet cum sequentis veræ *Ibira* qualitibus fructuum & corticis ligni. Iuxta Olindæ promontorium speciose ut plurimum nascitur, & ob acrimoniam fructus, cæterasque qualitates, Piperis Brasiliensis æmula. Folia fert exigua & acuminata, & Olivæ foliis simillima: lignum ejus tenue. Procera est admodum arbor, & in summam altitudinem recta assurgit.

Mensibus pluviis acini illius virent, sed maturescentes mensibus Decembri & Ianuario rubent, atque decidunt: qui si fuerint desiccati, nigrescunt, uruntque linguam, & aromaticum quid sapiunt, ablato semine nigro oblongo, quod in illis continetur, quod Juniperum redolet.

A jejunis manducati stomachum debilem corroborant, & discutunt flatum. Tum contusi & applicati moribus serpentum medentur. Ex eisdem fructibus in pulverem redactis & exsiccatis gargarismata conficiunt contra frigidos gutturis affectus.

Excoquantur ut reserventur in officinis. Culinis quoque vicem Piperis præstant.

Ex Arboris denique corticibus, funes igniarii, quo milites ignem foveant, conficiuntur.

Altera hæc, species vera *Ibira* est. Arbor, Betulæ figura crescens, cortice tenui fusco & punctulis albis notato. In ramis ramulos alternatim positos habet, & folia angusta, acuminata, figura foliorum Salicis, superne saturate viridia, glabra, splendentia, inferne cinerea

IBIRA.

cinerea & quasi lanugine tecta: quæ deorsum se inclinant. Flores fert mensē Februario albos odoratos, ad singula paria foliorum binos. Fructus est ovalis, & magnitudine avellanæ: saporis aromatici ac acris, qui loco Piperis in cibis usurpatur siccatus & in pulverem redactus. Habet enim insignem vim aromaticam, nec ita acris est ut Capsicum.

Cortex arboris primo albus est, quo detracto statim rufescit. Loco funium usurpatur, est enim lentissimus. Ex eodem etiam fiunt funiculi igniarii pro sclopetis.

IN vastissimis & diffitis saltibus duæ vel tres insignium & fragrantium arborum species reperiuntur, quæ *Anhuiba* ab Indigenis dicuntur. Quarum quædam albicante & flavescente sunt ligno, ac proinde Lusitanis *cedro-branco* vel *Canêla* ob odorem dictæ: Brasilienses *Anhuypitanga* vocant. Foliis sunt parvis, angustis & tenuibus. Quædam *Anhuiba-peâyba* dictæ, quarum lignum merito ab Hispanis *Pao funcho* nominatur, quod insigni sceniculi fragrantia totam domum repleat, tam ipsum lignum quam cortex & radix. Proinde Monardis descriptioni circa lignum *Sassafras* non acquiescendum, licet accurate usum & abusum ejus descripserit: nam cum de delectu & præstantia partium arboris agit, *Sassafras* Floridæ decorticatum lignum vix dignitatis ullius esse affirmat, cum hoc Brasiliense eximie virtutis & dignitatis habeatur, atque à cortice liberatum in aliquot annos immune servetur.

Ad hæc fortioris odoris est & efficacæ, atque ad secundum caloris & siccitatis gradum accedit.

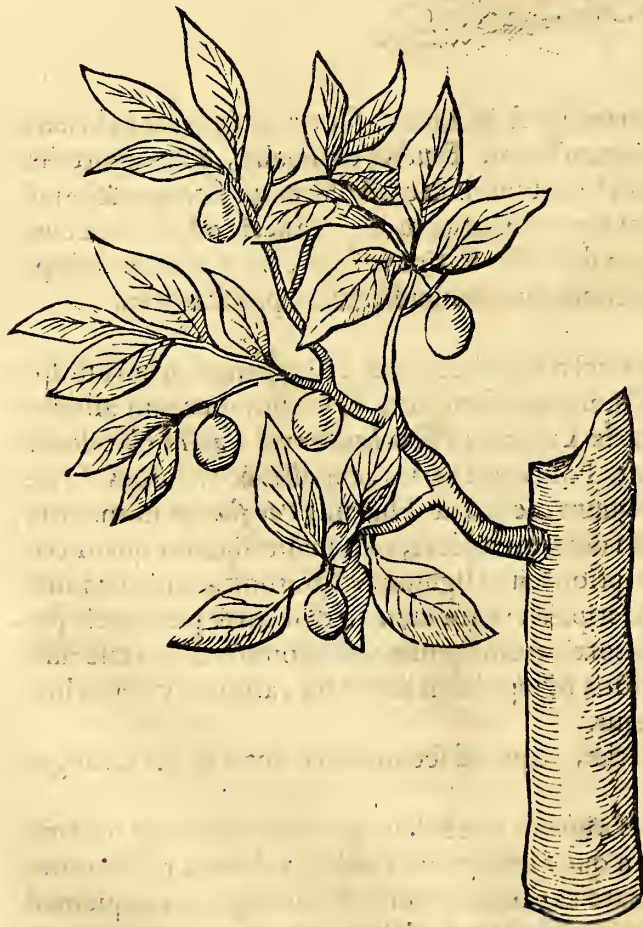
Illa autem quæ inter majores species *Anhuiba* sive *Sassafras* recensentur, Pini sunt magnitudinis & formæ. Nam præterquam quod sunt trunco unico, valido & recto; ramos in cacumine habent coronæ instar ornate expansos, & instar *Pinus repurgatæ*, quemadmodum ex apposita Icone liquet. Cortice sunt tenui, glabro, ex gilvo nigricante, ve-

AVHVIBA sive SASSAFRAS.

lunt. languidos denique à morbis chronicis resuscitados, hydropicos quoque ab aquis

IBIRAE' E sive GVAIACVM.

liberatos, à recidivæ metu liberant.
Cæterum multum discrepant in decoctione & præparatione & utendi modo; sed cum otii mihi non sit eas lites componere, id totum iudicio Medici relinquo.

Antiqua nemora hanc vastam & proceram arborem producant. Indigenæ *Ibiracæ*, id est, Lignum dulce, non autem *Hiouracæ*, (nisi forte nomina varientur diversis locis) ut Lærius & Thevetus, appellant. Folia habet inordinate posita, læte viridia, similia foliis Cerasi nostratis acidæ, sed non ferrata. Truncus cortice glabro, intus albicante, exterius rubescente spectatur.

Fructus fert flavescentes, Prunis similes, gratissimique saporis, verum non quotannis, immo vix singulis quadrienniis. His continetur nucleus exiguus, suavis atque agris gratus.

Ligno est præstantissimo & præduro, & putredini resistente, quod à Naupegis expetitur.

Arbo-

Arboris hujus virtutes auxiliatrices soli cortici inesse creduntur: qui externa parte argenteus; interna, subruer est: & recens avulsus, liquorem albicantem sibi agglutinatum habet, cujus color mox perditur, paulatimque decrescit, & cortice simul exsiccato, in naturam & dulcem illius substantiam abit. Durissimus existit, semidigitali crassitie: sapore aromatico Cinnamomum, dulcedine Glycyrrhizam æquans. Sunt qui *Guiaci* seu Ligni sancti speciem esse contendunt, à quibus non dissentio.

Moderate calidus est & tenuium partium, quapropter pectoris & jecinoris affectibus optime convenit. Præcipuum enim incolarum refugium est in veteribus viscerum obstructionibus, ut jam diximus: tum quoque adversus Luem Veneream eximium remedium subministrat decoctum illius ex aqua fontana, palato quidem non ingratum, per aliquot dies reiteratum.

Pugillus denique, ventriculo adhuc jejuno, ex ovo forbili, jusculo aut aliquo conveniente liquore assumtus, bronchia pulmonis aperit, & cessantem quoque urinam educit. Quapropter omnibus artis Medicæ indagatoribus suasor fuerim, ut corticem hunc in ultiores usus reponant. Succus autem lacteus ex recenti cortice expressus, scabiei, & tineæ capitis, præ cæteris medetur.

C A P V T X I X.

Ambaiba, & Andá.

ARbor hæc in silvis raro reperitur, sed arvis quondam excultis delectatur, in quibus sponte nascitur, annuoque spatio elegantem nanciscitur altitudinem, & fere rectam ut plurimum, & sine ramis; quædam & ramos habent, sed in summitate

tantum. Cortex exterior similis Ficui, (nonnulli eam inter ficus silvestres recensent) constans primo cortice tenui, cinereo, & sub eo, crasso, lento ac viridi: lignum ejus album instar Betulæ, verum molle & quod facile potest scindi. Totus caudex est cavus, per interstitia semidigitali ubique distinctus transversali membrana, in cujus medio foramen rotundum, per quæ formicæ rubræ oberrant perpetuo. Ex ligno hujus arboris exsiccato ignem sine pyrite & chalybe eliciunt incolæ, foraminique ab illis excavato immittunt bacillum fastigiatum ex duro aliquo ligno, quod quasi terebrando circumagunt, donec apposita folia arborum exsiccata, vel gossypium, accendantur. Versus arboris summitatem folia circumposita ut in *Mamoeira*, quodlibet innitens suo pediculo satis crasso, exterius rufo, interius spongioso: ipsum folium latum, rotundum, in novem aut decem lacinias sectum, quarum centro infixus pediculus, à quo per singulas lacinias nervus rufus tendit per longitudinem, & venæ eminentes per obliquum: superius sunt saturate viridia, & inferius cinerea, hispida ut folia Ficus: in extremitate laciniarum, linea cinerea sunt sim-

A M B A I B A.

N 2

briata.

briata. In summitate arboris existit theca oblonga foliacea, incana, qua se aperiente arbor folio augetur & sensim fit altior. Flores in brevi pediculo quatuor vel quinque enascuntur, ut cylindrica corpora farciminum instar copulata, intus quasi gossypio referta, exterius autem acinis bruni coloris ut floris filiginis nostratis, quibus decidentis acini illi fiunt edules.

Pinguis ex eorum summitatibus expressus succus, recentibus non solum, sed & inveteratis ulceribus feliciter medetur. Folium quoque tenerum & recens, aut levior arboris hujus cortex, si apponantur, temperant & mundificant partem affectam. Succus è gemmis expressus, qui facultate refrigerandi atque astringendi pollet, pulti de *Tipioca* inditus, calidam ventris proluviem sistit. Menses denique nimium fluentes, tum & virulentum genitalium profluvium, compefcit.

Tradunt Indigenarum & Lusitanorum peritissimi, hoc remedium puerperis, immodico menstruorum profluvio laborantibus, insigniter prodesse, si in modum cataplasmatum umbilico apponatur, cujus rei verissimæ testem me præbeo.

Nihil mirum itaque, si hæc arbor primis Brasiliæ incolis, ut & advenis, tantopere sit prædicata. Digna mediis fidius, cujus virtutes, etiam nunc latentes, posteri scrutentur & in lucem protrahant.

Altera ejusdem generis, mediterraneis, *Ambaitinga* appellatur, & ramo est rubicundo, & ligno minus cavo, foliis vero superius saturate, inferius dilute viridibus, adeoque asperis, ut loco limæ quædam cum iis possint lævigari. Liquorem continet oleosum ejusdem cum succo *Ambaibæ* usus & efficaciam. Fructus fert magnos, tenues, palmæ longitudinis: maturescentes dulcescunt & edules fiunt.

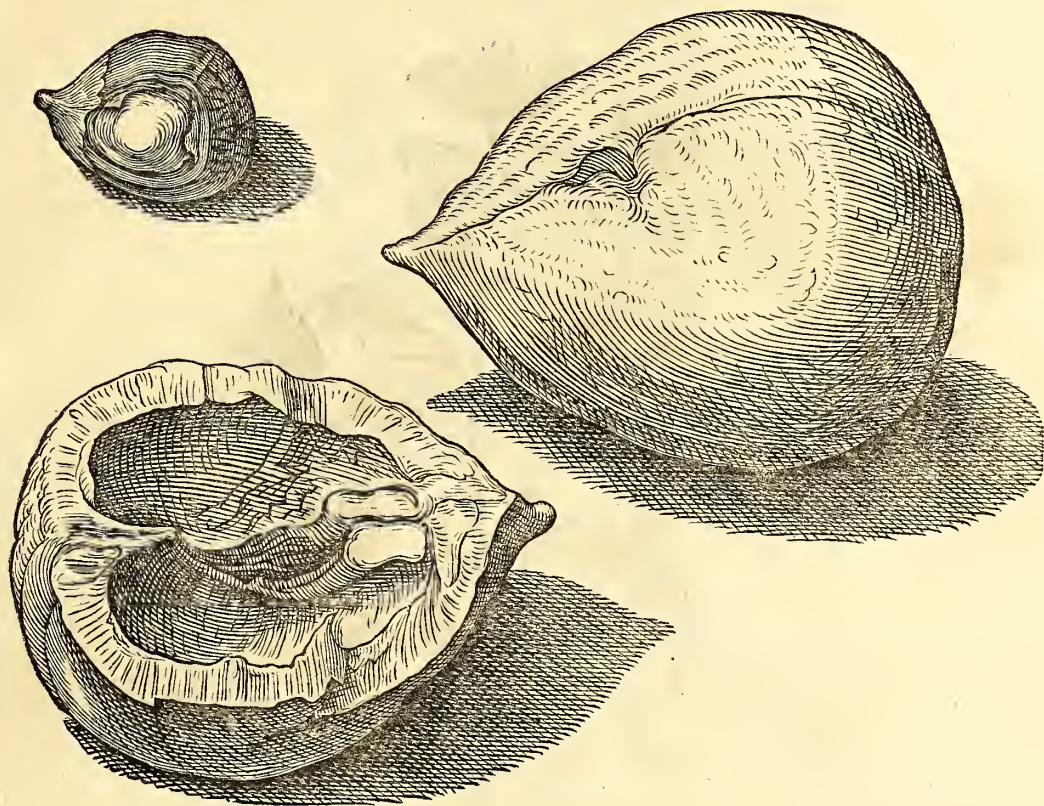
Cæteras ejus facultates, & auxilia Medica, quia nondum satis explorata habeo, silentio prætereo. An vero sit *Abiegná*, de qua Clusius in Notis ad Monardem, ego valde dubito.

A N D A'.

Non procul à litore insilvis, nunc mediocri, nunc summa altitudine, pro terræ temperie, exsurgit arbor *Andá*: quæ ligno est lævi, raro & spongioso, multique usus. Florem fert magnum & concavum, aurei coloris. Folia nunc copulata, nunc inordinate & solitarie posita, in extremitate acuminata, nervo recto & venis obliquis conspicua. Fructum seu nucem gignit cortice duplici, exteriori cineritio, ligneo præduro & perforato putamine vestitam, quo duæ glandes continentur, jecinori leporino non valde dissimiles, & nuce castaneas sapore quodammodo referentes, licet virtute & qualitate differentes. Vna siquidem atque altera cruda manducata, alvum ducit: quibusdam simul & vomitum excitat. Olim magnates, tum & facrorum

FRUCTVS ANDA.

crorum in Brasilia antistites, purgans hoc & salutare remedium, cæteris omnibus præferebant. Validæ est operationis; quamobrem ægris morbo fractis haud tuto exhibetur, nisi opportune à manu Medici correctorium accipiat, inque Electuarii aut tabularum formas redigatur. Accipe duas vel tres castaneas contusas & cum saccharo despumato excoctas, addito anisi & cinnamomi momento, gratissimum non solum erit medicamentum, sed & tutissimum, infantibus, iisque omnibus qui à purgantibus solent abhorreere.

Lusitani & Indigenæ ex eadem nuce oleum exprimunt, quod lychnis affundunt, atque eo corpus inungunt. E cortice autem illius ustulato, incolæ optimum & familiare remedium contra ventris fluxum, iisque, quibus post assumptam nucem, alvus immoderatus ruit, subministrant. Contusus cortex flumina inficit, atque enecat pisces. Iconem nucis integræ & dissectæ, eleganter ad vivum expressam, ea mole qua erat, addidi. minoris est magnitudinis nucleus, quam Prunum vulgare, licet pictor respectu aliarum iconum eum pinxerit aliquanto majorem.

CAPVT XX.

Ibabirába, Araçá duæ, & Guaiába.

IN confragosis nemoribus Brasiliæ, reperitur vasta arbor, quæ gentilitio vocabulo *Ibabirába*, corrupte à Lusitanis & Nostris *Guabirába* appellatur; ligno obliquo, multisque flexibus tortuoso, altissimo insuper atque durissimo; & contra putredinem optimo. In collibus vero & campis eadem *Ibabirába* ad longe minorem molem assurgit, vix Prunum adæquans: foliaque multo minora, fructusque fert minus agrestes. Adeo denique, ob diversitatem foli, discrepantes inter se, ut hæc à Medicis, illæ à fabris potius expectantur. *Ibabirába* itaque omnis est caudice contorto, cortice cinereo, foliis dilute virentibus, rugosis, multis crassiusculis costis præditis, directe sibi invicem oppositis: digitis trita spirant odorem Majoranæ æmulum. Inter hæc sparsim provenit pediculus, superius tripliciter velut in crucem divisus, ferens tres flores pentaphyllos,

IBABIRÁ'BA.

albos, odore, figura & mole fere silvestris Rosæ; mense imprimis Ianuario integros campos fragrantia replens. Mense autem Maio succedit fructus rotundus, cerasi magnitudine pediculo insidens, exterius coloris brunni, cum umbilico quinquefolio rufescente: continet pulpam mollem, pallidam, cui aliquot nuclei coloris incarnati, obrotundi, compressi, molliusculi immixti, qui una comeduntur: sapor autem illius dulcis, aliquid resinosi admixtum habens. Et post frequentem usum imprimit tandem gutturi ardorem Piperi æmulum. Folia aut flores cum *Camará* utilissime adhibentur ad lotionem pedum, in dolore capitis. Mane antequam sol rorem exhauferit, flores colliguntur, & alembico induntur unde eximie virtutis liquor destillatur, qui refrigerans præsertim, & mundificans, oculorum inflammationes optime temperat. Ex foliis quoque similis aqua fragrans destillatur, eisdemque fere usibus reservatur. Quantum pulvis hujus ligni, in carbonem redacti, oculis inflatus conferat, in morbis oculorum dictum est.

Hujus arboris fructus à Brasiliensis appellatur *Araca-miri*; Prunum Granatense merito vocant nostrates. Externa facie, fructu, frequentia, tempore, & loco natali, convenit cum Minori *Ibabirába*; de qua Capite præcedenti egimus.

Frutex

ARAÇA-MIRI.

Frutex est, ligno, foliis & floribus ut *Gnaja*, magnitudine vero differunt & fructu. Sed varius naturæ lusus, omnes dignitates, easque eximias, fructui & radici in-sevit, cum *Ibahiraba* inferiores sive in radice sive in fructu, sed potiores in floribus & foliis insitas virtutes dederit.

Locis gaudet apricis, raroque in silvis aut umbrosis nemoribus conspicitur. Flores habet albicantes pentaphyllos, cum multis staminulis longis.

Floret bis quotannis, bis quoque fert fructum, mense nimirum Martio & rursus Septembri. Pruna coronis (quæ à pictore hic neglectæ) mespilorum instar, eleganter ornata, innumerisque acinis turgentia, profert, quæ, ubi maturuerint, flavent, musteamque habent in se dulcedinem, atque fraga quodammodo referunt sapore. Cruda potius quam cocta appetuntur, suavissimique odoris existunt & saporis. Oportet autem ut tempestive decerpantur; nam propter intensissimum Solis ardorem, non minor injuria fit, si paulo tardius, quam si citius avellatur.

Conditus qui ex hoc fructu fiunt, jucunde refrigerant, adstringunt & corroborant, locoque carnis cidoneorum, conservæ rosarum, aliorumque similium, exhibentur.

Cæterum ipse frutex virtute medicinali non destituitur. Ex foliis siquidem & oculis, utpote adstringentibus, optima balnea componuntur, tam contra internos quam externos corporis affectus, ut supra in capite de Ulceribus diximus. Præ cæteris autem hujus fruticis partibus, radix dictis qualitatibus excellit, & dysenterix medetur. Atque hoc peculiare habet, quod sit diuretica, partiumque subtilium

cum adstringendi facultate polleat. Proinde præter eximias quas præstat virtutes, lienis & renum affectibus conducit.

ARAÇA-GVAÇV.

Alia ejusdem generis *Araça* reperitur, sed non ita frequens, quæ tamen fructum facile præstantiorem præcreat, & multo majorem. Quapropter ab Indigenis *Araça-guaçu*, id est, *Araça* major, appellatur, quod in justam arborem excrescat: folioque est glabro, læte viridi: figura & fragrante odore Laurum æmularur. Fructum fert mali mediocris magnitudine, rotundum, superne umbilicum continentem: carnem habet albam, carni *Araça-miri*, odore, sapore & substantia similem, in medio multos lapides, pisis minoribus æquales, continentem, obrotundos, paulum compressos, ex albo subflavos & duros, ut nuclei cerasorum, intus continentes nucleum album. Adhærent hi lapides carni per multa tenuissima filamenta. Eisdem dignitatibus medicis hæc gaudet, quibus *Araça-miri*. Gargarismata quoque cum similibus abstergendi & astringendi qualitate præditis herbis, contra gutturis & faucium inflammationes alique mala, quotidie instituuntur.

Magna affinitate inter se conjunctæ sunt *Guaiaba* & *Araça-guaçu*; ejusdem quippe non solum altitudinis sunt, sed folia, flores, fructus qualitate & facie externa conveniunt. Meritoque hæc *Pyræ Granatensis*, sicut *Araça Pruna Granatensis*, dicta sunt. Arbor in Mali figuram excrescit & in plurimos se diffundit ramos. Cortex illius lævis est, pallidus instar corticis *Aceris*. Fert folia bina, sibi opposita, ad tactum dura, splendētia

GVAIA'BA.

dentia; inferius autem venis obliquis & conspicuis protuberantia. Florem fert ex quinque foliis & multis staminulis constantem instar cristæ pavonis. his subsequitur fructus, magnitudine & figura pomi nostratis, non quidem adeo dissimilis, nisi quod oblongior & cortice magis rugoso sit. pulpa pallide sanguinei est coloris, lapidibus edulibus mespilorum instar referta. Fructus ipse pro diversitate temporis, triplicis saporis participat. Maturescens enim antequam mollescat ac flavescat austerus & astringens est, tuncque coctus stomacho prodest. Mox paulo maturior mediæ naturæ atque optimus evadit; melius tamen sanitati consulit, qui eum sive coctum sive saccharo conditum, quam qui crudum mensis infert: accedit quod odoris & saporis sit gratioris palatoque magis abblandientis. Vbi vero flavedine & mollitie integram maturitatem acquisiverit, odoris & saporis est instar fructus Rubi Idæi, alvum movens, nec ita salubris paulo largius assumtus, quia facile corrumpitur & vermes producit.

Radix arboris longissima est, extus rufi, intus albicantis coloris; substantiæ succulentæ ac subdulcis. Hæc cum cortice astringente in aqua cocta & pota, mirifice medetur dysenteriæ, quando indicatio est astringendi & roborandi. Folia sunt acida & astringentia, odorata, balneisque dicata. Digna profecto arbor, quæ Europæ importata, Magnatum & Principum hortos illustret. Montibus aut silvis densioribus non innascitur, sed planitiem & campos amat. Agrestis esse desijt, villicorum quippe industria viridariis illata, numerosas plantas concipit & procreat, ut nihil frequentius occurrat: fructuum enim grana ab avibus & pecoribus deglutita, & mox per alvum cum excrementis deposita, locis licet arenosis & tristioribus, altissime germinant maximeque luxuriant. Aliis Indiarum regionibus communis hæc arbor, ac proinde hic patriam Brasiliæ negant, sed tractu temporis inter illas habitata est. Numerofo proventu, totis mensibus pluviis, maximo omnium Incolarum oblectamento existit. Meminere quoque hujus arboris Ximenes, Gomara, Oviedus, & Monardes, & alii.

Radix arboris longissima est, extus rufi, intus albicantis coloris; substantiæ succulentæ ac subdulcis. Hæc cum cortice astringente in aqua cocta & pota, mirifice medetur dysenteriæ, quando indicatio est astringendi & roborandi. Folia sunt acida & astringentia, odorata, balneisque dicata. Digna profecto arbor, quæ Europæ importata, Magnatum & Principum hortos illustret. Montibus aut silvis densioribus non innascitur, sed planitiem & campos amat. Agrestis esse desijt, villicorum quippe industria viridariis illata, numerosas plantas concipit & procreat, ut nihil frequentius occurrat: fructuum enim grana ab avibus & pecoribus deglutita, & mox per alvum cum excrementis deposita, locis licet arenosis & tristioribus, altissime germinant maximeque luxuriant. Aliis Indiarum regionibus communis hæc arbor, ac proinde hic patriam Brasiliæ negant, sed tractu temporis inter illas habitata est. Numerofo proventu, totis mensibus pluviis, maximo omnium Incolarum oblectamento existit. Meminere quoque hujus arboris Ximenes, Gomara, Oviedus, & Monardes, & alii.

Pacoeira & Bananiera.

FRutices lippis & tonforibus noti, tamque familiares, ut nulli prorsus in Brasilia jam reperiuntur horti, in quibus illi passim non spectentur. Indigenæ tamen hic non sunt, sed aliunde huc deportatæ plantæ. Lusitani fructus *Pacoba*, Brasiliani *Pacobeté* nominant: Afris vero atque Asiaticis olim fuisse notos, Serapion & Avicenna

PACOEIRA & BANANIERA.

testantur, qui *Musas* appellarunt. Earum itaque descriptionem, quam Matthiolum, Clusius, & Dodonæus habent, libenter amplector, paucis tamen, in quibus hallucinati sunt, mutatis.

Duo autem sunt ejus genera, quæ ob maximam affinitatem quam habent, una (quod aiunt) fidelia dealbabimus. Pulcherrimæ sane plantæ, sive fructum sive folium, sive culturæ, nascendique peculiarem modum spectes. In quovis solo, licet tristi & sitiente, proveniunt. Quovis anni tempore incolæ earum fructu gaudent. *Pacoeira* vero extra-

ex radice propagatur. Vnde primo erumpunt tria quatuorve folia in fistulam convoluta, quæ plantæ caudicem spongiosum, crassum, efficiunt, in quo superius expanduntur decem vel plura folia eleganter viridia, ad tactum lævia, instarque chartæ membranaceæ crepitant, à vento agitata dilacerantur transversim secundum ductum striarum, & strepitum excitant commota. Nervus digitum crassus secundum foliorum longitudinem excurrit, qui in superiori superficie tanquam canalis excavatur, & transversim lineæ subtiles à nervo ad latera extenduntur. Ex summitate caudicis hujus spongiosi ramus prodit primo tener, continens in extremitate sua corpus turbinatæ figuræ, magnitudine strobili majoris, constans è foliis latis, brunni coloris, obscuris, quibus quasi pulvis aspersus cinereus.

Subter foliis his expansis apparent septem aut octo flores, ordine juxta se positi, ex albo flavescens, suavis odoris. Ex scapo florum prominent quinque foliola angusta, figuram habentia illius instrumenti quo nautæ utuntur in humectandis velis: In scapha hac sub tegmine manna seu lentus humor continetur frigidus, saporis mellei, consistentia & colore similis albumini ovi recentis; quo nectare formicæ admodum delectantur: in hoc humore ortum sumunt quinque illa foliola cum stamine. Flores hos sequuntur fructus ordine & arcte juxta se positi. Continentur plerumque in uno ramo, quatuordecim aut sedecim numero, ut ita una planta proferat septuaginta aut octuaginta, qui subinde virides avulsi, nunc in ædibus, nunc in navibus suspenduntur, donec justam maturitatem & flavedinem consequantur. Fructus autem maturefactus magnitudinis est cucumeris nostratis, oblongus & trilaterus quasi, corio crassiori tectus, quod facillime in tres partes digitis se dividi & detrahi sinit. Pulpa, mollis instar butyri, medullam quasi cucumeris per medium secundum longitudinem habet: boni est saporis & frequentissime comeditur vel solus vel cum farina *Mandioca*, vel coctus & frixus in oleo aut butyro. Ramus autem ille fructibus onustus interea dum illi maturefcunt, augetur, floresque semper protrudit ex corpore illo foliaceo, sed qui decidunt sine spe fructus. Maturis porro fructibus ramus cum illis abscinditur, ut & tota planta: nam una planta unum tantum vivit annum, & semel tantum fructificat. Antequam senescit, filius unus aut alter ex radice natus est & adstat parenti, morientique succedit, & sic in infinitum propagatio hujus plantæ succedit. *Banána*, planta quæ Brasiliensibus *Pacobucú* dicta, tota est ut *Pacoëira*; at turbinatum illud, floriferum & odoriferum corpus paulo minus est, & flores parum differunt: estque floris scapus, non instar scaphæ, sed rectus, attamen cavus, fructus etiam haud multum differunt à *Pacoëira*, sed minus crassi, verum longiores & incurvati. Substantia quoque sicciore & meliores ad coquendum. Vtraque tam *Pacoba*, quam *Banána*, inter horarios fructus, & ut nonnullis placet, inter Ficus recensentur. Vtraque flatu excitat, modice refrigerat & Venerem sopitam adjuvat. Pauci sunt alimenti, pectorisque potius quam stomachi oblectamento. Tostæ biliosis prosunt, pituitosis non item. Nondum maturæ si assentur, adversus alvi profuvia auxiliantur. Ad solem ignemque exsiccata diu servantur, & Europæ importata, distrahuntur. Eadem in taleolas dissectæ, cum ovis & saccharo frixæ, vel in placentas ad artocrea modum coactæ, gratissimi sunt saporis, optimique alimenti.

Aqua, quæ ex earum truncis, perpetuo humore turgentibus, elicitur, cum frigidissima sit, in magno ab Incolis pretio habetur contra calidos, internos & externos corporis affectus.

In *Maranhão*, ubi maximopere luxuriant, vinum inde exprimitur, non diu durable, quod tamen inebriandi facultate pollet.

C A P V T X X I I.

Mangaiba, Jubay sive Tamarindi, & Tapiracoanana.

EXimium hujus arboris pomum, quod *Mangaiba* vocatur, nec ignorandum, nec prætereundum arbitror, tametsi ad mensarum potius delicias, quam ad Medicum nostrum institutum facere videatur. Tanta enim suavitate gulæ lenocinatur, tanta saporis est præstantia, ut haud sciam, an venustiore aut gratiorem fructum America producat.

Arbor

MANGAIBA.

Arbor pulchra, crispa & fecundissima, supra altitudinem Pruni Europææ non atollitur, quam fructu, præcipue vero ligno & foliis æmulatur. In quibusdam Bahiæ & Paranambuci locis in integra nemora hæc luxuriare videas. Seri, non plantari amat in terra sicca, ubi nulla copia luxuriantium herbarum. Folia fert parva, solida, egregie virentia, bina semper sibi invicem opposita, quæ in medio, secundum longitudinem nervi, non tam venulas quam lineas habent subtilissimas parallele dispositas. Exspirante hyeme, mense nimirum Augusto, florere incipit, ultraque novem menses pomis seu prunis oneratur & ornatur. Florem producit exiguum, album & summe odorum, stellulæ figura lasmini modo dispositum. Fructum rotundulum, esculentum, qua Soli exponitur aureum, rubrisque maculis distinctum, Abricocum diceres. Tenuissima cuticula tegitur, intusque lapillos quinque vel sex continet; turgit lacte, unde vel leviter pressus niveum palatoque gratissimum fundit liquorem; & licet sequax ac ductilis illius pulpa videatur, tamen manducando nihil tale deprehenditur, orique inserta, statim liquefcit. In arbore numquam maturefcit, sed decidens in terram ilico maturitatem consequitur. Cujus rei ignari adventitii, & externa pomi pulchritudine illecti, ubi primis labris degustarunt, statim ut austerum & amarissimum abjiciunt; quid, quod ne pecora quidem immaturum curant. Probe maturum facilis est digestio, ardores viscerum domat & febricitantibus auxiliatur, ut in me ipso aliisque multis sum expertus. Porro haud facile hæc poma noxam, etiam abunde jejuno stomacho mandu-

manducata, inferunt: nisi quod frigida & humida fugaciaque alvum dejiciant, flatul- que excitent, quod solertia muliercularum nostratum, aromatibus corrigi solet. Lu- sitani integros fructus conditos apponunt, nullisque tunc epulis cedunt.

IVTAY sive TAMARINDVS.

INter eas arbores quæ aliunde huc olim translatae, ac proinde rarius conspiciuntur, est hæc quæ Lusitanis *Tamara azécla*, Barbaris *Iutay*, vulgo Tamarindus dicitur, inter Palmulas dactyliferas habita veteribus.

In Quercus proceritatem excrescit, caudice exterius griseo, ligno albo, lento: Rami foliis parvis, angustis binis ubique sibi arcte oppositis inferne dilute, superne saturate viridibus vestiuntur. Quæ manducata æstuantibus gratam suppeditant aciditatem. Flores albi Aurantii mali flori similes. Fructus in quolibet pediculo solitarie pro- veniunt, figura variantes, sed utcunque compressi instar siliquæ fabæ majoris. Cortice cooperiuntur fragili coloris mespilorum, tenui: intus pulpâ nigricante, filamentosa, gratissimæ aciditatis referti in qua tres quatuorve lapides splendentes, compressi fa- bæ vulgaris magnitudinis immersi sunt. Nucleus terræ commissus annuo spatio alte excrescit. Vtinam æque frequens hic esset sicut in Asia & Africa. Quod refrigerando & æstringendo humoribus biliosis frenum imponat, à Græcis merito Oxyphœnica dicta.

Quantum hæc Americana differat vel conveniat cum Asiatica ex hac Icone cum Bontii collata, facile apparebit.

Cassia arbor cujus fructus *Canna fistola* Lusitanis & aliis. Arbor alta & magna, atque in plurimos ramos late expansa colore exterius ex cinereo albicante. Folia fert ordine sibi opposita, paulatimque surrectim stantia, figura cylindræa, brevissimo pedicu-

TAPYRACOAYNA'NA & FRVCTVS,
CASSIA FISTVLA DICTVS.

pediculo innitentia instar Foliorum Senæ, dilute viridia; subtiliter hirsuta, ad tactum mollia, rubescente nervo secundum longitudinem, & venulis secundum latitudinem ordine positis prædita. Flores fert spicatum congestos sine ramulis, qui coloris incarnati elegantissimi, longe adventanti conspiciuntur. hisce floribus succedunt siliquæ virides, mox nigricantes deorsum propendentes paulo incurvatæ ubi maturuerint. Cortice sunt durissimo lignoso, qui ut frangantur, malleolo concuti debent. Intus hæ siliquæ transversim cellulas habent, nucleis amygdalæ figura & colore, sed splendidibus lævibus & duris, qui immersi sunt pulpæ glutinosæ nigricanti instar Cassiæ solutivæ, sed ingrati & amari saporis, quæ primo ante maturitatem cum astrictione conjuncta est. Vbi vero gradum ulteriorem maturitatis acquisiverit, laxat alvum. Summitates foliorum vulneribus & pustulis male moratis applicata medentur.

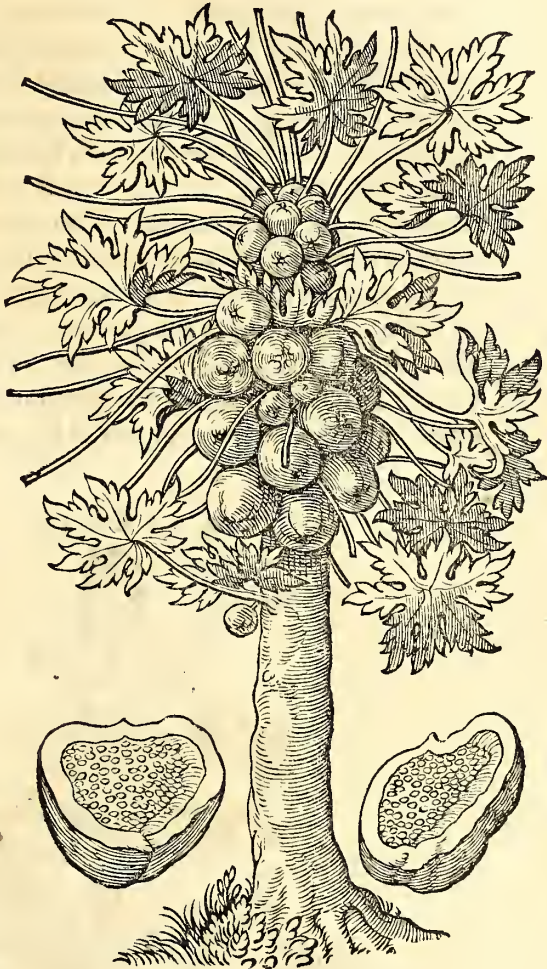
C A P V T X X I I I

Pinoguaçu mas & foemina, & Iaracatiá.

V Traque *Pinoguaçu*, *Mamoeira* Lusitanis dicitur, vulgo *Papay'*, cujus Fructum *Mamaon* vocant à figura, quia Mammæ instar pendet in arbore: Mas ubique in silvis obvia, raro autem foemina, quæ in Hortis exculta luxuriat. Mas in vulgaris arboris fructiferæ altitudinem exsurgit, cortice cinereo & lævi. Foliis ubique

PINO GVAÇV MAS

& FOEMINA.

erumpentibus circa caudicem quæ à terra ad medietatem altitudinis statim absconduntur in junioribus, reliqua medietas usque ad summum foliis vestita relinquitur. Quodlibet folium in sex septemve lacinias dissectum cum totidem incisuris insidet suo pediculo rotundo, cavo rufescenti. In ramulis ex pediculis majoribus oriundi multi flores longi inodori pallide flavi, quinque foliis incurvatis constantes, nascuntur. Quibus fructus raro succedunt, nisi arbore transplantata quæ trium ad minimum sit annorum. Falsum porro mares non ferre fructum, uti & foeminam non ferre fructum nisi mas adstet; contrarium enim multiplex experientia docuit: fructus vero maris quando nascitur pediculo illo longo pendulus est deorsum versus, figura similis fructui foeminæ, sed oblongior & minor & exterius striatus quasi Pepo, nimirum quinque striis secundum longitudinem, & quinque minus profundis alternatim positis. Interius carnem & semina

habet ut fœmina, sed non ita flavam aut bonam. Immaturi fructus copiose lacteum succum fundunt. Lignum arboris fragile & molle, quod in lusus & usus varios excavatur turgetque eodem lacteo succo, ingrati & acerbi saporis, quo contra cutanea vitia ex fervore nata utuntur barbari.

Pinoguaçú fœmina similis mari caudice & foliis, sed ut plurimum majoribus; neque pediculi foliorum sunt rufi, sed virides. maxima pars caret ramis, atque ita speciosior apparet. Toto anno Fructus & Flores fert non in pediculis longis, sed ad ipsum caudicem, ubi pediculi foliorum inseruntur. Flos est magnitudine floris Gladioli, constans quinque foliis flavis, odoris Lili convallium è cujus medio nascuntur fructus, qui caudici adnati sunt minoris Melonis figuræ & magnitudinis, adeoque luxuriant ut ob abundantiam vilescant. Immaturus est viridis & incisus exsudat lac: in arena sub dio absconditus maturefcit statim & maturus ex viridi flavescit, carne lutea instar Melonum, sed sapore ignobiliori. In medio pulpæ copiosissima habet grana, ovalis figuræ, magnitudine Coriandri, in superficie rugosâ, fusca, nucleo intus albo: saporis sunt hæc grana ejusdem cum Nasturtio aquatico nostrate, includunturque pelliculæ tenui, splendenti; quæ detrahenda est, si quis semina velit fervare. Fructus crudi edules quidem, sed longe præstant vel cum carnibus cocti, vel placentæ ex iis factæ. Ex quolibet semine annuo spatio habetur arbor fructifera, sed non duratura ultra quadriennium. Signum prognosticon mortis est, quod cacumen ejus sponte corrumpatur; illam enim corruptionem sequitur totalis interitus.

Fructus licet rite præparatus boni quidem saporis, sed non satis probi nutrimenti, si plusculum comedatur laxat alvum leniter: succus vero ex eo expressus mitigat dolores ventris ex calore natos. Idem præstat conserva exinde præparata. Fr. Ximenes quoque celebrat hanc arborem in nova Hispania.

IARACATIA.

decidit & comeditur crudus assatus atque coctus. Facilis est digestionis, nec nocet licet

I*Aracatiá* Brasiliensibus, Arbor est alta recta, caudice inferius crasso, qui versus fastigium magis magisque gracilefcit & attenuatur, cortice griseo, ligno molli & lactescente. Caudex autem & rami armantur spinis brevibus, crassiusculis duris. Et ramos quidem in orbem projicit, sed inordinate, superioresque inferioribus breviores; neque ramuli magis ordinati, in quibus folia in frondes congesta *Mandiiba* modo, figura & magnitudine, superius splendide viridia, inferius incanescencia, quinque, septem vel novem in stella modum sibi apposita; nervo secundum longitudinem & venis obliquis. Florem fert & fructum ut *Pinoguaçú* mas petiolo longo dependentem striis haud profundis secundum longitudinem, vel quasi lineis solum notatum, coloris exterius & interius crocæi ut *Mamao*, & carne ejusmodi substantiæ & simili modo granis refertum, magnitudine & figura grani hordei, saporis haud manifesti. Immaturus adhuc lactescit, ac vellicat linguam, maturus autem sponte

licet magna quantitate comedatur, proinde etiam si maris accolis minus familiaris, non tamen inter inferioris notæ fructus habendus. Folia amittit singulis annis & mense Martio nova protrudit, hinc floret & fructum fert, qui fine Aprilis & Maio maturatur.

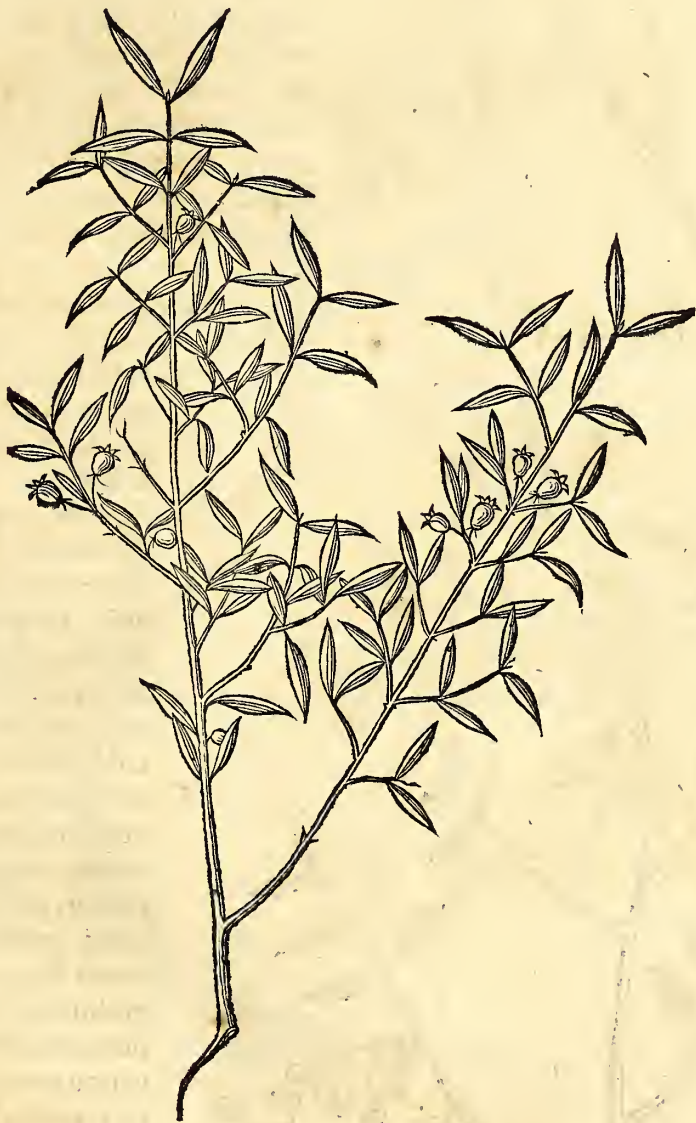
Duplex est Arbor, mas & femina: quæ sibi similes sunt excepta magnitudine, nam femina per omnia minor est mare. Frequentes sunt in Præfectura *Itamaracá* & *Rio grande*.

C A P V T XXIV.

Ibirúba, Ibixuma, & Quity.

I*Birúba* per taleolas transplantatur, ob excellentiam, fructuum ex silvis in hortos translata. Arbor cortice, ligno & nascendi modo *Guaiaba* similis, ramos autem habet ut nostra *Cerasus*. Folia fert oblonga, teretia, duo semper sibi opposita membranacea, superius saturate viridia, inferius pallida, uno nervo secundum longitudi-

IBIRV'BA.

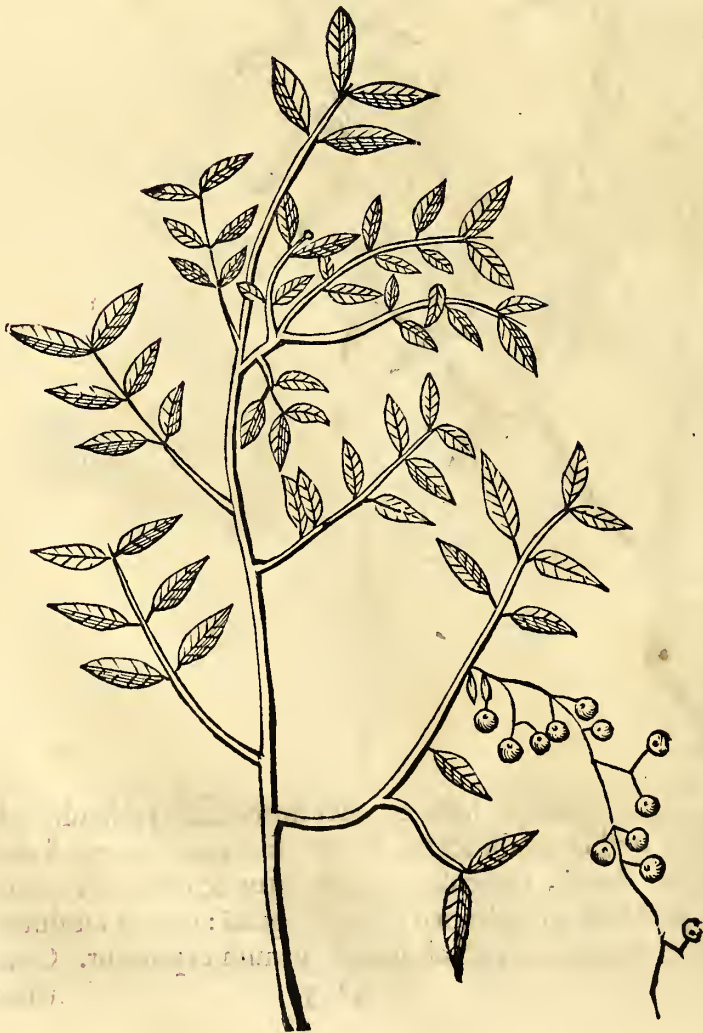

nem, nullis venis transversis. Inter quæ hinc inde caudici flores cum pediculo adnascuntur albi ut in *Guaiaba* fere, quibus umbilicatus fructus succedit egregie flavus turbinatus rotundus magnitudine *Pruni*, cuticula tenui vestitus & carne succulenta fulva, saporis acidiusculi ac paulatim amaricantis, haud ingrati: odoris subdulcis & vinosi. Magna copia sine noxa comeditur, & ab incolis venum exponitur. Con-

IBIXV' MA ARBOR SAPONARIA.

QVITY.

tinet lapidem unum atque alterum magnitudine cerasini, rotundum, cortice tenui sed duro vestitum; in quo nucleus albus, amaricans, qui similis est lapidi *Vbapitanga*, nec facile dignoscuntur.

INter varias plantas & arbores quæ Saponem producant, illa facile præfertur quæ *Ibixuma* nomen habet, *Motamba* Angolensibus. Arbor instar Cerasi, foliis ornate sibi oppositis, per ambitum leviter ferratis: juxta quæ brevis enascitur pediculus continens flosculos quasi in umbellam congestos, quinque constantes foliis flavis deorsum flexis. His decidibus fructus succedit orbicularis Cerasi magnitudine immaturus tuberculis signatus concisus continet materiam lentam instar visci; maturus autem nigrescit & in quinque partes æquales sponte finditur, continens semina fusca oblonga, suis cellulis inclusa. Cortex cineritii coloris glutinosus est, & derasa exteriori cute fusca, seu recens seu siccus tuto adhibetur ad omnia ad quæ Sapo Hispanicus, nec vestibus nocet.

ALtera Saponaria est arbor pumila, *Quity* Indigenis, Lusitanis *Pao de Sebaon* dicta. Cortice est cinereo, ligno molli & fragili ramis contortis instar Rusci. Foliis late viridibus, ejusdem ut præcedentis figuræ & constructionis, exceptis denticulis. Floribus est exiguis. In singularibus ramulis dependent multi fructus mensè Octobre maturescentes, quilibet proprio pediculo insidentes magnitudine sphaerulæ lusoriæ, cum duplici rotunda flava eminentia adeo transplendentes, ut globulus contentus cerni possit, & fructu commoto strepitum edat. Hic globulus est niger, adeoque durus ut nisi malleo confringi non possit. Ex his perforatis corollæ fiunt precariæ ebene præstantiores & leviores. Pulpa hæc supernascens Saponis vicem explet adeoque amari & acris saporis, ut creber ejus usus vestibus noceat, ac proinde prioris arbo-

arboris fructus magis usualis. Hic enim contusus & rivis inditus aquam inficit & pisces enecat sicut *Timbó* & aliæ cortices arborum.

Eadem arbor in multis Americæ regionibus frequens est, teste Oviedo, Clusio & aliis.

C A P V T X X V.

Tatai-iba, Ibirapitanga, Iacarandá, & Queraiba.

Arbor silvestris *Tatai-iba* dicta, quibusdam *Morus alba* ob affinitatem figuræ & naturæ *Mori albae* appellatur. undiquaque in silvis littoralibus frequens. Ex ligno veteri parant tincturam egregie flavam coquendo. Cortex arboris est

TATAI-IBA.

cinereus, sed lignum intus flavum & durissimum. Folia acuminata & subtiliter serrata, in ramis inordinate posita. Fructus maturescit fine æstatis circa Martium, mediocris *Mori* est magnitudine, rotundus, è tuberculis compositus, pallidi coloris, exterius exigua habens filamenta fusca. Succulentus est & saporosus, atque comeditur ut *Morum* sed quia magis silvestris & minus dulcis, additur vinum & saccharum. In Pulpa multa granula albicantia sunt dispersa.

IBIRAPITANGA, sive
LIGNVM RVBRVM.

IACARANDA' I.

Ibirapitanga, quæ arbor, merito à Lusitanis *Pao do Brasil* per excellentiam dicta, alta est & vasta, cortice fusco brevibus spinis armato: ramis & foliis alternatim positis figura Buxi foliis similibus splendentibus & saturate viridibus. In ramis hinc inde etiam ramuli proveniunt multis exiguis floribus copulatis ornati ipso Lilio convallium fragrantioribus pulchre variegati coloris flavescens. His pereuntibus succedunt siliquæ, oblongæ, planæ, compressæ, exterius aculeatæ, obscure fuscæ, rubræ, splendentes exiguas fabas aliquot in se continentes. In locis mari vicinis non apparet, sed tantum in mediterraneis silvis, unde magno labore ad littoralia vehitur.

Tinctura hujus ligni rubra toto orbe est notissima. Sed minima moles tam vastæ arboris tingit, dempta enim magna parte ligni superioris, sola matrix tibiam circa crassa rubri est coloris. cujus postea rasura quanti sit laboris novit optime Ergastulum Amstelodamense.

Lignum est frigidum & siccum, mitigat febres, restringit & corroborat instar Sandali. Maceratum in frigida inter collyria contra ophthalmias usurpatur cum successu.

Iacarandá. Ob ligni variegati coloris elegantiam æque ac ob usum medicum, celeberrimam hanc arborem dedi: quarum duæ sunt species facie & efficacia satis discrepantes. Prioris lignum est album; alterius, nigrum, ut *Palo* vel *Pao Santo*, ac bene olens, atque durum, frequens est in Bahia omnium Sanctorum.

Iacarandá alba, inodora & Pruno Europææ similis, in apricis locis mediterraneis reperitur. Foliis parvis acuminatis

IACARANDA II.

natis directe sibi oppositis, superne splendentibus, inferne albicantibus. In quolibet ramo versus exteriora multi proveniunt ramuli, qui quasi racematim per multos dies habent globulos nuclei cerasini magnitudine, coloris olivacei qui se aperientes in quinque scinduntur folia, deorsum inclinata quæ interius tactu & visu referunt holosericum olivaceum splendens: his insidet flos dulcis odoris unico folio luteo subrotundo ad latus explicato constans: in medio autem floris eriguntur, multa stamina alba apicibus luteis satis magnis, in scoparum seta cearum modum. Floribus succedit fructus palmæ manus magnitudinis & crassitiei aspectu rarus ob inusitatos naturæ lusus, quod gibbosus & sinuosus admodum & contortus appareat, atque ob gravitatem semper pendulus, quem viridem & albicante sinigmatē (quod Barbari Saponis loco usurpant) turgentem avulserunt socii mei in remotissimis desertis, ex viridi mutatur in flavescens, exsiccat in cinericium colorem, moxque se aperit. Fructus haud edulis nisi coctus. Incolæ exinde coquunt pulmentum quoddam stomacho imprimis amicum & salubre quod *Manipoy* vocant.

Q V E R A I B A.

Qveraba nascitur locis apricis graminosis. Arbor cortice rugoso & griseo, in ramis habens tria, quatuor, aut quinque folia in frondem congesta, pediculis suis tres innitentia, pallide viridia, figura *Salviæ*, folida & ad tactum dura, nervo secundum longitudinem & venis obliquis prædita. Flores fert flavos, inodoros, mense potissimum Ianuario, figura campanæ, superius in quinque partes sectos. Ita ut arbor florens tota flava appareat, instar arboris quam Lusitani vocant *Pao d'arco*: nam race-

matim

matim congesti sunt flores, quibus siliquæ longæ & compressæ succedunt, sed nullius usus.

Cortex hujus arboris contusus & coctus oleum suppeditat ad vulnera sananda, & ulcera vetera in tibiis aut aliis partibus curanda efficacissimum. Ac proinde in nosocomiiis frequens mihi ejus fuit usus.

C A P V T X X V I.

Iabotipita, Umbú, & Avaramo-temó.

I*Abotapita* littoralibus Brasiliæ locis luxuriat. Arbor est mediocris altitudinis; cortice griseo, inæquali, ligno molli & lento: Folia fert, alternatim opposita, dilute viridia; & in certis ramulis copiosos flosculos racematim congestos, pentaphyl-

I A B O T A P I T A.

los flavos suavissimi odoris. Fructus quoque qui maturefcit Martio mense provenit racematim: nimirum in quolibet pediculo bacca, magnitudine nuclei cerasini, conica fere vel quasi triangularis; cuilibet autem bacca, aliæ tres quatuorve insident sine pediculis, ovales, ejusdem cum inferiore magnitudinis, omnes coloris nigri, ut myrtilli nostrates, & eodem modo tingentes, carent acinis, & sunt saporis adstringentis; eisdem non solum usibus dicati quibus myrtilli Europæi; sed & oleum in quotidianos usus pro acetariis receptum ex iis exprimitur.

V M B V.

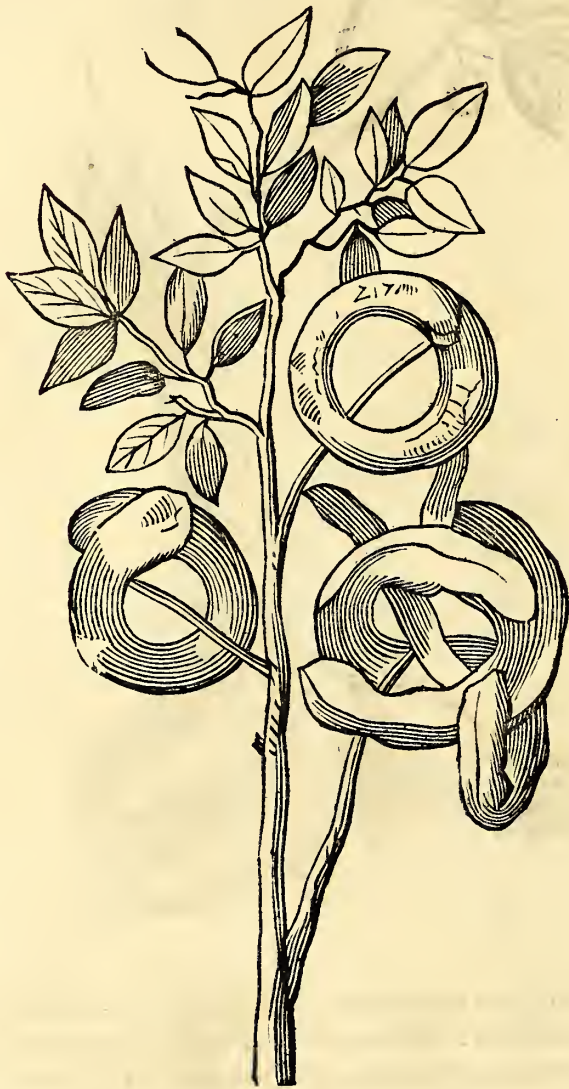
VNicam tantum ex hoc Arborum genere in habitata Brasiliæ parte, hæcenus conspicere licuit in pago *Iguaracú* excultam: diffitæ autem sylvæ inter *Guojanam* & *Paraybam* fluvios iis luxuriant. E longinquo prospicienti, magnitudine, structura & fructu, parva *Citrus* vel *Limonia* videtur.

Trunco est breviori nec crasso, sed ramis multis tortuosis, inbelle quidem fabricatis dividitur. Folia fert haud magna, lævia, læteque virentia, gustu autem acida & adstringentia: Florem albicantem: Fructum ex albo flavescens, Pruno majori similem sed carne duriori, licet pauca, quod intus magnum contineat lapidem, sicut fructus *Acaia*, qui ubi maturuerit mensibus pluviis, saporis fit gratissimi ex acido dulcis: sin minus adeo est austerus, ut stuporem dentibus inferat; proindeque tunc eidem usui cui folia, scilicet ad refrigerandum & adstringendum reservantur. Radix autem, cui peculiare quid præ cæteris arborum radicibus concessum, imprimis est notanda: quod longe lateque, in diversa & crassa, ponderosæ molis tubera sub terra luxuriet; si pondus, figuram atque colorem, exterius cinereum, consideres, majores radices *Batata* aut *Inbyama* diceres; à quibus tamen ablata levi pellicula, differunt: quippe interius conspiciuntur nivei coloris, molli turgidaque medulla, Cucurbitæ plane simili, quæ manducata,

cata, in aquosum, frigidum succum, eumque dulcissimum atque palato gratissimum, solvitur. Febricitantes, æstuantes peregrinatores mirifice reficit: ut ipse quam pluries sum expertus; neque aquæ dulcedine & salubritate Citrullo quicquam cedit.

Datur & alia species quæ *Iva umbú* Brasiliens. dicta, Arbor est cortice fusco, ac hinc inde in ramis spinosa. Folia fert oblonga, late viridia, crassiuscula, ad tactum mollia, nunc alternatim, nunc sibi opposita; eisdem pediculis multi flosculi exigui pentaphylli junctim promanant, quibus succedunt fructus, flavi Pruni nostratis magnitudine & figura & carne quæ grati ac subacidi est saporis, cui amari quid intermixtum est. Mensibus æstivis circa Ianuarium fructus maturefcit, tuncque sponte decidit & colligitur. Lapis in eo contentus fragilis continet nucleum avellanæ in omnibus similem.

AVARAMO-TEMO.

HÆc arbor mediocris est altitudinis, montosis locis crescens, foliis triste viridibus, exiguis, buccini similibus, siliquis est inutilibus ex minio nigrescentibus, miris variisque modis incurvatis, quæ æstivis mensibus conspicuntur & acinis rubris exiguis repletæ sunt.

Cortice exterius est cineritio, interius sature rubente, quem solum expertiores in Medicinæ usum receperunt, licet foliis eadem qualitates adstringentes à nonnullis attribuantur. Cortex enim qui gustu amarus est, sive in pulverem redactus, sive excoctus, & fomenti loco adhibitus, ulceribus inveteratis & male moratis feliciter medetur, ipsumque Cancrum subinde, insigni mundificandi & siccandi qualitate curasse fuit compertum.

Præter hæc quia efficacissime adstringit, balnea ad firmandas effœminatæ carnes ex illis conficiuntur.

Potissimum vero meretrices iis utuntur, ut laxis pudendi partibus tonum restituant, ætatemque tuto mentiantur; imo qua possibile, virginitatem hoc dolo prætant.

C A P V T X X V I I.

Cebipira, Iitó, Guabipocacabiba, & Mureçi.

CRassitie & altitudine insignis Arbor in rarissimis nemoribus reperitur, *çebipira-guaçu* Brasiliensibus dicta, ad differentiam ejus notandam ab ea quæ *çebipira-miri*, id est, *çebipira minor*, ab illis appellatur. Vtræque sunt foliis exilibus oblongis, splendentibus, Oleæ similibus, sed crassioribus, minusque acuminatis, ordine digestis,

ÇEBİPİRRA-GVAÇV.

digestis, & pediculis utrimque se contingentibus.

Flores ferunt copiosissimos inodoros suo quoslibet pediculo insistentes, quinque foliolis corrugatis & dilute cæruleis constantes. Ex horum calyce nascitur siliquula ex viridi flavescens, in qua semen continetur.

Vtriusque arboris lignum commendatur, & non minus celebre apud fabros ad axes machinarum Saccharrearum conficiendos, quam cortex apud Brasilianos ad usum medicum existit. Qui crassus est & compactus, griseus cum fusco mixtus, saporis amari atque adstringentis, calidus insuper & ficus in secundo gradu. Balnea & decocta ex illo solo fiunt præstantissima adversus morbos à frigore natos, pedum & ventris tumores, doloresque membrorum, *Cuvimentos* Lusitanis dictos; ipsam denique Luem veneream, non inveteratam, forinsecus & intrinsecus adhibita, restituunt, sudoresque provocant.

Cum vero abstergendi facultate simul & acrimonia quadam agant, scabiei, tineæque & aliis ejusdem generis cutaneis affectibus medentur.

HÆc Arbor est Pyri Europææ magnitudine, undique obvia: Foliis tenuibus, oblongis, acuminatis, nervo eminenti secundum longitudinem excurrente, parvo pediculo cauli ordinate appositis. Fructus racematim copulatos profert. Arbor ut ob fructuum rarum aspectum multis nota; ita paucioribus ejus radices qualitates probe constant. Si ulli figura, colore, totaque prorsus facie, racemos uvarum

è longinquo adspicienti videantur, hujus sane arboris fructus sunt, quorum uvæ tamen inutiles habitæ, lignæque intus existunt. Toto anno apparent, verno tempore late flavescens, mox tristis miniati coloris fiunt, nihilque promittunt, ut neque folia, neque lignum ipsum arboris: sed totum in cortice radices, quod ad rem nostram faciat, consistit.

II TO' I.

GVABIPOCACABI'BA.

stit. Cujus efficacia indomita ad turbandum & purgandum corpus, tam alte à natura posita, ut non impune ab imperito vulgo tractetur. Quippe dubito an plures calamitates ex illius abusu an optatos successus ex oportuno usu, promanasse viderim. Nec mirum, cum unusquisque idiota ad Medicinæ Sacrarum aspirare audens, nec remedii agentis, nec subjecti patientis rationem habeat, loco medicamenti, venenum porrigat.

Cortex enim hujus radice, qui saporis est acris & calidi in pulverem redactus ab indigenis & robustioribus agricolis Lusitanis contra inveteratas obstructions capitur indiscreta quantitate, semipugillus circiter. Mihi rarior fuit illius usus, idque nisi deficiente forte benigniore medicamento, mediantibus tamen correctoriis, & quæ vim purgatricem infringunt, sicut oportet fieri ex judicio Medici, præcipue circa validiora & incognita simplicia.

Datur & alia species *lió* (cujus quidem qualitates à me nondum exploratæ) cortice fusco, qui multa punctula hinc inde sparsa lutea habet. Folia bina sibi opponuntur, nervo conspicuo & prominente secundum longitudinem, venis in quibusdam sibi invicem oppositis, in quibusdam autem alternatim positis.

Post florem sequitur fructus, parvæ Ficus figura, obscure lutei coloris, qui in fetria ovalia semina continet, magnitudine seminis Pomi vulgaris, cuticula obscure flava tecta, nucleo albicante.

Hanc ego Siliquosam arborem nominavi, quod vix sibi consent incola de genuino nomine. Quidam Portugalli *Pao velho* & *Pao molle* dixerunt; quod cortex illius adeo mollis & rugosus existat. Parum admodum differt ab ea arbore, quæ siliqua dulcis Dodonæo, Officinis

cinis panis Sancti Ioannis dicitur; floribus enim decidentibus, quod fit mense Martio, filiquæ succedunt, dulces, tortuosæ & deformes, primum quidem virides, mox maturitatem consecutæ, fiunt nigræ & putrescunt.

Arbor hæc, non umbrosis silvis, sed apricis campis gaudet, mirificeque peregrinantes delectat florum elegantia & odore. Ligno, cortice, medulla & fragilitate Sambuci æmula. In extremitatibus ramorum longa germina protrudit. Folia ad tactum dura, instar membranaceæ chartæ superius dilute viridia. Circa foliorum ramulos prodeunt pediculi in quorum extremitate flosculi multi umbellatim congesti nascuntur coloris flavi, odoris suavissimi. In medio autem staminum loco propendent multa filamenta crispa ipsi croco figura & colore similia.

Radicis medulla ex albo flavescens, à leviori cortice liberata in taleolas diffecatur, exque aqua fontana macerata per noctem sub dio, & aliquoties pota, non uni malo medetur. Vrinam enim cunctantem cit, renum & vesicæ obstructionibus opitulatur, ejusque decoctum vel solum Gonorrhœas restituisse vidi. Succus corticis recens oculis inditus eorum inflammationes tollit. Dilutum ejus subamari nec tamen ingrati est saporis, partiumque est valde tenuium, & astringentem aliquam post se relinquit.

A Renosa & sitientia loca, mediocris altitudinis arbores has producant, quarum quatuor ad minimum diversæ species sub nomine *Mureci* numerantur. Earum duæ maxime celebres & in usu habentur, *Mureci-petinga* & *Mureci-guacu* dictæ. Omnes floribus pulchre flavescensibus conspicuæ sunt, fructibus rotundis & racematim coruscatis, eodemque, quo flores, colore præditis: foliis autem & cæteris crescendi modis inter se discrepantes. Hæc autem cujus Iconem exhibeo est cortice cinereo & ligno fragili, foliis multis fere in frondem congestis non ferratis, colore & lanugine *Verbasci* foliis similibus. Flosculos fert spicatim congestos, luteos, constantes staminibus multis, quinque foliolis deorsum incurvatis, luteis. Fructus autem sunt bacca, magnitudine & figura fructuum uvæ spinæ qui comeduntur.

Maturi gratissimo quidem acore palatum velliant, sed stuporem tandem dentibus inferunt, simulque astringendo intense refrigerant. Quapropter probe condiri solent & loco *Berberis*, quibus sapore & efficacia similes sunt, ægris ad extinguendam sitim & stomachum recreandum exhibentur.

Prima harum, utpotè fructu minus silvestri, à me maxime fuit expetita, & in officina reposita. Ejus quoque corticibus retia & coria tinguntur & contra putrefactiones

MURECI.

nes muniuntur. Barbari ex iisdem potiones conficiunt, ad purgandum alvum, quod à me nondum comprobatum est.

CAPVT XXVIII.

Iaparandiba, Cuieté, & Iaróba.

ARbor est cortice cinereo instar Alni, ligno duro, medulloso. Cui folia inordinate & copiose circumposita cum pediculis, foliis *Ianipapa* similia, oblonga, acuminata, nervo & costis eminentibus obliquis perducta. Flores fert insignes ex octo crassioribus foliis factos; & junctim in trifido pediculo copulatos, figuræ, magni-

IAPARANDIBA.

rudinis, coloris & odoris Rosarum, in quorum medio multa staminula in orbem composita, cum apice flavo & tremulo. Quibus fructus succedunt maliformes quidem, sed superna parte plani, extus grisei, intus flavi coloris, continentes nucleos fatuos, angulosos, hepatici coloris, splendentes, magnitudine Avellanæ, cordis figura.

De vulgari hac arbore pauca addenda habeo. Ramorum paucitatem foliorum frequentia compensat, quibus solis vis medicatrix, quantum hactenus constitit, insita est. Nam flore licet pulcherrimo suavissimique odoris; tum fructibus egregie copulatis, ornetur, nihil tamen Culinæ vel Pharmacopœiæ usui sunt. Folia autem vel integra vel contusa hepatisque regioni applicata, durities hypochondriorum restituunt, eisdem-
que

que malis, si rite ex arte præparentur, atque in Apozemate exhibeantur, conducunt ac proinde numero aperientium ascribenda sunt.

Quotusquisque enim advena vel indigena, optime sanitati suæ se consuluisse putat, si contra Hepatis & Mesenterii oppilationes medicamina conficiat, quorum basis est *Turipeba*, *Tapirapecu* & foliorum hujus *Iaparandiba* decoctum, aliquoties reiteratum pro ratione & constitutione ægrotantis.

Cvieté in triviis littoralibus toto fere anno obvia familiaris & elegans hæc arbor, quæ vulgo corrupte *Cochine*. Cortice griseo, ut Sambucus, contorte nascitur, longos habens ramos, & in iis folia frondatim & alternatim posita certis temporibus, simul omnia folia amittit, biduo autem post iterum foliis onusta cernitur. Per ramos decisos & terræ infixos facile propagatur. Folia inusitatæ sunt figuræ, versus extremitatem enim sensim ampliantur, superius saturate viridia & splendentia inferius dilutiora, nervo recto & venis transversis conspicua.

Non solum in ramis sed & passim in caudice proveniunt tres quatuorve flores juxta se positi, oblongi, figura pene Campanulæ seu Convolvuli minoris, coloris ex albo & viridi mixti, odoris nauseabundi. In medio autem quinque stamina ejusdem coloris. His, fructus variæ magnitudinis & figuræ, primo virides mox nigri succedunt. Semina Cucurbitæ modo ac nucleo flavescente continent. Immaturus fructus pulpam albam succulentam dulcem continet, odore Nasturtium æmulans: quæ Saccharo condita ab ægris & sanis expetita sicut Cucurbita & Citrullus, ejusdemque fere saporis & refrigerii. Vbi maturuerint fructus in aqua fervida coquantur & excavantur patinarum, poculorum & lagenarum vices supplentes. Pulpa enim matura non edulis, sed ad placandos capitis dolores præsertim ex fervore Solis natos insigne remedium, si convenienter temporibus & fronti, forma cataplasmatum applicetur.

Familiaris est arbor multis Americæ regionibus. Oviedus quoque ejus meminit sub nomine *Higuero*, de qua Clusius.

CVIETE.

IARÓBA.

SArmentosa hæc planta *Iaróba*, Lusitanis *Cæsea amargosa* ob amaritudinem dicta. Enarratæ arbori *Cvieté* dissimilis quidem si externam figuram consideres; sed ratione fructuum, rei familiari dicatorem, admodum congener, ut merito sub eodem capite describi mereatur. Altissima recta & arbores

P 3

instar

instar hederæ conscendit caule lento tereti, cui hinc inde tria folia modo phaseo-
li, adnascuntur.

C A P V T XXIX.

Vmari, Saamóuna, Andira, & Tremacé.

V*Mari*, vulgo *Camarinhas*. Arbor vix mediocris altitudinis in campis gramino-
sis ample ramis suis expanditur, ligno albo Betalinum fere referente. caudice
haud crasso, nam plerumque tres vel plures juxta se nascuntur: in ramis autem
ramulos habet perpetuis spinis obsitos. Folia cylindracea parva vel directe vel alter-

V M A R I.

natim opposita, saturate viridia, nervo secundum longitudinem & venis obliquis,
vix digitum longa. Post florem parvum flavum succedit fructus forma ovalis, magni-
tudine Pruni, ad visum & ad tactum referens Persicum nostras, coloris autem ex vi-
ridi flavescens: carne quoque flavescens, pauca, dulci, quæ ambit lapidem magnum
ovalem albicantem, qui continet nucleum edulem. Maturus fructus mense Martio
sponte decedit. Crudus comestus turbat ventriculum & facile excitat vomitum: id-
eo integer solet coqui, & una cum nucleo contundi, atque cum carne vel piscibus lo-
co panis seu farinæ comedi.

Altera species *Vmari* minus alta fructu, præcedenti non dissimili; sed nigricante co-
lore & sapore acidiori. Qui stomachi æstum temperat & à febricitantibus expetitur.
Lusitani hos & illos fructus *Camarinhas* appellant.

SAAMO'VNA.

SI quæ adspectu mirabilis, excelsa & patula, sane est hæc arbor *Saamouna*, iisdem silvis mediterraneis, quibus *Cabiviba* conspicienda. Quæ superiori & inferiori trunci parte, ordinariæ est crassitiei, sed in medio duplo plus obesa, instar amphoræ, adeoque tumida apparet ut peregrinantem attonitum remoretur. Ex ramis pediculi emergunt longi, pentaphyllum quisque protrudens ornate divisum & ferratum, multis obliquis venis vestitum. Siliquas fert oblongas, pisâ rubra continentes. Totus truncus substantia est intus alba, medullosa & plane suberosa exterius cinerei coloris, validis & horridis spinis à pede ad verticem usque obfessa.

Ex turgidis spinis rasis & contusis, succus elicitur eximius, cujus vel exigua quantitas, inflammatis & involuntarie lacrymantibus oculis affricatus, medetur; tum manifeste quoque visum acuit, atque robur illi addit.

ANDIRA, vulgo
ANGELYN.

DVæ species arborum, sub nomine *Angelyn* nominatæ, hinc inde in nemoribus conspiciuntur. Utraque externa facie inter se sibi similes; sed interna qualitate multum discrepantes, quæ facile utique dignoscuntur quod alterius cortex, lignum & fructus amarissimi instar Aloës; altera major nullius manifesti sit saporis, ex cujus fructibus *Ferræ* pinguescunt. Utraque ligno est duro & ad ædes fabricandas apto, utraque cortice cinereo, foliis Lauri similibus, sed minoribus, oculis seu gemmis nigricantibus, è

quibus plurimi flores fragrantés, copulati, purpureo & cæruleo colore insignes, prorumpunt.

Fructum profert ovi figura & magnitudine, primo faturate viridem, sed mox nigrescentem, qui uno latere quasi futuram monstrat.

Fracto duro putamine, granum seu nucleus apparet, ex albo flavescens, amarican-tis & ingrati saporis, cum adstrictione quadam, cujus pulvis ventris lumbricos expugnat; ea tamen cautione, ut infra scrupuli pondus exhibeatur, ne medicamentum in venenum abeat, quod quibusdam imperitis aliquando contigit, cum infantibus illud incaute exhibuissent.

T R E M A E.

FRutex arborefcens *Tre-mæ* Indigenis dicta, cortice est griseo rugoso, ligno albo, medullam continente, foliis triste viridibus, linguæ fere figura, sine pediculis ramis adhærentia, aspera, & nervis eminentibus conspicua, quæ trita aromati sunt saporis. Foliorum paucitatem florum frequentia compensat. In extremitatibus enim ramorum sunt multæ umbellæ magnæ, floribus cum purpureo lutescentibus, in quibus staminula flava *Styracis* odorem exacte referentia. Floribus pappi succedunt, in quibus semen minimum nigrum mox apparet.

Incolæ foliis contufis contra oculorum dolores & rubedinem utuntur æque feliciter ac præcedentis arboris succo. Mihi eadem folia & pappi in usu balneorum artificialium propter aromaticam vim expetita, quod mundificandi & abstergendi facultate pollere expertus sim.

C A P V T X X X.

Diversæ Species Camaræ, Cambuy sive Myrti Americanae, & Cuipoûna.

Inter tot varias *Camaræ* species, tres tantum medicinales mihi innotuerunt, è quovis solo passim emergentes. sicut insitis aromaticis qualitatibus; ita & facie externa multum sibi similes, nisi quod aliquæ magis vel minus fruticescant, floribusque nonnihil variant. Duæ enim gaudent floribus ex aureo rubris, quæ *Camará-tinga*, & *Camará-Ymba* dictæ. Calidæ & siccæ habentur ad secundum gradum.

Camará-Tinga in eximiam altitudinem exurgit, ut caulibus, ita & foliis hirsutis & ad tactum asperis, in ambitu ferratis, foliis *Vrticæ* similibus inæqualis magnitudinis. In uvula,

extremitate ramorum, ut & ad exortum foliorum ad caulem proveniunt oblongi pediculi aliquot juxta se positi, multos flosculos habentes rubros. Post flores sequitur uvula, baccis plena viridibus, magnitudine baccarum Sambuci. Flos insignis odoris: & ipsa herba superat odore Mentham, dignaque sane quæ inter fativas plantas excolatur, tam ob pulchritudinem quam ob usum. Hujus speciei tantum Iconem, hic exhibeo. Cæteræ enim excepta colorum diversitate huic simillimæ sunt etiam internis qualitatibus.

Camara-Vaba, caule quoque est hirsuto inque multos expanditur ramos: folia habet serrata, Menthæ crispæ similia, sed magis splendens, leni hirsutie prædita, & ad tactum mollia, bina sibi invicem opposita, quodlibet brevi pediculo insidens. In extremitatibus ramorum nascuntur flores, floribus præcedentis *Camara* haud dissimiles, egregie lutei, novem foliis constantes, & in medio umbilico luteo, cui admixta staminula nigra.

Camara flore albo, caule est lignoso, duro, quadrato, hispido; in duorum aut trium pedum assurgit altitudinem cum multis expansis ramis, partim in terram procumbentibus. Folia rugosa, hirta & ad tactum dura, in ambitu serrata, splendens, saturate viridia, bina sibi opposita, excepto ramorum exortu: ibique umbellatim proveniunt flosculi parvi; coloris candidi seu lactei, suavis odoris, ut & tota planta, imprimis si fricetur.

Balnea ex hisce nobilioribus *Camara* speciebus optima conficiuntur tam ad roborandum interne, loco Melissæ & Menthastræ: quam mundificandum externe; multos namque cutis affectus, ipsamque Scabiem abolent. Decoctum spissatum curat ulcera, vetera, & lenit dolores capitis ex frigore ortos, si illo abluantur.

Quarta denique *Camara-miri* dicta cæteris annumeratur, cubitum longa, caule tenui & lignoso, flore unico, exiguo, lutei coloris, qui (quod mirandum) quovis anni tempore se aperit de die hora undecima, manetque expansus ad secundam pomeridianam, atque omnes simul tunc eadem hora clauduntur, usque in posterum diem: quod sicut verissimum, ita & raro oblectamento existit. Mihi que per deserta peregrinanti horologii defectum ex parte supplebat. Nec tamen præcedentium *Camara* qualitatibus expers etiam si inferiori gradu habita.

CAMARA.

CAMBVY, sive MYRTVS
AMERICANA SILVESTRIS.

In glebosis terris duæ species arbustularum, *Cambuy* dictæ luxuriant, ligno utraque lento & cortice cinereo. Quæ ob fragrantiam, adstrictionem foliorum, florum & fructuum, *Myrti* silvestris nomen merito obtinent. Prior arborefcens, (cujus hic Iconem addidi) latifolia *Cerasum nigrum* per omnia externa æmularur, firamos, folia, flores & fructus consideres: cæterum interna qualitate eam superat, quod folia & flores optimi non solum odoris, sed fructus nigri admodum sint saporosi, grata accedente adstrictione, omnibus pariter Incolis expetiti, & in foro publico venales.

Posterior autem *Myrtus* est rubra, quantumque magnitudine prædictæ cedit, tantum dignitate illam superat, ac proinde fructus inter delicias Pharmacopœiæ habentur.

Frutex hic est foliis solidis, late viridibus, oblongis, magis acuminatis quam Pictor in hac icone expressit, utcumque alternatim sibi appositis, sed raro oppositis.

Semel per annum floret, Sole ad Scorpionem accedente, tam grato odore olfactum quam niveo

colore visum reficiens. Flos enim totus albicat, ex quatuor foliolis constans.

Fructus crocei baccarum sunt magnitudine, raro solitarii, sed *Cerasorum* more copulatim positi & pediculis suis innitentes rotundo umbilico papillari præditi qui si tempestive avellantur, succo turgent optimo, sed tandem fauces, si multum illis vescaris, constringunt. Continent intus nucleum tenui cortici inclusum. Cæterum stomachum reficiunt, corroborant, æstumque sedant. Nullus est incolarum hujus districtus, qui non ad fructus & folia hæc utilissima confugiat. & medicamentum sibi exipsis conficiat, sive interno sive externo malo conveniens. Succi & fomenta illorum, tiliarum imprimis ulceribus, atque aliis malis, adstringendo & mundificando medentur. Balnea integra, tam fluxibus alvi, quam uteri dicata, cum felicissimo successu adhibentur. Omnia præterea bona pollicetur hæc *Myrtus* Americana agrestis, quæ de Europæa Auctores passim testantur.

Tertia quoque *Myrti* species hic reperitur, quæ *Myrtus* alba appellatur, sed infrequentior est, neque à me hætenus in usus Medicinæ applicata.

C V I P O V N A.

Multi multis & eximiis dotibus, excellere agrestem hanc arborem testantur. Cujus Icon injuria temporis mihi periit. Ego pauca, sed vera, & quæ ipse sum expertus, de ea, quæ floribus flavis decoratur, exhibeo. Succus è cortice rasò expressus & cum aqua limpida mixtus, ulcera inveterata mundificat & purulenta, eaque carne replet.

Præterea ex eodem succo atramentum conveniens elicitur, quo etiam ad tingendos pannos utuntur. Gluten quoque efficax exinde concinnatur in usus familiares receptum.

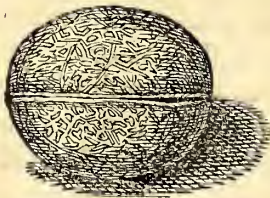
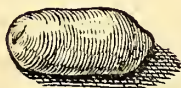
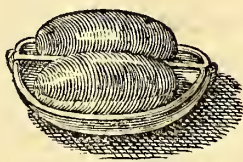
CAPUT XXXI.

*Munduy-guaçu, sive Nux Cathartica Americana, & Nhambu
Guaçu, sive Ricinus Americana.*

ARborum pumilarum vix ulla lætius provenit, quam quæ Nuces catharticas profert, quas Lusitani *Pinbones*, Pharmacopœi Cataputian majorem appellant. Ejus ramuli amputati omni anni tempore novas emittunt plantas, fructusque

per totum fere annum ferunt. Excrescit in Ficus altitudinem & figuram, ligno molli & fragili, lacteo humore acri turgido. Foliis est late virentibus glabris succo plenis, antè acuminatis & quasi in tres angulos desinentibus. Flosculis parvis racemosis subdulcis odoris, succedit fructus turbinatæ figuræ seu instar Juglandis, primo viridis mox flavus, ubi maturuerit niger. finditur in tres partes, quamvis sex concamerationibus distinctus, in quolibet fructu sunt tres nuclei magnitudine & figura Pineis similes. Radice est crassa lignosa recta & profunde in terram descendente. Quod quidem raro admodum fit in hisce regionibus. Pineæ (quas advivum ea qua erant mole cum corticibus depictas apposui) interioribus albescunt & sunt pingues, calidæ ad tertium, siccæ ad secundum gradum. Et quemadmodum palato lenocinantur, ita ventriculo sunt infensissimæ, nam tres vel quatuor nuclei manducati, crudos humores ilico provocatos per superiora & inferiora exturbant, tanta vehementia, ut in vitæ discrimen, præcipue imbecilliores nonnumquam conjiciant, atque alexipharmacis & opiatis ruentes humores sedare necesse fuerit. Sed ut legitimus earum usus constet, in diuturnis ob-

structionibus viscerum naturalium imprimis conveniunt: quatuor aut quinque nuclei maturi, si à pelliculis interioribus ac exterioribus liberentur, & mox leviter torreantur & macerati è vino, additis correctoriis exhibentur. Ut sit,

MUNDVY-GVAÇV' CVM PINEIS.

tione

tione semper exhibendum esse hoc medicamentum, habendamque rationem ætatis & virium illorum quibus exhibetur.

Porro ad rem familiarem, usumque domesticum hæc arbuscula à multis expetitur: ex nucleis enim oleum quod exprimitur, ellychniis affunditur, quod inventum Brasilia Lusitanis debet. Testatur Monardes cap. iv. de oleo Ricini, in Nova Hispania pro insigni cathartico reservari, ejusque qualitates quas illi attribuit, hujus oleo Nucis quoque propriæ sunt. Quamobrem nomine potius Monardes & Clusius à nobis discrepant, qui *Curcas* hunc fructum vocari testantur, idque sub Ricini specie.

■ NHAMBV GVAÇV', sive RICINVS AMERICANA.

Ricinum duorum generum producit Brasilia, majorem quidem unam, minorem autem alteram. Vtraque est arborecens, speciosa facie, non silvestris solum, sed & hortensis & attilis in multos ramos expansa; Hæc à Lusitanis *Figuero d' Inferno* vocatur. Folia fert in longis pediculis, in medio folii infixis, in octo aut novem lacinias acuminatas & profundas scissa, per ambitum dentatas nervo tendente è centro folii per omnes lacinias. Inferius sunt læte, superius saturate viridia, ad tactum mollia, tenera. In ramorum extremitatibus autem proveniunt singulares pediculi, in quibus alternata serie & spicæ forma in propriis petiolis, proveniunt virides lævesque globuli quinque aut sex juxta se positi, instar uvæ, qui se aperientes exhibent flosculos subtiles, figura & odore ut in Sambuco, sed multo minores, ex albo subflavescentes. His succedunt corpora rotunda, viridia, cinnabriis umbilicis notata, magnitudine Avellanæ, in totum hispida, quinquaginta aut sexaginta in unum racemum congesta, qui fructus, à Lusitanis *Carapatos* ob similitudinem istius insecti dicti. Maturi nigricant ac sponte dissiliunt in tres capsulas, quarum qualibet etiam se aperit & continet Nucleum lævem, cinerei coloris & nigro eleganter maculati, figura & magnitudine Pistaceorum. Nux à cuticula libera

rata

rata albissimum in se continet nucleum oleaginosum, ex quo oleum exprimitur, variis usibus dicatum: quippe Lychnis non solum affunditur; sed omnibus passim Incolis in usu est quotidiano, contra affectus frigidos, tam internos quam externos.

Calidum habetur ad tertium gradum. Nec potui animadvertere, hujus Americani Ricini qualitates & vires discrepare ab iis quas Galenus & Dioscorides olim illi attribuerunt. Resolvit apostemata, & matricis ventrisque tormina ac flatu illitum discutit; prodest tinnitibus aurium; restituit tenfos convulsosque nervos. Tres vel quatuor guttulæ, ex conveniente liquore subinde per os vel anum exhibitæ, sanant frigidos articulorum affectus & simul alvum laxant. Cutem quoque à psora, reliquisque externis corporis affectibus vindicat. Umbilico inunctum lumbricos puerorum expugnat.

Semen illius catharticum est, & multo validius quam oleum: humores enim crudos per superiora & inferiora exturbat, ac proinde præparatione indiget. Convenit in spiritu vini optimo, loco correctorii, macerare semina multa, & inde unciam circiter è cochleari exhiberi, ut venter benignius à crassis humoribus evacuetur.

Si ipsa seminis grana in substantia accipere malis, minus tutum existimant incolæ, septenarium numerum excedere, licet Dodonæus id suadeat.

Folia aqua vel aceto macerata Herpeti, aut hujus generis affectibus mederi, præter Dioscoridem, testem habeo quotidianam experientiam.

C A P V T X X X I I.

Iuripeba mas & fœmina, Ivabeba & Tapirapecu.

Nomine *Iuripeba*, duo ejusdem generis, sed non ejusdem sexus, frutices nascuntur in arenosis Brasiliæ locis. Uterque pulchris & umbrosis frondibus adolescit, uterque gramineos fert acinos, more racemorum copulatos & è brevi pediculo pendulos.

I V R I P E B A.

Prior, & quidem mas, paulo fœmina est minor, ad hominis altitudinem vix ascendit,

dit, foliaque habet minora, nec multum sinuosa, sed laciniata caulemque rarioribus spinis obsitum.

In summitate ramorum fert flosculos umbellatim quasi congeftos lactei coloris cum cæruleo mixti, qui exacte quinquangularem stellam repræsentant constantque unico folio in tot triangula effigiato & quasi diviso, in medio autem quasi quinque staminula stant erecta, florem boraginis è longinquo diceres.

Posterior altior, spinosior, folia habet grandiora, inferius lanuginosa & spinosa ornate, laciniata & satore virentia; florem eundem cum mare, sed nitidior em. Uterque ob Medicinæ usum quotidianum officinis notissimus.

Folia enim & succus temperandis & mundificandis vulneribus & ulceribus adhibentur, eisque egregie auxiliantur. Licet autem amarum quid sapiant folia & radices, sicut Cichoreum & Fumaria, tamen inter calida vix recensentur.

Omnium autem maxime radix virtute & efficacia excellit, multoque amarior existit, præcipue vero Maris, quæ partium adeo est tenuium. Quippe solum illius decoctum, urinam cunctantem educit. Ad hepatis & parastatarum obstructions tollendas loco radicum aperientium, cum successu sæpe adhibetur. Usque adeo invaluit ejus utilitas & præstantia, ut à doctis pariter & indocta plebe expetatur & inter sacra reponatur.

I V A B E B A.

Sequitur *Ivabeba* præcedenti similis, si medicos usus respicias, est frutex eodem modo crescens quo *Iuripeba*, similique ligno, sed solet altius assurgere. Caudex spinosus ac leni hirsutie præditus quod pictor non probe satis expressit in hac Icone. Folia diversæ figuræ, pallide viridia, oblonga, lanuginosa non ita laciniata ut *Iuripeba*.

Flores itidem fert ut *Iuripeba*, lacteos, quinque foliis constantes, instar stellæ expansos, in medio cum staminibus luteis. Hinc fructus promanat rotundus instar Pomi splendens, primo saturate viridis ac brunna lanugine tectus, qui maturefactus citrini fit coloris. Cortex fructus est fragibilis instar testæ ovi, cum seminibus Lentibus similibus, pulpa flava succulenta dulcis & grata formicis, cæterum non edulis. Radix plantæ est amara & tenuium partium, atque inter remedia deobstruentia in pretio habita, potissimum

vero in renum viscositatibus abstergendis. Quia radix quibusdam nimis amara videtur; decocta exinde parata saporis gratia temperantur cum liquiritia Americana.

T A P I R A P E C V', SONCHI LÆVIS Species.

O mnes passim incolæ advenæ & indigenæ inter se conveniunt de qualitatibus tam nobilis herbæ: verum de nomine discrepant, quod vel ex similitudine vel ex usu, hic aut ille rusticus Lusitanus pro arbitrio imponit, quibusdam, satis licet improprie *Lingua di vacca* hoc est Buglossa; aliis vero *Erva do figado* magis appropriate dicta, quia inter Iecorarias & Cichoraceas, me judice, merito censenda est hæc Brasiliensium *Tapir apecú*; tum, quod eximie hepatis imprimis lienis oppilationibus medeatur, tum quod facie & figura externa iis potissimum comparanda sit, licet pro soli hujus genio non nihil ab Europæis abludat sicut ex descriptione patebit, quia Icon ob itineris injurias mihi periit.

Inglebosa, potissimum terra sponte nascitur facie & usu nulli incognita planta quæ caule

caule plerumque nititur unico, supra tibiam altitudinem assurgente. Folia fert dentata oblonga, angusta, intus dilute viridia lanuginosa, more Cichorei circa caulem complicata, donec versus summitatem caulis tenuissimis & flosculis albis ornate finiatur. Qui postea brevi senescentes, in pappos evadunt, & levissimo flatu discutuntur.

Herba cum radicibus integra quovis modo præparata eximii est usus, apozemata enim & decocta familiaria exinde concinnantur: adeoque celebris evasit, ut æque Chirurgis ac Medicis decantata sit, contra externa & interna mala.

C A P V T X X X I I I.

Mamangá, Manacá, & duæ Paiomirióba.

M *Amangá* Brasiliensibus dicta, frutex est trivialis arborefcens, ubique obvius, quem *Lavapratas* Lusitanorum vulgus appellat. Flores fert multos pendulos & luteos; & post hos plurimas siliquas oblongas copulatas, primum quidem virides, sed mox nigras & putridas, & frequens semen in illis contentum.

M A M A N G A.

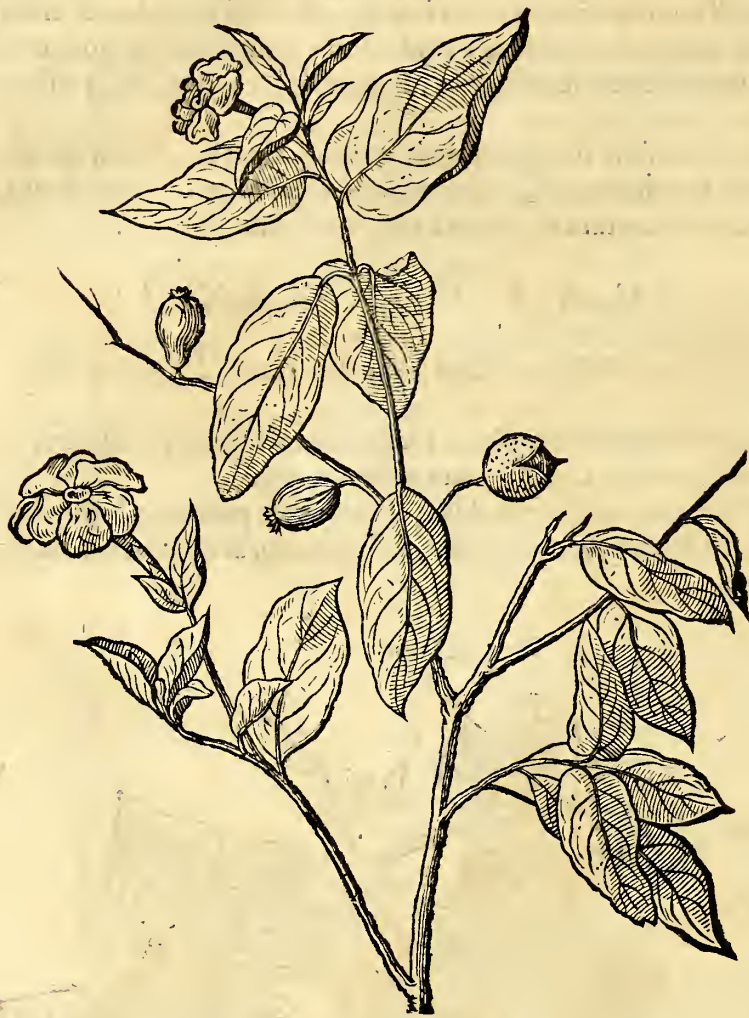
Folia habet citriis haud dissimilia, paulo tamen longiora & molliora, & qualitate refrigerandi & abstergendi prædita.

Præter alias dotes, quibus excellunt, vulneribus atque ulceribus opitulantur, partefque vitiatas reparant. Cujus rei Chirurghi nostri non ignari, ea in quotidianum usum colligunt.

Raro videas viatores iter suscipere, nisi probe hoc remedio instructos.

Succus oleosus denique è siliquis expressus, ad maturanda apostemata reservatur, & applicatur cum prospero successu.

MANACA.

Locis umbrosis, maxime circa *Aldeam Tapiçirica* luxuriat Frutex arborescens *Manacá*, cortice griseo, ligno duro quidem, sed fragili, folia *Piri* foliis similia, nunc inordinate sibi opposita, nunc in frondes quasi disposita. Flores solitarie positi ex longo calyce prodeunt in quinque folia dissecti. In uno eodemque frutice cæruleo purpurei & lactescentes reperiuntur mense imprimis Ianuario, quod ut rarum visu ratione coloris; ita non minus odore jucundum, cum integras silvas insigni fragrantia instar *Violarum Martiarum* repleant.

Flori succedit fructus baccæ *Iuniperi* similis, sed inutilis, viridis, rotundus, cortice griseo tectus, qui superius quinque fissuras habet ut fructus per fissuras stellam quinquangularem repræsentet. Continet in se tria gramina, seminis magnitudine lentis, vel etiam majores, figuræ ellipticæ.

Radicem habet magnam, solidam & albicantem, cujus medullosa substantia in pulverem redacta, magna in Medicina pollicetur & præstat.

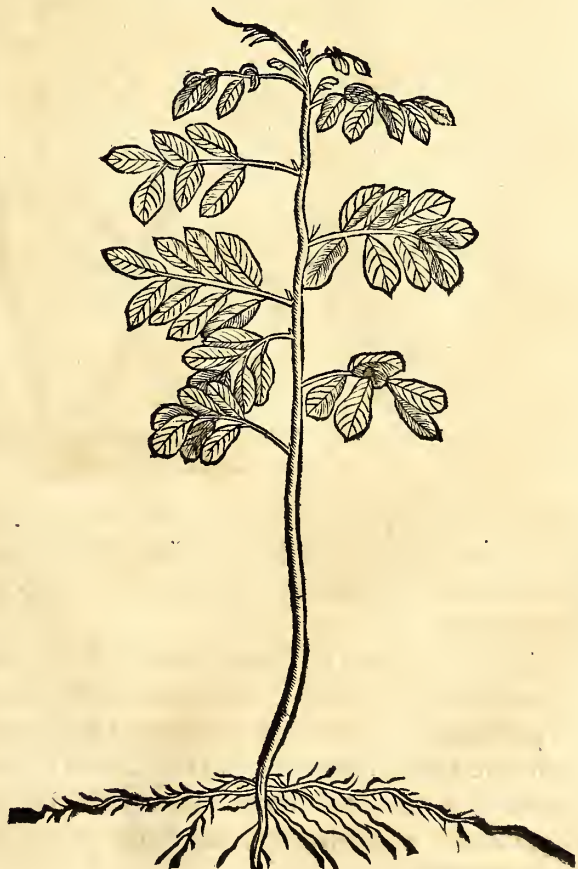
Incolæ pene omnes, tam *Lusitani* quam *Brasiliani*, licet magni æstiment, tamen ob indomitas operationes hactenus in usum admittere vix ausi fuerunt. Quippe periculo non vacat hoc genus medicaminis, quod nimis violenter corpus superne & inferne moveat. Quamobrem tantum hominibus robustissimis exhiberi solet idque additis correctoriis, tum & iuxta observata dosi, quæ *Scammonei* vel *Esulæ* potius inferior quam superior esse debet: ad illud enim validum medicamentum proxime accedit hæc radix: verum non ita insipida est, amarore enim & acore non plane destituitur. Eadem quoque *Manacá* in aquis macerata lavacra suppeditat quibus vagis articulotum doloribus ex frigore potissimum natis, medentur. Inter vulneraria quoque apud indigenas usurpatur.

Dvum generum *Paiomirioba* in *Brasilia* reperitur. Vtramque *Lusitani* *Herva do Bicho* à quotidiano usu nominant: quippe lippis & tonsoribus ob frequentiam nota est, quod

PAIOMIRIO'BA I.

PAIOMIRIO'BA II.

Q3

guenti

quod nimirum folia earum contusa, & succus recenter expressus, anoque inflammato infertus, præsentissimum quasi antidotum sit, contra calamitosum illud & familiare malum *Bicho del culo* abusive Lusitanis dictum. Vtraque planta fruticescens, in qualibet terra, præcipue tamen arenosa littorali sponte nascitur, Orobi que species judicatur. Prior hæc à secunda vix differt nisi foliis multo acuminatioribus, & Orobi *Pannonici* Clusii, simillima. Ex unica radice multi prodeunt caules, circiter tres pedes longi, lignosi virides, nodosi, in multos ramos divaricati, qui è nodis prodeunt: in quolibet ramulo octo vel novem folia, sibi opposita. In extremitate ramorum nascuntur flosculi, quinque foliis constantes, plane similes illius Orobi *Pannonici*, sed omnino lutei. Flores sequuntur siliquæ quatuor aut sex digitos longæ, teretes, paulum compressæ, mature factæ fuscescunt, & sponte rumpuntur, atque effundunt semen rotundum fuscum paulo majus lentibus. Toto anno floret & fert semen. Radix longa, recta multa superius habens filamenta, flavi coloris. Eadem contra venena: semen autem cum aceto contra impetiginem valet. Planta qualitate pollet refrigerandi, abstergendi, & mundificandi. Aqua enim ex floribus & foliis destillata urinas & calculos vesicæ fortius movet quam Orobus, ardoreque renum & strangurias temperat.

Altera species *Paiomirioba*, *Tare-roqui* Brasiliensibus, *Matapasto* Lusitanis dicta; est eadem figura & radice ac flore: differt tamen foliorum figura: nam hujus sunt, ovalis, ad exortum suum angustiora, Post Solis occasum folia sua componit & quasi marcescit, mane iterum explicat. Semen rotundum, nigrum, minutum & multum, diversum à semine *Paiomiriobæ*.

Folia non solum ani inflammationi, sed & ulceribus anthracibusque applicata medentur. Ex eisdem denique foliis aquæ impositis & putrefactis, crassa quædam & pinguis substantia emanat, qua un-

guenti mundificantis loco utuntur. Qui veterinariam artem exercent testati sunt mihi, se nullum praesentius amplecti remedium in curatione vulnerum equorum.

C A P V T X X X I V .

Aminiuu, sive Gossypium, Ibitanga, & Maçarandiba.

Aminiuu est Fructex eleganter arborescens ligno molli, foliis teneris dilute viridibus, in tres lacinias sectis, qui magnis floribus pentaphyllis late flavescentibus, stamine & tuberculis ejusdem coloris, in medio unguibus purpureis decoratur. His succedit corpus ovale, viride, nigrisque punctulis variegatum & quod ubi matu-

A M I N I U .

ruerit in tres capsulas diffilit, unde albissimum Gossypium erumpit, in cujus flocco immerfi sunt septem nigri fructus pistaceorum fere magnitudinis & figurae, quibus continetur nucleus albescens, pinguis, dulcis saporis instar amygdali, ex quo femine planta propagatur.

Semina & oculi foliorum contra fluxus ventris sanguineos vel sola vel aliis remediis mixta exhibentur. Eorum mucilagne incolae passim utuntur contra febres arden-tes pectorisque morbos atque venena erosionem ventriculo & intestinis inferentia. Semen hoc terrae commissum in Hollandia felicissime pullulavit & ultra pedalem altitudinem excrevit, sed inclementiam hyemis ferre non potuit Fr. Ximenes testatur stolon-nes contusos non solum eisdem malis, sed & moribus puncturisque venenatorum ani-malium mederi.

Olim

IBIPITA'NGA sive CERASVS BRASILIANA.

Olim silvestris tantum, nunc ob usum & elegantiam in hortis Lusitanorum exculta arbor, figura Cerasi nostratis acidæ, nisi quod truncus contortior hinc inde cum ramis dispergatur. Foliis est saturate viridibus, lævibus, duobus semper sibi oppositis, juxta quorum exortum flores albi, cum multis staminulis cerasinis prodeunt, quibus succedit fructus rotundus instar baccæ Mori, primo miniatus, mox lætius paulo rubescens, & octies profunde striatus, umbilico præditus. mensibus potissimum pluviis maturefcit, cuticula non solum sed & pulpa quoque miniata, succulenta, saporis calidi & subamari, cumque grato acore astringentis. Lapis qui continetur unicus albicat, nucleum calidum & amarum habens, lapidi Cerasi *Maçarandiba* similimus.

Fructus autem hi, secundæ mensæ deliciis non solum sed ægris prodesse solent. Ventriculum enim languidum mire reficiunt, flatu discutiunt, nauseam stomachi reprimunt.

Arbor hæc Cerasum altitudine non solum, sed & ligno, foliis fructibusque æmulatur, eique, si è longinquo conspiciatur, simillima apparet. Olim silvestris & in montosis potissimum locis nascens, nunc in hortis Lusitanorum quoque excolitur. Floret mensibus hybernis, moxque fert fructus infinitos, Cerasi quidem Europæi

MAÇARANDIBA.

Q 4

magni-

magnitudine, sed figura nonnihil dissimiles, quod hi non exacte sphaerulae instar rotundi sint, sed paulo compressiores, & pediculis brevioribus crassioribusque ipsis ramis adnascantur. accedit quod pellicula vestiantur tenaci, crassa, prius rubescente, sed ubi maturuerint, miniati & tristis coloris. Præter duriores quem continent lapidem, lacteo turgent liquore dulcissimo, eoque non ingrato, ac proinde ab omnibus pariter incolis inter epulas expetito. Quia temperate calidus est hic succus, & nutriendi facultate pollet, expressus emulsionis instar exhibetur; tum imprimis contra frigidiores pectoris affectus, vel solus, vel aliis remediis pectoralibus admixtus: guttur denique & asperam arteriam male affectam, maximopere mulcere compertum est.

C A P V T X X X V.

Sex species Tunarum, sive Ficum Indicarum Iamacarú.

S In ullis Americæ plantis mirus Naturæ lusus, certe in his Carduis sive Ficibus silvestribus apparet. Quippe adeo inter se variant, pro natalis soli diversitate, ut vix omnes ad easdem species quis referat, nisi flore & fructu, tum interna qualitate convenire deprehenderentur. In dissitis enim & densis nemoribus, ad quæ vix aditus patebat, aliquas communis arboris magnitudinem superare, in littore vero fitienti aliquas vix fruticis altitudinem adæquare vidi.

I A M A C A R V' I.

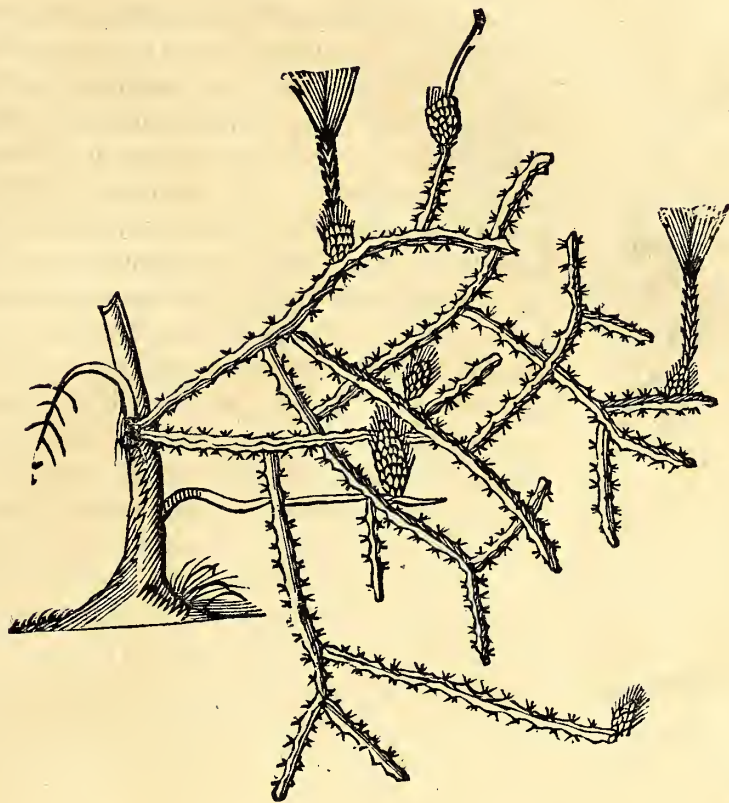

Prima spinosa quæ se offert *Iamacarú*, Lusitanis *Cardon*, fruticibus aut arboribus adnascitur tenues radices habens quibus se illis inserit. Folia ejus crassa, solida, instar *Aloës triangularia*, vario modo sibi invicem opposita, ut in *Ficu Indica*: Folia viridia, turgentia succo viscido, sed insipido. in extremitatibus angularibus foliorum, rudimenta fructuum sunt, & spinulae acutæ juxta se positæ quatuor cinnereæ. Provenit in ejus summitate flos suavis odoris, cæterum *Nymphææ* majori similis, exterius constans multis foliis viridibus, angustis, oblongis, & in medio horum columna flava, rotunda, superius in multas partes diducta. Fructus est ovalis figuræ & plus minus magnitudinis, triangularibus eminentiis conspicuus, cute tectus instar corticis *Mali arantii*, interne & externe colore elegantissimo seu laccæ & cinnabrii mixto. Caro interior alba, succulenta, saporosa, seminibus nigris splendentibus referta, quæ simul cum pulpa comeduntur.

Præterquam quod ob delectabilem fructuum fragrantiam & ob succum ex acido dulcem, ab æstuantibus expetuntur: febricitantibus imprimis & biliosis conveniunt recentes, quod grato acore palatum afficiant, & sitim sedent, cor ac ventriculum mire reficiant. Succus denique ex hac planta extractus, febribus ex bile natis medetur.

Secunda

IAMACARV' II.

Secunda *Iamacarv'* est mediocris magnitudinis frutex arborefcens, caudice tereti, griseo, & stellatis aculeis obsito: superiores autem rami deorsum propendent, quorum exordia sunt longi processus teretes stellatim aculeati ut caudex: his ramis versus exteriora, insident folia Tunæ modo, ovalia, compressa, in ambitu aculeis singulatim positis. Fert florem albicantem qui ex illis tuberculis foliorum enascitur & in multa staminula desinit. Fructus haud multum à præcedente differt, sed minor, cæterum gustu & dignitate illi par.

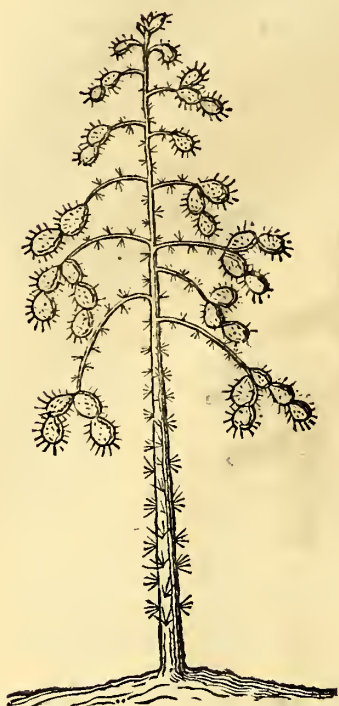
Tertia *Iamacarv'* aliis *Caxabu* arbor magna & procera admodum, sponte erumpit ex unico folio crasso, octangulo, spinulis in stellulæ modum positis armato. Huic uni folio alia plura in altum erecta brachium crassa Tunarum more adnascuntur: successu autem temporis folium inferius corticem griseum acquirit, ac in caudicem lignosum & crassum abit, spongiosum tamen & facile caduum; folia vero quæ caudici proxima ramorum vicem supplent, cætera foliorum. Caudex vetus, ac ramosa illa folia spinas denique amittunt, folia autem spinosa semper remanent. Flos huic caudici solitarius provenit albus, magnus. sequitur fructus, ovo anserino duplo major, ovalis figuræ exterius ruber obscure, qui quod refrigerantis est qualitatis & grati saporis ab æstuantibus, sicut mihi in longis peregrinationibus contigit, comeditur.

IAMACARV' III.

Quarta

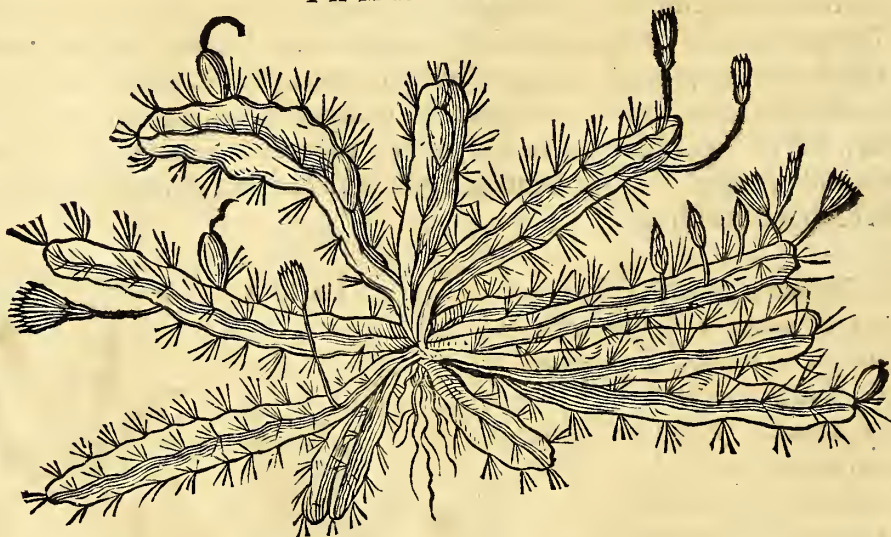
I A M A C A R V' IV.

Academico Lugduni Batavorum, apud Clariss. Professore D. Vorstium reservandum dedi.

Quarta species teretibus est ramis & nodosis, ad quos nodos sunt spinæ ut in cæteris, cum quibus in reliquis convenit. Trunco est admodum spinoso, eoque rectissimo sicut *Iaracatia* arbor (cujus nomen abusive huic quoque *Tunæ* attribuitur) vere Pinum diceres, si rectitudinem & altitudinem consideres, verum in cæteris differt, quod foliis potius se invicem protrudentibus, quam ramis in arboris summitate, decoratur, quæ rotunditate & crassitie palmam, longissimis spinis digitos manus æmulantur. Dissita hujus arboris nuper à nobis detectæ fructus, mihi & senioribus Brasilianis mecum peregrinantibus, hætenus minus innotuerunt. Caudicis medulla est Sambucina facile mollior, quæ secta arbore, continuo exsiccat, abique in levissimum pulverem, qui decidit, moxque ablato spinoso cortice, relinquitur scapus concavus, arundine levior, miris cancellis, quasi ex arte fabricatus: qui si ab igne accendatur, flammam luculenter fovet, facisque loco nobis iter facientibus de nocte inserviebat. Quamobrem summa industria inde huc, tibie crassitie, viginti circiter pedum longitudinis scapum transferri jussi, & nunc in Horto

I A M A C A R V' V.

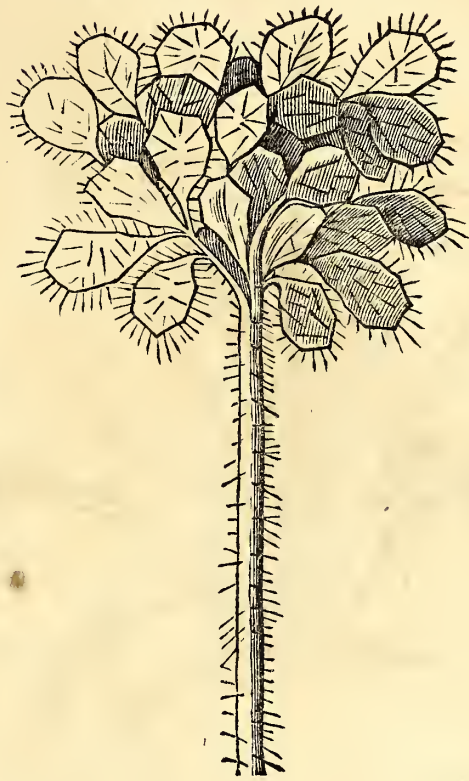
Quinta Ficus spinosa, *Cumbéba* appellata. Ex radicibus tenuibus nascuntur triangularia aut etiam quadrata folia, viridia, quibus alia hinc inde annascuntur ut in Ficu Indica: suntque duplo crassiora quam *Iamacarú* quæ fruticibus & arboribus annascitur; sed hujus longiora sunt: in angulosis extremitatibus, aculeis munita, flavescentis seu lignei coloris; inæqualis magnitudinis juxta se posita. Florem fert ut præcedentes sed minorem. Fructus, figuræ oblongæ, constans cute crassa, egregie rubra. Pulpa friabilis alba, succulenta, & quasi in multos globulos conglobata ut nix gelu indurata: Eadem cum seminibus suis nigris comeditur, boni saporis, Ficum vulgarem superans. Succus è cortice rubro expressus acidi adstringentis saporis ut succus Ribium immaturorum. Folia succum dant brassicæ similem: qui si amarus esset, planta hæc Euphorbium esset, nam per omnia convenit cum illius descriptione.

Hæc Species Tunæ in Nova Hispania profert Cochinillam, quæ tamen hic locorum licet sedulo indagantibus nunquam apparuit.

Omnes hæ plantæ *Iamacarú* nunc tenuibus, nunc crassis spinis horridæ, adeo, profunde carnem humanam penetrant, ut vix ullo remedio evelli possint præcipue autem hæc quinta figura, *Cumbéba* dicta.

I A M A C A R V' VI.

Sexta, & ultima *Iamacarú*, quantum quidem mihi & diligentissimo meo domestico hactenus constitit, peculiare nomen, sicut & aliæ nonnullæ, ab Indigenis accepit, scilicet *Vrumbeba*, ex familia quoque Tunarum sive Ficum Indicarum. Quæ in desertis mediterraneis tantum reperitur, atque licet in usus Medicinæ nondum recepta, posteritati tamen indaganda, ac proinde hic non negligenda. Caudice est recto, solido, spinis validis inordinate positus armato, cui in summitate multa folia, crassa, spinis horrida, Palmæ figura, ramorum vicem subeuntia, adnascuntur.

Fr. Ximenes varias quoque (*Nochli* in nova Hispania appellatas) harum Plantarum differentias dedit, quas potissimum sumit à fructuum varietate.

Omnes *Iamacarú* frigidæ & humidæ, licet gradu differentes, comperi, exceptis granis quæ sunt sicca & astringentia. Quamobrem gummi quod ex illis destillat, fructus, folia, radices, febribus, aliisque malis ex intemperie calida natis, sive assumta sive extus admota medentur. Fructus imprimis, tam sanis voluptati, quam ægris solatio existunt.

Licet ego passim (ut & alii Autores ante me) in explicatione harum Ficum Indicarum frondes quasi ex meris foliis constare dixerim: fateor tamen, si penitius ad examen reducantur, rami potius quam folii naturæ participare. Primo, quia nullum Botanicorum crediderim vidisse folium ex folio sicut hic, sed quidem ramum ex ramo pronasci, sicut perpetuo in hisce Ficibus contingit. Secundo, quia folia decidua sunt, quod nunquam in hisce Ficibus observatum est. Tertio, quia folia contigua tantum sunt arbori; è contra omne quod rami vicem subit, continuum sit sicut quoque ex anatomia quarundam Ficum apparuit, ubi radices immediate continuatas vidi isti frondi, quæ folii nomen audit.

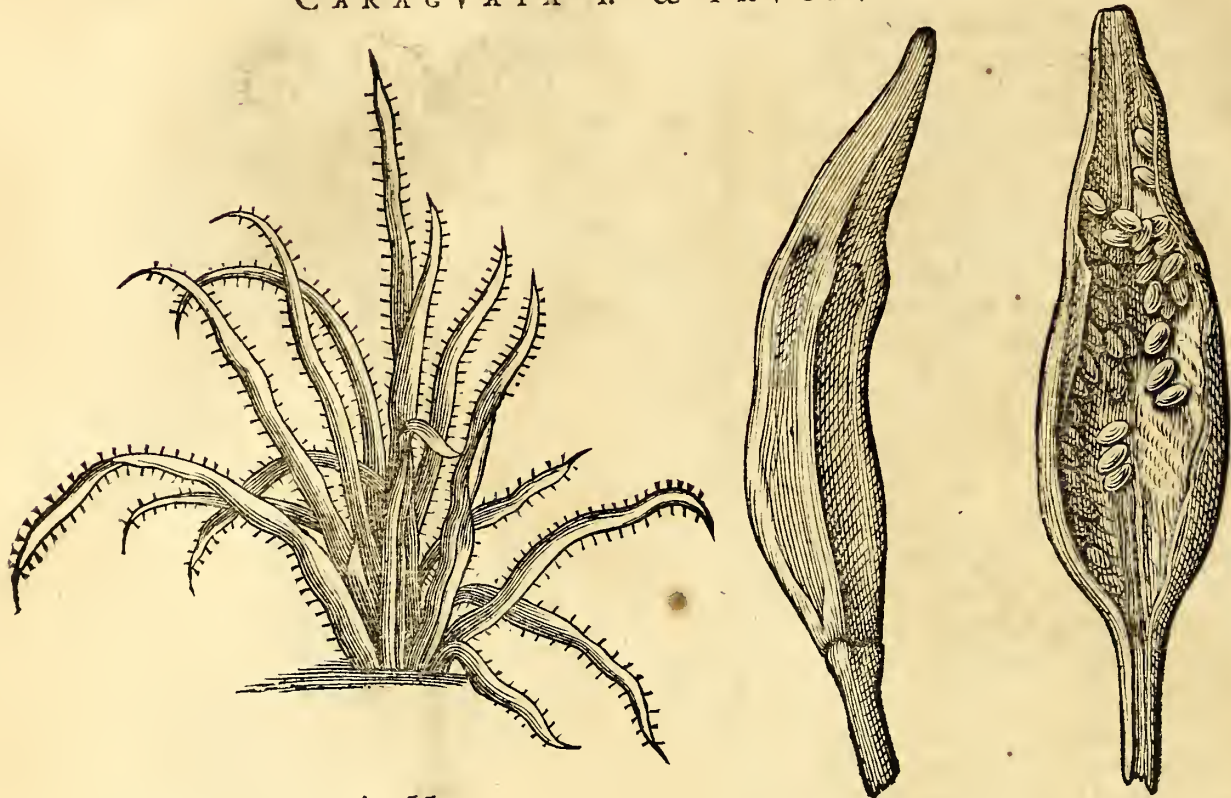
C A P V T X X X V I.

Caraguata species variae.

Immensi esset laboris omnes & singulas elegantium harum stirpium differentias notare. Primam itaque & præcipuam *Caraguatá-acanga*, ex universa illarum familia, describendam suscepi, quæ fructu esculento & medica facultate commendatur.

E terris potissimum glebosis provenit, olim silvestris tantum, nunc ob usum & elegantiam excolta.

Nascitur foliis læte viridibus, cavis, in speciem gladii mucronatis, prælongis, utrimque serratis, denticulisque adeo acutis, ut nulla arte tractari, fructusque, quem intimo gremio occultat, vix impune erui possit. Eo loci proxime ad terram multi flores juxta se in orbem positi proveniunt ex cæruleo purpurei & in medio alba stamina habentes. quilibet flos digitum longus, constat tribus foliis. Fructum exinde promanantem (quem vides hic ad vivum alterum integrum, alterum dissectum) Barbari proclamant dividentque. Figura est digitali, cujus longitudinem & crassitiem adæquat; colore tam intus quam extus albo, & ad flavum inclinante; semine rotundo & nigricante: Carne est frigida,

CARAGVATA' II.

gida, lubrica & spongiosa, multoque succo turgida, quæ palato acidulo sapore apprime applaudit. Cavendum tamen ne affluentius utaris, quod dentium stuporem non solum inducat, sed & linguam atque fauces fauciet, palatumque excoriet, ut non immerito **Slyptonge** à nautica pube nominetur. Succus cochlearis mensura, addito pauxillo Sacchari infantibus exhibitus eos vermibus & oris Scorbuto liberat. Adhæc febricitantibus ex cacochymia falsæ pituitæ prodest. Menstrua & urinas strenue, imo plus justo, si non decenti dosi propinetur provocat. à prægnantibus manducatus foetum ejicit: cujus rei non ignaræ meretrices, ut viris tuto se prostituant sceleratum aliquando infanticidium exercent.

Optimum vinum ex eodem plantæ fructu exprimitur & usui reservatur. Sed quia forte est, inebriat & sanguinem accendit.

Secunda, *Caragvatá-guacú* sive major species, nascitur ex sabulosa radice quæ magnitudine, figura & colore plane Cepam æmulatur, atque inferius multa habet filamenta: primo assurgunt quatuor aut quinque folia crassa, succulenta, viridia, cava, dein proveniunt plura, figuram habentia trianguli acutissimi, stant tque erecta, in orbem adnata, acutis denticulis rufescentibus munita. Post biennium è medio foliorum exsurgit scapus femoris humani crassitiei; rectus, spongiosus hinc inde triangularibus foliis minoribus vestitus, altitudine subinde viginti quinque pedum; in summitate autem explicat tenerum & fastigiatum truncum instar arboris cum suis ramis; unde iterum enascuntur multa conica corpuscula, quæ sese aperientia florem exhibent stellarem ex quinque foliolis constantem.

Ex foliis hujus plantæ optimus pannus conficitur, qui si rite præparetur, panno lineo vix cedit. Ex substantia conicorum corpusculorum, antequam in flores abeant, alba filamenta gossypii amula extrahi possunt. Folia stupam quoque & filofam materiam suppeditant, è qua fila & retia sua contexunt piscatores.

Eadem

Eadem vel leviter vulnerata succum tenacem & pinguem exsulant, smegmatisque defectum supplent. Radix aut etiam folia hujus plantæ recentia trita ac aquæ injecta, pisces ita exanimant ut statim manu prehendi possint.

Planta junior in museo nostro diu suspensa, nova produxit folia ad parietem. Lignum *Caraguatá-guaçú* ficcatum instar funiculi sulfurati ardet; ex eo ignis elici potest duriori ligno applicato. Pulcherrima sane & rarissima visu planta, cujus elegantissimus scapus exsiccatu lectis pensilibus portandis est aptissimus. Ego unum ex Brasilia mecum detuli, quem Clarissimo Viro D. Vorstio in Horto Publico Lugd. Batav. servandum dedi.

CARAGUATA' III.

Tertia *Caraguatá*, Lusitanis *Erva-babosa*, Latinis Aloë dicta. Ex radice crassa succulenta brevi assurgunt folia multa, crassa, succulenta, acuminata, utroque latere dentata, pallide viridia, atque hinc inde griseo colore maculata. Inter folia prodit caulis, in duos ramos divisus, quorum quilibet fert spicam florum flavorum; est autem quilibet flos cavus, ad oram sextupliciter scissus, apertus, deorsum propendens, inodorus.

Hæc Planta aut eadem est, aut ejusdem speciei, cum *Manguey* aut *Melli* Mexicanorum, cujus plures reperiuntur species in nova Hispania de quibus Ximenes accurate egit, non solum tanquam Theoricus Botanicus, sed ut Practicus. Quippe insignes eorum usus Medicos, nostris *Caraguata* dignitatibus multum similes annotavit: Quæ qui curiosius videre volet, adeat Annotata in Histor. nostram Brasiliæ.

Porro plerique Scriptorum qui de rebus Americanis commentati sunt meminerunt hujus plantæ, Gomara, Acoſta, Cluſius qui omnes fere consentientia tradunt iis, quæ Franc. Ximenes hic tradit ex Doct. Franc. Hernandez: Longe autem aliam plantam esse oportet quam D. Joachimus Camerarius describit & cujus Iconem dat in Epitome de plantis, sub nomine Aloës Americanæ; quia scribit folia abundare succo amaro, & alia quæ minime conveniunt cum superiori descriptione. Quare differentia harum plantarum bene est observanda, cum alioquin foliis & quibusdam aliis notis inter se conveniant. Ego enim hujus de qua nunc sermo nobis, nunquam purgantes; sed Chirurgi deterforias & mundificantes qualitates in ulceribus fœtidis quotidie experti sunt.

Quarta *Caraguatá* planta est crescens in arboribus & putridis earum caudicibus. Ex radice filamentosa, proveniunt sex septem aut plura folia, ab uno ad quinque pedes longa, & crassa ut folia *Ananás*: tres aut quatuor digitos lata & cava instar canalium, atque in ambitu dentata aculeis brunis, acutis, sursum erectis. Caulis in medio exsurgit crassus, lignosus, altus, hinc inde foliis obsitus, in summitate vero corona variegati coloris decoratur.

Alia denique *Caraguata* species saxi horridis & montibus adhærere conspicitur. Fructu fatuo quidem sed purpurei coloris insigni, *Ananás* silvestrem diceret: semine

CARAGVATA' IV.

numeroſo turgens ; Foliis vero craſſis denticulatis, amplis & inſtar Dipſaci incurvatis, quæ aliquando medium ſextarium, plus minusve, aquæ limpidiſſimæ, continent, maximo eorum folatio, qui per loca deſerta, nullisque fontibus irrigua iter facientes, ad hæſce plantas confugiunt & ſitim extinguunt. Sicut mihi non ſemel contigit, cum Indigenis Mediterranea loca perluftranti.

Polypodium præſtantiſſimum his plantis (ſicut in Europa Robori) ſupernaſci ſolet, omni Polypodio ad uſus medicos præferendum.

C A P V T XXXVII.

Nana, Braſilianis; Ananas, Luſitanis.

Actum agere nonnullis videbor, quod fructum toties deſcriptum & ad vivum exhibitum hic denuo producam. Verum cum ea proſequi ſit inſtituti noſtri, quæ praxin æque ac Hiftoriam Botanicam illuſtrent; proferam quæ de *Ananas* qualitibus, tum ab aliis, tum propria experientia didici. Eoque magis quod à fide dignis ſenibus Incolis teſtatum ſit, primum hunc fructum ex hiſce provinciis ad Peruviam, inde ad Indias Orientales delatum eſſe. Recte quidem in comparanda rerum novarum notitia, ſollicite inſitas vires inveſtigamus: ſed non minus intereſſe exiſtimo, etiam indies cognitarum herbarum & fructuum ulteriores dignitates latentes ſcrutari, ſicut in hoc & multis ſimilibus veriſſime mihi contigit, & proculdubio ſæpiſſime mihi & aliis poſthac contiget.

Altis

ANANAS.

Altilis hujus Cardui species, Oviedo *Iaiama*, Monardo Strobilus aut nux Pineæ dictus, nemini credo ignotus, facileque optimus Indiarum fructus atque secundæ mensæ oblectamentum, & ornamentum, sive crudus sive Saccharo conditus. Cinaræ in modum spicis compactilibus instar cristarum, in summitatibus emergentibus nascitur, & dum augetur, inter foliola ejus prodeunt flosculi multi variegati, sed potissimum cærulei coloris, tribus foliolis constantes, qui maturescente fructu decidunt. Folia autem ex quibus emergit *Ananas* sunt circa viginti, oblonga, in ambitu dentata & in speciem gladii mucronata foliis Aloës æmula. Mensibus æstivis, Sole existente in Capricorno, maxime viget. Exigua semina seu grana subrufa in superficie pulpæ latitant. Fructus apprimè succulentus, est insignis cinnabarii coloris, Melonis fere magnitudinis, figuræ ovalis, per oras autem incarnati, odoris simul ac saporis suavissimi. Extuberantibus bullis ex flavo albicantibus exterius passim distinguitur, & quasi vermiculis aut testiferulis variatur.

Fructus maturus superius plantam juniorem habet, quæ decerpitur, & ita sine radice (nullam enim habet) terræ imponitur, quæ sequenti anno fructum fert. Vnaquæque planta semel & unicum fructum profert annuo spatio, & fructus novam simul plantam, quæ cum plantatur, vetus eradicatur & abjicitur, ut pote inutilis. *Ananas* vi Solis maturefactus minoris fit apud Incolas quam ille qui in conclavi suspensus aliquamdiu fuit.

Hic fructus, quia succo corrosivo immodice sumto linguam vellicat, ac gutturis ardores infert, descisso cortice in taleolas secatur, inque vino Hispanico maceratur tantisper, donec qualitatem noxiam deponat, qui gratum saporem & odorem vino quidem communicat, linguæ tamen morsus & gutturis inflammationem, si potetur vinum, inducit. Ipse autem succus, quo turget fructus, mirifice animum languidum recreat, & spiritus sopitos suscitatur, & imprimis stomachum nauseabundum restituit. Adde, quod recens ejus liquor, tum vinum inde expressum, urinæ suppressioni & doloribus nephriticis succurrat; tum quoque venenis, imprimis succo *Mandibocæ*, adversatur. Idem illius radix, fructu deficiente, præstat.

Omnia hæc efficacius operatur liquor stillatitius è fructu vi ignis extractus, si modica quantitate exhibeatur: verum si largius concedatur, vasa urinaria infestat, adeoque corrodendi qualitate pollet, ut non tantum linguam & palatum sauciet, sed & in cultro, quo secatur, mordacitatis vestigia relinquat, idque intensius, si non probe maturus fuerit.

fuerit. Maculas denique è vestibibus eleganter absterget. Atque tunc prægnantibus non minus obest quam fructus *Caraguata*. Febricitantibus, tum vulneribus vel ulceribus in festatis, prorsus abstinendum ab hoc fructu; adeo enim humores accendit, ut non solum impediatur restitutionem ægrorum, sed & in pejus eos disponat.

Quapropter miror optimum Monardem, fructum *Ananas* frigidum & humidum dixisse. Minus fallitur Christophorus à Costa, qui calidum & humidum esse affirmat.

Silvestres quoque dantur *Ananas*, ex Carduorum familia, qui nunc humi, nunc altis arboribus supernascuntur, cujus fructus ut plurimum existit ovalis Citrulli magnitudine, compositus è quadrangularibus cylindris in extremitate quadrate pyramidabilibus, per maturitatem flavescens. Cavi hi sunt, continentes granula ovalia innumera pallide flavescens, papaveris majoris semine majora, suavia, & dulcissimo rore imbuta instar mellis. Qui exprimitur digitis in os, & pro summis deliciis absorbetur. Fructus etiam transversim discinditur in taleas. Plura qui volet de hoc Silvestri sive *Nana brava*, adeat Bellonii C. 40.

C A P V T X X X V I I I.

Betys vel Betre, Nhandú seu Piper caudatum, & Aguaxima.

Frequens tum in silvis, tum in ruderibus Urbis Olindæ esse solet *Betys*, frutex elegans, vel potius arbuscula quatuor aut quinque pedes alta; caudice recto, nodoso, digitum crasso, pallide viridi & per totum punctulis albis notato. Superius ad

B E T Y S, vel B E T R E.

aliquot nodos, ramulos adipiscitur identidem nodosos & ejusdem cum caudice coloris. In ramis habet folia, ad quemlibet nodum unum, & simul unum julum. Folium, linguæ figura, pallide viridis seu subflavescens coloris, superius splendens, crassitie Lauri foliis pene simile. Denique Piperis stirpi farmentis, caule & facie externa simillima. In hoc tamen differt, quod folio & fructu paulo quam Piper est grandiori. Arbuscula plane nobilis & quantivis pretii.

Juli qui ex ramulis dependent, formam Piperis longi mentiuntur, sed insipidi sunt & nullius usus. Verum licet fructus fatuus sit, radix tamen sapidissima est & celeberrima; nam & aromaticum quid spirat, & Zinziberis præstantiam sapore, colore, atque odore æmulatur, præcipue si recens sit; tunc enim, dignitate illi vix cedit, calida & sicca habetur in gradu intensiori.

Foliorum & radicum decoctum colicum dolorem sedat, dolores membrorum mitigat, ventrem flatibus turgidum componit, pedumque tumores ex frigore natos amolitur.

Idem præstant balnea & fomenta inde confecta.

Præter hanc *Betyn*, aliæ adhuc, inter quas est *Betys* scæmina, in saltibus reperiuntur, julis gracilibus & exiguis botrorum modo congestis & pendulis.

N H A N D V.

IN arborefcntis fruticis pene altitudinem caule tenui, nodofo affurgit filveftris planta, quæ *Pimienta dos Indios* à Lufitanis vulgo, à quibusdam *Betre* appellatur. cui egregie mucronata folia fingulatim pofita cum fuis pediculis adnafcuntur juxta nodos, ad quos itidem proveniunt multi juli, longi, incurvati, figura fere ut muris cauda, virides, qui prima æftate decerpuntur, ac in Sole ficcati nigrefcunt: continentque granula rotunda, nigra, feminis papaveris magnitudine, arcte juxta fe in uvam compofita, acris faporis, inftar Piperis optimi quod ex India Orientali affertur. Radix in alias plures tenues dividitur, fufcas, infignis odoris, inftar Thymi, & faporis acris qui linguam vellicat. Decoctum radicis & ftolonum difcutit atque incidit craffos & vifcofos corporis humores, fanat Hydropem pedum.

Folia hujus plantæ medentur ulceribus tiliarum. Radix mirabiliter valet adverfus apoftemata. Vtraque, cum fumme fint fortia, etiam exficcata & diu reposita, ad balnea calida contra mala frigida ufurpantur. Pharmacopœa æque ac culina jam dudum frequentiore agnoviffet ufum, tam utilis herbæ; nifi tot Capfici Brafilienfis fpecies in hortis alerentur & omnium Piperum vices fupplerent.

Fr. Ximenes inter plantas novæ Hifpaniæ hanc eandem videtur defcripiffè; non minus figura quam qualitatibus noftræ fimilem.

Quam vero Clufius defcribit julis potiffimum ab hac differt.

Reperitur in Brafilia & alia ejus fpecies ubique obvia & frequentiffima in filvis mediterraneis: per omnia fimilis priori, excepto quod folia anguffiffima funt & oblonga, fructus quoque fei cauda piperina longior & melior.

IN filvis littoralibus, maxime vero in fertiliffimo O-lindæ Promontorio copiofe nascitur hæc planta, Lufitanis *Malva d'Ifco*: Plurimæque ejufdem generis reperiuntur, fed quarum qualitates hæcenus mihi funt incognitæ.

Frutex eft elegans, inftar arbufculæ excrescens, ad trium, atque etiam fex pedum altitudinem. Caulis nodofus, teres, viridis, lignofus, fere ut caulis *Solani* ad afpectum.

Folia fert Titia fimilia,

A G V A X I M A.

R 3

paulo

paulo tamen grandiora, quæ singulatim posita, quodlibet suo pediculo ad nodos innititur: sunt autem folia lata, figura cordis, multis venis secundum longitudinem arcuatim eleganter notata.

Ad nodos, ubi folia proveniunt, etiam Iuli multi, quatuor aut sex digitos longi enascuntur, incurvati, figuræ ut cauda muris, unde Lusitani *Pimenta rabuda*, hoc est, Piper caudatum appellant. Sunt autem virides, & mense Octobri & Novembri decerpuntur, ac in Sole ficcati, evadunt nigri. Continent granula rotunda, nigra, instar seminum Papaveris magnitudine, arcte juxta se in unum composita, saporis acris, instar Piperis, quod ex India adfertur.

Si ex aqua bulliat & Soli dein exponatur, fortius evadit & magis durabile in omnes usus.

Radice fundit exterius nigricantem, optimam, atque utilissimam; quæ odore Caryophyllum, subtili & mordaci acore radicem *laborandi*, æmulatur.

Calida est & acris saporis atque inter antidotales habita, cumque partium fit tenuium, valide aperit, ac deobstruit. Nemini non ob præclaras virtutes, quibus abundat, cognita. Contusa, inque malagmatis aut emplastri modum partibus afflictis imposita, optime maturat & mundificat.

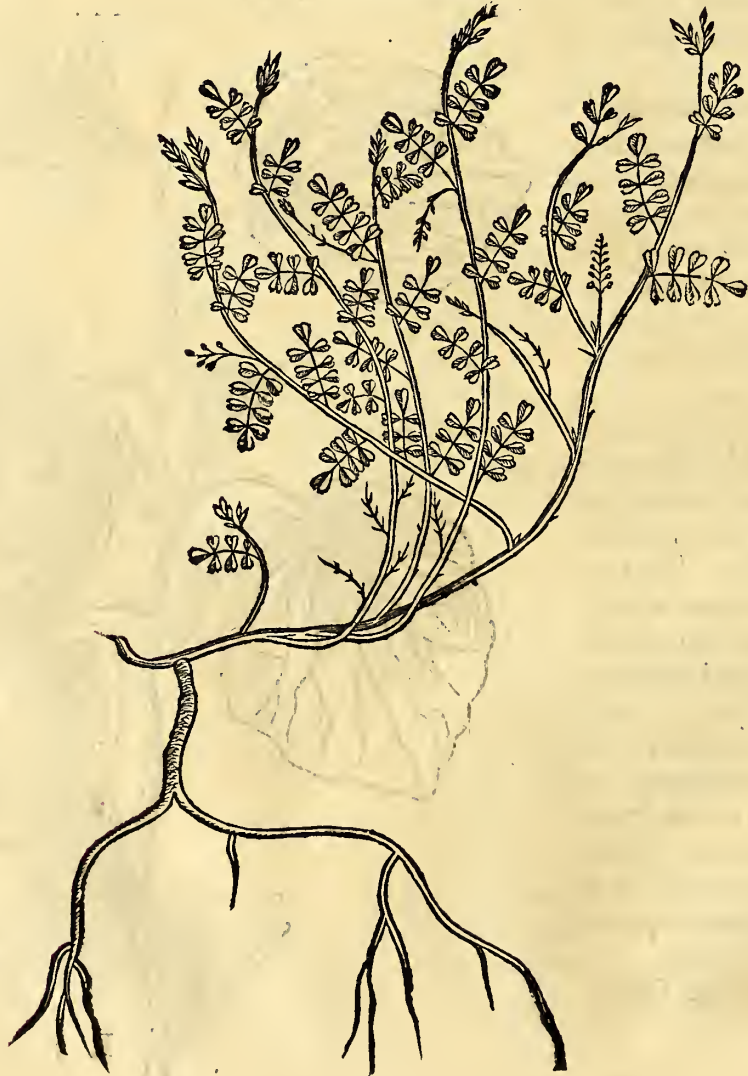
Succus vero foliorum frigidus, membris ambustis efficaciter illinitur. Ipsa folia, propter virtutes quas cum Malvis habent communes, Clysteribus induntur.

C A P V T X X X I X.

Caachiræ duæ, unde fit Anil.

E Tiam si ad humanos usus & tincturas minus exulta in hisce terris celebris illa planta quam Lusitani *Erva d'anil*, Indigenæ *Caachira* appellant: tamen undique luxuriat, & ex radice gracili, longa lenta plures assurgunt caules teretes,

C A A C H I R Æ I.

hinc inde filamentis in terram dimissis radicantes, & versus extremitatem se furri-
gentes. Qui omnes ornantur ramulis, alternata serie dispositis; & quilibet habet se-
ptem vel novem cinerescencia foliola, bina sibi opposita excepto extremo. Iuxta ra-
mulos enascuntur breves pediculi & in iis flosculi fragrantissimi, sex aut plures, pur-
purei cum albo diluti, figura cassidis apertæ.

Nascitur passim in Brasilia, imprimis circa littoralia, sed ab Incolis hactenus ne-
glecta qua ad lucrum & culturam, cæterum inter vulnerarias habita.

Datur & alia species in Brasilia ex
qua *Anir* fit. Sed quia illius quali-
tates medicæ potissimum mihi com-
pertæ sunt, citra propositum esset ul-
teriori descriptioni inhærere. utra-
que enim vulneraria apud omnes pe-
ne Americæ populos habetur, diver-
sisque modis præparata, contra in-
veterata pedum & capitis ulcera ap-
plicatur.

Qualitatibus medicis cæterisque
usibus familiaribus licet inter se con-
veniant duæ hæ plantæ; tamen figu-
ra multum discrepant, quod poste-
rior hæc altius exsurgat, caule unico
rotundo geniculato spongioso, & hinc
inde pilis rufescentibus vestito, adeo-
que succulento, ut si frangatur statim
liquor cæruleus effluat. Pauci rami
caudici adnati, folia habent sine pe-
diculis duo semper opposita angusta,
instar foliorum *Lysimachia* viridia,
paulum hispida. In ramorum genicu-
lis superioribus circumstant folia co-
pulata ex quibus flos albus circularis
emergit magnitudine *Bellidis*. Radix
tenuis lenta cæruleo quoque succo
turgida.

Fr. Ximenes testatur folia contusa
dolorem capitis mitigare, maxime
in infantibus: etiam in aqua macera-
ta & cerebro apposita. Planta nonni-
hil amaricat, estque acuta, calida &
ficca in secundo gradu; Pulvis mede-
tur plagis veteribus, si ante urina ab-
luantur.

Ios. Scaliger. *Nil* vel potius *Nir*
Arabibus est color cæruleus; qui vul-
go Hispanis tam *Anir* quam *Anil* di-
citur. Arabes quoque istamdem Her-
bam vocant *Nil*. Garsias ab Horto lib. 11. cap. xxvi. *Anil* Arabibus, Turcis, omni-
busque iis nationibus dictum, vocatur in Guzarate, ubi fit, *Gali*, nunc vero pleris-
que *Nil*.

CAACHIRÆ II.

Caapomónga variae species.

C*aapomónga* aliis *Caaiandiroap* est herba silvestris fruticescens, in locis confragosis & aridis luxurians, Lusitanis *Erva do vina* dicta. Radicem habet longam, lentam, tenuem, rectam, aliis radiculis interdum præditam, exterius subcroceam, interius candidissimam, subdulcis saporis: è qua prodeunt caules tres vel qua-

CAAPOMÓNGA I.

tuor, rotundi, nodosi, virides, ex parte rufi; quibus adnascuntur folia longa, mollia, superius saturate viridia, inferius incana: In summitate caulium rami sunt continentes

nentes flosculos parvos umbellatim positos, dilute rubro purpureos. propter exilitatem eorum conformatio conspici non potest, sed adhibito Megascopio, sunt delineati. Erumpunt è conico cylindræo corpusculo viridi, quod antequam se aperiat, hispidum est & pingue, ita ut facile adhærescat vestimentis. unde Lusitani vocant *Carapicos*, & *Herba d' amor*.

Herba Clysteri indita alvum cunctantem provocat, & viscositates intestinorum exturbat. Radicem inter antidota semper habuere Incolæ, si in convenienti liquore præparata hauriatur, quod partim vomitu, partim mictu quodcunque venenum tuto ejiciat.

Datur & alia *Caapomonga* species, eisdem locis crescens, priorî, si formam & figuram spectes, dissimillima, sed medica facultate non multum discrepans. Radix enim tenuium partium est, & ab indigenis ex aqua fontana; à nostris ex aqua *Paiomirioba* cocta & iteratis vicibus potata, urinam provocat, renibusque prodest.

Tertia *Caapomonga* dignitate cæteris minime cedens à quibusdam *Trevo*, ab aliis *Erva d' Amor* dicta, quod viscositate quadam digitis & vestibus adhæreat. Si folia eorumque conformationem consideres, Trifolium Americanum spicatum æmulatur. Ex radice longa, lenta, gracili exsurgit caulis rotundus, pilosus & quasi geniculatus. Unde in brevi pediculo nascuntur juxta se tria folia viridia, inferius pilosa & canescentia. In summitate caulis proveniunt flosculi purpurei coloris in spicam congesti, quibus succedunt siliquulæ compressæ, hirtæ & quasi lunatæ. His semen continetur magnitudine Sinapi ex albo flavescens, sapore & figura Phaseoli: Radix illius calida in secundo gradu, ebullitione ex aqua fontana vel alio convenienti liquore præparata & ægris propinata, facile inter prima habetur remedia, quæ fluxibus ventris ex frigore natis profunt. Folia quoque apud primos Incolas in pretio habita, quod eorum suffumigia operto capite recepta, dolores ex frigore & catarrho natos feliciter restituant.

CAAPOMONGA III.

C A P V T X L I.

Caaeó sive herbæ Castæ duæ species.

Caaeó aliis *Iuquerú*, Lusitanis *Erva Mimosa*, Latinis herba Casta vel Viva dicitur. Variæ hæ plantarum species varia sortiuntur nomina, quas Markgravius meus in Historia naturali Brasiliæ accurate exhibuit, quo lectorem curiosum remitto. Ego vero, ut antea monui, facultatibus & usibus rerum potissimum intentus, duas tantum earum species in medium profero. Quarum prima, quantum cæteris proceritate inferior, tantum efficacia & elegantia superior existit. Celebris hæc herba, caule est striato, viridi, lignoso, aculeato, fragili tamen & medullosa, qui partim terræ incumbit, partim assurgit & aliis se implicat: in varios panditur ramos aculeatos; quilibet autem ramulus aliquot costas habet sibi semper oppositas, quæ continent foliola læte viridia, ordine posita & sibi opposita, angusta, oblonga, ut lentium, sine pediculis, ad tactum tenera, in medio secundum longitudinem subtili nervulo, non conspicio

quo nisi folium obvertatur. Ad caulem circa ramulos brevis provenit pediculus capitulum producens hirsutum, nunc cæruleo purpureis, nunc incarnati coloris constans flosculis egregiis. His succedunt filiquæ tenues striatæ, mollibus aculeis munitæ, in quibus semen splendens, nigrum, oblongum latet. Herba est dulcis saporis & inodora, sed radix fortis & ingrati odoris, medullosa, lenta, interius alba, exterius umbræ coloris. Mirabilis sane planta, quod vel levissime manu, baculo, vel afflatu tacta se contrahat & mox se componat. Ipse vidi silentibus ventis integros campos his plantis obritos foliis expansis; mox, vel oris vel auræ marinæ levissimo afflatu folia omnium concidisse, & in momento se explicuisse.

Sequitur Secunda species *Caaeó*, Lusitanis *Sylva do Praya* vulgo dicta, quæ affurgit in altitudinem Pruni silvestris: folia illius similia foliis prioris speciei, sed angustiora, in ramulis disposita. Flos convenit cum flore primæ speciei, paulo tamen major. Lignum subrufum, lentum, multis spinis munitum. Fert semen in filiquis magnis, latis, plane hispidis, brunni coloris, tres digitos longis; quo maturefacto filiquæ sponte in tot partes diffiliunt, quot seminis grana continent, quæ farris sunt magnitudinis, coloris olivacei, capsulæ inclusa. Cum hæc à præcedentibus vix differat nisi magnitudine filiquarum, operæ pretium duxi, illarum unam, ob elegantiam, ea mole qua erat, adjungere.

Hæc, & aliæ ejus species arenoso & effæto solo nascuntur. Sole quoque cadente senescere, oriente vero denuo revirescere, verissimum est. Sunt qui motum spontaneum & sensum illi male tribuunt. Sed quia instituti nostri non est aliorum opinionibus refellendis temporis jacturam facere, proferemus ea quæ circa celebris hujus plantæ usum & abusum experientia comprobata sunt, & à nemine antea prodita.

Brasiliiani, si cui forte necem moliantur, momentum exsiccatae herbæ in pulverem trita, epulis indunt, vitamque eripiunt. Hoc admiratione dignum, quod nullum huic malo

C A A E O' II.

malo remedium aut antidotum à Medicis huc usque repertum, ipsi radici hujus plantæ præferendum. Hæc siquidem liberalius porrecta, vim veneni retundit. sicut latius probavimus in tractatu venenorum. Folia illius venenata, in emplastri formam redacta, strumas resolvunt & curant.

Franciscus Lopez de Gomara in Historia sua generali cap. 194 scribit in Peruvia nasci arbusculas quarum folia marcescant, simanu tangantur, & cap. 205, similes reperiri in Nicaragua. Cæterum Garfias ab Horto lib. 11. cap. 27. *Nascitur, inquit, in Malavar, planta mira natura. nam si quis manum admoveat, ilico contrahitur. Folia Polypodii, flores vero habet luteos.* Christophorus à Costa cap. lvi. Herbam hanc vocat vivam. Cæterum & Antiquis nota fuit, siquidem accurate admodum describitur à Theophr. lib. iv. Hist. plantar. cap. III. sub finem. Ἰλημα ἢ ἰδίον πύρεται πρὸς Μέμφιν· ὃ καὶ φύλλα καὶ βλαστὰς καὶ πῦλον ὄλιον μορφῶν ἔχει ἢ τὸ ἰδίον, ἀλλ' εἰς τὸ συμβαῖνον πρὸς αὐτὸ πάθῃ· ἢ μὲν γὰρ πρὸς ὄψιν ἀκαυθώδης ἐστὶν αὐτῶν καὶ τὸ φύλλον παρόμοιον ταῖς πτέρυξιν. ὅταν δὲ τις ἀψήται τὴν κλωνίαν, ὡς περὶ ἀφαναιόμυρα τὰ φύλλα συμπίπτειν φασίν· εἴτε μετὰ πῦλον ἀναβιώσκει αὐτὸ πάλιν καὶ θάλλειν. Id est: Nascitur peculiare quoddam virgultum circa Memphim, quod quidem neque folia, neque ramulos, neque totam formam peculiarem habet, sed accidentem tantum illi passionem. Quippe facies ipsi spinosa & folium perquam simile filicibus; ubi autem quis attigerit ramulos, folia quasi hebetata concidere aiunt; atque hinc post aliquot tempus reviviscere denuo atque folia sua explicare. Etiam Plinio non incognita fuit lib. xxiv, cap. 17. *Adjecit his, inquit, Apollodorus affeclator ejus, herbam aschynomenem, quoniam appropinquante manu folia contraheret.* Memorat autem inter herbas à Magis celebratas, cum nihil certius sit, quam hanc herbam hæc pati. Ximenes de Plantis Novæ Hispaniæ agens, easdem videtur novisse. Vt & Noster Bontius in Indiis Orientalibus similem nasci testatur.

Varia species Mangues sive Mangles & Inimboy.

Quantum à rerum exoticarum scriptoribus didici, per omnes Indias, paludosa loca, falsedine vicini maris imbuta, ab hoc arborum genere, quod *Mangue* vulgo vocant, obsidentur. Cujus non solum Oviedus, Clusius alique Neoterici, verum & Theophrastus, Strabo, Plinius meminisse videntur. Sed cum potius ob rarum & eximium crescendi modum, quam usum, hæcenus tradita fuerint, operæ pretium erit penitus naturam illarum introspexisse.

Tres dantur species *Mangues*: Prima *çereiba*, quæ *Mangue* est alba. Arbor instar Salicis pumilæ, tali ligno, ejus denique figuræ, foliis itidem similibus, sed paulo crassioribus & directe sibi invicem oppositis. In extremitatibus autem ramulorum inter tria, quatuor, & interdum duo folia, duo proveniunt pediculi, quilibet tres, quatuor aut quinque flosculos habentes, congestos, ex albo dilute flavescentes, quatuor foliolis constantes, & in medio totidem staminulis nigris surrectis, mellei odoris. Folia hujus arboris, lucente Sole sælem albissimum continent in sua superficie; quando vero cælum nubilum aut tempus nocturnum, sal dissolvitur & instar roris adhæret: interdum autem ficcus & albissimus, digitis detergi potest. Ac tantum ex duobus vel tribus foliis colligitur, quantum jusculo probe salsiendo sufficiat.

Secunda *çereibina*, quæ non radices ex ramis in terram agit, nec tam tortuoso flexu luxuriat. Folio est crasso, glabro, rotundo, dilute viridi, flore albicante, exiguo fructu & valde amaro, nucis avellanæ magnitudine, quo cum Palumbi & cæteræ volu-

GVAPARAIBA.

res, defectu melioris alimenti, sese ingurgitarunt, adeo eorum caro amarescit, ut vix esculenta sit. Cortice existit rubro, ex quo Rhois coriaria, Europæa haud inferior, conficitur, piscatoribus quoque ad retia tingenda, in quotidiano usu.

Tertia & postrema vera est *Guapariba* dicta Lusitanis *Mangue Verdadeiro* cæteris magnitudine & præstantia longe superior. Æstivis mensibus fert siliquas inutiles fusci coloris pulpa amara refertas, oblongas duas simul copulatas; ejusque admirandus est crescendi modus. Sicut enim ramos in altum vergentes & Pyri instar frondescentes habet, ita multi ejus rami ἀφωλλοι in radices converti videntur, quod deorsum tendant & sub terram se figant, aliisque ramis apprehensis, iis copulentur, simulque se protrudant, nec minus firmiter cohæreant, quam primarii arboris trunci; ita ut ex multis caudicibus simul connexis arbor conflata videatur, egregio sane spectaculo & singulari arboris hujus natura, vepreti instar oram obsepiante, difficilemque aditum præbente. Lignum arboris est grave, solidum & corticem habet brunnum: ramos & folia sibi opposita; atque hæc quidem crassa nervo secundum longitudinem, & multis venis secundum latitudinem, late

læte viridia. Flosculos fert multos in calicibus oblongis ex viridi subluteos. Fructus decidens, Cancrorum terræstrium potius quam hominum est pabulum.

Radix autem ipsa quæ mollis est & humida, fissa & tosta, calida puncturæ venenatæ utriusque piscis *Niqui* applicata, ejus dolores sedat & membrum læsum restituit, licet prima fronte dolores exasperet. Magnum sane remedium est, & à piscatoribus primo inventum nobisque traditum.

INIMBO'Y.

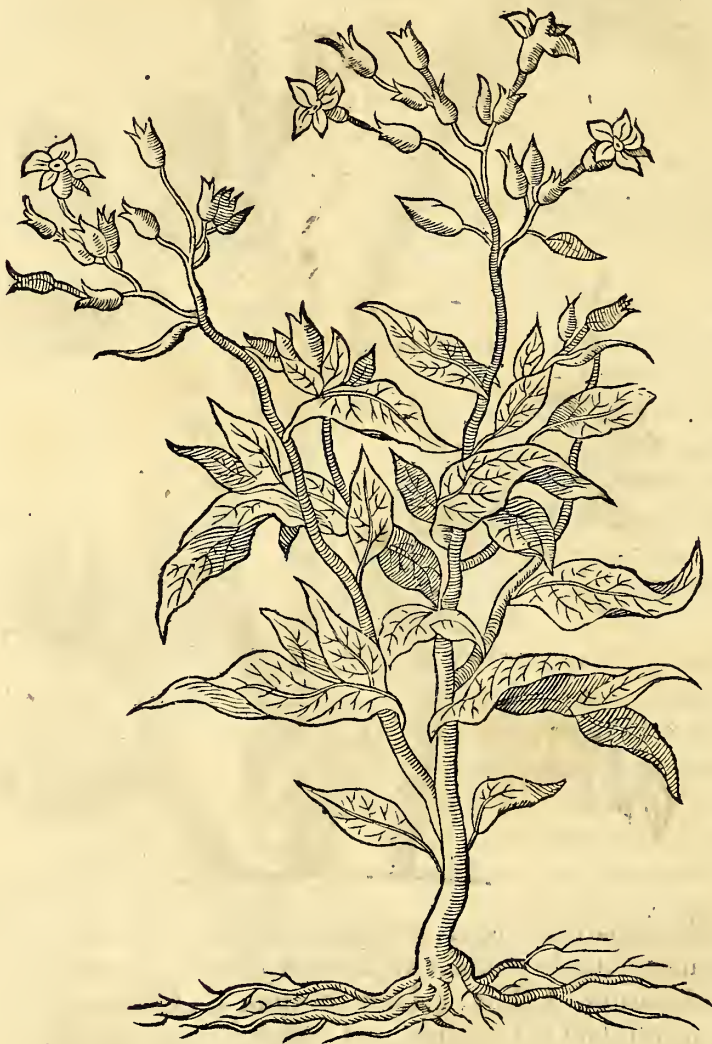
Inimbóy. Asperè echinatus ille & vix tractabilis Brasiliæ frutex in silvis arenosis & litoribus sitientibus abunde pullulat ac jucunde virefcit, quem vulgus Lusitanorum *Silva do Praya* nominarunt. Lobos, echinoides quos C. Clusius vocat, profert duabus vel tribus sphæruleis lapideis refertos: in Cynosbati magnitudinem excrescit. caudex, & ramuli pleni spinulis hepatici coloris, lignum ignis medullosum instar Sambuci. Sunt autem folia læte viridia, splendentia. Flores fert in spicam congestos luteolos. Hos sequuntur lobi spinosi, hirsuti, coloris, cum maturuerunt, hepatici, in quibus singulis continentur duo globuli durissimi; maturefacti ex lobis erumpunt, cinerei coloris, glabri & splendent, qui quassato lobo strepitum edunt: nucleus interior ex albo flavus, amari saporis, instar Lupinorum.

Radice est gracili & dura, interius albicante, ad tertium gradum calida & saporis amari. Hujus resina, ad pugillum, plus minusve, assumta, excitat vomitum. Contraque illa venena potissimum operari testantur Empirici, quæ lente vires suas deleterias exferunt, & tarde vitam depascuntur. de quibus in tractatu Venenorum latius egi.

Petúme sive Tabacum.

Celebris herba *Tabacum*, sive *Petum*, quæ Brasiliensibus *Petúme* dicta, per omnes fere Indias Occidentales, antiquitus ipsis Incolis in pretio habita ad vulnera imprimis curanda. Mox Europæi ejus conscii facti, atque ulteriores vires indagantes, primo recentia folia eorumque succum in varios usus humanos; mox exsiccata

P E T U ' M E .

in abusus quoque & delicias applicarunt. Ita ut nunc, tanquam hibernus flatus, fumus Tabaci universum Orbem infecerit. cujus qualitates nimium forte etiam ipsis Lippis & Tonsoribus notas, enarrare supersedeo, solummodo eas traditurus dignitates, quas virescens herba in natali hoc solo ad solatium ægrorum suppeditare solet. Equidem nihil putem vel levissime rei Botanicæ initiato notius esse quam calefaciendi & exsiccandi ejus manifestas qualitates; sed quantum absterforia, mundificativa, erosiva, resolutiva, astrictoria, imo vi quoque antidotali polleat, non omnibus forte constare putem. Ita ut non immerito Nicotiana hæc, *Heruasanta* à Lusitanis appelletur. Equidem si quis universam vegetabilium naturam penitus inspiciat, vix credo, veterem orbem aliquas plantas, tribus nostris nobilissimis Americanis polychrestis dignitate pares producere. Quarum prima est radix *Mandiosa*, quæ alimentum, venenum & antidotum vastissimis

vastissimis totius mundi partibus suppeditat, ut suo loco probavi. Secunda, Palma illa nuces *Cocos* producens, unde non solum varia medicamenta concinnantur, sed potus, ne dicam victus & amictus, aliaque ex variis arboris partibus necessaria suppeditantur. Tertia est hæc *Petúme*, quæ quantum alimentosa qualitate duabus præcedentibus cedit, tantum medicamentosis viribus eas facile superat, cujus varias & discrepantes operationes haud adeo facile est recensere, quapropter compendium earum quæ à me usu crebro confirmatæ sunt in medium proferam.

Petúme sive Tabaci alii duas, alii plures dederunt species, ego maris id est majoris tantum Iconem & descriptionem exhibeo; quæ aliquando ultra fruticis altitudinem exsurgit, si exculto & gleboso solo committatur. Ex radicibus multis, filamentosis, amaris, caulis unicus, crassus exsurgit; unde rami ornate expansi enascuntur in foliis magnis amplis densis, quæ Solani atque Oxylapathi foliis non dissimilia sunt, & sine ullo pediculo dictum caulem & ramulos amplectuntur: omni anni tempore plantatur, & à frigore imprimis arceri debet, atque tunc solum quoque Europæum non aspernatur, licet in usibus medicos minus efficax sit. Semel tantum flores fert in summitatibus ramorum candidos, purpurascens, campanulæ figura, quibus decidentibus succedunt veluti capitula papaveris semen nigrum parvum continentia. Nunc videamus quem usum quæque pars plantæ suppeditat.

Recentia folia eorumque succus & balsamum ulceribus cancris non solum frenum imponit; sed venenatis quoque morsibus medetur. Aqua vel alius conveniens liquor in quo maceratum est Tabacum pediculos enecat, & multa capitis cutanea mala mundificat. Cineres foliorum exsiccatorum, vermes enecant; Masticata lassitudinem & famem sedant in desertis peregrinantibus, ut mihi & itineris sociis meis contigit. Ventriculum & cor aromatica vi roborant. An vero fumus per tubum attractus vel pulvis masticatus loco sternutatorii cerebrum expurget? an quibusdam quoque somnum; aliis vero ebrietatem conciliet? illi facile norunt qui utrumque perpetuo circumferunt. Syrupus denique Tabaci (cujus in morbis Endemiis præparatio tradita est) Asthmatis & Hydropi multum prodest, imprimis si causa frigida & viscida in iis prædominentur, quod validissime incidat & abstergat.

Sed quia animadverti Indis eorumque imitatoribus idem sæpe evenire, quod circulatoribus Europæis ut vel superstitiosa credulitas vel ipsa auri fames intercurrat, cautiones abhibendæ sunt, ne quis herbam hanc, tanquam Panaceam celebret, eamque in omni casu prostituat. Cum enim folium ejusque succus, sive infusum, sive syrupus assumptus vehementer turbent corpus, vomitum vel alvum provocantes, iis non propinari debere suasor fui, qui vel bilioso vel delicatiori fuerunt temperamento. quamobrem crebræ indicationes in corporibus sub cælo fervidiori habitantibus exsurgunt, ut potius Peti usui circa externa quam circa interna mala diu insistamus.

C A P V T X L I V.

Mirabilis Peruviana, & quambú, species Caryophyllatæ.

Nobilis hæc planta, nominibus non solum pro Regionum diversitate, sed colore & odore quoque variat. Nativa est huic Americæ Continenti, & in glebosis saxosisque terris sponte luxurians: In Peruvia tamen qua ad nomen & culturam magis celebris, unde in Europæorum hortos translata, ob florum nobilitatem ab ipsis rei botanicæ ignavis excolitur: à me autem ob radicis qualitates medicas hic exhibita. Peruviani eam *Hachal-Indi*, Latini Mirabilem Peruvianam dixerunt. Caule firmo, succulento, subflavo, geniculato in fruticis altitudinem exsurgit, ex quo ramuli nodosi proveniunt, circa quos nodos folia bina adversis pediculis nascuntur, foliis Siliquastri vel Solani similia. Flores è summitatibus ramulorum quinqueangulares, longi, concavi, convolvuli floribus similes exsurgunt; tanta colorum elegantia & diversitate certantes, ut vel purpurei vel nivei, vel flavi, imo binis coloribus

ribus inter se mixtis elucescant, atque odore suavi Narcissum nonnihil æmulentur. Quapropter non mirum, si seplasiarii, ignorantes vim medicam radice, ex ipsis floribus colorem extrahere malint, & mixturas inde confectas, mulierculis pro cosmeticis care dividendant. Parum sunt durabiles flores sed numerosa sobole, & assidua successione jacturam illam compensant. Accedit, quod notatu dignum, illos media nocte ad lumen aperiri & patentissimos fieri; nec more aliorum Sole delectari, quia ejus calorem ferre nequeunt, quod minimo fervore humor florum tenuis & paucus dissipetur. Contra fit iis quibus humor lentus, copiosus & nisi ad Solis calorem hiat. Eadem videtur diurni aut nocturni in plantis odoris esse ratio.

Porro membranacei florum calices unum semen quasi pentagonum, obtusum, fuscum, tuberosum continent, quod vel minimo motu dejicitur & apertum alba pulpa micat. Radice quoque est intus albicante, extus nigricante, filamentosa, acris, sed non ingrati saporis.

Animadverti, Clusio aliisque exoticorum scriptoribus, ex relatu tantum, usum ejus medicum esse commendatum, quem ego tamen tractu temporis comperi verissimum, scilicet inter hydragoga usurpari radicem, cujus effectus satis felices in Hydropicis memini me vidisse.

Cæterum an tabescente hac planta, circa caulium nodos candida quædam lacryma appareat, quæ à Sole concreta salis gustum referat, sicut de ea Clariss. Cameraarius testatum reliquit, mihi in Brasilia experiri datum non fuit, licet non perfunctorie id observare conatus sim.

V Bique in littoralibus campis sponte luxuriat & ultra Europææ Caryophyllatæ altitudinem assurgit, cæterum internis qualitatibus, & facie externa, exceptis foliis illi similis, unde idem quoque nomen Caryophyllatæ indidimus. Caulis unicus rectus ul-
tra

CVAMBŪ, sive CARYOPHYLLATA.

tra quatuor pedum est altitudinis, cui ad singula genicula bini rami & læte viridia, Europææ foliis acutiora & angustiora. ad ramusculorum extremitates singulas provenit flos flavus, Tormentillæ æmulus, constans quinque foliis angustis. Cui succedit Capitulum rotundum, hispidum, repletum semine oblongo. Radice est multa, tenui, filamentosa, quæ odore Caryophyllos refert. Calida & sicca est in intenso gradu, attenuandi non solum & abstergendi, sed astringendi quoque vi pollens, ac proinde tam ad corroboranda viscera, quam ad incidendos viscidos humores usurpatur cum successu.

C A P V T XLV.

Belingela, Quigombo vel Alcea Muscata, & Gangila sive Sesamum.

Sicut Europæi plantas & sata quæ felicitis proventus arbitrati sunt, in Americam aliquando transtulerunt, ita & Africani inter herbas usuales huc adductas studiose etiam nunc alunt eam, quæ *Belingela* Lusitanis, *Tongu* vel *Macombo* Angolenfibus

BELINGELA.

QVIGOMBO prior, sive ALCEA
MYSCATA.

golensibus Africanis dicta, ut & duas has *Quigombo* & *Sesamum*. Si ad Europæas plantas primam hanc *Belingela* compares, fructus ejus *Mandragoræ* fructui; si folia *Melongelæ* potius similis; si qualitates, utriusque præcedentis herbæ participat. Adeo Africana *Belingela* hic exculta, medium videtur tenere inter illas herbas sibi cognatas.

Ex radicibus crassis brevibus exsurgit caulis unus atque alter varie flexus, cui hinc inde folia elegantia, magna, laciniata, obscure virentia, nervis & venis purpurascens, colore & odore Brassicæ nostræ æmulis adnascuntur. Flores juxta se positi duo vel tres, lacteis & dilute purpureis venis intertexti, unico folio constantes, quod instar stellæ sexangularis expansum & divisum fructum à tergo vestit. Qui fructus Pomi est magnitudine, rotundus, lævis ex albo splendens, cum striis, primo ex viridi purpurei, mox flavi coloris, interius carne alba, semina multa instar *Sesami* continente. Poma hæc in pretio habita apud incolas, quorum usum & præparationem Africana Incolis Americanis suppeditarunt. Cocta pro epulis apponunt addito oleo & pipere, saporis sunt grate acidi, Citri æmula; tantum enim abest, ea cruda salutaria esse, ut ob insignem refrigerandi vim, qua pollent, etiam cum aromatibus & calefacientibus obsoniis nimius usus aliquando obfit.

Sequitur prima nobilior species *Quigombo* Africana, cui à Lusitanis cognomen additum satis appropriatum *Quigombo de chero*, hoc est odoratum, ob semen muscatum. Si usum totius herbæ, inter *Alceas* & *Malvas* recentes, si seminis odorem consideres *Bamiæ* *Prosperi Alpini* non male respondet; cæterum externa figura ab utraque multum recedens.

Advena quondam hæc planta non perennat, sed singulis annis in hortis feritur, radicem multam albam, tenuem, filamentosam, longissimam proferens, unde caulis unicus, rotundus, hirsutus, ex parte rufus, ex parte viridis exoritur, hinc inde pediculos proferens ejusdem coloris, quorum cuilibet adnascitur unicum folium quinquangulare in ambitu serratum, rugosum, multis venis & nervis intertextum. Flores pentaphylli, flavi, inodori hinc inde prodeunt, propriis pediculis adherentes. Qui circa trihorium ante meridiem se aperiunt (quod *Alcæa* quoque Europæa com-

commune habet cum hac nostra) & mox post meridiem corrugantur. His succedit corpus turbinatum, pentagonum, hirsutum, intus in quinque cellulas distinctum, quibus infinita femina adherent grisea, quasi leviter striata figura renis ovilli, interius alba, quæ non solum masticata, sed manus attactu leviter modo incallescata fragrantissimum odorem moschi referunt, adeo fortem, ut quibusdam capitis dolorem inferat. His cosmetici utuntur & abutuntur ad adulterandum verum moschum. Alium præterea usum in medicina an præstent femina, nondum comperi. Herba loco Malvæ adhibetur in fomentis & clysteribus, ejusdemque fere habetur qualitas.

Secunda *Quigombo* ex Africa traducta & tandem Brasiliæ ob felicem proventum quasi nativa facta, est illa, quæ vulgo ab omnibus passim Incolis *Quigombo*, Angolensibus autem *Quillobo* nominatur. Caule unico, crasso, nodoso, & rufo ad fruticis fere altitudinem assurgit. Pediculis, ramunculorum loco alternatim positis decoratur; quorum quilibet sustinet folium in quinque lacinas sectum, ac toto ambitu ferratum, Vineæ folio non multum dissimile, superius obscure, inferius dilute virens, ac ibidem nervum rufum & venas virides habens. Ex summitate caulis emergunt flores pentaphylli cum stamine & apicibus sulfurei coloris. Fructus ejus pericarpium est, pyramidale, novangulare, ex viridi fuscescens: constans alba & parum glutinosa carne, cortice crasso instar Mali aurantii; intus in octo loculamenta longa divisum; in quovis duplex ordo feminum rotundorum petiolis suis adherentium. Pericarpium hoc viride totum coquitur in aqua, & coctum comeditur cum oleo, aceto & pipere: quo immaturius eo melius est ad coquendum, & melioris saporis, alias enim nimis dulcescit.

Radix lenta albicans in multa tenuissima filamenta divisa, insipida, ac ab indigenis & advenis hætenus tantum neglecta, quantum fructus expetitus.

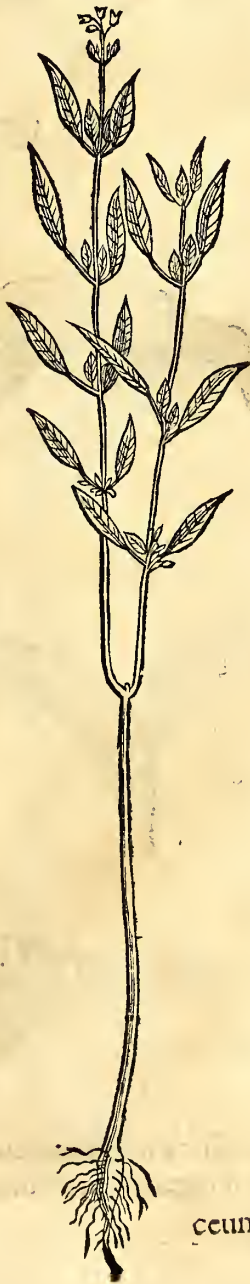
Quarta herba ex illa parte Africæ quæ *Congo* dicitur per Æthiopes huc translata, à Lusitanis *Girgilin* dicta, apud Indigenas innominata, nobis Sefami habetur species. Ex radice tenera, exsurgit caulis rectus, quadratus, viridis; cum foliis oblongis, haud latis, teneris, colore Atriplicis albæ, quasi farina inferius aspersa, plerumque binis velut sibi oppositis. Flores fert albos, deciduos, figura Campanulæ: quas sequuntur siliquæ erecte stantes ad caulem quadrangulæ, quæ maturefactæ fuscescunt & sponte diffiliunt, contentumque semen excidit, quod parvum & album est, figura cordis.

Fr. Ioannes de Santos Histor. Æthiopiæ Orientalis lib. 1. cap. 4. In omnibus, inquit, his Provinciis plurimum *Ger-gilim* reperitur, candidissimum & optimum, ex quo fit oleum, quod vulgo usurpatur & comeditur, ut in Portugallia oliva-

Q V I G O ' M B O Altera.

G A N G I L A sive Sefamum Africanum.

ceum.

ceum. Contunduntur semina in vase ligneo, grandi, facto ad modum mortarii. Postquam bene contusum fuerit, & coactum in massam, exprimitur rite iisdem lignis quibus contusum fuit; effluitque oleum valde clarum: & amurca, quæ reliqua fit, comeditur à Nigritis, cum milio cocto, loco butyri.

CAPVT XLVI.

Cannarum Indicarum diversæ species, Meerú, Albará, Pacoceróca, & Paco-caatinga.

INter eas Plantas quæ in Europæ regionibus calidioribus ex Indiis translatae vigent, hæc ornatissima quoque datur, quam Cannam Americanam non immerito appellarunt, quod ejus stiones Arundinum modo firmi, nodosi extus, & spongiosi intus, recta in octo vel novem pedum altitudinem exsurgant. Prima autem occurrit

MEERÚ.

illa, quæ *Meerú* Brasiliensis dicta: cujus caulem viridem folia solitarie posita ambiunt, duos fere pedes longa. Caulis superius in alios ramulos dividitur, aurei coloris flores inodoros producentes, quibus capsula sive fructus echinatus, primum viridis, mox nigrescens, ubi maturuerit, succedit, in quo per cellulas divisa sunt multa seminis grana, nigra, lævia, magnitudine & duritie Pisis simillima, albaque substantia quadam repleta. Ex iis vulgo corollæ precariæ fiunt.

Radix mirum in modum est crassa, tuberosa, longa, succulenta, splendens, & instar Cephæ squammis rufis prædita. Hujus plantæ vel Cannæ Indicæ Clusius quoque meminit. Ego ejus foliorum dignitates experientia comprobata exhibere satago, quæ ad secundum gradum refrigerantia, tum & abstergentia, contra multa mala cutanea calida, externa atque interna applicantur. Hypochondrio denique utriusque contra Lienis & Hepatis calores cum oleo Aningæ & Nymphææ

Brasilicæ imposita, curationem absolvunt feliciter. Idem præstat lacryma quædam alba Tragacanthi æmula & subdulcis, quæ ex vetustis stionibus destillat.

Secunda

ALBARA.

Secunda, *Albará*, aliis *Pacivira* dicta. Iisdem locis silvestribus atque triviis umbrosis luxuriat hæc species *Meeru*, aspectu pulchra, stolonis & radicis firmitate atque pondere Cannam quoque Indicam; sed summitate sua *Lilium Americanum* silvestre æmulans: foliis quoque licet prælongis, angustioribus tamen est & ex imo caulis erumpentibus. Flore denique magno, flavo, inodoro & cochleari formi, nunc incurvato, nunc in postica parte instar cuspidis extenso. Semine est nigro, & radice bulbosa, sicut *Meeru*, prædita.

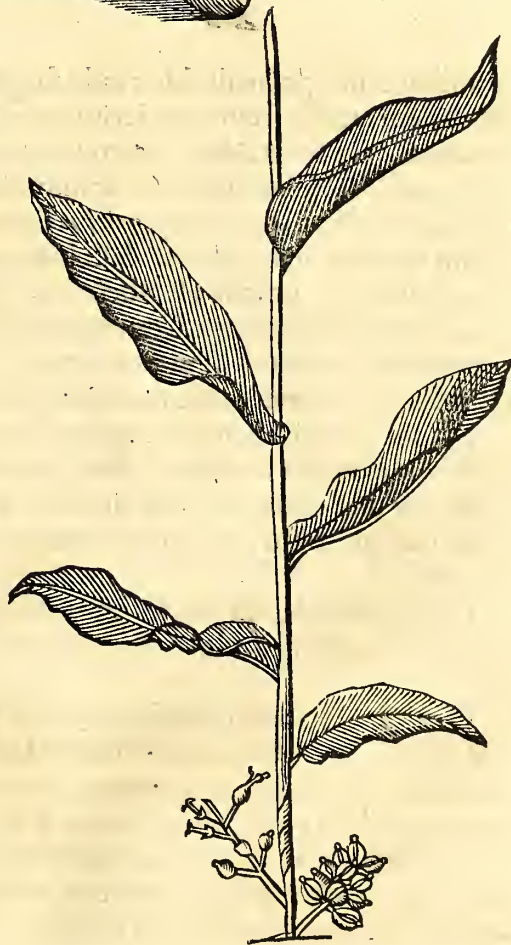
Folia vulneribus & ulceribus utiliter adhibentur, unde *Erva dosferidos* vulgus Lusitanicum nominat. Tuberosa & succulenta ejus radix à Nigritis comeditur, & ab omnibus pariter Incolis intensæ habetur caliditatis, ac proinde Hispanis æque ac nostris Chirurgis Batavis in quotidiano est usu; maxime in apostematis & ulceribus maturandis.

Tertia est *Paco-çeróca* Brasil. dicta, in sex septemve pedum altitudinem assurgit; caule recto, spongioso & viridi, instar *Meeru*: habetque folia plane illi similia eodem modo, sed in summitate folium convolutum ut in *Paco*. Inferius ad caulis exortum ramuli sunt, multis cavis incarnate rubentibus floribus onusti. Quibus subsequitur fructus in uvam congestus Pruni magnitudine, coloris fusci, triangularis figuræ, superius eminenti papula præditus. Intus est parva pulpa filamentosa, cinabarii coloris, magnitudine nucis avellanæ, in tres partes divisibilis, odoris grati & vinosi, in qua continentur infinita grana triangularia, fusca, albo nucleo prædita. Cortex exterior succulentus, qui cutem tingit colore brunno, ut *Cerasa* nostratia nigra; atque adeo usurpatur loco atramenti.

Folia recentia ut & caulis & fructus imma-

PACO-ÇERO'CA.

turus,

turus, si fricentur, odorem de se fundunt Zinziberis, & suavem admodum. Ac proinde defectum aromatum suppleant. Balnea quoque calida exiis conficiuntur.

PACO-CAATINGA.

Quarta est *Paco-caatinga*, aliis *Perinã*. Quæ inter innumera Brasiliæ Arundinum silvestrium genera reperitur. Præter eximiam illam sativam Sacchari Cannam, reliquarum omnium facile reginam in nemoribus exsurgunt, admodum excelsum plumisque vestitæ, ut arborum altitudinem, tibiam vero humanæ crassitiem adæquent. Quædam duriores, sagittis sunt dictæ. E quarum radicibus decoctis lixivium contra capillorum defluviu concinnatur. Plurimæ quoque dantur aliæ, quas silentio prætereo, ob ornatum vel usum ab opificibus dumtaxat aut agrorum colonis expetitæ.

Hæc vero quæ usum in Medicina præstat, bulbosa & semper virescens, vulgo *Canna do mato* à Lusitanis nominata.

Caulem habet Arundinaceum digitalis crassitudinis, rotundum, & intus continentem succulentam medullam subdulcis saporis, consistentiæ fere ut *Canna saccharifera*: Hunc porro

ambiunt sine pediculis hinc inde folia solida, longa, in medio, nervo secundum longitudinem, nullis secundum latitudinem venis: sed subtilissimis lineis oblique discurrentibus, ut in foliis *Meerû*: suntque superius glabra & dilute viridia, inferius molli hirsutie prædita & subalbicantia. In summitate caulis, provenit conus (ut in pinu) in fastigio paulo acutior, squamis præditus, quæ in prominentibus extremitatibus aurei, cæterum miniati sunt coloris. Sub his tandem dilatatis, flosculus canus instar alvearii apiarii, sub quo cuticula est albescens, instar loculi, continens ultra viginti grana nigra, magnitudinis seminis *Ceparum*, albisque filamentis adhaerentia. Caulis hujus plantæ masticatus detrahit humores è capite, calefacit ejus succus, & diuretica vi pollet. Atque est insigne remedium contra gonorrhœam & dolores nephriticos.

Ego succum ejus acidum exprimi, certa que dosi, addito convenienti syrupo, ægris bis de die exhiberi consultius duxi, & multum profuisse sum expertus. Ea tamen cautione, ut usus illius frequens vitetur, quod suo acore ventriculum infestet, genitalibus quoque obsit, quemadmodum in multis videre contigit, qui temere illo utebantur.

Reperiuntur & aliæ species præcedenti in multis similes, sed quia ejus qualitates medicæ nec Incolis nec mihi compertæ, iis supersedeo.

Quinta est *Arundo silvestris*, multis incognita, quam olim aliunde huc delatam restantur. Excolitur nunc in hortis Lusitanorum. sativæ admodum viret, *Cannæ Saccharæ* altitudinem excedens, cæterum illi quam simillima. Radice est admodum magna, nodosa, dilute flava, atque *Radice Chinæ* instar ponderosa.

Ejus substantia in pulverem redacta, & ex vino pauxilla quantitate exhibita, tam valide urinas & menstrua movere, imo fœtum mortuum expellere dicitur; ut inter tuta medicamenta vix haberi possit.

CAPUT XLVII

Diversæ species Laborandi.

ITa primis Incolis, quatuor hisce plantis, placuit indidisse idem nomen *Laborandi*. Nec immerito, quod quantum facie discrepent; tantum efficacia eaque nobilissima multum sibi similes existant, quippe omnium radices (quarum vires Brasiliæ Lusitanis & Nostratibus Belgis revelarunt) adeo commendabiles, ut inter Panaceas hodie habeantur: usumque in medicina præstent eximium.

LABORANDI I.

LABORANDI II.

Prima quæse offert *Laborandi*, recta nascitur, caule griseo, tereti, per certa intervalla nodoso, tortuoso, & inæquali. Radix filamentosa, exterius ex albo flavescens, interius albicans, odoris & saporis acris ut Pyretum. In singulis ramulis ab internodiis tria habet folia sibi apposita, ad tactum mollia, parum pilosa, nervo conspicuo & venis obliquis, pallide virentia, inferne paulum candicantia. In extremitate ramulorum multa foliola parva, venabuli figura, sibi invicem confertim sunt apposita, in duos ramulos diducta, in quibus flosculi albi, quatuor foliolis constantes; quos sequitur semen, duplici palea tectum, ut in Cannabi, fuscum, compressum, parvulum, cordis figura, cui ab uno latere pars abscissa videtur. Radix valet contra venena imprimis frigida: Pugillus siquidem recentis radiceis contusus atque è convenienti liquore propinatus, vim cujuscumque fere veneni per sudores & urinas exturbat. Cujus portentosum specimen Barbaros edidisse vidi, præsentem Illustriss. Nassaviæ Principe, in Capitano, qui Fungos venenosos comederat.

Secunda species frutescens: caulibus assurgit, per longa intervalla nodosis & teretibus. Foliis est saturate viridibus, splendentibus, & ad tactum instar membranaceæ chartæ in extremitate incurvatis, nervis & venis crassioribus conspicuis. Radice est tenui,

renui, filamentosa, quæ primo insipida, sed altius masticata, acrius urit palatum quam ipsum Pyretrum, cujus loco ad liberandum caput & dentes à pituita, adhibetur. Alii Empirici adversus urinæ suppressiones & venena à frigore nata, ea utuntur cum successu satis felici.

LABORANDI' III.

LABORANDI' IV.

Tertia, Fruticis altitudinem adæquat, inque terris tantum solidis & pinguibus crescit. Foliis latioribus & minus acuminatis. In summitate pappis vel julis decoratur, quibus semen inhæret intense calidum & urens. Radice est tenui & luxuriante, in qua hujus plantæ dignitas potissimum consistit. Ad tertium gradum calida est & sicca, subtilium partium, Pyretrique vicem non raro supplet in praxi. Peculiari denique vi venenis à frigore natis adversatur.

Quarta: est frutex arborecens, caudice duro & nodoso, sature viridi, Lauri majore, cæterum non dissimili. Fructus siye Iuli potius, Piperis longissimi non qualitates, sed tantum formam æmulantur, & caudici adnascuntur, foliis magnis, linguæ figuræ, acuminatis, nunc alternatis, nunc sibi & Iulis oppositis. Radice est præcedentium *laborandi* efficacia, simili: folia pro balneis & fomentis contra affectus frigidus in usu existunt.

CAPUT XLVIII.

*Caaghiyyo, Marrubium, Camara-Iápo sive Mentastrum,
& Aninga-Peri.*

C*aaghiyyo* non imbellis planta, luxuriat pluribus in locis Brasiliæ, ad Fruticis altitudinem, caule lignoso, unico, exurgens. Foliis est acuminatis, hirsutis, ad tactum mollibus, leviter ferratis, binis sibi oppositis, quæ tribus eminentibus nervis secundum longitudinem, multis autem venulis secundum latitudinem intertexta sunt, ac superius tuberculis pilosis, inferius scrobiculis scatent albicantibus. Flosculis albis succedunt baccæ nigræ, magnitudine baccarum Juniperi, dulcis saporis, quæ comeduntur à Barbaris, & succum dant instar Myrtilli fere. Vnde smegma ad lavanda linteamina extrahunt.

Foliorum pulvis non solum, sed & succus, ulceribus male moratis & ex calore potissimum oris inditus, feliciter illa restituit. Ac proinde à Chirurgis multum expetitur.

CAAGHIYYO.

MARRUBIUM
Americanum.

Sicut quædam Novi Orbis plantæ, ob externam solummodo figuram, itaquædam ob internas potissimum qualitates, cum Veteris Orbis herbis conferri solent. Ita tota equidem hæc cum vulgari nostratum Marrubio, eundem spirat odorem & quidem suavissimum, efficaciamque est facile majoris. A quocumque Marrubio in hoc potissimum discrepans, quod hic flores non in ambitu ipsius caulis ad certa interstitia, sed in extremitatibus ramulorum verticillatim positisint, & quidem cærulei, tribus foliis constantes: Cæterum proxime accedit ad Marrubium Pannonicum Clusii, quod illa quoque folia sicut hæc nostra habeat magis tenuia, oblongiora, acuminatiora, lanuginosiora & subtilissime ferrata.

Ad trium circiter pedum altitudinem assurgit, caule striato, nodoso, leniter hirsuto. Circa singulos nodos in caule, ad certa intervalla, ramuli tres aut quatuor proveniunt, directe sibi oppositi, foliis quoque aliquot copulatim ibidem dependentibus. Ramuli autem foliis cum parvis pediculis ad sex septemve paria sibi directe oppositis ornantur, & floribus verticillis finiuntur. Tota planta ad tactum est glutinosa, aromatici odoris, & amarescentis saporis. Calida ac sicca habetur, ac inter deobstruentia, contra pectoris imprimis vitia frigida usurpatur. Syrupi quoque & condita inde concinnantur flatulento ventriculo dicata.

CAMARA-IA'PO sive MENTASTRUM Americanum.

ANINGA PERI.

SI ulla in campis toto anno sponte luxuriat herba Medicinalis, hæc quidem *Camara-lápo*, sive *Menthæ* species, facile primatum tenet. Etiam si enim foliis nostratium sit acutioribus, aliisque partibus externis hinc inde ab ea abludat: tamen, si odorem, saporem, & qualitates examines, usque adeo congener *Menthæ* est Europææ, ut vix quicquam ab ea recedat. Lusitani eam quoque *Mentastro* appellant. Assurgit caule unico, procero, tereti, hirsuto & rufo, in bipedalem altitudinem, foliis leviter serratis, hirsutis, inferius quasi incanis, binis sibi oppositis, cum parvulis adjunctis. In superioribus ramulis caulis, multi flores umbellatim positi, toto anno *Tanaceti* fere modo proveniunt, cum staminulis dilute cærulei coloris. Quorum odor, ut & totius plantæ, est *Mentastri* æmula, saporis amaricantis & aromatici. Semine nigro, exili, oblongo, quod maturum pappis evolat. Radice est tenella, filamentis multis prædita. Tota planta calida & sicca habetur gradu intenso.

Eisdem porro usibus dicata, quibus *Mentha*, magnique fit apud Incolas; tenuium enim & aromaticarum cum partium sit, *Syrupî* & *Electuaria* inde cordialia flatus discutientia, pectus & ventriculum roborantia præparantur.

A *Ninga Peri* Brasiliensibus dicta est planta frutescens, quæ passim in silvis densis nascitur, flore exiguo albicante, cui pauca uvulae è cæruleo nigricantes, *Sambuci* baccis similes, succedunt. Foliis decoratur lanuginosis, ovalis figuræ, triste viridibus quidem, sed aspectu pulcherrimis; ad tactum instar *Vrticæ* mortuæ, mollibus & veluti lanuginosis, quæque nervis multis & crassis distinguuntur.

Folia recenter contusa vel in pulverem redacta, recentibus & inveteratis ulceribus medentur prima intentione, si profunde illorum succus aut pulvis iis immittatur.

CAPUT XLIX.

Aguapé sive Nymphaea, Aninga duæ palustres, & Potinçóba sive Hydropiper.

Inter illas herbas quæ mundo Occidentali cum Europa sunt communès, *Nymphaea* est, Brasilianis *Aguapé*, Lusitanis *Golvaon* dicta, quæ lacubus & stagnis passim innatare conspicitur. Folia nostrati *Nymphaeæ* habet similia, inferius multis venis implexis prædita: flor em etiam talem, sed qui constat duodecim foliis oblongis, acutis, angustis, albis, & quatuor viridibus foliis subtus, suavis odoris. Ejus folia & flores sicut externa facie, ita qualitatibus admodum conveniunt cum nostratium, iisdemque sunt usibus dicata, apud omnes passim incolas. Quippe folia sola, vel radices tibiæ ulceribus, inflammationibus & erysipelati applicata, medentur.

Oleum radices *Nymphaeæ* quoque præstantissimum existit, atque contra internos & externos affectus calidiores in quotiano usu receptum.

Radices *Aguapé* hujus longæ & succulentæ sunt, coctæ sive leviter assatæ inter medicamenta alimentosa numerantur, & apponuntur inter acetaria.

Præterquam enim quod bilem retundant radices, fluxibus ventris dysentericis solamen afferunt & stenum imponunt. Ita ut ipsi quoque Empirici comprobent quotidiana experientia id quod

veteres Arabes & Græci de qualitatibus *Nymphaeæ* olim testati sunt; scilicet flores ejus quidem refrigerare & humectare, sed in radicibus & semine siccandi & refrigerandi qualitates præluere. Accedit quod in non paucis id vegetabilibus pateat, ut una eademque planta pro diversa uniuscujusque partis natura suum variet temperamentum.

Inter tot immensas palustres herbas, adhuc tres usuales hoc capite describendas suscipi. Quarum primo se offerunt duo frutices, sub nomine *Aninga*, quæ sicut ob raram & pulchram faciem cæteris facile præcellunt, ita qualitate Medica haud inferi ores existunt. Quæ autem *Aninga-iba* dicta, frutex est qui quinque aut sex pedes ex aqua erigitur unico tantum caudice fragili quasi interno diis diviso, cinereo instar Juglandis, in cuius summitate aliquot folia magna, læte viridia, crassa, lævia, figura pene *Nymphaeæ* vel *Sagittalis*, nervo recto & venis transversis conspicua. Quæ singula pediculo innituntur ultra pedem longo, succulento. In eadem caulis summitate inter folia exsurgit flos unicus, magnus, concavus, folio unico incarnato constans, coloris pallide flavi, cum stamine crasso, flavo, in medio floris concavo. Huic succedit julus, qui fructus evadit, perpetuis quadratis constans, ovi *Struthionis* plus minus, magnitudinis & figura,

ANINGA I.

ANINGA II.

rae, coloris viridis, intus refertus pulpa alba, humida, quae maturefacta & exsiccata, farinacei fit saporis & tempore famis comeditur. Cujus tamen excessus cum evidenti vitae periculo fit, quod ob frigiditatem & flatulentiam, more Fungorum terrestrium suffocationem minetur.

Lignum eorum qui ad arboream altitudinem excreverunt, ad varia mechanica usurpatur, cum enim levis sit, tenax, suberosus totus caudex, Indigenae & Nigritae exinde *Iangadas* potissimum conficiunt, id est, rates suas ex trilignio copulato, ad fluvios raptim trajiciendos. Medica autem qualitas in bulbosa sua radice consistit, de qua mox in secunda *Aninga* agam, quia utraque earundem sunt virium.

Alter autem *Aninga* eisdem locis stagnantibus, ejusdemque altitudinis conspicitur. Caudice itidem unico; sed qui dispescitur mox in varios caules crassiusculos, molles & junceos, Musae sive *Bacoba* instar; unde ex unoquoque caule folium praegrande, oblongum, raris venis conspicuum fastigiatur. Flore est unico atque magno & candido, ex quo progerminat fructus haud vulgaris, primo viridis, mox ex cinereo flavescens, oblongus, crassus, compactus, ac veluti granis & punctulis distinctus. Nobis inutilis habetur fere, Barbaris autem edulis ex defectu melioris alimenti.

Uterque *Aninga* radice est crassa, bulbosa, quae sola foliis & fructui harum plantarum in Medicina praerenda est. Quippe cum praeter primas qualitates frigidas, tenuium quoque sit partium & deobstruens, in varios usus adhibetur à Lusitanis & Barbaris.

Contra

Contra hypochondriorum & renum inflammationes ac obstructions, fomenta exinde conficiuntur. Oleum denique expressum, præstantissimum habetur contra prædicta mala, atque olei Nymphææ & Capparum vices supplet.

Si ex radicibus denique in urina humana coctis balnea fiant, eaque aliquoties calida reiterentur, summo existunt solatio contra morbos articulares, tam inveteratos, quam recentes.

POTINÇÓBA.

Potinçóba, omnibus passim nota, Herba ultra tibie altitudinem vix assurgens, *Pulgera* Lusitanis dicta, folio oblongo, nunc maculato, nunc immaculato, hinc inde per paludosa & aquosa loca stagnantia conspicitur, *Perficariæ* per omnia similis, unde eam *Perficariam Americanam* appellare placuit. Caulem habet nodosum, teretem, viridem, & ad nodos rufescentem: folia similia foliis *Salignis*. In Summitate ramulorum proveniunt spicæ florum tenues & longæ, plenæ flosculis albis. Fert fermen triangulare, splendens, fuscum, parvum. Radix est instar capillorum longorum, quibus sub aqua se sustentat: nam caules oblique sub aqua natantes, ad nodos habent fibras capillatas satis copiosas. Radix illius commansa intensiore fervore & acrimonia linguam inficit, Europæumque *Hydropiper* tantum non superat.

Fomenta è foliis veteres membrorum dolores dissolvunt, frigiditatesque abolent. Pubi sæpius applicata urinas è frigore cunctantes ciunt. Cæterum recens herba inter caustica primas tenet, cujus rei non ignari Chirurghi, ea quotidie utuntur contra ulcera putrida, & vermibus scatentia. Tumores induratos digerit, cataplasmatibus in modo imposita.

C A P V T L.

Althæa, Camarú, Aguara-quiya, & Acutiguépoobi.

Inter diversas *Malvarum* & *Althæarum* species Americanas, Europæarum æmulas, hæc quidem duæ familiarissimæ & ab omnibus expetita sunt. Quarum nomina vernacula mihi exciderunt. Lusitani eas communi nomine *Malva Isco* vocant.

ALTHÆA.

Prior (cujus iconem hic exhibeo) Malva est eleganter arborefcens, caudice recto, inferius ramis orbo, superius in multos distributo, in quibus folia magna, Malvæ hortensis Europææ, vel Abutili Avicennæ modo, folitarie posita cum longis pediculis adnascuntur. ea in totum sunt hirsuta, inferne albicantia, in ambitu subtilissime dentata, ad tactum glutinosa. In extremitatibus ramorum, & capitellis hirsutis, instar Alcææ vel Bamixæ Ægyptiacæ enascuntur flores insigniter incarnati, pentaphylli, glutinosi, cum staminulis multis flavis. Semen est splens, nigerrimum, quasi triangulare.

Folia & flores quotidiani sunt usus, loco Malvæ, sicut mox probabitur in sequenti herba.

Altera Althææ magnitudine quidem, sed non dignitate inferior, ex radice multa tenui in caulem rectum, teretem, uno latere rufescentem, vix ad quatuor pedum altitudinem, ramusculis ornate expansis, assurgit. Cui folia singulatim posita, in longissimis pediculis Malvarum more adnascuntur, inque tres vel quatuor lacinias secta,

crasse in ambitu serrata, quibus notis potissimum à præcedenti planta discrepat. Superne saturate viridia, inferne incana, hirsuta, & ad tactum mollia, nervis & venis rufescentibus. Prope exortum foliorum ad caulem & in summitate caulis ac extremitatibus ramorum provenit flos egregie incarnatus, pentaphyllo, stamineque in medio incurvato: tot triangulares, hispidæ, adhærentes capsulæ grisei coloris, juxta se in orbem positæ sunt, quot folia flos habuit; in quibus semen triangulare, subrotundum, & figura Lunæ gibbæ, coloris grisei, magnitudine Farris. Ego utriusque herbæ decoctum pro clysteribus & fomentis quotidie præscripsi: quod inter modice refrigerantia & emollientia principatum teneat. Nec aliam peculiarem qualitatem, ab Althæa veterum discrepantem, in hac potui animadvertere.

Camaris, sive Solanum vesicarium. etiamsi enim hæc Solani species Americani silvestris foliis suis dentatis, caule piloso, nonnihil abludat à veterum Solano Halicacabo; tamen si cætera externa & interna rite considerentur, nulli alteri plantæ comparari potest. adde quod hujus silvestris folia in ambitu serrata plane convenient cum foliis Solani hortensis Fuchsii.

Ex radice parva, alba, filamentosa, enascitur caulis satis crassus, quadrangularis, nodosus, pilis albis vestitus. Ramis itidem pilosis folia adnascuntur dilute viridia, ad tactum mollia, longis pediculis innitentia; figura cordis, crassa, modo in ambitu dentata, similia foliis nostratis Solani Halicacabi. Ex thecula rotunda prodeunt flosculi parvi, pallide flavi, in quinque angulos expansi; intra florem sunt quinque maculæ & totidem

CAMARV.

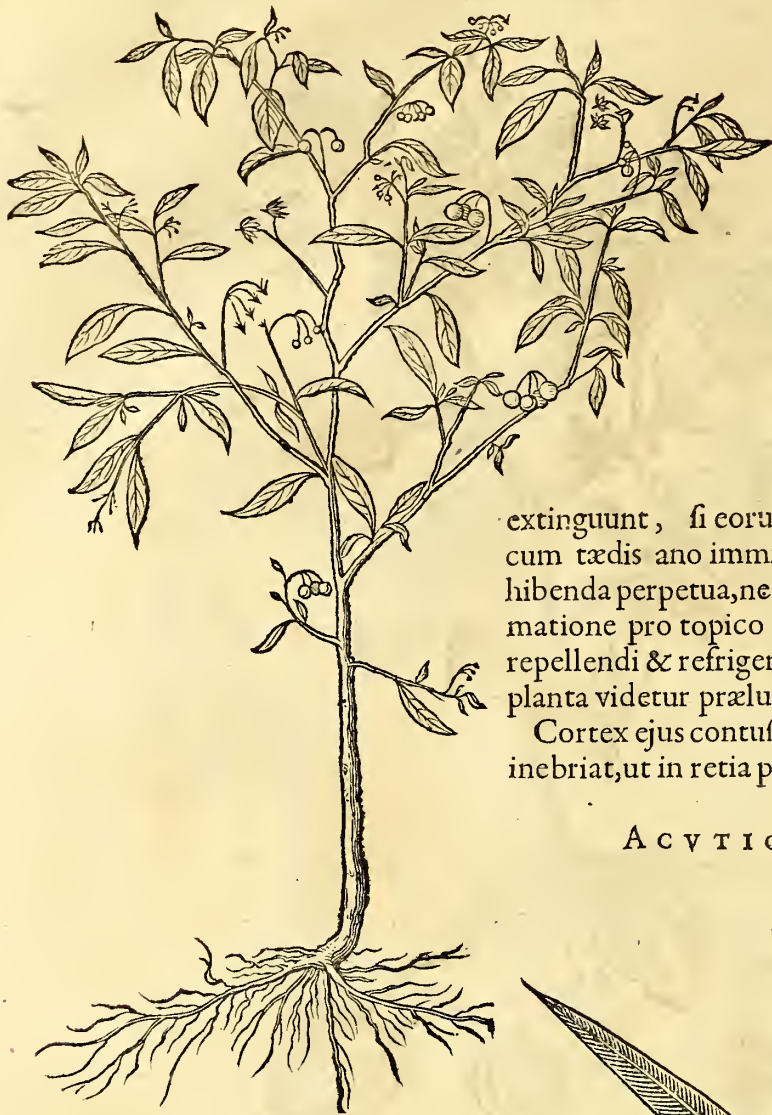

totidem staminula purpurea : ita ut flos clausus quinquangularem stellam referat. Post quos sequitur fructus pallide flavescens, Cerasi magnitudine, folliculo inclusus modo nostratis Halicacabi fructus, nimirum pentagono, turbinato, cujus anguli lineis purpureis intexti. Fructus comeditur & est sapore fere ut nostras Halicacabus. Herba cocta servit lavandis cruribus, ac proinde frequenter balnea ex iis conficiuntur.

Fructus tenuium partium cum sit, hepatis & renum abstruptionibus dicatus est, eodemque modo ut in Europa exhibetur. In eo solum differens, quod diuretica qualitas in remissiori gradu huic videatur concessa.

A *Guara-quiy'a*, sive Solanum bacciferum Americanum. Sponte in agris & deviis arenosis luxuriat notissima hæc planta. vulgus Lusitanorum diversa indidit nomina: alii enim *Erva Moura* vel *Pimente do Gallinha*; alii *Erva do Bicho* merito appellarunt, quod frequens ejus sit vsus in Endemia illa ani inflammatione *Bicho del culo* dicta. Frutex hic ex radice filamentosa, alba, caule unico, viridi, medullosa ornate exsurgit. Folia habet Capsico Brasiliensi similia, duo, tria, vel quatuor juxta se posita, inæqualis magnitudinis. In quolibet pediculorum hinc inde nascentium emergit flosculus albus ex quinque foliolis retrorsum inclinatis, quinque staminulis erectis, luteis, in medio positus. His flosculis verno tempore potissimum succedunt bacca rotundæ, quæ maturefactæ, præ nigredine splendent, copulatim pendulæ, succulentæ, multos acinos purpurascens continentes, quæ ab avibus devorantur.

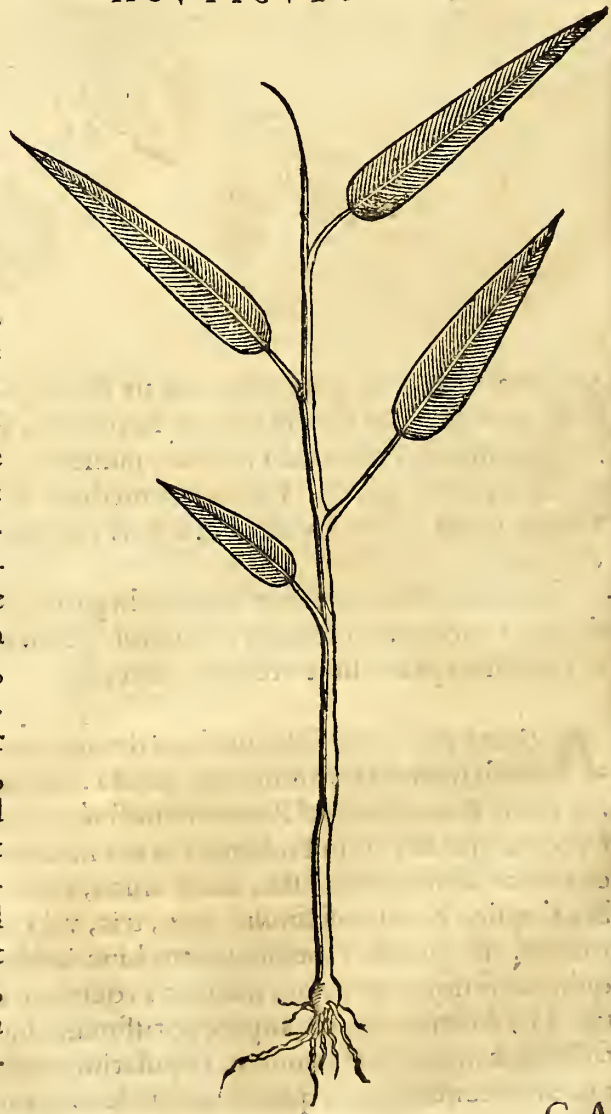
AGVARA-QVIYA.

Folia imprimis, magni sunt in Medicina, à Chirurgis æque ac à Medicis expetita. Cum astringendi & refrigerandi insigni qualitate vim quoque anodynā habent conjunctā, non tamen soporiferam. Vulneribus tibiarum, rimis papillarum mulierum, folia cum optimo successu apponuntur. omni denique excedenti calori atque inflammationi profunt, ardoresque nimios an-
extinguunt, si eorum succus recens expressus cum tædis ano immittatur. Cautio tamen adhibenda perpetua, ne promiscue in omni inflammatione pro topico apponantur, ob insignem repellendi & refrigerandi vim, quæ in tota hac planta videtur præluere.

Cortex ejus contusus & aquis impositus pisces inebriat, ut in retia præcipitentur.

ACVTIGVE'PO-OBI.

A *Cvtigve'po-obi*. Non imbellis planta frutescens in silvis hinc inde conspici datur, quæ ex radice superius rotunda instar Bulbi, succulenta, inferius filamentosa, exurgit unico caule longo, recto, arundinaceo, ex quo hinc inde promanant in pediculis folia longa, acuminata, eleganter viridia, splendentia, ad tactum instar membranaceæ chartæ, nervo secundum longitudinem & subtilissimis lineis obliquis decorata, & in ambitu linea rubra, fimbriata. In summitate caulis, provenit flos instar Liliæ egregie incurvati & ignei coloris, tribus vel quatuor foliis constans: apud quodlibet folium tria, quatuor, aut quinque stamina extant, ejusdem coloris, figuræ ut dens apri. Radix assata vel cocta tempore famis comeditur. Et imprimis à Medicinæ peritis expetitur, quia sola absque alio remedio ulcera male morata sanat, si contusâ iis applicetur.

C A P V T L I.

Varia species Quiya sive Piperis Brasiliensis, & Mangaratia sive Zinziber.

Circiter duodecim diversæ species Piperis domestici sive Capsici Brasiliensis reperiuntur: ut plurimum figura fructuum differentes, cum in cæteris fere conveniant. Quarum pleræque licet ab exoticorum authoribus traditæ sint icones, non supervacaneum duxi, has addidisse. Quinque eorum genera, fructum surrectum

QUIYA sive PIPER BRASILIENSE.

& sursum spectantem habent, cæteræ sunt fructibus sive rotundis sive oblongis ad terram inclinantibus. Frutescentes sunt omnes foliis & floribus inter se sibi similes; cæterum fructuum insigni pulchritudine inter se certant.

Sed, ne quis erret, longe alia est planta ab ea quæ fert notissimum aroma *Mallaguetta*, Belgæ vocant *Grayn*, quod ex Africa affertur; nam neque semen, neque planta ullo modo conveniunt; siquidem *Mallaguetta* semen nascitur in lobis pene ad modum Ireos, & folia dicitur habere similia Gladiolo.

Cæterum licet virium gradu differant hæ nostræ *Malaguetta*, fere omnes tamen sunt acres atque insignis efficacix, & imprimis quorum fructus minimi sunt, sive rotundi, sive oblongi, ut *Quiyaqui*, & *Quiya-apuá* sive *Pimeta rodonda*, *Quiya-cumati*, & *Quiya-*

QUIYA.

Quiya-carapo. Excipitur tantum unica quæ *Pimenta dulce* appellatur, & sive cruda sive condita mensæ deliciis inferitur sine ullo calore molesto. Flores omnium sunt candidi, fructus sanguinei coloris, semine sunt ex flavo albicante & ferventis caloris, foliis Solani similibus, late virentibus.

Teste Ximene Mexicani hanc plantam *Chilli* vocant, quæ fert siliquas illas, Hispaniolæ Incolæ *Axi*, & Antiqui Siliquastrum, Hispani piper Americanum, & Actuarius Capsicum. De quarum viribus & usu Ximenes prolixè egit.

Olim ob insignem acrimoniam, neque in medicinam, neque in cibum admittebatur, sed postquam humanum genus excogitavit correctoria & utendi modum, utriusque nunc participat.

Indigenæ; Lusitani, & nostrates, hæc Piperis genera omnia, Orientali Piperi longe præferre solent, eaque, tum recentia, tum exsiccata, concisa, cibo, imprimis piscibus, optimum saporem conciliant, & sanitati conducunt. In multiplicem usum præterea à Medicis juxta ac vulgo arefacta reservantur, nec facile vires deponunt, sed potius sumunt ad siccitatis & caliditatis supremos gradus. Integrum Piper recens (quod minoris est fortis) deglutitum, summopere valet ad discutiendos stomachi flatus, languidamque concoctionem, corroborat denique viscera à frigore obsita. Vrinam cit in spiritu vini maceratæ siliquæ infusum; membra torpida & paralytica restituit. si eo reitera-

tis vicibus laventur. Pulvis ejus apostemata frigida resolvit gallinæ axungia mixtus. Tutius autem & jucundius hæc præstat, si rite præparatum ciborum obsonia ingrediatur, quod fit aceto, cui integrum Piper immersum fuerit: tum quoque si in pulverem redigatur cum modico Salis Brasiliensis.

Eximia hæc plantæ jam dudum in hortis Hispaniæ & alibi, non modo propter ornatum, verum & usum medicum ac condimentorum fuere excolta: In hortis autem totius fere habitatæ Americæ plures illius species observantur, & siliquæ illarum in tam frequenti sunt usu, ut vix edulia reperias quibus non admisceantur. Quamobrem cautio habenda, ne quis iis crebrius & immoderatus utatur. Renes enim, oculi & hepar exinde inflammantur in regionibus his fervidioribus, præcipue juvenibus & viris qui à vino non abstinere, dolores hypochondriorum, abscessus internos excitant. Semen hujus plantæ adeo est acre, ut cavendum sit, ne quis digitos ad oculos ferat, cum illud confricit. Qui plura volet, adeat Clusii Curas posteriores, ubi exhibetur Tractatus egregius Patris Gregorii de Siliquastris. Recens enim tussim validam proritat, corpus turbat, atque pectus maxime infestat, si carbonibus impostum, ejus fumus excipiat ore vel naribus. Omnium horum fruticum folia & radices prima balneorum calidorum sunt ingredientia.

A Rte colitur, non sponte crescit, *Mangaratiá*, quæ apud totius orbis Incolas in deliciis usurpatur. Ac proinde cum neque cultura vel externa facie, neque interna qualitate

MANGARATIA sive ZINZIBER.

qualitate ab alio Zinzibere multum discrepet, descriptioni hujus nostræ non inhærebo. Recens & viridis, saporis est fortioris quam quæ ætate siccata ex India affertur, magnæque quantitate hic Saccharo conditur. Quod antequam fit, Soli exponitur, ut superflua humiditas consumatur: sed cave tibi à nimio usu, præcipue qui sanguine es fervidiori: adeo enim oscula venarum acrimonia sua aperit, ut sanguinem subinde per urinas eliciat. Quando cum caule & folio transplantatur, folia decidunt, & post trimestre demum spaciū nova generantur; ideo sine caule sola radix plantanda.

Eriam si putem non esse Brasiliæ nativam, sed ex Indiis orientalibus sicut oryza huc traductam; tamen in omnibus Americæ provinciis luxuriat; seritur enim & propagatur tam per semen quam per radicem, idque feliciter mensibus æstivis. Interdum integra radix, parieti appensa, ibi progerminat. Vide quæ Clusius & Garzias ab Horto super hac Planta notarunt.

Fr. Ximenes. Quod Mexicani vocant *Chilti*, Orientis Arabes, Turcæ, & Persæ dicunt *Ginzibit*, officinæ *Ginziber*. Duæ autem illius reperiuntur species: quarum una dicitur mas, altera, fœmina. Mas habet folia magis aspera quam Gingiber, & crassiora, verum ejusdem figuræ: radicem quoque majorem & crassiolem, saporis acris & aliquantum amari; usurpatur adversus affectus ventriculi & intestinorum è causa frigida.

CAPUT LII.

Nhambi, Iacua - Acanga, aliis Aguaraquinha, & Herba Lanuginosa.

Olim neglecta planta, in silvis & nemorosis dumtaxat locis reperiebatur; tandem, cognitis illius virtutibus, hortis est illata. Pro vario naturæ & culturæ usu, variis modis excrevit, & faciem subinde mutat. Herba est caule satis crasso, lignoso, tereti, geniculato, qui Portulacæ modo partim humi serpit, partim erigitur atque radices agit multas, filamentosas, teneras, albas. Caulis & ramuli perpetua hirsutie quasi vestiuntur, atque hinc inde se ornate dispergunt, duo sibi oppositi, quisque folium producens magnum, dilute viride; quod ut variæ magnitudinis, ita & figuræ est; aliquando enim leviter est ferratum, aliquando profunde laciniatum.

In extremitate ramulorum flores proveniunt solitarii, magnitudine Cerasi minoris,

NHAMBI.

ris, constantes solo umbilico rotundo sine foliis: Cæterum Chamomælo non multum dissimiles. Semen in umbilico, ovali figura, plane compressum, ex fusco grisei coloris splendentis.

Calida & sicca est in tertio gradu, linguamque prægustata vellicat. Lactucas cæterasque humectantes & refrigerantes herbas, quæ pro acetariis solent apponi, temperat, & sapore aromatico imbuit. Præterquam quod tenuitate partium & caliditate intensa calculum frangat, vis peculiaris contra colicos affectus illi inest. Tum quoque si flosculi & pappi comedantur, renum viscositates & uteri immundities expellunt. Syrupus eisdem malis dicatus præparatur. Flatus & obstructions ex frigore ortas dissipat, si intus assumatur, aut balneis, fovendo corpori concinnatis, injiciatur.

Poten-

Potentia antidotali præstare & toxico summe adversari, experimento compertum habeo. Itaque quod vidi, hic referam. Brasilianus quidam Bufonem nactus prægrandem & veneno tumidum, succo floris & foliorum tergo leviter instillato, cum confestim enecavit. Nec tantum animantia venenata extinguit, sed & præcordia hominum adversus venena munit, si mane & ventriculo adhuc jejuno manducetur.

Aquas hydropicorum feliciter educit, & robur addit visceribus. Indigenæ ad firmandam valetudinem, pultibus è *Mandiboca* factis, hanc herbam indunt, non sine prospero successu, quod frigiditatem ejus egregie retundat.

IACVA ACA'NGA.

FRutescens & ornatissima planta, in arenosis potissimum locis luxurians, à nostris ac Barbaris in usum quotidianum recepta: Vulgus Lusitanorum *Fedagofo* nomen indiderunt. Assurgit ultra duorum pedum altitudinem caule hirsuto.

Foliis est crassis Nepetæ similibus, palmæ magnitudinis, rugosis, & ad tactum plusquam Vrticæ asperis, & ut Scarlea corrugatis. Ex quibus exsurgit caulis, sive spica potius, decem circa digitos longa, granulis perpetuis, eisque viridibus cooperitus more Plantaginis, nisi quod summitas illius caudæ, Scorpionis instar incurvetur, quæ finitur flosculis parvis, è cæruleo & luteo mixtis, figuræ instar parvi calicis. Radix pedem longa est, fere recta, pauca aut nulla filamenta habens, intus alba, lignosa & lenta, fere insipida, cortice fusco.

Inter abstergentes & mundificantes numeratur hæc planta, contra vulnera & ulcera, quod simul consolidandi qualitate polleat; tum & contra cutaneos affectus, ex adustione natos, feliciter adhibetur, sive simplex, sive composita.

Reperitur & alia species priori plane similis, nisi quod paulo major sit quoad caules. Radix eadem est, folia autem paulo molliora, spica quoque incurvata, flosculis albis, quinque foliolis constantibus. Semen denique rotundum, non triangulare, ut in priori. Hæc nomen audit *Aguaraquinha*. Vulgaris quoque & trivialis planta, cujus folia contusa, apostemata & tumores resolvunt, si reiteratis vicibus eorum succo fricentur. Multis porro usibus dicarunt, & contra interna mala exhibent Incolæ.

HERBA LANUGINOSA.

PAucioribus cognita, & innumerissima peregrinatione mihi tradita hæc herba, aspectu egregia. Quam hæctenus vero nomine destitutam, primo intuitu Lanuginosam appellare placuit, quod caulem & folia, eaque exigua, pulchra, longa & molli lanugine obducta inuenissem.

Fructum fert rotundum & viridem, lanuginosum, fatuum: Radicem habet parvam & tenuem, non ingrati sed subamari saporis, cum quadam adstrictione, in qua sola parte plantæ qualitatem medicam latere comperitum est.

Contra fluxus ventris à frigore natos, apud mediterraneos & remotiores incolas, familiare est remedium, mihi que admodum commendatum, sed nondum in usus adhibitum, quod in habitata parte Brasiliæ vix occurrat.

CAPVT LIII.

Caa-atája, Ipecacuanha, & Caa-apid.

IN pratis uliginosis & apricis campis elegans planta *Caa-atája* reperitur: Lusitanis *Erva de purga de Ioan Pays* dicta. Vnico tenuissimo quadrangulati caule, vix palmæ altitudine assurgit, semper læte virescens, partim terræ incumbens, ad genicula ite-

CAA-ATA'IA.

rum in terram radices agens parvulas, partim erecta stans. Ad quodlibet geniculum, duo foliola sibi opponuntur, Nummulariæ figura & magnitudine seu rectius Veronicæ aut Chamædryos, in ambitu serrata, & pallide viridia. Ad quodlibet par foliorum flosculus minimus provenit, quasi galeatus, albus. Post hunc sequitur siliquula grani avenæ magnitudine & figura, quæ sponte se aperiens, semen effundit minimum, rotundum, obscure flavum, minus semine papaveris minimi. Nullius odoris est planta, sed saporis amari.

Radice est fibrosa, tenui, parva, subamari saporis.

Inter nobilissimas & vere medicinales purgantes & aperientes hæc herba merito censetur à peritioribus Incolis: à vulgo profano vix cognita, & nondum in usus applicata: utpote cujus manibus vix tuto permittitur tam efficax medicamentum.

dicamentum. Quippe illius decoctum vel succus, tum quoque pulvis, si exsiccetur, pauca quantitate exhibitus, tam valide menses movet, ut non impune ab omnibus capiatur. Ego succum recenter expressum ad ʒj. circiter, ex convenienti liquore propinatum, menstrua & urinas, tum quoque excrementa per alvum satis vehementer aliquando exturbasse observavi.

IPECACUANHA.

TAndem ad decantatas has salutiferas radices ordo nos deducit, quæ præter facultatem purgatricem per superiora & inferiora, omni veneno eximie adversantur. Nec credo, præstantius remedium adversus plurimos morbos ex longa obstructione ortos, imprimis in ventris fluxibus medendis, in hisce terris reperiri facile.

Duæ existunt species, neutra à nemine, quod sciam, descripta, earumve qualitates eximie in lucem protractæ. Vtraque eidem usui dicata, sed gradibus facultatum, tum & facie, & natali solo, differunt. Vna enim earum humi depressa, exiguior in pratis crescit, Pugelio non admodum dissimilis. nam caulis foliis lanuginosis exsurgit multis, albisque flosculis cingitur: radix illius est crassa, filosa, albicans, à Lusitanis ad differentiam, *Ipecacuanha Blanca* dicta, quæ, quod minus turbet corpus, & venenis validissime resistat, æque pueris ac gravidis exhibetur.

Altera, cujus Iconem hic damus, est longitudinis semicubitalis, trinis vel quinis tantum foliis ornata. Gaudet locis opacis, & tantum in densioribus reperitur nemoribus. In summitate caulis baccas producit nigras, sed paucas. Radice est tenui, tortuosa, nodosa, fusci coloris, saporis ingrati, amari, calidi & acris. Exsiccata in multos annos reservatur, nec facile vires deponit antidotales, sudoriferas, sed quidem vomitivas. Ejus in pulverem redactæ dosis est drachma; in infuso, drachmæ, plus, minus, duæ. Facultatem habet abstergendi, meatus referandi, ac infarctus exsolvendi.

Vtriusque quotidianus est usus, malunt tamen dilutum, quod vel unius noctis sub die

dio maceratione aut coctione in aqua, medicam suam virtutem abunde liquoribus communicet. Postea caput mortuum reservatum, denuoque eodem modo præparatum, in eundem usum exhibetur; minus quidem efficax ad purgandum vel vomendum, sed magis adstringens. Ita ut radix hæc non solum materiam morbificam, licet tenacissimam, à parte affecta revellat, eamque per superiora expellat, sed & astringendo viscerum tonum restituat. Præterquam enim quod fluxibus ventris, aliisque morbis medeatur, venenis adversatur, virusque, tum occulta qualitate, tum manifesta, per vomitum statim expellit. Quamobrem religiose à Brasiliensibus reservatur, qui illius virtutes primi nobis revelarunt.

C A A - A P I A'.

Secretum hujus herbæ Lusitanis debemus, qui nobis eam suppeditarunt. Pusilla est planta & depressa, sed quæ humilitatem præclaris dotibus abunde compenset. Ex radice enim pennam olorum crassa, verrucosa, filamentis ad latera, & inferius tenuibus prædita, exterius è griseo flavescente, interius alba, tres vel quatuor pullulant pediculi, teretes, qui quilibet unicum folium sustinent, obrotundum vel oblongum, tenerrimum, superius splendide viride, inferius paulum albicans, habens nervum, & inferius venas transversim conspicuas.

Florem fert in proprio pediculo rotundum, umbilici figura, floris Bellidis æmulum, multis staminulis constantem, ex quo semen provenit minus Sinapi. Radix ejusdem fere cum *Ipecacuánha* præstantiæ & efficaciæ,

unde & *Ipecacuánha* abusive à quibusdam appellatur. Cujus vicem in vomitu ciendo, & alvi profluvio compescendo egregie supplet. Eo tamen discrimine observato, quod primam suam dignitatem à virtute antidotali fortiatur, quam an aliunde mereatur, nisi quod viscera tetris fuliginibus liberet, mihi nondum experiri licuit. Radix primum haud manifesto sapore est prædita, sed mansa, quodammodo actris est, & relinquit in lingua vellicantem humorem.

Differt porro ab *Ipecacuánha*, quod ad vomitum proritandum minus sit valida, nec pari efficacia humores peccantes per superiora exturbet: quo fit, ut radix, quæ odore & sapore alteri cedit, majori quantitate exhibeatur.

Indigenæ integram plantam contundunt, & succo prælibato virus à ventre excludunt: à colubris læsi, aut sagittis venenatis percussi, eundem, antidoti loco, vulneri instillant non sine successu.

Datur hic & alia *Caa-apia* species, priori per omnia similis, exceptis foliis; quæ quidem ejusdem sunt figuræ, sed in ambitu serrata & hirsuta: pediculi horum raris vestiuntur pilis. Florem fert in proprio pediculo rotundum cum umbilico in medio, instar floris Chamomeli.

CAPUT LIV.

Conambáia sive Filix, Coaticáá sive Polypodium, Ononidis species, Conambá-miri sive Adianti species duæ, & Pinó sive Vrtica.

IN densis nemoribus mediterraneis variæ Filicis species luxuriant, quarum præcipuam, minusque ab Europæa abludentem in medium hic profero. Quæ in trium aut quatuor pedum altitudinem assurgit, caule quadrato, ex rufo nigricante splendente lanugine rufa obducto.

Folia ejus alata sibi invicem alternatim opponuntur. Foliola autem alæ, sunt tenera, viridia, itidem alternatim opposita, in ambitu subtiliter ferrata; in uno autem latere cujusque folioli, pulvis secundum oram folioli in longum adpendet rufus. Qui instar farinæ ulceribus tetris inspergitur cum successu. Nec florem, nec fructum, nec semen fert. Radice est longa saporis amari, nec tamen mordicantis; ulceribus exsiccandis non solum exterius, sed lumbricis enecandis intus exhibita medetur. Iisdem porro usibus dicata quibus veterum Filix. Ac proinde ob insignem abstergendi & deobstruendi efficaciam ab advenis æque ac indigenis in medicinam recepta. An vero peculiari vi vulneribus sagitta arundinea factis auxilio sit ut Dioscorides de ea testatur, à me nondum compertum est, licet vulnera à sagittis ejusmodi inflicta, hic nimis frequentia existant.

CONAMBA'IA sive FILIX.

CATICAA' sive POLYPODIUM.

Verum Polypodium, undiquaque in ipsis arboribus, præsertim vero in Palma *Vru-curí* & Carduo *Caraguatá* crescit. Cæterum vulgari Polypodio externa facie similis. Radice est longa pilosa nodosa subrufo musco obducta, interius ex albo flavescente, succulenta, dulci, cum austeritate mixta. Vnde caules cubitum alti, contorti, striati, nigri aut rubri recta exsurgunt. Qui in summitate multa habent folia, trina sibi directe vel alternatim opposita, læte viridia, mollia, nervo obscure rufo secundum longitudinem: juxta quem in utroque latere inferiori quadruplex series punctorum pulveris lutescentis è rufo conspicitur; & inter punctula à nervo per latera transversim multæ tenues venulæ virides. Quantum ad vires hujus Polypodii Americani, facile Europæum dignitate superat, atque validum remedium deobstruens & incidens, bilemque abstergendo purgans per alvum.

ONONIDIS species.

TRivialis herba, cujus nomen Brasiliense incognitum, vera Ononis non spinosa nobis visa est. Cui multi caules teretes, lenti, pilosi, ex una radice enascuntur longi, partim surrecti, ad tactum quasi pinguiusculi seu glutinosi; è quibus hinc inde alternatim & quasi mutuo amplexu in exortu prodeunt ramuli, quos eodem modo, petioli breves complectuntur, atque quilibet tria foliola, quidam etiam tantum unicum continent: suntque foliola oblonga, angusta, nervo secundum longitudinem & venulis obliquis inferne prædita, & leviter pilosa. Flosculos ex sinu prodeuntes fert luteolos Ononidis nostratis modo, cui etiam circa facultates medicas non absimilis est: quamobrem supervacaneum duxi, earum herbarum cognitatas qualitates, fusius enarrare, quæ ab Auctoribus Botanicis traditæ sunt. Radix enim est ex ordine calefacientium atque tenuium partium, viscositatibus vesicæ dicata.

CONAMBAI-MIRI sive duæ ADIANTI species.

VEniam facile merebitur qui Novi Orbis vegetabilia non satis exacte semper ad veterum species redegerit. Cum enim figura magna ex parte accordent, omnes tamè ejusdem plantæ qualitates atque partes externæ rarissime conveniunt. Quem Naturæ lusum etiam est observare in nobili hac, partim agresti, partim domestica facta planta. Indigenæ ob similitudinem quam cum Filice habet, imprimis minor hæc, idem fere nomen quod Filici etiam huic indiderunt. Scilicet *Co-*

uambai-miri, quasi parvam Filicem dicerent, cum tamen, si internæ præsertim qualitates ad examen rite revocentur, Adianti vel Trichomanis species sit habenda, quam Lusitani *Avenca* dixerunt. Quarum major & minor hic apponitur. Vtraque celebris, &

in quotidianos usus apud ægros recepta. Assurgit major ultra duorum pedum altitudinem ex radice intus flava, extus nigricante, filamentosa sub terra serpente. Caulis hujus tenuis, striatus, ex brunno nigricantis & splendentis coloris, ac lanugine quadam hepatici coloris vestitus. Superius ramulos aliquot habet inordinate positos, qui, ut & caulis, folia habent alternatim posita, dilute viridia, in ambitu dentata, atque singularis figuræ. Nec florem nec semen ejus unquam vidi, licet diversis anni temporibus accurate eam observaverim, quod quidem cum vero Adianto Europæo commune habet. Eiusdem quoque est qualitatis, ejusdemque usus ad expectorandas visciditates.

II. Adianti minoris caules ejusdem cum priore figuræ & coloris, sed non vestiti lanugine, verum veluti farina quadam aspersi. Folia alata diversæ magnitudinis alternatim posita, superne saturate viridis coloris, inferius farina pulvere nigerrimo mix-

ro aspersa. Nec florem fert nec semen hæc quoque. Non putem convenientius remedium excogitatum in pectoris affectibus, quam Syrupi & decocta utriusque hujus *Cornambai*, quod eximie bronchias pulmonum aperit.

A Deo notæ herbæ quæ prius tactu de nocte peregrinanti, quam de die visu percipitur, non est quod pluribus inhæream. Exsurgit ex radice parva filamentosa, in terris arenosis sponte luxuriat, caule striato, aliquantulum piloso, & crasso. Folia autem *Vrticæ* nostrati similia, magna, in ambitu ornate triangularibus dentibus, & raris pilis prædita. Fert superius racematim plures flosculos plane parvulos, candidi coloris, longo pediculo infidentes.

Vrtica hæc eisdem usibus dicata quibus *Europæa*. Nec specificas in ea qualitates hactenus comperi. Semen enim & radix inter digerentia, & urinas momentia usurpantur.

PINO' sive VRTICA

C A P V T LV.

Tupaipi & *Vrucatú*, *Alliaria* tres species, *Ciporéma*, *Tipi*, *Ibirarémó*, & quatuor *Taiaóba* sive *Brassicæ* species.

P Lanta est nobilis, quæ nunc humi, nunc super arbore (sicut aliæ multæ plantæ) sine radice luxuriat, interque bulbosas, quod Bulbum habeat prægrandem & utilem, facile primum locum meretur. Cujus si formam externam, si vires spectes,

TUPAIFI & VRUCATV.

Squillam *Europæam* diceret, quod illam per omnia referat; ac proinde aliqui *Indigenæ* à potiori videntur nomen *Tupaipi*, quod Bulbum significat, *Lusitani*. *çebóla* sive *Cepam*, imposuisse. Folia habet numero quinque vel sex, tribus nervis secundum longitudinem more *Plantaginis* prædita, nec florem, nec fructum ferentia; sunt autem cubitum longa, gladiata, inferius desinentia in Bulbum illum prægrandem, qui medullam virescentem, pinguem, & inodoram, ad tactum frigidam instar unguenti factitii, sed satis efficacem supeditat. Dolores enim sedare ex calore natos, perhibent *Barbari*, soporem quoque inducere experientia comprobatum est. *Lusitani* vero mecum ipsum bulbum in usum quotidianum sicut sicut *Squillam* *Europæam* feliciter applicabant. Illa autem quæ humi crescit, facie & efficacia præcedenti est similis, *Lusitanis* *çebóla albara*. Bulba est rotunda, alba, pugni magnitudinis, cuticula nigricante:

folia fert quatuor vel quinque sesquipedalis longitudinis, lineis secundum longitudinem viridibus texta, infra multis radiculis filamentosis se sustentat.

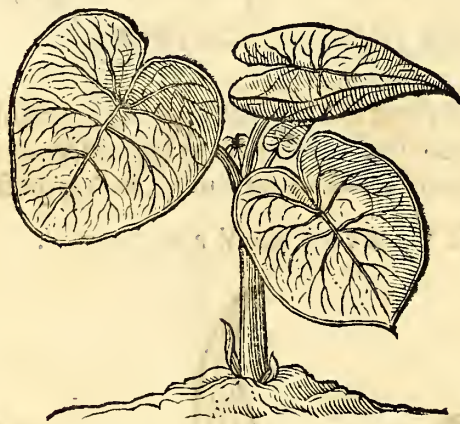
TRES ALLIARIÆ species, ÇIPORE' MA, TIPÍ, IBIRAREMO.

Aliquot plantæ in vastis Brasiliæ nemoribus reperiuntur, quæ usque adeo Allii qualitates æmulantur, ut vel levissime attactæ gravissimo odore silvas & ædes integras inficiant, atque simul capiti & naribus obsint. Tres diversæ potissimum mihi innotuerunt, quarum prior *çiporema*, sed Lusitanis *çipó d' Alho* nominatur. Illi enim sub nomine *çipó* complectuntur omnes illas mirabiles herbas in silvis luxuriantes, quæ altissimarum arborum cacumina adæquantes, eas flexuoso & tenaci ductu amplectuntur. Ac proinde cum omni fronde exceptis foliis destitutæ sint, non habeo quo earum descriptionem ulterius protraham.

Secunda *Tipí* fruticis altitudinem æquat, flores albicantes, fructus nigros rotundos prunorum instar, sed fatuos profert.

Tertia procera est arbor *Ibiraremo*, in silvis, tum quoque Olindæ promontorio reperitur, ligno adeo duro ut cistæ sacchariferæ inde conficiantur. Foliis est & fructibus rotundis. Ejus facultates cum præcedentibus conveniunt & iisdem usibus inferviunt. Barbari ad duo potissimum mala applicant. Cortices admixta aqua contundunt, indeque viscidum mucum, sive smegma vi eliciunt, quo puerorum corpora quæ febribus lentis & obstructionibus illis diuturnis è frigore natis, obnoxia sunt; adultorum quoque membra vagis articulorum doloribus infestata inungunt & fricant cum felici successu. Ego ob ingentem harum plantarum calorem & efficaciam, posteriorem hanc potius curationem, quam illam priorem in pueris exercere malui. Multi enim adulti à frigidis illis musculorum, nervorum & tendinum affectibus internis & externis (*Curimentos* generali nomine appellant Lusitani) crebra & forti hujus mucilaginis inunctione restitui solent.

TAIAO'BA I.

TAIAO'BA II.

Diversæ Brassicæ quas Novus hic Orbis producit, *Taiaoba*, Radices autem *Taia* ab Indigenis vocantur. Harum Prima lactescens & alba existit radice orbiculari non tamen bulbosa, exterius incarnati coloris, interius flavi, Cepæ magnitudine aut Porri, multa filamenta inferius obtinente, caule autem brunno seu fusco, folia habente pœne orbicularia & nervos foliorum rufescentes. Radix & folium sunt edulia, laxant alvum.

Secunda quæ *Mangará penna* dicta, foliis est saturate viridibus & lactescens. Radicem habet itidem orbicularem, ut prior. Ex qua radice porro prodeunt caules multi spongiosi, succulenti, virides, crassi, cuilibet autem cauli insidet folium unicum sagittalis herbæ figura & magnitudine, quando junior adhuc est planta; alias triplo aut quadruplo majus, & Petasitidis herbæ foliorum magnitudine, nervos habens conspicuos, viride & ad tactum molle ut Brassica, ac in ambitu cingitur duabus venis.

Radix cocta vulgò comeditur ut *Batata*, estque dulcis, & singularis quasi moschati saporis aut floris violacæ, quæ etiam febricitantes oblectat, & conducit multum.

Vtriusque

Vtriusque speciei folia cum caulibus crassissimis etiam inciduntur & pro olera in aqua coquuntur; mollescunt statim & optime sapiunt.

Tertia *Taiáoba* vel *Mangara-miri* Foliis est minoribus, durioribus, inedulibus, nec lactescentibus, nisi sola radice quæ cæteris *Taiáoba* radicibus est similis. Caules, ut primæ, fusci; folia acuminata ut secundæ, sed angustiora, superius saturate viridia, inferius albicantia, nervo & venis ex viridi flavescens, & in centro folii purpurascens. In caule autem longo flos inodorus unicus longus, albus, unico folio constans, inferior medietas hians, viridis coloris, magnitudine juglandis & ejusdem figuræ, aperturam habens; Ita autem composita sunt clypeiformia corpuscula ut columna seu stamen læve & teres appareat. Hæc corpuscula sunt semen.

TAIAOBA III.

Quarta, est *Taiáoba* silvestris aliis *Taiobaraon* dicta & Lusitanis *Mangara-brava*. Ex qua superstitiosum vulgus philtre aliaque similia ridicula confici posse existimat. Radicem autem vere causticum esse, ejusque loco prospere usurpari experientiam testem habeo. Quippe præter balnea quæ ex iis solis contra morbos cutaneos, tum imprimis frigidos articulares, apprime conficiuntur, membra quoque affecta, prævia scarificatione, contusis recenter radicibus fricantur cum optimo successu. Mox cataplasmata ex iisdem, parti dolenti undiquaque imponuntur: quæ si per vices aliquot reiterentur, inveterata quæque mala, citra recidivæ metum exterminare solent.

Quæ alia præterea Brassicarum genera hæc tellus producat, ad Medicinam ulterius spectantia, sedula posteritas investiget.

C A P V T L V I.

Quinque Graminum species *Iaçapé*, *Paraturá*, *Capuapéba*, *Iupicái*, & *Amongeaba*.

Gramina ut alibi, ita & in Brasilia varia reperiuntur, quæ ultra duodecim diversa à me & Markgravio meo observata sunt. Quorum quinque tantum vel sex in Medicina celebrantur.

Primum est gramen junceum ad sesqui tibiæ altitudinem aliquando exurgens, Indigenis *Iaçapé* aliis corrupte *çapé* dicta. Ex radícula geniculata juncea, alba, exurgit caulis primum simplex, instar culmi filiginis, teres qui postea in aliquot folia finditur graminea, angusta, in medio album nervum secundum longitudinem habentia. Nullius est odoris, nec florem gerit nec semen, solo ut plurimum effæto nascitur, radices sub terra longe læteque agit, novæque herbas tenaces ductiles protrudit, quibus Indigenæ plerique & Europæi quoque utuntur ad membrorum vulnera liganda, morsusque serpentum,

I A Ç A P É.

quo

quo minus virus ad cor ascendat, constringendos, donec vulnus sanatum fuerit.

Sed misso hoc curandi modo, cui videtur aliquid superstitiosi intercurrere, ego vires & facultates quas expertus sum commendo, quæ illius radicibus junceis succoque grato turgentibus insunt. Multis enim profuisse experientia comprobavi decocta illarum post assumptum venenum.

P A R A T V R A'.

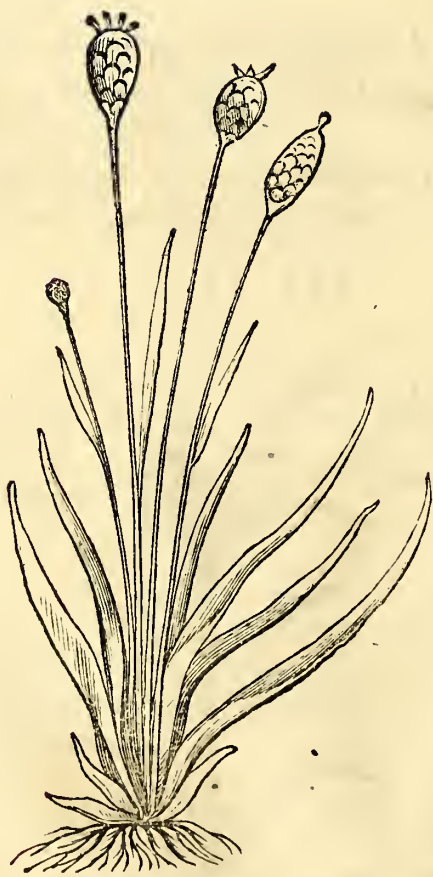
Herbam hanc licet à vero gramine non nihil abludentem tamen inter gramina ponere lubet. Sicut enim Carex, Belgis *Halm* in locis Hollandiæ arenosis circa mare; ita fere in sitientibus Brasiliæ littoribus hæc *Paraturá* conspicitur. Raro ad cruris humani altitudinem ascendit. Caule est duro, ligneo, rufi coloris, foliis multis tenuibus, fature viridibus, ad tactum asperrimis, ornate comatim assurgentibus. Radice est tenui, aromatici odoris, quæ suffumigiis, balneis in ani & intestinorum affectibus indita, emolliendi non solum, sed & roborandi facultate pollet.

C A P V V P E' B A.

Tametsi pauca habeam quæ de tertio hoc Gramine testari possim; minime tamen prætereundum duxi. Lusitanis optima comparatione *Pe de Gallinha* appellatum, quod summitates ejus in tres veluti unguiculos desinant. Gramen est plumeum, ad duorum pedum altitudinem assurgens, caule tereti, geniculato, foliis ad genicula longissimis. Caules egregie rufescunt, & in varios tenuiores cauliculos dividuntur, quorum quilibet versus summitatem argentea vestitur panicula, quæ in medio semen continet. Omni terra feliciter sponte nascitur.

Radix contusa & cum aliquo convenienti liquore propinata quodvis venenum fere feliciter exturbat, ut testantur omnes exercitiores Indigenæ, sed à me nondum comprobata.

I V P I C A I.

In pascuis irriguis Gramen florens mensibus potissimum pluviis eleganti facie luxuriat. E pilosis radiculis caules protruduntur multi tenues juncei, plusquam pedem longi, qui inferiori parte gramineis foliis vestiuntur. Quilibet caulis gaudet capitulo ovali squamoso, splendenti, coloris sublute scentis & ex pallido variegati: his superius flosculus insidet, unicus, tribus quatuorve foliolis luteis constans. Indigenæ *Iupicai*, Lusitani *Erva d'Empige* quia Impetigini medetur, appellant.

Ob præclaras virtutes, præcipue ad curandam molestissimam Impetiginem atque similes cutaneos ex calore & humorum acrimonia natos affectus, vix ulli Incolarum est incognita. Quippe, cum tota planta concava sit quasi juncea, & succo refrigerante referta multum liquoris recens contusa suppeditat, quo pars affecta fortiter fricata, summum accipit solatium & pruritus intolerabilis mitigatur.

AMONGEABA

Quinta Graminis species eleganter plicata atque miliacea, ad trium vel quatuor pedum altitudinem, ex radiculis filamentosis Arundinis modo in pascuis affurgit. Folia viridia longa hinc inde caulis geniculis annata & solitarie posita. In summitate caulis spica longa, Mili spicæ vel aristæ Panici silvestris figura & magnitudine similis.

Facies hujus plantæ Gramineæ mihi diutius nota quam ejus qualitates; quippe ab illis Incolis tantum mihi traditæ, quibus Malvæ & *Tupeçava* copia deest, quod emollientium herbarum vices suppleat, & eodem modo externe adhibita, eosdem quoque usus suppeditet. Imprimis autem fomenta & lavacra ex ea confecta Anum ex Tenesmo afflictum demulcent.

CAPUT LVII.

Erva de S^{ra} Maria sive Dracunculus major, Capicatinga aliis Iacarecatinga Acori species, Cararú sive Blitum Americanum, Vvæ Crispæ, & Melissæ species agrestes.

Inter plantas huc olim ex aliis regionibus illatas, atque tractu temporis domesticas factas; est illa quæ Serpentariæ majoris polyphylli nomen habet. Quamobrem tanquam exotica à primis incolis neglecta, ac proinde vernaculo nomine destituta, eam Lusitanorum vulgus *Erva de S^{ra} Maria* nominarunt. Hortis irriguis, terris glebosis gaudet, idque mensibus pluviosis, sicut magna pars herbarum exoticarum; aridiora enim loca maritima, mensisque æstivos vix ferunt fata aliunde huc illata, sicut suo loco probavi.

Ex

ERVA de Sta MARIA sive DRACUNCVLVS major.

Ex caule nascitur erecto, rotundo, crasso, viridi, flavo & albo, more Serpentum variegato. Hinc novi caules ramorum instar emergunt, quilibet desinens in folium quater vel quinquies laciniatum more nostratis Dracunculi, viride & glabrum: continetque quælibet lacinia nervum crassum varie & profunde exsectum. Præter enarratum caulem alius priori similis exsurgit, è cuius summitate vagina prodit in acumen desinens, pedem longa, ad cuius pediculum spicæ in modum instar Milii Indici componuntur grana succulenta, striata, flava & punctulis rubris variegata, in quibus semen continetur. Radice est tuberosa, crassa, rotunda, filamentosa, pellicula ex albo parum rufescente.

Quantum ad qualitates medicas, easdem quidem cum nostrati communes habet, sed in gradu intensiori. Vt enim aliqua fata, quamvis ad terram & Solem clementiorem translata, remissioribus aliquando existant viribus; ita quædam, ob peculiarem foli genium, majoris fiunt efficaciam, quod in Serpentaria hac quoque locum habuit. Folia & radices acris & amari sunt saporis, & simile quid habent cum Aro ac Dracunculo veterum. Lentos enim & crassos humores extenuat, obstructions aperit. Præter hæc levem astringentiam vim cum enarratis qualitatibus habet conjunctam. Vnde fit quod inter efficacia medicamenta, & ab omnibus passim incolis, contra contumacia vulnera usurpatur.

MIssis disputationum salebris de vero Acoro vel Calamo Aromatico Veterum ac Neotericorum? ego nobilem hanc plantam *Capicatinga* dictam, veri Acoris speciem pronuntiarim. Europæo nostro externa figura sive radicem sive folia spectes excepta magnitudine, multum similis. Sed quantum mole inferior tantum efficacia superior existit imprimis radix, quæ calida & sicca est, grato amarore & aromatico sapore
linguam

CAPICATINGA, aliis IACARECA-
TINGA ACORI species.

CARARV' species BLITI
Americani.

linguam vellicans. Ea sola vel aliis mixta non tantum ad incidendos frigidos humores peccantes feliciter adhibetur, sed & contra venena assumta imprimis usurpatur, ab advenis æque ac indigenis. Vnde facile est colligere intenso fatis gradu qualitatis eam esse calidæ, & consistentiæ admodum tenuis. Non semper uliginosis locis, sicut Iris crescit; sed etiam promiscue aliis terris gaudet depressis glebofis, unde magna quantitate à Barbaris ad nos defertur.

Vulgaris herba *Cararv'* in campis & hortis nascens Bliti albi potius quam rubri videtur species quæ *Bredos* vulgo Lusitanorum dicta. Ex radice alba, crassa, filamentosa, caulis unus atque alter provenit cui hinc inde ramusculi adnascuntur, cum foliis Bliti similibus, quæ farina quasi videntur aspersa. In extremitatibus ramulorum proveniunt flosculi virides, spicatum congesti more Bliti, nisi quod multo sint tenuiores. Semen producunt nigerrimum splendens, rotundum, parvum instar Papaveris.

Blitum hoc oleris modo estur & loco Spinachia coquitur, ejusdemque est saporis & efficaciam, addito succo Limonum pro condimento. Nec minoris fit in Medicina quam officinarum Blitum, benigne enim alvum laxat, facillimæ est digestionis, humidæque ac frigidæ temperaturæ. Proinde ego malo circa ejus qualitates Galeno quam Plinio vel Dioscoridi subscribere; quod hi Blitum iners plane, nulliusque in Medicina usus pronuntiaverint.

Fr. Ximenes multas Atriplicis species testatur dari in Nova Hispania Mexicanis *Hau-tiquilite*, Hispanis corrupte *Quilites* nominatas.

Ejusdem hæc videtur Species, cujus Clusius meminit sub nomine *Quimia* sive Bliti Americani.

X

Mensibus

VVA CRISPA Americana.

Mensibus potissimum plu-
viis (quibus magna pars
fructuum hic vigere solet) fru-
ctifera est hæc planta. Quæ ex
radice alba, longa filamentosa,
caulibus, è viridi albicantibus
ad ordinariæ fruticis altitudi-
nem exurgit, spinis undiquaque
armata. Cui hinc inde alterna-
ta serie cum longissimis pedicu-
lis adnascuntur folia diversæ fi-
guræ & magnitudinis, *Iuripebe*
foliis similia, dilute viridia ad
tactum mollia, tenera, ac à ter-
go secundum longitudinem a-
culeata. In extremitate & me-
dio caulis & ramorum, veniunt
tres vel quatuor flosculi, ex viri-
di ad luteum inclinantes penta-
phylli cum multis staminulis
erectis. His succedunt fructus
(qui simul cum floribus à pi-
ctore prætermitti ob itineris
inurias) Mespili magnitudine,
rotundi, læves, coloris è viridi
albicantis, striis viridibus satu-
ratis secundum longitudinem,
mox dilute flavescences, follicu-
lo & pulpa constantes, ut uvæ
crispæ nostrates, saporis acidi

grati. Semina orbicularia, compressa, flavescencia, figuræ ferme ut Lentæ pulpæ in-
spersa; quæ simul cum fructibus deglutiuntur. fructus antequam plane maturuerit,
sanis æque & ægris ad ob gratum acorem ad sitim sedandam in usu est frequenti. Alia
præsidia medica promittit radix hujus fruticis, sed quia à me nondum experta, ejus de-
scriptioni supersedeo & curiosæ posteritati relinquo.

MELISSÆ species AGRESTIS.

Celebris planta (cujus nomen vernaculum simul cum ejus icone exciderunt), à Lu-
sitanis *Erva Cidreira* ob Citri odorem dicta, à me ob odoris & facultatum con-
venientiam inter Melissæ silvestris species relatâ, licet externa facie ab ea abludat.

Ex tenui radice caulis striatus, geniculatus ultra nostratis Melissæ altitudinem assur-
git, unicuique geniculo duo folia opposita, tam in caule quam in ramulis apparent. Fo-
lia acuminata in ambitu serrata, brevi pediculo nituntur. In summitatibus ramorum
oblongæ spicæ nascuntur, cum flosculis minimis, ex albo cæruleis.

Omnes partes plantæ fragrantissimæ sunt, imprimis folia, quæ non solum recen-
tia, sed ad annos exsiccata, tenacissime reservant odorem, facile gratiorem & fortiorem
quam Melissa sativa: proinde mihi aliisque rei medicæ peritis incolis in quotidiano sunt
usu, non tantum ad externa fomenta sed ad portiones cardiacas, loco aquæ Melissæ de-
stillatæ exhibendas, in frigidis potissimum affectibus ad flatum & colicos dolores dif-
cutiendos maxime celebratas.

C A P V T L V I I I.

Caapongæ sive Crithmi marini diversæ species, quæ vulgo Soldanella, & Portulacæ nomina audiunt.

TRes hæc plantas facie & nomine non solum sed & qualitate sibi congeneres, una quasi fidelia dealbare constitui, quia omnes hæc quotidiani usus sunt, tamque in Pharmacopœa quam in Culina receptæ pro acetariis. In locis maritimis ubi falso humore terra imbuitur, luxuriat familiaris planta, Lusitani *Perexil do mar* vocant. Ex uno atque altero caule succulento, rufescente, molli, nodoso, partim humi incumbente, partim se erigente, nascitur. Foliis itidem succulentis, oblongis crassis hinc inde ad singulos nodos provenientibus. In summitate autem cujuscunque fere caulis, capitulum oblongum album ut in Trifolio, fere, loco floris existit, habens in se aliquot staminula parva crocei coloris. Folia & breves ramuli decerpti ac parum cocti superfuso aceto condiuntur, & eduntur, cum carnibus aut piscibus pro acetariis; excitant enim appetitum, movent urinam & aperiunt viscerum oppilationes, ita ut si referatur ad plantas Europæas, licet Crithmo marino facie nonnihil dissimilis, ratione tamen qualitatum illa simillima sit.

C A A P O N G A I.

C A A P O N G A I I.

Secunda, caule est Portulacæ, tereti, geniculato, rufo humi serpit, atque circa maritima luxuriat in infinitum. ad quodlibet autem geniculum quinque aut sex folia apposita, figura foliorum Lavendulæ, veruntamen crassa & succulenta ut Portulacæ. Inter folia in singulari pediculo fert flosculum dilute purpureum, quinque foliolis constantem deorsum incurvatis & multis ejusdem coloris staminulis in orbem dispositis, quæ in medio adhuc stamen viride ovale continent. Radices hinc inde unicas

X 2

agit,

agit, innumerabilibus subtilissimis filamentis circumdatas, & fibræ ex illo variis locis prodeuntes, se terræ infigunt. Folia muria & aceto condiuntur, & pro acetariis usurpantur, sicut Crithmum marinum, Soldanella & similia.

CAAPONGA III.

Tertia *Caaponga*, Portulacæ est quoque species quæ *Beldroga* Lusitanis dicitur; ex radice autem brevi & in multa filamenta alba deficiente, producit caulem rotundum, succulentum foliis quoque instar Portulacæ succulentis. Rami quasi lana alba circumdati & in extremitate cujuslibet rami, octo folia in stellæ modum disposita sunt, ex quorum medio flos enascitur luteus, instar floris Portulacæ nostratis. Cui supermanet corpusculum quoddam, pappo albo circumdatum, in quo semen continetur nigricans rotundum, papaveris semine paulo minus. Cocta loco acetariorum tota herba comeditur ad excitandam orexin.

Quia Acetosa Brasiliensis, cum hisce Portulacæ speciebus in quotidianis quoque acetariis recepta, hic subjungendam putavi. Cauda est tereti viridi & succulento: foliis itidem succulentis oblongis & lævibus. Floribus dilute purpureis in ramulis triangularibus prodeuntibus. Tota planta gratissimæ est aciditatis, nec Europææ acetosæ cedens.

C A P V T L I X.

Herba lanuginosa Dictamni æmula, Ibiracém sive Liquiritia silvestris, Tupeicara sive Scoparia, & Caiatiá aliis Caaçicá.

Nobilis hæc odorifera planta, quæ serius mihi innotuit, quod in diffitis locis tantum reperiatur, ac proinde rarius in solamen ægrorum exhibita; tamen, quia ob insignem aromaticum saporem & odorem multa promittit in re medica,

HERBA LANUGINOSA.

eam sedulæ posteritati revelandam putavi, ut ulterius de ejus cogitet qualitatibus.

In silvestribus terris siccioribus luxuriat tenella herba ex radice exili, filamentosa. Ad pedis circa altitudinem affurgit caule uno atque altero tereti, ex viridi albicante adeo lanuginoso, ut totus gossypio aspersus videatur. Pro vario Naturæ lusu ramuli longi hinc inde à terra sursum expanduntur, foliis, nunc sibi oppositis, nunc solitarie positis, inæqualis longitudinis in ambitu leviter crispatis, quæ omnia cum ramusculis more Dictamni Cretici lanuginosa instar mollis serici ad tactum apparent. In extremitatibus caulis & ramulorum flores spicatum congesti proveniunt, parvuli splendentes ex argenteo subflavi, quibus decidentibus stellulæ argenteæ remanent.

Folia odoris sunt singularis proxime ad Dictamnium Creticum accedentis si modo levissime confricentur. Succus eorum recenter expressus & leniter aspersus culicum & muscarum non solum puncturis, sed & aliorum insectorum ictibus malignis medetur virus extrahendo. Multa

præterea

præterea incolæ de dignitate hujus plantæ prædicarunt , quæ experiri non mihi datum fuit.

IBIRAEEM sive LIQVIRITIA silvestris.

Familiarissima illa radix quæ Brasilianis *Ibiracem* (quod dulcedinem exprimit), Lusitanis *Alcaci*, dicitur, eadem plane habetur quæ Liquiritiæ nomen à Latinis accepit. Majoris fruticis est altitudine, caule lignoso, foliis Pyri similibus : locis aridioribus crescit in silvis Paranambuci. Glycyrrhizæ virium est æmula , non æque tamen dulcis si masticaretur radix, cæterum grata & iisdem usibus quibus Liquiritia nostratum, dicata. Pectori enim amicissima , & difficultatibus urinæ succurrens.

CAIATIA.

X 3

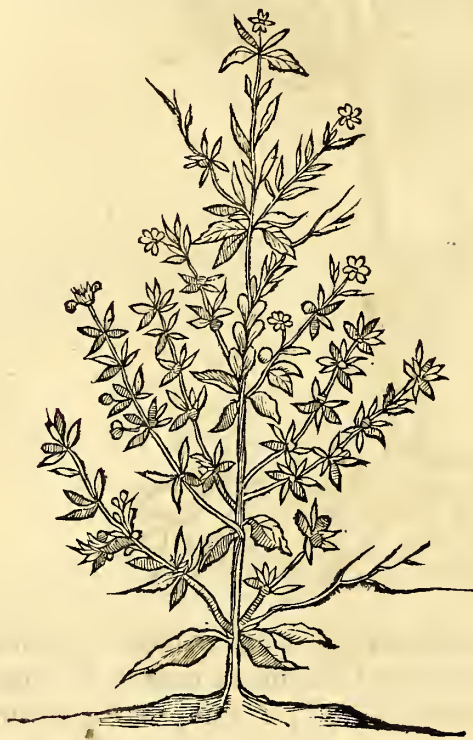
depressa

Præstantissima hæc Herba , merito à Lusitanis *Erva dos Cobres* est appellata, quod Colubrorum moribus felicissime medeatur, nec ulli Antidotarium herbarum dignitate cedat. Lippis & tonsoribus, tam ob insignem usum, quam frequentiam notissima, quod in triviis ubique crescat, omnique solo gaudeat. Exigua hæc Panacea lactescens est instar Esulæ, foliis Menthæ non dissimilibus, sed longioribus paulo & angustioribus existit, iisque cristatis, sed admodum tristis & sature viridis coloris, cauliculis ad rubedinem vergentibus, radicibus filamentosis & miniatis, terræ hinc inde infertis. Inter folia ad nodos multi prodeunt flosculi viridis coloris cum aliquantillo rubore mixti, in umbellam compositi. Humi

depressa tota repit planta. Ita ut licet aspectus imbellis ac ignobilis sit, qualitate tamen interna compensetur. Quippe recens masticata vel confusa, & morsui Serpentum applicata, dolorem non solum sedat, sed ipsum venenum validissime extrahit, & vulnera restituit in integrum. Sicca vero, & in pulverem redacta, si è conveniente liquore, ad pugillum exhibeatur, munit cor, viresque à veneno lapsas restituit.

Datur & alia species *Caaçica* à domestico meo primum detecta. Quæ ejusdem licet figuræ fere & nominis, non ejusdem tamen qualitatis hætenus est deprehensa. Lac enim quo tota planta turget, contra rubedines & dolores oculorum commendatur, sed à me nondum comprobatur. An polleat vi antidotali ut præcedens *Caaçica*, nondum mihi constat. Quod humi repat, & lactescens sit herba, Pello majori Clusii non male respondet, cæterum externa figura illi multum dissimilis.

T V P E I Ç A V A sive SCOPARIA.

Nihil vulgarius in triviis undiqueque crescit quam *Bassoura*, qua Æthiopes dominorum suorum ædes verrere solent. Alia huic affinis, sed minor, Lufitanis *Basourinha* dicta, in longe nobiliores usus à Medicinæ peritis applicata, Brasiliensibus *Tveičava* nominatur, quæ Verbenæ fere est facie.

Herba non silvis, sed apricis campis gaudet. Vix cubitum alta, tenaci lignoso unico plerumque caule assurgit, cui à fundo ad verticem usque perpetui ramusculi adnascuntur ornate expansi superne, pyramidis instar. Qui undiqueque plurimis angustis & exiguis acuminatis foliis, stellatim compactis hinc inde sibi invicem oppositis vestiuntur. His inserti apparent infiniti oculi virides, aciculæ capi-

pitæ magnitudine, è quibus flosculi dilute albicantes & cærulei erumpunt. Et post illos rotunda corpuscula instar Baccularum quibus continetur semen minimum fuscum. Radice est recta, brevi, candida, filamentosa, quæ sicut & tota planta manifesto sapore & odore caret. Integræ herbæ, præsertim juvenis, decocta, balnea, suffumigia, admodum sunt anodyna, emollientia & attemperantia, ut tot insignibus Malvis in Brasilia luxuriantibus præferri debeant. Nec memini me in Tenesmo, Hæmorrhoidibus, ani inflammationibus vel doloribus, præsentius adhibuisse remedium tam familiare, sive externe, ut supra dictum, admotum, sive per clysteres injectum.

Huic emolliendi qualitate æmulæ sunt herbæ *Paratura* & *Amongeaba*, cæterum dignitate multum inferiores.

C A P V T L X.

Varie species Muruciæ, Granadillæ dictæ.

Post sedulam inquisitionem decem species *Muruciæ* reperi. Quarum duæ majores non in campestribus sed tantum in hortis inveniuntur. Prima & nobilissima quæ se offert simplex nomen vernaculum *Muruciæ*, ab Hispanis *Granadilla* à Belgis *franch-appels* accepit. Secunda Pyriformis *Muruciæ-guaçu* sive magna vocatur. Cæteræ octo species minores sunt, nec ad sativas traductæ, inque salubus remotioribus

MURUCVIA I.

tioribus arbores conscendunt, quibus claviculis suis adhærentes, jucundum opus topiarium repræsentant. Qui silvestres, addito cognomine distinguuntur, ut sunt *Murucviâ-eté*, *Satâ*, *Mixira*, *Poca*, *Perôba*, *Piuna*, *Ternacua*, *Vnâ*. Hæ eximie *Murucviâ* hederæ sunt fructiferæ & esculentæ, licet ab incolis ob excellentiam & frequentiam duarum illarum sativarum minus expetitæ. Foliorum, florum & fructuum facie ac qualitatibus internis inter se discrepant, ut ex picturis & descriptionibus facile constabit.

Prima nobilis hæc *Murucviâ* hortensis, cuius terræ insita crescit totoque anni tempore pulchre virefcit; felicius tamen si quotannis à luxuriantibus sarmentis liberetur, secus enim suffocatur. Frondes jucundissimam umbram præbent si hederæ aut vitium instar huc illuc flectantur, funiumque modo in fornicis formam ducantur, foliis hinc inde vestiuntur, in quinque alia eleganter sectis. Tandem flores admodum celebres succedunt qui Passionis Christi dicti, quorum circumferentiæ Rosam longe superantes, ex foliolis inferne virefcntibus, superne cæruleo purpureis emergunt: dehinc radiatim Solis ut pingitur figura, multa filamenta crispata & in orbem explicata apparent, quæ in centro, in medio & in circumferentia exterius & interius cæruleo, purpureo, cyaneo uraneoque colore splendentia, punctulis dilutis albo & rubro variegantur supra consuetam naturæ elegantiam quasi pulchritudine inter se certarent. Columella autem illa pallida quæ è medio floris exsurgit, superius diffecatur in quinque partes, quæ ad latera curvatæ extenduntur; cuique parti spongix formi corpus lutescens, pulverem luteum aspersum habens adhæret. In medio autem columellæ pisiformis orbiculus ex flavo albicans est, & huic tres clavi superius infixi è flavo albi & punctulis minimis purpureis variegati & deorsum inclinati, ut brachia columnæ. Flores omnes tertia post Solis ortum hora aperiuntur, pauloque ante occasum denuo clauduntur, ne decora eorum facies nimis prostituatur. Contrarium fit in Mirabilis Peruanæ aliisque floribus, qui de die clauduntur. Florent maxime sub finem æstatis, fructumque mensibus pluviis æque ac æstivis maturum magna copia producant. Omnium autem pomorum *Murucviâ* præstantissimum est hoc quod ab ægris pariter ac sanis expeditum, exacte rotundum, glabrum, læte virefcens cum maculis albicantibus, cortice crasso ac tenaci, pulpa crocea gratoque & vinoso acore jucunda, in quo multa granu-

la feminis nigri, variis tuberculis insigniti & folliculo inclusi. Mirandum vero, aliquos scribere (inter quos doctus Monardus) Pomum hoc esse insipidum. Nisi forte de Peruviana Granadilla sint locuti, cujus meminit Petrus de Cieca in Historia Peruviana, quam colore & sapore ab hac nostra differre facile crediderim. Ad Medicam illius historiam transeo.

Pulpa quæ summo febricitantium solatio & oblectamento est, mihi in quotidiano usu esse consuevit, vicemque syrupi cordialis, ut & Rob Ribium vel Berberis egregie supplet. Qualitate refrigerandi cæteras Granadillas omnes antecellit, nullamque noxam, etiamsi abunde comedatur, adfert: nisi quod immoderato ejus usu dentes stupore obtorpescent. Æstu laborantes mirifice refocillat sitimque exstinguit. Ad hæc appetitum excitat, stomachi ardores reprimit, spiritusque vitales, cum recens pomum, tum succus ejus in syrupi consistentiam coactus, & ex posca propinatus, restaurat. Idem præstant flores & pomi cortices conditi, qui vix ulli fructui dignitate concedunt. Folia loco hederæ cauteriis applicata, multum profunt.

M V R V C V I A' II.

Secunda species maliformis *Muruciá* inter silvestres habita, caule itidem est, ut Bryonia farmentoso sed subrufo, in quo cum suo petiolo folia hinc inde solitarie posita & in quinque alia secta, nascuntur, quorum medium utrimque rara incisura laciniatum, singula læte virentia nervo recto & venis transversis obsita. flos suavis est odoris, ejusdem figuræ & colorum elegantia ut præcedentis, sed minor circumferentia filamentorum, antequam se aperit ita se habet, ut supra in Icone. Fructus æquat Pomum nostrum vulgare rotundus, cortice crasso, flavescentis coloris, constans pulpa succulenta, vinosè acida, tam odore quam sapore commendabili, linguam quoque croceo colore tingente. Fructus pulpa ægris ac sanis ad viscerum ardores temperandos & sitim extinguendam licet præcedenti inferior, tamen in pretio quoque habita.

Tertia maliformis *Muruciá* sive Granadilla eodem modo quidem ut aliqua præcedentium in caule folia disposita habet, sed peculiari naturæ lusu in tres lacinias secta, in ambitu serrata, læte virentia, nervis rectis & venis obliquis multis prædita. Flore est suavis odoris, magnitudine & figura convenit cum plerisque antecedentibus, idem de ejus filamentis & columella, imo & de fructu ipso dictum volo, qui immaturus splendet atque ex viridi subflavescit, ex albo instar Colocynthis variegatus, maturefactus citrini fit coloris & digito attactus cum strepitu dissolvitur.

MYRUCVIA III.

solvitur. De caulium, radicum, vel fructuum qualitatibus medicamentosis nihil hactenus mihi compertum est, fructus tamen edulis, licet silvestris & minus cæteris saporosus.

MYRUCVIA IV.

Quarta *Muruciá*, pyriformis prima, quæ *Murucua-guaçu* sive *Granadilla magna* dicitur. Planta est egregie viminea, lignosa, lentissima: Caulis contortus, quadratus, coloris grisei, vitis crassitie: longe serpit ac etiam arboribus & fruticibus se implicat. Folia habet læte viridia, lævia, splendida, non serrata, inæqualis figuræ; quædam enim sunt simplicia, quædam laciniata. ex hisce foliis contusis promanat color egregie viridis quo pictores utuntur. Flore quoque est eleganti, magnitudine Rosæ, exterius quinque foliis, nunc viridibus, nunc rubris, alternatim positis. His foliis circumnascuntur filamenta crispa, purpurea, in centro vero columna ex flavo albicante. Flos facillime perit decer-

decerptus, & vermiculi in illo generantur ut in caseo. Fructus pyriformis est, initio viridis, maturus flavescens è viridi coloris. Intus multi processus, quibus semen cum pulpa fructus per tenues cuticulas annectitur. Pulpa, alba, succulenta, glabra, instar rudimenti avis in ovo, cui inhærent infinita grana seminis suo folliculo inclusa, nigra, splendida, compressa. Odor & sapor fructus dulcis & suavis, nihilque aciditatis sapit sicut pleræque aliæ. Cortex crassior est quam Mali aurantii. Quando comeditur, scinditur transversim (non secundum longitudinem) & pulpa paulum separatur à cortice, adhærens illis processibus, ac dein una cum seminibus sorbendo instar ovi tremuli exhauritur. Febricitantibus, tabidisque multum prodest. Temperat renum calores, & mucilaginis sua sanat ulcera intestinorum ex dysenteria orta; inflammationes pulmonum mitigat.

M V R V C V I A' V.

Quinta *Murucuiá-miri* sive parva pyriformis altera, folia habet solitarie posita, cordis bubuli figura, late virentia, lævia, non laciniata neque serrata, sicut in maliformi *Murucuiá*. Ad quemlibet quoque pediculum folii etiam capreolum habet caulis, quo se annectit more Vitis. Flos, qui suavis est odoris, in eodem caule ex decem foliolis superne & inferne, nunc viridis, nunc rubri coloris, alternatim ita positus, emergit, cujus facies, color & ornamenta, paucis exceptis cum præcedentibus conveniunt. Quamobrem ad internas ejus qualitates, quas novisse plus interest, me nunc confero.

Quantum enim hæc nobilis Granadilla præcedentibus magnitudine cedit: tantum dignitate virium medicinalium cæteras superat. Quippe usque adeo insignis habetur efficaciam hæc planta (licet paucioribus Incolis nota) ut non solum officinarum Çarçaparillam æmuletur, sed eam facile superet, deobstruendo, sudores atque urinas movendo. Integra enim herba quæ pauci est saporis, modo leviter attrita, & ex vino, vel aqua exhibita, tuto, cito & jucunde secundinas & cæteras uteri immundities expellit, mox robur visceribus restituit. Quod cum ab exercitissimis rei Botanice Brasilianis ad Fluvium Divi Francisci habitantibus, accepissem, qui nullum remedium, huic *Murucuiá-miri* in obstructionibus & frigiditatibus præferrent: illud tandem à Lusitanis & Batavis nostris colonis imitandum volui, qui prospero successu etiam nunc id in usus quotidianos applicant.

Folia denique contusa, ferventique aquæ, donec tepescat, indita, atque podici aliquoties applicata, præsentissimum præbent remedium contra hæmorrhoides.

CAPUT LXI.

Variæ Timbó, Cururú-apé, & Tety-pote-iba sive Vitis Arbustina.

PRæter eas quas generali nomine *çipó* nuncupatas esse diximus: variæ & mirabiles dantur Herbx *αφύλλοι Timbó* vulgo dictæ, & variis usibus & abusibus dicatæ; quæ omnes jucundum dant spectaculum. Quædam enim instar funium, in aëre tensæ, vix pollicis crassitie, ad altissimarum arborum fastigia enituntur, indeque rursus demissæ humi se præcipitant; unde denuo continuato & tenacissimo ductu insurgunt in infinitas chordas, ita ut silvas vix penetrabiles conficiant. Quædam vero sunt humani cruris crassitie triangularis, quadrangularis, & rotundæ figuræ, arborumque cacumina adæquant, easque nunc hederæ in modum amplectuntur, nunc eas rursus deserunt atque in nodosos gyros & concinnos hinc inde luxuriant, adeo flexibiles & validæ, ut quoquomodo constringas, numquam rumpantur. His *Timbó-guaçu* à magnitudine; illis *Timbó de Cono* à Brasilianis, *Barbasco* à Lusitanis nomen inditum, victoribus ad vasa liganda, contusa coriariis rhois, naupegis vero stupæ vices præbet. Piscatoribus ad retia non solum tingenda, & præservanda: sed & ad pisces capiendos interior & exterior substantia infervit. Quibus ad Fluviorum ripas (ut ipse multoties vidi) contusis, aquas atro colore & virulentia quadam inficiunt, unde Pisces non tam moriuntur statim, quam vertiginosi & quasi ebrii in retia se præcipitant. Male quoque fit pecoribus si ex hac aqua nimium bibant. Multi tamen testantur se lymphas multoties absque damno licet ejus succo infectas, hausisse.

Sequitur tandem *Guaiana-Timbó*, nomine & noxia hac qualitate præcedentibus similis, cæterum dissimillima apparens, quæ sola in Medicos usus recepta est, nec frondibus destituta, sicut pleræque *Timbó*, sed floribus, foliis magnis, glabris, acuminatis hinc inde vagatur, atque in caulis extremitate tenuibus siliquis, lævibus, cubitum longis, copulatisque ornatur. Quæ merito à Lusitanis *Faissons d'impige* sive Fabæ Impetiginis appellantur, quod earum cortex, succum, piscibus quidem infestum sicut & præcedentes *Timbó*, sed impetigini & puerorum scabiei, cæterisque hujus generis affectibus cutaneis, proficuum continet. Mensibus enim pluvii immaturæ siliquæ & virides, succo turgent præstantissimo, eoque frigido & acri, quo si fricetur qui impetigine laborat curabitur; modo aliquoties reiteretur remedium.

Quando maturuerunt siliquæ tempore æstivo, mox exsiccantur, tuncque non solum tunicam externam, sed & succum atque semina, quibus scatent, paulatim nigrescere & aromaticum odorem spirare comperies; verum tunc prædictis malis minus aptæ judicantur.

Inter has *çipó*, illa quoque censetur quæ *Guembé* nomen habet mirabilis sane herba ad Ancoralia imprimis utilissima, ut in tractatu de Aëre. Aquis & Locis latius egi. Sicut & illa quæ *Guembe-guaçu* hoc est *Guembé* magna, dicta quæ radices habet ultra triginta cubitos longas. Cortices autem contusi & prunis ardentibus impositi, suffumigio suo sistunt sanguinis fluxum, præsertim in sceminis.

GVAIANA-TIMBO.

IN tanta vegetabilium
multitudine, non mi-
rum est, quasdam homi-
nibus tantum, quasdam
solum cæteris animalibus,
vel prodesse, vel obesse.
Inter has existunt impri-
mis *Cururu-apé* & *Guaiama-
Timbó*, de qua modo egi.
Vtraque in Medicinam
recepta; utraque piscibus
noxia. Quas proinde po-
tius inter salutiferas quam
venenatas recensendas
existimo.

Hæc itaque *Cururu-apé*
nec facie, nec efficacia
vulgaris existit: In vastis
nemoribus aliis arbori-
bus innititur. Ligno est
tenaci sarmentoso & fle-
xibili, foliis decoratur
oblongis, superius viride
splendentibus, dentatis,
ex se invicem, ad ficos fe-
re Indicæ modum, pro-
nascentibus. Ita ut non ra-
ro, pro naturæ lusu, quin-
quefolium conficiant, in-
ferius duobus expansis fo-
liis, superius tribus emi-
nentibus.

In extremitatibus ra-
mularum proveniunt
longæ spicæ, onustæ flos-

culis ex albo & viridi lutescentibus; post quos sequuntur capsulæ, triangulatæ, & ubi
maturiores ovalis figuræ, quæ sponte in tres partes dehiscunt; cortex autem exterior
rubicundus, interius eximie est ruber, continetque quilibet fructus duas fabas, qua-
rum quælibet involuta materiæ molli, albæ, nuci consistentia simili, ad tactum frigi-
dæ: ex illo albo involucro faba secundum longitudinem eminent, nigerrima macula
splendens, reliqua pars fabæ est fusci coloris. Continet denique faba interius carnem
fabaceam flavam. Hi fructus ad abusus potius quam usus, recepti sunt: quippe contusi,
aquas venenata qualitate inficiunt, ita ut pisces inebrientur & moriantur. Folia autem
viridia contusa applicata, eorumque recens succus vulneratis tantum prodest, quan-
tum fructus assumtus aliis animantibus solet obesse. Adeo enim qualiacunque vulne-
ra, etiam prima intentione, mundificat & restituit, ut merito inter præcipuas vulne-
rarias hæc herba numerari mereatur.

TETY-POTE-IBA sive VITIS ARBUSTINA.

EX stercore avium, quæ *Tetyns* dicuntur, ad arbores Aurantium deposita, herba
nascitur voluntaria, Indigenis *Tety-pote-iba* appellata quæ *Vitis Arbustina* instar, sed
folio *Myrti* majoris simili, ipsi arbori maritatur: quam præ nimia luxuria tandem coo-
periens, exitium totale illi infert. Sed quantum hæc *Zizania* Assyriæ malo noxia, tantum
homini atque ipsis avibus *Tetyns* dictis proficua existit. Quippe eadem aviculæ herbam
hanc è stercore suo natam, sive amore alimenti, sive medicamenti depopulari amant.
Denique à radicibus & ramulis contusis & ex oleo communi frixis, emanat insigne
medica-

medicamentum calidum, cujus crebris inunctionibus, ad vices aliquot reiteratis, ventris & pedum inflationes, tam adultorum quam puerorum, ex frigido enatae, felicissime restituntur. Adeo discutere & confortare creditur hoc oleum, praesertim vetus, ut nulli remedio cedat, meritoque a rusticis tanquam domesticum reservetur. Rasura caulium in aqua macerata oculorum obscuritates abstergit, praecipue in affectibus ictericis.

C A P V T L X I I.

Variae Phaseolorum species Cumanda dictae.

QUUM antea lectori indicarim, instituti mei esse, eas tantum perstringere plantas & animalia, quorum qualitates alimentosae, medicae, vel venenatae mihi innotuerint: Idem imprimis circa Phaseolos, Ciceres & Pisas nunc prosequor; quoniam immensi esset laboris, imo charta mihi prius quam materia deficeret, antequam tot luxuriantium Fabarum & Siliquarum silvam graphice depingerem.

Hoc itaque capite eas tantum recenseo, quae omnibus pariter incolis familiares, & inter alimentosas potissimum habitae. Ut sunt primo *Cumanda-guacu*, id est Fabae magnae dictae. Quae pollicis sunt crassitie, & sicut praestant Europaeis magnitudine, ita etiam sapore & salubritate. Instar funis ad arborum cacumina enituntur, easque Hederæ modo amplectuntur. Fabae torrefactae & contusae cumque ovo exhibitae contra fluxus ventris in usu sunt. Coctae vero ad cataplasmatum modum ventri impositae colicis doloribus medentur; ad resolvenda quoque apostemata parti affectae applicantur.

C U M A N D A T I A.

Cumanda-guirá est frutex elegans toto anno florens & fructifera. Cortice viridi, ligno fragili, ramis surrectis sibi oppositis exurgit, foliis oblongis Salviae acutae similibus, inferne albicantibus, superne viridioribus, lanuginosis, floribus luteis magnitudinis nostratum Pisorum, quibus siliquae compressae & quasi contortae succedunt nostris paulo minores. Horum usus omnibus passim incolis frequens si coquantur, praeterquam enim quod palato blandiantur, lubricam reddunt alvum.

Illae autem quae simpliciter nomen *Cumanda* induunt, Fabis Turcicis tum sapore tum magnitudine simillimae, sed subinde colore tantum, non forma differunt, aliae enim prorsus sunt albæ, aliae dilute è candido flavescentes, aliae obscure purpureæ renis formam referentes: omnium cutis admodum nitet, & eleganter maculis distincta.

Cumanda-miri, id est, Fabae parvae, sunt Pisae, Europaeis magnitudine pariae, sed oblonga & non rotunda, albi quoque & leucopaei coloris.

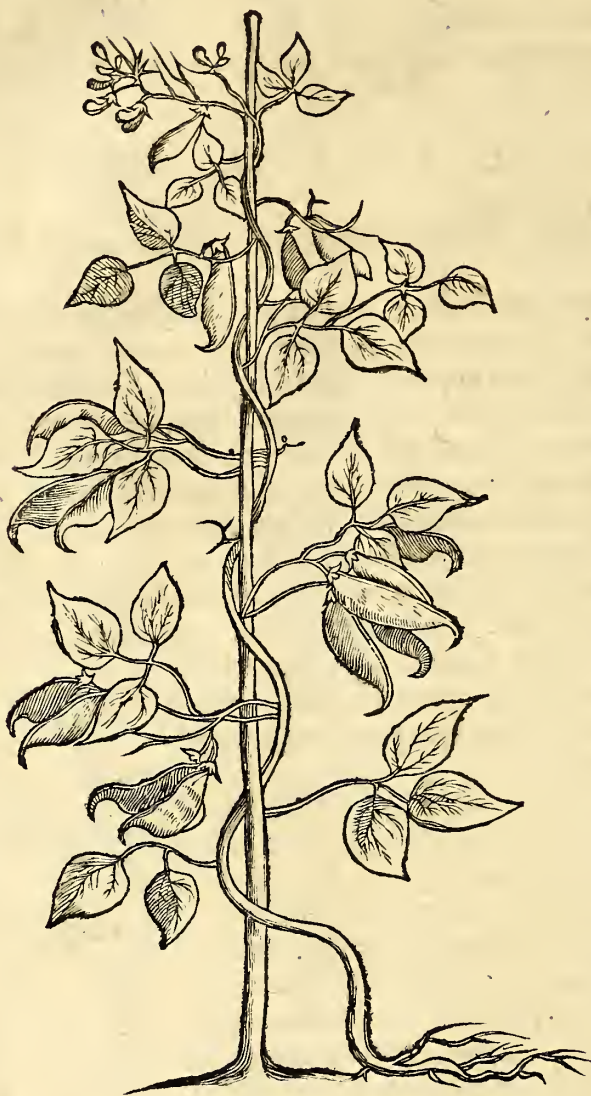
Sequuntur tandem & illae quae *Cumandatiá* appellatae, *Lablab* Prosp. Alpini. de quibus vide Carol. Clusium Rar. plant. pag. ccxxvii. Planta haec ex Africa in Brasiliam creditur translata, undique nota tam ob elegantiam quam ob usum; perpetuis floribus & sarmentis luxuriat toto anno. Semina nigra, siliquis latioribus haud longis continentur, quae edulia non solum sed gustu gratissima existunt, si cibis immisceantur & coquantur. Pectoris morbis medentur. Prosp. Alpinus testatur, urinam & menstrua movere.

Y

His

GVANDV.

His annumerantur Ciceres quibus *Guandú* Brasiliiani, Belgæ, à siliquarum forma **Witte krombeljes** nomen dederunt, adeo expetiti præ cæteris, ut non minus ægris, quam sanis conducant. Elegans hic Phaseolus Turcicorum modo scandit, iisdemque est foliis & floribus, sed multo minoribus. Iucunde semper viret, perpetuisque copulatis siliquis parvis decoratur: ita ut ob ornatum æque ac usum fativa facta sit planta.

Quæ *Guarumbee* dictæ, Turcicis Phaseolis aliquanto sunt maiores, coloris nigerrimi & optimi saporis, sed minus frequentes præcedentibus.

CAPVT LXIII.

Ietucu sive Mechoacan, & Xalappá.

DE ea nunc agendum radice medicinali, quæ in Novo & Veteri orbe nomen audit à sua Regione Americæ natali quæ Mechoacan appellatur. Adeo per omnes silvas sponte luxuriat; ut non minus terram frequentia radicum, quam nemora elegantibus sarmentis & floribus impleat.

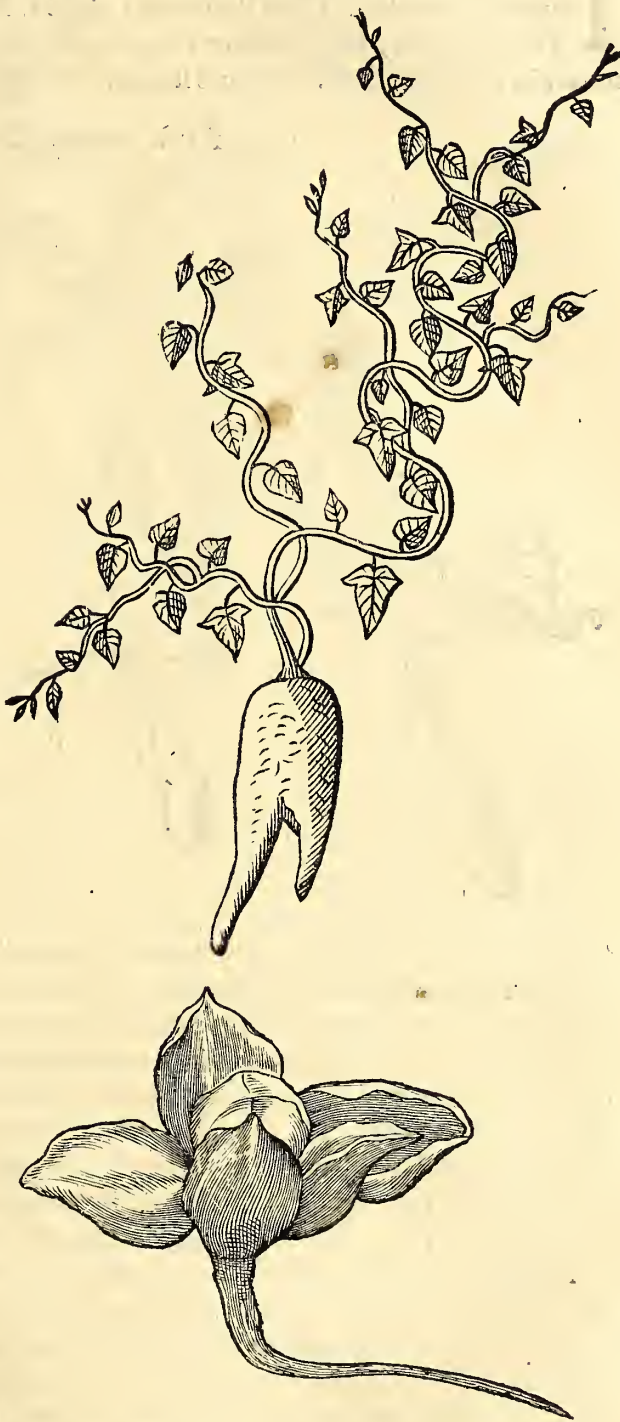
Docte sane & curiosè harum plantarum quatuor species gradu & dignitate impares Ximenes tractavit, ut videre est in Annotatione sub capite Mechoacannæ in Historia nostra Brasiliæ naturali. quarum natura ut & semina, licet ab hac nostra nonnihil discrepare videantur: tamen sarmentis, foliis, floribusque convenire apparet. Mihi, hic non licuit ultra duas vidisse species, facie sibi simillimas; sed ut efficacia

efficacia differentes, ita & radice, quæ in posteriori hac Mechoacannæ specie non solum longior, circulosior & nigricantior, sed & purgandi qualitate superior existit. Ac, ut verbo absolvam, eadem est quæ nomen Xalappæ in nova Hispania accepit. Quæ, cum nuper ibidem adhuc latitaverit, quis mirabitur, si etiam nunc in vasta hac Barbarie minus innotuerit, & sub communi Mechoacannæ nomine in usu fuerit.

Omnis itaque *Ietucú* sive Mechoacannæ species Lusitanis *Patáta da purga* dicitur: quæ adeo toto fere anno in agris luxuriat, ut exosa sit rusticis, atque ob nimiam ubertatem vileseat. Terræ imposta radix, spatio octidui adolescit cum foliis: imo parieti appensa progerminat feliciter. Planta caule lactescente sarmentoso, rufo, multangulari, lento repit vel scandit. Foliis solitariis hinc inde vestitur teneris, satore viridibus, inodoris, cordis figuram, cum vel sine auriculis repræsentantibus. Flore decoratur quadrifolio (quam hic separatim ad vivum ea qua erat forma & magnitudine apposui) dilute incarnato, intus purpureo; in cuius medio capsula, loco umbilici rotunda prominet, ex qua semina aliquot nigricantia Pisi magnitudine sed non figura, quia compressa & quasi triangularia apparent. Radice est magna bifida utcunque extus fusca, intus tota lactescente, in quo resinoso liquore medica qualitas residet; ac proinde verno tempore Brasiliensi collecta, atque in taleolas circulares dissecta, atque filo transfutim excepta, sollicitè reservatur, quod ab externa injuria facile afficiatur.

Pulvis radice à semiuncia ad integram ex convenienti liquore tuto exhibetur ad deturbandum pituitosum imprimis & aqueum humorem. Vel radix recens, mundato cortice, exprimitur per pannum ad horas aliquot; quod subsedit siccat in umbra (ob similitudinem *Ti-pioca* dictum) drachma in pueris, duæ vel tres drachmæ in adultis, exhibentur. Delicioribus autem qui ab omni medicamento abhorrent, conserva exinde cum saccharo fit, cujus dosis castaneæ circiter est magnitudinis. Hæc conditura, quod blandum & gratum simul sit medicamentum, magnopere expetitur, & in varias Europæ regiones distrahitur.

IETUCV' sive MECOACANNA
cum FLORE.

Ietica vulgo *Batáta*, *Cará*, *Tamoatarána*, *Mundubi*,
& *Mandobi*.

Inter fructus subterraneos alimentosos primum locum merentur, quos *Batátas*, nuncupant vulgo. Quæ Peruvianis *Apichu*, Brasilianis *Ietica* dictæ, eæque quidem diversi coloris, sed qualitate congeneres, nutrientes, magnoque incolarum comodo in victum cedunt. Pingues sunt & dulces atque flatulentæ: & in hortis mul-

IETICA vulgo BATATA.

tum excoluntur. Caule farmentoso, lento, viridi, tenui super terram repunt, semper nova filamenta terræ ingerentes, ex quibus novæ radices generantur variæ figuræ, coloris extus flavescentis, intus lacteo sicco turgentes. Quibus pediculus ad caulem in exortu incurvatus, folium sustinet dilute virescens, inferne canescens, figura cordis, ut vulgo pingitur, vel etiam ad latera auriculas habens ut Mechoacanna. Flores ferunt exterius dilute virides, interius candidos figura Campanulæ, quibus deficientibus semen quoddam videtur formari, sed nullius usus, quia optime transplantantur scindendo radices in taleolas & imponendo terræ. Coquuntur aut sub cineribus assantur, suntque optimi saporis & præferendæ nostris Rapis.

Batáta recens contusâ & affusâ paucula aqua atque macerata, fermentando fit potus, quo Indigenæ utuntur, imo, subinde abutuntur ad inebriandum.

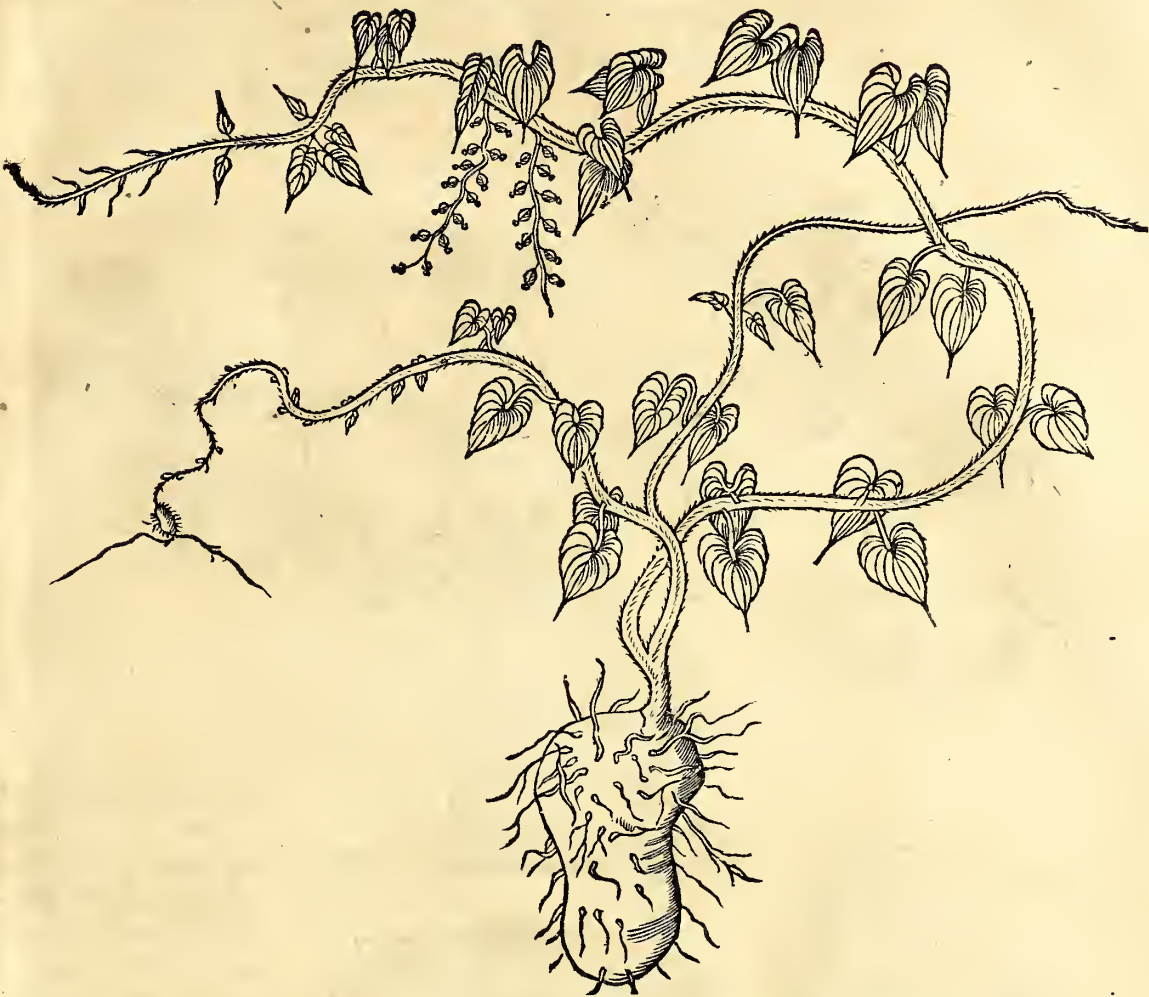
Alia quoque dantur *Batáta* species, quarum prima vocatur *Omenapó yeima*, humi serpens caule farmentoso, viridi: folia quoque habens cordis figura, vel etiam aurita, solitarie posita, nervis & venis viridibus obsita. Radix ut plurimum est rotunda, cruda, alba, sed cocta fit per totam substantiam, instar *Betæ rubra*, manusque tingit cæruleo. Cuticula est obscure rubra; cultro incisâ nigrescit instar atramenti futorii.

Secunda *Pararo* dicta est caule & foliis sicut præcedens, nisi quod caulis hujus sit purpureus, & nervi atque venæ foliorum itidem purpureæ, ut & radix.

Quæ *Ietiopé* vocatur alba est quoque radice optimi saporis, paulo macerata comeditur, sed imprimis à febricitantibus.

Quæ autem *Inhame de S. Thome* vulgo, & Brasiliensibus *Cará* dictæ, quantum omnibus enarratis *Batátis* mole superiores: tantum dignitate inferiores existunt, & à plebe

C A R A.

plebe solum expetitæ, iisque ob ubertatem in quotidiano usu sunt. Planta est caule quadrato, & paulum hinc inde contorto; longissime repit super terram, aut etiam ascendit sepes, latissimeque se propagat: nam ramuli illius terram contingentes, fibras protrudunt & novas agunt radices. Versus extremitatem caulis senioris, multæ quasi spicæ producuntur, in quibus aliqua triangulata & turbinata corpora adhærent superius, rudimenta habentes parvi floris lutei. Interstitio magno ad caulem proveniunt pediculi duo oppositi, itidem quadrati, quorum cuilibet insidet folium Sagittalis nostratis figura, quod læta viriditate splendet, solidum, septem aut novem nervis ex pediculi insertione prodeuntibus & per longitudinem discurrentibus, inferius prominentibus, superius profunde jacentibus, in extremitate acuminatum. Copiosum liquorem aqueum fundit caulis incisus instar lacrymarum vitis. Crassa est radix, unum pedem longa, cuticula ex cinereo fusca vestita, sub qua flavescit, intus autem habet carnem succulentam & quasi lactescentem. Cocta cum oleo & pipere condita bene sapit: sicca tamen est, & farinam refert. Vnde & pro pane à Guineensibus usurpatur.

TAMOATARA'NA.

Eiusdem naturæ & usus quondam huc transplantata radix *Tamoatarana*, Planta quæ ex bulbo albo, splendente, figura fere ovali, magnitudine ovi anatini, pro ducit caulem & duo vel tria acuminata folia, ejusdem fere cum caule longitudinis. Præter hæc in summitate folium unum atque alterum est, sub quo aliquot pediculi proveniunt, quatuor flores producentes, splendide albos, ex triangulatis squamis more Pineæ Nucis compositos, inodoros.

X 3

Nullius

Nullius usus, quantum constat, folia & caulis; excipiuntur Bulbi, qui more Batatae pro bono alimento apponuntur.

MUNDUBI & FRUCTVS.

Sicut Mandioca radix aliaque sativis mensibus potissimum æstivis & terris sitientibus gaudet; ita alii fructus subterranei & radices edules humida amant loca & tempora, inter quæ non solum *Batatas* mox de-

scripta, sed & *Mundubi* & *Mandobi* primatum tenent. Horum prior Lusitanis corrupte *Amenduinæ*, Lærio *Manobi*. Peruvianis, teste Monardo *Anchie*, Hispanis *Ibimani* vocatur. Familiaris hæc planta domestica facta, nunc humi decumbens, nunc ultra pedalem erigitur altitudinem. Caule est quadrato aut striato, ex viridi rufescente, & piloso. Hinc inde enascuntur ramuli primo quasi caulem amplectentes & foliolis angustis acuminatis circa nodos stipati; continetque quilibet ramulus quatuor folia, ovalis figuræ in extremitate obtusa, leviter pilosa, unico nervo recto & subtilibus venis conspicua, inferne canescentia, superne læte viridia. Flosculos habet flavos, per ora rubentes. Radice est brevi, tenui, contorta, filamentosa, cui adnascuntur folliculi ex albicante grisei, figura minimi Cucumeris, fragiles, sed strepitum edentes: quilibet autem continet in se tres nucleos, pellicula saturate purpurea vestitos, carne intus alba, oleaginosa, sapore Pistaceorum, qui comeduntur cocti & inter bellaria apponuntur. Flatulenti sunt atque ad Venerem incitantes. Multum tamen comesti capitis dolores causant. Forma cataplasmatibus contusi, & morsui serpentum applicati, dolori medentur. Ex illis quoque oleum clarissimum exprimitur, non ingrati saporis, iisdemque usibus dicatum, quibus oleum Amygdali.

M A N D O B I.

Posterior fructus subterraneus, ex oris Africae olim translatus, tandem Americæ nativus quasi factus *Mandobi* vocatur: qui non erigitur, sed more Cucumerum tenuibus sarmentis supra terram luxuriat, unde hinc inde pediculi striati exsurgunt, quibus flosculi flavi, & folia, more Phaseolorum sibi tria conjuncta adnascuntur. Fibris subterraneis horum caulium reticulati folliculi, nucis avellanæ magnitudinis adhærent. Quilibet autem folliculus secundum longitudinem circum circa quasi suturam monstrat & pressus circa illam finditur, continens in se duo utcumque grana pisiformia & ejusdem

ejusdem magnitudinis flavo pallida, ejusdem cum pisif recentibus consistentiæ, & saporis, cruda & cocta comeduntur, quod boni sint saporis, sed flatulenta, omnibus passim incolis in quotidiano usu existentia, cæterum prioribus *Mundubi* congenera quidem, sed nutriendi qualitate iis cedunt.

C A P V T L X V.

Iupicanga vulgo Radix Chinæ, Ivapecanga vulgo çarçaparilla, & Convolvulus marinus.

Similem quam Chinæ radicem solent nominare hæc quoque producit terra. Pseudo Chinam, de qua Dodonæus & alii scribunt, verius dixeris, eamque admodum nodosam, & lignosam, in Territorio imprimis Paraybiensi, ubi copiose nascitur. Formatur in aliquot tubera sicut ex apposita Icone liquet, intus & extus subrutilo co-

IUPICANGA vulgo RADIX CHINÆ.

lore. Tres omnino reperiuntur species, licet paucioribus cognitæ, quæ omnes sub eodem nomine comprehenduntur, ob summam quam inter se habent, similitudinem; quas tamen si in usus applices, distinguere necesse est: quapropter eligenda est quæ magis crassa, glabra & rubescens est, quæ facile ex magnitudine pedis plantæ, tum & ex in frequentibus caulium spinis, internosci potest. Ejus brachia spinis acutissimis hinc inde obsita, Clematis instar, vicinas arbores, earumque summitates, sinuosis flexibus amplectuntur. Folia fert Plantagini haud dissimilia, & baccas croceas ad aureum colorem vergentes. In hac planta cum nihil sit fere, quin ab aliis Scriptoribus tractatum, sollicitè aut

prolixè differere operæpretium non erit. Ea uti solent ad eadem mala expugnanda, quæ in Europa expelli solent : tamen si Chinenſi (ut, quod ſentiſ, dicam) dignitate & præſtantia non nihil concedat.

I VAPE C ANGA vulgo ÇARÇAPARILLA.

Licet à plurimis Incolis, tam advenis quam Indigenis, neglecta fere fuerit hæc, quod vulgaris illa & notissima Çarçaparilla ex aliis Americæ regionibus huc adferatur; tamen à peritioribus Empiricis, mox propria experientia edoctus, hæc *Ivapecanga* à me aliisque Lusitanis in usus Medicos est recepta.

Duæ reperiuntur species sibi similes, in silvis littoralibus repentes, caule farmentoso, lento, viridi, aculeos seu spinas hinc inde habente acutas. Folia acu-

minata diversæ longitudinis & latitudinis, exterius dilute, interius sature virentia. foliariè alternatim cauli adnascuntur, in quibus tres nervi insigniter conspicui secundum longitudinem, transversim autem multæ minutæ venulæ vario flexu tendunt. Ad quemlibet cujuslibet folii pediculum duæ claviculæ prodeunt lentæ, longæ, quibus aliis plantis se firmiter annectit. Flores fert racematim: sequuntur dein baccæ, primo virides, mox cinnabriæ, ubi autem maturuere, nigræ, rotundæ, rugosæ, more Cerasorum siccatorum pediculis insistentes. Intus continent unum aut duos lapides albo flavos, duos, in quibus durus albicans nucleus. Vide Monard. cap. xx i r.

Fr. Ximenes quoque diversas & nobiliores Çarçaparillæ species, variosque parandi modos in Mexico & Nova Hispania dari testatur, *Mecatli* illis dictas. Optima autem creditur esse ea, quæ provenit in Hondura, quæque potissimum infertur Europæ. Sunt qui omnes has plantas referendas putent ad species Chinæ, verum quia radices plurimum differunt, non est dubium quin sui generis sint plantæ, licet figura foliorum, caulium volubilitate & capreolis conveniant. Quibus autem usus benigna mater natura condiderit hanc nobilissimam herbam, toto fere mundo innotuit, sed quanto validius & felicius in Indiis ubi indigena est, morbis chronicis medeatur, illi optime norunt qui Indias Orientales & Occidentales habitant.

C O N V O L V V L V S M A R I N Ū S.

Præter Çarçaparillam officinarum, altera hæc non imbellis, licet ignobilior, reperitur. Lusitanis *Salsa do Praya*, sive Çarça littoralis nuncupata, quam tamen Convolvulum maximum rectius dixeris. Ex radice lenta, longa, non crassa, sed gracili, paucis fibris prædita, nigricantis exterius coloris, intus alba & lactis glutinosi plena, nascuntur

scuntur aliquot caules, longissime repentes supra terram atque hinc inde iterum radices agentes. His adnascuntur folia alternatim posita, lacte viridia, crassa, obrotunda. Ex pediculis flores prodeunt superius quinquangulares, Campanulæ figura, coloris dilute purpurei, qui post meridiem clauduntur, mane excluduntur.

Sarmenta & folia recentia, temperate calida habentur, & emolliendi quoque vi pollent, ac proinde in balneis factitandis usum habent haud exiguum, tum ad corroborandum corpus in affectibus præcipue frigidis, summe profunt.

Decocta denique è sarmentis & radicibus exsiccatis per os exhibita, eidem usui inserviunt. Folia recentia avulsa fonticulis apposita solatium adferunt.

CAPUT LXVI.

Nhandiróba, Acariçóba, Ambuyaembó, & Caapéba.

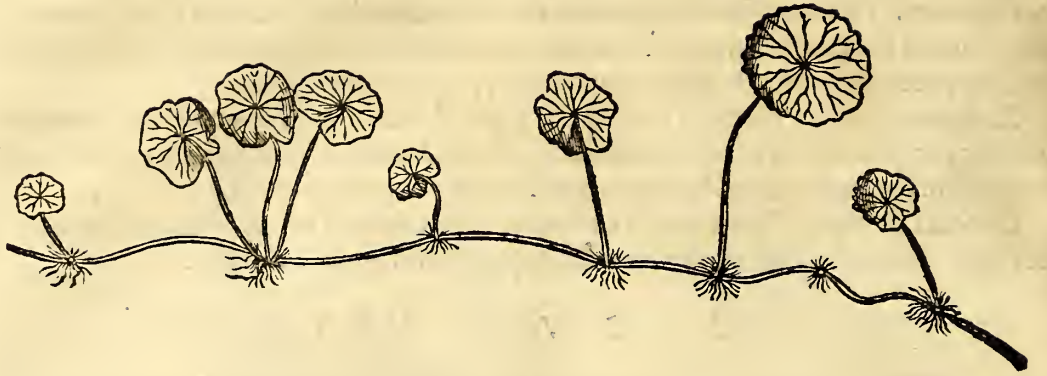
Hederæ scandentis species, more Bryoniæ, sarmentis paulo tenerioribus fastigia arborum enititur. Folia habet disposita more Hederæ, subrotunda & quasi in tres angulos desinentia, viridia, glabra, splendentia. Flosculos parvos ex pallido lutescentes fructus sequitur rotundus, viridis, spléndens, Pomii majoris

NHANDIROBA.

magnitudine, superius circumsculptum quasi continens & in centro ejus tres lineas, una extremitate ad angulos obtusos se contingentes. Fructus in medio per interstitia more juglandis, in tres dispescitur cavitates, continetque multa ordine disposita corpora subrotunda, satis crassa, quæ tracto cortice intus alba apparent, continentque oleaginosum nucleum ex albo flavescens, pelliculæ inclusum. Ex hoc nucleo oleum parant, quo in lucernis utuntur, clarissimum & optimum, tarde enim consumitur: in cibo non potest usurpari, quia amarum est, quemadmodum & totus fructus. Præterea oleo hoc, utpote calido, contra dolores ex frigore natos utuntur. Integras familias Brazilianorum ex nocturno frigore dolentes, solo hujus olei affricu, meminere restitutas.

Planta reperitur præstantissima, locis irriguis, maxime vero circa rivos & aquas salientes, quæ ab Indigenis *Acariçóba*, à Lusitanis *Erva do Capitaon* appellatur. Radix teres, geniculata, alba, sub terra serpit, ad genicula multa tenuia filamenta agens, ibidemque ex albo purpureum, succulentum, fistulosum, teretem, in altum protrudens caulem, in cujus summitate unicum folium rotundum, lacte viride instar Nymphææ, & leviter in ambitu more Umbilici Veneris crenatum, protrudit. Eminus eam intuenti Scabiosæ Alpini similis apparet. Ex centro insertionis caulis in folium, tenues venæ ad circumferentiam sparguntur. Flores hinc inde ex diversis caulibus ex luteo albescentes fert. Radix quæ longa & sarmentosa quasi est, contrita odoris est radicis Petroselinii,

trofelini, gustatu perquam jucunda & aromatica, tenuium & calidarum est partium, ac inter radices aperientes haud postremum locum meretur. Hepatis & renum obstructions & intemperies adeo feliciter emendat, ut nullum remedium illi praetulerim. Incolæ quoque recentem foliorum succum inter decantata habent antidota, vomitumque sicut nostrates foliis Afari, eo suscitant.

A M B V Y A E M B O.

Sulla farmentosa planta egregie topiarium opus in silvis representet, hæc sane ob inusitatam faciem oblectat. Ex tenui enim & lento caule solitaria & lata folia pallide virentia prodeunt, nervo crasso & venis tenuibus obliquis dotata, ex quibus promanant hinc inde flores inodori, ex albo flavescentes, & venis punctulisque purpureis intertexti, quorum figura & structura humani ventriculi cum utroque processu æmula. Cui desuper adnectitur tenuis membrana obrotunda, ipso flore multo major, innume-
ris

ris venulis rubris varie intertexta, haud male referens hepar humanum ventriculo incumbens.

Integra herba in varios usus medicos usurpatur. Amari est saporis, balnea exinde confortantia & discutientia conficiuntur. Suffumigia ex iis parantur sicca, quæ nudo corpore vel leviter cooperto Europæi æque ac Barbari excipiunt, membraque externa & viscera interna à frigidis humoribus torpentia ad pristinum vigorem restituunt. Imprimis autem decoctum ejus solum, vel cum radice *Turipeba* mixtum, obstructions hypochondriorum ex frigore natas tollit, si aliquandiu assumantur.

C A A P E B A.

C Lematiti non absimilis, tenaci ac prælongo sarmento, nunc vicinas arbores ornate conscendit, nunchumi instar Colubri reptit hæc herba; ob similitudinem *Cipó de Cobras*, ob eximias virtutes & præstantiam *Erva de nossa Senhora* à plebe Lusitanica cognominatur. Tenuissimo est folio, rotundo, læteque semper virente, seorsim posito in caule, nunc orbiculari, nunc cordis latioris figura, superius dilute virescente, inferius albescente. Ad horum foliorum pediculos rufescentes, flores pallidi flavescentes proveniunt. In summitate pediculi granum provenit magnitudine parvi pisi, figuræ ovalis, interius viride, hinc rubrum. Radice tortuosa, è cineritio nigricante, & digitalis circiter crassitie, si juvenis sit, sin vetustior, brachium fere adæquat, nigraque existit. Vt ex duabus hic appositis liquet. Obque hanc differentiam, aliqui duas ejus species esse putarunt.

Substantia intus est solida, compacta & pingui, non multi, sed tamen subamari, saporis, partium calidarum & tenuium, quæ manducando se produnt.

Floret planta mense Julio, & semen fert magnum coloris rosacei, è capsulis (lupulo similibus) prominens.

Ego duplicem radice simul & foliorum usum sum expertus.

Radix in taleolas secta, perque aliquot dies sub dio in liquido convenienti macerata, vim suam illi communicat, nec ingrato adeo sapore aut cerevisiam, aut vinum, quo diluitur,

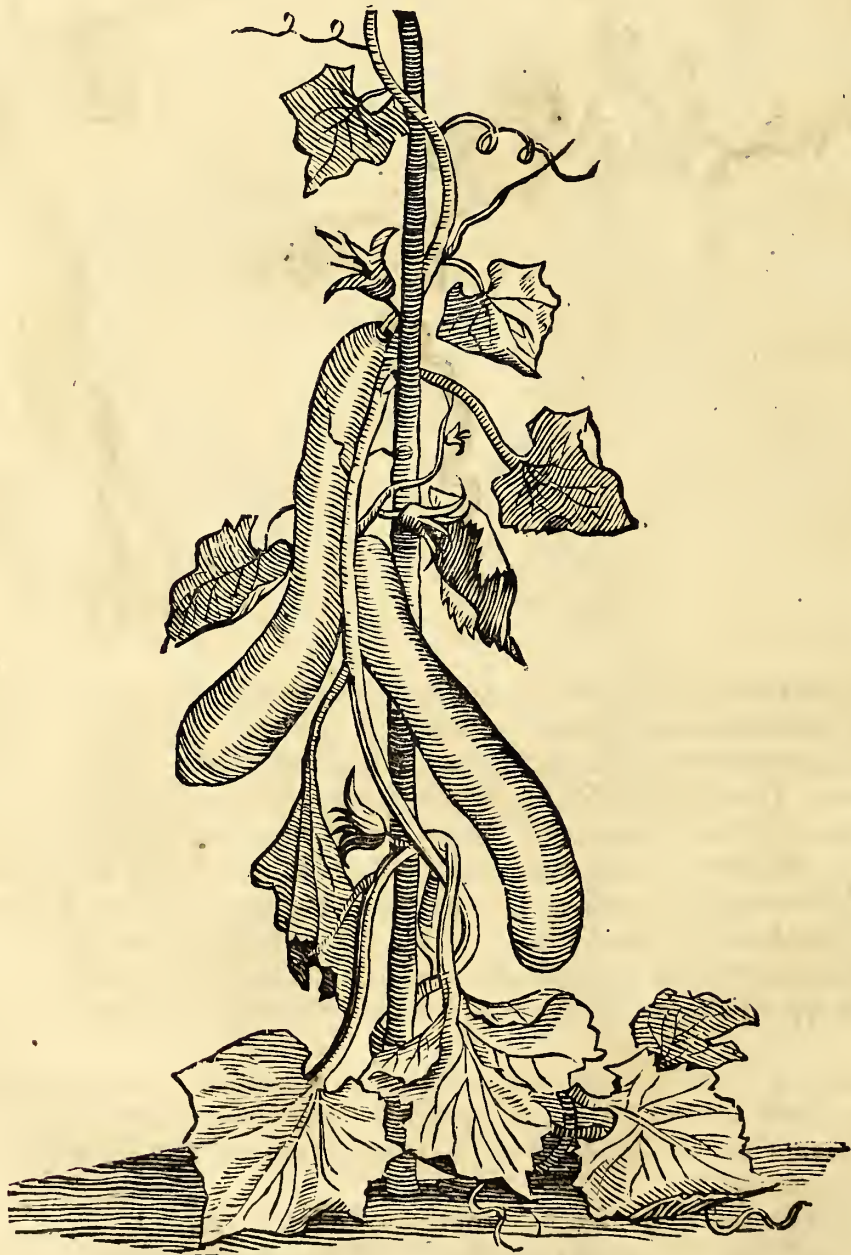
diluitur, imbuit; quin potus ordinarii loco ægri illo utuntur, quod renum, ureterum & vesicæ obstructionibus medeatur. Usque adeo Calculi expellit materiam. (licet rariushic detur hoc malum) ut Magnates Lusitani aliud nullum medicamentum huic prætulerint. Cæterum hæc tantopere prædicata herba, non tantum propter virtutes jam dictas, sed & eximiam, qua contra venena valet, facultatem, ab omnibus expetitur. Quippe succus ex recentibus foliis expressus, serpentum sanat morsus: proinde *Erva do Cobres* Lusitanis dicta: radix autem cum foliis contusa, & è vino hausta, veneni intus assumpti vim retundit, penitusque expellit, si imprimis ab excessu frigiditatis nata fuerit.

C A P V T L X V I I.

Curuá vel *Curubá*, *Iaeé* aliis *Iba-guaçu* sive *Anguria*, *Iurumú* *Ieruá*, *Taquera*, & *Guarerua-obe* sive *Cucumer Asininus*.

C*uruá* vel ut aliis placet, *Curubá*, herba sarmentosa, species est Cucurbitæ, arbores & tecta ascendens. Primo protrudit duo folia Cucumeris modo, sibi opposita, è quorum medio postea prodit caulis striatus, sarmentosus, primo hirsu-

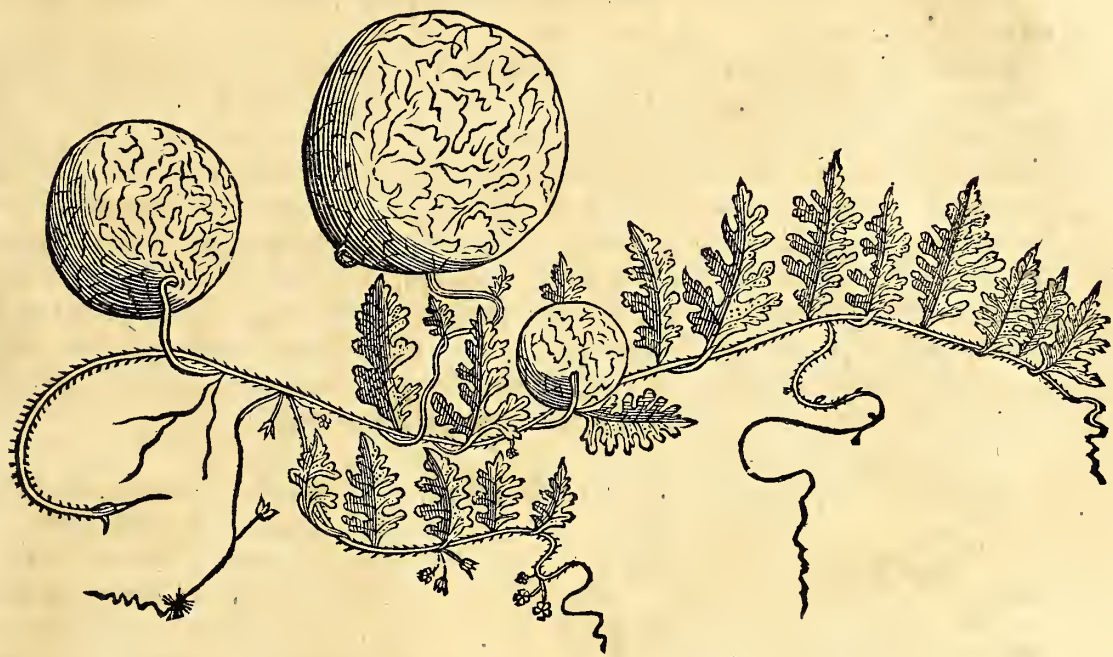
C V R V A.

tus mox glaber, humi repes aut scandens Cucurbitarum modo, ac capreolis suis se annectens.

annectens. Folia hinc inde Cucumerum modo apposita habet, singula suis pediculis longis insistentia, in lacinas divisa, inferius hirsuta, albicantia, superius viridia & glabra: Prope pediculum cujuslibet folii clavicula prodit longa, contorta, arcte se implicans vicinis arboribus aut pedamentis appositis. Inter folia hinc inde in propriis pediculis nascuntur florum rudimenta conicæ figuræ, unde prodeunt flores magni, crassi, dilute flavi, exterius striis virescentibus distincti. Fructus longus est aliquando viginti digitos, cortice glabro ut Pepo, ex rubro purpureus. Caro seu pulpa ad flavedinem accedit, odoris dulci-acidi, instar pyrorum agrestium, saporis ingrati, ideo vix comeditur nisi assata: semen continet copiosum, figura & magnitudine Cucurbitæ feminis, sed quod exterius in superficie sua fusco est punctulatum. Fructus ob fragrantem odorem imprimis expetiti, imprimis si per menses aliquot (ut ipse sæpe tentavi) cistæ inclusæ & vestibis appositæ sint. Pulpa est refrigerans & humectans, ac proinde Barbari febricitantes ea utuntur.

IACÉ sive ANGVRIA.

Iacé aliis *Iba-guacu* sive Anguria, fativa planta, & tractu temporis quasi nativa facta; nullibi in Indiis felicius quam in Brasilia provenit, Lusitanis *Balança*, Belgis **Water-meloen** sive Melo aquaticus, non improprie dicta. Per omnes Europæ Americæque regiones calidiores notissima. Repit caule sarmentoso, hirsuto, multis capreolis se terræ affigente: foliis profundis laciniatis & incisis, longis, erectis, striatis. Ex flore pentaphyllo, parvo, flavo, ingens fructus rotundus cum cortice viridi tenaci nascitur. Carnem habet succulentissimam in mediojuxta semina rosæci, ceterum albi coloris, tanta aquæ dulcis & frigida copia refertam, ut inter edendum tanquam è poculo hauriri possit. Adeoque æstum viscerum compescit, ut haud facile febricitantibus convenientius refrigerium suaferim. Idem præstant saccharo conditæ. Ingentis molis felicissime toto anno, imprimis mensibus æstivis proveniunt, terra licet sterili & arenosa. Seminibus scatent multis, Cucurbitarum magnitudine & figura, diversi coloris, quæ primum locum obtinent inter semina frigida majora. Vnde emulsiones, aliaque medicamina refrigerantia quotidie parantur; accedentibus cæteris seminibus frigidis, imprimis Melopeponum & Cucumerum.

Adeo enim horti Incolarum Melopeponibus imprimis luxuriant, ob facilem culturam & felicem proventum, ut nimia abundantia vilescant; excipiuntur tamen qui carne sunt viridi, solida, gustu & olfactu suavissima, & cæteris flavis Melonibus salubriori; sed quia figura & natura cum Europæis conveniunt, eorum descriptioni non immoror, Iconemque satis superque ab autoribus exhibitam, supervacaneum duxi denuo hic addidisse.

I V R V M V.

SEquuntur aliquot plantæ hu-
mi repentes, ex parte Pepo-
nibus, ex parte autem Cucurbi-
tis five Hispanorum *Calabacis* a-
scribendæ; figura potius externa
quam qualitatibus internis, ab iis
abludentes. Prima & optima est
Vrumú, Lusitanis *Bobora*, Folia
fert fere similia nostratibus Pe-
ponibus silvestribus rotundifor-
mibus; & florem quoque flavum

pentaphyllum, magnum. Fructus est magnus, orbicularis, striatus, compressus, cortice tenuissimo, coloris cinnabrii cum plurimo albo mixti, interius autem croceus, semine multo, albo, nostratium simillimo.

Boni saporis est coctus seu etiam assatus sub cineribus. Incolæ eo, tam ad sanitatem quam ad palatum, cum melle vescuntur.

Secunda vocatur, *Ieruá* figura & qualitatibus priori haud multum dissimilis.

Tertia, *Taquéra* dicta, inter Cucurbitas lageniformes potissimum numerata. Foliis cæterarum Cucurbitarum speciebus similibus. Flore quoque albo, magno, pentaphyllo, obrotundo, in medio habente stamina brevia lutescentia. Semine pallido, compresso, utraque extremitate quasi bicorni. Fructus est cortice duriori, saporis dulcis, qui inter alimenta medicamentosa primis Incolis & ipsis Europæis reservatur, refrigerandi simul & nutriendi facultate pollens. Saccharo conditus inter bellaria apponitur; alias enim, licet diversos apparandi modos admittat, minus gratus est stomacho. Cruda enim non solum minus suavis, sed si pravos offenderit humores in ventriculo, ibique moretur, corruptio concoctionem antevertere solet. Quod idem Gal. Dioscorid. & alii veteres de Cucurbitarum natura testati sunt.

GVARERYA-ObA sive CUCUMER Asininus.

IN omni terra arenosa siti-
entia luxuriat, & sarmentoso caule
humi repit Cucumer silvestris.
Folia habet in longis pediculis
singulatim posita, quodlibet in
tres lacinias sectum, ac in ambi-
tu dentatum atque hirsutum.
Flore, ut solet, flavo, capaci. Fru-
ctu magnitudinis ovi gallinæ,
ellipticæ figuræ, tuberculis per
ambitum acutis, qui ubi matu-
raverit, pallefcit. Semina transver-
sum multa, in pulpa more Cucu-
merum sita.

Ita ut, si quis hujus nostræ Ame-
ricanæ descriptionem conferat
cum Cucumeris Asinini Euro-
pæi, ex parte cum ea convenire,
atque ex parte discrepare, pro
vario naturæ lusu comperiet.

Succus autem ejus, quod Ela-
terii nomen audit, summe amarus
sed ex secundo calefacientium
ordine habetur. Vfus ejus haud
frequens apud advenas, multo
minus apud indigenas, etiam si ef-
ficacia illius non sit incognita: &
parium credo virium ac illud, de
quo

quo veteres passim testati sunt. Ego sane, licet contra hydropem valeat, dissuasor fui istius medicamenti, idque ob tres potissimum rationes. Primo, quod perpetua debet esse cautio in Indiis circa usum medicamentorum tam efficaciter purgantium.

Secundo, quia expertus sum idem quod Mesue de ejus viribus olim testatum reliquit, scilicet præter alia quæ adfert nocumenta, vasorum quoque oscula aperire, tormina excitare, intestinorumque tunicas abradere, licet correctoriis munitum. Vnde Dysenteria facile provocatur, qui morbus in Indiis plus quam alibi, medicæ artis peritis merito extimescendus.

Tertio, quia licet serum sanguinis à remotioribus partibus in articulorum morbis extrahat, tamen minus conducatur. Quod Arthritis ut & Nephritis fere incognitæ sint, saltem rarissime hic apparent.

CAPUT LXVIII.

Tres Arbusculæ Marinae, Coralloides, Spongiosa, & Baccifera.

IN quibusdam Brasiliæ locis juxta rupem illam *Reçiffo* vulgo dictam, quando maris recessibus littus minus immersum est, infinitæ lapideæ excrecentiæ, nunc arbuscularum, nunc Brassicæ Cyprinæ instar, in ipso fundo, cælo sereno conspiciuntur. Quæ pro diversitate vel algæ, vel fungorum plantarumque maritimarum (quibus crytalli

ARBUSCULA CORALLOIDES

SPONGIOSA.

more paulatim singulis accessibus aqua salsa vi Solis agglutinatur) vario & miro naturæ usu crescunt, atque è fundo erutæ, mox durissimæ, si insolentur in littore sicco, niveique coloris fiunt. A magnatibus in Hispania & Belgio expetitæ, ut ædes & subteraneas cavernas illis exornent. Maris accolæ & piscatores in usum medicum potius hoc quaecunque coralli genus adhibent, & rasuram ejus contra fluxus ventris & ruentes humores exhibent. Ego remedium hoc utpote crudum Barbaris reliqui, atque apud nostrates Europæos nondum in usus applicavi, nisi arte instar coralli officinarum præparatum.

[Idem rupibus & vadis petrosis supernascuntur, quoque spongiosæ arbusculæ. Inter illas inusitatæ formæ prodit una cæteris facile elegantior, cujus Iconem hic exhibeo.

Ad tactum quidem ejusdem cum aliis spongiis mollitiei & coloris, sed non tantæ flexibilitatis: erigitur enim instar petrosæ arbusculæ coralloides ad duorum circa pedum longitudinem, & duarum palmarum latitudinem, mediocri soliditate prædita, imprimis inferius circa plantæ pediculum. Quia autem nullus ejus præterquam aliarum spongiarum usus innotuit, illius descriptioni supersedeo, sed ob elegantiam tantum & raritatem, mantissæ loco, eam lectoribus exhibeo.

S A R G A ' Ç O.

HErba illa Marina quæ ab Hispanis *Sargáço*, à Nostratibus **Steen-kroost** nomen accepit, Lenticula marina, licet improprie, nominatur. Est enim non Alga, sed Arbuscula baccifera, palmum longa, tenuibus caulibus griseis, & perpetuis foliis ferratis fature rubris in glomos convoluta. Quæ circa Insulas Flandricas vulgo dictas, incerta quidem origine undiquaque fluitans, adeo magnam maris partem obsidet, ut solum, non salum diceret, & remissione vento moram navibus haud parvam faciat. Atque ideo ille tractus Oceani Lenticularis, de **Kroost-Zee** à Belgis ex Indiis redeuntibus nomen accepit. Raram hanc plantam pubes nautica Lusitanorum, ut & Batavorum, indiscreta quantitate macerant & coquunt cum liquore convenienti, eoque non sine felici successu contra difficultates urinandi utuntur. Insipida est, præter falsuginem ex aqua contractam. Nulla radix conspicitur, sed sola rupturæ vestigia apparent.

FINIS LIBRI QVARTI.

*Clarissimo Viro,*D. IOHANNI ANTONIDÆ
VANDER LINDEN,

Doct. & Prof. Medic. Pract. ordin. in Acad. Lugd. Bat.

Amico veteri & solido.

Naturæ hæc non tam sacra, quam admiranda quæ deinceps animus est promere, priusquam adeas contemplatum, patere te in ipso lumine paulisper à veteri tuo & inde à communibus studiorum tirociniis conjunctissimo amico listi, atque tuo sub nomine paucis me ad lectorem præfari. Quod quidem eo confidentius urgeo, quia, invitis tot eruditibus tuis curis facilem te semper atque promptum fuerim expertus, cuique nihil solet evenire gratius, quam veterem amicitiam novis usque & usque succendiculis foveri atque perpetuari.

Ita scilicet fert Natura rerum, Clarissime Vir, ut dum in speciosa & admirabili illa rerum varietate qua Mundus consistit, alii aliis dediti sunt studiis & exercitiamentis, certum tamen maneat dictum illud, Suum cuique pulchrum. Dum enim tu crebris scriptis exasciatis testaris, facundiam & eruditionem illum non deserere cui potenter lecta est res: sic ego mihi congratulor in parergo hoc, jucundissimi veteris naturæ theatri in Orbe novo observata ad incudem denuo redigere. Decennium circiter est quod exoticas illas lucubrationes meas protruderim potius quam ediderim in lucem, rogatu coactus fere, si fas dicere, amicorum, & inter eos Excellentissimi P. M. viri, Ioannis de Laet, qui suis se meritis optimi cujusque memoriæ atque desiderio intulit velut cælo. Cui viro, cum difficile mihi erat quidquam negare, ad prælii curam se offerenti, non potui non, tum hoc, tum cætera mea scripta credere, avocatus ipse in castra ad Illustrissimum Auriacæ Principem. Vnde factum, ut omnis mihi adempta fuerit occasio, non dicam addendi quæ necessaria & generis erant difficilioris, adeoque otium & meditationem requirebant attentiores; sed vel relegendi ea quæ non nesciebam restare emendanda in schediasmatis meis sæpe subito natis & à memoria limandis polliendisque. Posteaquam ergo flagitare Typographus novam cæpit editionem, profusus me ad eam curam appuli, & quidquid subcidere temporis cursitationibus & *πελοδωσ* (quæ, ut ipse olim egregie es expertus in hac urbe, totos requirit dies) potui, id illi uni totum impendi, satagens *ἐκ τῶν ἀσπέρων φροντισδων*, quod aiunt, opus proferre si non sapientius, luculentius saltem & quod multorum curiositatem multis in rebus oblectaturum confido. Revocare itaque constitui hoc libro ad examen, primo Venena quæ plantæ partim, partim animantia produnt, una cum eorum antidotis seu ipsis venenorum venenis. Deinde Insectorum aliquot cum naturam tum metamorphosin vere admirandam & in æternum celebrandæ Creatoris potentia atque sapientia locupletissimum testem. Etsi vero satis mihi bene sim conscius, non omne me punctum tulisse in re tam difficilis quam abstrusæ & vix persequendæ indaginis, ob densam, qua involvitur, caliginem, & polydædalam mæandrorum, quibus indagari debet, varietatem atque perplexitatem: tamen videor spondere Medicorum filiis posse, non contemnendum ad se emolumentum ex horum lectione redundaturum: præsertim si animum dignabuntur advertere ad ea, quæ & ego præmonenda putavi, & facile Tu, si quisquam eruditorum, agnosces. Horum primum est, ut eorum, quæ enarrabimus præcipua, quantumvis primo intuitu vel nova vel etiam portentosa videbuntur, non modo ceu antiquissima, sed & quam maxime Naturæ, imo ejus autoris Dei legibus consentanea contemplantur. Homines quippe novi & in

scrutandis Naturæ recessibus parum exercitati, de facili fidem derogant his, quæ, quod ante sibi inaudita sunt, impossibilia opinantur. Quod videtur haud aliunde ipsis evenire, quam quod pleraque singularia Naturæ opera in sensus quidem, tam infrunitorum quam brutorum magistros atque duces, incurrant: universalis autem vis & incomparabilis ejus majestas paucorum se oculis & menti ingerat; utpote eorum duntaxat, qui indefesso labore & irrequieta meditatione nituntur Naturæ librum nocturna versare manu, versare diurna. Istos itaque exhortatos velim, ad meliorem horum cognitionem adferre judicium rectum & circumspectum, quo se non solum muniant contra nimium credulas Indorum superstitiones, & plusquam aniles persuasiones: sed vel imprimis contra propriorum sensuum incantatrices fallacias. à quibus facile est decipi eum, qui ex uno vel altero intuitu, gustu, olfactu pervenire se posse putat in notitiam corporum sublunarium eorumque facultatum: quasi scilicet Natura rerum, veluti prostibulum in vestibulo sedeat, sui que copiam faciat quibuslibet prætereuntium; non vero intimo in recessu atque penetrati se abscondat, non sine magno labore, sine casto amore, sine numinis æterni seu parentis faventia atque permisso adeundam. Ista ergo avia viarum quo & certius tutiusque devitent, monendi sunt præterea & illud, (quod nescio qua aut temporum injuria, aut ingeniorum socordia, aut nimia sui fiducia abiit omnino in defuetudinem,) nempe ut nostra hæc qualiacunque inventa ad prisorum & fidissimorum, imprimis Hippocratis Naturæ & Medicinæ fidissimi interpretis, nulli non Naturæ prudenti vere admiranda placita, conferant diligenter & trutinant exacte. Certum quippe, illum virum, & quotquot ejus vestigiis inhæserunt pressius, ad illud veritatis ac utilitatis rerum notitiæ culmen pervasisse, quo adire quemquam posse negant, qui aliam fuerit ingressus viam. Id certe haud invitus fatebitur, quisquis se tuum imitatus exemplum, totum dabit in rurationem eorum, quos ex libris ejus reliquos fecit, non dicam, invidiosa vetustas, sed humanum in genus mire misericors clementia divina. Neque propterea tamen eos nos quis putet, qui censeamus, ullum hominem, quantus quantus etiam fuerit, infallibilem, ulliusque dogmata pro indubitata veritatis norma perfecta que faciendi regula esse habenda. Ut jam sibi parcere liceat istis Neotericis paraphysicis, qui ipsum hoc de Medicis dogmaticis ad ravim usque clamitant totiesque ingeminant, & nullis non argumentis contendunt, secum ipsi digladiantes. Qui quales sint ipsi, facile est discernere detracta jam obsoleta illa Veritatis & Caritatis larva, qua se scioli isti & uni quæstui inservientes abscondere solent apud imperitam & falli tam pronam quam promptam plebem. Cujus in omnem opinionem per quamlibet & quantumvis absurdam, modo speciosam jactantiam, mobili ingenio freti, non raro triumphum canunt ante victoriam. Quid enim, an non quotidie videre est ingentibus promissis turgidos illos, sive Vroscopos impostores, sive fumum olentes cinifiones, magnis excidere ausis, imo excindere è terra viventium multos eorum, quos morbi tædium, vitæ dulcedo, spei fallacia, & amicorum sæpe importuna commendatio pellexit in ipsorum casses? Qui tamen, quamvis manifesti sint famam novitate aucupari, ut animas & crumenas, præsertim opulentiorum negotientur, si forte casu in bonum eventum inciderint, vel jejunum aliquod in Macro vel Microcosmo inventum adepti sunt, se propterea audent invidiæ subjectum crepare. Quasi vero hoc quod vivimus, sæculum, adeo fecundum & ferax esset magnorum ingeniorum & invidiam vere merentium: Cum per Deum atque hominum fidem perpetua potius commiseratione digni sint omnes hujus farinae homunciones, qui in contemnendis quæ non intelligunt, imo ne adeunt quidem, sunt fervidiores, quam felices in novitarum suarum aut certitudine demonstranda aut utilitate edocenda. His, inquam, universa erudita antiquitas, imprimis noster Hippocrates, nomen est, prætereaque nihil. Quem quia pauci legunt, pauciores intelligunt, idcirco est, quod multi ad illum Solem cæcutientes, nescio cujus Syderis vel Lunæ lumen malignum sequi potius; & quamvis Charybdes se vitare professi, in Novaturientium Scyllas ferri cum ægris suis malunt, neque errores fateri prius, quam ubi in se experimenta capientes, idem in præcipitium se dederint.

Sed hæc quid attinet apud te, Amicorum optime, aut prolixius narrare, aut queri enixius? quem novimus, ista non modo non ignorare, sed ne dissimulare quidem; quin omnibus in id unum animi intentis viribus incumbere, ut tandem aliquando Hippocrate nata, an fata dicam, Medicina & suo reddatur nitore & omnium inferatur amori. Vnde sane Viri in Medica republica gravissimi, ut D. Tulpius, D. Vicquius, D. Wullenius,

nus, atque alii multi in arte exercitatissimi, tibi pariter ac sibi gratulantur, quod incomparabile illud Asclepiadium lumen, hodiernæ lippitudini usque adeo molestum, non cesses objicere toties, eoque non paucos aut parvos detegere errores, & in certam medendi rationem præire. Ita interim denuo reperta & sua laude digna attemperare priscis satagens, ut sperandum sit, populum deinceps Academicum succomagis salutari, erectioreque imbutum spiritu, fore aliquando observantissimum aurei illius apud Tacitum dicti, tam Medicorum filiis, quam Politicorum apprime necessarii scitu. Intra deforme obsequium & abruptam contumaciam pergere, iter periculis & ambitione vacuum. Cujus si nostri recte sensum intelligant videbunt moneri se non minus illiberale esse ingenuo, alterius se ad opinionem, quam libidinem componere, & gregis instar hunc illumve Caprum sequi ducem, eo præsertim in studio, in quo nunquam aut finis est investigandi aut posteritati adempta facultas aliquid vel inventis addendi vel temere creditis demendi. Sed & illud ista monet gnome, ne nimio quis studio declinandi vitia in contraria currat, nimiumque confusus vel suis vel tot recentiorum titubantibus inventis tuto se posse putet insultare priscæ sapientiæ consultis: quin discat potius, deposita lascivientis ingenioli intemperie, putidaque philautia, & nostri seculi & veteris pariter bonis uti frui, medendique viam periculis quam maxime vacuum amplecti. Quo sane si & illi, & nos cum illis, atque adeo animis viribusque & studiis sociatis aspirabimus, procul dubio cum populi salute (cujus nos præsidem artem profiteri gloriamur) agetur longe melius. Quam sibi mentem qui non optet, è nostris puto esse neminem.

GVLIELMI PISONIS
HISTORIAE
 NATVRALIS & MEDICAE

LIBER QVINTVS.

De Noxiis & Venenosis Vegetabilibus ac Sensitivis, atque eorum Antidotis. Quibus aliquot Metamorphoses Insectorum, tum & Vivæ sectiones quorundam Animalium inferuntur.

CAPVT I.

De Venenis, eorumque Antidotis.

Agno licet Venenorum proventu, quibus passim Animalia, Plantæ, ac Mineralia turgeant, universus Orbis terrarum luxuriat: tamen præter primum Naturæ institutum accidit, ut quidam alicui sit malum & noxium. Nam quod multis alimento, quibusdam est veneno. Lepus marinus Mullo cibus est innoxius, at lethalis est nobis: ac vicissim, quod uni est veneno, ut Elleborus & Cicutæ homini, quibusdam animalibus, ut Capræ Sturno & Coturnici, est alimento. Et vice versâ Aloë vulpem, nux vomica Feles, Mures & aves enecat, nobis medicina est salutaris. Sic radix altilis *Mandiboca* à venenato succo nondum repurgata, homini lethalis, equis & bobus cæterisque animantibus nutrimentum præbet. Celebris quoque illa Herba Viva, *Iuquiri* dicta, Oves & Capras pinguefacit, interimit homines. Basilisco venenum est naturale, & aliis animantibus minime. Non autem Plinio assentiendum, qui in eum finem à Natura produci testatur, ut iis pro libitu homo, incurabili vel animi vel corporis morbo detentus, utatur, ac violentis toxico hausto cruciatibus & vitæ finem imponat. Nisi hoc forte attribuendum huic genti Barbaræ, artibusque Magicis supra modum deditæ, & in omnibus prope venenis dignoscendis mire solerti, quibus hostes & socios, lucri aut libidinis causa, pari sorte extinguunt. Mancipia illa ex Africa huc deducta, ubi horrendi voti compotes fieri nequeunt, cum dominorum vitæ infidiantur, durissimæ servitutis jugi, inedia, ac variarum calamitatum impatientes, ad unicam illam libertatis viam, nemini non perviam, confugiunt. Veneno ubique obvio, sibimet ipsis atroces manus inferunt. Gratulantes sibi Naturæ renuntiare, vindictamque, dominis plus justo severis, reponere. Sed hæc, relicto abusu, secus interpretanda sunt: cum animali non solum rationali sed & irrationali instinctus sit datus, per quem creatis omnibus dextre utatur, bona & vitæ utilia seligat, fugiatque nocitura. Quo spectat quoque pulchrum illud patris eloquentiæ Romanæ de finibus. Placet Stoicis, quorum ratio mihi probatur, simul atque natum sit animal, ipsum sibi conciliari & commendari ad se conservandum, & ad suum statum & ad ea, quæ conservantia sunt ejus status, diligenda. Ecquid enim, per Deum immortalem, ex quo non aliquam percipiat utilitatem? Ex ipsis Viperis adversus Viperas conficit antidotum, quo venenis omnibus & venenatis morbis resistat. Ex *Mandiboca* radice, maximo scatente veneno, optimum alimentum non solum, sed & antidotum concinnatur. A Scorpio, Scolopendra, Colubro, reliquisque Serpentibus ictus, ab iisdem petit remedium: à solo hepate piscis *Vrui* punctura ejus venenata curatur, cum cæteris remediis refragetur. Nec existimandum, benignam Naturam remedium denegasse, ubi morbum invexerit, sed omni veneno alexipharmacum addidisse atque opposuisse. Basilisci lethifero veneno, Mustelæ

stelæ virus, salivam hominis jejuni, Serpenti, Viperæ, Scorpio cæterisque venenatis adversari constat. Adeo placuit Naturæ nihil esse sine pari. Equidem vix dixeris, venena, an alexiteria plura sint pronata; & ubi specificum incognitum, magnæ illæ compositiones ejus vicem suppleant. Folia, flores & fructus herbarum *Tangaracá* & *Inquiri*, venena Brasiliæ facile prima, propriam suam unaquæque radicem oppositum habet Antidotum. Bufoni *Cururi* aliisque insectis venenatis, solius *Nhambi*, decantatæ illius panaceæ, succus suffusus, vel cinis Tabaci asspersus, præsentem mortem inferunt. Plurima alia hujusmodi hic producuntur, Indigenis Barbaris, quam exercitatissimis advenis, notiora. Illi enim Serpentum, Viperarum, Bufonum, & Piscium venenatorum pinguedinem, capita & jecinora i&ctibus venenatis passim applicant; imo integra insecta quæ vulnera infixerunt, propriis vulneribus audacter & felici cum successu imponunt. Quo quidem experimento comprobant veritatem jam à Galeno 11. de simpl. Cap. de Dracone marino, & lib. de theriac. c. 11. assertam, aliaque similia veterum ac neotericorum observationibus firmatam: inesse scilicet multis venenatis propriam antidotum. Possum ego testari, aliquas venenatorum puncturas nulli cessisse remedio, quam hepatis ejusdem animalis, & potissimum ea parte applicato, qua vesiculæ fellis est continuum, testante id quoque experientissimo Rondeletio; aliquas autem pro remedio admisisse tantum carnem ejusdem animalis impositam. De quo exactius in particulari venenatorum enarratione. Hinc manifeste apparet, partes diversas animalium non tantum diverso ex primis qualitatibus proveniente temperamento: sed & peculiari qualitatibus occultarum, seu ut aliqui loqui malunt, virtutum specificarum harmonia invicem adversari: & aliquando noxam à veneno inferendam vel illatam tolli, quia elicitur vel extrahitur propter similitudinem substantiæ, quam pars exterius applicata habet cum veneno impresso; aliquando vero, quia extinguitur, & ut ita dicam, mortificatur propter contrarietatem & antipathiam, quæ parti impositæ est cum veneno inflicto.

Hactenus de venenatis i&ctibus eorumque remediis topicis, quorum fit mentio apud Authores profanos non solum, sed quod sacra pagina quoque in Historia Tobia cap. 6. 8. & 11. confirmat, usum scilicet & abusum Iecorum & Fellium antiquissimum simul & verissimum esse. Nunc alius nodus, qui quidem altioris videtur indaginis, dissolvendus restat, scilicet de Fellibus & Iecinoribus quorundam animalium intus assumptis, quod duo illa vicina viscera, si alterutrum eorum propinetur, maxime contrarios edant effectus. Sicut enim venenatissimi serpentis Hæmorrhoids i&ctui Gobii piscis jecur cum Allio sumtum; Aspidum vulnere, Iecur Apri exhibitum; ipsius denique canis rabidi hepar tostum & in cibis assumtum; Viperæ morsui, illius caro medeatur, testante id tota fere erudita antiquitate; Ita Fel Viperinum apud omnes statuitur venenum tam præsens, ut vix quisquam ab ejus assumptione evadat nisi per propriam Viperæ carnem: Fel Leopardi intra sex horas interficiens, nisi per coagulum Hirci silvestris subveniatur. Fel Leuncæ cito quoque occidens: Fel piscis Canis, unius grani quantitate deleterium est. Sic ego, quæ quasi magica vel superstitiosa mihi primo intuitu apparebant, cum stupore vidi exercitatissimos Indos medicastro, eorumque imitatores, ex propinato unius animalis Felle calamitates & mortes: ex alterius vero animalis Hepatis exhibitione salutem & vitam promississe & præstitisse; sicque alterum veneni, alterum Alexipharmaci vices subiisse. Ratio hujus rei satis obscura, quæque me sæpe torfit; nec hactenus inveni quod mihi plene satisfecerit. Lis quidem hæret inter authores, an venena animalium, quorum sunt venena, sint nutrimentum, an excrementum. Si primum, haud facile est dicere cur una pars animalis venenati magis sit venenata quam altera, cum nutrimentum ad omnes partes appellere debeat; nisi quod in aliis partibus permisceatur aut sanguini aut pituitæ aut serosis humoribus, quibus vis illius infringitur; in folliculo vero fellis à bilis acrimonia exacuatur. Si posterius, facilius potest dari ratio; quod nimirum venenum illud excrementitium, à massa sanguinea segregatum, ad folliculum fellis amandetur. Mentem tamen meam libere aperiã, ut saltem aliis calcar addatur ingenium quoque suum convocandi. Neque enim facile est vel sagacissimo Philosopho tot rerum idiosyncrasias dignoscere, imprimis in novitatibus his à receptæ doctrinæ fundamentis alienissimis. Cum itaque Fel inter omnia quæ sunt in corpore, partium sit maxime acutarum & tenuium, vimque possideat solvendi, penetrandi, imo & erodendi, venenum certe animalis hinc adjutum qualitatibus mul-

to facilius sese exserere, & sanguini reliquisque partibus communicare potest, quam si in alia aliqua parte vel humore consisteret hisce qualitatibus destitutis. Quod vero ratione manifestarum qualitarum additarum, virtutes rerum specificæ, vel intenduntur vel remittantur, probari posset multis argumentis. Hepar autem, quandoquidem aliquam habeat cum Felle affinitatem, utpote viscus Fellis vel generationi vel separationi dicatum, atque hac ratione aliquo modo sit simile: dissimile tamen quatenus habet vim specificam venenatæ Fellis qualitati adversam: ratione itaque similitudinis, venenum petit, cumque eo se involvit; ratione vero qualitatis specificæ Felli talis animalis contrariæ, ipsum vel expellit, vel extinguit.

Licet otii mei non sit recentiorum & veteranorum Anatomicorum componere lites circa officia Hepatum & Fellium vivorum animalium; enarratæ tamen utriusque operationes diversæ, favebunt potius eorum opinioni, quinobiliorem sanguinis portionem à felleo & fæculento segregandi officium jecinori concesserint, quam iis, quibus absurda Helmontii sententia arridet, ipsum scilicet Fel balsamum jecoris & sanguinis clamitantes. Quippe sicut in hepate & sanguine alexipharmacæ videtur latere qualitas ad toxica quævis fuganda & obtundenda idonea: Ita è contra Fella quorundam animalium adeo videntur degenerare, ut haud facile quis impune ea assumserit: mitto quod aliquorum venenatorum Fella, qualitate sua deleteria primatum teneant, sive incaute, sive per dolum ea exhibita fuerint. Etenim ut nihil vulgatius apud Plinium aliosque veteres Practicos, quam Tauri, Capri, Vituli, Apri, tum & quarundam avium & piscium Fella vel sola, vel aliis mixta, contra alopecias, oculorum & aurium affectus, aliaque mala extus applicari, quatenus vi erosiva & absterforia admodum sunt proficua: Ita quoque inter venena qualiaçunque ab animalibus desumpta & intus assumpta, nullum præsentius atque efficacius quam ipsum eorum Fel agnoscunt æque Barbari nostri Americani, ac abstrusioris olim eruditionis Mauritanii, Arabes & Græci. Cujus usus & abusus tantum abest ut exoleverit, ut è contra tanquam hibernus flatus extremos Mundi ambitus pervaserit, atque etiam nunc in Indorum animis, proh dolor, vires acquirat eundo.

Quamvis mihi occasione multoties desiderata infinita alia nondum explorare licuerit, ea tamen quæ assequi potui, posteris ulterius indaganda relinquo. Nec enim facile est veneni speciem cito distinguere; neque etiam si cognoscatur, protinus illius proprium alexipharmacum succurrit. Accedit, quod aliqua reperiantur, quæ in Europa venenata, hic vesca, vel saltem minus noxia sint, & vice versa; quippe ranæ & pisciculi hic dantur præter opinionem venenati: E contrario formicæ illæ grandiores, tum carnes aliquot serpentum, lacertorum, bufonum, vermium & glirium sylvestrium, primis incolis inter delicias habentur. Idem Plinius de Africa confirmat lib. vi. cap. 29. Celsus lib. v. cap. 36. Scaliger Exercit. 189. sect. 4. In India atque Æthiopia non solum innoxios serpentes multos, sed etiam esculentos dari, ita ut Ophiophagi dici possint. Præ cæteris autem in Brasilia, centipedes *Carasitú* & *Caramouritú* virides & nigri, tosti & eviscerati; tum imprimis vermes illi *Iarumái* & *Caramatorí*, pingues & albicantes, inque medullosis silvestrium Palmarum truncis viventes, in pretio illis sunt. Plinius lib. xvii. cap. 24. Ælianus lib. xiv. de Animalib. cap. 13. narrant, vermes quoque in usu multis Indis esse.

Innumera alia portentosa à Tapuyeris fando accepi, quæ, quod eorum aliqua sublestæ fidei videbantur, silentio prætereo; tantisper donec ulteriore investigatione atque experimento eorum veritas magis illucescat. Multa equidem inter hæc notatu dignissima, à paucis tamen, quod sciam, annotata, adeoque neglecta, ut rara vestigia horum ac similium naturæ mirabilium existant, unde lucubrationes physicas quis illustrare possit. Quamobrem multa partim propria experientia, partim pretio & precibus à Barbaris extorquere necesse fuit; qui sicut tenebriones sunt in porrigendis venenis & pertinacissimi in revelandis ejusmodi secretis; ita officiosi in exhibendis antidotis; dictoque citius ubi de natura veneni constiterit, in silvis efficacissimas herbas colligunt, quas contusas instar potionis agris subministrant, animasque pene extinctas suscitant.

At vero, his remediorum generibus non contenti miseri ac superstitiosi mortales, futilia illa ac illicita, ut fascinationes, incantamenta, philtrea ac sortilegia amplectuntur. Quod tamen ex parte condonandum huic genti profanæ, utpote nullis literis vel Dei cultu imbutis, sed Stygiis tantum atque infernalibus auguriis, ultra quam credi potest,

potest, deditæ. Illud mirum, reperiri etiam inter Christianos, quos insana hæc & ridicula credulitas involvat. Pudet profecto, quam indigne homines cæterum cordatos, mancipiorum & pecorum suorum externos & internos affectus, nescio quibus præstigiis à se curatos gloriari, meamque incredulitatem haud parum accusantes, audiverim. Quum tamen quæ primum technis impostorum, veneficiis ac magicis incantamenti obvelata erant, longo post tempore ingenii aciem intendentibus, detecta stolidam opinionem exemerunt. Nemo equidem tam excors, quin fateatur, plurimos præter expectationem Medici, citra artem, absque manifesta causa sanitati restitui vel beneficio naturæ solo, accedente imaginationis vi; quin imo vecordia potius esset, omnia manifestis qualitatibus ascribere & occultas illas proprietates tollere. Sed hæc nihil ad præstigia aut patrocinium impostorum respiciunt. Verba & characteres sunt Medicinæ dæmonum, syrupi & apozemata hominum, inquit Paracelsus. Ex Agyrtis & circumforaneis qui plusculum sapiunt, norunt quo tempore & quibus morbis sua amuleta instituunt. Si successu res careat, æger inculatur. In minimo enim qui peccat, omnium fit reus. In mysteriis magicis, qui cadit syllaba, cadit causa. Plebecula maxime dedita ejusmodi nugis, plus fidei & spei iis concipit, gaudens falli specie recti. Orationes cum certis cæremoniis dicendas suscipit, & jam vix demurmuratis verbis vi fortissimæ imaginationis, aliquam convalescentiam sentire se clamat. Quod ipsum quoque Galenus his verbis testatur; plures sanat, cui plures fidunt. Vnde merito credulos Agrippa ad sacra magiæ cæremonialis admittit. Sed longius provectus, dum me tantæ credulitatis piget tædetque: revoco me, & ad venenatorum enarrationem redeo. Quorum occultæ qualitati abditæ, quoque medicamentorum proprietate (quæ per experientiam fuerit revelata) succurrendum.

Inter venenata Brasiliæ animantia, Serpentes primum locum occupant, è quorum numero circiter viginti hætenus innotuerunt, ut sunt, *Boiguacú*, sive *Ibóya*, *Arabó*, *Boiobi*, *Boicaiba*, *Guom*, *çacabóia*, *Boicinínga*, *Boitiapó*, *Boçupecánga*, *Boipéba*, *çurucucú*, *Caninána*, *çurucutinga*, *Guinpiaguara*, *Ibyara*, *Iaçapecoáia*, *Ibibobóca*, *Iararáca*, *Maríma*, *Tareibóya*, & *Amorepiníma*, *çucuriú*, *Ibiracoá*, quorum posteriores quatuor sunt Angues aquatici. Hos omnes serpentes generali nomine *Boia* vel *Mboia* appellant, quibus ex suo arbitrio, & pro Serpentum diversitate, cognomen & agnomen imponunt. In quo quum sibi non constent, sed nimium varient, fit ut advenæ æque ac ipsi indigenæ fluctuent. Proinde benevolus lector facile veniam concedet, si in his exoticis rite distinguendis, non omnibus satisfiat. difficillimum enim est ex æquo vel affirmare veritatem, vel falsimonium refellere, quia perpetuus errorum parens est vocabuli aut rei alicujus vicinitas & similitudo. Frequentiores, ædes & silvas perreptantes, in hoc habitato Parnambuci tractu attingo; reliquorum minus cognitorum naturam cogor præterire. Horum Serpentum Americanorum aliqui Europæis minus sunt noxii, utcunque tamen majores & vegetiores iis existunt; quasi harum regionum calor externus nativum in hisce frigidis animantibus intendat. Tantumque abest ut his vel aliis venenatis tarditas possit attribui à Cardano, ut noverim Angues tantæ celeritatis, ut sagittæ similes viderentur. Præter Galeni aliorumque testimonia, multa sunt argumenta ab ipsa experientia desumpta, quæ evincunt, temperiem nactam esse frigidam, omnem Lacertorum & Serpentum cohortem, contra Avicennæ opinionem: licet quorundam venenum ardorem summum inferat. Nam non solum contactus ipse frigidus vel maxima æstate, hoc arguit, sed eorum plerique ad menses aliquot vivi absque cibo reservati, hoc confirmant; cum tamen si quid esculenti illis præbetur, comederent. Idem testatur Scaliger commentariis in Historiis Animalium, l. 11. &c. Cæterum qui plura volet de Serpentibus, consulat Æliani & imprimis Gesneri Historiam Animalium. In illis enim quidquid Veteres & Neoterici de eorum natura scripserunt, congestum reperiet.

Serpentum venenum in capite potissimum latere, facile liquet, quod Incolis ophiophagis bene fiat ex esu eorum, capite amputato: contrarium vero illis contingere, capitis quorundam viscerumve minima parte degustata. Capita enim inter externa remedia adversus serpentum morsus reservari solent, ut mox demonstrabitur. quasi nullum adeo atrox venenum à Deo creatum, quin liberalem in medicina opem suppeditet, ipsaque reptilia majestatem Creatoris humilitate sua perpetuo exaggerent. Porro hoc qualecunque venenum, nunc circa dentes in saliva, nunc in ipsis dentibus latitare, vel exinde patere putem, quod dentes mortuorum serpentum, hominum & canum carnes inflamment.

Degunt

Degunt passim in cavernis & arborum truncis, sustentant se gliribus, bufonibus, ranis, aviumque ovis. Testibus carent, eorumque loco meatus duos habent sicut pisces, qui semine implentur tempore coitus, lacteumque emittunt humorem. Coeunt complexu, adeo sibi circumvoluti, ut unus existimari biceps possit. Ita ut in his aliisque naturalibus functionibus vix quidquam differre ab iis quæ Autores in Asia prodiderunt, deprehenderim. Ventriculus laxiori intestino simillimus uno ductu ad caudam producit. Renes & vterus quidem apparent, sed non vesica; quasi iis hoc cum avibus aliisque animalibus oviparis pitissando bibentibus commune esset, lotiumque quaecunque in alvum cum stercore deponerent. In uteri cornibus infinita pene ovorum sunt rudimenta, & globulorum modo inter se quasi agglutinata. Ita ut ovipari plerique Serpentes dici possint, exceptis paucis, præsertim Viperis illis *Iararaca* dictis, quæ inter vivipara recensentur. Non tamen ad opinionem quorundam scriptorum, dicentium, earum partus quasi moræ impatientes, vi erumpere, matremque enecare, quum utriusque sexus Viperæ in vivario positæ, more ceterorum animalium pepererint.

An vero bibituræ & coituræ, venenum deponant, lis hæret inter Autores, & à me hætenus incompertum fateor. Ab Incolis passim observatur, Angues & Viperas insito timore à Cancris abhorrere; tum quoque Porcos ab iis læsos, instinctu naturali se Cancrorum esu curare.

Hæc de Serpentum, Anguium, Viperarum natura in genere dicta sufficiant, nunc generales quoque cautiones fauciatis præscribendæ. Primo quisque vulneratus ab aqua sibi caveat, licet Oppianus & alii de Cervis Libyæ vulneratis à Serpente, instinctu Naturæ fluviis se immergere testentur, ut curentur. Hic autem contrarium datur experiri. Qui diversitatem venenorum & antidotorum supra enarratorum bene consideraverit, causam facile percipiet, cum diversi & inusitati, imo contrarii subinde curandi modi inde exsurgant.

Secundo sataget quisque, ut vulnus, à perpetuo illo humani generis inimico inflatum, statim dilatetur, si sanguis non abunde profluat. Mox cauteriis tum potentialibus tum actualibus pars læsa muniatur vel extirpetur.

Tertio decantata illa potio *Carimâ* ex *Mandiboca* facta, largiter potetur. Hæc enim sitim, quæ comitari solet, non solum restinguit, sed peculiari vi antidotali corroborat, sanguinisque ardorem mitigat.

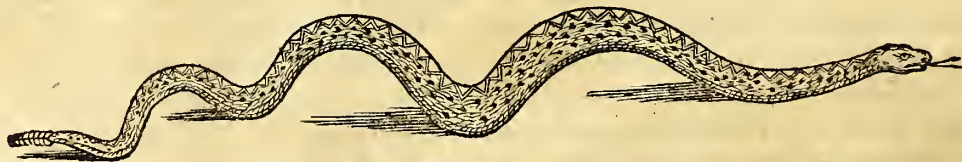
C A P V T I I.

Boiçinininga, & Boiçuaiba.

Primo, domina illa atrocium Serpentum occurit *Boiçinininga*, quam *Cascavela* & *Tangedor* Hispani, nostrates *Statel-slang* / Mexicani *Hoacoatl*, nominant, propterea quod sonitum instar tintinnabuli cauda edat. In triviis juxta ac deviis locis cernitur, tam celeriter proreptans ut volare videatur, idque velocius per loca saxosa, quam ter-

Fe. N. t. III. 191. 2.

B O I Ç I N I N I N G A.

restria. Huic tam pernicioso Colubro, benigna Natura, cautionis quasi gratia, crepitaculum addidisse videtur, ut illius sonitu admonitus quilibet, homo non solum, sed & qualecunque pecus vel jumentum, tempestive sibi caveat à vicino hoste. Brachii est crassitie, longitudine interdum quinque pedum, lingua bifurca, dentibus longis & acutis, colore fusco & ad flavum vergente. Venter squammas habet grandiores reliquis, quasi parallelogrammas, pallide flavescentes. Quotannis articulus, quo infestare solet, in cauda crescit, ita ut Serpens decem annorum habeat crepitaculum longum duos digitos, semidigitum latum, substantia lævi, glabra, pellucida, sicca. Irritatus in spiras se contorquet, itaque sibi cavet undique, ut nulla non parte se vindicet ab illata iniuria. Caudæ

Caudæ extremitate in anum hominis immiffa, mortem infert confestim; venenum autem quod ore vel dentibus infundit, multo lentius vitam tollit. Ex vulnere mox fanies cruenta effluit, caro livet, ulcusque paulatim ferpit. Ad remedia extrahentia, vulnus dilatantia, scarificationes, cucurbitulas, & si pars læsa intercipi possit, ad vincula festinandum, idque junco *Iaçapé*, cui remedio maxime fidunt supersticiosi Incolæ; sin minus, cauterio utendum est. Interim dum veneni qualitas ad cor penetrat, curandum ut interius præmuniatur *Tipioca* haustu & succo recenti præstantissimæ herbæ colubrinæ *Caatia* & Limonum recentium, sudoresque evocantibus insistendum. Præstantissimum præ cæteris remedium, quod Barbaris contra hujus aut qualiscunque Serpentis morsus restat, est ipsius nocentis caput, quod contundunt, contusum emplastri forma vulnere calens applicant: vicinisque partibus virentia Tabaci folia imponunt. Præ doloris atrocitate icæta humant membra cum felici successu. Cui remedio simul addunt, in omni fere morsu, salivam hominis jejuni, qua perpetuo partem affectam demulcent, (Plinius lib. VI. cap. 2. Galenus lib. x. Simplic. Scaliger in Histor. Animal. lib. II. cap. 18. hanc salivæ vim quoque agnoscunt) adeoque his antidotis nituntur, ut desperent, si in illis voti compotes non fiant. Ego hæc & similia remedia, quæ longa illis experientia dictavit, jubente necessitate, lubenter sum imitatus. Non intermittendo tamen ea quæ à veneranda antiquitate & autoribus nobis sunt relicta. Ne nimium temere hisce novitiis, aut pertinacius adhærerem veteribus, quibus negatum fuit Orbem Americanum, ejusque animalium peculiarem genium inquirere.

BOIÇVAÍBA.

B *Oiguaíba* Serpens crassitie & longitudine *Boiguaçu* similis, sed coloribus discrepans, quippe hic sine maculis, continuato ductu, anteriori corporis medietate nigricante, posteriori vero est flavescente. Mire quoque est rabiosus, cum omnibus Serpentibus vel maxime venenatis perpetuum bellum exercet, eosque insidiosè opprimit, imo venenatissimum *Boicinininga*, spectantibus viatoribus, aliquando devorat; ipseque adeo tamen veneni expers deprehenditur, ut incolæ carnem ejus comedere non extimescant. Ita ut in hoc quoque Serpente occurrat illud quod antea monui, scilicet in toto rerum ambitu nihil pene esse, quod cupiam prædæ non sit, & nihil è contra, quod non alterius damno vivat.

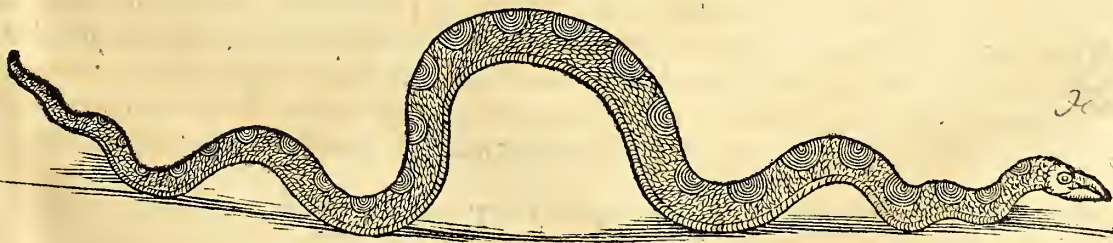
Pro...
sed tunc coloris...
nulla...

CAPUT III.

Curucucu, Curucatinga, Ibiracoá, & Boipeba, Hæmorrhoum species venenatissimæ.

C *Curucucu* est anguis crassus cineritii coloris, interius flavus, externis maculis nigris distinctus, & iidem ut *Cascavel* squamis vestitus; novem & interdum duodecim pedes longus. Capite est compressiori quam plerique serpentes. Maxime est venenatus & plurimum metuendus, licet caro ejus præparata à Barbaris

Ç V R V C V C V.

Je...
IV. 191...
T...
...

comedatur. Nocere cupiens in gyros se componit & insidioso saltu ruit in hostem: pugnat homines, nec nocet ulli nisi irritatus, tuncque mordet in infinitum tanquam rabiosus, grandibus dentibus armatus. Præcipuum illi venenum in capite, ideoque Brasiani intercepto quantocius caput amputant & cooperiunt humo. Ab illo ictus, corripitur vertigine, tremoribus, torminibus, animi deliquiis, febribus ardentibus, quibus odor frigidus ac ipsa denique mors, intra diem naturalem, aliquando & celerius, succedit:

A a

cedit:

cedit: Præter enarratas qualitates, peculiare est huic Serpenti diabolico, quod ex morfu ejus virulento, venæ erodi videantur, tantamque inflammationem & ardorem efficiat, ut sanguis bulliens mox è naribus, auribusque, imo manuum & pedum unguibus permanet. Cujus pestiferæ proprietatis causâ ad calcem hujus capitis ventilabitur. Huic malo si quæ Medicina detur, ipsius Serpentis, qui morsum intulit, caput emplastri forma, vulnere applicatum; tum Allium & folia Tabaci recentia, leviter tantum ab ignis flamma tacta, mirabiliter profunt, cauterii loco. Idem præstat contra hujus, aliorumque Serpentum morsus radicis *Caa-apia* decoctum, ut & ptisana ex Mandioca, quæ *Carimá* dicitur; Omnium vero præsentissimum est antidotum, succus herbæ colubrinæ toties enarratæ, *Caacica* dictæ, qui partim haustus, partim vulnere applicatus, me aliisque præsentibus, sauciatos restituerunt. Deinde succedunt sudorifera, vel ipso statim initio convenienter exhibita, ut sunt radices *Iuripeba*, *Vrucú*, *Malvisco*, *laborandi*, inter simplicia satis superque descripta. Succus Limonum pusillorum recens, refrigerando & astringendo non solum, sed & specifica qualitate modice assumtus mirifice prodest.

Ç V R V C V T Í N G A.

Qui *Çurucutinga* nomen tenet, mole & longitudine non multum inferior serpente *Boiguacu*; venenata autem qualitate longe superior. Duplici ordine dentium acutissimorum, paulo incurvatorum, in utraque maxilla armatus. Cæterum toto corpore eleganter nigro & albo variegatus & squamosus, in caudam instar subulæ acutam desinens. Detestabilis hæc bellua omnibus merito formidabilis. Morsus enim ejus difficillimæ est curationis, licet supra dicta remedia rite adhibeantur.

I B I R A C O A' & B O I P E B A.

Hic accedit serpens *Ibiracoá*, variegati coloris, albis, nigris rubisque maculis insignis, vertice cæruleo. In medietate arborum vivit, unde insidiosè desilit in prædam qualemcunque. Vtriusque hujus morsus, sicut & morsus quoque serpentis *Boipeba*, admodum est venenatus, & pessima symptomata infert, haud secus quam *Çurucucu*, ut à Brasiliensibus exercitatoribus ipse accepi, quippe sanguis quantocius à morfu, ex auribus, naribus, & oculis profluit, atque, nisi statim subventum fuerit, moritur vulneratus. si virus nondum cor infecerit, carne ipsius anguis cocta cum radice *Iuripeba*, *laborandi*, *Malvisco*, *Caapeba*, *Cappuba*, additis summitatibus *Nhambi*, ex vino interne exhibitis, restituntur ægri. Stupa arboris *Pindaiba* vulnere imposta, sanguinem undiquaque profluentem sistit. Rasura quoque cornu bovis largiter cum frigida, vel ptisana *Carimá*, pota, equos & homines curat. Addatur externum remedium, ex capite ipsius feræ contuso, & cum *Caatiá* herba, & tantillo succi Limonum aliisque ejusmodi ante enarratis, præparatum.

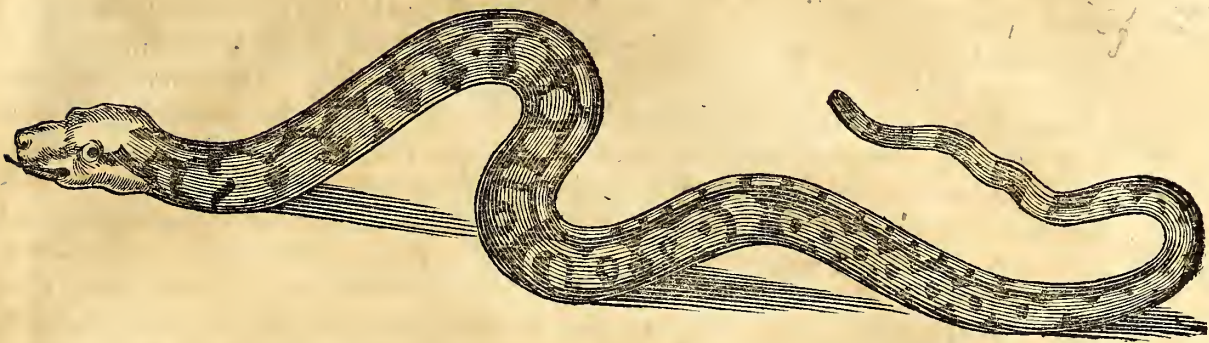
Cum supra monuerim, sanguinis fluxum ex morfu horum serpentum excitari, non tamen existimandum, eum, vel per consuetas solummodo vias & modos, vel ex communi ardore, ac inflammatione; sed ex specifica quadam proprietate venenata, quam totius substantiæ dixerunt, provenire, quæ facta continui profunda solutione, omnes corporis poros orificiaque venarum & arteriarum dirumpit, unde ex angulis oculorum & aurium, imo & ulceribus consolidatis, sanguinem profluere videmus, sicut in pestilentialibus morbis evenire constat. Tanta enim partis læsæ fit combustio & denigratio, tanta denique spirituum vitalium subita prostratio à permeante subtilissimo veneno, ut spasmus ex inanitione & siccitate, tum etiam ex sanguinis aliarumque humiditatum naturalium privatione, vocis & anhelitus interceptio, & tandem mors ipsa non raro subsequatur. Ita ut ex insolito hoc symptomatum concursu satis confirmetur, causam horum lethalium vulnere minime ex primis & secundis qualitatibus petendam esse.

C A P V T · I V.

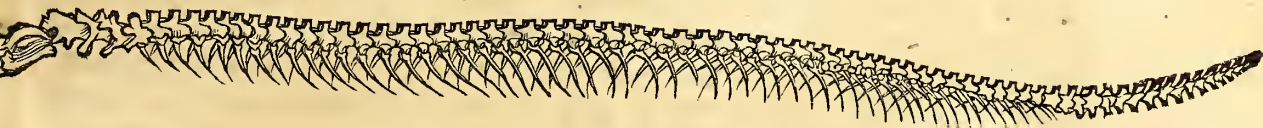
Boiguacu.

B*oiguacu*, sive *Ibóya*, Serpentium omnium facile maximus, femur fere hominis crassus, Lusitanis *Cobra de Veado* dictus, quod Dorcades integras devoret, idque sugendo potius quam mastigando: Ita ut Plinio C. 14. l. 8. fides facile debeat de serpentibus quæ Cervos hauriant, ac de *Boa* Serpente quæ tempore Claudii infantem deglutie

B O I G V A Ç V.

deglutierat. Ex horum genere quidam octodecim vel quatuor & viginti pedes reperiuntur longi. Cineritio, spadiceo, elegantissime variegato sunt colore. Tota pellis diversæ magnitudinis nigris maculis quasi incatenatis decoratur, in quarum centro albæ conspiciuntur maculæ. Non æque veneno, ut multi alii, turgent. Carne eorum alba non solum Indigenæ & Nigritæ, sed & nostrates vescuntur. Famelicus hic Anguis vel ex dumetis profilit, caudæque suæ duobus unguibus armatæ nitens, horrendè se erigit & strenue cum feris hominibusque luctatur, & sibilat irritatus: vel ex arbore insidiosè in viatorem desilit, eumque validissimis cingit amplexibus, ita ut vel solo complexu, tum quoque cauda rigidissime in podicem immissa, interimat. Nec minus validi atque feroces existunt ingentes illi *Arabó*, *çucurú*, feris quoque & hominibus insidiantes. Omnes Serpentes solidis & multis vertebrais & costis præditos ex Anatomie animadverti. Anticæ & mediæ potissimum corporis partes spiritu attracto supra fidem turgent, & fortioribus costis munitæ, non solum ad insidiosos saltus, sed ad deglutendam prædam longe aptiores efficiunt has belluas repentes: Costarum enim ope magis profundam & validam suctionem exercent, idque in commodum prædæ nactæ vel nanciscendæ. Vertebrarum vero robore sustentantur & eriguntur, earumque pluralitate commodius in gyros quoscunque moventur. Sceleton hujus Serpentis, in India Orientali & Occidentali familiaris, omniumque Brasiliensium facile principis, Theatro anatomico Amstelodamensi ex Brasilia à me missum, sententiam meam confirmat, sicut ex hac apposita icone videre est.

In qua fabrica ossæ præ cæteris notatu digna occurrunt, quod magna pars capitis amplitudinem rictus demonstrat cum acutissimis & longis dentibus. Dein vertebrae plus quam septuaginta concinno & perpetuo ordine à cervice ad caudæ extremitatem compositæ; capiti autem propinquiore majusculæ sunt, decrescenteque ordine abeunt ad caudam, quarum circiter viginti posteriores, conformatione & figura nonnihil à cæteris discrepant.

Ictus eorum vix censetur venenatus, & per se aliquando, vel leviori saltem adhibito remedio, curatur. Ita ut inter rabiosos potius quam venenatos Serpentes haberi debeant: quibus *Caninana*, *Manima* & *Vona* annumerare licet. Cæterum hic *Boignacu* adeo terribilis Cervis & Capreis, à Formicis tamen necatur, patulum ejus os turmatim ingressis, quum eadem Formicæ à parva vipera *Ibiára* in fugam abigantur. Quasi nimirum

nihil tam potens sit in rerum natura, (ut in rebus quoque humanis) quod everti non possit à multo minori. Ita ut sapientis sit, semper in animo habere vetus illud Diogenianum, Ἐνεστὶ τῷ μύθῳ μὲν χολή. Accedit & Plinianum illud, l. xi. c. xxix, his verbis: Serpentem (locustæ) cum libuit, necant singulæ, faucibus ejus apprehensis mordicus. Taliæ cum apud Plinium legunt, fidem multi derogant; quia vix credunt, nisi quæ vident. Quibus Vossius in lib. de Idololatria Gentilium respondet, scilicet quod illi non viderunt, cernere subinde vulgares animas, quibuscum si sermonem ferere non gravaremur, plura sciremus Naturæ arcana. Nunc aliis rebus publicis, aut forensibus, aut umbraticis studiis occupati, multa non conspiciamus, quæ illi, quos contemnere solemus, vident & observant.

C A P V T V.

Ibibobóca, Boiôbi, & Cacaboia.

INter infestissimos facile Brasiliæ serpentes est pulcher *Ibibobóca*, *Cobra de Coral* Lusitanis dictus: duos pedes longus, & pollicem humanum crassus, versus posteriorem partem teres & instar subulæ acutus. Totus venter est albus & splendens, dorsum & latera tincta. Caput crassum, compressum, oculi fœdi, profundi; rictus ingens, dentibus

I B I B O B O ' C A.

obtus. toto vertice habet squamulas albas cubicas, ad oras, nigras, hinc cinnabria sequitur macula, cujus squamæ per oras nigrae, & ita semper rubra macula est, hinc sequitur nigra, hinc alba, iterum nigra, hinc rubra, & sic deinceps. Rubra macula longa, duæ albæ, & tres nigrae simul sumtæ, æquales inter se: nigrae autem maculæ totaliter sunt nigrae, albarum autem oræ nigrae. Circa Formicarum latebras se occultat, quas pastum ituras persequitur, & vastat. Lente graditur, nec nocet homini nisi irritatus. Sed quantum pulchritudine, tantum quoque virulentia cæteros superat. Morsus quippe ejus venenatissimus, non extemplo vitam depascitur, sed tarde se promovet. Sanatur emplastro è capite ejusdem Serpentis concinnato & efficaciter appposito. Pulvis plantæ *Nhambu*, tum & succus foliorum *Caapeba* & *Caiatiá*, vulneri instillatus, & per aliquod tempus exhibitus, expellit virus.

B O I O ' B I.

Serpens *Boiôbi* Brasiliensibus, *Cobre verde* Lusitanis dicitur: ulnæ est longitudine & pollicis crassitie, coloris porracei & pulchre micantis. amplo ore, lingua nigricante. ædificiis gaudet, nec ulli facile nocet nisi irritatus, tuncque erectus caudæ nitens, viatoris manus apprehendit. morsus adeo habetur venenatus, ut remedio quantumvis præstanti vix cedat. Radix autem illa nodosa herbæ *Caa-apiá*, contusa & ex aqua pota, summopere prodest, cæterisque herbis antidotalibus facile palmam præripit. Miles quidam gregarius, Anguem hunc inter arbuta latitantem, dum pede forte conterit, ab eo in femore demorsus, paucis post diebus, toto corpore tumefacto & livescente, deficientibus radicibus *Caa-apiá*, cæterisque remediis frustra adhibitis, quam miserrime exspiravit, præsentibus commilitonibus.

Ç A C A B O Í A.

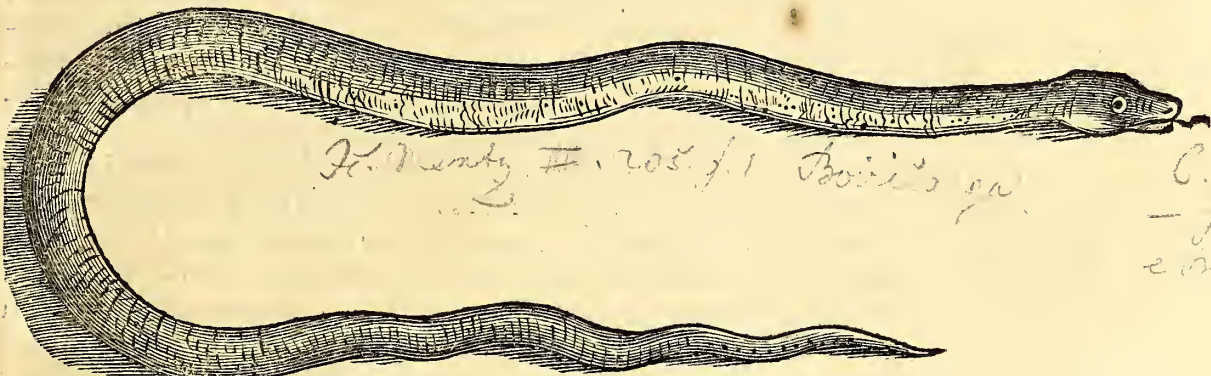
Ille qui *çacaboia* vocatur, inter minores censetur, pedisque est longitudinis, digiti crassitiei, terrei coloris. merito à Lusitanis *Cobre de çipó* nomen accepit, quia colore & figura climaces illas, chordarum instar reptantes humi, æmulatur. Hinc fit ut viatoribus facile noxam inferat. Morsus tamen ejus licet venenatus, à supra dictis remediis restituitur.

C A P V T V I.

Caninána, Boitiapó, & Guon.

Serpens *Caninána* dictus, est oblongus octo circiter palmos, ventre flavo, dorso eleganter viridi, inter minus venenatos habetur, ovis victitat & volucribus, tum quoque quibusvis insectis domesticis. Adeo se cicurari patitur, ut manibus tractetur impune, hominemque sequatur reptando. Capite & cauda resectis, ab Afris & Americanis comeditur. De peculiari illius antidoto, nihil certi adhuc mihi constat. Vulgaribus Alexipharmacis supra enarratis, malum si quod infert, facile expugnatur. Familiare autem illud decoctum antidotale, ex radice *Turipeba* cum pauxillo salis huic morsui sæpe applicandum; nec non *Ananas* viridis, isque in cataplasmatibus modum contusus. Denique si necessitas ulterius urgeat, pars læsa scarificetur, moxque vivus galinaceus pullus imponatur.

B O I T I A P O.

H. Monty # 205 p. 1 Boitiapó

*C. ...
- ...
e ...*

Boitiapó quoque inter minus noxios recensetur, rostro est oblongo, totus anguis novem vel octo pedes longus, brachium crassus: squamulis vestitur elegantibus, sed admodum parvis, fere triangulatis, olivacei coloris, in ventre flavescens: ranis potissimum victitat. irritatus, mordet, sed vulnus facile curabile infligit. Postica parte instar subulæ acuminata hostem quoque suum ferit. superstitiosi Indigenæ strenue contendunt, fæminas suas steriles, reddi fœcundas, si aliquoties lumbis illarum serpentes hi affricentur.

G V O N.

Accedit ingentis molis serpens *Guon* Brasiliensibus dictus, colore cæruleo. Velocissimus, cæterum innocuus, nisi quod admodum rapinus sit, & summus ovorum & volucrium helluo, sicut & ille niger *Guinpiaguára* dictus. Vterque enim tam velociter supra fastigia arborum feruntur, quasi in aquis natarent, & ibidem volucrium nidos depopulantur.

C A P V T V I I.

Viperæ venenatissimæ, Tararáca, & Ibiáram, dictæ.

Diversæ Viperarum species nomine *Tararáca* designantur, quarum maxima appellatur *Tarará-guaçu*, ultra decem palmos longa, quæ morsura grandiusculos protrudit dentes, alioquin buccis tectos, circa quos potissimum virus latet, qui

est humor crocei coloris, adeo potens, ut viginti horarum spatio homines de medio tollat. Vtinam vero noxium hoc animal minus prolificum esset, quia duodecim aliquando simul eniti fœtus ab Incolis accepi.

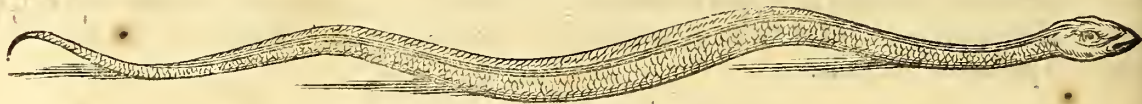
I A R A R A - C O A P I T I N G A.

Secunda species dicitur *Iarara-coapitínga*. testantibus Lusitanis, ipsa Vipera Hispaniensi venenosior; extremitas caudæ est alba, unde hoc nomen illi inditum: longitudinis est quinque vel sex pedum circiter.

I A R A R A ' C Æ - M I R I '.

Tertia & minima, cujus longitudo dimidium cubitum vix excedit. Terreo colore, venis quibusdam in capite prominentibus instar Viperarum, & haud aliter quam illæ strident. Hæ *Iararæcæ-miri* dictæ sunt, id est parvæ. Omnes itaque hæ *Iararæcæ* mole & figura corporis potius quam noxia qualitate differunt: inter eas muscum redolent adeo fortiter, ut dolorem capitis inferant; hoc tamen odore facilius ab hominibus horum gnaris, aut occiduntur, aut evitantur.

I A R A R A E P E B A.

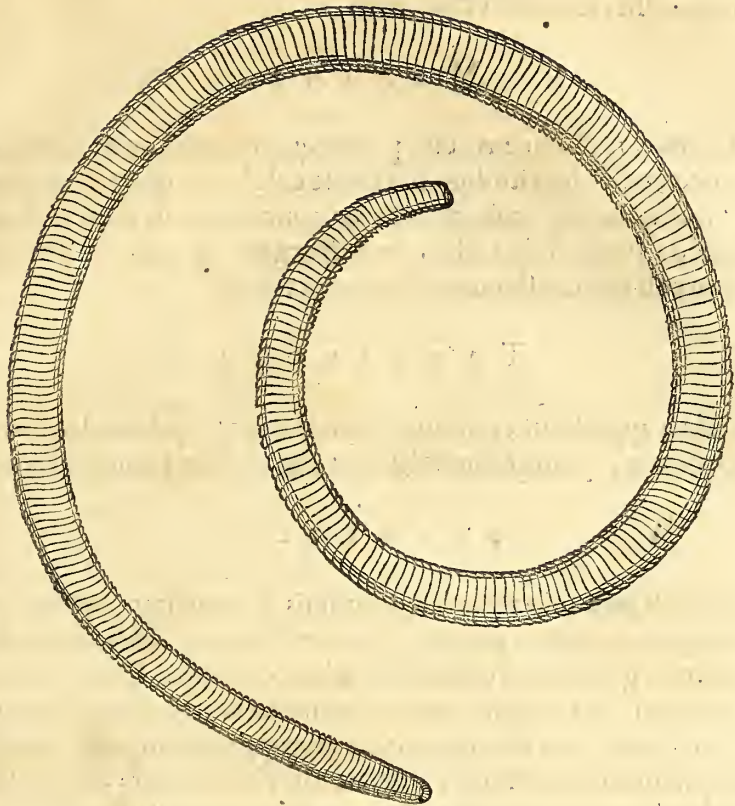

Quarta *Iararaepéba* nomen obtinet. (cujus solius Iconem exhibeo.) Huic linea rubri coloris, carenulæ instar, super dorsum & sub ventre discurret, cætera fuscus aut cinereus. Ipsa fera postquam vulnus infixit, à cute, cauda, capite, & interaneis repurgata, & in aqua radicis *Turipeba*, cum sale, oleo, porro, semine *Imbira*, atque radice *Labo-randi* cocta, à vulneratis comeditur, magnoque illis solet esse præsidio.

Verum licet caro illarum (ex qua Trochisci illi notissimi de Vipera parari solent) usque adeo antidotalis, etiam in hisce regionibus sit habita, tamen hæ belluæ longe plures utique calamitates quam commoda humano generi suppeditant. Quippe morsu non solum virulento & sanie fervente lethalia vulnera infligunt; sed & Fel earum à Veneficis exemptum & minima quantitate propinatum, mortem affert, si non quantocius vomitus ex radice *Ipecacuanha* promoveatur, atque in instanti fructuum *Ananas*, Limonum, & herbæ *Caaçica* succis, reliquæ subtilissimi veneni, per urinas & sudores protrudantur, moxque decocto *Carimá* spiritus resoluti revocentur & roborentur. Sed cum requisita hæc vix in tempore simul concurrant, plurimi succumbunt, sive ab illato, sive ab assumpto veneno. Naturam tahti veneni sollicite hic inquirere supervacaneum puto, quia symptomata cum fervente sanie & sanguine, eorumque remedia id satis arguant; medicamina enim pleraque, licet cum manifesta caliditate conjuncta sint, tamen proprietate occulta venenum superare, ab aliis & me suo loco satis comprobatum esse puto.

I B I I A ' R A M.

Viperam quam Brasilienses nominant *Ibiiáram*, id est, *Seignor de la terra*, vulgus Lusitanorum *Cobre çega*, vel *Cobre de dos Cabeças* vocat, quod duo capita videatur habere. Ipse Plinius, qui idem de eadem vipera testatur, aliorum relatu, deceptus fuit. Geminum, inquit, l. 8. c. 23. Amphibianæ caput, tanquam parum esset uno ore fundi venenum. Salit enim in utramque partem retro & ante, propter costarum suarum in utramque partem mobilitatem, informis hæc vipera, & in gyrum quasi composita ex insidiis opprimit incautos. Adeo difficile est caudam à capite discernere: adde quod tam capite quam ore feriat. Non procul ab extremitate caudæ anum habet instar reliquorum serpentum. Minimi digiti crassitiem æquat, & longitudine vix sesquipedem. Color est albus, splendens instar vitri: annulis & elegantibus lineis notatur, coloris brunni aut aërei: oculos habet minimos & vix conspicuos; hærent in cute instar punctuli acu facti. Sub terra vivit, & illam fodiendo eruitur. Amat fornicarum

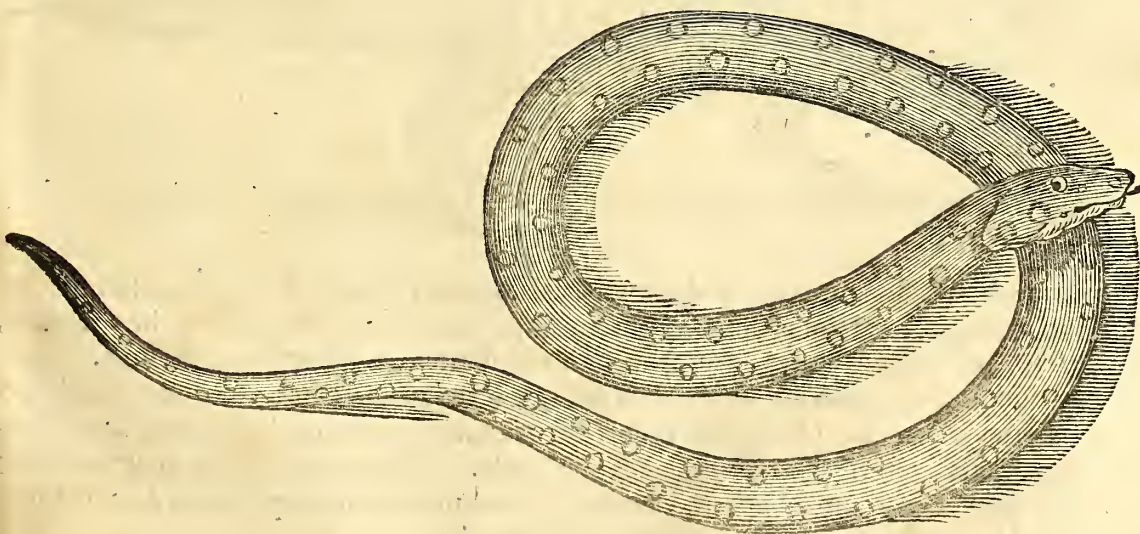
rum latebras, quas adeo persequitur, ut integras cohortes videas sua domicilia relinquere, & avolare quando alata facta fuerint. Ejus morfu nihil est virulentius, qui cum insigni ardore à vulnere ad cor transit in momento; non tamen citra spem curationis existit, si supradictis remediis tempestive interius & exterius utaris. Quæ, quod nihil immutandum occurrit, toties repetere supervacaneum duco.

C A P V T V I I I.

Quatuor Hydri, Amorepinima, Manima, Tareiboia, & cucuriiu.

TAndem sequuntur Angues, amphibiorum more, modo in sicco, modo in lacubus degentes, ac proinde Hydri vel Natrices merito dicti, minus tamen Europæis perniciosi habentur. Irritati nocent, vulnusque facile curabile infligunt.

A M O R E P I N I M A.

Primus est *Amorepinima* circa sex pedes longus, cute fusca, maculis luteis interius, in ambitu autem brunnis. Etiam si morfus ejus non usque adeo extimescatur, incolæ tamen

men securitatis causa herbas *Nhambi* & *Caapia* vulneri imponunt, atque vim veneni, si quod modo adfit, feliciter retundunt.

M A N Í M A.

Secundus *Maníma*, non nocens, cui, præterquam quod cutis admodum variegatis coloribus micet, ut pulchritudine sua facile celebrem illum & formosum Nili hydrium superet, hoc quoque peculiare videtur concessum, ut dum in stagnis apricatur, tanto cum fulgore adverso Sole radios de se spargat, ut cum admiratione in astantes homines & arbores Iridum instar undati reverberentur.

T A R E I B O Í A.

Tertius *Tareiboía* appellatur, quæ lutei est coloris, sex palmas longus, ruricolis potius extimescenda, quod gallinas devoret, quam quod homini venenum inferat.

Ç V C V R I I V.

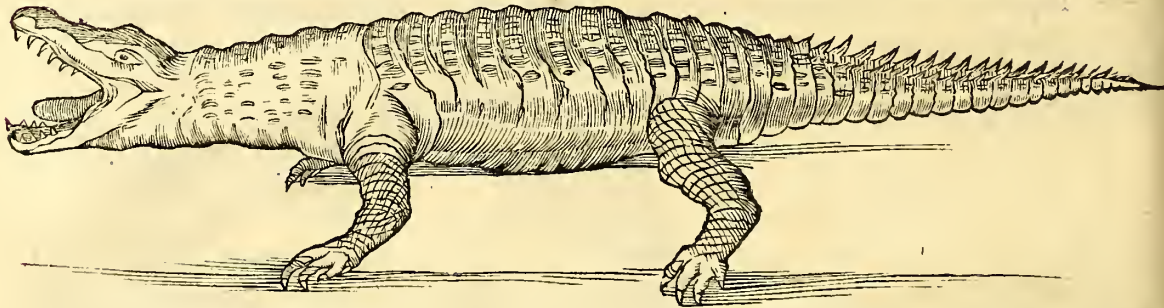
Quartus hydra est *çucuriiú*, tantæ magnitudinis & voracitatis, ut cervos, capreas, imo infantes integros aequatum euntes deglutiat. Sicut in *Bahia de todos los Sanctos* juxta Brasilianum pagum, puerulis ad ripas ludentibus contigit. Cujus portentosæ jacturæ focii astantes attoniti, convocant amicos, qui mox cultro armati in aquas se præcipitant, & feram onustam puero fauciant interimuntque, quam aquis emerfam dissecant, illæsumque fere infantem redimunt, quia ut alias dictum est, angues non adeo masticando vel mordendo quam fugendo prædam deglutunt. Hinc facile est confirmare, animalia aquatica cum ejusdem speciei terrestrium feritate & magnitudine certare.

C A P V T I X.

Iacaré sive Crocodilus vulgo Cayman, & Teiú sive Lacerti.

Crocodili in fluviorum, stagnorumque latebris degunt, Africanis & Asiaticis Crocodilis similes, sed utique minores; raro sex vel septem pedum longitudinem excedunt. Hominibus natantibus insidiantur rictu late diducto, acutissimisque dentibus ingentia vulnera inferentes. Quæ vulgaribus remediis coalescunt, præsertim

I A C A R É sive C R O C O D I L V S.

vero adipe ipsius animantis. Vulnerati pariter & non vulnerati Crocodilos summo studio venantur, partim propter virtutem adipis, loco emplastri vulneri imponendæ, partim ob ipsorum testes, myrothecium redolentes, quos care divendunt. Omasus quoque hujus *Iacaré* siccatus, & in pulverem redactus, contra morbos calculi exhibetur. Ova quæ plus quam viginti vel triginta subinde profert, nova Luna contegit arena, veteri vero effodit, edita jam prole. Gallinarum ovorum magnitudinem excedunt, nec solum à barbaris, sed & militibus nostratibus expetuntur & comeduntur. Idem de ipsa carne ejus albicante dictum volo.

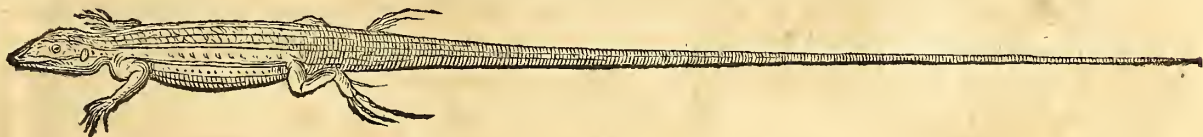
Fr. Ximenes observat remedia quæ ex glandulis illius sub gutture positæ, atque etiam è ventriculo, præparantur. idem testatur, animal hoc, cum alio cibo destituitur, devorare

vorare lapillos, eosque sæpe in ventriculo illius reperiri semi-coctos, quorum pulvis haustus singulare remedium sit contra lapides qui in renibus hominum nascuntur.

Brasilienſis autem Crocodilus Æthiopibus & Noſtratibus *Cayman* vocatur. Capite eſt compreſſo, ſuperius firmiſſima teſta munito. Oris hiatus amplo, qui longe ultra oculos aperiri poteſt; mandibulam ſuperiorem movet, inferior eſt immobilis, (quod nulli animalium, niſi huic conceſſum teſtatur Ariſtot. de Animalibus) utraque autem dentibus acutis, nunc longioribus nunc brevioribus prædita. Linguam habet nullam, ſed tantum membranam, quæ mandibulæ interiori interjacet, & linguæ figuram refert, quam tamen ſuſtollere non poteſt. Oculos habet magnos, rotundos, pupilla nigra. Collum ſuperius & dorſum tuberculis majoribus exornatis ſquamis veſtitur. ultima caudæ medietas, firma pinna ſuperius erecte ſtante, ad finem uſque dotata eſt: qua inter natandum, more piſcium ſe gubernat.

Elegans hoc amphibium à rapina ſatur, exilit è fluvio diebus æſtivis, & ad ripam aperto rictu apricari amat. Quo avicula quædam advolans ſomnolentæ feræ dentes à prædæ reliquiis expurgat eodem fere modo quo Plinius l. 8. c. 25. de Nili Africano *Crocodilo* narrat. Cujus dormituriſſimæ fauces *Mus Indicus*, *Ichneumon* dictus, repente intrat ventremque exedit, unde *Crocodilus* mox tantæ deſidiæ pœnas dat crudeli morte. Hi vero Americani *Crocodili*, etiamſi immunes ab illo *Ichneumone*, non tamen evadunt barbaros ſagaces, qui tunc per inſidias opprimunt belluam fatietate enervatam.

T E I V.

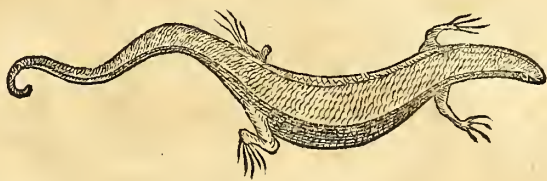

IN tanta Lacertorum frequentia, ſilvas ædiumque rudera paſſim oberrante, unus atque alter tantum quoad hæcenus conſtat, reperitur venenofus. Omnes nomen *Teiu* audiunt, & *Philanthropi* habentur.

Prima venenata *Çarapopéba* tres vel quatuor digitos longa. Figura corporis inſtar vulgarij Lacertorum, quatuor eſt cruribus & pedibus: in anterioribus quinque, in poſterioribus quatuor habens digitos. Corpus totum eſt hepatici coloris cum albis notulis, in cauda autem albis lineolis, hinc inde etiam aliquid flavi mixtum. Oculos habet ſplendentes & quaſi vitreos. Cauda eſt cæteris latiori & breviori. Velociſſime movetur, prædaſque per inſidias venatur. Totus veneno turget, unde morſus illius admodum venenofus habetur: qui tamen ab aſſumptis & applicatis antidotis infra explicandis reſtituuntur.

A M E R I Ç I M A.

SECUNDA *Ameriçima* dicitur: Lacertulus tres digitos longus & pennam olorinam craſſus: crura & pedes cæterorum Lacertorum ſimiles, ſed cauda brevior, & incurvata: ocellos habet nigros, corpus autem fere quadratum viderur.

Totum dorſum ſquamulis veſtitur leucopœis, latera, caput & crura fufcis, cauda vero cæruleis: omnes autem ſplendent, & ad tactum apprime ſunt læves. Digni in pedibus inſtar ſetarum porcinarum. Admodum venenofum eſt animalculum. Si devoreretur à Fele, ventrem ejus inflat veneno, hoſtemque interimit ſuum. Cupidum eſt exſugendi ſanguinem humanum, proinde in ædibus ſe abſcondit, lucemque fugit: cum è contra cæteri innocui Lacerti perpetui ſint apricatores. Referunt, ſceminam ſemel tactam ab hoc Lacerto, vel ſolum indumentum, nunquam poſtea concipere, à me autem nondum compertum, quapropter fides ſit apud incolas.

Plaga ab hiſce noxiis Lacertulis illata, dilutam foetidamque ſaniem effundit cum tumore livido, cardialgia, torminibus, ac magnis cruciatibus. Peculiare huic malo antidotum nondum eſt inventum. Quapropter hæc aliaque communibus alexipharmacis tam exoticis quam indigenis, exturbanda ſunt.

Quia nunc ſermo incidit de Lacertis, unicum addam de eorum natura in genere, quod

quod cum meo Markgravio observavi. Verissimum scilicet esse quod Plinius l. 11. c. 50. testatum reliquit, caudas Lacertorum ex parte amputatas renasci, sed integre abscisas non renasci, contra Scaligerum. Coire volens mas leni morfu adprehendit foemellæ cervicem, paulo post ad latus se inclinat; & foemina propriam caudam sursum levando admittit marem, qui pedibus complectitur corpus ejus à tergo. Ex ovis, quæ ut cunque pisi sunt magnitudinis, foetus sponte excluduntur; iis enim leviter tantum terra tectis non incubat, sed Solis calori ea relinquit.

Illi autem qui *Taraguira* & *Tejumbana* dicti & ubique frequentissimi, pedalis sunt longitudinis, cauda longissima: velocissime nutantes capite quando aliquid vident, celerimeque currunt: imprimis tum cum vident hominem dormientem, cui Serpens, aut aliud venenatum animal lædendi causa appropinquat, illumque expergefaciunt, ne saucietur. Ita ut hi non minus philanthropi, quam prædicti illi misanthropi nomen mereantur. Præterea tanta sagacitate & pernicitate muscas, vermes aliasque prædas venantur, ut nulli animalium fere cedant: absoluto hoc opere diurno non tamen plane requiescunt, sed integras noctes inter se, continuo strepitu vocibusque inconcinnis transigunt.

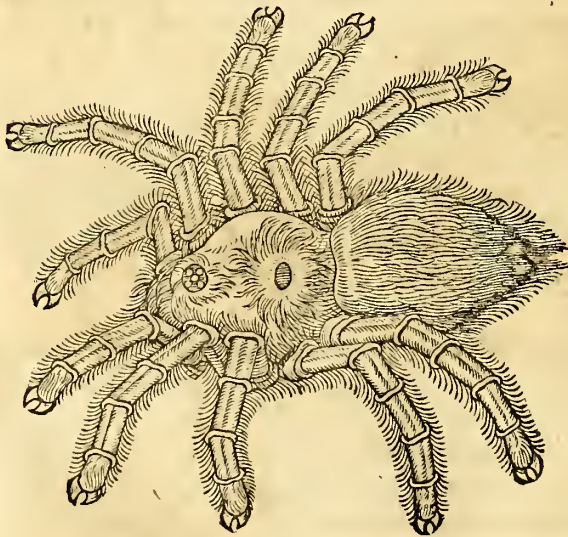
Cæterum antequam finiam Lacertorum historiam, non prætereundum puto quod in illorum dissectionibus (grandiorum imprimis, quorum mentio facta in l. 3. de Alimentosis) comperi; pulmones scilicet admodum capaces & magnos iis concessos, respectu suæ conformationis. Quasi Natura prærogativam voluisset concedere hisce animalculis ad aliquot menses aliquando à cibo & potu sese abstinere, ut rorem & auram, quibus perpetuo vesci amant, tanto liberius accipere & acceptam recondere possent. Eodem fere modo gulam & ventriculum justo majores aliis rapacibus animalibus in suum commodum concessos vidi sæpissime.

C A P V T X.

Aranea magna, & parva, Nhamdú dictæ.

ARANEIS vulgaribus diversæ figuræ, coloris & magnitudinis telam more nostratum facientibus, non destituta est Brasilia; qui ab Indigenis communi nomine *Nhamdú* appellantur. Horum maximam partem prætereo, illosque tantum exhibeo quibus à natura peculiare quid concessum est. Inter eos maxime celebris &

N H A M D U' I.

notatu dignus ex Phalangiorum genere qui *Nhamdu-guacu*, hoc est, Araneus magnus dictus, quia respectu cæterorum stupendæ est molis (forte ejusdem cujus Plinius meminit in Indiis conspici magnitudinis Passerum) & more avium in ruderibus & veterum arborum concavitatibus nidificat. Corpore est bissecto pilis molliusculis nigris cooperto, quibus nudatur posterior corporis pars, quando senescit, manetque depilis cutis ex albo incarnata, quam integram certis temporibus deponit nova subtus generata. Capite caret speciali, ocellos habet splendentes, in anteriori corporis parte

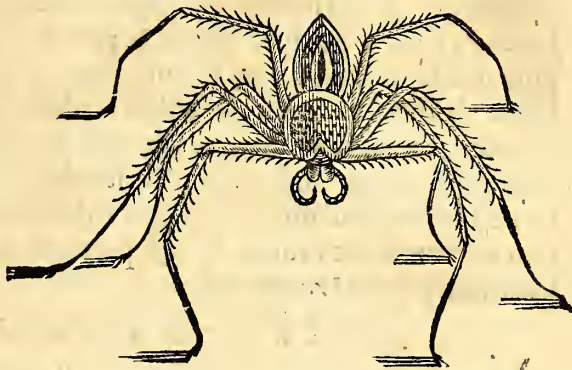
upra os positos, ad cujus latera ex quadam prominentia bini dentes unguiformes semidigitum longi ex nigro splendentes emergunt, qui auro inclusi pro dentiscalpiis usurpantur atque in dentium doloribus à multis in pretio habentur. In medio dorso versus anteriora foramen habet umbilicale pilis circumdatum, nullius quod sciam usus. Crura illi sunt decem quinque internodiis divisa, in extremitate corniculis nigris curvis bissectis prædita. Insectum est admodum longævum & inedia patientissimum. Memini illa ad aliquot menses capsulis inclusa à muscis quibus vesci amant abstinuisse.

Proces.

Processus duo juxta se positi prope anum protuberant, quibus nent & retia capacia conficiunt, licet rarius, eodemque ordine, ut cæteræ omnes Aranæ, stamen, tramam, texturam, medium & cubile designant; exindeque omnes illas celebres sapientiæ & astutiæ actiones solito more exercent, de quibus morales Philosophi tot prodiderunt. Aversis clunibus copulantur & Venerem absolvunt. Ova sub ventre portant. Cautè sunt apprehendendi, ob veneni liquorem, quem primo tactu spargunt, qui si oculum feriat, totalem visus ablationem minatur. Pili quoque venenosi cutem humanam, sicut Eruçæ pili solent, vrunt. Irritati venenatum aculeum infigunt, ita tenuem, ut vix conspici possit. Hinc tumor lividus non sine cruciatu multoque dolore exurgit. Nonnunquam ratione percussæ & symptomatum supervenientium malum adeo exasperatur, ut incurabile reddatur, omnibusque remediis applicatis profusè refragetur. Proinderatio habenda ut vulnus dilatetur, scarificetur, cauterisetur, si pars læsa severa hæc remedia non ferat. Cæteris medelis præferetur Cancer *Aratu* præparatus eodem modo sicut in Capite de pisce *Guamaiacu* dixi. Adeo Cancris marini ac fluviatiles peculiare vires antidotales videntur præ se ferre etiam nunc, de quorum utilitate tota erudita olim antiquitas tot prodidit.

Araneus secundus, magnitudine nostrates longe superat, licet præcedenti multo minor sit. Corpore est bisecto: parte priori est pisi ordinarii, posteriore vero fabæ formis & magnitudine. Corpore toto & cruribus est pilosis instar holoserici fusci detriti, intercurrentibus superius maculis nigris. Ab utroque latere quatuor longis tenuibus præditus cruribus tribus internodiis divisus. Anterius duos semilunatos propedes habet exiguos loco promuscidis, quibus apprehendit. His succedunt duo denticuli nigri splendentes acutissimi, more præcedentis magni Aranei. Hi quoque exuvias certo tempore deponunt, dentibus ipsis adhærentibus, ita ut cutis exuta Araneum ipsum repræsentet, nam solum inferius finditur, ubi Araneus, nova cute recuperata, exivit. Cæterum coeunt, texuntque, & ova portant, ut major ille, foetus in orbiculari folle sub ventre progenerantes: cum in ædibus frequenter reperiantur, multoque veneno turgeant, sedulo à venenato illo liquore cavendum, cum non multo minora symptomata adferat quam prioris magni. Proinde ad eadem remedia refugiendum est, quæ supra enarrata sunt.

N H A N D I V II.

N H A N D I V III.

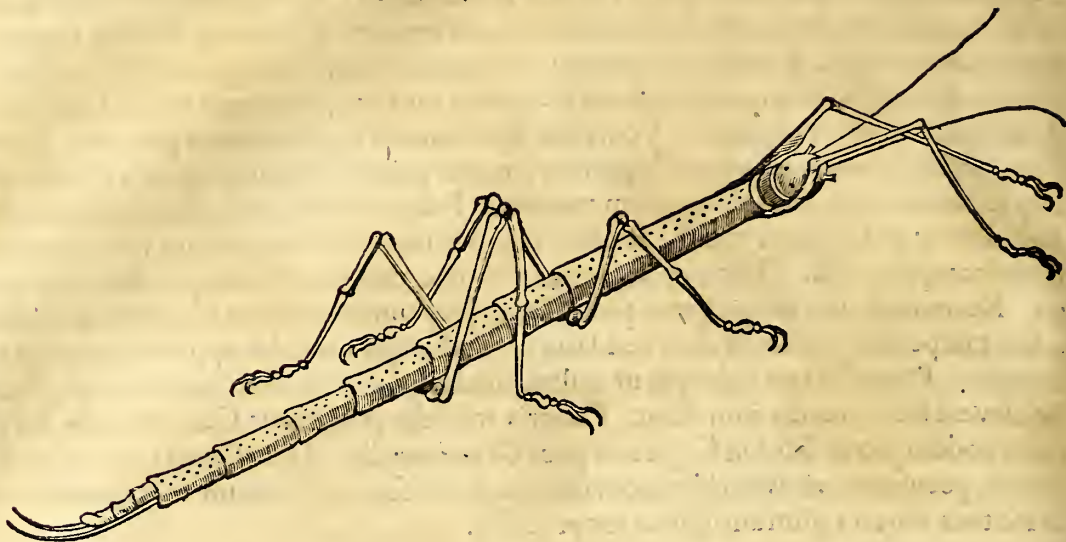

Tertius Araneus egregii splendoris est, cui quasi facies humana sculpta, & ex argenteo videtur obducta, sicut ex apposita figura liquet, quam pro corollario ob elegantem & inusitatam formam apposui, quia de peculiari indole, bona vel mala, nihil mihi compertum est.

C A P V T XI.

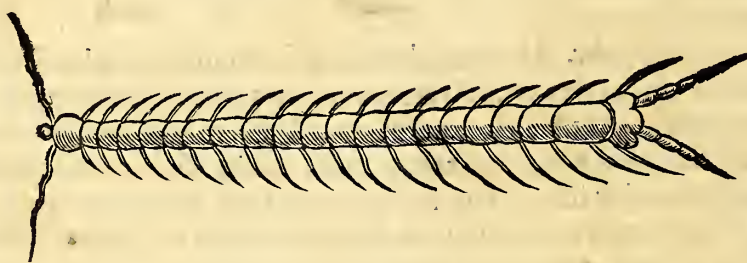
Varia Insectanoxia, Arumatia, Iapuruid, Tataurana, Ambua, & Scorpio.

Restat, ut quæ circa cætera noxia Insecta mihi innotuerunt, perstringam. Primo occurrunt varia *Arumatia*, quorum majus hoc homini nocere deprehendi. Septem digitos est longum, & fere minimum crassum, capite obrotundo, ocellis prominulis, duobus corniculis longis seu pilis. Crura habet sex; corpus internodia duode-

duodecim; prima junctura est capitis & corporis; mox sequitur alia, in quam & capitis junctura in duo brachia, quibus & pedum loco utitur, adnexa sunt; tertia junctura longius ab hac distat, habens & duo crura; quarta itidem par crurum tenet: Corpus denique definit in acumen, & habet aculeum, quem quasi in vaginam recondit. Color ligneus. Tuberculis quoque parvulis corpus scætet, præcipue inter brachia & secundum par crurum. Si hominem feriat aliquem, tremorem excitat in toto corpore: non facile autem alicui nocet, nisi quis manibus premat aut pedibus. Dolorosus ille tremor sedatur facile radice *Mangle* parti affectæ applicata, tum quoque inunctione olei fructuum palmæ *Vrucuri* dictæ.

I A P V R V C A' I.

Etionibus nigricantis coloris: in quolibet latere viginti pedes: caput compressum, latiusculum, fuscum: cornicula duo: sub ore duos dentes instar forcipis. Cauda illius est furcata, & definit in duo quasi cornua. Admodum frequentes sunt in ædibus, & valde venosæ sunt bestiolæ, supra enarratis remediis curandæ.

I A P V R V C A' II.

pressis, capitulo parvo cum duobus incurvatis corniculis breviusculis, cruribus exilibus innumeris.

T A T A V R A' N A & A M B V A.

Entipedes hirsuti duo arcuatim repentes, *Tatavrana* & *Ambua* Brasil. *centopea* Lusitanis dicti, interque *Eruca* habiti, ad venenatorum ordinem referuntur. Sicut *Scolopendra* ædes; ita hæ silvas perreptant, olerumque hortensium frutices non solum, sed & homines infestant. Prior duos digitos longus & majori penna anserina crassior, teres sive cylindricus, nigerrimus capitulo splendente nigro & maculas majusculas albas habens, in lateribus ordine positas: pedes octo, satis crassos, sed breves nigerrimos. Totum corpus pilis duriusculis eleganter flavis vestitum est, constantibus substantia instar setarum equinarum.

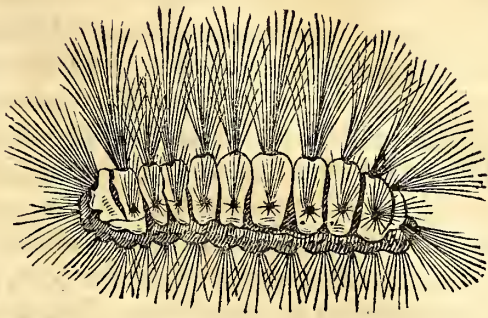
Altera,

Variæ quoque *Scolopendra*, *Brasilianis Iapuryca*, *Lusitanis ceniopta*, *Belgis Dupsent-been* dictæ. Insectum hoc quatuor circiter digitos longum, plurimas habet juncturas, obscure flavi & in conjun-

His annumeratur & alia *Millepedæ* species frequentissima, multis sectionibus nigris & flavis constans compressis,

Altera, ut ex figura apparet, obesiore sed brevior est corpore, eoque miris juncturis diviso, pilis undiquaque elegantioribus & majoribus, plumarum more copulatis. Si Vermes hinc humanam attingant, urunt instar ignis. Omnes denique Erucæ uridam vim habent, cutique deglubendæ & vesicis excitandis aptam.

A M B V A.

Scorpiones Europæis externa figura sunt similes, licet non æque noxii, proinde ictus eorum, curatu minus difficiles. Adeo ut hisce Scorpionibus idem fere attribui possit quod Mathiolus de iis qui in Tridentinis regionibus reperiuntur testatum reliquit, scilicet illorum puncturas levissimas esse & non lethales.

Quapropter cum horum insectorum natura, vulnorumque curatio ab Auctoribus passim ante me tradita sint, nec quicquam ad illustrationem ulteriorem occurrat, acquiescam. Quippe solum oleum, quod eorum viventium qualitates absorberit, contra morsus cum successu applicatur.

C A P V T X I I.

Copueruçi sive Vespæ, Marigui, Nhatii, Mberobi sive Culices, Tunga sive pedum Vermiculi, & Iatebucii sive Ricini.

Infestissima Vespæ examina in arboribus nidificantia, non armenta solum, sed viatores aufugientes persequi amant; imo turmis equitum non parcunt irritata.

Quibus ob corporis magnitudinem diversam & coloris discrepantiam varia nomina ab Indigenis sunt imposita. Omnium maximæ in cavitatibus arborum nidificantes *Copueruçi*, quibus succedunt *Vruperana*, deinde *Aicava* nigri & parvi, ut & *Tupeçava*, nigri quoque & omnium minimi, qui duo posteriores horrende pungunt præ cæteris. Omnes uno nomine *Mariposas* vel *Maribundas* Hispanis appellati.

Nidus minorum Vespæ (cujus iconem exhibeo) est plus quam majoris ovis oloris magnitudinis & formæ, sed levissimi ponderis. Exterius obductus villosa, tenui & tenaci materia grisei coloris, qua avulsa apparent tres quatuorve tabulæ parietibus distinctæ, ex meris cellulis ro-

C O P V E R V Ç V.

B b

tundis

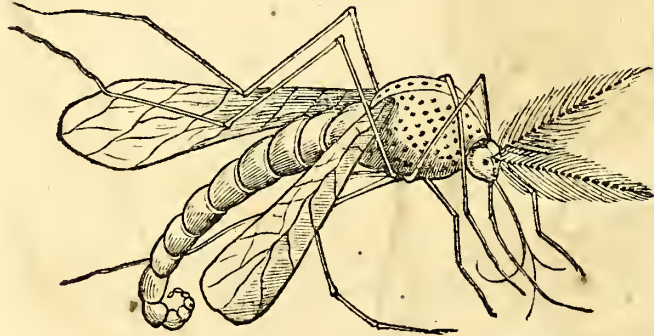
tundis egregie fabricatæ, & more parvi apiarii concinnatæ. Quibus reconditum melligineum humorem haud facile quisquam impune attingit, quia Crabrones vix patiuntur se irritari. Vnde quoque fit, ut de harum coitu, deque materia, ex qua generentur, nonidum satis perspectum sit. Idem ille nidus quem in ramorum extremitatibus fabricant, in medicinam receptus est, atque contra frigidus affectus, interne, sed externe potissimum adhibetur, sicut nidus Hirundinum. Magnitudine inter se variant, sed figura Europæis Vespis haud dissimiles sunt, Crabronibus atque Oestris omnibus inferiores. Easque ejusdem putem generis esse, cujus Aristoteles meminit non in terra sed in arboribus nidificantis. Cum nihil ex floribus hauriant sed animalium carnes tantum petant, facile erit has à Vespis vulgaribus & Apibus discernere, quod hæc carnem fugiant; illæ flores & carnem quoque petant. Noxia hæc insecta velocissima, ipso eodemque momento, quo insultant, aculeo rigidissime faciem petunt, atque mox avolant. Vnde atrocissimus dolor cum ardore summo exsurgit, duratque ad horas, manente rubore & elata cute. Vix ullum satis præsens tam immani cruciatui existit remedium conveniens, quod pars eorum balsamis indigenis, atque refrigerante quodam unguento de *Imbaiba*; pars cauteriis potentialibus, calorem extrahendo præstat.

M A R I G V I.

INter Culices noxios qui maxime familiares, & ab omnibus pariter incolis ob morsum extimescuntur, sunt *Marigui*, *Nhatiu*, & *Mberobi*. Horum quidem *Marigui* omnium crudelissime affligunt, sed adeo exigui, ut tactus sensu potius quam visus percipiantur. More aliorum Culicum gregatim volitant, atque rarius apparent, nisi summa existente malacia, idque vespertino tempore potissimum, circa fluviorum ripas inter paludosas illas arbores *Mangues* dictas, hærent. Novi- & pleni-lunio potissimum, raro interlunio vagantur. Merito ab omnibus pariter incolis extimescuntur hæc insecta molestissima; quippe adeo exercent & lancinant agricolas, ut non solum membra eorum nuda, sed & vestita morsu doloroso infestent, acuumque mucrones referant. Scapha fluvium lento gradu ascendentibus mecum Hispanis, adeo intumuerat, vesicisque ac rubore conspersa erat nobis facies, ut à familiarissimis ne quidem dignosceremur amicis. Æthiopes jussu domini sui palo affixos, perque integram noctem (mirum supplicii genus) relictos, postridie, ex meris doloribus & morsuum cruciatibus delirio captos memini.

Nhatiu

N H A T I V.

Sequitur nunc secundum Culicum genus *Nhatium* præcæteris quoque molestissimum, Lusitanis *Mosquito Pefni-longo*, nostratibus *Lang-been* dictum quod longitudine pedum imprimis præcedentes Culices superat. Monitum tamen volo lectorem hanc effigiem *Nhatium* sicut & aliorum minimorum insectorum sextuplo esse majorem quam bestiola viva, ac proinde per Megascopium esse de-

picatam sine cujus ope impossibile erat subtilissimas conformationes & articulationes novisse. Capite est parvo, obrotundo, cui duo cirri ab utroque latere oculorum pilis longis ordine decorati, adstant. Corpore est elliptico ex flavo & nigro undato variis sectionibus diviso, in extremitate Scorpionum more incurvato, alis duabus magnis, cruribus sex, tribus internodiis divisus: Totum insectum vestitur pilis subtilibus brevibus flavescentibus, variegatum maculis undatis, obscure flavis. In extremitate rostellum longo tenui languinem exsugit, pungitque acerrime, etiam per linea vestimenta dolorosum pruritus excitans. Noctu potissimum in palustribus & maritimis locis gregatim vagatur sicut præcedens *Marigui*; sed ab eo differt, quod hic molestiam simul magnam pariat dormituriens tinnula sua voce; tum quoque non igne aliave re se abigi patitur, nisi solummodo fumo accensi fimi bubuli exsiccati.

Tandem tertium genus Culicum restat describendum, quod *Mberobi* dictum diversa est

est magnitudinis, adeoque profunde pungens, ut aculeum vulnere infixum relinquat, isque mox corrupta parte læsa transmutetur in insectum huic *Mberobi* simile, habens sex crura, quorum ultimum par longissimum. Cornicula duo in capite, alæ quatuor variegatæ. Tota musca viridis est cum aureo mixti, in fronte sapphirini coloris. Oculi nigri corniculares.

Aliud denique mirum genus vermiculi ex subsidentia aquæ pluvialis nascitur, quod de subito depositis exuviis alatum prodit, longis pedibus & culicum præcedentium more homines & pecora infestat.

Idem faciunt culices *çakáa*, *Taturána*, *Ietinga*, *Pinnu*, *Niguas*, & alii, quos enarrare tædiosum foret.

Peregrinantes noctu sive per loca littoralia, sive per illa nemora quo defatigata aura marina vix pertingit, præsentem cautelam non amplectuntur, quam ipsam ignem integrosque rogos: tum quoque Balsamum *Copaiba* & *Cabureiba*, quibus membra nuda inungunt. Ante horam unam atque alteram tumores & puncturæ evanescere solent, modo non nimia frictione vel frigida aspersione irriterentur partes læsæ. Dolores apprime sedantur mucagine Cardu littoralis, tum & arborum *Samouma* & *Imbaiba* ac herbæ *Paiornirioba*, cæterisque ejusdem generis succis inspissatis, qui frigida & anodyna qualitate pollent.

Brasiliiani parvis Cicindelidibus splendidissimis, non solum ad noctis tenebras illuminandas; sed ad fugandum quoque molestissimum hoc genus culicum, utuntur. De quarum indole & lumine mox ex professo dicetur.

T V N G A.

MInutissimis Insectis quæ Lusitan. *Bicho*, Brasil. *Tunga* dicuntur, pleræque Regionibus Americanæ obnoxia sunt. Sæpe cum pruritu, raro cum dolore, pedum digitorum extremitatibus innascuntur. Maximopere infestant præ cæteris eos qui nudis pedibus loca arenosa perambulant; in quibus utpote calidissimis vivere amant invisibiliter, fugiuntque pavimenta lithostrata. Initio in cute exteriori aliquandiu latitant. Mox ingenti cum pruritu, præcipue circa plantas pedum, imo & manuum, cutem sine noxa penetrant, inque ea se recondunt. Nihil cum Guineensibus vermiculis commune habent, qui longi, lati & albicantes, chordarum speciem referunt. Hi vero exigui intusque paulo profundius occultati & vesicula orbiculata inclusi, nigricantes apparent, eosque per megascopium explorare oportet; secus enim ne à lynceo quidem exacte satis perspicere possunt. Tandem ubi ad justam magnitudinem, quod est circa triduum vel quadriduum, excrevisse compertum fuerit, tunc maxime de excisione cogitandum, quod solius aciculæ aut argentæ cuspidis beneficio, à Brasiliano aut Æthiope, facillimo negotio fieri consuevit. Ea solum adhibenda cautio, ut vermis folliculo pellucido & rotundo inclusus integer eximatur, antequam sobolem progeneret innumeram, quæ unguibus icæta lendium modo crepitant. Rupto enim sponte folliculo nova parti vitiatæ exsurgunt symptomata; imo vicinas illæsas inficiunt. Et tunc quidem non minus calamitosi, quam illi in Guinea habentur, adeoque gangrænam ipsam intulisse memini, ut pedum digitos amputare non semel necesse fuerit. Videre mihi contigit in Nosocomio, cutem in calce pedis callosam, sub qua innumeri latitabant vermiculi, militibus penitus fuisse resectam. Remedium quo præcautionis gratia Lusitani æque ac Brasiliiani inungunt plantas & digitos pedum, est mordacissimum illud oleum glandium, qui pomis *Acaiu* adnascuntur. Quod quidem oleum sit extractum ex immaturis & crudis glandibus; nam si maturuerint, qualitate ustiva fere caret, nec huic affectui remedium præbet. Lachryma flavæ arboris *Camacari* dictæ admota eidem malo prodest. Quod ipsum quoque gentem nauticam pice navali præstare videmus, ut & piscium pinguedine, à cujus fœtore fugantur vel moriuntur.

I A T E B V C V'.

I*Atebucú* Brasil. *κρότων* Græcis nuncupatur, bestiola fœda; lentis magnitudine, subrotunda, plane compressa, cute punctulata seu tuberculata, cum lurido clypeo triangulari in dorso. Coloris est hepatici, octo cruribus prædita, capite prominente quadrata

dratæ figuræ, rostro longo tereti, quo in quacunq[ue] parte corporis fugendo se ingurgitat, ac insignem ibi excitat pruritum dolorosum, ita ut ex cute vi extracta per aliquot dies eo loci sanies profluat & vix quindecim dierum spatio vulnus licet exiguum restitatur. Omni fere anni tempore vigent, & peregrinantes imprimis si humi consideant, vehementer exercent. Postquam autem parti alicui adhæserunt, brevi grandescunt turgentque, mox à paucis diebus nimia satietate dehiscunt, ita ut ea Plinius merito inter turpia animalcula appellarit, quorum saginæ finis, mors ipsa est. Noster hic *Iatebucu* sive Ricinus Americanus, licet ejusdem cum Reduvio generis, ab eo tamen potissimum differt, quod solo sanguine vivi animalis delectetur: à cæteris autem Insectis discrepat, quod licet sanguine affatim repletus, excrementi tamen exitu destitutus sit. Idem quoque in Europa ab aliis ante me observatum est. Nec prolem gignere, nec ab aliis bestiolis gigni animadvertere potui. Sed ex putri quodam humore inter herbarum folia nasci crediderim. Vulnuscula in cute humana ab iis illata, oleis & succis anodynis, atque balsamis nativis supra enarratis curantur.

C A P V T X I I I .

Andira sive Vespertilio, Cupia sive Formica, & Memoa sive Cicindela.

Sunt denique in tota Brasilia, præsertim in ruderibus, ut & in Palmis nuciferis Vespertiones majores & minores, hos appellant Brasiliæ *Andira*, illos vero *Andira-guacu*. Majorum corpora columbas æquant Europæas, vocanturque Vespertiones cornuti, præpingues, cinerei coloris, mollibus & longioribus pilis, auribus latis;

A N D I R A .

in singulis pedibus habentes quinque digitos, acutis unguibus armatos. Dentem candidum, & supra nasum corpusculum, ejusdem cum auribus longitudinis, satis grande, ex materia qualis illius rictus, flexile seu mobile. Alarum magnitudo semipedem superat. Miræ sane conformationis est animal (ut verbis Scaligeri utar) bipes, quadrupes, ambulans non pedibus, volans non pennis, videns sine luce, cæcus in luce, extra lucem luce utitur, in luce luce caret, avis cum dentibus, sine rostro, cum mammis, cum lacte, pullos etiam inter volandum gerens. Omne genus animalium appetunt, eorumque sanguinem exorbent. In præfectura autem *Maranhão* est genus quoddam Vespertilionum, quod de nocte, dormientium hominum pedes vestibus denudatos adoriuntur: & rostro vulnerant, humani sanguinis exsugendi causa: morsus tam levis & subtilis est, ut non persentiscant illum vulnerati, antequam lectus sanguine perfusus, indicium vulneris faciat: tanta copia sanguinis à venenato morsu effluit, ut difficulter sisti possit; adeoque evidens vitæ periculum dormientibus adfert nisi prædictis internis & externis remediis opem ferant. Imprimis autem omnes passim Incolæ vulnera hæc curant lotionem aquæ marinæ fervidæ, tum quoque cineribus calentibus, vel tandem unctione, si sanguis non sistatur. Vespertilionum linguam & cor inter primaria ponunt venena: sed an gustata ejusdem naturæ veneni sint, cujus Canis rabidi, hydrophobiam inducentis, sicut gravissimi autores de eo testati sunt, à me nondum compertum est.

Vide Carolum Clusium Exot. l. v. c. 1. qui ex Oviedo testatur, ejusdem generis Vespert-

spertitiones reperiri pingues, quibus aquæ ferventi immerfis & excoriatis Incolæ in Insula D. Ioannis vescuntur, quia Passeribus non minus albi sunt, nec minus, ut asserunt, boni saporis.

FORMICÆ alata CYPRIA, & non alata TAPIIA dictæ.

Immensa Formicarum agmina, proh dolor, Brasilia, eaque diversæ speciei producit. Ut enim quædam Europæas magnitudine æquant; ita plurimæ triplo iis majores atque omnivoræ sunt; nam pisces, carnes fruges & fructus (exceptis acidis à quibus solis abstinere) quin & venenata Insecta, Scorpiones, Scolopendras, Glires, & similia impune depascere; mox velocissime vel avolare vel terram Talparum instar fodere & subterraneis non parcere Satis, testis sum oculus. Verum ut merito his Insectis supra narratis & ipsis quoque agricolis formidabiles; ita & illæ vicissim suos extimescunt hostes, scilicet plurimos Serpentes & imprimis quadrupedia illa *Tamendoá* quæ iis perpetuo insidiantur, integrasque myriades deglutiunt, ut alio loco probavi. De miranda earum indole & œconomia, deque condendis femitis & aggeribus cavernosis, dicere nunc supersedeo, quia in tractatu de Aëre, Aquis & Locis, satis superque de iis egi.

Formicæ autem hæ non solum magnitudine & colore, sed si per megascopium rite examinentur conformatione partium quoque inter se differunt: imo earum aliquæ species, certo tempore alas acquirunt easque postea rursus deponunt. Quod à paucis autoribus observatum esse reperio, neque ipse Mouffetus sagacissimus Insectorum indagator, amplam licet dederit Formicarum descriptionem, meminisse videtur Formicarum volantium. Ex earum cadaveribus Vermiculi nascuntur, qui mox in alatas Formicas prioribus similes facescunt, quasi illud quod ex alterius corruptione generetur, non diversum, sed similem subinde vultum contraheret. Inter alatas quibusdam *Cypria* nomen à Brasilianis inditum. Muscis sunt æquales, corpore bisecto tenuissimoque ligamento copulato. Alis quatuor tenuibus & transparentibus, quarum posteriores duæ minores anterioribus, aliquæ spadiceæ, aliquæ obscure flavi sunt coloris. Ocellis parvis, nigris, capite fere triangulari, cui duo gracilia cornicula longa imposita, forcipesque duo exerti pro dentibus. In anteriore corporis sectione quæ pisi est figuræ & magnitudinis, sex apparent crura tribus articulationibus constantia. Posterior sectio corporis major est anteriore, quam multi in cibum præparant & comedunt. Totum Insectum minutulis pilis brunnis cooperitur. Alia præterea datur grandis species *Tama-ioura* dicta digiti articulum adæquans. Quarum etiam clunes dissecantur & friguntur pro bono alimento.

Formicæ autem *Tapia* alis destitutæ, aliquæ prægrandes, corpore tripartito, atro, splendente. cætera corporis membra præcedentium Formicarum fere similia, exceptis oculis qui multo majores sunt, quippe totum caput nihil aliud apparet, quam duo oculi magni sibi invicem appositi.

Atque hæc de grandioribus Formicis tantum breviter dicta velim, quarum noxias vel proficuas qualitates novisse conducit. Inter quas illæ quæ *Taiques* dictæ pessime mordent.

Morsus earum ruborem, tumorem, pruritem, deinde acrem dolorem & ardorem inferunt. Qui emplastro ex ipsis Formicis præparato, partique dolenti applicato, sanantur, ita ut hæc Formicæ more Scorpionum suis moribus pariter medelam cum malo afferant. Sed ne quis opinetur hæc animalcula (infesta licet adeo humano generi) nullis malis internis opem ferre. Præterquam enim, quod vesca sint tosta, ut supra monuimus quoque æque feliciter urinæ difficultatibus succurrunt si assumantur, ac de Afellis seu Millepedis Europæis observatum est. Ita ut ex Murmecia, diversa remedia resultent, quæ non solum ab his barbaris, sed ab erudita antiquitate admodum celebrata sunt.

M E M O R I A.

Memo Latinis Cicindela, Nostratibus *Nigt-mugge*. Quoniam multi de nobili hoc Insecto multa miranda testati sunt, ego pauca tantum notatu digna de Cicindela sive Noctiluca inferenda putavi. An Veneris fastidium adferant si assumantur, hic à nemine hæcenus compertum est: sicut Rhasis, Albertus, Benedictus, aliique de suis Cicindelis testati sunt. Veteres Græci ac Latini à noviciis autoribus discrepant non solum circa eorum nomina, generationem & conformationem; sed imprimis circa naturam atque situm tanti luminis. Ego missis variarum opinio-

num salebris, quibus multa superstitiosa videntur intercurrere, aperiam quid mihi de Brasiliensi nostra constet.

E. Lycoparis

Bestiola hæc exigua, granum cucumeris æquans, nigricantis est coloris, corpore oblongo in duas partes æquales secto. Capitulo admodum exiguo, in quo globuli nigri apparent Gagatis splendore, qui oculorum vicem suppleant. Ori astant quatuor tenacula, & duo barbæ pili. Crura habet sex pilosa, singula tribus internodiis distincta. Alas duas, sub quibus versus caudam in utroque latere macula apparet magnitudine feminis papaveris, rotunda, alba, splendens; ex quibus lumen emittit, imprimis noctu, facitque pro lubitu has maculas thalassini coloris splendidissimi. Post hos ignis focus corniculum est exiguum flavescens, vergens versus posteriora, quod vix nisi Megascopii beneficio conspicitur.

Albæ maculæ supra enarratæ inter volandum tam mirabili splendore fulgent, ut quasi scintillæ igneæ per aërem volitare videantur: ad illud Politiani,

*Inde opus integrant, donec sub nocte coruscant,
Flammigera parva stellanti luce volucres.*

Ita ut mihi non tantum peregrinanti illud lumen, sed & militibus primo illius infuetis, terrorem injecerit, metu hostis insidiosi cum ignitis fomitibus post carecta latitantis: cum tamen idem lumen mox assuefactis solatio fuerit nobis in desertis noctu errantibus, quod lucernarum vicem suppleverit, adeoque, lunæ & stellarum splendore jam per imbres & nubes ablato, harum tamen fulgorem ne Cimmeria quidem caligo diminuerit, imo auxerit. Adde quod multæ vivæ simul collectæ legendi copiam præbuerint, ita tamen ut lux illa paulo post cum spiritu vitali evanuerit. Quod idem in theatro suo Insectorum Eruditissimus Mouffetus aliique non vanæ fidei testati sunt. Ita ut non videam quid sibi velint Cardanus, Albertus, Mizaldus de perpetua illa luce quam hic ad ravim usque contendunt dari. Imo varias compositiones venditantes, perennem lucem exinde quasi lunam de cælo in varios usus humanos promittere ausi sunt.

An vero medicamenta quoque idonea more Cantharidum ex iis parentur, ut quidam scripserunt, à me nondum compertum fateor.

Porro cum liqueat naturam non solum sed situm quoque hujus decantati luminis variare tam in Europæis, quam Ex-europæis Cicindelis, meo quidem judicio nemo propius accedit ad ea quorum ἀυτοπία fui in Brasilia quam Plinius, dicens fulgorem igni similem alarum compressu tegi, secumque lumen habere & noctem. Quamvis enim, ut supra monui, à lateribus utrimque juxta clunes fulgor ille exeat inter volandum; illum tamen nisi hiantibus & elatis alis non rite emicare multoties mecum viderunt multi.

Quantum vero ad generationem hujus Insecti, condonandum mihi si in ea titubem etiam cum doctioribus. Quod haud adeo facile est discernere ea quæ perpetuo velo metamorphoseos involuta sunt. E rore quidem non ipsam vitam, ut quibusdam de Cicindelis Europæis placuit, sed vitæ sustentaculum nanciscuntur. Ego primo admonitus experientia incomparabilis nostri seculi philosophi Scaligeri, eas copulatas volantes, & sedentes, in coitu repperi, diuque in eo hædere comperi, quibus dein solutis, infinita apparuere ova, quæ cito vel intra diem vivificata abierunt. quo spectat illud Aristotelis de generatione Insectorum: Συμπλέκεται μὲν πολὺν χρόνον. ἀεὶ λυθὲν ἢ πικρὴν πυχέως. Mox vestigia secutus Brueri & Mouffeti, ea, ut supra monui, ex ovis exclusiva observavi. Atque tandem comperi, secundum consuetum naturæ ordinem animalcula ex iis prodiisse, Erucas scilicet minores, nigricantes, pilosas, ex quibus Cicindelas primo non volantes, ex iis autem rursus in Chrysalidem mutatas, volucres ortum duxisse.

Toto anno in hoc Americæ tractu, non vero stasis sementis & messis temporibus, ut in Europa, vagantur, atque noctu imprimis escam ex floribus venantur.

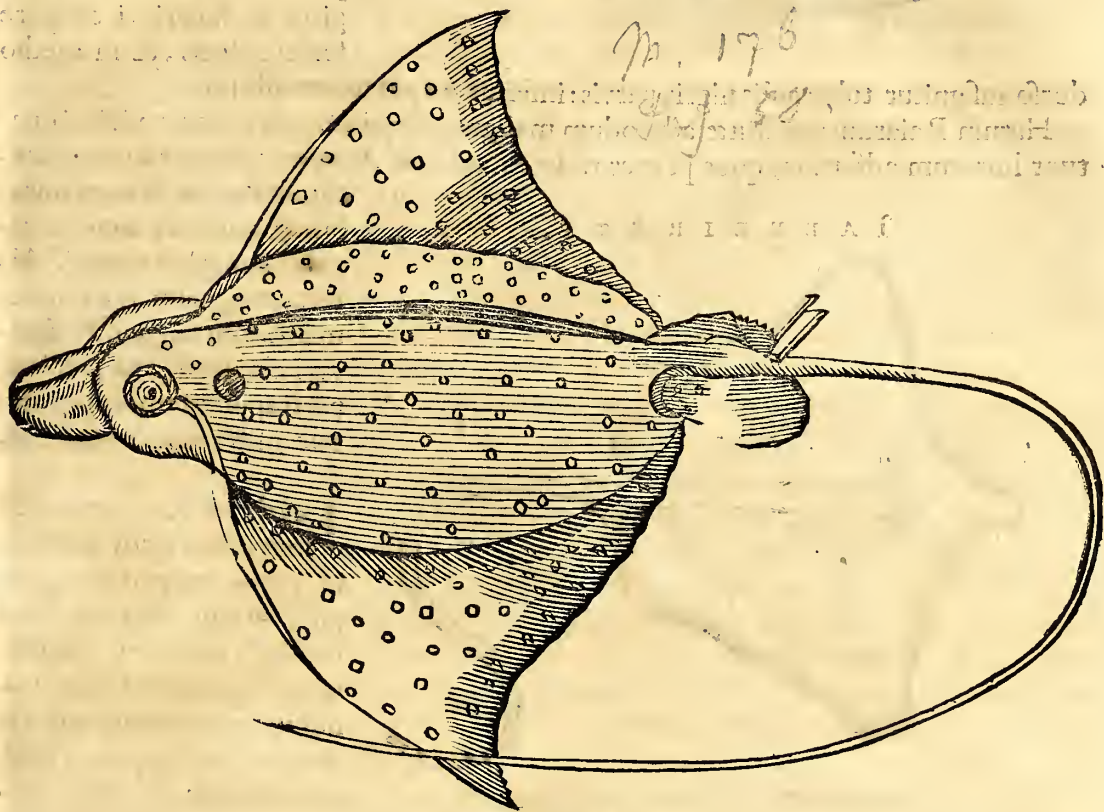
Plura equidem restarent referenda de hoc animalculo: sed quia id vix unius est hominis ex professo talia tractantis, veniam merebor, si institutum prosequar, ac cætera sedulæ posteritati ulterius indaganda relinquam.

C A P V T X I V.

Nari-Nari, Aiereba, Iabebireté, Niqui, Mouçici, & Amoreatim.

Praeter tot planos Pisces cartilagineos dantur Pastinacæ marinæ, Torpedinum, & Raiarum species, læves, cæruleæ, sine squamis vel aculeis in toto corpore, præterquam in caudæ principio, ubi duo breves non ferrati, sed ad sagittæ figuram formati apparent, ac proinde hi Pisces à nostratibus merito **Pilistaert**; à Brasilianis

N A R I - N A R I.

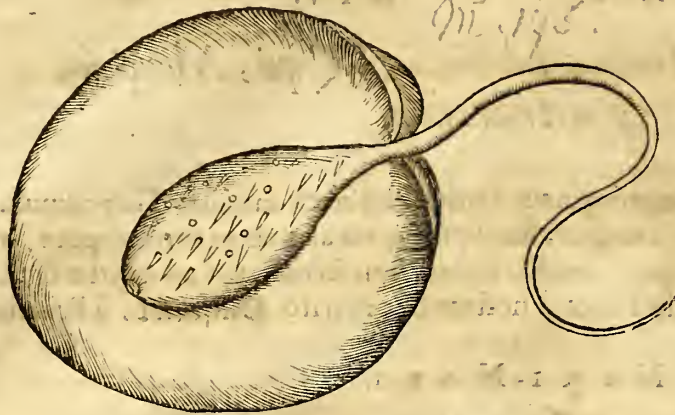

Nari-Nari appellantur. Non procul à littoribus degunt, vescuntur Piscibus, quibus ex occulto insidiantur, radiumque iis infigunt, quo ablato edules sunt, sicut multis illis terrestribus & marinis belluis contingit, quæ ictu vel morsu tantum venenum infundunt. Pars vulnerata infestissimo dolore, aliquando & paralyfi misere afficitur. An aculeus etiam mortua Pastinaca vires suas servet, atque non solum in animantes, sed & in saxa & herbas, exferat eas, sicut Oppianus, Ælianus, & alii testantur de Europæa Pastinaca, ego nondum comperi. Dolores sedantur optima illa radice *Mangue* assata, eodemque modo, sicut in ictu Piscis *Niqui* dictum est. Dein dilatato vulnere ejusdem Piscis jecur, & teli ipsius cineres cum successu applicantur. Ita ut hic quoque Piscis veneni sui antipharmacum in se habere videatur.

De Brasiliensi Torpedine, ejusque malo, vix ad horam unam atque alteram durabili, quia cum Europæa in plerisque convenit, iisdemque remediis & eodem modo curatur, particulatim nunc agere supervacuum duco.

Ex tanta Raiarum familia, duas tantum adducam ictibus venenatis celebres. Cæterum figura & alimentosa qualitate differentes, ut in libro de alimentosis piscibus probavi. Quippe prior hæc *Aiereba* ex cibis rejicitur. Posterior *Iabebireté* probatissimæ est carnis; utraq; tamen sibi pares malignitate radiorum circa caudam hærentium. *Aiereba* itaque haud vulgaris quidem est conformationis, rotundus plane, atque in superiori superficie punctulis acuminatis variegatur, ibique duo foramina habet satis

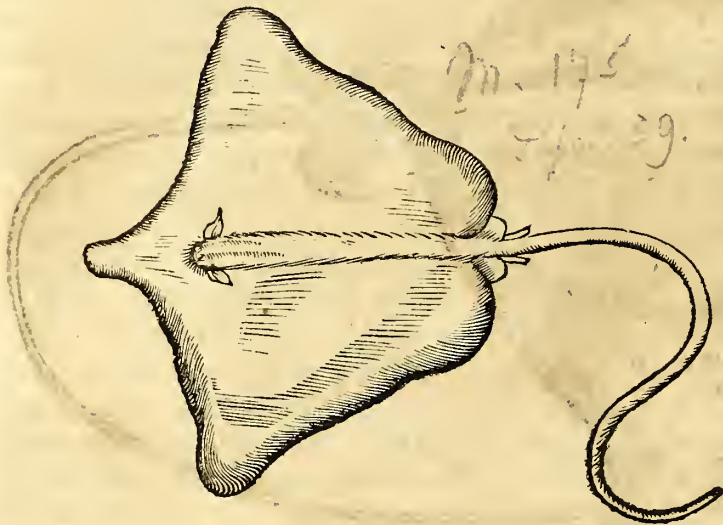
A I E R E B A.

dorso insignitur tuberculis nigris parvis: inferius corpus totum album.

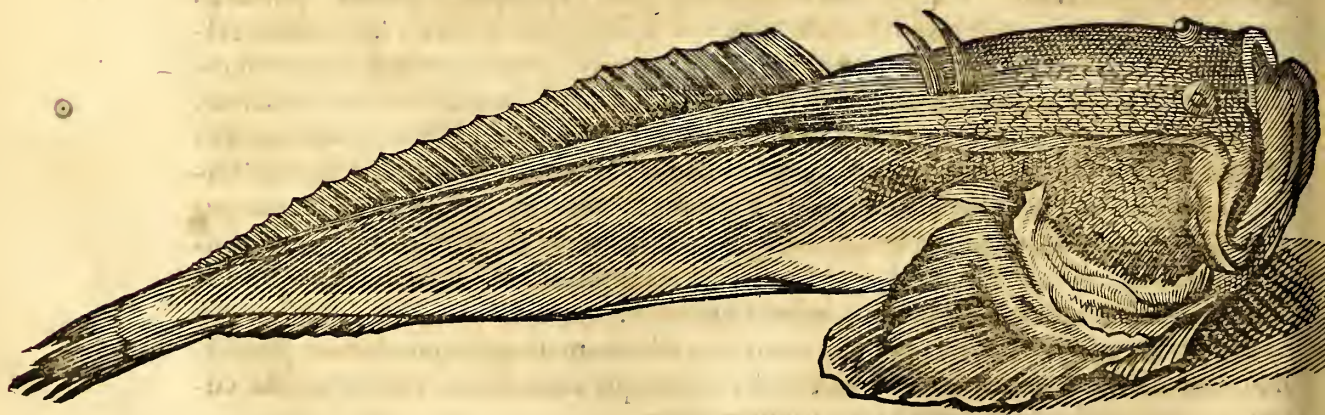
Harum Raiarum puncturæ admodum malignæ, exquisitosque dolores viginti quatuor horarum adferunt, quos præter radicem arboris *Mangue*, oleum imprimis fructuum *Palmarum Vrucurí* mirabiliter mitigat, sicut in capite *Palmarum* notavi. Alterutrum enim horum remedium unguenti vel cataplasmati forma sauciatae parti applicitum, sanat, absque ullo remedio interno.

I A B E B I R E T E.

Iabebiréte vero, cauda est longissima quam irritatus in gyros contorquet, ut piscatorem telis suis ad caudæ exortum prominentibus facilius feriat. Vulus iisdem remediis curatur ut supra, addito tamen ipsius piscis hepate.

N I Q V I.

NOxiis piscibus annumerantur quoque uterque illi, qui *Niqui* dicuntur Brasiliensibus. Aculeis in capite & dorso præditi sunt admodum noxiis, quibus irritati, tanta vehementia pungunt, ut dolor non solum intensus inde exoritur, sed membrum paralyticum pro tempore maneat, præsertim si telum (quod aliquando fit) in parte vulnerata relinquatur. Capite est crasso squamoso, ore patulo, edentulo, branchiis amplis,

plis. Oculis exertis Cancrorum more, ante exortum pinnæ dorsalis, quæ ad caudam continuatur, duobus fortibus aculeis armatus. Tegitur cute ex nigro grisea. Cauda tenuis & parva. Vulneratis præsentissimo remedio est, dilatatio vulneris, applicata mox radice *Mangue* assata & contusa. Vnde quidem dolores in instanti exacerbantur, sed mox cessant.

Altera *Niqui*, præcedenti quo ad figuram & magnitudinem dissimillima, à nostratibus abusive, ob puncturas credo **Pieterman** appellatur. Capite est crasso, ore Ranæ amplo, edentulo & crassa lingua. Anterior corporis medietas est paulo latior, posterior angusta & teres: Ocelli

ipsi parvi cylindracei. Branchias, pinnas & caudam in ambitu quasi circinatas habet. Ante exortum pinnæ dorsalis duos aculeos fortes & supra postbranchialem utramque, unum acutum quibus atrocia vulnera incaute tangenti infert. Per totum dorsum, caput & latera, punctula nigra, magnitudine seminis papaveris, dispersa. Edulis est piscis si fel bene separetur, alias lethalis ut *Guamaiacu*. Notatu dignum quod fella quantum intus assumpta, noxia; ita extus applicata non raro venenatis puncturis medelæ existunt.

N I Q U I II.

m. 178.

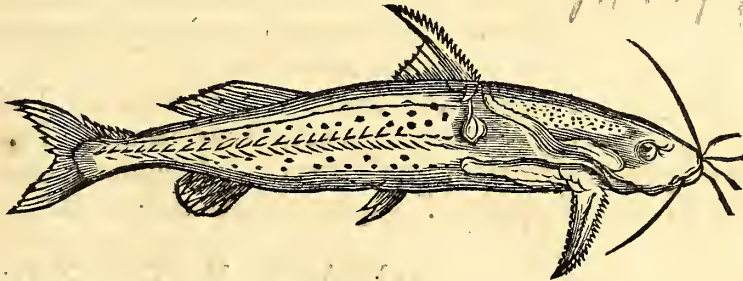
Inter ea animalia quæ viva nocent & mortua profunt, non solum Raia & Torpedines existunt sed illi imprimis pisciculi qui vulgo *Bagres* vocantur, de quorum carne alimentosa suo loco egi. Nunc ex ordine est de venenatis ejus ictibus quiddam premonere, ut sibi quisque caveat, quia haud facile quis illos impune laceffit: mox etiam edocere constitui, quomodo sauciatus de promptissimis sibi provideat remediis; quæ quidem varia à variis incolis suppeditantur, nullum tamen eorum tutius eligendum quam ipsius lædentis jecur, quod vulnere applicatum mox immanes dolores sedat.

Missis cæteris quinque piscibus *Bagres*, sextum huc solum adduco *Vrutu* dictum tanquam primum hostem, utpote qui præ cæteris *Bagris* horridioribus & eminentioribus spinis dupliciter ferratis, est armatus, quarum altera

dorsalis, altera subbranchialis, utraque solida & ossea, quas pro lubitu erigit, & in rima recondit, iisque adeo pungit incaute tangentem, tantumque infert ardorem & inflammationem, ut vulneratus subinde animo deficiat. Proinde missis generalibus illis remediis antidotalibus, ad duo sequentia potissimum recurrendum est. Succus recens herbæ ubique obviæ *Caacica* dictæ cum cremore *Tipioca* intus assumptus ad muniendum cor & restaurandos spiritus accensos aptissimus est: extus jecur vel crudum vel cum oleo paulisper frixum puncturæ applicatum, mox quasi per similitudinem substantiæ, ut vocant, venenum extrahit. Accedit tertium remedium, quod ligaturis herbæ *Iaçape* absolvitur, membrum scilicet muniendo, ne altius serpat malum.

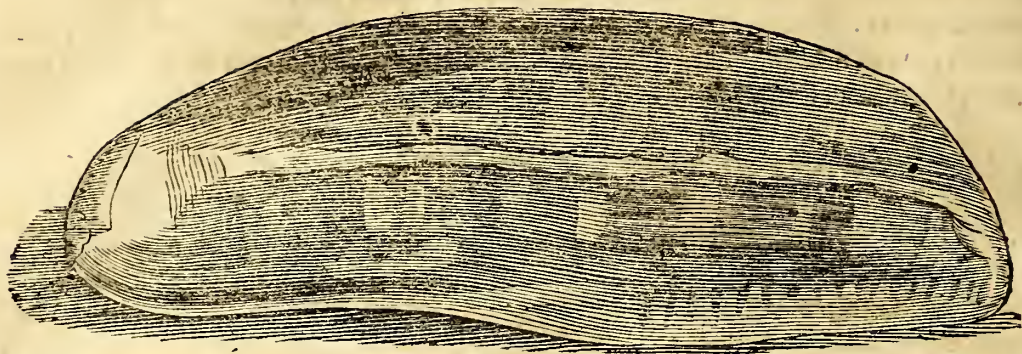
V R V T V.

m. 174.

Cum inter marina Zoophyta sponte provenientia, *Holothuria*, *Stellas* & *Pulmones* Aristoteles, Plinius, alique recentiores reposuerint, ac fructibus potius quam animalium naturæ participare testentur; ego, corpus hoc maris pellucidum *Mouçicu* Bullis marinis ascriberem; licet externa figura & internis proprietatibus, ab iis hinc inde discrepet. Illud enim quod exhibeo (etiamsi non adeo exacte ejus pictura exprimi potuit) altera extremitate elevatius, altera depressius est. Cæteræ omnes partes

M O V Ç I C V.

tes externæ & internæ indiscretæ, nec ulla in ambitu apertura. In littore ejectum sponte in se concidit, strepitumque edit si sibi coneratur. In mari vero inflatum pulchre rubro colore & purpureis maculis splendet, aquis supernatat ac instar bullæ figura variat, multo flatu & liquore turgens. In saxorum rimis delitescit aliquando & inter algas, unde per maris impetus hinc inde fertur. Si multa simul ad littora appareant, non minus pro tempestatis signo habentur, quam Pulmo marinus de quo Plin. l. 18. c. 35. testatur. Adeo denique *Mouçicú* urendi qualitates cum Holothuriis & Stellis communes habet, ut si qui nudis pedibus littora obambulent, Bullamque hanc venenatam minus provide conculcent, ingenti ardore afficiuntur, qui plantas non solum pedum callosas sed & totius corporis cutem in momento magno cruciatu infestat. Ad horas aliquot durat malum, invito quovis remedio refrigerante & anodyno, ad quod confugiunt sæpe frustra. ego feliciter causticis & calidis ad extrahendum ardorem usus sum, applicato mordaci illo oleo castanæ de *Acaiu* dissoluto in spiritu vini, imprimis autem Cancro *Aguarauçá* dicto, si recens applicetur.

A M O R E A T I M.

A *Moreatim* Ranæ piscatrici similis, multis aculeis aspera, abscondit se ad littus sub arena, pedesque supergradientium crudeliter vulnerat, & aliquando cum præsentis vitæ discrimine nisi cauterio subveniatur. Idem de *Caramurú*, Anguibus marinis similibus, decem aut duodecim palmos longis, & pinguibus, dictum volo, quia morsus illorum quoque sunt admodum venenati.

His quoque addi debet Solearum minorum species, Lusitanis *Peize Sola* dicta, non edulis. Quæ mira sane efficacia non solum manum vel levissimo tactu, sed & pedem licet optime calceati piscatoris incaute pisciculum conterentis, paralyti & stupore afficit, instar Torpedinis Europææ, sed minus durabili.

C A P V T XV.

Venena intus assumta, Cururú sive Bufo, Variæ species Piscis Guamaiacu, & Piraqué.

H Actenus de Natura Serpentem eorumque animantium, quæ morfu vel ictu virento hominibus insidiantur & toxico suo nocent. Quibus calidas & humidas hæc regiones abundare haud mirum est, quod pauca agricolarum industria excultæ, nec vi frigoris à venenatis & noxiis animantibus repurgatæ, eæ in immensum multiplicentur. Proinde haud assentiendum mihi videtur Cardano dicenti, Serpentes non multiplicari ultra metam quandam, quia sunt homini pestiferi. Nunc ad illa venena quæ intra corpus assumuntur descendamus. Quæ quidem diversorum sunt generum, nempe venenata tantum, & tota substantia aliena à natura, ac proinde nihil alimentosi in se continentia ut quædam Mineralia, vel quædam manifesta qualitate nocentia, quædam vero licet occulte vim inferentia aliqua tantum parte id efficientia ut plantæ & animalia. Omnibus his sua remediorum genera, manifestæ vel occultæ

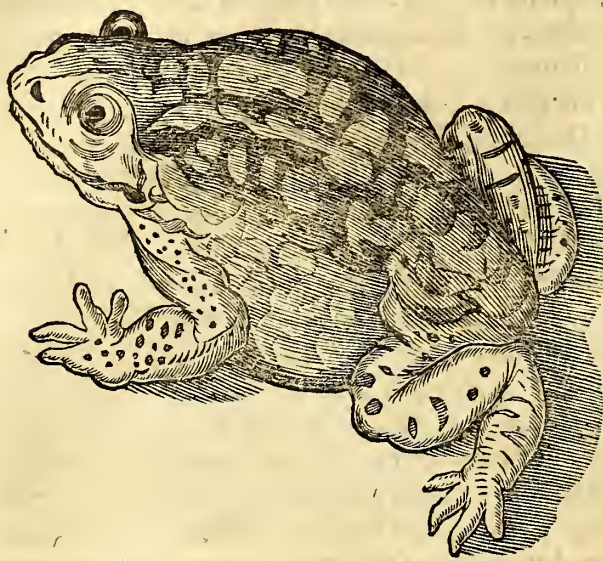
occultæ qualitatis opposita sunt, quæ licet diversa, tamen in curandi modo conveniunt. Nam cujuscunque generis venena ore percepta, si in prima adhuc corporis regione hæreant, per vomitum potissimum & clysteres exturbare convenit: sin in corporis recessus abierint, circumferentiam versus trahuntur. Proinde somnus qua possibile, arcendus quoque. Interim cor adversus hostem admissum muniri debet, etiamsi vera & infallibilia signa veneni intus assumti non compareant. Non enim æque manifeste hic atque in morsu vel ictu Serpentum morbi causâ se profert, sed fere latet, quia qui venena subministrant, variis technis dolum non solum tegunt, sed execrandis artibus novas quotidie mixturas comminiscuntur, segnia venena exaltando, sicut, proli dolor, apud Veteres quoque in usu fuisse legimus, applicando activa passivis, & qualitatibus aut addendo, aut demendo, ut longo tempore post, signa illa & symptomata ulla vix se prodant. Nec enim (ut fieri solet iis qui forte improvide simplex aliquod venenum hauserint) semper animi & virium defectus, cordis angustia, vertigo, vomitus, torvus aspectus, aliaque similia subsequuntur, sicut quoque Galenus docet cap. vi. de locis affectis evenire. Quid? quod subinde vix ulla primis mensibus tristitia aut levissimum ægritudinis indicium in illis notetur. Donec tandem longo temporis intervallo, unguis & corporis extrema livere incipiant. Aliquando nihil nisi post mortem exterius apparet profus, atque unum vel alterum viscus corruptum ac tabidum per anatomen sese offert. Cur, & quantum venena lateant, docet Thom. à Vega Com. in loc. Affect. Theophrast. l. ix. Imprimis Galen. de simpl. med. atque alii multi doctissimi Medicophilosophi. Adeo ut facile constet ratio, cur hostis ille infensus in corpore humano nec vincat nec vincatur, sed delitescat aliquandiu, donec oportuno tempore & loco sese exerat paulatim, sicut seminale principium spontaneo ortu viventium. Vtinam Barbarorum nequitia numquam excogitasset tam perniciosos horum venenorum abusus, minorique solertia præparare novissent, ut ocius vel tardius operarentur! Nam licet ob majorem vel minorem subjecti resistantiam, ea arte concinnare illa nesciant, ut statim interimant: tamen ut experientia potius quam ratione constat, ignaviorem esse Cicutæ ac Opii operationem, quam Arsenici aut Sublimati: ita venena illi habent vel simplicia vel composita, quæ exhibita & admota, ad menses aliquot sepulta manebunt, antequam suas facultates exerant. Vnde liquet, venena haud una eademque ratione operari, neque recta ad cor semper ferri, sed eam partem maxime occupare, cum qua occulte inimicitiam exercent: Cum alias, teste Avicenna oporteret omnia venena esse frigida & sicca. Nam sicut Solanum & Hyoscyamus; ita quoque fel pisciculi *Guamaiacu* cum capite antipathiam habet. Fungi & succus *Manipuera* nervos infestant, spasmos convulsionesque mortiferas inducunt.

Supplicium quidam Barbari venefici subituri, mihi obnixè roganti; ut me horum arcanorum, priusquam è vita discederent, participem facerent, inviti pauciora quædam revelarunt, fassique sunt, impune non solum se hæc & similia veneficia exercere; sed & regium esse laudemque mereri inter suos, ingenii solertia excellere, novasque veneni miscelas excogitasse. Illi namque sagittas, vestes, cibos, & fructus crescentes, aquam & integros fluvios inficiunt, ut tardius & pedetentim, non statim homines extinguant. Ita ut rite collatis, animalium brutorum, cum sceleratorum hominum noxis in perniciem humani generis tendentibus, vix me contineam quin cum Plinio doleam; præparare se quidem animalia ad nocendum, sed nullum tamen eorum tela sua excepto homine, venenis tingere? Nos & sagittas inungimus, & ferro ipsi nocentius aliquid addimus! Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque, quo vivitur, aërem in perniciem vertimus, nec ab ullo præter hominem, veneno pugnatum alieno. Ita ut merito in hominis inhumanitatem declamandi esset occasio, quia neque à malis boni tam queunt esse tuti, quam omnes homines ab omnibus serpentibus, quos in nos irruentes vel declinare vel interficere facilius, quam à venefico impostore sibi cavere.

Sic fellis Bufonis *Cururá*, & Vermiculorum ex venenato succo *Manipuera* pronatorum, herbarum denique *Tangaracá*, *Inquiry*, fructuum *Ahorvai* & *Mucuná*, aliarumque multarum vires artificiose & variis modis ab illis intenduntur ac retunduntur. Ita ut in his ac similibus venenis, ad innatam abditamque eorum vim, occulta quædam mixtura accedat, ac proinde curationis aliquando sit exfors. Quapropter ipso Veneno, quo noxa est illata, incognito, partim ad communia antidota, passim à Veteribus auto-

ribus prodita, partim ad propria illa nativa, ab incolis primis celebrata, confugiendum. Multa sane ad hanc doctrinam facientia desiderantur, ac fortasse semper desiderabuntur, invito sedulo ac indefesso occulta remedia investigandi studio, adversus tot abditas & tam malignas rerum qualitates, calamitose generi humano infestas. Si vero contingat, signa venenorum calidorum & frigidorum, tum & obstruentium, suffocantium atque erodentium in agris apparere, singulis statim qualitatibus sua opponenda esse remedia contraria nemo ignorat. Minus tamen consultum solis illis fideri; quia licet manifestarum qualitatatum symptomata multa graviora videntur, aliis latentibus, occulta tamen magis exitialia adeoque pluris facienda sunt.

C V R V R V.

Inter venena quæ deleteria potissimum vi pollent est bufo *Cururú*, Brasilianis, Lusitanis *çápo*; ab utraque parte excrescentias capitis habet, instar magnarum verrucarum, buccam inferiorem remissius movet terræ immunditie nutritur, est insignis & tumens, duploque Europæo major, cineritii vel spadice coloris, nimium notus, ac quovis modo vel mictu & saliva exterius, vel intus, longe quidem pejus, sanguine, adipe, imprimis felle assumpto, inficit. Hos perditissimi Incolæ aliique eorum æmuli torrefactos in pulverem redigunt, & lethalia inde pocula conficiunt, eaque vel minima quantitate clam

propinant. Hinc faucium statim & gutturis inflammationes, siccitates, anhelitus, foetores, singultus, vomitus, dysenterix, animi deliquia, oculorum caligines, convulsiones, deliria, ac pallores. Si remedio locus, corpus statim per superiora & inferiora evacuant & liberant à reliquiis veneni, exercitio, balneo, ægro in furnum calentem vel animal discissum imposito. Generalia alexipharmaca, composita, per dies aliquot, juxta & *Tipiôca*, tum radices nativas antidotales ex vino propinant. Præ cæteris vero herba *Nhambí*, quæ prærogativam à benigna natura videtur accepisse tam magno malo adversam, exhibenda. Nam etiamsi Bufo hic tam pernicioso turgeat veneno, non tamen ita invincibile est, ut suo contrario non cedat. Quippe cineres Tabaci, vel etiam solus succus *Nhambí* expressus & capiti vel dorso Bufonis (præsertim prius in terram fricato) instillatus, illum dicto citius interimit. Scelestissimi inter Barbaros, hujus Bufonis sub Sole suspensi bilem & spumam colligunt, eamque inter secretiora venena quæ lente occidunt, reservant.

Ranæ quoque dantur variæ, terrestres, & paludosæ, in arboribus quoque viventes, partim edules, partim, sicut in Europa, non edules. Quod etiam Plinius lib. xxxii. cap. v. de quibusdam Ranis testatur. Idem de mira linguæ conformatione observavi, cujus Philosophus in Asia meminit; quod neque ut pisces eam totam coherentem, neque ut serpentes totam solutam habeant.

Illa quæ *Cotorá* à Brasilianis nuncupatur, intus assumpta, veneno est, quod supradictis remediis facile expellitur: forinfecus vero applicata & ex arte linimenti vel emplastri forma præparata, doloribus articulorum & membrorum ex frigore natis, medetur. Huc spectat illud Galeni quod l. de compos. medicamentor. de Rubetis testatum reliquit. Multi alii dantur Bufones & Ranæ, quibus supersedeo, cum nihil in iis animadvertere potui, quod ad rem nostram faciat, exceptis tamen illis quæ *Güa* Brasilianis dictæ, carnosæ, grandes, dorso nigricante, ventre albicante, quarum caro albicans bene sapit, imo diætam ægrorum imprimis Tabidorum ingreditur, quod boni sit nutrimenti & facilis digestionis.

Minime prætereundum volui, quod de eorum generatione mihi constat. Contingit enim subinde tempore imbrido, comitante suffocativo tepore Veris, corruptionem accelerante,

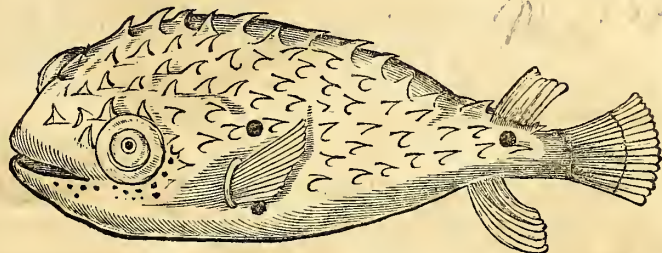
celerante, ex unaquaque gutta aquæ crassæ, in momento quasi generari Bufones, plus minus avellanæ magnitudinis, tot myriades simul, ut solum universum lateat sub iis. Indigenæ *Cucuruy'* appellant. Nec differunt ullo modo à cæteris Ranis vel Bufonibus ex coitu utriusque sexus natis. Plinius & Aristoteles alique circa causas & modos generationis variant. Sed cum nunquam hujus subitæ generationis modum à quoquam supra tecta ædium vel loca lithostrota visum autumem: hic quoque eas non nisi ubi magna est copia pulveris terræ glebosæ ab imbribus imprægnati, generari constat.

C A P V T X V I.

Varie species Guamaiacû venenatæ, cum Antidoto Aratiû.

INter tam immensas fluviorum & marium bestias nantes Americanas, quædam in totum edules, quædam parte aliqua vel externa, vel interna venenatæ habentur. Quod ut in aliis animantibus, ita in Serpentibus & quibusdam Piscibus evenit. Sicut enim Draco marinus in Europa, & *Vrutû* in America solis spinis, Pastinaca solo radio, Iulides solo morfu venenum infundunt, aliis partibus sine pernicie edulibus: ita imprimis in his Piscibus *Guamaiacû* videre est, qui non minus externa facie, quam interna qualitate sunt admirabiles.

G V A M A I A C V - A T I N G A.

Cæteris autem ejusdem speciei præeminet familiarissima Rana piscatrix, Brasil. *Guamaiacû-atinga*, Lusitanis *Pexe Coelgo*, Belgis *Zee-Egel* omnibus merito Sufflator dicitur, quod mirum in modum ab aquis extractus ronchum quendam edat & ad orbis figuram se inflat,

atque in momento intumescat ac detumescat. Ego inter Orbes quoque numeraverim licet corpore appareat procero. Rictu est late diducto, Ranæ simili, ore edentulo, sed intus loco dentium duritie undiquaque obsito. Oculis itidem maximis rotundis valde protuberantibus, cum circulis flavescens: Branchiis destituitur, quarum vices ab utroque latere foramen supplet satis amplum. Cute est grysea ex fusco maculata valde dura præsertim capitis, ubi testacea evadit, totque horridis spinis offeis ex albo flavescens undiquaque scatet, ut haud facile impune manibus tractetur, excepto infimo ventre, qui spinis non solum, sed omni duritie destituitur. Pinnæ sunt parvæ, numero quatuor, duæ post branchiales, duæ versus caudam oblongiores. Juxta primas, maculæ insignes rotundæ, nigerrimæ, hinc inde diversæ magnitudinis sparsæ conspiciuntur.

Hujus Orbis sexum masculinum à fœmineo facile est discernere, quod ille mole quidem minor, carne probatior, hæc major quidem, sed carne magis flaccida. Ventriculus in mare est satis capax, cum multis appendicibus & vasis gastricis. Intestina, ob insuetam hanc piscis figuram, in gyros composita more animalium terrestrium; quod rarissime in piscibus observavi. Mesenterii glandulæ lacteo humore refertæ. hepar ordinariæ magnitudinis & coloris, vesica renibus quasi annexa, juxta mentulam cavitas apparet in lactes desinens. Cor juxta mediastinum & branchias situm. Multum expetitur, & pro epulis, maximo interdum vitæ discrimine, ab imperita plebe apponitur, si folliculo fellis non probe liberetur. Intra horæ namque spatium, ejus particula vel ciceris magnitudine assumpta, tam horrenda symptomata infert, ut mox caligent oculi, mens vacillet, lingua tardescat, membrorum tremor, sudorque frigidus subsequatur, facultates omnes resolvantur & sileant, moxque veneno extinguantur. Sed benigna mater natura, præsens ac facile remedium huic calamitati opposuit. Cum prædicti enim Orbes *Guamaiacû* juxta fluviorum ostia, ubi paludes & stagnantia loca singulis æstibus inundantur, sedem figant, iisdem quoque locis plurima Cancrorum genera vivunt & arbuta habitant paludosa. Quos inter non ita magni reperiuntur, quadratæ figuræ, in arborum truncis latitantes, ut *Ostreis* & *Mytilis* insidientur. Qui multiplici ac

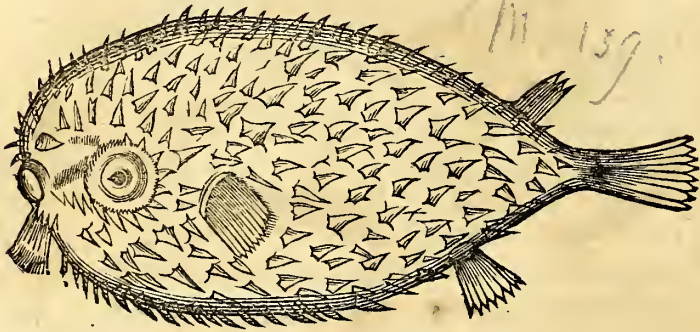
A R A T V'.

variegato colore, albo, rubro, violacco, chelis æqualibus armati, crura pilis nigricantibus habent vestita. Hos *Aratú* appellant Brasiliiani. Ex his unus contusus, & ex vino citra moram, assumpto veneno (nam ante horas quinque vel sex lethum sæpe infert) propinatus, per vomitum virus exturbat, qualitateque occulta malo validissimo resistit. Præmissis specialibus, communia quoque præsidia superius tradita non negligenda, ut sunt *Tipioca de Mandiboca*, radices *Iaborandi*, *Ipeacuánha*, *Caiapiá*, *Vrucú*, aliaque similia remedia quæ necessitas excogitavit.

Nec forte natura differt hic Cancer Brasiliensis ab illo, de quo Galenus in libro simplicium contra Pelopem præceptorem suum contendit, Cancrum rabiosis conferre, occulta, non manifesta qualitate. Plinius lib. ix. cap. 31. eos Serpentum ictibus mederi dicit. Et imprimis illud lib. v. cap. 32. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes, contra omnia venena profunt. Morsis vero à cane rabido, item Phalangio, Scorpio, aliisque venenatis, prodesse etiam apud Aristotelem legere est lib. ix. cap. v. Dioscoridem lib. 11. cap. 12. & Galenum lib. ix. de simplicium medicamentorum facultatibus; Aëtium lib. v. cap. 24. Æginetam lib. v. cap. 3.

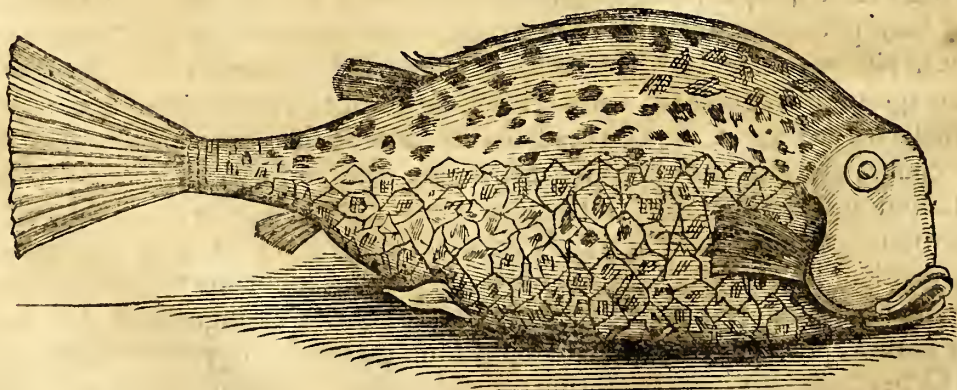
G V A M A I A C V' - G V A R A.

Alius datur *Guamaiaçu-guara* dictus, priori multum similis. Lusitanis *Peixe Porco* & *Diabe*. Orbis est species, & muricatus Orbis Gesneri dici potest, quia aculei ipsius referunt murices. Corpore est magis rotundo quam præcedens *Guamaiaçu*. Squamarum loco, tegitur cute, ex fusco viridis & albescentis coloris,

intermixtis maculis nigris. Totum corpus, excepto ventre, adeo aculeis acutis horret indiscretæ magnitudinis, ut intractabile sit, singuli tribus insertionibus, quasi triquetris, cuti infixi. Oculis est magnis admodum, prominentibus, quorum circuli circumdati quoque aculis satis acutis. Ore exiguo, edentulo, rotundo. More aliorum Orbium se inflare & in momento confidere facit. Stridorem per os edit inconcinnum. Quatuor habet pinnas. Si quis inflationem desiderat, pinnam dorsalem vellicare oportet. Noxam fere eandem infert fel illius, ut præcedentis, sed multo remissius; ac proinde facile eisdem remediis ut supra curatur, Viscera porro ejusdem naturæ & conformationis cum præcedentis inveni; adeo ut vix inter se discrepent.

G V A M A I A C V' - A P E'.

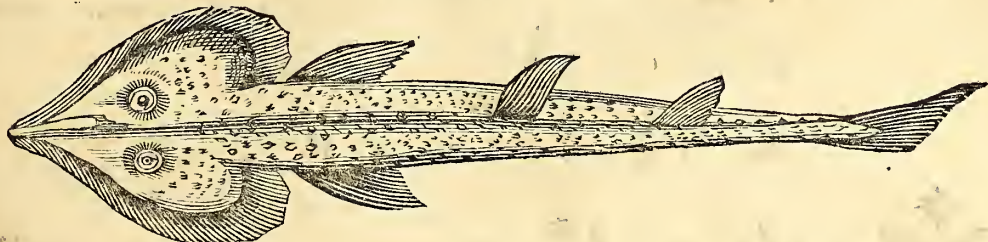
Tertius denique, *Guamaiaçu-apé* Brasiliensibus, ejusdem quidem generis, non tamen orbicularis, sed potius triangularis, à squamis quoque ut cæteri nudus, verum quali

quasi scutiferus & loricatus. Duo sunt diversæ speciei ejusdem nominis, quorum alter cornutus, hic noster cornibus destitutus. Per totum corpus excepto ventre sexangularibus figuris insignitus, cum innumeris exiguis tuberculis. Colore est ex flavo cinereo, in gibbum arcuato. Ore exiguo in utraque mandibula dentato. Oculis amplis. Pinnas habet quinque haud magnas, præter has sexta est, quæ caudam facit validam, satis longam & late diductam.

Ab ingentibus piscibus rapinis aliquando devoratur, & integer adhuc ex eorum ventriculo eximitur, postquam hostes suos à quibus deglutitus fuerit, suis aculeis interfecerit. Tantæ denique est malignitatis caro, ut si immediate à coctione comedatur, mentem turbet, ebriisque & phreneticis similes eos efficiat. Quod omnibus simul illam prandentibus contigisse memini, & vix post quatrimum sumptis alexipharmacis supra enarratis convaluerunt. Simile quid observavit domesticus meus in pisce *Guamaiacu*, qui ab alio pisce antea deglutitus fuerat. Sin vero coctus per integram noctem fervetur, tuto apponitur, sed paucæ est carnis atque intus fere cavus, solam spinam habens secundum longitudinem, cui per membranas intestina adhærent.

PIRAQUE.

M. 182.

Piraque ejusdem fere est efficaciam ut *Guamaiacu* præcedens, Lusitanis improprie *Peixe-viola* dictus. totus piscis est cartilagineus, non squamatus sed mollis, latus non crassus. Caret branchiis. Recens transparentis fere est luci obversus. Caput etiam noctu lucet, desinens in coniformam figuram. Vtrique oculo posterius fistula apposita est, per quam aquam evomit. Sub oculis autem in inferiori corporis parte, os habet edentulum cum quinque incisuris utriusque lateris instar Raiarum & Tiburonum. coloris est in ventre incarnati cum albo mixti. in dorso fuscis maculis, cum punctis ex albo cærulescentibus variegatur.

Caro ejus non est vesca, sed si per dolum aut inscitiam comedatur, infatuat per aliquot dies. Attactus, mediante licet baculo oblongo, crepitum articularum causat, qui tamen brevi cessat; & si in medio tangatur, artuum tremorem efficit. Capiuntur mensibus pluviis in fluviis in comitatu Raiarum & Pastinacarum, cum quarum puncturis ex parte convenit, atque eodem modo curatur, sicut videre est in tractatu de venenatis Raiis.

C A P V T X V I I

*Diversæ species Tangaracæ venenatæ, Caaeo sive Herbae castæ duæ,
& Manipuera sive Succus Mandiocæ.*

Lusitani omnes has herbas *Tangaracá*, ab indigenis æque ac advenis detestabiles habitas, uno nomine *Ervas do Ratto*, merito appellant, quod facultate singulari deleteria polleant, & homines æque ac bestias interimant. Tres earum species mihi innotuerunt in triviis nimis obviæ: quæ licet floribus & fructibus inter se differant; ligno tamen, foliis, natali solo, & qualitate virulenta conveniunt.

Prima, quæ omnium maxime noxia, frutex est ligno lento, cui ramuli sibi oppositi, atque his denuo duo vel tria semper sibi opposita adnascuntur folia oblonga, primo læte, mox dilute viridia, eminentibus nervis & costis conspicua. In summitati-

TANGARACA' I.

bus ramorum tenues pediculi oblongi, crocei coloris enascuntur, unde spicæ, ex multis floribus longis umbellatim positae constantes emanant. Quem fructum producat, nondum mihi datum fuit observare. Flores non solum & folia, sed oculi imprimis erumpentes, summo turgent veneno, qui recentes, vel exsiccati, per incuriam, vel per dolum gustati, præsentissimo sunt veneno. Radix vero mox exhibitæ, tutum apud Incolas habetur antidotum.

TANGARACA' II.

Secunda paulo excelsior frutex, ramulis & foliis binis sibi directe oppositis, primæ *Tangaracæ* non dissimilis quoad figuram, sed cortice magis cinereo, foliis superne sature viridibus ubi adoleverint, inferne canescentibus, quasi leni hirsutie præditis. In ramorum summitatibus flores primo aurei coloris stellares, mox ex brunno purpurascens. Folia eorum exteriora, interioribus multo majora & expansa. Medium seu totum spatium florum, more holserici est plenum, constans foliolis parvis, primo læte, mox triste purpureis, instar florum *Scabiosæ peregrinæ*. Ex horum medio prodit bacca *Rubo silvestri* haud dissimilis, cærulea, quasi gemma *Turcois* flori esset imposita, quæ summa venenositate inter omnes *Tangaracas* primatum facile tenet. Proinde florem qua erat magnitudine, separatim apponi iussi, ut ex hac icone liquet.

Tertia

TANGARACA III.

Tertia est planta fruticescens, radice crassa, foliis, nunc alternatim, nunc sibi directe oppositis, cæterum crassioribus & rotundioribus quam priores *Tangaraca*. In extremitatibus ramorum pediculi longi, ex quibus flosculi umbellati producuntur; primo albicantes, mox aureo colore nitescentes. Vnde advenæ ignari gratoque illecti colore, temeritatis suæ nimis magnas pœnas aliquando dederunt, modo eos olfecerint & tractarint.

An plures dentur *Tangaracá*, mihi nondum constitit. In harum trium foliis, floribus, & seminibus, tam alte posita est deleteria vis, licet gradu differat, ut vel ex levissimo eorum gustu corpus intumescat, mens turbetur, oculi incipiant caligare, vertigines, animique deliquia oboriantur, denique mors ipsa sequatur, nisi quantocius præsentissimo remedio obviam eatur. Reliquis Antidotis merito præferuntur radices illæ decantatæ *Ipecacuanha* & *Caapia*, quod cum antidotali efficacia, simul emetica vi polleant, ut suo loco probavi; his succedunt radices *Laborandi* & *Iambu*. Aliqui exercitiores rutissimum existimant, ipsi radici *Tangaracæ* se fidere, quam miro ac felici cum successu indiscreta quantitate exhibent. Quasi benigna mater natura facultatem non minus salutiferam quam mortiferam eidem plantæ indidisset. Condonandum facile Barbaris Empiricis, si non certæ dosi medicamentorum, imprimis vero Alexipharmacorum, nitantur: tutius enim multo judicant, excessu quam defectu peccare, ne forte antidoti inopia à veneni copia vincatur, sicut aliquando se observasse mihi testati sunt.

EXimia illæ herbæ *Castæ* sive *Mimosæ* à Clusio, aliisque Exoticorum consultis descriptæ, quarum figuram & faciem quoque ego cum D. Markgravio meo in historia naturali prolixè explicavimus, sed à nemine adhuc, quod sciam, earum qualitates bonæ vel malæ explicatæ.

C A A E O I.

C A A E O II.

Primo quidem, folia in pulverem redacta, & exigua quantitate aliquoties exhibita, clam exitium hominibus inferunt, pecoribus alimentalia existunt. Idque præsertim de prima specie dictum volo.

Secundo, radices earum non minus tutum præstant Antidotum, quam folia pernicioso turgent veneno, si multum & sæpe in usum adhibeantur, ut liceat dicere vulneratis:

— *Qui mihi vulnera fecit,
Solut Achilleo tollere more potest.*

Providi autem est Medici in hoc & simili casu, præter specifica ad generalia quoque confugere alexipharmaca, sive exotica, sive domestica. Præsertim ad omnia illa supra in eodem capite sub titulo veneni *Tangaracá* enarrata, & sub titulo *Manipvera* mox explicanda. Tum, quod scelerati homines hæc & similia venena, varie componant & clam cibus immisceant; tum quod subinde in principio vix quicquam evidenter ac signis præviis appareat, sed sensim vitam depopuletur. Quippe non solum pro subjecti resistentia, sed veneni quoque miscela & quantitate, tardius vel citius vitam depascitur hæc herba, ut cachectici, anhelosi, tristes incedant, donec tandem vita defungantur. Memini enim sceleratissimos veneficos, tantillum pulveris foliorum exsiccatum, fistulæ clam Peto inditum simul fociis propinasse, nullamque exinde longo temporis spatio noxam eos persentiisse: nihilominus tamen, nullo licet accedente evidenti effectu, tandem emaciatos mortem obiisse.

MANIPVERA sive succus MANDIHOCÆ.

Cum in tractatu de *Mandibocæ* radicis vi alimentosa specificæ, atque ex professo; de medica vero & venenosa qualitate egerim tantum transitorie & in genere, ordo nunc postulat, non intactum reliquisse venenum tam familiare ne dicam domesticum, *Manipveram*, id est, succum altis & familiarissimæ nostræ radicis *Mandibocæ*, qui potatus vehementer inflat corpus, ventriculum afficit dolore, cum ructu, nausea & Tenesmo: hinc mox oculi obfuscantur, vertigines, perpetuique dolores capitis accedunt, tandemque extremorum frigus, animi deliquium, & ipsa mors succedit. Quapropter famulis hanc radicem præparantibus, ne à noxiis vaporibus inficiantur, flores *Nhambí* & radices *Vrucú* esculentis & potulentis admiscere necesse est, ad munendum cor, & ventriculum. Sed diabolici venefici tam præsentis veneno non contenti, ex succo hoc, studio reservato usque ad totalem ejus putredinem, altior corruptionis gradum ex vermiculis inde pronascentibus (qui *Tapurú* ipsis dicuntur) quærunt, iisque in pulverem redactis, hominibus pro libitu insidiantur, ita ut, exigua licet quantitate, vitam certissime & citissime adimat, si simplex exhibeatur; si vero compositum & viribus imminutis, (quod potissimum pulvere herbæ *Caapéba* & *Nhambí* fieri solet) longo post tempore, ne nefanda scelera in publicum prodeant, misere interimat. Multa quidem remedia contra hoc malum excogitata, omnium tamen præstantissima sunt, quæ ipso statim principio morbi, per vomitoria instituuntur. Horum *Ipecacuanha* & *Caiapiá* facile præcipua sunt, quod alexiteria & vomitiva vi simul polleant. Clysteres veneno frigido resistentes, ac flatus tetros discutientes, mox succedant, eosque *Tipioca* & radix *Laborandí* imprimis ingrediatur, quorum antidotalis vis alte posita est à Natura. Posthæc præter *Diafcoridium* & *Theriacam*, malum per sudores & urinas educuntia, familiaria præsidia sunt, radices de *Capiipuba*, *Aguaxima*, *Caca-*

pomonga, Nhambi, Iacapé, Iurupéba, Vrucú, Caapéba. Adhæc radix, & præsertim succus fructus *Ananas*, largiter & crebro haustus, cum tantillo succi Limonum recentium. Notatu dignum, quod succus *Manipuera* adeo venenosus est, ut, si crudus assumatur, statim enecet; si vero percoquatur, nutritivus fiat, quum tamen omnium venenorum, tam frigidorum quam calidorum, innata potentia à calore in actum producta, celerius atque validius cor petat. Sed ratio est, quod sicut ipsa radix *Mandiboca* diversis & contrariis gaudet qualitatibus; ita liquor ejus partibus plurimum inter se diversis constat: quarum prior subtilis & vaporosa, atque veneni illius compos, ebullitione exhalat: altera crassa, dulcis & naturæ nostræ amica remanet.

C A P V T X V I I I.

Araticu-paná, Mucuna-guaçu & miri, Aboay, & Carapucu sive Fungi.

Actum agerem, si pensiculatim denuo Arboris *Araticu-paná* partes describerem; cum illius figura & crescendi modus in tractatu de simplicibus satis superque graphice depicta sit. Quamobrem pauca, eaque verissima, utpote longo usu comprobata, de Fructu solo addenda putavi, ne huic tractatui de venenis quicquam deesset. Cum enim magna advenarum multitudo, rerum novitate allecta, fructus quoque omnes *Araticu* legere amat, cumque iis qui *Araticu-ponhe* dicti, his *Araticu-paná* sine delectu promiscue vesci cogitent, pessime sanitati consulunt, dum sese iis ingurgitando, nimio frigore calorem naturalem opprimunt, unde eadem ventris symptomata excitantur, quæ venena, manifesto & occulto frigore efficacia, movere solent. Quamobrem cum nihil ulterius de hoc fructu dicendum restat, quod in præcedentibus sit intactum, iisdemque remediis ejus malignitati succurratur, quibus Fungorum & *Manipuera*

FRUCTVS ARATICV-PANÁ.

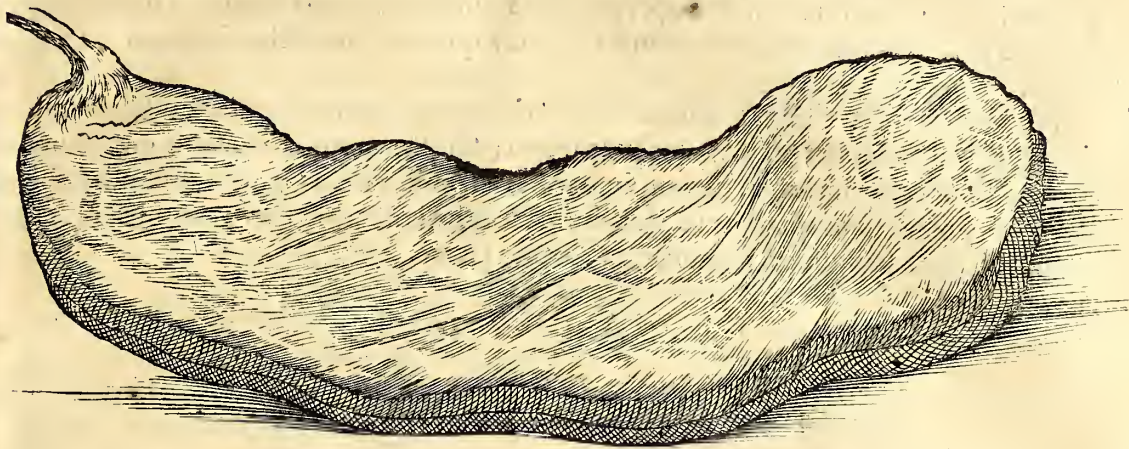

inoxæ qualitates expugnantur, lectorem eo remitto, atque ad alia transeo.

Cum ad examen revocarem eximias has & undiquaque luxuriantes herbas & arbores fabiferas *Mucuná* dictas, dubitavi, noxiarumne eas an proficiarum plantarum catalogo ascriberem, quum illarum lobi utriusque qualitatis participant: attamen cum

cum mihi aliisque rei medicæ peritis plus inde mali quam boni hæctenus redundarit, Venenatis inferere malui.

M V C V N A' - G V A Ç V.

Hæc itaque *Mucuna-guayana* in tanta pisorum fabarumque silvestrium varietate, cæteris pulchritudine & magnitudine facile præcellit. Crescit ex arbore quæ ejusdem est nominis. Faba autem hæc nigra pelle lapidis fere duritiei, pilis flavis molliter est vestita, manum longa, & tres digitos lata. Vi effracta, pulcherrimi globuli, interstitiis divisi, exinde prodeunt, tres quatuorve, punicei & rubri coloris, rotundi, læves, magno hilo, qui, si in aqua macerentur, vim noxiam ex parte deponunt, & cum *Tipioca de Mandihoca* præparati Barbaris edules fiunt. Ita ut venenata eorum qualitas, non usque adeo alte posita à natura videatur, quin retundi se patiantur à correctorio convenienti. Quippe cum interior fabæ substantia acris sit & mordicans, viscera vellicet, & usque adeo corpus turbet, ut vomitus violentus & alvus moveatur; refrigerans & demulcens alimentum hoc medicamentosum ex *Tipioca* factum, cæteris Antidotis præferri solet.

M V C V N A'.

Secunda *Mucuna* præcedenti longe inferior, forma & figura imbellis apparet. Interioris substantiæ qualitates cum præcedenti *Mucuna* convenire perhibent, sed mihi incompertæ, non autem exteriores. Quippe nobis per resqua vi viam facientibus laborum setæ pungentes faciem & manus usque adeo inficiebant, ut ardentissimas pustulas excitarent, quæ vel optimis succis anodynis & refrigerantibus, ultra octiduum adhibitis, vix cedebant. Caule crasso, sarmentoso, admodum

lento

lento & tenaci, altissimarum arborum ramis se implicat. Tria ubique folia in unoquoque pediculo opposita habet, quæ eminentibus sunt nervis, cæterum saturate superius virent, inferius albicant, & subtilissima lanugine ad tactum sericum æquant. In pediculis superioribus plurimi flavi pentaphylli inodori proveniunt flores juxta se positi, figura filiquarum Pisi apertarum. Eminent in medio stamen fistulosum pallidum, superius multipliciter divisum in fila, quorum quodlibet apicem habet fuscum.

Flores sequuntur filiquæ, longæ, exterius ex rufo rugosæ, quæ non solum adhærent, sed & pungunt, cum doloroso pruritu; filiquæ maturæ exterius nigrescunt & sponte dissiliunt: interior earum superficies est instar matris perlarum, alba, splendida: in qualibet continentur ut plurimum tres phaseoli orbiculares, compressi, coloris luridi, cum semilunari macula nigra in uno latere.

A H O A Y.

DVplex datur *Ahoay* arbor; altera *Ahoay-guaçu*, sive major, altera *Ahoay-miri*, seu minor, dicta. Propter arboris non solum, sed & fructuum quoque magnitudinem, differunt. Quippe hæc posterior vix nucem avellanam, cui multum similis est, adæquat: illa plus quam castanæ magnitudinis pinis nuce profert, ut apparet ex triangulari hoc fructu in arboe danti. In dissitis tantum nemoribus utraque hæc reperitur. Folia habet ternos vel quaternos digitos longa, duos lata, Mali nostratis non absimilia, toto anno virentia. Cortice candicante. Ramus amputatus succum emittit album & quasi lacteum, adeoque teter tunc spargitur odor ligni, ut ne igni quidem struendo idoneum habeatur, ac proinde à Barbaris numquam ad pyras suas usurpatum videtur. Vtriusque arboris fructus monstrare, toties negarunt Barbari,

Barbari, præ metu ne aliquando in illos hæc cuderetur faba. Cum enim præsentius venenum, quam nucleus prædicti fructus, ab illis nondum sit inventum, id secretum sibi servandum arbitrantur, ut tuto veneficia sua diabolica exercent. Nucleos enim illi in pulverem redactos, variis dolis & technis præparant, & clam ciborum obsoniis vel Nicotianæ immiscent, ut ocus vel tardius vires exercent. Scrupuli enim plus minusve quantitas ore assumpta, graviora facile symptomata, quam ab aliis ullis venenis illata, inducit. Quibus specificum antidotum ad hæc usque tempora nondum est inventum; quamobrem mortem quantocius adfert, si generalia & communia alexipharmaca nihil profint. Horum fructuum putamina, durissima sunt & tinnula, quare ab illis tintinnabulorum vice usurpantur, & brachiis pedibusque circa talos in saltationibus potissimum circumdantur ornatus gratia.

CARAPUCV' sive FUNGI.

NOvem Fungorum species diversis nominibus sunt distinctæ, sicut alibi traditum est, quos omnes generali nomine *Carapucú* nominant. Horum quoque in hoc Americæ tractu, sicut in Europa, alii venenati, qui contracti, varii sunt coloris, lividi & cæsi, ex sterquiliniis lignoque putrido protuberantes; alii edules, ac copia tantum nocere dicuntur. Forte quod in pratis prima æstate nascantur, ad illud Horatii:

— *Pratensibus optima fungis*

Natura est, aliis male creditur. —

Hinc, puto, isti sales Juvenalis & Martialis, alludentes ad Boletos sive Fungos illos qui temere manduntur. Equidem, si me audias, cavendum sedulo, ab omnibus quovisunque modo hic natis Fungis. Ob regionis enim temperiem calidam & humidam, noctium quoque frigus & vapores venenatos, tot denique venenata & insidiosa Insecta, minus tuti judicari debent, quam in aliis regionibus, ubi usque adeo divitum moroso palato arrident, ut eos in mortis discrimen sæpius adducant. Quæ enim voluptas tanta ancipitis cibi; cum ne merentur quidem inter rusticas, dapes recenseri; Etiam si vel Athenæi, vel ipsius Apitii apparatus exhibeantur? Inter illos, pejores qui sunt, singulum excitant, intestina exulcerant, corpori ac faciei inducunt pallorem, urinam remorantur, arterias intercipiunt: ad hæc frigus, tremorem, sudorem frigidum, mortem denique afferunt. Præter communia alexipharmaca calidiora, eximium & præfens Natura produxit Antidotum, nimirum succos herbæ *Nhambú*, & radicem *Laborandi*, de quibus suo loco, qui sudores & urinas cunctantes provocant, & calorem nativum suffocatum à frigido malignoque vapore vindicant: imo desperatos revocant à letho, si statim à sumto veneno, succus illarum ex haustu vini exhibeatur.

CAPUT XIX.

Nhambú, Caapiá, Caaçica sive Herba Colubrina, Laborandi,
& *Caapéba sive Convolvulus Colubrinus.*

NON actum videbor egisse, si Herbas quasdam, antea in l. 4. Simplicium descriptas, huc denuo adduxero, cum nunc ordo postulet, proprietates earum specificas & antidotales; non vero primas & secundas illas manifestas qualitates tractare. Has inter nobilis herba *Nhambú*, primatum facile tenet. Quæ quidem se exserit non solita aliqua sensuali per vomitum vel sudores vel urinas operatione, sed occulta quadam efficacia; quippe, præter calidam & aromaticam vim, quam satis intenso gradu continet, venena frigida intus assumpta, & *Araticu-paná*, *Mucuná*, fungos, & suc-

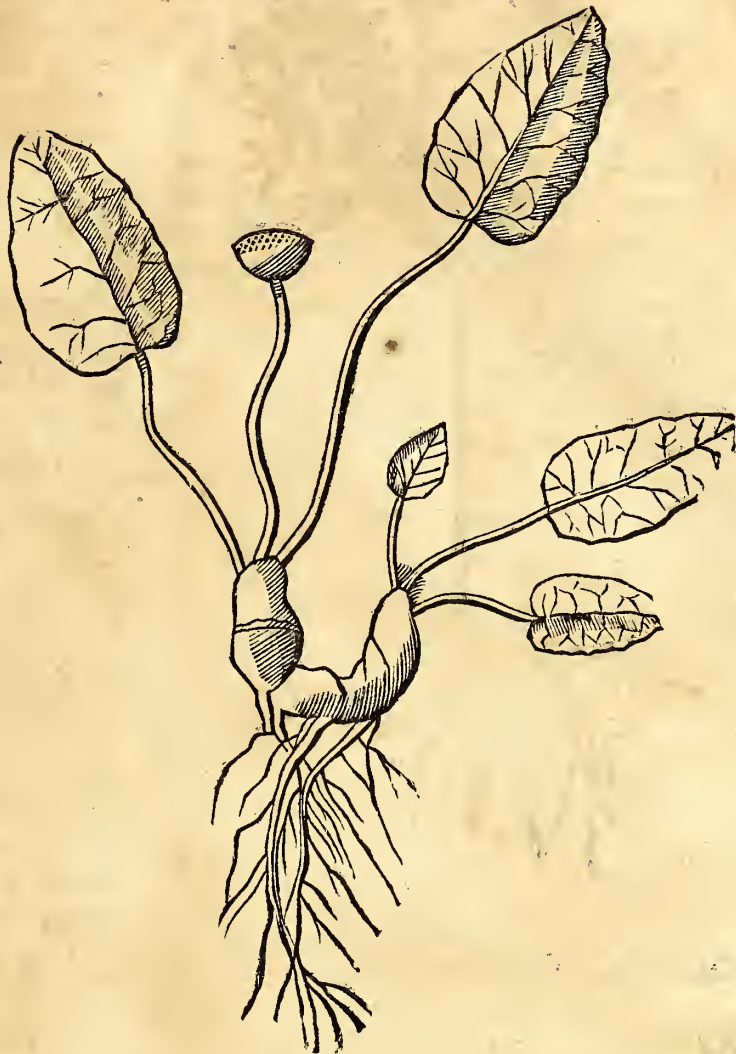
& succos *Mandiboca* venenatos, & similia retundit; præ cæteris autem adeo contrariatur veneno Bufonis, ut non solum fellis assumpti vim deleteriam vincat; sed ipsos Bufones vivos pulvere vel succo ejus aspersos, enecet in instanti. Quapropter non tantum illi qui suspicantur, se venenum aliquod hausisse, sibi hac Panacea provident, sed ad eam quoque tanquam ad sacram anchoram confugiunt illi qui veneficia clandestina alicujus inimici extimescunt, eaque vel sola in pulvere quæ *Carima* dicitur, vel acetariis mixta, sæpe multumque utuntur. Ita ut, si quoquam Alexipharmaco se præservare & munire posse autument, huic antidoto passim se fidant, contra obvia quævis venena, vel arte per insidias parata.

DVæ herbæ Antidotales nomen *Ipecacuãba* sibi vendicant, quarum prior, ob evidentem vim emeticam, ut præcedenti Libro prolixè docui: posterior vero hæc quæ

Caapia

Caapia vulgo nomen audit, ob alexiterias virtutes magis celebris, proinde quod qualecumque venenum assumptum, antequam ex ventriculo & primis viis ad penetralia corporis permeaverit, per vomitum benigne ejiciat, si duæ circiter drachmæ ex liquore convenienti maceratae propinentur: mox secundum ejus infusum, vel solum vel cum radice *Laborandi* mixtum superadditur, non quidem ad vomitum, sed ad urinas & sudores concitandos. Ita ut in hac nobilissima planta diversæ qualitates se prodant, utraq; quidem veneno exturbando dicatae, sed ita tamen, ut hæ posteriores altius posita, tum demum se videantur manifestare, cum emeticæ facultates post primam præparationem & macerationem evanuerint.

C A A P I A:

CAAÇICA five Herbâ COLVBRINA:

Tertia antidotalis planta, quæ *Caaçica* dicitur, adeo indigenis ac advenis accepta, ut providi peregrinatores se vix silvis committant, quin insignem hanc herbam, vel ejus succum expressum circumferant, non adeo quidem contra omnis generis venena, quam quidem Serpentum qualiacunque vulnera inflicta, tum applicandum, tum assumendum. Vnde non immerito *Erva de Cobras* nomen vulgo audit. Memini, Æthiopes ab *Ibiboboca* serpente misere lauciatos, vix quicquam ex alio remedio levaminis sentiisse, quam ex largiori haustu propinati liquoris, nullo alio accedente medicamine. Succus ejus est lactescens gustuque acris & ingratus, nulla manifesta operatione veneni victor evadit, sed specifica & occulta vi in instanti dolores sedat & virus obtundit, imprimis si eadem herba contusa, & cataplasmatismatis modo præparata, vulnere simul applicetur.

LABORANDI.

IN tractatu Simplicium quatuor species radicum *Laborandi*, earum que usum medicum, quem compertum habeo, exposui; hoc autem loco primam tantum speciem utpote efficacissimam & maxime usualem, atque obviam, tractandam suscepi, licet cæteræ quoque dignitatibus alexiteriis non destitutæ sint. Hæc itaque, non, ut cæteræ, frutescens, ad duarum palmarum altitudinem erigitur; primo gustu aromatica, & aeris pyretri æmula, mox subtilissime fauces & pectus pervadit, adeoque contra malignos humores & flatus se exerit, ut venena, licet à multo tempore jam assumpta, à corde repellat versus superficiem corporis, serososque imprimis humores per sudores & urinas copiose ejiciat, unde spiritus vitales à tetrifugis fuliginibus liberati refocillantur. Atque hæc omnia cum feliciore successu instituuntur contra venena frigida, ut sunt Fungi, & succus ille venenatus radice *Mandihoca*, & si quæ sunt alia ejusdem farinae venena supra enarrata.

CAAPE'BA, sive CONVULVULUS COLYBRINVS.

SI ulli plantæ appropriatum nomen, huic sane sarmentosae Clematiti Lusitani indiderunt, eam *çipó de Cobras* sive Convulvulum colubrinum, ab insigni efficacia antidotali Serpentibus inimica, nominantes. Radix æque ac folia in Medicina celebratissima; eo tamen discrimine, ut radices, imprimis illæ quæ jam plane adoleverunt, humoribus serosis movendis, & calculis frangendis dicatæ; quæ vero primo natæ frondes & sarmenta, moribus Serpentum medeantur, si semel atque iterum eorum succus, recenter expressus indiscreta quan-

titate propinetur, atque simul extus applicetur. Nulla interim subsequente manifesta evacuatione, neque per vomitum, neque per sudores, neque per aliam aliquam viam, quantum assequi potui.

Licet autem ab Anguium aliorumque Reptilium & Insectorum venenatorum ictibus & moribus tantum curandis videatur bene audire hujus Convulvuli succus, qui amaro sapore caloris prædominium, quod ad manifestas qualitates, præ se fert; venenis tamen supra enarratis frigidis, quoque contrariari comperi, testantibus id mecum exercitissimis Empiricis.

C A P V T X X.

Limonia Malus Americana, Antidotalis.

ANtequam Vegetabilibus Antidotibus, in hac America partē familiaribus, finem imponam, ex re fore putavi, Mali Limoniæ usus Medicos peculiare, ejusque in Indiis necessitates edocuisse. Cum supra in tractatu de Morbis Endemiis vulgatiore utilitates Citreorum, Limoniorum, & Arantiorum (quæ communi nomine, propter vires & dignitates sibi admodum similes, Mala Medica recte dixerunt autores) in commodum medentium & delicias ægrotantium perstrinxerim; nunc occultiores & minus obviæ quoque qualitates, quousque ab Empiricis Indigenis, atque propria experientia mihi innotuerunt, exponendæ restant. Vt enim rudior antiquitas, spreta corticum & seminum amaritudine medullæque acore, frondes, flores, & fructus, tantummodo ad oculorum & narium delicias olim asservarunt, mox edoctiores, mediante sedula cultura & mitiori terræ genio, pro esculentis medicamentosis eos usurparunt. Tandem benefica Medicarum Malorum vis & multiplex utilitas paulatim ope eruditæ industriæ compertior, quotidianoque experimento per seculorum gradus proficiente, virtus contra venenum efficax primum in Africa & Ægypto detecta, mox in Europa atque Indiarum quoque Regionibus confirmata fuit, testantibus id passim præter me veteribus ac neotericis exoticorum fruticum scriptoribus.

Licet vero pleraque ex hoc novo Orbe huc allegata, experientia potius quam auctoritate aliorum niti velim, tamen non pœnitebit, unum atque alterum ex multis allegasse in laudes Limonum. quibus confirmatur, eos ante cibum degustatos, à putredine ac venenis ipsis præservare, atque subinde ab assumpto veneno vindicare. Athenæus ætate sua in Ægypto eorum vim compertam sic narrat. Sumptum Citreum ante cibum quemlibet, (sive is humidus sit, sive siccus) venenis omnibus resistere ex cive meo didici, cui fuerat Ægypti administratio demandata. Quosdam hic facinorosos homines Alexandrino more ad Serpentum morsus damnaverat. Illis ad locum sicariorum supplicio destinatum procedentibus, muliercula quædam cauponis uxor in ipsa via, quod in manibus forte habebat, admordebaturque, Malum Citreum, miserata porrexit. Pomo illi commanducato, ingentibus ac sævissimis Anguibus objecti, citra noxam venenatos ictus exceperunt. Attonitus rei novitate iudex, ab eo, qui custodiebat, milite quæsivit, an antidotum aliquod prægustassent? à quo certior factus, absque dolo malo Citreum illis fuisse datum; iussit, postridie alteri tantum dari: deinde utrumque Anguibus objici. Ex quo factum est, ut Citreo pastus, sospes evaserit; alter illico expiravit. Exinde crebra experimenta fidem fecere certissimam, venenis Citrea & Limonia omnibus adversari. Accedit quod pomi ejusdem singula membra salubri temperie sic invicem discrepant, ut varios constanare morbos possint, & contra ipsa venena in unam coalescere Medicinam. Quos usus Plinius compendiose & ingeniose exprimit, Citrea, contra venena in vino bibuntur, vel ipsa, vel semen. Virgilius quoque, Homerum imitatus, luculentis versibus per longam periphrasim eorum dotes exprimit:

*Media fert tristes succos, tardumque saporem
Felicis Mali, quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sæva infecere noverca,
Miscueruntque herbas & non innoxia verba;
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbor, faciemque simillima Lauro,
Et, si non alium late jactaret odorem,
Laurus erat, folia haud ullis labentia ventis.
Flos apprima tenax, animas & olentia Medi
Ora fervent illo, & senibus medicantur anhelis.*

Extra instituti limites esset, me autorum discrepantibus opinionibus involvere, circa diversas partium qualitates in hac arbore ejusque fructu contentarum; folia enim, flores, medulla, semen, & cortex fructuum ac radices in medicinam receptæ, frequentissimi usus existunt, atque licet gradu dignitatis, tum & primis secundisque qualitatibus in-

ter se discrepent; tamen semen & medullâ inter omnes arboris partes, quod ad qualitates específicas & alexipharmacas, primatum obtinent. Imo peritissimi nonnulli Indiarum Orientalium & Occidentalium medicaſtri, præter vulgares illas toti Orbi celebratiffimas Limonum & Citreorum vires, quas quoque perpetuo commendabiles habent, plus præſidii in duabus his Limonum partibus ponunt contra malignos morbos & peſtilentes febres, atque ipſa denique venena, quam in Lapide Bezoardico & faſtidioſa Theriacæ compositione. Quasi his arboribus Medicis, non magis patria quam ſalubritas, Medicæ nomen feciſſe videretur. Quæ omnes ut olim in Hiſpaniam & Italiam, ſic quoque in Indias Occidentales tranſlatæ, &, licet illic per inſitiones aliaque naturæ adulteria hortenſes, hic vero in America etiam nunc minus exultæ ſint, tamen ob calores Solis perpetuos & ſoli huius genium, Europæis ſativis, ſi non præſtantiores, ſaltem pares exiſtunt, adeoque ſponte in ſilvis ſata ſtercoribus avicularum depoſita luxuriant, ut ob nimiam ubertatem vileſcant. Quippe toto anno ver, æſtas, & autumnus in iis conſpici datur, quod una eademque arbor, flores fragrantés, fructus virescentes & flaveſcentes aſſidua oculorum & narium ac oris oblectamenta oſtendat. Vnde variæ compositiones, Iulapia refrigerantia, Condituræ, imo Extracta Chy-

LIMONIA Malus AMERICANA, Antidotalis.

mica, quas quintas eſſentias vocant, ab induſtrioribus incolis nunquam non parantur. Quos ego in hac Indiarum Occidentali parte imitatus, ſine jaſtantia affirmare auiſim, me ex nullo alio aliquo remedio ſimplici tot felices in tota praxi obſervaffe eſſectus, quam ex ſupra enarratis Citrei & Limonii arboribus. Cum enim ſuccus frigidus & intenſe acidus, ab advenis & indigenis aliquando male uſurpatur in ſenum vel puerorum frigidis, ſive pectoris, ſive nervorum, ſive inteſtinorum, affectibus, tunc flores, ſemina, & cortices ipſius fructus medelam iſti malo quantocius conciliant; imo, quid ſi hæc non ſufficiant, eorum, ut & primarum frondium, olea deſtillata vices ſupplent;

plent, urinas vel sudores egregie protrudentes. Mitto quod ipsi radicum cortices, callidarum & tenuium adeo partium à me deprehensi sint, ut multos viscerum, à jecoris imprimis & renum, obstructionibus vindicaverint. Quod quidem potissimum de radicibus Mali Limoniæ, cujus iconem solam exhibeo, dictum volo, ejusque descriptionem nunc speciatim aggredior; cum hætenus in genere malis Medicis earumque virtutibus inhæserim.

Non male equidem scriptores natale solum & naturam Limonii cum Citro communitate attribuisse visi sunt mihi, quum circa præcipuas earum vires haud multum inter se discrepent; (exceptis dulcibus illis Limoniis minus usualibus in Medicina) nisi quod pusillus hic Limon agrestis, quantum visus, odoris & saporis lenociniis majoribus illis hortensibus cedat, tantum eos proprietatibus medicis facile superet.

Arbor est Pruni figuræ & proceritatis, caudice sature cinereo, ramis spiniferis, foliis laureis sed minutoribus & dilutioribus, sæparatim hinc inde positis, cum appendicibus juxta pediculum, Aurantiæ more densissima fruticatione luxuriantibus; perpetuis floribus, obsoleto candore albicantibus, & Liliū convallium nonnihil redolentibus, fœcunditatisque munere assidue nullo non mense conspicua qui primo nascitur Limon, à spinis maternis spineolus, & ab acutissimo sapore palatum vellicante, Irritator appetentiæ merito dicitur. In ipsa enim viriditate præmaturus ac tempestivus ad obsonia & medicamina, magnitudinis est nucis juglandis, sed figura magis spherica, in papillam exiguam desinente, tenuissima, viridi, & lævi cute obducta, nulla carne, sed sola medulla, acida, subviridi, turgida, denis duodenisque intermediis membranulis pariter dispersita, & nonnullo semine grava. Radix arboris est tenuis, ex fusco flavescens, calida, sicca, amara & acris tenuiumque partium, ac proinde inter aperientes & diureticas celebris. Porro Limon hic noster sapore acerrimo vescus non est ut cæteri, sed qua palatum fraudat, cum scenore voluptatem sanitati rependit, dum æstuantibus & à bile vomiturientibus parabile condimentum in cibis & potu promiscue suppeditat, si tantillo sacchari vel jure vis ejus infringatur. Ea tamen adhibita cautela, ut juvenili potissimum ætati & cholericæ temperaturæ concedatur; senibus vero, ut & pueris pituitosis interdicitur. Hæc eadem fere potio est in toto Oriente, ac imprimis apud Turcas, admodum expetita, cui vulgarem *Sorbetti* appellationem Latium *sorbendi* verbum, *Scerberti* vero nomen vox Arabica, Turcica & Persica, impertivit, quam quisque illorum suo more ad delicias præparat: hic præcipue fructus nunc in muria nunc in saccharo reconditus, vel etiam ejus liquor solus in doliis reservatus, pubem nauticam in diutinis trajectionibus ab humorum putredine conservat; imo maritimi non solum Septentrionales, sed Asiæ, Africæ, & Americæ littorales populi à scorbutica lue infecti illo restituntur. Eodem hoc succo, quid mirum, impetigines, vitiligines, aliaque scediora cutis vitia quoque deleri si Chymica arte præparatus valeat ad uniones & margaritas in tabem solvendas? Vidi aliquando Nigritos scelestos coquendis saccharis dicatos, injuriam dominis clam inferentes, instillato parum recentis Limonis succo, vehementissimæ sacchari ebullitioni in cacabo capacissimo restitisse. Ex quo abusu, ansam mihi suppeditari autumabam, aliquid ad artis nostræ incrementum ediscendi, idque aliquoties tentans, non infeliciter processit, in febribus scilicet intermittentibus, circa initium paroxysmi, ut Chymiatrum sua emetica solent, haustu scilicet calido succi prædicti cum sacchari & aquæ fontanæ tantillo ebulliti, semel atque iterum exhibito, exacerbationes vel in totum cessasse, vel saltem indies præter expectationem simul cum siti deferbuisset, & intra paucos dies plane siluisse, deprehendi, subsequente utique manifesto effectu, urinæ scilicet & imprimis sudorum larga promotione. Quasi eximius hic succus frigiditate sua siti sedandæ, tenuitate sero sanguinis propellendo, acuta aciditate malignitati æstuantis bilis frenandæ, adeoque spiritibus vitalibus concentrandis & corroborandis dicatus esset. Positis itaque tribus enarratis his manifestis qualitatibus, rationi haud dissonum videtur, harmoniam specificam & occultam ex earum mixtura posse resultare, quæ ictibus Serpentum & venenatorum insectorum imprimis omnibus istis venenis assumtis, igneo & subtilissimo spiritu venas & arterias permeantibus, adversetur.

Atque hætenus de pulpæ succo ex legibus artis exhibito. Restant aliæ ejusdem arboris partes, flos, semen, & cortex, minime prætereundæ, venenisque potissimum frigidis, sive propinatis sive inflatis, obtundendis consecratæ. Ex seminibus solis contusis & decorticatis vel etiam ex eorum oleis destillatis tot stupendos effectus videre contigit,

ut mirari desierim, neotericos æque ac veteres Arabes & Græcos iis efficaciam vere antidotalem attribuisse, atque non solum contra vermes intestinorum, morsusque serpentum, sed & loco Theriacæ, contra pestilentes & contagiosos morbos felicissime usurpasse. Cum enim semina caliditate, siccitate, acore & amaritudine à pulpa differant; solaque fere evidenti aciditate videantur inter se convenire: Vtraque tamen crassos humores discutere, incidere, & attenuare, putredini resistere constat; sed semina ob concomitantem manifestum calorem, frigidis venenis; pulpam vero potissimum calidis dicatam esse. His succedunt extracta quoque florum & corticum, quæ ejusdem naturæ & efficaciam habentur, & maximo dissidio quævis deleteria oppugnant.

Tandem Medicæ hujus arboris pars infirmior etiam vim habet salutarem curandi vulnera malemorata & à venenatis ictibus relicta, modo succus ex prætenuibus foliis & recentibus germinibus expressus, vel solus, vel aliis mixtus, applicetur. Quasi perennis viriditas argumentum oleosi & efficacis succi, non modo ad ipsarum arborum pabulum; verum etiam ad hominum commoda & necessitates exuberans existeret; quapropter optandum, ut sedula posteritas ex ejusmodi vivacibus potissimum stirpibus liquores medicatos ulteriori industria eruere cogitet.

C A P V T X X I.

*Locustarum, Papilionum, Erucarum, & Avicularum
Guaimumbi transformatio.*

SVpra de natura & cura quorundam Insectorum suo loco egi, nunc pro mantissa, de aliquot innoxiorum miranda generatione & interitu, posteris ulterius indaganda, pauca addam. Missis fabulosis vel quæ dubiæ fidei sunt, verissima ac proinde Philosopho non contemnenda subnectam.

De Bombycibus autem Brasiliensibus nihil ex professo dicturus, utpote quorum figura, natura, & transformatio, ab Europæorum haud differat. Indigenæ eos *Içocú*, sericum vero *Içocúrenimbo* vocant.

Ad Locustas itaque me accingo. Quarum tria genera tradidit sacræ philosophiæ sacerdos Moses, eaque ex Hebræa Lingua in latinum versa, Locustam, Astacum & Bruchum nominarunt. Græci aliique eruditi recentiores, plures agnoverunt species. Inter *ἀθήρες* Locustas illam tantum tractandam suscepi quæ Græcis Mantis, latinis Vates dicta, quod ubicunque appareat, macra sit & famem portendere perhibeatur.

Propositi limites excurrerem, si vulgarium Locustarum Americanarum differentes magnitudines, figuras, colores, sonos, volatus & saltus describerem; ortum quoque earum & interitum, à veteribus ac neotericis satis superque traditum, repetere, supervacui foret laboris; nam licet generationis & obitus varii dentur modi, in eo tamen, ni fallor, plerique consentiunt, mares à diutissimo coitu, spiritus omnes exigentes; scemellas autem foeturæ pluralitate exhauriri, & brevi post è vita absque ulla alia Metamorphosi decedere. At vero hæc nostra inusitata figuræ & naturæ Locusta, incognito sexus discrimine, & nascendi modo, certo quodam tempore, veris vicem in hac Americæ parte supplente, vitam sensitivam derelinquit, & in plantam migrans aliquandiu, tandem more cæterorum vegetabilium marcescit. Duæ earum dantur species, ejusdem quidem figuræ, sed non ejusdem coloris, quod illa toto corpusculo lurida instar folii arboris decidui, vulgo *feuille morte*; hæc vero læte viridis sit coloris. Vtraque macilentata est, *Caayára*, aliis *Gaayára*, dicta, rore potissimum victitantes; differentes tamen ab iis, quæ à Rondeletio & Mousseto in Theatro Insectorum, ad calcem libri, *Mantes* dicuntur; quod Americanæ sint collo longissimo tenui & erecto, instar Cameli. Corpore lævi, vix digitum longo ab utraque extremitate acuminato, & dorso medio, eminenti linea recta per longitudinem, cum obliquis fibris, instar folii arboris, diviso. Capite sunt triangulari, in cujus vertice duo cornicula oblonga, tenuia, erecta stant. Oculis prominentibus, lenticularibus, fuscis. Crura habent sex, duo in summo fere collo, unum digitum longa, tribus internodiis constantia, & in extremitatibus denticulata: reliqua duo paria, triste viridia, liventia, sicut folia sicca. Priores autem pedes quia instar brachiorum junctos, & quasi manus ad cælum elevatas, plerumque habeant, Lusitani *Louva dios*, Galli *Preque Dieu*, appellarunt.

Vnde

Vnde Barbari non solum, sed & Christiani imprimis, multa superstitiosa sibi imaginantur. Quasi macie perpetua confectæ, homines docerent supplices ad Cælum palmas tendere. Bestiolæ hæc in plantam ejusdem fere viriditatis & tenuitatis, duarum palmarum magnitudinis, transformantur. Pedes primum terræ affiguntur, unde, accedente humiditate requisita, radices exeunt, quæ terræ infiguntur, atque ita paulatim parvo

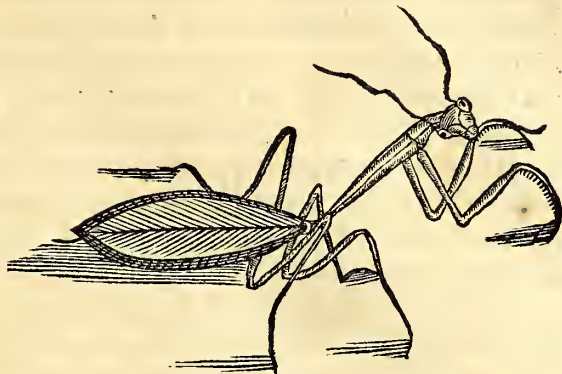
temporis spatio totæ convertuntur. Aliquando autem inferior tantum corporis pars naturam & faciem plantæ induit, manente superiori parte aliquandiu mobili, ut ante; donec tandem totum insectum paulatim transmutetur, atque sensitivum quod fuit, vegetativum fiat, natura per circulum quasi, successive agente, motuque perpetuo in se recurrente. Hanc plantam libentissime curioso lectori exhibuissim, sed per varias temporis & itineris injurias re desiderata potiri non licuit.

Nec est quod quisquam de veritate dubitet, cum infinitos testes habeat Brasilia, & plures minus hallucinantur circa ejusmodi mira Naturæ opera, si animum & mentem non perfunctorie eo applicarent. Idem contingere in Ægypto præter Plinium, fide dignissimi de similibus Locustis constanter affirmarunt. Atque annales Japoniæ testantur, cujusdam terrestri animalis transformationem in squamiferum. Alibi de Agno Tartarico qui in arbuſtum degenerat, ab optimis confirmatur. Quorum narrationi nihil tribuo, nec derogo, sed fidem apud Autores relinquo. Iam dudum innotuit, Concham Anatiferam in Scotia (licet nuper adhuc sublestæ fidei videbatur) ex arbore pronasci.

Quidquid sit, cum appareat, fibulas esse inter germinantia & sentientia, mutuaque retaliationione animalia germinare, & plantas sensu animare, id ipsum quoque Aristotele, Plinio, & Theophrasto contestantibus: Quidni tot nova hujus Novi Orbis Zoophyta mereantur, ut vitarum confusionem earumque foedus admiremur; imprimis si sensuum arbitri, non opinioni populari, fabularum artifici, pareamus. Eventu enim naturæ prodigiosæ autoritatem restaurante, increduli facile causa cadunt. Usque adeo denique omnium corporum sublunarium inter se commercium patet perpetuum, ut Chymia-
ter magno merito quoque non patiatur hæc metamorphoses metallis denegatum iri posse.

Papilionum porro & Eru-
carum innumeræ dantur
species, non ab uno descri-
bendæ, magnitudine, & co-
lore discrepantes. Figuræ ali-
quot graphice quidem depi-
ctæ in Clusio & Historia no-
stra Brasiliæ naturali, sed earum metamorphosis neglecta. Omnes, ni fallor, hi Papi-
liones quatuor sunt alis, duo-
bus corniculis, sex cruribus
& filo convoluto ad os. Alæ
pulchritudine argentearum
macularum & fimbriarum
certant. Horum prædatrices
gulæ, aliquando in horto Illu-
strissimi Principis Nassaviæ

G A A Y A R A.

P A N A M A.

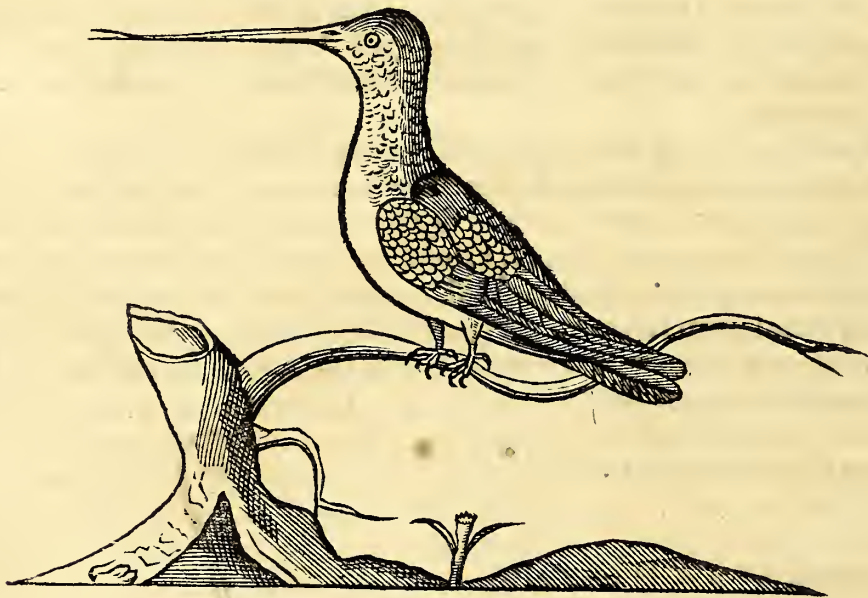
Dd 4

elegan-

elegantes hederas, *Murrcuiá* dictas depascebantur, innumerabiliaque ova papaveris magnitudinis ponentes, ex quibus primum parvæ hepatici coloris Erucæ, & ex his secundo Papiliones nascebantur. Erucæ autem hæ in crassitiem pennæ anserinæ excrescunt, nigris aculeis hispidæ, capite nigro bicorni, per corpus quasi rufo punctulatæ; morientes grisea obducuntur pelle seu folliculo, qui post certum tempus se aperit & prodeunt denuo Papiliones alati, Brasilianis *Panáma*, Lusitanis *Barboléia* dicti. Horum subinde aliquot myriades subito apparent, atque sine ulla disjunctione aut interruptione turmatim aërem instar densissimi imbris replent, idque ductu adeo continuato, ut vix sex horarum spatio exercitus ille aëreus dispareat, sicut quoque in Europa passim, ringente agricola, videre contingit. Qui herbarum arborumque helluones, ubi devorandi tempus præterit, vaguli huc illuc & jejuni migrant, sensimque marcescentes, locum idoneum quærunt, ubi sese vel filo appensi in aureliam membrana tectam, vel in thecam transformant. Nec tamen omnes Papiliones & Erucæ in aurelias convertuntur, sed aliæ contractæ, putrescunt, è quibus nonnunquam ova excidunt, aliorum insectorum matricæ. Has Erucarum transmutationes Theophrastus recte distinxit his verbis, 2 *περὶ φυτῶν. περὶ τῶν μὲν ἐκ κάμψης, χερσαλῆς, εἴτ' ἐκ πάτης ψύλης, ἐκ ψύλης ἢ πάλιν κάμψης.*

Quemadmodum vero Papiliones partim à coitu utriusque sexus, partim ex viridibus illis Erucis generari constat, alis paulatim adnascentibus: Ita vicissim turmas illas gregiarum Erucarum, non solum roris pluviarumque proles, sed & Papilionum esse filias; imo maximam Erucarum partem iis debere profapiam, omnibus experientia confirmatum esse putem.

G V A I N V M B Í I.

AT vero harum Erucarum Brasiliensum aliquæ (*Lagartas des verças* Lusitanis dictæ) transmutantur in aviculas illas totius Brasiliæ facile pulcherrimas, Indigenis *Guainumbí*, Lusitanis *Pegafrol*, Belgis *Bloem-Spegt* appellatas. Quarum novem specierum, in Historia Naturali descriptarum, duas imagines addidi, quæ instar Pavonis rubini & auri colore fulgent adeo, ut à pictore haud exprimi possint. Plerisque Americæ regionibus familiares sunt hæ aviculæ, ac proinde variis nominibus expressæ, ut apud omnes passim novi Orbis scriptores videre licet. Quorum aliqui nescio an relatu an autopsia edocti, alicujus quoque transformationis conscii, quantum ex Clusio colligi potest. Præter generale nomen *Guainumbí*, aliud sortiuntur, idque maxime appropriatum *Guaracyába*, id est, Radius holis, meritoque illud Poëtæ iis applicari meretur.

Mille trahunt varios adverso Sole colores.

A vertice enim ad caudæ extremitatem plumæ admirabili colorum varietate inter se certant & micant. Volatus earum adeo præceps & celer est, ut visum fere fugiant, alarumque motus non magis conspici queat, quam Crabronis. Magnitudine Cicadæ haud superant, adeoque leves, ut intra viginti & triginta grana unaquæque pendeat. Rostello sunt omnes (non quidem ejusdem longitudinis, ut ex appòsitis Iconibus

nibus liquet) tenui lingua, bifecta, instar ferici fili tenuissimi, quam extra rostellum longe exserunt, ut florum rorem lambant. Ocellos habent parvos & nigricantes. Alarum pennæ singulari arte à natura sunt compositæ. Ab exortu enim alarum duplex ordo pennarum est, unus longior altero, & superpositæ sunt sibi invicem pennæ, quasi alæ breves super longas. His alis expansis volare diu possunt, ac in aëre quasi pendulæ manere. Frequentes sunt in silvis, præsertim tempore matutino, dum flores rore turgent, strepituque tunc excitant ingentem, non canendo, ut aliqui scripserunt, sed fere Passerum more sibilando *Screp Screp*. Nidulum faciunt in ramis arborum exiguum, ex Xyli flocco compositum, ibique ova

ponunt albissima, duo ut plurimum, ordinariæ figuræ, pisco haud majora. Pedibus sunt valde exilibus, nigris, quatuor digitis, more aliarum avicularum, præditis, desinentibus in unguiculos, instar acus subtilissimos. Quia floribus eorumque rore victitant melligineo, captæ, diu vivæ detineri nequeunt, sed moriuntur, atque bonum de se spargunt odorem. Fr. Ximenes scribit, easdem à Mexicanis *Huitzizil* appellari, testaturque, eas non diutius vivere, quam durantibus floribus, iisque decidentibus, rostellum suo affigi arborum truncis, & sex menses ita immotas (sive mortuas, sive jejunas) manere, donec pluviis redeuntibus Flora rursus campos vestiat. Idem confirmat Iohannes Eusebius r. l. Hist. Nat. & Lopez de Gomara, alique, Egregii hujus visci (ex tuberibus aliarum arborum nascentis) floribus flavis potissimum delectantur quos idcirco hic exprimijussi.

Quum itaque enarratæ Eruca in aviculas has incipiunt transformari, elegantissimæ plumæ cum alis primo apparent, ita ut tunc manifeste conspici detur forma Eruca, quod ad partem corporis inferiorem, altera superiori jam in aviculam transmutata. Idem de Papilionibus dictum volo, qui subinde in easdem aviculas eodemque modo convertuntur, atque durante illa conversione nascentis avis & denascentis insecti, utriusque medietas eodem tempore liquido appareat. Emanuel de Morais Theologus Lusitanus in Brasilia, multi que alii fide digni & curiosi Monachi, prodigiosa hæc quoque viderunt, & insecta ipsa tempore metamorphoseos manibus tractarunt.

Scilicet constat utique Naturæ Autoris potentia in quacunque re minima, etiam si novicii ob inscitiam obstupescant, imo pro lubitu fidem derogent. Apprime Plinius exclamasse mihi visus est: Quæ res est in hoc universo, quæ non miraculi instar multis videtur, quando primo innotescit! Quid denique à nobis non familiare factum, quod primo intuitu inter impossibilia judicaveramus! Ita ut hæc, similiaque Naturæ admiranda eorumque causas ulterius indagare satagens, ob incomparabilem ejus majestatem, & imperscrutabilem profunditatem obstupescens confundar, atque tandem imbecillam obtusam que mentis humanæ aciem inculpans, in easdem cum Fracastorio querelas erumpam, quas ingeniosissimis versibus his expressit:

*Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam;
Irrequietum animi & quarentem indagine vana
Naturam semper fugientem, quæ se ubi paulum*

Ostendit mihi, mox species in mille repente
 Ceu Proteus conversa, sequentem eludit & angit,
 Mærentem senique horas cassumque laborem?
 Nuper enim tenues species, simulacraque rerum,
 Quæ fluere ex ipsis dicuntur, perque meare
 Omnia, dum sector, meditans, tacitusque requiro
 Avia sylvarum, & secreta silentia solus:
 Cognovi tamen his spectris illudier ipsis;
 Vi sensus feriant nostros semperque lacestant
 Perque fores, caulaque animi ludantque meentque
 Ac remeent, ipsumque nec inter somnia linqunt.

CAPV T XXII.

Duæ Tamandua sive Myrmecophagi.

Portentosa aspectu utraque hæc bestia *Tamanduá*, major & minor, Formicis potius quam hominibus extimescenda; attamen ob miros in iis Naturæ lusus & dotes, minime prætereunda. Feroces quidem irritatæ & naribus stertunt, cruribusque infidentes posterioribus instar ursi, unguibus baculum vel telum quodvis fortissime

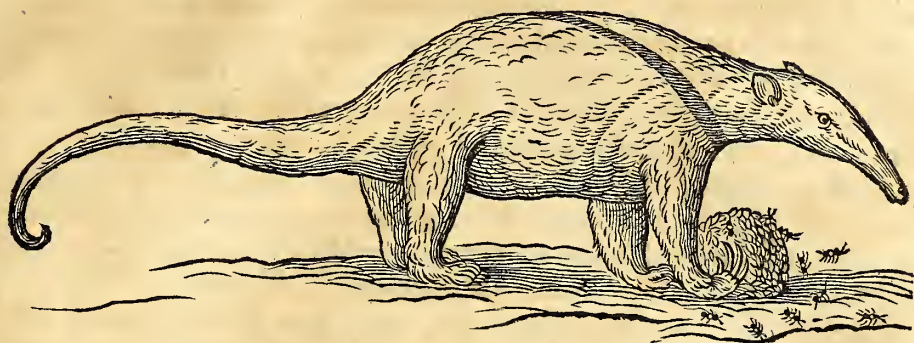
TAMANDUA - GUAÇU sive major.

apprehendunt & mordent; sed quia minus agiles, prius manu capiuntur, quam quod præda potiantur: nisi forte eam per insidias opprimant; tunc enim ipsi Tigres ab iis aliquando interimuntur. Tantæ denique sunt pervicaciæ & stultitiæ, ut, si animalia semel apprehensa emori ipsis superstitibus contigerit, non prius sese explicent, quam cum iis occumbant ac pereant. Macâtatæ comeduntur à Barbaris defectu melioris alimenti, quia caro instar Vulpinæ, ferinum quid olet. Interiori & exteriori conformatione multum inter se conveniunt; differunt autem mole & magnitudine, potissimum vero cauda, quod eam *Tamanduá-guaçu* habeat latam & hirtam, fetis canis & nigris, equinis simillimam, quam irritata erigit, somnolenta vero diducit eaque se tegit.

Tamanduá minor, longa quidem, sed ex parte depili, cauda prædita est, instar Simiæ, qua se arborum ramis suspendit, ut commodius Formicis insidietur. Ob perpetuam tyrannidem quam in Formicarum myriades exercent, merito à Belgis *Mieren-eters* appellatæ; utræque sunt noctambulæ pabuli causa, cicurata carne quoque vescuntur, sed minute concisa, quia non solum capite, promuscide, sed & ore sunt angusto, acuminato edentulo que lingua denique instar crassioris chordæ tereti, adeoque longa, præsertim in *Tamanduá* majori, ut duorum pedum longitudinem excedat, atque proinde duplicata (quod notatu sane dignum!) quasi canali incumbit inter inferiores genas, quam esuriens madidam

TAMANDUÁ-MIRÍ.

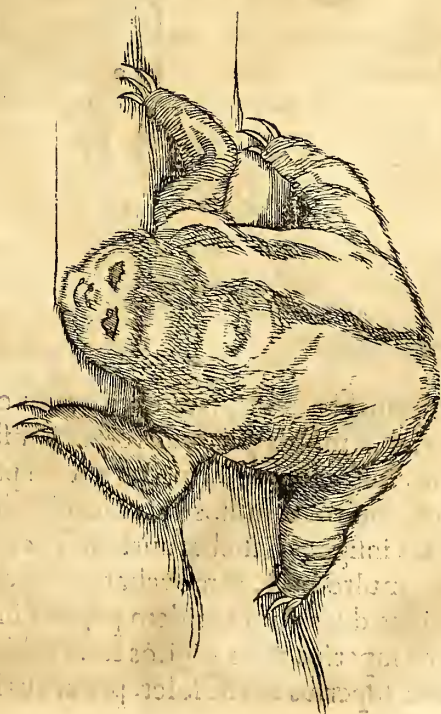
madidam exerit, & arborum truncis diu imponit, mox Formicis opertam repente retrahit. Si alte fodiendo latebræ earum detegi postulant, unguibus id præstat commodè, quibus pedes posteriores instructi sunt satis validis & longis, numero quinque; anteriores, quatuor, iisque recurvis, duobus in medio maximis, vola pedis rotunda, imbellè satis facta. *Tamandua* major undique minori pilosior existit. Vtrique per petus ad latera & medium longitudinis corporis, usque grandis macula nigris pilis excurrit, quam albicans linea desuper attingit continue. Corio sunt crasso, carne Vulpina & vix eduli, tenacissimæ denique vitæ, excoriataque adhuc aliquandiu vivunt, etiamsi ultra duodecim dies in ediam passæ. In dissectione, renis sinistri superioris processus triangularis inventus, per duplicem tenuem membranam reni annexus: valvulæ autem cordis & vesicula fellis ordinariam excedebant magnitudinem. Cæteræ partes internæ, ab aliorum animalium visceribus haud discrepabant: ventriculo erant unico, intestinis tenuioribus, quæ teretibus lumbricis (ut in multis hic passim apparet) scatebant. Nervis & Tendinibus undique validissimis & tenacissimis prædita.

CAPUT XXIII.

Ai, sive Ignavus.

Quia animadverti, autores, Lerium & Thevetum (quem Gesnerus & alii postea sequuti) passim errasse in descriptione, tum & vera figura hujus animalis, malui pro corollario repentis Iconem ad vivum depictam, tum quoque vivam ejus sectionem addidisse, osiumque compagem delineasse. De summa in gradiendo tarditate conveniunt omnes, sed de pedibus erectis, & de ventre pendulo, ut hætenus ab illis exhibitæ sunt, dissentiunt. Sicut enim inusitata natura est animal, ita & effigie, quod à re ipsa Lusitani *Priguiza*, id est, Ignavum, sive per *ἀνίθερον*, Agilem, Nostrates *Leop-aert*, Brasilienses *Ai*, appellant. Quippe tam lentus est illius gressus & membrorum motus, ut quindecim ipsis diebus ad lapidis ictum continuo tractu vix prodeat.

AI' REPENS MINOR.

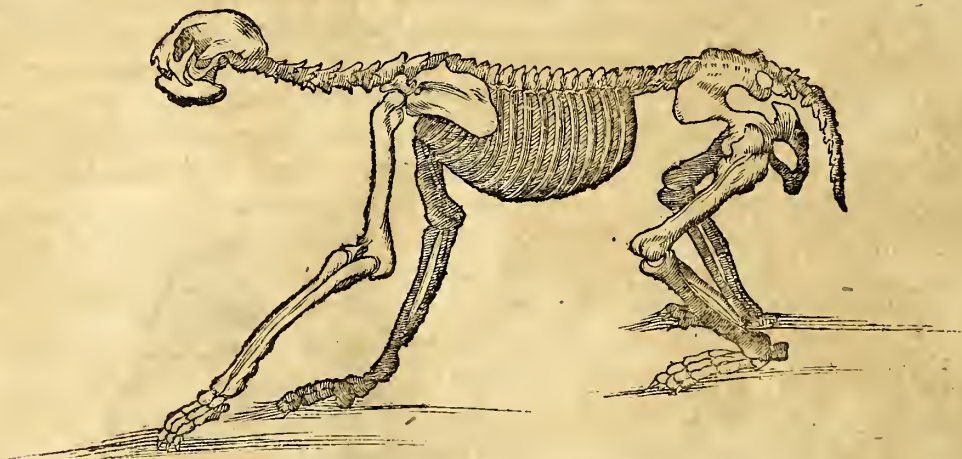
Medio-

Médiocris Canis est magnitudine, rostro ad aspectum fœdo, & perpetua saliva madido, cauda admodum brevi, unguibus ad digitorum similitudinem prominentibus, tenaciter adeo tenet, quidquid apprehendit, ut pendens dormiat secure, quia à junctura pedis cum tibia tres nervi solidissimi, ad quemlibet unguem unus intentus tendit, quibus ungues incurvare & validissime se sustentare, potest. Corio est solidissimo & tenaci. Totum corpus prolixis & mollibus pilis cinerei coloris est vestitum, & ex occipitio coma cervicem velat jubarum instar, lentoque ipsa ventris adipe verrit humum, nec unquam in pedes exsurgit, etiam si quædam imagines id videantur exprimere. Non bibit, vivit arborum foliis, & in earum cacuminibus degit plerumque: quarum in ascensu biduum circiter, tantumdem in descensu ponit. Neque vero adhortationibus tantum aut minis, sed ne plagis quidem, fustibusve, bestiam vel tantillum de infita ignavia ac tarditate dimoveas. Secui cum domestico meo fœmellam vivam (cujus Sceleton, ex ossibus undiquaque validis compositum, Theatro Anatomico Leydenſi donavi) habentem in se fœtum omnibus modis perfectum, cum pilis, unguibus & dentibus, Amnioni, more cæterorum animalium, inclusum. Cor motum suum

A I E R E C T V S M A I O R .

A I M A I O R I S S C E L E T O S .

validissime retinebat, postquam exemptum erat è corpore per semihorium; placenta uterina constabat multis particulis carnis instar substantiæ renum, rubicundis, magnitudinis variæ, instar fabarum; in illas autem particulas carneas (tenuibus membranulis connexas) per multos ramulos vasa umbilicalia instar funis contorta, inserta erant. Cor fœmellæ duas insignes habebat auriculas, cavas. Exempto corde cæterisque visceribus naturalibus, multo post, se movebat, & pedes lente contrahebat, sicut dormituriens solet. Mamillas duas cum totidem papillis in pectore fœmella & fœtus gerebant. In ventriculo os superius duos digitos transversos à pyloro: eratque in altera parte ventriculi, ubi alias superius os esse solet, processus longus sine exitu.

CAPVT XXIV.

çarigueyá, & Maritacáca aliis Biaratacáca.

INsitata hæc bestiola majorum Glirium montanorum numero ascribenda, littoralibus *çarigueyá*, mediterraneis *Iupatiima*, Lerio *çarigoy*, Lusitanis *Rapoza*, dicitur, Vulpeculæ est magnitudine, capite & ore vulpino, barba felina, corpore coloris est nigricantis, sed leucopœis pilis admixtis. Cauda ultra pedem longa & rotunda, in

Ç A R I G U E Y Á.

extremitate depili, coloris pardi & nigri, quam curvatam gestat, eaque se arborum ramis more Simiæ adpendet.

Mirum sane animal: nam in infimo ventre circa anum pellis ejus est dupla, & exterior rima scissa, facitque quasi manticam eamque intus pilosam, *Tambeio* vernaculo idiomate dictam. Cujus os arcte clauditur, ut vix conspiciatur, nisi digitis distendatur, tumque mammæ in interiore pelle apparent octo papillis.

Ex reiteratis horum animalium sectionibus alium non invenimus uterum præter hanc bursam, in qua semen concipitur & catuli formantur. Quos deinde quinos vel senos simul circumfert, mobiles, perfectos, sed depiles, adeoque pertinaciter uberibus affixos, ut à perpetuo suctu vix avellantur, antequam permittente matre ad pastum ipsi egrediantur; unde redeuntes denuo, uterum maternum pro lubitu ingrediantur, Sicut sæpe Illustriss. Princeps Nassavius, aliique multi, non sine admiratione mecum viderunt. Testes scemella sub ano gerit interius absconditos. Mas scemellæ plane similis in bursa pendulos fert, &, quod notatu dignum, manticam (licet à scemellæ diversam) habet, qua alternatis vicibus catulos quoque circumfert, sicut avis mas amore pullorum, scemellam ab incubatu subinde liberans. Vterque foetent, mordaces sunt, ut Vulpes, earumque more Gallinis, & Columbibus non solum, sed avibus in fastigiis arborum insidiantur, quarum defectu Cannis sacchareis aliisque optimis vegetabilibus vescuntur.

Cauda horum animalium ob multos usus medicos apud incolas in pretio habetur, præcipue autem ad exturbandas viscositates & immundities vesicæ, renum, & uteri, si vel duorum scrupulorum quantitas reiterata cum convenienti liquore exhibeatur.

Fr. Ximenes idem animal in aliis Americæ regionibus reperiri testatur, quod in nova Hispania *Tlaquatzin* nomen accepit. Deque caudæ virtutibus mira prædicat, supra id quod à me dictum est. Viderint curiosi, annihil superstitiosum intercurrat.

In Indiis Orientalibus, idque solum, quantum hætenus constat, in Amboina, similis bestia frequens ad Felis magnitudinem accedens, mactata ab incolis comeditur, si rite præparetur, nam alias foetet. Nomen illi *Cous Cous* inditum.

ANimalculum est Felis mole, forma oblonga, Viverram æmulatur: si referendum sit ad aliquod animal Europæum, nulli videtur magis quadrare, quam Putorio Gesneri, *Bunsing* Belgis, cui à tetro & putido foetore, apprimè hoc Putorii nomen

M A R I T A C A C A aliis B I A R A T A C A C A .

nomen inditum. Qui ad Mustelas filvestres retulerit; me iudice, non multum aberrabit, etiamsi id doctissimo Scaligero minus placeat. Os & dentes habet leporinos, ut & pilos barbamque, oculorum pupillæ sunt carulescentes, auriculæ breves obrotundæ. In anterioribus pedibus, quatuor; in posterioribus, quinque digitu-
 unguibus acutis. Caudam longam cum corpore villosam eamque erectam aliquando gestat, qua totum corpus instar Vulpeculæ tegere potest. Color totius corporis ex pallido flavo cum multo fusco mixtus, leporinus quasi est. Ad latera dorsi linea alba excurrit quibusdam pro Naturæ lusu, crucis in modum eleganter distincta. Mansuetum est & velox nec imbelles animalculum. Volucris earumque ovis victitat; imprimis Ambra grisea avidum, cujus appetitu noctu sæpe in littore vagatur. Verum tantum abest, ut quis opinari possit ex esu Ambra gratum spargere odorem, ut è contra vel leviter modo irritatum, crepitum ventris cum intolerabili fœtore Allique æmulo, emittat. Quamobrem supra modum metuitur mirum hoc animalculum à feris æque ac hominibus; non solum quod tetro & gravissimo odore insequentium insidias eludat, sed quoque plus noxæ iis afferat, quam aliæ feræ unguibus vel dentibus venenatis armata. Quippe adeo virulentus est fœtor, ut quibusdam si non mortem, saltem capitis dolores, vomitus, atque animi deliquia adducat. Admiratione sane digna proprietas huic bestiolæ concessa, quod vel solo ani flatu longe lateque aërem non solummodo, sed saxa, militum arma, vestes, capillos inficiat, ut ne quidem fortissimo lixivio & insolatione viginti dierum spatio fœtorem deponant. Memini, quosdam ad capillitii rasuram, indusii, imo ad ædium totalem abdicationem coactos fuisse, cum nullum tanto malo hæctenus remedium inventum sit. Sagaciores autem barbari, si quando ejus certiores fiant, nudi vento secundo eoque forti, eam diuturna venatione fatigant, donec telis suis venenatis aliquoties frustra in aërem emissis, fœtoris experti fiat, tandemque illi desiderata potiantur præda, & cicuratam domi reservent more Scyri. Væra hæc *Maritacaca* nunc decipulis nunc sagittis, occiditur. Technis & artibus nostrati est Vulpeculæ similis. Cæterum innoxia, eaque ratione solum horridissima, quod urina, stercus, & ventris crepitus fœtidissima existant. Cum tamen teste I. Eusebio, caroejus in Mexico salubri eventu comedatur. Oleum quoque Vulpinum nostratum more ex inde confici asserit.

C A P V T X X V .

Cuandú major, Vrubú fœtens, & Tophus Bovinus.

Quamvis utrumque Erinaceum *Cuandú* dictum, inter alimentosos quadrupedes potuissimè recensuisse, quod multum inter se conveniant qua ad figuram, conformationem & naturam, de quibus egi Libro tertio, quo lectorem remitto; tamen quia minores *Cuandú*, sive ob carnis albedinem & teneritatem, sive ob pellem magis tractabilem minusque setis rigidam, celebriores & familiariores utique existant; separatim nunc de Erinaceo hoc majori, aculeis perpetuis horrido, eorumque noxiis qualitatibus pauca perstringere, operæ pretium duxi. Idque non adeo quidem ut lectori mira vel inaudita de illius genio prædicem, quam ut in Indiarum lustratorum & Naturæ indagatorum commodum, Erinaceorum differentias & discrepantes qualitates suppeditem.

Omnis quidem Erinacei Americani, ab iis quos Africa, Æthiopia, Tartaria, producere auctores testantur, diversitatem facile dijudicabit, qui picturas horum animalium

C V A N D V' major.

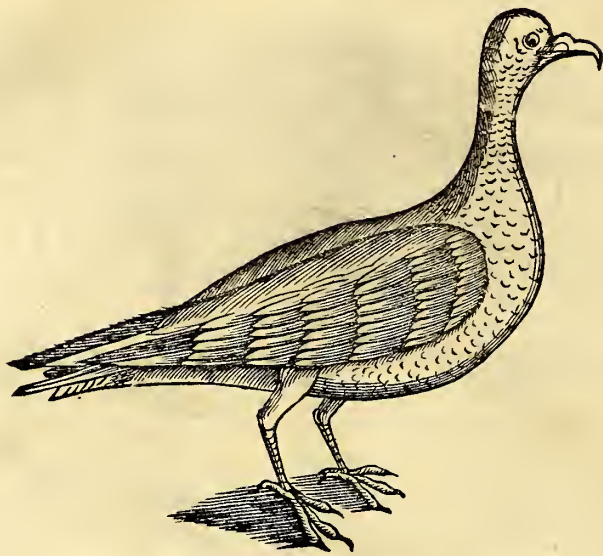
malium internasque qualitates cum illis contulerit: Aliqui enim in novo hoc Orbe (sicut quoque Hieronymus Cardanus de suis Erinaceis scriptum reliquit) spinas emissarias, aliqui vero immobiles habent: omnes tamen promiscue setis sive aculeis indifcretæ magnitudinis multo magis horrent, quam Apri setis suis rigere solent. Nostrates apposite eos, me iudice, *Wfer-berkens* appellarunt, non adeo quia rostro & promuscide sint aliquantum porcino, sed quod viscera Porcorum fere more conformata & disposita habeant, ut ex dissectione eorum experiri contigit. Nec Lusitani eos male *Orico Cachero* nominarunt, quia corpore contracto sese occultant, ne quid apprehendi possit præter aculeos: Alterum nomen Lusitanicum *Espinbo*, cutis animalis spiniferum meruit, quod spinis rigidis, acutis, concavis, diversicoloribus, spithamam longis, totum corpus, pedes, & cauda adeo sint armata, ut haud impune manibus tractentur. Has peculiari qualitate venenata infectas irritati in persecutores suos ejaculantur tam profunde, ut penetrent sensim in carnem, & viscera inficiant, transfixosque lente interimant. Verum quantum tela hæc viva nocent, tantum emortua profunt, quod pulvis eorum drachmæ plus minus pondere assumtus familiari isti Indiarum dyfenterico malo medeatur, si aliquoties reiteretur cum liquore convenienti.

Cum autem major hic *Cuandú* frequentior sit, minusque notus indigenis; cumque multa alia de aculeorum ejaculatione, eorumque efficacia, quadrent cum illo Erinaceo *Tlaquatzin* in Nova Hispania dicto, non immerito dubitandi ansa mihi fuit data, quod solus *Cuandú* minor inter Brasiliæ patrios sit censendus: hunc vero majorem ex aliis olim Americæ Regionibus huc translatum & tandem tractu temporis indigenam factum putem. Tantæ est voracitatis & malitiæ, ut ægre feratur aut cicuretur.

Equidem si Francisc. Ximenem, nec vanæ fidei, nec contemnendæ experientiæ virum, consulamus, cum admiratione legere est, quam portentosos effectus eorundem aciculorum pulveri ascribat circa curationem lapillorum in renibus & vesica contentorum, tum quoque ad quemvis capitis dolorem placandum, si illi applicentur; adeoque tenaciter ahærere eos & infigi testatur, ut non ante decidant ad modum sanguifugarum, antequam vasa sanguinis exhauserint. Quæ à me quidem hætenus incomperta fateor, sed curiosæ posteritati ulterius indaganda commendo.

IN tanta Avium Americanarum frequentia paucissimæ reperiuntur, in quibus vel medicamentosæ vel venenosæ qualitates hætenus detectæ, contra quam in Piscibus evenire solet; sive quod natura in aquatilibus magis sollicita, eas abundantius indidisse voluerit, sive quod Aucupum minor sit industria quam Piscatorum in revelandis rerum naturalium viribus. In avibus enim tantum duo mihi experiri contigit ad rem medicam facientia, quæ huc afferri merentur: Quorum alterum est antidotale illud Cornu tenue & acutum, quod egregia illa avis *Anhima* dicta, in vertice gerit, cu-

V R V B V' fœtens.

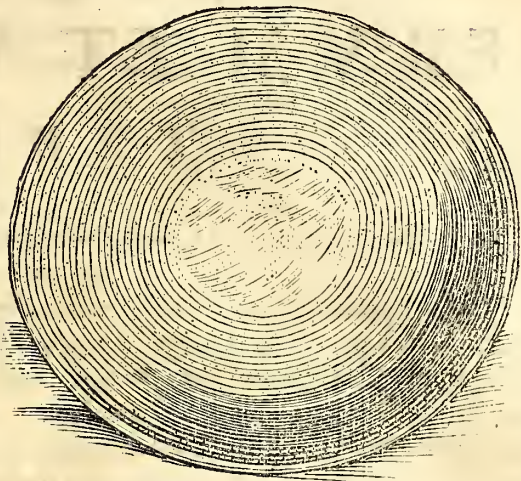

jus mentionem feci l. 3. de Alimentosis: Alterum vero, deterrima & fœtidissima hæc *Vrubû*, Mexicanis *Aura* dicta, quæ plerisque Americæ regionibus notissima & frequens, nomine ac coloribus, non indole tamen nec figura discrepans. Mediocris Aquilæ vel Vulturis potius est magnitudinis, cum quibus ratione caudæ, volatus, & voracitatis, affinitatem habet; sed quo ad colores, Gallinam Africanam æmulatur; quo denique ad gravem odorem, Corvi species esse videtur, licet vulgaris Corvi fœtorem intensione superet, & proprietate longe differat. Tantum autem abest, vescam esse, ut solus odor, sive vivæ, sive mortuæ avis, haud impune aliquando feratur, quod spiritus animales inficiat, quibusdam nauseam quoque & vomitum promovens. Vnde miror, Fr. Ximenem testari, Cor siccatum redolere muscum; ex esu quoque ipsius carnis, suadentibus Mexicanis Medicastris, Hispanos Lue venerea laborantes, invitis aliis remediis, feliciter restitutos. Vidi durante obsidione Urbis Salvatoris, in Sinu omnium Sanctorum, aliisque præliis, ubi strages jumentorum & hominum erat, eas viscera & stercora cum ipsis cadaveribus avidissime deglutiisse, quorum defectu Serpentibus, Bufonibus, Lacertis, similibusque sordidis bestiis vescabantur. Memini, etiam à castris nostris dissitissimas, odorem adeo intolerabilem intulisse, ut multi exinde male habuerint, & non sine molestia restituerentur. Quamobrem suasor fui omnibus peregrinantibus, ut earum præsentiam declinarent, cum de sublimi æthere & incognitis illis mediterraneis desertis catervatim versus littoralia convolarent ad depascenda quæcunque cadavera. Egregiæ staturæ aves apparent eminus intuentibus, tetro tamen aspectu, si cominus examinentur, semper macræ, nunquam saturæ, etiam si se ita ingurgitent, ut ad volandum ineptæ, sclopetisque impetrabiles fiant. Capite sunt rugoso, ex rufo brunni coloris horrido, illudque instar Gallopavi contrahunt & diducunt. In vertice dividitur quasi cutis, variegaturque color imprimis versus latera capitis circa oculos ex croceo & cæruleo albicante tincta. Ipsi oculi apparent ignei, satis elegantes, rubini fere coloris, pupilla nigricante, palpebris croceis, rostro crasso, longo, valido, adunco, acuto, & ad rapinam composito, atque ultra medietatem ex croceo cærulescente, narium foraminibus satis patulis, lingua carinata, in ambitu denticulis acutis circumdata. Nidificatio pullorumque exclusio hæctenus incomperata; tantum abest eas ex continuo volatu fatigari, ut supra fidem contra ventum vehementissimum per immensa spatia nitantur, feliciusque olfactu è longinquo escam venentur. Nec credibile est, Vultures, aliasque ejus generis aves, quas mare transvolare, novasque regiones prædæ notitia visitare, Authores olim prodiderunt, olfactus vel volatus sagacitate has americanas superasse.

Variæ magnitudinis Tophi pilosi, spherici, in lumentorum quorundam, Boumque imprimis ventriculis reperiuntur, quos Laniones ad me deferre solebant. Proinde situm eorum curiosius inquirere satagens, pilam fluctuantem in disiecti Bovis ven-

ventriculo inveni, eamque ea, qua erat, figura & magnitudine depingi jussi, ut ex apposita figura videre licet. Has itaque aliquoties dissectans, ex meris pilis bovinis arctissime compactis, interius constare comperi, exterius vero cinerea & pilosa; mox, ubi adoleverint, nigra, glabra & dura pelle tegi. Vnde facile est dijudicare, Boves sibi met, pruriente cute, dentibus pilos evellere, qui cum ab omaso digeri nequeant, in massam cogi rotundam, quæ postea in pilæ majoris magnitudinem excrevit, unde anhelosi & quasi asthmatici diu incedunt: (sicut Capræ, quibus lapis Bezoar innascitur)

TOPHVS BOVINVS.

quod animadvertentes rustici, ne totius animalis jacturam patiantur, eos mactant. Ita ut hujus pomi constructio, sit animalis destructio.

Barbari rasuram pilosam interne exhibent contra pertinaces alvi fluxus sanguineos. Externe emplastra, sicut è pilis Leporinis fieri solet, contra hæmorrhagias cum felici successu applicant. Ego hoc externum, quam illud internum remedium imitari malui.

F I N I S.

Ee 3

INDEX

RERVM ET VERBORVM
NOTABILIVM.

A.		B.
A Bacatúara piscis. 55	<i>Anda arbor cum fructu.</i> 148,	
Acajá arbor. 139	149	
Acajaiba arbor, & Acajú fru-	<i>Andira vulgo Angelyn.</i> 175	B Agre pisces varii. 63
ctus. 120, 121	<i>Andirá vespertilio.</i> 290	Bananiera arbor cum fru-
Acaricóba herba. 260	<i>Anguria sive laeë herba.</i> 263	ctu Banána. 154
Acará piscis. 67	<i>Anhyma avis.</i> 91	Batataradix. 254
Acara-áya piscis. ibid.	<i>Anhuiba arbor.</i> 146	Belingela. 210
Acara-peba piscis. 69	<i>Aninga dua frutices</i> 220	Betijs vel Betre frutex. 196
Acará-Pinima piscis. 51	<i>Aninga-peri herba</i> 218	Biaratacáca quadrupes. 324
Acara-pitamba piscis. ibid.	<i>Anime gummi.</i> 122	Blitum herba. 241
Acaraúna piscis. 55	<i>Anir, frutex.</i> 198	Boi-guaçu serpens. 277
Acetosa herba. 244	<i>Antidotum lecur Animalium.</i>	Boiçinininga serpens. 274
Acori species herba. 241	271	Boiçuaiba serpens. 275
Adianti species. 234	— <i>Limon pusillus.</i> 314	Boiobi serpens. 278
Africa fluctuum rara vicissitu-	— <i>Tabacum.</i> 206	Boipeba & Ibiracoá serpens.
do. 6	<i>Aperéa quadrupes.</i> 103	276
Aguape Nymphaea species. 219	<i>Apes varia.</i> 112	Boitiapó serpens. 279
Aguara-Quiyá herba. 224	<i>Apiaria marina.</i> 113	Brasilia situs. 3. aëris tempe-
Aguaxima frutex. 197	<i>Aquarum discrimen & usus.</i>	ries. 4. anni tempestates. 4.
Aguti quadrupes. 102	18	Serenitas. 5. 6. aëoris facies
Aguti-guepo herba. 224	<i>Aracarí avis.</i> 92	& æstus 6. 7. Prefectura. 7.
Ahoay arbor & fructus veme-	<i>Araça-iba guacu arbor.</i> 152	fluvii. 7. Soli facies 8. Ne-
nati. 308	<i>Aracá-miri frutex.</i> 151	mora 9. salubritas. 11. 12.
Aí sive Ignavus, quadrupes.	<i>Araguáguana piscis.</i> 54	& seqq. Incolarum longevi-
321, 322	<i>Aramacá piscis.</i> 66	tas & fertilitas. 12. Indige-
Aiereba piscis. 294	<i>Armadillo sive Tatú, quadru-</i>	narum diversitas. 13. Cibus
Airi arbor. 129	<i>pes.</i> 100	& potus ustatus. 16. 17.
Aipimixira piscis. 53	<i>Aranea varia.</i> 284, 285	Animantia. 11. 16. 17. mo-
Aiurú psittacus. 85	<i>Aratu cancer antidotum.</i> 300	di piscandi. venandi natan-
Alba Coretta, piscis. 73	<i>Araticu diversa species arbores.</i>	di. Religio. 13. Medicina.
Albara canna. 213	141	19. morbi Endemii. 22. pro-
Alcea muscata herba. 210	<i>Araticu-pana arbor.</i> 142	gnostica. 21
Alliária tres species herba. 236	— <i>arbor & fructus.</i> 306	Brassica species herba. 236
Althæa species herba. 222	<i>Arborum immensa altitudo.</i>	Bufo venenatus. 298
Ambaiba arbor. 147	9	
Ambua & Tataurána. 286,	<i>Arbuscula marina Baccifera.</i>	C.
287	265, 266	C Aa-apia herba. 232,
Ambuya embó herba. 260	— <i>Coralloides.</i> 265	311
Americúna lacertulus. 283	— <i>Spongiosa.</i> 265	Caa-ataia herba. 230
Aminú sive Gossipium. 186	<i>Ardea aves varia.</i> 89	Caaé frutex. 202, 203, 304
Amongeába herba. 239	<i>Arocira arbor.</i> 132	Caacica herba. 311
Amoreatim piscis. 296	<i>Arumatia insectum.</i> 286	Caaghuyuyo herba. 217
Amore-guaçu piscis. 72	<i>Arundo saccharifera sive Ta-</i>	Caachira dua frutices. 198,
Amore-pixuma piscis. ibid.	<i>comaré.</i> 108	199
Amore-pinima Hydrus. 281	<i>Avaramo-terno arbor.</i> 168	Caaopia arbor. 124
Amphisbena vipera. 280	<i>Aurantiolorum ubertas, usus, &</i>	Caapeba herba. 261, 312
Ananas herba. 195	<i>dignitas.</i> 8	Caaponga herba. 243, 244
		Caapomonga varia herba.
		200, 201
		Caaróba,

R E R V M E T V E R B O R V M.

<i>Caaroba arbor & frutex.</i> 143	<i>Cnambu herba.</i> 209	<i>Graminis variae species.</i> 237
<i>Cabureiba arbor balsamifera.</i> 119	<i>Cuandú major quadrupes.</i> 325	<i>Guacari piscis.</i> 72
<i>Çacaboia Serpens.</i> 279	<i>Cuandú quadrupes.</i> 99	<i>Guaiá-guacu Cancer.</i> 75
<i>Caiatia herba.</i> 245	<i>Cucumer asininus sive Guare- rúa-oba.</i> 264	<i>Guaiá-apará Cancer.</i> 75
<i>Camara varia herba.</i> 176, 177	<i>Çucuriú, hydrus.</i> 282	<i>Guaiába arbor.</i> 153
<i>Camara-iápo herba.</i> 177, 218	<i>Çucurucu serpens.</i> 275	<i>Guaiána-timbó herba.</i> 249
<i>Camara-uba herba.</i> 177	<i>Çucuri piscis.</i> 49	<i>Guaiá-pocecáiba arbor.</i> 170
<i>Camaripu-guaçu piscis.</i> 65	<i>Cuguaçu-pete quadrupes.</i> 98	<i>Guaiá-Ocára piscis.</i> 56
<i>Camará herba.</i> 223	<i>Cuipouna arbor.</i> 178	<i>Guainumbi Arvicula varia.</i> 318, 319
<i>Camari piscis.</i> 74	<i>Cuiete arbor.</i> 173	<i>Guamaiacu piscis.</i> 299
<i>Cambuy myrtus herba.</i> 178	<i>Cumandatia herba.</i> 251	<i>Guamaiacu-ape piscis.</i> 300
<i>Canna Indica varia.</i> 212	<i>Culex insectum.</i> 288	<i>— atinga piscis.</i> 299
<i>Caninana serpens.</i> 279	<i>Cunará cancer.</i> 76	<i>— Guara piscis.</i> 300
<i>Capibára porcus fluviatilis.</i> 99	<i>Cunapú-guacu piscis.</i> 49	<i>Guandú herba.</i> 252
<i>Caoopia arbor.</i> 124	<i>Cupid formica.</i> 291	<i>Guanhumí Cancer.</i> 77
<i>Capeúna piscis.</i> 54	<i>Curema piscis.</i> 70	<i>Guaperoiba arbor.</i> 204
<i>Capipuba gramen.</i> 241	<i>Curicá ca avis.</i> 88	<i>Guaperna piscis.</i> 57
<i>Cacaguata, varia frutices.</i> 192, 193, 194	<i>Curimata piscis.</i> 70	<i>Guaracapéma piscis.</i> 48
<i>Çaragueya quadrupes.</i> 323	<i>Cururu bufo.</i> 298	<i>Guarapucú piscis.</i> 59
<i>Çarapucú fungus.</i> 309	<i>Curuí piscis.</i> 63	<i>Guara-una avis.</i> 91
<i>Cara-cara avis.</i> 82	<i>Curuata pinima piscis.</i> 51	<i>Guarerúa oba sive Cucumer Asininus.</i> 264
<i>Cará radix.</i> 255	<i>Cúrua vel Curuba herba.</i> 262	<i>Guarateréba piscis.</i> 57
<i>Cararu herba.</i> 241	<i>Cururu-apé herba.</i> 250	<i>Guaru-guarú piscis.</i> 70
<i>Caranaiba varia arbores.</i> 126	<i>Çurucutinga serpens.</i> 276	<i>Guatucupa piscis.</i> 62
<i>Carapó piscis.</i> 72		<i>Guatucupa iúba piscis.</i> 52
<i>Carauna piscis.</i> 52	D.	<i>Guebucu piscis.</i> 56
<i>Çargaçó herba marina.</i> 266	<i>Dieta Medicorum.</i> 24	<i>Guira-acangatára avis.</i> 95
<i>Çarçaparilla radix, vulgo Iua- pecanga.</i> 255	<i>Dracunculus herba.</i> 240	<i>Guira-guacu piscis.</i> 64
<i>Cariama avis.</i> 81	<i>Dysenteria.</i> 39	<i>Guira-guainumbi avis.</i> 93
<i>Caryophyllata herba.</i> 209	E.	<i>Guira-jenoja avis.</i> 94
<i>Catarrhi.</i> 28	<i>Eirirucu, Eiruba & Eixa apes diverse.</i> 112	<i>Guira-peréa avis.</i> 95
<i>Cavia Çobáya, quadrupes.</i> 102	<i>Erva de Santa Maria.</i> 240	<i>Guira-quereca avis.</i> 94
<i>Cebipira-guaú arbor.</i> 169	<i>Eruca insectum.</i> 318	<i>Guirapunga mas & femina, aves.</i> 93
<i>Ceixupira piscis.</i> 48	F.	<i>Guiritinga piscis.</i> 64
<i>Cereiba arbor.</i> 204	<i>Feminarum fecunditas.</i> 13	<i>Guirybaco piscis.</i> 61
<i>Cicindela insectum.</i> 291	<i>Febres.</i> 25	<i>Guitys varia arbores.</i> 136, 137
<i>Ciri-apodá cancer.</i> 76	<i>Febrifuga vegetabilia.</i> 27	<i>Guon serpens.</i> 279
<i>Çocoi aves varia.</i> 89, 90	<i>Fellis venenositatis ratio.</i> 270	H.
<i>Crocodylus sive Iacaré.</i> 282	<i>Filix herba.</i> 233	<i>Hepaticus fluxus.</i> 40
<i>Cocos vulgo Inaia guacuiba ar- bor.</i> 130	<i>Fluxus ventris.</i> 37	<i>Herba lanuginosa.</i> 230
<i>Conambaiá, sive Filix herba.</i> 233	<i>Formica.</i> 9, 291	<i>Herba lanuginosa altera di- ctamni emula.</i> 244
<i>Conambai-miri: herba.</i> 234	<i>Fungus terra.</i> 309	<i>Hydrops.</i> 35
<i>Convolutulus marinus.</i> 258	G.	<i>Hydri.</i> 281
<i>Coorza piscis.</i> 73	<i>Gaa-yára locusta.</i> 317	I.
<i>Copáiba Balsamifera arbor.</i> 118	<i>Gangila herba.</i> 211	<i>Iabebara piscis.</i> 59
<i>Coperucu insectum.</i> 287	<i>Garapa potus abusus.</i> 18	<i>Iabebireté piscis.</i> 294
<i>Coralli species.</i> 265	<i>Gonorrhœa.</i> 44	<i>Iabicu-guacu avis.</i> 87
<i>Corororoca piscis.</i> 59	<i>Granadilla herba.</i> 248, 249	<i>Ee 4</i> 18-
<i>Cotiá quadrupes.</i> 102		
<i>Cotorá rana.</i> 298		
<i>Crustacei pisces.</i> 74		

R E R V M E T V E R B O R V M.

Nambu-guacu frutex. 180
 Nhandiá piscis. 63
 Nhandu-guacu araneus. 284
 Nhandu aranea minores. 285
 Nhandu frutex. 197
 Nhandicóba herba. 259
 Nhandu-guacu avis. 84
 Nhacunda piscis. 66
 Nhatiu Culex. 288
 Niqui piscis. 294, 295

P.

P Aca quadrupes. 101
 Pacamó piscis. 54
 Paco-caatinga Canna. 214
 Paco arbor. 214
 Pacoeira arbor. 154
 Paco çeróca canna. 213
 Pacú piscis. 53
 Paomirióba dua herba. 185
 Panama Insectum. 317
 Papaná piscis. 50
 Papula & Impetigo. 45
 Pararó herba. 255
 Parati piscis. 71
 Paratura gramen. 238
 Paru piscis. 55
 Pastinaca Marina piscis. 297
 Pequéa sive Pekia arbor. 141
 Petume herba. 206
 Petumbuába piscis. 62
 Phaseolus. 251
 Phlebotomia prerogativa in
 Indiis. 24
 Piaba piscis. 66
 Piabucu piscis. 66
 Picuipinima avis. 86
 Pindaiba arbor. 144
 Pindoba arbor. 125
 Pino sive Vrtica herba. 235
 Pino-guacu arbor, Mas & fe-
 mina. 159
 Piquitínga piscis. 67
 Pirabebé piscis. 61
 Pira-coába piscis. 60
 Pira-curoba avis. 86
 Pira-metára piscis. 60
 Pira-pixanga piscis. 52
 Piraqué piscis. 301
 Piránha piscis. 69
 Piratiá puá piscis. 50, 60
 Pira-umbi piscis. 70
 Pisces venenati 293, 294
 Polypodium herba. 233
 Poti gammarus. 78
 Potiquiquiá locusta. 77

Portulaca herba. 244
 Potincóba planta. 221
 Prolapsus mucronata cartilagi-
 nis. 36
 Prefatio ad Professore Linda-
 num. 267
 Punarú piscis. 65, 66

Q.

Q Veraíba arbor. 165
 Quetele avis. 92
 Quigombo dua herba. 210,
 211
 Quity arbor. 162
 Quyéé herba. 225, 226

R.

R Adix China sive Iupi-
 cánga. 257
 Rana varia. 298
 Raie varia. 293
 Reciffo Brasilia. 6
 Ricinus Insectum. 289

S.

S Accharum ejusque prepa-
 ratio & usus. 108, 109
 110, &c.
 Saamouna arbor. 175
 Sargaço herba marina. 266
 Salsa do praya herba. 258
 Sassafras sive Auhniba arbor.
 146
 Scarificationes. 26
 Sceletos serpentis. 277
 Sceletos Ignavi. 322
 Serpentina herba. 240
 Serpentes edules. 273
 Serpentum virus aliqua tantum
 parte heret. 273
 Serpentum frigiditas & rapidi-
 tas. 273
 Serpentum Anatomia, Coitus,
 Generatio, Morsus eorum
 curatio. 274
 Solani species herba. 223
 Soldanella herba. 243
 Spasmus. 31
 Stupor. 32
 Sudorifera. 27
 Superstitiose curationes morbo-
 rum. 273

T.

T Abaco herba. 206
 Tocomareé Canna. 108,
 109
 Taiacu porcus. 98
 Taiáoba herba. 236, 237
 Taiacica piscis. 68
 Tamanduá quadrupes. 320,
 321
 Tamarindus sive Iutá arbor.
 157
 Tamatiá avis. 96
 Tamoatá piscis. 71
 Tamoatarána herba. 255
 Tangaraca varia herba. 301.
 302, 303
 Tepeti quadrupes. 102
 Tapiá arbor. 140
 Tapiúái insecta. 291
 Tapiereté quadrupes. 101
 Tapiracoainana arbor & fru-
 ctus. 158
 Tapirapecu herba. 182
 Tapuyarum loca. 13. mores. 14.
 arma. 14. Crudelitates.
 14. &c.
 Taraguira lacertus. 284
 Tareiboia hydrus. 282
 Tareira varia piscis. 68
 Tataiba arbor. 163
 Tataurama Eruca. 286
 Tatu sive Armadillo quadru-
 pes. 100
 Teju lacertus. 283
 Teju-guacu lacertus magnus.
 103
 Teneismus. 38
 Teti-mixara piscis. 53
 Teti poteiba herba. 250
 Tiicpiránga avis. 94
 Timbo herba. 249
 Timucú piscis. 62
 Tipi frutex. 236
 Tipioca frutex. 116
 Tophus bovinus. 327
 Transformatio insectorum.
 316
 Transpirationis necessitas. 24
 Tremac frutex. 176
 — arbor. 176
 Trevo. 201
 Tucum arbor. 128
 Tui varia aves. 85
 Tuná varia arbor. 188
 Tunga insectum. 289
 Tupa-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

<i>Tupa-ipi & Vrucatu herba.</i>	235	<i>Vespertilio.</i>	290	<i>Vrutú piscis.</i>	65, 295
<i>Tupeí-Çava sive Scoparia herba.</i>	246	<i>Viba Canna saccharifera.</i>	109	<i>Vubarána piscis.</i>	63
		<i>Vipera venenata.</i>	279	<i>Vulnera.</i>	44
		<i>Vitis arbutina.</i>	250	<i>Vva crispa.</i>	242
		<i>Vlcera pedum.</i>	44		
		<i>Vlcus & inflammatio ani.</i>	41		X.
		<i>Vmari arbor.</i>	174		
		<i>Vmbu arbor.</i>	167	<i>Xalappa radix.</i>	252
		<i>Vomitoria vegetabilia.</i>	26		
		<i>Vrtica herba.</i>	235		Y.
		<i>Vrubu Aris.</i>	326		
		<i>Vrucatu herba.</i>	235	<i>Yuca frutex.</i>	114
		<i>Vrucú frutex cum fructu.</i>	133		
		<i>Vrucurí palma arbor.</i>	127		Z.
		<i>Vrurumbeba arbor.</i>	191	<i>Zinziber herba.</i>	227
<i>VCa ána cancer.</i>	76				
<i>Venena abscondita Indigenarum.</i>	272				
<i>Venenorum compositiones.</i>	272				
<i>Venenis inesse suum antidotum.</i>	271				
<i>Venenum uni, alteri alimentum.</i>	270				
<i>Vespa.</i>	287				

F I N I S.

GEORGII MARCGRAVII

DE LIEBSTAD,

TRACTATUS

Topographicus & Meteorologicus
Brafiliæ, cum Eclipsi Solari;

Quibus additi sunt Illius & Aliorum

COMMENTARIII

De Brafiliensium & Chilensium Indole
& Lingua.

T Y P O G R A P H V S

Lectori Salutem.

Auctis Lectorem praeponendum putavi, quare consilium mutaverim, quod D. Markgravii Progymnasmatum illa astronomica Americana, jam dudum à I. de Laet & G. Pifone publice promissa non simul ediderim.

Cum enim à multo tempore communi fama mihi innotuisset, quam inter alia laudata curiositatis & industria in Illustriss. Principe I. Mauritio, Terra & Oceani Brasiliensis quondam Praefecti, documenta, non promiscuum fuerit, quod per Mathematicos suos, quos domi militiaeque secum habebat exemplo maximorum Imperatorum depingi & describi jussisset phaenomena caelestis machina: Imo naucleris maria conscendentibus in mandatis dedit, ut imprimis Eclipsium momenta omnia vultusque difformes suis singulos locis positos attentius observarent, & chartis consignarent. Non mihi mirum videri debuit, G. Pisonem ab Illustrissimo suo Domino, liberalium artium fautore perpetuo, impetrasse, ut ibidem observatorium Astronomicum exstrueretur, atque ita simul & sua, & Markgravii sui, artium Mathematicarum apprimè gnari vota expleret circa ea, quae in ulterio-rem Geographia & Hydrographia usum à plurimis, rei nauticae peritis, admodum desiderari non nesciebat. Verum cum D. Markgravius hac aliaque exercitia laudabili quidem amplexus esset conatu, in annotandis totas aliquando noctes Mercurii aliorumque Planetarum coruscationibus, haecenus à nullo Astronomorum visis: tamen pleraque ob immaturam mortem feliciter inceperit, quam absolverit: ego ex multis relictis schedis pauca tantum, quae minus mutila arbitrabar, publica lucis facere constitueram: sed hac in re mea diffidens tenuitati, postquam ea quae selectiora arbitrabar, eruditiss, & in astronomicis versatissimis viris sedulo revidenda tradideram, eorumque sincerum hac in re iudicium postulaveram; commune fere omnium votum erat, ut manum de tabula tollerem, ne cruda protrudendo defuncti monumenta, cineribus illius injuriam facerem.

Quamvis autem non putem nostrum hoc institutum ingenuis Eruditiss posse displicere: tamen consultum duxi id cursim indicasse, ne quis posthac ingentem Vrania thesaurum alicubi latitare, inani expectatione se fallere pergat. proinde pauca hac tantum exercitia Topographica & Meteorologica cum Eclipsi solari non contemnenda; eaque, ut à D. Markgravio solo & separatim (non vero combinatis cum G. Pisonis laboribus sicut pleraque alia ad Historiam Naturalem pertinentia) observata sunt, ingenue nunc trado. quibus simul addidi Compendium de Regionibus Brasiliae & Chili, utpote praecedentibus scriptis non male quadrans, iisque hinc inde inserta videbis, tam nostratum quam Hispanorum, haud vana fidei, nec scitu indigna ejusdem materia scripta, à Clarissimo Viro P. M. I. de Laet studiose reservata, ut ad posteritatem aliquando redundarent.

Hanc interim nostram qualemcumque opellam boni consule, Manibusque Auctoris omnia bona precare: & si quid intercurrat vitiosum, id candidè restitue.

GEORGII MARCGRAVII,

DE REGIONIBVS,
& Indigenis, Brasiliæ, & Chili
ejusdem Continentis,

L I B E R.

CAPVT PRIMVM.

De Regionis nomine, magnitudine, situ, ejusque divisione.

Æc regio primo à Lusitanis appellata fuit SANTA CRVZ, quod nomen postea mutarunt in TERRA DO BRASIL, ob ligni copiam, quod hic cæditur & in Europam infertur, vulgo notissimum, ita ut hodie communi & vulgari nomine ab omnibus Europæis BRASILIA dicatur.

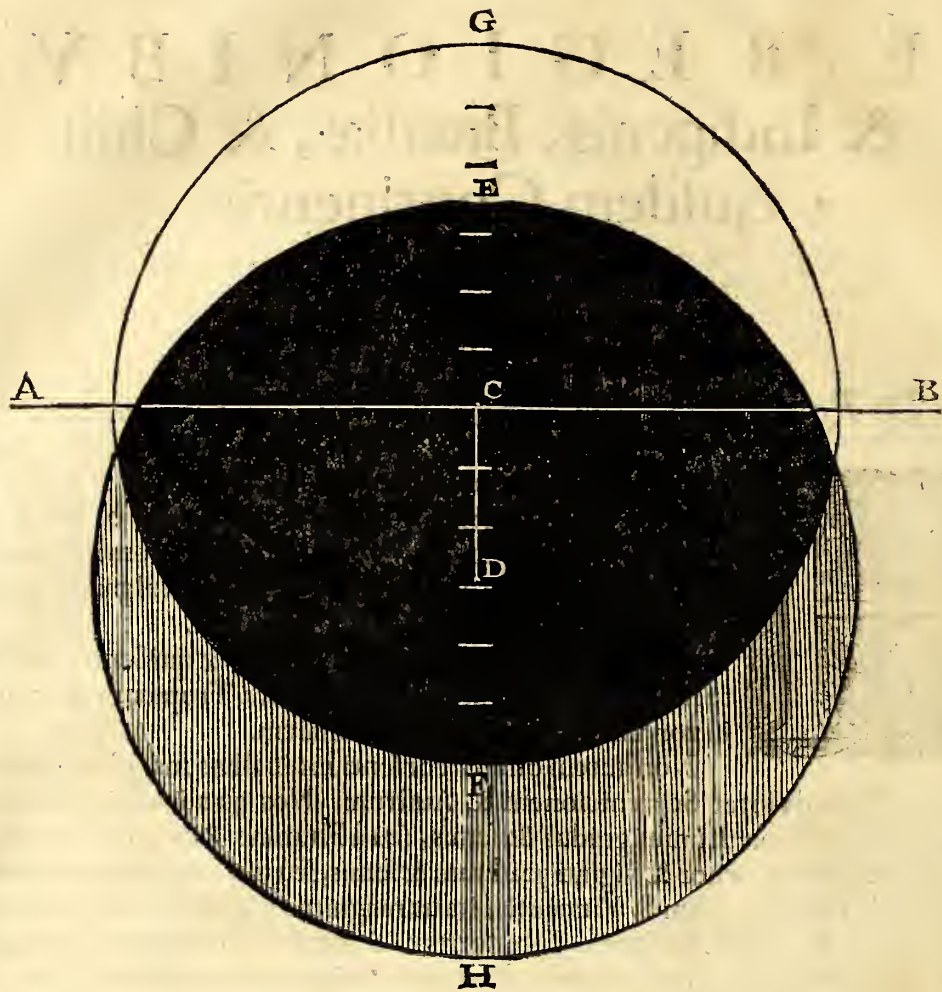
Sita porro est Brasilia in zona torrida & quidem in medietate illius Australi, extenditurque ultra Tropicum Capricorni in zonam temperatam meridionalem.

Non autem omnes consentiunt in illius magnitudine seu latitudine definienda inter Septentrionem & Austrum. Nos ejus initium statuimus à latitudine Septentrionali unius gradus & semis, seu à Flumine *Para*, & finem ad latitudinem australem quatuor & viginti graduum & semis, seu usque ad fluviùm *Capibari*, duabus leucis ultra oppidum S. Vincentii; ita ut magnitudo illius sit inter Boream & Austrum trium & viginti graduum. Inter ortum & occasum in quantum extendatur, adhuc indefinitum est, cum pauci adhuc in interiora hujus terræ penetraverint & quædam tantum obiter lustraverint.

Quantum judico, adsumendo longitudinem *Lime* Metropolis Peruvix, quam Hispani ponunt esse duobus & octuaginta gradibus Occidentaliorem *Toleto* (Toletum autem novem-decim gradibus & quinque scrupulis Occidentalius est *Vranoburgo*) ita ut longitudo *Lime* sit ducentorum & nonaginta quinque graduum & quadraginta scrupulorum. Sumendo itidem longitudinem *Mauricia* civitatis, in Orientalissima fere ora Brasiliæ, quam ipse sæpius observavi per Eclipses & inveni trecentorum & quadraginta graduum & semis respectu *Vranoburgi*, & hinc deducendo differentiam quatuor & quadraginta graduum & quinquaginta scrupulorum. Sub parallelo autem 8, 40 respondent ex mea observatione uni gradui 28175 decempedæ Rhyndicæ, quæ per 1500 divisæ (tot enim perticæ milliarium horarium efficiunt) dabunt horaria seu Hollandica milliaria $xvi\ 11\ \frac{1157}{1500}$, id est, milliaria octodecim & tres quadrantes. Differentia ergo 44.50. dabitur 1263197 decempedarum & duorum pedum, quæ efficiunt milliaria 842, $\frac{179}{1500}$, deductis porro centum milliariis, quæ *Cusco* Orientalior est *Lima* & in confiniis Peruvix & Brasiliæ sita, magnitudo Brasiliæ inter ortum & occasum esset circiter septingentorum & quadraginta duorum milliarium; quod intervalum omnes Tabulæ Geographicæ circiter centum & octuaginta octo amplius faciunt. Ponunt enim Brasiliam multo Orientaliorem, quam revera est, ut ex propriis observationibus sæpissime comperi.

In gratiam eorum, quibus Phænomena cælestia, & immobiles Planetarum vices noscere studium est, apponam Eclipsis Solaris faciem, pro temporis momentis aliam atque aliam.

Apparere Mauriciam urbem incolentibus cœpit ea in finem anni quadragesimi supra millesimum & sexcentiesimum, Novembris die decima tertia, hora decima ante meridiem, & ad summum prosecta fuit hora undecima, tresque Solis tertias obscuravit, cum minutis viginti octo; sic ut minus quarta sui parte hîc mundo luxerit. Verum quadraginta septem ab hora duodecima minutis, labore suo tenebrisque evolutus Titan pleno refulsit lumine.

A B. Ecliptica.
 C. Centrum Solis.
 D. Centrum Lunæ.
 CD. Distantia inter Centrum Solis & Lunæ.
 EF. Magnitudo Eclipsis in digit. & min.
 EG. Reliqua pars Solis lucida.
 FCEG. Diameter Solis.
 HFDE. Diameter Lunæ.

Tempus æquabile Vranoburgi d. $\frac{3}{13}$ Novemb. h. 3. 12. 3".		Ergo	H.
Locus Terra perpendiculariter Soli subjectus $21^{\circ} 46' 2''$ Scorp.		Tempus dimidia durationis.	2. 37. 51".
Locus Ω	21. 23. 21. Scorp.	mora Vmbræ	1. 44. 41.
Reductio	6. Subtr.	mora penumbrae.	0. 51. 28.
Locus Luna in Orbita	21. 45. 56. Scorp.	Tempus adparens media Eclips. Mauricia	
Arcus inter centra	2. 5. Bor.	erit die $\frac{2}{12}$ Novemb. — H. 23. 47. 48".	
Ampliatu physice	2. 7.	Tempus adparens visa Veneris &	
Parallaxis Luna, seu Semidiameter disci terra	63. 41.	maxime Eclipsis Mauricia	
Semidiameter Luna	16. 22.	in Brasilia, $\frac{2}{12}$ Novemb. — H. 23. 27. 6.	
Solis	15. 27.	Ad illud tempus datur Latitudo Luna visa $7^{\circ} 25''$ Merid.	
Semis parallaxis Solis	30.	Aggregatum Semidiameter Solis & Luna	31. 49.
Semidiameter penumbrae	32. 19.	Ergo	
Semidiameter Lunaris Vmbræ	55.	Pars deficiens	24. 24.
Summa Semidiameterorum	1. 36. 0.	Et quantitas deliquii Solaris	9. Dig. 28. 32".
Horarius Solis } veri	2. 32.	Scrupula durat. dimidia omnimoda	30. 56".
Luna } vera	38. 27.	Hinc	H.
Luna à Sole verus	35. 55.	Tempus duration. dimidia omnimoda	1. 13. 59".
ampliatu physice	36. 29.	Et Initium Eclipsis Mauricia	10. 13. 7. } ante mer.
Erit igitur defectus alicubi centralis & totalis.		Medium	11. 27. 6. }
Scrupula dimidia durat. omnimoda Eclips.	1. 35. 59.	Finis	0. 41. 5. } post mer.
Scrup. dimid. mora total. umbr. Luna in disco	1. 3. 39.		d. $\frac{2}{13}$ Novemb.
Scrupula dimidia mora penumbrae in disco	31. 18.		

DE BRASILIÆ REGIONE ET INDIGENIS.

Ora autem Brasiliæ à *Para* ad *Maranhon* à *Coro* versus *Vulturnum* extenditur. A *Maranhon* versus *çiará* maximam partem tendit versus *Eurum*. A *çiará* ad *Potiyi* seu *Rio Grande* versus *Euroastrum* : à *Potiyi* ad *Paraíba* versus *Austrum* : à *Paraíba* ad *Itamaraca* ad eundem modum : ab *Itamaraca* versus *Promontorium S. Augustini* & usque ad *Sinum omnium Sanctorum* ora versus *Austrum* incurvatur : à *Sinu omnium Sanctorum* ad alterum flumen *Paraíba* iterum fere directe *Austrum* petit, & deinceps usque ad fines suos versus *Corum* extenditur. Sed hæc accuratius è *Tabulis hydrographicis* cognosci possunt, ad quas curiosos remittimus.

Dividitur BRASILIÆ, intra hos limites, in certas *Præfecturas* (*Capitanias* appellant vulgo *Lusitani*) & quidem vulgo in quatuordecim. Quarum prima versus *Boream* est *Para*, sequuntur dehinc ordine *Maranhon*, *çiará*, *Potiyi* vel *Rio Grande*, *Paraíba*, *Itamaraca*, *Pernambuco*, *Quirimure* vel *Bahia de todos los Santos*, cujus metropolis *S. Salvador*; *Nhoecombe* vel *os Ilheos*; *Pacata*, vel *Porto Seguro*; *Espiritu Santo*; *Nheteroya*, vel *Rio de Iênero*, quem *Ganabara* vulgo vocant *Brasilienfes*; & *S. Vincente*.

Sunt & hic duo districtus (nimirum in *Præfectura Pernambucensi*) quos *Lusitani* vocant *Palmaras*, à copia illarum arborum ibidem nascentium, in quos *Nigritæ* fugitivi se receperunt; eorum unus vocatur minor, alter major. In minori ad sex millia *Nigritarum* dicuntur habitare, qui jacet viginti milliaria supra *Alagoas*, inter silvas, juxta fluvium qui appellatur *Gungohubi* (hic illabitur in fluvium *Paraibam*) sex milliaria à *Paraíba* flu. versus *Arctum*, & quatuor à *Mondai* fluvio *Alagoæ* *Borealis* versus *austrum*; ita ut haud admodum longe ab sit à cornu terræ quod vulgo *Iaragoa* appellatur. Pagus illorum constat è tribus plateis, quarum singulæ dimidiæ horæ itinere in longitudinem producuntur. *Ædes* omnes contiguæ, & plantaria illorum pone illas. Imitantur quodammodo religionem *Lusitanorum*, & habent suos sacerdotes & iudices. Mittunt crebro è suorum numero ad vicina loca, qui mancipia *Lusitanorum* abripiant; illa autem tamdiu serviunt, donec alia rapuerunt. Mancipia autem quæ sponte se illis aggregant, statim eadem qua ipsi libertate fruuntur. Vicitant fructibus *Palmarum*, *batatis*, *phaseolis*, *Farinha Mandioca*, milio, & *Sacchari* cannis, item gallinis (quarum illis copia est,) & piscibus quos vicinus amnis subministrat; carnes haud alias habent quam ferinas. Milium suum colligunt bis quotannis, & opere absoluto per integram septimanam festive commessantur. Antequam sementem faciant, per dies quatuordecim maximos focos accendunt, quibus herbas & alia adurunt, qui longe videri possunt. Compendiosissimum ad hunc districtum iter esse creditur secundum fluvium *Alagoæ* *Borealis*, vulgo *Alagoa del Norte*.

Major *Palmaria* jacet viginti aut triginta milliaria pone *S. Amari* pagum, juxta *Montem* qui dicitur *Bebe*. Creduntur circiter quinque millia esse *Nigritarum*, qui in vallibus juxta hunc montem degunt, præter alios multos, qui alibi quinquaginta, alibi centum, sparsim habitant. *Ædes* autem horum haud conjunctæ, ita ut ducenti pene quadrantem milliarum horarii occupent; & sub silvis metantur, in quibus & viam cæduam habent ad fugiendum comparatam; nam perpetuo excubitores collocant, qui ipsos moneant de peregrinorum adventu. Siccis itidem mensibus dimittunt suos ad *Æthiopiassas* ab incolis suffurandum. Interdiu parant cibos; & vespera primum numerant suos, ut videant an quis desit; deinde choreis dant operam (tympana pulsantes, quæ longe audiri possunt) ad mediam usque noctem, dein cubitum discedunt, & dormiunt usque ad horam nonam aut decimam antemeridianam.

Iter ad hos commodissimum est ab *Alagois* per *S. Amaram*, atque inde per campestria *Nhunahu* & *Cororipe*, donec jugum montis *Wairakaco* appareat, ubi fluvius *Paraíba* offenditur, qui descendendus est, donec prope prædictum montem *Bebe* perveniatur, & ibi deflectendum ad convalles.

Antequam autem cætera adjungam, non inutile erit hic subicere quædam verissima, & notatu digna de *Natura* harum Regionum, à rerum naturalium sedulo indagatore observata.

Omnes *Provinciae* Brasiliæ, quas centum milliariorum spatio, à *Rio Grande* ad *Alagoas* usque occupavimus, parum admodum sunt cultæ. Cultura earum à littore marino versus *mediterranea* à *Lusitanis* ulterius producta non fuit, quam in quibusdam locis, ad tria, quatuor, in quibusdam ad quinque, raro ad sex, aut ad summum septem usque milliaria *Hollandica*: cætera sunt solitudines ipsismet incolis plane incognitæ: neque

littoralia hæc loca omnia culta sunt, ea tantum coluntur, quibus valles & nemora interjacent. Quando nomen alicujus districtus, quos illi *Fregeſias* appellant; audis, utpotè *Poiubam*, *Camaragibi*, *Porto Calvo*, *Serinheim*, & his similia alia, debes sub hac voce intelligere valles integras, campos & colles his vallibus adjunctos, pagos in illis sitos, ædificia omnia, hinc inde sparsa, & insuper fluviolos ipsos, qui valles illas irrigant. Ab una *Fregeſia* ad alteram per colles incultos iter est, interdum trium, interdum quatuor aut plurium etiam milliariorum Hollandicorum. Excipiuntur tamen ab hac appellationum regula, domus piscatorum & salinæ ad littus marinum sitæ, quia terram non colunt. Ad hujus culturæ formam importunus ætatis ardor habitatores compulit. Cum enim Regio hæc omnis jaceat sub Zona torrida, coli non posset si dies noctibus longiores essent.

Solum omne affurgit in colles mediocres atque amœnos: montes insigni aliqua altitudine nulli sunt in littoralibus, in solitudinibus tamen hinc inde nonnulli è longinquo conspiciuntur. Inter colles aridos, non ubique tamen, sed ut supra attigi, aliquot milliarium intervallo, valles interjacent, singulæ exiguis aliquibus fluviolis irriguæ, atque ob id non pluviis tantum mensibus, sed & æstivis ipsis fertiles. Colles ipsis æstivis mensibus ob ardorem Solis sunt infrugiferi & penitus ardescunt, ut non gramen tantum, sed & arbores interdum emoriantur, & gramen incensum aliquando ingenti spatio, vento præsertim urgente, incendium proferat; ita ea quæ pluviis mensibus læte virent, æstivis intereunt in montibus. His incommodis tamen incolæ ipsi prospiciunt, aut novum gramen terris inducentes, aut loca illa fœcundantes, quæ sibi colenda proponunt. Hunc tamen usum colles præstant, præsertim ubi silvestria recens excisa & combusta sunt, quod radix *Mandioca* lætius in iis proveniat, nimirum in declivis illorum, quam alibi. Ad hæc usus collium, vallibus vicinorum, hic est, quod ædificia incolarum in illis ut plurimum collocantur, & circa hæc ædificia arbores, quæ *Cocos* ferunt, plantantur, quæ quamlibet terram & situm lubenter admittunt. Plantantur etiam aliquando juxta domos Auraicarum & Limonum arbores, quamvis lætius in locis depressis proveniant. Reliquarum omnium plantarum cultura ad valles & loca depressa rejicitur. Cæterum bonitas glebæ, ut & terræ universæ, ita & omnium fere collium est insignis, & in ipsis montanis locis quæ hæcenus non coluntur, optimæ ubique vites provenirent, si à formicis defendi possent. Morbos & mortes somniant incolæ, si in vallibus habitent, propterea colles sequendo, molesta & longinqua aquatione plerumque utuntur. Nostro hoc, quod præteriit, sexennio nos plana interdum, etiam palustria loca, fortificationum causâ secuti, vix aliqua tabe tamen ea propter afflictæ fuimus. In *Afogados* quidem Fortalio præſidiarii aliquando, sed satis benigne tamen & breviter, morbis corripiebantur; verum animadversum fuit, id propterea accidisse, quod plerique defides humi cubarant, quod ubi iis interdictum & lectorum usus introductus est, malum hoc illico cessavit. Hæc de collibus notavi. Quod valles attinet, hæc Cannarum sacchariferarum cultu, (quoniam ob duritiem formicæ iis nocere non possunt) & pascuis occupantur. Cæterum feracissimæ essent omnis generis frumentorum etiam nostratum, puta tritici, filiginis, hordei, avenæ, pisorum, quæ singulis annis binam mensem darent; si contra formicas remedium inveniri posset. Quicquid qualiumcunque fructuum extraordinaria aliqua cura, in loco aliquo angusto, contra formicas defenditur, miraculosa ubertate provenit: Brasilia verum horreum foret Europæ totius, si pestis hæc auferri posset. Rumor hic ad nos perlatus fuit, Lusitanum quendam Amstelodami Confessui xix remedium obtulisse contra formicas; equidem non credo remedium universale contra has inveniri posse, quia animadverto, non à Soli vitio, sed à Solis vi id procedere.

Quod fluvios attinet vel potius fluviolos per valles prædictas decurrentes: hi paucis exceptis longitudinem trium, aut quatuor milliariorum vix emetiuntur à fontibus suis, & nihilominus in ostiis suis magnorum fluminum speciem præ se ferunt; quod fit ob accessus & recessus maris, fauces ipsorum eluentes; exemplo sit *Rio Formoso*, item *Rio Grande*, & alii omnes, capaces in ostiis magnarum satis navium, qui tamen versus mediterranea, vix duarum leucarum itinere à littore absoluto genu tenus pedibus transeuntur.

Fluvii, fere nulli sunt apti ad minimarum etiam navium onera è mediterraneis deferenda: *Monguape* tantum flumen sex milliarium longitudine navigavi, & multum

ultra

ultra navigari posse, ex profunditate illius & aliquorum relatu comperi, reliqua non item. Horum tamen exiguorum fluviorum aliqui, alveos suos, sed siccos æstate & sine aqua, longissime in solitudines proferunt; quale est flumen *Capivaribi*, quod prætereundo *Mattam do Brasil*, *Masyapi*, *S. Laurenzo*, *Real*, prope *Afogados* cum alio fluviolo se conjungit, & juxta *Reciffum* influit in mare; item *Rio Grande*; per quorum fluviorum alveos siccos, *Tapuya* sex septimanarum iter sæpius se fecisse professi sunt; pluviis tamen mensibus, alvei ipsorum aqua replentur, sed ob cataractas saxorum frequentissimas etiam parvas naviculas non ferunt.

Flumen unicum nobile est in hisce regionibus, vulgo *Rio S. Francisco*, quod litem claudit inter Præfecturam Pernambucensem & Sinum omnium Sanctorum; imprimis illustre est; creditur enim ex intima parte hujus Continentis descendere, & quidem è Lacu illo multorum sermonibus celebrato, qui amnes omnes atque torrentes, ab altissimis Peruvix montibus versus ortum dimissos, recipit, & per maximos fluvios in oceanum emittit, imprimis *Rio de la Plata*, de quo jam non dubitatur; *Marahaon*, & hunc nostrum. Nam licet hujus fluminis fons aut origo nondum à quoquam fuerit illustrata, tamen evidens ratio id necessario videtur evincere, nam contra quam cæteri fluvii, qui ad hanc Brasiliæ oram in oceanum effluunt, æstivis mensibus quibus pluvix hic raræ admodum & paræ, tantam undarum copiam evolvit, ut ejus latices ad aliquot milliaria in mari adhuc dulces hauriantur. Nostrates proxime superioribus annis hoc flumen celoce ascenderunt ad quadraginta pene milliaria, ubi adhuc satis latum & profundum erat. Cætera Indigenarum & Lusitanorum fide ita se habere dicuntur, circiter quinquaginta milliariibus à mari, ipsum de altissimis rupibus seu cataractis, *Cácoeras* vocant, præceps ruere, itaque altius ab iis, qui è mari veniunt, ascendi non posse. Supra cataractas fluminis alveum porro pergere versus Corum ad aliquot milliaria, dein ingentem lacum sequi, in quo multæ insulæ amœnissimæ sint sparæ, quæ à Barbaris habitantur, uti & ora universi Lacus. In ipso autem lacu auriferas arenas colligi, & accolas auro abundare quidem, sed vilipendere. Id autem à rupibus auriferis quæ versus Peruviam jaceant, detritum ab infinitis torrentibus in lacum deduci. Præterea hic reperiri maximam optimi nitri copiam; quod à Præfecto Bahiæ aliquando petiitum narrabat Sacerdos quidam Lusitanus minime vanus nec indoctus; qui se nitrum illud vidisse nostris affirmavit. Haud dubium est, nostros operam aliquando duros, ut hæc certa indagine prosequantur.

Piscatio littoris, fuit antehac ditissima, & Lusitanis, dum res ipsorum essent in integro, quæstuosa; nunc penitus abjecta jacet. Sed hæc postea repetita magno nostratibus usui existit. Feras multas, etiam formarum inusitatarum, casu oblatas vidi & comedi, quamvis venationibus & talium rerum indagini nondum vacare hic liceat. Rem pecuariam inveni initio adventus nostri florentem, nunc hæc non nostri tantum, sed etiam hostilis exercitus usu vehementer est attrita. *Hæc ille.*

Operæ pretium autem putavi hic inferere Itinerarium quod à Wilhelmo Glimmerio nostrate accepi. Is narrat, eo tempore, quo ipse in Præfectura S. Vincentii degeret, venisse ad illas partes è Præfectura Bahiæ Franciscum de Sousa; acceperat enim à quodam Brasiliæ metallo quoddam, è montibus *Sabaroason*, ut ferebat, erutum, coloris cyanei sive cælestis, arenulis quibusdam aurei coloris interstinctum, quod cum à minerariis esset probatum, in quintali triginta marcas puri argenti continere deprehensum fuit. Hac illecebra provocatus Gubernator, montes hosce & metalla diligentius investiganda putans, septuaginta aut octuaginta qua Lusitanos, qua Brasilienses, eo mittere in animum induxit. Cum his Glimmerius noster profectus, itineris rationem ita describit.

Ab oppido S. Pauli, in præfectura S. Vincentii, profecti, primum ad municipium S. Michaëlis pervenimus, (quod distat à superiori versus ortum quinque aut sex leucas) & ad ripam fluvii *Anhembi*, atque ibidem comæatus paratos invenimus, quos Barbatum humeris erant portaturi. Deinceps fluvium illud trajecimus, & quatuor aut quinque dierum pedestri itinere per densas Silvas promovimus versus Arctum, ad fluviolum qui oritur è montibus *Guarimumis* aut *Marumiminis*, ubi auri sunt metalla. Hic *Canois* aliquot è corticibus arborum conjunctis, secundo hoc amniculo descendimus quinque aut sex diebus, incidimusque in majorem fluvium ab Occidentali plaga descendentem. Prior ille fluviolus labitur per humiles & irriguos campos & amœnitate

spectabiles. Secundum hunc majorem cum biduo descendissemus, incidimus in fluvium adhuc longe majorem, qui è montis *Paranapiacaba* Arctoo latere oritur (sicuti *Anhemb* ex Australi ejusdem latere) & primum secundum montium ductum versus occasum dilabens, dein cubito flexus, aliquandiu fertur versus Arctum, & tandem, ut vulgo creditur, illabitur in Oceanum inter Promontorium *Frio* & Præfecturam Spiritus Sancti, piscibus tam majoribus quam minoribus egregie scatens: vocant fluvium de *Sorobis*. Hunc quoque quindecim aut sedecim diebus descendentes pervenimus ad Cataracten, ubi fluvius ab editis montibus constrictus, præceps ruit versus ortum: quapropter hic *Canoas* nostras depressimus, & rursus pedestre iter aggressi, juxta & per alium amnem, qui ab occasu advenit, & navigiorum non est patiens, quinque aut sex diebus pervenimus ad altissimum montem; quo superato descendimus in patentissimos campos, lucis quoque hac illac opacos, in quibus pulcherrimæ Pini visuntur, quæ fructus ferunt mole capitis humani, cujus nuces medium digitum crassæ, cortice teguntur instar castaneæ, & optimi sunt saporis & nutrimenti: (*vix dubito, illum loqui de Zabucario arbore*) ejusmodi arbores per multa milliaria in mediterraneis reperiuntur. Deinceps triduo pervenimus ad fluvium qui ab ortu descendit, quem transeuntes, quatuordecim diebus promovimus versus Corum, per patentes campos & colles arboribus nudos, ad alium fluvium navigiorum patientem, & venientem ab Aquilone; hunc ratibus, quas *Tangadas* vocant, trajecimus; & quatuor aut quinque leucarum intervallo alium fluvium offendimus, pene ab Arcto allabentem, & navigiorum patientem. Credo autem, tres hosce fluvios tandem in unum alveum confluere, & ferri in *Paraguayum*, eo argumento, quod versus Africum aut occasum se propriant. Porro toto illo itinere quod hactenus descripsimus, nihil culti vidimus, nullos mortales, hic illic tantum ruinas pagorum: nihil victui opportunum præter gramen & aliquot fructus silvestres: observavimus tamen nonnumquam fumum ascendentem, vagantur enim per has solitudines barbari quidam cum conjugibus & liberis, incertis sedibus, qui obviis utuntur, nulla fementis cura. Ad postremum hunc fluvium demum pagum indigenarum invenimus, & annonæ copiam, tempestive admodum, siquidem omnis, quam nobiscum tuleraimus, jam erat consumpta, & jam aliquandiu silvestribus fructibus aut herbis campestribus famem expleveramus.

Mensem pene integrum hic morati, & annonæ parata, denuo iter promovimus versus Corum, & mense uno absoluto, nullis fluviis obviis, pervenimus ad viam latam & tritam, & duos amnes diversæ molis, qui ab Africo allabentes inter montana *Sabaroas* eluctantur versus Boream; atque hos esse fontes seu capita fluvii S. Francisci opinor. A pago supra dicto ad hos amnes nullos mortales vidimus, sed accepimus, ultra montes nationem barbaram admodum populosam agere; qui de Europæorum horum adventu (nescio quo pacto) certiores facti, unum suorum dimiserunt, ut nos specularetur. Hic cum in nostros incidisset, metu horum barbarorum atque annonæ inopia, nondum explorato metallo, cujus causa missi eramus, repedare maturavimus, & pene fame enecti rediimus ad pagum illum barbarorum. Vbi viribus recuperatis & annonæ parata, eodem itinere quo veneramus, ad fluvium illum, ubi *Canoas* depresseramus, sumus reversi; atque his relictis flumini nos commisimus, eoque adverso proreptavimus usque ad illius fontes; atque ita novem mensibus in hanc expeditionem impensis, primo *Mogomimin*, dein ad oppidum S. Pauli rediimus. Sed jam redeamus ad institutum, ubi hoc observaverimus, non plane verisimile videri, hos fontes esse fluvii S. Francisci, nam si rationes itineris accurate subducas, non videntur eousque ad Arctum promovisse, ut ad illius altitudinem pervenerint; & opinor longissime in Continentem penetrasse.

C A P V T I I.

De Aëris temperie atque Anni tempestatibus.

AVtor hic noster quandiu in Brasilia vixit, nimirum annis fere sex, singulis diebus, imo & diei partibus, observaverat & annotaverat, quæ esset aëris constitutio, quæ aura, atque etiam cætera quæ ad meteorologiam pertinent, ut ex illis hoc caput constitueret; quod tamen morte præventus perficere non potuit; ut
autem

DE BRASILIÆ REGIONE ET INDIGENIS. 9

autem gustum aliquem percipiant harum rerum curiosi, typos trium annorum dabo, è quibus colligi poterit, quot & quibus diebus pluerit, & qui venti singulis tempestati- bus perflaverint: cæteri enim anni fere ad similem se habent modum, neque multum variant. Raro porro per totum diem & noctem pluit, rarissime per aliquot dies conti- nuos sine intermissione. In Typis autem his litera P. notavimus omnes dies, quibus vel levissima & brevissima pluvia cecidit, ne quis existimet, illis diebus continuo pluuisse: Ventos autem litteris notavimus, S. O designat Eurum, N. O Boream five Aquilo- nem; nam duo hi venti, vicissitudine quadam ad universam hanc oram dominantur, & differentiam inter navigandi regulam constituunt.

TYPVS ANNI c1o Ioc xli.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Mai.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.	N.O	S.O	S.O	p.N.O	S.	p.S.O	p.S.O		S.O	p.	O.S.
2	S.O	N.O	S.O	p.N.O	p.S.	S.O	p.	p.S.O	S.O	O.S		p.N.O
3	S.O	N.O	S.O	N.O	p.S.	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	p.	p.N.O
4	S.O	N.O	p.	p.V.	p.O.	p.S.O	p.S.O	p.S.	p.	p.S.O	p.	p.S.O
5	S.O	p.V.	p.N.O	p.V.	p.S.	S.O	p.S.O	p.S.	p.S.O	S.O		S.O
6	O.	S.O	p.	N.O	p.S.O	S.O	p.S.S	p.S.O	S.O	S.O		S.O
7	p.O.	p.S.O	p.S.O	N.O	p.S.O	S.S.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	O.		O.
8	O.S.	S.O	S.O	p.V.	p.S.O	p.	p.S.O	S.O	S.O	O.N		p.N.O
9	id.	p.O.	p.S.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.	p.S.	O.N	N.O	
10	id.	p.	S.O.	p.	S.O	p.	p.S.S	p.S.O	S.S.	id.	p.N.O	p.N.O
11	S.O	p.O.	p.S.O	p.S.O	S.O	S.	p.S.	p.S.O	p.S.	O.S	N.O	N.O
12	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O
13	p.S.O	p.	S.O	p.O.	S.O	p.O.	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	N.O	
14	p.S.	p.N.O	S.O	p.S.O	p.	S.S.	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.	N.O	
15	O.	p.N.O	p.	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.O	N.O	
16	O.S.	p.O.	p.S.O	p.S.	p.S.O	S.	p.S.O	S.O	p.S.O	N.O	O.	p.
17	S.O	O.	p.S.O	p.	p.N.O		S.S.	S.O	S.O	N.O	p.S.O	
18	p.S.O	O.		p.V.	p.N.O	S.		p.S.O	S.	p.N.O	p.S.O	
19	p.S.O	p.O.	p.S.O	p.S.	S.	p.S.	S.O	p.S.O	N.O	N.O	N.O	
20	S.O	O.	N.O	p.S.O	S.	p.S.	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	N.O	O.
21	p.S.O	p.O.	S.S.	p.	p.	p.S.	p.S.O	p.	N.O	p.N.O	O.	O.
22	p.S.O	p.S.O	S.O		p.S.	p.V.	p.S.O	p.S.O	N.O			O.
23	p.	O.	p.S.O	p.O.	p.O.	O.S.	S.O	p.S.O	O.N	p.N.O	p.	O.S
24	S.O.	O.	p.N.O	p.	p.S.S.	p.S.O	p.S.O	p.S.O		N.O	p.N.O	O.
25	S.O.	N.O	p.N.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.	O.	p.	p.S.O	p.S.O
26	S.O.	N.O	p.N.O	O.	p.S.	p.S.O	S.O	S.O	S.O		p.S.O	S.S.
27	p.S.O.	p.O.	p.N.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.	p.N.O	S.O	p.id.
28	S.O.	S.O.	p.N.O	p.S.	p.S.	p.O.S	p.S.O		p.	p.N.O	O.	p.S.O
29	S.O.	S.O.	p.S.O	S.O	O.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O		O.	S.O
30	p.O.		p.N.O	p.O.	p.O.	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	O.N	O.	p.N.O
31	O.		p.S.O		p.	p.	p.S.	S.O		N.O		N.O

Ex quo observa primo, hoc anno ducentis & duobus diebus aut parum, aut mul- tum pluuisse, reliquis minime. Deinde menses pluvios fuisse illo anno, Februarium, Martium, Aprilem, Maium, Iunium, Iulium, Augustum: maxime autem & pene continuo Maium & Iulium. Tertio ventum Aquilonarem demum xix Septembris spirare

spirare cœpisse, neque eo minus ab initio Ianuarii & etiam ante auram aspirasse ab Euro: atque etiam ventos illos binos Eurum & Aquilonem involasse in fines aliorum, & Eurum hoc anno palmam tulisse. Observavi quoque tantum tonuisse Ian. 19 Martii 4, 6, 15, 20. April. 9, 10. Maii 14. Et utcunque pluerit interdiu, longe maximam partem noctes claras & serenas fuisse, quasdam etiam frigidas. Denique nebulas hic esse admodum raras. Fulgura quoque crebra tantum hoc anno annotat Ianuarii decimo octavo: Februarii decimo sexto, & Martii quarto. Nebulas denique annotat tantum ultimo Octobris; & primo, secundo, quinto, sexto, septimo, octavo Novembris: ita ut hoc anno raræ fuerint.

TYPVS ANNI MDCLXXII.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Mai.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	p.N.O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	N.O	O.	O.	O.S	p.N.O
2	p.S.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	p.N.O	O.	p.O.	p.O.N	N.O
3	S.O	p.S.O	S.O	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	p.O.	p.O.	O.	p.N.O
4	O.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.	O.	O.	O.	N.O
5	p.O.S	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.N.O	O.	O.	O.N	p.N.O
6	S.O	p.S.O	N.O	p.	p.S.O	p.S.	p.S.O	p.N.O	O.	O.	O.N	N.O
7	S.O	S.O	N.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	O.N	p.O.	O.	O.N	N.O
8	S.O	S.O	N.O	S.O	p.S.O	p.O.	p.S.O	p.	p.S.O	O.	N.O	N.O
9	S.O	S.O	S.O	S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.O.	p.O.	p.	N.O	N.O
10	S.O	S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	N.O
11	S.O	S.O	S.O	p.	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	O.N	N.O	p.N.O	N.O
12	p.S.O	S.O	p.	p.	S.O	p.	p.S.O	S.O	N.O	O.N	O.	N.O
13	N.O	p.S.O	p.	S.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p.O.	p.N.O
14	N.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.O.S	N.O	N.O	N.O	N.O
15	N.O	S.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p.N.O	N.O
16	O.	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	p.N.O	N.O
17	N.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.O	N.O	N.O	p.N.O	p.
18	N.O	N.O	S.O	S.	S.O	S.O	p.S.O	O.S	N.O	N.O	p.N.O	p.N.O
19	N.O	p.	p.S.O	S.	p.S.O	S.O	p.	O.S	p.N.O	p.	N.O	p.N.O
20	S.O	p.	p.S.O	p.S.W	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.N.O	N.O	p.N.O
21	p.S.O	N.O	S.O	p.S.O	S.O	p.	p.S.O	O.	p.O.N	p.O.N	N.O	p.
22	S.O	p.	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.	S.O	p.	p.	O.	N.O
23	S.O	N.O	S.O	p.	p.S.O	S.O	p.	S.O	O.	O.	O.	N.O
24	O.	N.O	p.	p.	S.O	S.O	S.O	O.S	N.O	N.O	N.O	p.
25	O.	p.	p.	N.W	p.S.O	S.O	N.O	O.S	N.O	N.O	N.O	
26	S.O	p.	S.O	p.	p.S.O	p.S.O		O.S	N.O	N.O	N.O	O.N
27	S.O	S.O	S.O	p.S.	p.S.O	p.	N.O	p.O.S	N.O	N.O	N.O	
28	O.	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	p.O.	O.	N.O	N.O	N.O
29	p.		p.	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	O.	O.	N.O	N.O	N.O
30	S.O		p.S.O	p.	S.O	p.S.O	N.O	p.O.	O.	N.O	N.O	p.
31	S.O		p.S.		p.S.O		N.O		N.O			p.

E quo observa primo, hoc Anno centum & septem supra sexaginta diebus, aut parum, aut multum pluuisse, reliquis minime. Deinde illo Anno menses maxime pluvios fuisse Februarium, Martium, Aprilem, Maium, Iunium, Iulium, Augustum; maxime autem & pene continuo Aprilem, Maium, & Iulium. Tertio ventum Aquilonarem demum

DE BRASILIÆ REGIONE ET INDIGENIS. 11

demum x1 Septembris perflare cœpisse, & Eurum maxime hoc anno dominatum; licet hi duo venti non raro in alienos fines irruperint. Observandum quoque hoc anno rarius tonuisse & tantum Februarii sexto & vigesimo secundo: Martii vigesimo tertio, vigesimo quinto, & vigesimo nono: Aprilis secundo, vigesimo tertio & quinto; Decembris trigesimo. Fulguravit tantum Martii vigesimo tertio, & Decembris trigesimo. Nebulæ, & quidem crassæ, hoc anno frequentissimæ fuerunt; nimirum Martii tertio: Aprilis 16, 17, 18, Maii 3, 7, 9, 24, 25. Iul. 2, 17, 19, 27, 28, 29, 30, 31. Augusti 1, 2, 3, 4, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 29, 30. Septemb. 1. Octob. 3, 4, 5. Nov. 4, 5, 21, 22, 23. Decemb. 19, 20, 21, 24. Annotat autem ad secundum Iulii: mane nebula crassa, ante meridiem nubilum, montes fumantes, Sol rarus, Eurus fortis, frigidus, interpluit crebro, post meridiem itidem, nox nubila, interpluit crebro. Frigidissimum erat etiam ipsa meridie in monte altissimo *Itapuamuru*, ita ut barba & capilli aspergine obducti nobis essent & manus rigerent præ gelu. Ita & sæpe notat noctes frigidas.

TYPVS ANNI cId Idc XLII.

	Ian.	Feb.	Mart.	Apr.	Mai.	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Octob.	Nov.	Dec.
1	P.	S.O	N.O	p.S.O	S.O	S.O	p.S.	S.O	p.S.O	p.O	N.O	O.N
2	p.	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.	S.O	S.O	N.O	N.O	N.O
3	p.	p.S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	O	N.O	O
4	p.N.O	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	O	p.S.O	O
5	p.	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.O	p.S.O	O	S.O	O
6	p.	S.O	O	p.O	S.O	S.O	S.O	S.O	p.S.O	N.O	O	O
7	N.O	S.O	O	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.	p.S.S	N.O	N.O	O.S
8	p.N.O	p.S.O	p.O	p.S.O	p.	p.S.O	S.O	p.	S.O	N.O	N.O	S.O
9	p.N.O	S.O	p.	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.	S.O	N.O	O	S.O
10	p.	S.O	p.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	N.O	O	S.O
11	S.O	p.S.O	p.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.N.O	V.	N.O	O
12	O.N	p.S.O	p.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	N.O	p.S.O	p.V.	O
13	O.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.	p.	p.S.O	S.O	N.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O
14	p.N.O	p.	p.S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.S.	N.O	p.N.O	p.O	S.O
15	p.N.O	p.	p.S.O	S.O	S.O	S.O	p.S.O	S.O	N.O	N.O	p.O	S.O
16	p.	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.O	N.O	N.O	O	p.
17	p.	p.	p.S.O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	S.O	N.O	N.O	O	S.O
18	S.O	p.	p.O.S	p.S.O	p.	S.O	p.S.O	p.S.O	p.S.O	N.O	p.O	S.O
19		p.S.O	N.O	S.O	p.S.O	p.S.	S.O	p.	p.S.	N.O	N.O	S.O
20	O.	S.O	O	p.S.O	p.S.O	p.S.	p.S.O	p.	p.S.	N.O	N.O	S.O
21	N.O		p.O	p.S.O	S.O	p.S.	p.S.O	p.S.O	p.N.O	N.O	N.O	N.O
22	S.O	S.O	O	p.S.O	S.O	p.S.	S.O	p.S.O	p.O.N	p.N.O	N.O	p.N.O
23	p.	O	S.O	p.	S.O	p.S.	S.O	p.	S.S.	O	N.O	O.S
24		O	O	S.O	p.S.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.S.	O.S	p.N.O	S.O
25			p.O	p.S.O	S.O	p.S.O	S.O	S.O	S.S.	p.O.S	N.O	S.O
26	N.O	N.O	p.O	p.O.S	S.O	p.S.O	S.O	p.	S.S.	p.	O	S.O
27	p.	N.O	p.N.O	S.O	p.S.O	p.S.	p.S.O	p.		O.S	O.S	S.O
28	p.O	N.O	O	S.O	S.O	p.S.	S.O	p.		N.O	N.O	S.O
29	S.O		O	p.S.O	S.O	p.	S.O	p.		O	N.O	p.O
30			O	p.S.O	p.S.O	p.	p.S.O	p.		O	N.O	S.O
31	p.N.O	p.O		S.O	S.O		S.O	S.S.	N.O	O.N		S.O

E quo observa primo, hoc anno centum & sexaginta tribus diebus aut parum aut multum pluuisse, ac ducentis & duabus diebus non pluuisse. Deinde menses Martium, Aprilem, Maium, Iunium, Iulium, & Augustum, maxime pluvios fuisse. Tertio ab initio Februarii ventum à plaga S. O. cœpisse flare, atque ita pertendisse ad decimum Septembris. Observa quoque tantum tonuisse Ianuarii primo, quarto, decimo; Martii decimo; Aprilis vigesimo secundo & tertio; Maii octavo, nono, & vigesimo.

Fulgura autem tantum observat Aprilis vigesimo primo & secundo: nebulas Martii decimo octavo.

Reliquorum annorum fere eadem aut non multum dissimilis est ratio; è quibus prudens Lector facile intelliget, quæ sint communes in hisce regionibus tempestates, nimirum quatenus intra Tropicum jacent, nam in iis regionibus quæ magis ad Antarcticum tendunt, paulo alia est ratio.

C A P V T I I I.

De Incolis Brasiliæ.

Incolarum naturalium hujus terræ sunt quatuor nationes, suis nominibus distinctæ: nimirum *Tupinambu*, *Tobajara*, *Petiguara*, & *Tapuija*. Et postrema hæc natio iterum in alias multas nominibus distinctas, & idiomate differentes, divisa est. Tres reliquæ una utuntur lingua, dialecto tantum ex parte differente, ut capite de Brasiliæ norum lingua obiter à nobis explicabitur.

Tapuiyarum nationes quæ habitant ad flumen S^{ci} Francisci, sunt *Arodera*, *Cajau*, *Maquaru*, & *Poyme*.

Lusitani hic plurimi habitant, uti & Belgæ, iisque permixti Germani, Galli, Angli, &c. Brasiliæ vocant Belgas, Germanos, Gallos, Anglos, *Ajuru-juba*, ideo, quia plerumque ruffas seu flavas habent barbas & capillos. In genere autem vocant omnes Europæos & advenas *Caraiba*, itemque *Pero*.

Denique ob misturam variarum nationum, aliæ quinque distinctæ hominum species reperiuntur: nimirum qui ab Europæis parentibus, patre atque matre, hic natus est, appellatur *Mozombo*.

Qui natus est ex patre Europæo & matre Brasiliæna, nominatur *Mameluco*.

Natus ex patre Europæo & matre Æthiopissa, dicitur *Mulato*.

Natus ex patre Brasiliæni & matre Æthiopissa, vocatur *Curiboca*, & *Cabocles*.

Natus hic ex utrisque parentibus Nigritis, appellatur *Criolo*.

Vidi hic Africanam feminam, non nigram, sed ruffa plane cute & pilis ac capillis ruffis. Ex qua regione esset, non potui resciscere, nam linguam ejus non intelligebant reliqui Nigritæ.

Multos hic vidi Æthiopes senes barba magna & totaliter cana, ut & capillis capitis canis. Lepidum spectaculum! atra barba quæ incanuit, in nigra cute, videtur quasi farina esset aspersa.

Vidi hic etiam plane albissimum juvenem octodecim annorum, pilis crispis albissimis & superciliis albis, cute albissima, naso plane more Æthiopum, quinquatus hic è patre & matre Nigritis.

Annotatio. Tapuiyarum fines & sedes à Iacobo Rabbi, qui plures annos inter illos vixit, ita descriptas accepimus. *Rio Grande*, ad cujus ostium jacet arx Colonia dicta, ad sex horarum iter penetrat in Continentem versus occasum: uti & fluvius *Mupeo* novem horarum itinere à *Rio Grandi* versus meridiem. *Syrac minor* trium horarum itinere à *R. Grandi* versus Arctum, ferme quinquaginta horarum itinere descendit è Continente.

À *Rio Grandi* porro versus Arctum exit in mare insignis fluvius *Mapreucauch*, longe è Continente descendens, & Porcorum aquaticorum ferax; ad ripas illius multæ vagantur Capræ & Struthiones. Tertius fluvius duodecim mill. à *Rio Grandi*, vocatur *Tpotinge*. Quartus autem *Vguasu* dictus, septemdecim horarum itinere distat à *Rio Grandi*. Deinceps diei itinere ab *Vguasu* occurrit *Tponi*, ubi Salinæ sunt: à quibus ad alias Salinas miliaria numerantur quindecim: atque ab his ad *Aritavva* novem: ad maximas Salinas, & per excellentiam ita nostris dictas, tria: ad *Vnabatubam* totidem: ad *Marytupa* duo: ad

Wareugh unum. Hic fluvius alio nomine appellatur *Oschunogh*, qui supra centum milliaria penetrat in continentem versus Austrum. Quinque autem & viginti mill. à litore maris, jacet grandis lacus *Bajatagh*, piscium fœcundus: & ad sinistram ab hoc versus ortum alter, qui *Igtug* appellatur ab Indigenis, quem tamen nemo ingredi audet, ob copiam mordacium piscium, & hominibus admodum infestorum. Adjacet huic vallis *Kuniangeya*, viginti milliaria in longitudinem patens, in latitudinem tantum duo: quam permeat fluvius *Oschunogh*, piscibus abundans, sicut ipsa vallis maxima copia ferarum, & variis fructibus: quarum præcipui sunt, *Kuraura* Barbaris, magnitudine pomi nostratis, qui ubi sponte deciderunt, tum demum edules sunt: dein *Dierada*, magnitudine globuli sclopetarii, plane nigricantes antequam defluant. Atque hisce fructibus Barbari quotannis trimestre spatium victitant: quibus accedit *Kakara*, fructus instar juglandis, qui coquendus est, antequam comedatur: crudus enim amaricat instar glandis. Magna quoque copia nascuntur hic Ficus silvestres, pugni magnitudine: quarum quædam intus rubræ, externe virides: aliæ extus rubræ, & interius albæ, & plenæ granulis albis, quæ, ubi præ maturitate dehiscunt, admodum dulces sunt instar Sacchari; harum plantarum folia instar subulæ acuta & digitum humanum longa. Præterea sunt radices è quibus Indigenæ panem faciunt, ipsis *Atug*, *Harag*, *Hobig*, *Engepug*, quæ crudæ comedi possunt: *Eniapugh*, quæ torrendæ sunt: *Packoda*, quæ crudæ; & *Hompugh*, quas potissimum ad sitim extinguendam usurpant. Ita ut hic terrarum tractus longe amœnissimus sit & victum hominibus sufficiat.

Porro ab *Oschunogh* ad *Opponne* milliaria numerantur decem, qui fluvius ab Austro pene centum milliarium spatio descendit: ab hoc ad *Iauarug* iter est bidui: ad *Beryvere* unius milliariis; ad *Vatepug* duorum, atque ita porro per *Wiesferro* & *Bacvvatigg* ad *Çiaram* grandem iter est duorum dierum.

Inter hos fines, qui satis amplum terrarum spatium occupant, incolunt varii *Tâpuiyæ*, etiam idiomate diversi, & sub diversis Regulis: quorum primus *Ianduy* late tendit in *Oschunogh*, *Oschuayayuch*, & *Dreirinagh*: huic proximus *Pritiyaba* cum priori pacem & amicitiam colens: mox *Arigpoygh*; *Wanasevvasug*, *Ishering*, & *Dremmemge*; quibus male cum præcedentibus convenit, ita ut sæpe hostiliter alii in aliorum fines incurrant. *Ianduy* autem jam supra centesimum ætatis annum agens, est Regulus ille qui pacem cum nostris colit, & ex fœdere aliquoties aut ipse nostris subsidio venit, aut filium atque affinem cum copiis misit contra Lusitanos, quibus infensissimus est: sed non est hisce Barbaris, nisi in summa necessitate utendum, nam tam immanes sunt, ut tam animalia quam homines neci tradant, & magnam vastitatem inducant, neque nostri facile ejusmodi furis usi fuissent, nisi similes Lusitani in nostros immisissent.

C A P V T I V.

De Statura & habitu corporis Brasiliensium, & de eorum ætate & moribus.

Indigenæ qui inter nos degunt, statura sunt mediocri, robusti, largis humeris, bene compositi: nec facile est inter illos invenire, distortum vel luscum aut claudum. Quod mirum videri potest, quum infantes recens natos nunquam fasciis involvant aut ligent, ne causam morborum illis præbeant. Ligant tantum suis in infantia crura certis fasciis, quas vocant *Tapa cura*, ea de causa ut robustiora fiant. Oculos habent nigros, nasum compressum, os amplum, capillos nigros, rectos. Barbam raram aut nullam. Multi tamen dantur qui barbas habent nigras. Mulieres quoque mediocris sunt staturæ, bene dispositæ, & formæ haud inelegantis, nigris comis, satis robustæ, & quæ facillime pariunt.

Annos suos numerant ab exortu Heliaco Pleiadum, quos *Ceixu* vocant, atque ideo annum eodem nomine denotant: accidit autem is ortus mensè nostro Maio.

Numerum annorum ætatis suæ ut retinere possint, singulis annis reponunt unam castaneam de *Acajû*, quam ipsi *Acajû acaya* appellant, itemque *Acajuti* & *Itemboera*. Fructus enim illius arboris singulis annis semel maturatur, nimirum mensibus Decembri & Januario, usque in Martium durans. Plura de hac arbore dicta in lib. I I I. de Arboribus.

Diu plerumque vivunt, & videre inter illos licet multos senes, centum, atque etiam viginti supra centum annorum, neque facile canescunt, nisi in decrepita ætate.

Pueri illorum ingenio sunt satis docili: verum quando adolescentiam ingrediuntur, fiunt hebetiores, ita ut paucos videre liceat literis instructos, aut qui artem scribendi norint; aut alias artes Europæas, à quibus quodammodo abhorrent, laborum impatientiores.

Tranquille satis agunt inter sese: nisi quando poculis indulgent, tunc dies noctesque saltando & cantillando transigunt. Sunt enim ebrietati admodum addicti, tam mulieres quam viri: neque facile ab hoc vitio deterreri possunt, quod longe maximum illis est, è quo & rixæ atque aliæ pravæ consuetudines nascuntur.

Pigritiæ quoque valde obnoxii sunt: præsertim *Tapuiæ*, qui laborum vel maxime intolerantes sunt; nam cum paucis sint contenti, & terra abunde ipsis victum suppeditet, & divitias non appetant aut norint, ad labores subeundos non excitantur.

Quomodo hospites advenientes lacrymando excipiant feminæ illorum, & quibus sermonibus illos alloquantur; atque quo pacto mortuos suos deplorent, jam ab aliis dictum est, præsertim à Ioanne Lerio, qui inter *Tupinambos* egit, à quorum moribus cæteri non dissident; quare hic nihil repetendum duximus.

C A P V T V.

De Vestitu & ornatu Virorum, & Mulierum Brasiliensium.

Viri subligaria jam ex linreamine plerumque induunt, quidam quoque indusia habent, & pileis utuntur, sed maximam partem nudo incedunt capite, & capillis more Lusitanorum tonsis. Nudis incedunt pedibus, nullis calceis induti. Quidam etiam solummodo subcinctorio panno lumbos tegunt, cætera sine vestitu.

Mulieres vero jam longis indusiis vestiuntur, factis ex linteo vel gossypino panno, neque quicquam præterea vestimentorum habentes. Comas autem capitis vel dependere sinunt, vel more feminarum nostratium tæniolis involvunt.

Tam viri quam feminæ & infantes variis coloribus cutem tingunt, nigro, rubro, flavo, ad quem usum usurpant succum è fructu *Ianipaba* immaturo, qui nigro; *Vrucou* qui rubro tingit, & ita in cæteris aut fructu aliquo aut ligno utuntur.

Tapuiæ, tam mulieres quam viri, fere nudi incedunt, & pilos circa pudenda evelunt. Viri membri sui genitalis fistulam in se contrahunt & involvunt, ligantes tæniola quadam, vocantque id, quo ligant membrum, *Tacoaynhaa*. Religant autem, quando opus est ut meiant. Majore autem pudore afficiuntur monstrando virgam explicatam quam nos. Eodem modo & alii quidam Brasilienses membra sua genitalia ligant.

Capillos capitis ad humeros usque dependentes alunt, & inferius æqualiter præcidunt more rusticorum Sueviæ. In fronte quoque æqualiter detonsum gerunt; sed præcisione æqualiter facta usque ad aurium regionem superius, & angulis ita factis in utroque latere ad tempora. Eodem plane modo etiam feminæ cum comis suis agunt, & virorum more gestant.

Viri corollas factas ex pennis *Guara* vel *Carinde*, capiti circumligant: dependent à posteriore parte corollæ aliquot longiores pennæ è cauda *Arara* vel *Carinde*. Angulos itaque factos cum capillis adprime firmant, ne corollæ circumligatæ sese ipsas deligant. Quidam etiam solum funiculum è gossypio capiti circumligant, è quo postica parte aliquot pennæ longæ, rubræ vel cæruleæ propendent, vocant *Acanbuacaba*.

Pallia quoque conficiunt è filis crassis gossypinis instar retis nexis, & cuilibet nodo innexa est penna, ita ut pallium totum pennatum sit, & eodem pene modo & concinno ordine pennæ sibi invicem incumbunt, uti squamæ piscium. Pallium autem postsuperius cucillum habet, ita ut totum caput, humeros, & coxas ad anum usque hoc sit tegere. Hoc pallio utuntur ornatus & necessitatis causa: ornatus quidem, quia elegantissimis pennis rubris avis *Guara* contextum est, vel etiam admixtis pennis nigris, viridibus, flavis, variis, avium *Aracucaru*, *Carinde*, *Arara*, &c. Necessitatis autem, quia pluvia non pertransit illud pallium, sed aqua cum his defluit. Appellant hæc pallia *Guara abucu*. Solent quoque cum cera seu melle silvestri, cer-

tas ex avium elegantium pennis cristas capiti agglutinare, quas cristas ipsi nominant *Aguana*.

Aurículas perforant in tantum, ut digitum immittere possis foramini. Huic immittunt vel os aliquod Cercopithecorum, & vocant *Nambipaya*; vel lignum aliquod digiti humani longitudine filis gossypinis circumvolutum.

Viri labium inferius perforatum habent, & foramini immittunt lapidem aliquem seu crySTALLUM seu smaragdum vel jaspidem, magnitudine nucis avellanæ, vocant talem lapidem *Metara*, & si viridis vel cæruleus fuerit *Metarobi* nominant. Viridem autem imprimis amant & ut plurimum gestant.

Ad utrumque etiam oris angulum buccæ perforatæ sunt conjugatis solum viris, & cuilibet foramini indunt lignum, figura & magnitudine pennæ anserinæ, quod instar clavi infixi prominet, vel etiam immittunt lapidem aliquem, quem vocant *Tembe coareta*.

Nares non raro perforant atque indunt ejusmodi ligna, *Apiyati* appellantes.

Corpus autem varie pingunt: atque insuper toti corpori agglutinare solent plumas variarum avium subtiliores cum mastiche, melle silvestri vel *Mingapomonga*. Vocant hunc actum *Acamongui*. Atque ita apparent quasi toti hirsuti essent.

Brachia quoque ornant certis corollis factis è plumis avium rubris & flavis, vocantque *Aguamiranga*. Item aptant corallia varia, quæ à nostratibus acceperunt, atque hunc ornatum appellant *Papixoara*.

Pennas denique Struthionum multas, vel pennas è cauda *Arara*, in orbem quasi colligunt & connectunt filo crassiori, atque adligant lumbis, ita ut anum tegant & fere ad genua propendeant, & appellant hunc ornatum *Aracoaya*.

Ex fructus *Aguay*, qui triangularis est, corticibus, quos filo annectunt, etiam monilia faciunt, quæ cruribus infra furas circumligant, qui cortices inter saltandum forum quendam edunt.

Loco calceorum nostratium, è certo cortice *Curagua* ipsis vocato, factis utuntur, atque illos vocant *Miapapacaba*, Lusitani autem *Alpargatas*.

Mulieres pudenda sua solummodo tegunt fasciculo herbarum aut foliorum alicujus arboris, quæ subinferunt chordæ, qua cinguli loco se circumligant. Similem fasciculum etiam usurpant pro tegmine ani. Haud multum tamen utraque hæc janua ad rem facit, nam facile & anterior & posterior porta apparet.

Mulieres quoque ad virorum modum, corpus suum variis coloribus pingunt.

Atque hæc inter gentiles adhuc obtinent, nam qui Christiani facti sunt, ad Europæorum amictum & ornatum se componere consueverunt.

C A P V T V I.

De Supellectile Brasiliensium.

Supellex Brasiliensium admodum pauca est, ita ut cum loca mutant, aut peregre proficiscuntur, mulier omnem secum portet, onerata instar muli, maritum semper sequens.

Primaria supellex est rete, quod ipsi vocant *Ini*, Lusitani *Rede*, Belgæ *Hange-mack* vulgo *Hamacca*: in hoc dormiunt, alligata utraque extremitate ad ædium suarum trabes. Sunt autem hæc retia ex filis gossypinis contexta, sex aut septem pedes longa, quatuor ampla.

Lusitanæ quoque feminæ elegancia conficiunt, ampla & variis figuris intertexta.

Tapuiæ Cariri duodecim vel quatuordecim pedes longa faciunt, sex vel septem ampla, ita ut quatuor homines simul in eo cubare possint.

Habent unam atque alteram ollam ex argilla factam, qua utuntur ad coquendum.

Ad hæc mortarium ligneum cum pistillo ligneo, quod vocant *Angua* & *Vmbua* vel *Vnqua*. Cultros à nostratibus redemptos, nominant *Itaquice*: vulgo alias è petra faciunt, etiam vocant *Itaque*: item ex Arundine, quos dicunt *Taquoaquice*.

Specula ex Europa allata, quibus supra modum delectantur, vocant *Guarugua* & *Arugua*. Loco patinarum utuntur cucurbitis, quarum multæ & variæ hic reperiuntur species; has per medium secundum longitudinem secant & rubro *Vrucu* colore exterius tingunt, interius autem obducunt nigredine. Vocant sic *Cuyaba*: quæ est medietas grandis

dis & amplæ cucurbitæ, quæ integra triginta aut triginta quinque cantharos vini potest capere. Medietatem tamen cucurbitæ longæ nominant *Cuipeba*: denique quamcunque medietatem *Cuya*: *Caruaba* autem omne in quo & super quo cibum sumunt.

Cochlearum loco inserviunt ipsis digiti manus, vel mytulli, aut aliæ conchæ.

Menſa ipſorum eſt vel terra ipſa, vel ſcamnum quoddam, quod *Patagui* vocant, factum ex arundine vel virgibus ligneis, more noſtratum ſcamnorum.

Caniftra faciunt ex foliis Palmæ, & appellant *Patigua*: in his recondunt quicquid habent. Alios quoque præterea habent corbes ex arundinibus concinnatos. Hanc ſupplectilem generali nomine vocant *Car amemoa*.

Ex virgultis quoque conficiunt corbes oblongos, ſatis amplos, quos capite portant impletos, vocant *Panacu*. Inſerviunt ipsis præcipue ad transportandum radices *Mandioca*, quando farinam faciunt: nam iter facientes utuntur aliis illis, quos vocant *Patigua*. Æthiopes autem hic *Panaca* utuntur ad res quælibet portandas.

Lagenæ, canthari, cyathi illorum, ſunt cucurbitæ variæ, ut *Cuieté*, *Karoba*, *Cuibuca*.

Quando peregre proficiſcitur maritus, mulier ſemper illum ſequitur quocunque abeat, ſive in expeditionem militarem, ſive alio, ſive procul, ſive prope: Ille nihil præter arma ſua portat: mulier vero inſtar muli onerata eſt, præterquam enim quod à capite in tergum dependet corbis, quem *Patigua* vocant, quam chordæ annectit, (chordam autem non collo, ſed fronti circumponit geſtando illam) etiam capiti ſuperius imponit alium corbem cum mobilibus ſuis, vel ingentem cucurbitam farina reſertam: lateribus præterea adhærent cucurbitæ minores, quibus aquam hauriunt ad bibendum. Nec tamen adhuc ſatis onerata eſt mulier, infantem etiam geſtare debet, inſidentem linreamini, quod ab humero dextro dependet. Inſidet autem infans cruribus divaricatis, uno ad ventrem, altero ad tergum matris verſo, ventrem vero ſuum lateri matris dextro applicat. Præterea una adhuc manu vel Pſittacum geſtat, vel *Cagui*, altera autem manu canem funiculo alligatum ducit. Ita abeunt ſine curis, non inſtructi oculis argento repletis, ſed cucurbita pauca ſolum farina, reſerta, non ſolliciti de hoſpicio nec hoſpitiſ fido vel inſido, ſufficiunt enim ſilvæ & campi, qui gratis præbent cibum, potum vero fluvii, lacus, vel fontes, vel planta quæ vocatur *Caraguata*, quæ inter folia ſemper aquam pluvialem continet: ſummum remedium in locis aridis & ſterilibus, ubi ſæpius nec fluvius, nec rivus, nec lacus ſpatio octo, novem, duodecim milliarium reperitur. Adventante vèſpera, ubi pernoſtare animus, ibi retia ſua ſeu lectos penſiles alligant arboribus, vel palis terræ infixis, ignem prope ſtruunt, præparant ſuum cibum, hauriunt potum, comedunt, bibunt. Si autem metus ſit à pluvia, hic ſunt Palmæ arbores, præciduntur rami, baculi duo terræ inſiguntur, alii oblique inſtar tignorum alligantur opera viminis, complicantur folia palmæ cynaris, fit teſtum, atque ita domus conſectæ eſt & ſimul piſta; viriditate enim ſplendent naturali folia, qui color gratiſſimus eſt oculis, nec parietes calce incruſtati albedine ſua hebetant viſum. Hæc domus & pluviam arcet & homines à vento nocturno defendit, quod regioni venti opponatur.

Cum domi exiſtentes, viri mane cum arcubus & ſagittis ſuis in ſilvas abeunt vel campos, ad figendum aliquam feram vel avem: vel abeunt ad mare piſcandi cauſa, vel piſcantur in fluviis vicinis: mulieres plantaria adeunt, & labores ſibi impoſitos ſubeunt. Quædam & maritos comitantur, ut prædam domum reportent.

Feras capiunt variis modis, vel enim figunt ſagittis, vel foveas faciunt profundas in terra, & deſuper cooperiunt ramulis arborum certo loco, in quas incidunt inopinato feræ, vocant *Petacu*: vel etiam è ligno certas decipulas faciunt. Alius modus feras grandiores capiendi vocatur *Mande aratacá*, quo in capreis capiendis utuntur. Alius item inſidiarum *Poé*: tertius pro eiſdem capreis *Munde guacu*; pro *Tatú* & *Aguti*, & ſimilibus animalibus, adhuc alium habent, quem dicunt *Mundeguaya*.

Ad volucres autem capiendas, utuntur certis instrumentis, quæ vocant *Iucana*: quæ illis ſunt trium generum: nimirum *Iucanabipiara*, quod aves pedibus capit: *Iucanajuripiará*, quod eas cervice apprehendit: *Iucanapitereba*, quod medio corpore.

In fluviis Piſces vel ſagittis figunt, vel hamulis capiunt, quibus applicant vel lumbricos teretes, qui ab ipsis vocantur *Candaguacu*, vel gammaros, cancellos, piſciculos. Vel inebriant illos, ut quaſi mortui ſuperfluent, cum foliis *Iapicai*, vel cum *Timbopotiana*, vel cum *Tinguii*, vel cum *Tinguirí*, vel cum fructu *Cururu ape*; aut radicibus *Ma-*
gui,

gui, corticibus arboris *Andà*, & similibus. Piscantur quoque certis cribris, *Vrupema* vocatis, quæ faciunt ex arundine *Vruguiboadipia* appellata.

In mari piscantur hamulo esca instructo & filo alligato, infidentes tribus lignis sibi invicem annexis, vocant *Igapeba*, & Lusitani *Iangada*. Fiunt autem è ligno arboris *Apeiba*, ut jam supra diximus. Fila autem sua piscatoria faciunt è filis *Tacu*, vel etiam *Icipoicica*, vocantque *Pinaçama*: hamulos denique faciunt è ferro, & appellant *Pinda*.

C A P V T V I I.

De Cibo & Potu Brasiliensium.

VNiversale Brasiliensium alimentum est *Vi*, Lusitanis *Farinha de Mandioca* dicta: cujus varias species præparant, uti in descriptione *Mandiiba* dixi, ubi & varios illam præparandi modos prolixè explicavi.

Carnem variam usurpant animalium silvestrium, aviumque, uti & piscium variorum, etiam testaceorum & crustaceorum; fructus itidem arboreos, terrestresque, varia legumina; de quibus omnibus specialiter dixi suis locis. Imo & insecta quædam comedunt, nimirum ea de quibus dixi in lib. de Insectis.

Carnem autem comedunt vel coctam, vel assatam, vel tostam. Coquunt in ollis terreis, quas *Camu* vocant, rotundis (quas è proba argilla ipsi norunt facere) affundendo aquam, atque ita coctam comedunt cum *Inquitaya*, jusculo *Caarimacu*, admiscentes *Mingau*, vel immittendo *Viata*, ut sit *Minipiro*; comedentes illud cum carne loco panis.

Ignem eliciunt ope duorum lignorum, uno molli, altero duro, durum acuunt, & applicant molli, circumagendo instar terebri & admovendo gossypium, vel arida folia arborum, atque ita flammam eliciunt. Ligna mollia quibus utuntur, aut sumunt à *Tataiba*, aut *Ambaiba*, aut *Caraguataguacu*, aut similibus.

Assatam carnem sic perficiunt, & est ea saporis excellentissimi, atque adeo excellit omnem aliam carnem quoquo modo assatam. Vocant *Biaribi*. Faciunt foveam in terra, & hujus fundo primo imponunt folia grandia alicujus arboris, illisque imponunt carnem assandam, quam itidem foliis tegunt, terraque obruunt. Super terra illa focum struunt luculentum, eumque continuant, donec caro sit probe assata.

Tostam carnem in præsentem & futuros usus, faciunt hoc modo. Infixis quatuor furcis ligneis, è baculis cratem desuper efformant, quem *Mocae* vocant, huic carnem in frustra oblonga, haud crassa, concisam, & sale aspersam, (vel illius defectu Pipere Brasiliano) imponunt, prunas subjiciunt, atque ita torrent usque ad sufficientiam. Hæc caro ita tosta, ad decem vel quatuordecim & plures dies durare potest. Hic enim saliri ita caro non potest, ut in Europa. Numquam assant carnem veru affixam, uti nos solemus. Lusitani carnes ad eum modum tostas appellant *Postas*.

Pisces assatos vel ebullitos comedunt cum *Inquitaya*. Cancros vel gammaros quando coquunt, numquam adjiciunt salem inter coquendum, uti nostrates solent facere, sed coctos comedunt vel cum simplici sale, vel *Inquitaya*, Lusitanis *Sal-pimenta*; & sic gravioris deprehenduntur saporis.

Minutiores Pisces, ut *Piaba*, *Piquitinga*, &c. Foliis herbaceis aut arboreis involvunt & operiunt cineribus calidis, ita brevi tempore ad cibum parati sunt, licet neque cocti neque assi dici possint.

Farinam duobus vel tribus posterioribus digitis dextræ manus prehensam inter edendum ori injiciunt, nullo cochleari utentes. Eodemque modo legumina cocta non immittunt ori, sed injiciunt; ita dextre, ut vix aliquid prætereant.

Edunt sæpius interdium, imo & noctu, neque stata edendi tempora observant. Capiunt autem cibum cum summo silentio: raroque inter edendum bibunt, sed demum post pastum adjiciunt potum.

Dormiunt in retibus suis: sunt admodum pigri, & non raro totum diem stertendo perdunt, & ægre se levant, si victus abundet, & necessitas illos foras non propellat. Prope rétia sua pensilia struunt focum tam noctu quam interdium; ut interdium serviat coquendo cibo, noctu autem aërem arceat frigidum, qui in hisce regionibus noctu frigidior

gidior est, & interdum frigidissimus, ob noctium & dierum perpetuo pene æquabilem longitudinem.

Potus ordinarius Brasiliensium est aqua frigida, fontana vel fluviatilis, quæ hic & valde bona & clara reperitur, ita ut non facile quis noxam ab hauſtu ejus patiat, quantumvis largius biberit: quod de fontana imprimis intelligendum est.

Vites autem licet hic ter atque etiam quater uno anno fructus ferant, quia tamen earum non est tanta copia ut vinum premi aut opportunum aut operæ pretium sit, earum loco plures modos commenti sunt Brasilienses, quibus è variis fructibus atque etiam radicibus potus concinnent, qui vini locum expleant. Et quidem primo vocant *Caai*, quem nimirum faciunt ex *Acaiiba* arboris fructu maturo, quem contundunt in mortario ligneo, vel etiam tantum manibus exprimunt; succum paulum subsidere sinunt, & tum percolant. Hoc vinum, si ita licet vocare, recens: albicat instar lactis, post aliquot autem dies fit pallidius. Saporis est adstringentis; forte, ita ut quoque inebriet paulo largius hauſtum. Potest aliquandiu adservari, sed denique degenerat in acetum optimum & boni saporis, ita ut ab ignaris pro aceto vini sumi posset.

Alterum vinum vocant *Aipii*, quod præparant duobus modis, vel masticando vel contundendo radicem; utrovis tamen modo per ebullitionem. Priori modo radices de *Aipimacaxera* concisas vetulæ dentibus masticant, ollæque inspuunt, vocantque hanc veluti pulvem *Caracu*: dein aquam superfundunt, coquunt lento igne, continuo agitando, per expressionem deinceps separant liquorem, quem vocant *Cavicaracu*: hic potus bibitur tepefactus. Posteriori modo eadem radix recens bene purgata conscinditur, contunditur, & ebullitur in potum candicantem instar lactis ebutyrati, qui & tepefactus bibitur. Saporis est grati, subacidiusculi, & vocatur *Cacimacaxera*. Vtrumque tamen potum communi nomine appellant *Aipii*.

Tertii generis appellant *Pacobi*, quem conficiunt è fructibus arboris *Pacobete* & *Pacobucu*: de quibus in arborum descriptione à nobis dictum est.

Quarti generis nominant *Abatii*, Lusitani autem *Vinho de Milho*, quia fit è milio illo grandi, quod vulgo Turcicum vocamus, & Maizium.

Quinti generis dicitur ipſis *Nanai*, quia fit è præstantissimo illo fructu *Nana*, de quo plura in illius descriptione diximus. Observandum autem, hoc esse fortius reliquis omnibus & facillime inebriare.

Sexti generis ipſis vocatur *Ietici*, Lusitanis autem *Vinho de Batatas*; siquidem fit è notissimis illis radicibus, & quidem varie mixtis.

Septimum locum obtinet potus qui conficitur è fructu *Ianipaba* maturo.

Octavum autem, quem Brasilienses vulgo vocant *Beeutingui*.

Nonum, quem vocant *Tipiaci*, qui utriusque potus itidem fiunt è farina *Mandiocæ*, nimirum è *Beiu* & *Tepioia*, de quibus alibi dictum.

Cæterum hi Barbari supra modum amant adustum nostras, vocant *Cacitata*, & enormiter, cum datur, se illo inebriant. Potu itidem quem *Nigrity* hic faciunt & vocant *Garapa* (fit autem eo modo quem in Cannarum sacchari descriptione dixi) magna copia se ingurgitant, ita ut integros dies noctesque canendo & saltando traducant, potui continuo indulgentes tam femina quam viri. Mirum tamen quod rarius inter populum rixentur, nisi forte Zelotypiæ causa.

Tapuiya quando hunc potum præparant, sive *Acavi*, sive *Aiipii* (ii scilicet qui pagos incolunt, & è *Tapuiyarum* genere *Cariri* dicuntur) faciunt id omnes simul. Dies dein constituitur & indicatur singulis. Conveniunt omnes mane, incipiendoque ab uno pagi angulo, evacuant ordine omne vinum per omnia domicilia, donec nihil superfit. Potui sic indulgendo cantillant, saltant rara intermissione. Quando eorum aliquis se nimio potu distentum sentit, vomitum sibi excitat, & denuo haurit; ita ut qui plus vomere potest & denuo bibere, pro optimo & strenuissimo habeatur inter reliquos potatores.

Tabaco quoque frequentissime utuntur omnes Brasiliæ incolæ: vocant hanc herbam *Petima*, & folia illius *Petimaoba*. Hanc in aëre siccitam ponunt ad ignem, ut manu conteri in minutas particulas possit: hinc indunt instrumentis suis è cortice fructus *Pindoba*, vel *Vrucuruiba*, vel *Ioçara*, aut *Aque*, &c. confectis; præcidunt quippe una extremitate, nucleum eximunt ac corticem poliunt; hinc foramine in latere facto applicant tubulum è ligno factum. Hoc instrumentum vocant *Petimbuaba*, Lusitani autem

Corrupte *Catimbaba*, Belgæ adhuc corruptius *Katgenbom*. Utuntur quoque tubulis ex argilla à se factis & excoctis, sicuti & illis qui ex Europa ad eos afferuntur, quos nominant *Amrupetambuaba*.

Tapuiyæ autem utuntur tubis rectis, amplis, ligneis vel etiam argillaceis, ita amplis, ut integrum pugnum Tabaci capiant, quibus repletis & accensis fugendo fumum hauriunt.

C A P V T V I I I.

De Armis Brasiliensium, & exercitiis illorum.

Arcus habent è duro ligno factos, quos vocant *Guirapara* & *Vrapara*: Lignum autem unde fiunt *Guirapariba* & *Vrapariba*, Lusitanis *Pao d'Arco*. Chordas arcuum è gossypio contorquent; vocant *Guirapacuma*. Sagittas ex arundine silvestri faciunt, & vocant utramque rem uno nomine *Vuba*. Extremitates sagittarum, quas *anha* vocant, sunt ex ligno asperatæ, vario modo; quædam enim multa acumina *Vutapoæta*, quædam unicum acumen habent, quædam dentata, quædam ferrata: quibusdam etiam dentes piscium qui *Iperu* vocantur, aptant.

Iurupara appellant sagittam, quæ acumen habet ex arundine *Tacoara* vocata.

Tapuiyarum nationes quædam nullis arcibus utuntur, sed sagittas suas emittunt manus jactura solummodo, imponendo ligno cuidam excavato instar tubi, per medium secundum longitudinem dissecti. *Cariri* autem arcibus utuntur.

Tapuiyæ clavæ habent ex solido ligno nigro confectas, vocant *Iapema*, longas & latas antè, & officulis interdum asperatas. Manubrio autem circumvolvunt teniolas è gossypio, vel aliud quid: vocatur *Iatirana* quicquid ita circumligatur. In extremitate clavæ postica dependet fasciculus pennarum è cauda *Arara*, uti & in medio parvus fasciculus adligatus est. Vocatur id, quod sic à clava dependet, *Atirabebe* & *Iatirabebe*.

Tubas faciunt ex ossibus humanis, quas nominant *Canguenca*.

Habent alias tubas, quas vocant *Muremure*.

Alias itidem tubas grandes factas ex conchis, quas *Guata piguaçu* nominant, & ipsas tubas *Nhumbu goaçu*. Item alias quas dicunt *Vruca*.

Tuba item alia, quæ ex canna est facta, ipsis dicitur *Membiapara*. Tubas autem nostrates vocant *Itamembi*: quia è metallo factæ sunt.

Saltationibus supra modum sunt addicti, quas generali nomine vocant *Guan*.

Habent autem varios saltandi modos: quorum unus vocatur *Vrucapi*. Habent & inter saltandum varios cantandi modos.

Pueri quoque certos exercent lusus; quorum unus vocatur *Curupirara*: alter *Guaibi-paie*: tertius *Guaibiguaiubiabuçu*. Atque hæc tantum obiter ab Auctore designata inveni, uberius explicaturum fuisse liquet, si supervixisset; sed apud Joannem Lerium hæc pluribus explicata inveniuntur.

C A P V T I X.

De Brasiliensium religione.

Credunt ex antiquorum traditione immortalitatem animarum, & feminas & fortes viros, qui multos inimicorum trucidarunt & comederunt, post mortem ad campos Elyseos, quos pene montes quosdam esse autumant, abire, ibique tripudiare. Ceteros ignavos & fœcordes qui nihil in vita digni gesserunt, credunt à Diabolo statim post mortem cruciari. Vocant autem Diabolum *Anhanga*, *Iurupari*, *Curupari*, *Taguaiba*, *Temoti*, *Taubimama*.

Habent suos sortil egos sive sacrificulos, quos *Paye* & *Pay* vocant, hos de futuris consulunt, quando ad bellicam expeditionem proficiscuntur, ipsisque prædicunt quicquid accidere debeat.

Multi instructi sunt in Religione Christiana, non tamen seduli sunt in doctrina de Deo; nec magno ardore afficiuntur. Deum vocant *Tupa* & *Tupana*. Magnos licet progressus

gressus nonnulli eorum fuerint, circa instituta divinitatis, tamen in moribus corrigendis maxima est difficultas, ob magna quædam vitia, quæ ægerrime domantur.

Hæc omnia fusius prosequitur I. de Laet, hoc modo.

Brasilienses Barbari nullum pene habent religionis sensum, nec de origine, & creatione hujus universi quicquam norunt, de diluvio universali obscure & fabulosum quiddam recordantur: nimirum mortalibus aqua haustis, superfuisset unum aliquem cum germana sua, jam uterum ferente, atque ab iis rursus genus suum originem & incrementum accepisse. Neque Deum aliquem noverunt, neque proprie adorant quicquam, unde nec illud nomen in ipsorum idiomate reperire est, quod Deum exprimat: nisi forte *Tupa*, quo excellentiam aliquam supremam denotant; unde Tonitru vocant *Tupacununga*, id est, strepitum factum à suprema excellentia, à verbo *Acurung* strepere: Fulgur autem *Tupaberaba*, id est, splendorem excellentiæ, à verbo *Aberab* resplendere. Illi se ligones & agriculturæ scientiam debere profitentur, atque ideo pro numine aliquo agnoscunt. Cælum aut inferos post hanc vitam pariter ignorant, licet animas post separationem à corpore superesse credant, atque nonnumquam in dæmones converti, & ad campos irriguos, variisque arboribus amœne consitos, traductas, ibidem jugiter choreas ducere. Spiritus malignos impense metuunt, quos *Curipira*, *Taguai*, *Macachera*, *Iuripari*, *Marangigoana* vocant: sed diversis significationibus, nam *Curipira* significat numen mentium: *Macachera* numen viarum, viatores præcedens. *Petigares* fingunt boni nuntii paranympum: contra *Tupiguauos* & *Caryos* medicum humanæ salutis hostem. *Iuripari* & *Anhanga* significant simpliciter Diabolum. *Marangigoana* non significat numen, sed animam à corpore separatam vel aliud quid, instantem mortem prænuntians, ipsis Brasilianis non satis notum, & tamen illud vel maxime timent: ita ut interdum imaginario & vano illorum terrore subito exanimentur. Nec tamen ullis ceremoniis aut idolis venerantur: quidam tamen nonnumquam stipitibus solo defixis, & munusculis juxta positos illos spiritus placare nituntur: rarius autem hi spiritus visibiliter inter illos comparent, licet multi aliter prodiderint.

Habent & sagas, quibus vix aliter quam Medicis utuntur, iisque valetudinis recuperandæ desiderio valde sunt obnoxii: interdum & inter ipsos reperiuntur homines nequam, qui magicarum quidem artium rudes, sed ludendi & ductandi miserorum animos gnari, insolitis quibusdam corporis jactationibus & gesticulationibus sui admirationem excitant, & falsis quibusdam miraculis sibi fidem conciliant: illi populis suis & interdum integris provinciis persuadent culturam agrorum penitus omittere, venisse enim tempus, quo tellus omnia sponte sua ipsis sit productura, atque ipsæ feræ illis ultro pabulum allaturæ: His aut similibus naniis miseros hosce, natura sua plerumque desides, ita infatuant, ut neglecto terræ cultu, sensim commeatu destituantur, præque inedia deficiant, donec impostor ille solus supersit, nisi ante à suis dolum persentientibus trucidetur. Ceterum magos vocant *Page*: at *Caraiba* est illis potestas miracula perpetrandi: quare Lusitanos, quia multa faciebant quæ ipsorum captum superabant, *Caraibas* appellabant, atque ita etiam hodie vocant & Europæos omnes.

C A P V T X.

De Lingua Brasiliensium, è Grammatica P. Iosephi de Anchieta, S. I.

HOc caput ab Autore nostro plane affectum tantum fuit derelictum: sed pervenit ad manus meas Grammatica linguæ maxime usitatæ in Brasilia, composita & digesta à P. Iosepho de Anchieta, S. I. edita Conimbricæ, Anno cIo Iocv. è qua pauca delibabimus, ut gustum aliquem linguæ demus.

I. *De Literis*: Hæc lingua non habet *f, l, s, z, rr* duplex, neque mutam cum liquida, ut, *cra, pra,* &c. pro *s* autem in principio aut medio dictionis servit *c* cum *zeura*.

Non jungitur consonans cum altera consonante in eadem dictione, excepto *mb, nd, ng,* ut, *Acmomber, Aimondo, Aimeeng. Petiguares,* qui juxta *Paraibam* incolunt, & reliqui

reliqui indigenæ usque ad *Tamoyes* qui *Rio de Ienero* accolunt, verba, quæ desinunt in consonantem, pronuntiant integra: Tupis autem S. Vincentii numquam pronuntiant ultimam consonantem in verbo affirmativo; ut, pro *apab*, dicunt *Apá*; & ita in ceteris. In verbis item compositis ut plurimum abjiciunt consonantem ultimam prioris verbi.

II. *De Orthographia*: *P. m. mb.* sæpe usurpantur una pro altera, hoc modo: dictiones absolute sumtæ pronuntiantur cum *m* aut *mb*; ut, *Mo*, vel *mbo* manus: præcedente autem adjectivo mutatur in *p*, ut, *Xepo*, manus mea: excipe *Mbae* quæ numquam mutat, ut, *Xembae*, mea res. *B* autem in principio dictionis numquam pronuntiat sine *m*, licet per incuriam interdum non scribatur. In medio quoque dictionis communiter ponitur *b* post *n*: & usitatissima pronuntiatio, *b* & *p* in medio & fine dictionis fere semper mutantur in *m*, aut *mb*, &c.

III. *De Accentu*: Omnes dictiones quæ desinunt in quatuor ultimas vocales, habent accentum in ultima, & notantur circumflexo. Quædam autem quæ desinunt in *e*, videntur habere accentum in penultima, quod fit, quia sunt compositæ. Quæ desinunt in *a*, partim habent in ultima, & notantur eodem accentu, partim in penultima, & notantur acuto: Monosyllaba autem accentu gravi. Verba denique maximam partem accentum habent in ultima syllaba, in qualemcunque demum consonantem aut vocalem desinant.

IV. *De Nominibus*: Nomina non habent casus aut numeros distinctos, præter Vocativum casum, cum hac differentia; nimirum, quod ea quæ habent accentum in ultima, nihil mutantur in omnibus omnino casibus.

V. *De compositione Nominum*: Nomina substantiva componuntur cum adjectivis, ita ut substantiva semper præcedant, & si habeant accentum in ultima, manent integra: sin in penultima & vocales concurrant, perdunt ultimam vocalem, ut, *Tuba ete*, *Tubete*, pater verus. Si concurrant cum consonante, perdunt totam ultimam syllabam. Denique substantiva cum substantivis junguntur ad eundem modum.

VI. *De Pronominibus*: Pronomina habent aliquot casus: ut Ego, Nominativ. *yxé, xé*. Dativ. *yxébe, yxébo, xébe, xébo*, mihi: Nominativ. Pluralis, *oré, yandé*, nos: Dativ. *orebe, orebo, yandebe, yandebo*, nobis. Tu, Nominativ. *ende, nde, ne*. Dativ. *endebé, endebo, ndebe, ndebo*, tibi. Nominativ. Plural. *peé*, vel *pe*, vos: Dativ. *peéme*, vel *Peémo*, vos: Accusativ. *opô*, vel *pé*. Vocativ. *peé*, vel *pe*. *oré, yandé*, sunt etiam Adjectiva, noster, nostra, nostram. Eandem declinationem obtinet *Acé*, ut, Nominat. *Acé*, Dativ. *Acébe*, vel *Acebo*, & significat hominem, & servit tertiæ personæ, in ambobus numeris & utroque sexu; *c*, cum *zeura*, & *i* sunt pronomina relativa in omnibus casibus, & numeris, & significant, *is, ea, id*. Reciprocum *o*, id est, *se, suus, sua, suum*, usurpatur simpliciter, quando sermo refertur ad personam agentem, ut in lingua Latina, exempli causa, *Petrus oiucâ oguba*, Petrus occidit suum patrem.

VII. *De Verbis*: quamvis omnia verba habeant unum modum Conjugationis, licet tamen dicere habere duos, quia Negativus adjicit aliquas particulas: exempli causa; *Aincû*, ego occido; *Namcâi*, non occido. Similiter autem se habent Indicativi modi, Præsens, Imperfectum, Perfectum, & Plusquamperfectum, in Futuro, *Aiucâne*, occidam; *Naamcâixorene*, non occidam. Plurima autem observanda sunt in Conjugationibus, quæ brevitatis causa omitto.

VIII. *De Præpositionibus*: quæ tamen ipsis potius sunt postpositiones, quales *Mô in*, *Pé in*, ad, pro, cum Dativo. *Bé in*, per. *Qupé* pro, cum Dativo. *Cui de*, ex, præter. *Coce* supra, super. *Tobaque, çobaque*, coram. *Tenondé* ante, de tempore. *Cupí* per, de loco. *Cotí* versus. *Cecé vi*, cum, propter, pro, in, à. *Porupí* longe: *Pocé* cum, instrumentale, in, intra. *Pabé* cum, societatis. *Nâi* idem. In singulis autem multa observanda, quorum pauca tantum hic subjungam. *Pe* si jungatur cum nominibus quæ desinunt in *ba*, cum accentu in penultima, facit perdere ultimam syllabam, ut *Taba* aldeia, *Tape* in aldeia. *Bo* semper est plurale. *Coce* significat locum & excessum, atque ita servit pro comparativo, ut, *Itâcocé* super lapidem, vel plus quam lapis.

Porro ut gustum demus aliquem hujus linguæ, Dictionariolum adjungo, quale ab Emanuele de Moraes, linguæ illius peritissimo, accepi, & quidem primo Nominum.

CAPVT XI.

Dictionariolum nominum & verborum linguæ Brasiliensibus
maxime communis.

A Bã, homo.	avunculum & matertem.	<i>Mormotara</i> , iracundia.
<i>Aba</i> , vir.	<i>Coaraci</i> , Sol.	<i>Mua pendaba</i> , articulus.
<i>Aba</i> , crines.	<i>Cobra</i> , anguis.	<i>Nhia</i> , cor.
<i>Abaiba</i> , sponsus futurus.	<i>Coemitanga</i> , aurora.	<i>Opacatumbae</i> , mundus.
<i>Acangapé</i> , cranium.	<i>Coribae</i> , lætus.	<i>Pocembuera</i> , membrum.
<i>Acaya</i> , matrix.	<i>Coya</i> , gemini.	<i>Potia</i> , pectus.
<i>Acayúroig</i> , Annus.	<i>Cunha</i> , femina.	<i>Poranga</i> , pulcher.
<i>Acocca</i> , jugulum.	<i>Cunhaiba</i> , sponsa futura.	<i>Porerobiarã</i> , fidelitas.
<i>Acu</i> , sinistra manus.	<i>Cunumigoacu</i> , adolescens.	<i>Porucucôbora</i> , pauper.
<i>Acuabeimbae</i> , fatuus.	<i>Cunumi</i> , puer.	<i>Potivi</i> , anas.
<i>Amaberaba</i> , fulmen.	<i>Ecatuaba</i> , dextra manus.	<i>Poxi</i> , deformis.
<i>Amacûnunga</i> , tonitru.	<i>Eyruba</i> , apes.	<i>Pi</i> , pes.
<i>Amandiba</i> , grando.	<i>Gibã</i> , brachium.	<i>Piã</i> , jecur.
<i>Anãma</i> , cognatus.	<i>Guaibino</i> , vetula.	<i>Pirã</i> , piscis.
<i>Anga</i> , anima.	<i>Guirarupia</i> , ovum.	<i>Pirã</i> , cutis.
<i>Angaibara</i> , macer.	<i>Iaci</i> , Luna.	<i>Piquira</i> , minor natu. His
<i>Angaipaba</i> , pravus, astutus.	<i>Iaci</i> , mensis.	nomnibus utuntur fe-
<i>Angaturama</i> , gratus.	<i>Iacitatã</i> , Stella.	minã inter se.
<i>Apara</i> , curvus.	<i>Iba</i> , arbor.	<i>Pitanga</i> , infans.
<i>Apecum</i> , lingua.	<i>Ibãia</i> , Cælum.	<i>Puã</i> , digitus.
<i>Apicaba</i> , sedes.	<i>Ibatinga, Ibitinga</i> , nubes.	<i>Puãguacu</i> , pollex.
<i>Ara</i> , aër.	<i>Ibatebae</i> , altus.	<i>Purva</i> , umbilicus.
<i>Ara</i> , dies.	<i>Ibi</i> , terra.	<i>Pucu</i> , longus.
<i>Ara ibicoquime</i> , meridies.	<i>Ibitira</i> , mons.	<i>Putuna</i> , nox.
<i>Ara</i> , tempus.	<i>Ibutu</i> , ventus.	<i>Roig</i> , frigus.
<i>Araya</i> , avia.	<i>Icapã</i> , ros.	<i>Tagica</i> , vena.
<i>Atapuana</i> , levis.	<i>Ig</i> , aqua.	<i>Taguã</i> , sanguis.
<i>Atapuãtia</i> , velox.	<i>Iguaba</i> , calix.	<i>Tagira</i> , filia. His duobus
<i>Atucupe</i> , dorsum.	<i>Ipeca</i> , anser.	nomnibus pater tantum
<i>Atyba</i> , humerus.	<i>Ique</i> , latus.	utitur, mater dicit <i>Men-</i>
<i>Ay</i> , Cig, mater.	<i>Ita</i> , ferrum.	<i>bira</i> .
<i>Ayura</i> , collum.	<i>Itã</i> , lapis.	<i>Taira</i> , liberi, & filius.
<i>Boya</i> , servus.	<i>Itacira</i> , ligo.	<i>Tamua</i> , avus.
<i>Cama</i> , mamma.	<i>Itapigua</i> , clavus.	<i>Tata</i> , ignis.
<i>Canga</i> , os ossis.	<i>Inba</i> , flavus.	<i>Tecoacũ</i> , felicitas.
<i>Caraibebẽ, Apiabebẽ</i> , Angelus.	<i>Mãupiãra</i> , bilis.	<i>Tecoateima</i> , avaritia.
<i>Caruca</i> , vespera.	<i>Mbaẽ apapuarã</i> , fascis.	<i>Temireco</i> , maritus & uxor.
<i>Capũ</i> , gramen.	<i>Mbaeãubora</i> , ægrotus.	<i>Tendãba</i> , mentum.
<i>Capũ goacu</i> , stramen.	<i>Mbiũ</i> , cibus.	<i>Tendã</i> , sputum.
<i>Catũ</i> , delicatus.	<i>Mbõ</i> , manus.	<i>Tendipia</i> , genu.
<i>Cay</i> , simia.	<i>Membeca</i> , mollis.	<i>Tecobecatu</i> , sanus.
<i>Ceba</i> , folium.	<i>Mendara</i> , matrimonium.	<i>Temã</i> , tibia.
<i>Cebira</i> , nates.	<i>Micu</i> , digitus pedis.	<i>Tetẽ</i> , corpus.
<i>Cemiraco aõbae</i> , viduus.	<i>Mitã</i> , calcaneus.	<i>Tiaya</i> , sudor.
<i>Ceo</i> , animal.	<i>Mocu</i> , anguilla.	<i>Tibira</i> , minor natu. His no-
<i>Ceteẽmibaẽ</i> , Spiritus.		minibus
<i>Cig</i> , Cygra, amita; eisdem nomnibus significat &		

minibus utuntur fratres tantum inter se: sicuti *Quibira*, frater, sorores tantum erga fratres, & *Teindira* soror, fratres tantum erga sorores.
Tigne, venter.
Tigueperg, intestinum.
Tinga, albus.

Tipibae, tristis.
Tiquera, soror major natu.
Tiquiera, frater major natu.
Tuba, parentes & pater.
Tûba, *Tutira*, patruus.
Tubei ima, pupillus.
Tuibaem, senex.
Tupâna, Deus.
Ty, urina.

Tyuru, vesica.
Vba, coxa.
Vuha puapem, unguis.
Yâ, fons.
Ymeneobac, vidua.
Yyaobeimmbae, nudus.

Dictionariolum verborum maxime communium.

A *Bi*, errare.
Abiqui, peccare.
Acanhem, morior.
Acoy, operire.
Aei: errare.
Ami, premere.
Amotareima, odisse.
Anduba, sentire.
Angaipaba, delinquere.
Aoba mondêba, induere.
Apina, radere.
Apition, ligare.
Aroca, minuere.
Ayaima, sternutare.

Berâba, splendere.

Caanga, metiri.
Caanga, gustare.
Caanga, dicere.
Cacâba, transire.
Caê, sanare.
Capira, purgare.
Capucaya, clamare.
Capucâya, ringi.
Carom, sperare.
Caruca, mingere.
Cauccuba, diligere.
Cecarâya, oblivisci.
Cema, exire.
Cenduba, audire.
Cenoya, appellare.
Cenoya, vocare.
Cepiaca, videre.
Cepiaca, reprehendere.
Cerûra, portare.
Cetûna, odorare.
Ceyara, deferere.
Cica, arare.
Cipîja, rigare.
Ciquiye, timere.
Cô, ire.
Cobaitim, occurrere.
Coquendaboja, aperire.

Cuâba, cognoscere.
Cupira, levare.
Cuu, defendere.
Ecatu, posse.
Genonheca, precari.
Goameenga, mordere.
Guapua, sedere.
Guata, ambulare.
Gueena, vomere.
Iabâba, effugere.
Iecoacuba, abstinere.
Ienumûna, spuere.
Ierure, poscere.
Igtaba, natare.
Igû, bibere.

Maenduarâ, recordari.
Mano, mori.
Maramonhangâ, belligerare.
Mayaoca, dividere.
Mbaeraca, emere.
Mbaeû, edere.
Meenga, tradere.
Menbirara, parere.
Moabaiba, incantare.
Moabaiba, impedire.
Moaguêba, restinguere.
Moanga, cogitare.
Moaquima, madefacere.
Mobibua, suere.
Moete, laudare.
Moetê, adorare, honorare.
Moendi, capi, incendere.
Mogiba, coquere.
Mogycô, polire.
Momiya, movere.
Momitâ, accipere hospitio.
Monberaba, vulnerare.
Monbeu, nuntiare.
Monbuca, perforare.
Monbuja, terebrare.

Mondoca, incidere.
Mondoca, scindere, auferre.
Mondôca, findere.
Mondoroca, frangere.
Monguy, molere.
Monguya, solvere.
Monhangâ, facere.
Moperuâ, frigerere.
Mopotaya, necere.
Moriba, consentire.
Moropiâna, commutare.
Moyarû, joculari.
Moyeccâra, miscere.
Nheangeru, suspirare.
Nheenga, loqui.
Nhemboe, discere.
Nhengara, cantare.

Paepûa, respondere.
Paraboca, eligere.
Paronduba, inquirere.
Peâ, vitare.
Peâ, deponere.
Pita, manere.
Pitangarempî, concipere.
Pitêra, osculari.
Pitêra, sorbere.
Pitibô, juvare.
Pituba, ungere.
Poacêma, gemere.
Pobâna, nere.
Pocuâba, consuescere.
Pocaucuba, somniare.
Porabiqui, operari.
Porâra, mentiri.
Potareima, recusare.
Potara, cupere.
Puama, surgere.
Puaya, jubere.
Pucâ, ridere.
Pura, uti.

<i>Quera</i> , dormire.	<i>Tara</i> , capere.	<i>Tima</i> , sepelire.
<i>Queraro</i> , vigilare.	<i>Tecobe</i> , vivere.	
	<i>Tiguioca</i> , sanguinem redde-	<i>Taceò</i> , plorare.
<i>Raba</i> , solvere.	re.	<i>Yeaòboca</i> , exuere.
<i>Rerecò</i> , habere.	<i>Tiù</i> , pudere.	<i>Yeupira</i> , ascendere.
<i>Rura</i> , venire.	<i>Tima</i> , plantare, terere.	<i>Yucà</i> , occidere.

Notandum autem, illos multa habere vocabula, tam nomina quam verba, quæ plura & diversa significant: exempli causa: *A*, significat fructum: item dilectum commilitonem, ut cum dicunt, *Mamò cuipe ereym Xe a*: unde venis, dilecte commilito? Item *A*, membri virilis caput: ex modo autem & tempore loquendi intelligitur de quo loquantur.

Accang jaculor, lego, metior, pondero, delibo. *Aâr* cado, ut *Aâr quecè Ibipe*, heri cecidi in terram. Item *Aâr*, intelligo, ut *aâr coite aipò recè*, nunc hoc intelligo. Sed de his satis.

C A P V T X I I.

*De Tapuiyarum moribus, & consuetudinibus, è Relatione
Iacobi Rabbi, qui aliquot annos inter illos
vixerat.*

Incertis plerumque sedibus vagantur instar Nomadum, inter certos tamen limites, inter quos castra mutant secundum Anni tempestatum mutationem; itaque Regulus eorum, qui *Otsbisayayna* dicitur, à maximo flumine, quod fines eorum permeat, ut supra diximus, cujus gentile nomen est *Iandui*, vesperi & mane per castra proclamari curat pro arbitrio suo, & consultis ante divinatoribus suis & hariolis, quo proximo mane promaturi sint, & ubi confessuri, atque quid interdiu acturi. Mane antequam iter aggrediantur, fluvium ingrediuntur, & se abluunt, & nitidissima arena corpora sua fricant, & rursus abluunt: atque inde egressi artus suos ita extendunt & contorquent, ut articuli ipsis crepitent; Hinc ad focum accedunt, & calefacti, denticulis quorundam piscium ita se scabunt, ut sanguinem multis locis eliciant, quod ad lassitudinem in itinerando demendam plurimum putant prodesse. Scribit Rabbi sese id sæpe esse expertum utile esse.

Ad lapidis jactum à Reguli tabernaculo, duo trunci arborum humi jacent unius passus intervallo à se invicem diffiti, populus autem universus in duas turmas divisus ex adverso consistit; hinc unaquæque turma eligit unum è robustissimis, qui truncos illos succollant & quam possunt celerrime portant, succedunt dein alii aliis ex eadem turma; qui autem primi ad locum castris destinatum pervenerint, tardioribus insultant, atque illos exsibilant. Operiuntur hic juniores qui arma illorum & secures afferunt, hinc arbores certatim cædunt & pergulas construunt, sub quibus æstum solis vitare possint, inter ipsos rivulos. Inter ea adveniunt & feminæ cum reliquis impedimentis: & viri egrediuntur, pro locorum conditione aut ad pisces, aut ad feras capiendum; atque itidem mel silvestre colligendum: vetulæ vero ad radices eruendas, è quibus farina confici possit, & panes coqui: domi autem aliæ aliis auxiliantur & parant manibus cibum & potum: qui deinceps tempus terunt hastilibus certando, luctando, currendo; quibus certaminibus duæ feminæ ad id selectæ præsidet, & judicant de singulorum virtute & victoribus.

Vbi vespera advenit, coeunt adolescentes in varias cohortes, & castra perambulantes cantillant ante tuguria, adolescentulæ autem quæ juvenibus delectantur, prodeunt, & cantillantes atque tripudiantes sequuntur adolescentes, & à tergo consistunt eorum, quos amant, id enim ipsis amoris testimonium est. Cum porro juvenes jam ad nuptias aspirant, venantur feras, & colligunt mel silvestre, aliaque, atque ad Patres dilectarum conferunt: qui si plures filias nubiles habeant, advocant prophetas & sortilegos suos, medicosque; illi autem adveniunt Regulum ad deliberandum. Regu-

Ius porro convocat per præconem Adolescentes procos in proximum extra castra, ubi plurimi, tam adolescentes quam puellæ, conveniunt, & conjunctim per sylvas vagantur, donec ad locum venationi destinatum pervenerint; atque hic consilio capto pauci illorum progrediuntur, ut ferarum latibula indagent, qui, ubi illa offenderint, occyssime ad reliquos regrediuntur, & indicant quo loco ferarum sit copia: deinceps omnes cum armis & canibus feras indagine cingunt, atque ita propere in illas ruunt, ut nonnumquam ducentas feras simul capiant, & mactent, atque postquam lateribus apertis intestina canibus objecerint, illas inferunt castris. Accurrunt dein feminæ, & foco facto, viscera primum torrent viris in cibum: dein pilis ablati, ferarum corpora concidunt in plures partes: post illa fovea intra terram facta, prunas illis indunt, atque eisdem carnes ita concisas superimponunt, aggestaque arena, rursus focum superstruunt, ita ut carnes percoquantur, haud secus quam in furno. Quidam & mella colligunt & potum conficiunt; atque ita comessando diem exigunt. Dein iterum accedunt ad Reguli tabernaculum ad deliberandum ubi proximo die venatio sit instituenda; quo constituto, discédunt in cohortes ad cantillandum, è cantionum enim modo augurantur an venatio bene processura sit necne. Venatione absoluta, rursus comessantur ad eundem modum, & ii qui domi manserunt, conferunt farinam è radicibus factam.

Diximus jam ante, Barbaros hosce labia, aurículas & genas perforare: hic actus ab ipsis instituitur ad hunc modum. Adolescentes ad hoc parati educuntur ad locum in quem populus convenit ad cantillandum & saltandum. Sortilegi autem eorum atque dæmonum incantatores duplici ordine ex adverso consistunt, atque eorum unus arripit puerum aliquem, & manus illius atque pedes arcte constringit, & ita tenet, ut se movere non possit, accurrit alter qui puero inferius labium acuto ligno perforat, uti & aurículas, matre pueri interea ejulante. Adolescentibus porro foramina terebrant in genis, atque hæc sunt veluti sponsalia; neque enim ante adolescentes hæc subeunt, quam ad nuptias aspirent: dein per triduum aut quatrimum comessantur: in isto autem nuptiali convivio Regulus ipse suas cuique partes distribuit, de cibis qui parati fuerunt.

Matres imprimis hoc curant, ne filiæ ipsarum ante ad conjuges accedant, quam menses earum fluxerint, quod sortilegis suis & medicis indicant, atque illi Regulo, & ita demum sponsa ad sponsi sui cubiculum adducitur: celebratur porro cantilenis mater, quod filiæ pudicitiam tam bene custodiverit.

Quod si matris sit filia aliqua matura viro, quæ tamen non petatur; tunc mater eam sub oculis rubro colore pingit; ubi menses suos semel passa fuerit, & adducit illam ad Regulum, & exponit quid desideret, tum Regulus, juvenulam ad se vocat, & in storea juxta se confidere mandat, & fingens se medici partibus fungi, manus ad focum calefacit atque iis se demulcet; dein & se, & juvenulam Tabaci fumo afflat; denique pene juvenulæ pudenda ferit, si autem sanguinem eliciat, hunc delingit, atque hoc imprimis honorificum putant.

Feminæ prægnantes factæ deinceps à virorum consortio abstinent. Vbi autem pepererunt, secedunt in silvam, & infanti umbilicum concha præcidunt, & una cum secundinis coctum devorant: puerpera autem atque infans mane & vesperi frigida abluuntur: neque femina quamdiu infantem suum lactat, cum viro suo consuefcit, nisi forte ille unicam tantum conjugem habeat.

Si femina cum altero consuefcit, & viro id innotuerit, abigit illam à se: sin autem in ipso actu forte deprehenderit, utrumque occidere licet, si possit. Narrat Rabbi Regulum *Ianduy* aliquot suarum conjugum ita trucidasse, mœchis dilapsis.

Regulus *Ianduy* habet in medio tabernaculi sui ingentem cucurbitam, super stoream ita dispositam, ut ab altera storeæ parte cooperiatur, ad quam sine mandato Reguli nemini accedere fas est, aut cucurbitam introspicere, sed cum Tabacum sumunt, licet fumum in illam exspirare: feras autem & mella quæ inferuntur, juxta illam deponunt, donec Regulus imperet illa auferre: singulari autem superstitione & timore percellit suos hac cucurbita. In illa sunt lapides quidam, quos illi appellant *Kebnturab*, & fructus quidam, ipsis *Tizsbeynos*, quos majoris faciunt quam aurum.

Non possum præterire quin hic addam, quibus præstigiis illi qui medicinam inter illos profitentur, hominibus ægris illudant. Narrat *Jacobus Rabbi*, cum Regulus

Drarugh ægrotaret magnumque dolorem pateretur in lateribus & cruribus; neque à suis medicis quicquam solatii acciperet, ad vicinum Regulum profectum, ut ipsius medicis uteretur (adhibiti tres, quorum primus, Tabaco fumto totum Regis corpus eo perhoravit, dein, arreptis illius genibus, illa ita suxit quasi devoraturus esset, & boatu quodam instar tauri edito, primum plurimum sputi è gutture in manum effudit, atque una semivivum animal instar parvæ anguillæ, quod Regulum ita dolore cruciasse asserbat. Alter medicus postquam ventrem Reguli eodem modo suxisset, & instar feræ rugiisset, album lapidem è gutture evomuit, figura pene rosæ. Et repetita suctione in lateribus, evomuit aliquid simile radici. Ad eundem modum perpetuo agunt & à credulo vulgo creduntur magni esse medici.

Martio & Aprili mensibus maxima aquarum vis de montibus descendit, ita ut fluvius *Oischunogh* se inflet & ripas suas egrediatur atque in vicinum lacum *Bayatag* exundet, quo tempore tantam piscium multitudinem capiunt, quantam feminæ in castra vix referre possunt: eodem & præcipui illorum fructus maturantur. Vbi autem fluvius intra alveum suum coercetur, ad consuetas sedes redeunt, & sementi dant operam: ferunt autem imprimis grandius Milium seu Maizium, Phaseolos varios & Cucurbitas lagenæformes, aliasque.

Antequam semina terræ committant, solum à fortilegis & prophetis illorum ab ortu ad occasum lustratur, & semina vaporantur fumo Tabaci, hoc ad fecunditatem proficere autumant. Nec minus anxie & superstitiose divinatores suos consulunt de anni fertilitate, qui vario plumarum ornatu atque aliis monilibus insignes credulum vulgus miris præstigiis effatuant: quod interea cantillando tempus terit.

Ubi sementis eorum ad maturitatem pervenerit, & fruges collectæ fuerint, tantum seponunt, quantum ad proximam sementem sufficere putant, reliquum abliguriunt.

Imprimis venerantur Pleiadum exortum, & stellas illas numinis loco colunt, canendo & choreas ducendo; præsertim in loco ad id destinato, quinque supra quadraginta horarum itinere ab *Oischunogh*, quo tendunt, cum fructus silvarum & camporum maximam partem jam maturi sunt. Hic autem Adolescentes omnes qui hastis lufuri sunt, post triduum cantando & saltando exactum, se parant ad certamen; & quidem primo furas vinciunt lento quodam vimine, è quo & calceos confectos induunt: deinde melle capita inungunt, & capillos postica parte subligant, & longiori avis penna erecta insigniunt: mox rubro pulvere capillitium ad occiput aspergunt, fronti autem albas applicant plumas; denique faciem variis pingunt coloribus, uti & reliquum corpus; dorso autem alligant fasciam è frondibus confectam instar caudæ, brachiisque alas volucris, quam vocant *Kofetug*, & cervici itidem circumdant pennas rubras. Ita ornati certant per triduum, & victores ovantes saltant.

D E

C H I L I R E G I O N E .

C A P V T P R I M V M .

De Chilensium statura, & habitu corporis, atque vestitu.

Licet Chilenses longe distiti sint à Brasiliensibus, quia tamen in eodem Continente fere à tergo habitent, atque à nostris nuper fuerunt lustrati, non prorsus alienum putavi quædam de illis hîc subungere, è variis Commentariis nostrorum, quos Illustr. Princeps Ioan. Mauritius subministravit.

Indigenæ Chilenses in communi, satis robusto & compacto sunt corpore: coloris inter album & fuscum: nigris & crassis capillis: qui autem illorum Hispanis seruiunt, gestant illos prolixos & intonsos, verum qui adhuc sui sunt juris & cum Hispanis belligerant, vulgo *Vcais* appellati, attondunt illos, ne, ut ferunt, ab hostibus suis, iis apprehendantur, ita ut hoc signo à subjectis Chilensibus dignoscantur.

Capite ut plurimum sunt grandiusculo & facie lata, imberbes, quia illam evellunt duabus mytolorum conchis, arte connexis, & una parte firmiter ligatis, quas secum & quidem ad collum appensas gestant: etenim non tantum è mento & genis, sed & pudendis partibus omnes pilos evellunt, tam mares quam feminæ, & primum cineribus calidis illos fricant, ut ita facilius radicitus evellant.

Nudo incedunt capite, & solummodo redimiculo capillos capitis subligant, quod vinculum suo idiomate vocant *Tarivelonco*: primoresque illud paulo operosius & pretiosius gestant, utpote lamellis quibusdam argenteis & Turcoidis gemmæ fragmentis, & aliis quibusdam quisquiliis, quas illi tamen magnifaciunt, intertextum. Quidam etiam ornamenti loco gestant exuvias volucrum & pelliculas mustelarum & similibus, animalium, divisas, ita ut caput frontem, cauda cervicem, tegat: atque nominant *Maniavelonco*; paucissimi denique pileos gestant, quos ipsi faciunt grosso modo.

Feminæ itidem capite nudo & comis solutis incedunt: certis tantum temporibus subligant, videlicet quando mensibus laborant, atque hoc indicium facit. Feminæ tamen Chilenses, quæ prope *Castro* degunt, comas colligant & cincinnos gestant pene ad nostrarum hodiernum modum: In *Coquimbo* denique & *Loquimbo* Peruanarum mulierum cultum imitantur, utpote iis viciniores; aliis provinciis Chili hoc insolitum.

Amiciunt se panno, quem texunt ipsæ è lana suarum ovium: paucae enim reperiuntur feminæ quæ texere nesciant, atque adeo machinas ipsas disponere; maximi autem eorum quos texunt pannos, vix superant quatuor aut quinque ulnas nostrates: Mares autem sumunt huiusce panni quadratam portionem, circiter duas & semis (paulo plus aut minus) ulnas longam, & circiter ulnam aut sesquiulnam latam; in cuius medio rimam faciunt, oblongam, qua caput exserunt: sub hac veste veluti tunica, pro frigoris modo, bis terve revoluta, nudum corpus tegunt, sine thorace aut indusio, bracca ab umbilico ad genua usque propendente contenti, more pene Europæo. Pannus hic ut plurimum diversorum est colorum, albi, rubri, cærulei, & lutei, & ad oras striati, instar lodicis Hispanicæ. Ceterum nudipedes incedunt, præterquam quod quidam festivis diebus caligas induant satis affabre factas, & quadratis albis nigrisque tessulatas: calceorum autem usum penitus ignorant.

Feminæ, quoque quæ circa Chiluen degunt & fere Peruanarum mores æmulantur, similem pene amictum ferunt, à postica parte ad talos demissum, in lateribus confutum, ad pectus apertum, super humeros magnis aciculis, quæ capitella habent lata, ambitu fere dupli stufæ, utramque simbriam connectunt: sunt aut aciculæ istæ sive fibulæ ex ære aut stanno pro illarum opulentia. Hanc togam redimiculo subligant, ceterum & ipsæ nudis pedibus ambulant. Ceteræ Chilenses feminæ amictum haud

ita compositum ferunt, solummodo gestant quadratum pannum sub uberibus circumjectum & dependentem ad suras usque. Superior vestis est alius pannus paulo laxior sub humeris, super eosdem angulis suis in nodos coactus: hic earum communis amictus, sin vero maritis suis placeant, & paulo exquisitius ornentur, orbiculos circumcollum gestant vitreos, & æneos annulos in auriculis, neque aliud quid.

Omnnes autem Chilenfes munditiarum amantissimi sunt; quare singulis diebus mane sese abluunt, etiam gelu sæviante, tam mares quam feminæ.

C A P V T I I.

De Chilenfium adibus, supellectile, agricultura, victu,
& commubiis.

Ipsorum domicilia sunt tuguria seu casæ humiles; quarum tam latera sive parietes, quam tecta, è stramine, juncis aut arundinibus sunt contexta: atque hæc hinc illic sunt dispersæ, neque enim aut oppida aut pagos inhabitant, sed per vicinities, atque adeo familias & consanguinitates in unum locum aggregantur: & Hispanico nomine appellantur *Partialidades*, quatenus ad unum primorem, seu, ut ipsi vocant, *Caracam*, referuntur, à quo & ista communitas regitur.

Supellex quoque illorum tenuis & pauca: nimirum duæ aut tres amphoræ, quibus potum suum indunt, quem vocant *Chicam*: item cyathus corneus quo illum hauriunt: duo aut tres lignei lintres: Lapis super quem far suam frangunt; unum atque alterum ligneum sedile. Opulentiores tamen habent vellera aliquot ovium, quæ humi spargant, quando à potentioribus invisuntur.

Vivunt sine ulla sollicitudine, neque serunt neque plantant, quam quantum in annum proximum opus habent: siquidem opes illorum consistunt in pecudibus: quarum tamen haud magnam habent copiam.

Sementem faciunt hoc modo: Octobri ingrediente, familiæ unius vicinities, decem, viginti aut plures paucioresque conveniunt, & conjunctis laboribus, mares uno atque altero die fodiunt terram, aut etiam arant, seminaque injiciunt: atque hac opera defuncti, feminis relinquunt reliquam culturam, neque ipsi amplius manus admovent. Communiter à mane ad vesperam comedunt & potant, cum sunt domi; si vero foras proficiscantur, nimirum ad conventum aliquem aut expeditionem bellicam, bis tantum singulis diebus cibum capiunt, quod & à paucis qui frugaliore sunt, etiam domi servatur. Raro aquam solam bibunt, sed miscent illam communiter cum farina hordeacea, tritici, aut certæ speciei farris, quam vocant *Tecam* (descriptam à I. de Laet lib. xi r. Descr. Ind. Occident. cap. 2.) atque ita simul sorbent: verum festivis diebus, & voluptatis causa, bibunt certum potum quem nominant *Chicam*, qui colorem & saporem habet lactis acidiusculi: fit autem è maizio molito & in massam coacto instar panis; hæc massa à vetulis masticatur (uti apud Brasilienses) ita ut mollis & diluta evadat instar pultis aut feri lactis, admiscent deinde aliquantum aquæ & fermentari sinunt, donec per se coadat: hoc potu inebriant sese: faciunt quoque siceram è variis pomis, cui tantum aquæ admiscent, ut fere tenuem cerevisiam referat. Verum optimum potum conficiunt è certo fructu, quem Hispani appellant *Frutillo*; credo esse fructum arboris *Molle*, aut *Myrtillam*, quam vocant *Vvni* (vide lib. supra citatum:) qui instar vini est rubicundus & fortis, accedens nonnihil ad vinum Insularum Maderæ: è quo & optimum fit acetum.

Tot uxores accipiunt, quot possunt alere; opulentiores enim plures habent: siquidem illas emunt à parentibus, unde proverbio inter illos fertur, eos ditiores evadere qui plurimas habent filias: in uxoribus autem eligendis non tam rationem habent formæ aut generis, quam roboris & industriæ in familia alenda: licet neque formam aut nobilitatem puellarum aspernantur.

Ducturus autem uxorem, puellam haud alloquitur, sed tantum suos consanguineos, opem illorum implorans; nam filiusfamilias non habet proprias opes, quibus illam redimat, sed ab amicis adjuvatur, quorum alius ovem, alius porcum, tertius vaccam, & ita porro largiuntur: ubi jam parata habet, quæ sufficere autumat, adit patrem puellæ & ape-

& aperit suum desiderium: si autem sit *Flmen* aut alicujus dignitatis, necesse etiam est ut paratum habeat monile aliquod è Turcoidibus aut argenteis lamellis (majoris enim faciunt argentum quam aurum) quod patris puellæ capiti aut collo circumdet, & tum de reliquo pretio conveniat, quod pro diversa contrahentium conditione variat, & interdum decem, interdum viginti, vigintiquinque, quinquaginta, imo & centum pensionibus æstimatur, pensiones autem singulæ sunt ovis aut equus aut vacca aut porcus, aut etiam quatuor amphoræ *Cicha*, toga denique & gallina, atque ita porro. Vbi ita de pretio inter patrem puellæ & procum convenit, emtor præstat pretium & pater venditam puellam adducit domum sponsi: symposium nuptiale instruitur, quoad cibum à sponso, quoad potum à socero, qui pretii dimidiam partem inter suos consanguineos distribuit, ut illi succurrant in *Chica* conquirenda. Aliquot diebus post hanc conjunctionem consanguinei venundatam invifunt, & convivio excipiuntur à marito, & canunt in honorem *Maruapearte*: præsertim si animadvertant illam à conjugè diligi.

Fit & interdum, ut, si animadvertant, illam durius haberi quam par est, conjugem per vim à marito abducunt, nulla pretii soluti compensatione facta, atque alteri elocent. Licet mariti more ipsis communi jus vitæ & necis in uxores usurpent, uti in mancipia, è quo facile animadvertere, quam firma sint vincula conjugii è parte mariti, neque enim ipsi illam dimittere licet, quandiu ipsi vivit; non alteri vendere; tantum ejicere, si perperam se gerat: quanquam nonnumquam fiat, ut sine justa causa egerat, sed tunc ipsi metuenda est consanguineorum simultas & vindicta, si conjux paulo potentiores habeat. Nihilò secius hic multæ conjuges per vim à maritis suis abducuntur, & quidem impune.

Viri paulo opulentiores singulis uxoribus construunt casam peculiarem: ubi autem cum aliqua illarum consuescere est animus, mittit ad illam, ut ipsum expectet: quod & interdum clanculum fit, ob cæterarum invidiam: nihilominus utitur jure suo, & cum dilectissima convenit, cæteras pene mancipiorum loco habet, quæ & metere & cætera domestica munia obire coguntur, siquidem mares, ut ante dictum, solummodo sementem faciant.

Vbi autem conjugum aliqua peperit, festum agitur, & ovis illius terræ, quæ *Chiluvaque* ipsis dicitur, mactatur, & puerperæ datur comedenda caro; ut robur denuo acquirat; licet feminæ hic statim post partum aqua frigida se abluant, & redeant ad domestica munia. Quinimo affirmant Hispani, suas quoque conjuges ab aère ad eundem modum indurari, & robustiores fieri ad facillime enitendum.

Chilenses omnes sunt valde Zelotypi, itaque si quis peregrinus ipsos invifat, & femina illos modo intueatur, vapulandum ipsi est: sin autem deprehendant, illas cum aliis mœchari, sine ullo judicio publico trucidant: neque tamen propterea castius vivunt, & non raro viri multa coguntur dissimulare.

Viduis autem feminis secundo matrimonio se tradere haud quidem illicitum est, honestius tamen existimatur, si liberos habentes, innuptæ maneant, & aut ad parentes aut consanguineos suos redeant. Sin autem nullos habeant liberos, veluti in peculio mariti censentur, & cum cæteris bonis ad hæredes transeunt.

C A P V T I I I.

De Chilensium sensu de Religione, & cultu numinis.

CHilenses neque Deum norunt, neque illius cultum, nullum observant dierum discrimen, ne mortuorum quidem resurrectionem credunt, sed post obitum nihil hominis putant superesse: nihilominus noverunt Diabolum, & quidem ut adversarium boni; & quemadmodum vitam hanc summum bonum judicant eorum omnium quibus fruuntur, ita vulgo aiunt, ubi quis inter eos defunctus fuerit, illum à Diabolo abreptum esse: quod ipsi suo idiomate dicunt *Alverey*.

Cæterum aliquo defuncto, is plangitur à consanguineis & amicis; servant autem cadavera dudum insepulta, interdum duos, tres, aut plures menses, reponunt ea super herbas bene olentes, atque iisdem cooperiunt, ne fœtor offendat; ubi autem sepulturæ tradere volunt, triduo ante amicos convocant, & convivantur, ove illius

terræ mactata, cujus & partem aliquam cum amphora Chicæ capiti illius apponunt; atque ita tandem cadaver intra terram deponunt prope casam illius quam inhabitavit.

Veruntamen his non obstantibus videntur aliquantulum habere notitiam supremæ essentia & alicujus divinitatis, à qua omnia terrena & humanæ quoque actiones gubernentur & dirigantur, cujus tamen essentiam non intelligunt: quidam enim illorum credunt aërium spiritum, quem appellant *Pillan*, & in symposiis suis potissimum venerantur & celebrant, cuique cantiones attribuunt, peregrino gestu & ejulatibus: maxime autem illum colunt cum tonat, sumuntque sagittam aut etiam securim lapideam instar cunei, & infigunt terræ, & circumstantes vociferantur & canunt, petentes, ut *Pillan* hostes ipsorum perdat: nam dictio *Pillan* etiam tonitru ipsis significat, & tonitru pro numine agnoscunt: nam cum hilariores sunt & comessantur, & tonitru interea accidat, omnia omittunt, & concurrunt ad arma, credunt enim tonitru monere ipsos, hostes suos Hispanos adesse, & affirmant se idipsum perpetuo esse expertos.

Porro omnes fortes & præstantes viros, itemque primores, consilio & manu promotos, insigniunt nomine *Pillan*, ipsis divinas virtutes attribuentes.

Cum Tabaci fumum hauriunt, quod & ipsis familiare, miris quibusdam cæremoniis illum in aërem exhalant, dicentes, accipe hæc *Pillan*, cum aliis quibusdam sermonibus, quos ne utiquam nostri intelligere potuerunt, sed videntur hoc pacto numini litare.

Quando aliquam victoriam ab hostibus reportarunt, tunc festum celebrant, non sine computationibus, & (quemadmodum jam diximus de tonitru) securim illam lapideam infigunt terræ, & circumstant cum armis suis, & cantillant epinicia, quæ nominant *Pavvary*, in honorem *Pillan*. Eodem modo agunt cum aliquem ex hostibus captum, occidere destinarunt; feriunt autem illum inter symposia (nam & illum convivari & canere permittunt) securi aut clava in capite, ita ut concidat, & cor eximunt è pectore, & dentes cruento infigunt, cum cantu & vociferatione ad *Pillan*, ut ante.

Puniunt quoque homicidas & famosos latrones atque fures, proditores, & similes, morte; eisdem cæremoniis, quibus hostes captivos. Verum hæc fiunt inter ipsos cum acceptione personarum, nam qui potentes habent amicos, aut plurimum *Chicæ* largiri possunt, facile hæc pœnas evadunt: præterquam si quis veneficii aut incantationis reus sit convictus; tales enim sine ulla venia aut dissimulatione vivos comburunt, & in cineres redigunt, simul cum omnibus quæ possident, neque enim cuiquam fas quicquam illius retinere, metuunt enim ne quid fascini in illis lateat.

Nullos habent sacrificulos aut alios ministros qui *Pillan* sacrificent: neque fortilegos: tantummodo eos qui comœdiam cum *Pillan* probe norunt agere, & cæremoniis illis defungi, & *Pavvary* bene præcinere, maximi faciunt.

Colunt præterea alium spiritum seu falsum numen, quod appellant *Maruapoante*, quod ipsis indicat, quando potissimum uxor ducenda sit, aut cognoscenda: credunt enim, illas certo imprægnari, cum *Maruapoante* ipsis præceperit cum ipsis consuescere: si autem illos interroges, quomodo cum hoc dæmone colloquantur, aut quo pacto ab illo moneantur, respondent, id fieri per inspirationem aut in somniis, ubi ante ipsi cecinerunt & genio indulserunt. Atque in hisce duobus nominibus tota ipsorum superstitione consistit.

C A P V T I V.

De Chilensium regimine Politico, & armis.

Regimen illorum est penes optimates, quos vocant *Vlmen*, aut quando tantum unus est *Pulmen*. Et qui alibi vulgo *Casiqui* audiunt, ab ipsis indigitantur *Curaca*; nam *Casique* nomen ab Hispanis ex Insulis Americæ translatum.

Ejusmodi *Vlmeni*, sive *Curaca*, sunt inter illos plurimi, qui viginti quinque, interdum quinquaginta, imo & centum aut plurimis familiis præsunt: quorum tamen regimen præcipue consistit in bello administrando, aut in generalibus Conventibus, cum de rebus

bis magni momenti deliberandum est, ipsi enim convocant ejusmodi Conventus: non possunt autem ab illis tributum aliquod exigere, aut alia onera imponere, præterquam cum summa necessitas exigit, sed tantum imperare ut adversus hostes egrediantur: quo casu ipsi præire coguntur, reliqui autem se adungere generali, quem vocant *Apocuraca*, aut gubernatori illius communitatis, quem dicunt *Nentoque*, illique in omnibus obedire.

His autem generalibus seu rectoribus non licet de rebus publicis privatim cum quoquam deliberare, sed necesse est, ut consilium habeatur palam & sub dio, omni populo præsentem, ut omnem suspensionem amoveant.

Hæc dignitas *Curaca*, aut munus inferioris rectoris, succedit à parentibus ad liberos: sin autem defungentes nullos relinquant, ad proximos consanguineos aut affines.

Nisi forte hæredes parum idonei sint, tunc enim dignitas illa aut munus interdum arripitur ab astutioribus. Reliqui eminentiores personæ eliguntur à *Curacis* aut *Pulmenis*; nimirum generales aut gubernatores: nunc autem nullum habent generalem, sed singularum communitatum rectores pro talibus se gerunt.

Electio autem *Nentoque*, seu rectoris alicujus communitatis, fit ad hunc modum: Loco vacante, is qui illam dignitatem ambire satagit, primo examinat facultates seu opes suas: necesse enim est primores demereri & solenni symposio excipere: rebus autem rite paratis, convocat *Curacas* omnes & *Pulmenos* communitatis ad locum publicum illi actui destinatum, qui ubi frequentes cum armis suis convenerint, orationem ad illos habet, prædicans & genus suum, opes, amicos, atque fortia facinora, aliaque, quæ ad rem judicat facere, & petit, se in defuncti locum surrogari: dein unus aliquis *Curacarum*, aut *Pulmenorum*, orditur orationem, (candidatus autem statim illius collo circumdat collare compositum è Turcoïdibus, aut certis conchis albis politis, quas instar auri æstimant) & commendat candidatum, atque permovet reliquos ad ipsum eligendum, & sine ulla conditione aut stipulatione prævia obediendum: Electus autem vicissim promittit, se omnia fideliter pro communi salute acturum, & munus suum diligenter obiturum. Dehinc orator ille collare, à candidato acceptum, inter reliquos dispartit primores; denique totus hic actus absolvitur proluxa & splendida comestatione.

Eodem quoque modo eligunt *Apo Curacam*, id est, supremum Rectorem: quem tamen *Vcaes* jam à longo tempore non habuerunt.

Arma ipsis sunt hastæ sive lanceæ, fragmento veteris cujusdam gladii ad spithamæ longitudinem asperatæ, plus minusve: hæ autem hastæ ut plurimum longitudinem habent duarum nostratium communium. Utuntur & Clavis, ferro asperatis: visuntur quoque inter eos frequentes gladii Hispanici, quos nudos gestant, quia vaginæ jam olim putruerunt. More tamen & consuetudine majorum suorum usurpant quoque arcus & sagittas, lapillis quibusdam asperatas, & veneno imbutas admodum lethali: verum hoc non est commune omnibus, sed iis potissimum qui *Pulches* appellantur, qui origine Chilenses creduntur, licet ad Orientem habitent trans altissimorum illorum montium juga, quæ ab Hispanis *la Cordilbra* appellantur; de quibus in Descriptione Indiæ Occidentalis, in tractatu Peruvix, I. de Laet egit.

Fabricant & galeas & thoraces è crudis tergoribus vaccarum, valde crassos & robustos, ita ut gladiis penetrari neutiquam possint.

Equites sunt optimi, & illis hastis satis dextre etiam in equis uti possunt: non ita boni sunt pedites, siquidem fere usum musquettorum ignorant, & illa valde metuunt. In bello plerumque ex insidiis grassantur: in quibus admodum sunt industrii. Crudelissimi sunt in victos, omnesque trucidant, & corda eximunt, & palpitantia adhuc dentibus laniant, ut ante diximus de captivis quos mactant.

Fœdera ineunt & stabiliunt in hunc modum: qui alium primatem aut rectorem communitatis ad fœdus & armorum societatem invitat, mittit per aliquem suorum (aut etiam portat ipse) sagittam, quam invitatus, si consentiat, manu dextra tangens vicejurisjurandi se obligat, atque hoc præcipuum inter ipsos est fidei vinculum.

Ad eundem modum, cum neque legere neque scribere sciant, siquid alteri nuntiare velint, quod bellum, aut aliud Reipublicæ negotium tangat, per fidum aliquem suum ministrum, mittunt sagittam, cui fascia alligata est, societatis armorum index: quam ille, ad quem mittitur, dextra manu accipit; & si vicissim aliquid nuntiare velit, ad-

dit & alteram fasciam, atque ita sagittam eandem remittit. Si autem opus sit alios quoque moneri, retinet prior sagittam cum fascia, & ad alios confederatos per suos circumferri curat ad eundem modum.

C A P V T V.

De Chilensium Lingua, & Vocabularium dictionum
Chilensium.

A Dem, sudor.	Chan, femora.	In, nasus.
Aero, pectus.	Chaquana, scala.	Inchen, nos.
Abquem, arbor.	Cheche, Avus.	Immengen, ante.
Alchahaval, Gallinaceus.	Chiquelen, fursures.	Iwyn, butyrum.
Alchawal, Gallina.	Choroi, Psittacus.	Lamoen, soror.
Alel, flamma.	Choot, luteus.	Langyancheboe, homicida.
Alengei, nimium.	Chou, Pater.	Leve, fluvius.
Alvee, Diabolus.	Chouwo, piger.	Lien, argentum.
Anca, lumbi.	Chuquiboè, fur.	Lipan, humerus.
Angen, facies.	Collu, testes.	Lolo, cerebrum.
Anguen, ficcus.	Compay, intus.	Lonco, caput.
Ante, Sol.	Cona, Miles.	Lonquen, marc.
Apo curaca, Princeps.	Coun, sputum.	Lucu, genua.
Apò, Generalis.	Cuchi ilon, porcina.	Lulcura, penuarium.
Aullyn, Apis.	Cuchy, Sus.	Lye, albus.
Aulonconey, sapiens.	Cude, anus.	Lyppe, penna.
Auri, dorsum.	Cue, manus.	Machi, Medicus.
Avauu, ebullita.	Cujun, carbo.	Manco, Aquila.
Bachiante, hodie.	Culenei, dives.	Mancue, dextre.
Bewe, Mus.	Cuneira, orphanus.	Maoni, Pluvia.
Bidabida, palatum.	Cunewal, inops.	Mappo, Regio.
Biliante, semper.	Cura, lapis.	Marviel, lignum.
Boru, dentes.	Curaca, Dynasta.	Mee, stercus.
Botum, filius.	Curam, ovum.	Mellbue, labia.
Bulmerre, guttur.	Curi, niger.	Mepoi, inem, ala.
Buri, retro.	Curique, hepar.	Methen, farina.
Buta changel, pollex.	Dani inem, nidus.	Metu, pudendum muliebre.
Buta, magnus.	Depen, supercilia.	Michon, Felis.
Buytha, senex.	Domo, Femina.	Millia, aurum.
Bylcum, Lacertus.	Domo cheche, Avia.	Mintay, nunc.
Cachu, herba.	Domo penien, puella.	Moin, mamma.
Cadi, costæ.	Eimi, tu.	Molgei, nudus.
Cairon, fœnum.	Emmo, ita.	Mollbuen, Molvin, sanguis.
Calbu, cæruleus.	Eppeum, mane.	Montimey, pinguis.
Calel, corpus.	Eppoè, perendie.	Muh, non.
Cancan, assa.	Gualio, Fulmen.	Munala, parum.
Carel, viridis.	Hemum, suræ.	Naguel, Tigris.
Cauilla, Noverca.	Hueno, Cælum.	Nama, Matertera.
Cervinam, Cervus.	Ilga, molaris.	Namon, pes.
Chadi, sal.	Illuiboè, mendicus.	Ne, oculi.
Challo acaman, Piscator.	Ilon, caro.	Neaque.
Challua, Piscis.	Ilungei, vestitus.	Nebo, nuces.
Chagelcue, digiti.		Nenque, Mater.
Changel namon, digiti pedum.		Nentoque, Gubernator.

DE CHILI REGIONE ET INDIGENIS.

33

<i>Newonei</i> , fortis.	<i>Pylken</i> , Anas.	<i>Towonghen</i> , caput.
<i>Nichetaniweni</i> , famulus.	<i>Que</i> , ventriculus.	<i>Toy</i> , crura.
<i>Nilla caboe</i> , Mercator.	<i>Quelebe</i> , intestina.	<i>Tubei</i> , ille.
<i>Ouicha ilon</i> , ovilla caro.	<i>Queli</i> , ruber color.	<i>Tubquen</i> , cineres.
<i>Oun</i> , os oris.	<i>Quempo</i> , affinis.	<i>Tue</i> , Terra.
<i>Paium</i> , barba.	<i>Quenei</i> , arrogans.	<i>Tuco</i> , Ulula.
<i>Pangi</i> , Leo.	<i>Quereb</i> , Aër & Ventus.	<i>Tuvedewe</i> , Talpa.
<i>Pangiate</i> , meridies.	<i>Quetal</i> , Ignis.	<i>Vecaque</i> , lien.
<i>Paun</i> , Nox.	<i>Queten</i> , humidus.	<i>Ven</i> , caro, neryus.
<i>Pavillere</i> , ferrum.	<i>Quette</i> , mentum.	<i>Venmolvin</i> , vena.
<i>Pelchuthau</i> , Vitricus.	<i>Queven</i> , lingua.	<i>Vercum</i> , pulmo.
<i>Pel</i> , cervix.	<i>Quibiquichio</i> , Accipiter.	<i>Verqumao</i> , Ros.
<i>Pelli</i> , anima.	<i>Quicdmiger</i> , adolescens.	<i>Villin</i> , vesica.
<i>Penem</i> , renes.	<i>Quichio</i> , nates.	<i>Vilo</i> , Serpens.
<i>Penien</i> , puer.	<i>Quiltui</i> , nucleus.	<i>Vilochalua</i> , Anguilla.
<i>Perienboc</i> , obstetrix.	<i>Quin pilon</i> , Ostrea.	<i>Vllin</i> , janua.
<i>Penu</i> , frater.	<i>Quital cura</i> , filix, pyrites.	<i>Vlmen</i> , Primates.
<i>Pese</i> , argilla.	<i>Quito</i> , vœ, Textor.	<i>Voerquin</i> , nuntius.
<i>Pettun</i> , color.	<i>Retare camen</i> , Faber ferrarius.	<i>Vile</i> , cras.
<i>Pichi</i> , parvus.	<i>Ró</i> , Aqua.	<i>Vyà</i> , heri.
<i>Pillan</i> , Tonitru.	<i>Tabuya</i> , vespera.	<i>Wamapenco</i> , cognatus.
<i>Pilingei</i> , Glacies.	<i>Tacume</i> , palpebræ.	<i>Wana ruca</i> , tectum.
<i>Pilo</i> , surdus.	<i>Tapel</i> , folium.	<i>Wangelen</i> , Stellæ.
<i>Pilum</i> , aures.	<i>Tapel</i> , folium.	<i>Wantarules</i> , maturè.
<i>Pino</i> , stramen.	<i>Taptou</i> , fero.	<i>Wara ilon</i> , vaccina.
<i>Piren</i> , Nix.	<i>Taun</i> , genæ.	<i>Wafen</i> , Glis.
<i>Piro</i> , Lumbricus.	<i>Tau</i> , <i>Tou</i> , macer.	<i>Weddo</i> , umbilicus.
<i>Poloin</i> , nares.	<i>Teinengou emmen</i> , vos.	<i>Weitwa</i> , tunc.
<i>Ponono</i> , Bufô.	<i>Teva</i> , Canis.	<i>Wellcne</i> , sinistra.
<i>Prequiboe</i> , liberalis.	<i>Tien</i> , Mensis, & Luna.	<i>Wenco</i> , Patruus.
<i>Prequin</i> , avarus.	<i>Tien</i> , Luna.	<i>Wento</i> , Vir.
<i>Puca</i> , domus.	<i>Tipanto</i> , annus.	<i>Wietum</i> , fumus.
<i>Puedo</i> , Caprea.	<i>Titi</i> , plumbum.	<i>Wili</i> , ungues.
<i>Pue</i> , venter.	<i>Tol</i> , frons.	<i>Wocon</i> , foras.
<i>Puique</i> , cor.	<i>Tolqui</i> , cutis, membrana.	<i>Wono</i> , supra.
<i>Puilpa</i> , brachium.	<i>Tomo</i> , Nubes.	<i>Woranei</i> , deformis.
<i>Puleycue</i> , palma.	<i>Tomenco</i> , septimana.	<i>Wul</i> , radix.
<i>Pulon</i> , infra.	<i>Topil</i> , claudus.	<i>Techa</i> , juvencula.
<i>Pulli</i> , Musca.	<i>Topilgen</i> , lufus.	<i>Tly</i> , lac.
<i>Pulmen</i> , Nobiles.	<i>Toucou</i> , fatuus.	<i>Zenem</i> , avis.
<i>Pulpeo</i> , Vulpes.	<i>Touma</i> , cæcus.	
<i>Pylea</i> , murus.		
<i>Pylco</i> , collum.		

VERBA ALIQVOT.

A <i>Mon</i> , ire.	<i>Dungne</i> , loqui.	<i>Mecowyn</i> , ferre.
<i>Aninge</i> , sedere.	<i>Guallubveno</i> , restituere.	<i>Mepai</i> , cacare.
<i>Bemeine</i> , reficere.	<i>Ien</i> , edere.	<i>Necul</i> , currere.
<i>Butum</i> , bibere.	<i>Illuwyn</i> , dare.	<i>Nilla cayn</i> , permutare.
<i>Chuquin</i> , furari.	<i>Langawyn</i> , occidere.	<i>Nilla vyn</i> , emere.
<i>Cuchulein</i> , jacere.	<i>Lay</i> , mori.	<i>Nilla Teuwyn</i> , vendere.
<i>Cudepain</i> , ludere.		<i>Padenatum</i> , cadere.

Playn,

<i>Playn</i> , reperire.	<i>Rengalgey</i> , sepelire.	<i>Vanguenbyn</i> , perdere.
<i>Puronge</i> , canere.	<i>Tangnone</i> , frangere.	<i>Vmatum</i> , dormire.
<i>Pylconge</i> , clamare.	<i>Tecanen</i> , saltare.	<i>Vtalenge</i> , stare.
<i>Quedaucapay</i> , laborare.	<i>Temelenge</i> , tacerè.	<i>Vtaleuen</i> , surgere.
<i>Queguatum</i> , pugnare.	<i>Tuegnei</i> , lætari.	<i>Wi, Wyn</i> , esse.
<i>Quipay</i> , venire.		<i>Willan</i> , mingere.

N V M E R O R V M N O M I N A.

Q <i>Vyn</i> , unus.	<i>Quechu</i> , quinque.	<i>Ailla</i> , novem.
<i>Eppo</i> , duo.	<i>Cayn</i> , sex.	<i>Mari palaco</i> , centum.
<i>Quila</i> , tres.	<i>Relgi</i> , septem.	<i>Warama</i> , mille.
<i>Meli</i> , quatuor.	<i>Pura</i> , octo.	

Ut autem specimen aliquod habeant Lectores hujus linguæ, subjungendum putavi colloquium familiare, quod à nostratibus accepi.

Iuei pingeimi? quomodo vocaris? *Iuan pingem*? Ioannes vocor. *Cheo ruaimi*? quo vadis? *Moppo murrar*, in regionem. *Cheo tui mi*? unde venis? *Nirocomotoun*, ex ædibus meis.

Chumel quipa tuai mi? quando venies? *Chumelputuai mi*? quando ibis? *Ale pungei tamruca*? est ne domus tua procul hinc? *Pichirungei*, prope est. *Ale pungei*, procul abest.

Inchi quiparui mi camappumu: volo proficisci in aliam regionem.

Chemibla quiparui mi camappumci? quare vis proficisci in aliam regionem? *Merelaya tiva mappumu*, inedia ciborum est in hac terra. *Aleibelajtwachi tipanto benibla ale genepayn*: Annus hic fuit sterilis, propterea inediam patimur. *Cheo mappungen tamichou*? in qua terra est tuus pater? *Alueiei*, diabolus illum abstulit.

Aieimi ruani in chio? vis mecum ire? *Ailan*, nolo; *Aien*, volo. *Chuben quecken neieimi tamia*? habes ne aliquid quod comedamus? *cancan achawalneen*, habeo affas gallinas: *mu wy*? quot? *munal ei enchin tavia*; quæ nobis sufficiant. *Chuben putuayn*? quid bibemus? *Aile mangunmeimi*, ago tibi gratias. *Chuben domo trva*? quæ est ista femina? *inchi tam curi*, est mea uxor: *ni narve*, mea filia: *ni domo*, mea concubina. *Ale temiragei vei domo*, est pulchra femina. *Quipangnei*, veni huc? *amotunge*, discede. *Vmatuayn*? ibimus cubitum? *ut aiuca*, surgamus. *Wira cuckaj Compay tam mapumu*, Hispani irruptionem fecerunt in hanc terram. *Quipa waicha laimi*? vis ne una pugnare? *Waiquinagelan*, non habeo arma: *Ina enpea in waqui*, sequere me, inueniemus arma: *aliteum inchi*, consentio.

C A P V T V I.

*Observationes ex Historica Relatione P. Alonso d'Ouaglie,
S. I. de anni tempestatibus.*

Quatuor anni tempestates huic Regno accidunt, quemadmodum Europæ, verum diverso tempore: Ver enim exordium fumit à mense Augusto, & desinit in medium Novembrem; & à medietate Novembris Æstas incipit usque ad medium Februarii; à quo Autumnus ducitur usque ad medium Maium, quem excipit Hyems, quæ admodum nimbofa est, & spoliat arbores foliis, & cum vehementi gelu spargit altam nivem, tamen à Sole dissolvitur; nisi, quod raro Sole non comparente, ad aliquot dies durat. Raro autem nives accidunt vallibus, nam licet copiosissimæ sint, & in tantum aggerentur, ut ad cacumina montium ascendant & cum iis exæquentur, & in aperturis montium veluti in puteis coacerventur, & pene toto anno durent, ibidem dissolutæ inflant fluvios & torrentes, qui per valles cum magno impetu decurrunt usque ad mare, & terras mirum in modum fœcundant. Verum licet hic non ningat, nisi raro in planicie, frigus facit tam excessivum, ut in multis partibus Europæ vix tantum sentiat, quod accidit partim ab altitudine Poli, sub quo hæc regio sita est, partim à vicinitate montium, è quibus descendunt venti subriles & penetrantes,

erantes, qui nonnumquam sunt insupportabiles. Vnde fit ut loca maritima sint magis temperata. Nihilominus in his venti magis sunt molesti, quam in planicie, utpote remissiores ibidem, neque tam rigide ferientes. Contra hoc frigus creavit Deus latifimos & spississimos montes, plenos Quercubus, quæ est communissima materies districtus S. Iacobi & aliarum vallium, è qua & carbones fiunt ad fornaces & alias officinas: in aliis partibus serviunt eidem usui Robora, uti in districtu Conceptionis, ubi tam innumera sunt & ita vasta, ut licet jam tam multis annis cæsa fuerint, silvæ & saltus hodieque ita abundant illis, ut vix penetrari possint, neque aditum dent nisi ad duo milliaria ab oppido, ulterius autem sint inaccesi, licet hæc regio plusquam centum millia hominum sustentaverit, ut scribunt Autores. Ista autem uti & arbores fructiferæ hyeme amittunt folia; sed silvestres arbores maximam partem illa conservant, quia sunt crassiora, & licet gelu cooperiantur, non onerantur ut aliarum arborum, sed liquefacto gelu à radiis Solis, magis læte virescunt. Vere enim ingrediente medio Augusto, tanta copia florum nascitur, & numeravi aliquando duas supra quadraginta diversas illorum species brevi tempore, & quidem omnes campestres, & maximam partem odoriferos, è quibus conficiunt aquam, quam vocant Angelorum, ob singularem ejus fragrantiam. Herbæ quoque campestres tam feliciter germinant, tantumque sumunt incrementum, ut vix à Satis distingui possint, & mense Novembri & Decembri ita adoleverunt, ut equis vix penetrari possint.

Sinapi, Fœniculum, Trifolium, Rapus, & Mentha, quæ plantæ in Europa feruntur & coluntur, hîc abundantissime sponte proveniunt, & quidem tanta copia, ut campos ad multa milliaria occupent, & pecudes & capræ illis pascantur. Sinapi autem in tantam molem excrescit, ut caules viderim crassitie brachii humani, & tam proceros, ut arbores æmulerentur, & superarent altitudinem equitis.

Plurimæ hic nascuntur herbæ Medicinales, & magnæ virtutis, Chilensibus solum notæ & illorum Medicis, quos vocant *Maci*, qui facultates illarum aut celant aut parce admodum docent Hispanos; magni hi sunt non tantum ab Indigenis, sed & ab Hispanis cum gravi aliquo morbo affliguntur; & imprimis ubi aliqua suspicio est hausti veneni. Neque viri tantum, sed & feminæ quædam hanc artem profitentur, in eaque excellunt.

Lib. 1. cap. 2. Enumerat tres herbas quæ singularem usum habent in medicina.

Prima, inquit, est famosa illa herba quam vocant *Quincia mali*, quæ non assurgit ab humo supra dimidium palmum: cujus ramuli se dilatant ad modum fasciculi florum, & desinunt singuli in unicum florem, figuræ & coloris Croci in Indiis dicti *Romi*. Hæc herba evellitur cum radice, & ebullitur tota in aqua, quæ calida ægris exhibetur; & inter alia illius effecta, unum est, educere è corpore quemcunque sanguinem extra vasa constitutum & corruptum, cum maxima efficacia; quapropter Indi vulnerati quanto citius sumunt hanc herbam, siquidem sanguinem qui per vulnus effluere non potest, educit antequam corrumpatur.

*Alter*a est, quam Hispani vocant *Albaçiga* (& Indiani *Culen*) quia habet folia similia Ocymo sive Basilico, verum in tantam altitudinem assurgit, ut arbor videatur, & folia sunt fragrantissima; Hæc contusa applicatur vulneribus extrinsecus, & guttæ aliquot succi eisdem instillantur, & mirabiles edunt effectus.

Tertia est instar graminis, admodum subtilis & delicata, neque reperitur in omnibus partibus hujus regionis: usus illius est admodum mirabilis contra febres malignas & dolores laterum: coquitur tantum in aqua, & ita hausta insigniter mundificat sanguinem, introrsumque educit, ita ut ægri brevi tempore perfanentur, uti sæpissime vidi.

Multæ præterea sunt herbæ valde efficaces adversus dolores nephriticos, quæque calculum in vesica rumpunt, & ruptum expellunt. Quemadmodum & aliæ adversus dolores Sciaticos, aliasque ejuscemodi infirmitates quamplurimas.

Si quidem jam de herbis cœpimus, addimus ea quæ alibi de illis tradit hic Auctor.

Lib. 1. cap. xiiii. In valle *Lampa*, quæ distat ab oppido S. Iacobi milliaria quindecim, nascitur quædam herba, ad modum Ocymi, licet ejus folia potius sint cinerescens coloris neque tam læte vireant, & planta haud supra palmi altitudinem à solo assurgat: Hæc granulis quibusdam salis æstivis mensibus cooperitur, instar minutarum perlarum, quæ super folia illius coagulantur, aut è rore qui noctu incidit, aut aliquo humore aut vapore, quem Sol in illa regione sullevat cum ascendit, aut quod herba ipsa fit

fit ejus naturæ, ut exsudet aut protrudat hunc humorem, qui à Sole ficcatus convertatur in granula falis: sive autem ab hac, sive ab illa causa, aut etiam alia hoc procedat, hi effectus solum observantur in hac valle, & supra hanc herbam, quam Indigenæ maximi faciunt, quia sal iste est boni saporis & delicatus. Nescio an ad hoc alludat Ioannes de Laet in descriptione Novi Orbis; in qua agens de Regno Chili & insignibus illius qualitatibus, postquam illud cæteris Americæ regionibus prætulisset, adjungit, in aliquibus vallibus hujus Regni certis anni tempestatibus cadere rorem ita spissum, ut congelatus ad modum sacchari, & servatus, pene eundem usum præstet quem Manna. Idem refert Antonius de Herrera Chronographus, &c. Et sane hæc illius fide retuli in descriptione mea; sed quod hic ab Autore assertur, plane aliud est.

Eodem lib. cap. xvi. In tota ora maritima hujus regni crescit quædam herba instar Cichorii, quam appellant *Luce*, quæ nascitur è rupibus, uti aliæ plantæ è terra, & verno tempore colligitur, cum maxime adolevit, & cum Soli fuerit exposita ut sicceat, fiunt ex illa panes grandes qui pro deliciis habentur in illis regionibus, & præcipue in Peruvia, Cuio & Tucumana, quia servit ad condimenta ciborum. Nascitur hæc herba in summitate rupium, quæ aliquando extant è mari, aliquando fluctibus operiuntur, quibus radices innituntur, è quibus profilit caulis, brachii humani crassitudine, quem vocant *Vltea*; hic præciditur & paulisper igni admotus decorticatur instar thyrsi lactucæ aut cinaræ, licet habeat longe alium saporem. Ex hoc trunco nascuntur aliquot herbæ aut folliculi, plusquam tres pedes longi, aut quatuor, sex etiam aut octo digitos, appellant *Cochayngo*, & sunt duarum specierum, & licet sint ejusdem figuræ & coloris, tamen Indigenæ magnam agnoscunt inter illas differentiam, nam bonas colligunt in usum Quadragesimæ: & inutiles relinquunt in mari, quod illas absolvit à rupibus, & expellit in littus.

Eodem libro cap. xx i. Faciunt & potum è fructu, quem Indigenæ vocant *Huigane* & Hispani *Molle*, qui habet figuram & colorem Piperis; & arbor quæ illos fert, est satis grandis, sed magis onusta frondibus, & potus ille valde est gratus. Reperiuntur hinc quoque (Herrera decad. ix. lib. 9.) fructus arboris silvestris, quæ nascitur à gradu trigesimo septimo & deinceps, quos Indigenæ vocant *Vughi*, & Castellani *Myrilla*, qui fructus sunt rubri & instar exiguæ uvæ, saporis admodum grati, & grana illius sunt instar Ficus, nec sentiuntur inter manducandum: qualitate sunt calida & sicca: ex his fit vinum longe optimum, clarum, subtile, calidum, & palato gratum; ventriculo amicum, quodque vapores capitis absorbit, & roborat ventriculum, promovetque appetitum: denique tantum aquæ tolerat, quantum vinum: coloris est aurei, & durare potest octo mensibus, forte & pluribus: Acetum illius superat acetum vini nostratis, sapore & colore.

In toto districtu hujus regionis non reperiuntur Viperæ, Serpentes aut alia animalia venenosa, ita ut cuivis liceat recumbere sub arboribus, & inter herbas se volutare, sine ullo discrimine aut metu. Haud magis hic inveniuntur Cimices, quinimo, si forte è regionibus transmontanis, ubi frequentes sunt, adducantur, statim emoriuntur, ubi senserint aërem hunc Chilensem.

Eodem lib. cap. xx i. Inter quadrupedes animantes, domestici & quasi proprii sunt hujus regionis, certi Cuniculi, quos ipsi vocant *Regus*, & mensis pro delitiis inferunt. Venantur illos infundendo aquam in ipsorum cavernas, qua cogunt illos progredi, ita ut à canibus capiantur.

Reperitur & alia species Cuniculorum, qui familiares sunt, & variorum colorum, valdeque communes: secus quam illi, quos vocant *Arde*, dubito enim an alibi reperiantur quam in *Guasco*, vallium Chilensium prima: hi sunt cinerei coloris, & pelles illorum maximi faciunt Indigenæ, ob subtilitatem & lævorem pilorum ad tactum, & postquam egisset de Ovibus illis, ut vulgo vocant, Peruvianis, subdit; sunt illis satis similes Capræ, tam figura corporis quam velocitate, verum differunt colore, qui in his est rossus instar Rubini; & numquam cicurantur. Non est equus ita velox qui adultos assequi possit: juniorum caro admodum est delicata, & manducatur recens; adultorum autem salita & siccata, facile reliquas superat carnes. Hæc animalia generant lapides Bezoares in sinu quodam ventriculi, qui maximi æstimantur contra venena & febres malignas, ad roborandum & refocillandum cor, aliosque effectus: materia è qua generantur, sunt herbæ insignis virtutis, quibus vescuntur naturæ instinctu ad sanitatem tuendam, aut morbos

morbos & venena superandum. Hi lapides inveniuntur in adultioribus hisce animalibus, atque interdum tam grandes, ut unum in Italiam attulerim; qui pendet uncias duas supra triginta. Experientia autem docet, in regionibus in quibus sunt plures Viperæ, aliique Serpentes, & animalia venenosa, plures generari lapides; & causa est manifesta, nam cum hæ Capræ sint tam veloces, & discurrant in varias partes, venenatis illis animalibus magis sunt expositæ; & ab illis læsæ, festinant naturaliter ad herbas medicinales. Vnde in Provinciis *Cujo* majores ejusmodi lapides reperiuntur, quam in *Chile*, quia ibidem offenduntur multæ Viperæ & alia animalia venenosa, à quibus libera est *Chile*, ut diximus; ad hæc cum *Chile* magis sit habitata, non sunt Capræ ibidem tam frequentes, quam in *Cujo*. In qua Provincia & multi reperiuntur Lepores, quorum quidam, qui appellantur *Quiriquincios*, carnem habent, qualem *Pofcelli* lactentes.

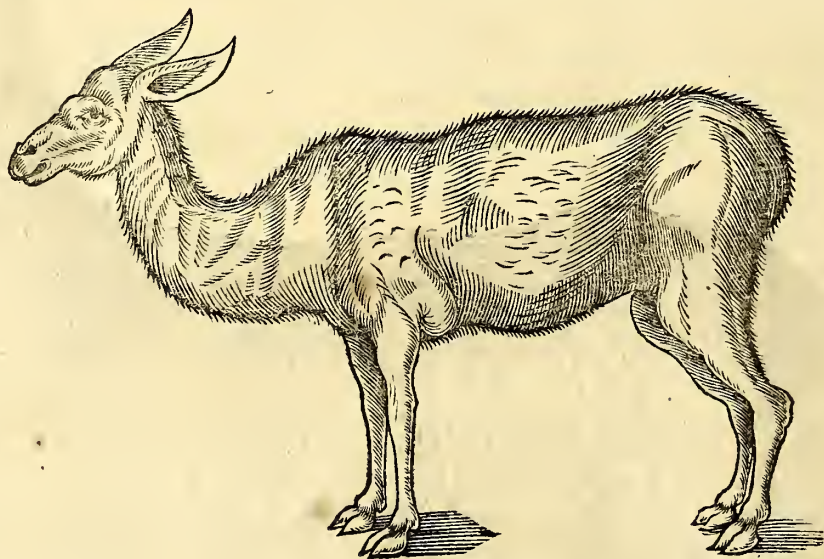
Quum autem Regio hæc, cum Peruvia sibi contermina, id præsertim commune habeat, quod simile Pecus lanigerum nutriat, licet pro Cæli & soli ratione nonnihil variet, ut tamen eorum convenientia & discrepantia melius elucescat, unam atque al-

teram iconem, ad vivum expressam, subdere consultum fuit: imprimis cum multi usus in iis terris existant Ovi-Cameli: nam licet rarius macentur ad comedendam carnem: tamen bajulando, & imprimis lana sua præstantissima (quæ ut colore, tenuitate & imprimis longitudine; ita & dignitate inter se discrepat), majorem facile uti-

litate Incolis præstant. Hæc autem major Ovi-Cameli species *Paco* illis dicta, quam primo depictam damus, à cæteris differt potissimum, quod posticos tantum pedes in ungulas bisulcas, priores autem in quatuor divisos ungues habeat, & quod prolixis àdmodum villis lanæ vestiatur, quam imprimis commendant. Cæterum natura bene convenit cum sequentibus, ita ut haud dubium sit unius generis animal esse, nisi forte inter utrumque sit distinctio illa, quam observavit I. de Laet in tractatu Ind. Occidental. ut omnino existimo. Sputum ejaculatur in vexantes; & scribit P. Alonso d' Ovaglio in Historica Relatione Regni Chile; vulgo credi in parte corporis humani quam sputum illud contigerit, scabiem generari. Forma ad Camelos accedunt hæc Oves, nisi quod gibbo careant, cæterum longe majores quam Europææ & plerumque ulniam Hispanicam præcæ, collo oblongo & tereti, rictu fisso, per quem spumam, quum irascuntur, ejaculantur in illos, à quibus se lædi opinantur; caro illarum paulo ficior quam Europæarum; cicures colore ut plurimum sunt candido aut nigro, interdum & cinericio; silvestres vero & montenses colore sunt igneo aut fulvo; longa, levi atque adeo nitenti lana vestiuntur, quæ pretio Hispaniensem longe superat: nam quum vellus ovillum in Hispaniis uno regali venundetur (Hispani auctoris sunt verba) harum singula vellera aureo æstimantur. Ex hac lana certi panni texuntur, quorum splendor ad Camelottorum nitorem quamproxime accedere dicitur. Porro Ovis hisce aures perforant, & foraminibus innectunt funes, quorum attractu easdem regunt & educunt quo libet.

Altera species quæ pene villis nuda est, atque tantum modo levibus & curtis tegitur, ex India quondam Occidentali in Bataviam translata fuit; cujus ego descriptionem ex Epist. Andr. Mathioli huc traducam, ut differentia facilius pateat.

Refert hoc animal partim Camelum, partim Cervum, adeo ut recte quidem Græco idiomate *ελαφοκάμηλον* appellari posse crediderim. Longitudo totius corporis à cervice ad caudam sex pedum est: altitudo vero à dorso ad pedis plantam quatuor tantum, & colli longitudo à scapulis ad cervicem, duum. Capite, collo, ore, superioris præsertim labii scissura ac genitali Camelum fere refert. At caput oblongius est: aures habet cervinas, oculos bubulos. Anterioribus dentibus in superiori mandibula caret, sed molares utrimque habet, ut bisulca fere omnia, & ut illa etiam ruminat. Dorso est sensim prominente, quod per incuriam à pictore neglectum est. Scapulis prope collum depressis, lateribus tumidis, ventre lato, clunibus altioribus, & cauda brevi, spithamæ fere longitudine: quibus omnibus Cervum fere refert, quemadmodum etiam cruribus, præsertim posterioribus, pedes illi bisulci sunt, diducta anteriori parte divisura. Ungues habet acuminatos, qui circa pedis ambitum in cutem crassam abeunt. Nam pedis planta non ungue sed cute, ut in multifidis, & in ipso Camelo, contegitur. Retromingit hoc animal, ut Camelus, & testes substrictos habet. Pectore est amplo, sub quo, ubi thorax ventri connectitur, extuberat globus, ut in Camelo, vomicae similis, è quo nescio quid excrementi sensim manare videtur. Color colli,

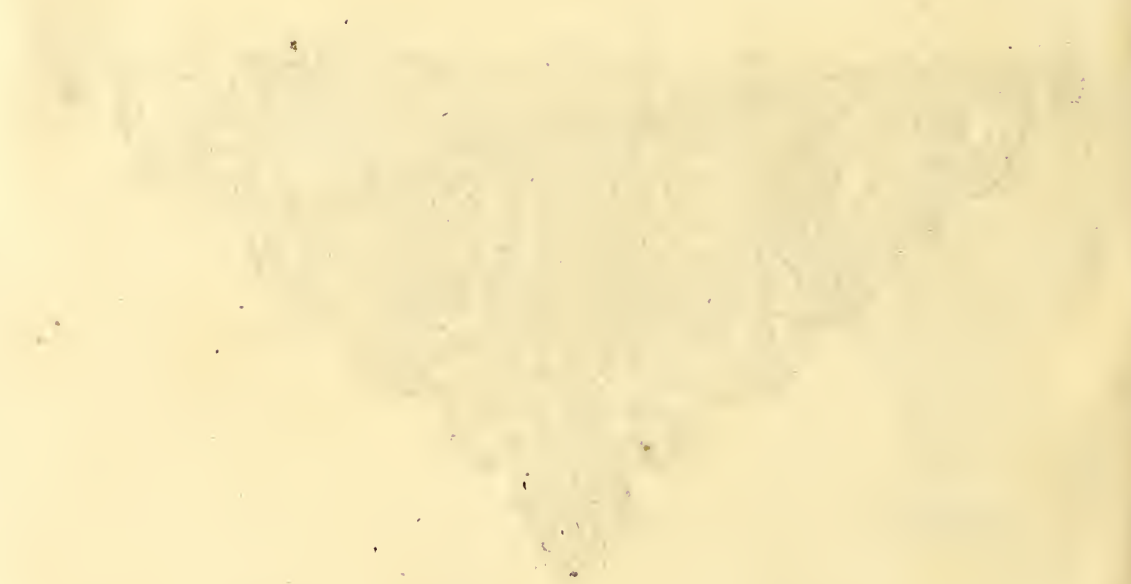
colli, cervicis, pectoris & anteriorum crurum, est illi albus, reliqui vero corporis sub-
ruber, vel ex nigro rufescens. Rostro tamen est nigro & anterioribus cruribus à genu
albicantibus. Cicur ac mansuetum est animal, sed frigoris impatiens, ut alia quæ ad
nos è calidis regionibus afferuntur. Neminem offendit: sed miro admodum ingenio
ab illata se vindicat injuria. Nam ubi aliquis illud vexet, vel circa clunes opprimat,
non calcibus aut morsibus se defendit, sed vomitu vel cibi vel humoris in vexantem
retrosum cum impetu ejaculato, ob protensam colli longitudinem. Salacissimum
hoc esse animal, id mihi conjecturam facit, quod, cum sui generis femellis sit destitu-
tum, magna cum prurigne Capris se commisceat, non tamen erectis, ut alias Capræ
Hircò ascendente solent, sed humi ventre accubantibus, ita cogente animali anterio-
ribus cruribus. Itaque superascendens coit, non autem, ut falso de retromingenti-
bus animalibus affirmat Aristoteles, averis clunibus. Adeo Venere vernali autumnalique
tempore stimulatur hoc animal, ut illud viderim humile quoddam præsepium
avena refertum conscendisse, genitaleque illi magno cum murmure tamdiu confri-
casse, quousque semen redderet, plurimis una hora replicatis vicibus. Non tamen
concepere Capræ hujusce animalis semine refertæ, quod, ut puto, vi coactæ illi pro-
fiterint continuo balantès, tum quod cum hoc animali earum non conveniat spe-
cies. Indicam Ovem appellabat hoc animal, qui illud ad nos advexit, atqui à nostris
Ovibus quantum distet, tu ipse judicare poteris.

F I N I S.

DE CHILICENSIS ET ALIARUM

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

IACOBI BONTII,

Medici Civitatis Bataviae Novae in Java Ordinarii,

HISTORIÆ

Naturalis & Medicæ

INDIÆ ORIENTALIS

LIBRI SEX.

I. DE CONSERVANDA VALETVDINE.

II. METHODVS MEDENDI.

III. OBSERVATIONES E CADAVERIBVS.

IV. NOTÆ IN GARCIAM AB ORTA.

V. HISTORIA ANIMALIVM.

VI. HISTORIA PLANTARVM.

*In quorum Librorum penultimo, Naturæ Animalium, Avium, & Piscium: In ultimo
autem, Arborum & Plantarum Species miræ, Europæis incognitæ,
ac ad Virum delineatæ, explicantur.*

COMMENTARII,

Quos Auctor, morte in INDIS præventus,
indigestos reliquit,

A

GVLIELMO PISONE,

*In Ordinem redacti & illustrati, atque Annotationibus & Additionibus
Rerum & Iconum necessariis adaucti.*

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM 1630 TO 1800

By JOHN W. COOPER

IN TWO VOLUMES

VOLUME I

FROM 1630 TO 1700

NEW YORK: PUBLISHED BY
G. P. PUTNAM'S SONS, 26 NASSAU ST.

1890

Copyright, 1890, by G. P. Putnam's Sons

MADE IN U.S.A.

Printed by the New York Printing Co., N.Y.

IACOBI BONTII

DE

CONSERVANDA VALETVDINE.

AC

Diæta, Sanis, in INDIIS observanda.

DIALOGVS PRIMVS.

De Aeris qualitatibus, anni temporibus, dierum intervallis, ac ventis in Indiis hisce familiariter spirantibus.

IACOBUS BONTIUS.

ANDREAS DURÆUS.

I Bonti, quoniam matutinis ægrorum visitationibus jam tempeſtively admodum defuncti ſumus, ſi libet, eamus extra pomœria civitatis aliquanto longius deambulatum, ut dum nondum Sol calore ſuo aërem profuſus excaſfecerit, inter nos conferamus, quali Diæta in hiſce locis præcipue ſit utendum. BONT.

Bene mones, mi Duræe, præſertim cum quotidie videamus, in Noſocomio noſtro hoc Batavico, non ſolum pleroſque ægros, jam à morbis convaleſcentes, recidivas pati, propter malam diætam ac inopportunam, ſe ipſos in mortem certiffimam præcipitare: verum etiam bene ſanos, ob eandem cauſam periculoſos morbos incurrere; Hinc enim obſtructiones frequentes viſcerum, Hydrops, ac denique Marafmi inſanabiles; ſed cum Diæta conſiſtat apud Veteres in ſex rebus non naturalibus diætiſ, eorum veſtigiis nos quoque inſiſtentes, ne hæretici in Medicina videamur, Colloquium noſtrum finiemus. DURÆUS. Quas tu vocas res non naturales? BONTIUS. Quæ corporis humani fabricam non conſtituunt, neque intus in nobis ſunt: ſed quæ externe accerſenda ſunt, ut uſui humano inſerviant. Tales ſunt aër, cibus & potus, ſomnus & vigilæ, motus & quies, excernenda & retinenda, Affectus denique animi. De iis igitur ſingulatim nobis hic agendum eſt. Ac primum, ut ordine cuncta percurramus, de aëris conſtitutione dicendum, quum eo vel invitis mortalibus ſit utendum, dum reſpiratione & inſenſili tranſpiratione, carere non poſſimus. DURÆUS. Optime, ſed quoniam aëris calor vehemens toto anni tractu, clima hoc quoque ſiccum valde exiſtimarim. BONTIUS. Minime vero, immo aër ac in circumjacentibus inſulis, & in Continentis regionibus, humidus valde eſt. Cujus rei, quum plurima Argumenta poſſum adferre ſatis valida, vulgaribus omiſſis, hoc unum dicam, quod vel ſicciſſima in hiſ locis anni tempeſtate, ferrum, chalybs, æs, argentum denique, citius rubiginem & æruginem contrahunt, quam in Europa pluvioloſo, ac Autumnali anni tempore. DURÆUS. Verum dicis, cum & veſtimenta, arcis bene incluſa, ſitum breviffimo momento contrahant, & niſi ventis interdiu ſpirantibus ac Soli exponantur, facillime putredine corripuntur. Sed, ſi placet, explica, qualem circa Bataviam experiamur. BONTIUS. Aër in circumvicina regione non admodum ſalubris exiſtit, tum quod calor & humiditas putredinis effectrices ac genitrices, Phyiſicis dicantur, tum propter ſtagna & loca paluſoſa hic frequentia, dum enim venti è montibus ſpirant, fœtidos & craſſos, ne dicam, propter multitudinem inſectorum, venenatos, vapores ſupra urbem noſtram adigunt, ac ita aërem inſiciunt. Itaque ventus è Continenti oriundus, ſerſo nobis cavendus eſt, atque is præcipue, qui poſt gallicinium è montibus ſpirat, ob primarum vigiliarum tepidum calorem, ac aperta inde in homine ſudaria, ſeu corporis poros, vehementius, propter ſubtilem & penetrantem qua-

qualitatem corpus afficiunt, quam vel frigidissimus Boreas media hyeme in patria: Hinc gravedines longiores, ac Catarrhi difficiliore orientur, quam in patria. Penetrabilis præterea hujus aëris natura, miserabilem illam paralyseos speciem producit, quæ *Berberii* in method. mea Med. Indica nominatur, quo lectorem remitto. DUR. Montanorum quidem ventorum nobis naturam explicasti, velim; ut sententiam feras, de auris è mari spirantibus. BONT. Eas ego autumno longe salubriores terrestribus esse: Causa in promptu est, quod illæ fœtidos illos ac paludosos vapores longe à nobis rejiciant aëremque verrunt & expurgant; inde spiritus alacriores, ac vegetiores ad functiones peragendas reddunt, humoresque qui in nobis sunt, à putredine conservant. DUR. Hæc quæ dicis, in memoriâ mihi revocant, quæ de ventis in Gallia Narbonensi, ac vicinis Hispaniæ locis, ac in Italia in Romæ ac Neapolis territorio, è montibus, spirantibus, incolis *Serena* vocantur, qui blandiente frigore homines incautos, advenas præsertim, pervadunt potius, quam invadunt, inde crebræ in iis locis Hæmoptyses, Phthises, ac Asthmata, cæteraque Pulmonum vitia, sæpe incurabilia. BONT. Ita est, ut dicis, hinc non inconcinne *Horatium* cecinisse memini.

Matutina parum cautos jam frigora mordent. DUR. Quum porro in omnibus terræ locis, quotannis insignes in aëre mutationes in Elementorum primis qualitibus sentiantur, ac pro iis anni tempora Physicis distinguantur, velim ut mihi etiam vicissitudines illas tempestatum in Iava nostra demonstrares. BONT. Lubens fecero, itaque cum per totum anni decursum, in sola siccitate, ac humiditate, mutationes insigniores orientur in hisce locis, tantum duo anni Tempora novimus. Nam quoad mutationem caloris ac frigoris; calor plerumque semper est æqualis, cum Sol hic à linea Æquinoctiali non longe recedat: itaque anni tempora, in siccum, ac pluviosum dividemus, quæ nobis Æstatis, ac Hyemis vicem supplent. DURÆUS. Quando igitur Æstatem incipere existimas? BONT. ubi perpetuæ pluviæ cadere incipiunt: nam tum Sol propior Æquatori è directo nos feriens, ac è mari, paludibus, & stagnis nubes in altum cogit, incipitque hæc tempestat, à Novembr. initio, ac usque initium Maii excurrit, cælo tum temporis tam irriguo, ac tam pluvioso, tum cadentibus tam continuis pluviis, ut insolitis merito secundum Deucalionis diluvium metuatur. E contra à Maii initio, usque ad Octobris exitum, siccus plane & serenus est aër, vix pluvia toto sex mensium intervallo decidente, contrario plane modo, quam in Patria nostra, ubi recedente Sole pluviosus fit aër, appropinquante vero Sole siccior evadit. Sed terra tamen his non obstantibus longe feracissima est, tum ob roris noctu cadentis copiam, tum propter temperatam matutini ac vespertini temporis naturam, quæ Veris qualitates æmulatur: sed de eo infra. DUR. utrum tempus anni existimas salubrius esse? BONT. ex dictis prudenti constare debet. Tempus pluviosum seu æstivum maxime insalubre censeri, quod nimirum aëris calor & humiditas naturalibus Philosophis putredinis effectrices merito putantur esse; Nam nisi tum temporis venti successivi matutini, ac vespertini, tum aëris crassities ac nebulosa constitutio æstum arcerent, terra propter calorem non ferendum inhabitabilis esset: sed de his docte ac ampliter philosophatur *Iosephus à Costa* ex proposito Lib. Naturalis Indiarum Histor. quem lector curiosus adeat. Tempestate porro anni sicca & sereno aëre, ut convenit, corpora sunt bene sana, ac tum venti etiam aliquanto frigidius spirantes aërem melius ventilant & expurgant. DUR. Vt ex dictis intelligo, dum æstatem & hyemem vicinitate, ac absentia Solis metiris, in Indiarum hoc tractu patimur hyemem, cum in Hollandia ver ac æstas florent, & è contra hic Æstas est, cum in patria hyems ac Boreas sæviunt. BONTIVS. Ita sane est. DUR. sed quid de dierum intervallis, ac eorum temperamentis sentis? BONT. Diei tempora hic commode diviserim in Matutinum, Antemeridianum, Postmeridianum, ac Vespertinum, sub quo quoque noctem comprehendemus. Quoad qualitates singulorum; Matutinum ac Vespertinum diei tempus salubrius reliquis, negotiis ac actionibus accommodatius peragendis est. Quod tum temporis, venti, è mari & montibus spirantes, aërem ventilant ac refrigerant: Vt autem à matutino tempore incipiamus; Ego illud definio, quod ab hora quinta usque ad nonam se extendit, tum auræ molles blande aërem temperant, ac si in Hollandia Maiales ventos sentires. Antemeridianum à nona porro ad duodecimam se extendit, quo tempore, Sole altum scandente, maximus æstus sævit, qui temperari paulatim post duodecimam usque ad quartam pomeridianam incipit,

pit ob auras è mari surgentes. Vesperam autem terminabimus à quarta pomeridiana ad sextam, aut paulo ultra vespertinam, qua Sol se condit. Itaque, si quid negotii gerendum sit interdiu, id fiat vesperi ac mane: antemeridianis jam commemoratis horis progressus in publicum plane vitandus; ob fervoris violentiam, quod tam manifeste quisque sentiat, se tum temporis magis quadrantis horæ spatio defatigari, quam spatio duarum horarum alio tempore. A duodecima porro ad quartam pomeridianam, etiam suadeam à negotiis publicis abstineri, sed tamen hæ horæ tam insalubres non sunt, quam antemeridianæ nominatæ.

DIALOGVS II.

De cibo ac potu: ubi de Carnibus, Piscibus, Fructibus, Herbis, Oleribus, Potu, Pane, ac Oryzæ qualitatibus.

EXpositis aëris Indici in his oris qualitatibus, tum anni temporibus, horis diei ac ventorum temperamentis, vellem ut mihi tuam sententiam diceres de cibum sumendi tempore.

BONTIVS. Lubens faxo, itaque hoc in genere accipe; jentandum hic largiter, prandendum mediocriter, cœnandum parum. non quod meæ opinioni alios ita stricte alligare velim, sed ego mei iudicii rationem reddere conabor. **DURÆUS.** Rationem itaque velim mihi dari. **BONT.** Ea in promptu est, quod tempore matutino, ob post nocturnum frigus, ventriculi melius ad digestionem sunt dispositi. Prandendum porro mediocriter suadeo, ne dum meridiatur, plerumque ob summum calorem aliquantulum stomachus à nimietate cibi gravatus, cruditates, ac inde morbos, hic solitos oriri, gignat: nam plurimi morbi in Indiis à frigida causa gignuntur. **DUR.** Hoc adeo durum mihi videtur, in calidis regionibus frigidos morbos prædominari. **BONT.** Ast ubi causam inspexeris, fortassis minus mirabere, quod nempe propter affiduas spirituum per sudores ac cutis spiracula evaporationes, membra naturalia, concoctioni ciborum inservientia, calore destituantur; inde frigidiores ventriculi ac intestina, ob concoctricis facultatis labefactionem, cibos omnino mutare non valentes, crudos ac incoctos humores, ad mesenterium, dein ad Hepar, tandem per venas ac arterias in universum corporis habitum transmittunt. Hinc quoque non mirum est, populos ad septentrionem sitos, vivaciores longe esse hisce meridianis gentibus, nam ambiens frigus, per antiperistasin calorem ad interna cogit, hinc est quod *Hippocrates* etiam dicat, *ventres hyeme esse calidiores*, ac alibi *propterea hyeme largius esse cibandum* affirmat. **DUR.** Satisfecisti huic scrupulo, veniamus, si placet, ad genera ciborum hic utilia vel respuenda. **BONT.** Age ut hoc fiat, imaginarium tibi apponam prandium, quia nemo, quod sciam, nos hodie vocavit. **DUR.** Dummodo ne Chamæleontes è nobis facias, qui vento vivere dicuntur, sed falso. **BONT.** Bona verba, quæso, ast ejus loco aures tuas lepidis sermonibus opplebo. Itaque cibos primum per classes distribuamus; ac primo loco Carnes in considerationem veniant; earum itaque saluberrimæ sunt gallinarum, quibus hæc Insula abundat. Aves montanæ ac sylvestres, quales sunt turtures, columbæ, coturnices, & minutiores, ut sunt passeres, fringuillæ, tum ficedulæ seu scelopaces, turdi, quæ omnes volatilium species nobis abunde campi ac sylvæ suppeditant. Dein anates & anseres, & cæteræ aves aquatiles hic carnum bonitate præstant. **DUR.** Miror, te hæc aquatilia inter salubres reponere cibos, cum in Patria inter insalubria alimenta numerentur, quod nimirum in stagnis ac paludibus versantia, limo ac alga se ingurgitent. **BONT.** Fateor & recte: sed hic longe est alia ratio, tales enim aves non hic in stagnis, nec paludibus versantur; sed in profluentibus fluviis, unde carnes ipsis longe meliores, præterea licet domi ipsas alere Oryza ac panis frustulis, ac tum carnis tam delicatæ evadunt, ut cum gallinarum ac caponum carnibus contendere possint. Sunt præterea hic grues, ac ardeæ, quas quoque contemnere non licet. **DUR.** quas carnes porro in secundo bonitatis gradu locas? **BONT.** Caprillas: nam ab ovibus, propter penuriam hic abstinentum est. Dein vitulinas ac bovinas, & illas quidem præstantiores habemus hic feras, ac sylvestres. Bubalinæ carnes non sunt omnino contemnendæ: sed has juven-

culas intellige; nam vetustæ propter insignem nervositatem fortissimi animalis vix feratos *Plautini* parafiti dentes admitterent: DUR. Sed quid de ferinis carnibus sentis? BONTIUS. Haud male mones, inter has itaque præstantissimas esse puto aprinas, cum & porci domestici hic optimi sunt, ac facili concoctionis, secus quam in patria; nam & ægris hic suilla caro bene præscribitur. Cervos denique (ut fcis) hic quam plurimos habemus, & has omnes ferinas carnes milites & cives scloperis à se occisas huc in urbem quotidie venales adferunt. DUR. Ita est: sed ômissis carnibus transeamus ad pisces. BONTIUS. ut hoc commodius fiat, distribuemus pisces, in marinos, ac fluviatiles. Inter marinos (meo quidem iudicio præstat iste piscis, quem Incolæ *Cacap* vocant, qui è cyprinorum saxatiliū est genere (quem nostri Hollandi *Steen-bræffems* vocant) quique tam grandis aliquando capitur, ut & Afellum callarium æquet. DUR. Habemusne hic Afellos majores istos, quos *Cabeljau* Belgæ indigentant? BONTIUS. Capitur hic quidem species aliqua eorum, quam nautici socii nostri *Jacob Evertsen* vocant, ob nigros in flava cute sparfos nævos ac maculas, quales habuisse quendam ejus nominis nautam dicunt. Est præterea hic magna quantitas petroforum cyprinorum, figura varia, lata, rotunda, oblonga; inter quos excellunt ii, qui rubri sunt coloris. Scaros quoque delicatissimos habemus, quos *Belonius* in observationibus suis l. 2. describit, qui nobis hic percarum loco sunt. Capitur præterea Salmonis quoddam genus, *Ican-Banda* Malaii vocant, quod Bandensem piscem significat, quia in litoribus ejus insulæ frequentius capiatur. Certe præter colorem à Salmone non differt, qui in hoc pisce albus est, in Salmone caro rubra est: sed nostri ficcioris sunt carnis, ac proinde salubriores, si *Plinio* credamus, qui omnem piscium pinguedinem profitetur malam esse, præter Anguillarum, quæ sit pessima. DUR. Quid de Auratis, Corcovadis, Bonitis, & id genus piscibus sentis? BONTIUS. Omnes hos esse è thynnorum ac delphinorum specie, tum propter natationis summam velocitatem, qua expansis velis navigantem navem tranant, ac etiam è mari exiliunt ad tres quatuorve cubitos in altum, ut venentur hirudines aquaticos, seu pisces volaticos dictos, qui etiam sunt boni saporis, ac dentis alis Alecem non male referunt nec forma, nec sapore. Cæterum inter delphinos istos palmam fert Aurata, ab aureo colore *Dorado* Lusitanis dicta, cæteri sunt carnis durioris ac proin concoctu difficilioris. Sanis tamen ventriculis bene conveniunt, quum fanis; ut inquit Latinus Hippocrates *Cornelius Celsus*, non opus sit exquisita diæta. DUR. quid de planis piscibus marinis? an illos omnino oblivioni trademus. BONTIUS. immo vero ego in hoc eram, ut ipsos hoc ultimo loco reservarem: nam extra controversiam è saluberrimorum piscium sunt genere. Tales inter præcipuos sunt, Rhomboides, Lingulacæ, ac Rhombi, quorum Rhomboides optimi inter pisces sunt nutrimenti; dein Lingulacæ, ac ultimo Rhombi, qui adeo consuevere in deliciis apud Romanos esse, ut inde materiam ceperit ingeniosus *Juvenalis* Satyr. salissimam in crudelia & nugacia Domitiani tempora ejaculandi. Raias habemus præterea clavatas ac læves, quæ quo juniores, eo meliores concoctu; à vetustioribus enim jubeo abstinendum, ut de Lamiis, ac laris piscibus *Hapen*/ qui acutissimis suis dentibus rostratim stipatis tam multis sociis navibus temere natantibus exitium intulere. Pastinaca marina, ipsis Chinensibus piscatoribus confitentibus, venenosum è transversa cauda enascens telum gerit, quo abscisso edulis est, sed carnis insalubris, ac fastidiosæ, ideo ego Chinensibus ac Mauris, qui iis avide vescuntur, suas delicias reliquerim, contentus supra commemoratis Neptuni pecoribus, ut eos *Plautus* vocat. DURÆUS. Marinis piscibus videor jam affatim satiatum, velim mihi fluviatiles etiam apponas. BONTIUS. In me non est mora. Igitur primo loco mihi occurrit Carpio, seu Cyprinus rotundus, quem ego carne, ac gustu meliorem esse iudico patriis, ut pote qui hic in fluviis, non in stagnis ac paludibus, ut apud nos plerumque capitur, & ut, quod diximus, Anates hic præstantiores sunt, sic & hi pisces ob prædictam causam laudabiliores hic capiuntur, nec enim tam limosim sapiunt. Tam insigni porro mole aliquando capiuntur, cute candida, ac carne delicata, ut iis nil ulterius addi posse confidam. Sunt præter hos lupi pisces in alveis fluviarum, quos propterea num inter marinos, aut fluviatiles numerare debeam, dubius hæreo: sed certe magis in mari capiuntur magna mole, pelle alba, gustu sive assi sive elixi suavissimo. Mugiles sive *Harders*/ ac ea piscium species, quam ob eminentiam nasi nasutos appellant accolæ Mosæ in Hollandia, ac vernaculo vocabulo *Houtinck* indigentant, hic affatim capiuntur, ita ut pauperioribus etiam in cibum cedant. Hæ
duæ

duæ piscium species statutis temporibus, ab Octobre nimirum mense ad Aprile[m] usque, propter pluvias quæ falsam aquam edulcorant (nam hi pisces etiam in alveis fluminum capiuntur), pingues ac suavissimi sunt. Sicciori vero tempestate carne sunt durioris ac spinosæ. Alburni **Dooznen** præterea nostratibus similes hic in fluviis capiuntur, boni sane saporis, ac nutrimenti. Congri *Conger ael* quoque insignes aliquando in fluviorum ore, sæpius in mari videntur, unde eos potius inter pisces marinos locaverim. Insalubriores jam porro pisces enumerare libet, quales sunt Anguillæ, quæ cute sunt superne nigerrima, subtus fœde flava, tum etiam cum hydris coire certissimum est, & quamvis plurimi eis suaviter utantur, ego tamen ob prædictas causas ac propter nauseabundam illarum pinguedinem facile eas contempserim. Est præterea piscis quidam durissimis squamis obsitus, quem *Ican Cabosch* Malaii vocant, ego à figura, & capitibus, ac reliqui corporis, Mugilem fluviatilem dixerim, qui in limoso hæret fundo, ac originem suam non obscure sapit: Habemus hic porro Tencarum **Sceit** quoddam genus sine squamis, pelle lævi, teretes, cum duabus pinnis, ut Anguillæ, ac capiuntur hic in magna copia isti pisces (quos nostrates à capite bufonis **Pupt-ael** vocant) sed ego, ut Murænas fluviatiles omne id genus cupientibus non invidiam. Possem jam alias piscium species enumerare quæ plurimæ restant, sed quia non historiam: sed tractatum de diæta indica scribere gestio: ideo his contentus, caneros tantum ac astacos, ostrea quoque, squillas ingentes tibi jam apponam, quæ omnia præter reliqua ostracoderma, hic delicatissima sunt. Tum testudines amphibias addo, cum ovis suis, ac carne suavissima, ut aiunt ii qui de iis millies se gustasse gloriantur: sed credo, ipsos famem secum, optimum condimentum, attulisse, ego testudinum carnes inter medicamenta ista collocaverim, seu mavis alimenta medicamentosa, quæ Phthificis, Empyematicisque conveniunt; quia glutinosæ cum sint, pulmonibus consolidandis conveniunt.

DIALOGVS III.

De Oryza, ac Pane in Indiis. De potu, Vino, Arac. De potu ex aqua, Saccharo, Tamarindis concinnato. De naturalibus liquoribus potulentis ex arboribus depromptis.

DURÆUS. Quoniam in his locis Oryza cocta plerumque pro pane utimur, velim ut mihi narres, quid de hoc nutrimento sentias, præsertim cum cibus sit solidior, & quæ tanquam basis sustinere debet reliqua alimenta, ne in fundo ventriculi fluctuent. **BONTIUS.** Certè si id, quod res est, fatear. Si tritici (ut solet) copia nobis è Iaponia & Zurattè advehatur, Oryza libenter carere velim, cum è farina tritici panes hic confecti patriis bonitate non cedant, & melioris (meo quidem iudicio) quam Oryza sint nutrimenti: sed si tritici adsit inopia, tum ista eligenda est, quæ colore sit candidissima, & quæ manu contenta bene ponderet, & colore quasi perspicua cernatur: sed cum excocta est, antequam ea utare, expectes oportet, donec refrixerit: nam experientia constat, calidam Oryzam non solum noxiam esse ventriculo, verum cerebro, ac universo nervorum generi: hinc quoque fit à vaporibus crassis & siccis ex hoc cibo in cerebrum elevatis, nervos opticos sæpe in tantum obstrui, ut cæcitas inde oriatur: de qua, & de ejus cura latius in *Methodo mea medendi* Indica ex professo agam: hinc etiam non facile videas Iavanos, ac Malaios edere calidam Oryzam, quia Indi (si quæ gens alia) sanitatis conservandæ suæ sunt apprimè curiosi, inde sobrii existentes, summe exactam diætam observant. **DURÆUS,** sed heus tu! nobis nimium siccum in pictura convivium apponis, & interea, *Nos miseri aremus; nec quod potemus, habemus.* Velim potum nobis præbeas. **BONT.** Haud male mones, nam & mihi loquendo fauces solito sicciore sunt, verum defluente licet nobis accipere, quoniam alterius liquoris hic nobis non est copia, ac primum de aqua purissima, ac simplicissima secundum elementum suum nativum agamus, namque hæc potio etiam nobis cum reliquis animalibus est communis. **DURÆUS.** Quid igitur de fluvio hoc Bataviam nostram interfluente censes? **BONT.** Aquam eam qualitate quidem non esse malam, si altius è flumine petatur: nam in ore fluvii propter affluxum maris, falsedine

imbuitur: & hæc est illa causa, quod cum anno 1628, à Iavanis Matarannensibus arte obsessi essemus, & propterea ex fluvio altius aquam petere non auderemus, multi è potu falso in dysenteriam inciderent, addito etiam insuper hoc, quod cadavera Iavanorum, à nobis quotidie excursionibus occisorum, in summo niarent, ac aquam non solum tabo descendente flumine: sed & aërem, putrido halitu inficerent. **DUR.** Sed licet nobis hic potum factitium bibere, quid tu de eo sentis? **BONT.** Quoniam Cerevisia nobis deest, non quod coqui hic non possit: sed quod propter calorem aëris, citissime acesceret, alioqui non minus bona, quam in patria parari posset: nam (ut dixi) triticum, è Siratte nobis abunde subvehitur, tum quoque ex Oryza, non decorticata istud frumenti genus commode confici potest, quod **Mout** in patria vocamus. Cujus rei exemplum vidimus apud Mareschallum, mercatorem bene cognitum, qui in hac urbe ex prædicta materia cerevisiam coquebat, nulla ratione Hollandicæ cedentem, quæ non secus ac patria quoque cerebrum tentabat, ac gustu non deterior erat: sed durabilis non erat propter summum in his locis calorem, ac cito acescebat: verum salubris iste est potus, qui modo sequenti paratur. Sume vasculum ferreis vinculis bene cinctum, triginta, aut amplius (pro familiæ magnitudine,) amphorarum, quod imple aqua fluviali pura, cui sacchari Iavanici nigri infunde lb ij. Thamarindorum unc. iv. Citreorum malorum dissectorum N°. iij. bene obturata hæc reponantur loco frigidiore, à Solis radiis libero, fermententur simul per 24 horas, & quod mirandum, sine subjecto igne ebulliunt, ut eminus astantibus exaudiri possit sonus, non secus quam valido igne coquitur cerevisia nostra patria, tum fæces in altum ejicit, quas aperto operculo abjicimus. Hic potus noster est quotidianus, gustu jucundissimus, ac visceribus minime, ut præcedens, gravis. Et certe illi qui noviter huc è patria pervenere, à me ridendi gratia decepti discessere, putantes, me iis Anglicam vel Martiam cerevisiam propinasse, cujus saporem magis æmulabuntur, si manipulum Caryophyllorum in vas conjicias. **DUR.** Sed quid de potu isto existimas, qui hic ex aquæ partibus sex, & vini duabus eodem modo fermentando in cantaris Hollandicis lapideis angustioribus conficitur? **BONT.** Limpidus, fateor, ac frigidus est potus: ideoque etiam tempore cibi sumendi utiliore esse puto: sed altero utendum censerem interdium, quod pectori paulo sit infestior, nescio quid acidi penetrantis sapiens. **DUR.** sed utrum vinum salubrius esse existimas, Gallicumne, an Hispanicum? **BONT.** sunt qui Gallicum præstare putent: sed meo quidem judicio hallucinantur, sanius enim credo in his locis vinum Hispanicum esse vel Creticum. **DUR.** attamen hoc rationi plane contrarium videtur, quod sub climate calidissimo, calida vina, ac oligophora exhiberi velis. **BONT.** ubi rationem audieris, mirari desines: nam cum calor hic interdium, præsertim à decima matutina usque ad pomeridianam tertiam horam, admodum sit vehemens, necesse est, homines multo sudore diffluere, unde quoque calor nobis ingenitus debilitatur, proin partes naturales coctioni ciborum inservientes, ac chyli, debito frigidiores remanent, secus quam in partibus septentrionalibus accidit, ubi ex Hippocrat. decreto ventres hyeme sunt calidiores, ratio est quod per antiperistasin externus aër internum calorem augeat. huic quoque argumento fidem addit experientia mercatorum, per deserta Arabiæ in Persiam, aut Turciam iter facientium, qui in summis caloribus sitim optime sedant haustu spiritus vini, vel fortissimi vini Persici, vel Hispanici: nam, si ob inexplabilem sitim assiduo aquam ingererent, in cachexiam proculdubio, ac in ventris insignem tumorem, ac ipsum denique hydropem, inciderent. Adde quod vinum Gallicum, quod huc è patria adfertur, cænopolæ apud Hollandos liberalius isto suffumigio imbuunt, quod **Lucht** vocant, quod cum arsenico, sulphure, & colophonia constet, vino perniciosam ac causticam qualitatem inurit, quamvis efficiat, ut sapor diutius illi incorruptus conservetur. Vnde ego aliquos vidi ex solo Gallici vini potu largiore in lethalem dysenteriam incidisse. **DUR.** Ex prædictis apparet te etiam à vino adusto, nec Arac Chinense, abhorriere. **BONT.** usum commendo, abusum abominor. Si quis igitur mane, aut vesperi, ventriculi roborandi gratia, unc. ij. aut unc. iij. istius liquoris sumat, haud male, me iudice, fecerit. Sed, si id vinum distillatum haberi potest, quod è Gallia venit, non est quod Arac confectum desideremus: sed si ejus copia non datur, quod conficitur è liquore nucis Indicæ contento, ac ex ipsa arbore distillato cum Oryza, eligendum est. at cane pejus & angue vitandum est, quod Chineses avarissimi

riffimi simul, ac astutissimi bipedum mixtis Holothuriis in mari fluctuantibus parant, quæ excrementa maris Belgæ *Quallen* vocant, eaque tam exurentis sunt caloris, ut solo tactu vesicas in cute excitent, atque hinc exulcerationes pulmonum, sanguinis sputa, tabes, ac mors ipsa adveniant, atque hoc est, ut *Plautus* ait, quod homines hic tam brevem vitam colunt, cum, instar strigilum, intestina abrasant, ac exedant.

DIALOGVS IV.

De Potionibus naturalibus ex arboribus depromptis in India Toyvat, ac Saguër dictis, tum de liquore nucis Indica contento.

DV R. In omnibus his mihi abunde satisfacisti, jam sententiam tuam explices velim de liquoribus istis potulentis, qui vel ex fructibus arborum, vel ex ipsis arboribus depromuntur. **BON T.** Sciendum itaque est, tres hujus potus esse species; primam, quæ continetur in Nucis Indicæ cavitate; secundam, quæ è floribus ejusdem arboris elicatur; tertia frequens est in Banda ac reliquis insulis Moluccis, quæ destillat ex arbore non ab simili Palmæ Indicæ, isque potus indigenis *Saguër* vocatur, hæ tres potus naturalis species per totam Indiam admodum familiares sunt. Ac hoc in genere de iis dictum sit, ipsos frigida qualitate excellere, ac proinde nervis esse infectos, si quis nimia quantitate iis abutatur, præsertim corpore per exercitium aut Solis ardorem excalescente: non secus ac vidimus sæpe in patria nostra, si quis æstate, vel oriente Canicula, cursu defatigatus, & sudore perfluens, intempestive nimis avide frigidum, vel lactis pressivum hauriat, ipsum in momentaneam mortem incidisse, vel summum vitæ periculum. Itaque potu ex his arboribus parcius est utendum: nam constat, frequenti illorum usu, præsertim liquoris *Saguër* dicti, non solum diarrhœas diurnas ortas: sed & paralyin, *Berberii* dictam, hinc natam esse. Hinc est, quod in Banda, cæterisque Moluccis insulis, præsertim quæ nostro sub sunt imperio, plerique homines cachectici sint, ac sædo colore ad luteum vergente, & vix unus, aut alter è nostris Batavis paralyin prædictam effugit, quod & norunt Lusitani, qui non solum in hoc potu: sed in reliqua omni diæta temperatiores sunt, quam nostrates.

DIALOGVS V.

De Aromatis, ac de usu illorum. Vbi quædam à Garcia ab Orta, ac cæteris aromatariis scriptoribus non satis liquido tractata explicantur.

DV R. **Æ V S.** Cibum jam ac potum nobis affatim in pictura apposuisti: sed simplicem, ac nullis condimentis imbutum, cum tamen nullibi copiosius aromata proveniant quam in Iava. **BON T I U S.** Quam tu delicatus es! an nescis naturam simplici victu esse contentam? veruntamen, ne videamur earum rerum per negligentiam curam non gerere, in hoc te non deseram. Ac de Aromatis dicam, non quod auditu percepi, sed quod sensu proprio ac visu verum esse didici. Piper primum attingamus, cujus qualitates cum per totum orbem notissimæ sint, non est quod pluribus de eo hic agamus. Certe Convolvuli est species, si modum crescendi respiciamus, nam arbores ac bacillos eodem modo, quo Convolvulus, scandit. Condiuntur hujus viridis racemi, (nam ut uvæ Corinthiæ crescit) muria & aceto ad orexin excitandam, ac cum carnibus assis aut elixis apponuntur, eodem modo incolæ condiunt radices recentes Zinziberis, Galangæ, cum fructibus *Manga*, *Carambola*, *Billingbing*, Curcuma, tum Cucumeribus primum adolescentibus, Melonibus insuper, ac Peponibus, quæ nobis Capparum vicem suppleant ac Olearum, quanquam & hæ deliciae non deficiant, cum quotannis eas desiderantibus satis copiose huc è Persia, & *Sirrate* advehantur; ridiculum porro est quod *Garcias ab Orta* peculiari cap. refert, de opinione Iavanorum ac Indorum de Piperis qualitate, ipsum nimirum esse frigidum. Credo ea ratione, qua quidam sophistæ olim ignem frigidum, ac glaciem, & nivem

& nivem calidam esse affirmare ausi sunt: quibus ego cum Aristotele responsum velim, sola experientia contra hos ineptos assertores esse disputandum: nisi forte velint calorem nativum, nimio ejus usu foras pelli, & intus debilitari; ac hoc modo corporis temperiem versus frigidam mutari. Sed Indi, credo, tam alte non Philosophantur. Idem quoque inde de Caryophyllis, eodem modo conditis, sentiunt. DURÆUS. Quid de Maci & Nuce Myristica condita sentis? BONTIUS. Iis, ego dico, parcius in his regionibus esse utendum: nam ventriculum sua oleositate ac pinguedine gravant, tum vaporibus ad cerebrum elatis somnolentiam & stupiditatem inducunt, immo vidi ex nucis Myristicæ nimio usu, aliquot non parum periclitatos esse, qui per diem unum atque alterum, non secus ac caro correpti, immobiles, & muti jacuere, certissimo indicio, cerebrum & nervos non parum male affectos esse. Porro è corticibus viridibus Nucis Myristicæ in Banda insula coquunt pulvem, saccharo condiunt, ac tum saporem referunt acidorum pomorum sic coctorum in patria. Sed & nos in Iava ex corticibus salitis ejusdem Nucis, primum aqua maceratis, non insuaviter simile condimentum conficimus: experientia quoque constat, somnum accersere, ideoque cautius eo utendum censeo. DURÆUS. Itaque, ut audio, nimium in cibis Aromaticum usum non laudas? BONTIUS. Ita est. Cardamomo excepto, quod blando suo calore, & naturæ nostræ familiari, masticatum, nullum empyreuma visceribus inurit. Crescit copiose hæc planta in Iava; & mulieribus Malaicis frequenti in usu est, condiendis piscibus, ac carnibus elixis. DURÆUS. Calamum Aromaticum, qui tam familiariter crescit, nonne in usu in culina esse autumas? BONTIUS. & quidem commodissime, quamvis *Garcias ab Orta* illius, ut & Iunci odorati, nullum in India usum agnoscit, quam substernendis equorum cubilibus; verum, si tam diligens fuisset in rimandis Aromaticum qualitatibus, quam perspicax in legendis Medicis Arabicis, non debuisset commoditates earum plantarum ignorasse, nam per totam Indiam vix pisces coquuntur, aut carnes, quin fasciculus calami Aromatici, aut Iunci odorati, iis injiciatur, ad gratum saporem, ac ventriculi non levem corroborationem. Idem de Nardo, quæ in montibus crescit, esto judicium. Hæc quoque aceto infusa per aliquot dies, ut flores Calendulæ exsiccata apud nos, putredini & corruptioni humorum egregie resistit. Ego viridem Nardum hætenus non vidi, quia montes hic inaccesi nobis sunt propter Tigridum inibi frequentiam & prædones Iavanos. DURÆUS. Dixeras antea, etiam Curcumæ radicem incoqui cibis. BONTIUS. Recte quidem & hanc radicem *Garcias ab Orta* vocat Crocum Indicum, non quod Croci Britannici filamentis similis sit: sed quod flavo colore tingat. Easdem radices quoque crescentes, quia *Garcias* non vidit, putare se ait sine noxa intra corpus sumi posse, ejus rei audacter sponforem me do, nam qui plantam millies vidi, & alibi largius descripsi, non solum cibis utiliter incoqui affirmo, sed egregios etiam ejus usus in medicina alio volumine ostendi, atque hæc de Aromatis dicta hic sufficiant. DURÆUS. Persæpe miratus sum Malaios, ac Iavanos, tum Chineses quoque, Mandragoræ istius fructu, quam Lusitani *Pomo d'oro* vocant, tam avide vesci, cum in summo gradu sunt frigida. BONTIUS. Bona verba, quæso, an nescis, eos addere fructum Ricini Americani, quod *lada Chili* Malaii vocant, quasi dicas, Piper è Chile, Brasiliæ conterminæ regione, ita alterius summam frigiditatem, alterius excessivo calore temperant, aceto, ac oleo superinfuso, non male cum carnibus, aut piscibus assis comedunt. Sunt qui masticationi istius Ricini ita assueverunt, non secus & fumigatores isti Nicotianæ. Quantum ad me, eo tamen libenter caream, nam dum animi gratia idem tentare aggressus essem, totum mihi palatum ac linguam excoriavi, à caustica istius Ricini vi, hinc videre est, quantum faciat consuetudo.

DIALOGVS VI.

De Fructibus, omnigenis Oleribus, ac Acetariis herbis in Iava.

DURÆUS. Quoniam convivium nostrum jam ad finem tendere videtur; sine bellariis credo hoc non dimittes. BONTIUS. Nullo modo, itaque à fructibus incipiamus, quorum non parvus est habendus delectus, optimi enim inter eos sunt, qui gustu sunt astringenti, pejores, qui saporem dulcedine fallunt: sed, ut de singulis

gulis aliquem sermonem gustemus. Primi nobis occurrunt *Manga* dicti fructus, qui in altissimis ac expansis arboribus crescunt, forma *Quercum* nostratam non male, æmulantibus; qui, dum immaturi, acidissimi sunt saporis, unde nobis demtis corticibus & nucleis in medio, puls coquitur sapore acido, poma acida, & uvas crispas coctas referens, ut quis vel exquisitissimi gustus, saporis differentiam vix agnoscere se fateretur: atqui fructus *Manga*, hoc modo præparati, ventriculo & intestinis corroborandis conveniunt, maturi minus sunt salubres, sed tamen si quis iis parcius utatur, nullam noxam inferent. **DUR.** De Durionibus, *Iaasis*, ac cæteris echinatis fructibus, quid sentis? **BONTIUS.** Duriones ob fœtorem *Allium* referentes, primum gustantibus, fateor, fastidiosi sunt & nauseabundi, tamen inter fructus saluberrimos Indicos eos merito repono: nam diuretici sunt, & sudores eliciunt, tum flatu discutiunt, tamen si nimia quantitate eos quis sumserit propter calidam & siccam, qua præditi sunt, qualitatem, inflammant sanguinem & hepar, pustulasque in facie excitant: itaque eos reponamus inter medicamenta alimentosa, de quibus in Meth. Indica mea Medendi. **DUR.** haud difficulter mihi persuades: sed quo gradu locas Ananas fructus sapidissimos ac odoratissimos? **BONT.** Si qualitates cæteræ supradictis à te responderent, nobiliorem fructum in toto orbe terrarum non nasci contenderem: sed tam erodentis porro sunt qualitatis, ut succus eorum, chalybem, & ferrum erodat, unde nisi vino, aut aqua per aliquot tempus macerentur, palatum, & linguam excoriant, ac horribilem Choleram, lethalemque sæpe Dysenteriam creant. **DURÆUS.** *Iaacas*, puto, sapor dulcis commendabit! **BONT.** Immo ego illas maxime insalubres esse puto, cum carnis sint tenacis ac duræ, & quæ incoctæ & crudæ, ut ore assumuntur, fere per alvum dejiciantur. unde etiam cruditates in ventriculo, & intestinis gignunt, quæ molestas, diurnasque Diarrhœas creant, dein Tenesnum, cui sæpe succedit mortifera Dysenteria. **DUR.** Qui fructus sunt ergo, quos mox ob astrictiorem saporem commendabas? **BONT.** Ii sunt primum *Iambos* fructus vocati, pulcherrimo ex albo ad purpureum vergentes colore. sapore ferme, ut Capræ vitis, ut bene monet *Christoph. à Costa*, astringunt vehementer, ac proinde Dysenterias & Choleras accommodatum est remedium, de quo alias. Adfertur ad nos præterea fructus quidam, *Lances* vocatus, qui racematim ut, uvæ, crescit, rotunda plane figura, magnitudine Pruni, intus nucleum habet, qui vestitur carne alba, & saporis vinosi, qualis fere est in uvis urfinis in patria. Huic consimilis gustu est fructus, Iavanis *Boa Rampout* vocatus, quod crinem significat, quod cortex externe fructum ambiens multis capillamentis sit præditus, nucleus plane similis est prædicto *Lancium*, ac qualitate frigida conveniunt; cortex *Lancium* tamen succum lacteum emittit, qui amarus valde & corrosivus est. datur præterea fructus *Billinbing* indigenis dictus, forma adolescentis primum parvi Cucumeris, adeo acido sapore, ut acorem ipsum dicas, in quo illud miri observatur, quod si ab aliis acidis fructibus cuiquam obstupescant dentes, istius fructu comesus statim acor abcesserit, credo ea ratione, qua in affectibus præter naturam major dolor minorem obscurat. **DUR.** Quid tibi de Ficibus nostris Indicis videtur? **BONTIUS.** Hos fructus *Pr. Alpinus* Musam vocavit, Malaii *Banana* indigitant, Iavani *Pysang*. sapore quidem grato sunt & pyro nostro æmulantes, quæ ob dulcorem Batavi **Supcher peeren** vocant: hi fructus si crudi comedantur, flatuosi admodum sunt, & nauseabundi, unde insolitis stomachum subvertunt: sed melius comeduntur cum pane & *Oryza* cocta, juncto caseo, alias quis facile in Dysenteriam, & ipsi congenerem Choleram, inciderit. Non secus ac si in Gallia, aut Hispania quis, qui recens istuc advenerit, uvis sine pane se affatim ingurgitet, næ ille certo certius in fluxum Dysentericum incidet. Hi fructus cum ovis fricti in sartagine multo salubriores sunt, & tum Phthisicis, Asthmaticis, & cæteris malis pectoris admodum utiles sunt, tum extus imposita inflammatorios tumores quoscunque ad maturitatem perducunt. **DUR.** Ast ubi relinquis *Mangostan*, *Iambo*, & *Cydonia* Bengalensia? **BONTIUS.** Ego ea pro bellariis reservabam, ut simul cum Chinesium potu *The* vocato, & *Tchia* Iaponibus dicta convivium finiremus, & quod hic moris est, ut *Syrii pynang* vobis apponeremus. *Iambo* igitur primum arbor est magnitudine Pruni, & nisi quod paulo acutioribus sit foliis, ipsi plane responderet, flore rubro, fructu pulcherrimo, ex candido purpurascens coloris: gustu sunt astringenti, & sapore ferme Vitium capreolas referunt, sapore itaque minus præstant, quam colore promittunt: frigida sunt naturæ, ideo æstuantibus utiles sive ab exercitio, sive

à calore

à calore febrili, Cydonia Bengalensia describit *Garc. ab Orta*, l. II. cap. XIV. Itaque de iis hoc tantum addemus, quod his Pyris seu Malis Cotoneis eximant nucleos, ac totos Saccaro, vel muria, & aceto condiant, quæ ad nos ex interceptis Lusitanorum navibus quæ Malaccam versus navigant, à Sirate, & ora Chormandel. Nam nulla gens in mundo ita assuevit condituris ejusmodi, quam Lusitani, ita ut per totam Indiam in proverbio sit; *Indos odoribus, Lusitanos condituris, rem disperdere*. Sapore æmulantur Pyra ista, Autumnalia grandia nostratia, quæ vulgus **Winter-peeren** vocat. Fructus porro *Mangostan* dicti, tam excellentis sunt saporis, ut mea quidem sententia omnes cæteros in his regionibus fructus anteciat, cortex plane Mali Granati cortici similis est, nisi quod in superiori parte coronam habeat ut papaver, cujus quot sunt radii, tot nucleos intus habebis, vestitos carne nive candidiori, sapore ex dulci vinoso, superante fraga, ac *Ananas* in India. **DUR.** Memineras de Chinesium *Thee* vocato Potu, quid tu de eo sentis? **BONT.** Herbula unde hoc *Thee* conficitur, Bellidis seu Consolidæ minoris folia refert, cum parvis in ambitu incisuris. hujus foliorum exsiccatorum manipulum in ferventem lebetem ad hoc paratum conjiciunt, & ad sufficiens tempus ebullire sinunt, hunc liquorem qui sapore subamarus est, calidum sorbent. Hunc porro potum tanquam sacrum Chinæ observant, & hoc venientes, hoc abeuntes, hospites excipiunt, & non creduntur jus hospitalitatis implevisse, nisi tibi eum propinaverint, non secus ac Mahometani suum *Caveah* æstimant. Exsiccantis est qualitatis, ac somnum prohibet, dum vapores è ventriculo in cerebrum ascendentes absumit, præterea Asthmaticis, ac Suspiriosis prodest. Quid jam postremo tibi memorem Mala Aurea, Citrea, Granata, & cæteros similes fructus, quorum summa est copia, cum ista in nostra Europa notissima sunt, & nos hinc Syrupos conficimus, quique sitientibus aqua mixti, Julapii locum in sanis, ac ægris, obtinent? Vites taceo, quæ, si diligentem putatorem, & cultorem nanciscantur, quater in anno maturos suos fructus proferunt. itaque si diurnus calor non adsit, propter perpetuum virorem semper hic Ver, ac veri Hesperidum Horti.

DIALOGVS VII.

De Oleribus, & Leguminibus in Indiis, & Radicibus quibusdam edulibus.

DURÆUS. Finito jam imaginario tuo convivio, domum remeantes, saltem aliquid olerum in vespertinam cœnam colligamus. **BONT.** Dic modo quid primum expediri velis? **DUR.** Radices eas narres mihi, quas *Batatas* vocamus. **BONT.** Pleni quidem eas nutrimenti esse, attamen succum melancholicum producere, non secus ac castanæ in Europa, quarum saporem hæ radices, sub cineribus tostæ, vel etiam elixæ cum carnibus, plane referunt, nisi quod sint humidiores, & molliores paululum: sed si sale, oleo, pipere, & aceto perfundantur, betæ rubræ coctæ nobis loco sunt in acetariis. **DUR.** De Raphanis sativis hic luxuriantibus quid tu sentis? **BONT.** Horum, ut scis, habemus duo genera, primum breve, & rotundum, vel cylindri saltem formam referens: hi cocti loco raparum nobis in familiari sunt cibo: secundum est oblongum; & teres, ut Hollandicus raphanus, quod cum pane, butyro, & sale, crudum more patrio comeditur. Cæterum longe præstant Raphani patriis, quod non sint tam lignosi, nec à teredine ita perforantur, sed esculentiores, & sapidiores sunt. **DUR.** Quid Indi de oleribus sentiunt? **BONT.** Illi ista, & omnes herbas edules in magno pretio habent: nam qui à Sirate, & oris Chormandel huc adveniunt, plerique ferme solis vegetativis vescuntur, sequenti *Pythagoram*,

— *Cunctis animalibus abstinuit qui,
Tanquam homini, ac ventri indulsit non omne legumen.*

[*Juvenalis Satyr.* 16.]

Ita hi homines etiamnum abstinent Fabis rubris, & quicquid inter herbas rubrum colorem obtinet. Hinc etiam fit, quod homines, in cæteris rebus idiotæ, tam exactam herbarum, & stirpium nanciscantur scientiam, ut si vel doctissimus *Pavvius*, nostri ævi botanicorum princeps, è mortuis resurgens huc veniret, miraretur, se ab his hominibus barbaris doceri posse. Cæterum olera omnia, & mansiles herbas, Malaii generali vocabulo

cabulo *Seir* vocant, ut contra, herbas medicamentosas, & venena quoque *Oubat* indigitant. Ut rem in pauca contraham, & ne tractatus modum excedam, enumerabo reliqua olera in nutrimentum hominum nascentia, utramque Betam rubram & albam. Petroselinum quoque luxuriat. Lactucarum omnes species. Anethum, & Fœniculum, Asparagos etiam non infeliciter serere incepimus. Tum fructus terrestres quoque proveniunt, ut sunt Melones aquatici, Pepones, Cucumeres, Citrulli; sed cum hæc omnia in patria abundant, de iis ad fastidium nolo dicere. Semina horum fructuum eundem usum in medicina præstant, quem apud Batavos antiquos. Legumina, non solum in sarmentis, sed in præaltis arboribus, ut alibi diximus, nascuntur; sapore bono & nutrimenti ejusdem, ut apud nos, flatulenti, &c. Habemus præterea fructum quendam, quem *Focqui Focqui* Malaii indigitant, cubitali sæpe magnitudine, brachium humanum crassitie æquans, & teres, eodem modo quo Cynara coctus cum vino & pipere & butyro, ei sapore non cedit. Figuram in *Exoticis* meis Indicis videre est & descriptionem, quæ proximo anno faxo habeatis. Sed hæc de Oleribus sufficiant, transeamus ad Exercitia, & animi pathemata, ut tandem optatum portum attingamus.

DIALOGVS VIII.

De Exercitiis, somno, & vigilia, sanguinis missione, purgatione, & de animi affectibus.

DVRÆUS. Quid de reliqua diætæ parte censes, quæ in exercitiis seu motu & quiete consistit? BONT. Ut hæc obiter percurramus, Exercitia, procul dubio moderata esse debent: nam propter humidam & calidam aëris temperiem corpora hic fluxa esse, extra controversiam est. Et hæc quidem matutino vel vespertino tempore institui debent, cum Sol non ita fervidus est, itaque commoda deambulatio, iis temporibus sanitati conducit, tum equitatio modesta, ut ditioribus mos est, & vectatio per fluvium cum navicula, ut amœnissimas sylvas, & fluminum oras transvehamur, quæ floribus & herbis consistæ perpetuo virent. DUR. Quid de somno, ac eum capiendi tempore, autumas? BONT. De somno nil habeo, quod addam, nisi istud antiquum, ut moderatus sit. Sed vereor, ne hic Apocryphus sim, si somnum meridianum sanitati conducere dicam: sed ut res casura est, ego ab ista opinione non recedam, nisi melius edoctus. Et certe, si in memoriam revocare velis, quæ ante dicta sunt, quod mane propter postnocturnum frigus concoctioni ventriculi magis apti sint, qua propter etiam largius jentandum præcepi. Meridianus somnus hic non solum utilis, sed & necessarius ferme, censebitur. Præsertim cum hoc tempore tantus calor aërem occupet, ut vel levissimus motus te defatiget, & sudore diffluere faciat, quid obstat, quominus lectione jucunda, seu levi somno, curas diluas? Nam & illi qui Hispanias, Italiam, ac Gallias, frequentavere, hoc in iis locis solitum esse affirmabunt, cum tamen nullo modo calor ibi tantus sit, ut in his locis. Secus habet in locis Septentrionem versus sitis, ubi semper largius prandemus, & digestionem ciborum motus levior vel deambulatio conducit, sed hic parce prandendum cum sit, somnus concoctioni ciborum nullo modo officit: sed eam magis promovet. DUR. Quid censes de retentione ac vacuatione humorum? BONT. Non est, quod hoc à me expectes, purgationem, aut venæsectionem eam, quæ in morbis adhiberi solet: sed eam, quæ servandæ valetudinis gratia contra affectus non naturales instituitur. Ergo si alvus solito astrictior fuerit, eam commode solvemus præstantissimis nascentibus laxativis, Thamarindis nimirum, & medulla Cassiæ fistulæ. Vel si paulo validius medicamentum desideres, addatur his Rhabarbari Extractum vel Syrupus ejus. Si porro sanguis mittendus, ratio etiam talis est habenda, qualis in patria, plenitudinis nimirum vocatæ ad vasa, ac ad vires: prior si adsit plethora, secundum *Hippocratem*, l. i. aphor. 3. large aliquando sanguis mittendus; altera ad vires, si adsit, ventilandis visceribus, præsertim hepatis & cordi, secundum judicium sanguis mittendus vel semel, vel iterato. Si porro alvus sit solutior, & inde Dysenteria, & Diarrhœa metuatur; syrupus sumatur è succo granatorum, vel decoct. è corticibus

ticibus eorum. Sed quia hæc magis ad morborum curam attinent, illa in aliud commodius tempus rejiciamus. DUR. Restat parvus scrupulus de animi affectibus & perturbationibus intempestivis. BONT. De iis Medici multa & varia scripserunt, quomodo domari vel temperari debeant. Verum cum motus animi vix sint in potestate nostra: Ego illis illud *Horatii* objicio: quod animus,

— qui nisi servit,

Imperat, hunc frenis, hunc tu compeſce catenis.

Quod uni facile, alteri difficile, factu esse pro diverso temperamento, quis non fatebitur? ideoque de affectibus & pathematis animi certam regulam velle ferre, nugatoris magis puto esse, quam Philosophi naturalis: Tum etiam hoc cogitandum, ut jejunium nostrum solvamus, ne nobis *Plautinum* istud eveniat, dum de frenandis animi passionibus disputamus, fames & morabiles in nasum conciat; itaque suadeam, dum *Sol* nondum radios in verticem nostrum dimittat, jentatum eamus. DURÆUS. Opportune mones, nam & gula me monet, ventrem famelicum carcere auribus. Ergo, si placet, in urbem nos recipiamus. BONTIUS. Me lubente fiet.

Dedit Deus his quoque finem, 1631, Januarii 18, Batav. Iacatr.

FINIS LIBRI PRIMII.

IACOBI BONTII
MEDICI

METHODVS MEDENDI

274

IN INDIIS ORIENTALIBVS

oportet uti, in cura morborum illic vulgo
& populariter grassantium.

LIBER SECVNDVS.

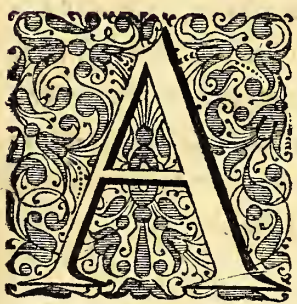
Amplissimis, Magnificis, ac Prudentissimis Viris,

PRÆFECTIS MAIORIBVS

Negotiorum in INDIIS ORIENTALIBVS;

Dominis meis, mihi summa observantia colendis.

S. P. D.

Nni jam fere tres elapsi sunt (Viri Amplissimi) quod operam in re medica meam, V. A. addixi: quam, cum primum in Indias vestras veni, non sterilem jacere passus sum: sed strenue in actum traducere cœpi. Ut eo ostenderem, me non velle, ut sumptus à vobis in me collati, frustranei essent: Itaque, quod interdum in praxi medica notatu dignum menti reponebam, nocte, à curis aliquantum vacuus, chartæ concredidi, quod jam in lucem protrudere libet. Ut saltem ex parte debitæ meæ, erga V. A. observantiæ satisfacerem: nam in solidum solvendo imparem me esse reperio. Ex iis igitur quæ præcipue observari debere putavi, Methodum Medendi hanc concinnavi. Eosque morbos descripsi, quos Endemios esse, & populariter hic grassari animadverti. Neque in cura quicquam addidi, quod non solida prius experientia comprobatum esse vobis affirmare ausim. Scribant alii, quibus ista mens est, miracula ex auditu: Ego, quod hisce oculis, & qualicumque meo iudicio percepi, vobis spectandum propono. Quod cum nemo ex nostris Batavis, (ut credo,) assequutus sit: immo, nè tentaverit quidem ante me; ideoque cum ego, qui primus in hanc arenam descendo, non sine causa, malevolorum tela metuam, patrocinium mihi V. A. quaerendum erat, quo adversus eorum ictus, velut clypeo, hæc contegerentur. Quos autem æquiores patronos me invenire posse considerem, quam vos (Viri Amplissimi) qui me hæctenus favore vestro prosequuti estis, quem si sensero erga me continuari, animum mihi, ac vigorem addetis, hisce majora, & auri-

B 2

bus

bus vestris digniora tentandi. Et, si vitæ spatium mihi supersit, ostendam, me non indignum, cui hæc sacra Medica concredita sint. Interea (Viri Amplissimi) chartaceum hoc munusculum, quo solus valeo, eo animo accipere dignemini, quo ego V. A. inscripsi, & quo adhuc me ipsum, & quicquid in me est, sincere vobis offero. Quod A. V. notius reddam, ubi quæ de stirpibus, arboribus, ac herbis, in lava crescentibus, commentari cœpi, absolvero; & demonstravero, alios, quorum nomen tamen celebre inter doctos est, hoc negotium nimis levi pede transcurrisse. Valete, Viri Amplissimi, ego interim D. O. M. supplex veneror, ut, ad crescentis vestræ Bataviæ, & rerum porro Indicarum augmentum, vos nobis diu incolumes conservet. Datum Coloniae Bataviæ Novæ, in Regno Iacatrensi, Anno 1629, Novembris 19.

V. A. addictissimus Cliens

IACOBVS BONTIVS M. D.

AVRELIVS CORNELIVS CELSVS

De Re medica : l. 5. Cap. 26. Consilium Practicum
hoc nobile Medicis reliquit.

Est prudentis hominis; Primum, eum, qui servari non potest, non attingere; nec subire suspicionem ejus, ut occisi, quem sors sua peremit. Dein ubi gravis metus, sine certa tamen desperatione, indicare necessariis periclitantis, in difficili rem esse, ne, si victa ars malo fuerit, vel ignorasse, vel fefellisse videatur: Sed, ut hæc prudenti viro conveniunt, sic rursus histrionis est parvam rem attollere, quo plus præstitisse videatur; obligarique æquius est, confessione promptæ rei, quo curiosus etiam circumspiciat, ne, quod per se exiguum est, malum majus curantis negligentia fiat.

Invide, quid tentas abrodere mordicus ungues?
Vel meâ ne carpas scripta, vel ede Tua.

C A P V T I.

De Paralyseos quadam specie, quam Indigenæ Beriberii vocant.

Affectus quidam admodum molestus, homines infestat, qui ab incolis Beriberii (quod Ovem sonat) vocatur. Credo, quia, quos malum istud invasit, nitando genibus, & elevando crura, tanquam oves ingrediantur. Estque species Paralyseos, seu potius Tremoris: Nam motum, sensumque manuum, ac pedum, immo vero aliquando totius corporis, depravat, & tremere facit. Causa hujus morbi præcipua est, crassus, & lentus humor pituitosus, qui nocturnis temporibus, præsertim pluvio cælo, (pluviæ autem assiduæ cadunt ab initio Novemb. usque ad Maii initium,) nervos corripit, dum nimirum homines diurnis caloribus defatigati, noctu omne tegmen & lodices à se rejiciunt; unde facillime, jam in cerebro præcipue genitus, nervos iste humor phlegmaticus invadit. Nam noctes, in his locis, comparatione caloris diurni, frigidæ appellari possunt. In hoc casu artus prolongantur, non contrahuntur.

huntur, insinuante se inter juncturas phlegmate, ita ut nervi & ligamenta inde laxentur. Quamvis autem hoc malum plerumque per gradus, & pedetentim homines invadat, tamen aliquando valde subitum est, dum nimirum homines æstu defatigati, potum ex Palma Indica copiose & confestim ingerunt; non secus ac in patria, diebus Canicularibus aliquando vidimus fieri, cum quis cursu, aut aliquo alio vehementi motu, calefactus, potum cerevisiæ, aut lactis pressi, nimis avidè haurit, ita ut inde sæpe summum vitæ discrimen, immo ipsam mortem incurrat. Porro signa hujus mali aspectu obvia sunt. Adest enim spontanea universi corporis lassitudo; motus & sensus, præcipue manuum & pedum, depravatur, hebecitque; atque in iis sentitur plerumque titillatio talis quædam, qualis in patria frigida, & hyemali tempestate, manuum, ac pedum, digitos corripit, nisi, quod hic tantus dolor non adsit. Tum etiam vox aliquando ita impeditur, ut æger vix articulate loqui possit: quod mihi ipsi accidit, dum hoc morbo laboranti vocis sonus, per integrum mensem tam exilis esset, ut me vel proxime affidentes vix intelligerent. Adsunt, præter hæc, aliquando multo plura signa, & Symptomata, quæ tamen omnia tenacem, & frigidum, humorem sapiunt: sed præcipua enarrasse sufficiat. Accingamus ad curationem itaque, quæ plerumque in longum trahitur; dum nempe humor iste lentus, & frigidus, ægre discutitur: per se tamen (ut plurimum,) lethalis non est: nisi musculos pectoris, & thoracis invaserit, & hoc modo, spiritus, ac vocis, viam intercludat. Verum hoc imprimis curandum est, ne (si ullo modo fieri possit) te lecto affigas decumbendo: Sed vel ambulando, vel equitando, vel simili aliquo motu validiore, omni conatu te exerceas: currere quidem impossibile est. Frictiones quoque fortes, & dolorificæ, summe necessariæ sunt, quas commode hic servi Bengalenses, ac mulieres Malayæ adhibent. Nam nostra gens tali exercitio non assuevit, ut nec balneis, quæ hic frequentia sunt. Fomenta, ac Inseffiones conficiunt ex herba nobili *Lagondi* dicta, quæ folio quidem *Perficariam* refert, estque odoris suavis, & aromatici. Certe nobis non tantum usum Chamomeli, & Meliloti, præbet, sed discutiendi & resolvendi viribus, iis, meo quidem judicio, præstat; Pedes & manus præter ea inungendi sunt oleis *Caryophyllorum*, & *Macis*: sed mixtis ol. rosaceo: nam sola adhibita, nimis caustica sunt, & cutem facillime eroderent. Habemus præter hæc nobilem *Naphthæ* speciem, allatam ex Sumatra, Iavæ regno, è regione in conspectu sita. Quam *Minjac Tammah* Indi vocant, oleum terræ significans, quod, non secus, ac nobis cognita *Naphtha*, quod oleum petræ vocamus, è terra erumpat; vel ex rupibus, in subjecta flumina præcipitetur. Hoc oleum à Barbaris in tanto pretio habetur, ut rex Achinensis, qui potentissimus istius insulæ est Tyrannus, sub capitali pœna istud evehi inde prohibeat: ita ut incolæ, nocte intempesta, si quæ nostra, aut Anglorum navis, eorum littoribus adpellat, ad nos istud furtim deferant. Hoc oleum, partibus affectis illitum, miraculi instar ægros consolatur. Odore est porro gravi: tamen non fastidioso.

Sed cum hic morbus sit chronicus, & longi temporis, nihil æque prodest, quam decocta ex radicibus Chinæ, *Sarçæparillæ*, ac *Ligno Guajaco*; quæ blando, & amico nostro corpori, calore, frigidis istos, & crassos humores, per sudores, & urinas, egregie discutiunt, & evacuant. Interpositis tamen subinde commodis per alvum evacuationibus, inter quas principem locum obtinet Extractum, quod hic conficimus. Ex aloë, & *Gutta Cambodja* dicta vulgo (corrupte apud nos gutta gamba:) cujus descriptionem inferius videbitis.

Sanguinem mittere nefas: non enim plethora, sed cacoehymia, in vitio est: & quis sanguinem fontem caloris, & thesaurum vitæ, non esse intelligit.

Hujus affectus reliquæ porro commode discutiuntur Theriaca, Mithridatio, &c. sudorem, & urinam moventibus, ac nervos roborantibus medicamentis. Reliquas hujus mali molestias opportuna exercitatio, & valida Naturæ vis sanabunt.

C A P V T I I.

De Spasmo.

Qui apud nos in Hollandia rarus est Spasmus, in Indiis tam familiaris est affectus, ut merito inter Endemios, ac populares morbos, numeretur.

Tam repentinus, & subitus est aliquando ejus impetus, ut, dicto citius, homines, rigidi non secus ac statuae, permaneant; dum vel in anteriorem, vel posteriorem corporis partem, muscoli, involuntario motu, versus principium suum trahuntur: Crudele (me Hercules) malum! quod sanis partibus vitalibus, & naturalibus, cum summo cruciatu miseris mortales, intra brevissimum temporis spatium, è vivis ad mortem rapit: dum nihil, nec esculenti, nec poculenti per oesophagum in ventriculum deducere queunt. Sunt & alii particulares, crurum, ac surarum spasmi: Sed de his, quia leviores sunt, & per se transeunt, hinc non agimus.

Porro hoc malo affecti, truculente admodum affantes intuentur, praesertim, (quod saepe fit) interveniente Spasmo Cynico, seu Convulsione canina, cum utraque maxilla aures versus trahitur. Ruber & viridis color ex oculis, & facie, oritur; dentibus strident, & murmur inconditum, vice vocis humanae, edunt, tanquam ii, qui è cella subterranea loquuntur: ita ut imperitis vere daemoniaci appareant.

Cura in hoc affectu à copiosa sanguinis missione inchoanda est. Tum frictions, & ligaturae validae adhibendae. Inunctiones quoque fiant oleis Macis, Caryophyllorum, permixtis oleo Anethi, aut Rosarum. Tum ol. Therebinthinæ, ac Spicae Indicae, quam lava copiose fert. Cucurbita quoque vitreae, & amplae, cum multa flamma, sine scarificatione affigendae cervici, lumbis, humeris, ac mammillis, ita enim, serosus iste, & biliosus humor, commode à nervis, & musculis revelletur.

Si remediis istis paroxysmus paulo mitior evaserit, & aeger aliquo modo jam deglutire incipiat, Antidota adversus hanc pestem, in forma liquida, exhibenda sunt, quae venenosam hanc, ut plurimum, materiam, impugnando, per sudores, & urinas celeriter ejiciant: Talia sunt Eapis Bezoar, rasura cornu Rhinocerotis, cum Theriaca, & Mithridat. mixta, &c. quae in progressu videbitis. Tum vomitoria ex Infusione guttae Cambodja, & Hepate Antimonii seu Croco Metallorum, deglutienda sunt: In hoc porro affectu nil procrastinandum; cum sit morbus acutissimus, qui, si quis alius, vehementer, cito, & cum periculo, movetur. Si autem malum invaluerit: & aeger deglutire non valeat, per acerrimos clysteres alvus eluenda est. Quorum hoc fit exemplar.

℞. Herbae Lagondi dictae, Abutali Avicennae, Bismalvae, quae omnia hic crescunt, ana M. j. sem. Anisi, Foenicul. Cumini, Anethi. ana ʒij. Coq. in f. q. aq. Fluvii. Colatur, ℞. j. add. pulver. Colocynthid. hic crescentis, ʒß. Salis Ammoniaci, vel Salis nitri ʒj, Electuarii fratris mei R. BONTI I, cujus descriptionem mox dabo, ʒjß. ol. Anethi ʒij. Misce, F. Enema.

Dein aeger à capite ad calcem inungatur oleis supradictis, & Naphta Sumatrensi seu *Miniac Tannah*. Balnea quoque ac fodus fiant ex Herba Lagondi, & foliis fruticis cujusdam *Davllontas* incolis dicti, qui frutex in humanam altitudinem assurgit, folio ad marginem dissecto Balsaminæ, cujus odorem etiam proxime refert. Specifica quaedam vi hæc folia crudelissimum hoc malum impugnant, & sunt anodyna, doloremque sedant, qui in hoc malo, ex contractione nervorum, violentissimus est: Lapis, & sal prunellæ per os sumptum, peculiare est remedium, ac materiam biliosam per urinas copiose excernit, & si febris adsit, cor & arterias refrigerat benigne. Imprimis vero habenda est ratio, saevissimi symptomatis doloris nimirum, cui omnia tantisper causa principali, saepe cogimur occurrere. Quod commode fiet Laudano Quercetani, Philonio sine Euphorbio, sed praecipue extracto Croci, quod infra describemus. Fortassis sciolus quispiam, negabit his remediis, propter vim stupefactivam, & narcoticam, nervisque inimicam, esse utendum. Speciosa hæc quidem prima fronte videntur; sed tamen vana sunt: nam praeterquam, quod calidissima hujus climatis temperies hoc requi-

requirat, certissimum est, in tali necessitate, sine his ægrum evadere non posse. Adde quod nos tam rite Opium hic præparamus, ut vel infanti innoxie detur; & sane (ut verbo absolvam) si opiata nobis deessent, in morbis calidis, hic grassantibus, frustra remedia adhiberemus, quod, etsi imperitis durum, ex progressu tamen, me nihil temere dixisse patebit. Circa victus rationem non admodum curiosi sumus; quia vehementia, celeritasque, mali, ac atrocitas, nobis longiorem deliberationem eripiunt; inclinante tamen morbo, gallinis, & hædina, & vitulina, carne, utendum, cujus jusculis incoctum sit Cardamomum, & Thamarindi, quæ duo simplicia lava copiose fert, ut medicamenti simul ac alimenti vicem suppleant.

C A P V T I I I.

De Alvi Profluvio, & primum, de Dysenteria vera.

Quoniam Profluviorum Alvi, hic (ut & apud nos) variæ sunt species, de singulis agemus, partesque affectas demonstrabimus, tum causas investigabimus, & symptomata denique observando, curam his annectemus. Et primum de Dysenteria vera loquemur, horribili isto, & consuetissimo his regionibus malo, quod plures homines necat, quam affectus quispiam alius præter naturam. Dysenteria igitur vera, est Exulceratio Intestinorum cum assidua dejectione, mucosâ primum, cruenta dein, & ultimo purulenta, cum ramentis, ac ipsorum intestinorum substantia, cum dolore intolerabili, torminibusque ventris; Hoc vitium partim contrahitur ex aëre calido, & humido; Falluntur enim, (ut hoc obiter quoque dicam) qui, propter Lineæ Æquinoctialis proximitatem, aëris temperiem, siccam, & calidam, esse putant. Cujus rei invictissimum, inter alia, argumentum est, quod chalybs, ferrum, æs quoque, ac ex his confecta instrumenta, rubiginem citius, & æruginem, contrahant, etiam siccissima anni tempestate, cum nullæ pluvie cadunt, quam in patria, Autumnali tempore pluviosissimo. Præterea fructus maximum huic malo fomentum præbent, quibus si quis cum summa cautione non vescatur, & cum Oryza, vel pane & paucis salis, vix unquam hoc malum effugiet, non secus quam in Gallia, & Hispania, qui uvas avidius sine pane vorant, statim Diarrhœam, vel Dysenteriam incurrunt. Tales sunt fructus: Ficus nempe Indicæ, quas *Bananas*, & *Pisang* incolæ vocant, *Garcias ab Orta*, & *Prosper Alpinus*, Musam appellant. Duriones deinde, *Iacas*, *Ananas*; Adde his Cucumeres & Melones aquaticos, &c. Quorum descriptionem apud eundem *Garciam*, & *Joannem à Linschötien*, videte. Hi fructus, præterquam quod horarii sint, etiam humiditate sua, & calore, temperamento nostro infesti sunt, Melones, & Cucumeres, excipio, qui præter frigus, de humiditate non parum participant. Præcipua vero hujus mali causa est, potus vini adusti, quod *Arac* vocatur, & quod Chineses ex Oryza, admixtis Holothuriis, in mari fluctuantibus, conficiunt, quæ nos Belgice *Quabben* & *Quassen* solemus vocare. Hæc Holothuria tam acris sunt caloris, ut tactu cutem exulcerent, & vesicas inducant. Utinam nostri navales socii hoc potus genus non tam avidè, biberent! non tot funebribus extuberaret hic humus: Quantum ad curam, commune remedium est infusio Rhabbarbari in decocto Thamarindorum, ad minuendum (ut aiunt) & temperandum, acrem hunc succum: notandum est, hoc remedium sæpe non prodesse: sed aliquando ægros in certam perniciem conjicere: dum nimirum bilis acerrima turget, & orgasmo fertur; ac metus est, ne ex levissimo laxativo, irriteretur, & majore cum impetu, ad partem affectam feratur, cum incredibili ægri cruciatu, & certa sæpe pernicie. Adde summam plerumque, in hoc casu, virium imbecillitatem, quæ restaurativi potius aliquid, quam purgativi requirit. Itaque caute Medico circumspiciendum est, quid agat. Ego, quod experientia longa verum esse didici, ad ægrorum salutem libere in medium profero. Potus quotidianus itaque sit decoctum Oryzæ, quod *Caudgie* Indi vocant; cum Endivia, & Cichoreo, quod, ex semine allato ex patria, in hortis luxuriat. His addatur Lingua Cervina, seu Phyllitis, quæ circa fluentia copiose crescit, & astrictoria sua vi, Hepar, & Intestina, roborat, tum acrimoniam istius furentis humoris infringit.

Si vero propter sævitiam symptomatum, doloris præsertim acerbissimi, temporis angustia, tam longam in cura moram non patiat, statim ad Extractum Croci deveniendum

niendum est, quo remedio (ausim dicere) nullum humana cura exquisitius excogitare potuit: putoque verissimum hujus morbi, sæpe etiam venenati, Antidotum esse. Speciatim porro omnia remedia ad hunc affectum referre mei instituti non est. Et ego tantum ea requiro, quæ non primis modo qualitatibus, sed proprietate etiam substantiæ, huic morbo sævissimo adversentur, & in hoc solo, maxime nascuntur. Fructus etiam illi, quos *Mangas* vocamus, qui conditi, propter astringentiam, & aciditatem, summe utiles sunt. Immaturi quoque coquuntur cum ovis, ut apud nos uvæ crispæ; neque facile quis, etiamsi exquisitissimi gustus, saporis differentiam cognoscit. Conficitur etiam ex iisdem fructibus conditum seu miva, non secus ac caro cotoniata in patria ex Cydoniis malis, cujus vicem supplet; nescio an & superet. Ad ulteriorem porro viscerum corroboracionem egregie confert Syrupus è Granatorum succo, recens ex arbore decerptorum; tum flores ipsorum conditi, excellenti in hoc malo remedio sunt.

C A P V T IV.

De Fluxu Alvi Hepatico.

FLUXUS Alvi Hepaticus, etiamsi non minus, quam Dysenteria, periculosus, non tamen tam sævis symptomatis concomitatus est. Adest enim multo minor, ac sæpe nulla intestinorum excoariatio: nam in hoc casu plerumque purus sanguis dejicitur, vel propter debilitatam jecoris vim retentricem, vel propter acrimoniam sanguinis, oscula venarum referantis per anastomosin, vel denique cruor propter copiam regurgitat in venas mesaraïcas, & inde in intestina, & sic per alvum rejicitur, & hic quidem omnium fluxuum Hepaticorum minus periculosus est, & sæpe plus terroris, quam damni, infert. Si itaque acrimonia sanguinis in causa est, frigidioribus decoctis utendum est, è seminibus Cucumerum, Cucurbitarum, Citrulli, Peponum, ac Melonum aquaticorum, quorum omnium summa est quantitas. Ex iisdem conficiuntur quoque Emulsiones, Eclegmata, & Pulveres, ad idem malum perutiles. Tum ad peccantis humoris revulsionem, cucurbitæ cum scarificatione lumbis, & natibus, admoventæ, tum diureticis supra nominatis cum saccharo cibi condiendi. Sin autem quantitate nimia sanguis luxuriet, sine mora vena media pertundenda est, habita semper recta ratione virium, quia in his regionibus propter aëris ambientis calorem, & evaporationem spirituum assiduam, homines, præsertim ægri, fiunt debilissimi. Hinc (ut obiter hoc dicam) non facile, nisi in summa necessitate, ad venæ sectionem descendendo, quod corpora nostra mollia, & à calore supradiçto effœminata, istam evacuationem non facile tolerant: Secus est in compactis corporibus Iavanorum ac Lusitanorum, quæ calori assueta, venæ sectionem largam admittunt. Expertus, credite, loquor. Sed semper, in angustiis, ceu ad sacram anchoram, confugiendum ad nobile istud Extractum Croci, jam aliquoties commemoratum. Cujus descriptionem hic subjicio.

℞. Opii electissimi (quod *Misri* vocant, & antiquorum est Thebaicum, nam *Misri* est Ægyptus,) Sanguinis draconis, gummi Benjuini, Croci Orientalis, ex Persia, ana partes æquas, Ambræ Japonicæ, seu nigræ, partem tertiam; conjice in vas vitreum oblongi, & angusti, colli; adde aceti fortissimi ex vino, ut materiam seu massam in fundo superemineat, tres, aut quatuor, digitos. Vitrum bene clausum exponatur radiis Solaribus; qui nobis propter fervorem, sunt instar ignis chymici; colata hæc omnia & expressa fortiter, eodem Sole inspissentur in consistentiam Extracti.

Hujus dosis est à granis sex, ad novem; in formam catapotii coactum; vel, in cochleari, vino, vel convenienti aliquo alio liquore dissolutum, detur præcipuo circa noctem, quo tempore observavi, omnia intestinorum mala exasperari.

De Lienteria, seu lævitate intestinorum, quæ plerumque Dysenteriam diuturniorem sequitur, & etiam de Diarrhœa, volens taceo, quia notissima hæc sunt in patria, & quorum cura sæpe superioribus annexa est, & tantum sæpe, in corroboracione ventriculi, & intestinorum, consistit. Sed de reliquis Alvi Fluoribus dicamus.

CAPUT V.

De Tenesmo.

Tenesmus, propter summam molestiam, quam secum conjunctam habet, magis metuitur, quam Dysenteria ipsa; & certe, si eam præcedit, ut plurimum lethalis esse solet, quia omnes morbi, qui successione auferunt, primogeniis sunt magis calamitosi: Sin autem Dysenteriam sequatur, facilius ejus est curatio, quia tantum reliquæ ipsius sunt, ab acri humore partem affectam exulcerante. Est autem Tenesmus exulceratio intestini recti, cum crudeli & assiduo dejiciendi conatu, ubi pauca, & mucosa, permixta sanguinis aliquot guttis, extremum pus excernitur: unde nostrates perapposito vocabulo hunc affectum *den Drupp-loop* vocant, quod stillatim, & guttatim humor peccans dejiciatur; Mulieres gravidæ hoc affectu correptæ, (ut fere semper) abortiunt, vel ante tempus foetum excludunt. Vterus enim inter anum, & vesicam, situs, ex assiduo, & forti isto conatu, embryonem ante tempus ejicere cogitur. Ex eadem etiam causa, procidentiam ani infert, ac Hæmorrhoidas, & si diutius perseveret, (quod sæpe vidi) Hydropem; & hinc Extabescientiam, & post sæva tormenta Mortem. Quoniam autem hic affectus tantum occupat intestinum rectum, & anum, cura ejus præcipue consistit in clysteribus, fomentis, & infusionibus, quæ parantur ex herbis partim emollientibus, partim detergentibus. Talia sunt fol. suprad. *Dawl Lontas* ac *Lagondi*, Bismalvæ, & *Abutali*. Add. sem. Cumini, Anisi, Fœniculi, &c.

Cum his, & similibus ulcus jam ex parte mundatum fuerit, & dolor sedatior, astringentibus decoctis pro foru utemur, & hoc eo magis, si ani procidentia simul adsit. Ejusmodi sunt, Lingua Cervina, seu Phyllitis, folia Thamarindorum, tum fructus quoque, & folia *Billinbing* suprad. Qui magnitudinem & formam referunt primo adolescentium Cucumerum, quos Agureas Lusitani, ac Itali vocant, quibus fructibus puto Naturam nihil acidius è terra produxisse: Nam, si cui dentes aliis cibus acescunt, his comestis omnis aciditas evanescit. Ferme ea ratione, qua major dolor minorem obscurat. Has herbas præcipue in scenam produxi, ut sciant curiosi Medicinæ indagatores, ubi supra commemorati morbi, & mala ita frequentia sunt, ibi D. O. M. per Naturam contraria his remedia larga manu, ex terra, produxisse. Cæterum remedia, in patria cognita, leviuscule volens transeo, quia potissimum iis Medicinæ amatoribus prodesse studeo, qui mecum, aut post me in longinquis hisce regionibus praxin medicam exercituri sunt. Et utinam hætenus per morbum, quo circiter quatuor menses decubui, tum per undique nos cingentes Iavanos, nobis, ut in principio mei in has terras adventus, licuisset in amœnissimas Iavæ sylvas exspatiari: & herbas, nobilissimas, & plurimas, exactius nosse: Dabo tamen alio volumine, nomina multa, arborum, fruticum, & herbarum, hic passim nascentium. Tum avium, & piscium, quorum semper curiosus fui, quique in his regionibus capiuntur, naturam, & indolem vobis explicabo, & quid exotici, & alieni in iis, & in quibus cum nostratibus conveniant, docebo. Interim hoc Caput finiendum est aurea C. Celsi sententia, quæ talis est l. IV. c. XVI. *Cum in omni fluore ventris, tum in hoc præcipue. (de Tenesmo loquitur) necessarium est, non quoties libet, desiderare, sed quoties necesse est, ut hæc ipsa mora in consuetudinem ferendi oneris intestina deducat.*

CAPUT VI.

De Cholera.

Præter jam dicta Alvi Profluvia, etiam Cholera familiariter ægros infestat; cujus causam, signa, & symptomata, curam denique, hoc capite absolvere est animus. Fit itaque Cholera, cum materia biliosa, & retorrida ventriculum, & intestina, infestans, per gulam simul, & per anum, continuo ferme, cumque magna copia, rejicitur: Morbus est acutissimus, ideoque præsentem eget remedio. Causa præcipua hujus mali, præter aëris calidam ac humidam temperaturam, est nimia fructus edendi licentia;

eentia; qui quod plerumque sint horarii & putredini obnoxii, tum humiditate sua superflua ventriculo infesti & infueti etiam, bilem æruginosam hanc gignunt. Hæc excretio, & non sine causa, alicui videretur salubris, quod talia purgentur, qualia oportet: tamen quia cum tanta quantitate simul effunduntur spiritus vitales, & naturales, debilitato quoque per fœdos halitus corde, calor omnis, ac vitæ fonte, ut plurimum commoriuntur ægri, idque celerrime, utpote qui intra viginti quatuor horas, vel etiam pauciores, expirent, ut accidit inter plurimos *Cornelio van Royen*, ægrorum in Nosocomio Oeconomo, qui, hora sexta vespertina, adhuc valens, subito Cholera corripitur, & ante duodecimam noctis horam vomendo simul, per alvum dejiciendo, cum diris cruciatibus, convulsionibus, miserrime expiravit; vincente morbi violentia, ac celeritate omne remediorum genus: Si tamen, ultra prædictum spatium, perniciës ista protrahatur, magna de cura spes est, pulsus admodum debilis est, respiratio molesta, membra externe frigent. Calor vehemens, & sitis, interne urgent; vigiliæ adfunt perpetuæ. Iactatio corporis inquietissima, quæ si comitetur frigidus & fœtidus sudor, mortem in propinquo esse, certissimum est. Danda in hoc affectu primum opera, ut acerrimus iste humor, qui tanto furore, ac orgasmo, fertur, mitigetur. Quod fieri poterit maxime per astringentia medicamenta, ventriculum, & intestina, corroborantia, & simul modico frigore furorem materiæ morbificæ refrenantia. In his præstantissimus est Syrupus ex *Billinbing*, suprad. Tum fructus ejus saccharo conditi, adjecto croco. Syrupus præterea è succo Limonum recentium. In Iava nascitur insuper ad hunc affectum Pseudomyrobalanus; qui forma Bellericos refert, magnaque copia à Nigris in urbem venalis adfertur, & sola astrictoria vi præstat, cum cæteræ Myrobalanorum species etiam laxativi aliquid habeant; hinc conditus hic fructus, utilissimus, ad Choleram non solum, sed ad cæteros omnes alvi fluores nimios. Cum cornu cervi usto, lapide Bezoar, rasura cornu Rhinocerotis, vel Margaritis præparatis.

Sed his non adferentibus juvamen, confestim ad Extractum Croci deveniendum est, tum, ut vigiliæ arceantur, & somnus concilietur, qui propter summam virium dejectionem necessarius est, tum ut, tantisper mitigato atroci isto humore, Natura fortior denuo ad vincendum hostem insurgat: Cholericis (ut fere semper) convulsi moriuntur.

C A P V T V I I.

De Affectibus Hepatis Visceris nobilis: & primum de ejus Obstructione, & Inflammatione.

N Vllum viscus, præter intestina, frequentius in his regionibus infestatur, quam jecur: quod, prætermisâ, jam toties dicta, victus ratione mala, à potu istius maledicti *Arac*, non tantum in temperamento immutatur, sed etiam in substantia sua corrumpitur: Dum enim ejus haustu ebriosis isti excalescenti, ingentem aquæ copiam in ventriculum ingerunt, ut conceptum æstum restinguant, dein humi, tanquam pecudes, procumbunt, & in navibus, serori, qui post secundam aut tertiam noctis horam, copiose cadit, exponunt: inde venenatos vapores è terra erumpentes, intra corpus recipiunt, & sic obstructionem hepatis facillime incurrunt, cui adest tensiva, in hypochondrio dextro, gravitas, dolorque obtusus, & quasi pondere premens. Difficilis quoque adest spiratio, propter gravitatem visceris, diaphragma deorsum trahentis, cui, mediante ligamento suspensorio, annectitur: & hæc infarctio si perseveret, humor, hepar obstruens, dum non ventilatur facillime, putrescit. Vnde febris etiam oritur, & ipsius hepatis inflammatio, cum dolore acuto, & pungente, febrisque augescens, in ardentem transit, cum siti intolerabili, faciei rubedine, & difficili, ob prædictas in obstructione causas, respiratione: Hi duo affectus cum, quasi invicem, concatenati sint, & unus ex altero ferme nascatur, curam amborum hoc capite jungam, incipiendo, (ut par est) ab obstructione. Itaque in hac primum observandum est, ne nimium calidis medicamentis in principio utamur, ne minutæ istæ hepatis venæ, & capillares, ab exsiccante calore magis obstruantur, & ne hoc modo, (quod in proverbio est,) oleum camino addamus. Ergo temperate calidis, & per consequens leniter deobstruentibus, & materiam pec-

cantem

antem incidentibus opus est, quæ familiaritatem quandam cum nostra natura habeant. Talia sunt, quæ à practicis Anodyna vocantur. Nimirum semina Anisi, Fœniculi, Cumini, quæ nobis hic suppetunt. Tum radices graminis cujusdam aromatici, & Caryophyllatæ odorem æmulantis. Adde his, (quod in principio dici oportuit,) Calamum aromaticum verum, quem Pastum Camelorum vocat ab Orta, abunde hic crescentem, quo etiam incolæ cibos; præsertim pisces, non insuaviter condiunt. Cæterum reliqua addantur, quæ blando calore diuretica sunt, ut viscus hoc nobile ab infarctu liberent. Præparata jam morbi materia, eam medicamento, non semel nec simul, sed iterato, studebimus educere. Ejusmodi sunt, Thamarindi, Cassiæ fistulæ pulpa, adjecto pulvere Therebintinæ coctæ. sec. artem; mirum enim quam blande hæc simul per alvum, & vesicam morbificum succum ejiciant: si paulo fortius desideres, adde ʒj Rhabarbari, misceatur cum supradictis in formam boli. Inflammationem porro in prociectu esse cum compereris, ex febris augmento, & dolore vehementiori, & magis pungente, statim venam secato copiose, pro viribus ægri. Cibis, Syrupis, & Conservis refrigerantibus, jam aliquoties commemoratis utere, quæ, ne actum videar agere, ego lubens omitto. Conficitur conditum ex fructibus, quos poma Amoris vocamus; Italis *Bella Dona*, & Lusitanis *Poma d'Oro*, appellantur. Certe species Mandragoræ est. Chineses inter acetaria in hortis colunt, & tostam sub cineribus cum aceto & pipere edunt. Hæc Planta, etiamsi frigida est tertio gradu, tamen, in climate hoc calido, & bile acerrima dominante, maximum Hepati, & reliquis visceribus vicinis, per consensum laborantibus, præstat refrigerium. Condiuntur quoque muria, & aceto, addito pipere, & aromatibus. Quod genus condituræ communi nomine *Achar Indi* vocant. Denique Hypochondria; præsertim dextrum inungendum est, unguento nobili, quod Indæ mulieres conficiunt, cujus ingredientia præcipua sunt, Radix Curcumæ, (quam *Borborii* incolæ vocant,) & unde universa compositio hæc etiam nomen sortita est. Santali omnibus speciebus, addita Caphura: & oleo recenti ex Cocco express. vel si mavis, rosaceo; quod nobis ex Persia suppetit: Hæc omnia in marmore subiguntur in unguenti consistentiam. Hoc oleo, fœminæ simul, & viri, totum corpus inungunt adversus æstus: Et quia colore propter Curcumam est flavo, homines quasi croco tincti spectantur, odore tamen est admodum grato, & cerebro utili: (Curcumæ meminit ab *Orta*, l. 2. cap. 39. Et quamvis eam ibi describat: tamen fatetur, id se ex auditu facere, ego millies vidi, & à terra evulsi. Descripsit autem sub nomine croci Indici 3. Folio est Pseudoridos, seu Gladioli.) Præterea, ad idem, Oleum conficimus, ex floribus cujusdam arboris, non nimis altæ, ferentis folia, Persicæ arboris similia. Flores sunt viroris dilutioris, quem Belgæ *Zee-groen* vocant, & primo intuitu, potius fasciculum foliorum putes esse: sed pediculi intus in calice, quales in rosis sunt, flores esse arguunt. Arboris simul, & florum nomen *Sampaga* incolis est, & apud eos in summo sunt honore: Nam Indi, si quæ gens alia inter Mahumetanos, odoris grati sunt avidissimi, hinc nullas ferme in plateis mulieres conspicias, quæ non capillos intertextos habeant, his & similibus floribus, ut gratiores se maritis, aut amantibus suis, se reddant: sed in viam redeamus. Si (quod sæpe fieri solet) dolor in Hepate, & ligamenti sit intolerabilis, causâ tantisper omissa, huic symptomati occurremus. Quod fiet per Extractum Aureum Croci, quo vel solo (ausim affirmare) ægros plurimos curavi, natura, per quietem, ad se redeunte, & virus per alvum, urinas, & sudores, ejiciente.

C A P V T V I I I.

De Apostemate Hepatis, & ejus cura unica.

Quod si hepatis inflammatio non bene sanetur, vel pertinacius curæ resistat, consequitur admodum miserabilis affectus, Hepatis nimè Apostema; quo, si parenchyma, seu substantia ipsa jecoris occupetur, jam incurabile est malum; Ideoque de eo supersedeo dicere. Sed si pus hæreat, inter membranam cingentem hoc viscus, & ipsius carnem, (quod per sæpe fit,) unica salutis spes est in Apostematis apertione; quæ hoc modo fieri debet. Primum, in regione hepatis applicetur cauterium potentiale, ita, ut eschara tantum penetret abdominis musculos, nec inficiatur perito-

peritonæum; Deinde, parvo foramine per scalpellum in ipso secto, per id immittatur instrumentum argenteum concavum, quali utuntur in sectionibus calculi lithotomi; dein fatis late vulnus dilatandum: Et tum statim in conspectum se dabit membrana Iecur ambiens, vehementer tumescens ab amurca intus latente. Ea pertusa, saniosus humor, carniū loturæ similis, effluet, qui quo minus fœtet, eo major de cura spes est. Post hæc vulnus detergendum, modice siccantibus & mundantibus. Fol. n. rosarum. Cortic. granatorum, add. mell. rosac. &c. Deīn siccoticis, & epuloticis, à perito Chirurgus vulnus ad cicatricem perducendum. Interea ægro omnino à pharmacis & catharticis abstinendum, & tantum roborantibus utendum, ut Conserva rosar. cum Pulvere Santali rubri. cui misceatur cornu cervi usti rasura, cornu Rhinocerotis, qui hic plurimus in sylvis est, Margaritæ, & corallum rubrum præparatum. Adhæc Syrup. condita, & mixtæ à *Billinbing*, *Mangas*, Granatis, è succo Limonum, quæ omnia refrigerantia simul & hepar roborantia, ægro solamen adferunt. Porro debili (ut fere semper) existente ægro, lapidi Bezoar non est parcendum.

C A P V T I X.

De Hydrope, familiarissimo in Indiis Morbo.

Hæc paucissima de Hepatis apostemate: quia cura non verbis, sed agili Chirurghi experti manu, & prudentis Medici ingenio peragenda est. Iam ad Hydropem, frequentissimum in his locis malum, deveniendum est.

Hydrops, ut omnes docti consentiunt, oritur ex frigida hepatis intemperie, quæ sæpe à diuturna obstructione originem ducit. Hæc vero obstructio nascitur ex cibis mali succi & fructibus supra descriptis: hinc fit, ut sanguificatio vitietur. Iecur enim, dum chylum, ex venis mæsaraicis attractum, in sanguinem convertere nequit, ejus loco serosum illum & aquosum humorem gignit; intumescitque (ut & in Patria) vel universum corpus, vel abdomen, idque vel à flatibus vel humore seroso. Unde illæ tres tantopere decantatæ Hydropis species, Anasarca, Ascites, & Tympanites, (proh dolor) nimis frequentes sunt in Indiis. Pars tamen principaliter affecta, est nobile viscus hepar. Tussis propterea sicca comitatur & respirandi difficultas, quia jecur insita sua, & jam per morbum adaucta gravitate, deorsum septum transversum trahens, thoraci & pulmonibus hanc molestiam infert. Adest febris plerumque lenta, urinæ ob cruditatem, & functionum naturalium debilitatem, tenues & albæ. Sitis propter serosi humoris falsedinem adest indefessa. Præterea universi corporis spontanea lassitudo. Hæc sunt aquæ intercutis præcipua signa, si quæ sint leviora, ea prudens prætereo, quia mihi non est animus formare Medicum: sed jam formatum docere, quid hic in praxi opus sit. Antequam hujus morbi curam aggrediamur, sciendum est in genere, Hydropem in his locis facilius sanari, quam sub nostro climate. Itaque cautus medicus non temere judicium suum præcipitet, nec primo aspectu lethale dicat, quod paulo post cum ingenti sua irrisione, à mulierculis, vel potius ipsa natura, observata tantummodo convenienti victus ratione, sanatur. Præcipua vero cura consistit in præparatione primum, dein educatione humoris peccantis; tum reliquiarum discussione, denique in correctione intemperiei in hepate conceptæ. Diætæ quoque sit boni succi, ut sunt Gallinæ (quod avium genus hic frequentissimum) eæque sint elixæ potius, quam assæ: sed inter cæteras istud genus eligendum est, quod carne sit nigra; nam has habere vim medicamenti diuretici longo usu ab incolis compertum est; Harum jusculis incoquantur semen Anethi, Fœniculi, radices Cichorei, Majorana, Basilicum, quibus omnibus abundamus. Eodem modo præparatæ etiam carnes caprinæ medicamenti simul ac alimenti vim præstabunt; sed nihil æque confert, quam quotidianus usus decoct. radicum Chinæ, Sarcæparillæ; adjectis Curcumæ radicibus, Succisa & Scabiosa, quarum herbarum vires mulieres Malaicæ obstetrices, usque ad irrisionem extollunt. Sic quoque prodest decoct. Guaiac. cum corticibus ejus.

Humorem hoc modo præparatum educere per alvum studebimus vehementioribus catharticis, ne si imbecillibus utamur, succum peccantem moveamus potius, quam promoveamus. Inter quæ præstat Extract. gutt. Cambodja, quod paratur hoc modo à me.

℞. Aloës Socoterinæ,
Guttæ Cambodja,
Gummi ammoniaci, ana partes æquales.

Aceto vini acerrimo dissolvantur; pone in vase vitreo ad Solem, fortiterque colatum exponatur rursus, donec contraxerit consistentiam, massæ pilularum.

Dosis ejus à ʒ β. ad ʒ j.

Crescit quoque in summa copia, Cucumer asininus, unde Elaterii succum non semel confecimus, cujus ʒ j. ad ʒ β cum magno successu ægris sæpe exhibuimus. Dantur enim commode Extract. Esulæ, grana x. vel xv. in convenienti aliquo liquore. Et quia sæpius incidimus in mentionem Guttæ Cambodja, & Esulæ istius Iavanæ, utriusque descriptionem à me accipite. Nascitur in sylvis Tithymali quædam species, in tantam altitudinem, ut acumina magnarum arborum, quas instar hederæ amplectitur, æquet, imo superet: crassities ejus est brachii facile humani. Hujus caule vulnerato, lacteus humor effluit ubertim, qui collectus, & in extracti consistentiam redactus, ad usum servatur. Planta ista, quæ Guttam Cambodja fert, seu lacrymam istam flavam, quam in patria habetis, supradictæ adsimilis est: nisi quod non tam alte excreseat: ita ut ferme solo colore succi hi inter se differant. Crescit hæc planta, ut & Aloë, in maxima copia in Cambodja regione Chinæ vicina, unde etiam nomen sortita est. De Paracentesi, aut de umbilici perforatione, nihil addo, non quod non frequenter exerceatur, sed quod hæc Chirurgus & Medico experto cognita esse debet. Adde quod mihi propositum est, tantum de ea cura agere, quæ his regionibus maxime familiaris; magis enim mihi curæ est bonum practicum agere, quam in scholis de omnibus morbis, eorumque curis otiose disputantem, & medicum in charta superbæ agentem. Hoc ausim affirmare, (absit verbo invidia,) si hanc methodum Medici & Chirurgi sequantur, non longe à scopo aberrabunt. Evacuato maxima ex parte hoc seroso humore, ne recidivam patiantur ægri (quod alias sæpe fit, & à recidivis in Indiis ferme ad sanitatem nunquam est reditus,) reliquæ hujus mali discutiendæ sunt, & hepar, quantum fieri potest, ad pristinam temperiem reducendum est. Ad quod, præter solita antidota sudorifica Theriacam, Mithridat. &c.) Decoctum levius Sarsæ, radicis Chinæ: & Guajaci per aliquot dies continuandum est, quod tum in hoc, tum in aliis chronicis morbis longe præstantissimum, indubitatum est remedium.

C A P V T X.

De Ictero in Indiis.

MOrbus regius, seu Icterus, inter quotidianos in India morbos merito numeratur. Hic quoque vel morbos alios comitatur, vel eisdem sequitur. Exempli gratia Inflammationem, Scirrhum, Apostema denique hepatis, & quia tum, ut plurimum symptomaticus, & ex violentia morbi ortus est, ut fere quoque semper lethalis est. Præterea, quia ejus cura cum primariis affectibus conjuncta est, de eo superfedebimus dicere; verum, est & altera Icteri species, ubi folliculus fellis obstructus, excrementum suum ad alvum non transmittit, unde etiam in stercore color albus apparet, urina vero croceo plane colore, lintea tingit; Nam bilis, versus jecur regurgitans, cum sanguine dein per venas, & arterias in universum corpus distribuitur, cutemque tingit colore luteo, ut & in oculis manifesto appareat. De hoc affectu nobis est sermo. Sæpe ita momentaneus est, ut intra paucissimos dies oriatur, & occidat, quod cis paucos menses accidit doctissimis, & reverendis viris *D. Iusto Heurnio*, ac *D. Abrahamo de Roy*, quibus amicissime simul & familiariter utor, qui aliquoties exhibito pharmaco sudatorio, & cordialibus, intra breve temporis spatium curati sunt. Qui autem diuturnior est Icterus, majorem in cura diligentiam requirit, quod in eo longe validior sit obstructio: adde quod sæpe delirium, & phrenitidem infert, bile flava per metastasim ad mentis arcem elevata. Hic neglectus certissima hydrophem infert. In eo igitur iisdem medicamentis utendum, quæ superius in obstructione Iecoris adduximus, Aviculæ quoque Chlorides dictæ, propria & occulta qualitate adversus hoc symptoma valere incolæ produunt. Excellit decoctum Chinæ & Sarsæ, quo

copiose sudores eliciuntur. Tum porro ad evacuationem eundem. ℞. Folior. Senæ ℥j. infus. in decoct. Thamarindorum cum Rhabarbar. ʒj β. Sed si propter fortem obstructionem paulo valentiori pharmaco sit opus, Electuario subsequenti utatur æger, quod è fratre meo P. M. Reynero Bontio, dum viveret, Principis Auraci Mauriti Archiatro, & Medicinæ Professore in Academia Leydensi, accepi.

℞. Ligni Guajacini ℔ ij.

Sarçaparillæ ʒ viij.

Cortic. ligni Guajac. ʒ iij. post macerationem inf. q. aq. fluvii per 24 horas, coquant. q. s. Hujus colaturæ ferventissimæ adde,

Folior. Senæ mundator. ℔ j.

Polypodii ℔ β.

Sem. Anisi. Fœniculi, ana ʒ iij.

Hellebori nigri ʒ vj.

Myrobalanorum omnium,

Thamarindorum, ana ℔ ij.

Bulliant q. s. in supradicto decocto. Colaturæ rursus adde,

Pulpæ Cassiæ Fistulæ ʒ xij.

Pulveris Senæ,

Pulveris Rhabarbari, ana ʒ x.

Pulveris Cortic. ligni Guajacini ʒ iv.

Scammonæ elect. pro quaque electuarii ℔ j. ad ʒ j.

Sacchari albissimi, q. s.

F. Electuarium molle. Cujus dosis est à ʒ iij, ad ʒ j.

Pleraque ingredientia hoc Electuarium hic inveniri scitote: Nam Polypodium, crassius longe, & succulentius, in Mangiferis arboribus, non secus ac in Quercubus in patria, crescit. Si porro Helleborus niger desit, ejus loco utimur Hellebori albi specie, quam *Potstock* Chineses, & *Javani* vocant, estque in summo pretio. Thamarindi quoque & Cassia hic in sylvis passim crescut. Loco Scammonæ, quæ tamen, ut & reliquæ Convolvulorum species, hic abunde nascitur, uti commode possumus Gutta Cambodja, prius per aliquot dies in aceto macerata, vel spiritu vini. Nam hoc modo vomitoriam, & infestam suam ventriculo qualitatem, plane deponit, & blandius, quam Scammonæ, alvum ducit. Pro potu utatur æger secundo Decocto Chinæ, cum radicibus Curcumæ, quas Lusitani *Saffran de tierra* nominant, ac si Crocum subterrestrem dicas. Pulvis ejus melle exceptus, & in Electuarii formam redactus à ʒ β. ad ʒ j. tanquam specificum huic morbo remedium exhibetur, & tum per sudores, tum per urinas, egregie humorem, qui in vitio est, educit. Flatus, qui in hoc morbo assidui sunt, feminibus Carminativis, & ol. Anisi, discutuntur. Crescut enim omnia hæc, & à Javanis, & Chinesibus, in similes usus reservantur.

C A P V T X I

De Atrophia, seu Extabescencia quadam, Indiciis regionibus familiari, ob obstructione viscerum, præsertim Mesenterii, orta.

SÆpe sine manifesta causa ægri extabescunt, ac emaciantur, febris nulla vel saltem lentissima se huic malo jungente, sine magno sensu doloris; gravitas tantum quædam sentitur circa umbilicum, & Hypochondria. Hoc malum, præter obstructionem viscerum, sæpe causam latentem habet in venis mesaraicis, vel in ipsa Mesenterii substantia, quæ sæpe insignem abscessum patitur: quod in dissectis cadaveribus non semel observavi; Immo repperi aliquando totum Mesenterium absumptum; & tamen intestina cohærebant, ac potius inter se confundebantur nullo ordine, tenuibus pelliculis, seu membranulis adnatis. Ita miseri mortales ad extremam maciem perducti, ut jam magis Sceleta, quam corpora carne vestita, dici possint, absumpto calore nativo, vita excedunt. Notabile in hoc malo est, plerumque adesse βελιμον, & appetentiam caninam: cui se Lienteria, seu lævitas intestinorum conjungit; unde cibi nihil,

aut

aut parum immutati, & incocti, per alvum ejiciuntur. Taliter affecti, quamvis plerumque commoriantur, tamen, ne omnino desperare videamur, aliquid tentandum est potius, quam nihil. Si forte natura benignior, adjuncta autem blandis medicamentis exterius, vires resumens, ex desperato sanabile faciat malum; temperate itaque calidis, & anodynis, moderateque, citra insignem calorem, deobstruentibus, utemur. Talia sunt decoct. & condita, ex seminibus Anisi, Fœniculi, Carui, & reliquis carminativis supra relatis. Præterea crescit quoddam gramen, cujus nomen, & descriptionem videre est apud *Prosperum Alpinum, libro de plantis Egypti, capite XL.* quod merito gramen Crucis vocatur, quia quatuor spicas è summitate caulis emittit, quæ perfecte Crucem formant. Radix hujus graminis, quæ tantum in usu est, odorem habet aromaticum, & proxime ad Caryophyllatæ radice accedentem, gustu quoque est γλυκέπικρⓄ, id est, è dulci amara. Hujus radice decoctæ mirabiles effectus expertus sum, in calculo Renum, & aliis longioribus obstructionibus, qualis hæc est, de qua loquimur. Confert quoque Anagallis aquatica, seu Becabunga, quæ cum elegantissimis flosculis suis albis in ripis fluviorum crescit. Vescatur æger carnibus Turturum, & Fringuillarum, quas milites & Mauri, sclopetis occisas, quotidie venales in civitatem ferunt. Lac quoque caprillum mirifice prodest, dum nitrositate sua, quæ ferro inest, venas mæfaraicas detergit, & obstructione liberat. Abstinentium denique à purgantibus medicamentis, ne, dum humorem violenter conamur revellere, obstructiones per ærem calorem, qui solet pharmaca ista comitari, adaugeamus. Adde quod in hoc casu, propter alimonie defectum, vires semper summe imbecilles sunt.

C A P V T X I I.

*De quibusdam Pulmonum vitiis, quæ hic grassantur, & primum,
de Hæmoptysi, seu sanguinis Sputo, & Phthisi, seu
Ulcere Pulmonum.*

Debuisssem quidem hos Thoracis affectus præmisisse secundum ordinem, qui in Scholis observatur; tamen ego, qui non umbras rerum, sed res ipsas, tanquam practicus, sector, nihil ad curam referre arbitratus sum, utrum id prius, an posterius, agam.

Quoniam itaque, ut & supra retuli, aëris constitutio est calida & humida, sæpe fit, ut acribus catarrhis caput oneretur; unde etiam gravedines tam frequentes, & sæpe diuturniores quam in patria, oriuntur. Tum milites & focii navales, bene poti, humi sine stragulis dormituriens, vaporibus è terra ascendentibus, & rore è cælo cadente, obruuntur: unde hoc notandum est obiter, habitationes in superiori ædium parte longe esse salubriores, quam in inferiori, quæ propter humiditatem soli Formicis, Scorpionibus, & Scarabæis, (quos Caccarlaccas vocant,) scatent: sed hæc parergice; ad rem veniamus. Hi catarrhi sæpe ad subjectos pulmones è cerebro præcipitantur, ipsosque falsedine, & acrimonia sua erodunt, unde Hæmoptysis, hinc Tabes, & dein Empyema, seu suppuratio. Assiduam tussim, difficilem anhelitum, febrem tandem hecticam, hic lubens prætereo, tanquam nota practicis, & jam ad curam me accingo. Et quia, in his regionibus, affectus hi à catarrhis, & destillationibus, ut plurimum oriuntur, isti per commodas purgationes divertendi sunt. Ejus ergo fiat Catapotiorum massa hoc modo.

℞. Aloës Socoterinæ,
Guttæ Cambodja,
Colocynthidos pulverisatæ,

Scammoneæ elect. ana partes æquales: infunde in aceto, vel spiritu vini, modo jam sæpius dicto, & sole evaporentur in massam pilularum. Dosis est à ʒj. ad ʒʒ. vel, in valentioribus, ad ʒj.

Nam hoc in genere sciendum est, quod ut fluores alvi, (ut Celsus vocat) hic sunt violentiores, ita quoque è contra obstructiones, validæ, & pertinaces sunt: quæ non nisi valentioribus catharticis cedunt. Electuarium supra dictum Fratris mei, hic etiam

maximum emolumentum adfert. Aversa jam per alvum materia, reliquæ particularibus remediis tollendæ. Caput-purgiis nimirum, Errhinis, & Masticatoriis, è Pyrethro, Staphide agria, semine Râphani, Nasturtii, Pipere, & cæteris notis. Præter hoc peculiare habemus nobile medicamentum, quod conficitur ex Arecca & Betele, & calce viva ex ostreorum conchyliis usta, quod masticando pituitam è capite elicit, eamque, quæ in ventriculo est, consumit, & prohibet, ne vaporibus caput impleat, unde hi catarrhi nascuntur. Medicamentum hoc, Malaice vocatur *Sirii Pinang*. Ejus descriptionem, & reliquas insignes virtutes, quibus sine dubio præditum est, vide apud *Garciam, historia Aromatum capite de Betele, ac Arecca*. Est quoddam genus istius Pinano quod *Mabock* Indi vocant, tanquam ebrium dicas, qui pauco tempore, Cerebrum eo modo, quo potio vini nimia, afficit. Sed manso paulo salis, statim vertigo ista evanescit: Cum jam isti catarrhi, aut neglecti, aut non bene averti, per falsuginem suam, qua præditi sunt, aut pulmonum venas croserint, aut acrimonia sua per anastomosis orava sculorum reseraverint, & æger in hænioptysin: seu copiosam sanguinis excreationem inciderit, cum tussi valida præsertim, statim sanguis ad revulsionem copiose detrahendus est. Post pectoralibus incrassantibus, & sanguinem sistentibus, utendum, quorum descriptionem inferius dabimus, ne necesse sit ista repetere. Si patientes contingat evadere tantisper sanguinis sputum, neque tamen tussis minuatur, & per eam pus exspuatur, signum est, affectum hunc jam in tabem, seu ulcus Pulmonum transisse, cui, si supervenit febris hæctica, sequitur Marasmus, quem dein comitatur certissima mors. In his duobus morbis, quia agnati sunt, & alter ex altero sæpissime oritur, eandem, vel perquam similem medendi rationem sequimur. Utendum est igitur in principio Diatragacantho frigido, cui optime conficiendo hic nascuntur semina Cucumerum, Cucurbitarum, Melonum, & cætera: tum è Suratte Amygdala suppetunt, & Papaveris semen: cum aliis speciebus, quas abunde habemus, in formam liquidam Electuarii, aut etiam in tabulas concinnata ad usum servantur. Sed nihil æque prodest, quam toties commemoratum Extractum Croci, quod non tantum sanguinis spiritum sistit, sed & Tussim sedat, pus incrassando habilis ad expectorationem reddit, quin etiam pulmones, jam exulceratos, consolidat, ad cicatricem perducit. Eoque solo remedio plurimos jam desperatos sanavi. Sumant præterea ægri, ad minimum ter quotidie, haustum decocti jam describendi,

℞. Scabios. Morsus diaboli,

Linguae Cervinæ, ana M. j.

Capitum papaver. demptis summitatibus, numero 17.

Glycyrrhiæ ras. ℥j. coq. in f. q. aq. comm. Colatur. ℥b. ij. β. adde ol. Sulphur. q. s. ad gratum acorem.

M. F. Apozema.

Si in Tabem, seu Phthisi, pulmones paulo magis mundare velis, add. huic decoct. ℥ij. mellis rosacei, tum ad eundem effectum, & faciliorem expectorationem hac Conserva utamur.

℞. Conservæ rosarum è Persia antiquæ ℥ij.

Sem. papaver. albi contusi ℥β.

Flor. Sulphur. ℥j β.

Pulver. Solidaginis Saracenicæ; & pulveris Scabiosæ, ana ℥j.

Ol. Sulphur. q. s. ad gratum acorem.

M. F. Conditum.

Pro potu communi utatur decocto secundo Chinæ, aut Sarsæ, superius relato.

C A P V T XIII.

De Empyemate, & fluctuatione puris super Septum transversum.

Empyematis quidem per eadem jam dicta medicamenta: sed longe tamen difficilius est curatio; quod pus, & sanies libere, ab alterutro, vel etiam utroque, latere, super diaphragma fluctuet & pulmones; & quamvis ejus portionem sæpe aliquam, tamen totam exfugere non valeat. Tamen per alteram viam, quam per Tra-

Trachæam arteriam, purulentæ isti materiæ non est exitus, quicquid illi dicant, qui ejici aliquando affirmant hoc pus, per sinistrum Cordis ventriculum, ad majores venas inde deferri; & unde hinc ad Iecur, & venas Mesaraicas, per alvum exonerari, vel ad Renes deferri quoque, & critice per urinas evacuari. Eorum quidem fidem, qui hæc scripserunt, ego non elevo: sed nunquam tam fortunatus fui, quamvis in frequentissima praxi, ut talem excretionem mihi videre contigerit. Hoc quod jam præponam, etiamsi anceps & dubium sit remedium, tamen sine dubio nugacibus verbis, & loquacitate tam scæminarum futilium, quam virorum, relicta, longe præstantissimum est: supra diaphragma, inter quartam & quintam costam, musculi thoracis intercostales, cauterio admoto potentiali adurendi sunt, donec satis lata eschara oriatur; quod circiter spatio trium horarum plerumque fiet, dein istud satis lato vulnere pertundendum est, & (ut hoc obiter dicam) eo opus est, ne si sine tali cauterio, incisio fiat, vulnus nimis cito coalescat & citius, quam necesse est; sed oportet ut labiis longissime à se invicem distantibus, (quod in rotundo vulnere fieri certissimum est,) facilius exitus puri, & amurcæ isti, fiat: ante omnia, curandum est, ne confertim pus, & sanies, sed repetitis vicibus, emittatur, pro ægri viribus; quarum in regionibus maxima habenda est ratio. Hoc remedio miraculi instar aliquot curatos vidi: & inter plurimos viator quidam, & miles, hic in arce Batavica sunt, qui cum me vident, non officiose tantum salutant, sed pene importune adorant; Verum de his in observationibus particularibus acturus sum. Si hæc vobis placuisse intellexero, efficiam, ut non otiose tempus in Indiis me exegisse boni sciant. Nam de malevolis mihi nulla est cura, quoniam ego me supra eorum invidiam esse arbitror; & abunde mihi sufficit, si Eruditis & Ingenuis, non displiceam.

C A P V T XIV.

De Febris in Indiis.

Febres, quæ in Indiis nascuntur, pleræque aut sunt symptomaticæ, aut continuæ per se, & (ut fere semper) Synochi putridæ. Quæ vero certam periodon servarent, cum intermissione seu ἀνυπεξία, vix memini me vidisse; nisi unam & alteram Quartanam, eamque cum ægro è patria delatam, quæ miserrime in hydrophem, & inde in certissimam mortem desiere. Itaque erraticæ plerumque febres sine certo ordine, quibus singulis, si nomina dare velis, Oedipo conjectore tibi opus erit. Non tamen Tertianas intermittentes, aliquando oriri negaverim: sed hæc tam raræ sunt, ut liceat dicere, quod in proverbio est, hirundinem unicam non efficere ver. Præterea propositum mihi est scribere, de iis affectibus, qui ut plurimum, & quotidie, hic eveniunt. Hoc saltem in genere verum est, morbos quibus febris supervenit, magis periculosos esse, quam quos à principio comitatur febris. De cura igitur febrium, & symptomatibus earum, quia cum affectus primarii sanatione conjuncta est, superfedebimus actum agere. De continuis ergo aliquid agendum, quæ plerumque cum tanto furore invadunt, ut tanquam attonitos de ratione mentis statim dejiciant, & sæpe intra paucissimos dies, imo, aliquando horas, cum phrenitide, & continuo delirio, ægros è vita rapiant. Adfunt perpetuæ vigiliæ, vomitus varii coloris, præcipue viridis, & æruginosæ, bilis. Externa rigent. Calor interne cum ingenti siti vitales & naturales facultates depascitur. Cum febris hæc itaque sit Synochi putridæ species, ubi sanguis tam qualitate, quam quantitate, peccat, duo magna antiquitus decantata remedia necessaria esse quis dubitet? Sed utrum illorum præmitti debeat, in quæstionem posset venire. Nos, subtilibus scholasticorum disputationibus, & alterationibus, omissis, purgationem debere præcedere autumamus; ne in venis major perturbatio fiat, quam emolumentum ex præmissa phlebotomia sperari potest. Et ne humores isti mixti aliquam ex principibus partibus, per motum, occupent, & terribilissima symptomata excitent. Itaque in principio leniter, ut Thamarindorum, & Cassiæ pulpa, ægri purgandi sunt. Injuncto quoque Clystere communi, & adjecta Electuarii, supra descripti ꝑj. His peractis, jam tuto vena copiose secabitur, vel etiam iteratis vicibus, quod judicio medici relinquimus, tum unguento *Borborii* universum corpus

inungendum. Quod si vigilæ, & Phrenitis infestat, vena frontis recte secabitur; tum somnus omnimodo conciliandus. Philon. sine Euphorbio, Reque Nicolai; Mithridatio confecto recenti, &c: Sed in periculis, tanquam ad sacram anchoram, ad Laudanum nostrum ex croco confugiendum est, quod in his regionibus, nunquam satis laudabitur. Cæteræ, quas dixi, erraticæ Febres curandæ sunt eo modo quo illæ, quæ certos paroxysmos habent, & ad quorum naturam videbuntur proxime accedere. Quæ quoniam notissima sunt ex aliorum scriptis, Enchiridii hujus ratio non patitur me longius de iis agere.

C A P V T X V.

*De Febribus quibusdam, quas Incolæ vocant Tymorenses, in
Indiis, peculiaribus.*

Qui navigant in Insulas Solor, & Tymor, cædendarum Santali arborum gratia, corripiuntur febrî quadam putrida, quæ si continua sit, delirium & Phrenitidem secum comitem etiam habet, si vero per intervalla exasperetur, (nam remittit se aliquando hæc Febris: sed intermittitur nunquam) ea exacerbatio plerumque est circiter quatuorhorarum, qua durante ridiculas admodum actiones ægri edunt; imitantes ea opificia, quæ sani exercuerunt, & omnia effutientes temere, quæ in vita, tacenda loquendaque, peregerunt, cum maximo astantium risu. Adest præterea Βελιμος, seu Appetentia canina, ita ut, dum in delirio sunt, omnia etiam scædissima devorent, quæ ipsis præbentur. Oritur hæc Febris ex diversis causis, quarum præcipuæ hæc sunt: Odor recenter cæsarum arborum Santali; quæ (fatentibus ipsis incolis) nescio quid virosum, & cordi maxime, & cerebro, inimicum expirant. Santali Histor. vid. apud *Garc. ab Orta*, l. 1. cap. 17. Adhæc aëris constitutio nebulosa, & admodum gravis; nam habitacula Incolarum sunt in summis montibus; ubi, propter aëris mediam regionem, nebulæ & pluviosi vapores sunt; tum frigus aliquando tam violentum, quam in Hollandia solet esse, quæ omnia non nisi crassos humores, & turbidos spiritus gignunt. Addita fructus nascentes edendi libertate, qui, cum plerique sunt horarii, & propter humiditatem putredini maxime obnoxii, in corporibus jam ante fastidio maris, laboribus, & crassis cibis, tum aëris intemperie immutatis, pessimos succos gignunt. Adde (quod pene omiseram) mutationem subitam aëris, quam subeunt nostri; dum descendunt ex montibus frigidis ad littus, & naves, ubi calor summus corpora urit: Nam insula hæc sita est versus meridiem, circiter decem gradus, à linea Æquinoctiali. Et (ut Ovidius ait)

Cum modo frigoribus, calido modo stringimur aestu,

Tempore non certo corpora languor habet:

Præcipue quoque cavendi sunt venti ex montibus, post medium noctis, spirantes, ut & in Iava, & cæteris circumjacentibus insulis; non secus, & in quibusdam Galliæ Narbonensis locis, & Italiæ, præcipue in regno Neapolitano, ac Romæ territorio, ventus frigidus è montibus spirans, (quem Serenas vocant,) Pleuritidem, Peripneumoniam, & reliquos acutos morbos, infert. unde Horatius;

Matutina parum cautos jam frigora mordent.

Cura consistit in purgatione leni, & clystere præmissis, in celeri sanguinis missione, eaque in plethoricis, & constantibus viribus, usque ad animi defectum. Cucurbitæ quoque affigantur cervici, scapulis, & vertice rasæ, capiti; incolæ arterias crotaphæ, seu Temporales, lamina candenti, vel fune sclopetario accenso, urunt, cum stupendo fructu, quod etiam faciunt in omnibus capitis longis doloribus. Purgatur quoque commode humor vitiosus Elect. Fratris mei supra relato. Tum vomitoria è Croco metallorum, & sale vitrioli præcipitato, utilissima in hoc casu esse experientia didici. Vigilæ (quæ sunt fomentum phrenitidos) si perpetuæ adsint, utimur, præter cætera narcotica, Extracto nostro Croci in pilulam formato, vel vino dissoluto. His omnibus generalibus remediis præmissis; intemperies Cordi, Hepati, ac Cerebro inusta, sudorificis, & diureticis; Antidotis quoque, ut Bezoar, & rasura cornu Rhinocerotis, com-

commode discutitur. Et Conservis refrigerantibus, & Syrupis, supra fatis ad fastidium nominatis, emendatur.

C A P V T XVI.

De Cæcitate, & debilitate visus, quæ navigantibus Amboynam, & Moluccas versus, & in circumjacentibus Fretis, accidit.

Qui Amboynam, Bandam, & Moluccas versus navigant, infestantur sæpe debilitate visus, immo totali cæcitate, è crassis lentisque vaporibus, caput, & cerebrum, opplentibus, nervosque opticos obstruentibus: quæ tamen cæcitas non semper permanet; sed alterius aëris mutatione, vel melioris Diætæ, sæpe recedit. Incolæ harum insularum originem trahere dicunt, (quod & experientia, cui contradici vix potest, comprobatum est) ex esu Oryzæ calidæ. Hinc Javani, & Malaii Oryzam, jam primum coctam, semper prius frigidiori aëri exponent, vel vanno calorem eventilabunt. Tum nautæ nostri sociis suis navalibus imperant, sub pœna aliqua, ne Oryzam calefactam comedant. Quod si causam altius inquirere velimus, ratione eam prædicta niti inveniemus: nam Oryza hæc semper plantatur in locis uvidis, & paludosis, unde nescio quid sæculenti, ac uliginosi, contrahit: quod calidum altius penetrat, quam frigidum: nam etiam siccæ Oryzæ, crudæque, odor caput gravat, & somnolentiam quandam introducit. Communis in hoc affectu cura, (quæ & ego utor, & plures ad pristinam sanitatem reduxi,) hæc est; Primum purgandum caput, & ventriculus, à crassis humoribus, qui hos vapores ad cerebrum mittunt: Quod optime fiet per Pilulas panchymagogas *Reineri Bontii* supra descriptas. Dein sternutatoriis è pulvere Tabaci, &c. Tum Errhinis, & Masticatoriis utendum est. Vena secta quoque prodest. Sed in hoc malo (quod postremo loco reservavi) specificum, & crebro usu comprobatum medicamentum est, Iecur Lamiaë piscis, crudum cum sale comestum, quem piscem *ren Hape* Belgice vocamus, quin & oleositas, ex eo in Sole inde destillans, *Craen* Belgice, & oculis inuncta, pro præsentaneo est remedio; quod procul dubio proprietate substantiæ fit: Nam tantum abest, ut aliorum piscium jecinora hoc præstent, ut potius præsentem noxam inferant. Notandum postremo est, quod, quamvis hæc cæcitas sæpe transitoria sit, tamen neglecta, & incommoda diætâ, maxime importuno usu Aracci, sæpe in veram visus orbitatem degenerat; quorum exempla passim obvia sunt.

De Externis quibusdam Corporis Affectibus,
in INDIIS.

CAPUT XVII.

De Herpetis, seu Impetiginis Indicæ specie, quam Incolæ
Courap indigitant.

EXpositis morbis Internis præcipuis, qui in hisce remotissimis à nostro cælo locis grassantur, omisis etiam levioribus affectibus, qui (ut in patria quoque) quotidiani sunt, ad Externa quædam corporis vitia, nimis familiaria, devenire constitui.

Inter hæc principem locum obtinet Herpes, seu Impetigo quædam molestissima, ut plurimum alas, pectus, inguina, faciem, immo aliquando totum corpus, occupans, cum pruritu intolerabili, adeo ut ægri à scalpendo, dies, & noctes, manus abstinere nequeant: Sed statim istam voluptatem, quam ex unguum attritu homines sentiunt, acerba pœnitentia sequitur: ingens nempe dolor, in crudis, & cuticula nudatis, partibus, quas ungues aperuerunt, dum mordicans, & nitrosus iste humor peccans, partes affectas vellicat, & inde interulæ, & indusia, sine crustarum laceratione, avelli nequeunt: Indigenæ hunc affectum *Courap*, κατ' ἐξοχήν appellant, quod alias omnem Scabiem significat: Causa hujus affectus cutanei est salsa & nitrosa pituita, mixta bili, & melancholiæ: estque affectus contagiosus, quia attactu facillime in aliud subjectum transit: ita ut pauci hanc molestiam effugiant. Quamvis autem scabram, & deformem cutem reddat, cum furfuribus: tamen hoc commodum secum fert, quod quamdiu quis taliter affectus est, vix alio graviore morbo corripitur; tum *Courap* subito evanescens, majoris morbi superventuri indicium solet esse; humore nimirum peccante, per metastasin, ad partem nobiliorem aliquam delato. Ideo sunt qui per aliquot annos hoc malo affecti, non adeo solliciti sunt de ejus cura. Sed nos qui novimus, sublata causa, etiam tolli effectum, quod vulgus sanum per se putat, per accidens scimus evenire; quod nempe sit effectus bonus à mala causa. Non secus, ac in Gonorrhœa virulenta, & venerea, contingit, Hepate sc. expellente à se istud virus ad glandes parastatas, & inde ad penem, quo miseri se consolantur: cum in confesso sit aliquo modo in re medica expertis, si isti malo convenientibus remediis non occurratur, ipsum morbum venereum inde oriri. Sic hoc malum neglectum, præsertim in subjectis melancholicis, & atrabiliariis, in Leporam Arabum, vel (quod multo pejus est) in ipsissimam Elephantiasin, transit. Cura hujus mali in principio præcipue constat in ablatione causæ morbificæ, quod per toties jam dictas purgationes optime fiet: frustra enim, neglectis generalibus, ad particularia, & topica medicamenta devenitur. Pulvis quoque præstantissimus ad hunc affectum, ut & ad reliquos melancholicos, à me conficitur hoc modo;

- ℞. Folior. Senæ mundatorum ℥ x i v.
Rhabarbar. optimi,
Turbith albi, ana ℥ viij.
Tartar. albi,
Scammonæ elect. ana ℥ i v.
M. F. Pulvis subtilissimus.

Dosis est in convenienti liquore ℥ j.

Iam ad Topica deveniamus, inter quæ excellens est, quod mihi reverendus ac doctissimus vir Dominus *Iustus Heurnius* communicavit, vir in omni Scientiarum genere exercitatissimus.

- ℞. Ferruginis ℥ j.
Sulphur. ʒ β.

Subtiliter in marmore fricentur, adde succi è foliis Basilici crescentis, & hinc fiant pastilli, qui aceto dissoluti & vesperi *Courapo* illiti, mane ob deformitatem ablui possunt.

Hoc

Hoc si minus efficax sit,

℞. Opii ʒjβ.

Calcis vivæ ex conchyliis uftæ ʒij.

Fricentur in marmore, cum succo Pomorum Amoris, usurus abradat crustam Herpetis, dein absterfo ichore, illinat.

Ad eadem confert Oleum è gummi Benjuin adjecto nitro, vel sale Prunellæ, vel momento Mercurii sublimati. Commode his quoque miscetur succus Limonum. Cum Tutia præparata, aut Cerussa, quo solo remedio topico, præmissa unica purgatione, me ipsum curavi, cum sub alis ac in pectore hac colluvie infestarer. Diæta, ut in omnibus cacochymicis affectibus moderata, & boni succi esse debet. Quod curantis prudentiæ relinquo, ne frustra actum agam.

C A P V T X V I I I.

*De Papulis rubentibus, seu sudaminibus, quæ vulgo nostrates
het Rootbont vocant, & obiter de molestissimis
Culicum morfibus.*

QUas Latinus Hippocrates *Cornelius Celsus* papulas, *Plinius* sudamina vocat, (nostrates Belgæ *Rootbont*) ita crebra sunt, ut ego adhuc hinc in locis neminem noverim, qui molestias has effugerit, non magis, quam morsus culicum, quos Lusitani *Mosquitas* vocant. Sunt autem hæ papulæ rubentes, & asperæ aliquantum, per sudorem in cutem ejectæ; plerumque à capite ad calcem usque, cum summo pruritu, & assiduo scalpendi desiderio erumpentes. Hæc exanthemata magis afficiunt recens advenientes, ut & Mosquitarum puncturæ, quam eos, qui aliquamdiu morati sunt: ita ut, deridiculi ergo, hic inter nostrates disterium enatum sit, Eum qui hoc modo affectus sit, esse *Orang Barou*, quod novitium hominem significat, & propterea culices, & papulas, sibi tributum, è lacte, & butyro, quod eum devoraverint, petere: nam qui hic diutius hæserunt, se *Orang Lamme*, id est veteranos, gloriose nominant. Hæc porro molestia, cum à natura expellente fiat, inter affectus cutaneos tantum recensenda venit: sed tamen temere habita, ut & morsus culicum, unguibus scilicet cute aperta, ulcera, sæpe cacoëthea, & maligna, oriuntur, difficilia sane sanatu.

Sic neglecta solent incendia sumere vires.

Vt itaque pruritus isti molestissimo occurramus, acetum cum aqua misceri jubeo, addito Nitro, seu sale Prunellæ, eoque corpus linteolo immerso tingi: vel, si acrius desideres, addendus Limonum succus recenter expressus. Quæ quamvis primo acrem dolorem inferant, tamen is cito evanescit, & multo magis tolerabilis est, quam pruritus iste insignis. Hoc denique medicos, & chirurgos obiter monitos volo, ne in his papulis purgationes, quantumvis leves, instituant; ne materia acris, & biliosa, ad intestina delata Dyfenteriam creet: sed vel potius naturæ hæc sananda relinquunt: vel sudorificis excretionem hanc adjuvent: Nam ego, per incuriam, & imprudentiam quorundam, hæc infortunia evenire non semel vidi.

C A P V T X I X.

*De Tophis gummatis, & ulcerationibus Endemis in insula
Amboyna, & Moluccis præcipue; quas nostrates,
d'Amboynse Doeken vocant.*

ENDemius, seu popularis quidam morbus in Amboyna, & Moluccis insulis præcipue, oritur, qui symptomatis suis admodum similis est morbo venereo. Sed in his inter se differunt, quod sine congressu venereo quoque nasci solet. Erumpunt in facie, brachiis, & cruribus Tophi, seu Tumores, duri primum, & scirrhusi, & tam crebri per universum corpus, quam clavi, & verrucæ oriuntur in manibus, & pedibus in patria; si vero eos ulcerari contingat, materiam lentam, & gummosam à se reddunt,

dunt, attamen tam acrem, & mordacem, ut profunda, & cava ulcera inde oriantur, cum labiis callofis, & inverfis; sc̄dum, & deforme malum, & cum lue venerea conveniens, nisi quod tanti dolores non adsint, nec caries in ossibus tam facile oriatur, nisi per curantis incuriam. Hic affectus originem trahit, primum ex peculiari cœli & soli istius genio; tum ex aëre, vaporibus falsis, è mari undique ascendentibus infecto; cibis præterea crassis, & melancholicis & pituitosis, ut sunt pisces marini, quorum magna captura est: quibus incolæ assiduo vescuntur, quod reliquæ annonæ sit satis indiga regio. Magnum etiam momentum huic malo adfert usus placentarum, quas vice panis, per totum istum tractum edunt; & ab incolis *Sago* vocatur, & est è corticibus arborum excussa farina. Adhæc confert potus importunus liquoris cujusdam *Sa-guer* vocati, qui ferme eodem modo ex arbore elicitur, quo è palma Indica seu *Cocos* arbore liquor iste, quem incolæ *Tovac*; Lusitani *Vinho de Palma* vocant. Immoderate sumptus non secus, ac vinum, & cervisia, inebriat; caput, & nervos, infestat, hinc etiam in his insulis crebrior est ista Paralyseos species, quam *Beriberii*, supra diximus, appellari. Quantum ad curam attinet, ea, si recens sit hoc malum, non admodum difficilis est. Sin inveteratum jam, molestior est curatio. Porro iisdem ferme remediis cedit, quibus lues venerea, obstructions lienis, Leucophlegmatia, & ipse Hydrops, & cæteri chronici & rebelles morbi. Decocta itaque parentur è Chinæ radice, Sarcaparilla, Guajaco & corticibus ejusdem; quibus incoquantur Anagallides aquaticæ, seu Becabungæ, M. ij. Post peccans materia vehementioribus catharticis educenda est: nam levia non profunt. Talia sunt Extract. guttæ Cambodja, Elaterium, & si his non cedit, ad chymica, & mineralia, deveniendum est: ut sunt Mercurius vitæ, seu Butyrum Antimonii, Turbith minerale; tum Mercurius præcipitatus albus. Unguenta quoque Mercurialia, secundum artem parata, externe adhibenda sunt. Quæ omnia è *Crollio*, & aliis doctioribus, & versatioribus Chymicis, petite.

FINIS LIBRI SECUNDI.

IACOBI BONTII

OBSERVATIONES

Aliquot selectæ, ex

DISSECTIONE CADAVERVM

AC ΑΥΤΟΨΙΑ ΔΕΣΥΜΠΤÆ:

Quæ præcedentibus jam dictis non parum lucis adferunt.

OBSERVATIO I.

De quodam, è Spasmo, mortuo.

MIlles quidam, cum per integram noctem, ebrius in solo decubisset, evigilans tam repente Spasmo correptus est, flexo in posteriorem partem corpore, ut omnino rigidus, & incurvus permaneret. Ipse in Nosocomium delatus nostræ curæ mandatus est. Nihil deglutire poterat, & turbide loquebatur, tanquam ex loco subterraneo vocem emittens, truculenter nos intuebatur; cui cum omnia frustra adhibuissemus remedia, (quæ supra in Methodo Medendi videre est,) ille post sævissimos cruciatus, intra quatuor dies interiit. Libuit mihi causam tam atrocis mali indagare, itaque adhibito Magistro *Andrea Duræo*, *Nosocomii Batavici Chirurgo* expertissimo, cadaver aperuimus: Vitalia, ut cor, & pulmones, & Naturalia membra, ut hepar, ventriculum, & lienem, omnia integra invenimus. Itaque (quod res erat) suspicati, malum altius hætere, Cerebrum ad ventriculos usque dissecuimus, quos repletos invenimus materia quadam viscida, & glutinosa, colore luteo, vitello ovorum perquam simili: sed foetida admodum: hæc incumbens principio nervorum, tam sæva symptomata in subjectis partibus excitat. Venæ intercurrentes utramque cerebri meningem, admodum turgidæ erant bilioso sanguine: Obiit anno 1629, mense Februario. Eodem modo, paucis post tempore, affectus fuit signifer, qui in arce, valli Rubini dicta, præsidium agebat; sed hic præter prædicta symptomata, spasmo Cynico in dextra maxilla, torquebatur, ita ut loqui plane durante isto paroxysmo non posset; & intra 24 horas ex vivis excessit; juvenis, si quis alius, fortis, & robustus.

OBSERVATIO II.

De Phthisico quodam, & Empyematico.

Henicus NN. mercator Danus, decumbens in ædibus *Ambrosii vander Keer*, hujus urbis Scabini, post mortem, à *Magistro Andrea* dissectus fuit: uterque lobus pulmonum, non tantum arcte costis adnatus erat, sed etiam inferius diaphragmati, ut sine laceratione, inde avelli non posset. In dextro latere, ubi majorem dolorem senserat, inventa sunt fragmenta bronchiorum, & substantiæ pulmonum avulsæ; cum sanie copiosa; qualia, dum viveret, in magna quantitate excreare consueverat; vox illi erat clangosa, qualis gallorum Africanorum, aut Calecutiensium. Laboraverat longo tempore antea sputo sanguinis; unde hujus miserandi mali principium; quo etiam, extreme extenuatus, obiit 1629, die Augusti 19:

O B-

OBSERVATIO III.

De Dysenterico.

EX mandato Domini Generalis, ego, & *Magister Adamus, Arcis Batavicae Chirurgus*, aperuimus aliquot cadavera ex Dysenteria mortuorum: inter quæ corpus militis cujusdam, è diuturna Dysenteria vita functi, quæ tum temporis, cum obfessi essemus à Iavanis, tanquam morbus epidemicus grassabatur. Et invenimus intestina vehementer inflata, & eorum interiorem tunicam plane abrasam; Tum folliculus fellis, quod maxime in eo mirum erat, repletus, & distentus erat, humore lento, & viscido, alboque instar pultis ex Amylo, quam nostræ mulierculæ *Styffel* vocant: Bilis autem ne quidem vestigium relictum erat, 1629. Nov. 14.

OBSERVATIO IV.

De quodam Pulmone pleno Pure habente.

ANno 1629, mense Maio, aperuimus cadaver nautici focii, ex Phthisi mortui, cujus pulmones substantia & colore externe sani apparebant, quibus tamen dissectis, exiit pus copiosum, viride, & foetidissimum: dexter autem pulmonum lobus costis adnatus erat. Quod obiter notandum in plurimis, quos aperuimus, nunquam sinistram lobum solum adnatum vidimus; sed vel utrumque, vel dextrum tantum. Ratio (ut ingenue fatear) me latet, nisi forte, quia in dextro latere tantum vena azygos sine pari est, quæ in Pleuritide, tussi valida rupta, hanc amurcam à se rejicit; unde etiam in dextro latere Pleuritides exquisitæ magis oriuntur.

OBSERVATIO V.

De Empyemate sanato.

Milles quidam, cum potu *Arac* apprime se ingurgitasset, & ferme sine sensu, & motu in arcem ferretur, credebamus ipsum ista nocte supervivere non posse: ille tamen, partim evomita, partim edormita crapula, postridie in dextro latere Pleuritide exquisita correptus est; cui, licet post sanguinis missionem, dolor aliquantum sedatus esset: tamen inflammatio in ulcus, & inde, eo rupto, in Empyema defuit, materia, in dextro latere, super diaphragma effusa. Erat adhuc viribus satis constantibus; neque febris jam tam vehemens vigeat. Itaque inter quartam, & quintam costam cauterium potentiale, quod vocant, applicavimus, dein scalpello escaram porro aperuimus. Indeque effluxit sanies copiosa, cum ramentis, & particulis aliquot membranae succingentis costas, jam putrefactæ. Et ille, adhibitis opportunis Syringationibus, convaluit præter spem, &, cum hæc scribimus, Malaccam versus navigavit.

OBSERVATIO VI.

De insigni Cranii fractura.

NAuticus quidam focius, dum navem, in statione hic stantem, à sordibus, quas in mari contraxerat, cum cæteris purgaret, & conto scapham prohiberet, ne temere navi allideretur, dum se inclinaret, ut funem, qui scaphæ inferius impactus impedimento erat, auferret, tristi fato, scapha navi undarum pulsû impedit, & caput ipsius, quod intra scapham & navem medium erat, ita collisum est, ut totum cranium comminutum crederetur; ipse mutus repente, & sanguinem, per os, aures, & nares rejiciens, inde delatus est in Nosocomium. Huic jam, ut putabamus, desperato, cum *Mag. Andreas*, & ego seriam manum præstaremus; Primo à posteriore capitis parte contusionem

fusionem ingentem invenimus; quam, postquam aperuimus, plurimum concreti sanguinis inde extraximus. Postero die, cum jam mundatiora essent omnia, cranium in multa fragmenta comminutum apparuit: hinc cum aliquot particulas exemissemus, reliquam curam (ut in tali casu decet,) aggressi sumus. Ille porro hæsit inter nostras manus circiter sex menses, quo tempore totum illud os, quod describitur Sutura Lambdoide, per fragmenta exemptum est, paulo supra illud foramen, cui inferitur prima cervicis vertebra, dentiformis dicta. Ille quidem, optime sanus, Novemb. mense patriam repetiit, apposita posteriori capitis parti semigalea argentea, ei, in eum finem, donata à Domino *Generali Coen*, ut cerebrum ab ictibus externis tueretur.

OBSERVATIO VII.

De Chronicis, & implicitis morbis in uno subjecto.

ANno 1629, Septembr. 5, dissecimus cadaver militis cujusdam Germani, qui ferme per integrum annum languerat, fluxu ventris æruginoso, tussi sicca, & insigni respirandi difficultate, &c. Mortuo eo, Omentum, & Mesenterium repertum fuit ferme absumptum; ita ut intestina sibi invicem adnata, vel potius nullo ordine inter se confusa essent, parvulis villis hinc inde enatis. Lien erat contractus in minimam pilæ magnitudinem, & rotunditatem, ita ut Renes subjecti longe majores essent. Iecur tam varii erat coloris, luridi, pallidi, flavi, & viridis, ut miraculo spectantibus nobis esset. Cystis fellis longe major solito, repleta & distenta erat bile æruginosa: Ventriculus, & Intestina erosa, insignem quoque hujus humoris copiam retinebant. Præterea è vitalibus dexter lobus Pulmonis costis & Diaphragmati erat adnatus, ut invicem continui viderentur. Videant benevoli lectores, num mirum sit, difficiles esse curationes, cum tot simul mala concurrant, quod non in hoc uno, sed plurimis subjectis, reperi. Et hoc nobis præstat nimius potus maledicti Arac, ex Oryza & Holothuriis confecti. Et quoniam dicunt scriptores Physici, Leporem marinum, (qui, ut & Sepiæ, de Holothuriorum sunt genere) venenosa & peculiari qualitate, Pulmonem erodere, lubens in eam sententiam descendo, omnes istas immundities eandem tabificam vim habere, &c.

OBSERVATIO VIII.

De quodam, cui vena cava, loco sanguinis, repleta erat adiposa & medullosa substantia quadam.

SEptembris 7, Anni 1629, me præsentem, apertum fuit corpus cujusdam civis Bataviensis, qui per tres annos languerat miro & incognito affectu: Nam si super umbilicum, aut circiter, quis manum imposuisset, pulsus, qualis cordis, & arteriarum, tam vehemens sentiebatur, instar salientis infantis in matris utero, quæ jam partui vicina est, ut manum elevando repelleret. Æqualem fuisse hunc pulsum cum arteriarum & cordis, hoc modo deprehendi; Sinistram umbilico ægri imposui, dextra arteriam, circa carpum, tetigi; inveni que in systoles, & diastoles intervallo plane convenire. Vnde ego statim conjeci, arteriam magnam laborare; quod & post mortem invenimus. Nam vena cava repleta erat, loco sanguinis, adiposa substantia, & medullæ spinali admodum simili, quæ, pondere suo, arteriæ vicinæ incumbens, dum illa è contra istud onus à se rejicere conaretur, hunc pulsum excitabat. Arteria magna duplo solito laxior erat, & repleta sanguine nigro, & seroso. Cor etiam *Magister Andreas* dissecuit; quod, solito majus, & flaccidius inventum est, & spongiarum modo comprimebatur; tum uterque ejus ventriculus amplior, & etiam sanguine isto nigro repletus. Quis, rogo, mortalium non obstupescat, taliter affectum, tam diu vitam protrahere potuisse! Iecur erat vividi coloris, & consistentiæ, nisi quod communem mensuram ferme duplo excederet. Cystis, qua bilis continetur, etiam bovinam magnitudine æquabat, eratque intus referta cholera

cholera ex nigra viridi, lenta, & tenaci, crassitudine syrapi spissioris, aut potius extracti. Obijt 7. Sept. 1629.

OBSERVATIO IX.

De Apostemate Hepatis.

Miles Anglicus, cum inflammationem primivm Hepatis passus esset, & frustra tentassemus ea, quibus opus erat, dolor se remisit quidem: sed desit malum in fluxum Hepaticum; tumore, qui ante erat in hypochondrio, plane evanescente. Cum hoc modo per sex ferme menses languisset, tandem ad extremam maciem ita perductus est, ut ipsissimam, qualis pingitur, mortem dixisses, & sic miseriam vitam cum morte permutavit. Aperto corpore invenimus loco Hepatis, solam membranam ipsum vestientem, satis crassam, instar sacci, cui adhuc portio saniei, loturæ carniū similis, inerat, qualem tam longo tempore excreverat. Obijt, 1629, April. mens.

OBSERVATIO X.

De Vulnere capitis, ubi perperam fissum Cranium credebatur.

Mense Maio, 1629, vocatus fui à Chirurgo quodam, ut viserem militem in suprema frontis parte vulneratum; vulnusque, ferme ante tres septimanas, laxius inciderat, ferramento suo credens, quod Provettam vocamus, dum asperitatem in cranio, & osse frontis, sentiret, fissuram subesse iudicavit, & etiamnum erat in ea opinione; Sed, dum ego oculos propius admovi, inveni, quam ille fissuram putabat, esse excurrentiam suturæ sagittalis (ut in iis solet natura ludere) usque ad nares. Itaque corripiens Chirurgum, ostendi ei errorem suum. Interea ab aëre os jam alteratum erat; itaque curavi ægrum in Nosocomium deferri ad *Magistrum Andream*, & jam sextus mensis est, quo sub cura nostrâ egit. Exemimus ipsi à sutura coronali partem ossis usque ad os temporale, seu petrosū, & ab altera parte non contemnendum fragmentum; tum ossis frontis duas partes, quæ sutura excurrente distinctæ. Apud *Magistrum And. Duraum* etiamnum reservantur: & jam, dum hæc scribo, die 10 Novemb. 1629, totum vulnus consolidatum, & cicatrifatum est, & ille, hac vespera, iturus ad navem bene sanus; & in Patriam, intra tres, aut quatuor dies, remeaturus est.

OBSERVATIO XI.

De Catarrho suffocanti in Nobilissimo D. Ioanne Petri Coen, Generali in Indiis Præfecto.

Cvm generosus Dominus noster *Ioannes Petri Coen*, aliquandiu Diarrhœa laborasset, & tamen, ut illi erat summus animi vigor, nihil de solita diligentia remitteret, dum opera, & munitiones bellicas ipse coram inspicere vult, & tamen à me aliquoties monitus, ut paulum quieti se daret, & valerudini suæ consulere, negavit, sibi tantum otii esse, ut decumberet, quasi diceret præfagiens, Imperatorem stantem mori oportere. Tandem, decimo nono Septembris, 1629, circa octavam vespertinam repente in arcem ad Dominum sum vocatus, quem inveni ægre spirantem, cum tussi sicca; externe membra frigebant, sudor aderat frigidus, & glutinosus. Dejectio per inferiora erat admodum multa, flatulenta, aquosa, & bullis plena; vomitus præcesserat biliosus. Pulsus arteriæ tam languidus erat, ut vix sentiretur, & ille quidem vermiculans. His ego omnibus consideratis, adstantibus Amplissimis Dominis meis Consiliariis Indiæ, *D. Antonio van Dyemen*, & *D. Quirino à Raemburch*, statim pronuntiavi, *D. Generalem* supremis appropinquare: ipsis re subita attonitis, & tantum deliquium animi, ex vomitu, dicentibus, dum paulatim vires, & spiritus redituros putarent, cum paucis ante tempore cum ipsis discumbens familiariter confabulatus esset: Ideoque dicebant,

se mirari, quod tam audacter de tanto viro pronunciarem: Respondi modeste, mihi in more non esse positum, artem meam ludibrio exponere, dum aut ignorasse, aut fefellisse viderer, si sententiam meam non explicuissem: me tamen in eo optare, uti vaticinium meum fallat. Interea *Dominus Generalis* inter duodecimam, & primam noctis horam, superveniente spasmo, quem momento temporis ante prædixeram, animam Creatori suo reddidit. Qui Amplissimi hujus Viri staturam & formam contemplati sunt, nihil miri accidisse sciunt. Erat enim longa & erecta cervice, alis seu scapulis prominentibus. Complexione ex melancholica, pituitosa, opportunissima ad phthisin & catarrhum suffocantem, quo etiam mortuus est. Obiit anno Domini nostri, 1629, Septemb. 19.

OBSERVATIO XII.

De quodam ex vulnere in pectore mortuo.

Civis Batavus, *Ioannes Dragon* nomine, 16 Septembr. 1629, in pectore punctim vulneratus est, ictu transeunte os sterni, seu scutiforme, per pulmones in Oesophagum: superveniente febre, & singultu, octiduo post vulnus illatum, mortuus est. Aperuimus præsentem magistratu cadaver, invenimus secundum conjecturam nostram partes antedictas læsas. Thorax plenus erat sanguine seroso, cum potu, qui ex gula effluerat, mixto.

Observationes aliquot ex plurimis selectæ, de Epidemiis, & Contagiosis, in INDIIS, Morbis.

OBSERVATIO I.

De Dysenteria Epidemica.

Dum anno 1628, à Iavanis Mataranensibus obsidione cingeremur, Amplissimus Vir *Jeremias de Meeſter*, Senatus Indici Consiliarius, primum in febrem continuam incidit, dein in Dysenteriam, quæ tum populariter grassabatur; exonerans per alvum cum fæcibus sanguinem nigerrimum, summo cruciatu, & fœtore: tandem, cum omnia remedia, quæ excogitari ad hujus mali levamen potuissemus, adhibuissemus, ex vivis excessit; supervenientibus, paulo ante mortem, exanthematis nigris, & lividis, similibus iis, quæ nostri *Peperkoorn* vocant, cum sudore frigido, & male olente.

Similiter, *Jacobus à Dooreſtaar*, Secretarius prædicti Domini Generalis, de Meeſter, paucis diebus post, Dysenteria viridi, & genere venenosa, mortuus est, apparentibus copiosis maculis lividis, in pedibus, & brachiis, ante dictis respondentibus.

OBSERVATIO II.

De eadem Dysenteria Epidemica.

Eodem tempore *Gulielmus Wyngis*, fisci advocatus, mihi fraterna amicitia devinctus, incidit in Dysenteriam veram cum summis torminibus, quæ perdurans cum febre ardentissima per quinque aut sex dies, adhibitis omnibus, quæ morbi violentia, & necessitas subita requirebant, cum summo meo, & bonorum omnium mœrore, juvenis optimus mortuus est, apparentibus, tam crebris & densis per universum corpus maculis lividis, ut (quod in proverbio est) locus non esset, cui caput aciculæ imponeres.

OBSERVATIO III.

De Febre ardenti, Dysenteria, Ulceribus malignis, &c.

Reverendus, & Doctissimus vir, *Ioannes Cavallerius*, verbi divini præco, circa idem tempus correptus est Febre ardenti, superveniente Dysenteria atrabiliaria; quæ cum per aliquot dies continuasset, eruperunt sub axillis, in tergo circa lumbos, & in inguinibus, etiam in collo, pustulæ ac vesicæ quædam, plenæ, & distentæ, pure viridi, & subjectam cutem ad carnem usque erodente, quæ nobis, prima facie, spem criseos faciebant: sed Dysenteria non cessante, & Febre, cum Phrenitide, ingravescente, probissimus simul ac doctissimus juvenis, ex hac vita ad cælos raptus est. Eodem tempore, liberi pulcherrimi *D. Adriani Blocq*, eadem Dysenteria maligna obierunt.

Dissertatiuncula, utrum Morbi Epidemici, & Pestilenciales, etiam hic in Indiis Orientalibus grassentur?

Hæc paucula, ex sexcentis aliis, exempla eo in medium produxi, ut probarem, frustra eos dixisse, qui, Pestilenciales, & Epidemicos, morbos in his locis grassari negaverunt: Quo nomine, alii eos appellent, mea nihil interest. Certe mihi constat, contagiosum hunc, de quo loquor, fuisse, & qui plurimos simul, ac celementer occuparet. Causas, quæso, audite, dein recte judicate. Obsessi arcte eramus, à triginta quatuor millibus Javanorum Mataranensium, Duce *Tommagom Bauraxa*, expertissimo, inter ipsos, & audacissimo milite. Quotidie à nostris excursions & velitationes fiebant, sæpe plurimis ex hoste, tum hic, tum in oppugnationibus, quæ ferme singulis noctibus fiebant, desideratis: quorum cadavera in flumen præcipitabantur, & summum fœtorem, & corruptionem, aquæ conciliabant. Tum corpora hominum, & jumentorum, ex fame, & vulneribus, mortuorum, passim in campis, & silvis, insepulta jacebant, quæ non levem contagionem aëri addiderunt. Præterea flumen inficiebatur radice *Serpentariæ*, quam Indi, in profluente, aliquot mille coribus impositam, macerabant, ut venenosam qualitatem, & glutinosam suam substantiam, exueret, quam vidimus, si vitrum aqua plenum reponeremus, per aliquot horas, in fundo, tanquam albumen ovi, desidere; Qua dein tosta, vice *Oryzæ*, cujus in castris summa penuria erat, uterentur; dum unico insultu nos posse capi sperassent, & hinc minus sibi providissent. Hæc non tam mira videbuntur iis, qui sciunt in Indiis Occidentalibus radicem *Casavi*, loco panis esse, cujus tamen succus expressus præsentaneum est venenum. Ad rem venio: Adde his potum aquæ subsalsæ: Nam, dum ventis è mari spirantibus, stato tempore aqua marina in fluvium impellitur, ejus alveum falsedine inficiebat: & nos propter obsidentes hostes, altius ex flumine petere aquam non audebamus; Ad hæc, cadaveribus infectum flumen, vermibus scatebat, omnibus istis adde tempus anni, quod tum calidissimum simul & humidissimum erat, propter assiduas pluvias tum temporis, utpote à Septembri usque ad Februarii initium, tum Sole supra verticem nostrum existente in linea Æquinoctiali: Quæ omnia me quoque, per quatuor continuo menses lecto affixerunt, cum summo vitæ meæ discrimine. Primo invadente me Febre ardenti; subsequente dein Dysenteria, & augefcente, qua jam ante mensem affligi cœperam, Paralyseos ista specie, quam *Berberii* vocari diximus. Quæ omnia Deo propitio superavi, uxore interea, & utroque filio meo, iisdem molestiis, vexatis, & decumbentibus.

FINIS LIBRI TERTII.

IACOBI BONTII

ANIMADVERSIONES

IN

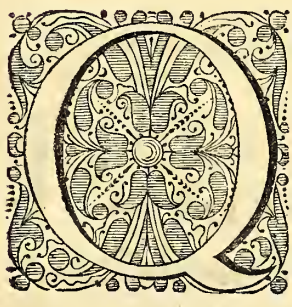
GARCIAM ABORTA.

LIBER QUARTVS.

NOTÆ

IN CAPVT III,

Quod inscribitur, De Altiht, seu Assa foetida, Iavani, & Malaiis, Hin' dicta.

Voniam præcedentia duo Capita abunde & sufficienter de Ambaro. & Aloë egerunt, ego, quod in ea commentarer, non habui: sed quia Auctor hoc cap. negat, non solum se vidisse hanc herbam, sed nil certi de ejus forma adfert; ego quæ de Assa foetida planius comperta habeo, hic vobis suppedito.

Itaque planta è cujus radice Assa exprimitur, magna quantitate crescit in imperio Persico, inter Laram, & Gamaron civitates, quarum prima non longe distat à mari, & nostris mercatoribus, & Anglis etiam, frequentatur. Estque hæc planta duorum generum. Prima, sarmentosa, ferme ut Salix aquatica, ex cujus foliis, & stolonibus incisis Assa foetida per torcular exprimitur, quæ, ut reliqui succi, Sole indurata in consistentiam evadit, qualis est Aloës.

Secunda porro Assæ species longe fecundior existit, estque succus expressus ex radicibus hujus plantæ, quæ crassissimos raphanos, folia autem Tithymali folia referunt. Hujus generis aliquot radices domi habui, à mercatore Armeno mihi amico donatas, qui illas huc è Persia detulerat, & etiamsi jam essent exsuccæ, tamen tam fortis erant odoris, ut totas ædes foetore replerent; qui insuetis vix tolerandus esset. Quod Iavani, & Malaii, & cæteri Indiarum incolæ negabunt, se quicquam odoratius naribus unquam percepisse. Apud hos Hin', hic succus nominatur, estque in tam frequenti usu in cibus condiendis, quam autor hoc cap. refert, ut propter hanc causam una sit cum Opio ex præcipuis mercibus quæ per Indiam distrahuntur: & semper Societas Indica magnam quantitatem hujus succi in armariis habet, quam incolis Iavæ, permutatione aliarum mercium aut pecunia impertiantur.

IN CAPVT IV.

De Opio. Fol. 21.

Secundo paragrafo hujus Capitis auctor mentionem facit Opii Meseri dicti, quod putat Opium Thebaicum fuisse: nam in Ægypto Thebæ istæ Centiportæ extiterunt: & Meseri, & contracte Misri, Ægyptus hisce incolis, & reliquis Indis, est.

Paragrafo 3 inquit, eos, qui Opio utuntur, dormitabundos videri: tamen nil minus quam stultæ sunt hæ nationes in mercaturis exercendis; armis, & arte belli, ab Europæis forte superantur. Certe laudes hujus succi è Papavere expressi, si referrem, viderer Chymicis velle suum honorem præripere. Hoc saltem dico, si nobis de Opio,

& Opiatis non esset prospectum, frustra in calidissimis his regionibus medicinam faceremus, Dysenteriae, Cholerae, febribus ardentibus, & reliquis biliosis affectibus organo turgentibus: & ne vobis fucum videar obtrudere, quid in nostris regionibus confectiones ex Opio tantopere celebratae, Theriacam, dico, & Mithridatium; quid denique Philonium? quae nisi Opio tanquam basi suffulta essent, frustra ab iis effectus tam manifeste juvantes quis expectet. Et profecto insignis est oscitantia ista, quae in abusum medicamenti, & minus bene praeparati, dicuntur, in usum nobilissimi inter omnia pharmaci velle referre, sine fundamento saepe, ac in Scholis sine Experientia.

Pauperes porro Indi, ex foliis, & stolonibus Papaveris, Opii speciem vilior em excoquant, quam Soli porro indurandam exponunt: hoc medicamentum *Pouft* vocant, quique eo utuntur, contumeliae ergo, *Poufti* à ditioribus vocantur, tamquam summocenianos, & proletarios dicas. Pauperiores porro in divites convitium regerunt; eos *Affionii* vocantes, tanquam si luxuriam, & delicias vellent exprobrare. *Affion* enim, ac quibusdam *Amphion*, Arabibus, & Indis, Opium Graecorum est: indeque magis adducor, ut credam, Graeculos, à vetustissimo populo vocabulum Opii derivasse, cum ab omni memoria illi eo usi sint. Graeci vero tantum noxas hujus medicamenti videntur novisse, usum verum, & virtutes ejus plane divinas, non satis exploratas habuisse. Paro ego Extractum utilissimum ex Opio, & Croco Indico, id est, Curcuma; ad quod in extremis tanquam ad sacram anchoram confugere soleo: in jam ferme desperatis Cholera, Dysenteria, Phrenitide, & Spasmo, admodum frequentibus: sed hoc melius è *Method. med.* Indica nostra videbitur.

IN CAPVT V.

De Gummi Benjoin. Fol. 26.

P *Aragrapho* 18, autor ait, Benjoiferam arborem valde esse proceram, & vastam, &c.

Ego vero Benjoiferam arborem in Iava, ubi optimum *Benjoin* colligitur, longe alia facie vidi, quam qua describitur, immo vero videtur planta, (seu si arborem appellare malis,) ex pluribus sarmentis coalita, qualis est Smilax aspera, seu Salcaparrilla, nisi quod sarmenta brachii crassitudinem aequent, vel etiam superent, ita ut haec in medio saepe truncus arboris continuus, satis crassus, appareat. Subtus vero, & supra Caelum per sarmenta à se invicem distita liceat contemplari. Saepe quoque alia virgulta, à Benjoifera arbore specie plane diversa, hac coalitione includuntur, itaque si quis ignarus diversitatem foliorum in hujus arboris farragine videat, miretur sane: sed hoc etiam fieri in trunco Aloës seu *Calambae*, postea docebimus. Et porro ex hujus seu stirpis, seu arboris, cortice inciso, saepissime odoratissimi Benjoini gummi frustra aliquoties collecti.

IN CAPVT VIII.

De Lacca. Fol. 29.

A Vtor hic Formicarum istarum, quae Laccam elaborant, mentionem facit, unicuique hoc addo, quod Formicae istae alatae sunt; & coloris puniceae, & super flores, frutices, arbores, & herbas, circumvolitant, ex quibus, non secus ac apes, Laccae conficiendae materiam colligunt, & in communes operas conferunt; non alatae autem Formicae eam non elaborant.

IN CAPVT XIII.

De Tutia. Fol. 48.

FAllitur vehementer noster Garcias ab Orta, quod Tutiam è cineribus cuiusdam arboris uri dicat: sed confitetur, hoc se auditu percepisse, itaque deceptus fallit alios.

Nam fit ex terra quadam, Argillæ instar glutinosa, quam colligentes Indi, ollis in eam rem ex argilla, longe fortiori, quam in nostra patria, confectis indunt, & aquam addentes, eam curiose baculis circumagitant, dein fornacibus in hunc usum effectis imponunt, & per ignem exsiccata omni aqua, dein terra hac calcinata lateribus prædictarum ollarum, demptis sordibus quæ in fundo hærent, Tutiam lateribus affixam abradunt, quam arcis inclusam venalem ferunt per totam Indiam, ejus enim usus est in depilatoriis apud hæc gentes, præsertim sceminis, dum se in balneis, vel fluviis lavant.

In Persiæ autem Provincia, *Kirmom* dicta, hujus terræ argillaceæ, ex qua Tutia coquitur, à Persis, & Armeniis mercatoribus, qui negotiandi causa huc advehuntur, magnam copiam reperiri non semel audiui, qui etiam ut lucrum ex Tutia, quam Persica lingua *Tutyah* vocant, uberius faciant, eam distribuunt in lapidem *Tutyah*, & in pulverem ejus magis vilem, quam seorsim volentibus tum divendunt.

IN CAPVT XVI.

De Agallocho seu ligno Aloës, Calumbac Indis dicto. Fol. 64.

Lignum Aloës præterquam quod in Insula Sumatra, directo in conspectu Iavæ sita, nascatur: etiam frequens oritur, & optimum in *Champac*, vicina Chinæ regione, & in *Chochin china*. Ac quod cortice nudatum hinc in patriam feratur, non ideo evenit, quod sine cortice crescat: sed quod sæpe quasi uno trunco etiam diversæ species virgultorum, & stirpium, temporis diuturnitate coalescant, haud secus quam in Benjuifera arbore fieri diximus: nam hoc mirum nobis videri non debet, cum sciamus, per artificium etiam diversæ speciei arbores alienæ speciei inferi. Cæterum hoc modo Incolæ lignum Aloës, ab aliis virgultis & ligno separant. Truncos Aloës cæfos deponunt in ripis fluviorum in cæno & luto, ut diversi generis lignum carie consumptum se à ligno *Calambac*, seu Aloes separet, unde cortice *Calambac* consumpto, qui tam oleosus non est, quam ipsum lignum, quod præterea minus teredinibus ac putredini obnoxium est, tale, quale in officinis in patria, ad nos quoque defertur. Lignum hoc porro Aloes gustu plane aromaticum est & subamarum, unde forsitan Aloes nomen mutuatum est. Pulvis ejus ad scrup. unius pondus sumptus Cholerae prodest, quam *Mordexi* incolæ vocant, & omnibus intestinorum affectibus frigidis, & ventriculi medetur egregie. Tum tineas, & ascarides puerorum efficaciter necat. Chinesibus porro & omnibus Mauris ethnicis in sacrificiis pro suffumigio est.

IN CAPVT XVII.

De Santalo. Fol. 68.

P*Aragrapho tertio* auctor noster refert, pallidum & flavum Santalum, plurimum in *Tymor* insula nasci, de quo hoc porro memorabile certo accepi, è mercatoribus nostris, advehendi Santalini ligni gratia, eo comitantibus, In hac insula nasci febris continuæ & ardentis quandam speciem, quæ sit è Synochi putridæ genere, cum delirio & mentis alienatione mira; durante namque exacerbatione, quæ plerumque quatuor est horarum (nam hoc obiter sciendum est, quamvis ad apurexiam hæc febris non perveniat: tamen exasperationes suas habere, non secus ac tertianas continuas), ridiculas admodum actiones ægri edunt, id opificii, vel muneris imitantes, quo sani functi sunt (ut latius in *Method. medendi* mea Indica) & astantibus risum excutiunt. Tenentur quoque bulymo, & fame canina insatiabili, ut quicquid iis obtuleris, etiam

foedum, (ut mos est nauticis nostris sociis eo genere scurrilitatis delectari) avidissime devorent: extra exasperationem eam, caetera sani, & mentis integræ. Hunc porro affectum ortum suum trahere ex recens caesarum arborum Santali, cortice viridi, incolæ certo certius affirmant: nam cortex tum virosi nescio quid expirat, & cerebro inimici, tum cito in corporibus cacochymis, & pejoris diætæ, ut sunt nauticorum nostrorum, tales effectus edit. Sed latius in præd. *mea Meth.*

Antequam cedantur arbores Santali, cortice inciso exploratur ab expertis odor, num maturæ sint & tempestivæ ad secandum. Auctor porro, Santalini fructus ait esse Cerasi magnitudine, baccas lauri non male referunt, nam exsiccatas habui, & masticati purpureo & morino colore inficiunt. Fructus hi avide comeduntur à Turdorum quadam specie, ut baccæ Orni in patria, quos denuo per alvum excernentes, arva & montes novis arboribus conferunt, ita ut quamvis tanto tempore tot millia arborum cæsa sint à Lusitanis & nostris, tamen Sylvæ nunquam deficient.

Porro cum Auctor mentionem hic faciat unguenti ex Santali pulvere; Ego hujus compositionis usum, in gratiam tironum Medicinæ subijciam, & primum hoc modo paratur. ℞. Santal. tenuiss. moliti, florum *Champoc*, florum Mogori, ana m. i. his parum contul. adde rad. Curcum. unc. ij. camphor. q. s. ad gratum odorem: hæc omnia in plano marmoreo lapide pistillo subigunt, addendo sub finem olei nucis Indicæ recentis, q. s. Vng. formant in pultis consist. Hoc inungunt tam viri, quam mulieres Malaicæ totum corpus, & quamvis propter flavum colorem, quem è Curcuma contraxit, primo aspectu foedum sit; tamen suavissimo & saluberrimo odore nares ferit. Prodest vexatis à Solis, vel etiam à febrili æstu, rigorem quoque in febribus tollit, & nimias vigilias arcet, impositum quoque regioni ventriculi choleram sistit, cor roborat. Quæ latius in præd. *Meth.*

I N C A P V T XX.

De Maci. Fol. 79.

Feruntur è Banda, Moluccarum insula, grandia vasa fictilia huc, perque reliquos aliquando (cum permissione Superiorum) insularum circumjacentium tractus; plena Nucibus myristicis, aceto ac muria condita: nam sine permissu nullo modo efferre licet, quod insulæ Bandenses nostris armis subactæ provincia Batavorum factæ sint. Nuces has maceratas per diem unum, aut alterum, dein leviter excoctas, saccharo condimus.

- Caeterum de Cortice nucis hujus condito hoc dictum sit, ac de nuce quoque ipsa, iis parcius in his locis esse utendum, quoniam oleosi, & pingues vapores ex esu ejus in cerebrum elati, obstructionem ventriculis cerebri afferunt, ac inde somnolentiam, immo stuporem quendam universis subjectis membris inferunt. Et quod majus est, ex nimio hujus Nucis usu aliquot periclitari vidi, qui amplius quam per diem naturalem sine sensu, & motu jacuere, tanquam Caro correpti, certissimo indicio cerebrum, & universum nervorum genus non leviter correptum fuisse. Præterea incolæ in Banda, & jam etiam nostrates, ex viridi cortice Nucis Myristicæ pultem excoquunt non insuavem, quæ ferme sapore refert istud ferculum, quod in patria conficitur ex pomis acidis coctis: sed qui ea pulve usi sunt, ex fide mihi retulere, stuporis & somnificos jam dictos effectus edere.

I N C A P V T XXII.

De Pipere. Fol. 86.

Non tantum Piper provenit in *Malabar*, ut Auctor, 10 *paragrapo*, ait: sed maxima etiam quantitate nascitur in Regno Iava, præsertim in Bantamensi provincia: Præterea crescit abunde in Iambiensi Sumatræ tractu, qui peculiarem Regem obtinet non subjectum imperio Regis Achinensis, qui potentissimus hujus insulæ Tyrannus. Ex hac provincia ab amico Rege, nostræ naves quotannis bis terve petunt.

Quod porro Auctor, *paragrap.* 11. fol. 89, inquit, aceto & muria condiri piperis racemos virides, verum est. Ac quia aliquoties repetendum erit, id conditurae genus Indi generali

nerali

nerali vocabulo *Achar* vocant. Ac tali modo condiuntur etiam Zinziber viride, radices Galangæ, Caryophyllorum racemi. Hoc modo etiam saliant Cucumeres juvenculos, quos Agurcas Lusitani vocant; præterea Mangas, addito Cæpe, Allio, & Porro. Et certe in his locis, ad orexin excitandam, & ciborum concoctionem, nihil sanius reperiri potest. Cum propter aëris in hoc climate calorem simul ac humiditatem, subjectæ Capiti partes, ut sunt Pulmones præcipue, & Ventriculus, assiduis Catarrhis infestentur: ad hunc usum Genista quoque hic crescens & Cappares è Persia, & Surate, adferuntur huc:

Autor porro, hujus Capitis *parag.* 12, refert ridiculam Indorum de Piperis qualitate opinionem, quam etiam Iavani confirmant, nimirum quod frigidum sit Piper, credo, forte ea ratione, qua quondam quidam perversi Sophistæ argumentabantur, ignem frigidum, & nivem seu glaciem, calidam esse, vel ut Hyperbolice *Poëta* ait, *Penetrabile frigus adurit*: Contra quos tamen, bene monet *Aristoteles*, non esse disputandum, nisi sola experientia; nisi forte vellent, nimio ejus usu, calorem nativum dissipari, & debilem inde reddi: ast illi (credo) tam alte non philosophantur.

IN CAPVT XXVI.

De Nuce Indica, Coquo Lusitanis dicta. Fol. 120.

C*Arolus Clusius* in annotationibus ad hoc Cap. fol. 119, refert, Solere Indos foliis hujus palmæ inscribere literas suas; immo, quod vero propius, literas hisce foliis oblongis insculpunt stylo ferreo, atque id adeo artificiose faciunt, ut vel elegantissimum scriptorem è nostris longo intervallo post se relinquunt, & tam emendate characteres suos Indi (Arabibus autem utuntur) hisce foliis imprimunt, ut subitæ mihi aliquoties contingat nostris Europæis, & præsertim nostræ Nationi; quæ ferme nil nisi sua admirantur, & has Nationes, Barbaras vocitant, cum multo significantius paucis characteribus, more Laconum, animi sui sensum exprimere queant, quam nostri longis periodis, & verborum farragine inutili. Præterea quamvis Regum in Iava videatur Tyrannicum imperium: tamen id ita pro conditione gentis suæ politice gerunt, ut aliquis, cui non cornea fibra est, neque de genere est Arcadici pecoris, hic satis cito addiscere queat, compendiosam politices viam esse, Regibus, bene imperare; & subditis, melius obedire.

IN CAPVT XXXII.

De Calamo Aromatico. Fol. 125.

Præter usus excellentes, quos præstat in Medicina Calamus aromaticus, hoc Cap. descriptus, etiam Malaicis mulieribus in culina infervit, in condiendis piscibus, & carnibus elixis, cum radicibus Zinziberis recentis, radice Curcumæ, & Galangæ, & reliquis Aromatis; & sic cibis odorem, & saporem suavem conciliat, & concoctioni ventriculorum, & intestina apta efficit. Cæterum, ut hoc *parergon* dicam, hæ nationes, quantumvis nostris Barbaræ vocatæ, Polonos, & Germanos in condiendis piscibus superant, qui tamen hic palmam sibi vindicare non erubescunt.

Cæterum Auctor ait, Calamum aromaticum, nec Galangam, nec Acorum esse; bene quidem cum Acorus, & Galanga, quantum ad folia, potius ad Gladioli species debeant referri, & Calamus aromaticus sit Gladioli species.

IN CAPVT XXXIII.

De Nardo. Fol. 128.

Nardus Indica in Iava, magna quantitate, crescit, ejusdem in culina apud Iavanos usus est, qui Calami aromatici, & lunci odorati: nimirum in condiendis jusculis piscium, & carniū elixarum. Plantam Nardi viridem hætenus non vidi,

vidi, quod in montibus circiter 14 Leucas ab urbe Batavia crescat, & eo propter prædones Iavanos, & Tigrides, excurrere non audemus. nos, non secus ac Calendulæ flores exsiccatos in patria, Nardum infundimus in aceto, & dein Syrupum quoque inde conficimus adversus frigidus viscerum affectus, Hepatis nimirum, Lienis, & Mesenterii obstructions, quæ postremæ adeo frequentes sunt, ut hinc misere multi extabescant & marasmo moriantur, sine dolore tamen, & paucio sensu, de quo latius in *Method. Med.* mea. Acetum porro, & Syrupum hunc Nardinum, (certo mihi constat) ad morsus venenatorum, ut Serpentium, Scolopendrarum, Scorpionum, & similibus, valere imposita, vel intus sumpta: quod experimento comperi, præcipue in uno, qui morsus erat à serpente quodam, quem Lusitani *Cobra de Capello* vocant, atque hujus morsus adeo venenatus, ut certe Lusitani hunc Regulum seu Basiliscum esse putent, sed de eo aliquid inferius dicemus.

Sequenti cap. de Iunco odorato nihil addo, quam quod Autor fallatur, qui dicat, Iunci odorati nullum alium esse usum apud Indos, quam substernendis equorum cubilibus, cum etiam eo in culina ad condiendos cibos, ut Calamo aromatico, Indi utantur, quapropter etiam, quamvis in sylvis copiose crescat, studiosè à mulieribus Malaicis in hortis colitur, tum quoque ad lavacra, fomenta, infusions, utilissimus est; ut & ad omnes muliebres affectus. & cum sit graminis species, simplicisque, & vulgaris Graminis usus, in multis tantopere commendetur, quis neget, Gramen hoc plane aromaticum vires longe excellentiores possidere.

IN CAPVT XXXV.

De Costo. Fol. 137.

AUtor hoc Capite tantum unicum genus Costi esse asserit, quod & ego affirmo: nam vetustiores Medici, sua tria Costi genera distinxere magis à carie, & vetustate corrupta, quam à Costo. Costi porro radices huc è Cambodja plenis facis adferuntur, cum plurimus ejus usus sit in medicamentis apud omnes Indos, & Chineses præcipue. Cæterum Costus vulgato vocabulo inter mercatores Indos *Pucho*, Chinesibus *Póstock*, vocatur. Notas omnes hæc Costus habet, cum ea, quæ hoc Cap. describitur. Cum ego primum radicem Costi viderem, putavi esse Hellebori albi radicem, & nisi me odor monuisset, in ea opinione adhuc hæsissem, quia Costi radice per medium secta, tot initia fibrarum, quot in Hellebori radice, reperies: Adulterari porro radicem hanc, ut Autor ait, non credo: nam vidi ego integrum *Picol*, quod pondus centum, & viginti lb, in auctione decem realibus distribui.

Autor sequenti cap. xxviii, de Radice Chinæ, multas & veras laudes refert. Quibus ego hoc tantum addo: quod hæc radix non tantum ad affectus Venereos utilis sit: sed & ad omnes Chronicos morbos, qui hic communiter grassantur, ut sunt Cachexia, Leucophlegmatia, Hydrops, denique Paralyseos ea species, quam *Berberii* in *Meth. mea* Indica Medendi vocari dixi, ad quam curiosum remitto, quod in me ipso, dum molestissimo hoc malo per quatuor menses decumberem, expertus sum, cum ante ejus usum neque pedes, neque brachia, commode movere possem, quod & in plurimis aliis experientia didici.

IN CAPVT XLIV.

De Ligno Colubrino. Fol. 145.

AUtor hoc Capite Lignum Colubrinum valere adversus circuitus febrium intermittentium; hoc verum esse non semel experientia didici, præcipue in Tymorensibus febribus cum delirio, & sæpe phrenitide, conjunctis, de quibus, & de earum cura, alibi. Lignum Colubrinum hoc vehementer densum est, & si quando Indi velint eo uti, fricant fortiter cum aqua in marmoreo lapide, & friabile cum sit, teritur facile, ac sic cum aqua aut alio liquore ægro exhibent, gustu est longe amariore, quam lignum Aloës; valet quoque ad tineas, lumbricos, & ascarides, & potenter ictibus venenatorum animalium resistit.

Paragrapho porro *tertio*, mentio fit Serpentis cujusdam, quem Lusitani *Cobra de capello* vocant; hi Serpentes, cum irritati sunt, duas bullas in cervice erigunt flavo colore, quales Ranæ istæ palustres coaxantes, in temporibus attollunt, & hæ bullæ forsitan coronæ speciem Autori fecere. Cæterum serpens non multo crassior est digito minimo auriculari humano, in tergo colore est nigro: in ventre fœde flavo.

Quod *seq. paragr.* dicitur de pugna Viverræ cum hoc Serpente, non adeo dissonum est, cum ego sæpius à Felibus occisos viderim, sed nunquam de carnibus eorum gustant, cum reliquos Serpentes, præsertim aquaticos, avide devorent. Signo inter cætera evidenti, quam virosum sit hoc insectum. Vidi enim Maurum quoddam Arundineti genus cædentem, quod *Rottang* Indi vocant, & eo omnia ligant, ut apud nos hoc funibus sit, quorum vicem supplet, & dum imprudens unum ex Serpentibus his lædit, ab eo morsu in musculo pollicis est petitus, vestigio vix exstante, & cum, ne venenum altius serperet, brachium ipsi arctissime ligaretur, & ille præ dolore vinculum laxari obnixè oraret, hoc facto statim miser expiravit, corpore fœdum in modum intumescente, tanta erat vis veneni ad cor momento penetrantis.

I N C A P V T XLV.

De Lapide Bezahar; Persis, Pa-zahar. Fol. 165.

P*Aragr. Secundo* hujus Cap. Autor ait, Lapidem Bezahar paleam, vel quid tale, intus habere, quod nunquam fallit, nisi in adulterinis, & si superficiali tunica abrasa, non succedat alter orbis, cæparum modo, donec ad paleam istam deventum sit, fictitius est lapis procul dubio: sed sequenti modo ejus adulterium melius percipitur. Si lapidem frices pauca calce, & si in loco fricato puniceus color appareat, constat verum esse, & genuinum: secundo, si ponderatum accurate lapidem conjicias in pelvim aqua repletam, & post duas aut tres horas eundem eximas & rursus ponderes, ac nihil de priori pondere aut perdiderit, aut eo gravior factus fuerit, verus est lapis Bezahar: verum si calce fricatus rimam ducat, aut si aquæ exemptus, de pondere amiserit, vel eo auctus fuerit, falsum & adulterinum esse, audacter dicito.

Paragr. 6. Garcias inquit, lapidem hunc non solum generari in Persia, sed etiam in aliis commemoratis locis: sed quoniam nullus, quod sciam, ante me verum etymon hujus lapidis edidit, nec quomodo, aut ex quo, generetur; paucis auscultate rem. Persæ igitur hunc lapidem vocant *Pa-zahar*, composito vocabulo ex *Pa* & *Zahar*, quorum prius significat *contra*, & secundum *venenum* nominatur, ac si Græco vocabulo *antidoton* dixeris; perspicitur quam fallax sit ista Etymologia, quia *Pazar*, vel *Bazar*, lapidem hunc dictum volunt, cum nullus unquam eum venalem in foro viderit. Nascitur hoc porro modo lapis *Bazar* in Persia, ut ab Armenis, & Persis mercatoribus fide dignis certo accepi. Est locus in Persia *Stabaron* dictus, trium dierum itinere supra Laram civitatem celebre in Persia Emporium, in cujus campis nascitur herba quædam Croco, & Hermodactylis admodum similis, ubi caprarum copia pascitur, in quarum ventriculis ex esu hujus herbulæ hi lapides concresecunt, qui apud Reges Persiæ in tanto pretio sunt supra reliquos, qui in aliis locis gignuntur, ut magnus Xaabes, Imperatorum Persarum ultimus, mortuus anno 1628, inibi vigiles locaverit, ut omnes istos lapides *Bazahar* qui certum pondus excederent, sibi vendicarent: Itaque, quod causa materialis hujus lapidis, sit causa supra dicta, non solum Armeni, & Persæ mercatores mihi retulere: sed idem ferme affirmat *P. Texeira*, Lusitanus, in tractatu suo eleganti, quem Hispanica lingua conscripsit, de rebus gestis Regum Persiæ, qui inquit, Insulam quandam esse inter *Ceylon* insulam, & terram continentem *Chormandel*, quæ à Lusitanis *Isla de Vacas* vocata (quod insulam, vaccarum sonat) nostris naucleris etiam optime nota, in qua etiam nascitur copia prædictorum lapidum, quam ob causam etiam ibi multæ capræ pascuntur. Atque idem autor ait, quod anno 1585, hanc insulam maxima & horribilis inundatio invasisset, & etiam totam continentem terram *Chormandel*, ita ut hæc insula tota submersa fuerit, quæque servari inde capræ poterant, alio translata, desierunt gignere istos lapides, quod prædicta herba ibi non cresceret: sed elapsis paucis annis, cum insula falsugine maris liberata, rursus hanc herbam produceret, capræ ejusmodi, iterum eo translata, lapides hos, ut ante, produxerunt. Hæc mihi vobis commu-

communicare visum est, quoniam & mercatores nostri, & Angli, idem certo confirmant. Cæterum quantum ad hyperbolicas hujus lapidis virtutes, & facultates portentosas, non tantas in eo mille experiētiis edoctus inveni, alioqui etiam natura non pronus supersticiosas medicamentorum facultates facile admittere, nisi experientia id verum invenerim. Quoque id magis credatis, lapides hi miseris Hircis, & Capris, tam molesti sunt, quam hominibus lapides vesicæ, & renum. Capræ istæ non absimiles valde sunt Capris Europæis, nisi quod habeant erecta, & longiora cornua, & quædam ex iis versicolore sunt pelle, ut Tigrides pulchro aspectu, quales duas in arce Batavia nostra quotidie videmus; itaque hæ Capræ prout magnum lapidem, aut parvum gerunt, unumque, aut plures, eo molestius, vel citius incedunt, quod astutissimis Armenis, & Persis perbene notum est. Porro vidi & lapides *Pazabar* natos in ventriculis Simiorum, qui teretes sunt, & longitudinem digiti aliquando excedunt, qui præstantissimi omnium censentur.

IN CAPVT XLVI.

De Lapide Porcino. Fol. 168.

Lapis iste Malacensis, cujus autor hic transitorie meminit, in memoriam mihi revocat alterum lapidem quendam genitum in Felle Porcorum, aut etiam Ventriculis Hystricum, oblongis pinnis præditorum, quem Lusitani propterea *Piedra, de Puerco* vocant, mollis, & pinguis est tactu, ac si saponem Hispanicum tractes. ego duos domi habeo, unum parvulum ex Hystrice, alterum ex Apro, excisum. Infunditur hic lapis in vino adversus choleram, quam *Mordexi* Insulani vocant, & hic tantopere timetur, quam pestis in Hollandia, utpote quæ hominem aliquando soleat occidere paucissimis horis: Prægnantibus tamen hic lapis non bene datur: nam abortum provocare adeo certum est, ut scæminæ Malaicæ mihi retulerint, ut si quando menstrua eorum purgatio non bene procedat, si saltem hunc lapidem manu gestent juvenum se inde sentire. Sed profecto mihi consideranti iudicium humanum de omnibus hisce concretis lapidibus in ventribus, & cavitatibus animalium rationis expertum, ridiculum mihi videtur, lapidem concretum in vesica humana, & sæpe è renibus elapsum, & per penem redditum, in nullo pretio haberi, cum homo non tantum sit animal longe nobilissimum, & qui delicatissimis cibus vescatur, & certe quod dixi, de circulis istis instar cæparum in lapide *Pazabar* repertis, similes circuitus & orbis in lapide humano videre est. Et ut propius ad externam superficiem pervenias, ut lapides *Bazabar*, friabilior, & mollior est, donec ad parvum nucleum circulis his inclusum pervenias, qui rubro suo colore non obscure lapidis originem è renibus esse ostendit. Nil porro de his lapidibus addo, ne videar eos elevare, & lithotomos monere, ut vel cum periculo plures mortales fecent. Hoc certe compertum habeo, lapidem in vesica hominis repertum, urinam & sudores probe ciere, quod tempore ingentis illius pestis, quæ anno 1624, & 25, Leydam patriam meam, & reliquas Hollandiæ civitates, miserandum in modum vastabat, in penuria lapidis Baartici nos exhibuisse memini, & sudorificum (ausim dicere) melius, & excellentius invenisse, cum admixta Theriaca, aut Mithridatio, cum olei Succini, aut Iuniperi guttis aliquot.

In Lib. II, Garciae ab Orta, De Planta quadam
INDICA, IAC. BONT. Animadversio.

IN CAPVT I.

De Arbore tristi dicta Pariz.

QUod hæc arbuscula noctu flores expandat, inde eam Lusitani *Arvore da Noite* vocant, copiose in lava flosculos suos albos profert, quos servi venales in urbem ferunt, faciendis corollis, & intertexendis capillis mulierum Malai-
carum.

Par. 6, Auctor mentionem facit florum *Fula Mogori* dictorum: hi flores in arbutis crescunt non ineptis texendis sepibus, humanam altitudinem vix hoc arbutum excedit, flores quoque albos fert odore gratissimo, & aspectu longe pulcherrimo. Stillaticius porro liquor ex floribus arboris tristis, & hac arbuscula, igne elicitur, qui cordialis admodum est, quocirca ad Lipothymias, quæ in febribus continuis, Cholera, & Dysenteria, crebro accidere solent, summum adjumentum præstant.

Paragr. 7, Autor mentionem facit florum sibi *Champe* dictorum, lavani autem cum arbore eos *Champacca* vocant. Arbor est mali Persici folio, sed crassiori paulo. Flores porro colore inter sese variant: nam alii sunt è colore viridi dilutioris, ut potius primo aspectu ab arbore avulsi, fasciculum foliorum mentiantur: sed pediculi intus in calyce, quales ferme in rosis, flores esse declarant. Sunt & hujus arboris flores, alii colore aureo subflavo (quem colorem nostri *Oragne* vocant) uterque flos æque est odoratus admodum, verum caput gravat, non secus ac Camphoræ odor infuetis gravis est. Indos quoque autor ait bonis odoribus esse deditos. Ut & reliqui, qui Mahumetis sectam sequuntur omnes, ita ut nunquam ferme mulierem Indicam in publicum prodire videas, quam cum hisce floribus, capiti vel capillo (ut dixi) impositis, ut gratiores maritis, vel sæpe, amatoribus, suis occurrant.

FINIS LIBRI QVARTI.

IACOBI BONTII
 HISTORIÆ
 NATURALIS & MËDICÆ

LIBER QUINTVS,
 De Quadrupedibus, Avibus, & Piscibus.

Quæ nova fertilibus progignat Semina Terris,

Et quidquid pandat divite. Iava sinu:

Et queis vicinum natitetur Piscibus Æquor:

Quæ vacuum pennis Aëra pulset Avis:

Et quis squamiferis proserpat in orbibus Anguis:

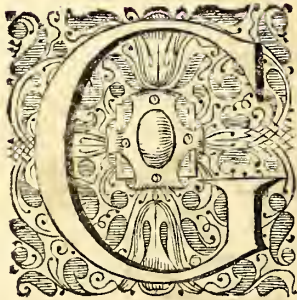
Densa Feras umbra quas quoque Silva tegat.

Hesperidum & pulcros vis contemplarier Hortos?

Me lege, & electo Codice doctus abi.

CAPITULUM I.

De Abada, sive Rhinocerote.

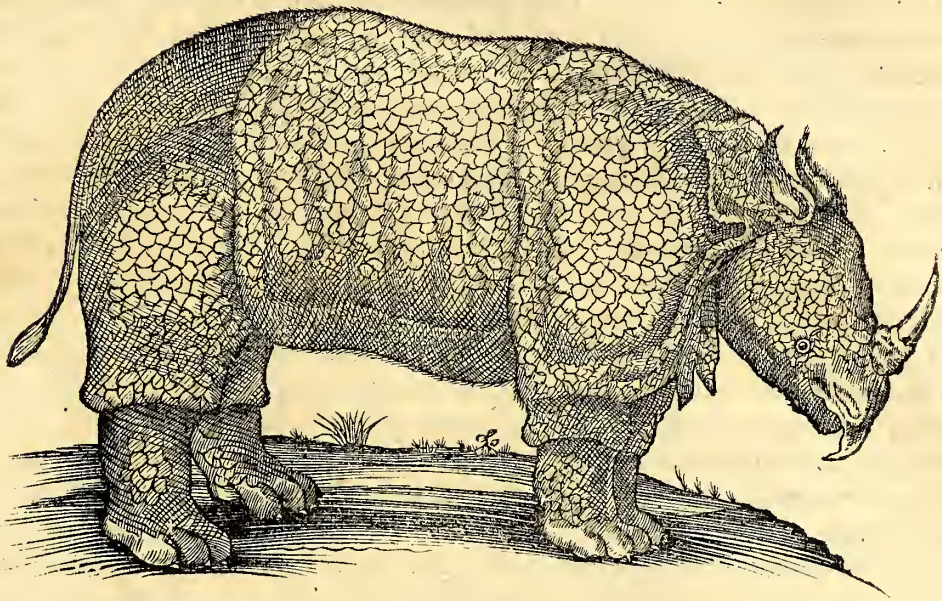

Arcias ab Orta, Medicus Proregis Goënsis, Lib. 1. Aromatum, cap. 68, confitetur, se nunquam conspexisse Rhinocerotem. Ego eum vel millies vidi, tam cavea inclusum, quam aliquando in silvis ad pasturam euntem: Quantum igitur in me est, hoc animal ad vivum hic describam, ut pictorum error eluceat, qui illud scutatatum, & squamis obsitum, ob oculos ponunt. Cute est è nigro cinericea, qualis color etiam conspicitur in Elephantis, & Bubalis Indicis: glabro est corpore, vel paucissimis pilis obsito: cutis porro rugosa plane est, & plicis superinducta, quæ scuta & clypeos istos mentiuntur, quos ipsi pictores affingunt, sed revera pellis eorum, ut aliorum animalium, non est discreta, sed continua; Corium autem tam crassum est, ut machæra Iaponica illud vix dissecare quis valeat. Rostro est Suillo, non tamen tam obtuso, sed acutiore, & super foraminibus narium, id tam famosum Cornu conspicitur, unde lingua Græca etiam hæc Bellua nomen fortitur. Colore id Cornu plerumque est nigro, sæpe cinericeo, aliquando, licet rarius, albo, quod etiam multo carius, quam reliqua, venditur.

Magnitudine Rhinoceros & corporis mole facile Elephantem æquat, sed pedibus brevioribus non tam conspicuum animal ostendunt. Quoad naturam Rhinocerotis, innoxium est, nisi laceffitum; sed tum crudelissimum est, non solum in ipsos qui eum offendunt, sed in quæque obvia, arbores totas prosternendo cum ingenti fragore: quod scite Martialis expressit lib. 1. Epigramm. 22, hisce versibus:

*Sollicitant parvuli dum Rhinocerota magistri,
 Seque diu magna colligit ira fera,
 Desperabantur promissi praelia Martis,
 Sed tamen is rediit cognitus ante furor;
 Namque gravem gemino Cornu sic extulit Vrsus,
 Iactat ut impositas Taurus in astra pilas.*

RHINOCEROS.

CRANIUM RHINOCEROTIS.

Idem Martialis id cod. lib. Epigr. 9, adhuc clarius enarrat, hisce versibus, quibus (prout tum crudelia tempora erant) Domitiano adulatur:

Præstitit exhibitus tota tibi, Cæsar, arena,

Quæ non promisit prælia Rhinoceros,

O! quam terribiles exarsit pronus in iras!

Quantus erat cornu, cui pila taurus erat!

Vbi porro hominem prostravit, asperrima sua lingua illum lingendo enecat, tum cutem & subjectam carnem abrasit usque ad ossa; hinc etiam spinis ac vepribus libentissime vescitur;

Lingua vivum occidit lambendo Rhinocerotis,

Aulica falsidici sic quoque lingua necat.

Animal hoc, crudivorum non est, ut Tigris, de cuius amicitia cum Rhinocero proxime agemus: Cæterum de irritatæ bestiae furore aliquid addam, quod nuperrime accidit Secretario nostræ Civitatis Theodoro Lemmingio, qui cum nuper duobus aliis comitatus eques in silvam exiisset exspatiatum, in paludoso loco in Rhinocerotem cum catulo suo incidit (nam hoc animal non secus cæno, quam Porci & Apri, libenter volutatur) qui illis visis surrexit, ac tarde recedens præ se agebat catulum suum silvam versus, qui cum lasciviens aliquando restaret, mater ipsum rostro protrudebat. Interea quidam ex eorum consortio præ temeritate, equo insidens, belluam in-

sequitur, & exerta machara, quam gerebat, Iaponica, posteriores partes Rhinocerotis ferit, sed ictibus non penetrantibus, propter cutis crassitiam, aliquot striæ albæ in tergo & natibus bestię apparebant. Quod patientissime Bellua ferebat, quousque Catulum suum inter vepres & salicta, occulisset, tum enim repente conversa in equitem nostrum, cum immani grunnitu, & stridore, ejus caligis mordicus apprehensis, eas mordicus discerpit, materia levi, utpote Bombycina, sequenti, alioqui plane actum de eo fuisset: sed equus forte prudentior aliquanto suo rectore, retro salit, & in fugam convertitur, insequente ipsos omni vi Rhinocrote, prosternendo cum horribili fragore arbores, & quicquid obvium ipsi impedimento esset. Dum noster eques devenit in eum locum, ubi socios reliquerat, quibus visis, Rhinoceros, eo derelicto, alios impetit, qui furorem belluæ declinantes, post duas ingentes arbores se abscondiderant, vix duos pedes intermedia rima à se invicem distantes, & sive hoc felici eorum fato, seu stupore huic animali ingenito, evenerit, bestia solummodo per istam rimam summo conatu sibi viam quærebat, & arbores, non secus ac arundines, tremere faciebat; sed tamen crassities earum, frontis ipsius impetum infringebat. Interim dabatur eis locus Sclopeta sua explodendi (quæ propter latrones Iavanos, ibi tum temporis vagantes, unicuique gerere mos erat) & belluam adactis aliquot ictibus per cerebrum ferendi, & sic bestiam immanem prostravere, suppetias ferentibus Mauris fervis, qui istuc à dominis suis lignatum missi erant, qui animal hoc porro dolonibus, & securibus contrucidavere: Sed hoc erat vere excitare Crabrões. Porro, ut cum Plinio finiam, is refert lib. natural. histor. 8, cap. 20, hæc verba: Pompeius primum Rhinocerotem Romæ in spectaculis suis & ludis exhibuit, dicitque porro longitudine fere Elephanto esse parem: Sed crura ipsi longe esse breviora, inde quoque non tam conspicuum est animal, quam Elephas, qui altis pedibus, & cruribus insistit.

Quidquid de Elephantum docilitate dicitur, verum est: ac desino, si prius Plinii & Æliani errores detexero, qui inflexibiles pedes, & crura sine flexuris Elephantem habere scribunt, quod adeo falsum est: nam præterquam quod homines tantum circa crura ac femora, articulationes habeant, Elephantibus præterea flexuræ in medio tibiarum sunt. Proboscide porro (ut bene Plautus) tanquam manu utuntur in cibo capiendo, & ea in os ingerunt. In Iava, quod sciam, non producantur, sed quidem multi & magni in Sumatra, quæ nobis è regione in conspectu jacet.

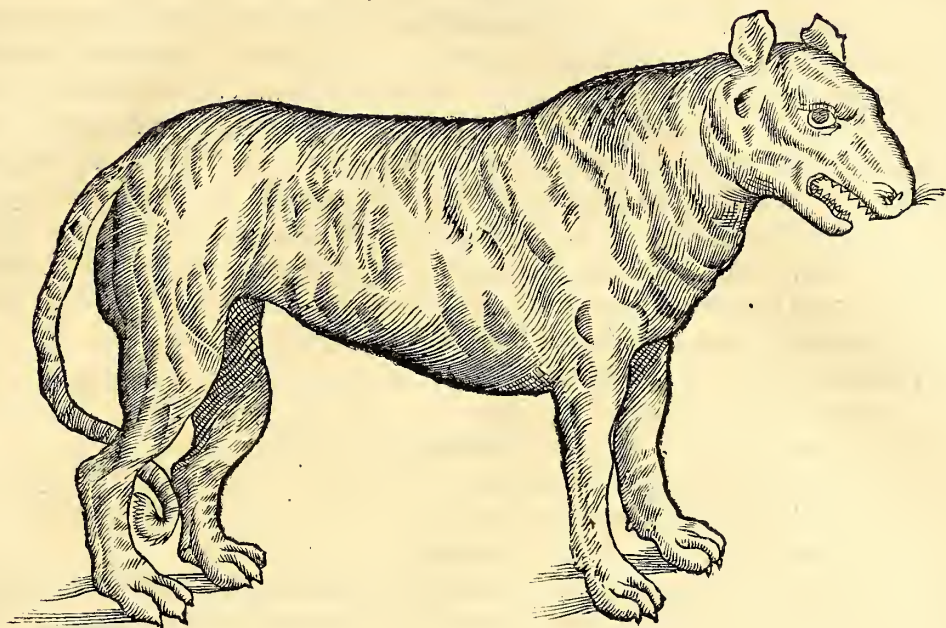
ANNOTATIO. Quia autem graphice depinxit Autor celebrem hunc Rhinocerotem, & non nisi cranii à trunco avulsi iconem exhibuit. Operæ pretium duxi totius animalis picturam acquirere, ut posthac simul errandi occasio auferatur. Quapropter elegantem & genuinam hanc belluæ effigiem ad vivum in Indiis depictam favore præstantissimi Viri, Ioannis Wtenbogaert, in Amstelodamo Hollandiæ Quæstoris, hic offero. Cæterum non indignum quoque notatu, quod in dissectione capitũ in cerebro repertus sit lapis, ann 1630, huc ex Iava allatus: Visu non imbellis, tactu admodum glaber, durus, ponderosus, uncias circa duas pendens; pollicem fere longus, gibbosus, renisque Porcelli figuræ æmulus, utraque extremitate obtusus, exterius coloris coracini, interius ex spadiceo undulatus: de cujus usu altum mihi silentium, donec qualitates penitus per experientiam revelatæ fuerint.

C A P V T I I.

De Tigride.

Quoniam Tigris in patria nostra, magis fama, ac scriptis veterum innotuit, quam visu, & quia multa de hac ferocissima Bestia, veritati minus consona feruntur, ego propter viciniam, quæ nobis, quamvis invitis, cum hac fera intercedit, eam paulo exactius describam. Primum itaque quod Plinius disertis verbis ait lib. 8. Natur. Histor. cap. 18, quod Tigris sit animal tremendæ velocitatis, manifestus in eo est error: nam è contra bestia tardigrada est, & propter eam causam magis homines appetit, quam carnem Bubalorum, Cervorum, & Aprorum, & reliquorum animalium, quæ hic passim in Sylvis, ut feræ, vagantur. Tum Tauros, & Vitulos feros reticeo, quorum in Insula Iava ingens est copia; nam hæc animalia, nisi ex insidiis impetantur, facile ferociam hujus feræ effugiunt pernitate sua, quapropter quicquid horum

TIGRIS.

horum venatur Tigris, ex insidiis hoc facit, dum latens inter vepreta, & salicta, in prætereuntes bestias saltu transverso irruit. Quod si aberraverit, semel rugiens recedit, & circumit Sylvæ aliquot spatium, ubi rursus eas bestias præterituras observat: Unguibus præterea prædam semper ferme in cervice ferit, ac unico ictu, quodvis valentissimum, & robustissimum animal, humi prosternit, & exsucto cruore, cujus appetentissima est, cadaver reliquum in Sylvas trahit, ut carne se exfatiet. Itaque Tigris libenter degit, ubi homines scit versari, qui odore non sunt tam acri, quam prædictalia, animatum quod homines pernitate pedum ipsum effugere non valeant. Ego Tigridem è Felium genere esse dixerim: nam præterquam quod capite, & reliquis membris, Tigridem egregie referant, etiam moribus cum ipsa plane conveniunt: nam Felis quoque (ut notum est) unico saltu Mures & Glires impetit, ac unguibus prius ipsos necat, quam devoret. Hoc clarius patet in Felibus magnis versicoloribus istis, quæ è Persia, & insula Cypros adferuntur, quæ hiatu, & rictu, plane Tigridem referunt. Cæterum frequens est in sylvis conterminis fluminibus præterlabentibus, ut dum aquatum reliquæ feræ eo adveniunt, ipsa ex occulto è sylvis, ac latebris suis exiliens, aliquam earum dilaceret. Tum quoque reliquis animantibus ingens terror Tigridis ingentus est propter ingentem ejus ferociam; unde quoque non male Iavani eam *Radja outang* vocant, quod Regem Sylvæ significat. Denique robur hujus feræ incredibile est: nam occisum à se Bubalum, quamvis tribus partibus ipsa majorem, non secus ac festucam in Sylvas trahit. Ac ut id magis credas, Nobil. D. Generalis Petrus Carpenterius, circa Sylvas insidias, & decipulas Tigribus capiendis, ex solidis trabibus compactas, locari curaverat, quibus intus alligatus Caper, balatu suo Tigridem eo pelliceret: ac forte evenit, ut valvis reclusis, ingens Tigris capta esset, quæ trabes, quamvis ferreis clavis ligatas, unguibus, quibus plurimum valet, à se invicem divulsit, ac ita evasit, incolumi, & intacto, Capro. Iam mirum quiddam de Tigridos, & Rhinocerotis amicitia vobis referam, & deinde desinam. Vbicumque forte Rhinoceros habitat, etiam Tigris istic plerumque stationem habet, & ut plurimum una incedentes videas: sed ego curiosius id inquirens à Iavanis, ab ipsis probabilem hujus rei causam elicui, quod nempe Tigris, utpote carnivora, propter ingluviem pleraque deglutiat, unde cruditates ipsi in Ventriculo oriri necesse est. Rhinoceros autem tantum herbis vescitur; ideoque Tigris eum sectatur, ut stercore ejus pro pharmaco utatur, non secus ac Nepeta seu Mentha Felibus, Canibus Gramen, Cervis Dictamnus, pro remedio est. Nam simulatam inter ipsos esse amicitiam inde collegi, quod Rhinoceros femella, Catulum alens, non patietur Tigridem penes se incedere: Et ego cum forte extra Urbem circa fluminis ripas exspatiatum ivissem, ut amœnissimas plantas, circa fluentia hic crescentes, contem-

plarer summo mane, repperi Iuenculum Rhinocerotem in fluminis ripa jacentem, cui mordicus clunes ablati erant, & unguibus avulsi, ipso adhuc spirante, & misere barriente, quod servi mei Mauri, quos duos adduxeram, procul dubio, à Tigride factum esse dicebant: præterea hæ feræ una incedentes, semper se transversis oculis intuentur, & inter se grunniunt, & ringunt, quod certæ amicitia signum esse non arbitror. Et sane non male, tanquam Emblemate, hæc animalia exprimunt, amicitia illius typum quam Incolæ Iavani inter se colunt, qui tanta suspitione inter se laborant, ut propriis filiis, nedum agnatis, & consanguineis diffidant. Vnicum hoc de Tigride addo, quod dubius sim, utrum Leo huic animali robore præstet: Saltem quos ego Leones in Africa, ad Promontorium Bonæ Spei vidi, magnitudine, his Tigribus longe erant inferiores. Hoc quoque mihi jam in mentem revocat, quod aliquando apud Valerium Martialem, ingeniosum Poëtam, legi, lib. 1. Epigram. 18.

*Lambere securi dextram consueta magistri,
Tigris, ab Hyrcano gloria rara jugo:
Sæva ferum rapido laceravit dente Leonem,
Res nova non ullis cognita temporibus:
Ausæ est tale nihil Sylvæ dum vixit in altis;
Postquam inter Nos est, plus feritatis habet.*

Anno quoque 1628, Tigris hic Cavæ inclusa evasit, & quamvis à Catulo istic educata erat, & hominibus quotidie assueverat, statim in area exteriori arcis Bataviæ invasit equum ibi pascentem, & trucidavit, ita ut Cives Batavi, & milites, coacti fuerint ferissimum hoc animal sclopetis occidere, ne plus damni daret; quod ipse coram vidi, & nuper etiam cum jam secundo nostram urbem Iavani derelinquere coacti erant, Tigris ingens capta, & occisa fuit circa mœnia Urbis nostræ præsentem generoso Domino nostro Generali, *Iacobo Spex*: ac nuper hic perfuga suspensus est, qui ante aliquot annos hiantem Tigridem sinistra invasit, & linguam ejus arripiens, cultro lato quem penes se habebat, ventrem ei aperuit, & trucidavit; sed hoc temeritatis magis (cui aliquando Fortuna favet) esse arbitror, quam fortitudinis, exemplum. Atque hæc de Tigride.

HYSTRIX.

HYstrices vero familiares sunt undiquaque in silvis, non raro post Carecta latitantes, sicut ego cum summo timore expertus sum. Cum enim Anno 1628, rumor esset Enatacanum nos obsidere velle, silvam circa civitatem, cæsum ivimus, ut latior esset ex urbe in subjectos campos prospectus. Chineses itaque hortatus, ut eam demolirentur, motum aliquem cum stridore percepimus, rati Tigridem esse. Illi alta voce *Hari-mou*, quod Tigridem denotat, inclamant, ut quisque sibi à fera caveat. Ego perterritus, cum, quo fugerem, anxius hærerem, Hystrix intra pedes meos dilabatur, ac ego fere præ metu exanimis concido, respiciens, num, vel crus, vel brachium secum raperet.

peret. Interea Chineses Hystricem assequuti occidunt, mihi que offerunt, ita summus metus in maximum risum solutus est. Cætera quæ de ejus indole & figura externa referuntur, cum hac Hystrice non male conveniunt.

Leopardi seu Pantheræ minus hic frequentes sunt, quam Tigrides. Nuper unum ex iis, insidentem Apro recentem à se lacerato, sclopeto occidit miles, duplicique fretus præda, utramque belluam in arcem nobis obtulit.

Leones quoque, quantum constat, in Iava non gignuntur, sed copiosissime in Africa ad Caput Bonæ Spei, ubi eos catervatim incedere vidi, quorum rugitus postea è silvis & montibus non parvum nobis timorem incutiebat, imprimis cum noctu circa tentoria nostra obambulare audebant, & recens sepultos è terra erutos devorabant, nobis parcentes ob ingentes rogos, quos focii perpetua nocte alebant.

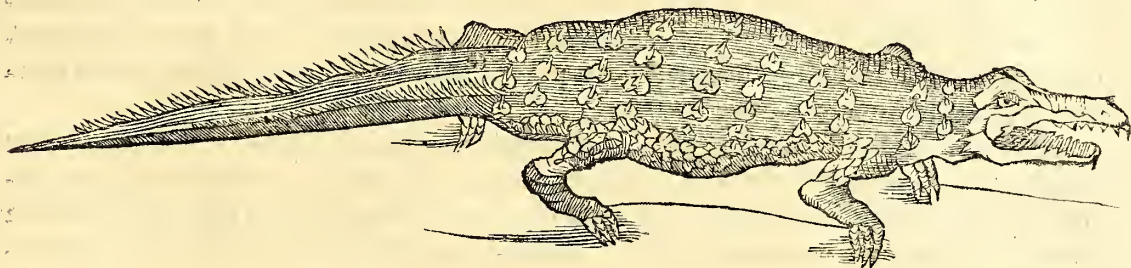
Equos parvos alit Iava sed omnes crassa & densa Cervice, sicut Nortvegia, quos Belgæ *Speck-halsen* vocant. Generosiores autem è Suratte & Persia huc adferuntur.

C A P V T I I I.

De Crocodilo, qui per totam Indiam Cayman audit.

Plinius lib. 8, cap. 25, hæc de Crocodilo vere ait: Crocodilum habet Nilus quadrupes malum, ac terra pariter, & flumine, infestum. Vnum hoc animal terrestre linguæ usu caret, unum superiori mobili maxilla imprimit morsum, alias terribile pectinatim se stipante dentium serie, magnitudine aliquanto excedit duode-

C R O C O D I L V S.

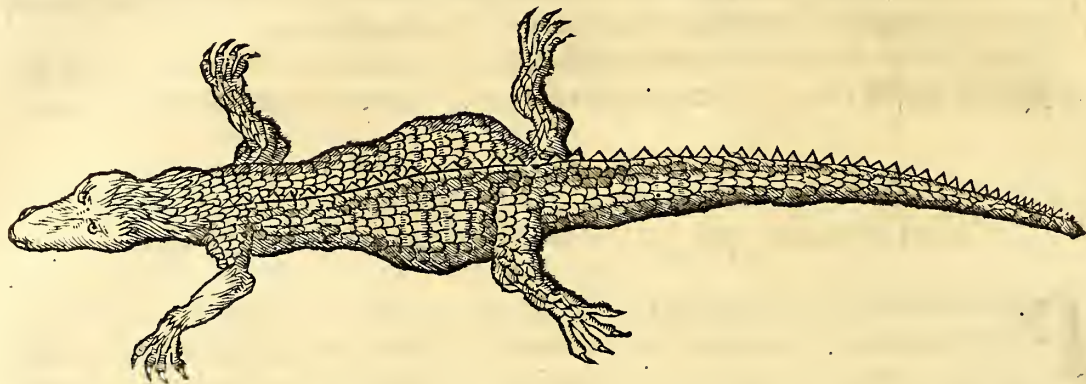
viginti cubitos, parit ova quanta Anseres. Sed quod post ait, ipsum esse invicta cute adversus omnes ictus, non ita est: nam contrarium ipse oculatus testis dicere possum. Cum in præsentia generosi *D. Iani Coenen*, magnus in palude circa mœnia civitatis Bataviæ caperetur, longus autem erat pedes viginti, crassus quatuor: sed certe stipatores Nobiliss. *D. bipennibus* ipsum in tergo, ac alibi, sæpius transverberarunt. Carne sunt Crocodili candidissima, ego de ea comedi; sed agreste mihi & paludosum sapiebat: & forsan non male saperet piscatoribus nostris Ranarum, qui aliquanto largius de hoc animali cœnarent, quam de extremis Ranarum pedibus. Ut porro aliquid dicam de excessivis viribus hujus terribilis bestię, Historiam narrabo, quæ accidit tempore Gubernatoris Nobiliss. *D. Petri Carpenterii*: Vni itaque de stipatorum ejus numero, dum equum ad potum ducit, Crocodilus in ripa latens fluminis, equum insidenti subripuit, qui nisi saltu se salvasset, una cum equo, ad fluvii fundum pertractus foret, ut ipse, cum Plauto in Mostellaria vere, potuisset dicere, *vivum me rapiunt ad Acherontem mortui*.

Serpentes porro hæc Iava in sylvis alit, tanta alvi capacitate, ut integros apros hauriant; & in Ternata accidit capi aliquem qui ultra 40 pedes longus, Aprum in ventre gereret, quem excisum coxerunt, & de eo Generalis *D. Petrus*, cum aliis qui adhuc in vivis sunt, comederunt. Ego pellem unius seu exuvias domi meæ habeo, longam pede 36, quem ipse in sylvis, (dum illas cæderemus, ut hostem eo melius conspiciere possemus, qui tum in procinctu erat) cum fociiis navalibus contrucidavi. Itaque est ut Plinio facile fidem adhibeam in illis, Quæ de maximis Serpentibus, quæ Cervos totos hauriant, & de *Boa* Serpente, quæ tempore Claudii infantem deglutierat, dixit: cap. 14, lib. 8. Chineses, & Mauri eorum carnibus avide vescuntur, sed ego iis facile suas delicias reliquerim.

De Lacertæ quadam specie, Incolis Leguan, ac Insectis variis.

IN Sylvis Iavæ, in paludibus, & cœno, tum etiam in cavernis, & antris, reperitur Lacertæ quoddam genus, aut, ut aptius dicam, Crocodili terrestris species, quia magis in terris, quam in aquis degit: nam quod forma ei respondeat, figura hic apposita satis indicat, magnitudine tamen longe infra Crocodilum est: nam ex pluri-

LACERTA, vulgo *Leguan* dicta.

mis, quos vidi, nullus ultra quinque pedes excreverat: ferunt tamen Iavani, sævos, & majores in montibus versari. Animal, per totum vertebrarum dorsum processum, ferratum est, cute rugosa & squamosa sæpe viridi, & maculosa; ita ut solo aspectu suo insuetis horrorem incutiat; Hoc tamen tam deforme animal dempta cute, carnis est albissimi Cuniculi instar, & ut aiunt, qui de ea gustaverunt, saporis delicati. Rictu est magno, capite oblongo. Cauda totius corporis longitudinem æquat. Vnicuique pedum quatuor digiti cum unguibus sunt concessi.

Porro, ut de Insectis reliquis in India hic aliquid dicamus, locus hic videtur postulare: itaque tanta minutiorum Lacertarum campestrium est copia, pedem non ultra longiorum, ut vix vestigium quis in gramine ponat, quin timidissimum hoc animalculum alicunde exiliat: Est præterea adhuc alia domesticarum Lacertarum species, longe minorum prædictis, quæ colore viridi è pallido est, ac in laquearibus & ædium parietibus degentes Muscas, Formicasque venatur; atque licet cum magna voluptate, insignem velocitatem earum conspiceret in venandis hæc Insectis, & quam se contineant immotæ, ac si parietibus appictæ essent, donec prædam certam videntes, eam invadant. Verum quoque est, quod Plinius ait lib. 9 Natural. Historiæ, Lacertis caudas renasci, nam hoc in domesticis meis non semel animadverti, dum filioli mei lusitabundi, bacillo caudas iis decutiebant, quas tamen post diem unum, aut alterum, ad solitum papulum revertentes vidi, caudasque iis paulatim reaccrescere.

Scorpiones quoque copiosos, & grandes fert hæc India, vidi enim qui partem quartam ulnæ implerent, coloris è nigro cyanei, & splendescente: minusculi quoque hic plurimi sunt, ita vix lapidem loco moveas, quin sub ea aliquot Scorpiones lateant: morsus tamen, aut punctura eorum, tam venenosus non est, quam in Italia, vel Hispania.

Scarabæi ita frequentes sunt, ut nil ab iis intactum & illæsum remaneat, præsertim, si quis in inferiore parte ædium habitare cogitur. Fitque hoc propter soli humiditatem, & calorem, quæ duo genitrix sunt putredinis, idcirco habitacula in superiore ædium parte sunt longe salubriora, quoniam sicciora, utpote quæ his bestiis, & Formicarum myriadibus non ita infestentur. Scarabæos autem hos Lusitani *Caca-laccas* vocant, quod ova quæ excludunt, colorem, & lævorem, Laccæ factitiæ referant, ac, si ea chartæ, vel linteo, vel panno denique, affigantur, totum illud spatium, quod occupant, Blattarum instar, excedunt.

Est præterea Formicarum quædam species, quæ totas arcas linteaminibus repletas, & cribro crebrius perforant, cum ingenti sæpe mercatorum damno; nam linteorum è cotonea contextorum, ingens per totam Indiam fit distractio.

Scolopendra etiam hic passim reperitur, cujus punctura tam acerbum dolorem infert, ut hominem ferme ad insaniam adigat: non secus ac in patria Draco Marinus, quem

quem Belgæ **Pieterman** vocant : sed ictus hujus Insecti , ut & Scorpionis, oleo ex ipsis composito sedatur, & sanatur.

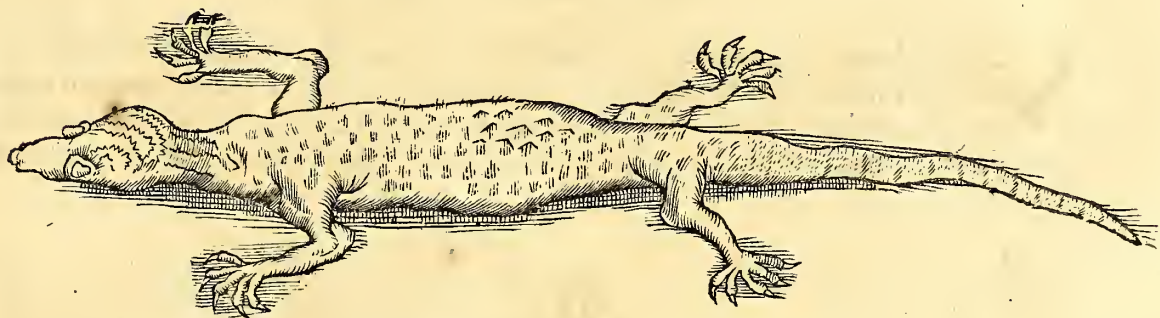
C A P V T V.

Lacertæ cujusdam, admodum venenosæ, species, quæ merito Salamandra Indica dici queat, quæque à Nostratibus à sono quem edit, Gecco vocatur.

*Sæva Lacerta rubris stellata in tergore guttis,
Contactuque nocens, viridi vomit ore venenum
Mortiferum, superans quæ dant Aconita novercæ.
Hoc tabo inficiunt, metuendi cuspide Iaræ,
Tela sua, & certam quæ dant hastilia mortem.
Huic cedat Lybica dirus Basiliscus arena:
Cum tantum viridi lateat sub felle venenum.*

Est Lacertæ quoddam genus venenosissimum, cujus figuram, ad vivum expressam, vobis exhibemus: ejus morsus tam est virosus, ut, nisi pars affecta statim, aut præcidatur, aut cauterio aduratur, intra paucissimarum horarum spatium, procul dubio actum sit de vita hominis. Hoc de solo hujus Insecti attractu experientia didici, in decumbente quodam socio navali, in Nosocomio nostro Batavi-

S A L A M A N D R A I N D I C A.

co, cujus pectori, dum denudatus dormiret, supercurrebat Lacerta hæc, & solo contactu, vesicam per transversum in musculis thoracis excitaverat, qualem in cute oriri videmus, à ferventi aqua, quæ pertusa à Mag. Andrea Duræo, Chirurgo hujus Nosocomii expertissimo, emisit ichorem flavum, & fœtidum: subtus vero caro, jam livida erat, & ad Gangrænam tendens, quæ etiam per duos latos digitos, impositis topicis necessariis, & munito corde medicamentis Besoarticis, non secus ac in Gangræna, decidit, non sine summa admiratione & horrore nostro: Magnitudine paulum vincit hoc Insectum, communem Lacertam campestrem; ita ut pedem circiter in longitudinem excurrat. Cutis est coloris è viridi dilutioris, quem Belgice **Zee-groen** vocamus, interstincta maculis rubris, ac si Minio tincta esset: Capite est Bufonis, oculis magnis, fœde protuberantibus; Dentes habet tam acutos, ut eos etiam chalybi imprimat, quod vidi in hac Lacerta, his venenosum & lethale infert vulnus, nisi pars affecta, aut ferro exuratur, aut novacula amputetur, dum Prætoris urbani servus eum gladio transfigeret, aperto ore palatum rubrum, instar fornacis, apparet. Tardigrada est, & ubi pedes fixerit, vix inde vi ipsam avelles, non secus ac si glutino cohæreret, quod etiam in hac deprehendi, dum chartæ impositam depingi curarem, quamvis mortuam, pedes non nisi cum chartæ laceratione inde avelli poterant; quinque enim digitis pedum, acutis & curvis unguiculis, armatis, prædita est. Nostrates ipsum animal appposito vocabulo **Gecco** vocant; Quippe non secus, ac Coccyx apud nos, suum cantum iterat, etiam **Gecco** assiduo sonat, prius edito stridore, qualem Picus emittit. Degit porro in arboribus vetustis cariosis, locisque humidis, sæpe & cum summo, tam Nostratium, quam Incolarum, metu, circa cubilia versatur, adeo ut Mauri casas suas integras demoliantur, ut hoc

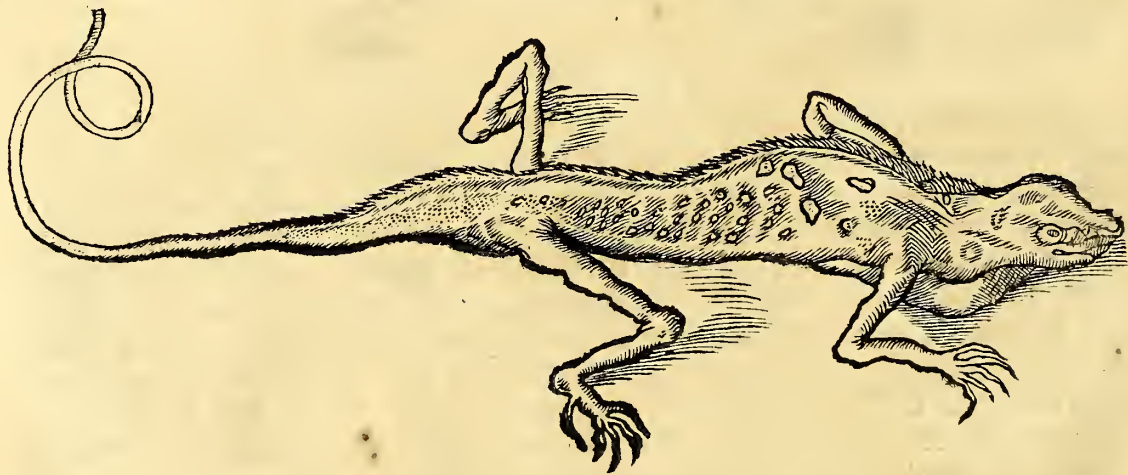
ut hoc animalculum migrare faciant. Hinc optime convenit huic Insecto, quod de Salamandra Plin. lib. 29, cap. 4, his verbis refert: Inter omnia venenata Salamandræ scelus maximum est; cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt, ut omittam, quod reliqua perire conscientia dicantur homine percusso, neque amplius admitti ad terras; Salamandra pariter necare populos improvidos potest: nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, & eos qui comederant, frigida vi, nil Aconito distans, quin immo si contacto ab ea ligno panis crusta incoquatur, idem veneficium est, vel si in puteum cadat, &c. Sanguis ejus è rubro colore ad pallidum vergit, & ut verbo absolvam, ipsissimum venenum dicas esse. Iavani sanguine, & sanie hujus Lacertæ, tela sua tingunt. Tum scelesti isti veneni propinatores, qui hic utriusque sexus plurimi sunt, hoc animalculum è laquearibus fune cauda alligato suspendunt, quod tum præ ira glutinosum & flavum liquorem assiduo è gutture destillat, quem exceptum fictili subrus apposito colligunt, & Soli expositum, in massam cogunt, tali modo in vivis hoc Insectum alendo quotidie servant ad aliquot menses. Hoc veneno nullum magis præsentaneum reperiri certum est, ac puto de eo genere esse, quod Imperator Nero Britannico per Locustam famosam Veneficam exhibuit, quod tam præcipitem mortem adferebat (ut inquit Tacitus) ac si ferro urgeretur. Urina porro ejus tam acris est, ut non solum vesicas excitet in quamcunque corporis partem inciderit, sed nisi confestim succurratur, carnem subrus nigram & gangrænosam reddit. Hujus mor sui mederi restantur Indi Crocum subterraneum Lusitanis dictum, quod planta sit, quæ radicem habeat flavam croceo colore tingentem. Hæc est radix Curcumæ officinis nostris vocata, quæ quantas vires habeat, suo loco probavimus.

CAPUT VI.

De Chamæleonte in Insula Iava.

SCio ego longe alia facie ab aliis Chamæleontem pingi: sed certe eos istud genus animalculi, vel non vidisse suspicor, vel hic alius ab illorum Chamæleonte: ut quicquid sit, ego hunc ex fide describam, qui omnibus Lusitanis, & Malais *Cambilon* corrupta voce nominatur: Estque frequentissimum in his locis animal, seu Lacertæ

CHAMÆLEON.

species, naturali colore est viride, rubris hinc inde in tergo, maculis distinctum. Cristam in tergo habet, quam quietum demittit, irritatum erigit, ac tum etiam sub gutture bulla enascitur, quod ubi videris, est quod tibi ab eo caveas: nam acerrimos dentes habet, & Incolæ morsum ejus venenatum esse affirmant. Pedes anteriores flexuram habent unicam instar brachiorum cubiti: posteriores vero pedes sunt multo longiores cum duabus flexuris: omnes tamen quinque digitis & longis unguiculis armati. Cauda longissima, & versus extremitatem tenuissima quam in gyros contortam gestat. De eo ego idem credo, quod doct. Belonius ait l. 2. observat. c. 25, in hæc verba: Chamæleon se mutat in varios colores, communiter viridis est, tendens versus flavum, & aliquando caruleum colorem. Quod est verissimum, nam hos duos colores, præ ira, vel metu ipsum induere vidi, ut qui domi in cavea aluerim hanc Lacertam aliquoties: mutare autem colorem in
ejus

ejus corporis speciem, cui insidet, nugacissimum est, ut & illud, vento victitare: nam ut idem *Belonius* paulo post ait, Muscis, Formicis, immo Locustis, alitur, tum Scarabæorum ea specie, quas *Caccalaccas* Nōstrates & Lusitani appellant, quos in ventriculo plus quam dimidia parte consumptos inveni. Quod vero longo tempore sine victu possit durare, hoc commune cum reliquis Insectis habet, ut Serpentibus, quos Circulatores circumforanei aliquot menses pyxidibus inclusos sine ullo cibo circumferunt. Idem de Ranis dicendum, quæ integra hyeme in fundo Paludum latitantes immobiles sub ulva latitant; itaque vere dicit poëta, quod minuat præsentia famam. Atque hæc sunt quæ de Chamelæonte certo comperi. Quo spectat illud Alciati Emblema in adultores.

Semper hiat, semper tenuem, qua vescitur, auram,

Reciprocatur Chamæleon;

Et mutat faciem, varios sumitque colores

Præter Rubrum vel candidum:

Sic & Adulator populari vescitur aura,

Hiansque cuncta devorat:

Ac solum mores imitatur Principis atros,

Albi, & pudoris nescius.

C A P V T V I I.

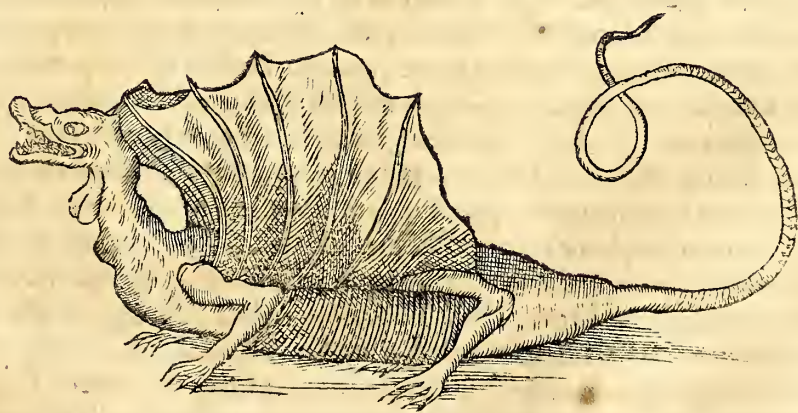
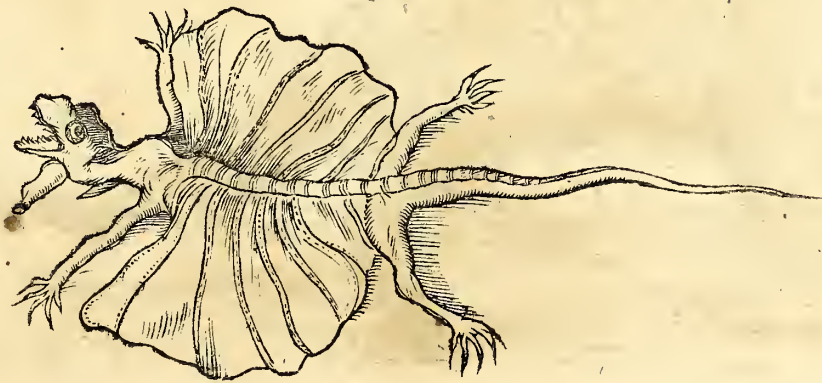
Lacertus volans, seu Dracunculus alatus.

Aëra pervolitans junxisse Medea Dracones

Dicitur: è Iava num tulit has volucres?

DEpingi hic curavi Lacerti quoddam genus volaticum, quod *Belonius* observationum suarum Orientalium lib. 2. cap. 70, describit sub nomine Draconis volantis: sed ita cursim hoc attingit, ut coactus fuerim bestiolam hanc paulo ex-

L A C E R T V S V O L A N S.

cius describere, utpote qui eam, non mortuam tantum, sed sapius vivam, hic in Iava vide-

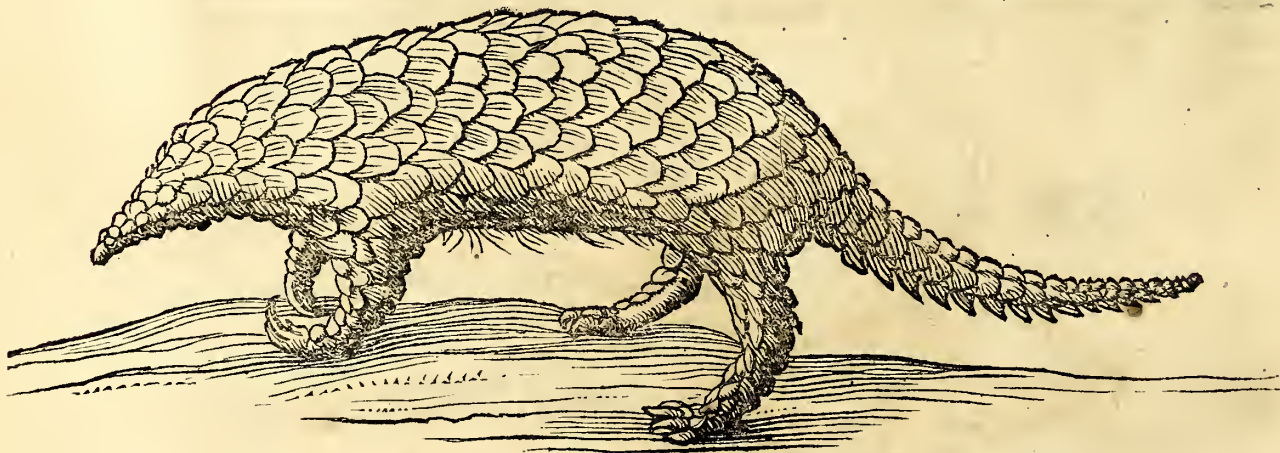
viderim. Belonius effigiem hujus Insecti adfert bipedem, quum quadrupes sit, præterea duas bullas flavi coloris circa guttur externe gerit, quas inter volandum inflat, & veli loco utitur. Cauda, pro proportione corporis, longa est, versicoloribus pulcherrime maculis cutis distincta. Tum alæ, alis Vespertilionum admodum similes sunt, & membranaceæ, quas attollunt, hoc modo quo hic depictum vides, alias ubi eas demisere ad latus, vix apparent. Magnitudine sunt duarum unciarum, grandiusculam domi habui, quæ tres partes ulnæ impletet. Volant quidem, sed non diu perseverant in volando, ab una nempe arbore cum stridore, in aliam transfiliunt, quæ passus viginti, aut triginta à se invicem distant, non secus, ac pisces volatici, qui Hirundines aquaticæ Gesnero dicuntur, paucò tempore se ex aqua attollunt. Num venenatæ sint hæ Lacertæ, compertum non habeo, Iavani saltem negant, & eas, ut & alias Lacertas, impune manibus tractant. Cæterum, Muscis, Formicis, & aliis parvulis Insectis, victitant, in Silvis Iavæ frequentes sunt, & sæpe grandioribus Serpentibus esca deveniunt, quod & inter homines familiare esse, Plautus bene dixit hoc modo, Homo homini Lupus, potentiores innuens, minores deprimere solere.

CAPUT VIII.

Appendix. De Lacerto Indico, squamoso.

ADmirabilis hujus exenterati Lacerti iconem, quam exhibeo, ejusdem speciei, sed non ejusdem magnitudinis, est, cujus Carol. Clusius exuvium in exoticis dedit. In Insulæ *Tajoán* silvis frequens est. Nomen ejus vernaculum hætenus nobis incognitum; verum ne quid publi nauticæ nostræ innominatum esset, placuit quibusdam

LACERTVS SQVAMOSVS.

Porcum, aliis vero Diabolum de *Tajoán*, appellare, fortassis ob miram & horridam squamarum conformationem, quas irritata erigit. Animal est duorum pedum longitudine, Vulpis magnitudine. Totum corpus ab oris ad caudæ & pedum usque extremitates, perpetuis squamis nigricantibus, rigidis, & mucronatis, coopertus, excepto gutture, ventrisque, & crurum infima parte, quæ durioribus pilis leporinis vestiuntur. iidemque pili hinc inde erumpunt in dorso ex ipsis squamis. Magnitudo squamarum pro diversitate partium corporis discrepat; omnes ad exortum striatæ, & ad finem quasi lævigatæ. Cauda est valida, fere pedem longa, præ cæteris membris mira squamarum textura ornatur: earum enim, quæ ejus latera utrimque claudunt, forma prorsus à reliquis dissimiles, nam planæ non sunt, aliarum instar, sed cavæ quasi incurvatæ, quia pronam & supinam laterum partem tegunt. pedes breviusculi palmam circiter longi, posteriores quinque unguibus brevioribus, anteriores tribus oblongis, crassis, sed imbelles curvis, armantur, sicut in Brasiliensi *Tamandoá*, quibus, æque ac illa, Formicarum & Vermium latebras detegit, prædamque qualemcumque mordicus tenet. Capite & promuscide non est porcino, ut *Armadillo*, sed tenuiori & acutiori, more Talparum, quo terram commodius evertat. passum iturus, Lacertis, aliisque Insectis, insidiatur, quibus pinguescit.

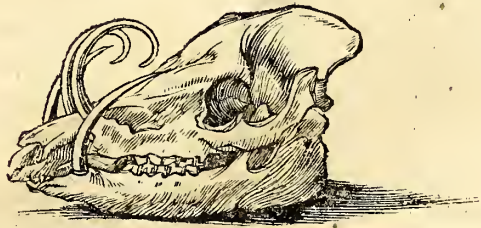
guescit. Vnde caro ejus vesca non solum, sed sicut magnæ illæ Lacertæ Brasilienses *Leguana* & *Tatu*, inter epulas ab omnibus passim incolis expetita.

C A P V T I X.

Appendix. *De Baby-Roussa.*

Quia Author noster I. Bontius, sedulus alias Naturalium in Indiis indagator, hujus animalis non meminerit, ego ejus genuinam figuram & descriptionem ab Indiarum nostratibus consiliariis, fide dignis, suppeditatam, operæ pretium duxi addidisse. Quadrupes hoc inusitatæ figuræ, monstrosæ bestiis ascribunt Indi, quod

B A B Y - R O V S S A, & C R A N I V M.

à diversæ speciei animalibus, Porco scilicet, & Cervo, pronatum putent. Reperitur tantum in insula *Bouro*, triginta milliaria distante ab *Amboina*. Nec alibi terrarum ab aliquo visum fuisse omnes testantur. Est majoris Canis vel Cervi magnitudine. Pilos habet more Canis venatici, fusci & grisei coloris, instar Gliris. Capite & rostro est Porcino, oculis & auribus parvis. Cauda tortuosa, Porci æmula, pedibus & ungulis Cervinis. Velox & ferox habetur animal, & longævum quoque, si Aristoteli fides, dicenti, quibus plures sunt dentes, eorum vita, magna ex parte, longior.

Sceletos capitis (cujus accuratam iconem hic exhibeo, favore optimi viri D. Swamerdami pharmacopœi Amstelodamensis, & rerum exoticarum instructissimi), Vitulini est magnitudine, ex validissimis ossibus, imprimis utriusque maxillæ, confirmatus. Quibus ab utroque latere posterius versus fauces, duodecim circa dentes, molares dicti; antè autem initio rostri sex incisores inferiori maxillæ, duo grandiusculi superiori parte inserti sunt, & more aliorum brutorum rapacium, bucca vel rostro teguntur. At vero loco caninorum dentium ex intermedia maxillæ inferioris parte duo validi insignes erecti dentes erumpunt rostrumque perforant. Semipedis sunt longitudine, pollicis crassitie, paululum incurvati, instar dentium Apri, quibus hostes suos invadunt. In superiori denique maxillæ parte ab utroque latere processus ossi concavi apparent, ex quibus promanant cornua, digitum crassa, duas palmas longa, glabra, & dentium instar lævigata, sed unci instar incurvata, ita ut primo intuitu quatuor cornibus

bus juxta se positus videatur armatum hoc animal *Baby-Roussa*; ac proinde ob duplicem rationem inter monstrosa habitum, primo, quod contra Aristotelem, cornigeram animalia in altera maxilla tantum dentes habere, & primoribus maxillæ superioris carere, testetur. Secundo, quod idem Aristoteles, nullam dicat inveniri animantem, quæ cornua & exertos simul gerat dentes.

Cætera quæ circa indolem hujus animalis desiderantur, quia fluxæ fidei mihi videbantur, distuli proferre, donec veritas magis elucescat; Ab advenis æque ac Indigenis caro ejus inter delicias expetita, atque loco Cervinæ apponitur.

C A P V T X.

De Corvorum, Columbarum, & Psittacorum, quadam specie.

Mira est quædam in Moluccis, & Banda præcipue, Corvorum species, quæ nostratam Corvum rostro quidem refert: Verum in temporibus similiter pictus est, ut Indicæ istæ Meleagrides, quas Belgæ *Halcouffe-Hanen* vocant. Rostro est magno, crasso, parum acuminato, & ad rapinam composito, naribus patulis;

C O R V U S I N D I C U S.

oculis magnis, nigricantibus, aspectu fœdis. Capite & collo oblongis, nigricantibus plumis, ornate vestitis. Pedibus, eorumque digitis, satis validis unguibus, oblongis, curvis, solidissimis, præditus. More Corvi nostratium graditur, Indole à nostris Corvis differt, quod non cadavere, sed potissimum Nucibus Myristicis avide vescatur; iisque infigne damnum infert. Caro eorum quoque delicata est, & assa saporem à pastu plane aromaticum habet.

Præter vulgares Columbarum, & Turturum, species, reperiuntur in Java Columbaræ viridissimi coloris, instar Psittacorum. Est præterea in Banda aliisque locis, Columbarum quarundam albarum species, quæ similiter Noces Myristicas immaturas decerpit, & depascitur, gustu quoque inde jucundo, ventriculo, ac intestinis salubri.

Psittaci etiam ibidem albi sunt, vel potius Corvos albos eos nomen, non tantum ab adunco rostro, sed à rapacitate quoque: nam nodos à vestibus avellunt, chartas, & libros decerpunt, omnia vel coriacea, vel è simili materia, dilacerant. Itaque apage à

me has aves cum Simiis, & Psittacis, quæ quamvis ad delectationem hominis nata videantur: tamen operam eorum non nisi damnosam reperimus esse.

Appendix. De PSITTACO parvo.

EX minorum Psittacorum genere, cui vulgo nomen *Peroket* inditum, hæc pulcherrima avis existit. Alaudæ est magnitudine, rostro adunco & griseo, ut & gutture, oculis nigris, quos circulus argenteus ambit. Linguam habet fere ut Psittacus cum solidis ligamentis, verticis plumas egregias cristæ more erigit. Crura & pedes cinerei coloris, caudam longissimam, decem circiter digitos prominentem, ultra finem alarum. Quemadmodum ventre inferius, ita capite, collo, & cauda, superius est pulchre rubicantibus. Pectus vero, & inferiores caudæ pennæ, dilute rosacei sunt coloris, quæ elegantissime in cæruleum ex albedine & viridi mixtum, desinunt. Alæ potissimum virides, rubicundis pennis intertextis, quarum medietas, luteo & rosaceo colore hinc inde adeo variegatur, ut adverso Sole mille aureos colores secum trahat, atque à pictore haud facile exprimi possit, dignus sane, ut à Magnatibus in pretio habeatur.

Reperiuntur hæc aves in mediterraneis potissimum, confident & nidificant in altissimis arboribus. Catervatim & multo cum strepitu, sicut tota Psittacorum familia, volant, garrulæ quoque sunt, vocesque quasdam sonare discunt, si cicurentur.

C A P V T X I.

Corvus Indicus Cornutus seu Rhinoceros avis.

*Et mare cornigerum est, & cornibus aëra pulsat
Hæc Avis in Iava: Cornua terra gerit,
Aspice in aëreis volitantem Rhinocerotem
Conspicuum cornu, quam bene fronte gerat.*

VT odore gravis, ita & aspectu fæda, est rara hæc avis cornuta, longe superans magnitudinem Corvi Europæi. Collo & capite est crasso, oculis magnis, rostro, respectu corporis, mediocri, in hac imagine expresso, & à capite avulso. Productior & acuminator pars, inferne curvata, rostrum ad rapinam compositum exprimit;

mit; superior vero pars brevior, crassior, & superne incurvata, verum cornu ad visum & ad tactum repræsentat, quod, sicut altera medietate versus caput quasi rostro contiguum, atque utrumque simul eodem modo capitis extremitati annatum; ita, & altera medietate à se dehiscunt, adeoque separantur contraria incurvatura, ut instar piscis caudæ bifurcæ videantur.

Vicitat avis cadaveribus intestinisque animalium, unde venatores qui sclopetis Vaccas sylvestres, Apros, & Cervos jaculantur, comitari solent, ut se eorum visceribus ingurgitent. Animalia ab ipsis militibus exenterari solent, ac sæpe, in partes dissecta propter gravitatem, ad ripas fluminum in cymbas ab illis deferuntur, si nolint, ut dictarum avium rapacitati prostituta sint.

Incolæ testantur, lavam ingentes alere Aquilas: sed ego non nisi Aquilas marinas vidi, quæ terrestribus longe minores & imbecilliores sunt, & non nisi piscibus in littore vivunt.

Lapides Aëtitas, in nido Aquilarum repertos, duos habeo, in quorum meditullio nucleum, si moveatur, audire licet.

C A P V T X I I

De Coturnice Indica, cui adduntur quædam in transitu, de Gallis, & Gallinis, Pavoribus, & Avibus Paradisi, Indicis.

*Sic querula sum vocis ego spectanda Coturnix,
Sacra ego sum Phæbo: nam cum se condidit Indo
Oceano, parvis condor seu mortua plumis:
Postera lux oritur, tum me cantare viator
Audiet, & raucos crocitantem murmure bombos.*

A Vis hæc in silvis Iavæ gregatim, ut Perdix, pascitur, & quamvis etiam cicuretur, & cum pullis suis comitata femella, non secus, ac Gallinæ, in areis ædium circumit, mares quoque non secus, ac Galli, pugnacissimi usque ad mortem inter se sunt,

COTURNIX.

funt, colore plumarum vero Coturnici admodum respondent: verum rostro paulo longiore, sonum quoque per intervalla edunt, ut Coturnices etiam solent: verum is longe diversus est à Coturnicum voce, & magis refert sonum illum horribilem, quem Ardeæ stellares inter arundineta in paludibus edunt, quem Belgice **Pittoor** vocamus: & quo longius continuant vocem, eo generosiores etiam putantur aves hæ. Cæterum hæ aves adeo frigidæ sunt naturæ, ut, si cavæ inclusas non exponas solaribus radiis, & arenam ipsis subternas, statim languescant, periculumque vitæ incurrant, ideoque noctu, & occidente Sole, non secus in se convolvuntur, quam Cocyx hyeme in cavis arboribus apud Nos, & in truncis arborum, plumis suis se obtegunt. Oriente vero Sole, statim cantant, isque sonus ad aliquot passus exaudiri potest, ut mireris tantillas aves, nam Columbum, aut Turturem, magnitudine non excedunt, tam gravem vocem posse edere. Alui ego aliquoties in caveis tales, quæ me advenientis auroræ admonerent, si quid serio agendum esset; nam, si quid negotii gerendum sit, id vel mane vel vespertino tempore, commodissime fiet, cum inutiles fere reddantur actiones interdiu, dum Sol summo suo calore omnia adurat, tum etiam sanitati hoc tempus diurnum maxime officit: sed de eo latius alibi.

Gallis & Gallinis hæc Regio abundat, inter quos aliqui carne sunt nigra, optimi saporis, & pro ægris tanquam sanissimi commendantur.

Parvuli Galli è *Ziam* adferuntur & hic aluntur, qui tantæ sunt pugnacitatis, ut quantumvis alium Gallum maximum aggrediantur.

Pavones silvestres & domestici, ut & aves Paradisi (quos apodes olim arbitrati sunt multi) in magna copia apparent; tam horum, quam illorum, caudis se Indigenæ exornant, iisdem in galeis pro cristis utuntur. Tantum vero abest, has Paradisi aves vel pedibus carere, vel aëre nutriri, ut unguibus incurvis & peracutis parvas aviculas, Chlorides, Fringillas, & similes, venentur, easque mox, sicut reliquæ rapaces aves, devorent; ut nec illud verum sit, eas non nisi mortuas inveniri, cum & arboribus insideant & sagittis à Tarnacensibus figantur. Vnde etiam à celeri & reciproco volatu Hirundineo Hirundines Tarnacenses ab Indis vocentur.

Quanta porro frequentia sit omnis generis avium edulium in Iava, in primo libro de Conservanda valetudine actum est, ut sunt imprimis, Rusticulæ, Ardeæ, Grues, Anates, Anseres, Turdi, Pici, Passeres, Fringillæ, & aliæ infinitæ.

De Nidis Hirundinum edulibus.

*Quid scopulos Progne, quid inhospita littora nidis
 Optas, per medias hos Gula quæret aquas?
 En Philomela tuum laceravit ut Ensibus Iphyn,
 China casus vestras dentibus & lacerat.
 Quid gemis infelix! alienis parcere pullis
 Qui cupis? ast propriis parcere desideras.*

IN tractu maritimo oræ Chinensis, aviculæ parvæ discolors Hirundinum specie, certo anni tempore, ubi æstus prolificandi eas invasit, è locis mediterraneis ad mare in scopulos meant, & ex spuma maris basin scopulorum alluentis, tenacem quandam materiam colligunt, sive ea Balænarum, seu aliorum piscium sit, semen, ex

NIDI HIRVNDINVM.

qua nidos suos ædificant, in iisque ova ponunt, & pullos excludunt. Cæterum Chineses hos nidos è Scopulis avulsos, ingenti quantitate per Indiam venales ferunt, gulosis in summas delicias, qui eos Gallinæ, seu Vervecis, decocto dissolutos, avide devorant, & Ostreis, Fungis, & cæteris gulæ irritamentis, longe anteponunt.

C A P V T X I V.

Pica, seu potius Sturnus Indicus.

*Psittacus Eois quamvis tibi missus ab oris
Iussa loquar: vincit me Sturnus garrulus Indus.*

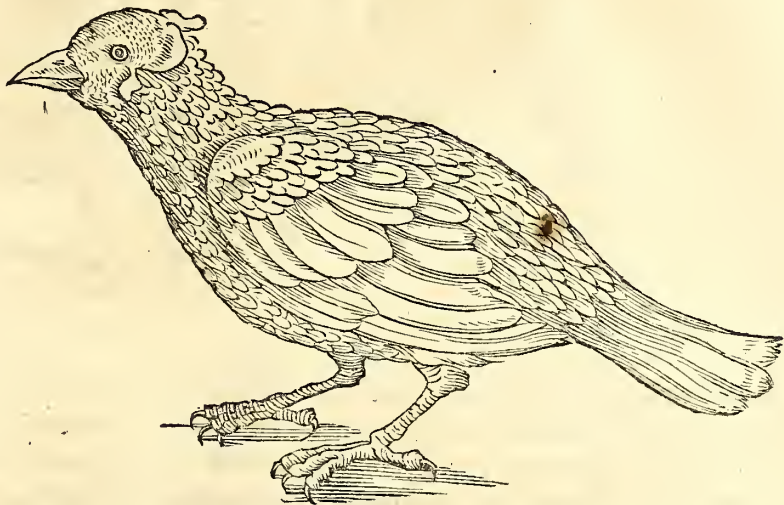
E Regione ædium mearum in Batavia habitabat anus Iavana, serua Chinenfis hortulani, quæ Picam seu Sturnum Indicum alebat, valde loquacem, quem cum ego depingi optarem, sæpius rogavi, ut eam mihi venderet; sed cum impetrare istud non possem, petii ut saltem tantisper mihi concederet, dum pictura exprimeretur, quod tandem anus

ægre annuit: sed ego causam deinde intellexi; nam, cum obnixæ mulier Mahumetana stipularetur, ne avi sibi carissimæ Porcinam comedendam offerrem, atque ego id promississem, avis pessima subinde hoc mihi & pictori occinebat, *Orang Nasarani Catjor Macan Babi*; quod vult, Christiane canis, comestor Porci; timebat enim astutissi-

ma Anus, ne ego, vel domestici mei, offensi, avi huic Laridum gustandum daremus, aut occideremus hac contumelia irritati.

Plumis cyaneis, & subobscuris cæruleis ac cinereis guttis interstinctis Sturnum nostratam refert, verum cristam flavam in cervice gerit, & caput nigris mollibusque plumis obsitum est, ut contactu te holosericum tractare putes. Multo accuratius humanas voces imitans, quam Psittacus, sed cum importuna sæpe garrulitate.

S T V R N V S.

C A P V T X V.

De Onocrotalo ave.

*Famosum ingluvie contempla & gutture pando,
Et qui cuncta vorat, conspice Onocrotalum.
Præditus est duplici (sic scripsit Plinius) albo,
Candidus ast plumis esse videtur Olor.
Audiat hunc quisquam crocitantem voce molesta,
Arcadicum dubitet rudere (credo) pecus.
Externus multos vestitus, formaque, laudat:
Commendat tacitos linguaque muta viros.
Impleti Baccho vocem si forte resolvunt,
Nil, nisi Brunones, Potitiosque, sonant.*

Plinius sagacissimus naturæ indagator Lib. X. Natural. Historiæ, C. XLVII. Avem quandam describit his verbis, Olorum similitudinem Onocrotali habent, nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsius inesset alterius uteri genus. Huc omnia inexplabile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina,

fenſim inde in os reddita in veram alvum, ruminantis modo, refert: Haëtenus Plinius, qui tam exacte hanc avem mihi deſcripſiſſe, & delineaſſe ſuis coloribus videtur, ut nil addi huic deſcriptioni poſſit. Nam colore eſt albo in plumis, pedes Anſerinos, vel Olorinos habet, rubros illos plerumque, voracitatis tantæ eſt, ut etiam grandes piſces deglutiat. Vidi unam ejus generis avem, quæ vivum Felis catulum deglutiit, & cum in forum piſcarium veniret, Chinenſes piſcatores illi guttur colligabant, alioquin aſtutiſſima, & audax avis, momento temporis, cum ſummo riſu aliorum, aliquot piſces furtim à tergo veniens deglutiebat. In litoribus lavæ, & circumjacentium inſularum, piſcatura piſcium vivit, voce eſt rauca, & fœda, unde ei etiam nomen Onocrotali inditum eſt, quod Tympanum Aſini ſignificat, & certe ſi talis cantus ſit Oloris morientis, quem tamen nullum audiſſe puto, inſuavis ſane eſt, nec tam gratus, quam Poëtæ ipſi aſſingunt. Sed

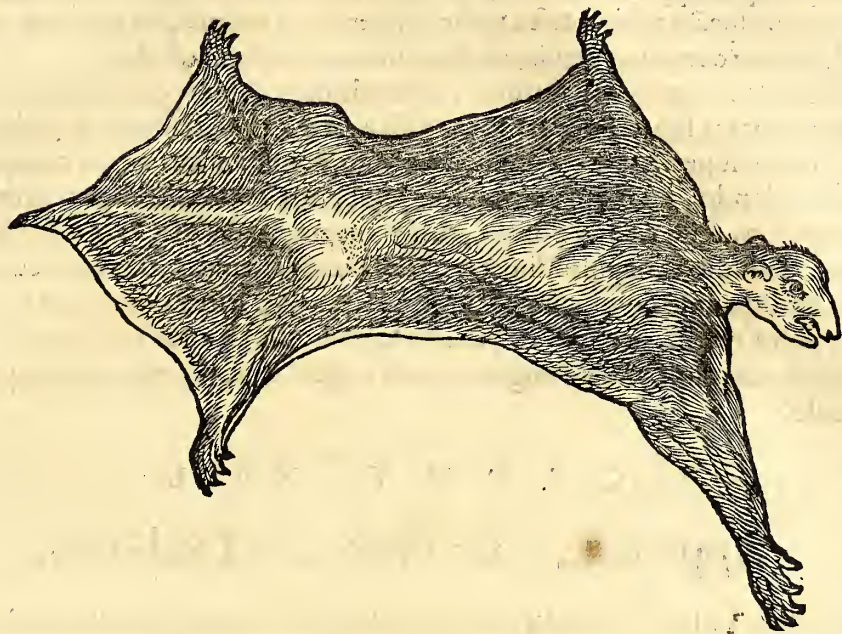
— Pictoribus, atque Poëtis
Quidlibet audendi ſemper fuit aqua poteſtas.

C A P V T X V I.

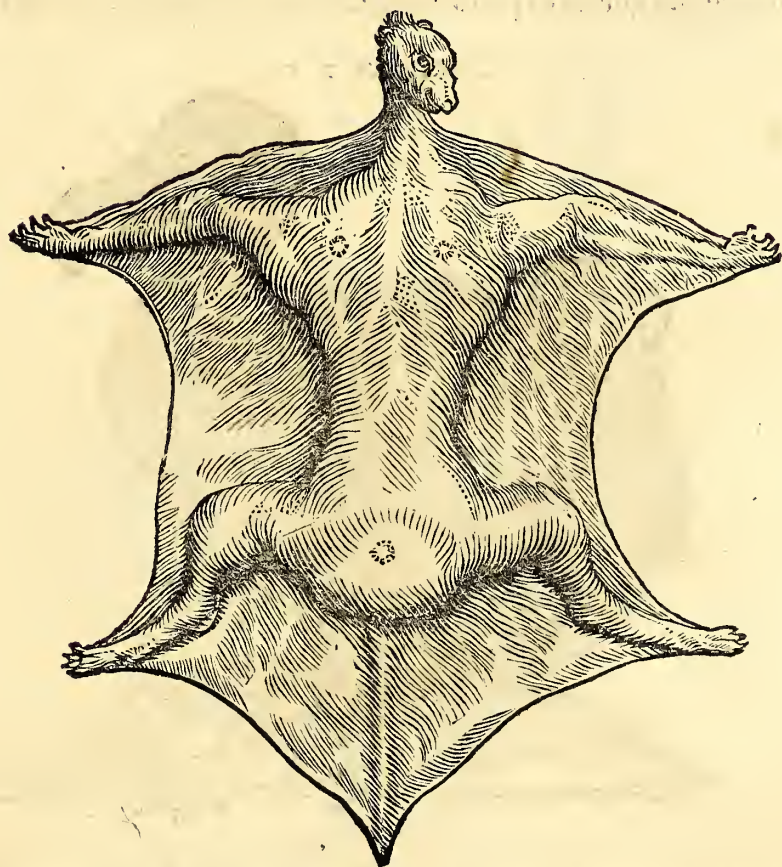
Appendix. *De Vespertilione admirabili.*

QUAM Africa non ſolum, ſed & Aſia atque America, monſtrorum ſit ferax, ut ex multis ſupra narratis; tum quoque ex hiſce Vespertilionibus imprimis liquet. Illi enim in *Gusaratta* ſub Imperio Magni Mogolis gregatim Anſerum ſilveſtrium inſtar, volitant, & circa veſperam in aëre vel arboribus penduli conſpiciuntur, omneſque advenas ob inuſitatam magnitudinem, molem, & miram conformationem, attonitos tenent. Ac proinde Belgæ, novitate rei hæſitantes, an volatilium generi aſcriberent, Simias alatas nominarunt ſatis incongrue. Quod membranaceis pinnis alarum loco utantur, quod itidem auriti ſint, unguibus quoque, & quatuor pedibus præditi, pulloſque, non ova, pariant & lactent, cæterorum Vespertilionum familiæ aſcribendi ſunt: Verum quod Felis ſint magnitudine, ventre & pectore craſſo & carnoſo; item quod à cervice capitis ad unguium uſque extremitatem membrana continuata inſtar veli expaſi, pone cooperiantur, à cæteris quibuſcunque Vespertilionibus diſcrepare videntur. Adde, quod velum hoc ſubtus quidem membranaceum, ut in aliis, lanugine, venulis, & fibris obdu

VESPERTILIO VOLANS.

VESPERTILIO arte EXTENSVS.

obductum appareat, sed extus perpetuis mollissimis pilis, Cuniculorum more, canis & ex nigro cinereis, mirum in modum vestiatur. Tum quoque plicis illis, quibus alæ, more aliorum, contrahuntur & relaxantur, destitutum sit. Ita ut, si conferatur icon cum Brasiliensis, vel cujuscunque Indici, Vespertilionis figura, hanc ab illis admodum diversam reperiess. Ne autem curiosus Lector quid desideret, duas exhibui figuras, alteram volantis, alteram tergo incumbentis & expansi.

Tota bestia est longitudinis trium fere pedum, ejusdemque latitudinis. Cauda tenuis, spithamam longa, eaque quasi immersa hæret eidem membranæ, qua totum corpus

pus tegitur. Crura molliori quoque lanugine flavescente obsidentur. Ex ultimis pedum articulis quinque ungues tenues, valde acuti & curvi, erumpunt, quibus mordicus tenet, quidquid apprehendit, imprimis arborum fructus, quos depopulatur. Capite est oblongo, aspectu fœdo, rictu imbelli, dentibus exiguis, ad rapinam compositis, auribus denique rotundis, parvis, ex tenuissima membrana factis.

De Indole & generatione horum Vespertilionum plura possem addere, quæ mihi quidem suppeditata sunt à pube nantica nostra; sed quia variabant, & dubiæ famæ videbantur, malui supersedere eorum descriptioni, donec veritas magis comperta fuerit, ne paginas replendo, errores (ut sæpe contingit circa exotica) propagentur.

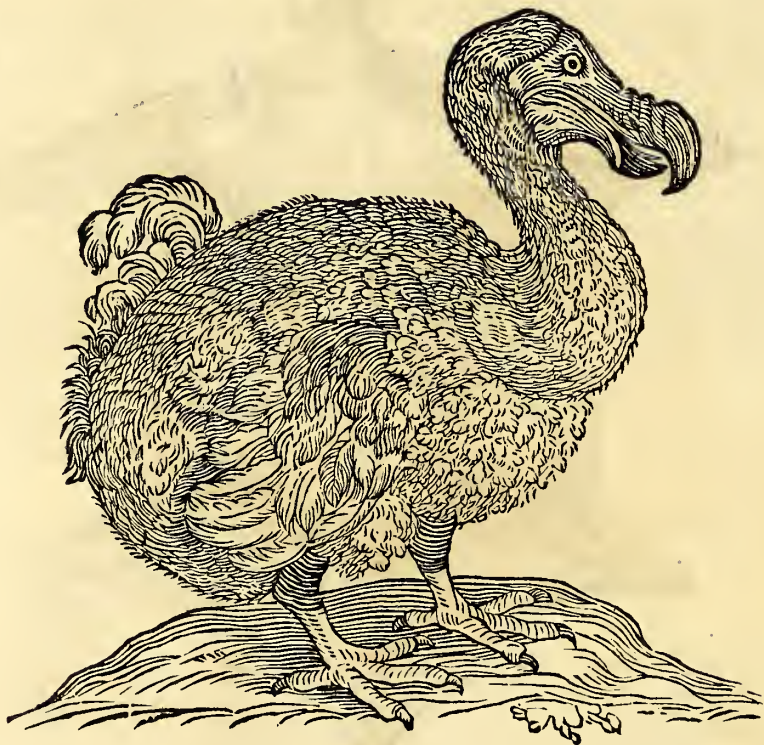
Dantur porro, teste nostro Bontio, vulgares quoque in Iava Vespertiones, in lucis habitantes, Columbæ magnitudinis, quibus Iavani vescuntur, affirmantes sapidissimos esse. Noctu aliquando cubilia ingrediuntur, si propter æstum diurnum, specularia vel fenestræ apertæ relictæ fuerint, & pedes dormientium nudos mordentes, quantitatem magnam sanguinis inde exfugunt, cum majori timore, quam ejus, qui hæc patitur, periculo.

C A P V T X V I I .

Appendix. De *Dronte*, aliis *Dod-aers*.

INter Insulas Indiæ Orientalis, censetur illa quæ ab aliis *Cerne* dicitur, à nostratibus Mauritii nomen audit, ob Ebenum nigrum potissimum celebris. In hac insula frequens est miræ conformationis avis *Dronte* dicta. Magnitudinis intra Struthionem & Gallum Indicum, à quibus ex parte figura discrepat, & ex parte cum iis convenit, im-

D R O N T E .

primis cum Struthionibus Africanis, si uropygium, pennas, & plumas consideres; adeo ut Pygmæus quasi inter eos appareat, si crurum brevitatem respicias. Caterum capite est magno, deformi, tecto quadam membrana, cucullum referente. Oculis magnis, nigris; collo curvo, prominente, pingui; rostro supra modum longo, valido, ex cæruleo albicante, exceptis extremitatibus, quarum inferior nigricat, superior flavescit, utraque acuminata & adunca. Rictu fœdo, admodum patulo, quasi ad ingluviem nato. Corpore obeso, rotundo, quod mollibus plumis, griseis, more Struthionum vestitur: ab utroque latere, loco remigum, exiguis alis plumatis, ex flavo cinereis, & pone uropygium, loco caudæ, quinque pennulis crispis, ejusdem coloris, decoratur. Cruribus est
flave-

flavescentibus, crassis, sed admodum curtis, quatuor digitis pedis solidis, longis, quasi squamosis, totidem unguibus validis nigris incedit. Cæterum tardigrada est avis & stupida, quæque facile præda fit venatoribus. Caro earum, imprimis pectoris, est pinguis, vesca, adeoque multa, ut tres quatuorve *Drontes* centenis fociis saturandis aliquando suffecerint. Si non probe elixentur, vel veteres sint, difficilioris sunt concoctionis, & salitæ in penu reconduntur.

Lapilli diversæ formæ & magnitudinis, cinerei coloris, in ventriculo harum avium reperiuntur; non tamen ibi nati, ut vulgus & pubes nautica arbitratur, sed in littore devorati; quasi & hoc quoque signo cum *Struthionis* natura aves has participare constaret, quod durissima quæque deglutiant, nec tamen digerant.

C A P V T X V I I I.

Appendix. De Emeu, vulgo *Casoaris*.

IN Insula *Seram*, aliisque *Molucensibus* vicinis insulis, celebris hæc avis reperitur. Surrecto capite & collo decenter incedit, tuncque fere quinque pedum altitudinem æquat; Corporis autem longitudo, à pectore ad uropygium, trium est pedum. Capite, pro magnitudine corporis, satis exiguo, glabro, coloris ex nigro cærulei. Oculi

E M E U vulgo C A S O A R I S.

magni, ardentis, & truces, post quos, aurium meatus parvi, nudi. paulo supra mucronem rostri, bina foramina, narium usum supplent, à cujus medio ad capitis usque verticem, corneæ substantiæ, coloris ex flavo fusci, porrectum diadema, quod cum plumarum defluvio cadit, iisque renascentibus renascitur: anteriori colli parti bina veluti membranacea palæaria, sive barbulæ, more quodammodo Galli Indici, coloris miniati, propendent. Cruribus est altis, crassis, quasi corticibus callosis, tectis, pedibus eorum-
que

que digitis quoque crassis, duris, squamosis, sine calcaribus. Vnguibus itidem longis, corneis, in quo hæc avis à Struthiocamelo differt, quod pedes, ut ille, bifulcos non habeat; licet notæ aliquæ communes cum illo sint, scilicet caput parvum, erecta statura, alæque ad volandum ineptæ, quodque sine delectu, quidquid objicitur, vorat, idque, si durius, per annum indigestum rejiciat. Pennis, sive verius plumis, tota fere vestitur, miniatis & nigris, quæ pectori & femori proximæ, semper geminæ ex eodem parvo tubulo prodeunt. Illæ autem quæ uropygium constituunt, cæteris longiores & duriores sunt, adeo miræ naturæ lusu conformatæ plumæ, ut à procul aspicientibus, non plumis, sed villis dumtaxat, tectum ejus corium appareat; eoque magis, quod alæ exiguæ sub plumis latera tegentibus abscondantur. Alæ enim ad currendum pro velo, non ad volandum inserviunt, quamobrem cum vix à terra se tollere valeat, non inter volucres ponendam putem; robur quo se contra hostem tuetur, non in rostro, sed in pedibus, consistit; irritatus enim, non antrorsum, sed oblique se convertit, averfis retrorsum pedibus eum impetens. Ovipara est, sed ova à Struthionis longe diversa, ratione tenuitatis & coloris; hujus enim testa est virescens, perpetuis tuberculis, sature viridibus ornata. Vitellum comedunt incolæ.

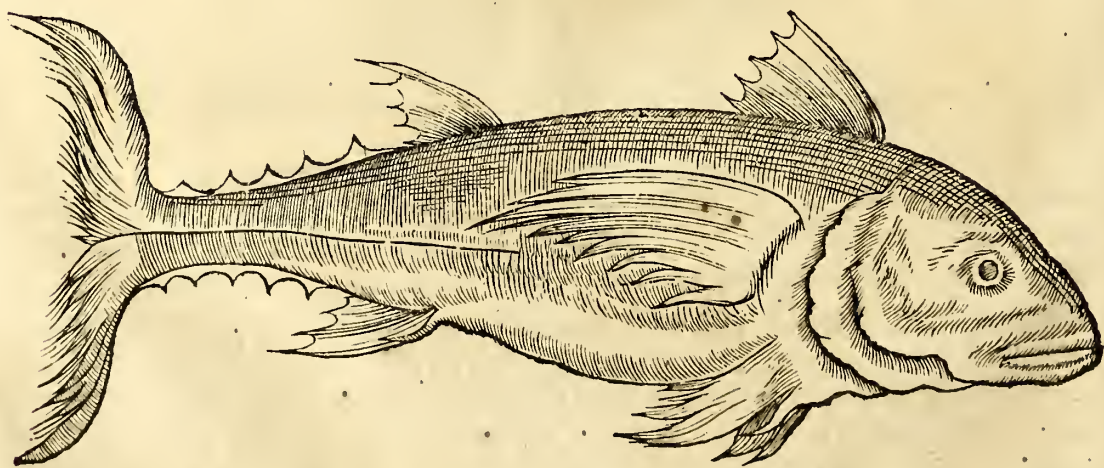
CAPUT XIX.

De Thynnis, & Delphinis, quos Corcovados, Dorados, & Bonitas vocant.

*Hic videas celeres Delphinas semper in Indis
Ludere lascivas, & ducere rite Choreas,
Quos tamen infames Lamia; Larique cruenti,
Tardigrado quamvis, natatu sæpe sequuntur,
Dum gyros celeresque meant remeantque proterve,
Improvido morsu sub tristia tartara mittunt.
Discite, mortales, quod sit sua Tigris in undis,
Quæ solet in silvis transverso in currere saltu
Incautum, insidiis vestigia tarda dolosis
Compensans. Homines sic tetra calumniâ semper
Observat, tum quidquid agas, nil undique tutum
Vix quisquam effugiat falsissima verbera linguæ.*

Quoniam pisces *Bonita* vocati Lusitanis, huc quotidie ad mercatum feruntur, ego potissimum inter eos depingi curavi, qui è Thynnorum, seu Delphinum, sunt genere. Incolæ Iavæ hunc *Ican Bouda* appellant, quod perinde est, ac si pi-

THYNNI SPECIES.

scem equum dicās: procul dubio ideo, quod saltando se extra fluctus marinos ultra huma-

humanam facile altitudinem efferat, aut propter summam velocitatem, qua navem prospero vento, expansis velis, tam facile præternatat. Capiuntur præterea pisces *Dorados* dicti Portugalensibus, ab aureo, quem ferunt in cute, colore, ubi recens captus fuerit, nam mortuis per horæ spatium is color decedit: hic piscis est longe optimi saporis *Bonitas* bonitate excellens: Omnes è Delphinum sunt genere, lati, & longi, inter eos quoque numeratur piscis, qui iisdem Lusitanis *Corcovados* vocatur, quod gibbosum sonat, quia gibbum in tergo gerit. Igne elixi dimidia ex parte condiuntur porro, oleo, & aceto, admixto pipere, allio, & sale, vel etiam aliis aromatis: & ita conservantur longo tempore, ut utiles sint iis, qui hinc *Ternatam* versus, & *Moluccas* navigant, ubi annonæ parciore copia, quam in reliquis nostræ Indiæ est partibus. Tali modo conditi egregie sapiunt, tum eorum muria pro condimento est, & orëxin, & appetitum ventriculo addit: sed oportet, ut *Oryzæ* coctæ bonam pro ratione mensuram simul comedas, atque ita nullum empyreuma, seu adustionem, intestinis adducent. Hoc adhuc addo, nos habere præstantes hic pisces: Verum tamen, ut fatear, Afello majori ac minori caremus, qui si adesset, nos, Patriæ de præstantia piscium non cederemus. De Delphinum porro velocitate, hæc Plinius, Lib. 9, natural. Histor. Cap. 8, Velocissimum omnium animalium non solum marinorum est Delphinus, ocyor volucre, ocyor telo, ac, nisi multum infra rostrum os illi foret medio pene in ventre, nullus piscium celeritatem ejus evaderet. Quæ sequuntur, vera pleraque sunt: sed hoc mihi dubium est, quod paulo post dicat, tanta eos vi exilire, ut plerumque vela navium transvolent, nisi forte vela Horiarum, seu navicularum piscatoriarum, intelligat:

Orpheus in Sylvis, inter Delphinas Arion.

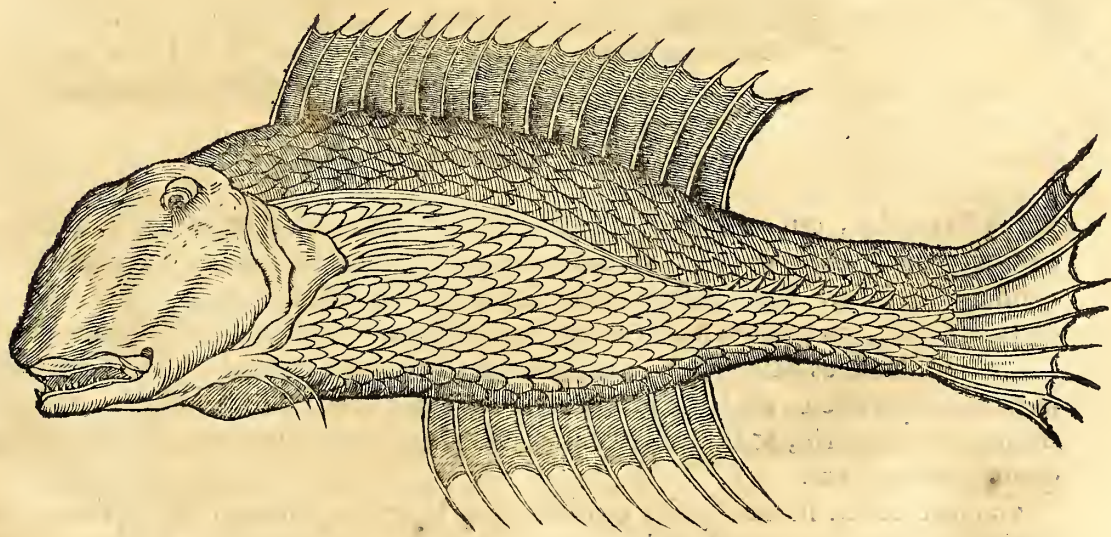
Lamiæ porro, Galeæ, Lari, nimis hic multi sunt, quorum ingluviem miseri nostri navales socii sæpius experiuntur, dum incautius natando se exercent. Hi pisces tarde nant, & nisi in tergum se volventes prædam appetunt, quasi ita natura sævissimi piscis hujus ferociæ, moram injecerit, ut miseri mortales ipsos prævisos facilius evitare queant.

C A P V T X X.

De Scaro Pisce.

Petrus Belonius in Observationibus suis doctissimis, Lib. 2, Cap. 8, meminit Scari piscis, qui frequens in litoribus, olim Cretæ, nunc Candia, Insulæ capitur: ille vero huc quotidie in forum piscarium venalis adfertur. Ego ipsum de genere Percarum esse autumem: nam sive colorem spectes, qui in hoc pisce è rubro egregie

S C A R V S.

viridis est, acutos aculeos in pinnis, denique squammas ejus asperas, quæque cum molestia abradi solent, eundem ferme piscem cum *Perca* nostrate esse dicas. Caterum delicati adeo est saporis, quam quispiam piscis alius in his oris: concoctionis quoque est

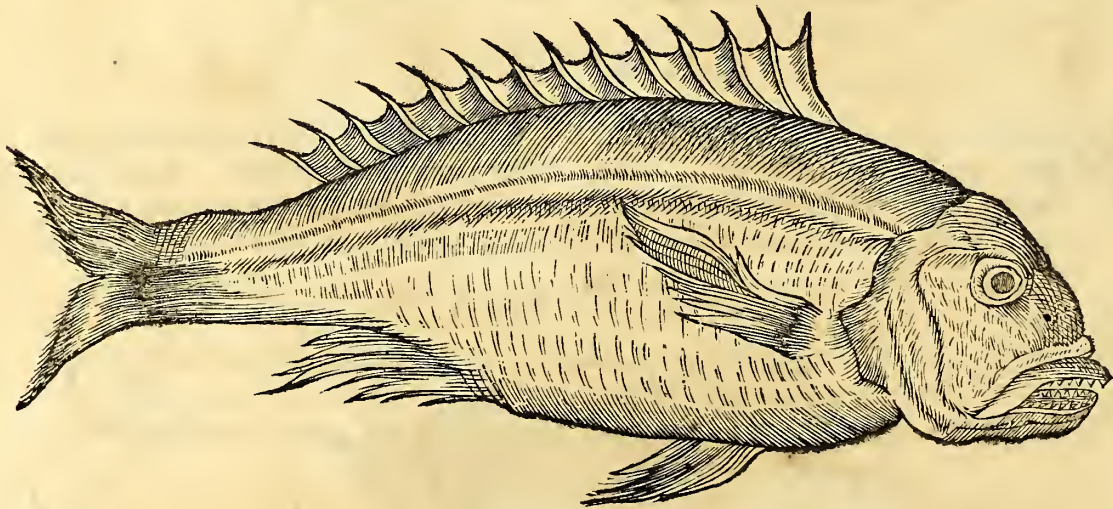
facilis ; & inter saxatiles Indiarum pisces principem locum obtinet. Dentes fert, non, ut alii pisces, acute desinentes, sed obtusos plane, ut humanos dentes esse dicas, quibus etiam stridet, ut homines iratos & insanos facere videmus. Vere quoque dicit ibid. Belonius, hunc piscem labris adustis, & tostum ridentis hominis faciem mentiri. Capiuntur etiam inter rupes, & saxosa vada pisces quidam coloris plane viridis, qui à figura, squammis, & rubris oculis, Alburni vocantur, Belgæ nostri **Steenboornen** vocant, optimi quoque sunt saporis. Hos & reliquos pisces *Malaii* nostri tam scite condire, & præparare sciunt, ut in eo Germanos ac Polonos superent, qui tamen palmam in coquendis piscibus in Europa ferunt, addita radice *Curcumæ*, ad saporem & colorem luteum conciliandum. Eodem modo etiam præterea condiunt *Lupum marinum*, qui à fluviatili colore tantum differt: Nam albus plane est, & sæpe tam magnus in mari & alveis fluviorum capitur, ut *Asellum nostratæ* majorem mole superet. *Scarus* inter pisces solus ruminat, & herbis vescitur, test. Plin. l. 4. c.

CAPUT XXI.

*De Cyprinis Saxatilibus marinis, de Carpionibus & eorum
in India magnitudine. Item de pisce Cacap
indigenis dicto.*

CYPRINI lati saxatiles in magna copia capiuntur, genus piscium, me iudice, inter præstantissima est numerandum, hujus plures sunt formæ, rotundos enim habes quales ferme Rhombi, oblongiores quoque, quales hic depinguntur, omnes tamen lati, ac duris squamis obsiti, atque hi tantum in mari capiuntur. Cyprini

CYPRINVS SAXATILIS.

porro fluviatiles, qui magna copia in fluviis capiuntur, & **Carpers** nostratibus vocantur, patrios bonitate carnis vincunt, utpote qui non in stagnis, & paludibus, sed in profluenti alantur. Vnde etiam colore sunt albo; & tantæ aliquando sunt molis, ut ego habuerim, qui triginta libras penderent. Linguæ eorum apud Chineses non secus, ac apud nostros deliciores in deliciis haberi consuevere, & ubi piscem ichthyopolæ vendiderint alicui, nisi bene prospexerit sibi, astutissimi Chinæ linguam illi eruent momento temporis, & sibi reservabunt, vel aliis seorsim vendent, forte tam caro quam ipsum piscem.

Capitur etiam in mari piscis quidam *Cacap* Indigenis vocatus. E Cyprinorum saxatiliū quoque genere est, sed longe majores sunt: nam aliquando *Asellum nostrum Callaricum* seu majorem (nostris **Cabeljan** dictum) excedunt. Gustus præ omnibus aliis marinis piscibus in lava sapidissimi, & proxime *Asellum* jam prædictum referentis, & in muria per noctem macerata pars quædam, atque cum *Raphanis*, aut *Batatis* radicibus, cocta, addito *Sinapi* pro condimento, sapiunt plane, ut *Asellus salitus* apud nos,

nos, quem *Überdaen* vocare solemus. Et cum pastinacis flavis, aut rapis eodem modo coquantur, & comeduntur in patria, sed nos iis carentes Raphanis, brevioribus & crassioribus contenti vivimus, quamvis & Pastinaca alba, & flava, hic fata, bene proveniunt, tamen lignosa sunt, & nullo modo tam boni saporis, quam in patria; quod non agro, qui fertilior hic est patrio; sed soli genio, imputandum est:

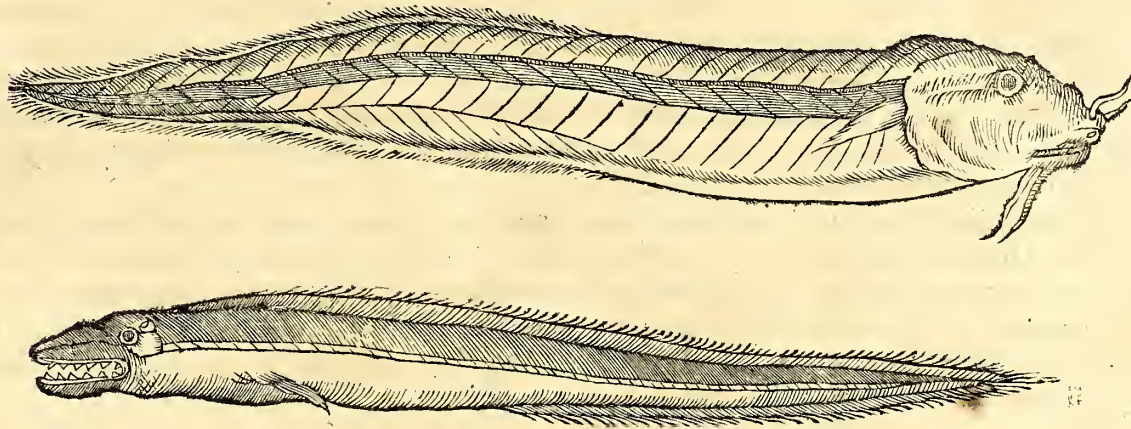
Hic segetes, illic crescunt felicitus vva. Virgil.

C A P V T X X I I.

De Congris, Murænis, & Anguillis, in fluminibus, & mari Iavano.

Plinius, Cap. xx. Lib. ix. ubi pisces in figuras corporis digerit, hæc ait; Pinnarum quoque sunt discrimina, quæ pedum vice sunt datæ piscibus. Et paulo post; Binæ omnino (de primis intellige) datæ sunt longis & lubricis, ut Anguillis, & Congris. Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut Serpentes terra. Hactenus

C O N G R I.

ille. Cæterum iste Conger & Muræna, quæ tanto in pretio apud Romanos habebantur, hic vilissimi sunt.

Anguillæ, etiam frequentes, fluminibus & stagnis capiuntur: sed earum usu ego facile caream, cum certissimum mihi sit, eas cum Hydriis coire, tum colore superne nigro sunt, & subtus fœde flavo, maculis luridis distincto, ut aspicientibus saltem horrorem incutiant.

Conger porro stipatus est ferrata dentium serie, quibus, si imprudens Piscator eum tractet, acerrimos morsus imprimit, & difficilia inde curatu vulnera, non secus, ac si à Serpente quis demorsus esset. Cæterum capitur quoque in mari, & alveis fluminum: sed marinum prætulerim, utpote qui frequenter vada saxosa, & arenosa, neque limum sapiat, ut fluviatilis. Cæterum Congrum hunc si coquant, etiam exossare solent Incolæ, more Romanorum, ut est apud Terentium in Adelphis:

Congrum istum finito tantisper in aqua ludere, dum exossetur.

Quod & Murænis solere antiquitus fieri, Plautus in Amphitruone testatur, dum Sofia servus Mercurium minantem auscultat, *mirum ni is homo me, tanquam Murenam, exossare cogitat.* Sed si verum fatear, puto, hoc sic intelligendum, quod voluerit ipsum exossare reddere, qualis Muræna est, quæ loco spinæ, cartilaginem teretem, & viridem, in dorso gerit, & ut Plinius ait, pinnis caret.

Appendix. De CONGRO *monstroso.*

NON mirum, si admodum differat forma & figura Congrus hic Indicus, ab his quos autor noster exhibuit; cum ille Insulæ potissimum Iavæ, ubi vixit, animalia tractaverit; rarus autem hic piscis, aliaque à me huic operi addita, ex diffitis Indiarum partibus prodeant. præterquam quod merito dubitari posset, inter Congrosne, an Hydras, recenseri mereatur, licet pubes nautica ex Indiis redux inter Congros haberi testetur: Sed cum meum non sit, eam litem componere, saltem inter monstruosos Congros reposuerim.

Quem hic exhibeo, trium fere pedum est longitudine, coloris spadicei, sed nigris maculis cancellatis, more Serpentum, distinctus. anterior dimidia pars corporis tenuis, posterior duplo pene crassior, & instar clavi nodosi, imbellis satis apparet. Capite & ore est oblongo, rictu, & dentibus acutissimis, ad rapinam factis, adeo tamen exiguis, ut visum fere fugiant. In petrosis fundi cavernis victitat, pabuli gratia, ibique pinguefactus, grato Incolarum alimento existit.

Peculiare autem quid observatur in his Congris, quod quicumque illos mactant, quasi horrore, & tremore, imo subinde animi defectu, eoque non durabili, sed mox cessante, corripuntur. Quod quidem venenositatem in aliqua parte latentem, videtur arguere, quæ deficiente bestię vita, in aërem se dispergit: unde non immerito quis suspicabitur, hos quoque Congros, sicut & Anguillas quasdam, cum Hydris coire, quoniam idem de Hydris quibusdam testantur Barbari.

CAPUT XXIII.

De Serpentibus in genere, & de Amphisbæna in specie.

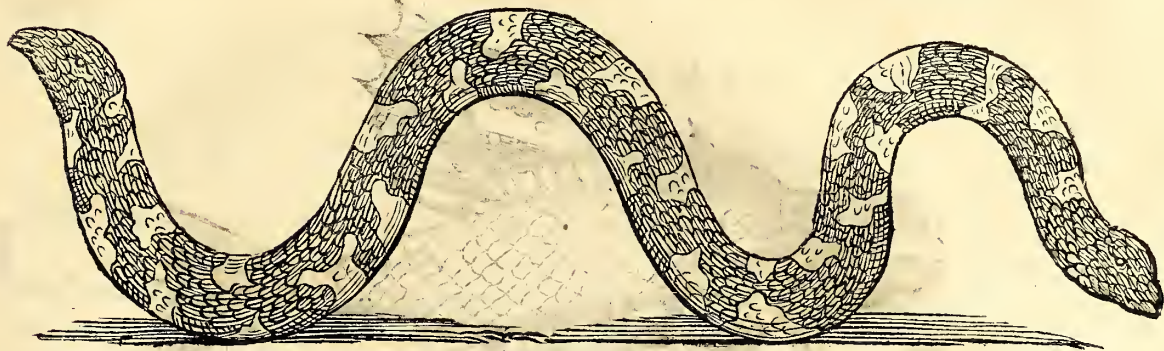
*Non satis est uno diffundier ore venenum?
Amphisbæna tamen gemino hoc exsibilat ore:
Has, dubitem, furias intexere crinibus hydras,
Atque hominum ad rabiem tristeis invertere menteis,
Obtrektorum duplici sic lingua veneno,
Intumet in faciem, & mittunt post terga scelesti.*

Serpentes undique adeo multi sunt, ut prius mihi charta defecerit, quam omnes enumerem: tamen de ingentibus aliquid dicturus, qui aliquando triginta sex pedum longitudinem excedunt, tantæque gulæ & alvi capacitate, ut integros hauriant Apros. Ventrem enim habent triplo majorem, quam collum, & pars ea, quæ in caudam definit. Atque, ut hoc mirabile est in Crocodilo, quod ei superior tantum maxilla moveatur, sic in hoc Serpente utraque movetur, quo grandem hiatum ostendit. Ut hoc confirmem, sunt adhuc in vivis, qui cum D. Generali Petro Both, de Porco exciso è ventre similis Serpentis comederunt, quem recens deglutierat. Venenati non sunt, sed plicatura circa corpus hominis vel alterius animalis locatura, id vi strangulant. Sequitur nunc

AMPHISBÆNA.

Hæc est illa Plinii lib. 8, cap. 23, Amphisbænæ, ait, geminum est caput, hoc est, ad caput, & ad caudam, tanquam parum esset uno ore fundi venenum. Hanc ego occifam

AMPHISBÆNA

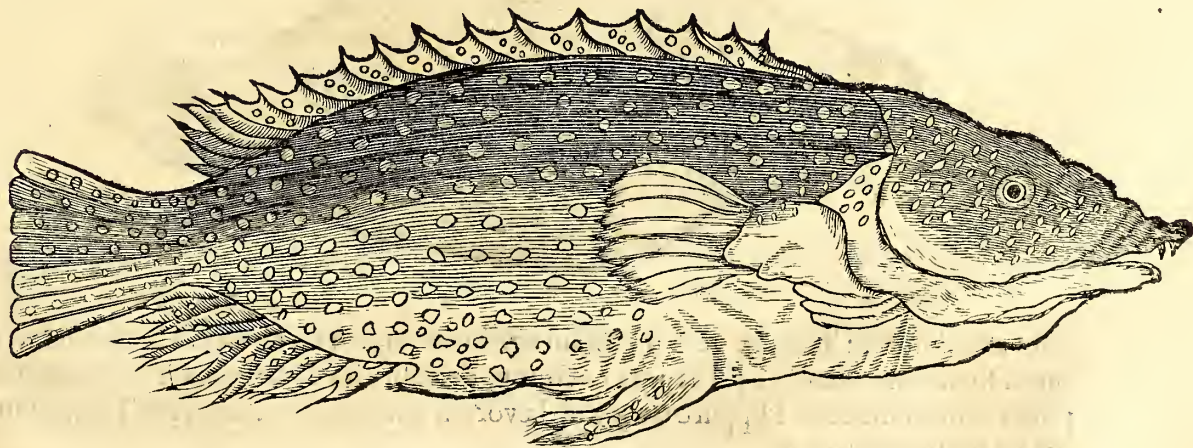
cifam in domo mea, ad vivum hic delineatam exhibeo. Alebam enim Gallum prægrandem, pugnacem valde, ipsumque, summo mane cum surrexissem, luctantem conspexi, ut mihi videbatur cum duobus Anguibus, quia duo capita animadvertēbam, medium quippe corporis curvatum in latebris adhuc hærebat. Iussi servo Mauro, ut Serpentem occideret, quem ille protractum, ostendit Amphisbænam esse. Plinius alibi dixit, si mulier mortuam Amphisbænam transcenderit, ei statim menses moveri: & lib. 20, c. 20, Silvestris Lentis decoctum (quam *Φαρὸν* Græci vocant) ejus ictibus mederi. Iavani, ut ejus lethalem vim expriment, eam *Oular Matti*, hoc est, vermem mortis, vocant; namque hæc gens, ut simulandi est artificiosissima, sic paucis vocabulis in sua lingua contenta, sciens taciturnitatem meditationi alicujus facinoris convenire: Namque vocabulum *Oular* Serpentem, quidem, sed proprie Vermem, denotat: comprehendens etiam quidquid Insectorum tereti corpore sine pedibus humi reptit. Tum in fluviis ac mari Anguillas, Murænas, & Congros, hoc nomine indigitant, addito vocabulo *Oular-ican*, quod postremum, piscem designat.

CAPUT XXIV.

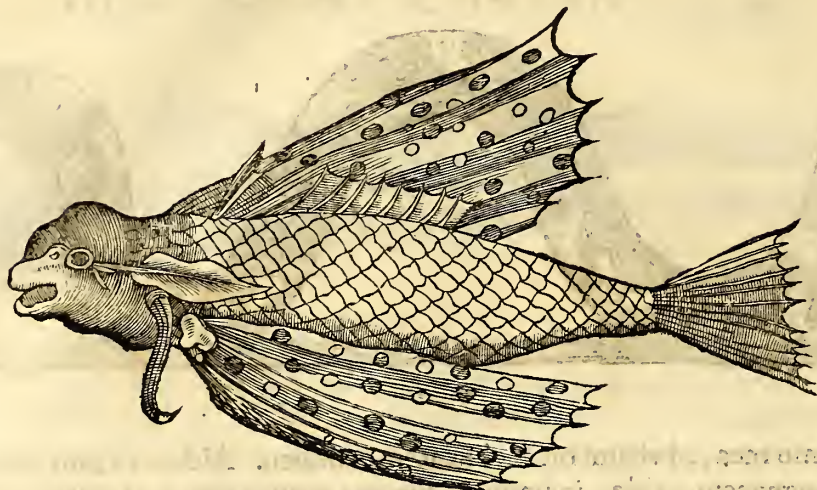
De Aselli Indici specie, item de piscibus Alatis.

Capitur piscis, quoad formam, & molem, Asello Callariæ, seu majori, non ab-similis, sapore optimo, sed tamen carne ficiiori, quam noster Asellus, qui meo quidem judicio, inter omnes totius orbis pisces est sapidissimus. Piscis porro hic cute est flava, nigrioribus maculis per totum corpus distincta, unde nostri nava-

ASELLI SPECIES.

les socii, cum primum in Indiam navigantes, circa Insulam Mauritiæ, eum cepissent, *Jacob Ebertsen* vocabant, qui ipso Navarchus, & homo parva, & compressa statura, flava cute, plurimas similes maculas in facie gerebat, unde & per totam Indiam adhuc idem nomen retinet.

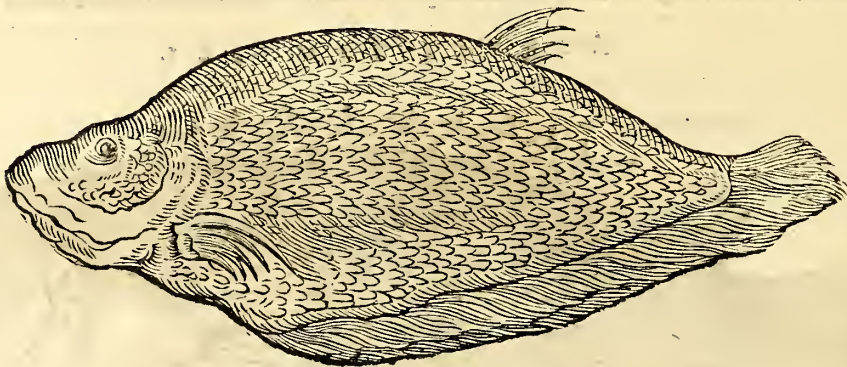
Volatici porro pisces, (Hirundines aquaticas Gesnerus vocat), ex Halecum mihi videntur esse genere, cum corpore, squamis, & sapore eum plane referant: Nam plurimos in itinere nostro cepimus, quibus tostis, & elixis, jucunde vescebamur, cum salsamentorum nos jam pridem satietas cepisset. Hos pisciculos ad pastum persequuntur Thynni, & Delphines, qui *Dorados*, *Corcovados*, *Bonitas*, Lusitanis dicuntur. De quibus alias fusius disputavimus. Alæ ipsorum alis Vespertilionum assimilantur, nisi quod in ambitu acutis aculeis muniantur; Cæterum, tantum ad aliquos passus volant, & exsiccatis alis, rursus in mare decidunt. Mira sunt hæc, pisces volare: sed multo mirabilius, quod Plautus ait in Milite glorioso, homines fuisse volaticos, quos iste miles miro, illic dicto, modo occiderit uno die.

CAPUT XXV.

Tinca marina, sive Hippuri, mira quædam species.

O Vid. *Nam gaudent pelago, quales Scombrique Bovesque Hippuri celeres, & nigro tergoe Milvi.*
Tinca marina, seu Hippurus, quod pinnam equinam habeat, caudam equi-

TINCA MARINA.

nam æmulantem: Tincam vero marinam ego hunc piscem ob lævorem cutis vocavi, & quod soleat hic etiam ei pellis ante cocturam detrahi; ita ut rarus piscis, ob insuetam pinnæ continuitatem, Hippuro; atque ob lævorem cutis & carnis saporem Tinca, comparari optime potuerit.

Præter enarratos pisces, infiniti adhuc edules quotidie è mari & fluviis ad nos deferuntur, & venum in piscario exponuntur, ut sunt imprimis, Alburni, Mustelæ, Muræna, Gobii, Polypi, Lupi, Anguillæ, Apuæ, Pectinum quoque, Solearum, Lingulacarum, Rhomborum, cæterorumque planorum piscium genera, plura, quam in Patria. Pastinacæ denique, & Raia, marinæ, abscisso, quod à latere & cauda eminet

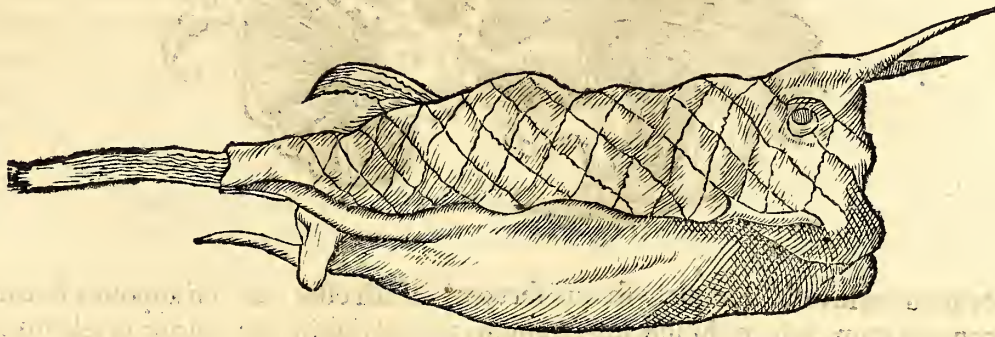
telo venenatissimo, comeduntur, ut reliquæ Raiarum species. Vidi inter eas, quæ duos oculos in capite, & alteros duos in tergo gererent; capiuntur & pluribus luminibus, præditæ.

C A P V T. XXVI.

De pisciculo Cornuto, seu Ican Setáng.

Capitur hic Pisciculus inter rupes plerumque littoribus lavæ vicinas, non majoris magnitudinis, quam qua ad vivum depictus est: armatur duobus præacutis, & duris, cornibus, in parte anteriore frontis; gerit præterea duo cornua circa podicem, quibus se ab injuria majorum piscium egregie defendit: nam alacer valde est, & mobilis instar Porcelli piscis. Lupo marino, & huic pisciculo (ut à piscatoribus Chinesibus accepi) summæ inter se inimicitia sunt. Nam, ut omnia devorare cupit Lupus marinus, si prehenderit hunc pisciculum, ille suis cornibus tantum molestiæ exhibet in ventre, ut, nisi prompte ipsum evomat, certissimam mortem incurrat, quamvis & inimicus ejus quoque suffocatur, tamen non inultus moritur. Piscatores Indi vocabulo Arabico ipsum *Ican Setáng* vocant, id est, piscem diabolum, vel quod cornua gerat, seu, quod ictus ejus admodum virulentus sit, ut sæpe diximus de Dracone marino, seu **Pieterman** Belgis. Caput valde simile est bubalino capiti, cum prægrandibus oculis, squamis undique tam duris obsitus est, ut avelli sine cute non possint,

P I S C I C U L U S C O R N U T V S.

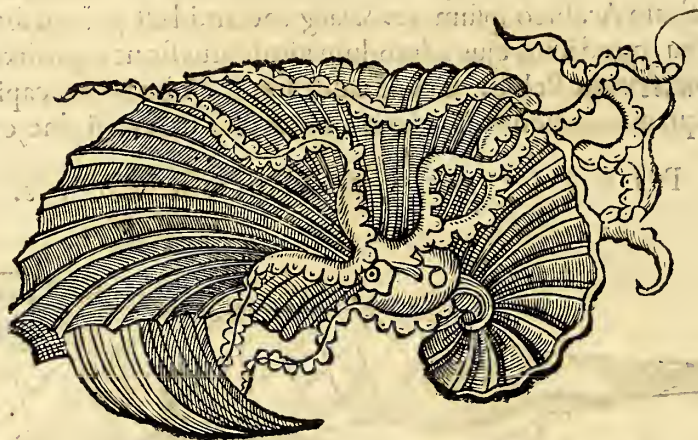
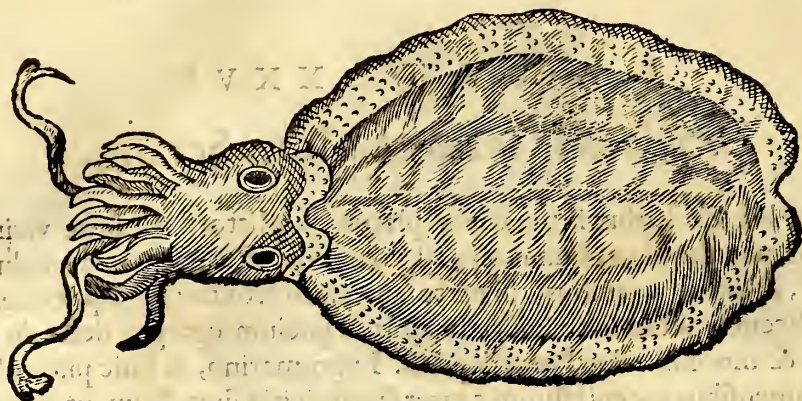
propterea Chineses, & Mauri, qui eo vescuntur, non secus ac Ranas, excoriant: sed certe carnis est durissimæ, & minus salubris, ideo delicatioribus ventriculis vitandus, non secus, ac Orbis piscis, Sepiæ, Loligines, & Polypi, quibus abundamus, & quorum omnium miræ species quotidie in forum venales feruntur. Imo ego Polypos tam grandes vidi, qui, si hominem prehenderint, non facile eum amittant à se. Credo de eorum genere esse, de quo Plautus festive ait;

Novi ego istos Polypos, qui sibi, quicquid tetigerint, tenent.

C A P V T. XXVII.

De Nautilo pisce, Sepiis, & Holothuriis.

Plinius, antiquissimus Naturæ indagator, & rimator, Nautilos pisces inter Polypos ponit, & vere lib. 9, cap. 29, his verbis. Inter præcipua vero miracula est, qui vocatur Nautilus, ab aliis Pompilos, supinus in summa æquorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile naviget, postea prima duo brachia reflectens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit, qua velificante in aura, cæteris subremigans brachiis, media cauda, ut gubernaculo, se regit. Hactenus Plinius; quæ verba tam naturaliter hujus Nautili formam exprimunt, quam si ipse in eo habitasset. Ac paulo post. Ita vadit alto, liburnicarum ludens imagine, & si quid pavoris interveniat, hausta se mergens aqua. Hæc quia ipse sæpius vidi, & cum damno meo expertus sum, verissima esse novi: nam dum talem pisciculum in mari captum imprudentius manibus meis contrectassem, tantus

ardor manum invasit, tanquam si aqua ferventi suffusa esset, & nisi appposito statim alio contuso cum aqua mihi ipse subvenissem, procul dubio præ dolore in febrim incidissem: unde ego ipsum piscem de Holothuriorum esse genere contenderim, ut quæ omnia in mari fluctuantia, tam acrem calorem attrætantibus inurunt, quod & fallacissimi omnium mortalium Chineses noverunt, qui illa Oryzæ miscent, ut liquorem suum destillatitium (quem *Arac* nos hic vocamus) tanto calidius reddant, pernicioso invento, quod hinc miseri nostri socii navales, sanguinis Sputum, Phthisin, Marasmus denique, & ipsam tandem mortem incurrant.

Sepiam hic appingi etiam curavi, ut videatis, quid de eo noster Plinius dicat lib. supra citato, & cap. eodem, de Loligine, & Sepia loquens. Ambo autem, ubi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur. Quod adeo in me ipso expertus sum; Dum enim Sepiam curiosius contemplerer, effuso illo Pliniano atramento suo totam faciem mihi infuscavit, non sine risu astantium.

C A P V T X X V I I I.

De Mustela, & aliis quibusdam piscibus lacustribus, sine squamis.

Nescio quid Plinio venerit in mentem, quod Mustelæ secundum, in fluviatilibus piscibus, à Scaro dederit principatum, his verbis, l. 9, c. 17, Nunc Scaro, datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci, non aliis piscibus. Et paulo post. Proxima est his mensa, generi duntaxat Mustelarum. Et quæ sequuntur, dum ipsas distinguit in fluviatiles, & marinas. Certe tanta copia hic Mustelæ capiuntur, ut sit è vilissimis cibus, & ab Incolis *Sembilang* nominatur. Fateor equidem, Mustelam sapore excellere inter pisces, qui in fluviis degentes, squamis carent, ut

MUSTELA.

ut sunt Anguillarum genera, Tincæ, & similis speciei. Cæterum maneat Plinio sua autoritas, ego certe longe præstantiores pisces me hic comedisse autumo, aut gustus me fallit. Anguillas porro, & Murænas habemus, fluviatiles, & marinas, quæ posteriores mihi bonitate reliquas vincere videntur; ego saltem lacustres cum Hydrys, & Serpentibus coire non semel vidi, quod sufficit mihi, ut absterrear ab iis, aliisque tales delicias relinquam.

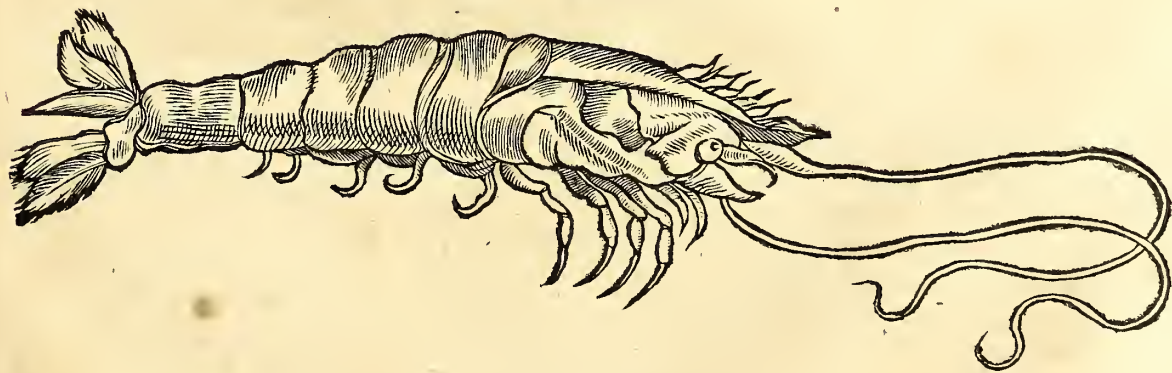
Capitur præterea in lacubus & stagnis, Mugilum quædam species, squamis durissimis, & dentibus tam acutis, ut natantes pullos Anatum devoret, & laceret, ac Anseribus sæpe pedes mordicus demetat, vocaturque Incolis *Ican Cabosch*: hic tamen etiam limum suum sapit. Mugiles denique marini (quos Belgæ, *Harders* vocamus) hic in summa quantitate capiuntur, & venales in forum feruntur, qui statis temporibus sapidissimi sunt: sed aliquando ipsos morbus invadit, ut vermes intra carnes eorum generentur, non secus ac Apuis in patria accidere vidi, & tum ossibus & spinis abundant (quod nostri *Harigh wesen* vocant), insuaves quoque sunt, minusque salubres; Mustelæ porro sunt fædo aspectu, & caput ferme Bufonis ostendunt, aut oculis grandioribus, corpus quoque multis luridis, & lividis maculis interstinctum gerunt.

CAPUT XXIX.

De Squillis Indicis.

Squillarum hic omnis generis capiuntur, inter eas illæ etiam, in magna quantitate, quæ in dorso ferratæ sunt, quas Belgæ *Steur-krabbens* vocant: Quam porro Squillam depictam damus, tantæ & inusitatæ est magnitudinis, ut habuerim, quæ sex numero, libram sexdecim unciarum penderent. Saporis sunt delicatissimi,

SQUILLA.

fimi, & inter omnia Ostracoderma, saluberrimi, unde, & phthisicis, & qui sanguinem è pulmonibus fundunt, medicamento sunt loco: at tum cum pauco sale coqui debent: nam sal omne erosivum est, & proinde pulmonibus inimicum.

Cancris quoque in aqua dulci fluminum capiuntur, pedali magnitudine, in cavernulis
circa

circa ripas fluminis ab ipsis excavatis. Sapore sunt præstantiores, quam marini, qui ficioris sunt carnis, Locustas eas Plautus in Menechmo vocavit, dum medicus interrogans Menechmum hoc modo, solentne tibi unquam oculi duri fieri? ille festivissime respondet. Quid tu me Locustam esse censes, homo ignavissime? nam Cancrorum oculos lapideos esse, notius est, quam ut ego hoc prædicem, & quantam utilitatem adferant affectibus Renum, & Vesicæ, tum Gonorrhœæ, è concubitu Venereo ortæ, si misceatur pulveri Therebinthinæ Venetæ, coctæ, melius apud Practicos dicitur. Vnde vero illud proverbium natum sit, Squillas à sepulcro vellas, ego certe ignoro, nisi jam invenerim, dum in hac Insula circa mare fluctuans Cadaver Iavani occisi contemplor, id plenissimum magnis hujuscemodi Squillis inveni: sed taceo, ne delicatioribus ventriculis facile nauseam concitem.

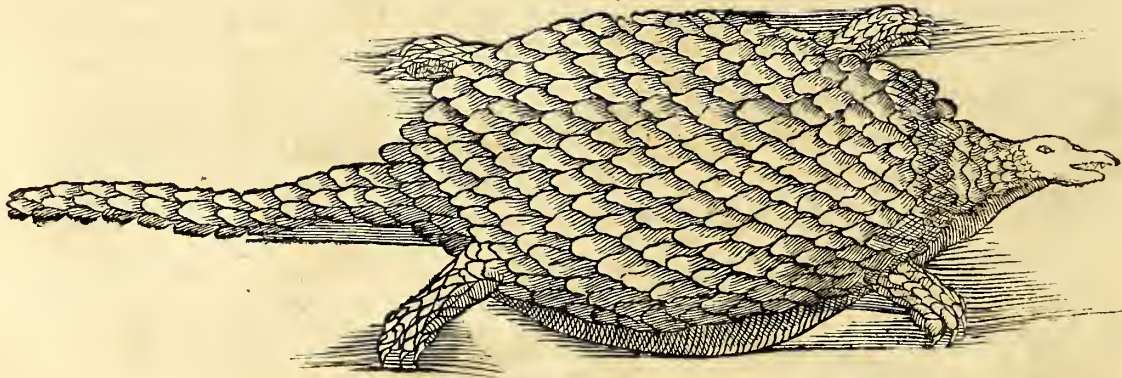
C A P V T X X X.

De Testudinē Squamata, Tamach, aliis Larii, dicta.

*Quid monstri hoc? Piscis vel num fera terrea dicar,
Amphibium terris, quod aquis & pascat in udis,
Quum squamas gero, tum duras in tergo setas,
Inque excavatis prope ripas dormio cunis?
Sic & adulator tumida dum vivit in aula,
In cunctas facies vertit se: Principis ora
Et cultum sequitur, jurans in verba, negansque,
Rursus ea, ut spectat mutari à Rege colorem.*

INter varias, & miras, tam terrestrium, quam aquatiliū, Testudinū formas, nullam ego huic assimilem, neque depictam, neque vivam vidi, præter duas, quarum una mihi dono data, aliquamdiu in aqua vixit. Capite est exiguo Serpentis instar, oculis parvis, & in omnem partem mobilibus, dentibus acutissimis,

T E S T V D O S Q U A M A T A, Tamach D I C T A.

quibus pisciculos venatur, & lacerat. Squamis superne per universum corporis processus textus est, quamvis Carpionis, seu Cyprini similibus, nisi quod crassiores sint. Cauda est longa, item squamis obsita, ventre levi, & molli est, & ictibus pervio. Hujus squamas Chineses medici in summa tenent exultatione in Cholericis affectibus, Dysenteria, & Cholera; Exsiccatis enim squamis, & tritis in pulverem, utuntur, ad ʒj pondus, in vino suo adusto, vel aqua Oryzæ, quam *Candzie* vocari alibi diximus. Adversus Colicos, atque alios extremos dolores, vim narcoticam obtinere, experimento comperi; & non mirum, animal natura sua frigidum, somno lentum, & tardigradum, tales effectus à se edere. Edulis est, & longe optimi saporis, ut mihi retulerunt, qui de ea comederunt. Ego, ut verum fatear, naturali inclinatione abhorreo à cibus istis, quæ à Testudinibus, Serpentibus, Lacertis *Leguan* dictis, & similibus, petuntur, inde malo iis carere, quam imaginatione in Nauseam, & Choleram incidere, quod

quod mihi contigit, dum, in mensa Dn. Generalis I.P. Coenen de, Crocodilo comedissem, cujus saporem cum reliqui laudarent, ego ex illius gustu tanto horrore correptus sum, & domum reversus in tam atrocem (per imaginationem) Choleram incididi, ut vitæ periculum incurrerim, cum tamen primis labris tantum gustassem. Iavani hoc Monstrum merito *Tannab* vocant, quod idem est, ac si dicas fossorem terræ, quia circa fluminum ripas cavernas in terra excavat, ubi lateat: estque Animal amphibium. Chineses *Lary* appellant, quod cursorem significat, per antiphrasin proculdubio, cum ne Testudo quidem tardius incedat, quam hoc animal.

Cæterum, ut hoc obiter addam, Testudines fluviatiles alit Iava, longe marinis minores, piscinarum depastrictes, adeo rostrata oris capsula sine dentibus, ut facillime alicui incauto digitum amputent.

C A P V T X X X I.

De Cancris, Astacis, Ostreis, & Ostracodermis reliquis, in India.

*Quisquis caudati sensisti tela Paguri,
Disce meo exemplo morsus vitare dolosos:
Dente leonino, quos aula volubilis infert
A tergo, & pejus retinet fors cauda venenum.*

Cancrum, quem tibi depictum hic damus, coloris est viridis dilutioris, scuto levi supra dorsum & orbiculari, caudam prælongam fert, atque in fine, spiculi instar, acutam, qua si quem imprudentem piscatorem læserit, ei non minorem, quam

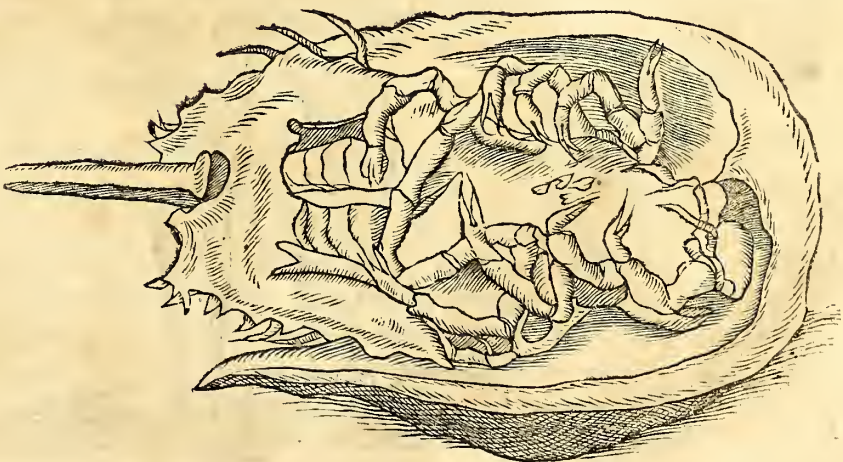
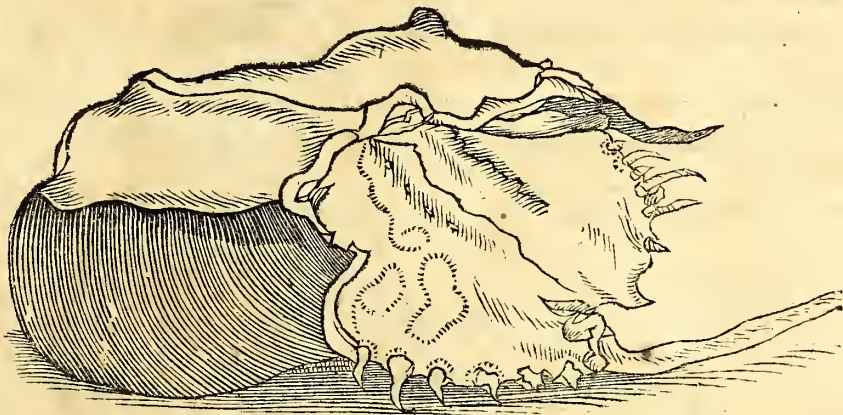
Scorpius dolorem infert. Caro ejus non tam delicata est, quam reliquorum Cancrorum, qui varii, & in magno sunt numero.

Astacos quoque fluviatiles simul, & marinos habemus, saporis optimi: sed quod mirere, plenilunio hic omnia Ostracoderma sunt inania, decrescente vero Luna, implentur contrario modo, quam quo in Patria.

Ostrea quoque familiaria duorum generum; alterum quod in rupibus affigitur, quod & delicatius est; aliud vero, quod in virgultis pendens capitur, refluxente nimirum mari, sylvas, & fruticeta nuda relincente. Sed hæc

Ostrea ego, non probem, quod littora & fundus sint limosa. Præterea scedi sunt saporis,

C A N C R I.

saporis, limum, & fundum, referunt, quo etiam vescuntur: Sed quamvis figura, hæc Ostrea inter se non differant, tamen ego gustu facillime differentiam distinxerim, ita ut de nobis hinc non insulse aliquis dicat, quod Iuvenalis, Satyricorum Princeps, Satyra quarta ait de Montano. Qui

— *Circeis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo,
Ostrea callebat primo deprendere morsu:
Et semel aspecti littus dicebat Echini.*

De Conchis, Turbinibus, & cæteris Ostracodermis aliquid libens dixerim, nisi illæ per myriades, apud curiosos phanaticos in patria conspicerentur.

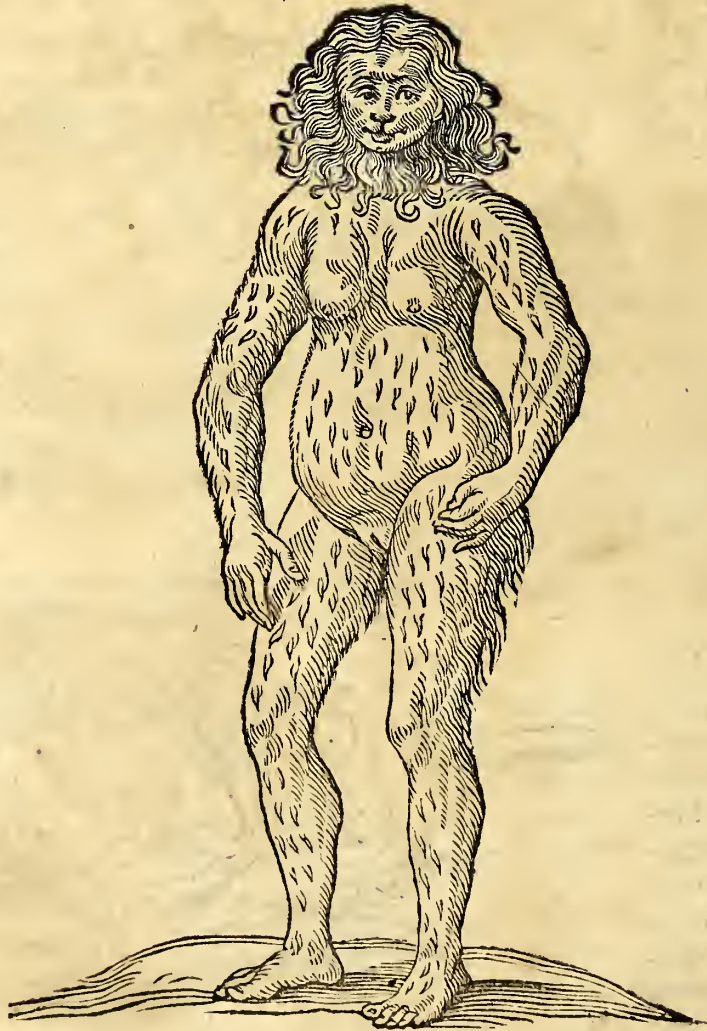
C A P V T X X X I I

Ourang Outang sive Homo silvestris.

*Hircipedes Satyros, Sphingas, Faunosque petulcos,
Nec pueri credunt: tamen hoc mirabile Monstrum
Humana spectata facie, tum moribus illi
Assimile in gemitu, tum fletibus ora rigando.*

Plinius, ille Naturæ Genius, lib. 7, cap. 2, de Satyris dixit: Sunt & Satyri, subsolanis in Indiis locis & montibus perniciosissimum animal; tum quadrupes, tum & recte currentes humana specie & effigie, propter velocitatem non nisi senes aut ægri capiuntur.

O V R A N G O V T A N G.

Ast quod majorem meretur admirationem, vidi ego aliquot utriusque sexus erecte in-

incedentes, imprimis eam (cujus effigiem hic exhibeo) Satyram scemellam tanta, verecundia ab ignotis sibi hominibus occultentem, tum quoque faciem manibus (liceat ita dicere) regentem, ubertimque lacrymantem, gemitus cientem, & ceteros humanos actus exprimentem, ut nihil ei humani deesse diceres præter loquelam. Loqui vero eos easque posse, Iavani aiunt, sed non velle, ne ad labores cogentur: ridicule me hercules. Nomen ei indunt *Ourang Outang*, quod hominem silvæ significat, eosque nasci affirmant è libidine mulierum Indarum, quæ se Simiis & Cercopithecis detestanda libidine miscent.

Nec pueri credunt, nisi qui nondum ere lavantur.

Porro in Insula Borneo, in Regno Succodana dicto, à nostris Mercatoribus propter Oryzam & Adamantes frequentato, homines montani caudatæ in interioribus Regni inveniuntur, quos multi è nostris in aula Regis Succodanæ viderunt. Cauda autem illis est prominentia quædam ossis Coccygos, ad quatuor, aut paulo amplius, digitos excrescens, eodem modo, quo truncata cauda Canum, (quos nos *Spligiones* vocamus) sed depilis.

Simias denique, Cercopithecus, Bavianos plurimos Sylvæ Iavanorum alunt.

C A P V T X X X I I I & Vltimum.

*In quo Naturæ quædam opera miraculosa posteris Iatrosophis
ulterius indaganda proponuntur.*

O Stracoderma, ut Ostrea, Purpuræ, Turbines, & quæ sunt fragilioris testæ, Cancri, Paguri, Astaci, Locustæ, Squillæ denique, hic Novilunio plena sunt succo; eodem, Plenilunio, destituuntur.

Quidnam dicemus de Ætneis cavernis & montibus ignivomis in Iava & Banda, quæ ingentes lapides, quos ne viginti quidem homines loco movere possent, aliquando ex imis faucibus eructantes, non secus ac tela, extra conspectum in aëra mittunt? Cujus nostri hic plures oculati testes exstant.

Sileat Bitumen & Asphaltum suum Lacus Palæstinus; cum & Sumatra Naphtham ferat, quæ in mediis fluctibus flammam alat, quod cum maximo suo damno, nostris inspectantibus, Lusitani cum duabus navibus, Galeonibus dictis, combusti sensere, cum prospero vento & æstu eam in mare effundentes accensam in hostium naves conarentur avertere.

In Iaponia arbor Palmæ figura crescit, quæ si à pluviis permaduerit, tanquam peste correpta statim exarescit, quam mox cum radicibus avulsam in locum apricum siccandam exponunt indigenæ, & tum in eandem scrobem injecta prius arena fervida, aut scoria ferri, replantant, & si qui rami exsiccati, vel avulsi sint vel decidere, eos clavibus ferreis trunco affigunt, & sic pristino virori restituitur.

Potulenti liquores ex arboribus ejusque fructibus depromuntur, non secus ac vinum, inebriantes. Hi potus ex diversis arboribus elicit *Zagueer* & *Towac* vocantur.

Quod autem in Iaponia narrabo fieri, miracula ipsa superat. In doloribus capitis antiquis, in obstructionibus Hepatis, & Lienis, in Pleuritide quoque, perterebrant stylo argenteo, aut è chalybe confecto, non multo crassiori, quam cythararum chordæ esse solent, transadigendo paulatim & lente prædicta viscera, ut altera parte stylus exeat, quod & in Iava fieri vidi.

Sed jam tacebo; si de Regis Macassarenis in Insula *Celebes* veneno, quo jacula sua parva per tubulos missilia inficit, dixero, quod tantæ pernicitatis est, ut celerius mortem inferat, quam si ferro urgeretur: nam aliquis vel leviter læsus ad simplicem sanguinis missionem vel in extrema calce, statim nutabundus, tanquam ebrius, mortuus in terram concidit: sed & carnes intra dimidiæ horæ spatium à septicco hoc veneno, ita computrescent, ut tanquam mucus à subjectis ossibus manibus avelli queant: Et quod mirere magis, sit, ex. grat. aliquis in femore vel altius læsus superficialiter à telo alio veneno non intincto, & sanguis etiamnum calidus in subjectos pedes defluens tangatur simpliciter hisce venenatis sagittulis, ocyor Euro aura pestilens vulnus versus ascendet, eademque celeritate & modo hominem è vivis rapiet: Hæc non sunt

nugæ; sed oculata experientia, non solum à Nostriis, sed & Danis, & Anglis, usurpata.

Sacerdotes Bandanes in diem facile, ex simplici voto, viginti & amplius dierum ferunt.

In Malacca, & Continentis quibusdam Indiæ locis, crescit herbula, quæ semen fert instar Hordei; sed nigrius & hirsutius; cujus succo si solummodo dentes imbuantur, filicem in pollinem redigere valent.

Semen quoque aliud parvum inibi nascitur, adeo efficax promovendo partui, ut, si diutius quam par est, ore contineatur, ipsum uterum præcipitet.

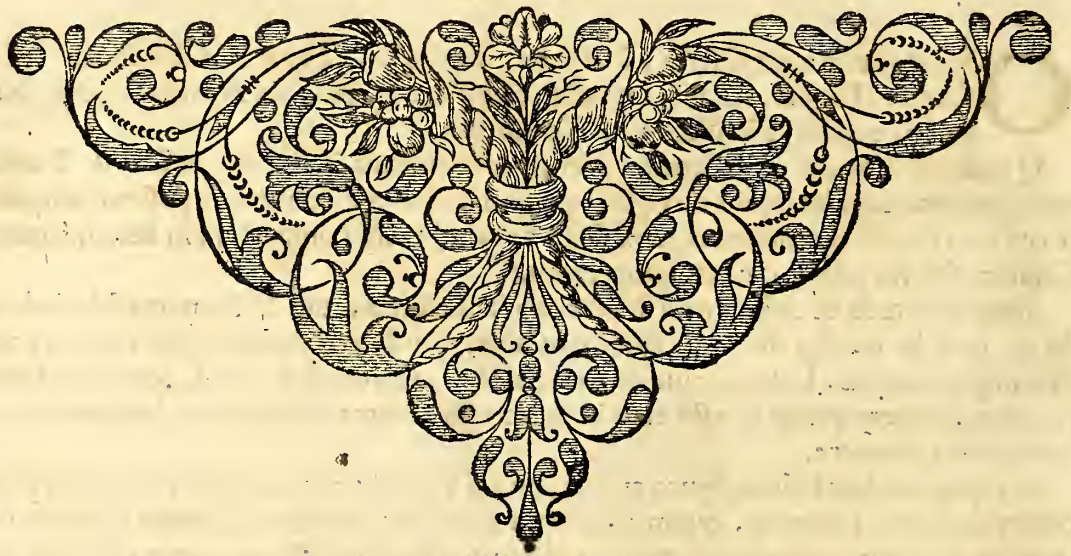
Nux Myristica, & Macis, in Insulis Bandæ tantum proveniunt, cæteris terris negata.

Lapis Pa-fahar, vulgo Bezoar, concrevit in Persia ex solo esu herbæ, Colchici, vel Croci florem gerentis.

Quid Laccam elaborantes Formicas loquar, quarum operas si novisset Plinius, non tantus in solis Apibus laudandis fuisset?

Adde, Moscum hic & in China fieri ex putrefactis carnibus bestiarum, Muris Pontici forma, & odoratissimum Zibethum è vomica penes nates Vulpis Indiæ erui.

FINIS LIBRI QVINTI.

IACO-

IACOBI BONTII

HISTORIAE

NATURALIS & MEDICAE

LIBER SEXTVS.

De Plantis, & Aromatibus.

CAPVT I.

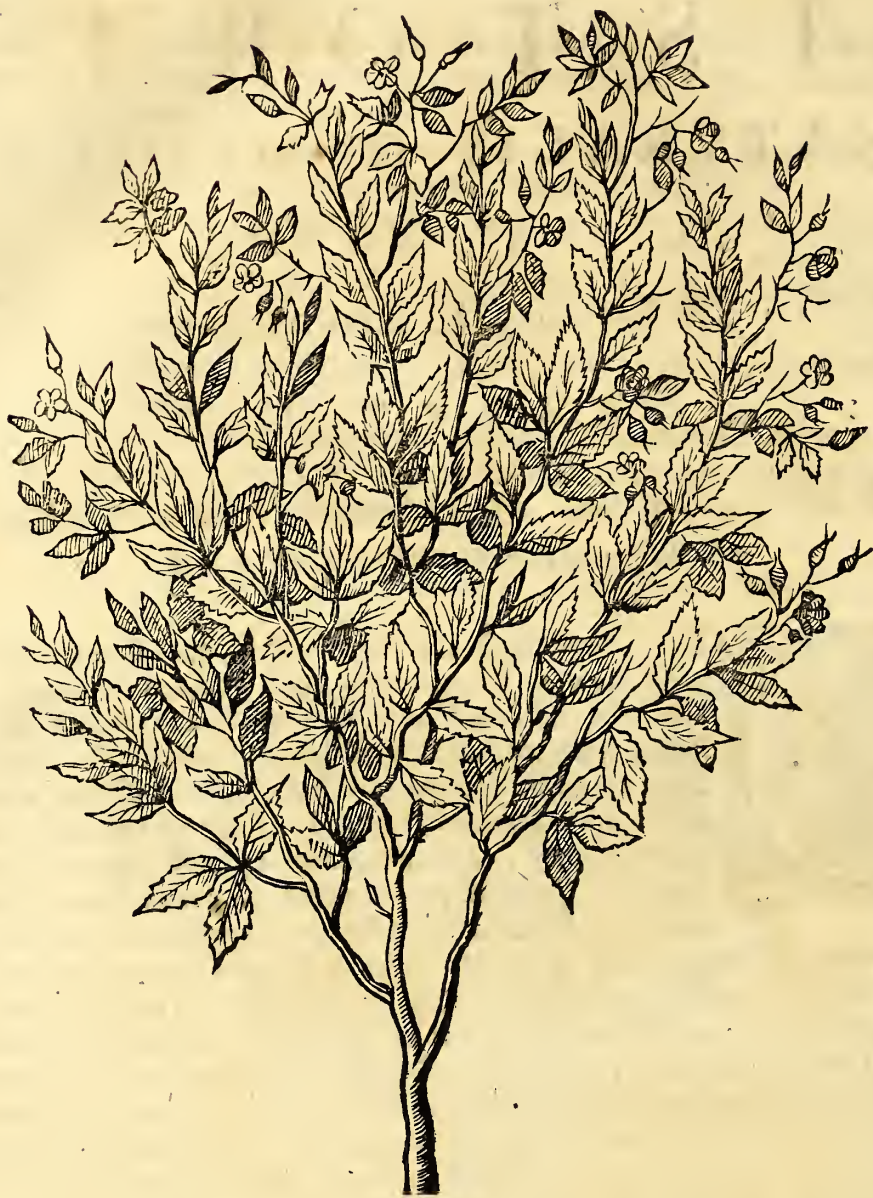
*De Herba, seu Frutice, quem Chineses The dicunt, unde
potum suum ejusdem nominis conficiunt.*

E hoc frutice haecenus eloqui erubui, cum Chineses id tanquam arcanum sibi reseruent, & si quis eos interroget, unde adferatur, & ubi nascatur, variant omnino, neque quicquam stabile adferent, nam modo dicent, herbam esse, modo fruticem; ita ut nil firmum inde concludere haecenus valerim, cum tandem generosus noster D. Generalis Iacobus Spex, eam disputationem, & scrupulum mihi partim ademit. Qui haud dubie fruticem esse pronunciauit, nam nobilissimus Dominus dum ante aliquot annos in Iaponia Legatus, & Gubernator esset ibi, saepissime crescentem conspicatus est. Viridia folia mihi nunquam hic videre contigit. Sed dum arefacta in aqua tepida dissoluerem, inveni ea omnino similia esse foliis Consolidæ, sed incisa sunt in circumferentia, & dentata. Porro hanc herbulam cum aqua Chinæ decoquunt, & calidum decoctum dein sorbent, sanitatis conservandæ gratia, quod decoctum sapore est versus amarum vergenti, unde & saccharum ditiores indunt. Porro de hoc potu tantas laudes celebrant Chinæ, tanquam ista *The* sacra esset herba, & omnibus languoribus, morbisque accommodatum solatium. Et certe, ut verum, fatear, sanitati procul dubio conducere dicendum est, & pituitæ crassæ è pectore avellendæ non infima est medicina; siccitate namque præstat, & calore, quod amaritudo ejus satis indicat, Phthisicis, quoque hic potus prodest, & Orthopnoicis, tum vesicæ, & calculo renum accommodatum esse remedium extra controversiam est, cum sit summe diureticum. Cæterum non minoribus à Chinis laudibus effertur hic potus, quam Mahometanorum *Cave*, quod potus genus etiam apud ipsos fervidum sorbetur in eisdem, quos diximus usus. Haecenus Bontius.

ANNOTATIO. Non absolum existimavi, si circa figuram differentias & qualitates nobilis hujus Asiaticæ plantæ, huc quædam notatu digna adduxero, ex relatu eorum qui per integros campos in China & Iaponia eam studiose coluerunt. Quo, cum haud multi penetrarunt Europæi, ut neque noster Bontius, & proinde viventis plantæ ejusque Iconis se compotes fieri nequissè conquesti sint, ego tandem defectum illum favore D. Caron, olim in Iaponia Præfecti meritissimi, supplevi; ipso nobis inusitatam foliorum discrepantiam suppeditante, pictori quo ad magnitudinem & figuram, mihi quo ad vires & pretium. Quæ pleraque cum haecenus neglecta, non mirum est, multos etiam nunc in illo errore versari, quasi diversæ speciei plantæ essent *The* & *Tsia*: cum è contra eadem sit, cujus decoctum Chinesibus *The*, Iaponensibus *Tsia* nomen audiat; licet horum *Tsia* ob majorem foliorum contritionem & coctionem, nigrum *The* appelletur. Vnde fit, ut Iaponensium *Tsia* gratioris utique sit saporis, majorisque efficaciam, ac altioris quoque pretii.

Omnis itaque *The*, sive *Tsia*, nullibi terrarum, quantum quidem constat, nisi in Iaponiæ,

poniæ, Chinæ, & Chiam, campis colitur, exurgitque ad Ribesiorum vel Rosæ Europææ molem & altitudinem. Caules & ramunculi totius fruticis à pede usque ad verticem, perpetuis & infinitis floribus & foliis tenuibus, acuminatis, in ambitu crenatis, ornate vestiuntur. Quæ ejusdem licet formæ, diversæ adeo sunt magnitudinis, ut quinque differentiæ foliorum uni eidemque frutici adnatæ appareant. Prima & maxima in inferioribus ramusculis, Balsami hortensis foliis simillima existunt. His succedunt ea, quæ secundæ magnitudinis & prioribus multo minora sunt, ut sic gradatim ascendentiâ quinquies manifeste differant. Verum quantum hæc folia sursum magnitudine decrescunt, tantum pretio accrescunt: quippe primæ magnitudinis exsiccatarum & præparatarum libra valet quinque asses; secundæ, quinquaginta; tertiæ vero, quinque florenos; quartæ, quindecim: quintæ & ultimæ magnitudinis, quinquaginta, imo subinde centum & quinquaginta florenos valet, si rite præparata fuerit. Japonenses folia hæc in pulverem (quo viridiorem eo præstantiorem) redacta, ferventis aquæ cyatho immiscent, quantum duobus cochlearibus continetur, eamque potionem ita permixtam potant. Sinæ vero in aquæ ferventis vasculum aliquot ejusmodi folia injiciunt, inde calida, posteaquam eorum vim imbibit, epotatur, ipsa vero folia relinquuntur.

Flores porro fert *The* albicantes, magnitudine, figura, colore, Rosæ silvestri Europææ, quæ *Eglantier* vocatur, excepto odore, simillimos. Quorum foliolis decidentibus, umbilicus manet, ubi semen horum fruticum rotundum & nigrum continetur Rosarum instar, quod terræ commissum novas producit plantas triennii spatio, ex quorum

rum foliis messis luculenta illis annuatim redit, etiam iis Iaponiæ locis, ubi gelu & niæ vigent æque ac in Hollandia. Ita ut sperandum sit, si semen capsulis inclusum, & contra aëris injurias munitum, huc deferatur, ibidemque umbrosis & fertilioribus terræ locis commendetur, feliciter quoque educatum iri posse. Radices sunt fibrosæ, & in minimas particulas dispersæ circa terræ superficiem, nullius hactenus usus habitæ. Ita ut sola hujus decantatæ fructicis præstantia in frondibus existat, quæ Vere Iaponensi lectæ, & in umbra exsiccata, ad quotidianas decoctiones reservantur. Quas quidem portiones pretiosissimis culinaribus instrumentis ab ipsis Magnatibus, diversis modis religiose præparatas, intimis tantum amicis, veluti exquisitum quid noctes atque dies propinant: Easque non frigidæ, sed calidæ tantum, prodesse, ratum habent, more veterum, qui frigidam calidæ postponebant. Si vero quibusdam ob amaritudinem insuavior videatur, tantillum sacchari addunt, eamque summa cum voluptate & levamine sorbent sani ad arcendum somnum; & imprimis ægri, quibus post largiora convivium caput & ventriculus oppletus fuit.

Sed, ne in alieno opere prolixior fiam, omittam ea, quæ de usu & deliciis hujus celeberrimæ potionis Autores probatæ fidei scripserunt, ut sunt Petrus Massæus lib. vi, Ejusd. lib. xii, Ludovicus Almeida in eodem opere l. 4, sel. epist. Petrus Farricius soc. Ies. Tom. ii, Rer. Ind. Matthæus Ricius, de Expeditione Christiana apud Sinas. Aloisus Frois, in relatione Iaponica, & alii. Quorum omnium Compendium D. Tulpus nostræ Republicæ Medicæ Coryphæus, in calce observationum suarum succincte tradidit. Cum enim hic potus indies celebrior fiat, etiam apud Europæ Magnates, omnes fatentur uno ore ipsis bene esse ex ejus usu, unde fit ut magna copia & magno pretio ipsa folia exsiccata & in capsulis plumbeis recondita, undique nunc distrahantur: Verum si earum portiones forte non æque feliciter in Europæis Regionibus evincant somnolentias consuetas; nec renum calculos, & catarhos, aliaque sanitatis incommoda æque efficaciter arceant, sicut illi in natali solo expertum habeant; tamen ille defectus non adeo ipsi herbæ, vel Asiaticorum superstitioni, quam nostro præparandi & utendi modo, ut & corporum nostrorum dispositioni, aliisque impedimentis, imputari posse, facile est dijudicare. Collatis itaque allegatorum autorum scriptis, & noviorum quorundam vivo relatu, omnes inter se convenire videntur potius circa usum, dignitatem, & effectus hujus potionis, quam circa vires & qualitates. Nam quantum ad saporem foliorum *The*, præter amaritudinem, & calorem, aromaticum quid, & tenuitatem partium potius prædominantem, quam astringentem, videntur arguere. Accedit, quod infiniti mecum experti sint, ex reiterata hac portione serum sanguinis levesque sudores moveri, urinæque simul copiose protrudi. Vnde ego crediderim, illud quod affert impedimentum vaporibus, somnum ordinarium inducentibus, non adeo astringendo stomachum, quam discutendo flatum, attenuando spiritum, exsiccando & corroborando cerebrum, præstare; imo dolores universales mitigare, ut inter anodyna primatum obtinere possit. Accedit quod omnes evidentes operationes, quas in humano corpore exerit, meæ opinioni faveant, cum non solum teste nostro Bontio, sed & omni Sinensium, Iaponensiumque experientia, summe diuretica, & siccans crassæque pituitæ abstergendæ dicata habeatur. Imo quidni præter has enarratas manifestas qualitates, etiam antinarcoticæ sive antiopiales (si ita loqui liceat) proprietates illi attribui possent; scilicet ut *The* discutendo, & separando vapores, atque exacuando spiritum, serenitatem quandam menti & corpori conciliet, blande vigilias inducat, vinculumque illud vaporum familiare paulatim dissolvat æque commode, quam Opium coagulando, obtundendo, figendo, somnum inducere creditur.

Porro lis hæret inter Autores, an planta tam nobilis ejusque usus fuerit antiquissimus, quia in vetustis Sinarum voluminibus nullus ad eam significandam hieroglyphicus character (quales sunt illorum litteræ) reperitur. Nostratum aliqui Præfecti in Indiis probabilitatem indigenatus territorii Chinesis & à multis ævis agrestem & incultam fuisse mihi testati sunt: Sed ejus culturam, vires eximias, præparandi modos, dignitates; quæ quotidie adhuc incrementum sumunt, apud illos minus obsoletas esse.

Quod si ita sit, non male quadrat cum iis, quæ de Tabaco & Canna saccharifera perhibentur: quarum illa olim in natali solo Indiæ Occidentalis solummodo herba vulneraria fuit habitata; Hæc vero instar Iridis circa ripas vaga fuit & contemta, antequam

dulcedo ejus à Barbaris detecta, tandemque per manus tradita, atque cum labore ex-
cultata, toti Orbi ceperit esse oblectamento.

C A P V T II.

De Nuce Faufel seu Pynang Malaiis dicto, de Sirii,
& Sirii-boa, & illorum usu.

*Quis foliis credat commixta calce tenellis,
Cum fructu hoc Indos vesci, unde ore cruento,
Purpureum ejiciunt succum, tum dentibus atris
Horrendum arringunt, & dentibus ore minantur?*

Res istæ, de quibus jam acturi sumus, adeo familiari sunt in usu apud omnes In-
diæ populos, ut videamur operam velle perdere, si latius de iis agamus, tum
quia Janus Linscotanus expertissimus rerum Indicarum scriptor, de iis satis co-
piose egit, quem Autorem (ut hoc obiter dicam) immerito multi fluxæ fidei incusant,

N V X F A V T E L, & B E F E L E.

cum certe in iis, quæ ipse visu percepit, optima fide egerit. Cæterum de meo hic illud
addam, quod vel reliqui scriptores omisere, vel non satis luculente descripsere. Folia,
igitur ista, quæ Malaii *Sirii* vocant, Iavani *Betele*, ubi masticantur sine admixta calce,
amara sunt, & linguam pungentia, inde addito fructu hoc *Pynang* dicto Iavanis, Arabi-
bus,

bus, *Faufel*, cum calce è testis ostreorum uita masticant Incolæ. Hoc *Sirii Pynang* formam refert glandis quercinæ, quamvis quadruplo fit major, antequam ad medullam, quæ in medio est, venias, vestitur multis filamentis, iisque tam lentis ut admasticando confringere possis. Hanc nucem quadripartuntur incolæ, si grandiuscula sit, sin minus, dispartuntur, & singulas partes, singulis foliis involvunt *Betele*, vel *Sirii* dictis. Folia autem hæc è Convolvulorum sunt genere, nisi quod crassiora sint paulo, tum ista folia pauca calce, ut supra dixi, admixta, ore terunt, & priorem quidem succum exspuunt, ne calx sua acrimonia, gingivas, palatum, & guttur lædat, reliquum succum deglutiunt, qui sanguinis & minii instar rubicundus fit ab admixta calce, nam sine ea viridis est succus, unde etiam eo colore dentes inficit, & nimium sumptus atro colore imbuunt, quo Indi adeo gloriantur, quam nostrates puellæ dentium candore.

Betele hoc porro Phaseolorum & Piperis modo appositos bacillos scandit; Et fructum fert Piperi albo, & oblongo similem, seu mavis, caudam Gliris referentem, quem Incolæ *Sirii-boa* vocant, estque propter raritatem in longe majori existimatione, quam ipsum folium *Betele*. Nunc si quis sententiam me de harum rerum usu roget, dicam libere quod sentio, id est, me masticationem hanc longe præferre fumigio *Nicotianæ*, seu *Tabaci*; attamen si quis sine modo (quod sæpe fit) his utatur, corrodunt dentes, immo eos excidere faciunt; novi ego, hic Iuvenes, qui vigesimum quintum annum nondum excessere, tamen plane edentulierant, ab usu hujus folii frequentiori. Ideo quoque videre est plerosque Iavanos, ut Malaios, rariores habere dentium ordines, in quorum vacuos loculos, ditiores, aureos rursus includunt, quibus etiam non modice superbiunt. Præterea, si *Nux Pynang* non satis maturuerit, tum masticata vertiginem cerebro subitam inducit, non secus ac si sumpto vino quis ebrietatem contraxerit, quæ alteratio quamvis sumpto pauco sale, & haustu aquæ gelidæ evanescat, tamen non omnino physicarum rerum ignaris suspecta merito esse debet, quid id sit, quod in nobilissimam corporis partem, qualis est cerebrum, & mentem hominis ipsam, tam subitam mutationem inducat. Notumque fiet indaganti causas rerum, masticationem hanc universo nervoso generi non admodum esse amicam, & salubrem. Itaque ego pronuncio; si quis hoc medicamentum ad commendationem halitus oris, & dentifricium moderate sumere velit, me lubente, nec male fecerit. Atque hic cum *Horatio* concludo, quod,

*Sit modus in rebus, sint certi denique fines,
Quos ultra, citraque nequit consistere rectum.*

B E T E L E .

CAPUT III.

Arbor Spinosa, unde Cate seu Lycium exprimitur.

*En Lycii stirpem, cuius jam Plinius olim
Tam bene laudavit succum, sed notior ille est.
Hisce locis hodie, lacrymaque Papaveris ipsum
Equiparant Indi, biliosaque tormina ventris
Tollit, & austero constringit robore dentes,
Quos nimis erofit creberrimus usus Arecca,
Quam Calci mixtam Iava conterit ore cruento.*

ARbor hæc quam describimus, creberrimis, in trunco, & ramis, spinis est obfitus, foliis fere Sabinæ, vel arboris, quam vocant Vitæ; sed non tam pinguibus, & crassis. Cæterum Fabas rotundas fert puniceï coloris, in quibus tres, aut ad summum quatuor, nuces clausæ latent, tanta duritie, ut dentibus frangi nequeant, hisce

ARBOR SPINOSA.

pueri apud nos loco sphæricarum lateritiarum in lusû suo utuntur. Vsum porro ejus in medicina duplicem vobis monstrabo; primo, ex sapore foliorum astringente, & stiptico, siccum esse contendo, ideoque ejus succo è foliis expresso, ubi alia medicamenta defint, in ulceribus audacter uti non dubitavi: sed in tanta reliquarum plantarum copia, vilissima seu potius notissima contemnuntur, ut alibi de Graminis hic nascentis speciebus diximus. Secundo, longe nobilior & antiquior radicum, corticum & foliorum usus, quem mox docebo.

Vt hoc quoque obiter dicam, plurimos etiam præter hanc habemus spinosos frutices

frutices non tantum: sed ingentes, & vastas arbores, quæ spinas in ramis & trunco ferunt dodrantes, inter quas arbor ea est, quæ Fabas rubras fert edules, Turdis jucundum pabulum, ut alibi videbimus. Tum hic Carduus & spinis surgit Paliurus acutis, & si quis in sylvis à via aberraverit, quod sæpe iis accidit, qui cum sclopetis eo occidendorum Cervorum, Aprorum, & Vaccarum sylvestrium, gratia abeunt, illi sine laceris vestimentis in viam non redibunt, & quod pejus est, ferocissima sæpe Tigris inter hæc fenticeta cum multorum exitio latet.

Sed, missa digressione, revertamur ad arborem, quam vobis ob oculos pono, è cujus radice non solum; sed ex cortice, & foliis, multoties præstantissimum excoxi Lycium. Cujus vires in Medicina si enumerare velim, prius me dies deficiat. Hoc unicum addo, Malaios, & præcipue Chineses, si quando *Areccam* & *Betele* masticant, parum Lycii ipsi *Cate* dicti admiscentes ad præsertionem non solum; sed & corroborationem dentium & gingivarum, quæ alias ab admixta calce infirmiores redduntur, & temporis tractu dentes exesi ante tempus senii decidunt.

Garcias ab Orta l. primo. cap. decimo. *Cate* seu Lycii fecit mentionem: verum in ejus descriptione parcus est. Arbor unde succus Lycii exprimitur, Rhamni species, folia Erucae fert aut Sabinæ potius. Quod & Plinius confirmat l. 24. c. 14: Alterum genus (de secunda Rhamni specie loquitur) nigrius est, & quadantenus rubens, est & silvestre. Fert veluti folliculos (semen, credo, intelligit). Hujus radice in aqua decocta, fit Lycium vocatum medicamentum. Semen secundas trahit: Alter ille candidior astringit magis, collectionibus & vulneribus accommodatior, &c. Et paulo post. Lycium præstantissimum è Spina fieri tradunt, qualis in Indicis arboribus, quoniam longe optimum est Indicum.

C A P V T I V.

De Tamarindis, & Carandis.

TAmarindorum arbor denso est satis ligno, & in altitudinem Cerasi plerumque assurgit; folia fert minuta instar Ciceris Arietini, egregie viridia, ita ut jucundum prospectum intuentibus præbeant; Cæterum Ciceris, & Viciarum foliis in Zeelandia, quibus tam avide armenta vescuntur, perquam sunt similia, gustu Oxalidis acido, unde incolis, & propter astringentem qualitatem, in Cholera & Dysenteria sunt familiaria. Fructus Fabarum species sunt, paulum incurve nascentes, pulpa intus contenta, phœniceo est colore, nam quod atra apud nos visitur, longo temporis tractu contraxit. Hic color in Castaneis perspicuus est; tum Pisa ipsius faxea fere sunt duritie, ac Pisa Lupinorum referunt; sed colore sunt atro. De minorativis eorum viribus, quia toti Orbi innotuit, hic volens taceo: Hoc tantum silentio non prætereundum censeo, ut nos potum nostrum quotidianum cum Saccharo & Tamarindis conficiamus hoc modo: Vasculum bene vinculis ferreis vinctum, circiter triginta amphoris aqua fluviatili repletur, quibus induntur Sacchari nigri Iavani lb ij. Tamarindorum z ij, Limonum recentium incisorum, N^o. ij. Hæc bene obturata ponantur in loco umbroso per viginti & quatuor horas. Mirandum est, ut hæc invicem fermententur, & sine igne cum strepitu ebulliant, non secus ac lebetes cerevisarii isti in Patria, supposito copioso igne, effervescunt; ad superiorem vasculi partem fordes & fæces suas amandans: Et hæc Iavani, & nostratibus cerevisiæ loco est: sapore delicato, nec ullo modo cedente Hollandicæ cerevisiæ, tum salubrior longe in his calidissimis locis potantibus est. Et certe si mihi utriusque optio detur, ego me hoc Iulapio contentum esse profiterer; nam experientia didici, cum naves è Patria Martiam Cerevisiam longe optimam huc advehunt, tum Angli quoque defæcatum suum potum Cerealem, delicatioribus ventriculis minus esse commodum, & sæpe nisi quis sibi temperet, insignes cruditates in visceribus progignere. De cæteris potulentis rebus abunde egimus in Diæta Indica nostra, ad quam curiosum remittimus.

Præter hanc Tamarindorum jam descriptam speciem, crescit & alia fructu longe à præcedente diverso, quam Garcias ab Orta cap. 6. lib. 11, sub nomine *Carandas* describit. *Carandje* autem Malais vocatur, folia quidem hujus arboris cum Tamarindi arboris foliis plane conveniunt, sicut ex ramusculo hoc appiæto juxta arborem

borem vulgare Tamarindorum videre licet. Fructus maturi nucleis tanquam nuce inclusi, singuli singulis, secus ac Tamarindis, quæ ut Fabæ, plura Semina, & Pisâ profert. Colore hic fructus est aperto, nucleo aureo, quem *Orange* nostrates vocant, & caro ejus exterior gratissimi est saporis, neque dentes tam acidos reddit, quam Tamarindorum pulpa: sed de dulci sapore participat. Certe utramque hanc descriptam Tamarindorum speciem Iavani *Ossem Iava* vocant, quasi a corem Iavæ dicas. Et similibus quoque facultatibus præditæ sunt, nisi quod *Carandas* non participant de potestate laxativa.

CAPUT V.

De Arbore Mangifera.

*Manga Salutiferis sic crescit prædita succis,
Atque intus flavas ostendit limpida carnes
Castaneasque Nuces referunt tosta igne saporem,
Quæ fructus media fixæ conduntur in alvo.*

Christophorus à Costa hanc Arborem, pag. 293, bene describit, ad quem nos lectorem remittentes, hoc tantum, quod cæteri omisere, dicemus. Crescit non secus, ac *Quercus* in nostra Patria, hinc inde incurvis, & ingentibus ramis se extendentibus, flos flavus est, & in fasciculos congestus, qualis ferme est *Ligustri*,

ARBOR MANGIFERA.

gustri, sed in multo longius spatium se extendit. Fructus immaturi acidi plane sunt, ut nisi cocti dentibus non sint ferendi, quapropter nucleum excidentes, quem præmagnum in meditullio gerunt, ex ea pulvem coquimus, quæ, Saccharo aspersa, omnino saporem refert istius condimenti, quod apud nos coquitur, ex uvis crispis acerbis immaturisque, si ova ei misceantur; & certe gustus acrioris esse deberet, si quis differentiam saporis cognoscere vellet, hoc modo præparati ventriculo roborando efficaces sunt, & refrigerando sanguinis in Iecore, venis, & arteriis, inserviunt: maturi vero ubi devenerint, non solum viridem suum colorem, in flavum mutant: verum, & qualitatem suam frigidam amittunt: tum & saporem astringentem in dulciorem commutant, & calidi humidique deveniunt, bili gignendæ accommodati, ut eodem fol. apud Christoph. à Costa, paragr. 5. dicitur.

Itaque, si maturis Mangis, se aliquis sine modo ingurgitet, facile in Dysenteriam, & Choleram incidit, qui duo affectus non secus, ac dira pestis in Europa, homines hic jugulat. Sed quoniam de his affectibus, & cura eorum abunde in Method. mea mendendi Indica egi, de iis supersedeo dicere.

ANNO TATIO. Videntur diversæ species Mangarum apud Autorem nostrum fuisse cognitæ, figura non solum, sed imprimis gustu & dignitate, inter se discrepantes. Nam alibi mentionem facit deterioris cujusdam *Manga*, quæ sapore refert Pastinacam illam sativam, quam nostrates *Gele-peen* vocant.

Alibi vero commemorat *Manga* speciem fortis admodum odoris, Terebinthinam scilicet, & Piceæ arboris lacrymam, redolentes; quas propterea nostri *Stinkers* appellant. Sapore, fateor, non sunt tam grato quam præcedentes *Manga*; verum sudorifica & diuretica sunt admodum qualitate; ideoque eos merito inter alimentosa medicamenta recenseam. Quin & gummi ipse, fructus, & arbor, Laricis instar, ex se destil-

lat,

lat, quod glutinosum non minus est, & odoratum æque quam Terebinthina prædicta.

In nulla arbore feliciter excrescit Polypodium, quodque præstantius habeatur in medicina, quam in prædicta Mangifera, dein in Quercu Indica *Kiati* dicta, de qua ex professo dictum est.

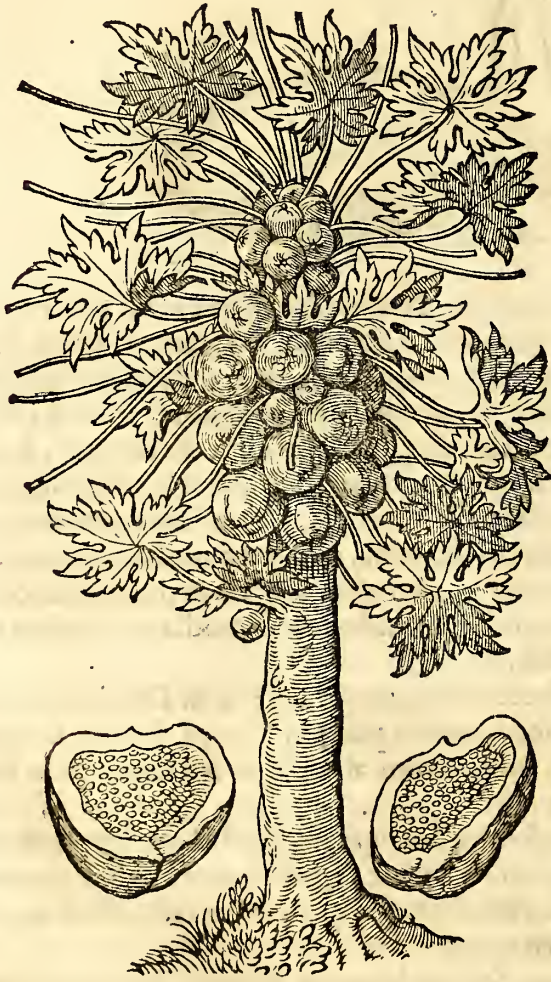
C A P V T V I.

Arbor Melonifera, Papayo vulgo dicta.

*Arboribus quisnam credat crevisse Melones,
Qui non Hesperias viderit hæcce plagas?
Carne quidem similes intus, similique sapore:
Sed calor in nigro semine nempe latet.
Quisquis at è patriis Indas adveneris oras,
Fructibus his nimium vescier usque cave:
Ne te præcipitent ad certam tormina mortem.
Ventris, & ex alvo sanguinolenta bilis.*

ARboris in justam magnitudinem excrescit sive hæc planta, sive frutex, sive denique arbor dicenda sit: nam trunco tam molli est, ut unico ictu machæræ, quamvis sæpe femori humano crassitie respondeat, transversim diffecare quis possit.

A R B O R M E L O N I F E R A.

Fructus non è ramis pendulus est, verum è trunco prodit, magnitudine fere est parvi Melonis, quem externo cortice dissectus flava carne, & simili ferme sapore refert. Semina vero plane sapiunt Nasturtium seu Erucam. Iuxta arbores has sæpe latent parvi Serpentes *Cobre de Capello* Lusitanis dicti, digitum crassi, cubitum longi, cute intergo nigra, sub ventre lurida, irati buccam, ut Ranæ coaxantes, inflant, & lethale venenum inferunt.

ANNOTATIO. Arbor, quam Autor hic leviter descripsit, Indiis Occidentalibus quoque est familiaris; ita ut de jure ejus indigenatus adhuc

lis hæreat, quia quantum ex autoribus colligo, plantatur, non sponte provenit. Miror Bontium cum Clusii, & Dodonei *Papayo* non contulisse. Ego hujus arboris maris & feminæ Icones exhibui & descriptiones in opere meo paulo fufius, quam autor hic noster, prosequutus sum F. 159. lib. 4. sub nomine *Pino-guacu*.

CAPUT VII.

De Arbore Conifera Macandou.

Arbor hæc profert folia admodum lata, crassa, colore pulchre viridi, quæ non absimilia sunt floribus Ari, quem Pedem Vituli botanici vocant: flores fert albos, oblongos, instar Periclymeni, queis decidentibus ordinatim succedit fructus *Macandou* Iavanis dictus, hic depictus, nucem Pineam plane referens, nisi, quod

ARBOR CONIFERA MACANDOU.

tum acute in conum non desinat, neque tam lapidea est duritie; sed mollis plane, immaturus viret, maturus flavo est colore: porro mucilaginosus est fructus, sapore fatuo, aut insipido potius. Malaii sub cineribus assatum comedunt, ad Dysenterias, & Cholerae orgasmum sistendum, tum pectoris vitiis, Asthmatis, Phthisi, Pleuritidi conducere aiunt, propter vim emplasticam, quæ in ipsius mucagine est: Ego certe eo nomine arborem hanc Consolidam Indicam arborem nominare non dubitem, utpote qui primus eam descripserim: & quare mihi non idem jus sit, quod veteribus, qui vegetativa, ab effectu, sapore, colore, & primis qualitatibus sæpe nomen indidere? Præsertim cum in Nosocomio vim hujus fructus consolidantem, in Hæmoptysi, seu sputo sanguinis, non semel cum successu expertus sim. Folia quoque sarcotica sunt, & in vulneribus, & ulceribus, carnem egregie generant, & cutem cicatrice obducunt. In quam rem sal ex foliis quoque arte Chymica elicere liceret, quod præter consolidativam qualitatem, etiam, quamvis inveterata, & cacoëthia ulcera, munda reddit.

De Malis Cydoniis in India.

*Credo aliquem è Creta vexisse Cydonia Syluis
Mala hæc, Hesperios & conseruisse per agros;
Carne flava, & multo circumlita semina mucco
Ostendunt, duro sed prædita cortice cernor.*

ARbor, quæ depictum hic fructum fert, alta est, & patulis ramis, foliis arboris Limoniferæ, sed gracilioribus, & friabilibus admodum. Fructus Citreis Malis non sunt absimiles; ubi nondum maturuerint, viridem; maturi corticem flavum ostendunt. Durus est cortex, itaque cum frangere, cultro vero diffecare non licet; carne

MALVM CYDONIVM.

intus sunt flava, & Cydoniorum instar, densa, in medio semina continentur; non secus ac in Cydoniis, glutinosa materia, sed copiosiore circumlita, unde & Cydoniorum nomen iis indidi. Porro hæc mucilago etiam omnibus oris effervescentiis & gutturis inservit, tum Aphthis medetur: cum autem hæc Mala adhuc viridia sunt, nescio quid virosi, & ingrati naribus odoris, expirant; verum matura, Violas istas murales odore referunt, quas *Keiri* Arabes vocant. Substantia seu caro ejus, assata, indubitatum est remedium adversus Dysenterias, tum Cholerae immanem orgasum. In Syl-

vis passim hæc Arbor crescit. Vnde Mauri fructus hos cum summa cura auferunt, & venales in civitatem ferunt, aut sibi ad prædicta mala reservant: Nam, virides fructus durabiles sunt admodum. Caterum à mucilagine, quam intus gerunt, Nostrates ea apposite *Slym-appelen* vocaverunt.

CAPUT IX.

De Vtraque Nimbo seu Lauro Indica.

*Nimbo vocor Iavis, sum nobilis Indica Laurus,
Qua morbos uteri pellere rite solet:
Indice me si prima datur sua palma Ligustro,
Tunc ego ab hac facile sceptrum secunda fero.*

Constat mihi ferme, Garciam ab Orta hanc arborem, seu potius fruticem, oculis non usurpasse, tum quod tribus verbis de ea scripserit, cum non debuisset nobilissima hæc folia ignorasse, quibus nil magis apud Indos in usu est medico: nam, præterquam quod in lotionibus, fomentis, infusionibus, Indæ mulieres, ad morbos gy-

NIMBO I.

næcos his foliis utantur, nil tam juvare dicunt adversus Colicos dolores, longas Diarrhæas, Hydropem, & ad perniciosissimam viscerum, præsertim mesenterii, obstructionem. Foliis quoque non est in ambitu serratis, cæterum foliis Lauri non absimilibus: sed crassioribus longe, ut potius ea Rhododendri foliis assimilem. Nervos folia habent instar Plantaginis ferme, sed non tam crebros, colore è nigro purpurascens; totus frutex obscure viridis est.

C Rescit & altera *Nimbo* species, quam aversa pagina cum flore hic apposui, primam florere non vidi, cum tamen in horto meo eam curiose alam. Flos subpallidus est, non plane albus, ut Garcias affirmat. Vulneraria quoque ei inest vis, & succus è viridibus foliis expressus, utilissimus est ulceribus antiquis mundificandis.

Qualitate ex amaro subastringente calidam, sed magis siccantem esse verisimile est: porro Indi veneno, vel intus sumpto, vel telis inflicto, mederi testantur, & apud illos in frequenti est usu, si in bellis vel hastis, vel *Crissis* (id est Sicarum genus) vulnerati sint: nam Iavani vel succis ex herbis venenosis, vel sanguine Salamandræ Indicæ, quam alibi sub nomine *Gecco* descripsimus, tela sua tingunt, ideoque ea semper atris maculis infecta conspiciuntur: nam hæ nationes adversus hostes suos adeo crudeles sunt, ut vel cum vitæ periculo vindictam acerrimam exerçant, quod ipse coram vidi, dum in bello in eruptione aliqua nostrorum miles quidam Iavanum tranfixisset gladio, ipse contra nitens arrepto capulo ensis, sica sua hominem trucidavit, & ipse mille vulneribus à reliquis militibus confossus, stridens dentibus, cecidit, vitæ non vindictæ exsaturatus.

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

C A P V T X.

Arbor Cassiam ferens.

A Rbor quæ Cassiam solutivam fert, seu mavis fabaceam, magnitudinem æquat Pruni, foliisque est Mali Persicæ foliis, sed tenuioribus paulo, flores, Genistæ floribus adsimulantur, iisque decidentibus succedunt siliquæ, primum viridis coloris,

ARBOR CASSIAM SOLUTIVAM FERENS.

coloris, dein in magnitudine accrescentes, ad maturitatem pervenientes, nigrum colorem, & majorem duritiem induunt, quales in Europæis pharmacopoliis visuntur. In silvis Javæ crescit copiose, quas inde Chinenses Incolæ, Malaii, & Gufaratæ afferunt, sed propter nuperrima duo bella cum Javanis Matara nensibus longo temporis tractu huc in urbem venalis non allata est Cassia: sed jam respirantibus nobis à bellis, & metu Javanis incusso, rursus in satis magna quantitate adfertur. Flores (quod pene omiseram) aromatici sunt odoris, proxime Caryophyllorum flores referentes. Ut notas qualitates hujus Fabæ prædicem, non est mei instituti; utpote qui aliquid insoliti, & patriis auribus inauditi, latius explicare desiderem: sed ne videar nobilissimam arborem, quam sæpe visu usurpavi, præteriisse, hæc pauca de ea commentatus sum.

Neque hoc silentio præterire possum, ad vitia Renum, & Vesicæ, ad Gonorrhœas denique Venereas, nullum efficacius in his locis remedium inveniri, quam pulpam ex Fabâ hac extractam, & cum Therebinthina Veneta mixtam ad ʒ. ij ʒ pondus, vel ejus defectu, Gummi Benjoui, quod nescio an Plautus Resinam Ægyptiam vocaverit, dum conquerenti servo, se heri causa rupisse currendo ramices, ipse herus respondet, *Resinam Ægyptiam ex melle vorato, & salvum feceris.* Hoc saltem scio, Gummi Benjoui in Ceromatis utilissime misceri ad omnis generis Hernias. Ut resinam, merito hæc Cassia inter laxativa principem locum habet in morbis, qui febre carent; nam eam in Dysenteriis, Cholericis, cæterisque affectibus, qui ut fere semper Febrem symptomaticam continuam secum ferunt, non facile auisim exhibere, cum periculum sit ne in bilem convertatur; & sic causam horum affectuum adaugeat.

Porro paragr. 9, f. 119, Garciae ab Orta ridicula refertur quorundam opinio, nempe boves hic assiduo alvi fluxu laborare ex pastu foliorum arboris Cassiae, &c.

Causa autem vera hujus fluoris, mea quidem opinione, est, quod regiones sub vel circa Aequatorem sitae, aërem sortiantur calidum & humidum, ut alias latius explicavimus, qui visceribus, ventriculo, lieni & intestinis putredinem inurit, fluxusque intestinorum & hepatis inducit.

C A P V T X I.

De Fructibus Carambolas dictis.

*Oxalidos gustu gratum praebemus acorem
Fructibus, atque iisdem ventris profusiva sisto.*

Garcias ab Orta hunc fructum descripsit libro 2, cap. 15, sed, me Iudice, valde perfunctorie, cum tamen inter saluberrimos Indiae fructus merito numerari debeant. Folia Pruni foliis adsimulantur, quae ut folia in Populo subtus albescent, flores fert ut flores Genistae: sed colore è pallido sunt puniceo. Quibus succe-

F R U C T V S C A R A M B O L A S.

dunt filiquae oblongae, in quatuor partes interstitiis distinctae, qualia interstitia videre est in Corona imperiali Clusii, quae semen ejus continet; immaturus hic fructus subacidus est, & astringens; maturus vinosus est. Muria quoque conditur & aceto, ut plurimi alii fructus Indici cum Allio, Porro, Capis, Zinzibere viridi, & racemis Piperis, & tum ponuntur inter ea fercula, quae bellariis orexin excitant. Praeterea Syrupus è viridi ejus succo confectus, Dysenteriae, Cholerae, Spasmo, Febribus ardentibus, & reliquis morbis biliosis, utilissimus est, Saccharo quoque in eundem finem à
Chinensi-

Chinensibus conditur. Ad oris Aphthas præterea mixtus hic Syrupus in collutionibus, cum pauco mellis rosacei adhibetur, tum in gargarismatis adversus incipientem Anginam. Facile propter vim repercussivam summum locum obtinet.

C A P V T X I I .

De Corni cujusdam seu Sorbi specie.

*Sæva Dysenteria quæ torquent tormina ventrem,
Quæis tot lethæas animæ ducuntur ad umbras.
His simul & Cholera bene subvenit Indica Cornus:
At multos ægros è faucibus eripit Orci.*

Crescit hic in Java ampla & vasta quædam arbor, in altitudinem Batavicæ Quercus facile assurgens, foliis oblongis, crassis, & egregie virentibus, sapore acido (ut Oxalidis est) & astringenti: flores sunt parvi, fasciculatim crescentes, ferme ut flores Sambucini, quibus fructus succedunt rotundi, & etiam ut uvæ inter se

S O R B I S P E C I E S .

cohærentes, sed rariore intervallo à se distantes. Primum hi fructus virides apparent: mox maturescentes paululum flavi deveniunt, plane maturi ex nigro purpurei sunt, sapore astringenti, quod indubitatum signum est, esse frigidioris naturæ, & qualitatis: lapillos intus habens, quales reperiuntur in Sorbis, & Corni arboris fructibus, & in eorum genere arborem hanc pono, quæ præter dictum in fructibus saporem, etiam truncum nodosum ostendit. Succus ex floribus expressus, colore plane refert Mori succum, ac certe eodem modo tingit purpureo colore: Ex hoc succo nos hinc conficimus syrupum saluberrimum ad Dysenterias & Choleras refrænandas: Quæ duæ morbo-

morborum species præsertim posterior, æque metuuntur, quam Pestis in Europa: & in hisce locis (proh dolor!) nimis familiares sunt. Præterea conducit Syrupus in ardentibus & continuis febribus: has atque alias non minus utiles operationes nos quotidiana experientia in Nosocomio Batavico, ubi vix unquam tales affectus desunt, veras esse deprehendimus. In hepatis porro calidioribus affectibus præstantius remedium reperiri non puto: nam phlogosin, & sanguinis effervescentiam, egregie temperat. Habemus præterea Sorbos & Cornos, nostris omnino similes: sed quæ fructus nostratibus majores fert, & colore purpureo plane. Condiri hi fructus solent aceto, & muria, atque in bellariis nobis olearum vicem implent: Saccharo quoque macerati ad supradictos jam morbos idem juvamenti adferunt.

C A P V T X I I I .

De Fraxino Indica, ejusque fructu.

Crescit hic arbor satis patula, & Fraxini similibus foliis, trunco quoque nodoso: fructus fert, quales ferme sunt Nuces Avellanæ, corticibus ablati, edules sane, & non mali saporis, sed paulum astringentis, unde frigidæ, & siccæ naturæ esse constat; ut & folia, quæ imposta vulneribus, & ulceribus, ea mundant sa-

F R A X I N V S I N D I C A .

nan tque, tum cicatricem iis brevissimo temporis spatio superinducunt. Succus ejus Cochlearis mensura exhibitus, Lumbricos, Ascaridas, & Tineas necat, quibus propter Solis, & aëris humidam & calidam intemperiem, putredinis effectricem, homines, præsertim pueri, assiduo affliguntur.

Nec

Nec est quod miretur quis, Indos à compositis medicamentis abhorrere, cum adeo feliciter simplicibus herbis, affectibus contra naturam mederi contingat; ita ut merito imaginem mihi veterem medicinam similem fuisse, & compositiones istas medicamentorum à recentioribus Arabibus inventas esse: quo commodo ego dicere non ausim, ne hæreticus apud modernos audiam. Saltem hoc scio, veterem & antiquam esse regulam, Frustra fieri per plura, quod potest fieri per pauciora.

C A P V T X I V.

Arbor Lanigera sive Gossampinus Plinii.

DE Lanigeris seu Gossampinis Plinio dictis, lib. 12, cap. 11, & lib. 12, cap. 10, quoniam plures ante me scripserunt, ego tantum arboris ejus generis figuram vobis ob oculos pono, quæ nulli, quod sciam, hætenus descripta sit. Arbor hæc pulcro foliorum virore non solum oculos oblectat: sed & caule viridi, & in celsi-

A R B O R L A N I G E R A.

rudinem sæpe Mali Piceæ, rectis suis ramis expansis, transversim æquali ordine, & longitudine è trunco surgentibus erigitur. In quibus post flores rubros, oblongos tubulos fert, qui maturi Lanam, & semen nigrum Piperis instar producant. Lana hæc propter brevitatem carminari non potest; neque inde lintea texuntur; sed per totam Indiam expetitur,

petitur, quod fulciendis culcitris & pulvinaribus sit aptissima. Cavendum unice est, ne hæc Lanugo flammæ vel minimam scintillam excipiat: nam ignis huic materiæ tam tenaciter hærendo serpit, ut vix aqua restingui valeat.

CAPUT XV.

Planta Spinosa incognita.

CRescit hic quidam frutex non admodum alte à terra exurgens, qui primum flores flavos fert instar Solani: quibus fructus succedunt copulati, qui immaturi virides sunt, maturi vero pulcre rubri, forma rotunda, fricati manibus adeo fœtidum odorem à se emittunt, ut Assam fœtidam, Sagapænum, & Castoreum longo in-

PLANTA SPINOSA.

tervallo superent. Quapropter eos quoque Indæ mulieres hystericarum naribus admovent. Edules porro esse negant, neque, quod sciam, ad alios usus adhibentur; itaque non suaferim, ut propter pulcrum colorem, iis aliquis temere vescatur; nam forte in perniciem sese daret. Cum hic secundum Homerum crescant Pharmaca multa bona, multa mixta, plurima vero venenosa, & deleteriam vim obtinentia.

CAPUT XVI.

Quercus Indica Kiati Malaiis dicta.

*Indica sum Quercus, foliis ego cresco ficulnis,
Duritie insigni patrium sed Robur adæquo;
Undula quin etiam me permeat undique curva.*

HAnc arborem merito Quercum Indicam vocavi propter vastitudinem lateque patulos ramos non solum: sed & propter insignem ejus ligni duritiem & undulatam ejus asserum picturam, quæ duo in Quercu nostrati etiam reperiuntur, tum in ædificando maxime hoc lignum probatur, quod durable sit, nec facile à tere-

QUERCUS INDICA.

dine secetur, neque tam opportunum Formicis quibusdam albis, quæ ligna exedunt paucissimo temporis spatio, ita ut ingentes trabes, quamvis externa facie integræ videantur, sæpe intus ab his insectis exesæ sint, non sine metu etiam magnarum ædium. Folia patula sunt & tactu aspera, ut nisi sine incisuris in ambitu essent, quis ficulnea folia esse putaret: florem fert flavum instar Peponum floris, quibus succedit fructus, Nucem gallam sapore, magnitudine, & forma referens.

*De Sambuco Indica, de Ebuli speciebus, & de Vineâ
Thaminæ Plinii, de Bryonia, aliisque
herbis purgantibus.*

Sambucus hic quidem crescit, sed non ea specie, & forma, qua in Patria, foliis enim non est in ambitum dentatis: sed æqualibus, floribus quidem non admodum differt, neque baccis: sed baccæ grandiores sunt, & rariores: odore porro, & effectibus Sambucus est, tum ramis, pulpam albam continentibus, ei plane respondet.

S A M B U C V S.

Ebuli quoque speciem reperire est, tum Bryoniam, & Uvam Thaminam, quæ tria cum viribus inter se ferme conveniant, ego ea de industria conjunxi. Valent siquidem, in morbis longis, & chronicis, quales sunt Cachexiæ, Hydrops, obstructions lienis, mesenterii, quæ quidem medicamentis mediocribus, si non cedant, malo nodo malus est quærendus cuneus, & sæpe in tali casu præstat tentare anceps remedium, quam nullum: sed id non tentandum, nisi ubi videris imbecillioribus rem nullo modo peragi posse, & viribus etiamnum integris, neque adeo collapsis, ut remediis validioribus resistere non valeant, quod iudicio prudentis Medici relinquendum est. Ego hoc sincere affirmo, me extracto ex hisce plantis, & fruticibus, desperatos curasse. Quidni? cum & Esulæ extracto omnibus his longe valentiori, quotidie utamur cum successu, ut alibi dictum est.

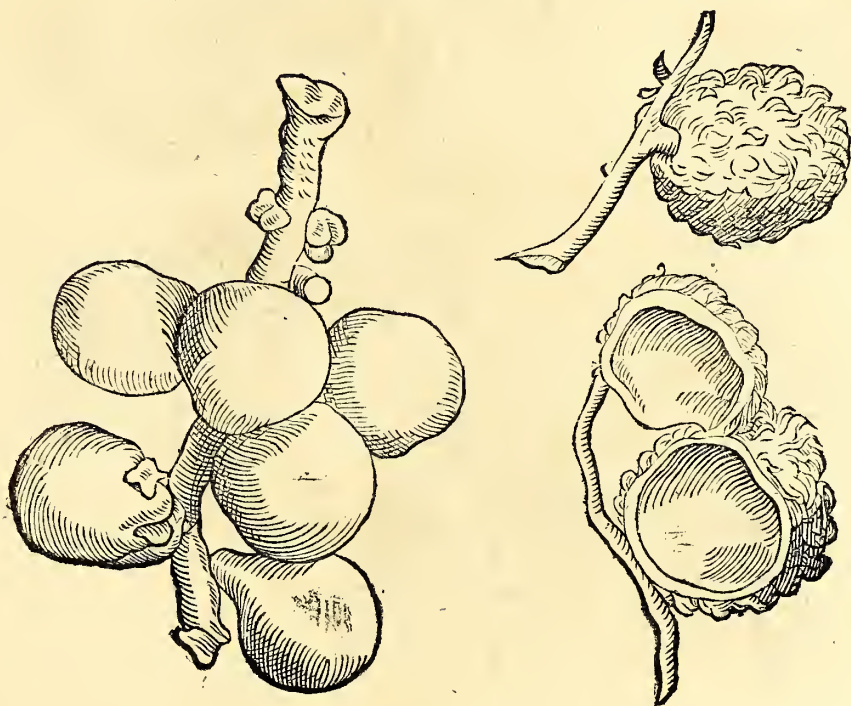
Immenſas præterea Convolvulorum ſpecies paſſim in ſylvis creſcere vidi, inter quas Scammonæa, & Eſula, frequentiores. In montibus autem luxuriabat Colocynthis, & Cucumer Aſininus, ex quo Elaterium optimum conficitur.

C A P V T XXIII.

De Fructibus Lance, & Rampoſtan.

HI duo fructus externa tantum facie & nominibus inter ſe discrepant. Nuclei albi intus conditi cum carne ſua eundem ſaporem acidum & vinoſum obtinent. Alter *Rampoſtan* vocatur, quod fructum crinitum denotat, quia filamentis quaſi capillis, externe ſit munitus: Alter fructus, *Lance* dictus, lævis eſt & corti-

L A N C E, & R A M P O S T A N.

ce flavo, qui læſus lacteum humorem emittit & acrem; qualem & in Tithymalis reperire eſt.

Cæterum arbores magnæ & vaſtæ ſunt, foliis Laurinis, è quibus hi fructus racematim magna quantitate pendent, & pulcherrimo aſpectu: facultates utriuſque fructus inter ſe conveniunt, & apud omnes paſſim incolas celebratæ, quod ardoribus febrilibus reſtinguendis eximie conducant.

C A P V T XXIV.

De Myrobalanis in Iava.

*Nefcio cur Medici vocitent me Myrobalanum,
Cum non ſim Plinii Myrobalanus ego;
Nec mihi tam grato fructus laudatur odore,
Quam jecori vis ineſt ſtyptica grata mihi.*

Ratum, quem vobis ob oculos pono, ipſe in ſylvis ex arbore diſcidi. Hi ſunt Myrobalani Emblici officinis dicti. Arbor, quæ hos fert, magnitudine eſt ferme Ceraſi, pulchre virentibus foliis, quæ ſaporem Oxalidis, ſeu Acetoſæ, habent. Fructus primum viridis eſt, dein maturus flavoſcit, ſapore acido, & ſumme eſt aſtrin-

genti, qui & exsiccatis adhuc apparet: rugas quas in patria ipsos habere videmus, in arbore pendentes non habent, sed læves sunt, interstitiis tamen apparentibus, tanquam fibris: Non dubito, quin omnes Myrobalanorum species in Iava crescant, quas Garcias ab Orta descripsit: sed dum ob metum latronum Bantamensium, & Tigridis ferociam, altius sylvas petere non audemus, vel montes ascendere (libenter enim in locis siccioribus crescunt) mihi eas virides videre hæcenus non contigit, sed præter ibi descriptas species, hic aliam crescere vidi, quæ Nucis Juglandis facile est magnitudine: rotundus, & plane sphæricus est fructus ejus, lævis adeo, ut tanquam speculum, imaginem hominis reddat. Hos Myrobalanos Mauri sæpe naviculis plenis ad mercatum deferunt & vili vendunt, ita ut paucis assibus tantum emere possis, quantum ad condituram tibi toto anno sufficiat. Conditi autem valent adversus Dysenterias, Choleras, & cæteros è bile natos affectus. Condiuntur quoque muria, & aceto, cum Cucumeribus, Mangis, Pipere, Allio, & Zinziberis radicibus viridibus, ad orexin excitandam, Capparum, & Olearum vice; hoc condituræ genus *Achâr* vocari antea diximus.

De Iangomas seu Paliuro Aegyptio Pr. Alpini.

Garcias ab Orta lib. 2, histor. Plantarum Indicar. cap. 5, hos fructus *Iangomas* vocari ait, ut & apud Malaios hic etiamnum vocantur. Quantum autem ad arborem, quæ eos fert, ea Prunis sylvestribus in Hollandia & foliis perquam similis

IANGOMAS.

est, unde & nostri *Iangomas Jabaensche Sleem / en Prupmliens /* vocant. Astringentis admodum sunt saporis: sed non injucundi: fructus maturi flavum colorem induunt: secus quam in patria, ubi Pruna sylvestria matura, è purpureo nigro sunt colore. Viribus inter se conveniunt: nam eodem modo, quo apud nos, succus horum mixtus cum aq. *Champacca*, & Rosarum, ardoribus gutturis, tonsillarum, & aphtharum denique, medetur. Ad Dysenterias, Choleras, & fluxus hepaticos, expertum, intro sumptus est remedium. Summa, Acaciæ succus nobis usum per omnia præbet.

Prosper Alpinus has *Iangomas* in sua de plantis Ægyptiis histor. Paliurum vocavit, credo, quia rami spinis sint obsiti.

Si quis porro Acaciæ arborem videre velit, adeat Pr. Alpinum, lib. cod. cap. 4, & sic nos compilandi aliena, opere levabit. Nam certum est mihi non scribere, nisi cujus ipse notitiam è visu, & experimentum ex usu, percepi. Porro arbores hæ passim & indiscriminatim per campos hinc inde visuntur; quod mihi fidem facit ejus, quod de hac scribit Garcias ab Orta, lib. 11, cap. v, aves quasdam hunc fructum comedentes,

tes, excrementa simul alvi, & nucleos ejus omnibus locis dejicere, qui nuclei in fervido avium ventriculo macerati, eo facilius emergunt. Vnde Virgil. in Eclo-
gis ait,

Carduus, & Spinis surgit Paliurus acutis.

IANGOMAS ALTERA.

ANNO TATIO. Alterius *Iangomas* speciei autor promittit descriptionem, sed nihil de ea inveni, nisi solam hanc iconem, quam idcirco posteris ulterius indagandam, hic apponi malui, quam ut tota negligeretur. Multum sane, qua ad externam figuram, hi duo ramusculi, primæ *Iangomas*, paucis exceptis, simillimi sunt, nisi forte pictor nimia licentia, in magnitudine exprimenda, usus fuerit.

CAPUT XXVI.

De Frutice odorifero quodam, Incolis Daullontas dicto.

*Cede Melilotus, Chamæmelon cedito nobis
Viribus exupero vos, quamvis Barbara planta.*

FRutex hic in sylvis supra altitudinem humanam assurgit, & ramos suos late à se expandit, ut *Salix aquatica*, qua corbes in Patria contextunt, hicque frutex tam crescendo luxuriat, ut Hortulani Chineses illum flamma & ferro excidere cogantur, folia fert Balsaminæ foliis non absimilia, & similiter in ambitu incisa, florum fasciculos gerit, ut *Sambucus*, quibus etiam amaræ succedunt bacca: quod vero odore plane referat Chamæmelum nostrum, & quod eisdem nobis hic usus in fotibus,

FRUTEX DAU-LONTAS.

bus, & balneis præbeat, quem Chamæmelon, & Melilotus; Ideo nomen ipsi indidi Chamæmeli arborei. In Cataplasmatibus porro, & Ceromatis pro tumoribus resolvendis, foliorum pulvis perutilis est, atque apud has gentes secundum locum, à Ligustro Indico, seu *Lagondi*, obtinet. Florum quoque & baccarum decoctum asthmaticis, & diurnis pulmo num affectibus, mulierum quoque menstruis movendis, nihil utilius sumi potest: Prædictum porro *Lagondi* seu Ligustrum Indicum, vehementer prodest, in jam toties dicta paralyseos Indicæ specie, quæ *Berberii* dicitur. Porro hunc fruticem habentes facile usu Chamæmeli, Meliloti, Anethi, & Fœniculi, caremus.

CAPUT XXVII.

De Acetosa Indica, aliisque Acetariis, & Oleribus.

*Oxalis ex acido sic appellata sapore,
Purpureo flavum florem circumdata limbum.*

IN Iava, & circumjacentibus Insulis, crescit quædam Acetosæ species mirabilis, nihil quoad formam cum Europæa Oxalide, aut Acetosa, commune gerens. Assurgit porro in altitudinem facile humanam, caule firma, & in modum Cannabis angulata, folia Agrimonix, seu Eupatorii foliis, quam sunt similia, cum acutis spinulis, hinc inde extuberantibus: Florem fert instar Malvæ arborentis, folio simplici, ejusdem quoque magnitudinis, qui in circumferentia quidem colore ex albo luteus est, in

ACETOSA.

calice vero intus pulcherrime purpuratus. Folia si mastificentur, Acetosam plane sapiunt, nisi quod gustui pinguius quiddam, & glutinosius repræsentent: Semen ejus plantæ est instar seminis Cardui benedicti spinosum.

Qualitate est è frigida vergente ad siccam: Malaii quoque Bengalenses & cæteri Mauri eam in edulibus pro olere reponunt: Oulus autem, vel quicquid herbarum pro alimentis in usu est, hæ Nationes communi vocabulo, *Sair*, vocant; contra quicquid è terra nascens medicam, vel adeo venenosam qualitatem obtinet, *Oubat* indigitant. Herba hæc quoque in frequenti usu est pro topico medicamento; conterunt quippe folia super lapidem marmoreum scrobe ligni Santalini, & intinctos pannos capiti imponunt, mixto oleo Nucis Indicæ, & aceto, in doloribus capitis biliosis, qui plerumque meningis cerebri infestare solent. In febribus ardentibus etiam & phrenitide admodum frequenti in usu est. Certe hæc gens, magis addicta est medicamentis localibus, quam intro sumendis: atque adeo pharmacis, præsertim validioribus, non, nisi in summa necessitate, utuntur: & profecto, meo quidem judicio, hoc faciunt minus absurdo proposito, quam qui inter nos in patria vel levicule affecti, statim catapotia, & pharmaca liquida deglutiunt, sine discrimine; tum extemplo lascivia magis, quam necessitatis ergo, venam sibi pertundi curant: ast hæc gentes sola inedia, & accommodata victus ratione, non tantum corpus neutrum: sed & insigniter præter Naturam affectum, curant, non ignari, medicamentis pro cupediis & deliciis non esse utendum. Ut autem hoc obiter addam, videtur Natura voluisse ex professo multas acidas, & constringentes herbas (ut in progressu videbitur) è terra producere, contra violentos & Endemios morbos, Dysenteriam nempe, Choleram, & Spasmodicum,

faum, plerumque à bile ortos. Vt quasi digito monstraret, ubi hæc vel similia mala nascuntur, ibi locorum remediorum manifesta & etiam occulta qualitate pugnantium penuriam non fore; haud secus quam in Septentrionalibus regionibus, ad Scorbutum Endemium vel istis locis familiarem morbum, herba Britannica, seu Cochlearia abunde superque è terra nascitur, ut in Indiis quoque Occidentalibus Lignum Guajacium ad morbum Venereum, inde oriundum, terra liberaliter profert.

Trifolii variæ species, imprimis Acetosum, tam in silvis circa fluenta, quam hortis luxuriant. Idem de Portulaca, Cichoreo, Malva, Althæa, Endivia, Lactuca, Soncho, Plantagine, Becabunga, Nasturtio aquatico, Petroselino, Raphano hortensi, utraque Beta, aliisque similibus, partim ex semine à patria allato, partim sponte nascentibus, dictum volo, quarum aliquæ nostratium inferiores, aliquæ dignitate superiores existunt.

Cautio porro adhibenda, quod Flammulæ quædam species in aquis circa prædicta acetaria crescat, Lactucæ perquam similis, ejusque elegantem virorem æmulans, qua ego deceptus, frigidam herbam ratus, eam gustavi, unde tanta acrimonia & fervor linguam invasit, ut erumpentibus per totum os vesicis, plus quam per tres horas ardoris istius sensus in ore remanserit.

Mandragoræ species illa Italis *Belladonna* vocata, apud Indos in frequenti est usu contra febres continuas & ardentis. Aceto vel muria conditam, fructus quoque sub cineribus tostos, pro acetariis sani & ægri apponunt.

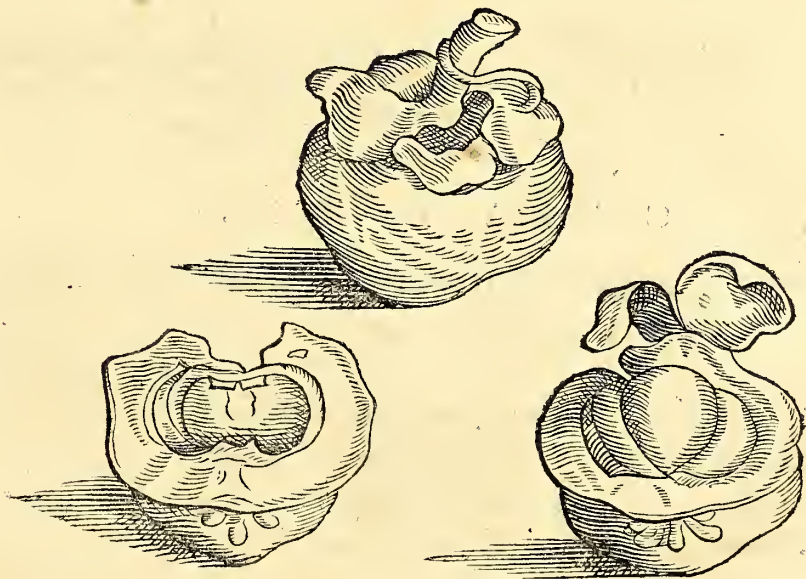
C A P V T X X V I I I.

De Fructu Mangostan.

*Cedant Hesperii longe hinc, Mala aurea, fructus;
Ambrosia pascit Mangostan, & Nectare, divos.*

Hic fructus à Garcia ab Orta lib. 2, cap. 12, nimis leviter descriptus est, cum sit inter omnes Indiæ fructus longe sapidissimus. Cortice refert plane Malum Granatum seu Medicum, eodemque modo astringit, cum paulo majore amarore. In basi seu inferiore parte vestitur circa caudam tribus vel quatuor quasi

F R U C T U S M A N G O S T A N.

separatis corticibus, minutioribus, ut in Rosa videre est. In vertice vero coronam gerit, quæ quot radios habet, tot nucleos in aperto *Mangostano*, candidissima carne nivis instar vestitos reperies, ita aliquando sex, aliquando octo, pro radiorum multitudine indubitato intus occluduntur. Folia porro hujus arboris, ut & truncus & rami, nisi quod

quod spinosi non sint, Mali Citrei arborem æmulantur, & nisi odore distinguerentur, qui hujus *Mangostan* foliis nullus est, procul dubio aspectum fallerent.

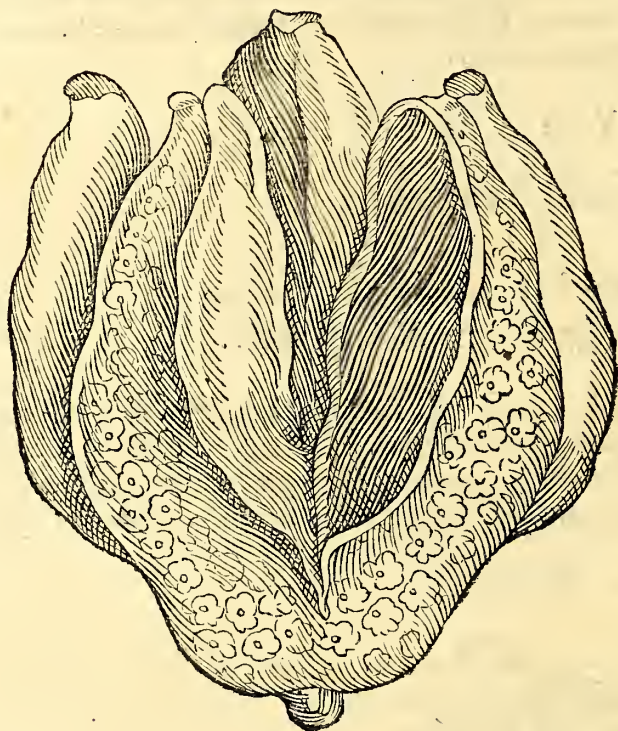
C A P V T X X I X.

Mangam fructus apud Iavanos sacer.

*Antidotum adversus Iavanum dira venena
Mangam quintuplici sic spector segmine fructus.*

FAbulas lectori narraturus, an veri quippiam ignoro, vos judicate: Iavani hunc fructum majoris æstimant, quam quicquid antidoti sit in mundo, sive id Lapis Bezar sit, seu aliud quippiam, ut Nux de Malediva; plantaturque tantum in regum sepulcris. Magnitudine est Nucis, quam Palma Indica fert, *Coquo* vocant

FRUCTVS SACER MANGAM.

Lusitani, Malaii *Calappa*. Vbi nondum maturuit, continuus videtur, maturus autem à se invicem diffilit & dirumpitur, semen intus ostendens lanugine cinctum, seu semen Gossampini arboris Plinio dictæ, quod nisi tempestive colligatur, facile à vento dissipatur. Summitatibus hujus fructus Rex Bantamensis aureum poculum torcularibus infert, atque hoc summi favoris loco Magnatibus vel Legatis peregrinis propinat. Dono porro mihi hæc Nux data est à Chirurgo hujus civitatis, qui ipsum cum non contemnenda argenti copia acceperat, à Regis Bantamensis filio majore, in præmium restituta à se valetudinis. Cæterum partes à se invicem supra disruptæ, tam arcte basi suæ inhærent, ut ne fortissimus quidem eas divellere queat.

C A P V T X X X.

*Crocus Indicus, Arabibus Curcum, Officinis nostris Radix
Curcumæ dicta.*

*Magnis sum foliis, tum flavo Curcuma succo
Nobilis hic Nymphis frutexque salutifer Indis.
Cortice rugoso, sed edulia Pisa recondo,
Quam multis plantis simul hæc natura negavit.*

HÆc est nobilis illa Curcuma, de qua Garcias ab Orta mentionem facit Aromaticum lib. 1. cap. 39; sed cum exigua ejus notitia. sub finem prædicti cap. ait, putare se, hanc radicem sine noxa edi posse: audacter, quamvis illud non meo periculo dicat: Nam non solum ea Malaii in medicamentis utuntur: sed etiam simul cum piscibus & carnibus coquunt, condimenti & sanitatis gratia. Cæterum excellentissimum est remedium in obstructionibus viscerum, Pulmonis nimirum, Iecoris, & Lienis,

C V R C V M A.

Lienis, tum in oppilatione venularum mesaraicarum, tum Nephriticis doloribus Calculo Renum & Vesicæ efficaciter opitulatur, tum fœminis menstrua promovet, difficultatem pariendi aufert. Et quod in ea caput rei est, peculiare & specificum remedium est in Ictero, quod multoties feliciter expertus sum. Chineses quoque eam propter hunc usum præcipue Saccharo condiunt. Folia lata habet hæc planta, non absimilia foliis Hellebori albi, nisi quod non tam striata: sed lævia sint. Radicem habet qualem ferme Gentiana. Flore est pulcherrime purpureo. Radix porro colore flavo tingit, non secus, ac Crocus, unde etiam Garcias ei nomen indidit Croci Indici: Lusitanice vocatur quoque *Saffran da Tierra*, quasi Crocum Subterrestrem dicas: Iavani radicem hanc *Borborii* vocant, unde etiam ejusdem nominis nobile unguentum conficiunt. Hanc cum pulvere Santali & aliis floribus odoratis post dicendis, in marmore subigunt in unguenti consistentiam, quo universum corpus, tam viri quam fœminæ inungunt: Quod quamvis insolitis aspectu fœdum propter flavum colorem sit, tamen adversus calores febriles & Solis ardores, tum molestissimos quoque Culicum morsus, summum est juvamen. Fructus hujus Curcumæ, qui floribus succedunt, Echinati sunt, ut in hac figura videre est, instar Castanearum in Europa. Aperti semen suum ostendunt, Pisiformi forma rotundum, quod etiam coctum in jusculo gallinarum vel carniū hœdinarum, alimenti simul, & medicamenti præstantissimi, adversus supra commemoratos morbos, vicem obtinet. Cæterum, ut finiam, radix hæc merito ob summas & præstantissimas qualitates, inter Medicamenta deobstruentia mihi principem locum obtinere videtur. Nuperrime observavi, Chineses etiam in sternutatoriis hac radice uti, instar radicis Hellebori albi: & certe sapor ejus aliquantum linguam vellicat: unde non mi-

rum

rum est, processus mammillares in naribus exasperare, & ita Cerebrum concutere, & sternutamentum è Cerebro elicere.

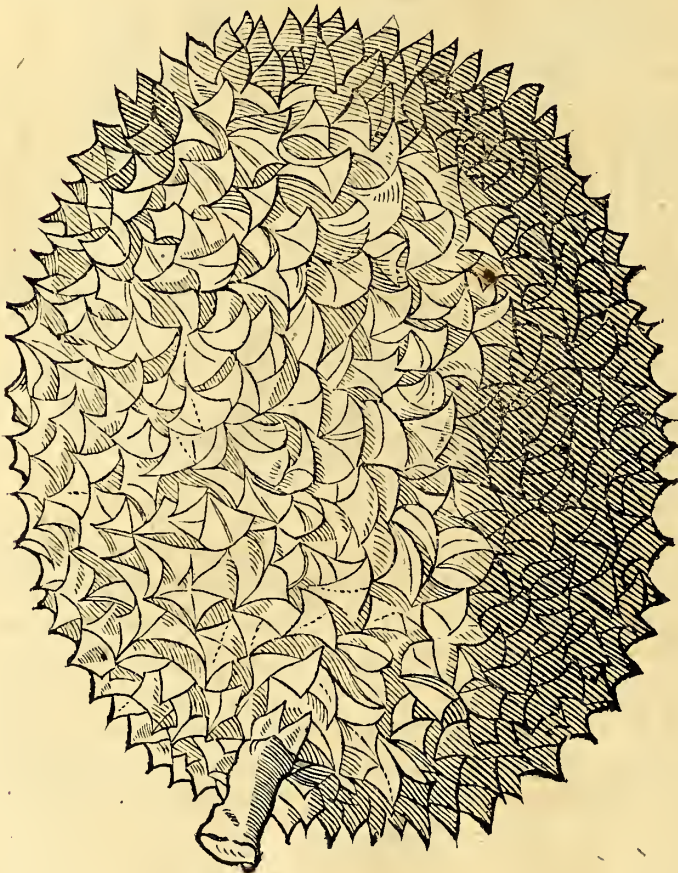
C A P V T X X X I.

De Durionibus, Iaaca, & Champidaca dictis.

*Dissectis foliis, latam præsentibus umbram,
Prædita sum, viridi quæque colore nitent.
His à Laurinis foliis ego disto Iaaca;
Nam sapor, & similis fructus, adesse solent.*

Duriones fructus dicti à corticis duritie, seu spinis, quamvis primum gustantibus fastidiosi sunt saporis, & odoris Allium putridum referentis, tamen merito inter saluberrimos Indiæ fructus numerari debent, sicut ex sequentibus patebit: Si quis iis assueverit, eum non tam cito satietas hujus fructus capiet, quam aliorum.

FRUCTVS DURIONIS Majoris IAACA.

Qualitatis sunt calidæ, & siccæ, quod ex effectis facile conjicere liceat; nam non solum copiose urinas cient, sed & flatus discutunt, tum sudores egregie eliciunt: nihilominus ego inter fructus eos numerem, qui medicamentosi, & alimentosi simul dici merentur, ideoque parcius iis quoque utendum esse autumo. Nam immodice sumpti inflammationem hepatis, & sanguini inducunt, & exanthemata in facie copiosa excitant. Et, si quis Indica Scabie, seu Prurigine ista, quam *Courap* Iavani vocant, laboret, is, hoc fructu comeso, statim tam ingentem in cute pruritus sentit, ut à scalpendo sibi temperare, nullo modo queat. Inter Echinatos porro, & Spinosos quoque

referuntur hi fructus Incolis *Iaaca*, & *Champidaca* vocati: qui ejusdem sunt generis, & uterque oblitus protuberantiis spinosis; sed, ut *Iaaca* fructus tota mole & magnitudine superat *Champidaca*, ita & pungentioribus spinis; de quo Garcias ab Orta lib. 2, cap. 11, sed melius multo Christophorus à Costa egit, f. 289.

*Aspera me vestit cutis, hinc ego dicar Echinus
Non male, me nimium vescier usque cave;
Ni faciem cupias diro rubore rotari,
Quem, si me comedas, pustula seva facit.*

Iaaca insalubris plane est, & difficillimæ concoctionis, & fere incoctus per alvum rejicitur, ut ore assumptus est: nam caro ejus circa nucleos fixa, tam lenta est, ut vix dentibus lacerari valeat, flavi coloris est, sed ipsi nuclei, à se substantiam albam reddunt, instar cremoris lactis, sed lentam, & viscidam, digitisque adhærentem. Hæc autem

autem *Iaaca* non è ramis dependet, sed miro modo è trunco Arboris prodit. Ingentes nuclei intra spinarum concamerationes contenti carne alba vestiuntur.

FRUCTVS DÛRIONIS Minoris CHAMPIDACA.

Est tamen illius aliqua species, quam hic depictam damus, quæ è ramis dependet. Ac Arbor illa in qua crescit, vasta est & præalta, foliis Platani latis, aut Quercinis, sed profunde laciniatis: Fructus autem peculiari voce *Chamidaca* vocatur, & melioris est saporis, salubriorisque succi quam *Iaaca*. Ex corticibus horum Echinatorum fructuum Indi cineribus combustis Lixivii loco in lavandis linteis, & vestibus, utuntur, & nos iis in Cauteriis potentialibus non semel usi sumus.

C A P V T X X X I I.

De Herba sentiente, & pudica, quam Lusitani Yerva Sentida y Vergonhada appellant.

*Cur tactum refugis, cur nervos contrahis? anne
Hic Daphne latitas, quæ Lauro forte relicta
Phæbeos radios fugias veteresque calores?
Pone metum, nullos Phæbi verearis amores,
Arcta pudicitia satis hic custodia posta est:
Cynthius hic vacua nec solus regnat in aula.*

Garcias ab Orta Medicus quondam Proregis Goënsis hanc herbam descripsit lib. 2. Aromatum & Stirpium Indicarum, cap. 27. Sed quod dicat foliis Polypodii crescere, non ita est; nam foliola habet longe minutiora: Verum accedunt

dunt proxime ad Viciarum & Ciceris Arietini formam: Cæterum planta hæc nomen sortita est, quod contacta, in se contrahatur, tanquam si pudore afficeretur: flosculum profert eleganter flavum, similem flosculis Anagallidos; non ultra palmæ altitudinem assurgit. Quoad qualitates ejus manifestas, eas ex gustu parum amaro, & astringente, siccas & calidas esse constat, proximeque Viciarum naturam redolent, è quarum genere eam esse affirmare ausim: nam floribus parvulæ siliquæ succedunt, nisi quod teretes & oblongiores sunt, quam Cicerum siliquæ. Primâ facie & superficialiter naturam hujus plantulæ contemplanti, mirum videtur herbam resiliere à contactu hominis; sed cum videam idem etiam in aliis multis plantis evenire, mirari desino: Nam inter cæteras videre est semen Trifolii acetosi, si contrectetur, exsilire & manum hominis fugere. Hoc Trifolium cum summa quantitate crescit ad Promontorium bonæ Spei, eaque sola herba ferme ægri à Sceletyrbe reficiuntur; Cum nescio quam ob causam, aut à nostris, hominibus hujus regionis illatam injuriam, non amplius descendant ad littus, cum vaccis, bobus, & ovibus venalibus. Præterea Cucumer Asininus, unde Elaterium confici solet, ubi maturuit, linteo excipi debet, ut decerpatur, alioquin cum strepitu dissilit à se invicem, & manum carpentis eludit. Notum quoque de herbæ istius siliquis, quam Noli me tangere, in Patria vocant, quàm etiam tactum, ubi maturuere, effugiant. Itaque non est, quod putemus miraculum hoc peculiare huic plantæ esse; ne dum in hac re nimis altum philosophemur, idem nobis accidat, quod Christophorus à Costa refert evenisse Philosopho Malabarensi, qui præ nimis accurata hujus herbæ contemplatione amens reditus sit. Præterea Iavani illud pro philtro habeant: Ego natura non propensus ad credendum supernaturales, & superstitiones medicamentorum vires, cum Horatio concludo Epist. ad Numicium:

*Nil admirari, prope res est una, Numici,
Solaque, qua possit facere & servare beatum.*

CAPUT XXXIII.

De Planta Iavanis Simbor Mangianam; Malaiis vero Tando Roufa. Quod utrumque nomen Cornu Alcis à similitudine exprimit.

*Et mare cornigerum est, & cornibus aëra pulsat,
 Multa avis in Iava, Cornua terra gerit:
 Aspicias hanc plantam, similis quam Cornibus Alcis;
 Affixam scopulis, terra nec ulla tegit:
 Atque è fungosa mitto radice fibellas
 Quis quicquid tango, sic retinere scio.*

Natura genitrix & rerum conservatrix, non solum videtur contenta fuisse, in effingendis cornutis animalibus, in terra, & etiam in mari, ut post ostendemus; verum hoc videtur etiam æmulari voluisse in vegetativis, seu plantis, ut in Cicerum, & aliquibus Pisorum speciebus: Sed præcipue in hac planta, quæ circa fluen-

CORNU ALCIS SIMBOR DICTA.

ta in Iava, præsertim regno Bantamensi, crescit, adeoque ad vivum foliis suis Cornu Alcis refert, sicut in hac figura videre est, ut ne quidem Pictor vel Plastes illud melius arte efficere posset: Radice enim caret, in cuius vicem succedit massa quædam è materia fungosa, qualis apud Hollandos in paludibus (quas **De Deenen** vernacule vocamus) è fundo aquarum retibus extrahitur, unde isti cespites flammaticiles conficiuntur, quos **Turben** indigitant Batavi nostri. Crescit illa præterea, terra non contacta: sed vel simpliciter lapidi imposta, vel arboris cavo trunco, demittens hinc inde sua folia.

Supra hæc, descripta herba merito propter succulentiam suam, & quod perpetuo vireat, inter Seda seu Semperviva, numeranda venit: nam nunquam arefcit; sed per pluvias aliquando putrescentibus foliis, statim primo Sole nova succedunt. Quantum ad foliorum substantiam, & formam atinet, ea est planetalis, qualis in Liliis apud nos albis: florem ferre credo, sed eum non vidi, neque adeo sciscitandi occasio data fuit,

propter Iavanos Bantamenses, si non inimicos, saltem simulate amicos nobis, in quorum territorio hæc planta præcipue crescit.

Vsûs foliorum apud Iavanos idem est, qui apud nos foliorum Liliæ albi, in Cataplasmatibus ad Oedemata ac ad Tophos à frigida causa ortos; At in Erysipelate Malaii minus convenire aiunt, unde calidior hujus herbæ Natura facile colligitur: Quod & sapor ejus amarus & fastidiosus indicat, intus sumpta, alvum satis vehementer movet, necat quoque Lumbricos & Tineas puerorum, umbilicis contrita, & imposita.

C A P V T X X X I V.

De Phyllitide seu lingua Cervina, ubi de Polypodio, & reliquis Filicum Speciebus in India crescentibus.

Circa fluentia in Iava Phyllitis seu Lingua Cervina crescit magna copia, sæpe in humanam altitudinem exurgens, colore pulcre viridi: forma ejus in Patria omnibus nota est, ideo ea ommissa, tantum usum in re medica ostendam. Ad Dysenterias itaque sistendas & orgasmum in Cholera refrenandum, ejus decocto

P H Y L L I T I D I S S P E C I E S.

feliciter quotidie utimur. Radices ejus saporem dulcem, qualis etiam in Polypodii radicibus est, præ se ferunt; harum decoctum excellens est remedium in obstructionibus Lienis, Quartanis, Scorbuto, & similibus è melancholico succo ortis affectibus: efficacius hæc omnia præstabunt, si addas Sarsaparillam & radicem Chinæ. Præterea hoc nobis experimento compertum est, folia hujus Plantæ arte Chymica in sal redacta, medicamentum topicum esse præstantissimum in ulceribus inveteratis, præcipue pedum, & tiliarum exsiccandis. Tum in carie ossium, quæ hæc ulcera frequenter comitatur, tollenda, efficax est remedium: nam propter aëris humiditatem, ulcera tiliarum difficulter sanantur, tum propter negligentiam & malam victus rationem, in nauticis Sociis præsertim, sæpe in insanabile malum convertuntur: sed de hoc alibi fusius diximus. Iavani, & Malaii ipsam quoque herbam in Morsibus venenatarum

tarum bestiarum conducere aiunt. Cæterum ex supradictis effectibus satis constat herbam hanc esse temperatam, præsertim radice, quæ deobstruens est, præcipue in obstructionibus prædictis lienis, cujus affectibus peculiari, & formali, qualitate medetur.

C A P V T. X X X V.

Solani Indici Fructus Edulis, quem Indi Fockii Fockii vocant. Et Hyoscyamus Indica.

*Fructibus in Patria Solani Narcotica vis est,
India at è contra Solanum producit edule;
Destituunt Medicum sic Medica Mala saporem
Naturamque novam Europæ in finibus illa.
O quoque sit utinam, Vehimur quum per mare ad Indos,
Longum iter! Infames liceat deponere mores.*

Quantum ex foliis, floribus, fructuque denique hujus Plantæ conjicere licet, certo certius est, hanc speciem Solani esse, nisi quod fructus longe grandiores sint, quam Solani nostri, utpote qui cubiti longitudinem aliquando excedant, corticeque tam lævi, ut speculi modo, humanam effigiem remittere possit. Foliis

S O L A N I Species F O C K I I F O C K I I dicta.

quoque hirsutioribus & quasi lanam superinductam gerentibus. Crassitudine brachium humanum facile æquent. Pleni intus sunt seminibus minutis, qualia etiam in fructibus

ctibus seu baccis nostri Solani inveniuntur. Fructus porro in his regionibus, non solum sunt edules; verum etiam delicatissimi saporis, si coquantur cum Vino, & Pipere. Eundemque gustum obtinent quem Cinaræ basis, seu Carduus altilis in Patria. Commune est edulium apud Indos & etiam nostrates, qualiter sunt Rapæ in nostra Patria. Boni porro sunt nutrimenti, tum diureticam vim obtinent, eoque calculo vesicæ, & renum affectibus admodum utiles: Malaii, & Iavæ incolæ fructum hunc vocant *Focqui Focqui* iterato vocabulo, quod etiam in aliis rebus faciunt, quas excellere sciunt; atque in eo conveniunt cum cæteris Orientalibus linguis, præsertim Arabica & Hebræa ut ex. gr. Si prophetæ rei alicujus excellentiam cum emphasi exprimere volunt, non solum dictiones; sed integras sententias ingeminant, ut mos in Bibliis loquendi frequens est. Ita loquitur Dominus, Dominus Zebaoth &c. Hoc eo Parergice addidi, quod lingua Malaica, quamvis, ut pleræque Orientales linguæ, vocabulorum indigens, tamen significativa sit valde, & amœna, meo quidem iudicio, quæ non solum per totam Indiam familiaris: sed & in Surate, Chormandel & cæteris Asiæ oris, in multo est usu.

Vt ad rem redeamus, unde digressi sumus, hujus *Focqui* species est & alia sylvestris; sed hujus fructus, non, ut jam dicti, oblongus est & teres; sed sphæricus plane, & ubi maturuit, colore flavo, cum domesticus, sit colore vel purpureo, vel grandinis instar albo. Cæterum sylvestris hic fructus amarus est, ideoque non nisi ab Apris & Rhinocerotibus devoratur. Porro hujus plantæ caulis (quod fere omiseram) plane spinosa est, unde imprudenter, non secus, ac Rubus, attingi non debet. Rhinocerotis porro lingua, & palatum tam aspera sunt, ut vepres, & spinas cubitales devoret, ac quo quid pungentius est, eo libentius isto alimento utitur, si in hominem irritata hæc bestia sæviat, solo linguæ tactu carnem, & cutem, usque ad ossa ei delingit, ut alibi in animadversionibus Garc. ab Orta, ad VI I Caput de Ebore, latius diximus.

Quam plantam Indi Daturam, ego Hyoscyamum Indicam appellavi, non solum quod narcotica & stupefaciens vi ei similis sit: Sed quod odore foliorum & forma floris maxime respondeat. Semen in echinato cortice conclusum gerit, qui maturo semine diffilit cum strepitu, si vel levissime tangatur, fabasque cinereas, nigris guttis distinctas, intus ostendens.

C A P V T X X X V I.

De Sædo arborecente.

*Rosa vale, & Viola, quas Arcticus orbis adorat;
Nam melius multo complentur odoribus auræ
Flore hoc Sedifero, quem dives Iava virentem
Ostendit, diris pellit contagia morbis,
Ac gustu Oxalidos gratum diffundit acorem,
Et semper toto viridis spectatur in anno;
Scorpius hanc plantam nec tanget Araneus unquam,
Antidotum hinc Medicis adversus dira venena.*

FRutex hic non in solo crescit, sed arboribus Mangiferis aut Quercus cujusdam speciei, quam Indi *Kiati* vocant, affixa non secus, ac viscus apud nos, qui tamen in dictis arboribus non deest. Planta seu frutex hic est foliis Oxalidis saporis, oblongis, qualia sunt Persicariæ; sed crassioribus longe, & succulentioribus, qualia sunt Sempervivi istius folia, quod in tectis apud nos nascitur, & *Hups-look* vocatur. Radices edit mirabiles, teretes, ex quibus fibras demittit, quæ vel lapidem, vel arborem apprehendunt, & sine limo, vel terra, sic affixa cresunt, magnitudine glandium, forma & figura tali, quali est manubrium hastæ seu lanceæ, quibus Persæ, & Turcæ equites etiamnum utuntur (nam usus illarum apud plerasque Europæ Nationes exolevit): florem profert parvulum, Anagallidis flori similem, sed album, & tam

SEDUM ARBORESCENS.

tam aromatici odoris, Citri æmuli, ut me in vita nil quicquam odoratius naribus percepisse sciam. Vnde etiam apud Malaios nil ad Cerebri & Nervorum præternaturales affectus æque conducere fertur: Hinc quoque in Spasmo & Cholera, Conserva ex floribus, & foliis hujus Plantæ, singulare est remedium. Comperi quoque egregios ejus effectus in Dysenteriis; habent enim folia qualitatem astringentem, & saporem plane talem, qualis est in Acetosa patria, sed palato longe gratiorem: flores quoque conditi non minus cordiales sunt, quam Buglossæ aut Borraginis. Fructus medium digitum longi, sapore mucilaginoso & fatuo, & per medium transversim dissecti, semen ostendunt paulo majus quam Milii, itidem mucilaginosum, quod decussatim situm est, ut ferme arcem repræsentet, quatuor suis vallis & propugnaculis exornatam. Qualitate quantum manifeste ex sapore elicere possumus, hæc Planta frigida est & ficca: Virtute vero occulta, putredini, & omni corruptioni resistit, unde merito inter violentos jam dictos morbos, pro Alexipharmaco apud incolas in usu est. Dum hæc scribo, retulit mihi senex quidam Malaius, qui medicinam inter suos exercebat non infeliciter, nihil æque conducere ad venenata vulnera à pugionibus, & lanceis lavanis alicui inflicta. Solent etenim lavani, mortalium longe crudelissimi, tela sua tingere cruore cujusdam Lacertæ venenosissimæ, quam à sono, quem edit, *Gecco* vocamus, ut alibi dicemus. Hinc conjicere licet, eandem herbam etiam ad ictus venenatorum animalium utilem esse.

*De Nobilissimo, & Saluberrimo Aromate Cardamomo,
Majori & Minori.*

INter alias herbas, & Aromata, quæ fertilis Insula Iava profert, merito inter excellentissima Cardamomum est numerandum: Planta hæc caulem habet Arundinis modo internodiis à se invicem distinctam, & certe folia non absimilia Arundinis foliis, & eodem quoque modo catervatim crescit, primumque intuenti, vix dif-

CARDAMOMVM MINVS.

ferentia inter duas has stirpes videbitur, nisi quod Cardamomum vix ultra duos aut ad summum tres pedes in altitudinem assurgit; folia quoque contrita suavissimum odorem à se reddunt. Dum florentem eam primum conspexi, animadverti insignem Garciae ab Orta in descriptione errorem, lib. 1, cap. 24; qui ait, Cardamomum, non secus, ac Fabas, & Vicias, feri, & eodem modo crescere, pendentibus siliquis, Pisorum instar, in summitatibus Plantæ; quod longe secus se habet.

Ideoque ego, qui plantam hanc millies contemplatus sum, primus eam ad vivum delineatam exhibeo. Circa radices igitur primum emittit spicam, qualis in Spica Nardi conspicitur, verum longe crassiore, cujus calycibus supernascuntur flores, pallidi potius in peripheria, quam albi; in calyce vero flavum colorem ostendunt, suntque admodum similes floribus Mali aurei. Flosculis his decidentibus siliquæ eorum loco succedunt; semen fragrans Cardamomi continent, quale in officinis nostris conspicitur; sed colore sunt flavo semina intus conclusa, quæ ariditate & tractu temporis ex puniceo atrum, quem in exsiccato Cardamomo colorem videmus, contrahunt, eodem modo,

do, quo lector effigiem, ob oculos sibi ponere potest; Certe si egregias hujus præstantissimi Aromatis qualitates enumerare quis velit, vix horæ spatio istas eloqui poterit: Nam calorem habet blandum, & Naturæ nostræ amicissimum, nullum empyreuma in visceribus nostris relinquens; ideoque etiam solum absque alio cibo masticari, & comedi potest, secus, ac Piper, Zinziber, Caryophylli, & reliqua calidiora Aromata, quæ summo suo calore, vix nisi admixtis aliis eduliis deglutiri possunt, & nimis large usurpata phlogosin in sanguine, & febres sæpe continuas excitant; Urinas porro commodè ciet, menstrua fœminarum blande movet, anhelitum commendat, tum obstructionibus Hepatis, Lienis, & præsertim Mesenterii, ad miraculum usque, conducit, etiam in jusculis gallinarum, carnis hædinæ, & vitulorum.

Ex hac Cardamomi descriptione facile deprehenditur Plinii error, qui l. 12, Natur. Hist. cap. 13, Cardamomum ait nomine & frutice similem esse Amomidi, quod falsissimum est, cum Amomis, ut post docebimus, ferulacea sit herba, & radice refert radicem Spicæ Indicæ, pro qua imperitis etiam obtrudi posset. Atque hoc loco est, quod glorier, me primum esse, qui nobilissimam Cardamomi Plantam exacte descripsi: Cum etiam Garcias cap. & lib. suprad. se tantum auribus famam Cardamomi percepisse affirmet. In cibis porro condiendis, præsertim carnibus, & piscibus elixis, apud Malaios in summo usu est, & certe fragrantem gustum iis addit, concoctionique adjuvandæ summe conducit.

CARDAMOMVM MAIVS.

Cardamomum majus copiose crescit in silvis Iavanis, flore, Hyacinthi modo, fasciculato. Differt à minori Cardamomi specie, supra descripta, plurimis modis; primo, quod

quod ultra humanam altitudinem assurgat; quod folia quoque longe ampliora habeat, quod caule non sit geniculato, aut Arundinis instar nodoso, sed qui Cæparum more foliatim à se invicem separetur. Præterea, ut diximus, Cardamomum minus spicas suas circa radices cum floribus emittit; è contra majus, Hyacinthi modo in fastigio gerit. Semen denique ejus vel siliquæ oblongiores sunt, digitali aliquando longitudine: folia tamen odore conveniunt, ut & flores. Nisi quod folia majoris Cardamomi, præterquam quod sint majora citra comparationem, etiam averfa parte, instar Verbasci sint mollia. Tota Planta pulcherrimo est aspectu, grato virore floribusque albis cum purpureo limbo nitet. Vires ejus plane conveniunt cum Cardamomo minori.

CAPUT XXXVIII.

Nymphaea Indica flore purpureo, cujus Calyx seu Fructus quasi per nebulam à Clusio describitur.

*Indica purpureum præfert Nymphaea colorem,
Atque Nuces gignit maturo calyce eduleis.*

Planta subsequens certe dignissima est, quæ describatur, tum ob qualitates excellentes, tum propter pulcherrimum ejus florem; denique propter admirandum, qui floribus succedit, fructum; cujus mentionem facit Car. Clusius, Exo-

NYMPHÆÆ SPECIES.

ticorum lib. 4: sed tantum per transennam, utpote qui descriptionem non instituit ex visu; sed ex relatione navalis cujusdam focii, à quo fructum hunc coemptum esse ait: Ego,

Ego, qui plantam millies vidi, eam paulo luculentius vobis ob oculos ponam, ut conatus viri diligentissimi simul, & doctissimi in re herbaria adjuvem: Itaque verum est, quod ominetur plantam aquaticam esse; nam Nymphæa est, in omnibus nostrati, tam in latis quam rotundis foliis, caule, & radice plane conveniens: Flore vero à patria Nymphæa differt, qui in Hollandia vel albus, vel flavus est, hic autem pulchre purpureus, odore gratissimo nullo modo nostrati cedens. Fructu quoque, & calyce longo à patria Nymphæa distat, qui in superficie hic planus conspicitur, tanquam si per medium cultro dissectus esset; verrucas parvas in orbem distinctas super ostendens circiter triginta N^o, quæ paulatim grandæscentes, calycem sibi unaquæque effingit, donec maturescens Nucem Avellanam dempto putamine, tum forma, tum nucleo valde referunt; saporem quoque ejus non male æmulatur, qui tamen fatuus aliquo modo, & aqueus est, naturam redolens elementi, in quo crescit.

Quantum ad vires attinet, in tertio gradu frigiditas, de iis hic conticeo, cum in his patriæ Nymphææ similis sit, ideoque decocto hujus plantæ, à Malaiis edocti, utimur in calidis morbis, febribus ardentibus, Phrenitide, Cholera, & in mortifera Dysenteria.

Nymphææ porro aliæ species hic etiam circa ripas fluminum, & in stagnis crescunt abunde, usque ad Lentem aquaticum, gratum Anatibus (quos Chineses in copia alunt) pabulum.

Potamogeton quoque feliciter provenit, tum Plantago aquatica, quam frigidam esse nullus mortalium mihi facile persuaserit: nam dum experiendi gratia (ut Botanicis mos est) hujus plantæ folia paulum masticarem, tantam acrimoniam in ore sensi, quantam ne quidem Ranunculi aquatici ea species dare potest, quam Flammulam apud nos, rei herbariæ periti ab ardore vocant. Ita ut meminerim nos, non frustra aliquando in Patria de ejus qualitatibus disputasse: nam & folia hujus Plantaginis etiam apud nos masticata aliquam acrimoniam in ore relinquunt, verum transitoriam tantum, & momento durantem; hæc vero Indica palatum & guttur excoriat. Quod si adhuc incredulus quis rei Botanicæ studiosus, de hoc dubius hæret, huc veniat velim, ei bona fide promitto, hac planta degustata omnem scrupulum ex animo rejiciet.

C A P V T X X X I X.

*De Veronica Iavana, ubi & quedam parergice tractantur
de familiari potu Aracco.*

Crescit hæc herba copiose in pratis, & sylvis Iavanensibus, flore albo, Malaii, & Iavæ Incolæ eam *Oubat Matta*, vocant, quod medicamentum pro oculis denotat, quia illi succum expressum ad lippitudinem, & Ophthalmiam oculorum adhibent, non secus ac nostri succo vel aqua destillata Veronicæ ad affectus oculorum utuntur. Porro hic succus, & totius herbæ decoctum in affectibus thoracis commendatur, ut sunt Asthma, Phthisis, & reliqui morbi Pulmonum, qui cum tussi homines molestant. Tum propter vim diureticam Incolæ ea utuntur in affectibus renum & vesicæ; tum in Gonorrhœis è concubitu Venereo conceptis. Itaque ut sæpe mirer oscitantiam nostræ gentis, quæ hos populos Barbaros appellare non veretur; cum non solum in herbis cognoscendis, sed in omni œconomica administratione nostros longo intervallo post se relinquunt. Utuntur porro Incolæ foliis hujus contritis ad ulcera pedum & tiliarum; nam qualitatis est egregie exsiccantis, atque ulcera, ut supra dixi, propter climatis humidam constitutionem, admodum difficilia sunt curatu. Imo propter intemperantiam militum, & nauticorum sociorum in potando *Aracco* seu vino adusto Indico, hæc ulcera cacoëthia, & mali moris, & sæpe insanabilia efficiuntur.

Vt transitorie aliquid de *Aracco*, seu vino adusto Indico, dicamus; sciendum est Chineses, gentem totius Orbis avarissimam, & subtilissimam, hoc potus genus, ut Oryzæ parcant, adulterare Holothuriis, in mari fluctuantibus, admixtis, ut sic ei perniciosum Pulmonibus ardorem concilient; & hinc fit, ut miseri nautici & milites in Phthises, Marasmus, sanguinis sputum incidant, & post diuturnam emaciationem, miserime morian-

moriantur: Nam hæc Holothuria, ut & cætera recrementa maris, inter quæ est Nautilus piscis, Stellæ marinæ, & alia, tam exurentis sunt caloris, ut solo attactu in cute veficas excitent, non sine fummo dolore. Hujus generis sunt non tantum Lepus marinus, sed Stellæ marinæ, & Asterites, tum Nautilus piscis, cujus descriptionem post dabimus, qui tam ardentis est caloris, ut dum è Patria in Indiam navigarem circa insulas Canarias, mari vehementer tranquillo, in scapham cum aliis descenderem, piscandi gratia, & extracto reti, cum inclusus esset unus ex hisce Nautilus, quem dum imprudens & inscius contracto, tam vehemens calor manum meam invasit, ut iis fieri solet, qui à Dracone pisce, quem **Pieterman** nostrates vocant, puncti sunt, & nisi admoto Allio in aqua marina macerato, mihi subvenissem, certe propter dolorem febrem incurrissem.

C A P V T X L

De Ricino Brasiliensi, Lada Chili vocato, quod sonat Piper Chilense & de ejus usu hæcenus nobis incognito.

Quamvis planta hæc sub nomine Ricini Americani, jam etiam apud Baravos in hortis feri, & coli inceperit: tamen quia ejus usus non nisi quam inter caustica medicamenta cognitus est, ego non potui, quin ostenderem familiare Lusitanis, & Indis condimentum, & edulium esse ad cibos assos, vel elixos, hoc modo;
Sumunc

L A D A C H I L I .

Sumunt poma seu fructus illius Mandragoræ, quam Itali *Melansana* vocant, Neoterici Poma Amoris, Lusitani *Tamatas*, & *Poma doro*, à pulcherrimo, & lucido in maturis rubro colore; discindunt fructus hos cum hoc Pipere Chilensi in minutissimas particulas, easque crudas, oleo & aceto perfundunt cum paucis sale, eoque pro cupediis utuntur. Hoc modo frigidissimam, & narcoticam Mandragoræ qualitatem calidissimo alio fructu temperantes, ne frigus prioris solum comesti naturalem calorem suffocet, & extinguat. Constat autem Piper istud Chilense, Capsici speciem esse, ut bene notat doctissimus Clusius in annotationibus supra Nic. Monardem Medicum Siviliensem, fol. 386.

Incolæ præterea (quod & à quibusdam nostratibus fit) istud Chili quoque assiduo ore ferunt masticando: ast ego id conans animi gratia imitari, tam exurens hoc inveni, ut mihi non videretur operæ pretium assuescere ei mori, qui, præterquam quod cum dolore conjunctus sit, etiam nihil emolumenti adferat; tamen asserunt Lusitani jam dicto modo præparatum, utile esse adversus pituitam, & cruditatem stomachi; quæ propter aliquoties jam dictas causas huic regioni admodum familiaris est.

Porro descripta Ricini species est è minoribus: nam sunt etiam majores, quæ pollicis crassitudinem exæquent, ejusdem tamen usus, & facultatis, quam superiores, qui hic depinguntur.

ANNO TATIO. Improperie admodum nomen Ricini huic plantæ inditum esse mihi videtur; cum neque forma, neque figura externa, ullisve qualitibus internis cum Ricinis Americanis conveniat; sed vera Piperis sive Capsici Brasiliensis species appareat. Nisi forte, (ut sæpe contingit, circa exotica imprimis,) varia nomina nunc huic, nunc illi plantæ approprientur.

De Telephio Indico.

Telephii seu Sempervivi ea species, quam Belgæ *Hemel Sleutelen* vocant, hic in hortis crescit caule paulo elatiore, quam patrium, foliis etiam aliquantum in figura variantibus. Incolæ Malaii id à forma *Moulit Bebec* vocant, quod Anatis rostrum significat: nam inversum Anatis rostrum admodum bene refert, præsertim

TELEPHII SPECIES.

istorum, qui incisuras ad latus rostri habent, ut in hac figura videre est. Semperviret hæc planta, quæ ad cæteras qualitates frigida & sicca est, ideo Incolæ utuntur ea contrita ad ipsorum scabiem & cætera biliosa ulcuscula in cute, quæ hic nunquam desunt. Tum ad Erysipelata utilis quoque est cum aceto confusa. Malaicæ mulieres ea quoque utuntur pro topico super bregma puerorum, ubi suturæ nondum coaluerint, referentes, id ad robur cerebri facere, & ut id topicum melius applicent, novacula capillos infantium abradunt. Cæterum mirari subit Incolarum horum industriam, qui veterum Arabum, Avicennæ & reliquorum instar, à forma herbis nomina induunt externa: tum in herbis dignoscendis, & noxiis ab innoxiiis separandis, Gufaratti & qui ab ora Chormandel huc veniunt, adeo excellunt, ut ne quidem optimo Botanico cedant. Ratio est, quod hæ gentes sectam Pythagoræ sequuntur ut plurimum, qui nihil, quod anima sentiente præditum fuit, ullo modo comedent; sed vegetativis stirpibus & herbis tantummodo vescuntur; quare etiam à crebra experientia edocti ad unguem herbas edules ab herbis medicinalibus, vel etiam venenosis, distinguunt, imo hoc norunt pueri septennes & infra.

CAPUT XLII.

De fructu Billing-bing indigenis vocato.

*Stypticus è Citreis acor etsi dentibus hæsit
Billing-bing gustum hunc fructus abire facit.
Non secus, ac magnus dolor arcet sæpe minorem,
Hic acor his acidis fructibus eruitur.*

Crescit arbor quædam foliis Ciceris arietini quoad figuram: sed grandioribus, acido sapore præditis. Fructus porro tam pendentes ex ramis, quam ex trunco ipso arboris prodeuntes, magnitudine sunt & forma Cucumerum, primum adolescentum, quos *Agurcas* Lusitani vocant; qui certe propter extremam suam acidi-

BILLING-BING.

tatem, ipse acor vocari merentur, & quod magis in iis miror, si cui dentes, ab acido aliquo fructu gustato obtupescant, his fructibus tantum degustatis, statim acor iste evanescet, credo, eadem ratione, qua in quibusdam affectibus mixtis præter naturam major dolor minorem obscuriorem reddit. *Billing-bing* hic fructus Malaiis dicitur, & nos ex ejus succo expresso (nam succulentus admodum est) Syrupum conficimus, adversus hepatis intemperiem calidam, & Phlogosin in sanguine venis & arteriis contento; tum eo utimur etiam cum *Oryzæ* non decorticatæ decocto, quod *Padii* vocamus, egregio juvamento in febribus ardentibus, & continuis, tum siti sedandæ

optime confert. Cholerae quoque impetum sistit. Hinc facile quis colligat, qualitate esse è frigida versus siccam, quod astringens ejus gustus etiam indicat.

CAPUT XLIII.

De Cypero Indico.

Herba hæc in summa quantitate circa fluentia Iavæ crescit, radices ejus bulbosæ sunt, non secus, ac Chamæbalanus, seu glans terrestris, qui in Zeelandia in agris foditur è terra: Odoris sunt plane aromatici, & Caryophyllos referentis. Unde earum decocta per aliquot dies sumpta, nervorum frigidis affectibus summe condu-

CYPERVS INDICVS.

cunt, imprimis multum adferunt levaminis in tremoris, seu Paralyseos isto genere, quod *Berberii* aliquoties Indis vocari diximus. Indæ Mulieres hanc plantam etiam cunctis menstruis adhibent, nam diuretica admodum est. Ideo hydropicis quoque convenit, & propterea habemus in Nosocomio semper radices Cyperi exsiccatas ad manum, cum ille frequentissimus sit, & decocto Chinæ, atque hoc Cypero feliciter curatur. Ex hac radice porro conficimus arte Chymica sal, apprime utile consumendis excrementis in ulceribus, præsertim pedum, & tibiarum: nam præterquam quod eas absumat, etiam os à carie defendit, & loca inania carne replet, eique cicatricem superinducit. Idem & Cyperus in Patria præstat, in cinerem redactus, & inspersus ulceribus istis calcium, quæ Perniones vocitari solent, quæque hyeme præsertim mortales infestant. Cyperus porro inter Graminis species reponi debet: ideoque, quia de iis alibi latius diximus, hic supervacuo labore superfedebimus.

CAPUT XLIV.

De Fabis, & Leguminibus in arboribus nascentibus, & primum de arboris fabiferæ flore, qui Boa Tsinkring dictus Iavanis.

FLos, quem depictum videtis, in præalta arbore crescit, cujus truncus multis, & acutis spinis obsitus est, folio plane, quali Tilia in nostra Patria. Aper- tus tam egregie ruber est, ut è longinquo nihil gratius oculis objici posse putem, cui magna copia filiquæ succedunt, in quibus rubræ Fabæ itidem nascuntur, quibus

ARBOR FABIFERA I, BOA-TSINKRING dicta.

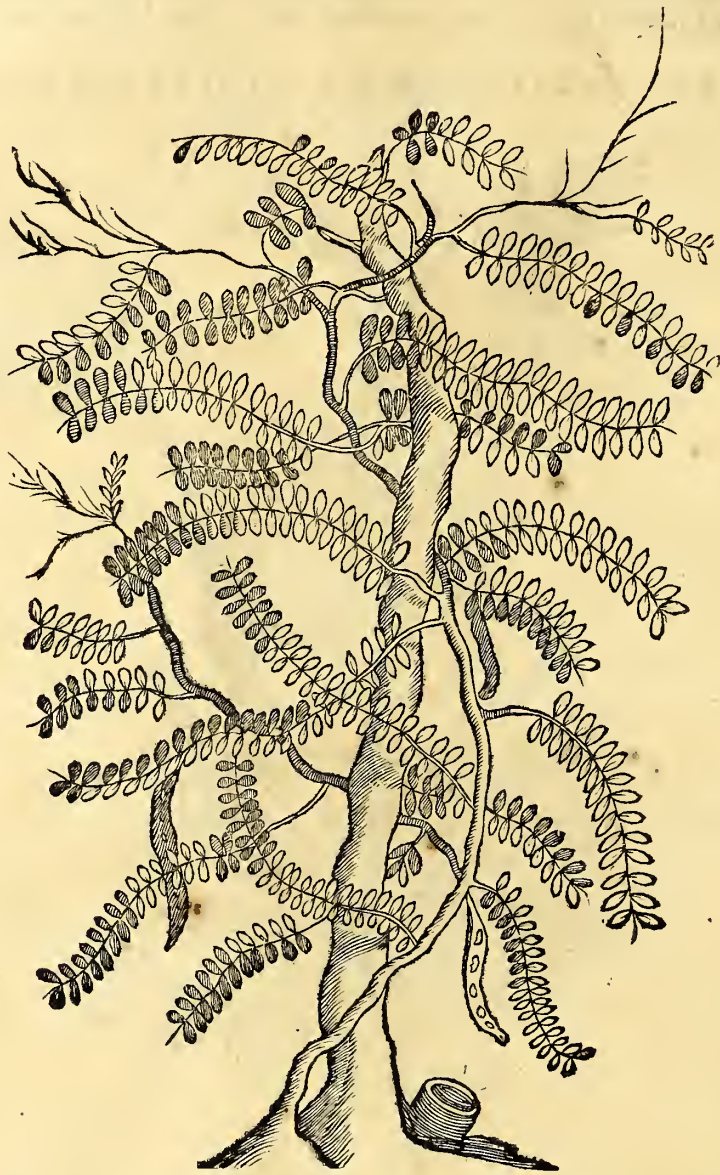
Turdi avide vescuntur, non secus, ac in Patria nostra baccis Orni rubris, laqueo indi- tis capiuntur.

Plurimæ sunt arbores, quæ varia Pisorum genera, & Legumina ferunt, more pla- ne nostris incognito, ubi miraculum esset, Fabas è ligno nasci. Saporis tam boni sunt ut nostra Legumina, quædam, melioris: attamen sunt Pisa, Legumina, & Lupini, quæ non secus, ac nostratia in sarmentis nascuntur, & bacillos appositos scandunt. Fabæ, quas Turficas nos vocamus, plures species hic nascuntur, qui sapore nullo mo- do aliis cedunt.

Cæterum quoad vires Leguminum, ea constat versus siccum pleraque vergere, ac flatulenta esse, torminaque in ventre & intestinis ciere: diuretica tamen sunt omnia, & hydrotica; unde ea inter medicamenta alimentosa reponamus, & non nisi aliquoties iis vescamur.

Inter eos quoque familiares sunt, Phaseoli seu Fabæ purgantes, Pisorum nostrorum forma, sed folio Trifolii, vel Meliloti, verum crassiori. Harum Fabarum jus hydropticorum aquas potenter per superiora & inferiora educit.

PHASEOLVS II INDICVS RVBER, qui
ABRVS Prosp. Alpino dicitur.

ANNO TATIO. Cum Autor noster solam iconem hujus plantæ sine aliqua descriptione exhibuerit; Cumque eadem æque in Brasilia luxuriet ac in India Orientali, vel Ægypto; paucis defectum hunc supplebo, eaque traditurus quæ mihi innotuerunt. Quod vero ejus figuram & descriptionem in opere meo neglexerim, non est quod quisquam miretur; quoniam ea tantum attigi, quæ majoris sunt efficacix in Medicina; hoc vero, rectius in puellarum cultum, quam corporis alimentum vel medicamentum cedit; Corallorum enim uniones, quas collo gestare solent, ex rubris Pisis conficiuntur; nec memini unquam in Brasilia hæc sicut cætera Legumina advenis vel indigenis, etiamsi probe elixa, accepta fuisse, quod ea pravi nutrimenti, & difficillimæ concoctionis deprehenderint. Idem quoque de iis testatum reliquit Prosper Alpinus, etiamsi fateatur ab Ægyptiis parari & pro cibis apponi.

Silvestris & volubilis hæc planta semper virens arboribus se involvit, easque enititur
tenaci

reaci farmento. Cui, rami alternatim oppositi, uti & folia ad eundem modum æqualia, paria in quolibet ramulo, circiter digitum longa, figura Buxi, vel Sesban Alpini potius foliis similia, splendentia, sine petiolis, ramulis ornate innitentia conspiciuntur: moventurque ut nonnullæ aliæ herbæ ad Solem, sese claudentes ac aperientes ad ejus ortum vel occasum; quasi eo converterentur, quo humor radiante Sole provocatur. Ex parvis floribus filiquæ proveniunt omni anni tempore, quæ mature factæ dehiscunt, unde sex, septem, vel octo semina apparent Pisi fere magnitudinis, sed paulo ovalis figuræ, dura, splendentia, læto coccineo colore decora, excepta ea parte, qua folliculo annectuntur, ubi macula nigra loco hili egregie splendet.

PHASEOLVS III QVADRANGVLVS.

En Phacos, & docti quadrata Legumina Plini.

Mirum hoc Leguminis genus foliorum magnitudine, & fructuum infueta figura, cæteris præeminet, licet crescendi modo & qualitate iisdem Pisis, simile sit; non enim ingratoris saporis sunt fructus, quam Pisi illa in Patria apud nos, quæ sine membranaceo illo cortice (nostrates **Peulen sonder Schillen** vocant) appositos bacillos farmentosis suis ramis, scandunt. Ex uno eodemque caule tria folia sibi conjuncta emergunt, atque ex eodem quasi centro pediculus provenit; ex quo Phaseolus quadrangularis dependet, Pisis rotundis repletus, qui ubi maturuerit, dehiscit, & fit edulis.

De eorum natura & gustu nihil ulterius addam utpote quæ reliqua id genus Legumina æmulantur, ut supra monui.

PHASEOLVS INDICVS, IV qui
SECAMONÉ Alpino dictus.

ANNOTATIO. Quam sæpe inter se conveniant, Ægypti & Iavæ Plantæ, ex hoc quoque Phaseolo liquet, qui nihil plane differt, ab eo quem P. Alpinus in Plantis Ægyptiacis tradidit; quamvis ille, ut & Autor noster, nihil fere de ejus qualitatibus specificè egerint; ille enim tanquam novam & adhuc minus usitatam, eam exhibet, & disputat, ad quam speciem redigenda sit, & Apocyno Clusii, angusti folio non male comparat. Noster vero autor qualitate hujus Phaseoli, communes cum cæteris Leguminibus & plantis fabiferis, sub hoc capite comprehensis, statuit: quamobrem eo lectorem remittit.

Planta hæc exotica sponte in silvis nascitur, alteque saliens, arbores vel bacillos scandit, foliis longis, duris, acuminatis. Flores fert albicantes stellares, tres quatuorve simul copulatos, ex quibus nascuntur siliquæ longæ, lanuginosæ, crassæ Rhododendri siliquis similes, sed longiores, seminibus parvis refertæ.

Testatur Pr. Alpinus, ex hac planta manare succum flavum, urentem, quem siccatum Ægyptii valenter tenues humores purgare aiunt. Vnde nonnulli Scammonei speciem esse affirmant, quam *Secamoné* appellant; cujus tamen nullum in medicina usum se novisse dicit.

LUPINVS FLORE FLAVO.

Pisorum hoc genus, si vel ex sapore fastidioso, & amaro, judicare velis, è Lupinorum est specie. Flores fert flavos, quibus siliquæ succedunt, Pisorum nostrorum siliquis similes. Decoctum eorum alvum movet, & urinas, ideoque magis inter medicamenta, quam alimenta locanda veniunt; agrestes sunt, & in hortis, quod sciam, non coluntur. Ramunculi ex ipso caule satis longi & recta extensi emergunt, qui desinunt in quinque vel sex folia oblonga tenuia. Flores autem & siliquæ etiam caule cum tenui pediculo adnascuntur.

CAPVT XLV.

*De quibusdam Indicis floribus, eorumque grato odore & usu
apud Incolas.*

IAvani, imo omnes Indi, qui Mahumetis sectam sequuntur, florum bonorum odorum sunt amantiissimi, ut hinc proverbium enatum sit, Iudæos rem dispendere in sacrificiis, Christianos in epulis, Mahumetanos in odoribus. Itaque suaferim Hollandis nostris, qui tanti faciunt florum varios colores, & odores; ut sæpe integra patrimonia in eos absumant, huc veniant, si emolumentum è floribus suis desiderent, nam ingens in Iava est bene odoratorum, & coloratorum florum copia, ita ut si particulatim de singulis agere velim, charta & atramentum mihi prius deficiant, quam Na-

FLOS INDICVS CHAMPACCA dictus.

turas eorum explicem. Itaque selectiores, & magis odore præstantes enumerabo. Inter odoratos igitur, facile principem locum obtinet Flos ille, quem *Champacca* indigitant, qui crescit in arboribus non absimilibus *Persicæ Mali*, foliis eodem modo oblongis, & in cuspidem pyramidaliter desinentibus. Colore flores sunt duplici, viridiori & aureo, qualis est in *Malis Aureis Hispanicis*. Forma sunt, quali apud nos flores *Colchici*, vel etiam *Croci Anglici*. Porro odoris jucundi, & *Rosam* mixtam cum *Viola æmulantis*. Vnde etiam *fœminæ Indicæ* iis in nobili suo unguento *Borborii* supradicto utuntur, ut corpus à capite ad calcem eo inungant. Capillos quoque ferme semper intertextos habent hisce & aliis bene olentibus floribus, ut maritis suis, vel potius amantibus, gratiores occurrant.

Nascuntur præterea in arbusculis, nivis instar albentes flosculi, qui *Fula Mogori* à *Garcia* ab *Orta* vocantur, tam grati odoris, ut *Violæ* ipsis cedant longo intervallo. Ex his aquæ destillatiæ cordiales conficiuntur pro *Lipothymiis*, (quæ frequentes, & periculosa hic in *Choleris* eveniunt,) præstantiores certe, quam aqua *Rosarum* vel *Buglossæ* possint esse. Ad *Epithemata* porro in continuis febribus, & doloribus *Capitis biliosis* accommodatissimæ sunt hæ aquæ; unde natura horum florum, è temperato versus frigus vergens facile conjicitur.

CAPUT XLVI.

De *Rosa Batavico - Indica inodora seu Malva frutescente.*

FRutex quidam hortorum sepibus contexendis plantatur, cum sarmentosis, & oblongis ramis, è quibus corbes conficiuntur. Folia habet pyramidalia, in circumferentia dentata, florem fert rubicundum plane, qualis est *Rosæ simplicis* folio apud nos. Sunt & frutices ejusdem speciei, qui carnei coloris flores gerunt, quem *Belgæ Ujverwigh* nominant; totus porro frutex inodorus est, & suo virore solum, & pulchre florum rubro colore, aspectum delectat amœnissimum. Masticatus Flos nigrum succum à se emittit, quapropter nobis aliquando denigrandis calceis inservit. Ex sapore

ROSA INODORA RUBRA I. ROSA INODORA PALLIDA II.

saporem tamen astringenti, constat frigidioris esse naturæ, & in Febris continuis aqua destillata ex his floribus ad conciliandum somnum usus sum pro frontali. Non incommodè etiam posse sumi in Dysenteria propter astringentem vim contenderim, sed cum notiora, & meliora ad hunc affectum medicamenta nobis suppetant, non est quod ad minus usualia curramus. Ego huic frutici lubens Malvæ frutescentis nomen indiderim. Cum Flos ipsi Malvæ arboreæ non sit absimilis, præsertim quantum ad pediculum prominentem è Floris calyce, ut hic depictum videre est.

Secunda Rosa Batavico-Indica inodora hic apposita est, quæ quoniam colore tantum differt à priori, quod illa rubro, hæc vero carneo sit colore, peculiariter quod de ipsa amplius scribamus, non habemus.

CAPUT XLVII.

Appendix. *Moly, vulgo Liliium Indicum.*

Pro miro & vario naturæ lusu flores Asiatici Europæos æmulantur. Belgæ in Indiis pulcherrimum hunc Liliis rubris nostris annumerant, quibus sane figuræ & coloris elegantia haud cedit, & proinde apud indigenas, perpetuos florum & odorum admiratores, in pretio habitus. Si ulli florum Indicorum comparandus, certe
Moly

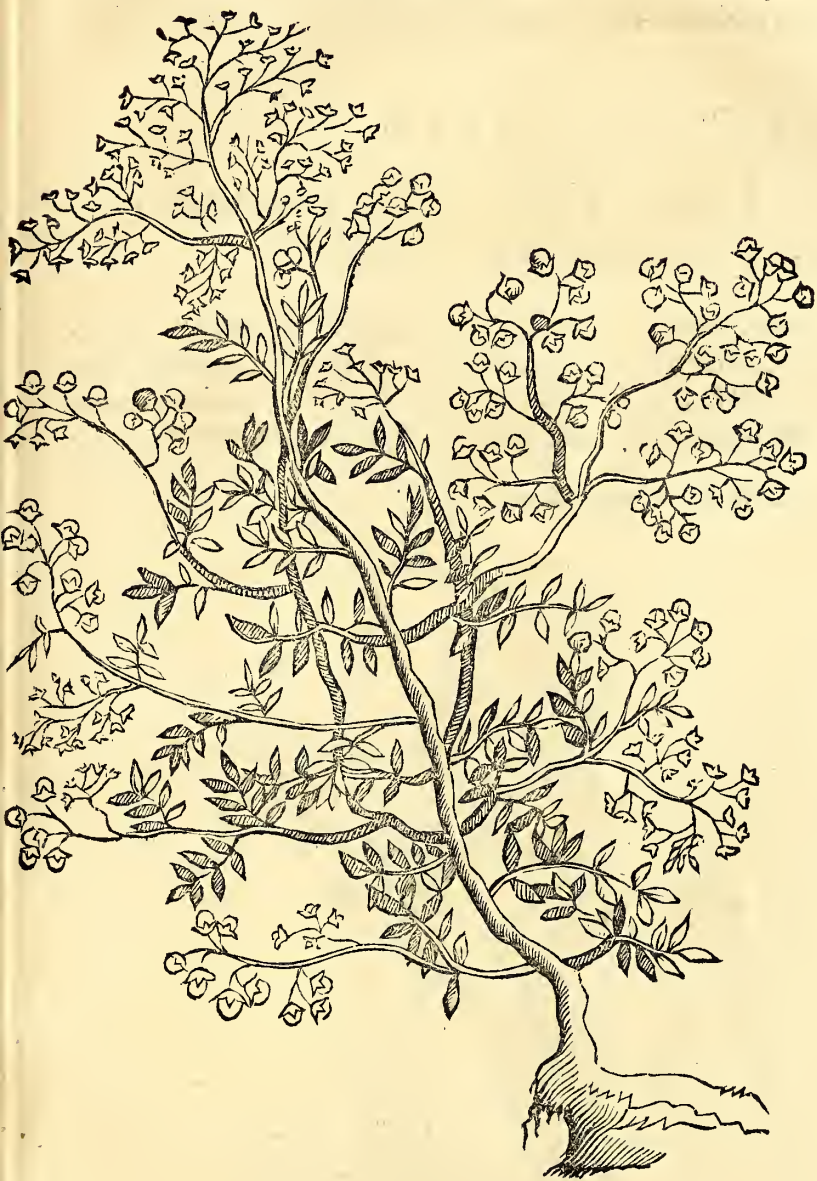
Moly montano latifolio, flore flavo, Clusii similis existit. Caule unico, enodi, firmo, sed tenui, ad altitudinem nostratis Lili exurgit. Cui infra tria quatuorve folia oblonga, surrecta, supina parte carinata & contorta adnascuntur. Summo autem fastigio, ex membranaceo folliculo, bifariam diviso, quindecim aut plures flores uncialibus vel longioribus pediculis, senis foliis, stellæ in modum expansis, emergunt, qui simul eleganter juncti coronam imperialem repræsentant. Ideoque non indignam putavi plantam hanc ad vivum in Indiis depictam pro corollario annectere, licet ulterior ejus usus & dignitas à nobis adhuc desideretur.

C A P V T X L V I I I .

De Ligustro Indico, & Alcanne frutice.

Christophorus à Costa, historiarum libro, de aromatis, & plantis Indicis, f. 285, vehementer laudat hanc plantam: Quod adeo verum est, ut nihil præstantius inveniri in terra posset, fovendis membris eorum, qui à molestissima paralyseos specie, *Berberii* dicta, affecti sunt; de qua cum latius in Method. medendi egerim, non est quod hic repetam. Planta eadem est, quam Prosper Alpinus sua, de Plantis Ægyptiis, historia Ligustrum Indicum nominat: & certe flos, folia, & sarmenta omnino Ligustrum referunt; odoratius tamen spirant folia quiddam, quam nostrum Ligustrum: flos quoque, quamvis forma conveniat, colore variat; nam in Ligustro Indico subcyaneus est, cum in Ligustro patrio, nive sit candidior; Vaccinia tamen utriusque nigro

LIGVSTRI SPECIES I.

LIGVSTRI SPECIES II.
ALCANNÆ dicta.

nigro sunt colore. Nobilissimus est frutex per omnem Indiam, longe virtutibus excedens Chamæmelum, & Melilotum, quum in fomentis discufforia sua vi paralyfin fanet, folia masticata aliquantum linguam vellicant, sine tamen insigni acrimonia.

Alcannæ frutex, quem simul hic appingi curavi, huic congener est, nisi quod sit foliolis minutioribus, quam Ligustrum Indicum, quod Malaii *Lagondi* vocant, Garcias ab Orta *Neergundo*, & *Negundo* appellat.

Alcannæ porro folia per totam Indiam in usu sunt tingendis dentibus, labris, & uingibus præsertim, rubro colore. pulcrum inter Mauros existimatur, quod hoc modo faciunt; folia in lapide marmoreo pistillo contracta macerant in aqua pura, cum pauca calce, & sic rubrum nascitur hoc pigmentum, quo & caudas equorum suorum Turcæ, & Persæ, eleganter tingunt, non secus, ac si videas equos istos in Zelandiæ partibus, ubi Rubia tinctorum nascitur, qui quia Molas illas circumactiles trahunt, quibus radices dictæ Rubiæ, in fornacibus exsiccata, teruntur in pulverem, toti rubro colore picti conspiciuntur.

Denique ut concludam, hi duo frutices in tanto sunt honore apud mulieres Malaiicas, ut sacrilegus habeatur, qui malum de iis protulerit verbum, & semper in lotionibus, quibus utuntur in puerperiis, omnibus denique vulvæ morbis, ditiores, hæ plantæ adesse debent. Quin & senectutem arcere dicunt, & (si auderent) mortem ipsam. Certe virtutes ejus egregias ego nunquam fatis laudare desinam, cum foliis hujus nobilissimi

liffimi fruticis, secundum Deum, sanitatem meam restitutam debeam à molestiffima ista paralyseos supra dicta specie, qua ego per integros quatuor menses, cum prima vice, à Iavanis Mataranensibus obsessi essemus, vexatus sum, fotu, & decocto intus sumpto hujus *Lagondi*, plane ab ea liberatus sum, & in Nosocomio eodem modo plures alios percuravi.

C A P V T X L I X.

De Colocassia seu Culcas Prosperi Alpini, quam Ari esse speciem proxima descriptio ostendet.

Prospere Alpinus libro suo, quem edidit de plantis Ægypti, hanc *Culcas* ab incolis vocari ait, ipse Colocassiam vertit, qua ratione ego equidem ignoro, cum Colocassia longe quid aliud sit, præterea edulem esse ait, quod quidem verum est, sed cum cautione est intelligendum, ne ignarus quidam vitæ periculum incur-

C O L O C A S S I A.

rat, cum planta hæc natura sua venenata sit. Itaque radices ejus crassas, & in taleolos discissas, Iavani per triduum aut quatrimum in profluenti macerant, ut mucilaginosam, quæ in iis est substantia, abluatur, nam in hac muccagine deleteria ejus vis consistit, tunc expressas torculari easdem radices Soli siccandas exponunt, & dein eas in pollinem terentes, placentas ex iis loco panis & oryzae conficiunt. Et hæc est radix ea, clade Iavanorum Mataranensium nos obsidentium tam nobilis, quæ inter eos perniciosam in castris Dysenteriam excitavit, dum miseri fame oppressi, quod à nostris oryza omnis intercepta, & incensa esset, quæ à *Tengal* civitate in castra advehi deberet. Itaque hac sola fere radice se per aliquot septimanas sustentare in summa fame coacti sunt. Chineses, & Malaii eodem modo præparatis ejus radicibus utuntur. Quantum me spectat, ego non libenter fruar deliciis tam caro constantibus. Præterea (quod pene omiseram) dum hanc radicem coquunt, prius decoctum abjiciunt, & addita aqua recenti recoquunt, & tum iis quoque vescuntur, cum aceto, & oleo Nucis Indicæ, & Pipere,

Pipere, ut nos radicibus Betæ rubræ. Cæterum quod Pr. Alp. loco citato dicat, plantam hanc florem non ferre, falsum est, immo ego ejus florem, & fructum, millies vidi, & ex iis conjeci, Ari esse speciem, ut in hac figura videre est: adde quod fructus maturus omnino ruber sit.

C A P V T L.

Cynara Indica seu Ananas Indis dicta.

*Qui legitis Cynaras, atque Indica dulcia Fraga,
Ne nimis hac comedas, fugito hinc, latet Anguis in herba,
Ne tibi lethifero sapor impleat ilia succo.*

Cum Christophorus à Costa hunc fructum egregie describat, nolo ego honorem suum illi invidere, sed lectorem eo remitto: hoc tantum addito, gustu adeo delicato esse, quam Fraga in Patria, vino, & saccharo macerata. Externam cutem hujus fructus aufert, qui eo uti volet, & reliquum discindit in taleolas, quas aqua,

A N A N A S F R U C T V S.

aut vino, paulum macerare necesse est, ut erodens vis ipsi insita extrahatur, alias calore suo palatum, & linguam exulcerant, bullasque in iis excitant. Quapropter omnibus & singulis suascri, ut his fructibus moderate utantur, ne decepti à gratissimo sapore incurabilem Dysenteriam incurrant. Quamvis fructus hic ex effectu suo procul dubio ca-

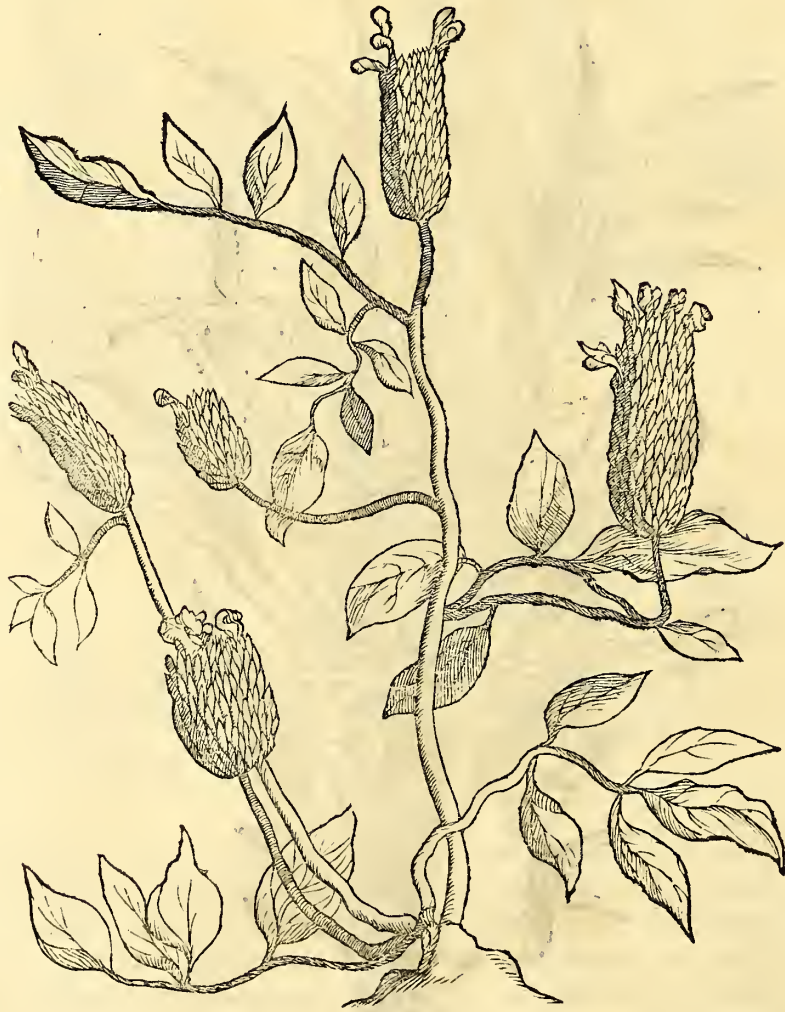
lidus judicari debet, tamen folia frigida sunt, quod acidus ejus, & adstringens sapor, satis indicat, qui gustus non nisi in frigidioribus plantis reperitur. Neque hoc alicui videri mirum debet, plantam, aut fructum, una parte calidum, altera sæpe frigidum esse, cum exempla in promptu sint; sed unicum hoc tantum adferam huc de Malis Citreis, Limonibus, & Aureis, quorum pulpa egregie refrigerat, exterior vero cortex calidus est, quod sapor ejus amarus facile indicat, præterquam quod mulieres Indæ, nullum efficacius medicamentum ad obstructions menstruorum esse quotidiana experientia testantur, & nos corticibus horum fructuum conditis, ad frigidos Ventriculi, & Intestinorum affectus commode utamur.

C A P V T L I.

De Betonica frutescente.

Antequam plantam hanc fruticosam describam, illud lectorem admonitum volo, me inter Naturæ miracula, quæ in hac Insula visuntur, referre, quod herbæ, & plantæ, alibi à natura molles, hic caule lignescente multæ conspiciantur, ut inter cæteras videre est Malvam vulgarem, quæ pumilis stolonibus ligneis

B E T O N I C A F R U T I C E S C E N S.

egregie floret, & cascolos suos profert. Multæ præterea Fabarum, & Lupinorum species hic in arboribus crescunt, quod in Patria nostra plane inauditum est, sed de iis suo loco. Ad Nosfram hanc Pulmonariam jam deveniamus, quam sic nomino, quia maculas fert in foliis suis, quales in Pulmonaria nostra videmus, quæ ibi inter olera refertur, sed revera flores, seu spicæ ejus, eam de Betonica genere esse arguunt: tamen hic pulmonibus ejus decoctum utile fertur, Sputo sanguinis, Phthisi, Asthmati denique conducit, quod *Sakit hatii* Malaii vocant, seu morbos Cordis, cum Cor, Hepar, Pulmo-

Pulmones, Lienem denique ipsi nomine Cordis insigniant, ac, uno ex supradictis instrumentis laborante, *Sakit hatii*, id est, se dolere à Corde conquerentur; & dum locum affectum manu demonstrant, facile Medicus versatus errorem intelliget, alias ludibrio se exponi Tiromedicus putaret. Spica hujus plantæ frutescentis, ut dixi, *Be-ronicæ* flori respondet: colore sunt flosculi, qui mille fere, una spica existunt, ex pallido cyanei, quales sunt flores *Roris-marini* in Patria. Indæ porro mulieres succum hujus plantæ expressum, ac viridem, excellens antidotum dicunt esse adversus morsus Serpentum, Scorpiorum, Scolopendrarum, & cæteros venenatos ictus. In quo ego illis facile fidem adhibeo, cum sciam, ipsas perfectissimas magistras, & repertrices venenorum esse, quibus illos, quibus male volunt, ad Orcum demittunt, & in hoc genere fraudis nullo modo Italis cedunt, cum terra hæc, ut optimarum, & præstantissimarum herbarum est ferax, sic venenorum, & medicamentorum deleteriorum copiam gerat.

FRUTEX INDICUS INCOGNITUS

FRutex hic exoticus, anonymus est, cum floribus exiguis copulatis, foliis autem magnis, deorsum pendentibus, ex pediculis solidis, ligneis. Eorum succus ulceribus mæmoris exsiccandis dicatus est. Cætera, quæ de hujus plantæ viribus dicenda forent, quia mihi incomperta, posteris indaganda relinquo.

*De Gramine Cruciato Prosperi Alpini, lib. 1. de Plantis
Aegypti, cap. 40. & de cæteris Graminibus medi-
cinalibus, & radicibus eorum in Fava.*

*Gramen ego quamvis vociter vilissima Planta,
Sed tamen in morbis notus me prætulit usus,
Qui Renes diro vexantque dolore Vesicam.*

Graminis species hic depicta, abundantissime in Insula Iava crescit, non secus, ac in Ægypto, ubi Prosper Alpinus medicus præfecti mercatorum Venetorum in Cairo Ægypti, eam crescere ait, folia eadem habet cum gramine vulgari: sed in apice Caulis quatuor decussatim aristas profert, formam Crucis plane referentes. Est

GRAMEN CRUCIATVM.

præterea Gramen ejusdem generis, quod sex vel octo, tales aristas ferat, quales hic pinguntur, & stellas cælestes non male tum referunt; in his aristis semen continetur parvum, & semini per quam simile. Radices cum tota planta coquantur, ad Dysurias, Strangurias, Renum, & Vesicæ dolores, & ulcera; excitandos dein fluxus muliebres, Malaii medici iis utuntur.

Graminis omnigeni adhuc plurimæ sunt species, figura diversa, Dodonæus quindecim, vel sexdecim diversas ponit, Lobellus aliquanto plures: sed huc veniant velim, vel centum iis ostendero. In hoc genere etiam (omissis vulgaribus) Juncum odoratum repono, quem quamvis Garcias ab Orta nullius ferme usus esse dicat, quam equorum substernendis cubilibus, tamen in Iava vix unquam carnes, vel pisces elixantur, quin fasciculus hujus vere aromatici Graminis addatur, cum ad saporum conciliandum, tum ad naturalium membrorum concoctionem adjuvandam. Taceo vim ejus deobstruentem, in Iecoris, Lienis, Mesenterii denique, & Pancreatis infarctionibus, quæ duæ posteriores obstructionum species, hic perquam familiares sunt, & miseros mortales sine ullo fere sensu doloris in marasimum & extremam extabescientiam conjiciunt, ita ut verius Sceleti, ac umbra hominum, quam homines appa-

apparent: sed de his in privatis meis Observationibus, & Methodo medendi Indica.

Crescit & aliud Graminis genus, sola radice à vulgari differens, quæ tres, quatuorve tubercula profert, Ciceris, aut Pisi magnitudine, quæ masticata plane saporem Caryophyllorum reddunt, nisi quod sint moderatori & blandiori calore. Denique quamvis Gramen vulgatissima sit herba, & propterea ab omnibus existimetur vilissima, & abjectissima: tamen inter saluberrima est è terra nascentia medicamenta.

Quapropter, quia multi nihil nisi pretiosa prodesse putent, monitum volo qualem-cunque novicium huc adventantem, nil quod vulgo contemptissimum videtur, temere abjiciat; cum vel exercitatissima ingenia in eo sæpe reperiant, quod omnes universi Orbis thesauros superet, sanitatem dico, sine qua multi hic ardeliones frustra delicias ex opibus quaritant.

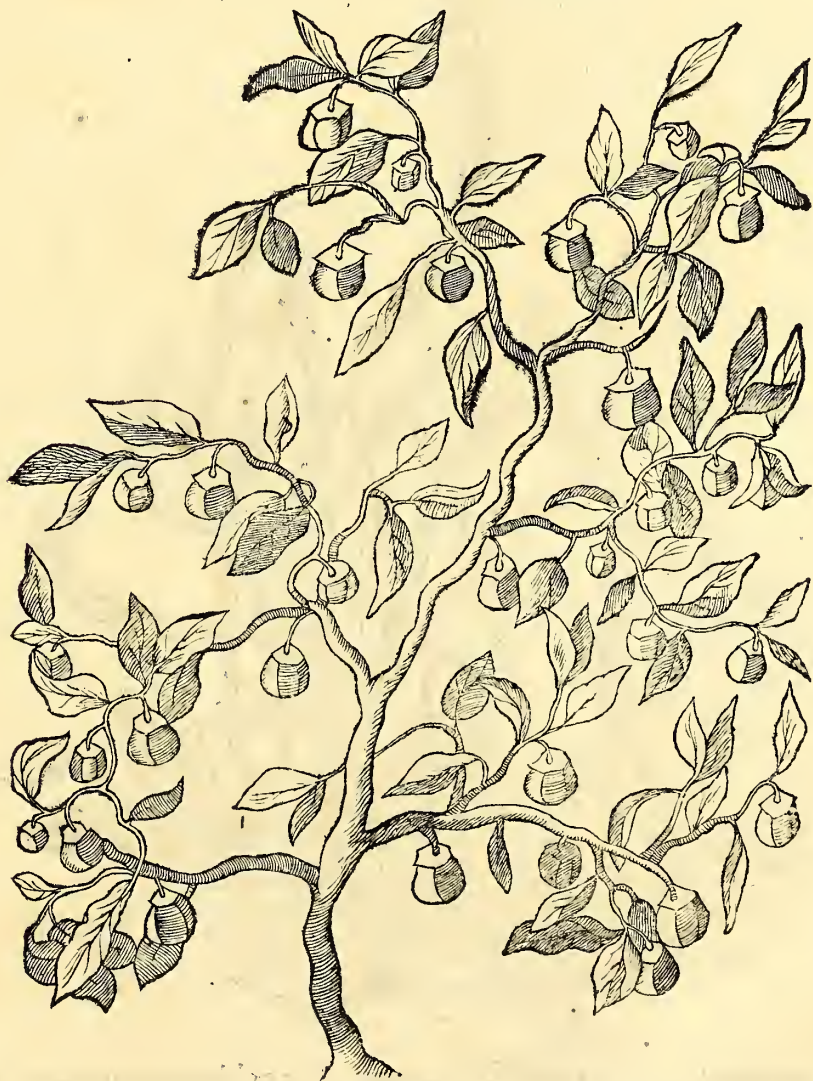
Corona quidem nulla graminea nobilior in majestate populi terrarum Principis, præmiisque gloriæ Gemmata, & Aurea, Vallaresque, Rostrata, Civica, Triumphales &c. Plin. lib. 22. tum quoque lib. 4. cap. 55. Graminea (corona) non nisi in desperatione suprema contigit nulli, nisi ab exercitu universo, servata & decreta. Cæteras Imperatores dedere, hanc solum miles Imperatori.

C A P V T L I I I .

De Halicabo seu Alke-kingi Arabibus dicto.

Planta hæc nobilis circa fluminum ripas copiose nascitur, cum floribus suis pulcre flavis, quibus minores paulo patriis vesiculæ succedunt, quibus semen continetur: Indi, & Chineses hanc plantam cum Mandragoræ pomis, quæ *Poma d'oro*

H A L I C A C A B V S .

Lusitani vocant, & Chili seu Ricino Americano comedunt, de quo cum in descriptione

ne Ricini commemoravimus, non est, quod actum, hic agamus. Succus viridis expressus in usu est ad calidos Renum, & Vesicæ affectus: Tum in Gonorrhœis Veneris, quæ hic eveniunt acerbissimæ, remedium est anodynum summe; & certe hinc videre licet, quam consone, hæ gentes, quamvis Idiotæ, cum nobis medicinam exercent, ut mihi non dubium sit, Græcos potius hanc artem à vetustissimis Ægyptiis, & Arabibus hausisse, quam ipsis tradidisse; nam quis, quæso, Græcorum huc unquam devenit? præterea Malaica unaquæque mulier medicæ simul & obstetricis munere facile fungatur, ac (ut fatear, quod res est) ego me illarum manibus libentius commiserim, quam sciolo alicui Medico, vel Chirurgo arroganti, è scholis studia in umbra educata, & inflatam præsumptionem, præ se ferenti, & sine ulla experientia, medici solummodo in charta, tamen (si Dis placet) rationales dici velunt.

C A P V T L I V.

De Verbena Indica, & nugacibus de ea anicularum opinionibus.

Verbena hæc similis est Verbenæ nostræ mari, spicæ tamen hic duriores, & longiores sunt; foliis hujus Plantæ contusis utuntur Incolæ, & nos quoque, ab iis edocti, ad ulcera tiliarum: nam egregie exsiccant, quod requiritur in omnibus ulceribus, quæ hic propter aëris calidam & humidam constitutionem, difficulter

V E R B E N A I N D I C A.

admodum curantur. Succo expresso recen ter, & cochlearis unius mensuram ægri ad Cholicos dolores, Dysenteriam, Choleram, & reliquos indiscriminatim Intestinatorum

stinorum affectus, cum summo successu hauriunt. In Syncope quoque, & animi deliquis cum aceto contusam pectori applicant.

Cæterum herbam hanc sacram esse dicunt anus Indicæ (quod cum nostris aniculis commune habent) omniaque incantamenta arcere aiunt, & maleficia: sed credat Iudæus Apella, non ego; qui, ut natura non propensus sum credendis superstitionis medicamentorum viribus, hoc saltem ridendi causa huc adduxi, ut ostenderem, insanam, & futilia credendi Cacoëthiam, & malum morem inter totius Orbis deliras aniculas versari.

C A P V T L V.

De Myracantho seu Eryngio Indico.

*Affectos renes & tormina dira vesica,
Cortice qua scabro producit calculus, atque
Mille minas mortis sanat Myracanthon odora
Radice, & rauco ducit de pectore phlegma.*

Quantum ad folia Eryngium hoc Patrio simile est, quod in collibus arenosis circa mare in Hollandia, & in Zeelandia circa aggeres, copiose crescit. Flore tamen omnino differt, qui spicatim prodit, non secus, ac flos Lavendulæ,

ERYNGII INDICI SPECIES.

læ, seu Spica Nardi, nisi quod longe major sit hujus Eryngii flos, coloris est ex caruleo pallidi, florens per totum annum conspicitur, & secus quam in Patria, libenter

ter circa paludes crescit: & longa spatia occupat, læto sane ob pulcherrimos flores aspectu. Radicem habet Aromaticam, & blande calidi saporis: Vnde non frustra Myracanthi nomen apud Græcos meruit. Ego radices hic saccharo condiri jubeo, & illis cum summo successu exhibeo, qui paralyfi Indica, *Berberii* Incolis dicta, laborant, quod in me ipso expertus sum, dum molestissimo, & pigro hoc malo, per quatuor continuos menses miserrime decumberem. Copiosas quippe urinas hæc radix elicit, & sudare facit; tum Asthmati, quod plerumque hoc malum comitatur, utilissima est, neque ego inter vegetativa medicamenta ullum præstantius reperiri posse confido, ad expectorationem Pituitæ salsæ, & crassæ, ut taceam notissimas ejus vires adversus Calculum, & Renis affectus. Colicum quoque dolorem temperato sicut, & blando calore, confestim sedat, & flatu intestinorum discutit.

CAPUT LVI.

Milium Solis seu Lithospermon Indicum.

HOc Milium Solis, quia à Patrio floribus, caule, & foliis, non longe differt, peculiarem de eo descriptionem hic non adjunximus, id solum dico, fructum longe majorem, ac lapidis instar durum, ferre, quæ farinam edulem intus contineat: Portugallice vocatur *herba da Rosarios*, quod Malaicæ mulieres pauperiores, &

MILIUM SOLIS.

servæ, horulas suas precarias inde conficiant, & etiam iisdem catenarum seu torquium loco, ut ditiores ex auro, utantur. Vires hujus seminis notæ sunt adversus Renum, & Vesicæ affectus, &c.

CAPUT LVII.

De *Esula Indica*, & de *Planta illa*, quæ *lacrymam illam emittit*,
Gutta Gemou vocata.

Scammonii succum quid laudas Græcia mendax?
Indica nam Lathyris liquorem fert meliorem;
Aureus est illi color, & virtutibus aurum
Exsuperat, quod dirus Hydrops testabitur, atque
Indica Paralysis Beriberii nomine dicta.

PAssim hic in silvis crescit mirabilis, *Esulæ*, seu *mavis*, *Lathyridos*, species, quæ in tantam altitudinem assurgit, ut ingentes arbores scandat, crassitudine sæpe brachiali, & amplius, plena est spinosis extruberantiis, quæ tamen, utpote molles, puncturas non inferunt: foliis hinc inde excrecentibus, quæ admodum similia sunt

ESULA INDICA.

foliis ejus *Sedi*, seu *Sempervivi*, quod nos vernacula lingua *Hups-loock* vocamus. Caule est trigono, quo vulnerato succus lacteus, qualis ex *Esula*, defultim exit, ut, nisi tibi caveas, facile vestem, & quod pejus est, faciem, & oculos commaculet, quibus propter vim causticam admodum inimicus est. Ex hoc succo conficimus extractum utile ad *Cachexiam*, *Hydropem*, *Paralysin*, & reliquos stupidos, & frigidos affectus, qui levi pharmaco non moventur: dosis ejus est à gr. x. ad xx.

Ab hac *Planta*, neque forma, neque figura, neque crescendi modo differt ea, quæ *lachrymam istam flavam à se emittit*, quæ officinis nostris *Gutta Gemou* corrupte dicitur, Indis *Lonan Cambodja* vocatur, quod in *Cambodja*, vicina *Chinæ* regno *Provincia*, proveniat, ubi etiam copia *Aloës hepaticæ* exprimitur.

Hujus

Hujus porro flavi succi si virtutes enumerem, deficiat me prius dies, quam loquela, præparatus autem longe tutius, quam crudus sumitur, nam eo modo vomitivam suam, & infestam ventriculo facultatem maxima ex parte deponit. Modus autem præparandi talis est. \mathcal{R} . Gutt. *Cambodja* $\mathfrak{f}\mathfrak{j}$. contundat. grosso modo, confusa inf. in vitrea phiala capaci in aceto fortissimo distillato, ut materiam superet tres digitos circiter, expone dein solaribus radiis, qui propter fervorem, nobis in multis ignis Chymici usum præstant, post octo, aut decem dies rursus arctissime coletur, & rursus s. a. inspissetur in extracti debitam consistentiam: hujus extracti gr. XII, ad viginti exhibentur in forma catapotiorum solida, vel vino diluta, & sic materiam peccantem per alvum solum modo educimus copiose, & sine molestia. Ego certe hoc Gummi, eo, quo dixi, modo præparatum, longe prætulero Scammonio in his calidis, & humidis regionibus, quam ob causam jam dictum Scammonium, aëris injuriis non valens resistere, statim corrumpitur, & vires suas amittit, secus quam hic succus, qui densus, & compactus facile aërem ambientem contemnit; Et hæc de nobili illo flavo succo dicta sufficiant, de quo, quod sciam, nullus ante me quid exacti edidit.

Sed quia in mentionem Scammonii incidimus, illud hic etiam per quam copiose crescit, ut & innumerabiles Convolvulorum species, inter quas ponimus etiam Piper, ac tantopere decantatum folium, *Syriopynan* dictum, de quo alibi egimus.

C A P V T LVIII.

De Gentianella Indica.

Quoniam herba hæc, tam forma, quam floribus cyaneis, Gentianellæ patriæ apprime respondet, merito mihi illi Gentianellæ nomen indidisse videor; gustu tamen non amaricat, namque Gufaratis, & Indis inter olera ac *Seir* suum,

G E N T I A N E L L Æ S P E C I E S.

reponitur; tum alvum modice cit, urinas movet; obstructionibus denique viscerum tollendis inservit, ut merito inter alimenta medicamentosa reponenda sit. Folia in usu sunt adversus tiliarum, & pedum ulcera, hic admodum familiaria, propter exsiccantem, & abstergentem ejus vim. Aquam quoque ex illius foliis elicimus, quæ conducit Colicis doloribus, diurnis Diarrhœis, cæterisque ventriculi, & intestini affectibus à frigore ortis. Folia hujus plantæ, quia nervosa sunt, Plantaginem in mentem mihi revocarunt, quam tamen in locis silvestribus hic crescentem nunquam me vidisse scio: sed in hortis inter lactucarias herbas aliquando eam speciem surgere conspexi,

spexi, quæ angustifolia vocatur (vulgo Costam caninam appellant) quam tamen inter semina Lactucæ è patria allata, & minus bene purgata, latitasse crediderim. Et certe hæc terra tam fertilis est, ut nostra semina, & quæ è Persia, & Zirate, huc adferuntur, cum fœnore reddat. Iam nuper enim Asparagos, primum satos, luxuriose crescere vidi, tum Brassicas nostrates, si opportune terra ipsis aggeratur, hic quoque in se contractas optime provenire certum est: Sed si quis negligentius eas tractet, in folia diffunduntur fruticosa, & lignosa.

Raphanus sativus porro longe melius, & sapidior crescit, quam in patria, è quibus crassior, & brevior quædam species nobis cocta pro Rapis respondet. Chineses quoque Raphanos & folia aceto & muria, ad orexin excitandam, condiunt.

C A P V T L I X.

Guanambanus.

R Ei Botanicæ sagacissimus indagator Carolus Clusius, in animadversionibus suis ad Garciam ab Orta, de plantis Indicis, lib. 2. cap. 10, citat Iulium Scaligerum, hunc fructum utcunque describentem, ex auditu, credo; sed intermixtis non parvis erroribus: nam quod dicat fructum, *Guanamban* nasci in altis arboribus, plane er-

G V A N A M B A N V S.

roneum est: nam vix frutex dici potest, qui fructum hunc profert, & vix ultra medium humanæ staturæ assurgit, Sarmenta potius emittens, quam ramos, quæ egregie flavos flores ferunt, quibus *Guanamban* fructus succedit hac figura, qui quinquangulus est & totidem commissuras habet, prominentiores paulum, quæ apertæ semen ostendunt, instar

instar Ciceris, quod viride primum, mox maturescens, ex cyaneo atrum & splendens colorem contrahit, qualem videre est in Corallo nigro expolito. Fructus hic in superficie lanosus est, & pungens, ut in foliis Cardui Benedicti etiam fit. Folia referunt plane Pentaphyllum nostrum. Apud Malaios eorum alius usus non est, quam quod inter cætera legumina ab iis coquantur, cum jure gallinarum, aut aliarum carni-um, & etiam flatus excitant, ut cætera Pisorum & Cicerum genera; atque nescio quid fastidiosi sapiunt, unde etiam insuetis alvum movent.

Hæc ex visu vera est *Guanambani* descriptio; & nemo mihi, scio, hoc vitio vertet, quod credam, oculatorum unum testem plus fidei mereri, quam auritos decem.

G U A N A M B A N U S Africanus.

ANNOTATIO. Ego cum nostro Bontio, Oviedum, Clusium, Scaligerum aliosque erroris quoque insimulare possem; quod in descriptione hujus plantæ admodum discrepent ab Asiatico & Africano Guanambano; sed ob multas rationes videntur hi excusari posse: præterquam enim quod inter se haud conveniant de arboris magnitudine & figura; nullus quoque eorum plantam vel fruticem sicut nos, sed unanimiter Arborem satis proceram esse asserunt. Proinde vel diversa plane species illorum Guanambanus, discrepans ab hoc nostro, etiam ratione diversi saporis, & qualitatis ipsius fructus; vel error ille ascribendus est perpetuæ varietati & perplexitati nominum exoticis plantis impositorum. nam interdum idem nomen à diversis autoribus, diversis rebus impositum est. Ex

quibus amphibologiis obscuritates infinitæ causantur. Clusius fructum *Boabab* Alpini, non male mihi visus esset Guanambano comparasse, si etiam non ex arbore penderet, & non foliis esset admodum à nostro discrepantibus. Oviedus autem sub nomine Guanambani, accurate. l. 8. c. 17, arborem in America undique familiarem esse testatur. Quæ si rite examinetur, exacte quadrat cum nostro Brasiliensi *Araticuponbe*, fol. 142, descripta. Quæ arbor revera in multis Americæ locis sponte luxuriat, & cujus fructus pulpa, ejusdem est saporis & consistentiæ, sicut descripsit illam.

Hic autem Guineensis Guanambanus planta quoque est fruticescens, foliis magnis Cardui vel Acanthi non dissimilibus, cum profundis pro vario naturæ lusu incisuris, eaque caules sarmentosos cingunt. Ex his superius emergunt flores flavi, quibus fructus oblongi, crassi, succedunt, cum multis striis, & eminentibus incisuris, per longitudinem excurrentibus, desinuntque in coronam, ex octo foliolis tenuibus constantem, quæ corona his Guineensibus fructibus peculiaris esse videtur. Num qualitibus & usu cum Bontii Iavensi conveniat, vel discrepet, nihil mihi hactenus certi compertum est, & proinde ulteriori descriptioni supersedeo.

CAPVT LX.

De Salvia Indica arborecente.

Salviam pumilam, humi serpentem, in India nondum mihi videre contigit, Anthos seu Roris-marini plantulam unam atque alteram aliquando conspexi, eaque tanta cura à Solis injuriis conservari debet, quam apud nos à sævientis hyemis frigore, & nivibus. Salvia autem, quam tibi depictam damus, frutex est

SALVIA ARBORESCENS.

furgens ultra duorum hominum altitudinem; & tanta copia crescit, ut sylveta integra conficiat: nam longe lateque luxurians radices agit non secus ac Glycyrrhiza in Europa, ita ut qui eam in hortis plantant, post aliquod tempus cum summa molestia radicitus effodiant, cum subinde repullulascant. Ad Promontorium quoque Bonæ Spei crescentem in magna copia hanc Salviam vidi, cæterum flores fert ex albo cyaneos, ut reliqua Salvia, foliis admodum longis est, quæ præter gratum odorem, etiam umbram commodam præstant. Si autem bene colatur in hortis, plurimum de feritate sua remittit, quod fiet, si radices, & luxuriantes stiones statis temporibus commode rescentur; & tum non minus utilis est in cibis, quam mansueta pumila apud nos, tum vino macerata, & ex ea quotidie si sumas aliquot liquoris uncias, nullum præstantius medicamentum invenias in familiari hic tremoris seu paralyfis specie, quæ

quæ *Berberii* Incolis dicitur, quod ut in pluribus aliis, sic in me ipso cum summa utilitate expertus sum.

Malaicæ quoque Mulieres ad eundem usum ea *Salvia* utuntur, tum ad omnes uteri & nervorum affectus in fomentis suis, & lavacris familiaribus, cum *Ligustro Indico* seu *Lagondi*, & frutice alibi *Daulontas* dicto. Flores quoque, à nobis condiuntur, & ad omnes frigidos intestinorum & cerebri affectus summe conducunt, tum hydrotici sunt, & urinas bene movent: sed de hoc melius in *Methodo mea medendi Indica* dicetur; Quia hic tantum nudam *Plantarum Historiam* proponere est animus. Finio itaque cum scholæ *Salernitanæ* versibus *Leoninis*.

Cur moriturus homo, cui Salvia crescit in horto?

C A P V T L X I.

De Scabiosa Iavana.

Scabiosa in *Iava* copiosissime crescit, sed macilentior est ratione foliorum, quam nostras, flores minuculos cæruleos habet, qui foliis ut calice conteguntur. De viribus multa dicere, supervacuum judico, quia istæ cum patriis conveniunt, unum tamen reticere nequeo, esse hanc *Scabiosam* remedium præstantissimum in

S C A B I O S A.

extabescencia seu *Marasmi* quadam specie, in his locis admodum familiari, quo affecti ægri ad extremam maciem perducti, tandem tenuem animam exhalant, ita ut pelliculis, & ossa deveniant, & Sceleti potius videantur, quam homines. Quod morbi genus

ex obstructionibus hepatis, ac lienis ortum trahit: sed sæpius ex obstructione mesenterii, ac ejus Scirrho, & Apostemate. In hoc affectu dico, Scabiosa hæc cum Gramine cruciati P. Alpini, alibi à me descripto, & cum radicibus Chinæ simul cocta, excellens est medicamentum. Ac polliceri id certe audeam, quod si mesenterium non adeo corruptum sit, ut ad pristinam temperiem reduci nequeat, certissimam adferre salutem. Malaii porro hæc Scabiosa inter olera sua utuntur, & ut nos, pectorale esse medicamentum autumant, vitiisque pulmonum egregie mederi.

Crescit porro etiam Succisa seu Morsus Diaboli vocatus, tum Morsus Ranæ quoque, in fossis, & paludibus: sed quoniam vires cum patriis conveniunt, non est, quod eas denuo referamus.

C A P V T L X I I .

De Lysimachio Indico, & obiter quædam de Indis Pythagoricis.

Crescit hæc Lysimachii species in Java circa fluminum ripas, colore florum à patrio varians, qui ibi purpurei plerumque sunt, hic vero albi conspiciuntur, & flores referunt non male Periclimeni flores, quos vulgo Lilia sylvestria appellant. Ut florum color, ita & totius plantæ facies à vulgaribus Lysimachiis multum

L Y S I M A C H I I S P E C I E S .

abludit, sicut non raro in Indiis contingit, præterquam quod alia Lysimachia inter se maxime discrepent, sicut præsertim in Clusii rarioribus plantis apparet. Planta hæc est

Europæo Lyfimachio procerior, caule unico, duro, firmo, in coronam aliquot foliorum noviciorum desinente, quem ambiunt ordinata quadam serie ab imo ad summum folia bina, ex adverso posita, longiora & solito angustiora, unico nervo recto, multis venulis obliquis divisa. Circa horum pediculos ad caulem alii cauliculi emergunt longiusculi, in quorum extremitatibus flores nascuntur. Inter Olera à Mauris recipitur, & non secus, quam apud nos Beta, in Spinachiis coquitur. Qualitates ejus ex gustu pingui, & paulum astringenti ad temperatas referre ausim, & ad Malvæ naturam quam proxime accedere: nam & in clysmatis, ad ventrem, & intestina eluenda, in frequenti est usu; hoc & experientia à Malais edoctus, verum esse compèri non semel in Nosocomio nostro Batavico, neque ego id mihi pudori duco, à barbaris, ac idiotis doceri, nam revera hæ gentes, præsertim Gufarata, & qui ex ora Continentis Chormandel huc veniunt, sagacius distinguunt inter herbas Medicinales, edules, ac venenatas, quam expertus quispiam Botanicus in Patria: ratio hæc est, quod plerique solis herbis victitent; sive id à Pythagora habuerint, sive (quod credibilis est) id per manus à frugalibus majoribus traditum reservent; quidam namque in eo tam sunt pertinaces, ut quamvis se scirent per tormenta ad mortem esse adigendos, nunquam tamen eo vescerent, quod vitam sensitivam acceperit: Immo si vel Christianum, vel Maurum alterius sectæ, videant aviculas, vel simile quid vivum habere, ab iis eas pretio rediment, & libertati restituentes avolare sinent; Hinc mirum ergo non est, cum vegetativis tantum sustinentur, eos præ reliquis mortalibus, gustu, & odoris sensu, in dignoscendis herbis præstare.

F I N I S.

GVLIELMI PISONIS
MANTISSA AROMATICA;

SIVE

DE AROMATVM

Cardinalibus Quatuor,

ET PLANTIS

Aliquot Indicis in Medicinam receptis,

RELATIO NOVA.

COLLEGIUM ROMANUM
MAGISTRUM AROMATICAM
DE AROMATUM
Cardinalibus Quatuor
ET PLANTIS
Videtur Index in Manuscriptis
REPERTIO NOVA

GVLIELMI PISONIS

MANTISSA AROMATICA;

SIVE

DE AROMATVM

Cardinalibus Quatuor,

ET PLANTIS

Aliquot Indicis in Medicinam receptis,

RELATIO NOVA.

Editari forsā Iliada post Homerum videbor his, quorum in animo sedet illud longo usu tritissimum: Nihil dici, quod non sit dictum prius. Quid enim toto Orbe notius istis, de quibus promitto, Aromatis? Quorum naturalis Historia utcumque putetur ex pleno tradita, neque quid ad ulteriorem notitiam desiderare; spero tamen tales me mei facti redditurum rationes, ut constare liquido queat, nihil hic sine causa esse tentatum, & aliquid dictum, quod ignorarunt hactenus, quotquot eandem materiam conscribere sunt aggressi. Quo ipso videri debeo, nihil equidem detraxisse de laude tot Clarissimorum Virorum, qui egregiam sane in istis operam posuerunt; quin addidisse potius ad cuiusque merita, & perfecisse quæ varias ipsi ob causas relinquere imperfecta debuerunt. Hæc enim, ut olim, ita & nunc agimus, ut, quæ nescivere majores, proferamus in apicum; quæ scivere quidem, sed incerto, certa faciamus; quæque posteritati tradidere, sed fide dubia, indubia reddamus. Quod dum facio, quia fieri non potest, ut non detegam errores quos errarunt antecessores nostri, invidia litem nemo mihi movere tentet, priusquam paucis perlectis pagellis cognoverit, satin' inveniatur justam actionem in his, quæ & publici à me boni causa sunt suscepta, & testimoniis asserta fidelibus. Occasionem quippe non unam nactus de Aromatis istis principalioribus, maximique per universam Europam usus, simul & de aliis quibusdam in Medicinam receptis Plantis, conferendi cum exercitatissimis & integræ fidei Medicinæ peritis, aliisque Indicarum rerum scrutatoribus sagacissimis, deprehendebam, in non paucis, non magis Æra Lupinis differre, quam eorum relationes & annotationes ætatum superiorum. Quod idcirco monendum volui, ne quis arbitretur, me in rebus Naturalibus minus obviis temere astipulari iis, qui vulgari sunt peritia, nec iudicio adeo acri, ut probatissimorum Virorum scriptis, maxime controversis, refragari mereantur. Veritatis itaque amor stimulum addidit promovendi rem Medicam, simul & detegendi fontem errorum, tam circa externam eorum faciem, quam natale solum & cultum, atque causas adulterationum. Veteres enim, quod mare ipsis esset ἀπερὸς ὠκεανόν, & adiri Solis ultra terminos positæ regiones nisi per longas ambages & mille pericula non possent, non videntur sua aliter quam per varias accepisse traditiones. Quam etiam ob causam factum est, quod unam eandemque rem & diversis subinde nominibus appellarent, & tractationibus exhiberent: accepta videlicet errandi occasione à mercatoribus, & locis sæpe, per quæ deveherentur. Et enim mercatorum avarioribus, nemo non novit id esse in more positum, ut commendandis mercibus, quantumvis unius generis, semper novum affingant nomen, cum à cæli solique bonitate, tum à varietate odoris, saporis, coloris, corporis, aliorumque id

genus. Quod ut optimis quibusque Aromatis, ita vel imprimis omnium nobilissimæ Cannellæ (quam nomen Cassiæ ferunt olim audivisse) contigit. Hæc enim vel quod trunco fuit arboris vicinior aut remotior; vel intempestive cæsa; itemque rite aut non bene præparata, vel inter transvehendum asservata; vel denique integra aut deteriorum mixtura corrupta, nomine, facie externa, efficacia interna, variare solet. Vnde profectum, quod non solum contenderint inter se Autores vel diversi vel ejusdem generis esse Cimamonum & Cannellam & Cassiam; sed & pro vera Cannella quidam habuerunt corticem quemdam supposititium, & per se non satis cognitum; ducti in eam videlicet opinionem sola quadam odoris saporisve similitudine. Quæ causa est, quod plurimum Medici tum Pharmacopœi, partim mercatorum technis decepti, partim autoritate Dioscoridis, Galeni, Plinii, aliorum ejus & insequentium seculorum nitentes, & ipsi imposuerunt per imprudentiam suis discipulis, quibus notas, ad delectum hujus alteriusve Aromatis cognitu necessarias, traderent: præsertim illi, qui haud satis circumspecte crediderunt Arabibus; Quorum multi, quod neque rerum ipsarum necessariam, neque Græci sermonis sufficientem, haberent cognitionem, fatali quadam gentis credulitate persuasi, nihil à Dioscoride, aut Galeno (unde fere omnia sua compilarunt) esse prætermisum in describendis Simplicium cum notis tum facultatibus, ne dubitarunt quidem asseverare hoc illud, etiamsi solo dumtaxat auditu haberent cognitum, medicamentum esse id ipsum, cujus laudati modo Autores meminerint, quoties putarent illis quadrare notas & facultates assignatas. Quæ si quis consideret, desinet haut dubie mirari, quare pleraque Exoticorum sint tot disputationibus & controversiis obnoxia. Neque enim aliter hæc sacra potuerint constare, quandoquidem nobis tradita sint à Græcis primum, deinde ab Arabibus. Non possum hic non dolere, periisse nobis quæ ea de re parata habuit D. Claudius Salmasius, seculi Phœnix, qui rei medicamentariæ historiam præstare constituerat certiore & ab erroribus repurgatam. Quo in labore olim Garcias ab Horto, Proregis Goæ celeberrimus Medicus, certe laudem meruit, detegendo aliquos errores, probandoque multorum Aromatum nomina esse ab Arabibus pariter ac Græcis depravata prorsus ac corrupta. In iis tamen quæ de Cinamomi, Cannellæ, atque Cassiæ natura prodidit, quod unum idemque essent, non possum ipsi consentire; utpote qui Goæ vixerit, loco ab Insulis Aromata ista ferentibus remotissimo, ubi facile potuit falli Vir optimus à Lusitanis imperitioribus, qui non veritatis eruendæ, sed negotiandi & acquirendi gratia in ea loca inciderunt. Quippe, etiamsi concedi facile potest, Cannellam nostram vulgarem apud veteres Cassiam fuisse appellatam, quod ex ejusdem generis ejusdemque formæ arboribus, sponte in silvis nascentibus, proveniant, eodemque modo præparentur; tamen satis superque constat, ea, quæ nunc Cassiæ nomen audit, licet ejusdem cum Cannella sit saporis Aromatici, multis tamen partibus ab illa abluere; primo, quod viscosa sua humiditate in ore præluceat, colore quoque intus sit nigricantior, dein quod Cassiæ dos primaria in meditullio corticis spongioso consistat; (superficie ejus, ut ex rasura patet, fere insipida existente) cum in Cannella nostra seculus appareat, quæ tota perfusa est vi illa Aromatica, licet ob minorem materiæ suæ viscositatem, minoris durationis sit, quam Cassia hodierna. His accedit, quod *ceylon* nullam ferat enarratam Cassiam, sed ea nascatur omnis in parva & ignobili Insula *Floris*, quæ Insulis *Solor* & *Timor* vicinissima & tantum non contigua est, longeque à *ceylon* Cannellifera remota, quem admodum cognoscere est à Tabulis hydrographicis. Imo supra has enarratas differentias, adde, quod masticata, majorem, quam visciditate promittit, humiditatem in distillando non præstet, sed oleum, quod exstillat, Cannellæ oleo, si non qualitate, saltem quantitate cedat. Ex quibus omnibus colligi facile potest, Cannellam à Cassia non solum nomine, sed & re differre; imo etiam ex allegatis labefactata putem illorum adversariorum argumenta, qui ex sola languiditate vel vivacitate saporis, differentiam inter Cassiam & Cannellam metiri posse prætendant, sine supra enarratis conditionibus. Nec est etiam quod objiciant, Cassiam hodiernam ideo infrequentiore esse, quod vilioris notæ Aroma existat, sed quod Cannella *Ceylonica*, tam ob majorem usum, imprimis in re cibaria (in qua Cassia longe postponenda in toto inutilis censenda, ob mucosam, & viscidam humiditatem) quam ob uberiores proventus, natalisque sui soli commoditatem, à mercatoribus per Europam ipsasque Indias distrahi consuetudo obtinuerit.

CAPVT I.

De Cannella quæ *Cuurdo*; & *Cassia* vulgari, *çalibacka* dicta.

Aromatum ergo, quæ Cardinalia vocavi, quod & copia & dignitate cæteris antecellant, primo se nobis loco describendum offert Cannella appellata ab aliquot retro seculis. Nam & recentioribus Græcis, Nicolao Myrepsō aliisque *καρέλλα* dicta ex Latino est. Quod vocabulum diminutum ex *Canna* videtur, à quo *Isi-*

CANNELLA.

dorus l. XIX. Orig. cap. VIII, *Cinamomum dictum* scribit: quod cortex ejus in modum *Canna* sit rotundus & gracilis. Vetus appellatio fuit *Cinamomum*, & *Cinamum*. Plinius in XII. cap. XIX. diferte: *Cinamomum*, idemque & *Cinamum*, in *Æthiopia Troglodytis con-*
nubio permixta. Dalechampius, ut mendacium hoc satis pellucidum oberuſter, *Chi-*
nenses ab Autore *Æthiopus* vocatos scribit. Sed antequam propius rem describam,
 audiamus Scaligerum quoque Exercit. CXLIV. In *ſeylon* nascitur *Cinamomum*,
 & in *Mutir* una ex *Molucis*. Nullum fert fructum. *Æſtu* cortex finditur, atque
 abſiſtit. Quod & *Commario* accidit. Bis in anno deglubitur. Dulcis primum: men-
 ſe poſtea perficitur. Iccirco ibi *Cannama* vocatur. *Cau* namque lignum ſignificat: *na-*
ma dulce. Tam propinquus etiam nunc vocis ſonus eſt vocabulo noſtro, & *Syri* vo-
 ce affini, *Chamam* dicunt, ut queri jam deſinant noſtri ſeculi *Medici*, *Cinamo-*
momum nobis incognitum: cum ſit hoc aliud, quam quod deſcribitur à *Galeno*. Pro-
 feſto quale prodit ille, nuſquam comaret. Mirum ſane. Sed mirum magis: in to-
 to terrarum ambitu atque complexu, qui nunc univerſus notior, quam illi domus
 ſua fuerit: apud tot Reges *Æthiopiarum*, *Arabiarum*, *Perſiarum*, *Indiarum* omnium,
 nulla

,, nulla in Insula, nullo in Continentis angulo, latere, meditullio reperiri. Nam Otho-
 ,, mannus ipse, cui lac affluit gallinaceum, suam Theriacam vero Cinamomo perfici
 ,, curavit. Dioscorides optimo nigrum statuit colorem, vinosum, subcineritium, Mos-
 ,, silitiæ Cassiæ simillimum. Acutum vult, mordacem, levi superficie, non sine aliqua
 ,, falsedine, lenta fragilitate, non sine pulvere. Quæ omnia nisi in istis fistulaceis corti-
 ,, cibus invenias, non invenias in mari sale. Cum igitur à locis, in duas species Can-
 ,, nellam partiantur, Ceylanitam & Mutiream: priorẽm puto esse Cassiam; crassior enim
 ,, est: hoc quod è virgultis eximitur exilioribus Cinamomum. Quæ omnia ad incudem
 censuræ nostræ revocare non putamus esse nostrum. Terrent enim me vestigia tot eru-
 ditorum neotericorum, qui monumenta veterum triverunt circa Cinamomi investiga-
 tionem & interpretationem, etiam nunc satis fluctuantem. Si tamen calculum meum
 addere liceat, non video quomodo decantatus ille surculus Cinamomi nomine insi-
 gnitus (sive is, cum, vel sine cortice, olim fuerit cognitus) ratione odoris sui caryophyl-
 lati idem censerì possit cum Cassia vel Cannella nostra. Imo operam ludere viden-
 tur Viri alias summi, Cardanus, Scaliger, Garcias, & alii, si consultis naribus & lingua
 de pertinacia sua nihil remiserint. Quamobrem ego declinans mæandros, ea tantum
 prosequutus sum, quæ de natura Cassiæ & Cannellæ hodiernæ mihi constant, eaque
 posteritati trado, ut lector deinde suo utatur iudicio circa ea, quæ alibi legit. Andreas
 Mathiolus varias hac de re Autorum opiniones recensens, omnibus in utramque partem
 ventilatis, tandem & ipsis & sibi ipse diffidens, de Cassia & Cinamomo erumpit in hæc
 verba, candoris certe plena: *Hæc autem dicere volui, non quod hæc in re certi aliquid explo-
 ratique habeam, cum tantum conjecturis agam; sed ut aliis ulterius explorandi latius pateat iter.*
 Quæ dubitatio quoniam de plerisque etiam hodie est eorum, quæ ex Indiis ad nos de-
 vehuntur, certe optandum esset, uti in tot millibus Batavorum, Anglorum, Lusita-
 norum, qui se eo conferunt, invenirentur plures, qui privatis lucri (cui nunc uni, velut
 vultures, cadaveri inhiant) studiis adjungerent publicum commodum; & cum amore
 sui, amorem sociarent proximi. Quod si fieret, spes esset, brevi nos ex tot titubanti-
 bus Plinii aliorumque Autorum (quibus familiare fuit vocum æquivocatione falli)
 relationibus eluctaturos, & habituros certiore pleniorque notitiam remediorum.
 Quod uti magno fieret Medicinæ augmento, sic & reipublicæ emolumento: unde &
 ipsi immortale sibi pararent nomen. At quoniam ejusmodi raro vota audiuntur, imo
 ne integro quidem seculo contingat, doctum & sagacem herbarum & animalium scru-
 ratorem utramque peragrarẽ Indiam, visus sum recte facturum, si ipse manum admove-
 rem stivæ, aliisque irem præsentis conatu instimulatum ad perficiendum opus, quod in-
 choo subnixus fide & subsidio erectioris animi aliquot & viridis ingenii Virorum, qui
 præfecturam in iis Indiæ Orientalis regionibus gesserunt, ubi, quæ de hoc cæteris-
 que Aromatibus sum dicturus, cognoscere oculis auribusque potuerunt.

Cannella igitur, ut & Cassia, sunt cortices ejusdem faciei & generis arboris incultæ,
 Insulis *Ceylon & Floris* indigenæ. Quamvis enim *Malabar* & aliæ fortassis utriusque In-
 diæ Regiones speciem quamdam corticis Cannellæ affimilem, & ignobiliorem profe-
 rant; vera tamen aliam non agnoscit patriam, præter, quam dixi, utramque Insulam:
 quidquid etiam alii nobis persuadere conentur, inducti ad hoc saporis quadam affini-
 tate cum Cannella genuina. Memini in ea Americæ parte, ubi partem ætatis contrivi,
 nonnullos ibi censuisse & obtrusisse unum atque alterum genus corticis, qui gustatu
 olfactuque æmulari quidem videretur Cannellam: sed diligentius examinatus atque
 vel igne vel contusione exploratus quamplurimum veræ cederet bonitate & dignitate.
 Fateri interim me, quod res est, oportet: Peruana illa, de qua Francisc. Gomara,
 Augustus Carate, Petrus çieca, Nic. Monardus aliique Peruani scriptores referunt,
 admodum & quam proxime accedit ad Ceylonicæ virtutes; nisi quod primaria illi dos
 in fructu solo, non in vero arboris cortice consistat; Sicut ex sequenti eorum relatu pa-
 tet. Provinciæ enim *de los Quixos* proxima regio est ad Peruviæ Orientem, quam *Ca-
 nellam* Hispani vocant ab arborum copia, (atque adeo integris illarum silvis, quæ in
 multarum leucarum spatia patefcunt) quas ob similitudinem quandam cum notissi-
 mo Aromate vocant *Canelas*. Sed quamvis multæ hujus generis silvestres existant, di-
 ligenter tamen & magna cura eas in suis prædiis colunt, ut evadant meliores; quas postea
 in vicinas regiones deferunt, alias merces, ad vitam humanam necessarias, hoc Aromate
 redempturi. Omnes perpetua coma sunt præditæ, foliis Laurinis, fructu racematim
 coha-

coherente, sed qui calyce suberino, duplo tamen ampliore & magis cavo; contineatur; intus lævi, extus aspero, utrimque ex purpura nigricante. Harum arborum fructui, foliis, cortici & radici (licet Cannellæ saporem & odorem referentibus) longe calyces præferuntur, quorum dumtaxat pulvis in usu est. Si Cannellæ modo cum cibus decoquatur, tantum abest, ut suavitatem eduliis conciliet, quin potius ejus facultas, & saporis gratia decoctione evanescit: horum pulvere in multis morbis utuntur; sed præsertim adversus coli, intestinorum & stomachi dolores in potionibus propinant.

Ceylon, quam usualis nostræ Cannellæ genitricem & altricem dixi, Insula est; quam *Tapobranam* I. Barrius multis argumentis probat: ut ut hoc neget Scaliger vir summus, Exerc. CXL I I. 5. Non desunt, inquit, qui obturbent: ac Ceylon Tapobranam, non Sumatram, putent. Polum hæc Insula supra se habet elevatum à sexto ad nonum gradum. Figura pene ovali est, leucis in circuitu plusquam ducentis. Ambiantque ejus mediam vastamque planitiem, jucundo admodum spectaculo, montes silvosi, & theatralem in modum circumducti. Fluminibus aliisque perennium aquarum laudatissimis, quibus plurimis omnino locis irrigua, magnam suæ fertilitatis partem debere certum est. Regio non solum populosa, sed & quadrupedum aviumque genus omne feracissima. Præstat & cornu copiarum fructuum delicatissimorum & sola soli benignitate nascentium. Aromata fert plurima, neque ulli aliorum locorum secunda. Primatum tamen obtinent ibi Cannelliferæ arbores, tam densæ, ut integras nec unas constituant silvas, adeoque luxuriantes, ut, nisi flammis eam incolæ luxuriam coercerent, universus terrarum orbis corticibus non sufficeret consumendis. Quam vero luxuriose fert Cannellam, tam operose Caryophylla aut Nuces Aromaticas. Quemadmodum neque Cannelliferæ alienum in solum amant transferri. futere enim, qui horum pericula fecerunt, translatis quibusdam ex dictis arboribus ad regiones cum vicinas tum distitas, æque felices, iidemque & ventis & à Sole caloribus expositas: inibique summo studio cultis. Verum compererunt se operam, quod aiunt, & oleum perdidisse. Quamvis enim translatici frutices excrescerent in justas arbores, eaque suos fructus in tempore darent: at tamen, ubi ad examen ventum fuit, deprehenderunt eorum & longe minorem in virtutibus efficaciam, & hanc ipsam promptæ corruptioni obnoxiam: Contra quam hortulanis sæpe evenit transplantantibus silvestres plantas in pinguiore ac lætiore solo, atque ista eas ratione reddentibus longe meliores efficacioresque. Ex quo liquere potest varius ille & admirabilis rerum omnium parentis Naturæ lusus, quo tam facilem aliis transformationem, quam felicem transmigrationem concedit; aliis contra utramlibet adeo difficilem, sæpe impossibilem; ut citius è pumice oleum exprimas, quam in translatis invenias vires eas, quas dare Solum natale solet. Mirum, videre id in plantis: sed magis mirum, videre id in hominibus; sicuti nos vidimus, qui palatiorum majestates urbium illecebras aspernati, nullis potuere vel blanditiis vel culturæ humanioris officii retineri, quo minus ex clementissima servitute se reciperent in solitudines & deserta unde erant oriundi, præferentes in mapaliis suis, interque agrestes & omnis humanitatis exortes vivere homines (si modo sic merentur appellari) quam inter divina præditos ratione, eosque moribus insuper & virtutum omni genere excultos. Quos natalis soli & libertatis, imo vilissimæ servitutis, dulcedo retrahat in patriam, an indoles inculta culturæque inepta, non facile dixeris, nisi ejuscemodi humana specie mortales à feris & plantis silvestribus pene concedas non differre, nisi corporis constitutione. Quemadmodum vero, quod retuli, verum est de arboribus aromaticis istis; ita & id ipsum non semel cum magno meo tædio fui expertus in plurimis plantis Americanis, quas transferendas curabam è nemoribus, aliisve locis, in hortos, quos eo in Brasiliæ tractu, animi causa, colebam.

Cannellæ arbor, quemadmodum & Cassiæ, ad magnitudinem assurgit Mali medicæ: estque ramis multis, longis, crassis, enodibus, nusquam curvis, sed ubique rectis, & mirabili inter se ordine dispositis: quemadmodum apposita in figura utcumque videre est: Ex istis deinde ramis ramulos exigit alios foliosos: folia magna satis, nec admodum dissimilia sunt foliis Lauro-Cerasi, figuram si spectes. Eorum singula tum alternatim exeunt tenuibus brevibusque pediculis ex furculis suis, tum è latiore basi desinunt in acumen, tribus quatuorve interim stipata nervis per longitudinem, sicut in plantagine, excurrentibus. Ex eisdem ramulis etiam Flosculi quidam efflorescunt hinc inde parvi, nivei, odori. His succedunt fructus parvi, Olivæ magnitudine & figura; quique
primunt

primum vireant, & maturescentes præ nigredine splendeant. Hos Simii decerpunt, rapiuntque aves, priusquam cadere profus maturis accidat. Ex his seu Solis vi seu igne exstillat liquor viridis, acris, amarus, oleaginosus; quique, perinde ut qui è floribus arte elicitur, Cannellam quidem odore saporeque referat, sed plurimum virtute cedit: unde & usus haud multi est. Ligni materia saporis & odoris expers existit. Adco ut omnis hujus arboris vis cæteris quidem omnibus partibus denegata videatur, & unum in corticem collata, quo plus ex eo fœnoris natura reportaret. Duplicem, ut plerisque arboribus, illi tribuerunt Corticem autores veteres & novitii. Superiorem Garcias crassum esse, cumque tanquam inutilem rejici, nescio quo fundamento, pronuntia- vit; cum tamen ramorum partes Ceylannicæ Cannellæ ad nos delatæ arguant, primum illum corticem, esse pelliculam saporosam, adeoque tenuem, ut non nisi viridis tolli possit: nam postea siccescens interiori cortici quasi contiguus fit, ut nec visu nec gustu dignosci, nec manu separari possit: Si aliter eveniat, Cannella vel corrupta, vel Pseudocassia erit censenda. Neque tamen mirum debet videri, odoris illam suavita- tem, qua viridis Cortex fere destituitur, post tres menses à delibratione acquirere; quia multa sunt viridia, quæ parum vel nihil olent; siccata odorem spirent optimum: ut ante bis mille annos observavit Theophrastus, quod nimio abundant humore, cum odor in medietate, non in extremo, teste Philosopho, consistat; ac proinde Aro- ma recte definiatur, vegetabile, quod odore & gustu suave est. Recens itaque Cor- tix à pellicula illa cineritia inæquali libratus, lubricus est, imò is qui Cassiæ venit no- mine, si masticeretur, glutinosus deprehenditur: delibratus purgatusque & in laminas dissectus exponitur ad Solem: quo illas siccante, in cannas sponte convolvitur, ex cine- reo in rufum colorem mutans, absumta videlicet, ardore tandem Solis, omni, quam habebat, nativa humiditate. Cortice ablato per biennium (non ternis quibusque men- sibus, ut voluit Fr. Hernandez in opere suo de Aromatibus,) arbor sæpe triennium persistit nuda; sed tum denuo induitur Cortice novo & delibraturæ rursus apto. Ra- dicem incolæ ferunt exsudare succum Camphoræ non absimilem.

Cannellæ generationem persecutus, addam de qualitatibus aliquid ut & facultati- bus. Qualitates si scrutere, deprehendis insigni gradu calefacientem & siccantem. Acrimoniam habet, qualem in nullo reperias Aromate æque gustu jucundam. Odor admirabilis, præsertim ejus, quæ de novis surculis fuit adempta. Quæ & tenuium ma- gis partium est, & incidendo aptior, minusque siccans aut astringens. Sapor ei aroma- ticus & egregie. Sapor iste, ut omnino debet haberi diversus & alius ab amaro, dul- ci, falso, unctuofo; ita proprius censeris rebus odorem spirantibus gratum, quæque su- bito nostrum spiritum reficiant atque confortent: Sunt interim aromati saporis di- versæ species. Est enim Caryophyllo acutior & pinguior, Piperi ardentior, Cannellæ astringentior, ut & Nuci Aromaticæ. Quemadmodum vero Cannellæ major est, qua odorem, qua saporem, suavitas præ his Aromatis, de quibus sum postea dicturus: ita & utrumque amittit citius, quam aliud ullum. Habet enim utramque prærogati- vam in substantia prætenui & exhalabiliore; unde nec ætatem fert, præsertim aëri ex- posita squalido. Communis ei cum aliis Aromatum facultas est vegetandi spiritum, Naturæ omni in actione ministrum. Ast uti Caryophyllum cerebro magis, Nux Aro- matica & Piper ventriculo potius, convenire deprehenditur: ita Cannella cordi, vitæ fonti. Vnde nobis in animum linquentibus, aliisque nobilissimi viscerum affectibus, esse usui consuevit: Indi præterea pro antidoto habent, & venenis offerunt expellendis. Su- per hæc, videtur observatu non indignum, in gratiam scilicet τὸ χημίας φίλων, è Can- nella & Caryophyllis elicito distillatione oleum, quod vocant, non ut Nucum cæte- rorumque Aromatum, supernatare suo phlegmati aut spiritui, sed balsami instar petere fundum. Porro quantum Cannella vel per se exhibita, vel in compositionem rece- pta, seu cruda, seu arte Chymica præparata, calefaciendo, attenuando, digerendo, excitando, vegetandoque vitalem spiritum, præstet, cum ægris auxilium, tum sanis oble- ctamentum, si velim enarrare, longum erit, & modum excedet instituti. Indi etiam ex viridi cortice & floribus recentibus extrahere ad varios usus solent liquores, non aliter ac nostrates aquas egregie odoratas eliciunt siccata è Cannella. Quin & è fructu oleum exprimitur (testantibus, juxta cum Garcia ab Horto, etiam nostratium non paucis, qui viderunt) quod sponte sua duratum plebs cogunt in panes, & adhibent ad affectus cum externos tum internos. Est autem ut pretii vilioris, ita & virium imbecilliorum.

CAPUT II.

De Cassia Caryophyllata.

Posteaquam, quæ de Cannella & Cassia vulgari mihi dicenda putabam, dilucidè & fufe satis sum persecutus, visum fuit tertiam quasi speciem prioribus adungere, propter novitatem simul & virtutem eximiam. Quemadmodum enim novitas ipsa invitat, ita & rei dignitas prorsus me incitat ad patefaciendum posteritati, quod hætenus fuit ignoratum. Præsertim cum hoc Aroma, non, ut cætera, ferat aut dives Asia, aut felix Arabia, sed præcis incognitus orbis vastaque Americæ deserta & solitudines silvosæ: unde & Americanam vocamus. Cassia autem ista Americana adeo veræ Asiaticæ qua faciem externam similis est, ut ovo non magis ovum. Quod si gustum deinde adhibeas judicem, fatebitur & ipse Cassiam aliquam languidam esse, quamdiu primoribus dumtaxat labris explorat: at mox ubi masticata fuerit & contrita dentibus, non jam Cassiam sed Caryophyllum dicet, cujus vices explet advenis Lusitanis pariter atque Indigenis. Quorum commendatione factum, quod cæperit Cassia ista & in ipsam Lusitaniam & ad Amstelodamenses quosdam Iudæos migrare. Nec dubium est, quin se magis magisque commendaturus sit apud posteros Aromatis tam nobilis usus. Si fiat, non poterunt posthac gloriari ceylonitæ & Moluccenses sibi solis id esse de cælo muneris concessum, ut illi quidem Cannelliferas, alteri vero Caryophylliferas possideant arbores, sui que muneris esse quod universus orbis utrarumque fructu gaudeat. Fietque eorum gloria hoc ipso minor, quod Cannellæ, inquam, facies & Caryophyllum vis Medicinalis in uno exhibeatur cortice, adeoque excellens, ut Orientalibus non cogatur cedere. Neque vero est quod quis suspicetur, Aroma hoc, aliudve simile, esse ex veteri orbe in novum translatum; Cum minime id studium teneat homines ab omni pene etiam ingeniorum cultura alienos, & domi natis propriisque divitiis contentos; Imprimis cum constet quamplurima Americæ esse familiaria, alibi in totum ignota. Quod enim Seneca Natural. quæst. lib. vi. cap. xxv. ait, id hodieque verum non una in re experimur. *Veniet tempus, inquit, in quo ista, qua nunc latent, in lucem dies extrahet & longioris ævi diligentia.* Verum à digressu regrediamur ad novi hujus Aromatis ulteriorem expositionem.

Arbor, quæ istam fert Cassiam Caryophyllatam, crescit in districtu Guaianæ & *Maranhan* in eadem Brasiliæ continenti. Quæ regiones sitæ sunt inter primum quintumque gradum ab Æquatore versus Septentrionem. Vbi quemadmodum silvestris, ita & neglecta, neque ulli asserta domino, sed promiscui usus, communisque juris.

Arbor cujus Icon ob itineris injurias periit, est mediocriter procera, ramosaque. Flores parvi ut Violæ, cæruleo colore, sed umbilicum albicante, & croceis aureisque lineis variegati. Cortex tenuis, quique & ipse decorticatus à trunco pariter ac ramis, atque velut in corrigias conscissus ficcatusque, Orientalis Cannellæ in modum convolvitur, qui mox primis labiis gustatus saporem videtur reddere immixtum Cannellæ, sed cum Caryophylli prædominio, qui etiam (pereunte primo, utpote languido) vires acquirit cum tempore, tantaque vivacitate, fragrantia & acrimonia se exerit, ut lingua quasi levioris caustici sentiat effectum, imprimis qui ex surculis tenuioribus & vegetioribus provenerit. Vnde est, quod levi maceratione aquæ fontanæ, colorem rubicundum, & odorem caryophyllatum supeditet, ad medicinam, & cosmetica utilem; vina quoque medicata instar hypocratici gratissima exinde parantur. Aromatis hujus tam nobilis mediocrem penes se quantitatem habet David *Nasi* doctiss. & humanissimus Iudæus Amstelodamensis. Vt vero de fuco suspectum Aroma vindicaret naturæ & potentæ & benignitati, periculum ejus fecit Carolus Chivry, assessor Collegii apud nos Medici, Pharmacopœus, & rei tam Botanicæ eximius cultor quam Chymicæ scrutator diligens. Qui ex eo oleum præstantissimum more Chymico, sicut ex ipsis Caryophyllis fieri solet, paravit; tum quoque cum spiritu vini extractum reperit prorsus igneum, nec ingratum tamen, sed merum resipiens redolensque Caryophyllum, & spiritibus imprægnatum usque adeo subtilibus, ut in vitro etiam diligenter obturato sese non siverint retineri, quemadmodum & ipse nuper sum expertus. Vt dubitandum non sit, speciem esse non solum egregie Aromaticam, sed & insignium facultatum. Quarum usus suc-

cedaneus Caryophylli cœpit esse, & forte jam dudum fuisset, si non regio diplomate cohibitus fuisset in Moluccensium favorem. Medicina etiã docuit pulverem ejus crassiusculum (nam subtilius odit pulverari ob spiritum, quem habere dixi admodum volatilem) drachmæ pondere assumptum ex conveniente liquore spiritum efficaciter revocare labantem, & parturientibus partum accelerare tam tuto quam feliciter. Hoc paucum est, quod de usu ejus atque virtute possum in præsens communicare. Non dubito tamen, quin se brevibus sit inserturum in hominum experientiam & cognitionem uberiolem.

Cæterum iis è locis Americæ, quæ proposui, reduces, narrant reperiri ibi integras silvas arbutorum, quorum cortex, etsi tenuior sit, eadem tamen omnia, qua naturam & odorem saporemque, præ se ferat; imo qui eum, quem descripsimus, corticem saporis acrimonia magis ignea antecedit.

Quæ aliaque infinita naturæ beneficia, dies & hominum sagacia brevi proferent in publicam notitiam. Quo non parva sane affulget Philiatris spes, cum jam novæ expeditiones & Coloniam in procinctu sint, quas nostri moliuntur versus eandem (cujus vicinæ terræ in *Maranhan* nuper possessores fuere Batavi) Brasiliæ continentem, quæ recepto nomine Guaiana, vel, ut nautæ malunt, Ora barbara dicitur. Eaque sane Regio divisã quidem est à Brasilia per Bullam Pontificis Romani; & illa quæ postea inter Reges Castellæ & Portugalliæ convenerant. Cæterum illi contermina, eademque cæli clementia, nec minus felici soli genio gaudens, sicut continens mediterranea edocuit, postquam novissime confirmari cœpit id, quod antehac I. de Laet, aliique, quos ille securus, circa fertilitatem medicaminum & frugum in scriptis suis adumbrarunt; ut ex sequenti digressionem facile parebit.

Tempestates anni in hoc climate plurimum variant; nam in orientali Guaianæ parte, quæ vergit versus Flumen Amazonum, æstas inchoatur à mense Augusto, hyems à Februario: in occidentali autem parte & versus *Orenoquen* sumit æstas exordium ab Octobri, hyems ab Aprili: Quæ tempestates, quod & alibi monuimus, tantum pluviiis (unde barbari pluvias & hyemem uno nomine denotant) & siccitatibus, itemque gravissimis ventorum flatibus & malaciis distinguuntur: nam quum hæ regiones tam exiguo intervallo absint ab Æquatore, exiguam admodum caloris & frigoris patiuntur vicissitudinem. Neque tamen omnibus annis, æqualiter aut æque diu pluit; sed discrepant interdum uno atque altero mense, & pluviarum copia aut mediocritate.

Solum quoque plurimum differt: nam primo ad oram maris fere est humile, & nisi auræ pene perpetim interdum ab oriente valide perflantes, æstum egregie temperarent, à mortalibus habitari nequiquam possent, nunc vero vel maxime à barbaris habitatur, ob fluminum, quæ passim hic effluunt, opportunitatem, & telluris fecunditatem, atque adeo cæli (paucis quibusdam locis exceptis quæ incolarum valetudine male audiunt) bonitatem atque salubritatem. Intra continentem plurimi visuntur montes, quorum quidam sæcundo solo culturam facile admittunt; alii penitus sunt asperi, sed variis metallorum venis scatere creduntur: in hisce montibus nonnihil algetur, nihilo tamen secius aër saluberrimus judicatur, quo fit, ut plures barbari ibidem habitent. Inter hæc extrema, veluti medium est, solum modice editum, præcedentibus longè feracius, atque amœnius, nemoribus atque lucis, campis atque pratis grata varietate distinctum, adhæc pluribus annibus & torrentibus riguum; cæloque imprimis salubri. Cæterum duas pestes hic patiuntur indigenæ; culices, ipsis *Mapiery*, & Niguas, ipsis *Sico*: adversus priores tamen in promptu remedium est, noctu luculentum focum in ædibus alere.

Abundat hæc Regio æque ac Brasilia, radice Mandioca Mayzio Melle silvestri, ac ligno illo rubro tincturis dicato. Sed præter illa, certis radicibus oblongis, Rapis similibus vesci amant, quas *Napi* vocant. Dein arboribus frugiferis, Pinis, Platanis, Mespylis, quarum fructus nostrates superant: Prunis etiam diverforum generum, sed fructus minus commendantur, quia crebrius comesti lienteriam in illis regionibus periculosissimam provocant. Nucibus quoque variorum generum, & inusitatæ formæ, non destituitur. Multæ insuper plantæ, resinæ, & ligna, tam mercaturæ quam Medicinæ dicata, luxuriant, quorum præcipua enumerasse sufficiet.

Inter præstantissimas plantas, quæ sponte hic nascuntur, merito primum locum sibi flagitant Cannæ Sacchari, è quarum cultura ingens quæstus posset fieri, si hic machinæ ad

ad cannas molendas comparatæ excitarentur, quemadmodum à Portugallis in Brasilia videmus factum, ad quas quidem initio magnis expensis opus est, quæ deinceps maximo quæstu refunduntur.

Proximum locum merentur arbusculæ quæ gossypium ferunt, quæ & frequentissimæ sunt, & facile admodum coluntur & propagantur, & intra annum ex quo satæ sunt, uberes fructus reddunt. Barbari autem noverunt illud in fila ducere & ex illis lectulos suos pensiles contexere, magni in hisce partibus usus.

Nascitur hic quoque infinita pene copia cannabis sive lini quædam species, admodum elegans & tenuis, ita ut byssum æmuletur; è cujus filis varii panni texti possunt, uti experientia est comprobatum.

Præterea varii nascuntur fructus, qui tincturas edunt supra modum elegantes, quarum usum & barbari noverunt; qualis est *Annoto*, quam alii vocant *Orellanam*, Brasiliæ *Vrucu*, ut suo loco probavi, qua lanæ & præsertim byssus, colore inficiuntur aurantio. Habent & alium acinum, qui cyaneum colorem edit. Necnon gummi quoddam, quod à certa arbore funditur, quod pannos eleganti & pertinaci colore flavo tingit. Atque frondes cujusdam arboris, quæ bene præparatæ, colorem obscure rubentem fundunt. Neque etiam desideratur lignum quod elegantem colorem purpureum edit; ut & alterum quod croceum: tertium denique cujus liquor excoctus, fervens quidem purpureo tingit colore, frigidus autem coccineo. Nec dubium est diligenti inquisitione & alia ejuscemodi ligna hic posse reperiri, quæ magno usui sint futura.

Gummi & resinæ bene olentes & magni in medicina usus reperiuntur plures, inter quas celebrantur ab *Harcourtio*, *Colliman* sive *Carriman*, & *Baratta*.

Colliman, ut inquit ille, resina est nigricans & resplendens, instar picis duræ, quæ prunis imposita gratissimum fundit odorem; *Waltherus Caryus Buckinghamius*, vir exacti de simplicibus quæ in medicina usurpantur judicii, testatur fumum hujus ter quaterve quotidie naribus haustum egregie mederi gravedini capitis, & cerebro humido frigidoque plurimum prodesse, & rheumata sistere: adhæc efficacissimum esse remedium adversus paralylin, cujus capitis gravedo & somnolentia prognosticon solet judicari. Medetur quoque doloribus, quos scemina quæ crebro pepererunt, patiuntur juxta lumbos, & in inferiore dorsi parte, si liquefactum illinatur pelliculæ, & calidum applicetur parti affectæ, instar cerati. Creditur & nervos corroborare; & levamen adferre illis qui arthritidis doloribus torquentur; denique & recentia vulnera egregie consolidare.

Baratta itidem prunis imposita egregium fundit odorem; estque balsamum præstantissimum, & adversus recentia vulnera imprimis efficax, uti experientiæ à multis est comprobatum. Reperiuntur & plures hic resinæ, quæ gratum odorem fundunt; & præsertim una quæ odorem spargit instar *Majoranæ* nobilis.

Nascitur passim præsertim juxta littora, arbuscula sive frutex, cujus jam ante aliquoties meminimus, ferens fructum (ut inquit *Harcourtius*) instar viridis pomi, & quidem minuti, pollens somnifera qualitate, ita vehementi, ut vel particula quævis exigua imprudenter usurpata lethalem somnum inducat; & vel una gutta illius liquoris hausta tam valide dejiciat alvum, ut observatum sit sexaginta sedes non sine extremo discrimine operatam: Putatur tamen, si maligna illius qualitas à medicis corrigatur, caute in medicina posse usurpari.

Acinus qui barbaris dicitur *Kellete* utiliter adhibetur contra dysenteriam. Succus autem herbæ quam vocant *Vppee*, adversus vulnera à venenatis sagittis inflictæ. Denique succus foliorum quæ *Icari* nominantur, adversus dolores capitis. Pluraque simplicia, quæ peropportune ad Medicinæ & Chirurgiæ usum possent traduci.

Nascitur præterea hic arbor, quam barbari maximi faciunt, & plerumque juxta domicilia sua colunt, ob insignem in piscatione usum: solent enim in recessibus & elicibus, postquam æstus maris implevit, & copiam piscium adduxit, è cymbis suis, ramulos hujus arboris, prius nonnihil fractos, manibus terere inter undas, ita ut succus corticis se diffundat; pisces autem illo succo ita soporantur, ut statim superna tent, & manibus capiantur.

Huic accedit arbor quæ materiem fert quantivis pretii, barbari vocant *Pira Timinere*, nostrates vulgo *Letter-hout*; est enim valde solidum, durum & grave, colore rosso elegantibus notis subnigris grata varietate distinctum, & insignis ad fabrilia opera

ufus: Arbor est procera & recta, glabro cortice, frondes tantummodo ferens in fastigio trunci, quæ ad pyri folia quam proxime accedunt.

Gemmarum quoque copiam plurimis locis reperiri volunt, ut Iaspidis, Porphyrii, & illius quam summopere commendant adversus Nephritidem. Nec metallorum etiam præstantiorum effæta creditur tellus, licet hætenus nullæ auri aut argenti venæ hic apertæ fuerint; quamvis studiose à multis quæsitæ.

Plurimæ reperiuntur feræ, venationi peropportuna: nimirum Cervi; Apri duorum generum, qui tamen fere mole distinguuntur; majores vocant *Pingo* vel *Panigo*, Europæis haud quaquam inferiores: minores *Pockiero*, qui umbilicum in dorso obtinent. Infinitus numerus Leporum & Cuniculorum, qui à nostratibus diversi esse dicuntur. Et Vaccæ silvestres quas vocant *Maypouri* vel *Maipuries*, carne instar bovillæ, & quæ ad eundem modum muria condiri se patitur. Aliud animal quod vocant *Baremo*, carne instar ovillæ: variæ Damarum species & ab Europæis nonnihil diversæ; etiam Aprorum quædam species, quæ lardo caret, & ipsis dicitur *Abibera*: & animalia illa quæ à pigritia nomen meruerunt, quia tardissime progrediuntur aut ad fastigia arborum subrepunt, ipsis *Waricarii*: infiniti Simii & Cercopithecii: & plures majorum atque minorum quadrupedum species, quæ passim in hac America Meridionali reperiuntur; etiam feroces & hominibus infestæ animantes, Tigres, Leones, Pardi, Lynces.

Avium quoque magna copia atque varietas, nam præter Anseres atque Anates quas hi barbari vocant *Raponne*; Ardeasque quas vocant *Ovakare*; Grues, Ciconias, Phasianas aves, Perdices, Columbas, Merulas, Ficedulas sive Scolopaces, Psittacos variorum generum & Cornices elegantibus plumis; aliasque. reperiuntur hic quoque fere omnes illæ volucres, quas in Brasilia utraque descripsimus: aviculam autem illam monstroso & grandi rostro vocant *Covakan*: Psittacos *Courga*. Nec desunt plures aves quæ raptu vivunt, præsertim Falcones variorum generum.

Piscium quoque maxima est varietas, tam marinorum quam fluviatilium; & quidem præter eos qui nostro quoque mari familiares sunt; piscem habent Salmoni nostrati non absimilem, præterquam quod carnes illius sunt crocei coloris, uti nostratium rubri. Itemque quem superiori libro descripsimus sub nomine *Αραοβαοβα*, quem hi barbari vocant *Chipari*. Adhæc speciem *Raia* sive Pastinacæ, cujus cauda osse semipedem longo armata est, acutis denticulis utrimque aspera, quorum punctura imprimis noxia est; barbari hi vocant *Pakamen*; alibi sub nomine *Taveboayre*. Quibus nostrates addunt *Cavimo* piscem Afello majori mole pene parem, sine squamis, verum armatum sex acutissimis spinis, valde venenatis; in cerebro illius lapidem reperiri tradunt, admirabile remedium contra arenas & lapillos renum. Et *Accaren* Crocodilis haud absimilem, sed magis gracilem, longioremque & rostro breviori atque obtusiore, victitat piscibus, egreditur tamen nonnunquam in terram: cibus idoneus, sed captu perdifficilis, licet grato odore, quem fundit, se prodat: minor ejusdem species appellatur à barbaris *Owanma*. *Aymaren* item instar grandis alosæ, qui in fluviis tantum capitur. Quos autem alibi vocant *Manatos*, hi barbari vocant *Cojumero*.

Harcourtius addit hisce *Cassoorwan* rarum pisciculum, paulo majorem *Apua*, Cobite, vel *Spiringo*, sed multo meliorem: hic in singulis oculis duas habet acies, ita ut inter nandum alteram infra aquam, alteram supra teneat: dorsum habet planum cum spina, & costis rotundis, pene ad humanum modum. Denique fluviatiles pisces tam multi, & tam præstantes apparent (licet à nostratibus multum diversi) ut vix ulla regio in terris magis illis abundare possit. Testaceorum piscium quoque infinitus est numerus, maxime Ostreorum, & Cancrorum & Astacorum.

Sed longius proventus in Occidentem quam constitueram, nunc vela contraho, & me denuo ad Orientalis Indiæ insulas aromatiferas recipio.

CAPUT III.

De Pala, & Bongo-Pala, hoc est, Nuce Aromatica
cum Maci suo.

Moluccenses Insulæ, ut multæ sunt, atque sub Æquatore aut juxta sitæ; ita & ab amœnitate locorum omnes, omnes à fertilitate præsertim Aromatum, atque à portuum stationeque navium opportunitate, mercibusque evehendis & advehendis mira commoditate magnis celebrantur laudibus ab his, qui sunt experti quæ dixi omnia. Quibus è cælo donis etsi inter se certare videantur, principem tamen locum inter ipsas obtinet, quæ Banda vocatur. Hæc sese à Septentrione ad Austrum incurvans, equinam velut soleam constituere videtur: longa tres leucas, unam lata. Hujus in sinu emporium est nobile, & frequens mercantibus. Incolarum viri quidem

BONGO-PALA.

disfrahendis mercibus indigenis, sceminæ colendis & cogendis, operam navant. Fœminæ, inquam, agriculturam: viri mercaturam exercent. Quemadmodum autem supra notabamus, uni Insulæ Ceylon concessum esse sponte Cannellam ferre: ita uni Bandæ (quantum hætenus constat) Pala & Bongo-Pala quæ dicuntur suis. Pala est quam doctiores Nuce Myristicam, ego Aromaticam malui appellare: natura sua, non sicut illi, ab usu. Neque enim, ut Balanus Myrepfica, adhiberi concinnandis unguentis & unctoribus inservire solet. Interim, ut Nux Moschata vocetur cum vulgo, non refragor. Bongo-Pala est, quam vocant Arabes Macin. Cum quo confundi non debere Macer aut Machir, probat Scaliger Exercit. cxlv. quem vide.

Quisquis autem, quæ Nuces istas profert, arboris iconem, quam apponimus delineatam ad ipsius Naturæ exemplar, considerat, haut dissimilem dicet aut Persicis Malis aut Pyris. Persico folio esse, recte Cardanum scripsisse laudat, quem modo laudabam, vir doctissimus. Nascitur arbor sponte & frequens admodum & sine cultura. Est & annosa & perpetuo virens & florens, perpetuoque Nuces gerens, alias aliis maturiores. Cortice cinereo est, ligno meduloso, medulla ex fusco rufescente. Folia parvis pediculis è ramis, quibus arbor luxuriat alternatim & fere catervatim, raro singula dependent, late viridia & tenuia, glabra, & nervo unico recto cum plusculis venulis obliquis prædita. Ea non recentia tantum contrita manu fragrant, sed & cum exaruerint, acrimoniam servant, & vim Aromaticam insignem, ut esse etiam usui Indigenis queat. Flores floribus Pyri Cerasive sunt, & magnitudine pares, & colore similes, quique facile cadant, & parum fragrent. Fructus succedens, circa pediculum nonnihil turbinatus, cætera orbiculatior, non ipsis ramorum fastigiis nascitur, ut Nuces Juglandes, neque in foliorum alis, quemadmodum Mathiolus depingit; sed in ipsis hinc inde ramulorum articulis. Qua defloruit, summum Nucis operimentum virens & rugosum villosumque primo satisque densum est: deinde maturescens interstinguitur multis luteis, purpureis, aureisque maculis, sicut apud nos Bericocca, sive Armenica Persicave Mala. *Primum nucamentum*, inquit Scaliger, *carnea pulpa, crassa: sed veluti hirsutum per initia. Sub eo non statim testa, qua nucleus continetur, sed cutis coriacea, quam vocant Arabes Macin.* Villus iste mox fissus & hians Nucem ostentat suo Maci, quasi reticulo, amictam. Deinde amplius & ex toto finditur, maturo fructu, haut secus ac Juglandium apud nos nucamentum, nuce matura. Quo facto reticularis ista tunica sive Macis pulchre initio rubens, mox aureo colore apparet, intra includens putamen, quo nucleum contineat; velut ostendit Icon Nucis per medium divisæ, appositæque ad arboris pedem. Itaque nucleus iste, qui Moschata Nucis appellatione passim & Synecdochice venit, tribus est amictus velamentis: extimo viridi densoque: medio tenuiori quidem, sed aureo & pretioso; intimo testaceo denique. Quandoque contingit autem sine Maci reperiri Nucem. Id fit si quando præpropere tumescente nuce reticula disrumpitur & perit, antequam firmari iusta crassitie ac pinguitudine potuit. Hunc fructum variæ quidem aves depascuntur, sed maxime Columbæ genus album & parvum. Quæ dehiscente nucamento, illectæ suavitate Macis, hunc cum nuce eripiunt & devorant, nec nisi repleta ingluvie capacissima sagine deferunt. Nostrates ibi mercatores ob id Columbis istis ~~Prout ceteris~~ sive Nucivoris nomen dederunt. Quas autem vorarunt nuces postea, integras per alvum reddunt. Redditæ citius deinde germinant, utpote præmaceratæ fervore ventriculi. Arborea exinde natæ, ceu præcociores, facili sunt corruptioni obnoxia, fructumque ferunt cæteris multo viliorum, & hac causa neglectum Incolis contemptumque, præter Macin, quem ad adulterandum meliorem adhibent, decerpunt.

Porro semper quidem bis, subinde ter fructum suum ferunt arbores istæ uno in anno. Vindemia prima fit Augusto & Septembri; altera Martio circiter. Tertia alio atque alio mense, proutnaverit tempestas cæli. Legi vero Nuces nisi bene maturæ non debent. Fallit interim non raro vindemiatrices color, roseo colore, seu qualis est Malis Persicis, maturitatem justam referens tam exacte, ut satis alias ad carpendum peritas, intempestive invitet. Decerptæ enim minus sunt durabiles ob succi paucitatem & cruditatem, quæ & teredini obnoxias reddit. Hoc genus *Rumpi* vocantur. Quæ autem mature leguntur, exemptæ nucamentis suis siccantur primum ad Solem. Siccatis adimitur Macis suus. Postea nuclei, quas Nuces vocamus, lavantur calce. Hac enim sola contra corruptionem, & omnem etiam externam injuriam, tutæ præstantur, & aptæ per universum terrarum orbem longis navigationibus transferri. Optimæ sunt, quibus color est ex rufo cinereus, sed interpolatus striis quibusdam albidioribus. Probari solent ponderosiores & bene compactæ, oleosæ, & quibus punctura aciculæ confestim è vulnuscule emanet liquor. Cæterum evenit quandoque, ut in magna illa Nucum ubertate per Naturæ lusum quædam magnitudine figuraque & colore discrepent à cæteris, quemadmodum haut infrequenter idem est videre in Juglandibus atque Avellanis, quas tunc *Pala-Java* appellant, quod Javani eas, non in condimentum, sed solam Medicinam requirant.

Priusquam vero qualitates, quibusque gaudent, facultates istarum Nucum persequar,

quar, spectemus primum quæ sit natura Macis, sive secundi Nucum involucris, ubi ante omnia necesse Indorum Macin decernere à Græcorum Macere, quæ ut confunderent recentiores, nullam habebant rationem. Nam si color ipsos, qui pene idem est utrique, Maci & Maceri, aut vicinitas ista appellationis, adduxerit in eam opinionem, esse rem unam; nimis certe leves secuti sunt conjecturas. Hunc errorem Cardanus quoque admisit, & notat eum Scaliger, sed argumentis refellit momenti minoris. *Vocant Arabes, inquit, Macin. Non enim Macer aut Machir est, ut scribis tu. Cui etiam vel frustra, vel temere, ut Galeno atque Dioscoride historiam tuam conciliares, adstrictionem attribuisti, multam calefactionem quasi cessim subtraxisti. Hoc enim de Machire uterque eorum scribit. Cum tamen Macis adeo calefaciat, ut ei pauca ex odoratioribus equiparentur. Quæ fuit causa, ut de Maci separato Capite scriberet Aboali, de Talefajar alibi ea omnia, quæ de Macere Dioscorides.* Quibus ut aliquid addamus, ipsa res exigit. Et Macis igitur & Macer frequens est apud Indos, & frequentis usus, sed in Medicina tantum. Macer autem cortex est radicis arboris in Malabri nascentis. Is substantiæ est frigidioris & terrestrioris, & ob id sistendis alvi fluxibus destinatus. Macis contra tegumentum Nucis & quidem egregie Aromaticum est, multoque & spirituosum calore plenum; unde & adversus frigidos affectus, itemque venenatos, solet usurpari. Quin Avicenna & Serapion & Arabum alii satis prodidere suis scriptis, bonam se & Macis & Maceris habuisse notitiam. De Græcis non idem constat. Quin videntur illi folius Maceris habuisse cognitionem: uti nunc nos, quid sit Macer, ignoramus. E quibus liquere potest, non solum esse multa hodie nota nobis, quæ veteribus erant ignota; sed & multa nos ignorare, quæ veteres habebant in notissimis. Sic omnia tempus habent; & accidit, quod verbis, etiam rebus, ut, quæ fuere in pretio, cadant, & in lucem neglecta protrahantur.

Macis autem ille, quem reticulæ instar amicire primitus Nucem aromaticam dicebamus, priusquam ex pleno maturuit, & adhuc colore est elegantissime coccineo, condiri apud suos sale & aceto solet, & inferri primæ mensæ ad excitationem appetitus. Posteaquam vero maturuit Macis, adimitur Nuci, & exsiccat ad Solem collectusque cum cura reponitur servaturque. Odore semper quidem grato est, sed recens mire jucundo. Sapore aromatico & suaviter amaro, & qui quamdam à se siccitatem ori relinquit. Si quid astringentis habet, id in Maci non æque ac Nuce potest gustu deprehendi. Brachmanes aliique Indorum Medicastri nervis refrigeratis opitulari credunt, & ad hoc tam Macin, quam Nucem, exhibere solent, eorumque spiritus atque extracta adhibere foris. Quin habet vulgus in eundem usum semper paratum oleum, è fructu recenti expressum, ceu præsens & familiare remedium affectibus frigidis. Exprimunt autem & è Maci & è Nuce. Macis oleum vero ut oleo Nucis quantitate cedit, sic qualitate antecedit. Habentque Incolæ Macin tanto Nuce præstantiorem, ut etiam sextuplo pluris æstiment & vendant fere.

Nuces virides & immaturores condiri ab Indorum magnatibus solent, aliæ aceto, aliæ saccharo, & pro bellariis esse in mensa. Eæ ab aliquot retro annis etiam ad nos deferri cœperunt, & non in medicinam solum venire, sed & in mensas epulasque lautiores. Neque vero per Europam tantum distrahuntur, etiam Asiaticis notæ sunt & expetitæ. Delicatiores etiam nucamento, seu exteriori cortice viridi, delectantur solo, eumque ipsi Nuci præferunt, dum plane est immaturus, tam propter odoris suavitatem, quam saporis subastringentis, & ob id stomacho amici, jucunditatem. Docuit interea usus, non omnino innoxias esse istas delicias, neque tantum quando sine, sed & quando una cum suis Nucibus sumuntur. Pollent enim, eaque insigni, facultate narcotica, qua frequentiore aut largiore usu soporosos invehunt affectus. Idem de pulvere quadam, quam ex istis nucamentis, eo, quo nos ex Pomis acidis, modo coctam, familiariter usurpant, Iac. Bontius alicubi testatur.

Quantum vero attinet ad Nucum maturarum & siccatarum qualitates manifestas, vix operæ videtur pretium eas hic recensere, cum satis sint omnibus ex usu quotidiano notæ & perspectæ. Vnde in Scholis Medicorum habentur secundum inter & tertium gradum calidæ & siccæ, & substantiæ crassioris, sed permixtis partibus igneis atque aëreis. Habent facultatem cum urinas ciendi, tum alvum sistendi.

De *Pala-Metsiri* five Nuce mare dicta.

HActenus de Nuce Aromatica vulgari, & nobili. Nunc & communitio naturæ & opinio hominum me vocat, ut aliquid quoque dicam ad satisfaciendum curiositati lectoris, haut dubie id expectantis, de Nucum Moschatarum oblongioribus; quas Incolæ *Pala-Metsiri*, Clusius & cum eo alii Nuces mares appellant, & tantum non præferunt prioribus; nescio qua de causa. Neque enim quia mares dicuntur, idcirco dignitate & facultate antecellunt, quasi si natura majoritatem & longitudinem fecisset notam præcellentiæ. Quippe secus se res habet. Nam quantum mole cæteras superant, tantum ab his superantur virtute aromatica, omnibusque doti-

P A L A - M E T S I R I .

bus Moschatae Nuci genuinae & nobiliori concessis. Nomen vero à plebe habet, quæ sibi persuadet non ratione aliqua, sed superstitione mera, oblongam Nucem, in cibo viris datam, potenter eos ciere in Venerem, & facere solito strenuiores. Macis tamen ejus, quamvis elegantissimi quoque coloris sit, adeo est infirmis viribus, ut etiam nullo apud suos, nedum apud naturæ peritos, sit in pretio. Vnde est, quod arbor, ex qua nascitur, inter degeneres & silvestres habeatur negligaturque. Ea enim nulla quoque cultura humana crescit in ejusdem Bandæ confiniis, non tam specie & facie diversa ab altera illa, qua indole & virtute. Quam quia Incolæ inefficacem deprehendunt, idcirco & fructum, ceu viliozem, non dignantur vindemiare. Quin Bandensibus satis justa negligendi causa videtur, quod Macin ejus deprehendunt virium infirmiorum. Arbor ipsa foliis est longioribus, crassioribus, nervosioribus. Nuces non solum oblongæ sunt, sed & quadratæ fere. Eæ non è ramorum interstitiis, ut priores, excrescunt; sed sum-

summis, &, Juglandium instar, simul ternæ quaternæve; quemadmodum videre est ex eo icone, quem exhibeo eum & sine naturalibus operimentis.

CAPUT V.

De *Tshinka* sive Caryophyllo.

Moluccæ vocatæ Insulæ, ut & ante monui, juxta Æquatorem ita sunt sitæ, ut se à Borea in Austrum exporrigant, à se invicem non amplius vicinis leucis distatæ. Earum maximâ ultra senas leucas in ambitu non habet. Omnibus solum est adeo aridum & siticulosum, ut non solummodo cælo lapsos imbres momento

TSHINKA.

imbibat, verum etiam è montibus descendentes aquas absorbeat, antequam colligere se in flumen aliquod atque ita in mare delabi queant. Quin aliquot locis è terra sponte ignes & magno strepitu eructantur. Vnde cætera quidem steriles, solis superbire Caryophyllis gestiunt. Certe quæ ad victum sunt necessaria, ea Incolæ coguntur omnia petere à vicinis Insulis. Quæ etsi Caryophyllis destituantur, Moluccensibus tamen sunt fertiliores eorum, quæ cedere homini in alimentum debent. In quo videre est nobile Divinæ providentiæ specimen; quæ ita sua munera terris, ut hominibus distribuit, quo, dum alias aliarum rerum egenas voluit, omnes in mutuam collegit societatem. Porro ex Insulis, quæ Moluccæ dicuntur, sub unius Reguli impetio sunt *Ternate*, *Makian*, & *Mutier*. Quarta, quæ *Baciam*, alium sibi Regulum habet. Hæ quatuor olim

abundare Caryophyllis solebant, nunc penitus iis destitutæ, culpa non novercantis Naturæ, sed largissimæ & benignissimæ matri invidentis fortunæ. Reguli enim à Batavis nostris aliquot millenis imperialibus excæcati, ex pacto omnes ibi Caryophylliferas arbores eradicarunt. Nostri vero ut uni lucro fati student, sua interesse putant, ne tam nobile Aroma vilescat copia & fertilitate divina. Ita avaritia lege, modo, ratione carens audet ipsi Naturæ auctori, omnisque boni largitori, tantum non suam exprobrare benignitatem & liberalitatem. Moluccensium interea cætera, *Tidor* & *Mavigeron*, quas sui juris Hispanus fecit suo more, Caryophylla satis abundanter ferunt. Quemadmodum & *Amboina*, quæ nostratium commercii patet, eorundem arboribus & arte confita est, & naturæ beneficio frequentibus locis dotata.

Aroma ipsum quod attinet, id Incolæ sua lingua vocant *Tshinka*, Græcis recentioribus, & ad quos rerum Indicarum aliqua pervenit notitia, *καρυόφυλλον* dicitur. Hoc sibi nomen in Latino servat. Arabibus & Persis & Turcis, ut & Indis quibusdam, *Calafur* vocatur. Belgæ à figura nomen imposuerunt, *Krupt-nagel* / quasi dicas clavum

Aroma-

Aromaticum : sane apposite adeo , ut nisi apud Botanicos invaluisset consuetudo appellandi voce Græca , rectius hoc novo veniret nomine. Græca enim , unde unde sit (nihil attinet inquirere) inepta est , neque ullatenus rei conveniens. Belgica vero appellatio , & ad ejus imitationem facta Latina , quadrat quam optime. Scaliger exercit. cXLVI. scribit tribus vocari nominibus *Gomode*, *Chiáncha*, *Bugalarvam*, proculdubio alio ab aliis Insulanis. Anthophylla vocant Apothecæ.

Arbori magnitudo nostratis Cerasi. Caudici crassitudo quanta pene humano corpori. Cortex oleæ. Folium Pyri nostratis, quandoque singulum, sed sæpius vno è loco numerosum. Folio petiolus est longiusculus, in medio nervus, & ex eo plures fibræ in utramque partem. Rami plures & multum fruticantes; quorum plurimi desinunt in tenues valde surculos. E quibus summis prodeunt tenues petioli, & ex his alabastri & in his flores conferti, deni & viceni, oblongi, lato capite, cristato, atque stellæ in modum coronato radiatove. Alabastri ipsa sunt Caryophylla. Flos intra alabastrum, suum clausus multa ipsa & complicata continet staminula. Efflorescens initio albicat; postea virefcit; tum rufescit & indurescit. Flori insignis fragrantia, & qualis ipsi fructui. Hæc ipsa major sudo cælo, pluvioso minor; à quibus & major minorve ubertas pendet. Tempestate sicca enim, admirabili luxurie sæpe fructus, quam folia, numerosiores. Neque tamen etiam per annos constante tempestate omnibus par ubertas: Nam altero tertiove aliquando septimo anno minor hæc, quasi vires recolligente arbore, per nimis liberalem fructificationem exhausta. Postremo alabastri in fructum excrescunt satis lentum, dum crescit; cum adoleverit, durissimum: rubicundo primum colore; postea, ut mox dicam, nigro: leguntur semel in anno (non bis, ut voluit Scaliger,) ab Octobri ad Februarium. Quod ibi tempus maxime & æstivum & tempestivum legendis est. Pars manibus leguntur: pars arundine longa aut è funiculis flagello discutuntur. Ab his periculum tamen est, ne non satis aut provida aut experta manus furculorum extrema quasset cum certa in sequentem annum vindemiæ etiã speratæ jactura. Cum vindemiandum est, universum sub arbore solum exherbatur purgaturque; quo facilius legantur decussa Caryophylla, neque qua fugiant lectorem. Idem in Brasilia fieri ab hortulanis prudentioribus sub *Mangabas* vidimus. Caryophylla sive clavi Aromatici in arbore restantes intumescunt maturando, adeo ut cæteris ingenti mole & magnitudine dispares evadant, & in sequenti anno sponte cadunt, iique languescente licet vi Aromatica in pretio habentur & loco seminis plantationi dicati sunt, ideoque eos Matrem fructuum appellarunt, convenientius sane quam Avicenna l. 11. c. 311. qui illos Mares nominavit. Horum aliqui ab agricolis neglecti, sponteque nacti gremium & fotum & alimentum è terra germinant, atque, octo intra vel novem annos justæ interea arbores factæ, fructum juxta cæteras ferunt. Felicitus tamen, quotquot altero tertiove anno frutices transplantantur. Recens lecti, rufi sunt, & leviter nigricantes. Qui, ut prorsus evadant nigri, & siccantur, & infumantur, atque, ne teredo invadat, marina tepida aliquantum macerantur iterumque siccantur. Ita, & præparati ad durandum & collecti in acervos postea quaqua-versum per orbem distrahuntur. Quo appellant, ibi plerumque purgari à petiolis suis consuerunt, & hi seorsim vendi. Id purgamentum Lusitani *Baston*, nostrates **Magelgrups** / solent appellare.

Quamvis autem Caryophylliferæ arbores propter solum fructum suum colantur, & æstimentur, est tamen, & in foliis, & in floribus ramulisque, quin & in gummi quod fundunt, egregia vis Aromatica, & ad medicinam apta. Fructus potenter admodum calefacit & siccant. Sapor subamarus, & acris, viridi pariter ac maturo, sed imprimis siccato. Quas autem facultates habeat, quibus usibus in culina, in medicina, serviat, satis superque, & proditum est ab autoribus, & notum mulierculis: Nolo itaque tuo abuti, Lector, otio. Vnum addam, licet probatione ulteriori haut indigeat, quantopere spirituosus, & igneis scateat partibus. Indi vendituri, aut vendita tradituri, bido ante solent in horreis sive Caryophyllorum conditoriis apponere magnum & satis capax vas, atque hoc replere aqua. Quæ omnis brevi exhalans subit in Caryophylla, & ponderosiora reddit certo lucro; Quin invenitur fere Caryophyllon in tantum pondus auctum, quantum fuerat aquæ appositæ. Cujus experimenti nostratium aliqui haut ignari, adulterium hoc facile & lucrosus non semel imitati sunt.

E floribus & Caryophyllis adhuc viridibus Indæ pariter ac Lusitanæ sceminæ destil-
lando

lando eliciunt aquam, vel spiritum, mira odoris suavitate fragrantem, & cerebri affectibus singulari potestate convenientem. Imprimis autem paralyseos istius speciei *Berberis* dictæ, à Bontio nostro accurate descriptæ. Quibus medendis ex iisdem etiam condita parant præstantissima. Magnates insuper acetum ex infusione Caryophyllorum viridium parant, durable valde, & cibus condiendis ac ventriculo roborando atque concoctioni promovendæ aptissimum. *Achar* id appellant. Plura quisquis desiderat ex arboris hujus indole, de fructuum usu atque abusu, adeat Garciam ab Horto, & Ludovicum Romanum, & Maximilianum Transilvanum, potius, quam Arabes, & Græcos. Tanti enim non sunt quæ Serapion autoritate Galeni de iis tradidit, quantumvis asseveranter ea, quæ ignoravit, tanquam si scivisset vel ipse vel Galenus bene, prodiderit.

CAPUT VI.

De *Tshinka-Popouá* sive Caryophyllo Spicato.

Caryophylli genus hoc alterum est, vulgo inusitatum, quia, & rarum, & carum valde. Vocatur apud suos *Tshinka-Popouá*, quasi dicas Caryophyllum dentatum aut crispatum. Ego spiculatum vocavi, à similitudine, quam habet cum spica, & quia spicæ instar è summis ramorum furculis enascitur. Nostrates appellant Caryo-

TSHINKA-POPOUÁ.

phyllum regium: quia Moluccensibus Regulis, & Magnatibus, ad superstitionem usque in pretio est, non tam ob gustum, & fragrantiam, etsi eam præ cæteris habet excellentiorem, quam ob singularem formam, imo raritatem summam. Hactenus enim, præter unam & alteram arborem, negant repertam; & quidem in sola Insula *Makian*, idque ante ullam violentam supra enarratam Caryophylliferarum arborum extirpationem obser-

observatum est à plurimis præfecturam ibidem loci tenentibus, nec perfunctorie eas indagantibus. Quæ tam egregii fructus raritas, & arborum infrequentia, merito posset dubitari, an ex instituto Naturæ, an vero ex negligentia eorum qui ibidem loci vixerunt, judicari debeat; eoque magis, cum fructus eorum sive Caryophylla decidua in terram, sponte ibidem germinant. Arborum harum altera altera est major, utraque tamen cæteris supra descriptis similis, excepta proceritate. Quantum vero Caryophylla hæc magnitudine discrepent inter se, ex appositis utriusque speciei fructibus liquere potest, quorum externa facies, ut ex toto diversa à præcedentibus, ita qualitatibus, & facultatibus pollere iisdem, quibus priora, & odor, & sapor, persuadent. Nihil ultra certi definire est, quia vocari in experimentum quotidianum nequeunt ob paucitatem.

C A P V T V I I.

De *Lada*, aliis *Molanga*, sive *Pipere Aromatico*,
Mare & *Fœmina*.

Quam hætenus ignotum Caryophyllum spicatum, vel Cannella Caryophyllata tam semper & ubique gentium notum, & familiari in usu Piper fuit. Hoc non uno aliquo in loco, ceu de Cannella, deque Nuce Moschata, atque Caryophyllis jam notavimus, nec sua crescit sponte, sed feritur omne, præter quoddam agreste genus,

L A D A aliis M O L A N G A sive Piper M A S.

ignobile & amarum. Quibusdam autem regionibus vix tantum redundat ex cultura, quantum ipsis Incolis sufficit: aliis vero locis, præcipue in Malaca, Java & Sumatra adeo luxuriat Piper hoc Aromaticum, ut inde per totum orbem distrahatur. Licet autem

L A D A aliis M O L A N G A five Piper F O E M I N A.

tem civilioris notæ Indigenis rarior solet esse usus Aromatum ; nullum tamen inter omnia æque expetitur, nec condimentum illis videtur vel sanum vel gratum, nisi recipiat certam Piperis quantitatem. Adeo ut omnes qui eas terras piperiferas frequentarunt, facile plus in Indiis, quam in Europa consumi testentur. Missis itaque cæteris Piperis generibus quæ India Occidentalis profert (utpote de quibus ex professo egi in mea Historia Naturali), communis potissimum Piperis aromatici marem & foeminam exhibeo hoc capite. Seritur autem in Indiis non procul à mari, & ad radices arborum, præsertim quas *Fausel* appellant, vel appositis perticis, quibus adnititur more Vitis. Magnitudo ei par cum ea arbore, aut pedamento, cui advolvitur. Sæpe cum veterascit, & cineribus fumoque stercoreatur, excedit altitudinem fulcrorum suorum, ut Lupuli instar se, cum scandere altius non potest, demittat. Planta ipsa est sarmentosa, nodosa, lenta, & flexilis adeo, ut nisi inveniatur, cui adnitatur, vel arborem vel aliud pedamentum, humi repat prorsus ut Lupulus salictarius, aut Phaseolus turcicus nobis dictus. Si fertili solo facta est, intra annum dat fructum, eumque uberem. Si minus bona terra est, serius cum adolescit tum fructificat. Fit & de anno in annum fertior, minus, magis, pro soli genio. Terræ se infigit radice fibrosa, fibrisque parvis & lentis, nec adeo Costi similibus, ut Dioscorides notat. Qua nodi sunt, folia prodeunt multiplici ordine ac Naturæ lusu: hærent autem petiolis longiusculis è ramis sarmentosis quoque. Figura his, qualis hederaceis: alii Cordi malunt comparare; medio nervum habent, qui plures fibras apicem versus exporrigat bifissas. Color exterius viridior; interius dilutior est. Fructus racemosus est prorsus ut Ribes: sed racemo longiore, & frequentiore, baccis, quæque ipsi scapo sine aliquo petiolo adhæreant. Racemi isti modo ex

mediis sarmentis, modo ex summis dependent, ut ex hisce apposis iconibus conspici datur. Vnde est quod diversitatem sexus accuratioribus agricolis attribuerè illis placuit, hanc scemellam, illam marem appellantes.

Baccæ initio virent; ubi maturuerint, nigræ sunt. Maturantur mensibus maxime æstivis, quod est Decembri & Ianuario. Maturæ protinus leguntur & insolantur. Dum siccantur, rugas contrahit cortex niger. Quo, in tempore, & ante insolationem, decorticato, fit Piper album illud, & glabrum: quod ut nigro acrius est, ita carius est, & ori gratius. Vnde & solum Indorum magnatibus in mensa apponitur, proque sale ut plurimum usurpatur. Decorticatio illa fit bene maturo Pipere, ex marina macerato. Maceratione enim cortex exterior niger dehiscit tumescendo, atque ita facillimo negotio granum, quod intra illum includitur, album eximitur, & ut prius, resiccatur. Quem laborem laboris impatiens natio nisi adeo fugerent, non tanta esset Piperis albi, si cum nigro compares, apud nos inopia. Cæterum hujus decorticatiois & præparationis ignoratione factum, quod Piper album, quamvis maturitate sola & quod cortice nigro rugosoque sit privatum, nihilominus etiam nunc passim credatur species à nigro diversa, imprimis cum integros racemos aliquando ad nos delatos videant, persuasi scilicet hujus illiusve jejuna relatione, neque adhibita diligentiore inquisitione, statim hoc literis tradiderunt, quod auribus accepissent. Idem Theophrasto, Dioscoridi, eorumque imitatori Plinio latuisse non miramur. At quomodo etiam major ignoratio condonari possit Arabibus, qui id & bene potuerunt resciscere, non video. Inhærere enim errori, quamvis vetusto, in rebus Naturæ, quemque vel mediocri inquisitione possis detegere, ea demum supinitas in his, qui præsumunt de tali materia scribere, & se sæpe jactant Cornicum oculos confixisse.

Porro non baccæ solum, quod proprie dicitur Piper, acrimonia præditæ ignea sunt; sed tota etiam Planta. Nam, & folia virentia, sarmenta, & radix, si mastlicantur, prorsus linguam faucesque urunt, & salivam movent, haud secus ac Pyrethri Costive radices. De qualitatibus & facultatibus Piperis, deque ejus usu & abusu, quod ad dam ad ea, quæ toties ab aliis sunt repetita, nihil habeo.

Præter ante dicta aliud est Piperis genus, sed ignobile Piper, *Canari* appellant lingua Malabarica, à *Canara* loco natali. Id nostrati Fagopyro simile, coloris est cineritii, intus cavum, & repletum granulis aliquot exiguis. Manducatum pari pene acrimonia cum prioribus, sed minus aromaticum deprehenditur. Ejus, nisi apud infimam plebem, nullus est in Indiis usus. Ea vilitas in causa est, quod non solum non deferatur ad exterarum gentes; verum etiam nostrum nemo dignatus fuerit ipsius plantæ notitiam sibi comparare. Quæ causa, quod & nos cogamur hic expectationem Lectoris destituere.

Carolus Clusius, vir doctissimus in Exoticis, meminit alicujus Piperis caudati, *Cubebæ* similis quidem, sed minus usitati, quodque aliorum quandoque defectum supplere apud suos soleat. At enim vero, cum neque ille quid plenioris notitiæ habuerit, nec alii ex Indiis reduces quicquam de eo mihi communicaverint hætenus, cætera posteritati ulterius indaganda relinquo.

C A P V T V I I I .

De *Pimpilim* sive Pipere longo.

BEngalenses *Pimpilim* nuncupant, quod nos, auctoritate Græcorum, Piper longum. Hujus in culina quidem nullus est usus: Frequens in medicamentis, præsertim theriacis aliisque confectionibus antidotis; & merito; virtutes enim non contemnendas obtinet. Vnde forte & pretium ei majus. Nobis hoc potissimum dicendum, cujusmodi plantæ fructus sit. Nam hoc à quoquam nescimus dictum. Bengalensium in terris frequens admodum est, indeque ad Europam deferitur, quod ibidem, & lætius crescat, & copiosius fructificet. Qua faciem tota, si fructum excipis, simillima est Piperi rotundo, nisi quod aut humi repat, aut perticis contenta sit non altis adniti. Quo magis mirari subit, quid *Garcix* ab Horto fuerit in mente, satis alias sedulo Naturæ scrutatori, cum scriberet, longi Piperis plantam cum planta rotundi haut plus habere similitudinis, quam faba cum ovo. Sed ita est, ex auditu habet, non autopsia. Credidit referenti, & deceptus est. Interea hujus plantæ folia sunt utcunque

P I M P I L I M.

teneriora, & virore saturato magis, ac brevior petiolo hærentia. Cætera eadem. Fructus, nucamentis aut iulis oblongis similes, ad singulos articulos hinc inde ex adverso foliorum enascuntur, pendentque à mediocri petiolo. Sunt initio virides; postea cum siccantur, cinereum acquirunt colorem. Longitudo non omnibus una: etsi figura eadem, & similis toto ductu dispositio granulorum. Intra scapum, cui granula jam dicta inseruntur, aliquando plus humidus est. Quo evanido carie exeduntur. Decerpuntur autem, & in usum siccantur, antequam maturescant. Siccatum, etsi initio minus, postea tamen non minus rotundo urit palatum, si vel leviter degustes. Optimæ conditionis habetur id quod ponderosius, solidius, intus granis plenius, ac, si in aqua decoctum aut plurimis diebus maceratum, minime diffluat.

Indi linimentis addunt; quibus adversum dolores artuum à frigore utuntur; & ita, ut basis hoc Piper sit, corpusque addat Santalum rubrum. Utuntur & contra venena, vertigines, catarrhos, oculorumque nebulas, & cum successu. Quod & Dioscorides testatur, sic satis alias infelix ipsius plantæ descriptor. Verum de planta ex aliena fide haut dubie; de viribus ex multorum observatione testatus est. Indorum plebs adversus diurnam stomachi languiditatem bibit aquam, cui infusa est satis bona Piperis copia. In eundem usum quoque eliciunt è Pipere recenti spiritum mire igneum. Vtrumque, cum adhuc viret, Piper, longum æque ac rotundum, condiri muria aut aceto solet, & condi in penum ad usum familiarem mensæque delicias. Quo loco vel imprimis habetur, cui quædam alia simul adduntur Aromata, *Achar* nuncupant. Ejus usus frequentior mensibus pluviosis, & in phlegmatica corporis constitutione. Sunt, qui malunt virentibus integris racemis ore receptis (ut nos ribesii) baccas eo retinere, avulso petiolo, & parum mandere, & solum glutire succum, utpote gratum gustu, & suavem, ob levem acrimoniam acerbitate quadam mixtam.

De Aromatum enarratorum abusu Epilogus.

HAtenus exsequutus sum, quæ ad historiam pertinent quatuor Aromatum, cum in medicina, tum in culina, maxime usualium. Sunt enim, præter ista, multo plura, quibus vis, eaque non contemnenda, inest Aromatica, nullum tamen, cui sit tam acris, aut nobilis, aut durabilis. Quid Pipere acrius? quid Cannella nobilior? quid Caryophyllo, aut Nuce Muscata, ejusve præsertim Maci, durabilior? Non repetam singulorum dotes, utpote decantatissimas, libris omnibus, & commendatas laudibus, quas, non ratio dictasse, sed admiratio videtur effudisse potius: proinde unum atque alterum restat, de quo tacendum non duxi, nec ita tamen loquendum, ut hoc me agere aliter quam in transitu voluisse ostendam. Nam si ex professo de abusu Aromatum velim differere, fateor me dicendi carceres videre, non metam.

Principio esse in confesso arbitror, & audias sæpe eam apud nos querelam, majores nostros, & firmiore usus sanitate, & vitam vixisse longiorem. Nempe ita revera est: Ætas parentum debilior avis; tulit nos infirmiores, mox datura progeniem morbosiorum. Cujus esse causas in rebus quærendas, quas Medici non-naturales vocant, uti dubium esse non potest: ita inter eas vel præcipua est victus mutata ratio. Quæ, ut intelleximus, & partim ipsi vidimus, majoribus erat parca, simplex, dura; nobis vero, prodiga, dubia, mollis. Imo Apiciorum cœnas olim magis fuisse molles quam sint hodiernæ, multis de causis dubitari posset. In cibis ipsis quam stulta, & ad effœminandum etiam optime natorum corpora potens! Quid non indies machinantur cupidinarii adversus mortalium salutem, infatuando eorum palatum? quid non irritamentorum, ut fatuam rursus linguam sapere cogant? sed inter vitæ illecebras hodiernas Aromata quoque in patrias mensas injecta sunt. India nobis cum cœpit suas merces dare, ut omnia divitiis implevit, sic multorum sanitatem corrumpit. Quod ne gratis dixisse videar, consideremus, utrum Aromata adeo humanæ naturæ conducant? quæ accipiuntur scilicet, non è medicina ad necessitatem, sed è culina ad prodigalitem. Ita loquor: quia nullus dubito, quin æque nos atque majores nostri carere rebus istis externis queamus: præsertim cum satis condimentorum dederit natura nostri vicinique soli, quæ licet non admodum numerosa, abunde tamen sufficere possunt. Res dicit, quod Galenus, omne Aroma calidum esse, I. de fac. Alim. xv: & subtilium partium, VII. de simpl. fac. III. At quæ ejuscemodi sunt, facile subeunt in corpus, spiritumque incendunt, & consumunt. Vnde est, quod Galenus, & bono quidem consilio, VII. de comp. sec. loc. II. Arteriæ dictis confectionibus jubeat addi Aromata crassa ac integris partibus. nempe ne, quibus illæ compescendis componuntur, concitandis fluxionibus evadant aptiores. Hippocrates maximus Medicorum nusquam in cibum legitur admisisse Aromata. Vfus est nunc hoc nunc illo cum in aliis quibusdam morbis, tum maxime in muliebribus; & plerumque in suffitibus, in fomentis, in externis; in potionibus vero, & raro admodum, & parce. Sed & in istis quam circumspecte. Aph. v. 28. cum ad muliebria educenda valere dixisset suffitum Aromatum: protinus addit, *Sæpius vero, & ad alia utilis esset, nisi capitis gravedines induceret.* Addit Galenus: *Quod omnia fere Aromata natura apta sunt facere capitis dolorem, & experientia ostendit & ratio docet.* Sed Hippocratem iterum audiamus, hæc nobis mala Aphor. v. 16. recensentem. *Calidum hæc dat nocumenta iis, qui sæpe utuntur; carniæ effæmationem, nervorum impotentiam, mentis torporem, sanguinis fluxiones, animi defectiones: hæc quibus mors.* Tota autem talis concatenata symptomatum sequela se debet spirituum languori, concoctionum cruditati, pituitæ, & seri indies incrementum multitudini, viscerum atoniæ, & corruptelæ: una vero omnium causa est calidi calefactio, & attenuatio nimia, & nimis crebra. Exemplorum ad fidem Aphorismi abunde potest adferri, attende modo ad eos, qui se negant vivere posse, nedum præesse rebus suis, nisi aut venas mane medicato impleverint vino, aut ejus igne (quem spiritum vocant) multis sæpe Aromatis ignito, suum ignem, hesternæ cœnæ cruditatibus obrutum, velut è cineribus excitaverint, quasi nocere multum nequeat, cujus parum, prodesse, semel sibi passi sint persuaderi. Cum itaque jam intelleximus ex Galeno, & res sit apud omnes confessa, Aromata, & calida esse, & subtilium partium;

partium; Necessè igitur, ut & facile sumta incalescant & pervadant in sanguinem, eumque incendiant, & urant non tantum, sed & spiritum ejus justo plus calefaciant & calefaciendo agitent, agitando attenuent, attenuando dissipent. Habet enim & spiritus suum modum substantiæ. Intra quem nisi contineatur, fieri non potest quin excedat, evadat, erumpat, pereat, & post se corpus tam viribus enerve, quam cruditatibus grave relinquat. Atque ita quidem facere Aromata, ne dubitare quidem nos finit leucophlegmatia, virgineus pallor, & febris alba dicta Medicis: Namque hos affectus sæpe aliosque soporosos, cum sensus & motus depravatione, judicio devigescente, & memoria obliviosa, multis accidere ex Nucis Muscatæ frequentiore usu, & ipsi vidimus non semel, & alios vidisse, probe scimus. Quamobrem, cum eæ sint Aromatum facultates, & calefaciant potenter, atque ita & spiritum inflamment ac digerant, & sanguinis nutritium succum siccent, quis non merito sibi metuat ab eorum largiori usu? Imo, quis neget recta à nobis ratione referri inter ea, quæ nos nostris majoribus reddunt magis morbosos? Quasi Aromaticitas illa, quæ non nisi intra Tropicos à Sole potentissimo ex solida & sitienti terra proveniens, nobis advenit, toto fere cælo inde remotis, quadraret potius, quam iis apud quos nascuntur Aromata. Nam aut omnino illis non utuntur in cibo, aut crudis, & ob nimiam humiditatis aquosæ copiam impotentioribus, aut parce admodum, & valetudinis duntaxat causa. Neque enim negandum cenfeo, illius gratia quandoque recte sumi, sive incidendo, & attenuando phlegmati, sive resistendo putredini, sive nutriendis spiritibus deficientibus, id fiat, sicut in præcedentibus capitibus uniuscujusque Aromatis docuimus. Verum ut recte sumas definire non coquus debet, sed Medicus, seu verus humanæ salutis custos; alias enim tutius foret ea in subsidium vocare, quæ eadem aut vicina fert tellus, quæ non dicam tulit nos, sed nutrit tam benigne, tam liberaliter. Europæi equidem quantum cæteris mundi populis excultiores habentur, si tantum quoque iis temperatiores, & abstinentiores essent, non plus inhiarent longe petitis dapibus Indorum, quam illi nostratium. Quin non pauci Indiæ Orientalis & Occidentalis Indigenæ haud sine ratione Europæorum istuc adventantium intemperantiam deridentes, & incontinentiam culpantes, sibi congratulantur, quod suis contenti bonis, tam sanitatis quam deliciarum ergo, se sustentent. Si enim opus est calidis, quibus in corporibus frigidioribus cibi coquantur, quorsum temere ab Indis petimus, cum tot remedia succedanea, aromatica vi prædita, nobis dederit natura, quæ singula sufficiunt? Sicut Campanella inter Italos, Beverovicus inter Batavos, in multorum salutem fieri posse probarunt. Imo prædicta Aromata, ipsis licet medicamentis purgantibus indita, sive palati & stomachi oblectamento, sive alterius qualiscunque necessitatis causa, si tamen non exacta proportione respondeant, parvaque indantur quantitate, solventium minuunt facultatem; atque non minus substantia sua terrestria & styptica occludunt densantque, quam tenui & aërea aperiunt. Plura equidem huc possent afferri argumenta, à quotidiana experientia desumpta, quibus superledeo. Quæ enim hæcenus dixi, non eo sine dicta sunt, ut Aromatibus quicquam derogem, hoc enim esset Naturam criminari, & simul supra enarratis contradicere: sed ut nimis promiscuum abusum eradici ex animis non gulosorum, sed suæ satagentium sanitatis.

C A P V T X.

Arundines *Mambu* cum suo *Sacar* sive *Tabaxir*.

INter tot variæ figuræ, & magnitudinis Arundines in incultis Indiarum regionibus luxuriantes, duæ dantur species *Mambu*, Lusitanis corrupte *Bambu*. Quarum altera minor intus magis farcta, altera multo major, & minus repleta, ligni proceritate & soliditate cæteras omnes antecellit usque adeo, ut non mirer quosdam veteres & neotericos propter insignem illarum altitudinem hæsitantes, nunc arbores, nunc cannas appellasse; sicut & ipse Garcias ab Horto eas Populo assimilavit. Arborecentes itaque Arundines *Mambu* udosis locis sponte sua recta exsurgunt. Arte subinde torquentur inter crescendum, ut incurvatæ lecticis portatilibus aptiores fiant; pro bacillis quoque ad fulcienda Piperis sarmenta in quotidiano sunt usu. Inferius femoris humani plus minus sunt crassitiei (cujus ni fallor fragmentum exstat in porticu horti Academici Lugd. Batavorum) tantæque inter illas reperiuntur amplitudinis & solidi-

M A M B U.

tatis, ut cymbæ exinde parentur, eæque non quidem excavatæ, sed relictis solum duobus utrimque internodiis inferioribus per medium sectis. In harum extremitatibus bini Indi confidentes eas tanta dexteritate remis impellunt, ut rapiditatem fluminis facile superent. Eiusdem naturæ arundines Solinus videtur novisse, quas his verbis expressit: *In Indiæ palustribus arundo crassa progignitur, ut fissis internodiis lembi vice veclitet navigantes.* Ipsius vero ligni sive materiæ crassities trientem unciam sæpe superat, circumferentia sexdecim, diameter aliquando quinque est unciarum, unde ampla ejus capacitas facile potest dijudicari, ideoque subinde cannarum crassiores partes, vasorum loco mercibus vel aquis in longo itinere replent. Nodis perpetuis constant (qui in adolescentibus cannis hic depictis minus conspicui sunt) singuli ultra palmi longitudinem ab invicem distiti, ex quibus rami emergunt utcunque erecti, sed arte aliquando incurvati, ut topiarii operis defectum suppleant, ad evitandos diurnos æstus. Folia sunt Oleæ figura, sed multo longiora, aliquando solitarie posita, aliquando sibi opposita. Ipsæ autem Arundines *Mambu* adolescentibus medulla levi, spongiosa, & liquida (non adeo farcta ut vulgares cannae sacchariferæ) refertæ sunt, quam vulgus grati saporis gratia avide exsugit. Novissimi autem stolones qui maxime succulenti sunt, & saporosi, magni fiunt in Indiis apud advenas æque ac Indigenas, quod bases sint celebris istius compositionis *Achar* dictæ, quæ in Europam invecata inter delicias habetur palatum doctis, & à me quoque non semel cum voluptate gustata. At vero, ubi arundines hæ proceræ, & annosæ factæ fuerint, liquoris contenti substantia, color, sapor & efficacia mutatur (sicut in Nuce *Coco* adulta etiam fieri videmus) atque paulatim protruditur foras, & juxta internodia vi Solis coagulatur, ac instar pumicis albi indurefcit; mox nativæ suavitatis expers facta, peculiaris saporis cum parva astrictione, eboris usti æmulum,

lum, acquirit, vocaturque apud Indigenas *Sacar-Mambu*. Qui quo levior, albicantior & glabrior, eo præstantior; quo magis inæqualis atque cinerei coloris evadit, eo vilior habetur.

Rarior quidem usus existit tam boni medicamenti in Indiarum maritimis habitatis, ubi Arundines hæ luxuriant, idque duplicem ob causam: primo, quod licet omnes liquore suavi in principio scateant; succus tamen ille lapidescens ad internodia, nec in omni arundine, nec in omni terra apparet, sed pro solis vi & soli genio feliciter vel infeliciter producit, sicut in oris *Malabar & Cormandel* fieri constat. Secundo, quia Arabes Medici & Brachmanes vehementer appetant hoc medicaminis genus, & caremant à Regulis sub quorum ditone crescunt arundines hæ facarferæ. Præter Garciam ab Horto, & Hugonem Linschotanium plurimi optimates nuper inde reduces, integræque fidei viri, testati sunt, quod, licet pretium ejus ex anni fertilitate variet; tamen utcunque in Arabia pari argenti pondere divendi, idque potissimum quia Medicorum tum Indorum, tum Arabum, Maurorum, Persarum, Turcarum unanimi testimonio & experientia constat, externis & internis convenire ardoribus & inflammationibus ut & dysenteriis biliosis, si trochiscorum vel potus forma exhibeantur. Indi ipsi contra Strangurias, Gonorrhœas & Hæmorrhagias utuntur, magnumque putant caritatis officium nostratibus præstare, si in simili renum & genitalium incendiis hoc *Sacar-Mambu* five *Tabaxir*, aqua dissolutum, largiter suppeditent. Plura Arabes & Persæ huic *Tabaxir* attribuerunt, quibus superfedeo, ne videar iis inhærere quæ longe petita, & nobis incerta sunt: adeoque simul huic capiti finem imponerem: sed cum de nomine, & natura veterum ac recentiorum *Sacar & Tabaxir*, non solum sub medicorum filiis, sed & sub præstantissimis totius Europæ eruditissimis una atque altera hæreat, non absolum fore putavi, si rationibus, & probatæ fidei virorum experientia, discrepantes opiniones, qua possibile conciliaverem. *Tabaxir* itaque, è lingua Persica desumptum, nihil aliud denotat, quam lac lapidescens: cum tamen placuit & quibusdam superstitiosis Arabibus & Turcis, nihil aliud esse quam cinerem exustum cannarum, vi venti inter se confricatarum, & ignem exinde concipientium: adde, quod testimoniis plurium, qui rem ex vero describunt, constet trochiscos ex cineribus ejusmodi confectos, pro supposititio *Tabaxir* agnoscere. Hunc interim errorem propagarunt Arabum interpretes Latini, *Tabaxir* Spodium vertentes, utpote aliquam in eo qua ad gustum & visum similitudinem cum ebore, cornu cervi usto, animadvertentes: qui quam crasse impegerint, dilucide sane à Garcia, & Clusio aliisque probatum est. Proinde ut nos tales præternavigemus scopulos, & certum quid statuamus, consultius erit cum erudito Garcia in posterum Spodio five Tutia uti in medicamentis externis à Græcis descriptis: nostrum autem hoc *Sacar-Mambu* five *Tabaxir*, in Arabum compositionibus intus plerumque assumere.

Alter restat dissolvendus nodus circa nomen, qualitatem & usum hujus concreti fucci, quod ipsi Indi *Sacar* lingua vernacula indigitant, idque non respectu alicujus dulcedinis, sed quod à multis seculis apud Indigenas humor hic in nodis antiquarum cannarum concretus nomen *Sacar* obtinuit: postea autem cum liquor vel mel cannæ Sacchariferæ hodiernæ vi expressus, & igne coctus, in substantiam duram, siccam, & albam migraverit, videtur ad imitationem externæ figuræ, & nominis *Sacar*, nunc nomen Sacchari impositum esse. Nam apud veteres Græcos, & Romanos autores, apparet, nomine Sacchari nihil aliud eos voluisse exprimere, quam id quod ex Plinii verbis l. XII. c. VIII. colligere est, *Saccharum & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in Arundinibus collectum, gummis modo candidum, & fragile, amplissima Nucis Avellanae magnitudine, ad Medicina tantum usum.* Quo etiam Galeni verba spectare videntur, l. 7. simpl. Medic. de Saccharo. *Sacchar quod ex India atque felici Arabia convehitur, in calamis, ut aiunt, concrevit, & ipsum mellis est species, minus certe nostrati dulce, sed assimilabile ei vires obtinens, quod ad abstergendum, desiccandum, & detergendum attinet.* Ita ut ex hac mea enarratione, & interpretatione labefactata putem argumenta summi nostri seculi viri Cl. Salmasii, dicentis *Sacar* five *Tabaxir* ob defectum melleæ dulcedinis non posse sumi pro Saccharo antiquorum: nam præterquam quod Plinius mellis in arundinibus collecti, late sumpti, mentionem fecerit, sicut de lactis, & aquæ fontanæ dulcedine communiter loquimur; accedit, quod Arundinum harum *Mambu* primogenitus succus, ut dictum supra, suavis deprehendatur, licet postea evanescat. Multa veterum & neotericorum super hac re monumenta Mathiolus in Comm. Dioscorid. docte ponderavit &

dilucidavit, quæ meæ opinioni favent, solum in eo à doctiss. viro dissentiens, quod putarit, ex iisdem Arundinibus Saccharum emanasse, è quibus vulgare nostrum exprimitur, eamque solum esse inter se differentiam, quod à Natura factum, sit nostrate factio longe tenuius.

C A P V T X I.

Arundo Rotang dicta.

AD Arundines præstantiores, humanis quoque usibus inservientes referenda est & hæc, lingua vernacula Indorum *Rotang* dicta, quæ licet huc ex Indiis venalis afferatur, ut pro baculo vel scipione inserviat, & corrupte à Nostratis *Rotting* appelletur, tamen in natali loco stolones earum, grato quoque, ut *Mambu*, succo tur-

A R V N D O R O T A N G.

gidi, vel crudi manducantur vel condimento *Achar* toties enarrato induntur. Hæ minus concavæ sunt quam *Mambu*, sed substantia spongiosa, instar herbæ ferulaceæ facta. Baculi five furculi, si postea exsiccati impetuosa manu collidantur, multas igneas fundunt scintillas, instar concussi silicis, cujus defectum supplere solent quibusdam Indis.

Crescit passim in silvis circa fluenta Arundinis hæc species mirabilis, in omnem partem flexilis, eoque ad omnia liganda utilis: nam Incolæ hæc Arundine funium loco utuntur, & ædes suas ex magnis Arundinibus constructas, quas *Bambous* Lusitani vocant, iis loco clavorum ferreorum ligant, & mireris tenacitatem hujus Arundinis, quæ crassitie digiti humani ferme cum sit, tamen in quatuor partes dissecatur, non secus ac *Salix* aquatica apud nos, unde corbes & cunæ Infantium confarciuntur: in quem usum etiam hæc Arundines assumuntur: hinc & anchorarum funes à Javanis in navibus conficiuntur, & sane longius durant in aqua salsa, quam funes, immo deficientibus funibus, nos iis anchoras quantumlibet graves

ligamus. Atque ut verbo absolvam, duo habet India ad vitam & commoda hominum admodum necessaria, nimirum, hanc plantam, & Nucem, seu Palmam Indicam, *Coquo* Lusitanis dictam: sed hæc cum decantata sint ab aliis, ego frustra operam insumserim. Cæterum hoc *Rotang*, fructum talem fert, qualem depictum cernere est, eumque edulem, & saporificum, cum aciditate quadam grata, rotundum, parvæ pilæ magnitudinis, tectum spadicei coloris, putamine duriusculo, fragili, striis perpetuis cancellatis ornatum, sicut fere videre est in calyce glandis

dis quercinæ. Ex singulis arundinis nodis ad summitatem usque sarmenta, funium modo contorta, & tenacia, foliorum quasi loco emergunt, hisque fructus globulares, raro solitarie, sæpe copulatim adnascuntur. Nucleum porro intus ferunt durum, ex quo contuso extrahitur, & exprimitur oleum, non edule solum, sed in medicamentis topicis, præsertim in ungendis nervis, summe utile. Itaque, si quid læsionis accesserit servis, ex sarmentis hujus arundinis, quibus flagellari solent, ejusdem fructus oleo possint sanari. Ut liceat iis dicere:

— *Qui mihi vulnera fecit:
Solutus Achilleo tollere more potest.*

C A P V T XII.

Zinziber, Indigenis *Gingibil.* Mas & Fœmina. atque Galanga, *Lanquas* dicta.

Cum Bontius noster Zinziberis, & Galangæ descriptionem, ob inopinatam mortem, vix initiatam, & plane mutilam reliquerit, adeoque pauca tantum de earum inter se similitudine externa, & interna, cum sola Zinziberis Icone inter adversaria ejus repererim; ego partis meæ esse putavi utrumque studioso Lectori exhibere,

Z I N Z I B E R M A S.

eaque simul addere quæ ab exercitatissimis viris, & Chirurgis, ex Indiis redeuntibus accepi; simulque differentiam inter Orientale & Occidentale Zinziber ob oculos ponere: ut inde clarius eluceat, quod Zinziber, licet inter ea numerandum sit Aromata, quæ

quæ utriusque Indiæ solum & solem haud difficile admittat; tamen, qua ad externam faciem, & internam virtutem, aliqualem discrepantiam pro perpetuo Naturæ lusu præ se ferat. Optimæ notæ, & maxime usualis, est Malavaricum, & Bengalense, cui Molucense succedit. Loca maritima, ut fere omnia Aromata, non mediterranea amat. Licet autem Chineses, alique Indi Orientales, inter olera Zinziber plantare consuerint, tamen silvestribus quoque locis sponte, vilioris licet notæ, crescit. Quod vix memini in Indiis Occidentalibus observatum esse; unde hanc plantam hisce potius Indiis nativam crediderim. Duo genera esse perhibent Incolæ; maris scilicet, & fœminæ: quarum hæc foliis & radicibus est minoribus, illa vero majoribus conspicitur. Folia admodum similia sunt foliis Arundinum, ut qui nunquam viderit crescentem hanc plantam, Arundinetum vere dixerit, quod primum è terra surgit: in qua comparatione Bontius à Garcia discrepat, qui Iridis non Arundinis similia esse statuit. Sed variant Auctores, etiam ii, qui ex Indiis reduces sunt, circa foliorum figuram, sive ob territorii diversitatem, sive, quod alii marem, alii fœminam Zinziber viderint. Nam maris hujus folia non ultra tres pedes excrescunt in altitudinem. Aspera sunt, unico nervo recto, in longitudinem excurrente, conspicua; caulibus hinc inde sine pediculo, inferius solitarie, superius frequentiori coma adnata. Radices diversi sunt ponderis, & amplitudinis; omnes tamen imbelles, & tuberosæ, atque in superficie terræ sicut Arundineta, expansæ. Quarum unum atque alterum internodium in scrobe relictum, terraque aggestum, loco seminis stercoratur, & statim à sativa aqua dulci plus minus pro terræ siccitate rigatum, proximo anno à satione fructus eruitur, qui est regerminata radix, ipsum scilicet Zinziber. Vindemia illius fit arescentibus foliis, quod est media æstate, scilicet Decembri, & Ianuario. Radices recentes minus fervent, ob prædominium humiditatis; paulo siccata, limo obducuntur, ne, evanescente nativa humiditate, teredine, cui alias maxime obnoxie sunt, afficiantur. Ut condiantur, prius decortican-

corticantur, moxque in muria vel aceto conjiciuntur & macerantur per horam unam atque alteram, dein æquali fere temporis momento sub dio probe insolantur, ac de-nuo stragulis sub tecto cooperiuntur, donec omnis humiditas exhalaverit. Si aliunde transferendæ sint radices, tunc, thecis inclusæ, & aqua irrigatæ, noctu terra operiuntur, interdiu cælo patent. His omnibus rite institutis ab exercitato agricola, postea saccharo non solum, sed muria vel aceto condiuntur, nulloque tunc insigni calore palatum afficiunt, nec filamenta ulla ingrata in ore relinquunt. Si nimio tamen mangonio nimis-ve lotionibus fatigentur, pars quoque aromaticæ ejus acrimoniæ evanescit. Quo ad qualitates, Piperi respondet, sed crassioris est substantiæ, ut doctè ex Galeni monumentis, & propria experientia probavit Mathiolus in Dioscoridem, quo Lectorem remitto.

Præterquam quod recens Zinziber sativum Indigenis inter olera usurpatur, remedio illis est quoque præstantissimo ad Colicos dolores, Cœliacam ac Lientericam passiones, Diarrhœas diurnas ex frigore natas, flatus, ventrisque tormina, & gravia his similia accidentia, ut multoties in Indiis se feliciter comprobasse testatur ipse Bontius, alii-que Medici exercitati. Ea tamen perpetua adhibita cautela, ut qui sanguine sunt fervidiore sive sani sive ægri parcissime eo utantur, quia Zinziber fere omne, sanguinem accendit, & orificia venarum aperit.

DE GALANGA.

Quantum attinet ad Galangam, eam hic subungere conducit, quia foliorum facie, & radice qualitate, multum sibi similes sunt, licet Zinziberis radix albescat, Galangæ autem subrufa sit, tum internodiis pluribus inter se distinguatur. Duo ejus genera, majus, & minus, ab autoribus describuntur, nos tamen radicem majorem solam exhibemus, utpote Zinziberi foliorum figura, & qualitate radice, magis vicinam; licet Neoterici de vera Galanga inter se haud convenient, partim quod Græcis incognita, & Arabibus minus perspecta fuerit, partim quod Batavi & Lusitani reduces ex Iava (ubi plurimum luxuriat Galanga) nimis negligenter eam observarint. Seritur radice sua ut Zinziber, eodemque fere modo excolitur, & summopere se propagat. Caules arundinacei ad Zinziberis fere altitudinem exurgunt. Folia, longa, mucronata, superius fature, inferius dilute viridia. Flores albicantes inodori, semen fatuum. Radix crassa, tuberosa, rufescens, Zinziberis radice major. Illa porro ad omnia utilis, ad quæ Zinziber, atque eodem modo quoque condiri solet; quod genus condituræ *Achar* vocari aliquoties diximus, ac magnus ejus usus est in bellariis ad orexin excitandam, non secus, ac cappares, & oleæ fructus apud Europæos. Recens vero utriusque dictorum Aromatum radix, in taleolas dissecta, cum carnibus piscibusque coquitur in eundem nem. Sic quoque cruda, sale & aceto & oleo inspersa, cum piscibus, & carnibus assis commode editur ad juvandam concoctionem. Malabareses & Iavani eam, non solum contra hominum, sed & jumentorum mala frigida, magni faciunt, quoquo modo præparatam. Polentas, ex farina radice confectas, in frequenti usu habent, quas cum succo Nucum *Cocos* præparant, atque, testibus Bontio, & Acoſta, contra uteri & vesicæ mala exhibent. Sed quid diutius hæream in elogiis harum præstantissimarum radicum, quarum usus jam pridem toti mundo innotuit? Cum hujus instituti potius sit, aliquid exoticum, minus hætenus cognitum, in scenam producere.

CAPUT XIII.

Iambos.

Inter nobiles, & familiares arbores fructiferas, à Bontio nostro neglectas, est illa, cui Indigenæ à fructu suo nomen *Iambos* indiderunt. Vnde Lusitani corrupte *Iambeiro*, Arabes ac Persæ *Tuphat*, Turcæ *Alma* nominarunt. Ejus indoles à Garcia ab Horto aliisque recentioribus eum sequentibus tradita est; ac proinde, cum pleraque illa quæ mihi à rerum Indicarum peritis suppeditata sunt, ex parte convenient cum prædictis autoribus, hæc leviori penicillo attingenda, & pauca tantum cum genuina ejus icone ad vivum expressa addenda putavi. Arborum harum duæ reperiuntur species sibi simillimæ, fructibus nonnihil discrepantes, utraque ut forma & figura, ita & magnitudine Malum Europæam æmulatur, nec culturam, nec peculiarem terræ genitum postu-

IAMBOS.

postulat, sed multis Indiarum locis adeo feliciter arte vel sponte provenit, ut sæpe ante quintum annum fructificet, & quod raro videtur in Indiis, profunde radices in terram exerat. Ex Malaca Piperifera in dissitas quasque regiones ob florum fragrantiam, & fructus suavitatem, translata ferunt. Arbor est parula, ramosa & frondosa. cortice cinereo, glabro, ligno fragili. Folia Pruni magnitudinis; in extremitate magis acuminata, exterius satore, interne dilute viridia apparent, nervo unico crasso recto, venulis obliquis in medio prædita. Flores rosacei odoris & coloris, sed magis variegati cum multis staminulis in umbilico pulchre nitentibus, qui vinoso sapore quasi ipsius fructus præludium exhibent. Quippe pulpa illi est succulenta, mollis, optimi odoris, & saporis. Horum fructuum Garcias diversas esse species putavit, alii majores satore rubri, minoris mali Cydonii figuræ & magnitudinis existunt, tenuissima pellicula splendente vestiti, atque vix quicquam lapidei in se continentes: alii minores ex pallido purpurascens lapidem tenent compressum, oblongum, albicantem.

Hæ arbores sunt ex numero earum, quæ pulcherrima florum, & fructuum varietate advenas in admirationem rapere solent, non ob gratum solum aspectum, sed imprimis ob perpetuam florum, & fructuum vicissitudinem, quod in altera arboris medietate frondibus & floribus orba, altera pars fructibus maturis, & immaturis tam diu oneretur, & ornetur, donec frondes recuperaverit; ita ut in iis, perpetuo tempore vernali atque simul autumnali frui concessum sit; quod Naturæ beneficium ipse quoque in plurimis Americæ arborum fructibus sæpe in solatium ægrotantium expertus sum.

Flores & fructus *Iambos* frigida & humida sunt qualitatis, insigniter fragrantis, ac proinde inter primas delicias omnibus pariter incolis habiti: plurimi quoque usus passim in Medicina existunt. Fructus enim crudi & flores saccharo conditi, ab æstuantibus

tibus ægris cum successu usurpantur, quod succosa frigiditate sitim in febris extinguant, spiritusque vitales confortent.

CAPVT XIV.

Arbor *Acajú*, vulgo *Cajú*.

SVpra monui, quædam vegetabilia, & sensitiva, alicui tantum Indiarum Regioni propria; aliqua vero utrisque Indiis, inter Tropicos sitis, communia esse. Quæ particulatim recensere, nimis operosum foret. Inter ea quæ posterioris ordinis sunt, non infimum locum tenet umbrosa & patula arbor *Acajú*; à veteribus omni-

A C A I V.

bus, ni fallor, neglecta vel incognita. Malus hæc semel tantum in anno, sed per multos menses, eosque maxime æstivos, fructificat, quæque pro vicinitate, vel remotione ab Æquatore, tardius vel citius deficit. Non autem, ut aliæ plurimæ, bifera aut trifera unquam inventa fuit, sicut in historia mea Americæ Naturali probavi, ubi naturam, usum, & noxam graphice satis me depinxisse puto; ideoque istuc Lectorem remitto, cum arborem hanc *Acajú* Orientalem, ab Occidentali vix quicquam discrepare animadverti; ea enim cum facilis sit migrationis, atque ex sola glande fructus (utpote semine destituti) terræ licet sitienti immissa germinet; & cum nomen quoque vernaculum *Acajú* retineat in Indiis Orientalibus, vix dubium est, quin ex Brasilia istuc translata sit; accedit, quod in natali sua terra, & non alibi, silvas integras circa habitata litoralia conficiat, frondibusque suis gratissimam umbram; fructibus vero glandiferis perpetuum penu Indigenis suppeditet. Quantum ad fructus eorumque glandes, hæc tostæ, illi crudi, non in minori pretio Asiaticis quam Americanis habentur. In solo apparatu, quantum resciscere

scere potui, inter se discrepant. Scilicet gens hæc magis cicurata fructuum horum annatam astringentem cum austeritate conjunctam, gulæque minus ablandientem, licet ventriculo proficuum, vino & sale obtundere solent, adeoque, in illo condimento aliquandiu macceratos, cum voluptate comedunt æstuantes, quod sitim egregie restinguant, nauseam tollant, & dejectum appetitum ventriculo restituant. At vero annatæ glandes (à quibus ipsi fructus incrementum sumunt substantiamque hauriunt, convertendo illud oleum non secus, ac Anacardii oleum urens, in succum edulem,) tostæ & decorticatæ, pro bellariis usurpantur: tum quoque ad Venerem excitandam Pistaciorum loco, quibus nec gustu nec dignitate cedunt, Magnatibus in frequenti usu existunt.

CAPVT XV.

Radix *Ninzin*.

Quemadmodum vix ullibi terrarum, quantum quidem constat, Noces Aromaticæ, quam in Insula *Banda*; neque Caryophylli, nisi in Insulis *Molucensibus*, sponte nascuntur: Ita nullus in orbe locus hæctenus innotuit, qui celebrem illam radicem *Ninzin* producit, quam *Corea* Regnum, situm ad latitudinem Borealem circa quadraginta tres gradus. Nullus Belgarum eam crescentem vidit, quia in mediterraneis tantum, ultraque ducentas leucas à mari dissitis locis proveniat; unde fit, ut varient

RADIX NINZIN.

circa effigiem frondium, quæ tamen foliis Pastinacarum sativarum nostratibus *Geete-peen* / similes sunt: moles autem & magnitudo ipsius radices, Pastinacis multum cedit; ita ut in Iaponensi terra ipsa Pastinaca; magnæ silvestris *Ninzin* nomen vulgo obtineat. Radix plantæ, de qua nobis agendum, digiti est longitudinis & crassitie, in fine filamentosa. Colore ex flavo albescente, sapore subdulci, non ingrato, pingui: cujus genuinam effigiem ope & favore Clarissimi & Amicissimi viri Fr. de Vicq, Lectori offero.

Hujus decantatæ Panacæ usus quotidianus est, non solum apud incolas Regni *Corea*, sed & *Tan-kinde*, *China*, & *Iaponia*, adeoque ad illam tanquam ad sacram anchoram confugiunt. Qua tamen non semper sola & simplici utuntur, sed utcunque aliis remediis nativis mixta, manente *Ninzin*, compositionis basi. Illa autem medicamenta quæ adduntur, *Corea* incolæ celant & tanquam arcanum sibi reservant. Quando autem animus est oppugnare ma-

gnos aliquos Naturæ hostes, ut motus Epilepticos, Vertigines, Spasmos, Hydopes, Lipothymias, Choleras, & quæ ejus farinæ porro existunt, tunc Medici robur addunt huic radici ex valido aliquo additamento pro vehiculo. At vero nulli alteri mixta, omnibus languidioribus & cachecticis non solum in usu est, sed eam, tanquam præservans contra malignos & venenatos affectus, domi forisque perpetuo ad manus habent; atque bis ter-

ve de die exiguam particulam recentis radicis masticant. Vnde mirifice virium restaurationem, cordis refectionem omnes se experiri testantur.

Prolixior esse possem in enarrandis dotibus hujus *Ninzin*, si verbotenus schedas medicinales ex lingua Iaponica à Præstantissimo viro D. Caron, ibidem Præfecturam tenente, in vernaculam translatas, hic exhiberem. Sed malui contrahere stylum, partim ne verborum ambagibus vel tautologiis Lectorem detinerem; partim, quod verear (ut subinde animadverti superstitiosos Indos) nimium huic medicamento, tanquam labascentis Naturæ soli restauratori, tribui; sicut Chymicis sæpe & Circulatoribus multis usu venire solet; qui quaecumque fere novum remedium, dum tanquam Panaceam Naturæ, & arcanum mundi venditant, sibi æque ac profano vulgo imponere consueverunt usque adeo, ut, se fallere & falli, vix sentiant.

C A P V T X V I.

Polypodium Indicum.

Vir literatus, & rei Medicæ addictus ex Indiis Orientalibus nuper redux, ram hanc & eleganti aspectu plantam apportavit, cujus neque nomen, neque vires noverat: ideoque ego eam pensculatius tactu, visu, & gustu examinans, & dein conferens cum Medicinæ peritioribus, vix quicquam ab egregio illo & raro Clusii Polypodio exotico discrepare deprehendi. Quam cum ibidem passim in silvis luxuriare, & ab advenis æque ac Indigenis magni fieri intelligerem, operæ pretium me facturum putavi, si posteritati ulterius indagandam offerrem. Bontius noster, Polypodii Indici quoque mentionem fecit in catalogo herbarum sponte ibidem nascentium; verum morte præventus, descriptionem atque usum pollicitus est, sed non præstitit. Nostrum hoc Polypodium radice est nigricante, obliqua, longa, crassa, hirta, ad modum Europæi Polypodii summa tellure repente. Huic bina folia, aliquando plura, solida, firma supernascuntur, brevissimo pediculo à radice emergentia, etiam aliquando eam tegentia, atque statim ab exortu in latera satis ornate se spargentia. Folia quercinis foliis amplioribus in novellis præsertim surculis natis, & modice laciniatis, magnitudine & forma simillima sunt. E medio nervo, præter morem crasso & valido, foliorum longitudinem secante, sicut costæ è spinâ dorsî, inordinate positæ, sursum in latitudinem usque ad extrema laciniarum extensæ, apparent. Inter quas multiplices venulæ, reticuli instar contextæ, & sese invicem secantes, excurrunt. Radix (in qua solâ vis medicinalis hætenus deprehensa fuit) recens evulsâ subdulcem vulgari Polypodii saporem præ se fert, cui admixta est acrimonia quædam levis, quam vel ex regionis calidioris intemperie, vel ex vetustate forte contraxisse autumandum est. Iisdem hoc usibus, quibus nostratum dicatum est Polypodium: quamobrem illius descriptioni non inhærebo.

P O L Y P O D I U M.

De *Chocolata* Inda.

CUm totus in eo essem, ut Mantissæ meæ Aromaticæ finem imponerem, conveniunt ecce cum Typographo nescio quot Philiatri, summopereque urgent, ut ne, priusquam de tabula manum, gravarer Operi adjungere egregios tractatus duos: nempe unum de Nuce Maldiviæ, ejusque insigni antidoto; alterum de Americana arbore Cacavifera, & celebratissimo ejus potu *Chocolata*. Quod quidem eo difficilius à me impetrari sum passus, quia non ignorabam extare jam doctorum virorum de utraque illa materia monumenta, non perfunctorie tradita. Adeo ut justa de causa omnis mihi ablata videretur ansa gratificandi Artis nostræ Symmystis: eoque magis, quod haud multum in duobus his exoticis à me aliisque potuerit observari, quod non Cl. D. Augerius Clutius, urbis hujus, dum viveret, Practicus, opera & fama celebris circa Nucem Maldiviensem, & Hispani Medici circa potionem *Chocolatam*, jam ante attigerint. Itaque Clutii quidem tractatum propter exemplarium diu defectum desideratum, denuo exhibeo; Hispanorum vero aliquot, ut Antonii Herreræ, Iosephi d'Acosta, Francisc. Hernandez, Antonii de Ledesme, Antonii de Leon, Ioannis Cardenæ, Ioannis Barrii, aliorumque gravissimorum doctorum sparsas, & plerasque in nova Hispania conscriptas, animadversiones, in ordinem atque in compendium Latino sermone coactas hic promo: eorumque Authorum, quorum laboribus adjutum me fuisse lubens agnosco, idcirco nomina subjicio, ut fidem meam liberem, & gratum me præstem iis, à quibus ea, quæ hic sequuntur, accepi. Qua novissima mea opella, si non reipublicæ literariæ, saltem meis amicis, & mihi met ipsi hoc sum gratificatus, quod, quæ de effectibus utriusque hujus medicaminis enarro, eorum aliqua ipse pericula fecerim, & porro facienda atque indaganda nunc aliis proponam, & cum in finem, ut quisque per causas perque sedulas ire prius experientias discat, & vera à falsis discernere, antequam judicium ferat de rebus hactenus minus sibi perspectis. Licet autem studiose caverim, ne in eundem lapidem impingerem, tamen vereor, ne alicubi simile quid acciderit; quare eandem veniam, quam aliis libenter concedo, vicissim ab æquis Lectoribus flagito.

Cuivis, vel mediocriter in gentium historiis versato, constare satis superque credo, quam nulla non earum, sive culta, sive inculta, quæ vinum ignorant, præter potum simplicem à Natura concessum, etiam alium excogitaverit, non modo ad delicias, sed & contra sitim. Americæ certe pars maxima potiones sibi & plures adinvenit, & familiares fecit, ex radicum fructuumve succis expressis & aqua dilutis. Præ cæteris autem tractus ejus Septentrionalis in potum sibi illum præcipue ascivit, qui in Hispania nova, & Mexicana vicinisque terris, sermone quidem vernaculo *Chocolatl*, externo autem *Chocolata*, solet appellari, & haberi in summis deliciis: adeo ut Incolæ & ipsi illum depereant usque ad corruptionem sui, & hospitibus in testimonium grati accessus atque singularis amicitiae offerant: prorsus ut de Chinesium, & Japonensium *Thé*, sive *Chia*, supra sum testatus. Qui quidem in eo potissimum ab aliarum nationum potu factitio discrepat, quod nec uno modo, nec ex eisdem rebus componatur: sed modo ex his: modo ex illis seu floribus, seu seminibus aliisque plantarum partibus in farinam redactis. *Chocolata* hac adeo Hispani magisque Hispanæ inescantur, ut, postquam, præsertim calidæ, assueverint, se sine illa negent posse vivere, etiamsi initio aspernati fuerint. Vnde mirandum non est, si male cœperit audire potus tam deliciosus, præsertim à quo, qui ab indigenis olim minus compositus ex solis humectantibus, & nutrientibus, cum paucis quibusdam correctoriis parabatur, crescente Hispanorum aliorumque Europæorum luxu, & ipse cœpit excrescere, & ingredientibus Aromaticis usque adeo luxuriare, ut lasciviæ potius fovendæ sit, quam restinguendæ siti. Quam ob causam, & ut mihi videtur, non præter rationem exorta est inter cordatiores Hispanos controversia non jejuna, An salvo Monachi jejunio concedi possit potus ex pasta tam alimentaria, & saporata atque aromatica confectus? Quam litem componere non est otii mei, neu falcem mittere in messem Ecclesiasticam. Itaque eam D. Antonio de Leon, qui prolixè utriusque partis argumenta ventilavit in libro quodam suo Hispanice conscripto, cui

titulus

titulus est, *Question moral si el Chocolate quebranta el ayuno Ecclesiastico*, decidendam relinquare malo, quam male ob periergiam audire. Interea, si libere mihi, & cum pace jejunantium, dicere sententiam licet, dicam hanc: videri omnes, qui ex *Chocolata*, quocumque sub prætextu bibunt, non abstinentiæ operam, sed ejus famæ potius dare, & in jejunio delicias quærere, atque in numero haberi posse eorum, quos Prosper Aquitanicus lib. 11. cap. 23. de vita contemplativa designat. *Quotquot*, inquit, *parciores videri volunt, & gloriam sibi velut de abstinentia districtiore conquirunt, sic ab omnibus animalibus judicant temperandum, ut peregrinis pomis ac sorbitiunculis delicatis, cæterisque aliis cibis, immanem sui corporis impleant appetitum.*

Sed missa digressione, ad institutum redeo: basin primo totius *Chocolata*, mox cætera ingredientia examinaturus; quo Compositionis universæ simul temperies atque facultates cum salubres, tum noxiæ, elucescant. Quas omnino expedit scivisse, propterea, quod non solum in Occidentalibus Indiis, quibus suos debet natales; sed & per totam Italiam, & Hispaniam, & utramque Germaniam, & facta sit, & fiat indies magis ac magis familiaris, quin abire jam in varios abusus cœperit, variasque noxas dare, eoque nomine non paucos abstinere ab usu etiam legitimo & commendabili. Idcirco dispiciendum imprimis, ob eorum quæ miscentur diversitatem, quid ad compositionem requiratur; quibus deinde conveniat; & quantum denique cuique sit ex ea pro naturæ viribus bibendum; ad hoc, ut tam sanitati, quam gulæ satisfiat. Quæ ut clarius & explicari & intelligi queant, age, primo vires ingredientium videamus.

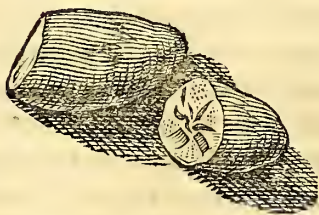
C A P V T X V I I I.

De Arbore *Cacavifera*.

Cacaviferas quas appellant arbores, in Hispaniæ Novæ locis irriguis, & præcipue in Guatimalæ ac Nicaraguæ districtu uliginoso sponte luxuriant. Earum Mexicanæ Medici, alii quatuor, alii quinque constituunt species. Omnium interim fructus (quos vel imprimis convenit novisse) ejusdem fere esse facultatis, ejusdemque usus uno omnes ore Autores fatentur, non obstante, quod in ipsarum arborum, qua figuram, qua magnitudinem, descriptione non admodum inter se conveniant. Omnes naturæ sunt adeo delicatæ, ut non modo alium soli genium aspernentur, sed in patrio ipso ferendo non sint, aut frigus nocturnum, aut tempestates ventorum, aut Solis etiam ardores. Vnde est, quod eæ, quæ ex deciduis fructibus sponte germinant, nisi in vallibus umbrosis non appareant. Hinc illis ars, Naturæ imitatrix, in feliciter proventum docuit incolæ, patulam & umbrosam quandam arborem, quam idcirco *Cacaoquantli*, sive matrem *Cacaviferæ* appellant, apponere; ut à cæli injuriis ejus velut sub umbone tutior sit ipsa *Cacavifera*. Facile se cicurari patitur. Hispani certe integra ex ipsis arboreta, & plantant & colunt, non secus ac in Europa vineta atque oliveta. A secundo ætatis anno fructificat, & quolibet anno bis. Vindemiatur enim primum, & uberiore fructu, circa Junium; iterum circa Ianuarium. Ab anno vigesimo devigescit, & sterilefcit. Hæc communia. Quod ad species, Prima & omnium maxima est *Cacava Quathuitl* dicta, quam mox dabimus. Huic proxima *Mecacauatl*, proceritate & foliorum ac fructuum magnitudine. Tertia, *Xochicacauatl* vocata, minor est, minoremque profert fructum, & semen foris rubescens; intus vero cæterorum colore. Quarta omnium minima, & ideo *Tlalcacahuatl* seu humilis dicta, fructum fert minimum, ejusdem cum prioribus coloris. Omnium fructus eisdem præditi sunt facultatibus: postremarum tamen, potionibus magis inserviunt. Cæterarum vero, nummis atque commerciis.

Prima autem, & facile omnium princeps (cujus iconem hic, qua ramos, & fructus atque nucleos, exhibemus) mediocri est altitudine & egregie frondosa, foliis acuminatis, angustioribus & Aurantiæ longioribus (Antonius Herrera Castanæ foliis comparat) nullo fere pediculo cauli adnatis, nervoque unico & recto præditis, & ex quo multæ obliquæ venulæ sursum emergunt. Flos ei magnus, & colore ex flavo albescens instar croci. Quo deciduo remanent tenuia; viridia, oblonga, lanuginosa filamenta. Ex his deinde fructus proveniunt turbinati, quos *Cacavacemli* vocant. Hi, cum maturare, Melonibus magnitudine, crassitie, pondere non cedunt: coloreque sunt croceo

C H O C O L A T A .

ex luteo albidis. Pediculus cuique modicus : incisuræ per longum varicæ : nuclei viceni, sæpe triceni; qui, racemi instar, medio stipiti adhærent, Pistaciis aut Ricini majoris semini similes, paulo tamen grandiores & pellicula fulva vestiti; qua sublata, videntur non abfimiles reni vaccino, secundum incisuras, quibus erant divisi. Substantia eorum intus est tenuis, & spadicei fere coloris, in dispartes divisâ particulas, sed quæ arcte inter se hæreant; adeoque sit pinguis, ut sponte humor, quantumvis lentus, aliquando exstillet: imo oleum ex ea abundantius, quam ex Amygdalis exprimi possit. Pulpa hæc subamari, non ingrati tamen, saporis, multi

nutrimenti, temperamenti subfrigidi atque humidi, est. Hi sunt decantati illi ab Indigenis *Cacahuatl*, ab Hispanis corrupte *Cacaó* nuncupati, quorum causa arbor tantopere expetita est; utpote *Chocolatæ* potionis caput. Merx ditissima, & ob id Hispanis æque ac Barbaris æstimata & amata. Qua, mirum, quantopere quondam emporia ferbuerint. Ad Solem enim exsiccati fructus isti ætatem ferunt, nec facile corrumpuntur,

etiamsi navibus reconditi, usque in Europam deferantur. Ante Hispanorum in ea loca adventum, spreto vinum conficiendi modo, (licet nonnulla vitium silvestrium ac labruscarum genera apud illos suapte natura copiosas & variorum colorum uvas ferant passim) potionem simplicem ex solis fere *Cacaciis*, & sine tot rerum mixtura, quibus nunc superbit celebris Confectio, ad sitim duntaxat sedandam hepatisque fervores temperandos, Ptisanæ loco solebant parare. Adde quod iidem *Cacacii* in tanto apud suos habeantur pretio, ut non potus tantum delicati, & alimentarii, verum etiam nummorum, nulli adulterio obnoxiorum vices præstent egregie, ob durabilem, lentam tenacemque substantiam, atque iis præcipua vitæ præmia, cum opus erant, comparabantur. Quem fructus usum vere *πλοχρήσις* admiratus Petrus Martyr, merito exclamat: *O felicem monetam! quæ suavem utilemque præbet humano generi potum, & à tartarea peste avaritiæ suos immunes servat possessores, quod suffodi aut diu servari nequeant.* Huc quoque illud Francisci Hernandez, alludentis ad hoc, quod per arborem hanc Cacaviferam detegantur magna humanæ sortis volumina. In veteri siquidem orbe, perque prisca illa tempora, quæ vitæ hominum erant necessaria, atque adeo apud alios, cum deessent, quarrenda, non rependebantur ære. Nondum aureus argenteusve nummus circumferebatur, aut pecudum, Regumve aut Principum simulacra metallis cernebantur insculpta. Rerum vivebatur permutatione, ut olim factum cecinit Homerus, & fructuum, quos concedebant, facta aliis copia, mutuum ferebatur auxilium. Tandem æra percussa atque signata sunt, & mille rerum effigies numismatis impressæ conspiciantur. At in novum hunc Mundum nunquam avaritiæ signa penetraverant, aut caput exeruerat ambitio, donec nostri velis ventove deveci, inpetum fecere, &c.

Sed revertamur in viam, & veniamus ad *Cacacii* qualitates intrinsecas. Has equidem ex effectibus cæterisque indicii constat esse temperatas. Substantia ei ex crassioribus simul & tenuioribus partibus composita est prorsus, ut in infinitis aliis vegetabilibus obser-

observatum est, diversas omnino sub eadem forma substantias contineri. Noster autem *Cacacius* in pulverem redigitur primum, & sola mox, etsi frequenti, tusione pinfitur, & in massam cogitur. Quod cum fiat sine ullius rei admistione, ratio arguit aliquid esse in eo tenacis & bituminosi instar humoris, aëris elemento respondens. Multa insuper eidem quibuscum suapte natura immiscetur, insunt ignea, quæ necessario incidere atque referare debent corporis meatus, non vero præcludere, ut quidam voluerunt; nisi hoc intelligant de crudo, vel tosto, vel Saccharo condito, quo mulieres in Indiis nimium vesci amant, unde uteri, alvi & hypochondriorum obstructions incurrunt difficillimas. Verum totum hoc oritur, quod interior ejus substantia dentium incisione non exacte comminuitur nec perfecte commiscetur; requiritur enim artificiosa molæ versatilis contritio. atque tunc demum, si quid noxiæ supersit frigiditatis, aliorum calidorum commistione temperatur, communicata singulis partibus hac intimæ ejus substantiæ qualitate: ea tamen adhibita proportione, ut simul omnia Aromata sive Indica sive nostratia aromatica, mox recensenda, vix mediam partem, cum fructibus *Cacacis* in confectio-
ne Chocolata obtineant: adeo, ut ex actione illa & reactione partium (quod quoque in contrariis medicamentorum qualitatibus, ad certam quandam temperatamque *Méthode* redactis, apparét) *Cacacii* frigidorum & calidorum ingredientium *Chocolata* ipsa emergat temperatæ facultatis. Hinc etsi *Cacacius* quantitate cætera excedat ingredientia, illius tamen partes frigidiores calidioribus coadunatae retunduntur, atque vim suam pristinam, remissam licet, videntur retinere. Atque hæc de arbore, ejusque nobilissimo fructu, *Chocolata* basi, dicta sufficiant. Restat, ut breviter percurramus subordinata ingredientia alimentaria atque aromatica, non solum huic confectio-
neraneæ, sed etiam eorum succedanea exotica.

Primo occurrit Maizium, Mexicanis *Tlaolli*, vulgo frumentum Turcicum, vel potius Indicum, omnibus mundi partibus, si non familiare, saltem notissimum: cujus iconem, & culturæ descriptionem, utpote nemini, credo, incognitam, prætermitto. Hoc autem huic imprimis potioni magnum quid suppeditat, unde & laudes ejus adeo passim extollunt gravissimi, qui in Indiis vixerunt, Medici, ut non patiantur Ptisanam, ex cremore ejus confectam, Hippocratis Ptisanæ quicquam concedere: præsertim quia Maizium in Indiis negant substantiæ esse adeo terrestris difficiliorisque concoctionis, ut vulgo audit in Europa: tum quod ex illo, aqua dumtaxat subacta, inque ea ad modum pul-
ticularum dissoluto (*Atoli* vocant) potionem cum vel sine *Cacáo* conficiunt, quam mille experimentis compertum habent, insigne solatium æstuantibus, & febricitantibus, imprimis autem nephriticis doloribus, & urinæ retentionibus, adferre. Sed in conficiendo hoc *Atoli* ea est diversitas, quod alii duas Maizii partes cum una fermenti capiant, eumque *Xoco-atole*, id est, acidum, vocant, idque cæteris facile præferunt: alii Maizium crudum, & tantummodo molitum: alii prius coctum cum calce sumunt, atque in varios usus applicant, tum simplex, tum nostræ *Chocolatæ* mixtum. Quæ omnia accurate & prolixè descripsit Francisc. Hernandez in Historiæ Medicæ Mexicanæ lib. 7. c. 40. ubi plurimè de istius frumentacei generis natura, mixtura & usu quotidiano interpretatus est: quæ etiam si lectu dignissima, quia brevitati studeo, ex professo hic denuo repetere supervacaneum putavi.

Ordine & dignitate succedit *Achiote* arbor, ab Oviedo & Clusio *Bixa*; à Brasiliensis *Vrucú* dicta. Cujus planta in mea Historia Naturali, fol. 132. & in Fr. Hernandez lib. 3. c. 41. utraque ejusdem faciei, exhibita est, Ea per omnes fere Americæ regiones sponte luxurians, à barbaris æque ac Europæis, tam propter usus medicos, quam tincturam rubram expetitur & circa illorum prædia cicuratur: materies ejus, si lignum ligno fricetur, utilis est igni veluti è silice excitando; cortex verò funibus texendis, qui sunt cannabinis firmiores. Fructuum grana rubra, de quibus potissimum agendum, frigida sunt & sicca, cum modica astringente; ex quibus placentulas efformant, projicientes grana jam matura in aquam calentem, agitantisque continenter, donec totus pene color aquæ adhæreat: hi pastilli non solum medicamenti contra quosvis fluxus sanguinis inordinatos, sed & cibariis immiscetur, gratumque simul saporem & colorem iis suppeditant; imprimis autem, omnia hæc beneficia præstant confectio-
neraneæ nostræ *Chocolatæ*, si ea certa quantitate, ut infra docebitur, addantur; tutius enim tunc bibitur, & citra satietatis & nausæ incommodum, adde quod sanguinem magis purificet, & viscera corroboret.

Hactenus tria *Chocolatæ* ingredientia temperatiora, & ad frigidum inclinantia recen-

fui. Quartum, quod *Chilli*, five Piper Americanum, vulgo Brasilianum, dicitur, qualitate multum discrepat à præcedentibus, & primum locum videtur obtinere inter correctoria aromatica calidiora; proinde caute *Chocolata* solet indi ad orexin tantum excitandam, non vero tanta quantitate, ut sanguis inde possit inflammari, sicut iis contigit, qui ejus usui modum imponere nesciverunt.

Sequitur nova & peculiaris Piperis species, quæ *Mecaxochitl* dicitur Mexicanis, quibus folis, quantum constat, natales suos debet. Volubilis est herba, teste Francisco Hernandez, (qui in Historia sua plantarum Iconem ejus dedit fol. 144.) binos dodrantes longa, per terram repens, foliis magnis, oblongis, pinguibus, fragrantibus, & acris saporis: caulibus teretibus, contortis; radicibus fibratis, & filamentosis. Fructus sunt teretes, longi, longo Piperi similes, bini vel terni junctim, ex unico caule sursum nati: qui quarto gradu calidi, & tertio sicci habentur. Induntur *Chocolata*, non solum quod gratum illi concilient saporem; sed quod obstructa referare, frigora, & ex iis ortos dolores, mitigare, lentos humores attenuare, ventriculum roborare, oris halitum commendare, atque venenis adversari, credantur.

Tertia inter calidas vocatur *Xochimacalis*, seu flos auriculæ. Arbor est longis, & angustis foliis, virore exaturato tinctis, & è pediculo veluti marcido, flores grandiusculi ex longo pediculo incurvato deorsum tendunt, eorum foliola interna parte sunt purpurascentia, externa herbacea, auricularum pene forma, odore jucundo. Fructus sunt siliquæ, sex unciarum longitudine, digiti crassitie. Semina intus multa, & ex mutua compressione angulosa, suntque coloris sanguinei. Nullæ hujus arboris partes *Chocolatam* ingrediuntur, exceptis floribus, qui in magno apud Incolas habentur pretio; nec quicquam frequentius est invenire in Indorum emporiis, quod celeberrimæ potioni gratissimum saporem & odorem, & salubrem prorsus efficaciam concilient. Quia autem ejusdem gradus temperiei cum præcedenti habeatur herba, ejusdem quoque censetur operationis. Icon exstat in opere Fr. Hernandez fol. 30.

Quarta inter calidas est herba Mexicanis *Tlilxochitl* dicta, quam Francisc. Hernandez Araco Aromatico comparat. Volubilis herba Hederæ more arbores conscendens. Foliis est unciis undecim longis, sex latis, figura Plantaginis, sed pinguioribus, saturate viridibus, singulis ex utraque parte caulis alternatim exorientibus, floribus nigricantibus. Siliquis sex uncias longis, angustis, & pene teretibus, nigris, olentibus Muscum aut Balsamum indigenam, quas vulgus Hispanorum à vaginalium similitudine *Vaynillas* appellat. Hæ ad tertium ordinem habentur calidæ, addique solitæ potioni *Chocolata*, ob suavem non solum odorem, & saporem; sed quod urinas & menstrua moveant, cerebrum confortent, flatus discutiant, humoresque crudos concoquant, & attenuent. Icon exstat in opere Fr. Hernandez fol. 38.

Inter *Chocolata* ingredientia, licet remissiori gradu calida, celebratur polychrestus ille liquor resinofus, quem Indi *Holli*, Hispani *Vlli* nominarunt: destillat ex arbore *Holquabuytl* dicta, seu arbore *Chilli*, quæ stipite est levi, fulvo, medulla lenta referto; flores habet candicantes, late expansos, cum orbiculis stellatis, ex pallido rubescentes, hi ipsis ramis & trunco sine pediculo adnati sunt, dein sphaerulæ emergunt pleni fructibus candidis avellanarum instar, qui cooperiuntur tela fusca, sapore amaro, sicut & cortex arboris, ex quo emanat succus, primo lacteus, mox luteus, ac tandem niger evadens, quem in pilas rotundas cogunt, easque non solum in varios medicos usus, sed etiam ad petauristarum ludos reservant: de quibus videre potes Fr. Hernandez, lib. 3. fol. 50. qui laudes ejus prosequitur. Ego paucis attingam quomodo, & qua quantitate *Chocolata* interserviat; nam hoc gummi minus familiare est ingrediens respectu cæterorum enarratorum, sed tunc potissimum quando Diarrhœis & Dysenteriis mederi volunt, nucleisque quatuor *Cacacii*, uncia unica hujus resinæ *Holli* miscetur: verum *Cacacii* nuclei ob pinguedinem, & gummi *Holli* ob tenacissimum gluten, primum debent torri, ne viscera obstruant, & cachexias producant. Iconem arboris dedit Fr. Hernandez, lib. 3. cap. 10.

Hæc aliaque vegetabilia, Novæ Hispaniæ patria, non idcirco putavi recensenda, quod omnis potio *Chocolata* simul ea recipere debeat; sed ut ex iis quisque sibi maxime conveniens eligat. Imo vero, quia maxima ingredientium pars, excepto *Cacacio*, in Europam non deferuntur, substitui possunt & solent, vel vulgaria illa Indiæ Orientalis Aromata, vel alia aliqua semina aut flores cuique regioni & individuo convenientia.

Quod

Quod & fieri sæpe in Belgio vidi, & ipse cum voluptate viriumque restauratione hic confectam gustavi. Porro non memini, aliquem nostratum (modo non ferverent illi hypochondria) ex quotidiano usu hujus potus male habuisse. Multis contra morbosus medelam potius attulisse scio, præsertim hecticis, catarrhosis, asthmaticis, quibusque præcordia languerent.

Quia autem placuit excellentissimo Medico Romano Paulo Zacchiæ, in tractatu suo de malo hypochondriaco, Italice conscripto, *Chocolata* quoque compositionem & facultates notare, ibique succedaneorum etiam meminisse, non abs re fore putavi, tanti Viri iudicium hic annectere.

Mentionem, inquit, nunc faciam medicamenti cujusdam, paucis abhinc annis è Portugallia, quod Indis acceptum refert, ad nos *Chocolata* nomine adferri cœpti. Hoc ingredientium indicio, non obstante eo, quod temperatam ejus naturam plerique afferant, calidum magis est, prætendentibus iis licet *Cacao* frigiditatem, quæ calidorum admistione obtusa, moderatam confectionis efficiat qualitatem. Ego contrarium sentio, semenque ipsum nullatenus frigidæ, sed temperatæ potius constitutionis iudico, judicandumque cuivis id gustanti & examinanti relinquo. Quoniam vero hoc novum aliquod est atque peregrinum medicamenti genus, ejus componendi modum non abs re fore duxi tradendum. Recipiunt *Cacao* (fructus est, aut, si mavis, semen grandiusculum, Pistaciam magnitudine referens, cortice tenui, sapore Amygdalæ simili) excorticati, bene mundati, seduloque triti, 12. lib. *Cinamomi* subt. pulv. lib. 1. *Anisi* selecti & studiose pulv. lib. semis, *Vanillas* (sunt baculi longi, angusti, subtiles, coloris fulvi, odoris balsamici, saporis subacris) comminutorum, & per subcerniculum transactorum n°. 6, *Mecacuce* (semen Avellanam nucem repræsentans) manipulos 4. (aut, si libeat, in locum *Vanillas* & *Mecacuce*, *Moschata Nux.*, & *Caryophylli aromatici* 12. assumi possunt) *Maiz* (Indicum frumentum est) contusi, cretisque per setaceum, floris separati lib. 3. *Ajonzoli* confracti beneque triti lib. 1. (aut vice *Ajonzoli Amygdalarum Ambrosin.* pistarum lib. semis) *Achiotes* (grana sanguinei coloris instar Santali rubri) unciam semis. Sacchari, pro libitu, ad lib. 4. Subigunt Saccharo *Achiotes*, omniaque adinvicem bene miscent; ex massa tabulas conformant foliis Mali aurei impositas. Qui proinde hac uti gaudent confectione, ejus unciam dimidiam cum quinque Sacchari drachmis, bullientis aquæ sex uncias injiciunt, beneque contemperant, & quam possunt calide, bibunt. Id quoque observare solent, ut si parum Sacchari *Chocolata* admistum fuerit, dosin ejus, dum potant, adaugeant. Matutino bibunt tempore, quatuor dein horis aut pluribus à cibo abstinentes. Plurimi magnopere ejus in confortando stomacho, & adjuvanda ciborum digestionem virtutem deprædicant, quod eximie nutrit ob feminum & frumenti, *Maiz* præcipue, quæ insigni satis quantitate compositionem ingrediuntur, facultatem atque substantiam: non tamen, ne pro medicamento multum calido habeam, adduci patiar; hinc ejus usum apud illos, quibus hypochondria calent, prudenter nec absque iudicio admittendum censeo.

Sequitur & alia *Chocolata* descriptio ex Ant. de Ledesma, in India & Hispania maxime familiaris. *Centenis*, inquit, quibusque *Cacacii Chiles* duo miscentur, quos majores esse diximus, *Chilpatlaqua* vocatos, vel præ his *Indiarum Chilis* accipi potest *Hispanorum Piper*, omnibus majus atque calidius. Recipe dein tantum *Anisi*, quantum manu capere potes, *Orichelas*, quæ *Dinat aldidis* nuncupantur, atque duo *Mecasuchil*. Et nisi alvi angustia premat, *Alexandrinæ* rosas in pulverem redactas, item *Vanillam* unam, *Cinamomi* uncias duas, *Amygdalas* duodecim, totidemque *Nuces Avellanas*, mediam *Sacchari* libram: *Achiotes* vero, quantum satis est, ad hæc omnia conglacianda.

Methodus conficiendi.

Cacacius cæteraque ad mixturam hanc pertinentia pinsuntur lapide quodam *Metatis* nomine dicto, ad hujusmodi usum excavato; animadvertendum autem est primo, ut omnia, quo melius frangi possint, ante coquantur ingredientia, præter *Açeotem*. Secundo, ut diligentia adhibeatur, ne adurantur, nigrumque contrahant colorem; aut nimio admota calori insitam suam exhalent virtutem, amarumque acquirant saporem. Præcedunt in comminutione *Cinamomum* & *Chile*, quæ simul cum *Aniso* moluntur; postremo autem loco *Cacacius* ipse, qui paulatim confringendus restat; singulis quippe vicibus, quoties quid de eo molæ subjicitur, circumagatur lapis, ut facilius diffiliat, meliusque conteratur: deinde in ahenum post *Ca-*

cacii comminuti ingredientium pulveres injiciuntur, qui lignea quadam spathula eadem permiscetur. Coacta in unum massa lapidi rursus subdita, cui subjectæ candentes fuerint prunæ, perquam optime diluitur. Cavendum tamen est, ne vehementior supponatur ignis, ut butyrosus nimio calore effervescens humor effundatur. *Achiotem* velim *Cacacio* admisceas, ut cum eo molatur, coloremque melius acquirat: cæteri pulveres cribro, antequam confundantur, secerni debent. sicut & *Cacacii* cortices removeri longe melius est. Quod si sufficiens facta fuerit contritio (quod videbitur, cum nulla amplius putamina apparuerint) spathula massæ pars eximitur, quæ statim fundetur in orbem, atque in arculas tunc reponitur: cunque congelascit, dura consistit. Notandum autem hic, *Cacacii* massam Papyro, seu latis arborum frondibus, quales sunt Platani, superimponendam esse, in quibus gens Indæ dictos efformat orbiculos; vel saltem, ut dixi, papyrus accipitur, si extenditur massa, duplicata, positaque sub umbra obdurefcit: Duplicata deinde papyro iterum exsiccat: papyrus etenim, quam habet pinguedinem, attrahit. Si vero tabulæ infundatur, integra colligi atque reponi non poterit.

Duplici modo ab Indis assumitur, alio eoque frequentiore, quo igni admota bibitur, *Acolle* immixta. Atque hæc olim potio in usu fuisse traditur. *Acolle* vocant Indi massam ex *Maiz* farina collectam, quam deinde *Chocolata* immiscet. Ut vero salubrior sit potantibus, exterior corticis pars, quæ flatus excitat, bilemque commovet, removetur, eaque saltem, quæ melior sanitatique conducibilior, remanet. Sed revertamur ex iis diverticulis ad ea, quæ hætenus à nobis aliis occupatis intermissa fuere. Referam novam, postquam apud Hispanos inclaruit, potionis methodum, quæ duplici ab ipsis fieri ratione consuevit. Primo quidem modo diluitur *Chocolata* cum aqua frigida, spumeusque ejus humor cuidam infunditur pollubro, id vero, quod remanet, igni admovetur una cum Saccharo; Hoc postquam incaluit, cum spumea illa, à qua se juncta fuit, iterum confunditur parte, atque ita ebibitur. Alter autem modus vult calefieri aquam, & in vase repositam *Chocolatam*, quantum satis est, haberi, superque illam parum aquæ fundi, ac versatili dispergi mola; tunc statim, atque bene diluta est, reliquum calidæ cum saccharo in eadem *Chocolata* diffundi & hauriri. Si placuerit frigidam potare *Chocolatam*, quam à præcipuo ingrediente *Cacacium* appellant, quo ad æstum hepatis attemperandum utuntur, dilues *Chocolatam* in aqua, molæque versatilis subsidio spumam elicies, quæ magis augebitur, quo diutius *Cacacius* ipse comminuitur: effusam in aquali spumam paulum sepones; id, quod remansit, miscebis cum Saccharo supraque spumam immittes, frigidamque potabis. Verum hoc potionis genus ob nimiam, qua prædita, frigiditatem omnibus conducere nequit. experientia si quidem constat, stomachi dolorem eodem cieri. Quæ detrimenta mulieribus pariat, asserrem lubens, nisi brevitatis rationem habens longiorem detrectarem relationem. Similem fere frigidam potandi *Chocolatam* habebis modum, qui talis. Addatur *Chocolata* dilutæ *Maiz* tostæ & in pulveres redactæ respondens quantitas, quæ adinvicem bene permixta spumeum dabunt liquorem, qui perinde supradictum, frigidus hauritur.

Restat nunc ut pauca de quantitate *Chocolatæ* assumenda, item de modo, tempore utendi, à quibus usurpari queat, disquirere. Ne itaque immoderatus *Chocolatæ* potus ob pinguioribus, quibus pollet, partes, venas mæsaricas oppilet, quinque vel sex unciaæ mane tutissime sorbentur omni fere anni tempore. Ea tamen perpetua cautela, ut quisque evitet terrestrem illam & crassam *Cacacii* portionem, quæ fundum vasis petit; præterquam enim quod vehementer obstruat, vim quoque ciendi bilem insignem habet, & nauseam excitat: Idem cogita, si quis incaute potionem *Chocolatam* recentem factam potaverit: cum è contra, ut ægris æque ac sanis proffit, ad mensam vel ultra requiescat oportet, ut contrariæ ingredientium qualitates infringantur. Atque tunc omnibus exinde bene fit, & corpora acquirunt lacertosa, & vegeta. Idem quoque probatæ fidei & experientiæ vir Ant. de Ledesma de se ipso testatur; Motus enim iis, inquit, quæ in Indiis fieri solent, cum illuc pervenissem, ægrotantiumque domus aëris calore ferventes percurrerem, aliquando haustum aquæ petere solitus, vitales restinguendi facies gratia, Indorum suavisu *Chocolatam* siti compescendæ convenientiorem bibi; sæpiusque id factum, leniebatur exinde ardens bibendi desiderium; etiamsi jejunos assumissem, stomachi tamen vires refectas sentiebam. Ex cujus potionis continuato usu alii mecum impinguefacti sunt: cum tamen pleraque ingredientia excepto *Cacacio* & *Maizio*, quod calida & sicca sint ordine tertio, ad extenuationem corporis facere

facere videantur, sed constat ratio, butyrosæ enim *Cacacii* partes pingue reddunt corpus: calidæ vero, quæ confectionem ingrediuntur, pro vehiculo inserviunt, quo pinguis ista substantia ad jecur deferatur, & inde in cæteras dimanet partes, tandemque ad carneas demum deriverur.

C A P V T X I X.

De *Tavarcare* seu Nuce Medica Maldivensium.

CLutius noster, spectatæ fidei Vir, multa sine dubio Nuci Maldivensi tribuit, quæ hætenus, ut mihi persuadeo, plurimis sunt inexperta: sed multa, quæ nostrum non pauci jam sumus experti. Quod enim attinet ad specificam facultatem promovendi partum difficilem, ac resistendi insultibus epilepticis, ejus non unam experientiam habent spectatissimi aliquot apud nos Medicinæ Coryphæi, & testari de felicissimis successibus queunt.

Præter vero Nucis iconem, quod nihil à Clutio, nihil etiam à nobis exhibeatur eorum, quæ ad cæterorum arboris notitiam pertinent, hæc causa est, quod Insulæ istæ, in quibus olim solis crescebant, à mari absorptæ subsederint altitudine minimum sedecim orgyiarum. Vnde est quod non nisi singulari fortuna à supernavigantibus & linum demittentibus Nux capiatur. Exorditur supra nominatus Autor, hunc in modum.

INter immensa beneficia quibus humano generi postremis hæc seculis divinum **NUMEN** affulsit, non postremas obtinet tot Pharmacorum ad tuendam hominum valetudinem inventio, cum post animæ salutem humani corporis fanitas primum locum sibi vendicet. Quod enim ad machinarum ænearum inventum attinet, quibus supra antiquitatem nostra ætas gloriatur, eas potius ad hominum perniciem quam ad bonum publicum comparatas dixerim. Typographia vero, quanquam conservandis literarum monumentis imprimis idonea, nihilominus scribentium Kakozeliam & litteratorum ineptias plerumque fovet, nec est etiam quod *Ærythræi* maris spolia, aut exhaustæ Atlantidis pallida viscera tantopere jactemus, cum ex mente cordatissimi Poëtæ fulvum metallum sit chalybe nocentius. Naso *Metamorphosios* primo:

*Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodicat; prodit bellum, quod pugnat utroque.*

Verum enimvero Argonautarum Europæorum gloria nunquam satis extolli potest, quorum solertia patefactus novus orbis tot seculis latitans, aperta maris claustra, & tot insularum chiliades in Indico pelago sparsæ.

Horum enim opera effectum est, ut propemodum

— *Omnis ferat omnia tellus.*

Et pharmaca exotica eximii & rarissimi usus, nostro Orbi illata sint. Inter quæ, si ve raritatem spectemus, si ve pretium & æstimationem, si ve usum nunquam illaudatum, si ve incertitudinem originis, **NUX MEDICA MALDIVENSIS** jure summo primatum obtinet. De qua acturus, operæ pretium me facturum existimo, si de Insulis apud quas reperitur, earum situ, latitudine & opibus, pauca præfatus fuero.

Insulæ, de quibus sermo est, inter Insulam Madagascar seu Sancti Laurentii & Promontorium Indiæ Commori vulgo dictum, sitæ sunt, à Continente centum & quinquaginta leucis distantes. Latitudo se extendit ab octavo gradu cis *Æquatorem* ad quartum trans eundem; quod maris spatium complectitur ducentas circiter leucas à Borealioribus nempe ad Australiores: & potest ejus Regni longitudo dici, perita à Septentrione ad Austrum. Earumdem vero latitudo, si maris superficiem spectemus, ultra triginta aut triginta quinque leucas non extenditur. Censentur numero ab Indigenis duodecies mille, (fides appellat autorem) divisæ in Provincias tredecim, brevibus vadis seu angustis fretis vel Euripis distinctas. Harum singulæ, abruptis scopulis, tanquam naturali muro cinguntur, & in complures alias iterum subdividuntur: quasdam cultas & luxuriantes Naturæ bonis, citra hominum laborem divites, alias culturæ expertes, & solis

& solis volucrum cubilibus relictas. Quæ magis accedunt ad Septentrionem, fecundiores sunt; quæ ad Austrum vergunt, steriliores, & noxiorum seu damnatorum exilio plerumque destinata. Tanta est cæli & soli bonitas, ut omnium rerum copia, non solum ad usum humani generis, verum etiam ad luxum & delicias exuberent; quamquam fruges & animalia Europæ nostræ illic rara aut nulla. Verum benigna mater Terra vel Natura bona nostra compensans Indigenis & Advenis affatim suppeditat. In harum Insularum littoribus Nux hæc, de qua agimus, solummodo reperitur, non alibi terrarum conspicua, allabente enim maris æstu non secus ac Ambarum fuscum (Ambra grisea Medicorum filiis dicta) in litus ejicitur, nec cuiquam tollere fas est, nisi statim delaturo ad Regem, vel ministros Regios, cum,

*Quicquid conspicuum pulchrumque ex aquore toto est,
Res Fisci est, ubicunque natat.* Juvenalis Sat. 4.

Quod est argumentum æstimationis admirandæ Nucis, cum conferatur Ambaro, imo præponatur; adeo ut si quis existat repente dives, vulgo existimetur *Tavarcaré* invenisse (id huic *Nuci* in iis Insulis nomen). Nihil inter Gazam Regiam aliud majore cura conservatur, siquidem in cohonestandis amicis Regibus, Satrapis, vel Thalassiarchois ornandis, non alio pretiosiore dono utitur harum Insularum Rex.

Quemadmodum locus inventionis certus; ita origo anceps & incerta. Vulgus Indigenarum ex arboribus in mari latentibus, vel olim inundatione demersis, vel intra aquas in avito solo radices agentibus, fructum hunc provenire autumant, non secus ac Ambra videtur esse ramus arboris vel stipitis in bitumen induratus. Religiosiores secus existimant; in Insula siquidem *Palloys* dicta, quærentibus abditâ, ignaris obviâ, Nucem hanc gigni arbitrantur, inde caducum fructum post maturitatem pelagi æstu & reciprocatione huc illuc jactatum, in oras Maldivensium Insularum tandem ejici, huic Palloy proximius utpote adjacentium. Insula hæc creditur Maldivensibus esse omnium terrarum beatissima, quam Kakodæmonis vel mali Genii invidia & artibus humano aspectui subtrahi persuasum habent, quanquam nonnunquam ignaris sese offerat videndam.

Fidem facit, quod sæpius tentata Regis Maldivensis auspiciis, illibata permanserit, & rarissime, imo nunquam, Regis ministris nauticis, teste *Francisco Pyrad de Laval*, comparuerit. In appulsi quippe gravibus procellis & tempestatibus conficiantur, & quotquot illuc appulsi contigit, à spectris & Kakodæmonibus specie visibili torquentur & cruciantur, ut ut est, ubicunque terrarum hæc Nux nascatur, hoc loci solum reperitur, reliquis orbis partibus ignota, nisi hinc deferatur.

Nusquam conspicitur nisi gemina, cujus utraque pars ovalem & oblongam figuram exhibet. Quæ etsi unico obtutu præse fecerat gemellos duos Melones lateraliter cohærentes, nihilominus naturali vinculo usque adeo sunt colligatæ, ut nullo pacto divelli possint. Nucleus seu medulla excrescens in altum tegit interiora utriusque putaminis, assurgens ad figuram rotundam seu fabaceam aut renalem, ex una nucum in alteram permeans, ita ut non injuria tota hæc nux gemina assimilari possit duabus scaphis, vel scaphæ duplici, communi onere gravatæ. Ad nuclei tutelam naturale & ingenitum munimentum Natura largita est tunicas quasdam, specie licet inter se dissimiles, non tamen à tunicis, iisque velamentis discrepantes, quibus Juglandes ante maturitatem extrinsecus testas cernimus, aut ad majorem convenientiam tunicæ illi similes, qua Castaneam marinam opertam aliquoties vidimus. Cyathus vero ex politus binis alveolis geminam quasi formam exprimens proxime accedit ad Cymbia duo (quorum in sacris olim usus) lateraliter cohærentia, vel ad Sambucas (si scalas exceperis) queis in expugnatione Syracusarum Marcellum olim usum legimus. Ad scyphi autem hujuscemodi pretium & æstimationem augendam totus nucleus seu medulla non excernitur, verum exigua pars relinquitur accreta & adglutinata basi ipsius Nucis, in duritiem ætate, non absimilem ipsi Cocco, versa, interveniente tenui quadam cortice, seu integumento, haut impare medianæ Illicis, Quercus, aut Fagi exaridæ. Conservatur autem in usum medicum internum, velut è catenula aurea per artem appenditur, ut liquori immergatur, in eam præcipue gratiam, uti etiam suas in usu virtutes coacervet accumulæque. Quod si negetur & casu medulla à basi abscesserit, arte, uti infra dicemus, suppletur.

Dividitur autem hæc ratione nux gemina, si per intervallum illud, quo lateraliter altera

altera alteri cohæret, & iterum harum quælibet diffecetur ferra secundum priorem aperturam, ex utraque sigillatim fieri possunt duo pocula. Quod si utraque simul & semel bifariam dividatur, per latus alterutrius externum principio sectionis sumto, habeantur pocula gemina bina. Cujus poculi gemini, nisi extrema Cymbiorum auro aut alio metallo conjungerentur, exiguius aut nullus in bibendo esset usus ob periculum effusionis: verum pyxidis vices supplere potest. Hoc autem genus scyphorum virtutes & remedia contra morbos habet plurima, quæ suis singula locis docebimus.

Expolitæ autem Nucis putamen naturali quadam cælatura, quam ars ægre adsequatur, sculpta & elaborata cernitur colore nigro, faturato. Magnitudo huc adlatarum Nucum, ut & figura, non à majorum Melonum specie & magnitudine recedit. Perpoliri poterunt pulvere lapidis Tripelæ dicti: teritur, Tripela subtilissime in mortario æreo, pistilloque ferreo, affusa frigida; Et ne alterationem subeat Cocci putamen, laneo panno, sæpiuscule liquori huic intincto, ipsi testæ affricatur: non autem oleo, quod inferret noxam & graveolentiam.

D. RUDOLPHUS II. Roman. Imperator &c. qui dignitate, majestate, ingenio, variaque rerum omnium cognitione cæteros omnes Principes antecellebat, percepta Nucis præstantia, eam quatuor millibus florenorum in possessionem suam redigere conatus est. Sed quia Familiæ Wolferdianæ traduces alio transferri negarent, in loculamentis solitis stationem servavit. Quo autem modo Nucis copia Wolferdo facta sit, tribus peragam verbis Historiam. Kalendis ipsis Januariis anno millesimo sexcentesimo secundo, D. WOLFERDUS HARMANIDES Archithalassus, visis fortuito navigiis Lusitanorum, civitatem Bantam obsidione cingentibus, inter ipsum velificationis tenorem prius anchora naves infrænavit suas, dein laxato velis sinu ad cursum eas præparavit, prora in Lusitanorum classem versa; quos licet numerus frequens animaret, pauculis tamen manipulis Batavorum, quinque nimirum navibus, in fugam egit, eversa ad non exiguum numerum subsidiarum classe: Ita Civitati & Regno Bantam libertate restituta, magnifice à Rege exceptus est; qui præter laudes fuscæ dictas decoravit eum fructu, cujus imago in appendicem venit. Dolore autem non parvo percussus erat, quod ob anni sterilitatem Piperis proventu victoriam jam partam huic Wolferdo plene compensare non posset. Decrevit interim ut accessu libero Batavis quævis coëmendi ac collectandi copia foret; quod experientia deinceps fida testatum reddidit.

Verum ut observatu dignum, ita silentio non prætereundum est, à Rege summam faciem fructus, lineamentorum ductu impudice lascivientis, ferra ablatam esse; ne, Clariss. Wolferdo offerenda, honesti viri oculis offensam præberet. Refert enim rugarum ambitu muliebri pudendum cum podice & interfeminio, à quibus versus gibbam partem cælaturæ instar subalternant acclivè & declivè in laxitatem sensim accrescentem, uti unda undam trudit, non sine gratia oculis acceptissima, quæ ipsa iterum terminatur in aperturam germini superne annato dicatam, non absimiliter concomitatam duobus spiraculis seu foraminibus, uti in Indica Nuce sive vulgari Cocco tam majore quam minore, pluribusque ejusdem familiæ & congeneribus, videre est. Spiracula porro illa in margine aperturæ posita usum atque emolumentum suum nacta sunt. Obducuntur enim introrsum tenellis medullæ portiunculis ut spiritibus in germinatione transitus detur, sicut Natura in fœtu elaborando, (quum sint Iovis omnia plena) polypragmos & sollicita est.

Rogatus à me Clarissimus D. REALIUS, ut suam sententiam super dubiis quibusdam meis communem facere dignaretur, non invita Minerva (mira enim Viri tractabilitas) præstare aggressus est, in Aphorismos & Theoremata concisa ex tempore eam digerens, quæ ex ordine à me in contextu depromuntur, in Latium translata.

Aphorism. I. Nux Indica vulgaris tantæ utilitatis, tamque fructuosæ est, ut omnia quæ jus vitæ conservant, velut escam, potum, condimenta, cultum, amictum, ædificia, & naves, proferat. Nux vero Maldivensis Medica omnia adversæ valetudinis amuleta in se continet.

Scholion. Palma coccigera vulgaris omni, tempore fert nuces, viretque toto anno, fructibus semper aliis subnascentibus, dum alii maturescunt: & quod *Pontanus* alibi in Hesperidum hortis, de Malis Citriis testatur, de hac Palma dici potest,

Flore novo semper, semper quoque fœtibus aucta.

Nec injurie pronuntiare licebit, nihil aliud Coccum Medicum esse, quam Coquum Panaceæ, vel Orphea miri ab interitu recessus artificem, Fatisque imperare solitum, cum multi, ad vitæ desperationem ducti, eo mirifice convalescant.

Quæ autem commoda è vulgari Nuce proficiscuntur, ea habentur apud *Cardanum*, *Scaligerum*, *H. Linschotanium*, *Francisc. Pyrard de Laval*, *M. Ignatium*. Videantur observationes eorum, cum non sit hujus loci plura recensere.

Aphorism. II. Tenelli Cocci Indici vulgaris compago per fructus adolescentiam cultri acie facile divaricatur, & è vulnere humor clarissimus & potui aptissimus eliquatur, qui tractu temporis in vegeto ac illæso fructu, post concoctionem, digestionem, & segregationem è crassioribus ac terrenis partibus internos parietes investit. Serum vero omne in centro locatur, & quasi caseatione facta medium locum occupat, sicut rusticum artificium in lacte vaccino demonstrare solet. Pari ratione conjectari fas est, humorem Nucis Medicæ coagulando in solidiorem massam redigi, quod tamen nullus autopsia aut oculis suis dimensus est, quoniam in maris profundo accessum humanum non tolerat.

Scholion. Quæstio à quibusdam inscita movetur, habeatne Coccus Maldivensis ortum homonymum, ut quædam animalia ex limo sine spermate? gemma seu germen negat, quod nucis involucro clausum Palmæ arboris partu originem sumit, & ex principiis arbori insitis velut animalia ex sanguine, semine & calore innato, augmentum capit, & adolescit in eum formæ statum qui naturæ decreto illi præfixus est. De arboris vero ipsius generatione tutius cavillari licet, an ex limo prodeat, postquam in maris profundo radicata est, in quo germinis accessus recipi nequit, mari perpetuum motum explicante, neque natatilis rei in imo sui permanentiam ferente. Hinc Cocci ipsi, ad maturitatem perlatis in aquæ superficiem velut eructantur. Neque verisimile est, ubi sublunari aëre inaruerunt, ponderis gravitatem, ut submergi possint, induere. Ex terra ergo, velut plantæ (ut infra dicimus) & marini frutices, generantur; aut potius ex terra in limum maris uligine diluta. Qui limus velut seminis essentiam nactus, arborem sui generis educit. Speciei autem perpetuatio fit, nunquam cessante in profundo maris opifice Natura.

In plantis unius animæ vegetantis tria officia sunt; generant, nutriuntur, & crescunt. Non tamen omnia una Naturæ lege progenerantur, quandoquidem è terra, succo, situ & sole variantibus, diversimode pullulant. Marini frutices duabus solum vitæ functionibus pollent; nutriuntur, & crescunt; simile sui non gignunt. De vita & nutritu plantarum sentiendum quod de animalium alimonia, trahunt succum sibi familiarem, retinent, concoquunt, segregant, & recementa expellunt, beneficio caloris & spirituum, quibus perfunduntur. Quod doctissimis Aphorismis Cl. *Petrus Laurembergius* Ph. & Med. D. & Professor in Gym. Hamb. declarat. Cl. *Realius* caseationis exemplum, quod manuum opera præstatur, aptissime applicuit.

Aphorif. III. Cocci vulgaris cortex induratus, ferræ aut mallei vi ad apertionem opus habet. Ferro autem transcissus ac disruptus omnia velut in proscenium educit, solidiorem nempe medullam, intermedium corticem, & humorem limpitudine abblandientem paulo ante, jam vero potui ineptiorem & olei ferme facie indensatum. Medulla vero, nucleo Avellanæ nostratis duritie graphice assimulatur; quare limæ contumaciæ ex facili cedens ad lac & emulsiones temperatur, è quibus omnia coquinæ necessaria, velut oleum, vinum, acetum, mellisque & sacchari æmula colligi solent. Idem de Maldivensi sentire, non esset piaculum; verum quum ea non nisi indurata & in litus, post longam moram, ejecta reperitur, humanæ mentis caligine conjecturæ tantum locus remanet; quod definite in apricum exiret, si sublucata arbore fructum manu carperet liceret.

Scholion. Cocco vulgari, Areccæ & consimilibus fructibus involucra multa circumposita sunt; haut secus ac fœtui membranz ad tutelam. Vulgaris Cocci nucleus variis usibus aptus, sed medico usui inconcinnus; uti *Garcias*, *Sepulvedam* Autorem & ipsos *Indos* increpans, *Paralyticos*, è vasculis vulgaris Cocci bibentes, nunquam juvari ait. Variam Cocci indolem hucusque enarratam vides, sed non hisce tantum differentiis constringendam, postquam alia quoque Coccorum propago in aliis territoriis invenitur, prout Natura Polydædala unicuique Regioni peculiare suum est elargita.

Aphorism.

Aphorism. IV. Usus medullæ vulgaris Nucis est multifarius: verum Maldivensis Medicæ apud Indigenas, Reges, Magnates Indos non unus, sed infinitus ferme, & superstitione non vacuus; cum hic sanitati conservandæ, ille vitæ sustinendæ, privilegio Naturæ, consecratus feratur.

Scholion. Medulla utriusque Nucis est potior pars. Vulgaris, culinariæ; Maldivensis autem, medicamentariæ rei, quod infra docebimus, peculiariter destinata, quare de vulgaris medulla plura dicere supersedeo, cum citra meum sit institutum.

Aphorism. V. A nemine, quod quidem scire licuit, scripto hæcenus testatum est, germen seu gemmam promi, quæ Pisi formam repræsentat, subinde Fabæ effigiem exprimit, è rotundo longiuscula, aliquantum acuminata, è mediis liquoribus nata, prædulci sapore linguam afficiens. Hoc germen in speciei conservationem adolescit; & à fide alienum non est, aliorum quoque fructuum nucleis à natura id datum esse. Ut jure à Plinio majori Trogus taxetur his verbis: Nam folia Palmarum apud Babylonios feri, atque ita arborem provenire Trogum credidisse demiror. Uno tamen insigni nostrum prævalet, quod in gemmam lapillis aut margaritis nitore suo & lævore æmulam subinde transfiguratur. Sed Naturæ seu decreto seu invidiæ tribuendum est, è decem millibus fructuum vix unum tam fausti puerperii & fœcunditatis participem esse. Eadem vero in Maldivensi Medica usu venire posse, judicio non aberrante dicere licet. neque à ratione absolum est, quum in fructu *Pinang*, *Arecca*, *Palma-Pino* & consimilibus experientia magistra veritatem adepti sumus.

Scholion. Lapillus hic vel gemma ipsissimum & purum putum germen est, quod partibus internis (apertura nimirum) quamdiu adhæret, spiritibus atque alimento communi fruitur; donec ad justam magnitudinem perlatum, naturæ decreto, non casu aliquo, aut apertura vitio, extra solitum locum subinde movetur. In cavitatem vero Nucis receptum germen suis se igniculis sustentat, quos Natura formatrix ad fomentum illi indidit, velut fœtus humanus exacto noni mensis spatio ad lucis usuram extra uteri receptaculum amandatur; scilicet adminicula vitæ, ut adolescat, ad plenum nactus. Quæ hic prolixius recensere alieni muneris fore judico. In duritiam vero nativam non frigoris ambitu concrevit, & (quis enim in latebris nuclei occultus esse queat?) sed seminio interno, quod illi à matris velut utero remansit, ut vi efformatrice in speciem suam, quæ oculis obvia est, & virtutes illi debitas, quæ occultæ sunt, effigietur. Quod rationi consentire, sanguinis extra venas effusio evincit; qui ex quo assimilationem aut (ut Medici aiunt) appositionem effugit, destitutus fomentis solitis coagulatur, vel in putredinem degenerat. Nostrum vero germen architectonem internum secum ferens, magis magisque ad perfectionem adolescit; velut fœtus nuper editus ad status sui complementum perducitur. Quocirca neque germinationi ineptum esse, etiam in aliquo duritiæ rigore una hac ratione deduci potest. Neque est ut ab hac sententia recedamus ob duritiæ aliqualem habitum, postquam occultis naturæ spiraculis, quicquid humanis sensibus abditum aut impossibile videtur, in actum experientiis suis comitandum deduci solet, non sine miraculo & iudicii humani stupore. An vero arboris primitivæ, unde ortum est, speciem edere queat, multæ dubitandi rationes affirmare vetant; quas hic superfluum serie comprehensas præterire libet, etsi in Scholio ad Aphorismum secundum bona earum portio inveniatur.

Ad lapillos nostros seu ingemmatas gemmas revertamur, quarum numerum aliquem habeo in loculamentis meis, eas dico præ laxitate apertura (quod aliquando fieri consuevit in exsiccatis & neglectis, aut è natali loco translatis Coccis) intro redactas & coactas, atque ita, cum non sit magna germinis diurnitas, esse in lapillos conversas; quod auctoritate clarorum virorum varie docebo & non absimilibus exemplis. Lapillum habeo singularem, articuli majoris digiti magnitudine & forma, pondere dragmarum trium (cum vulgarium Coccorum, dragmæ dimidiæ pondus non superent) lævore & nitore splendentem, & in summa parte acuminatiore, transparentia unionis dotatum, mirum in modum oculos oblectantem. Hic sua quadam gratia foliolorum primitivorum idæam quandam oblique contortorum (sicuti in gemmis pluribus grandium plantarum videre est) promittit; quare mihi & delicatioris sensus viris acceptior est. Illud interim non prætereundum hanc foliolorum divisionem acta radice spargi, & lateraliter asparagis aut turionibus adhærescere, & è terra exsurgere aliquamdiu, tandemque, ut inutilia, decidere alimento destituta. Omne fabaceum & Pha-

scolorum genus, nec non Indicarum stirpium aut arborum grandiores fructus meo hortulo commissi, vivum exemplum afferunt. Faba ex Wingandacow, Cola alba, rubraque, & ejus generis plura; quarum Thesaurus noster utriusque Indiae plantarum aliquando fidem faciet.

Aphorism. VI. Verum in quibusdam Coccis, coagulatum, quod à caseatione remansit, massulam dixeris, ceu pomulum exiguum leve & spongiosum, & masculæ Palmæ proprium esse dicitur, dulcedine excellens, nivemque albedine adæquans, in mediis liquoribus fluctuans. Vulgo etiam germinis nomine insignitur, esui perquam aptum. Cujus in Maldivensi forte similitudinem nunquam videris.

Scholion. Fr. Pyrad arbitratur liquorem tantummodo in germen abire & verti, medullamque germinationi in solum fomitem adaptatam esse, quod ex plantationis modo videtur probare: verum rationem suam infirmam facit, cum paulo infra in tractatu peculiari de commodis Nucis Indicæ vulgaris, maturam & siccam Nuce[m] terræ mandandam dicit; & è massula quadam interna ex succulentia aut liquore concreta nempe figura pomuli, extrorsum sublutea, introrsum candida, tenella atque ore detenta solubili, veram Coccorum propaginem seu gemmam ipsam esse affirmat, cum ipsissimam ignoret: quod autopsia propria & ex relatu clarorum virorum Generalium habui, qui ad plantationem Nucum decem mille in acervos cumularunt, è quibus trium hebdomadarum circiter spatio elapso feligere eas jubebant, quæ germen jam ante numeris suis absolutum, & nunc in promptu ut exeratur & exertum gererent, terræ gremio committerent, & reliquas huic fini ineptas ad alios usus relegarent. Quo verborum sensu facile germinis aperturæ insidentis præsentiam non frustra à Natura fabricatam, docet Castanea marina & nostra ipsamet domestica. Omnis gemma solitaria si in terram deprimatur, radicum fibras tantum non materias creat. Egregie Doctiff. Thobias Roelsius in Epistola ad Clusium his verbis germinis naturam explicat.

Habui hujus Palmæ Nuce[s] aliquot integras (intelligit vulgaris) cum suis villosis corticibus, quæ in itinere vasi inclusæ, germinare cœperunt. Harum tibi binas mitto. Alterius Nucis corticem sustuli, ut germinis exortum & ejusdem radicationem possem videre commodius: tertiam cum germine Nuce[m] penes me servaveram, cujus prædurum & ligneum putamen internum aperiens ex hujus medulla germen traxisse initium observavi. Nucleus sive Medulla conclusam in se non habebat aquam (quæ nucibus Indicis recentibus & non germinantibus inest semper); sed aqueum illud in materiam fungosam excreverat, dum forte in germinis alimentum converti cœpit. Germen exit è Nucum harum foramine tertio, & mox extra foramen statim ab exortu per corticem exteriorem crassum ac villosum quinas senasve radicum fibras dimittit in terram, per quas alimentum suæ naturæ conveniens attrahat. Germen quod per foramen emergit unicum, similiter perforat villosum corticem, atque in unius Nucis stolone vestigia foliorum arundineorum conspiciuntur, quæ bifida vel bina sunt, & vix aliquam videntur habere latitudinem, quod quinque vel sex plicis commissa sint: folia primum in vagina latuisse videntur, è qua prodierunt necdum expansa, sed plicis commissa, utimet ipse hæc omnia in altera hac, quam mitto, Nuce contemplari potes, cujus germen in longum excessisse videbis trium palmarum mensuram. In hoc argumento prolixior sum præter morem; quod autem spectat ad sexum Palmarum, Cl. REALIUS ascribit maribus germinationem esse propriam. Palmæ perditæ sese amant, quod & rusticis ipsis notum est; & constat, rebus furdis & sensu carentibus odia & amicitias inesse, sicuti etiam errores in animalibus & plantis insunt.

Aphorism. VII. Spiracula autem illa duo in vulgari Nuce, inservientia forte exhalationi recrementorum, sede paulo inferiore locata aperturæ germinis astant. Ea habent in Medica Nuce etiam locum; non insimiliter ejus germen, quod vere in gemmam seu pretiosissimum lapillum verti potest, cum diutius ab alvo natali magnæ matris semota, & cælo soleque patre frustrata in lucem fertur.

Scholion. Apparet ex facili in quem usum illa foramina Nuci indita sint, scilicet ut alimentum suum & spiritum Opificis Naturæ vehiculum ex nuclei ubere & substantia in se reciperet. Vbi autem fastigium incrementi sui nacta gemma aut germen à nucleo aliquomodo desertum, vestigia tantum foraminum quæ sensim obturata sunt, prætendit; non jam alieno nutritu opus habens, sed intra se claudens quo in propria

priæ substantiæ specimen & formam mutari potest. Quod aliorum quoque fructuum exemplis stabilire facile est, qui nucleis inter se clausis, prægnantes sunt, ut hoc velut parente arboris congeneris species aliquando nascatur. Etsi non omnes fructus nuclei necessitate ad propagandum opus habent; quod in Scaligeri Exercitationibus fuse probatum invenitur.

Aphor. VIII. Coronidis loco addam, Lapillos, præcipue hos è germinibus utriusque Nucis ortum ducentes, uti & è *Pinang* &c. fructu, Panacæam, sententia Indorum, in se habere; quocirca præter internum usum, Indi eos annulis etiam aureis & argenteis includunt, foramine relicto, per quod Lapillus carnem humanam contingat, quod pro amuleto adversus incantamenta non absque superstitione seu humanæ mentis ludibrio asservant. Pronum enim natura ad vanitatem genus Barbaricum.

Scholion. Opinio, cum in Idiotas cadit, indelebilis est dicente CL. V. C. Bartholino, horum autem gratia non explodenda sunt, quæ à priscis aut neotericis accepta, seu de occultis Naturæ viribus sive inauditis, licet fidem superare videantur, à me in medium afferuntur: sicuti & sententiis adversariorum occurrere, probabilitatemque fulcire, levidensis operis erit. Redeo ad gemmarum quarumlibet & plantarum, imo feminum, præcipue exoticorum, historiam. Senna Alexandrina, Lithospermon, Lacryma Jobi sata, vertuntur in lapillos dentibus examinandos, amicis proposita pluries in horto meo, licet pars horum excreverit. Certe mira in visceribus terræ efformantur, quorum causa ignoratur, teste eodem Bartholino, in opusculo de unicornu ejusque affinis & succedaneis, qui diserte omnia enarrat huc spectantia. Quare in solidissimæ compaginis gemmam Cocci Maldivensis, ut & vulgarium, germen verti posse, Naturæ privilegiis ad eam formam concipiendam dotatum, affirmo. Atque hæc de utriusque Nucis germinibus in lapillos versis dicta sunt.

Alterum non vulgare æstimationis exemplum reddetur, quo Clarissimus SPECIUS institutum nostrum decorare dignatus est. Epistola enim, propria manu exarata, in publicum profert non insignia tantum, sed & utilitates rarissimæ Nucis, quæ ægritudines humanum corpus affligere solitas, velut Averruncus, depellere consueverunt. Ita de Medicinæ hac parte optimus & excellens Vir bene mereri voluit; Quadringentis insuper ad splendorem Facultatis atinentibus Theauris orbem ditaturus, qui nondum usu comperti, aut ab aliis neglecti & male descripti hæcenus infuscantur. Quos petitioni illius obsecundans in ordinem digerere aggrediar ubi otium animi mei gaudio allubescere volet. Epistolæ vero tenorem non de verbo ad verbum, sed quantum Latinitas permittit, sensu illaeso explanare levitas laboris est, sed ea cura, necubi fides interpretis vacillet, vel lægentium studio turbæ fiant. Apographum vero insequentium serie proferre non piget.

CL. V. D. CLUTII. Instinctum tuum boni & magni zeli expertus sum, post nuperum ex India reditum iteratis tecum colloquiis, non tantum humanæ salutis curiosus, sed etiam de honore patriæ sollicitus. Quocirca velut aculeo me propulsasti, ut memoriæ meæ arculas eventilarem, indagaturus quantum in iis superesset, quo Cocci de Maldiva, atque aliarum minoris pretii Nucum, genus elucidari posset. Quod etsi ejus monetæ aut valoris non reperio, ut appetitui tuo acriter flagranti satisfieri queat, ne quid tamen officio meo deessem, sermonis breviario quicquid memoriæ meæ velut posthumum remansit, tibi consecrare aggressus sum, in quo te promumcondum esse jubeo, eorum quæ materiæ tuæ & propositi terminos ampliare queant. Et in prima quidem serie, Antesignani partes occupat, legitimum de Maldiva Coccum, qui in aulis Indorum Principum, atque inter Nobilioris gradus viros, ob rara insignia & Medicinæ efficaciam, tanto honoris pretio attolli solet, peculiaris arboris sobolem & fructum esse, longo dissipio à vulgarium Coccorum atque nuciferarum arborum indole remotum. Quemadmodum experientia duce, anno millesimo supra sexcentimum & octavum, in litore & maritimis Indiæ locis addidici, occasione navigii ex Insulis Maldivensibus adventantis, ut veterum Coccorum proventu ferax Calecuticam terram aut aliam conterminam sublegeret; quod prætoriæ nostræ cursu interceptum, & nautica gens explorata intelligendi ansam præbuerunt scapham eam cum omni armamentorum genere penes mercimoniorum congeriem, atque ipsum cibi & potus penu, totam ex ligno, foliis, cortice, fructibus Cocci arboris constare, pauculo tantum oryza adjuncto. Popellus vero hic affirmando ratescere jubebat, negotiationem suam hoc fructu circum-

scribi, atque ejus vecturam certis anni temporibus in Continentem se facere, vestium atque aliorum necessariorum versura eam commutantes, quorum penuria Insulanos suos torquet. Quo occasionis ductu ad studium tam appetiati Cocci de Maldiva excitatus sum, quem plebecula illa in paucis Insulis & numero contracto reperiri, & diligenti custodia à territorii proceribus ad possessionem suam rapi asserebat; ut raro, & non nisi, aut titulo munificentiae ad Malabareses, aliosque Principes, aut furti astutia in peregrinas regiones, transferatur. Adeo ut mirari se dicerent, nostros tam solennem Cocci Maldivensis proventum in pauperculo rerum suarum statu inter proletarios & rurestres Cocco indagare, aut antithesin aliquam comparandi instituere velle. Horum omnium persuasum, penes ea quae experimentis propriis in praenominato & genuino Cocco adhausi, adducor ut credam & sententia à me feratur, sui generis arborum & fructum esse, longe à semitariis Coccis recedentem; eo magis, quod nunquam nisi inter Summates magna pretii aestimatione asservari intellexerim, in quorum fidem memoria mihi suggerit, me anno millesimo sexcentesimo decimo quarto mense Maio à Moluccis ad Bantamenses reversum, jussu Archithalassi *Bothii* P. M. cum jam defuncto *Coenio*, eo tempore Praesidis munus adepti, auctoratum esse, ut, quaedam Societatis negotia ibidem procurantes senem Pangoranum *Arisam Mangaca*, jam tum Regis sceptro Bantamensibus imperantem, conveniremus. Eum vero in Regiae secessu, instrumentis ad tornum paratis, & administratorum frequentia, circa magnae molis Coccum Maldivensem adeo defudantem offendimus, ut longo temporis dispendio curas nostras suspendere coacti simus, atque in vicem de praedicto Cocco colloqui textum ordiri; quem manibus Pangorani versatum, memoria astipulante, magnitudinis rarae, & magis in longitudinem extensae, quam rotunditatem convolutae, esse pronuncio; sed subtilis substantiae testam incisura aut fragmentis atram, caeterum vulgaris Cocci tam externe quam interne, non absimilem colore. Is in frustra varia dispersus erat, ut sciendi apud nos difficultas remanserit, casu inaugurato, an studio humano, in eam formam redactus esset. Ea tamen Principis administratio fuit, ut non minori cura minutas particulas, quam magnas custodiret, postquam eas speciatim ad usum suum proprio digestu dispenseret, ne quid à particulis, imo ipso ramento & bracteolis à torno relictis, deperiret. Animadvertendo delineabam, minora fragmenta ab eo appropriari caliculis, scyphulis & cochlearium atque ejus generis aliis formis; quibus siccus, humidus, & succosus cibatus depromi posset, maximam ejus portionem, quae Nucis pene dimidium accomplebat, intactam sinente. Quae omnia, in arbitrio oculorum & conspectu nostro facta, facile evincunt, neque Principem operis sui circa Coccum Maldivensem puduisse, neque nos veritatem obtorto collo trahere. Ea, tam curiose instituta, administratio, Praesidis *Coenii* linguam diffibulabat, ut Principis mentem modo variegato pertentaret, cujus scilicet energiae nux ea foret, in qua tantae sublimitatis Pangoranus & Princeps se districtum tenebat, omnia propriae custodiae tradens. Ad quae responsum dedit, eam Nucem legitimi & pretiosissimi Cocci de Maldiva progeniem esse, quam Codiaeti aliquot Mercatores, nempe Mauritanii, ante longum temporis spatium parenti suo magni muneris instar advexerant, eamque inter Iavanenses, Malayenses, Malabares, nec non alios Indici natalis populos praesentissimae Medicinae laude censerent, ad omnem toxici haustum, & morbos divinos, febresque magni discriminis. Ita praesidi *Coenio* mirum videri non debere (postquam sanitati nullus Thesaurus praevaleret) si ipse manu propria versaret, & pervigili cura omnia illi inservientia custodiret. Intra hunc responsi tenorem, tornando se occupabat, tam studiose omnia designans, ut Legationis nostrae propositum exequi nulla ratione liceret. Quae causa Praesidem *Coenium* instigabat, ut, dum ille sermonis filo insisteret, frustra quaedam Nucis oculari inspectione usurparet, & manibus suis insereret, velut mihi quoque spectaculi commoditas non deerat. Atque in hoc sermonis curriculo *Coenius* petere institit, num frustulenta quaedam, in usum Generalis *Bothii*, corradere illi liceret, quod aulico ritu accomplete praestabat; quo audito in habitum ridiculi furoris versus Pangoranus fragmina ea ex manibus *Coenii* eruebat, responsum interim bucca follicante supplens, supercilio nubilo & in rugas caperata fronte, felicitatis & favoris affatim esse, tantam majestatem Cocci, oculis peragrari posse; absonum insuper videri, mendicando inde aliquid extorquere velle. Ad quae Cl. *Coenius* verbis bene digestis reponerebat, non proprii commodi se Oratorem esse, sed petitionis suae cardinem in eo versari, ut Generali *Bothio* doni gratiam faceret,

ceret, qui, Vir præcellentia celebris, & velut ipse Princeps fama accepit, jam in procinctu est, ut in patriam revertatur; & proinde doni istius magnum meritum illi fore. Quæ omnia Pangoranum adeo non ad liberaliorem habitum perducebant, ut responsi vicem præberet, in procaciam verbis adaptatis, Coccum Maldivensem ejus pretii, apud Reges & Principes, non minorum gentium Generales, diverti debere. Quo responso mirifice genio suo litabat, postquam, intra Belgarum & Anglorum apud Bantamenses moram, oraculi instar sanciverat, ne quis Generales aut alterius ordinis Rectores, utriusque Nationis, inter Principes & Aulicos ministros numeraret; quod Mercurio vota facerent & lucri cupiditate turgerent, eosque viliori respectu & spretu majori semper dignatus est, quam territorii sui Dynastas & Inquilinos, quorum curæ circa Principum & Regni negotia limitarentur. Quibus ita decursis Pangoranus ritus suos in aliam faciem mutare coepit, Cocci Mald. frustra seponens, nosque ad auditorium suum expeditionis ergo admittens, nulla ratione se induci passus, ut tantillum Cocci Mald. Generali *Botbio* admetiretur. Quæ omnia domum reduci *Coenio*, recensendi occasionem præstabant, ut de dignitate Cocci Maldivensis & aviditate Pangorani colloquium texens in cachinnos genas laxaret. Tam raram Cocci Mald. dignationem ex Pangorano ubi percepissem, atque oculari inspectione affecutus essem, qua sollicitudine eum tantus Princeps versaret & custodiæ suæ traderet, cupiditatem in me & curam ingeneravit Coccus ejus notæ aut saltem taleolas aliquot acquirendi, velut deinceps post bonam temporis mensuram minutula Nux Maldivensis ad dominium meum translata est, in totum differentia à jam dicta aberrans; postquam ea anserino ovo major non esset, compagine testæ crassior & scabrosior, nec non ratione proportionis magis extensa in longitudinem, quam in præcedentibus enarrata. Multoties lima aliquid abradi, & subinde in gelidam, subinde in calidam, demersi, explorandi industria, quæ varietas coloris, odoris aut saporis contra ordinarii Cocci indolem se propalaret; atque experimento comperi, eam simili quantitate, & dosi liquoris, in æquilibrio soliti Cocci, saturatiorem Cocci colorem, fragrantius ferientem odorem, & acutioris sensus saporem manifestare: quod cum me interni farctus aut medullæ desiderosum efficeret, Nucem meam ad digiti latitudinem in superficie ferra detruncavi, quod ipsum non nisi subtili acie & post multos labores effectum dare potui, postquam secundum jam dicta, testæ crassa admodum & immensa duritiei contumacia resisteret. In aperta, contra genium & naturam vulgarium Coccorum, medullam albam deprehendi, quæ, communi velut lege, testæ coaluit, non dissolvendo pene nexu, qua à calyce separata, offendi, solidam velut medullæ massam, ad paleæ latitudinem à circuitu testæ distitam, sui quasi juris, ad testæ effigiem conclusam, & excitato motu strepere solitam, tanta ariditate refragantem, ut cultro aut novacula exiguum modo ramentum separare liceret, quod ipsum duritie cum osse certabat; nihilominus aliquales astringentis amaroris vires promebat.

Atque hæc præcipua sunt, quæ tibi V. Cl. de Cocco Maldivensi communicanda novi, hac quidem temporis occasione. Cæterum non mihi deest ampliora, de communi Coccorum atque aliarum Palmarum genere, participandi, postquam experientia, proprio fatu parta, talem eorum cognitionem mihi largita est, qualis specierum describendarum modulis necessaria est. Quoniam vero præsens operis tui tractatus de solo Cocco Maldivensi lapidem versat, quicquid reliquum est, in futuram commoditatem differemus. Tuum interim erit ea cordis propensione jam communicata amplecti, quæ tibi oblata sunt. Tuus animo totus I. SPECX.

Scholion. [Tornando se occupabat] Mira naturæ sedulitas in ferinæ propemodum nationis Principe, sed quam cultioris seculi exemplis probabilem reddere licet. Quippe Imperator quoque Rudolphus II, nostra ætate Toreutices avidissimus fuisse dicitur, manus suas fabрили opere occupare solitus. Ne tamen in mundi senecta eum morem invaluisse quis arguat, postquam Iulium quoque Cæsarem in ipso Orbis pene natali studium suum tornando detinuisse constat, vel Suetonio teste, qui in ejus vita asserit Cæsarem gemmas, toreumata, signa, tabulas operis antiqui semper animosissime comparasse. Utinam pejus collocatæ operæ nemo rationes reddere cogatur! Quippe otio intervallum largiente plurimi voluptati & Fescenninæ licentiæ se dedicare solent, Alea & Fritillo potiorem ætatis partem oblimantes; unde tandem res domesticæ franguntur, sanitas labefactatur, honos proscinditur, dum istis frugiferæ

frugiferæ manus gloriæ immortalitatem, familiæ & salutis, imo & seculi temperiem parare solent.

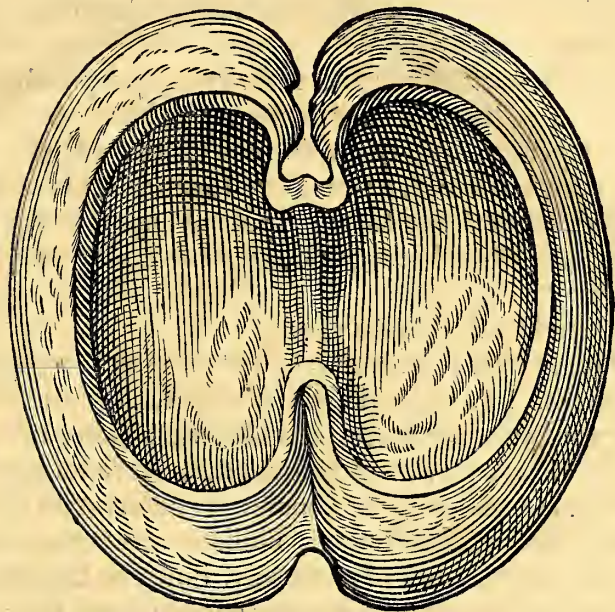
LVcem in tenebris quærere, neque unius, neque plurium simul est negotium, qui quidem vel oculorum caligine laborant, vel mentis acie hebescunt. Quod in Botanices campo exertis indiciis documentum præbet, qui licet fertilitate hilari, & extricabili copia abundet, humani tamen stuporis vitio atque intellectus impervio transitu diu neglectus jacuit, imo pedibus varie dispersus est. Antiquorum autem industria coli cœptum Seplasiarii, atque his pejores Monachi, velut irreptione facta, radicibus everterunt. Quippe tenebrarum alumni, atque inscitæ propagines, divinorum arcanorum incuriam ad Medicinæ lanienam transtulerunt, scilicet in delegato sibi munere inertes, in ascitio atque alieno ingeniosi, si dis placet. Tanta vero male rem gerentium efficacia fuit, ut Europæ, imprimis Italiæ, non solum literatos, verum & Asiæ, Arabiæ, atque Africæ incolas traductionibus iniquis non sine flagitio confundentes, ad quisquilias suas & gerras pertraxerint. Quam fundi Medici calamitatem nitiori solito reddere æquanimi & solido iudicio præditi hominis res est, qui que varia per orbem jactatione, linguarum adminicula, quibus Botanica sustentatur, & herbacionum, rerumque naturalium arcana penetravit. Ego autem licet eruditione & ingenio gregalis, pro viribus tamen effectum dabo, ut aliquam pernicipi suæ maculam tam salutaris scientia deponat. De Coccis vero & Palmarum generibus studium meum brevi intendere voveo, postquam ad illustrandum à probis viris faces mihi præsentas non diffiteor. Quippe & nostri seculi in communicando liberalitas & superioris non averfanda diligentia, rei Botanice locupletiolem me esse volunt. Quos omnes ad inquirendi studium presso vestigio sequi me fateor, ut si non æqualis aliquando, saltem parvo intervalli spatio ab iis avellar. Quod effutitione in audaciam laxata à me dictum qui putabit, candoris nostri patrocinio adductus, boni interpretis habitu excipere debet. Neque enim eruditioni meæ, quæ tenellas dotes habet, palpum facio, sed diligentie merita apud strenuos quoscunque ad abbacum vocare non erubesco. Hac sola ordinem aliquem tueri me invenient, qui Herbariæ quoque rei notitiam, jam longa temporis serie partam, apud me vigere non ignorant. Neque plura in accessum aut augmentum convalare libet, ne operi nostro brevitatis consecrata, verborum abundantia in Pandectas aut longitudinem immensam evagetur. Rem vero negotii & difficultatis plenam propensa animi alacritate decurrere statui, quæ una multorum laborum exantlatrix esse solet. Si tamen propriis ingenii viribus succumbam, ad eruditorum virorum scripta confugiens pedamentum mihi præbebo. His quoque alibi defectum suum quiritantibus, ad Exoticorum thesaurum à me receptus fiet, quem proprio Marte ex scriptis & quandoque colluvie (ut ita dicam) Auctorum corrado, ut mihi & posthumis subsidii loco servire possit. Quippe ex umbris domesticis in claram cæli lucem aliquando exauspicabit, modo pari vitæ & sanitatis beneficio frui nobis dabitur. Quod D. O. M. largiri nobis dignetur, ut quæ verbis hactenus fucata apparent, in veram operis effigiem per duci possint.

Quemadmodum nihil efficacius aut probabilius docet, quam Icones ad res propositas adhibetæ, ita omnino necessarium duxi nostræ huic Medicæ Nuci tabellis fidem & auctoritatem afferre, quod verbis non satis convenienter fieri potuit. Ex libris enim solis neminem aut Anatomicum aut Botanicum insignem devenisse constat. Quia autem oculi ministerium quod ingenii acumine & præcellentia dirigitur, pictorem subinde facit; nunquam rejiciendi videntur, qui in utroque officium præstiterunt, scilicet rem verbis dilucidatam figuris exprimentes; postquam, velut mutuum muli scabunt, ita oculus exterior internam mentis aciem illustrare solet. Quippe Scaligero patre Auctore, Exerc. 75. Sect. 2. *Imago rerum nihil agit præter impressionem in sensus vel exteriores vel interiores, ad cognitionem. Quæ impressio nisi facta est, otiosam figuræ ostentationem dicere licet. Ait enim paulo ante, Quippe imagines, species, representationes, amota specie omnes abeunt: nisi quæ in sensibus recipiuntur. Sunt enim horum picturæ illæ.*

QVando quidem Nucis Medicæ divisionem in partes, quibus facies diversæ figurantur, præfatus fui, non in concinnum judicavi, postquam ad vivum delineatas tabellis offerre licuit, paucula notatu necessaria depromere, quo plus lucis afferatur.

A lite-

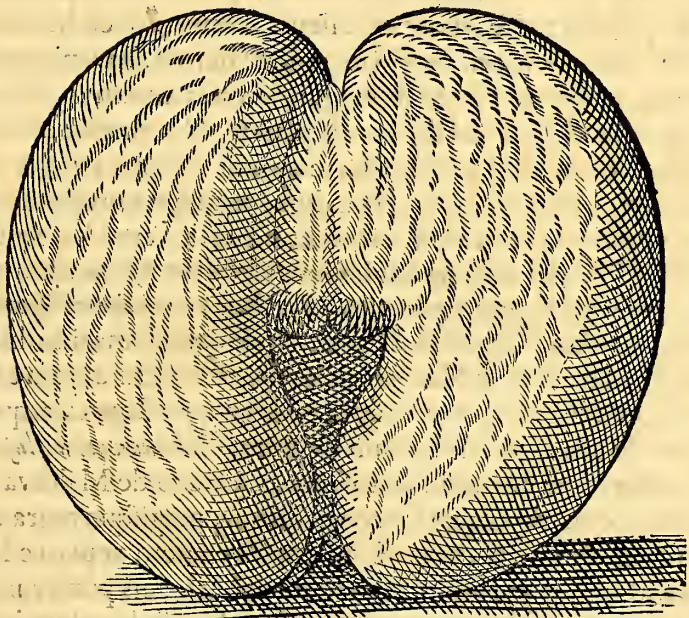
TAVARCARE' sive NUX MALDIVENSIVM.

A.

A litera denotat geminam Nucem. Hæc figura Nucis Maldivensis, non oblique intuenti, sed è directo introspectanti, & manibus contentæ visuique oppositæ, duplicatæ pyxidi comparandâ venit.

TAVARCARE' sive NUX MALDIVENSIVM.

B.

B. Sessilem & summam partem exhibet, quæ sensim declinat in modum interfeminei, facie oculis pudicis aspicienti horrida &c. Hanc etsi æqualiter per latus alterutrius divisam exhibeo, nihilominus, ne Lectoris animo dubium aliquod offeratur, monendus est, beneficio sectionis, quæ ferra facta est in præcedente A, extrema orificia conjungi B. & partibus resectis extimis, nos integram Nucem oblaturus. Consideratis tantum tribus; nempe partis summæ acuminatoris præsertim habendam esse rationem, in cujus basi apertura est, paulo ante à me dicta, quæ sedes est germinis seu gemmæ, quam podici non inique accomparavi. Dein Spiracula duo consideranda esse lateraliter in parte hac suprema regione locata, quæ cæteris paribus magnitudine etiam non superant vulgarium Coccozum spiracula. Ea ad scyphum consolidandum obturantur, quod videre est in minore Cymbio Maldivensi honestissimi Mercatoris Samuelis

Samuelis de Bendana, qui duo possidet, ab artifice quondam Antwerpiensi, argento affabre investita. Tertium vero non est prætereundum, in integra Maldivensi Nuce, colliculum quasi Veneris, fœmineæ pubis faciem dextre æmulari, quæ ferræ molimine transfadacta deperditur.

His ita in præliminari operis dispositis, auctoritates quoque alienas velut in depositum addere non vanum judico. Garcia præsertim ab Horto & aliorum Medicorum sententiæ non præterlegendæ, quæ ejus roboris Clarissimo Clusio visæ sunt, ut eas in Latium ex Lusitana lingua transferre non subterfugerit. Quas ipsissimis CLUSII verbis repræsentare operæ pretium est, ne interpolando, aut mutando, alienæ diligentia fraus fiat, aut publico usui aliquid derogetur, dum verborum, ut ita dicam, foliis attempta mens infenescit.

Garcias apud Clusium pagina 190.

« Laudatur hic Coccus aut Nux (sed præsertim ejus medulla) adversus venena ab ipsis
 « earum Insularum Incolis. Et à viris fide dignis accepi, ad Coli dolores, Paralysem,
 « Epilepsiam aliosque nervorum affectus se utilem sensisse: à Coli quidem doloribus, quod
 « vomitum excitaret, ab aliis vero ægritudinibus immunes reddi ægros, si aquam in iis
 « Nucibus (adjecto medullæ momento) aliquamdiu conservatam ebiberent. Sed cum
 « non sim id expertus, minus fidei his tribuo. Nullam autem periculum faciendi, oc-
 « casionem habui, quod uti malim medicamentis, quorum facultates jam mihi per-
 « spectæ, & multa experientia comprobata sunt: qualia Lapis Bezar, Theriaca, Sma-
 « ragdi, Terra sigillata, & alia pleraque medicamenta (de quibus suo loco), quam re-
 « centibus, minusque certis. Nam quod nonnulli dicant, se hujus usu commodum sen-
 « sisse, an id persuasione & imaginatione factum sit, ignoro: hinc fit, ut nihil affirmare
 « possim. Sed si quid certius cum tempore exquisivero, sententiam revocare non pude-
 « bit. Niger est autem hujus Cocci cortex, & nitidior vulgari Cocco, figura ovali ma-
 « gna ex parte, nec ita rotunda ut vulgaris. Medulla sive pulpa interior, quæ siccata
 « dura est admodum & candida, non nihil tamen ad pallorem inclinans, in superficie ri-
 « mosa est & valdè porosa, nullo sapore excellens. Dosis vero est hujus medullæ ad gra-
 « na decem cum vino aut aqua, pro morbi ratione & natura. Inveniuntur autem hi Coc-
 « ci grandes admodum, interdum etiam exigui, omnes autem in litus ejecti. Vulgarè
 « porro fama accepimus, Insulas Maldivas aliquando Continentem fuisse, sed inunda-
 « tione maris submersas has Insulas effecisse, in quibus obruta Palmæ fuerint, quæ hos
 « Coccus protulissent, qui terra indurati, in hunc modum conspiciuntur. Sintne vero
 « ejusdem generis cum nostris, facile judicari non potest, cum hætenus nemo folia aut
 « arboris truncum videre potuerit; sed soli Cocci in litus ejiciantur, nunc bini conjun-
 « ctim, nonnunquam vero singuli separatim. Sed hos nemini colligere licet, nisi cum
 « capitis periculo; quoniam Regis esse asserunt quidquid è mari in litus ejicitur; quæ,
 « res majorem auctoritatem huic Nuci conciliavit. Eximitur autem ex his Coccis pul-
 « pa sive medulla, deinde exsiccatur eadem ratione qua Copra, atque indurescit eo,
 « quo venditur, modo: diceres esse caseum ovillum. *Ad hæc verba Clusius adnectit:* Vidi-
 « mus tum Ullissiponæ, tum aliis in locis vascula ex Cocco de Maldiva confecta, oblon-
 « giora plerumque iis; quæ ex vulgari Cocco parantur, magisque nigra & nitida. Quin-
 « imo ipsam medullam Nucis siccata Ullissiponæ venalem reperire licet, cujus facul-
 « tates mirifice extollunt, atque omnibus fere alexipharmacis præferunt; ob quam cau-
 « sam ingens ejus pretium. Quam vero parum fidei sit adhibendum hujuscemodi fabu-
 « losis & commentitiis facultatibus, ex nostro Autore satis liquet.

*Refert porro Clusius historiam vasis ex Cocco Maldivensi confecti & argento inclusi, quod Ia-
 « cobo Garcio acceptum ferebat.* Magnitudine (inquit) illud superabat reliqua vascula ex si-
 « mili Cocco confecta; repertum erat in prætoria illa navi, M. D. XCII. ab Anglis oc-
 « cupata: longum erat uncias quatuor & decem, latum septem, ovalis inferna parte fi-
 « guræ, superna paulo planioris, laterè dextro magis rotundum & tumens, externa par-
 « te calcei pedi inducti pene instar. Color qualis in Cocco vulgari lævigato & expolito.

Christophorus à Costa apud eundem Clusium, Fol. 270.

« Coccus de Nalediva (ita quibusdam dicere placuit) cognominatus, adeo commenda-
 « tus ab ipsis Incolis & à Malabarensibus, non modo à plebe, sed à Regibus & Principibus
 « viris, ut in omni fere morborum genere ad eam confugiant, tanquam ad sacram an-
 « choram. Fiunt in eam gratiam ex illo pocula quæ auro vel argento excipiuntur; &

in navium triremiumque figuram efformantur, ad aquam bibendam, in qua ex cate-
nula, medullæ ipsius Cocci fragmentum pendere sinunt: sibi que certo persuadent, il-
lis qui aquam ex similibus poculis hauriunt, nullum venenum nocere posse, futurof-
que immunes à multis morbis; in quos sane memini multos incidere qui ex iis pocu-
lis bibere soliti erant. Et licet omnem diligentiam adhibuerim, nunquam tamen ob-
servare potui, similia pocula aliquem ex morbis curare, ad quos utilia esse creduntur:
potius igitur arbitror tantam laudem obtinuisse à vulgi opinione.

Nonnulli, ex huiusmodi vasculis bibere soliti, mihi affirmarunt sese experientia didi-
cisse, jecur incendi, renes noxam contrahere, & calculum generari: nihilominus ta-
men magnum est eorum pretium, longeque pluris æstimantur iis locis ubi inveniuntur,
quam aliis procul inde diffitis: nam interdum ejusmodi Nuces nudæ, neque auro aut
argento exornatæ, quinquaginta aut amplius nummis aureis æstimantur. Nigrior au-
tem, nitidior, longior, majorque est hic Coccus, quam aliæ Nuces Cocci com-
munis.

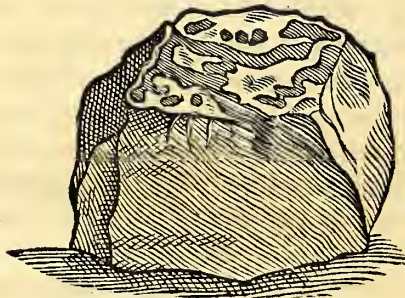
Hactenus *Christophorus à Costa*, qui potiore commenti sui partem ex *Garcia* aromata-
ria historia deprompsit; quod facili oculorum transfenna animadvertendum, qui *Palma*
Indicæ descriptiones ab utroque editas conferre dignabuntur. sed neque heterogenea
scripserunt, quotquot calami opera in hac arbore defudarunt; in quorum choro *Mari-*
tinus Ignatius, ordine Franciscanus, non postremas occupat, qui in tertia historiae *Sinen-*
sium seu *Itinerarii Novi Orbis* parte, capite octavo, hæc non perfunctorie tradit. *Ioannes*
autem *Hugo Linschotanus*, folio exemplaris nostri 17. 18. cap. 13. eodem mutui privile-
gio hæc ad se derivavit; ibidem promittens *Nucis Medicæ* arborem integra historia
enarrare, in quo tamen velut corvos hiantes nos eludit; vulgarem vero pertractate de-
currit, subsidiis in hanc mentem non excussus. Sed neque à more meo alienum est scri-
ptis mutuatis opellam meam ditare, cum ne ipse quidem *Iulius Cæsar* gregarios mili-
tes ad rei certitudinem vocare non erubuit, frustra *Asinio Pollione* Imperatoris stu-
dium criminante. Rivulis enim ex *Francisco Pyrard de Laval* ad me ductis omnia ea di-
gesti, quæ capitis secundi & tertii confiniis detinentur, sed idiomatis Gallici veste in
Latini sermonis habitum mutata: velut neque oscitando præterlabi passus sum, quibus
Insularum spatiis, quoque limite, ea *Nucis* colligendæ messis fieri soleat, non dimissa
cæli temperie & soli dotibus, magnam ingenio describendo laudem sibi arrogare so-
litis; ubi de earundem *Insularum* latitudine (quæ poli elevationem adæquat) sermo-
cinamur, eodemque filo dispositionis efficaciam ad plantas, fructus, flores promanan-
tem, detexere libuit. *Nucum* vero legendarum artificia, aut piscandi modum, negle-
ctum jacere permisi, in qua serie, anni quoque tempestas ordinem suum non invenit,
velut extimæ quoque faciei delineatio penicillo nostro caret, si qua integatur, ut vulga-
ris. Inquisitione vero sua dignatus sum, an *Medicæ Nucis* gemini semper alvei à cæ-
sura circumacta, ut in *Basilica* seu *Iuglande*. De reliquis in fidei tutelam mussitabun-
dus sedere malui, quam otiosa proferre, quæ ipsis forte indigenis non obvia, aut inve-
stigationis labori tam in aviis sita terra, difficultatem afflare solent. Hoc mihi liquido
constare fateor, *Nucis Maldivensis* exemplo adductus, aliam aliarum esse formam,
quippe nostra (cujus in præfatione ad Lectorem memini) summis labiis argento re-
cipiendo sedem præbuit, in circumactum crusta ducta, pro vasis figura: *Wolferdia-*
na autem serræ spatium cum injuria fuisset passa; quare duplicatæ tantum capsulæ pro-
nam habilitatem aptavit, quarum custodia *Betel*, *Calx ossium*, *Siri*, *Pimang*, *Arec-*
ca &c. quorum apud *Indos* usus *Masticatorii* vicem præbet, ab aëris injuria vindican-
tur; velut his claustris *Ambra Grisea* à sordibus libera asservatur. Quanta vero *Nucum*
capedo sit, ex *Linschotani* sedulitate cognoscere licet, qui ad *Regem Hispaniarum* de-
ferendas, duarum circiter amphorarum capaces fuisse ait, sed in dimidiatis tantum eam
mensuræ rationem probabilem videri, postquam integrarum circuitu duplam liquoris
condi posse asseverat, simili dimenso, imo largius excurrente, nostra celebratur. Eam
vero *Gemmis* (quæ ad usus diversos salutiferæ vocari solent) adornatam volui; quarum
pars mobili aptitudine necessitati urgenti inservire valet, utpote *Nephritico* & *Cat-*
neolo lapidibus, pars in cera radicem agens, aut firmiter inserta argento, translatitia
fieri pernegat. Ut autem varietatis illicio indulgerem, vicenis speciebus, imo pluri-
bus, copiam eam distinxit, in quibus splendoris gratia non vulgaris & suas delicias oculi
curiosi invenire gaudent. *Cymbium* vero ea forma edolatum est, ab Artifice inge-
niosissimo

niōssimo *Hermanno Martens*, argentifabro & cive Amstelædamensi, ut inter avem & piscem medium animal referat. Glossopetra etiam linguam exertam animalis mentiē, obfirmat epistomium, quod in effundendo liquore intro recepto aperitur. Rhinocerotis autem affabre elaboratum cornu, operimenti claudentis vasis aut Cymbii insuper & vitri excipuli effundendum & ebibendum liquorem locum dat: Ita Philotesias & Iatrices poculum habes. Hactenus Nucem nostram Medicam enucleavimus, ea in fronte operis congerentes, quæ necessitas & filum rei exigere videbantur, nunc in posticam reliqua trahere libet, sine quibus tractatum mutilari contingeret; quare silendo non decoquentur.

Putaminis rasura & pulvisculus concinnatus nulla saporis idea insignitur, dum linguæ vehiculum, deglutienti transitum præbet, neque odoris ullam speciem naso admotus imprimit, sed neque ventriculo exceptus nausæ occasionem ulla qualitatis repugnantia irritat, nullo vomitus incitabulo infestus, neque alvum astringendo sistens. Quæ omnia non tantum fide ab aliis mutuata affirmantur, sed domestico etiam in me exemplo auctoritatem invenerunt. Quod cum veniæ præfatione *Ch. à Costa & Cl. Clusio* dictum volo; qui rem male perpendentes justo rationis æquilibrium non inseruiunt. Veritas enim hoc solo, velut dictatore, enucleatissima prodit, dum experimentorum indago menti tenebras involvit. Nux vero nostra incertæ fidei testimonium præbet, quod promptuariis alienis rarissimo usu inferatur, apud paucos duntaxat in orbe Europæo reperiri assueta, ut infrequens effecti exploratio sit, & si maxime ad usum manus transeat, mentis humanæ caligine difficilis ad veritatem accessus detur.

Color autem putaminis Maldivensis natura sua ater est, & non absimilis Ebena. Vulgaris autem tinctura & ætate ater redditur & pulligine tantum levi aspicientium oculos detinet.

Tabella hæc Medullam, atque integumentum, seu corticem intermedium exhibet.

Liquorem vero putamini committere alieni arbitrii rem facio; velut neque hoc præmanso opus habet, quo temporis intervallo scyphum obturare deceat, quoque loci, calore an frigore conservandus veniat, postquam liberam unicuique ex re nata iudicii assertionem facio. Neque enim periculosa indago est, postquam præter unam siccitatis notam, nihil sensui objicit, quod saporis ingratitude Naturam aut gustum offendat, frigiditatis enim temperamento ab excessu immoderato avellitur; etsi suæ quoque caloris particulæ adhæreant, ita Elementis inter se commistis, ut fida substantiæ permanentia reddatur. Quod exemplo vasculorum & doliolorum quorundam, & medicamentosis cornibus levi opera probare licet. Ex Thamarisci præsertim ligno & corticibus fabricata fidem indubitatam faciunt, à multis usque seculis veritati nihil detractum esse. Quippe ne in continuo quidem usu doliola ea nativam virtutem exuunt, operi suo jugiter studiosa natura. Quod Medicinam facitanti experientiæ adminiculum præbere potest, postquam scyphulus, ex Antimonio arte Chymica factus, neutiquam suæ energiæ dotes deponat, ut ut frequens ejus administratio sit. In Nuce autem nostra clarum documentum erit, quæ non minorem leptomeriæ gustusve gratiam habet, quam Thamariscus, qui roborando, atque referando, aliisque modis strenuus esse solet. In toto autem Naturæ opere multa sensibus obvia, rationi occulta sunt, quæ deinde usu adhibito velut splendescere consueverunt. Quare Medici rationalis munus est, abditas qualitates non rejicere, quas conservandæ vitæ & pellendis morbis utiles esse multorum salus declarat.

Supereft Medullæ quoque effecta & virtutes incomparabiles enarrentur. Quippe non solitaria tantum, sed aliis etiam simplicibus admista, valenter se exerit. Hæc cornea duritie limam respuit, sed cultro internæ parti adacta & malli percussu fissa, mortario & pistillo ferreo in pollinem redigitur, qui *ἀόσμητος καὶ ἀπίος*. i. inodurus & insipidus est, non secus ac Lapis Bezoar Occidentalis, cui striis, minus tamen visibilibus, & colore affinis est. Ovilli autem casei crustæ veteri assimulanda videtur, cujus pars interna

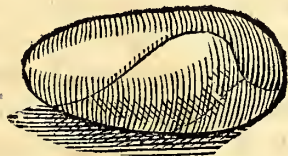
interna rimosa visitur, externa qua parietibus Cocci interius adhæsit, soliditatis firmæ, interventu corticis intermediæ stabilita, à quo spano aut noctuino afficitur colore extrinsece; materia albida cum dentium humanorum duritie certans. Pulvis nullum molestiæ comitatum habet, cum assumitur. In actum vero à calore & succis ventriculi velut fermentando dissoluta substantia perducitur, atque ea operis efficacia est, ut fidem requirenti sufficere queat.

Hinc ad integumentum internum, seu corticem intermedium transitus fiat; Qui oculorum arbitrio in capsis meis tenellum se declarat; coloris ferruginei aut spani, instar corii hircini in calcæorum usu crassus, fibris quibusdam à centro aut umbilico ad convexa superficiæ exteriora variegatim distinctis præditus, velut à Iocinore venæ & à Corde arteriæ ad omnia humani corporis membra derivantur. Hic autem è crassioribus partibus contextus videtur, sapore (quem Græci *ἀπὸν* ἢ *γαστρῶς* vocant) ignave subastringens. Intra mandendum non se colligit & conglobatur, sed per universam linguæ capacitatem se spargit. Quorum omnium consensu & suffragiis facilis deductio est, qua temperie vigoretur, & quam indolis habilitatem fortitus sit.

Gemmæ porro seu germinis Historiam in Aphorismis Cl. *Realii* & Scholiis nostris digestam reperies; quæ eo manus libramento à me conscripta fateor, ut publico usui prodessem, non inani verborum ostentatione turgerem, modum servans, ut potius infra rem quam supra, astrictius quam effusius dicere videar. Quid enim me moveret corticosum aut villosum integumentum, uti Nucis vulgaris est, in Maldiveni nostra fingere, cum forte ea destituta reperiatur? ita non excessisse, sed potius non implese materiam dici malui, nec aliis scribendi post me ansam præripere; imo sententiam meliora edoctus revocare non pigebit. Hæc quantum per mediocritatem nostram licuit, Rei Medicæ & Naturæ studiosis strictim delibasse sufficiat.

Hæc autem Tabella Germen, aut Gemmam in lapillum Gemmeæ nitoris versam, icone vivæ delineat, quibus Cocci Medici partibus lapillum è Cocco vulgari Indico adjicere non pœnituit; ut fides & veritas intra tutelam suam exempli allegatione consistere.

Quandoquidem opusculum hoc absque Historiis non legendum est, observationes & experientias nostras ad firmandum institutum adscribo; à Collegis enim meis subinde rogor, ut præter ea, quæ à Garcia recitantur, generatim, alia experimenta

peculiariora aliquot, in quibus ægritudinis & curationis series singulatim consistit, explicarem; quo non modo quanta in hujusmodi præsidio vis & potestas insit, ipsis innotescat, verum etiam utendi modus, tempus & alia id genus. Horum igitur rogatu, auctoritate & consilio paucos ægritudinum casus subjungere haud gravabor. Qui vero infrascriptas perpeffi sunt affectiones, eorum pars adhuc supersunt & fidei indubitatum testimonium dabunt. Interim ne præter ordinem videar agere, ad *κρηθρα* respicio, ut rite judicem; quæ sunt *Experientia*, qua Epicurus, atque Empirici eam solam sequentes, nitebantur: præterea *Ratio*, cui Academicorum princeps Aristoteles tantum tribuebat, ut nunquam ab ea secedere visus sit, sed cum Galeno ut rationem non despiciendam, sic neque experientiam dimittendam dixerit. Quare (ut ad pensum redeam) exemplis aliquot proferam eas ægrorum Historias, apud quos nulla humorum præparatio, evacuatio, aut venæ sectio &c. locum habere potuit; utpote veneno manifesto affectis, serius Medicina paratur: nec non ægrorum quorundam, quibus & venæ sectionem administrare, aut lenientis, aut solventis usu, humorales dictas ægritudines blande per alvum educendo lenire & solvere conatus semper sum; inducias nactus. Neque enim unquam vomitus, à veneni pravitate, aut morbi divini excitus ferocia, impediendus venit, quo Naturæ beneficio forte medicamentum, tamque nobile Alexiterium impar resistendo & corrigendo posset esse. Tepidam vero, oleum amygdalinum, lac, vinum, præbium aut dosim Cocci nostri antecedentia, concedo; & licet semel exhibitum non fungatur suo munere, bona mente ut constantissimo patrono munitus, repeto eadem, subinde paulo mutata; neque sexus, ætatis aut

virium multam rationem habeo, cum in dosi non peccetur, quæ, exempli gratia, sit à dimidia dragma ad integram, aut scrupulos quatuor in appropriato liquore.

I. *Lucas à Salingen* esu jocinoris piscis Afelli, quod inter devorandum fœtore quodam fauces illius obsederat, in dubium venit, num patella qua uxor fuisset usâ in excoquendo eo, nova esset. Paulo enim ante pulticulam, muribus interficiendis adparari iusserat. Is solo pectore (quod mirum & nunquam mihi ante conspectum) extemplo adeo intumuerat, ut crepaturæ vel dislosionis periculum videretur præsens, & intoxicatus præ difficultate respirationis subinde animo pene deficeret, pulsû varie agitato, sic uti thorax solus systoles & diastoles motibus cum livore faciei & totius pectoris, mortem violentam minaretur. Ab hoc vocatus, etsi invisendi munus non absolveram, rei tamen certitudinem ex relatu filii cum haberem, confugi ad rasuram quam ex interna parte nostræ Nucis inter poliendum usibus medicis reservaram. Eique ꝓ pondus, ad oculi (quod vocant) dimensionem cum Hispanici vini haustulo, præ festinatione exhibui: moxque domum me contuli, cum viderem ægrum citra nauseam ventriculi aut vomitum paulatim ad se redire. Præscripsi enema commune malacticum cum acumine salis gemmæ, statim injiciendum; quod cum recusaret, se fluidam habere alvum dicens, exhiberi iussi haustulum ex majore dosi corticis seu Cocci & ipsius etiam medullæ momento. Exempli gratia.

℥ Rasuræ Cocci ꝓ ij. Medullæ ejusdem ꝓ j. quibus in pollinem subtilissimum redactis, adde syrûpi ex multiplici Infusione florum Caryophyllæorum seu Tunicæ hortensis (quem tunc forte fortuna præ manibus habebamus) ꝓ j. aq. Melissæ ꝓ j. ꝓ. Cinnamomæ ꝓ iij. F. Haustulus. Eo assumpto convalescere cœpit, statim post bihorii spatium, quo præ fatigatione & corporis agitatione incredibili, quiete & somno supervenientibus, integre restitueretur.

II. Non vereor alta voce, & explanata oratione prædicare historiam secundam, in *filia Tibicinis & Musici magistratus Amsteladamenfis, Magistri Cornelii*, oblatam.

Hæc Arsenici intoxicatione varie se jactans, symptomatibus huic veneno consuetis affici cœpit. Mater ad me cucurrit querula quod citra notitiam filix Arsenici aliquantillum gliribus interficiendis alicui farinæ portioni commistum, filix ad manus venisset; quæ, pro more virginum, pica, symptomate depravatæ ac vitiosæ appetentiæ, laborantium lambendo avida lingua tertiam quasi partem absorpserat: Illico ad olei amygdalini recenter expressi uncix unius dosim confluxi, cum syrûpi violati sesquiuncia & duabus aquæ Melissæ stillatix: Quam potionem ubi vomitu rejecisset post horam assumptionis, & statim alvo turbata laboraret, ilico sub manu consilium capiens propinavi.

℥ Rasuræ nuclei, & medullæ ejusdem Cocci Maldivensis, an. ꝓ ꝓ. Syr. ex infusione multiplici Violarum, ꝓ j. aquæ Buglossæ, q. s. F. Potiuncula. Huic post horam subsequentem denuo exhibui.

℥ Medullæ Nucis nostræ Medicæ, ꝓ ꝓ. Syrûpi de Mentha ꝓ j. olei Amygdalarum rec. expressi ꝓ ꝓ. aquæ Cinnamomi ꝓ iij. aq. Rosarum ꝓ ꝓ. F. brevis Potiuncula. Quæ cordi, ventriculo, intestinis & simul alvo satisfactum judicavi, cum nullum grave symptoma sequeretur, fuitque restituta citra fœdam macularum eruptionem, juvante D. O. M.

Exempla autem eorum in quibus est ἀδόκιμος νόος. i. mens perversa, quæ non regitur luce & affectu temperato, ceu Satanæ mancipia præterire malui, quod tristis ut plurimum eventus eos sequatur, licet quibusdam ex consternatione animi & culpæ erga Deum immortalem vera recognitione prosper extiterit; quia cum studium internecandi sese adfuit, nominum eorundem innominatæ plebis nullam mentionem facere proposui; licet major pars sanitatem recuperarit, non sine macularum fœdarum impressione & reliquiis, quod ab auripigmento. i. Arsenico luteo assumpto ad sex mensium ferme spatium miseros occupavit.

III. *Custojour Eques Lemovix*, Regis Galliarum & Reginx Matris nomine in Belgio Legatus anno 1625. ob Colicam passionem à bile gravissimis symptomatibus conflictatus, frigidam præ siti ferme inextinguibili ingurgitare avebat; quod cum recusaremus, sese hydropotam naturæ sympathia & usus frequentia declaravit. Præmissis itaque enemate, & quæ ejus generis morbus requirebat; aquam putealem (cum fontana deficeret, cui potus generi à tenera atate assuetus fuerat) voluit sibi porrigi: Nobis vero, Experientissimo nimirum Medico D. *Josepho Buono* Lusitanæ nationis, & mihi in men-

tem venit, Ægrum jugiter visitantibus, potabilem aquam coctam frigidamque è Nuce nostra Maldivensi propinare, dantes consuetudini & ætati, secundum dogma Hippocraticum, quantum per artem licet. Quo facto sanitatem adeptus est, doloribus atrocissimis fugatis, & à Mordexi, i. e. torminum morsibus, liber factus.

IV. *Idem Eques* capitis pertinacissimo dolore infestatus anno 1626. post provisionem ab indicatione factam, clystere & sanguinis detractione, usus nostro consilio, ex Medica Nuce manum quasi Dei Pæoniam præstolatus est. Cui insuper syrupum è cochleari deglutiendum præscripsimus:

℞ Syrupi de succo Betonice ℥ iiij. pulv. Medullæ & Nuclei Maldivens. ana ʒ j β. F. Mixtio pro sex dosibus biduo absorbendis. Cephalæa in exilium ablegata, & Ophthalmia, quæ, ut gravissimum symptoma, lucem diei aut candelæ ferre eum non permittebat, præ gaudio, saltu & cantu, Gallorum juvenum more, animi alacritatem recuperata sanitate manifestavit.

V. Denique anno 1628. veris initio, idem Juvenis ex multi-jugo & insatiabili esu fragorum, frigida asperorum cum sacchari pulvere, nihil vini in temperamentum admiscens, ventriculi tonum ad atoniam omnimodam deduxit, & monitis nostris haud obsecundanti, toto habitu mutato cachexia pituitosa subsequuta est, atque ita, temperamento qui fuerat sanguineo præditus, in hydropem mediante cachexia, curabilem quidem, incidit. Tandem ad sacram anchoram seu scyphum nostrum confugere, ut liberaliter potare posset, voluit; quod veriti, ne bibendo sibi officeret, recusavimus. Æger interim impatiens, nobis vale dicto, ætatem morbi sui curatricem fore existimavit. Interea vini usum & potum dubia adhuc & crepera valetudine supra omnem modum aggressus est, & tremoribus convulsivis, Paralyticosque prodromis imprimis Hemiplegia, affectus est; tandem Epilepticis insultibus, ferme quovis momento percussus in terram prosternebatur. Convocatus denuo, desperatis licet rebus, deveni ad Elleborismum, ex Ellebori nigri veri tota planta chymice apparatus, consentiente ornatissimo Doctissimoque *D. Theodoro Schuttio*, Amesfortii Medico Practico; nec non Magistratia ex Maldivensi nostra Nuce propinavi; quæ ante Epilogum, historiis recitatis aliquot, subjungo. His præstitis omnibus, prorsus in integrum restitutus fuit.

VI. Æger quondam meus *Tongerloo* P. M. civis Amstelædamensis, dum decumberet & febre laboraret acuta, obtulit mihi intermedii corticis seu integumentum interni crustacea aliquot frustula, voluitque eorum dragmæ pondus apud Pharmacopœum potioni sudorificæ Theriacali à me præscribendæ immisceri. Id quod ego iniquius ferens, cum mihi ignotam prorsus rem obtruderet, medicamentum pro rei exigentia exhibenti, respondi, me non induci posse ut admittam hunc medianum & intermedium corticem, quin alicujus in Medica facultate præstantis Practici auctoritatem afferret: retulit, salutarem semper inventum fuisse in febribus acutissimis, quibus laborarat, cum in India Orientali degeret, & imprimis in difficultate partus esse Indis scæminis probatissimum. Interim impulsus feriis monitis curavi quod postulavit, & feliciter, miti paroxysmo, febris terminavit, & me majore parte corticis superstitite donavit; qua missellis parturientibus (senis ad minus) opem subinde tuli, cum Creatoris summi laudibus. Huc spectant exempla duo ornatissimi ac doctissimi *Joannis à Grol*, M. D. & Collegæ nostri, quæ reticere non volui; & ita se habent.

VII. *Bernhardi à Lunnickhuysen* aurifabri honestissima uxor in platea vitulina, cum triduo parturiendi doloribus cruciaretur, & ferme totam viciniam clamoribus impleret, exhibitis exhibendis, nihilque proficientibus, ab assumpta Cocci Maldivensis Medullæ semidragma, ex syrupo & aqua Artemisiæ exhibita, felicissime peperit.

VIII. Ejusdem Nucis rasura eodem modo propinata mirum in modum acceleravit *Anna Gulielmi* filix, *Joannis Calcearii* uxori exclusionem demortui fœtus: huic ab obstetrice imprimis, dein à nobis post, exhibita varia & admota incassum, perseverantibus gravissimis symptomatibus à febre ortis, tandem ad salutarem hanc Panacæam Maldivensem confugimus. Et brevissimo intervallo fœtum in utero materno extinctum Natura exclusit, quem magno cum gaudio excepit obstetrix.

IX. In eadem vicinia uxor *Georgii Nauvingii* acupictoris, viri humanissimi & perquam industrii, ipsis Maii Kalendis me vocari jussit, voluitque sibi è Cocco Maldivensi Medicinam apparari, mota felicibus successibus ægre parturientium vicinarum, qui-

bus affuerat, cum Collega meus medicinam Maldivicam administraret. Verum tridui spatio elapso ruptis membranis ichorosus succus excussus erat, atque foeminei foetus *παιδίον* foras exceptum ad necrosim perductum, non sine maximis angustiis, annosior rem puerperam ad mortis limen vocarat papaverculo jugiter ferme muliebria foedante. Ego rogavi obstetricem, num aliquid ab illa praestitum aut exhibitum esset: quae, animo ferme deficiens, aiebat sese spem in anchora salutari Maldivensilocasse, neque aliud apud illam superesse parturitionis votum, cum triduo foetus certo certius extinctus & praeter naturam situs videretur. Venimus ad haustulum hunc.

℞ Putaminis & Medullae Mald. utriusque ʒ β. Diacordii Fracastorii ʒ ij. aq. Cinnamomi ʒ ij. Boracis & Trochiscorum de Myrrha ana ʒ j. s. cum aq. foeniculi. Potionem hanc ad duas doses praescriptam aegra morae fastidio impatiens facta, una dosi assumpsit, & forti animo praeter expectatum enixa est, demortuum infantem, grandem decem ad minus librarum pondere, una cum puerperalibus: & gavisissima maximopere cum laudibus Magni Parentis, qui tantarum virium advenam Maldivicum donasset.

X. Illustrissimus *Princeps de Guimené, Ducis de Monbason* filius, Amstelædami anno 1625. ætate media incidit in Dysenteriam, qua miserrime excruciabatur. Ego primus vocatus praestiti quae ars & res postulabant; quatuor deinde convocati Medici sunt, quibus ab amicis in tanto morbi furore persona illustis, pro justissimis meritis commendata erat; quod etiam illustis *Mauritii Principis* cura effectum, cui consanguinitate junctus erat. Ita ut non defuerimus ægro Principi, omnis generis praesidia & auxiliares manus afferendo, & juvante Medicorum summo Medico, restituendo sanitatem. Hic Æger summopere exhilaratus, cum vidisset nostrum monile Maldivicum tam speciosum, jam paulatim convalescens, voluit suam hordeaceam, qua vinum rubellum dilueret, eo contineri & sibi exinde bibendam dari; quod recusare nulla ratione potuimus, postquam novitate rei pellectus & spe reconvalescendi accensus nobis videretur. Itaque cum reliquiis morbi, ventriculum & intestina roborando, adeo strenue pugnatum est, ut brevi sanitatem pristinam recuperarit.

XI. Generosus *Dominus des Gouttes* Eques ordinis Melitenis, in Cardialgia anno 1627. pluries excellentiam pulveris intermedii corticis & rasurae nuclei est expertus, ex confervis Rosarum rubrarum, aut florum Tunicae hortensis, Lavendulae, Pæoniae, & Melissae; prout res & occasio requirerent.

XII. Nuperrime *viri Dordraceni, annorum viginti-septem*, intricati morbi negotium, nobis ansam praebuit ad medullam Mald. Cocci confugiendi, cum omnia viderentur frustra applicata & exhibita. Vocatus ego & Cl. D. *Tulpius* Collega noster, reperimus in ætatis flore & post laudatissimam temperiem ægrum, qui primis binis diebus Spasmo composito, seu tremoribus convulsivis, truculenter afficiebatur; ac dein singulis ferme horis post praeludia, modo in articulo pollicis pedis sinistri, modo pollicis dextrae manus prodroma, constante perpetuo mente, membra omnia conquassari ille sensit, & nos vidimus toto fere biduo. Sed quicquid à nobis tentaretur, pro ratione temporis successive, id omne à morbi & symptomatis ferocia superabatur. Tandem cum non esset derelinquendus, ad specifica occultae proprietatis devenimus, dantes ex simplice cerevisia dragmam unam medullae suprascriptae in pollinem redactae; haustulo vixdum ebibito, continuavit sese perquam quiete, & somno superveniente sudoribus copiosis toto corpore maduit; neque, uti ante, morbi tam gravis symptomate oppressus est, verum leviculis, ubi expergisceretur, praemonitionibus incitatus ab articulis in manu & pede altero; quo interim tempore quietem sibi ipse imperare poterat, & resistere simul huic venienti malo. Quare quater iteravimus haustulum, & usualibus ac specificis pulverem medullae immiscuimus, & adeptus est sanitatem. D. O. M. sit gloria.

Magistralia, Compositiones nostris Officinis vocantur, quae ex diversis simplicibus paulo accuratius construuntur; ut plurimum eae, quae Antidotariis publicis receptae non sunt, neque basim ullam expresse agnoscunt, & ex specificis concinnantur pro arbitrio uniuscujusque Medici. Hoc autem loco eas tantum Compositiones proponemus, quae ex Maldivensi Nuce concinnantur, solo pulvere medullae, nuclei, aut intermedii corticis interveniente. Res vero supervacua esset, si horum pulverum alicui, aut omnibus simul, menstruum aliquod Chynicum, quod resolvat, affundatur, ut inde
Magiste-

Magisterium formetur, veluti in Margaritarum, Coralliorum &c. præparationibus consuetum est fieri.

Magisterium enim est (dicente *Theoph. Paracelso*) quod ex rebus extractum est, sine separatione & præparatione elementalī, quod fit additione aliarum rerum. Vide Archidoxa de Magisteriis. Quandoquidem horum pulverum indubitatum ex tota substantia commodum expectatur. Non autem opus est, ut hisce immoremur, exemplo Bezoartici lapidis edocti, qui ventriculum ingressus, à succis acidulis ibidem contentis, & calore nativo, solvitur, ut quam primum operationem suam prosequatur. Noster enim pulvisculus eandem quoque subit alterationem citra magnum moræ dispendium, & ab iisdem succis & calore fermentatus in actum ducitur.

Hac autem serie pro rei exigentia Medicus præsens industrie disponat, habita ratione præcepti nostri, supra à me memorati.

Cocci Maldivensis Medullæ pulveri, ut & putaminis, nec non corticis intermedii, Dragmæ unius pondus admisceri poterit.	}	I. Syr. de Betonica, Violaceus, Capill. Veneris, infus. Fl. Tunicæ, Iulepus rosatus, Syr. Limonum, de Alth. Fernellii, Borriginis, è succo Citri, è succo Card. Scabiosæ, Granatorum, Myrtin. de Mentha &c. ℥j. s. pondus. II. Aqua Cardui-bened. Menthæ. Melissæ, Portulacæ, Acetosæ, Artemisæ, Borriginis, Buglossæ, Ruthæ, flor. Tiliæ, Roris Solis, Rosarum, Agrimonix, florum Liliorum convallium, Primulæ veris. Vel decoctum ex hisce, ℥ij. aut circiter.
---	---	---

Atque ex hisce simplicissimam medicamentum è Cocco compositionem colligere est.

Immiscetur porro compositis.	}	I. Opiatis, { Theriacæ, Mithridatio, Diafcondio, } Paribus dosibus cum aquis & syrupis requisitis.
		II. Pilulis, { Cephalicis, Stomachicis, Hepaticis, Pectoralibus, de Cynoglossa, & Ladanis Chymicis, } Dosibus justis.
		III. Confervis, { Cephalicis, Cardiacis, Pectoralibus, Hepati, Ventriculo, Vesicæ, } dicatis.
		IV. Electu. { Solidis, Liquidis, } Rotulis cum pulver. El. Cordial. Restaurantib. succis è cochleari. Conf. Alkermes, Conf. Hiacyanthorum, } paribus dosibus.

Ex simplicibus præterea specificis & Alexipharmacis seligere licebit ea, quæ prudenti Medico ad constructionem Bolorum, Electuariorum, Rotularum seu Tabellarum facere videbuntur: quibus Medullæ Cocci Medici, Corticis intermedii, & ipsius Putaminis pulvisculus adjungi possit. Veluti sunt:

Acetosæ semen deglubatum, quod pistillo ligneo in marmoreo mortario præstatum à religiosioribus Pharmacopœis,

Ambra grisea grana tria quatuorve,

Antithoræ radicis pulviscul. ℥j. Vide Ant. Guainer. de peste.

Bolus Armenus verus,

Bezoarticus Lapis utriusque Indiæ,

Bistortæ radix,

Cornu cervi, præparatum ut infra docetur.

Cornu Asini Indici, cujus præconia C. Barthol. profert.
 Cinnamomum electum.
 Caryophyllon Plinii. Quod si veterum dixerim esse Amomum, non multum aberrarem: alibi,
 Cassia lignea.
 Croci ℥j. non ultra.
 Ceraforum dulcium nuclei.
 Drakenæ radice pulveris ℥j. vocatur Contrayerva.
 Ebur nativum & fossile. videatur C. Bartholin.
 Hiacynthus gemma. pondere ℥ss præparatus.
 Ligni aloës ℥j.
 Lapilli pretiosi ferme omnes, præparati, pondere ℥ss. quales sunt, Topasius, Rubinus, Granatus, Sapphyrus, &c.
 Moscæ Orientalis grana ij. aut iij. sit dosis.
 Monocerotis cornu, præparatum ut infra dicitur.
 Margaritæ præparatæ vulgari modo.
 Marga selecta seu Bezoar minerale. Vide Bauhin.
 Pæoniæ maris radix, ejusque semen mundatum, ʒss pond.
 Petasitidis radice pulvisculi ℥j.
 Perfici nuclei.
 Smaragdus ad ℥j.
 Santalum citrinum.
 Scorzonæ radice.
 Scordium.
 Rhinocerotis cornu. Vide Ant. Schnebergerum in Cat. Med.
 Terra Lemnia.
 Tormentillæ radice.
 Tiliæ florum pulvisculus.
 Viscus quercinus.
 Ungula Alcis exhibita & adplicata.

Adverbia porro tria *Cito, Tuto, Incunde*, plus opis & auxilii præstabunt, quam tres instructissimæ officinæ. Ego ingrata omnia illubens immisceo alexipharmacis, cum *tutius & jucundius* suavia quam *Βαρύοδμα* operentur, & cordi robur potentius afflent. Porro venenum assumptum, aut ejus saltem suspicio, dilationem, minus quam venter famelicus, imo nullam, patitur. Quare quod præ manibus est quam *citissime* in usum vocandum. Simplicium autem memoratorum, quibus ponderis signum additum est, habenda ratio, cum dosim unam tantum hoc nomine intellexerim. Cæterorum vero in dosi non peccatur.

Formularum porro magistralium diversitatem adnecto.

In Capitis vitis gravioribus, uti & nervorum, Epilepsia, Paralyti, Convulsionibus, Tremoribus crudelibus &c.

℥ Pulveris Medullæ Cocci Medicæ (utpote potioris partis) ʒj. Confectionis Alkermes & Hiacynthorum ana ʒss. Visci querni & unguæ alcis ana ℥j. cum Syr. de Stæchade, Betonica, aut julepo rosato. F. Bolus una vice assumendus, & repetendus ubi visum fuerit.

Aut F. Potiuncula cum aq. melissæ, & Syr. limon. &c. seu Conditum Magistrale cum syrupis & confervis cephalicis & pulveribus.

In Dysenteria cruenta, & Torminibus: facta ante præparatione debita per Rheum & Clysteres.

℥ Corticis intermediæ Nucis Medicæ ʒj. (si desit, Medulla aut Putamen vicem suppleat) Terræ Lemniæ, Lapidis Bezoartici Orientalis & Bistortæ radice ana ℥j. Syr. de succo Portulacæ parum, ad consistentiam. Bol. F. & insuper adjectis requisitis, Conditum, Potio, & similia.

In difficili Partu.

℞ Pulveris Medullæ aut Corticis intermediæ, aut Putaminis ꝑj. Borracis ꝑß. Caffiæ lignæ aut Cinnamomi selecti ꝑj. Croci Orientalis, & Ambræ griseæ, ana grana v. Syrupi de Artemisia ꝑj. Decocti radicum Tormentillæ, aut Caryophyllon Plinii, q. s. F. Potio.

In Peste & Febris malignis Contagiosis.

℞ Cocci Maldivensis ꝑj. Seminis Acetosæ mundati ꝑj. Syrupi è succo Granatorum acidorum, aut Scabiosæ, aut florum Tunicæ ꝑj. Diascordii Fracastorii ꝑj. Decocti radicum Petafitidis, Scordii & Scorzonæræ, aut aquarum Borriginis, Buglossæ, q. s. F. Potio.

In Coli doloribus & aliis Intestinorum vitis.

℞ Medicæ Nucis nostræ quantum in præcedentibus dictum est (ea enim dosis est concinna) Mithridatii Damocratis ꝑj℞. Pulver. Drakenæ radicis & nucleorum Perfici Mali aut Ceraforum ana ꝑj. Syr. de Mentha majori ꝑj. Decocti aut Aquæ Melissæ, Ruthæ, aut similis, q. s. F. Potio.

In Veneni assumptione variæ formulæ pro natura veneni.

1 ℞ Ol. Amygdalarum dulcium rec. expressi ꝑj. aut ꝑj. ß. Lactis Ovilli aut Vaccini aut Caprilli ꝑv. pulveris Eboris nativi, aut fossilis, aut præparati per vaporem Cordialium ꝑß. F. Potio cum ꝑj. Cocci.

2 ℞ Theriacæ & Cocci Maldivici ana ꝑj. Pulv. Bezoartici Occidentalis, aut mineralis, seu margæ selectæ ꝑß. aquæ aut decocti Cardui benedicti q. sufficit. F. Potio.

3 ℞ Pulveris nostri Cocci cujus-tandem-cunque partis ꝑj. pulv. Smaragdorum aut è pretiosis quinque ꝑj. Emulsionis ex frigidis Seminibus, Amygdalis amaris, s. a. aq. florum Tiliæ factæ ꝑv. F. Potio cum Syrupi violati ꝑj. ß. ad saporis gratiam & mitigationem.

Hactenus.

Hiacynthorum Confectio nostra, huc spectans.

Vere cardiaca, cum primis utilis: cujus dragma una commisceri potest pulveri nostro, Cocci Putaminis, Medullæ, aut Corticis intermediæ.

Hujus autem accuratam excerpti ex Mercati, Venetorum & Montispelienis Antidotariis descriptionem, nostræ patriæ aptatam & à D. D. Collegis meis omnibus approbatam & Antidotario speciali nostro aliquando inferendam; cujus specimen Doctiss. N. Fontanus Collega noster anno præcedente exhibuit.

℞ Hiacynthorum præparatorum. ꝑ vij.
Boli veri Armeni, Coralliorum rubrorum præparatorum. Terræ Lemniæ. Bezoartici lapidis Orientalis. Smaragdorum. Rubinorum. Granatorum. Sapphyrorum. & Topasii, præparatorum. ana ꝑij.

Coriandri præparati aceto. Cortic. rad. Pentaphylli. Tormentillæ. Coralliorum alborum præparatorum. Ligni aloës præstantis. Granorum Kermes. Spodii præparati. Rad. Diptami. Sem. citri mundati. Rosarum rubrarum ab unguibus purgatarum. Rad. Caryophyllatæ odoratæ. Summitatum Scordii. Caryophyllorum. Seminis Acetosæ mundatæ. Portulacæ. Florum Buglossæ. Violarum. Rasuræ Eboris. Sem. Endiviæ. Margaritarum præparatorum. Cornu cervi citra ustionem præparati. Santali Rub. Albi. Citrini. Radicum Scorzonæræ. Carlinæ. Ossis de corde cervi, & Vincetoxici. ana ꝑj. s.

Caphuræ. Ambræ griseæ, & Mosci Orientalis ana ꝑß. Bractearum auri. num. xxx. Syrupi de succo Citriorum aut Limoniorum, q. s. aut ꝑxxiv. F. Confectio.

Hæc tempore æstatis à fermentatione, quæ mensis spatio peragitur, syrupi præscripti

Vnciarum trium aut circiter augmentum requirit, & vitreo vase adservatur, citra situm aut ullam corruptelam.

Atque hæc Officinæ artificii ad habilitatem idoneam transferuntur; quæ sequuntur, naturæ ipsius industria commoditatem fere acquirunt. Observatu enim non indignum, quod à Rusciæ Imperatore quodam, ante annos forte centum, dens Elephanti multis Alcis coriis circumvolutus, & confusus, terræ gremio commissus est; cujus tandem copia (casu ita ferente) huic Imperatori facta dicitur; qui fundamenta ædium in Regia sua jaciens Thesauro se beari credebat, cum erueretur: multijugis autem coriis hic solutus Thesaurus, dentem aperuit librarum forte quadraginta; cujus ossa prius & quasi lapidea (qualis dentium est) substantia, tota ferme conversa erat in medullæ compagem saxorum margæ non absimilem, dentibus friabilem, atque manu solubilem; denique in Bezoartici lapidis substantiam Medicinæ aptam. Quibus gavissus Imperator, & posteritati eodem munere prospectum volens, novum ejusdem rei experimentum conditorio facto sumere statuit. Accedit & hoc, quod in Borussia in summis cerevisiarii ædibus cornu cervinum fuit repertum, cujus, ob continuum quinquaginta circiter annis vapidi halitus afflatum, cornea durities in mollem & pulposam versa erat. Ita experiundi & Medicinæ dotes investigandi ansam casus præbuit; etsi non semper lubrica fors se interponit, postquam Naturæ potentia limitibus nullis circumscripta, in perficiendis miraculis nunquam ignavescit. Sed hæc Naturæ effecta, multo ad maturandum tempore opus habentia, artis adminiculo velut præcocia reddi queunt, si legitima administratione opus instituat. Quod sequenti exemplo documentum invenit, quo ossa, cornua, dentes, trium septimanarum spatio in aliam substantiam verti posse declaratur. Modus autem accelerandæ præparationis, sequentium digestu apparet. Ossa enim, Cornua, Dentes, Cranium, scilicet Humanum, Lapides è piscis Phocæ aut Manati capitibus, & Balenæ instrumentum auditus, lapideæ prorsus duritiei, quod à forma Anatomicis Concha apte dicitur; ea, inquam, caput Alembici filis æneis constringere debent, ut firmiter inhæreant. In Vesicam vero subjectam induuntur Cardiacæ, velut Melissa, Mentha, quælibet denique herbæ, & flores aut ligna odorata; quæ justam aquæ multitudinem nacta eâ cautione locari debent, ne Alembici interiorem partem ebulliendo contingant. Ignis vero continuo alimento fovendus est, ut in opere hoc nullo moræ interposito perpetuari possit. Ita totum translationis in aliam substantiam negotium trium hebdomadarum spatio absolvitur; & quæ ob duritiem contumacia reddebantur, in teneram compagem transvecta cernuntur. Cujus secreti tanta hætenus majestas fuit, ut participes futuri juramento se obstringere coacti sint, nunquam illorum opera mysterii arcana in lucem ventura.

Lectorem diutius detinere non fert animus, cum quæcumque curioso naturalium rerum indagatori non minus ac Medico Theorico & Practico sufficere valent, pro viribus meis obtulerim; & prospere semper quaslibet Cocci Maldiv. in morbis exhibitiones aut præbia (ut cum Festo loquar) evenire animadverterim, dotes illius non solum efficaces admodum, sed etiam tutæ, admirabiles incredibileque celebrantur. Quare vera cum gloria prædicare non dubito, Antistitem Alexipharmacorum Coccum nostrum esse, experimentis indubitatis non fallacem. Quæ stentorea voce ex veritatis suggestu deprompta à me cum dicantur, nemo consternato animo esse debet, velut pueri vovum terriculamenta exhorrescere solent, postquam facilis ad fidem accessus in rem eunti patescit. Iure autem merito, dixerim Cocci, nostri maris accolæ & velut novi coloni, accessu, rei medicamentariæ pomæria immensum dilatata ornatius splendere. Quod ipsum si de Ephemero Insecto affirmem, nulla veritati laniena inferetur: Etsi ob veneni pervicaciam minus tuta illius administratio est, in morbis præsertim & tædiis viscerum internis, in quibus summa cautela, magis ut deferatur, quam ut applicetur, opus habet. Nam in externis ad explorationem non adeo intuta experimenta offeruntur. Sed Ephemerus noster in aliud diarium transferri debet, postquam præsens laboris nostri peculiarium est, Cocco nominalia sua & lustricum diem statuere. Quod serotino quidem studio aggredi contendo, sed non contemnenda ratione impulsus. Quippe levicula nominis explicatione operis frontispicium obsidere non volui, dum majoris momenti res se calamo nostro ingerent, in quibus Medicus & Naturæ indagator solers, non grammaticus, aut locutuleius oscitabundus, armos suos experiri posset. Palma Coccifera Indica, non fuit Veteribus nota. Videatur Clarissimus *Salmasius* qui rationes affert, Pag. 1321. exercitatio-

citationum Plinianarum. Indi Nucem Indicam vulgarem *Caré* & subinde *Cocobme* & *Coc*
 vocant; quod nomen Lusitani syllabæ augmento bearunt. Hispanico enim flexu Coc-
 co eam indigitant. Sed neque rationis expers appellatio est; quippe ideo huic fructui
 nomen hoc dederunt, quod tria foraminum vestigia in summitate perpetuo monu-
 mento conservat, quibus Cercopithæci aut similis animalis faciem repræsentat, quæ
 oculorum cavis atque oris rotunditate distingui solet. Quod ipsum Garcia adstruente
 roboratur, qui hac Etymologiæ ratione commentum suum defendit. Minus firmum
 vero est ideo Nuci vulgari, Cocco, nomen datum esse, quod Simiæ talis soni vocem
 gutturis applicatione, præcipue irritata, promere solet. Si enim ne ipsa quidem Simia
 ob hanc vocis articulationem Coccus nuncupatur, iniquius in fructum, qui forami-
 num modo vestigiis Simiæ assimilatur, onomatopœia hæc transferetur: sed quid diutius
 quam par est, circa hanc levitatem distringimur? postquam ex Græcorum armario
 vera nominis ratio derivari potest. *κόκκος* enim illis non omne granum, sed rotun-
 dum aut ovi forma effigiatum denotare solet. Et si *Ant. Nebricensis* in Dictionario suo
 Latino-Hispanico affirmat, generali significatu granum ita describi. Qui vir Græca-
 rum literarum cum Latii secretis experientissimus fuit, unico in fidem vocando Iuve-
 nale, cujus Satyras commentariis suis olim illustriores reddidit. Quo verborum com-
 plexu definiri potest, Cocci nomen ex Græcorum abundantia ad Latinorum penu-
 riam derivatum esse. Aquitani *Cocco del you, ou escrovello*, ovi putamen aut corticem, &
Cocco in grano, excrementum illud Ilicis bacciferæ, granum infectorium, *κόκκον βαφικόν*,
 vermiculis etiamnum prægnans, vocitant. *κόκκαλοι* Nuclei Pini indigitantur. Ricini
 grana *χολέκκοκα* dicuntur Græcis, quod bilem evacuent. Hebræorum *Coac*, quasi *Cac*,
 Coccum denotat, referente *Guiccardino* in Harmonia Etymologica sua. *Care* fructus
 seu Coccus insularibus Mald. est nuncupatus; quid *Tavar* significet, ignoratur: Si no-
 stra Nux Medica *Tavarcaré* in *Tamarcaré* mutari posset, Cocco palmam denotaret
 per excellentiam, unius literæ mutatione. Cocco arbor, ut & Dactylorum, Palmæ
 denominationem habent, ut Principes inter congeneres: Palma autem quasi Parilema
 à pariendo nuncupatur, *Varrone* teste, & *Carolo Stephano*, in Vineto suo, pag. 5. Gemma
ὀφθαλμὸς Botanicis autoribus oculus & germen significat, translatione à Lapillis
 pretiosis. Germen interim dupliciter accipitur; primo ut Gemma quæ solubilis è car-
 ne Nucis eximi potest, quam *Pyrard* Gallice *L'amande*, totam nempe medullam, vo-
 citat; secundo ut apex Palmæ vulgaris. Garcias Indos dicit Palmarum germinibus
 vesci, quorum collectio præcipue fit, cum cæduntur arbores ad ædificia fabricanda, ut
 esui sint. Expetuntur & Dactyliferarum à Formicis, teste *Plinio*, cum iactura arboris;
 quia non ferunt decacuminationem: gratiora longe sunt palato, quam aut Castanæ
 molles, aut humiles Palmæ, quas vulgo *Palmites*, Itali *Cesagliani* vocant. Quo etiam
 vetustior est Palma, eo tenerius & delicatius germen producit; at eo sublato perit Pal-
 ma. Hinc fit, ut qui hujusmodi germen edit, non immerito Palmam vorare dicatur.
 Datur, teste *Pyrardo*, species quædam Palmæ seu Nucis Indicæ præter vulgarem; cujus
 primitivus fructus, ad instar Pomi nostratis, tota substantia edulis, teneritate & suavita-
 te acceptissimus; verum inventu rarior & quanto antecellit vulgarem primis incremen-
 ti mensibus, tanto, ubi maturitatem consequitur, deterior & ineptior usibus. *Mollusca*,
 ex sententia *Ruellii*, molliore ac teneriore carne fructus dicitur, aut Malum cum primum
 fugax, quale Persicum est. *Gesnerus* Nucem Molluscam inter Juglandes ponit quæ mol-
 liore est putamine; quod Amygdalis quibusdam etiam familiare, cum ex lenissima di-
 gitorum compressione frangantur. Et quandoquidem hæc sola *Pyrardi* inter Indicas
 Nuces putamen ipsum molle & vescum habet, mihi in Lexico Botanico meo bilingui
 necdum evulgato *Mollusca* cognominatur: è contra *Moracia*, *Moracilla*, vulgaris Indica
 Nux, propter durum putamen, à frangendi mora. Palmarum quotquot sunt species,
 exhilarantur flore; secus ac tristes arbores, quæ sine eodem annorum gaudia non sen-
 tiunt. Flos vulgaris luteo fulget colore, magnitudine fructui æqualis. Quid autem de
 Maldivensis Medicæ flore dicendum sit, adhuc sub Iudice lis est, postquam nulli plantam
 & florem vidisse contigit. Impellor subinde ab amicis, ut Mald. minorum species aliquot
 proferam; quia fama percrebuit, apud plurimos Nostrates, qui in Indiæ diversis locis
 vixerunt, dari varietatem aliquam Cocco, eosque Maldivensium titulo, forte ob
 effecta aut faciem, bearı volunt. Ego, ut verum fatear, non agnovi, neque in musæo
 meo coacervavi fructus Palmarum aut Cocco congeneres, præterquam quinos

aut

aut fenos ; quos tamen minus Maldivensi conferre , quam Murem Elephanto comparare licet: quorum descriptiones præsentis laboris non esse volui. Exempli gratia, Famigeratissimi *Mathioli* Cuciophora, nec non alterius Palmæ fructus, vere bacciferæ, huc advocandi non sunt; quorum amborum & plurium præconia cum iconibus mæcum (ut spero) non moritura sunt. Neque inconcinne ad Palmarum classem referendus fructus, quem tabella exprimit Clarissimus *I. de Laet*, durissimo & lignoso putamine, quo duæ Nuces continentur, mole pugni unius; nec non alter, *Totocke* dictus, cujus idem accuratissimam descriptionem profert: Hujus autem fructus integri vicenis nucibus prægnantis iconem sum exhibiturus, si Deus vitam protrahat. *Theophrasti* vero, *Plinii*, *Abinzenna*, *Serapionis*, tam Medicorum, quam Historiographorum, atque etiam Neotericorum sententiis ad amussim perpensis, & ipsissima rerum indagine servata, pensum meum cum bono Deo absolvere conor. Interim Pæonio Medicamento nostro Maldivico, maximopere utilissimo, suavissimo, imo manui quasi Dei operantis tuto, cito, jucundè, satisfactum pro viribus opinor.

F I N I S.

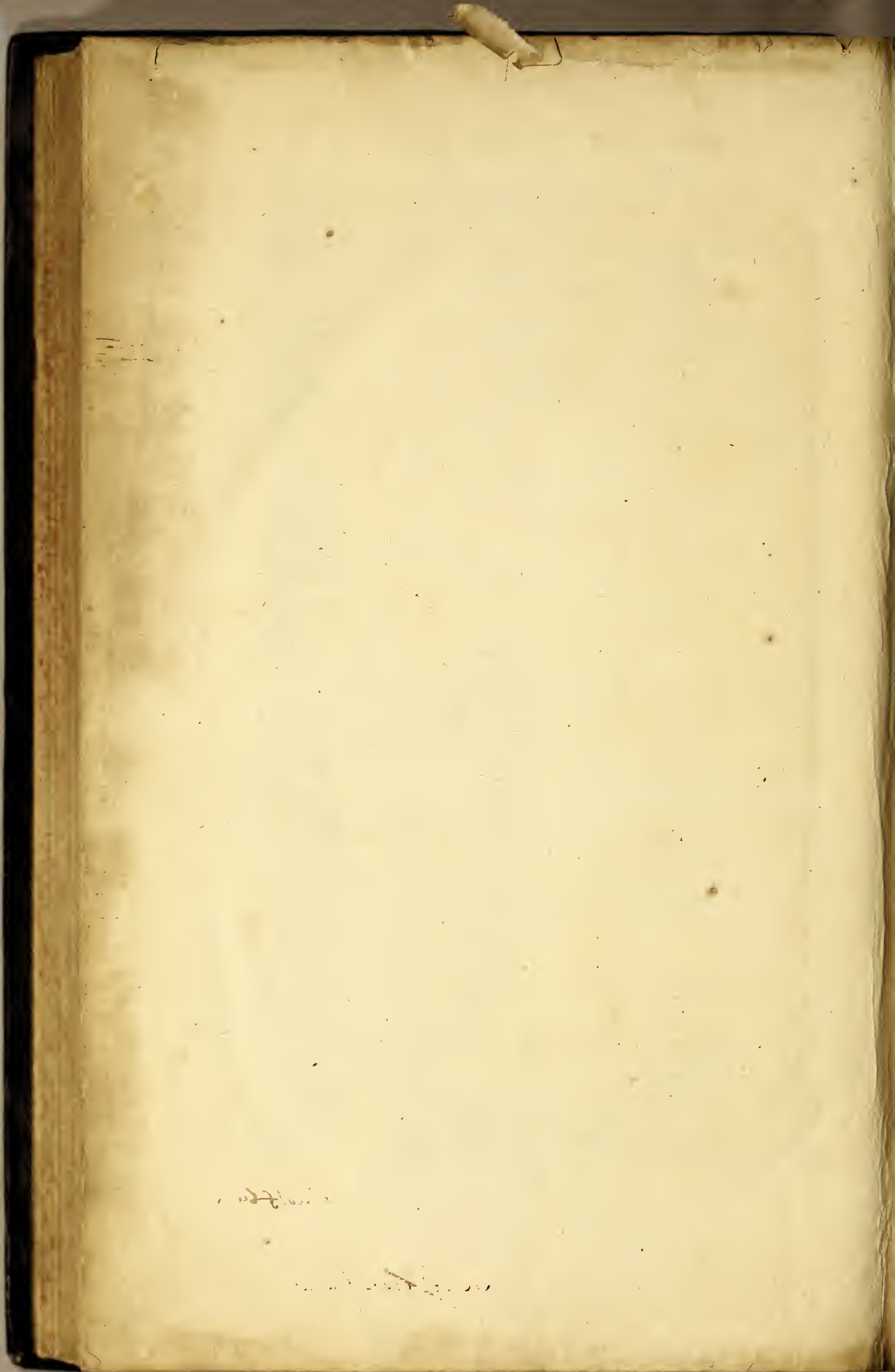
INDEX

I N D E X

R E R V M E T V E R B O R V M

In Historia Nat. Ind. Orientalis Notabilium.

A.		<i>Carambolas fructus.</i>	102	F.	
<i>A Bada.</i>	50	<i>Carandi fructus.</i>	93	<i>F Aufel Nux.</i>	90
<i>Abrus Alpini.</i>	136	<i>Cardamomum minus.</i>	126	<i>Febres in genere.</i>	29
<i>Acaju arbor.</i>	193	<i>— Majus.</i>	127	<i>Febres familiares.</i>	30
<i>Acerosa.</i>	114	<i>Caryophyllum vulgare.</i>	177	<i>Fluxus alvi hepaticus.</i>	20
<i>Achar Condimentum.</i> 183, &	186	<i>Caryophyllum spicatum.</i>	179	<i>Focky-focky planta.</i>	123
<i>Achiote arbor.</i>	199	<i>Cassia & Canella differentia.</i>	166	<i>Formica.</i>	56
<i>Acolle.</i>	202	<i>Cassia Caryophyllata.</i>	169	<i>Fraxinus.</i>	104
<i>Aer matutinus.</i>	4	<i>— Natale solum.</i>	171	<i>Fructus Iavanis familiares.</i>	11
<i>Aeris temperies calida & humida.</i>	3	<i>Causa frequens morborum.</i>	5	<i>Frutex incognitus.</i>	147
<i>Aeris insalubritas.</i>	3	<i>Cayman.</i>	53	G.	
<i>Aestatis & hyemis differentia.</i>	4	<i>Celebes Insula.</i>	85	<i>G Alanga.</i>	191
<i>Aestatis initium pluviosum.</i>	4	<i>Cervi.</i>	6	<i>Gecco animal.</i>	57
<i>Alburnus.</i>	7	<i>ceylon Insula.</i>	167	<i>Gemma Nucis Maldivia.</i>	217
<i>Alkanne.</i>	142	<i>Chamaleon.</i>	58	<i>Gentianella.</i>	154
<i>Alkekengi fructus.</i>	149	<i>Chamidaca fructus.</i>	199	<i>Gingiber alias Gingibil mas.</i>	189
<i>Amphisbena Serpens.</i>	77	<i>Champacca flos.</i>	140	<i>— Femina.</i>	190
<i>Ananas fructus.</i>	145	<i>Chilli.</i>	200	<i>Gossampinus Plinii.</i>	105
<i>Anguilla.</i>	76	<i>Chocolata.</i>	196	<i>Gramen cruciatum.</i>	148
<i>Anguillarum usus suspectus.</i>	7	<i>Cholera morbus.</i>	21	<i>Guanambanus fructus.</i>	155
<i>Anni tempora non nisi duo sunt.</i>	4	<i>Colocassia planta.</i>	144	<i>— Africanus.</i>	156
<i>Aqua potus qualis esse debeat.</i>	8	<i>Compositio Chocolata.</i>	201	<i>Guoiana terra fertilitas.</i> 171, &	
<i>Arac potus qualis.</i>	19	<i>Conger.</i>	73		172
<i>Arbor spinosa.</i>	92	<i>Conger monstrosus.</i>	76	<i>Gutta Gemon.</i>	153
<i>Argentei styli efficacia mira.</i>	85	<i>Conifera arbor.</i>	97	H.	
<i>Aromaticum usus.</i>	9	<i>Coquo.</i>	45	<i>H Alicacabus.</i>	149
<i>— Abusus.</i> 184, &	185	<i>Cornu Alcis planta.</i>	121	<i>Hepatis Apostema.</i>	23
<i>Arundo Mambu.</i>	185	<i>Corvus.</i>	62	<i>Herpes.</i>	32
<i>— Rotang.</i>	188	<i>Corvus Cornutus.</i>	64	<i>Hirundo aquatica.</i>	78
<i>Asellus piscis.</i>	77	<i>Coturnix.</i>	65	<i>Holli liquor.</i>	200
<i>Assa fetida sive Altith.</i>	41	<i>Courap sive Impetigo.</i>	32	<i>Holothuria.</i>	9, & 80
<i>Astacus.</i>	83	<i>Cranium Rhinocerotis.</i>	51	<i>Hydropis frequentia.</i>	24
<i>Atrophia.</i>	20	<i>Crocodilus.</i>	55	<i>— Curatio.</i>	25
<i>Aura marinae salubritas.</i>	4	<i>Croci extracti laus.</i>	20	<i>Hystrix.</i>	54
<i>Avis montana salubritas.</i>	5	<i>Curcuma.</i>	116	I.	
<i>Avis amphibia salubritas.</i>	5	<i>Cynara.</i>	145	<i>I aaca fructus.</i>	118
B.		<i>Cyperus.</i>	134	<i>Iambos arbor.</i>	191
<i>Baby-roussa quadrupes.</i>	61	<i>Cyprinus saxatilis.</i>	74	<i>Iangomas planta.</i>	111
<i>Bambus Arundo.</i>	185	D.		<i>— Altera.</i>	112
<i>Banda Insula.</i>	173	<i>D Elphinus.</i>	72	<i>Ican-banda piscis.</i>	6
<i>Betele herba.</i>	91	<i>Dissertatio de morbis Ende-</i>		<i>Ican-setang piscis.</i>	79
<i>Beribery, species paralysis.</i>	16	<i>miis.</i>	40	<i>Icterus.</i>	25
<i>— Curatio.</i>	17	<i>Doulontas frutex.</i>	113	<i>Inflamatio & curatio Hepatis.</i> 22,	
<i>Betonica fruticefcens.</i>	146	<i>Dronte avis.</i>	70		& 23
<i>Billing-bing.</i>	133	<i>Duriones fructus.</i>	118	L.	
<i>Boa-Tsingring.</i>	135	<i>Dysenteria.</i>	19	<i>L Acerta Gecco dicta.</i>	57
<i>Bongo-Pala.</i>	173	E.		<i>— Leguan dicta.</i>	56
<i>Borealis populi vivacitas.</i>	5	<i>E Meu avis.</i>	71	<i>— Volans.</i>	59
<i>Bryonia.</i>	108	<i>Empyema.</i>	28	<i>— Squamosa.</i>	60
C.		<i>Errores veterum circa aromata.</i> 163,		<i>Lada Chili planta.</i>	130
<i>Cacavifera arbor.</i> 197, &	198	& 164		<i>Lamia jecur.</i>	30
<i>Cacao fructus.</i>	198	<i>Eryngium.</i>	151	<i>Lance fructus.</i>	101
<i>Cacap piscis.</i>	74	<i>Esula.</i>	153	<i>Lanigera arbor.</i>	159
<i>Cecitas in Indris.</i>	31	<i>Exercitia corporis.</i>	13	<i>Laurus</i>	
<i>Calumbac.</i>	43	<i>Extractum Gutta gemou.</i>	25		

F 57
P 171
2-SIZE

Hualf bult:

~~Sext' hien bult:~~

